ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת
אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א
שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

סדר הנחת תפילין

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:
בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומֶש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבדיל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קטו.

תפילה על אריכות הגלות שיעשה למען שמו שלא יתחלל:

א לֹא לָנוּ | יְהוָה לֹא־לָנוּ כִּי־לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל־חַסְדְּךָ עַל־אֲמִתֶּךָ: ב לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם
אַיֵּה־נָא אֱלֹהֵיהֶם: ג וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־חָפֵץ עָשָׂה: ד עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה
יְדֵי אָדָם: ה פֶּה־לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: ו אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם
וְלֹא יְרִיחוּן: ז יְדֵיהֶם | וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ לֹא־יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם: ח כְּמוֹהֶם יִהְיוּ
עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר־בֹּטֵחַ בָּהֶם: ט יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: י בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ
בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יא יִרְאֵי יְהוָה בִּטְחוּ בַיהוָה עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא: יב יְהוָה זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ
יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת־בֵּית אַהֲרֹן: יג יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְהוָה הַקְּטַנִּים עִם־הַגְּדֹלִים: יד יֹסֵף
יְהוָה עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל־בְּנֵיכֶם: טו בְּרוּכִים אַתֶּם לַיהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: טז הַשָּׁמַיִם
שָׁמַיִם לַיהוָה וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי־אָדָם: יז לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ־יָהּ וְלֹא כָּל־יֹרְדֵי דוּמָה:
יח וַאֲנַחְנוּ | נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

קטז.

שבחים גדולים להקדוש־ברוך־הוא והיאך דוד אמר בדין הוא לאהוב אותו על כל הטובות שעשה לו כמה ניסים ואינו יודע מה גמול ישלם לו שאי אפשר להשיב לו על כל הגמול שעשה עמו:

א אָהַבְתִּי כִּי־יִשְׁמַע | יְהוָה אֶת־קוֹלִי תַּחֲנוּנָי: ב כִּי־הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבְיָמַי אֶקְרָא: ג אֲפָפוּנִי |
חֶבְלֵי־מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא: ד וּבְשֵׁם־יְהוָה אֶקְרָא אָנָּה יְהוָה מַלְּטָה
נַפְשִׁי: ה חַנּוּן יְהוָה וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם: ו שֹׁמֵר פְּתָאִים יְהוָה דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: ז שׁוּבִי
נַפְשִׁי לִמְנוּחֵיכִי כִּי־יְהוָה גָּמַל עָלָיְכִי: ח כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת אֶת־עֵינִי מִן־דִּמְעָה אֶת־רַגְלִי
מִדֶּחִי: ט אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְהוָה בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: י הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד: יא אֲנִי
אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל־הָאָדָם כֹּזֵב: יב מָה־אָשִׁיב לַיהוָה כָּל־תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי: יג כּוֹס־יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא
וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא: יד נְדָרַי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם נֶגְדָּה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ: טו יָקָר בְּעֵינֵי יְהוָה הַמָּוְתָה
לַחֲסִידָיו: טז אָנָּה יְהוָה כִּי־אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי־עַבְדְּךָ בֶּן־אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי: יז לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח
תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְהוָה אֶקְרָא: יח נְדָרַי לַיהוָה אֲשַׁלֵּם נֶגְדָּה־נָּא לְכָל־עַמּוֹ: יט בְּחַצְרוֹת | בֵּית
יְהוָה בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלִָם הַלְלוּיָהּ:

[נוסח המברק לקראת י"ט כסלו תשכ"ב]

לשנה טובה בלימוד החסידות ודרכי' ולהפצת המעינות בהצלחה תכתבו ותחתמו.

התוועדות שמחה ופעילה.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קטו, קטז ..... ג

ג) מאמר ד״ה להבין ענין נרות חנוכה
שבת פרשת וישב, ערב חנוכה, ה׳תשכ״ו ..... ה

ד) ענינה של תורת החסידות ..... כד

ה) שיחת שבת פרשת וישב
ערב חנוכה, מבה״ח טבת, ה׳תשכ״ו ..... לט

ו) משיחות שבת פרשת וישב
כ״א כסלו ה׳תנש״א ..... מח

ז) לקוטי שיחות פרשת וישב/חנוכה כרך טו ..... נח

ח) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח המקובל
ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... סג

ט) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת וישב ..... סה

י) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת וישב ..... סו

יא) שיעורי תהלים לשבוע פרשת וישב ..... צה

יב) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת וישב ..... צו

יג) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת וישב ..... קטו

יד) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... קיח

שיעורי רמב״ם

טו) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת וישב ..... קכא

טז) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת וישב ..... קעב

יז) – ספר המצוות לשבוע פרשת וישב ..... קצה

יח) נביאים וכתובים
ישעיה פרק לד, איוב פרק יד ..... קצז

יט) משניות – מסכת מעשר שני
ביאור קהתי ..... קצט

כ) עין יעקב מסכת ראש השנה ..... רו

כא) מסכת בבא מציעא עם ביאורים
מדף פג עד דף פט ..... רח

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כב) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רלח

כג) שולחן ערוך הלכות פסח
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רלט

כד) תורה אור
אדמו״ר הזקן ..... רמא

כה) שערי תשובה
אדמו״ר האמצעי ..... רמב

כו) מאמרי הצ״צ – מאמרי הצ״צ תרי״ד-תרט״ו
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רמג

כז) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... רמד

כח) שיעורים בהמשך המאמרים – תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב ..... רמה

כט) ספר המאמרים קונטרסים חלק א
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רמו

ל) ספר השיחות ה׳ש״ת-תש״א בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רמז

לא) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רמט

לב) אגרות קודש
מכתב הרבי מוהריי״צ לרבנית חיה מושקא ..... רנ

לג) חומש לקריאה בציבור ..... רנג

לד) קריאת התורה למנחת שבת קודש ..... רס

לה) לוח זמנים לשבת פרשת וישב ..... רסב

לו) סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש ..... רסג

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת וישב, ערב חנוכה, ה'תשכ"ו*

1 **לְהָבִין** עִנְיַן גֵּרוֹת חֲנֻכָּה, דַּהֲגַם שֶׁגֵּרוֹת חֲנֻכָּה
2 תִּקְּנוּם מִפְּנֵי הַנֵּס שֶׁהָיָה בְּגֵרוֹת הַמִּקְדָּשׁ,
3 וְכָל דְּתִקּוּן רַבָּנָן כְּעֵין דְּאוֹרַיְיתָא תִּקּוּן[1], מִכָּל־
4 מָקוֹם הֲרֵי הֵם חֲלוּקִים בְּכַמָּה עִנְיָנִים. בְּמִסְפָּרָם[2]
5 - דְּבַמְּנוֹרָה שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ הָיוּ ז' גֵּרוֹת, וְגֵרוֹת חֲנֻכָּה
6 הֵם שְׁמוֹנָה. בִּמְקוֹם עֲמִידָתָם[3] - דְּהַמְּנוֹרָה הָיְתָה
7 בִּפְנִים (בְּתוֹךְ הַקֹּדֶשׁ[4] וּבַדָּרוֹם (יָמִין), וְגֵרוֹת
8 חֲנֻכָּה מִצְוָה לְהַנִּיחָם מִבַּחוּץ[5] וּבִשְׂמֹאל[6]. וּבִזְמַן
9 הַדְּלָקָתָם[7] - דְּגֵרוֹת הַמִּקְדָּשׁ הִדְלִיקוּ מִפְּלַג
10 הַמִּנְחָה, מֶשֶׁךְ זְמַן (שָׁעָה וּרְבִיעַ[8]) קֹדֶם שֶׁתִּשְׁקַע
11 הַחַמָּה, וְגֵר חֲנֻכָּה מִצְוָתָהּ הִיא מִשֶּׁתִּשְׁקַע
12 הַחַמָּה[9]. וּמוֹסִיף כ"ק מו"ח אַדְמו"ר (בְּ'הֶמְשֵׁךְ
13 פָּדָה בְּשָׁלוֹם' ה'תש"ד[10]) עוֹד דִּיּוּק בָּזֶה, שֶׁגֵּר
14 חֲנֻכָּה מִצְוָה לְהַנִּיחָהּ מִבַּחוּץ, דְּלֹא מָצִינוּ מִצְוָה
15 (מִלְּבַד פָּרָה אֲדֻמָּה[11]) שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת בַּחוּץ
16 (רְשׁוּת הָרַבִּים[12]) דַּוְקָא. וּמְבֹאָר בְּהַ'הֶמְשֵׁךְ',
17 דְּהַטַּעַם בְּפַשְׁטוּת עַל זֶה שֶׁגֵּר חֲנֻכָּה הוּא מִבַּחוּץ,
18 הוּא בִּשְׁבִיל פִּרְסוּמֵי נִיסָא[13]. אֲבָל לִכְאוֹרָה טַעַם
19 זֶה אֵינוֹ מַסְפִּיק, שֶׁהֲרֵי גַּם הַנֵּס דְּפוּרִים מְפֻרְסָמִים עַל־יְדֵי מִשְׁתֵּה שֶׁל שִׂמְחָה
20 וּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן אֵין עוֹשִׂים זֶה בִּרְשׁוּת
21 הָרַבִּים.

ביאור בדרך אפשר

1 **לְהָבִין עִנְיַן גֵּרוֹת חֲנֻכָּה, דַּהֲגַם שֶׁגֵּרוֹת חֲנֻכָּה תִּקְּנוּם מִפְּנֵי**
2 **הַנֵּס שֶׁהָיָה בְּגֵרוֹת הַמִּקְדָּשׁ,** כדברי חכמינו ז"ל (בגמרא, מסכת
3 שבת) "שכשנכנסו יוונים להיכל, טימאו כל השמנים שבהיכל. וכשגברה
4 מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן
5 שהיה מונח בחותמו של כהן גדול
6 ולא היה בו אלא להדליק יום אחד.
7 נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה
8 ימים..." **וְכָל דְּתִקּוּן רַבָּנָן כְּעֵין**
9 **דְּאוֹרַיְיתָא תִּקּוּן**[1], כלל הוא שכל
10 דבר שתיקנו חכמים, תיקנו אותו
11 בדומה לדברים שמן התורה, ואף כאן
12 תקנת ימי חנוכה והמצווה מדרבנן
13 להדליק נרות חנוכה הייתה אמורה
14 להיות "כעין דאורייתא", בדומה
15 למצווה מן התורה להדליק את
16 המנורה **מִכָּל־מָקוֹם הֲרֵי הֵם**
17 נרות המנורה שבמקדש ונרות חנוכה
18 **חֲלוּקִים** שונים **בְּכַמָּה עִנְיָנִים,**
19 כפי שהולך ומפרט. **בְּמִסְפָּרָם**[2]
20 במספר הנרות - **דְּבַמְּנוֹרָה**
21 **שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ הָיוּ ז' גֵּרוֹת, וְגֵרוֹת**
22 **חֲנֻכָּה הֵם שְׁמוֹנָה. בִּמְקוֹם**
23 **עֲמִידָתָם**[3] של הנרות -
24 **דְּהַמְּנוֹרָה** שבבית המקדש **הָיְתָה**
25 **בִּפְנִים (בְּתוֹךְ הַקֹּדֶשׁ**[4])
26 **וּבַדָּרוֹם (יָמִין), וְגֵרוֹת חֲנֻכָּה**
27 **מִצְוָה לְהַנִּיחָם מִבַּחוּץ**[5] כדי
28 לפרסם את נס חנוכה גם ברשות
29 הרבים **וּבִשְׂמֹאל**[6] הפתח כדי
30 שתהיה מזוזה בימין ונר חנוכה
31 משמאל, וכך כל הפתח יהיה מוקף
32 במצוות. **וּבִזְמַן הַדְּלָקָתָם**[7] -
33 **דְּגֵרוֹת הַמִּקְדָּשׁ הִדְלִיקוּ**

ביאור בדרך אפשר

34 **מִפְּלַג הַמִּנְחָה, מֶשֶׁךְ זְמַן (שָׁעָה וּרְבִיעַ**[8]**) קֹדֶם שֶׁתִּשְׁקַע**
35 **הַחַמָּה,** בשעה שעדיין מאיר אור היום **וְגֵר חֲנֻכָּה מִצְוָתָהּ הִיא**
36 **מִשֶּׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה**[9] ואילך, כאשר אור השמש כבר איננו מאיר.
37 **וּמוֹסִיף כ"ק מו"ח אַדְמו"ר** הרבי הריי"צ **(בְּ'הֶמְשֵׁךְ פָּדָה**
38 **בְּשָׁלוֹם' ה'תש"ד**[10]**) עוֹד**
39 **דִּיּוּק בָּזֶה, שֶׁגֵּר חֲנֻכָּה מִצְוָה**
40 **לְהַנִּיחָהּ מִבַּחוּץ,** שמלבד
41 העובדה שהדבר שונה מנרות המקדש,
42 יש בכך דבר נוסף **דְּלֹא מָצִינוּ**
43 **מִצְוָה (מִלְּבַד פָּרָה אֲדֻמָּה**[11]**)**
44 **שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת בַּחוּץ (רְשׁוּת**
45 **הָרַבִּים**[12]**) דַּוְקָא** ואם כן הרי זה
46 מלמד על התוכן והעניין המיוחד של
47 נרות חנוכה. **וּמְבֹאָר בְּהַ'הֶמְשֵׁךְ',**
48 הנזכר של הרבי הריי"צ **דְּהַטַּעַם**
49 **בְּפַשְׁטוּת עַל זֶה שֶׁגֵּר חֲנֻכָּה**
50 **הוּא מִבַּחוּץ, הוּא בִּשְׁבִיל**
51 **פִּרְסוּמֵי נִיסָא**[13] כדי לפרסם את
52 נס נרות חנוכה גם בחוץ, ברשות
53 הרבים. **אֲבָל לִכְאוֹרָה טַעַם זֶה**
54 **אֵינוֹ מַסְפִּיק,** איננו מהווה סיבה
55 מספקת להדלקת נרות חנוכה בחוץ
56 **שֶׁהֲרֵי גַּם הַנֵּס דְּפוּרִים**
57 **מְפֻרְסָמִים עַל־יְדֵי מִשְׁתֵּה שֶׁל**
58 **שִׂמְחָה וּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת**
59 **וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיוֹנִים, וְאַף־עַל־**
60 **פִּי־כֵן אֵין עוֹשִׂים זֶה בִּרְשׁוּת**
61 **הָרַבִּים** דווקא אלא בבית פנימה.

---

*) המאמר הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א ויצא לאור בקונטרס חנוכה - תשנ"ב. נכלל בו חלק מהמאמר דשבת פרשת מקץ שנאמר בהמשך למאמר זה. 1) פסחים ל, ב. וש"נ. 2) כמו שמדייק בד"ה נר חנוכה עטר"ת (סה"מ עטר"ת ע' קמח). ד"ה ואתה ברחמיך הרבים תרח"ץ (סה"מ תרח"ץ ע' קעא). וראה גם ד"ה ת"ר מצות נ"ח ה'תשל"ח (תורת מנחם - ספר המאמרים כסלו ע' קסב), ובהנסמן שם. 3) כמו שמדייק בד"ה הנ"ל עטר"ת (סה"מ שם ע' קמג). ד"ה הנ"ל תרח"ץ שם. 4) רמב"ם הל' בית הבחירה פ"א ה"ו. היינו, דנוסף לזה שהיתה בפנים המקדש (ולא בחוץ) - במקדש עצמו היתה "בתוך הקודש". 5) שבת כא, ב. רמב"ם הל' חנוכה פ"ד ה"ז. טושו"ע או"ח הל' חנוכה סתרע"א ס"ה. 6) שבת כב, א. רמב"ם שם. טושו"ע שם ס"ז. 7) כמו שמדייק בכמה דרושים - נסמנו בד"ה מצותה משתשקע החמה ה'תשל"ח (תורת מנחם - ספר המאמרים כסלו ע' קסט הערה 2). 8) ראה תורת מנחם - ספר המאמרים כסלו ע' קסב הערה 11. 9) שבת כא, ב. רמב"ם שם ה"ה. טושו"ע שם ר"ס תערב. 10) בד"ה ת"ר נר חנוכה תש"ד (סה"מ ה'תש"ד ע' 82). 11) חוקת יט, ג ובפרש"י שם. יומא סח, א. 12) כ"ה בסה"מ ה'תש"ד שם (וכ"ה בכו"כ דרושים, כדלקמן ס"ב). והוא כשיטת התוספות ד"ה מצוה להניחה (שבת כא, ב). וכ"ה בהלכה - טושו"ע שבהערה 5. 13) פרש"י ד"ה מבחוץ - שבת שם.

ביאור בדרך אפשר

ב) **וּנְקֻדַּת** הַבֵּאוּר בָּזֶה הוּא (כַּמְבֹאָר בְּהַדְרוּשִׁים[14]), שֶׁעִנְיָנָם שֶׁל נֵרוֹת חֲנֻכָּה הוּא לְהָאִיר אֶת הַחֹשֶׁךְ. דְּעַל־יְדֵי מִלְחֶמֶת הַיְוָנִים לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתְךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ[15] [וּבִפְרָט לְאַחֲרֵי שֶׁנִּכְנְסוּ לַהֵיכָל וְטִמְּאוּ כָּל הַשְּׁמָנִים שֶׁבַּהֵיכָל[16]], נַעֲשָׂה הִתְגַּבְּרוּת הַחֹשֶׁךְ דִּלְעוּמַת־זֶה, וְלָכֵן, כְּשֶׁגָּבְרָה מַלְכוּת בֵּית חַשְׁמוֹנַאי וְנִצְּחוּ אֶת הַיְוָנִים, תִּקְּנוּ נֵרוֹת חֲנֻכָּה, בִּכְדֵי לְהָאִיר אֶת הַחֹשֶׁךְ. וְזֶהוּ שֶׁזְּמַן הַדְלָקָתָם הוּא מִשֶּׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה, כִּי עִנְיָנָם שֶׁל נֵרוֹת חֲנֻכָּה הוּא לְהָאִיר אֶת הַחֹשֶׁךְ. וּמְקוֹם עֲמִידָתָם הוּא בַּחוּץ (רְשׁוּת הָרַבִּים[17]) וּבִשְׂמֹאל, בִּכְדֵי לְהָאִיר גַּם אֶת הַחֹשֶׁךְ דִּרְשׁוּת הָרַבִּים, טוּרֵי דִּפְרוּדָא, שֶׁיְּנִיקָתָם הוּא מִקַּו הַשְּׂמֹאל. וְזֶהוּ שֶׁנֵּרוֹת חֲנֻכָּה הֵם שְׁמוֹנָה נֵרוֹת, כִּי זֶה שֶׁנֵּרוֹת חֲנֻכָּה מְאִירִים אֶת הַחֹשֶׁךְ (גַּם הַחֹשֶׁךְ דִּרְשׁוּת הָרַבִּים) הוּא מִפְּנֵי שֶׁהָאוֹר דְּנֵרוֹת חֲנֻכָּה הוּא אוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְלָכֵן הֵם שְׁמוֹנָה נֵרוֹת, דְּמִסְפָּר שְׁמוֹנָה מוֹרֶה עַל בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת[18]. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בְּנוֹגֵעַ לְהַ״יּוֹם־טוֹב״ דַּחֲנֻכָּה, דְּזֶה שֶׁהַ״יּוֹם־טוֹב״ דַּחֲנֻכָּה הוּא בְּמִסְפַּר שְׁמוֹנָה (יוֹמֵי דַּחֲנֻכָּה תְּמַנְיָא אִינּוּן[16]), הוּא, כִּי הַגִּלּוּי שֶׁמֵּאִיר בִּימֵי חֲנֻכָּה הוּא גִּלּוּי שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת.

וְהִנֵּה אוֹר זֶה (שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁמֵּאִיר בִּימֵי חֲנֻכָּה וּבִפְרָט בְּנֵרוֹת חֲנֻכָּה) נִמְשָׁךְ עַל־יְדֵי הַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ דְּמַתִּתְיָהוּ וּבָנָיו[19]. וְהַיְנוּ[20], שֶׁהַשַּׂיָּכוּת דְּאוֹר זֶה עִם הַחֹשֶׁךְ שֶׁהָיָה שֶׁהַשַּׂיָּכוּת דְּאוֹר זֶה הוּא מִקַּו הַשְּׂמֹאל. וְזֶהוּ גַּם הַטַּעַם

ביאור בדרך אפשר

מאמרי חסידות העוסקים בנושא זה), שֶׁעִנְיָנָם ומטרתם שֶׁל נֵרוֹת חֲנֻכָּה הוּא שהייתה בעיקר מלחמה רוחנית מתוך כוונה לפגוע בלימוד תורת ה׳ וקיום מצוות ה׳ כפי שאומרים בנוסח ״ועל הניסים״ בחנוכה, לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתְךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ[15] מתוך כוונה לפגוע בטהרת השמן], נַעֲשָׂה הִתְגַּבְּרוּת הַחֹשֶׁךְ דִּלְעוּמַת־זֶה, הצד שכנגד צד הקדושה (הנקרא ״לעומת זה״, על שם הכתוב ״את זה לעומת זה עשה אלוקים...״) וְלָכֵן, כְּשֶׁגָּבְרָה מַלְכוּת בֵּית חַשְׁמוֹנַאי וְנִצְּחוּ אֶת הַיְוָנִים, תִּקְּנוּ נֵרוֹת חֲנֻכָּה, בִּכְדֵי לְהָאִיר אֶת הַחֹשֶׁךְ הרוחני שגרמו היונים. וְזֶהוּ הטעם לכך שֶׁזְּמַן הַדְלָקָתָם של נרות חנוכה הוּא לא בשעות היום כמו נרות המקדש אלא מִשֶּׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה, כאשר השמש כבר לא מאירה ומתחילה החשיכה כִּי עִנְיָנָם שֶׁל נֵרוֹת חֲנֻכָּה הוּא לְהָאִיר אֶת הַחֹשֶׁךְ. וּמְקוֹם עֲמִידָתָם של נרות חנוכה הוּא לא בפנים כמו נרות המקדש אלא בַּחוּץ (רְשׁוּת הָרַבִּים[17]) וּבִשְׂמֹאל, שהם מושגים המסמלים את החושך, לא כנרות המקדש שהדלקתם הייתה בימין (דרום) בִּכְדֵי לְהָאִיר גַּם אֶת הַחֹשֶׁךְ דִּרְשׁוּת הָרַבִּים, טוּרֵי דִּפְרוּדָא, על ה״סטרא אחרא״ (הצד האחר, שאינו צד הקדושה) נאמר בספר התניא (פרק כב) ש״מחשיבים עצמם ליש ודבר בפני עצמו, ובזה מפרידים את עצמם מקדושתו של מקום ברוך־הוא מאחר שאין בטלים לו יתברך... ולכן נקראים טורי דפרודא [הרים של פירוד] בזוהר הקדוש״ שֶׁיְּנִיקָתָם של ה״טורי דפרודא״ הוּא מִקַּו הַשְּׂמֹאל. וְזֶהוּ גם הטעם לכך שֶׁגֵּרוֹת חֲנֻכָּה הֵם שְׁמוֹנָה נֵרוֹת, ולא שבעה כנרות המקדש כִּי זֶה שֶׁגֵּרוֹת חֲנֻכָּה מְאִירִים אֶת הַחֹשֶׁךְ (גַּם הַחֹשֶׁךְ דִּרְשׁוּת הָרַבִּים) הוּא מִפְּנֵי שֶׁהָאוֹר דְּנֵרוֹת חֲנֻכָּה הוּא אוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְלָכֵן הֵם שְׁמוֹנָה נֵרוֹת, דְּמִסְפָּר שְׁמוֹנָה מוֹרֶה עַל בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, ואינו האור שבא ויורד מלמעלה למטה בצורה הדרגתית ומסודרת מדרגה לדרגה כשלשלת שהחוליות שלה אחוזות זו בזו, ונקרא ׳סדר השתלשלות׳ והוא האור שדרכו בא ויורד השפע לעולם בדרך כלל, אבל האור של נרות חנוכה הוא אור שלמעלה מ׳סדר השתלשלות׳ וְלָכֵן הֵם שְׁמוֹנָה נֵרוֹת, דְּמִסְפָּר שְׁמוֹנָה מוֹרֶה עַל בְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת[18] כי ה׳השתלשלות׳ קשורה בגדרי העולם שנברא בששה ימים ונשלם ביום השביעי (״שבעת ימי ההיקף״), והמספר שמונה מסמל את מה שלמעלה מגדרי הבריאה (כמבואר בחסידות בהרחבה גם לגבי מעלת ברית המילה שהיא ביום השמיני). וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בְּנוֹגֵעַ לְהַ״יּוֹם־טוֹב״ דַּחֲנֻכָּה, דְּזֶה שֶׁהַ״יּוֹם־טוֹב״ דַּחֲנֻכָּה הוּא בְּמִסְפַּר שְׁמוֹנָה (בלשון הגמרא יוֹמֵי דַּחֲנֻכָּה תְּמַנְיָא אִינּוּן[16] ימי חנוכה שמונה הם), הוּא, כִּי הַגִּלּוּי של האור האלוקי שֶׁמֵּאִיר ובא לעולם בִּימֵי חֲנֻכָּה הוּא גִּלּוּי שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. וְהִנֵּה אוֹר זֶה (שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁמֵּאִיר בִּימֵי חֲנֻכָּה וּבִפְרָט בְּנֵרוֹת חֲנֻכָּה) נִמְשָׁךְ מלמעלה למטה ומתגלה בעולם עַל־יְדֵי הַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ דְּמַתִּתְיָהוּ וּבָנָיו[19] שלחמו ביוונים שרצו ״להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך״ במסירות־נפש, תוך נכונות לוותר על חייהם. וְהַיְנוּ[20], שֶׁהַשַּׂיָּכוּת דְּאוֹר זֶה האור האלוקי הגבוה והנעלה שלמעלה מהשתלשלות עִם הַחֹשֶׁךְ שֶׁהָיָה אָז, בימי המלחמה עם היוונים הוּא

---

14) ראה בארוכה סה״מ עטר״ת שם ע׳ קמח. תרח״ץ שם ע׳ קעב. וראה גם תורת מנחם - ספר המאמרים כסלו ע׳ קסג ואילך. ע׳ קסט ואילך. וש״נ. 15) נוסח הודאת ״ועל הנסים״ דחנוכה. 16) שבת כא, ב. 17) ראה לעיל הערה 12. 18) ראה שו״ת הרשב״א ח״א ס״ט. 19) סה״מ תרח״ץ שם. 20) ראה גם ד״ה ואתה ברחמיך הרבים ה׳תשמ״ח ס״ד (תורת מנחם - ספר המאמרים כסלו ע׳ קפח).

ביאור בדרך אפשר

בִּשְׁנֵי עִנְיָנִים, מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה וּמִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, כפי שהולך ומבאר. **מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, שֶׁמִּצַּד גֹּדֶל הַחֹשֶׁךְ שֶׁהָיָה אָז** כתוצאה ממלחמתם של היוונים ורצונם לפגוע בלימוד התורה וקיום המצוות והדבר גרם להתגברות החושך **נִתְעוֹרֵר אֶצְלָם** אצל מתתיהו ובניו **כֹּחַ הַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת שֶׁבָּאָדָם, וְעַל־יְדֵי־זֶה הִמְשִׁיכוּ** וגילו אור אלוקי **מֵעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. וּמִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, שֶׁעַל־יְדֵי אוֹר זֶה** היינו על ידי שהאור הנעלה הזה נמשך מלמעלה ומאיר בעולם למטה **מְאִירִים גַּם אֶת הַחֹשֶׁךְ** הגדול.

וְזֶהוּ הַטַּעַם לְכָל הַחִלּוּקִים ההבדלים **דְּלְעֵיל** שנימנו ופורטו לעיל **שֶׁבֵּין גֵּרוֹת חֲנֻכָּה וְגֵרוֹת הַמִּקְדָּשׁ, דְּהָאוֹר שֶׁהֵאִיר בַּמִּקְדָּשׁ** ונמשך מלמעלה על ידי הדלקת שבעת נרות המנורה **(כֵּיוָן שֶׁהַמְשָׁכָתוֹ הָיְתָה לֹא עַל־יְדֵי מְסִירוּת־נֶפֶשׁ) הָיָה גִּלּוּי דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, ז' גֵּרוֹת** ולא שמונה. **וְכֵיוָן שֶׁהַגִּלּוּי דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** הוא גילוי של אור אלוקי מדוד ומוגבל **אֵין בְּכֹחוֹ לְהָאִיר אֶת הַחֹשֶׁךְ, כִּי הַחֹשֶׁךְ הוּא מְנֻגָּד לְגַבֵּיהּ,** מתנגד לגביו ועלול להעלים ולהסתיר עליו **לָכֵן מְקוֹם הַמְּנוֹרָה הָיָה בִּפְנִים (בְּתוֹךְ הַקֹּדֶשׁ) וּבְיָמִין (דָּרוֹם),** שהם מקומות שבהם אין לחושך שליטה ואין לו יכולת להעלים ולהסתיר **וּזְמַן הַדְלָקַת הַנֵּרוֹת הָיָה מֶשֶׁךְ זְמַן לִפְנֵי שְׁקִיעַת הַחַמָּה** לפני התגברות החושך. **וְנֵרוֹת חֲנֻכָּה (שֶׁלְּאַחֲרֵי הַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ) הֵם שְׁמוֹנָה נֵרוֹת, אוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁמֵּאִיר גַּם אֶת הַחֹשֶׁךְ וּמְבָאֵר** כ"ק מו"ח אדמו"ר **בַּהֶמְשֵׁךְ הַנַּ"ל**[21], של שנת תש"ד, **שֶׁלָּכֵן** מטעם זה שנרות חנוכה נועדו להאיר את החושך **תִּקְּנוּ שֶׁגֵּר חֲנֻכָּה יִהְיֶה עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ מִבַּחוּץ, לִרְשׁוּת הָרַבִּים, אַף שֶׁלֹּא מָצִינוּ מִצְוָה (מִלְּבַד פָּרָה אֲדֻמָּה) שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, כִּי עִנְיָנָם שֶׁל נֵרוֹת חֲנֻכָּה הוּא לְהָאִיר אֶת הַחֹשֶׁךְ דִּרְשׁוּת הָרַבִּים, כַּנַּ"ל. וְלִכְאוֹרָה, בֵּאוּר זֶה** אינו מספיק, והוא **צָרִיךְ לְבֵאוּר נוֹסָף. דְּכֵיוָן שֶׁהָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת שֶׁמֵּאִיר בַּחֲנֻכָּה [שֶׁאוֹר זֶה** הנעלה יותר מאור רגיל **מֵאִיר אֶת הַחֹשֶׁךְ דִּרְשׁוּת הָרַבִּים] נִמְשָׁךְ** ומאיר בעולם **עַל־יְדֵי הַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ דְּמַתִּתְיָהוּ וּבָנָיו, צָרִיךְ לוֹמַר לִכְאוֹרָה, שֶׁגַּם עַל־יְדֵי הַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ דְּפוּרִים** שגם אז בני ישראל עמדו במסירות נפש על יהדותם (שהרי גזירת המן הייתה רק על היהודים ואילו היו ממירים את דתם חס־ושלום היו נפטרים מהגזירה, כמבואר ב'תורה אור' לרבנו הזקן) **נִמְשָׁךְ אוֹר זֶה [וּבִפְרָט שֶׁהַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ דְּחֲנֻכָּה הָיְתָה (בְּעִקָּר) רַק בְּמַתִּתְיָהוּ וּבָנָיו,** שהיו קבוצה קטנה בעם ישראל בימים ההם **וְהַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ דְּפוּרִים הָיְתָה בְּכָל יִשְׂרָאֵל**[22]**], וְאַף־עַל־פִּי־כֵן** למרות שעל פי טעם זה הרי גם בפורים האיר אור שלמעלה מסדר השתלשלות **לֹא תִּקְּנוּ בְּפוּרִים מִצְוָה שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת** דווקא **בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, רַק בַּחֲנֻכָּה** תקנו שהדלקת הנרות תהיה "על פתח ביתו מבחוץ", וכיוון שכך צריך לומר שיש צורך בתוספת ביאור בעניין זה ולא די בביאור שהאור המיוחד נמשך כתוצאה מהמסירות־נפש של מתתיהו ובניו, וכפי שיתבאר להלן.

---

1 אָז, הוּא בִּשְׁנֵי עִנְיָנִים, מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה
2 וּמִלְּמַעְלָה לְמַטָּה. מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, שֶׁמִּצַּד גֹּדֶל
3 הַחֹשֶׁךְ שֶׁהָיָה אָז נִתְעוֹרֵר אֶצְלָם כֹּחַ הַמְּסִירוּת־
4 נֶפֶשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת שֶׁבָּאָדָם, וְעַל־יְדֵי־
5 זֶה הִמְשִׁיכוּ מֵעַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה
6 מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. וּמִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, שֶׁעַל־יְדֵי אוֹר
7 זֶה מְאִירִים גַּם אֶת הַחֹשֶׁךְ. וְזֶהוּ הַטַּעַם לְכָל
8 הַחִלּוּקִים דִּלְעֵיל שֶׁבֵּין גֵּרוֹת חֲנֻכָּה וְגֵרוֹת
9 הַמִּקְדָּשׁ, דְּהָאוֹר שֶׁהֵאִיר בַּמִּקְדָּשׁ (כֵּיוָן
10 שֶׁהַמְשָׁכָתוֹ הָיְתָה לֹא עַל־יְדֵי מְסִירוּת־נֶפֶשׁ) הָיָה
11 גִּלּוּי דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, ז' גֵּרוֹת. וְכֵיוָן שֶׁהַגִּלּוּי
12 דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת אֵין בְּכֹחוֹ לְהָאִיר אֶת הַחֹשֶׁךְ, כִּי
13 הַחֹשֶׁךְ הוּא מְנֻגָּד לְגַבֵּיהּ, לָכֵן מְקוֹם הַמְּנוֹרָה
14 הָיָה בִּפְנִים (בְּתוֹךְ הַקֹּדֶשׁ) וּבְיָמִין (דָּרוֹם), וּזְמַן
15 הַדְלָקַת הַנֵּרוֹת הָיָה מֶשֶׁךְ זְמַן לִפְנֵי שְׁקִיעַת
16 הַחַמָּה. וְנֵרוֹת חֲנֻכָּה (שֶׁלְּאַחֲרֵי הַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ)
17 הֵם שְׁמוֹנָה נֵרוֹת, אוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת,
18 שֶׁמֵּאִיר גַּם אֶת הַחֹשֶׁךְ.

19 **וּמְבָאֵר** כ"ק מו"ח אַדְמו"ר בַּהֶמְשֵׁךְ הַנַּ"ל[21],
20 שֶׁלָּכֵן תִּקְּנוּ שֶׁגֵּר חֲנֻכָּה יִהְיֶה עַל פֶּתַח
21 בֵּיתוֹ מִבַּחוּץ, לִרְשׁוּת הָרַבִּים, אַף שֶׁלֹּא מָצִינוּ
22 מִצְוָה (מִלְּבַד פָּרָה אֲדֻמָּה) שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת
23 בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, כִּי עִנְיָנָם שֶׁל נֵרוֹת חֲנֻכָּה הוּא
24 לְהָאִיר אֶת הַחֹשֶׁךְ דִּרְשׁוּת הָרַבִּים, כַּנַּ"ל.
25 וְלִכְאוֹרָה, בֵּאוּר זֶה צָרִיךְ לְבֵאוּר נוֹסָף. דְּכֵיוָן
26 שֶׁהָאוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת שֶׁמֵּאִיר בַּחֲנֻכָּה
27 [שֶׁאוֹר זֶה מֵאִיר אֶת הַחֹשֶׁךְ דִּרְשׁוּת הָרַבִּים]
28 נִמְשָׁךְ עַל־יְדֵי הַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ דְּמַתִּתְיָהוּ וּבָנָיו,
29 צָרִיךְ לוֹמַר לִכְאוֹרָה, שֶׁגַּם עַל־יְדֵי הַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ
30 דְּפוּרִים נִמְשָׁךְ אוֹר זֶה [וּבִפְרָט שֶׁהַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ
31 דְּחֲנֻכָּה הָיְתָה (בְּעִקָּר) רַק בְּמַתִּתְיָהוּ וּבָנָיו,
32 וְהַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ דְּפוּרִים הָיְתָה בְּכָל יִשְׂרָאֵל[22]], וְאַף־עַל־פִּי־כֵן לֹא תִּקְּנוּ
33 בְּפוּרִים מִצְוָה שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, רַק בַּחֲנֻכָּה.

---

21) סה"מ ה'תש"ד ע' 109. 22) וראה תורת מנחם - ספר המאמרים אדר ע' פה.

ביאור בדרך אפשר

ג) **וְהִנֵּה** זֶה שֶׁהָאוֹר שֶׁהֵאִיר בַּמִּקְדָּשׁ הָיָה גִּלּוּי דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁהַחֹשֶׁךְ הוּא מְנַגֵּד לְגַבֵּיהּ (כַּמּוּבָא לְעֵיל מֵהַדְּרוּשִׁים, הוּא בְּעֶרְךְ הָאוֹר דְּחֲנֻכָּה, הוּא גִּלּוּי דְּבִכְלָלוּת, אֲבָל בִּכְלָלוּת, גַּם הָאוֹר שֶׁהֵאִיר בַּמִּקְדָּשׁ הָיָה גִּלּוּי שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁאֵין הַחֹשֶׁךְ מְנַגֵּד לְגַבֵּיהּ. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל "פָּדָה בְּשָׁלוֹם"[23]) דְּזֶה שֶׁבִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה עַל־יְדֵי שְׁלֹמֹה דַּוְקָא (אַף שֶׁתַּבְנִית הַמִּקְדָּשׁ נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי דָּוִד) הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[24] הוּא (שְׁלֹמֹה) יִהְיֶה אִישׁ מְנוּחָה וְגוֹ' וְשָׁלוֹם וָשֶׁקֶט אֶתֵּן עַל יִשְׂרָאֵל בְּיָמָיו (וְלָכֵן) הוּא יִבְנֶה בַּיִת לִשְׁמִי גוֹ', וְזֶה שֶׁכָּל הַגּוֹיִם הָיוּ בְּטֵלִים לִשְׁלֹמֹה [שֶׁלָּכֵן הָיָה בְּיָמָיו שָׁלוֹם וָשֶׁקֶט] הוּא לְפִי שֶׁשְּׁלֹמֹה הוּא בְּחִינַת מֶלֶךְ שֶׁהַשָּׁלוֹם שֶׁלּוֹ[25], אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, דְּלְגַבֵּי גִּלּוּי זֶה (שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת) מִתְבַּטְּלִים כָּל הַמְּנַגְּדִים. דְּגִלּוּי זֶה (שֶׁהֵאִיר עַל־יְדֵי שְׁלֹמֹה) הָיָה גַּם לִפְנֵי שֶׁנִּבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וּבְבֵית הַמִּקְדָּשׁ הֵאִיר גִּלּוּי זֶה עוֹד יוֹתֵר. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, לְגַבֵּי הַגִּלּוּי דְּחֲנֻכָּה, גַּם הַגִּלּוּי שֶׁהֵאִיר בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הוּא בִּכְלָל 'הִשְׁתַּלְשְׁלוּת'. וְצָרִיךְ בֵּאוּר בַּחִלּוּק שֶׁבֵּין הַגִּלּוּי דְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ לְהַגִּלּוּי דְּחֲנֻכָּה.

גַּם צָרִיךְ בֵּאוּר בְּמַה שֶׁהוּבָא לְעֵיל מֵהַדְּרוּשִׁים דְּזֶה שֶׁזְּמַן הַדְּלָקָתָם שֶׁל נֵרוֹת חֲנֻכָּה הוּא מִשֶּׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה הוּא בִּכְדֵי לְהָאִיר אֶת הַחֹשֶׁךְ, דְּלִכְאוֹרָה, זֶה שֶׁהָאוֹר דְּנֵרוֹת חֲנֻכָּה מֵאִיר אֶת הַחֹשֶׁךְ הוּא עַל־יְדֵי שֶׁהַנֵּרוֹת מְאִירִים בַּלַּיְלָה, וְלָמָּה צָרִיךְ שֶׁהַדְּלָקָתָם תִּהְיֶה מִשֶּׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה, הַיְינוּ מהתחלת זמן השקיעה, והרי אם הכוונה היא להאיר את החושך לכאורה היו צריכים לקבוע את זמן ההדלקה בלילה ממש ולא החל מהשקיעה כאשר עדיין לא שורר חושך גמור.

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה צָרִיךְ בֵּאוּר בְּמַה שֶׁהוּבָא לְעֵיל מֵהַדְּרוּשִׁים בְּנוֹגֵעַ לִמְקוֹם עֲמִידָתָם של נרות חנוכה, דְּזֶה שֶׁמְּקוֹם עֲמִידָתָם הוּא מִבַּחוּץ בשונה מנרות המקדש שעמדו בפנים הוּא בִּכְדֵי שֶׁיָּאִירוּ אֶת הַחֹשֶׁךְ דְּרִשׁוּת הָרַבִּים, דְּלִכְאוֹרָה, יש לתמוה על ביאור זה, כֵּיוָן שֶׁהָאוֹר

ביאור בדרך אפשר

1 וְהִנֵּה זֶה שֶׁהָאוֹר האלוקי
2 דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, גילוי אור מוגבל שבא ונמשך לפי ׳סדר השתלשלות׳
3 מדרגה לדרגה שֶׁהַחֹשֶׁךְ הוּא מְנַגֵּד לְגַבֵּיהּ מתנגד לו
4 (כַּמּוּבָא לְעֵיל מֵהַדְּרוּשִׁים מאמרי החסידות), הוּא בְּעֶרְךְ הָאוֹר דְּחֲנֻכָּה,
5 היינו שיחסית לאור הנעלה והמופלא
6 שהאיר בימי החנוכה היה זה אור
7 שמוגדר כשייך ל׳סדר השתלשלות׳
8 אֲבָל בִּכְלָלוּת, גַּם הָאוֹר
9 שֶׁהֵאִיר בַּמִּקְדָּשׁ הָיָה גִּלּוּי
10 שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת,
11 שֶׁאֵין הַחֹשֶׁךְ מְנַגֵּד לְגַבֵּיהּ
12 שהחושך איננו מתנגד לו ואיננו מסתיר
13 עליו. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל
14 (בְּ׳דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל "פָּדָה
15 בְּשָׁלוֹם"[23] שנה זו, תשכ״ו, יצא
16 לאור עם ביאור בדרך אפשר ב׳דבר
17 מלכות׳ לפרשת וישלח) דְּזֶה
18 שֶׁבִּנְיַן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה עַל־
19 יְדֵי שְׁלֹמֹה דַּוְקָא (אַף
20 שֶׁתַּבְנִית הַמִּקְדָּשׁ נַעֲשָׂה עַל־
21 יְדֵי דָּוִד ואם כן גם לדוד היתה
22 שייכות ישירה לבנין בית המקדש)
23 הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[24] הוּא
24 (שְׁלֹמֹה) יִהְיֶה אִישׁ מְנוּחָה
25 וְגוֹ' וְשָׁלוֹם וָשֶׁקֶט אֶתֵּן עַל
26 יִשְׂרָאֵל בְּיָמָיו (וְלָכֵן) הוּא
27 יִבְנֶה בַּיִת לִשְׁמִי גוֹ', וכפי
28 שנתבאר במאמר הנזכר, דיבור־
29 המתחיל "פדה בשלום" באריכות,
30 שבימי שלמה האיר גילוי אלוקי
31 וה׳בירור׳ של העולם שהיה בימי
32 שלמה היה בדרך מנוחה, שעל־ידי זה
33 מתבטלת מציאותו של המנגד וְזֶה
34 שֶׁכָּל הַגּוֹיִם הָיוּ בְּטֵלִים
35 לִשְׁלֹמֹה [שֶׁלָּכֵן הָיָה בְּיָמָיו
36 שָׁלוֹם וָשֶׁקֶט] הוּא לְפִי
37 שֶׁשְּׁלֹמֹה הוּא בְּחִינַת מֶלֶךְ
38 שֶׁהַשָּׁלוֹם שֶׁלּוֹ[25], היינו שהאיר
39 בו אור אלוקי נעלה מהמלך של העולם
40 אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה
41 מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, דְּלְגַבֵּי גִּלּוּי זֶה
42 (שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת)

ביאור בדרך אפשר

43 מִתְבַּטְּלִים כָּל הַמְּנַגְּדִים. דְּגִלּוּי זֶה (שֶׁהֵאִיר עַל־יְדֵי שְׁלֹמֹה)
44 הָיָה גַּם לִפְנֵי שֶׁנִּבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וּבְבֵית הַמִּקְדָּשׁ הֵאִיר
45 גִּלּוּי זֶה עוֹד יוֹתֵר שמכל זה מוכח שגם בבית המקדש (בפנים) האיר
46 אור אלוקי שלמעלה מסדר השתלשלות. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, מצד שני
47 בהכרח לומר כי לְגַבֵּי הַגִּלּוּי
48 דְּחֲנֻכָּה, שהוא גילוי נעלה מאד, גַּם
49 הַגִּלּוּי שֶׁהֵאִיר בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ
50 הוּא בִּכְלָל 'הִשְׁתַּלְשְׁלוּת'.
51 וְצָרִיךְ בֵּאוּר בַּחִלּוּק בהבדל
52 שֶׁבֵּין הַגִּלּוּי דְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ
53 שעם היותו (באופן כללי) התגלות
54 אלוקית למעלה מסדר השתלשלות
55 לְהַגִּלּוּי דְּחֲנֻכָּה שהוא נעלה יותר
56 עד כדי כך שלגביו האור שהאיר בבית
57 המקדש מוגדר כאור השייך ל׳סדר
58 השתלשלות׳.
59 גַּם צָרִיךְ בֵּאוּר בְּמַה שֶׁהוּבָא
60 לְעֵיל מֵהַדְּרוּשִׁים מאמרי חסידות
61 בענייני חנוכה דְּזֶה שֶׁזְּמַן
62 הַדְּלָקָתָם שֶׁל נֵרוֹת חֲנֻכָּה
63 הוּא מִשֶּׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה הוּא
64 בִּכְדֵי לְהָאִיר אֶת הַחֹשֶׁךְ,
65 דְּלִכְאוֹרָה, זֶה שֶׁהָאוֹר דְּנֵרוֹת
66 חֲנֻכָּה מֵאִיר אֶת הַחֹשֶׁךְ הוּא
67 עַל־יְדֵי שֶׁהַנֵּרוֹת מְאִירִים
68 בַּלַּיְלָה, וְלָמָּה צָרִיךְ
69 שֶׁהַדְּלָקָתָם תִּהְיֶה מִשֶּׁתִּשְׁקַע
70 הַחַמָּה, היינו מהתחלת זמן
71 השקיעה, והרי אם הכוונה היא להאיר
72 את החושך לכאורה היו צריכים
73 לקבוע את זמן ההדלקה בלילה ממש
74 ולא החל מהשקיעה כאשר עדיין לא
75 שורר חושך גמור.
76 וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה צָרִיךְ בֵּאוּר בְּמַה
77 שֶׁהוּבָא לְעֵיל מֵהַדְּרוּשִׁים
78 בְּנוֹגֵעַ לִמְקוֹם עֲמִידָתָם של
79 נרות חנוכה, דְּזֶה שֶׁמְּקוֹם
80 עֲמִידָתָם הוּא מִבַּחוּץ בשונה
81 מנרות המקדש שעמדו בפנים הוּא
82 בִּכְדֵי שֶׁיָּאִירוּ אֶת הַחֹשֶׁךְ
83 דְּרִשׁוּת הָרַבִּים, דְּלִכְאוֹרָה, יש
84 לתמוה על ביאור זה, כֵּיוָן שֶׁהָאוֹר

23) די״ט כסלו שנה זו (ה׳תשכ״ו) ס״ז (סה״מ תשכ״ו ע׳ סא ואילך). 24) דברי הימים־אכב, ט־י. 25) שהש״ר פ״ג, יא [א - בתחילתו].

ביאור בדרך אפשר

דְּנֵרוֹת חֲנֻכָּה הוּא אוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, אוֹר בִּלְתִּי מֻגְבָּל, חֲרֵי גַּם בְּאֹם הָיוּ בִּפְנִים, הָיָה בִּיכָלְתָּם לְהָאִיר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[26] (כֵּיוָן שֶׁהָאוֹר שֶׁלָּהֶם הוּא אוֹר בִּלְתִּי מֻגְבָּל) ולמה תיקנו חכמים שנרות חנוכה יעמדו דווקא בחוץ.? וּבִפְרָט לְפִי מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל ׳פָּדָה בְּשָׁלוֹם׳[27]) בְּעִנְיַן הַחִלּוּק בֵּין הַבְּרוּר עַל־יְדֵי הַגִּלּוּי שֶׁהֵאִיר בַּמִּשְׁכָּן לְהַבְּרוּר עַל־יְדֵי הַגִּלּוּי שֶׁהֵאִיר בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, דְּהַבְּרוּר שֶׁעַל־יְדֵי הַגִּלּוּי דְּמִשְׁכָּן הָיָה (כְּמוֹ) בְּרוּר בְּדֶרֶךְ מִלְחָמָה, שֶׁהַמִּשְׁכָּן הָיָה מְהַלֵּךְ בַּמִּדְבָּר בִּכְדֵי לְבָרֵר וּלְהַעֲלוֹת אֶת הַנִּצּוֹצוֹת שֶׁנָּפְלוּ לְשָׁם, וְהַבְּרוּר עַל־יְדֵי [הַגִּלּוּי שֶׁהֵאִיר עַל־יְדֵי שְׁלֹמֹה, וּבִפְרָט עַל־יְדֵי] הַגִּלּוּי שֶׁהֵאִיר בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה בְּדֶרֶךְ מְנוּחָה, דִּשְׁלֹמֹה הָיָה בִּמְקוֹמוֹ, וְהַנִּצּוֹצוֹת (גַּם הַנִּצּוֹצוֹת שֶׁבִּמְקוֹמוֹת הָרְחוֹקִים) נִמְשְׁכוּ אֵלָיו מֵעַצְמָם. וּמִזֶּה מוּבָן לִכְאוֹרָה בְּמִכָּל־שֶׁכֵּן בְּנוֹגֵעַ לְהָאוֹר דְּנֵרוֹת חֲנֻכָּה שֶׁהוּא לְמַעְלָה גַּם מֵהָאוֹר שֶׁהֵאִיר בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, דְּזֶה שֶׁהוּא מֵאִיר אֶת הַחֹשֶׁךְ דִּרְשׁוּת הָרַבִּים הוּא (לֹא עַל־יְדֵי שֶׁהוּא יוֹרֵד לִמְקוֹם הַחֹשֶׁךְ לְהָאִיר אוֹתוֹ, אֶלָּא) בְּאֹפֶן דִּבְדֶרֶךְ מִמֵּילָא. וְעַל־פִּי־זֶה צָרִיךְ בֵּאוּר עוֹד יוֹתֵר בְּזֶה שֶׁגֵּר חֲנֻכָּה מִצְוָה לְהַנִּיחָהּ עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ מִבַּחוּץ.

ד) **וְיוּבָן** זֶה בְּהַקְדִּים מַה שֶׁכָּתוּב[28] יוֹדוּךְ ה׳ כָּל מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה, וּמְבָאֵר אַדְמוּ״ר (מְהוֹרָשַׁ״ב) נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן בְּמַאֲמָרוֹ ׳דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל ״פָּדָה בְּשָׁלוֹם״ שֶׁבְּ׳הֶמְשֵׁךְ תער״ב׳[29] (הוּבָא בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל ׳פָּדָה בְּשָׁלוֹם׳ שֶׁנֶּאֱמַר בְּי״ט כִּסְלֵו[30] שנה זו, תשכ״ו, ויצא לאור עם ביאור בדרך אפשר ב׳דבר מלכות׳ לפרשת וישלח), דְּזֶה שֶׁ״חֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה״ הוּא בִּסְמִיכוּת וּבְהֶמְשֵׁךְ לְ״יוֹדוּךְ ה׳ כָּל מַעֲשֶׂיךָ״ הוּא, משום שקיים קשר תוכני־פנימי בין שני חלקי הפסוק אף שבראשון נאמר ״יודוך״ ובשני נאמר ״יברכוכה״ כִּי הַהַמְשָׁכָה (בְּרָכָה שהיא מלשון המשכה, כמובא בחסידות שהדבר מובן גם מלשון המשנה ״המבריך את הגפן״ שפירושו כיפוף העץ מלמעלה למטה) שֶׁעַל־יְדֵי ״חֲסִידֶיךָ״ הִיא מִמָּקוֹם נַעֲלֶה מְאֹד (אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת) שֶׁאֵין שַׁיָּךְ בּוֹ הַשָּׂגָה והבנה בשכל אֶלָּא הוֹדָאָה בִּלְבַד,

ביאור בדרך אפשר

מֵאִיר אֶת הַחֹשֶׁךְ דִּרְשׁוּת הָרַבִּים הוּא (לֹא עַל־יְדֵי שֶׁהוּא יוֹרֵד לִמְקוֹם הַחֹשֶׁךְ לְהָאִיר אוֹתוֹ, אֶלָּא) בְּאֹפֶן דִּבְדֶרֶךְ מִמֵּילָא מבלי ׳התלבשות׳ והתעסקות ישירה עם החושך. וְעַל־פִּי־זֶה צָרִיךְ בֵּאוּר עוֹד יוֹתֵר בְּזֶה שֶׁגֵּר חֲנֻכָּה מִצְוָה לְהַנִּיחָהּ עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ מִבַּחוּץ לשם מה יש צורך בזה, ולמה אי אפשר שהאור של נרות חנוכה ידלק בפנים ויאיר את החושך השורר בחוץ, קל־וחומר משלמה המלך שישב במקומו והאיר את הניצוצות הרחוקים ביותר.?

ד) וְיוּבָן זֶה בְּהַקְדִּים מַה שֶׁכָּתוּב[28] יוֹדוּךְ ה׳ כָּל מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה, וּמְבָאֵר אַדְמוּ״ר (מְהוֹרָשַׁ״ב) נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן בְּמַאֲמָרוֹ ׳דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל ״פָּדָה בְּשָׁלוֹם״ שֶׁבְּ׳הֶמְשֵׁךְ תער״ב׳[29] (הוּבָא בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל ׳פָּדָה בְּשָׁלוֹם׳ שֶׁנֶּאֱמַר בְּי״ט כִּסְלֵו[30]), דְּזֶה שֶׁ״חֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה״ הוּא בִּסְמִיכוּת וּבְהֶמְשֵׁךְ לְ״יוֹדוּךְ ה׳ כָּל מַעֲשֶׂיךָ״ הוּא, כִּי הַהַמְשָׁכָה (בְּרָכָה) שֶׁעַל־יְדֵי ״חֲסִידֶיךָ״ הִיא מִמָּקוֹם נַעֲלֶה מְאֹד (אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת) שֶׁאֵין שַׁיָּךְ בּוֹ

---

26) כהאור דנרות המקדש שהאיר גם בחוץ, ועד ש״עדות היא לכל באי עולם כו׳״ (מנחות פו, ב). 27) סעיף ח. 28) תהלים קמה, י. 29) ח״ב ע׳ תשסו ואילך. 30) סה״מ תשכ״ו ע׳ נז ואילך.

ביאור בדרך אפשר

"יודוך" כי לא ניתן להבין ולהשיג אותו ואפשר רק להודות בקיומו ולהאמין בו. **וְלָכֵן נֶאֱמַר** בפסוק זה **וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה, כִּי הַהַמְשָׁכָה** וההתגלות מלמעלה למטה **מִמָּקוֹם זֶה** שהוא מקום (היינו דרגה רוחנית) נעלה מאד **(בְּאֹפֶן דִּבְרָכָה) הִיא בְּכֹחַ "חֲסִידֶיךָ" דַּוְקָא** ואדם רגיל שאינו בדרגה של "חסידיך" אינו מסוגל לגלות ולהמשיך את הבחינה הזו.

וּבִכְדֵי לְבָאֵר גֹּדֶל הָעִלּוּי היתרון הגדול **דְּהַמְשָׁכָה זוֹ** מאור־אין־סוף שלמעלה מהשתלשלות **(וְהַטַּעַם עַל זֶה שֶׁהַמְשָׁכָה זוֹ הִיא בְּכֹחַ "חֲסִידֶיךָ" דַּוְקָא), מַקְדִּים בְּהַמַּאֲמָר** לבאר את **הַחִלּוּק** ההבדל **בֵּין בְּרָכָה לִתְפִלָּה, שֶׁבְּכָל אֶחָד מֵהֶם יֵשׁ מַעֲלָה** ויתרון **לְגַבֵּי זוּלָתוֹ.** ויש בזה מה שאין בזה. **הַמַּעֲלָה** והיתרון **דִּבְרָכָה לְגַבֵּי** לעומת **תְּפִלָּה הִיא, דִּתְפִלָּה הִיא** התקרבות של האדם לאלוקות בדרך של **מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, הַיְינוּ** האדם **הוּא** נמצא **לְמַטָּה וּמְבַקֵּשׁ** מהקדוש־ברוך־הוא **שֶׁיַּשְׁפִּיעוּ לוֹ** השפעה גשמית או רוחנית **מִלְּמַעְלָה, וּבְרָכָה הִיא** התקרבות של אלוקות אל האדם בדרך **מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, שֶׁהַמְּבָרֵךְ [זֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ כֹּחַ לְבָרֵךְ] הוּא** בדרגה גבוהה יותר **מֵהַשֹּׁרֶשׁ** והמקור הרוחני **שֶׁמִּמֶּנּוּ נִמְשֶׁכֶת הַבְּרָכָה וּמַמְשִׁיךְ** ומוריד ומשפיע **אוֹתָהּ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה. וְזֶהוּ** גם הטעם הפנימי לכך **שֶׁבְּרָכָה הִיא בְּדֶרֶךְ צִוּוּי** (על־דרך "צדיק גוזר והקדוש־ברוך־הוא מקיים"), **דְּכֵינָן שֶׁהַמְּבָרֵךְ הוּא לְמַעְלָה** בדרגה **מֵהַשֹּׁרֶשׁ** והמקור **שֶׁמִּמֶּנּוּ נִמְשֶׁכֶת הַבְּרָכָה, לָכֵן בְּכֹחוֹ לְצַוּוֹת** ודבריו מתקיימים. **וְהַמַּעֲלָה** היתרון **דִּתְפִלָּה לְגַבֵּי בְּרָכָה הִיא, דְּענְיַן הַבְּרָכָה הוּא לְהַמְשִׁיךְ מַה שֶׁכְּבָר נִמְצָא בַּמָּקוֹר וְלֹא דָּבָר חָדָשׁ, וְענְיַן הַתְּפִלָּה הוּא בַּקָּשָׁה מֵהַקָּבָּ"ה שֶׁגַּם בְּאִם לֹא יֶשְׁנָהּ חַס־וְשָׁלוֹם הַהַשְׁפָּעָה גַּם בַּמָּקוֹר, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁנִּגְזַר עָלָיו שֶׁיִּהְיֶה חוֹלֶה חַס־וְשָׁלוֹם וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, מִכָּל־מָקוֹם תֵּמִשַׁךְ לוֹ הַשְׁפָּעָה חֲדָשָׁה מֵאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. דְּזֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים בְּכַמָּה תְּפִלּוֹת "יְהִי רָצוֹן", דְּפֵרוּשׁ "יְהִי רָצוֹן" הוּא שֶׁיִּהְיֶה רָצוֹן חָדָשׁ. וְזֶהוּ גֹּדֶל עִלּוּי הַבְּרָכָה (דַּ"חֲסִידֶיךָ") שֶׁהַמְשָׁכָתָהּ הִיא מֵהַמָּקוֹם שֶׁבּוֹ הִיא הַהוֹדָאָה, דְּבִבְרָכָה זוֹ שְׁתֵּי הַמַּעֲלוֹת. שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא מֵאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, הַיְינוּ שֶׁעַל־יְדֵי בְּרָכָה זוֹ נַעֲשֶׂה רָצוֹן חָדָשׁ. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הִיא (לֹא תְּפִלָּה, בַּקָּשָׁה, אֶלָּא) בְּרָכָה, בְּדֶרֶךְ צִוּוּי. וְכִדְאִיתָא בִּירוּשַׁלְמִי[31] עַל הַפָּסוּק[32] וְתִגְזַר אוֹמֶר וְיָקָם לָךְ, אֲפִילוּ הוּא (הַקָּבָּ"ה) אוֹמֵר הָכִין

ביאור בדרך אפשר

הַשָּׁגָה אֶלָּא הוֹדָאָה בִּלְבַד, "יוֹדוּךָ". וְלָכֵן נֶאֱמַר וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה, כִּי הַהַמְשָׁכָה מִמָּקוֹם זֶה (בְּאֹפֶן דִּבְרָכָה) הִיא בְּכֹחַ "חֲסִידֶיךָ" דַּוְקָא. וּבִכְדֵי לְבָאֵר גֹּדֶל הָעִלּוּי דְּהַמְשָׁכָה זוֹ (וְהַטַּעַם עַל זֶה שֶׁהַמְשָׁכָה זוֹ הִיא בְּכֹחַ "חֲסִידֶיךָ" דַּוְקָא), מַקְדִּים בְּהַמַּאֲמָר הַחִלּוּק בֵּין בְּרָכָה לִתְפִלָּה, שֶׁבְּכָל אֶחָד מֵהֶם יֵשׁ מַעֲלָה לְגַבֵּי זוּלָתוֹ. הַמַּעֲלָה דִּבְרָכָה לְגַבֵּי תְּפִלָּה הִיא, דִּתְפִלָּה הִיא מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, הַיְינוּ שֶׁהַמִּתְפַּלֵּל הוּא לְמַטָּה וּמְבַקֵּשׁ שֶׁיַּשְׁפִּיעוּ לוֹ מִלְּמַעְלָה, וּבְרָכָה הִיא מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, שֶׁהַמְּבָרֵךְ [זֶה שֶׁיֵּשׁ לוֹ כֹּחַ לְבָרֵךְ] הוּא לְמַעְלָה מֵהַשֹּׁרֶשׁ שֶׁמִּמֶּנּוּ נִמְשֶׁכֶת הַבְּרָכָה וּמַמְשִׁיךְ אוֹתָהּ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה. וְזֶהוּ שֶׁבְּרָכָה הִיא בְּדֶרֶךְ צִוּוּי, דְּכֵינָן שֶׁהַמְּבָרֵךְ הוּא לְמַעְלָה מֵהַשֹּׁרֶשׁ שֶׁמִּמֶּנּוּ נִמְשֶׁכֶת הַבְּרָכָה, לָכֵן בְּכֹחוֹ לְצַוּוֹת. וְהַמַּעֲלָה דִּתְפִלָּה לְגַבֵּי בְּרָכָה הִיא, דְּענְיַן הַבְּרָכָה הוּא לְהַמְשִׁיךְ מַה שֶׁכְּבָר נִמְצָא בַּמָּקוֹר וְלֹא דָּבָר חָדָשׁ, וְענְיַן הַתְּפִלָּה הוּא בַּקָּשָׁה מֵהַקָּבָּ"ה שֶׁגַּם בְּאִם לֹא יֶשְׁנָהּ חַס־וְשָׁלוֹם הַהַשְׁפָּעָה גַּם בַּמָּקוֹר, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁנִּגְזַר עָלָיו שֶׁיִּהְיֶה חוֹלֶה חַס־וְשָׁלוֹם וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, מִכָּל־מָקוֹם תֵּמִשַׁךְ לוֹ הַשְׁפָּעָה חֲדָשָׁה מֵאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. דְּזֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים בְּכַמָּה תְּפִלּוֹת "יְהִי רָצוֹן", דְּפֵרוּשׁ "יְהִי רָצוֹן" הוּא שֶׁיִּהְיֶה רָצוֹן חָדָשׁ. וְזֶהוּ גֹּדֶל עִלּוּי הַבְּרָכָה (דַּ"חֲסִידֶיךָ") שֶׁהַמְשָׁכָתָהּ הִיא מֵהַמָּקוֹם שֶׁבּוֹ הִיא הַהוֹדָאָה, דְּבִבְרָכָה זוֹ שְׁתֵּי הַמַּעֲלוֹת. שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא מֵאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, הַיְינוּ שֶׁעַל־יְדֵי בְּרָכָה זוֹ נַעֲשֶׂה רָצוֹן חָדָשׁ. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הִיא (לֹא תְּפִלָּה, בַּקָּשָׁה, אֶלָּא) בְּרָכָה, בְּדֶרֶךְ צִוּוּי. וְכִדְאִיתָא בִּירוּשַׁלְמִי[31] עַל הַפָּסוּק[32] וְתִגְזַר אוֹמֶר וְיָקָם לָךְ, אֲפִילוּ הוּא (הַקָּבָּ"ה) אוֹמֵר הָכִין

ביאור בדרך אפשר

נִמְצָא בַּמָּקוֹר וְלֹא דָּבָר חָדָשׁ, אלא שללא הברכה אין ההשפעה יורדת ונמשכת למטה **וְענְיַן הַתְּפִלָּה הוּא בַּקָּשָׁה מֵהַקָּבָּ"ה שֶׁגַּם בְּאִם לֹא יֶשְׁנָהּ חַס־וְשָׁלוֹם הַהַשְׁפָּעָה גַּם בַּמָּקוֹר,** היינו שהבקשה היא להשפיע דבר שלעת עתה לא קיים אפילו למעלה **וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁנִּגְזַר עָלָיו** על האדם המתפלל ומבקש **שֶׁיִּהְיֶה חוֹלֶה חַס־וְשָׁלוֹם וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, מִכָּל־מָקוֹם תֵּמִשַׁךְ לוֹ הַשְׁפָּעָה חֲדָשָׁה מֵאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת.** והמצב ישתנה לחלוטין כך שהשפע יתחדש ואכן יגיע אליו והגזירה תתבטל. **דְּזֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים בְּכַמָּה תְּפִלּוֹת** ובקשות **"יְהִי רָצוֹן", דְּפֵרוּשׁ "יְהִי רָצוֹן" הוּא שֶׁיִּהְיֶה רָצוֹן חָדָשׁ** לדבר שלעת עתה, בעת אמירת התפילה, עדיין אינו קיים. **וְזֶהוּ גֹּדֶל עִלּוּי** היתרון הגדול והמיוחד של **הַבְּרָכָה** בה מדובר כאן **(דַּ"חֲסִידֶיךָ"** הברכה המיוחדת שעליה נאמר "וחסידיך יברכוכה") לעומת ברכה רגילה **שֶׁהַמְשָׁכָתָהּ** של ברכה זו **הִיא מֵהַמָּקוֹם שֶׁבּוֹ הִיא הַהוֹדָאָה,** ואם כן נמצא **דְּבִבְרָכָה זוֹ** קיימות **שְׁתֵּי הַמַּעֲלוֹת,** גם מעלת התפילה וגם מעלת הברכה, כפי שהולך ומבאר. וטעם הדבר הוא כיוון **שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא מֵאוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, הַיְינוּ שֶׁעַל־יְדֵי בְּרָכָה זוֹ נַעֲשֶׂה רָצוֹן חָדָשׁ** שלא היה קיים קודם לכן אפילו בשורש ומקור הדברים - **הַמַּעֲלָה דִּתְפִלָּה. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הִיא (לֹא תְּפִלָּה, בַּקָּשָׁה, אֶלָּא) בְּרָכָה, בְּדֶרֶךְ צִוּוּי** שמוכרח (כביכול) להתקיים. **וְכִדְאִיתָא בִּירוּשַׁלְמִי[31] עַל הַפָּסוּק[32] וְתִגְזַר אוֹמֶר וְיָקָם לָךְ, אֲפִילוּ הוּא (הַקָּבָּ"ה) אוֹמֵר הָכִין וְאַתְּ אָמַר הָכִין,** הוא (הקדוש ברוך הוא) אומר כך ואתה (האדם)

---

31) תענית פ"ג ה"י. 32) איוב כב, כח.

ביאור בדרך אפשר

אומר כך **דִּידָךְ קַיְימָא, דִּידִי לֹא קַיְימָא** (שלך עומד ומתקיים ושלי לא עומד ומתקיים). **דְּזֶה שֶׁגַּם לְאַחֲרֵי שֶׁנִּגְזַר שֶׁלֹּא תִּהְיֶה הַהַשְׁפָּעָה** (**הוא** הקדוש ברוך הוא **אוֹמֵר הָכִין** כך), בסופו של דבר למעשה כן **נִמְשֶׁכֶת הַהַשְׁפָּעָה, הוּא עַל־יְדֵי הַמְשָׁכַת רָצוֹן חָדָשׁ, הַמַּעֲלָה דִּתְפִלָּה. וְאֹפֶן הַהַמְשָׁכָה הוּא לֹא עַל־יְדֵי בַּקָּשָׁה אֶלָּא שֶׁעַל־יְדֵי בַּקָּשָׁה אֶלָּא שֶׁעַל־יְדֵי "אַתְּ אָמַר הָכִין"** אתה (האדם) אומר כך **נִמְשֶׁכֶת הַהַשְׁפָּעָה בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא** ללא צורך בבקשות והפצרות. **וְעַל־דֶּרֶךְ דְּאִיתָא** מובא **בַּזֹּהַר**[33] **שֶׁרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי הִמְשִׁיךְ יְרִידַת גְּשָׁמִים** בעולם בפועל מבלי לבקש ולהתפלל על הגשם אלא **עַל־יְדֵי אֲמִירַת תּוֹרָה, דַּהֲגַם** אף־על־פי **שֶׁבִּכְדֵי שֶׁתִּהְיֶה יְרִידַת גְּשָׁמִים** בפועל **לְאַחֲרֵי שֶׁנִּגְזַר שֶׁתִּהְיֶה עֲצִירַת גְּשָׁמִים, הוּא עַל־יְדֵי הַמְשָׁכַת רָצוֹן חָדָשׁ**, דבר שבדרך כלל נפעל על־ידי התפילה ("יהי רצון"), **מִכָּל־מָקוֹם עַל־יְדֵי אֲמִירַת תּוֹרָה דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי הָיְתָה הַהַמְשָׁכָה בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא** ללא בקשות וללא תפילות. **וְזֶהוּ יוֹדוּךְ גוֹ' וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה ("חֲסִידֶיךָ" דַּוְקָא), כִּי הַהַמְשָׁכָה בְּאֹפֶן דִּבְרָכָה (יְבָרְכוּכָה) מֵהַמָּקוֹם שֶׁבּוֹ הוּא הַהוֹדָאָה (יוֹדוּךְ) הִיא בְּכֹחַ "חֲסִידֶיךָ" דַּוְקָא (כִּדְלִקַּמָּן סְעִיף ו** וכפי שהוסבר גם במאמר דיבור־המתחיל "פדה בשלום" שנאמר בהתוועדות י"ט כסלו שנה זו, תשכ"ו, ומאמר זה הוא המשך אליו).

ה) וְצָרִיךְ לְהָבִין, דְּחָסִיד הוּא לְמַעְלָה מִצַּדִּיק (וְכַמְּבֹאָר בְּהַמַּאֲמָר[34] דיבור־המתחיל "פדה בשלום" שבהמשך תער"ב **בְּעִנְיַן ג' הַמַּדְרֵגוֹת צַדִּיק יָשָׁר וְחָסִיד, דְּיָשָׁר הוּא לְמַעְלָה מִצַּדִּיק**[35] **וְחָסִיד הוּא לְמַעְלָה גַּם מִיָּשָׁר, וּמִמַּה שֶׁכָּתוּב יוֹדוּךְ גוֹ' וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה, מַשְׁמַע, שֶׁבִּכְדֵי לְהַמְשִׁיךְ בְּאֹפֶן דִּבְרָכָה (בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא, בְּלִי בַּקָּשָׁה) מֵהַמָּקוֹם שֶׁבּוֹ הוּא הַהוֹדָאָה (אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת)** הוּא **דַּוְקָא עַל־יְדֵי "חֲסִידֶיךָ" שֶׁלְּמַעְלָה מִצַּדִּיקִים. וְצָרִיךְ לְהָבִין, הֲרֵי גַּם בְּנוֹגֵעַ לַצַּדִּיקִים אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל**[36] **הַקָּבָּ"ה גּוֹזֵר וְצַדִּיק מְבַטֵּל, וְאֹפֶן בִּטּוּל הַגְּזֵרָה הוּא (לֹא עַל־יְדֵי בַּקָּשַׁת הַצַּדִּיק, אֶלָּא) עַל־יְדֵי הַצִּוּוּי שֶׁלּוֹ**, בדרך ברכה, **דְּעַל־יְדֵי שֶׁהוּא מְצַוֶּה שֶׁתִּתְבַּטֵּל הַגְּזֵרָה מִתְבַּטֶּלֶת הִיא מִמֵּילָא** ללא בקשות ותפילות מצידו של הצדיק **[כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[37] **צַדִּיק מוֹשֵׁל (בְּ)יִרְאַת אֱלֹקִים, וּפֵרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל**[38] **שֶׁהַצַּדִּיק** שהוא ירא אלוקים **מוֹשֵׁל** ושולט **בַּהַקָּבָּ"ה** כביכול, וביכולת הצדיק **לְבַטֵּל אֶת גְּזֵרוֹתָיו** של הקדוש ברוך הוא**], דְּמִזֶּה מוּבָן לְכָאוֹרָה, שֶׁגַּם בַּהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי צַדִּיקִים יֶשְׁנָן שְׁתֵּי מַעֲלוֹת הַנַּ"ל**, המעלה האחת **שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא מִמָּקוֹם**

ביאור בדרך אפשר

1 וְאַתְּ אָמַר הָכִין, דִּידָךְ קַיְימָא, דִּידִי לֹא קַיְימָא.
2 דְּזֶה שֶׁגַּם לְאַחֲרֵי שֶׁנִּגְזַר שֶׁלֹּא תִּהְיֶה הַהַשְׁפָּעָה
3 (הוּא אוֹמֵר הָכִין) נִמְשֶׁכֶת הַהַשְׁפָּעָה, הוּא עַל־
4 יְדֵי הַמְשָׁכַת רָצוֹן חָדָשׁ, הַמַּעֲלָה דִּתְפִלָּה. וְאֹפֶן
5 הַהַמְשָׁכָה הוּא לֹא עַל־יְדֵי בַּקָּשָׁה אֶלָּא שֶׁעַל־יְדֵי
6 "אַתְּ אָמַר הָכִין" נִמְשֶׁכֶת הַהַשְׁפָּעָה בְּדֶרֶךְ
7 מִמֵּילָא. וְעַל־דֶּרֶךְ דְּאִיתָא בַּזֹּהַר[33] שֶׁרַבִּי שִׁמְעוֹן
8 בֶּן יוֹחָאִי הִמְשִׁיךְ יְרִידַת גְּשָׁמִים עַל־יְדֵי אֲמִירַת
9 תּוֹרָה, דַּהֲגַם שֶׁבִּכְדֵי שֶׁתִּהְיֶה יְרִידַת גְּשָׁמִים
10 לְאַחֲרֵי שֶׁנִּגְזַר שֶׁתִּהְיֶה עֲצִירַת גְּשָׁמִים, הוּא
11 עַל־יְדֵי הַמְשָׁכַת רָצוֹן חָדָשׁ, מִכָּל־מָקוֹם עַל־יְדֵי
12 אֲמִירַת תּוֹרָה דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאִי הָיְתָה
13 הַהַמְשָׁכָה בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא. וְזֶהוּ יוֹדוּךְ גוֹ' וַחֲסִידֶיךָ
14 יְבָרְכוּכָה ("חֲסִידֶיךָ" דַּוְקָא), כִּי הַהַמְשָׁכָה בְּאֹפֶן
15 דִּבְרָכָה (יְבָרְכוּכָה) מֵהַמָּקוֹם שֶׁבּוֹ הוּא הַהוֹדָאָה
16 (יוֹדוּךְ) הִיא בְּכֹחַ "חֲסִידֶיךָ" דַּוְקָא (כִּדְלִקַּמָּן
17 סְעִיף ו).
18 ה) **וְצָרִיךְ** לְהָבִין, דְּחָסִיד הוּא לְמַעְלָה מִצַּדִּיק
19 (וְכַמְּבֹאָר בְּהַמַּאֲמָר[34] בְּעִנְיַן ג'
20 הַמַּדְרֵגוֹת צַדִּיק יָשָׁר וְחָסִיד, דְּיָשָׁר הוּא לְמַעְלָה
21 מִצַּדִּיק[35] וְחָסִיד הוּא לְמַעְלָה גַּם מִיָּשָׁר), וּמִמַּה
22 שֶׁכָּתוּב יוֹדוּךְ גוֹ' וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה, מַשְׁמַע,
23 שֶׁבִּכְדֵי לְהַמְשִׁיךְ בְּאֹפֶן דִּבְרָכָה (בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא,
24 בְּלִי בַּקָּשָׁה) מֵהַמָּקוֹם שֶׁבּוֹ הוּא הַהוֹדָאָה (אוֹר־
25 אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת) הוּא דַּוְקָא
26 עַל־יְדֵי "חֲסִידֶיךָ" שֶׁלְּמַעְלָה מִצַּדִּיקִים. וְצָרִיךְ לְהָבִין, הֲרֵי גַּם בְּנוֹגֵעַ לַצַּדִּיקִים
27 אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל[36] הַקָּבָּ"ה גּוֹזֵר וְצַדִּיק מְבַטֵּל, וְאֹפֶן בִּטּוּל הַגְּזֵרָה הוּא (לֹא
28 עַל־יְדֵי בַּקָּשַׁת הַצַּדִּיק, אֶלָּא) עַל־יְדֵי הַצִּוּוּי שֶׁלּוֹ, דְּעַל־יְדֵי שֶׁהוּא מְצַוֶּה
29 שֶׁתִּתְבַּטֵּל הַגְּזֵרָה מִתְבַּטֶּלֶת הִיא מִמֵּילָא [כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[37] צַדִּיק מוֹשֵׁל (בְּ)יִרְאַת
30 אֱלֹקִים, וּפֵרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל[38] שֶׁהַצַּדִּיק מוֹשֵׁל בַּהַקָּבָּ"ה לְבַטֵּל אֶת גְּזֵרוֹתָיו],
31 דְּמִזֶּה מוּבָן לְכָאוֹרָה, שֶׁגַּם בַּהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי צַדִּיקִים יֶשְׁנָן שְׁתֵּי מַעֲלוֹת
32 הַנַּ"ל, שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא מִמָּקוֹם שֶׁאֵין שַׁיָּךְ בּוֹ הַשָּׂגָה אֶלָּא הוֹדָאָה (אוֹר־אֵין־
33 סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת) הוּא דַּוְקָא
34 עַל־יְדֵי "חֲסִידֶיךָ" שֶׁלְּמַעְלָה מִצַּדִּיקִים. וְצָרִיךְ לְהָבִין, הֲרֵי גַּם בְּנוֹגֵעַ לַצַּדִּיקִים
35 אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל[36] הַקָּבָּ"ה גּוֹזֵר וְצַדִּיק מְבַטֵּל, וְאֹפֶן בִּטּוּל הַגְּזֵרָה הוּא (לֹא
36 עַל־יְדֵי בַּקָּשַׁת הַצַּדִּיק, אֶלָּא) עַל־יְדֵי הַצִּוּוּי שֶׁלּוֹ, דְּעַל־יְדֵי שֶׁהוּא מְצַוֶּה
37 שֶׁתִּתְבַּטֵּל הַגְּזֵרָה מִתְבַּטֶּלֶת הִיא מִמֵּילָא [כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[37] צַדִּיק מוֹשֵׁל (בְּ)יִרְאַת
38 אֱלֹקִים, וּפֵרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל[38] שֶׁהַצַּדִּיק מוֹשֵׁל בַּהַקָּבָּ"ה לְבַטֵּל אֶת גְּזֵרוֹתָיו],
39 דְּמִזֶּה מוּבָן לְכָאוֹרָה, שֶׁגַּם בַּהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי צַדִּיקִים יֶשְׁנָן שְׁתֵּי מַעֲלוֹת
40 הַנַּ"ל, שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא מִמָּקוֹם שֶׁאֵין שַׁיָּךְ בּוֹ הַשָּׂגָה אֶלָּא הוֹדָאָה (אוֹר־אֵין־
41 סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת) הוּא דַּוְקָא
42 עַל־יְדֵי "חֲסִידֶיךָ" שֶׁלְּמַעְלָה מִצַּדִּיקִים. וְצָרִיךְ לְהָבִין, הֲרֵי גַּם בְּנוֹגֵעַ לַצַּדִּיקִים
43 אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל[36] הַקָּבָּ"ה גּוֹזֵר וְצַדִּיק מְבַטֵּל, וְאֹפֶן בִּטּוּל הַגְּזֵרָה הוּא (לֹא
44 עַל־יְדֵי בַּקָּשַׁת הַצַּדִּיק, אֶלָּא) עַל־יְדֵי הַצִּוּוּי שֶׁלּוֹ, דְּעַל־יְדֵי שֶׁהוּא מְצַוֶּה
45 שֶׁתִּתְבַּטֵּל הַגְּזֵרָה מִתְבַּטֶּלֶת הִיא מִמֵּילָא [כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[37] צַדִּיק מוֹשֵׁל (בְּ)יִרְאַת
46 אֱלֹקִים, וּפֵרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל[38] שֶׁהַצַּדִּיק מוֹשֵׁל בַּהַקָּבָּ"ה לְבַטֵּל אֶת גְּזֵרוֹתָיו],
47 דְּמִזֶּה מוּבָן לְכָאוֹרָה, שֶׁגַּם בַּהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי צַדִּיקִים יֶשְׁנָן שְׁתֵּי מַעֲלוֹת
48 הַנַּ"ל, שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא מִמָּקוֹם שֶׁאֵין שַׁיָּךְ בּוֹ הַשָּׂגָה אֶלָּא הוֹדָאָה (אוֹר־אֵין־
49 סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת) ולפעול המשכה
50 והתגלות נעלית שיש בה גם את
51 המעלה והיתרון של ברכה וגם את
52 המעלה והיתרון של תפילה **הוּא**
53 **דַּוְקָא עַל־יְדֵי "חֲסִידֶיךָ"**
54 **שֶׁלְּמַעְלָה מִצַּדִּיקִים. וְצָרִיךְ**
55 **לְהָבִין,** מדוע הדבר אפשרי דווקא
56 על־ידי "חסידיך" **הֲרֵי גַּם בְּנוֹגֵעַ**
57 **לַצַּדִּיקִים אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ**
58 **ז"ל**[36] **הַקָּבָּ"ה גּוֹזֵר וְצַדִּיק**
59 **מְבַטֵּל, וְאֹפֶן בִּטּוּל הַגְּזֵרָה**
60 **הוּא (לֹא עַל־יְדֵי בַּקָּשַׁת**
61 **הַצַּדִּיק,** בדרך תפילה, **אֶלָּא) עַל־**
62 **יְדֵי הַצִּוּוּי שֶׁלּוֹ,** בדרך ברכה,
63 **דְּעַל־יְדֵי שֶׁהוּא מְצַוֶּה**
64 **שֶׁתִּתְבַּטֵּל הַגְּזֵרָה מִתְבַּטֶּלֶת**
65 **הִיא מִמֵּילָא** ללא בקשות ותפילות
66 מצידו של הצדיק **[כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[37]
67 **צַדִּיק מוֹשֵׁל (בְּ)יִרְאַת אֱלֹקִים,**
68 **וּפֵרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל**[38]
69 **שֶׁהַצַּדִּיק** שהוא ירא אלוקים **מוֹשֵׁל**
70 ושולט **בַּהַקָּבָּ"ה** כביכול, וביכולת
71 הצדיק **לְבַטֵּל אֶת גְּזֵרוֹתָיו** של
72 הקדוש ברוך הוא**], דְּמִזֶּה מוּבָן**
73 **לְכָאוֹרָה, שֶׁגַּם בַּהַמְשָׁכָה**
74 **שֶׁעַל־יְדֵי צַדִּיקִים יֶשְׁנָן שְׁתֵּי**
75 **מַעֲלוֹת הַנַּ"ל,** המעלה האחת
76 **שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא מִמָּקוֹם**

---

33) ח"ג נט, ריש ע"ב. 34) המשך תער"ב שם פשע"ו (ע' תשעב ואילך). 35) ראה פרש"י תענית טו, רע"א (ד"ה ה"ג לא הכל לאורה) "דישרים עדיפי מצדיקים". 36) מו"קטז, ב. תנחומא תבוא א. 37) שמואל־ב כג, ג. 38) ראה הנסמן לעיל הערה 36. פרש"י עה"פ. ועוד.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁאֵין שַׁיָּךְ בּוֹ הַשָּׂגָה אֶלָּא הוֹדָאָה (אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת) וְהמעלה השנייה שֶׁהַהַמְשָׁכָה מִשָּׁם הִיא לֹא עַל־יְדֵי בַּקָּשָׁה ותפילה אֶלָּא בְּדֶרֶךְ צִוּוּי (הַמַּעֲלָה דִּבְרָכָה), וּמִמַּה שֶׁכָּתוּב ״יוֹדוּךְ גוֹ׳ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה״ מַשְׁמַע שֶׁהַהַמְשָׁכָה בְּאֹפֶן דִּבְרָכָה מֵהַמָּקוֹם שֶׁבּוֹ הִיא הַהוֹדָאָה הוּא בְּכֹחַ ״חֲסִידֶיךָ״ דַּוְקָא.

ו) וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עַל־פִּי מַה שֶׁמַּמְשִׁיךְ בְּהַמַּאֲמָר[39], דְּאִיתָא בַּזֹּהַר[40] אֵיזֶהוּ חָסִיד הַמִּתְחַסֵּד עִם קוֹנוֹ, הַיְינוּ דְּעִנְיָנוֹ שֶׁל חָסִיד הוּא שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא לֹא בִּשְׁבִיל עַצְמוֹ בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה דָּבוּק בֶּאֱלִקוּת אֶלָּא לְצֹרֶךְ גָּבוֹהַּ, כַּמְּבֹאָר בַּתַּנְיָא[41]. וּמְבָאֵר בְּהַמַּאֲמָר, דְּהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דַּחֲסִידִים הִיא מִ׳פְּנִימִיּוּת עַתִּיק׳. וְזֶהוּ שֶׁחָסִיד הוּא לְמַעְלָה מִצַּדִּיק וּלְמַעְלָה גַּם מִיָּשָׁר[42]. דְּהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים הִיא מֵחִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר, ׳אֲרִיךְ׳. וְהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דִּ׳יְשָׁרִים׳ (שֶׁלְּמַעְלָה מִצַּדִּיקִים) הִיא מִפְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר, ׳עַתִּיק׳. וְהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דַּחֲסִידִים (שֶׁלְּמַעְלָה מִ׳יְשָׁרִים׳) הִיא מִ׳פְּנִימִיּוּת עַתִּיק׳. דְּעַל־יְדֵי שֶׁהָעֲבוֹדָה שֶׁלָּהֶם הִיא בְּבִטּוּל (לְמַעְלָה מִמְּצִיאוּת), לָכֵן הַהַמְשָׁכָה שֶׁנִּמְשֶׁכֶת עַל־יְדֵי עֲבוֹדָתָם הִיא מִבְּחִינַת הָעֶצֶם שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְפַּשְּׁטוּת (מְצִיאוּת), ׳פְּנִימִיּוּת עַתִּיק׳. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל[43] שֶׁצְּדָקָה הִיא לַעֲנִיִּים בֵּין לַעֲשִׁירִים, דְּמִזֶּה (שֶׁגְּמִילוּת חֲסָדִים הִיא גַּם לַעֲשִׁירִים) מוּבָן שֶׁחֶסֶד הוּא לְמַעְלָה גַּם מֵעֲשִׁירוּת. וּמְבֹאָר[44], דְּג׳ עִנְיָנִים אֵלֶּה (צְדָקָה, שֶׁעַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים הִיא מֵחִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר, ׳אֲרִיךְ׳. וְהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דִּ׳יְשָׁרִים׳ (שֶׁלְּמַעְלָה מִצַּדִּיקִים) הִיא מִפְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר, ׳עַתִּיק׳. וְהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דַּחֲסִידִים (שֶׁלְּמַעְלָה מִ׳יְשָׁרִים׳) הִיא מִ׳פְּנִימִיּוּת עַתִּיק׳. דְּעַל־יְדֵי שֶׁהָעֲבוֹדָה שֶׁלָּהֶם הִיא בְּבִטּוּל (לְמַעְלָה מִמְּצִיאוּת), לָכֵן הַהַמְשָׁכָה שֶׁנִּמְשֶׁכֶת עַל־יְדֵי עֲבוֹדָתָם הִיא מִבְּחִינַת הָעֶצֶם שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְפַּשְּׁטוּת (מְצִיאוּת), ׳פְּנִימִיּוּת עַתִּיק׳. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל[43] שֶׁצְּדָקָה הִיא לַעֲנִיִּים, וּגְמִילוּת חֲסָדִים הִיא בֵּין לַעֲנִיִּים בֵּין לַעֲשִׁירִים, דְּמִזֶּה (שֶׁגְּמִילוּת חֲסָדִים הִיא גַּם לַעֲשִׁירִים) מוּבָן שֶׁחֶסֶד הוּא לְמַעְלָה גַּם מֵעֲשִׁירוּת. וּמְבֹאָר[44], דְּג׳ עִנְיָנִים אֵלֶּה (צְדָקָה, שֶׁהִיא לעניים, עֲשִׁירוּת השפעה החסידות דְּג׳ עִנְיָנִים אֵלֶּה (צְדָקָה

ביאור בדרך אפשר

1 שֶׁאֵין שַׁיָּךְ בּוֹ הַשָּׂגָה אֶלָּא הוֹדָאָה (אוֹר־אֵין־סוֹף שֶׁלְּמַעְלָה
2 מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת) וְהמעלה השנייה שֶׁהַהַמְשָׁכָה מִשָּׁם הִיא לֹא
3 עַל־יְדֵי בַּקָּשָׁה ותפילה אֶלָּא בְּדֶרֶךְ צִוּוּי (הַמַּעֲלָה דִּבְרָכָה),
4 וּמִמַּה שֶׁכָּתוּב ״יוֹדוּךְ גוֹ׳ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה״ מַשְׁמַע
5 שֶׁהַהַמְשָׁכָה בְּאֹפֶן דִּבְרָכָה
6 מֵהַמָּקוֹם שֶׁבּוֹ הִיא הַהוֹדָאָה
7 הוּא בְּכֹחַ ״חֲסִידֶיךָ״ דַּוְקָא
8 ואילו צדיקים לא יכולים להגיע לזה.
9 ו) וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה עַל־פִּי מַה
10 שֶׁמַּמְשִׁיךְ בְּהַמַּאֲמָר[39], הנזכר
11 בהמשך תער״ב דְּאִיתָא מובא
12 בַּזֹּהַר[40] אֵיזֶהוּ חָסִיד
13 הַמִּתְחַסֵּד שעושה חסד, כביכול,
14 עִם קוֹנוֹ, הקדוש ברוך הוא הַיְינוּ
15 דְּעִנְיָנוֹ שֶׁל חָסִיד הוּא
16 שֶׁעֲבוֹדָתוֹ את ה׳ הִיא לֹא
17 בִּשְׁבִיל תועלת עַצְמוֹ בִּכְדֵי
18 שֶׁיִּהְיֶה דָּבוּק בֶּאֱלִקוּת אֶלָּא
19 לְצֹרֶךְ גָּבוֹהַּ, כַּמְּבֹאָר
20 בַּתַּנְיָא[41].
21 וּמְבָאֵר בְּהַמַּאֲמָר, דְּהַהַמְשָׁכָה
22 שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דַּחֲסִידִים
23 הִיא מִ׳פְּנִימִיּוּת עַתִּיק׳ מבואר
24 בקבלה וחסידות שבחינת ׳כתר עליון׳
25 שלמעלה מהספירות נחלקת לשניים:
26 חיצוניות הכתר הנקראת ״אריך אנפין״
27 (מילולית: פנים ארוכות) ופנימיות
28 הכתר הנקראת ״עתיק יומין״ (לפי אחד
29 הפירושים – נעתק ונבדל מ״יום״
30 וגילוי) וגם בבחינת ״עתיק״ עצמה יש
31 ״חיצוניות עתיק״ ו״פנימיות עתיק״
32 הנקראת בזוהר ׳ראש שלא נודע׳,
33 ומבואר בחסידות שהכוונה לומר
34 שדרגה זו כל כך נעלית וכל כך נעלמת
35 ולא גלוייה עד שהיא לא ידועה אפילו
36 לעצמה, כביכול, כי הביטול של
37 ׳פנימיות עתיק׳ הוא עד כדי כך שאינו
38 מודע אפילו למציאות שלו עצמו.
39 וְזֶהוּ הטעם הפנימי לכך שֶׁחָסִיד
40 הוּא לְמַעְלָה מִצַּדִּיק וּלְמַעְלָה גַּם מִיָּשָׁר[42]. דְּהַהַמְשָׁכָה

ביאור בדרך אפשר

41 שֶׁעַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים הִיא מֵחִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר, ׳אֲרִיךְ׳.
42 וְהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דִּ׳יְשָׁרִים׳ (שֶׁלְּמַעְלָה
43 מִצַּדִּיקִים) הִיא מִפְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר, ׳עַתִּיק׳. וְהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־
44 יְדֵי הָעֲבוֹדָה דַּחֲסִידִים (שֶׁלְּמַעְלָה ׳מִ׳יְשָׁרִים׳) הִיא
45 מִ׳פְּנִימִיּוּת עַתִּיק׳ הנעלית
46 מ׳עתיק׳ סתם (חיצוניות עתיק). דְּעַל־
47 יְדֵי שֶׁהָעֲבוֹדָה שֶׁלָּהֶם של
48 החסידים הִיא בְּבִטּוּל (לְמַעְלָה
49 מִמְּצִיאוּת תוך יציאה מגדרי
50 המציאות), לָכֵן הַהַמְשָׁכָה
51 שֶׁנִּמְשֶׁכֶת עַל־יְדֵי עֲבוֹדָתָם
52 הִיא מִבְּחִינַת הָעֶצֶם שֶׁלְּמַעְלָה
53 מֵהִתְפַּשְּׁטוּת (מְצִיאוּת), מבואר
54 בחסידות שאופן ההתהוות של
55 העולמות והנבראים מהאלוקות הוא
56 ביחס של עצם והתפשטות. היינו
57 העצם הוא המקור המאיר, והעולמות
58 והנבראים הם כהארה המתפשטת
59 ממקור האור (בדומה לאור השמש
60 שהוא התפשטות של השמש עצמה,
61 ובהתפשטות מהעצם יש דרגות
62 ואופנים שונים) ובעוד שבדרך כלל
63 המשכה והתגלות אלוקית היא רק
64 התפשטות של העצם, מקור האור
65 והעצם לא בא לידי גילוי, בדרך יוצאת
66 מהכלל יכולה להיות גם התגלות
67 מהעצם וזוהי המשכה של ׳פְּנִימִיּוּת
68 עַתִּיק׳.
69 וְזֶהוּ הטעם הפנימי לכך שֶׁאָמְרוּ
70 רַבּוֹתֵינוּ ז״ל[43] שֶׁצְּדָקָה הִיא
71 לַעֲנִיִּים, שהרי עשירים אינם זקוקים
72 לצדקה וּגְמִילוּת חֲסָדִים הִיא
73 בֵּין לַעֲנִיִּים בֵּין לַעֲשִׁירִים, כי
74 לפעמים גם עשיר נזקק להלוואה שהיא
75 גמילות חסדים דְּמִזֶּה (שֶׁגְּמִילוּת
76 חֲסָדִים הִיא גַּם לַעֲשִׁירִים)
77 מוּבָן שֶׁחֶסֶד הוּא לְמַעְלָה גַּם
78 מֵעֲשִׁירוּת ולכן העשיר הוא ׳מקבל׳
79 מהשפעת החסד. וּמְבֹאָר[44], בתורת
80 חסידות דְּג׳ עִנְיָנִים אֵלֶּה (צְדָקָה שהיא לעניים, עֲשִׁירוּת השפעה

---

39) המשך תער״ב שם (ע׳ תשעב ואילך). 40) ח״ב קיד, ב. ועוד. - נסמנו בד״ה פדה בשלום שנה זו (תשכ״ו) הערה 30 (סה״מ תשכ״ו ע׳ ס). 41) פ״י (טו, ב). 42) ראה גם שיחת מוצש״ק כ״א כסלו תרע״ג (ספר השיחות תורת שלום ע׳ 185 ואילך). ושם, שגם תמים הוא למעלה מישר וחסיד הוא למעלה גם מתמים. 43) סוכה מט, ב. 44) בהמשך תער״ב שם ע׳ תשסח ואילך.

ביאור בדרך אפשר

בריבוי **וְחֶסֶד** השפעה בריבוי למעלה מעשירות) **הֵם ג׳ מַדְרֵגוֹת בַּהַמְשָׁכוֹת** וההשפעות **דִּלְמַעְלָה שֶׁנִּמְשָׁכִים בַּ׳מַלְכוּת׳**, כפי שהולך ומפרט. **צְדָקָה שֶׁהִיא מִלּוּי הַחִסָּרוֹן** בלבד [כדברי חכמינו ז״ל על מצוות התורה לתת צדקה לעני **דֵּי מַחְסוֹרוֹ** שיש לספק את צרכיו אבל **וְאִי אַתָּה מְצֻוֶּה לְעַשְּׁרוֹ**[45] להפוך את העני לעשיר] והשפעה מצומצמת זו **הוּא הַמְשָׁכַת הַגִּלּוּי שֶׁשַּׁיָּךְ לַ׳מַלְכוּת׳** מקודם לכן (אלא שנחסר ממנה לצורך בריאת עולמות מוגבלים כפי שנתבאר במאמר דיבור־המתחיל ״פדה בשלום״ מי״ט כסלו שנה זו), **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נִתְמַלֵּא הַחִסָּרוֹן שָׁלָּהּ. דִּבְגִלּוּי זֶה** שנועד למלא את החיסרון שבמידת המלכות **נִכְלָל גַּם בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר, ׳אֲרִיךְ׳** (שעניינה נתבאר לעיל). **דְּכֵיוָן שֶׁ׳אֲרִיךְ׳ הוּא שֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר הַנֶּאֱצָלִים** אותה בחינה בכתר שממנה נמשכים האורות של עולם האצילות שעם היותם ״אלוקות ממש״ הרי באים בעשר ספירות מוגדרות, ונחשבים גבול ביחס לאור־אין־סוף שלמעלה מאצילות **אֶלָּא שֶׁהוּא מַקִּיף עֲלֵיהֶם (סוֹבֵב)** ולא מלובש בהם בפנימיות, אבל כיוון שלמעשה הוא קשור בעולמות ונבראים **הוּא בְּכְלָל הָאוֹר הַשַּׁיָּךְ לָעוֹלָמוֹת (׳מַלְכוּת׳). וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּשֵׁם צַדִּיק מִלְּשׁוֹן צְדָקָה הוּא, כִּי עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים** שלמטה מהעבודה של ״ישרים״ ו״חסידים״ הממשיכה אורות נעלים יותר **הוּא הַמְשָׁכַת חִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר (כַּנַּ״ל), דְּהַמְשָׁכָה זוֹ הִיא בִּכְלָל מִלּוּי הַחִסָּרוֹן, צְדָקָה. וַעֲשִׂירוּת, שֶׁהִיא לְמַעְלָה מִמִּלּוּי הַחִסָּרוֹן, הוּא הַמְשָׁכַת גִּלּוּי אוֹר שֶׁלְּמַעְלָה מִשַּׁיָּכוּת לַ׳מַלְכוּת׳** (שֶׁנִּמְשָׁךְ בַּ׳מַלְכוּת׳), **פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר, ׳עַתִּיק׳. וְחֶסֶד שֶׁהוּא לְמַעְלָה גַּם מֵעֲשִׂירוּת** (שֶׁנִּמְשָׁךְ בַּ׳מַלְכוּת׳). **וְזֶהוּ אֵיזֶהוּ חָסִיד הַמִּתְחַסֵּד עִם קוֹנוֹ, דְּמֵהַטְּעָמִים עַל זֶה דְּמִי שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא (לֹא לְצֹרֶךְ עַצְמוֹ, אֶלָּא) לְצֹרֶךְ גָּבוֹהַּ נִקְרָא בְּשֵׁם חָסִיד (מִלְּשׁוֹן חֶסֶד), הוּא, כִּי עַל־יְדֵי שֶׁהָעֲבוֹדָה שֶׁלּוֹ הִיא בְּתַכְלִית הַבִּטּוּל (לְמַעְלָה מִמְּצִיאוּת), הַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ הִיא מִ׳פְּנִימִיּוּת עַתִּיק׳** (כַּנַּ״ל), **עִנְיַן הַחֶסֶד, וְלָכֵן נִקְרָא בְּשֵׁם חָסִיד.**

ז) **וְיֵשׁ** לוֹמַר, דְּמַה שֶׁכָּתוּב יוֹדוּךְ גוֹ׳ **וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה, שֶׁהַמַּעֲלָה דְּהַהַמְשָׁכָה (בְּרָכָה) שֶׁעַל־יְדֵי ״חֲסִידֶיךָ״ הוּא שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא מִמָּקוֹם שֶׁאֵין שַׁיָּךְ בּוֹ הַשָּׂגָה בשכל כי הוא למעלה מהבנה והשגה אֶלָּא הוֹדָאָה בִּלְבַד,** אפשר רק להכיר בקיומה של מציאות נעלית כזו ולהאמין בה **הוּא, כִּי אֲמִתִּית עִנְיַן הַהוֹדָאָה הוּא בִּ׳פְּנִימִיּוּת עַתִּיק׳**[46], כי בדרגות נמוכות יותר שגם בהם ישנה הודאה, עדיין יש מקום להשגה כלשהי ולכן **(שֶׁנִּמְשָׁךְ** האיר בספירת המלכות ומעולם לא **מִשַּׁיָּכוּת לַ׳מַלְכוּת׳**

ביאור בדרך אפשר

בַּ׳מַלְכוּת׳), והוא האור של בחינת **פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר, ׳עַתִּיק׳. וְחֶסֶד שֶׁהוּא לְמַעְלָה גַּם מֵעֲשִׂירוּת הוּא הַמְשָׁכַת ׳פְּנִימִיּוּת עַתִּיק׳ (שֶׁנִּמְשָׁךְ בַּ׳מַלְכוּת׳)** הנעלית מבחינת ׳עתיק׳ סתם וכפי שנתבאר במאמר דיבור־המתחיל ״פדה בשלום״ הנזכר, זוהי בחינת עצמות אור־אין־סוף.

וְזֶהוּ הפירוש הפנימי במאמר חכמינו ז״ל הנזכר לעיל **אֵיזֶהוּ חָסִיד הַמִּתְחַסֵּד עִם קוֹנוֹ, דְּמֵהַטְּעָמִים** אחד הטעמים **עַל זֶה דְּמִי שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא (לֹא לְצֹרֶךְ עַצְמוֹ,** מבלי כל נגיעות אישיות, **אֶלָּא)** אך ורק **לְצֹרֶךְ גָּבוֹהַּ נִקְרָא בְּשֵׁם חָסִיד (מִלְּשׁוֹן חֶסֶד), הוּא, כִּי עַל־יְדֵי שֶׁהָעֲבוֹדָה שֶׁלּוֹ הִיא בְּתַכְלִית הַבִּטּוּל (לְמַעְלָה מִמְּצִיאוּת)** והוא יוצא מגדרי המציאות האישית שלו ועובד את ה׳ רק לשם שמים ״לצורך גבוה״), **הַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל־יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ הִיא** ממקור נעלה מאד **מִ׳פְּנִימִיּוּת עַתִּיק׳ (כַּנַּ״ל), עִנְיַן הַחֶסֶד, וְלָכֵן נִקְרָא בְּשֵׁם חָסִיד** על שם החסד שלמעלה מצדקה ואפילו למעלה מעשירות כמבואר לעיל.

ז) **וְיֵשׁ** לוֹמַר, דְּמַה שֶׁכָּתוּב יוֹדוּךְ גוֹ׳ **וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה,** שמזה מובן **שֶׁהַמַּעֲלָה דְּהַהַמְשָׁכָה (בְּרָכָה** כאמור לעיל ש״ברכה״ פירושה המשכה, ועל המשכה והתגלות זו נאמר בכתוב ״ברכוכה״) **שֶׁעַל־יְדֵי ״חֲסִידֶיךָ״ הוּא שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא מִמָּקוֹם שֶׁאֵין שַׁיָּךְ בּוֹ הַשָּׂגָה** בשכל כי הוא למעלה מהבנה והשגה **אֶלָּא הוֹדָאָה בִּלְבַד,** אפשר רק להכיר בקיומה של מציאות נעלית כזו ולהאמין בה **הוּא, כִּי אֲמִתִּית עִנְיַן הַהוֹדָאָה הוּא בִּ׳פְּנִימִיּוּת עַתִּיק׳**[46], כי בדרגות

---

45) ראה טו, ח. כתובות סז, ב. 46) בסה״מ עת״ר ע׳ יו״ד, דבאריך שייך ידיעת השלילה משא״כ בעתיק. וע״פ המבואר בהמאמר (המשך תער״ב שם ע׳ תשע. וראה ד״ה פדה בשלום שנה זו (תשכ״ו) ס״י (סה״מ תשכ״ו ע׳ סה)) שעיקר הענין דעתיק הוא בפנימיות עתיק (א״ס שברדל״א) - יש לומר, דזה שבעתיק אין שייך ידיעה (גם לא ידיעת השלילה) הוא בעיקר בפנימיות עתיק.

ביאור בדרך אפשר

אין זה עניין ההודאה באופן מוחלט אלא באופן יחסי, ואילו "אמיתית עניין ההודאה" הוא ב'פנימיות עתיק' **וְהַהַמְשָׁכָה מִשָּׁם (בְּאֹפֶן דִּבְרָכָה "יברכוכה") הִיא עַל־יְדֵי "חֲסִידֶיךָ" דַּוְקָא** ככתוב "וחסידיך יברכוכה".

גַּם יֵשׁ לוֹמַר, **שֶׁעִקַּר הַחִדּוּשׁ בְּ"יוֹדוּךָ גוֹ' יְבָרְכוּכָה" הוּא, שֶׁהַהַמְשָׁכָה מֵהַמָּקוֹם** הנעלה מהבנה והשגה **שֶׁבּוֹ הוּא עִנְיַן הַהוֹדָאָה** (אוֹר־אֵין־סוֹף **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** בחינת "פנימיות עתיק") **הִיא בְּאֹפֶן דִּבְרָכָה** (יְבָרְכוּכָה), **הַיְינוּ שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא,** ללא צורך בתפילה ובקשה, **וְהַהַמְשָׁכָה בְּאֹפֶן זֶה** המשכה "בדרך ממילא" **הִיא** (בְּעִקָּר) **עַל־יְדֵי "חֲסִידֶיךָ" דַּוְקָא. הַיְינוּ דְּזֶה שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא מֵהַמָּקוֹם שֶׁבּוֹ הוּא עִנְיַן הַהוֹדָאָה, הוּא גַּם בְּצַדִּיקִים וִישָׁרִים** ואין זו מעלתם המיוחדת של "חסידיך". **דְּכֵיוָן שֶׁגַּם 'אֲרִיךְ'** בחינת "אריך אנפין" שהיא בחינה ב"כתר עליון" שלמעלה מעשר הספירות **וּמִכָּל־שֶׁכֵּן 'חִיצוֹנִיּוּת עַתִּיק'** שהיא חלק מבחינת "עתיק יומין" שהיא פנימיות הכתר" **הֵם לְמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, אֵין שַׁיָּךְ בָּהֶם הַשָּׂגָה אֶלָּא הוֹדָאָה בִּלְבַד** וההמשכות מדרגות אלו הן על ידי "צדיקים" הממשיכים מבחינת "אריך", ו"ישרים" הממשיכים מבחינת (חיצוניות) "עתיק" ואין זו דרגה שרק החסידים ממשיכים ממנה. **אֶלָּא שֶׁהַהַמְשָׁכָה מֵ'אֲרִיךְ' וּמִ'חִיצוֹנִיּוּת עַתִּיק'** (שֶׁעַל־יְדֵי צַדִּיקִים וִישָׁרִים) **הִיא** (כְּמוֹ) **בְּדֶרֶךְ פְּעֻלָּה,** בדומה להמשכה שעל ידי תפילה ובקשה **וַאֲמִתִּית הָעִנְיָן דִּבְדֶרֶךְ מִמֵּילָא הוּא בַּהַמְשָׁכָה מִ'פְּנִימִיּוּת עַתִּיק'** (שֶׁעַל־יְדֵי "חֲסִידֶיךָ"), כְּדִלְקַמָּן.

ביאור בדרך אפשר

1 עַל־יְדֵי "חֲסִידֶיךָ" דַּוְקָא. גַּם יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁעִקַּר
2 הַחִדּוּשׁ בְּ"יוֹדוּךָ גוֹ' יְבָרְכוּכָה" הוּא, שֶׁהַהַמְשָׁכָה
3 מֵהַמָּקוֹם שֶׁבּוֹ הוּא עִנְיַן הַהוֹדָאָה (אוֹר־אֵין־סוֹף
4 שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת) הִיא בְּאֹפֶן דִּבְרָכָה
5 (יְבָרְכוּכָה), הַיְינוּ שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא,
6 וְהַהַמְשָׁכָה בְּאֹפֶן זֶה הִיא (בְּעִקָּר) עַל־יְדֵי
7 "חֲסִידֶיךָ" דַּוְקָא. הַיְינוּ דְּזֶה שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא
8 מֵהַמָּקוֹם שֶׁבּוֹ הוּא עִנְיַן הַהוֹדָאָה, הוּא גַּם
9 בְּצַדִּיקִים וִישָׁרִים. דְּכֵיוָן שֶׁגַּם 'אֲרִיךְ' וּמִכָּל־שֶׁכֵּן
10 'חִיצוֹנִיּוּת עַתִּיק' הֵם לְמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, אֵין
11 שַׁיָּךְ בָּהֶם הַשָּׂגָה אֶלָּא הוֹדָאָה בִּלְבַד. אֶלָּא
12 שֶׁהַהַמְשָׁכָה מֵ'אֲרִיךְ' וּמֵ'חִיצוֹנִיּוּת עַתִּיק' (שֶׁעַל־
13 יְדֵי צַדִּיקִים וִישָׁרִים) הִיא (כְּמוֹ) בְּדֶרֶךְ פְּעֻלָּה,
14 וַאֲמִתִּית הָעִנְיָן דִּבְדֶרֶךְ מִמֵּילָא הוּא בַּהַמְשָׁכָה
15 מִ'פְּנִימִיּוּת עַתִּיק' (שֶׁעַל־יְדֵי "חֲסִידֶיךָ"),
16 כְּדִלְקַמָּן.

17 ח) **וְהָעִנְיָן** הוּא, דְּ'אֲרִיךְ' וְ'עַתִּיק' הֵם בְּדֶגְמַת
18 רָצוֹן וְתַעֲנוּג. וּמֵהַחִלּוּקִים שֶׁבֵּין
19 רָצוֹן לְתַעֲנוּג הוּא[47], דִּפְעֻלַּת הָרָצוֹן בְּהַכֹּחוֹת
20 וְהָאֲבָרִים הִיא בְּדֶרֶךְ שְׁלִיטָה, הַיְינוּ שֶׁהַכֹּחוֹת
21 וְהָאֲבָרִים מִצַּד עַצְמָם נִשְׁאָרִים בְּטִבְעָם כְּמוֹ
22 שֶׁהָיוּ קֹדֶם, אֶלָּא שֶׁהָרָצוֹן שׁוֹלֵט עֲלֵיהֶם וּמַכְרִיחַ
23 אוֹתָם שֶׁיִּהְיוּ כְּפִי הָרָצוֹן (הֵפֶךְ הַטֶּבַע שֶׁלָּהֶם).
24 וְהַפְּעֻלָּה שֶׁנַּעֲשֵׂית בְּהַכֹּחוֹת וְהָאֲבָרִים עַל־יְדֵי
25 הַתַּעֲנוּג, כֵּיוָן שֶׁהַתַּעֲנוּג הוּא הַפְּנִימִיּוּת וְהַחִיּוּת
26 דְּהַכֹּחוֹת וְהָאֲבָרִים עַצְמָם[48], לָכֵן, הַפְּעֻלָּה
27 שֶׁנַּעֲשֵׂית בָּהֶם עַל־יְדֵי הַתַּעֲנוּג הִיא (לֹא בְּאֹפֶן
28 דִּשְׁלִיטָה וְהַכְרֵחַ, אֶלָּא) שֶׁהֵם עַצְמָם נַעֲשִׂים כָּךְ.
29 וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא לְמַעְלָה[49], דְּהַשִּׁנּוּי (כִּבְיָכוֹל)
30 שֶׁנַּעֲשֶׂה בַּדַּרְגָּא דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עַל־יְדֵי הַהַמְשָׁכָה
31 דְּחִיצוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר שֶׁנִּמְשֶׁכֶת עַל־יְדֵי הַצַּדִּיקִים,
32 דְּגַם כְּשֶׁמִּצַּד בְּחִינַת הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת יֶשְׁנָהּ גְּזֵרָה שֶׁלֹּא תִּהְיֶה הַמְשָׁכַת הַהַשְׁפָּעָה

ביאור בדרך אפשר

44 ח) **וְהָעִנְיָן הוּא, דְּ'אֲרִיךְ' וְ'עַתִּיק'** שלמעלה בכתר עליון **הֵם**
45 **בְּדֶגְמַת רָצוֹן וְתַעֲנוּג** שבנפש האדם, 'אריך' מקביל לענין הרצון, ו'עתיק'
46 מקביל לענין התענוג. **וּמֵהַחִלּוּקִים** אחד ההבדלים **שֶׁבֵּין רָצוֹן**
47 **לְתַעֲנוּג** בנפש האדם **הוּא**[47], **דִּפְעֻלַּת הָרָצוֹן בְּהַכֹּחוֹת וְהָאֲבָרִים**
48 **הִיא בְּדֶרֶךְ שְׁלִיטָה** והכרח,
49 **הַיְינוּ שֶׁהַכֹּחוֹת וְהָאֲבָרִים**
50 **מִצַּד עַצְמָם נִשְׁאָרִים בְּטִבְעָם**
51 **כְּמוֹ שֶׁהָיוּ קֹדֶם, אֶלָּא**
52 **שֶׁהָרָצוֹן שׁוֹלֵט עֲלֵיהֶם**
53 **וּמַכְרִיחַ אוֹתָם שֶׁיִּהְיוּ כְּפִי**
54 **הָרָצוֹן** (גם במקרים שהרצון מכריח
55 אותם לעשות פעולה **הֵפֶךְ הַטֶּבַע**
56 **שֶׁלָּהֶם). וְהַפְּעֻלָּה שֶׁנַּעֲשֵׂית**
57 **בְּהַכֹּחוֹת וְהָאֲבָרִים עַל־יְדֵי**
58 **הַתַּעֲנוּג, כֵּיוָן שֶׁהַתַּעֲנוּג הוּא**
59 **הַפְּנִימִיּוּת וְהַחִיּוּת דְּהַכֹּחוֹת**
60 **וְהָאֲבָרִים עַצְמָם**[48], כפי שרואים
61 בפועל שהתענוג הוא הכוח המרכזי
62 המניע את האדם להתייגע כדי להשיג
63 דברים גשמיים או רוחניים שגורמים לו
64 עונג. וחומרת הצער והייסורים, חלילה,
65 היא העובדה שהם היפך התענוג, כך
66 שהתענוג הוא החיות והפנימיות של
67 כל כוחות הנפש ושל כל אברי הגוף
68 **לָכֵן, הַפְּעֻלָּה שֶׁנַּעֲשֵׂית בָּהֶם**
69 בכוחות ובאברים **עַל־יְדֵי הַתַּעֲנוּג**
70 **הִיא (לֹא בְּאֹפֶן דִּשְׁלִיטָה**
71 **וְהֶכְרֵחַ, אֶלָּא) שֶׁהֵם עַצְמָם**
72 **נַעֲשִׂים כָּךְ** שהרי הם נהנים
73 ומתענגים מהדברים הללו.
74 **וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא לְמַעְלָה**[49],
75 באלוקות, **דְּהַשִּׁנּוּי (כִּבְיָכוֹל)**
76 **שֶׁנַּעֲשֶׂה בַּדַּרְגָּא דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת**
77 **עַל־יְדֵי הַהַמְשָׁכָה דְּחִיצוֹנִיּוּת**
78 **הַכֶּתֶר שֶׁנִּמְשֶׁכֶת עַל־יְדֵי**
79 **הַצַּדִּיקִים,** שעניינה של המשכה זו
80 (המקבילה לעניין כוח הרצון שבנפש)
81 הוא **דְּגַם כְּשֶׁמִּצַּד בְּחִינַת**
82 **הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת יֶשְׁנָהּ גְּזֵרָה**
83 מלמעלה **שֶׁלֹּא תִּהְיֶה הַמְשָׁכַת**
84 **הַהַשְׁפָּעָה וְעַל־יְדֵי שֶׁהַצַּדִּיק**

47) ראה עד"ז סהמ"צ להצ"צ צו, ב. 48) ראה גם לקו"ת ויקרא בהוספות נב, א. 49) ראה סהמ"צ שם צח, א בהגהה.

ביאור בדרך אפשר

בכוח התפילה והבקשה שלו ("יהי רצון") **מַמְשִׁיךְ** ומעורר **רָצוֹן חָדָשׁ מֵהַכֶּתֶר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת (חִצּוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר** בחינת "אריך") **מִתְבַּטֶּלֶת הַגְּזֵרָה,** על ידי שנמשך בסדר השתלשלות מאור שלמעלה מהשתלשלות יש בזה חיסרון מסויים כי **הוּא בְּאֹפֶן דְּשִׁלִּיטָה וּמֶמְשָׁלָה** (ככתוב **צַדִּיק מוֹשֵׁל בְּיִרְאַת אֱלֹקִים), שֶׁהָרָצוֹן דִּלְמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** ("צדיק") **שׁוֹלֵט וּמוֹשֵׁל עַל הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** (על־דרך פעולת הרצון בכוחות ואברי הגוף שהיא בדרך שליטה וממשלה). **וּבְטוּל הַגְּזֵרָה שֶׁמְּצַד בְּחִינַת הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עַל־יְדֵי הַמְשָׁכַת פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר שֶׁנִּמְשֶׁכֶת עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דִּ'יְשָׁרִים' הוּא** באופן נעלה יותר **(לֹא בְּאֹפֶן דְּשִׁלִּיטָה** וממשלה, **אֶלָּא) דְּכֵיוָן שֶׁהַתַּעֲנוּג דִּפְנִימִיּוּת הַכֶּתֶר הוּא** בעצם **הַפְּנִימִיּוּת** והחיות **דְּהַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** (כשם שהתענוג הוא הפנימיות של כוחות הנפש), **לָכֵן, עַל־יְדֵי הַמְשָׁכַת פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן וְהַתַּעֲנוּג (דִּפְנִימִיּוּת הַכֶּתֶר), שֶׁהָרָצוֹן שָׁם הוּא שֶׁתִּהְיֶה הַהַשְׁפָּעָה,** הרי גם כאשר בגדרי ההשתלשלות יש גזירה שלא תהיה השפעה, אך כיוון שלמעלה מהשתלשלות, הרצון הוא שכן תהיה השפעה **בְּטוּל הַגְּזֵרָה הוּא גַּם מִצַּד הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת גּוּפָא** כי סוף סוף הדרגות שלמעלה מהשתלשלות הן העומק והפנימיות והחיות של הדרגות שבהשתלשלות. **וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּזֶהוּ** הביאור הפנימי במה **שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל**[50] **כָּל הַמְלַמֵּד אֶת בֶּן עַם־הָאָרֶץ תּוֹרָה, אֲפִילוּ הַקָּבָּ"ה גּוֹזֵר גְּזֵרָה מְבַטְּלָהּ בִּשְׁבִילוֹ** בזכות המלמד תורה לבן עם־הארץ **שֶׁנֶּאֱמַר**[51] **וְאִם תּוֹצִיא יָקָר מִזּוֹלֵל כְּפִי תִּהְיֶה,** וכפירוש רש"י על הפסוק: "אם תוציא אדם הגון מאדם רשע שתחזירנו למוטב, כפי

ביאור בדרך אפשר

תהיה שאני גוזר גזירה ואתה מבטלה" **דְּלָשׁוֹן מְבַטְּלָהּ בִּשְׁבִילוֹ מוֹרֶה שֶׁהַקָּבָּ"ה מְבַטְּלָהּ בִּשְׁבִילוֹ,** למען הצדיק **דְּיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁזֶּה** כאשר הצדיק גוזר והקדוש ברוך הוא מבטל גזירה שכבר גזר **נַעֲלֶה יוֹתֵר מִזֶּה שֶׁהַקָּבָּ"ה גּוֹזֵר** גזירה **וְצַדִּיק מְבַטֵּל** את הגזירה, כפי שהולך ומבאר.

1 וְעַל־יְדֵי שֶׁהַצַּדִּיק מַמְשִׁיךְ רָצוֹן חָדָשׁ מֵהַכֶּתֶר
2 שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת (חִצּוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר)
3 מִתְבַּטֶּלֶת הַגְּזֵרָה, הוּא בְּאֹפֶן דְּשִׁלִּיטָה וּמֶמְשָׁלָה
4 (צַדִּיק מוֹשֵׁל בְּיִרְאַת אֱלֹקִים), שֶׁהָרָצוֹן דִּלְמַעְלָה
5 מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת שׁוֹלֵט וּמוֹשֵׁל עַל הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת.
6 וּבְטוּל הַגְּזֵרָה שֶׁמְּצַד בְּחִינַת הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עַל־
7 יְדֵי הַמְשָׁכַת פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר שֶׁנִּמְשֶׁכֶת עַל־יְדֵי
8 הָעֲבוֹדָה דִּ'יְשָׁרִים' הוּא (לֹא בְּאֹפֶן דְּשִׁלִּיטָה,
9 אֶלָּא) דְּכֵיוָן שֶׁהַתַּעֲנוּג דִּפְנִימִיּוּת הַכֶּתֶר הוּא
10 הַפְּנִימִיּוּת דְּהַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, לָכֵן, עַל־יְדֵי הַמְשָׁכַת
11 פְּנִימִיּוּת הָרָצוֹן וְהַתַּעֲנוּג (דִּפְנִימִיּוּת הַכֶּתֶר),
12 שֶׁהָרָצוֹן שָׁם הוּא שֶׁתִּהְיֶה הַהַשְׁפָּעָה, בְּטוּל
13 הַגְּזֵרָה הוּא גַּם מִצַּד הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת גּוּפָא. וְיֵשׁ
14 לוֹמַר, דְּזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל[50] כָּל הַמְלַמֵּד
15 אֶת בֶּן עַם־הָאָרֶץ תּוֹרָה, אֲפִילוּ הַקָּבָּ"ה גּוֹזֵר
16 גְּזֵרָה מְבַטְּלָהּ בִּשְׁבִילוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר[51] וְאִם תּוֹצִיא
17 יָקָר מִזּוֹלֵל כְּפִי תִּהְיֶה, דְּלָשׁוֹן מְבַטְּלָהּ בִּשְׁבִילוֹ
18 מוֹרֶה שֶׁהַקָּבָּ"ה מְבַטְּלָהּ בִּשְׁבִילוֹ, דְּיֵשׁ לוֹמַר,
19 שֶׁזֶּה נַעֲלֶה יוֹתֵר מִזֶּה שֶׁהַקָּבָּ"ה גּוֹזֵר וְצַדִּיק
20 מְבַטֵּל. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּעִקַּר הַתַּעֲנוּג דִּלְמַעְלָה הוּא
21 מֵהַחִדּוּשׁ[52] דְּאִתְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא, לְהוֹצִיא
22 יָקָר מִזּוֹלֵל[53]. וְכֵיוָן שֶׁמְּעַבּוֹדָתוֹ שֶׁל צַדִּיק זֶה
23 שֶׁמְּלַמֵּד וּמַפִּיץ תּוֹרָה חוּצָה גַּם לְבֶן עַם־הָאָרֶץ
24 נַעֲשָׂה הַתַּעֲנוּג דִּלְמַעְלָה, לָכֵן, בְּטוּל הַגְּזֵרָה
25 שֶׁעַל־יָדוֹ הוּא [לֹא בְּאֹפֶן דְּהַקָּבָּ"ה גּוֹזֵר וְצַדִּיק
26 מְבַטֵּל, הַיְינוּ שֶׁמְּצַד הַדַּרְגָּא דְּהַקָּבָּ"ה
27 (הִשְׁתַּלְשְׁלוּת) יֶשְׁנָהּ הַגְּזֵרָה, אֶלָּא שֶׁעַל־יְדֵי
28 הַדַּרְגָּא דִּלְמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת (חִיצּוֹנִיּוּת
29 הַכֶּתֶר) שֶׁנִּמְשֶׁכֶת עַל־יְדֵי הַצַּדִּיק שֶׁמּוֹשֶׁלֶת עַל
30 הַדַּרְגָּא דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת (צַדִּיק מוֹשֵׁל בְּיִרְאַת
31 אֱלֹקִים) הִיא מִתְבַּטֶּלֶת, כִּי־אִם], שֶׁעַל־יְדֵי הַתַּעֲנוּג (פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר) שֶׁנַּעֲשָׂה
32 לְמַעְלָה מֵעֲבוֹדָתוֹ, בְּטוּל הַגְּזֵרָה הוּא גַּם מִצַּד הַדַּרְגָּא דְּהַקָּבָּ"ה (הִשְׁתַּלְשְׁלוּת).

וְהָעִנְיָן הוּא, דְּעִקַּר הַתַּעֲנוּג 49
דִּלְמַעְלָה הוּא מֵהַחִדּוּשׁ[52] 50
דְּאִתְהַפְּכָא המיוחדת 51
חֲשׁוֹכָא לִנְהוֹרָא, הפיכת חושך 52
לאור לְהוֹצִיא יָקָר מִזּוֹלֵל[53] כמו 53
המלמד תורה לבן עם הארץ (והמוציא 54
אדם הגון מאדם רשע) שגורם למהפך 55
במצבו. וְכֵיוָן שֶׁמְּעַבּוֹדָתוֹ שֶׁל 56
צַדִּיק זֶה שֶׁמְּלַמֵּד וּמַפִּיץ 57
תּוֹרָה חוּצָה גַּם לְבֶן עַם־ 58
הָאָרֶץ נַעֲשָׂה הַתַּעֲנוּג 59
דִּלְמַעְלָה, כי הקדוש־ברוך־הוא 60
מתענג, כביכול, מהמהפך הזה לָכֵן, 61
בְּטוּל הַגְּזֵרָה שֶׁעַל־יָדוֹ על ידי 62
צדיק זה, מחולל המהפך הוּא [לֹא 63
בְּאֹפֶן דְּהַקָּבָּ"ה גּוֹזֵר וְצַדִּיק 64
מְבַטֵּל את הגזירה שנגזרה על ידי 65
הקדוש ברוך הוא, הַיְינוּ שֶׁמְּצַד 66
הַדַּרְגָּא דְּהַקָּבָּ"ה 67
(הִשְׁתַּלְשְׁלוּת) יֶשְׁנָהּ הַגְּזֵרָה, 68
אֶלָּא שֶׁעַל־יְדֵי הַדַּרְגָּא 69
דִּלְמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת 70
(חִיצּוֹנִיּוּת הַכֶּתֶר, הדרגה 71
התחתונה בדרגות שלמעלה מסדר 72
השתלשלות) שֶׁנִּמְשֶׁכֶת עַל־יְדֵי 73
הַצַּדִּיק שֶׁמּוֹשֶׁלֶת עַל הַדַּרְגָּא 74
דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת (צַדִּיק מוֹשֵׁל 75
בְּיִרְאַת אֱלֹקִים) הִיא הגזירה 76
מִתְבַּטֶּלֶת, כִּי־אִם], שֶׁעַל־יְדֵי 77
הַתַּעֲנוּג (פְּנִימִיּוּת הַכֶּתֶר) 78
שֶׁנַּעֲשָׂה לְמַעְלָה מֵעֲבוֹדָתוֹ, 79
בְּטוּל הַגְּזֵרָה הוּא גַּם מִצַּד 80
הַדַּרְגָּא דְּהַקָּבָּ"ה 81
(הִשְׁתַּלְשְׁלוּת) היינו שביטול 82

---

50) ב"מ פה, א. 51) ירמי' טו, יט. 52) וכמשל הידוע דצפור המדברת (לקו"ת במדבר כ, א. ובכ"מ). 53) ראה גם תורת מנחם - ספר המאמרים כסלו ע' קעג.

ביאור בדרך אפשר

הגזירה אינו בדרך כפייה והכרח של 'סדר השתלשלות' כך שלמרות שמצידו יש מקום לגזירה בפועל היא מתבטלת, אלא שבגלל ההמשכה וההתגלות של התענוג למעלה 'סדר השתלשלות' עצמו מתהפך מחושך לאור והגזירה מתבטלת ממילא, והצדיק הוא שגורם את התענוג הנעלה הזה הנמשך מ"פנימיות עתיק".

וְהִנֵּה יָדוּעַ[54], בתורת החסידות **דַּהֲגַם שֶׁ'עַתִּיק' הוּא מִלְּשׁוֹן נֶעְתַּק וְנִבְדָּל**[55], היינו שנעתק ונבדל מעשר הספירות שבעולם האצילות (ומטה) כי הוא נעתק ונבדל מלהיות שורש ומקור לדרגות שלמטה ממנו ולכן נקרא "עתיק יומין" שנעתק ונבדל מ"יום" הרומז על אור וגילוי **מִכָּל־מָקוֹם, מִזֶּה** מעצם העובדה **שֶׁנִּקְרָא בְּשֵׁם 'עַתִּיק יוֹמִין'**[56] **(שֶׁהוּא נֶעְתַּק** ונבדל מ"יומין"), **מוּבָן** ומוכח, **שֶׁגַּם לְגַבֵּי הַדַּרְגָּא דְּ'עַתִּיק', יֶשְׁנָם 'יוֹמִין'**, ואין הכוונה שלגבי "עתיק" אין כל מציאות של "יומין" והתגלות **אֶלָּא שֶׁהוּא** בפועל **נֶעְתַּק מֵהֶם** ולא מאיר ומתגלה בהם. **[וְיִתֵּירָה מִזֶּה**[54], לא זו בלבד ש"עתיק יומין" שייך ל"יומין" אלא **שֶׁגַּם הַדַּרְגָּא שֶׁנִּקְרֵאת 'עַתִּיק' (סְתָם)** ולא "עתיק יומין", **שֶׁלְּמַעְלָה מֵ'עַתִּיק יוֹמִין', מִכָּל־מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁנִּקְרֵאת בְּשֵׁם 'עַתִּיק', דְּפֵרוּשׁ 'עַתִּיק' הוּא שֶׁנֶּעְתַּק, בְּהֶכְרֵחַ לוֹמַר, שֶׁיֶּשְׁנוֹ עִנְיָן שֶׁמִּמֶּנּוּ הוּא נֶעְתַּק]** ונבדל, **בְּהֶכְרֵחַ לוֹמַר, שֶׁיֶּשְׁנוֹ עִנְיָן שֶׁמִּמֶּנּוּ הוּא נֶעְתַּק]**. **אֲבָל** ונבדל ונעלם, ואם כן גם לבחינת "עתיק" סתם יש קשר וזיקה כלשהי לענין ההתגלות וההארה, אף שלמעשה הוא נעלם ונבדל ולא מתגלה כלל]. **וְלָכֵן, בְּטוּל הַגְּזֵרָה שֶׁמִּצַּד הַדַּרְגָּא דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עַל־יְדֵי הַמְשָׁכַת 'עַתִּיק'** שהוא אור נעלה מ"סדר השתלשלות' ולכן בכוחו לבטל גזירה שנגזרה בתוך גדרי ההשתלשלות **הִיא בְּדֶרֶךְ פְּעֻלָּה** ולא בדרך ממילא. כלומר, **שֶׁמִּצַּד הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת (יוֹמִין** הם הספירות המאירות בתוך סדר והדרגה) **נִגְזָר שֶׁלֹּא תִּהְיֶה הַהַשְׁפָּעָה, וְעַל־יְדֵי הַמְשָׁכַת 'עַתִּיק', הִיא** הגזירה **מִתְבַּטֶּלֶת** וההשפעה כן באה ויורדת. **[אֶלָּא שֶׁבְּטוּל הַגְּזֵרָה שֶׁבְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת**

ביאור בדרך אפשר

וְהִנֵּה יָדוּעַ[54], **דַּהֲגַם שֶׁ'עַתִּיק' הוּא מִלְּשׁוֹן נֶעְתַּק וְנִבְדָּל**[55], **מִכָּל־מָקוֹם, מִזֶּה שֶׁנִּקְרָא בְּשֵׁם 'עַתִּיק יוֹמִין'**[56] **(שֶׁהוּא נֶעְתַּק מִ'יוֹמִין'), מוּבָן, שֶׁגַּם לְגַבֵּי הַדַּרְגָּא דְּ'עַתִּיק', יֶשְׁנָם 'יוֹמִין', אֶלָּא שֶׁהוּא נֶעְתַּק מֵהֶם. [וְיִתֵּירָה מִזֶּה**[54], **שֶׁגַּם הַדַּרְגָּא שֶׁנִּקְרֵאת 'עַתִּיק' (סְתָם), שֶׁלְּמַעְלָה מִ'עַתִּיק יוֹמִין', מִכָּל־מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁנִּקְרֵאת בְּשֵׁם 'עַתִּיק', דְּפֵרוּשׁ 'עַתִּיק' הוּא שֶׁנֶּעְתַּק, בְּהֶכְרֵחַ לוֹמַר, שֶׁיֶּשְׁנוֹ עִנְיָן שֶׁמִּמֶּנּוּ הוּא נֶעְתַּק]. וְלָכֵן, בְּטוּל הַגְּזֵרָה שֶׁמִּצַּד הַדַּרְגָּא דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עַל־יְדֵי הַמְשָׁכַת 'עַתִּיק' הִיא בְּדֶרֶךְ פְּעֻלָּה. שֶׁמִּצַּד הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת (יוֹמִין) נִגְזָר שֶׁלֹּא תִּהְיֶה הַהַשְׁפָּעָה, וְעַל־יְדֵי הַמְשָׁכַת 'עַתִּיק', הִיא מִתְבַּטֶּלֶת. [אֶלָּא שֶׁבְּטוּל הַגְּזֵרָה שֶׁבְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עַל־יְדֵי הַמְשָׁכַת 'עַתִּיק' הוּא בְּאֹפֶן כָּזֶה]. אֲבָל הַשִּׁנּוּי בַּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עַל־יְדֵי הַמְשָׁכַת 'פְּנִימִיּוּת עַתִּיק' אֵינוֹ בְּדֶרֶךְ פְּעֻלָּה אֶלָּא מִמֵּילָא. וְהָעִנְיָן הוּא, דְּ'פְּנִימִיּוּת עַתִּיק' הוּא אֵין־סוֹף שֶׁבְּרִישָׁא־דְּלָא־אִתְיְדַע (כַּמְבֹאָר בְּהַמַּאֲמָר**[57]). וְכֵיוָן דְּפֵרוּשׁ אֵין־סוֹף הוּא שֶׁאֵין בּוֹ שׁוּם הַגְבָּלָה, הֲרֵי מוּבָן, שֶׁלְּגַבֵּי אֵין־סוֹף אֵין שַׁיָּךְ לוֹמַר שֶׁהוּא נֶעְתַּק וְנִבְדָּל מֵעִנְיָן הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, כִּי לְגַבֵּיהּ אֵין שַׁיָּךְ עִנְיָן הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. [וַהֲגַם שֶׁהוּא נִמְצָא בְּרִישָׁא־דְּלָא־אִתְיְדַע, הֲרֵי מְבֹאָר בְּהַמַּאֲמָר שֶׁהוּא נִמְצָא בְּרִישָׁא־דְּלָא־אִתְיְדַע כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּעַצְמוּתוֹ].**

עַל־יְדֵי הַמְשָׁכַת 'עַתִּיק' הוּא בְּאֹפֶן שֶׁהַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עַצְמוֹ נַעֲשֶׂה בְּאֹפֶן כָּזֶה בהתאם ל"עתיק", ומעתה גם מצד 'סדר השתלשלות' עצמו כבר אין גזירה, כמבואר לעיל שביטול גזירה על ידי "ישרים" הוא לא באופן של שליטה וממשלה על 'סדר השתלשלות' אלא באופן שההמשכה מ"עתיק" (פנימיות הכתר) עושה שינוי ב'סדר השתלשלות' עצמו]. **אֲבָל הַשִּׁנּוּי בַּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עַל־יְדֵי הַמְשָׁכַת פְּנִימִיּוּת עַתִּיק** שלמעלה מ"עתיק" סתם שהוא אופן עבודתם של ה"חסידים" **אֵינוֹ בְּדֶרֶךְ פְּעֻלָּה אֶלָּא מִמֵּילָא** כמבואר לעיל.

וְהָעִנְיָן הוּא, דְּ'פְּנִימִיּוּת עַתִּיק' הוּא אֵין־סוֹף שֶׁבְּרִישָׁא־דְּלָא־אִתְיְדַע ב"ראש שלא נודע" כלשון הזוהר, ומבואר בחסידות שהכוונה לומר שדרגה זו כל כך נעלית וכל כך נעלמת ולא גלוייה עד שהיא לא ידועה אפילו לעצמה, כביכול, כי הביטול של 'פנימיות עתיק' הוא עד כדי כך שאינו מודע אפילו למציאות שלו עצמו **(כַּמְבֹאָר בְּהַמַּאֲמָר**[57]). **וְכֵיוָן דְּפֵרוּשׁ אֵין־סוֹף הוּא שֶׁאֵין בּוֹ שׁוּם הַגְבָּלָה** כלל גם לא הגבלה יחסית, **הֲרֵי מוּבָן, שֶׁלְּגַבֵּי אֵין־סוֹף** אמיתי שמופשט ומושלל לחלוטין מכל הגבלה **אֵין שַׁיָּךְ לוֹמַר שֶׁהוּא נֶעְתַּק וְנִבְדָּל מֵעִנְיָן הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת,** ועל־דרך האמור לעיל שלגבי "עתיק יומין" (ואפילו לגבי בחינת "עתיק" סתם שהיא פנימיות הכתר אך לא פנימיות עתיק) אי אפשר לומר שהיא מושללת לחלוטין מ'סדר השתלשלות' אבל ביחס לפנימיות עתיק, שהיא אין־סוף אמיתי, אין מקום לומר אפילו שזו דרגה המושללת מ'סדר השתלשלות' **כִּי לְגַבֵּיהּ אֵין שַׁיָּךְ עִנְיָן הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** כלל. **[וַהֲגַם שֶׁהוּא נִמְצָא בְּרִישָׁא־דְּלָא־אִתְיְדַע,** ואם לכאורה הרי הוא כן "ראש" ושורש ומקור לדרגות נמוכות ממנו **הֲרֵי מְבֹאָר בְּהַמַּאֲמָר שֶׁהוּא נִמְצָא בְּרִישָׁא־דְּלָא־אִתְיְדַע כְּמוֹ שֶׁהוּא בְּעַצְמוּתוֹ** ושם הוא מושלל לגמרי מאור וגילוי, כמו שנתבאר גם במאמר דיבור־המתחיל "פדה בשלום" שנה זו].

---

54) ראה בארוכה תורת מנחם - ספר המאמרים שבט ע' תז. וש"נ. 55) תו"א מג"א צח, רע"ג. ובכ"מ. 56) דניאל ז, ט.
57) המשך תער"ב שם ע' תשע. וראה ד"ה פדה בשלום שנה זו (תשכ"ו) ס"י (סה"מ תשכ"ו ע' סה).

ביאור בדרך אפשר

ומזֶה מכך שמדובר בהמשכה והתגלות מ״פנימיות עתיק״ **מובָן, דְבטול הַגְזֵרה שֶמצַד הַהשְתַלְשְלוּת** עצמו שגם בו עצמו כבר אין מקום לגזירה **עַל־יְדֵי הַמְשָכַת הַגלוּי דְ׳פְנִימיוּת עַתִיק׳ הוּא (לא שֶעַל־יְדֵי הַגלוּי דְ׳פְנִימיוּת עַתִיק׳ נַעֲשָה בִטוּל הַגְזֵרה,** שלא תתבצע בפועל **כִי־אִם), שֶמצַד הַגלוּי דְ׳פְנִימיוּת עַתִיק׳, אֵין־סוֹף (שֶבְּרִישָא־דְלָא־אִתְיַדַע), אֵין מָקוֹם מִלְכַתְחִלָה לַגְזֵרה** וכאילו לא הייתה מעולם.

וְעַל־פִי־זֶה יֵש לְבָאֵר מַה שֶכָתוּב בְהַמַאֲמָר דְעִנְיַן ״חֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה״ והתוכן של ביטול הגזירה על ידי עבודת ה״חסידים״ (המשכה מ׳פנימיות עתיק׳ ובדרך ממילא) **הוּא כִדְאִיתָא** כמובא **בִירוּשַלְמִי אֲפִילוּ הוּא (הַקָבָּ״ה) אָמַר הָכִין וְאַתְּ אָמַר הָכִין, דִידָךְ קַיְימָא, דִידִי לָא קַיְימָא,** אפילו הקדוש־ברוך־הוא אמר כך ואתה אמרת כך, שלך קיימת שלי לא קיימת **דְפָרוּשׁ דִידִי לָא קַיְימָא הוּא (לא שֶעַל־יְדֵי שֶ״אַתְּ אָמַר הָכִין״ מִתְבַטֶלֶת הַגְזֵרה,** בבחינת צדיק מבטל גזירה שנגזרה **כִי־אִם), שֶעַל־יְדֵי הַגלוּי דְפְנִימיוּת עַתִיק שֶנִמְשָך עַל־יְדֵי ״אַתְּ אָמַר הָכִין״, אֵין מָקוֹם מִלְכַתְחִלָה לִגְזֵרה, לָא קַיְימָא** כאילו הגזירה לא נגזרה מלכתחילה.

וְזֶהוּ הפירוש הפנימי בכתוב **יוֹדוּךָ גוֹ׳ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה, שֶהַהַמְשָכָה מֵהַמָקוֹם שֶבּוֹ הוּא הַהוֹדָאָה** כי לא שייך בו הבנה והשגה אלא רק הודאה שהיא **בְאֹפֶן דְבָרְכָה (בְדֶרֶךְ מִמֵילָא,** ללא פעולה והתעסקות, כמבואר לעיל בארוכה) **הוּא עַל־יְדֵי ״חֲסִידֶיךָ״ דַוְקָא,** ואילו ״צדיקים״ ו״ישרים״ לא מסוגלים לכך **כִי הַהַמְשָכָה שֶעַל־יְדֵי ״חֲסִידֶיךָ״ הִיא מִ׳פְנִימִיוּת עַתִיק׳, וְהַהַמְשָכָה מִשָם הִיא**

ביאור בדרך אפשר

(לא בְדֶרֶךְ פְעֻלָה, אֶלָא) בְדֶרֶךְ מִמֵילָא ללא כל התעסקות עם דברים בלתי רצויים, וביטול הגזירה הוא ׳בדרך ממילא׳.

ט) וְהִנֵה ההבדל **הַחִלּוּק שֶבֵין ג׳ הַמְשָכוֹת הַנַ״ל (אֲרִיךְ, עַתִיק וּפְנִימִיוּת עַתִיק)** שנתבאר לעיל לעניין הברכה וביטול הגזירה **הוּא גַם בְעִנְיַן הַבְּרוּרִים** הפרדת הטוב מהרע שבענייני העולם הגשמי והעלאתם לשורשם ומקורם בקדושה. **דְהַבְּרוּר** של הדברים הגשמיים **שֶעַל־יְדֵי הַגלוּי דְ׳אֲרִיךְ׳** (העבודה של בחינת ״צדיקים״) **הוּא בְדֶרֶךְ** התגלות והמשכת אלוקות **מִלְמַעְלָה לְמַטָה. הַיְנוּ**[58] **שֶהַבְּרוּר דְהַתַחְתּוֹן** הדברים הגשמיים שהאדם בא איתם במגע והעלאתם לקדושה **הוּא לֹא מְצַד הַמְּציאוּת שֶלוֹ** היינו כחלק מגדרי מציאותו של התחתון עצמו **אֶלָא אַדְרַבָּא,** התחתון מצד עצמו נשאר תחתון כפי שהיה לפני הבירור, והבירור אינו אלא **מִפְּנֵי שֶעַל־יְדֵי שֶמֵאִיר בּוֹ גִלּוּי אוֹר שֶאֵינוֹ בְעֶרֶךְ אֵלָיו** נעלה ממנו לאין שיעור וללא כל יחס **[בְּחִינַת סוֹבֵב** אור ה״סובב כל עלמין״ שמאיר על העולם מלמעלה ולא מתלבש בו בפנימיות כי אינו מצומצם לפי ערכם של העולמות הנחותים], **הוּא מִתְבַטֵל מִמְּציאוּתוֹ** ויוצא מהגדרים שלו כ׳תחתון׳ ולכן הוא מתברר ומתעלה. **וְלָכֵן, גַם לְאַחֲרֵי הַבֵּרוּר** כאשר הטוב כבר נפרד מהרע והתעלה לקדושה, **זֶה שֶהַתַחְתּוֹן אֵינוֹ מְנַגֵד** לצד הקדושה אלא בטל לאלוקות **הוּא לְפִי שֶנִתְבַטֵל מִמְּציאוּתוֹ עַל־יְדֵי הַגלוּי אוֹר,** כי לעומת האור הגדול שהאיר עליו, גדרי המציאות שלו מתבטלים **אֲבָל לֹא שֶנַעֲשָה שִנוּי בְהַמְּציאוּת דְהַתַחְתּוֹן עַצְמוֹ** לעומת מצבו ומציאותו לפני הבירור.

וְהַבֵּרוּר שֶעַל־יְדֵי הַגלוּי דְ׳עַתִיק׳ (עבודת ה״ישרים״) **הוּא גַם מִצַד עִנְיָנוֹ דְהַתַחְתּוֹן עַצְמוֹ**[59] כי זוהי התגלות שמחוללת

---

58) ראה בארוכה ד״ה פדה בשלום ה׳תשכ״ב סעיף ה (תורת מנחם - ספר המאמרים כסלו ס״ע ג ואילך). 59) וע״ד כמו שהוא בהבירור שבדרך מלמטה למעלה.

ביאור בדרך אפשר

שינוי בגדרי המציאות של התחתון עצמו. וטעם הדבר הוא **דְּכֵיוָן שֶׁתַּעֲנוּג (׳עַתִּיק׳** כמבואר בחסידות שבחינת עתיק בהקבלה לכוחות הנפש היא כוח התענוג) **הוּא הַפְּנִימִיּוּת וְהַחַיּוּת דְּכָל הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת,** כשם שבנפש האדם התענוג הוא הכוח המניע את הרצונות ואת הפעולות של האדם, התענוג העליון, כביכול, הוא מקור החיות של כל ׳סדר השתלשלות׳ של האור האלוקי מדרגה לדרגה **לָכֵן, הַבְּרוּר דְּהַתַּחְתּוֹן שֶׁעַל־יְדֵי גִּלּוּי זֶה הוּא בְּאֹפֶן שֶׁנַּעֲשֶׂה שִׁנּוּי בְּהַתַּחְתּוֹן עַצְמוֹ** הנפעל כתוצאה מכך שהתענוג שהוא עיקר חיותו וקיומו ניכר ונרגש בו בגילוי כתוצאה מהתגלות בחינת ״עתיק״. **וְכִמְבֹאָר בְּהַמַּאֲמָר**[60] **בְּעִנְיַן הַבְּרוּר עַל־יְדֵי הַגִּלּוּי** של האור האלוקי בעולם **שֶׁהֵאִיר עַל־יְדֵי שְׁלֻמֹּה** המלך **[דְּהַגִּלּוּי שֶׁהֵאִיר עַל־יְדֵי שְׁלֻמֹּה הוּא הַגִּלּוּי דְּ׳עַתִּיק׳** כפי שהוסבר בהרחבה גם במאמר דיבור־המתחיל ״פדה בשלום״ הנזכר**], שֶׁהַגִּלּוּי אוֹר** שהאיר בימי שלמה לא פעל בדרך התעסקות עם ענייני העולם אלא **מָשַׁךְ אֵלָיו אֶת הַנְּצוּצוֹת** של הקדושה ש׳נפלו׳ בתוך ענייני העולם, **בְּדֶגְמַת אֲבוּקָה** של אש **שֶׁמּוֹשֶׁכֶת אֵלֶיהָ אֶת הַנְּצוּצוֹת** כמבואר ב׳תורה אור׳ לרבנו הזקן שאילו אדם הראשון לא היה חוטא, ניצוצות הקדושה שבעולם היו מתעלים תוך התכללות באורות העליונים שהאדם היה ממשיך ומגלה ״כנר בפני האבוקה שאם האבוקה קטנה אזי נר הסמוך לה יוכלל בה ואם ירחיקוהו מעט לא יתכלל בה מפני שהאבוקה קטנה, אבל אם תהיה האבוקה גדולה, אזי אף־על־פי שיהיה הנר רחוק יהיה מתכלל בה... וכן כל העמים באו לשמוע חכמת שלמה וכמו שכתוב במלכת שבא כו׳, והיינו לפי שאז היה אבוקה גדולה על דרך משל, על כן ממילא מתכללים בה הניצוצות״. **וְכֵיוָן שֶׁהַבְּרוּר הָיָה בְּאֹפֶן שֶׁהַנְּצוּצוֹת (שֶׁבְּהַתַּחְתּוֹן) נִמְשְׁכוּ מֵעַצְמָם לְהַגִּלּוּי, הֲרֵי מוּבָן, שֶׁהַבְּרוּר אָז הָיָה גַּם מִצַּד עִנְיָנוֹ דְּהַתַּחְתּוֹן**[61]. **אֶלָּא שֶׁמִּכָּל־מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁגַּם לְגַבֵּי ׳עַתִּיק׳ יֵשׁ הַמְּציאוּת דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וּמִצַּד סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, גֶּדֶר הַתַּחְתּוֹן הוּא שֶׁהוּא תַּחְתּוֹן (הֶפֶךְ דְּעֶלְיוֹן**[62]**), לָכֵן הַגִּלּוּי אוֹר דְּהָעֶלְיוֹן שֶׁנִּמְשָׁךְ בּוֹ [וּבְמֵילָא, גַּם הַבְּרוּר שֶׁנַּעֲשֶׂה עַל־יְדֵי הַגִּלּוּי] הוּא כְּמוֹ דָּבָר נוֹסָף עָלָיו. וְהַבְּרוּר שֶׁעַל־יְדֵי הַגִּלּוּי דְּפְנִימִיּוּת עַתִּיק, כֵּיוָן שֶׁפְּנִימִיּוּת עַתִּיק (אֵין־סוֹף שֶׁבְּרֵישָׁא־דְלָא־אֶתְיְדַע) הוּא (בִּכְלָלוּת) עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף, דִּלְגַבֵּי עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף אֵין שַׁיָּךְ מִמֶּנּוּ, וְאַדְּרַבָּא, אֲמִתַּת הִמְּצָאוֹ יִתְבָּרֵךְ הִיא הַמְּציאוּת** הָאמיתית **וְהַחַיּוּת דְּכָל הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, לָכֵן, הַבְּרוּר דְּהַתַּחְתּוֹן שֶׁעַל־יְדֵי גִּלּוּי זֶה הוּא בְּאֹפֶן שֶׁנַּעֲשֶׂה שִׁנּוּי בְּהַתַּחְתּוֹן עַצְמוֹ. וְכַמְּבֹאָר בְּהַמַּאֲמָר**[60] **בְּעִנְיַן הַבְּרוּר עַל־יְדֵי הַגִּלּוּי שֶׁהֵאִיר עַל־יְדֵי שְׁלֻמֹּה [דְּהַגִּלּוּי שֶׁהֵאִיר עַל־יְדֵי שְׁלֻמֹּה הוּא הַגִּלּוּי דְּ׳עַתִּיק׳], שֶׁהַגִּלּוּי אוֹר מָשַׁךְ אֵלָיו אֶת הַנְּצוּצוֹת, בְּדֶגְמַת אֲבוּקָה שֶׁמּוֹשֶׁכֶת אֵלֶיהָ אֶת הַנְּצוּצוֹת. וְכֵיוָן שֶׁהַבְּרוּר הָיָה בְּאֹפֶן שֶׁהַנְּצוּצוֹת (שֶׁבְּהַתַּחְתּוֹן) נִמְשְׁכוּ מֵעַצְמָם לְהַגִּלּוּי, הֲרֵי מוּבָן, שֶׁהַבְּרוּר אָז הָיָה גַּם מִצַּד עִנְיָנוֹ דְּהַתַּחְתּוֹן**[61]. **אֶלָּא שֶׁמִּכָּל־מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁגַּם לְגַבֵּי ׳עַתִּיק׳ יֵשׁ הַמְּציאוּת דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וּמִצַּד סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, גֶּדֶר הַתַּחְתּוֹן הוּא שֶׁהוּא תַּחְתּוֹן (הֶפֶךְ דְּעֶלְיוֹן**[62]**), לָכֵן הַגִּלּוּי אוֹר דְּהָעֶלְיוֹן שֶׁנִּמְשָׁךְ בּוֹ [וּבְמֵילָא, גַּם הַבְּרוּר שֶׁנַּעֲשֶׂה עַל־יְדֵי הַגִּלּוּי] הוּא כְּמוֹ דָּבָר נוֹסָף עָלָיו. וְהַבְּרוּר שֶׁעַל־יְדֵי הַגִּלּוּי דְּפְנִימִיּוּת עַתִּיק, כֵּיוָן שֶׁפְּנִימִיּוּת עַתִּיק (אֵין־סוֹף שֶׁבְּרֵישָׁא־דְלָא־אֶתְיְדַע) הוּא (בִּכְלָלוּת) עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף, דִּלְגַבֵּי עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף אֵין שַׁיָּךְ מִמֶּנּוּ, וְאַדְּרַבָּא, אֲמִתַּת הִמְּצָאוֹ יִתְבָּרֵךְ הִיא הַמְּציאוּת** האמיתית **דְּהַתַּחְתּוֹן**[61] שהרי אם התחתון עצמו נמשך להתעלות ודבוק באלוקות, בהכרח לומר שנפעל בו שינוי לעומת מצבו הקודם. **אֶלָּא שֶׁמִּכָּל־מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁגַּם לְגַבֵּי ׳עַתִּיק׳** שהיא הדרגה שהייתה בגילוי בימי שלמה **יֵשׁ הַמְּציאוּת דְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת,** כמבואר לעיל שעצם העובדה שנקרא ״עתיק יומין״ היא הוכחה שעם היותו נעתק ונבדל מהעולמות עדיין יש לו שייכות מסוימת ל״יומין״ וגילוי של ׳סדר השתלשלות׳ **וּמִצַּד סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, גֶּדֶר הַתַּחְתּוֹן הוּא שֶׁהוּא תַּחְתּוֹן** כי ב׳סדר השתלשלות׳ שבו האור האלוקי בא לפי סדר והדרגה, לכל דרגה ודרגה יש ׳ציור׳ והגדרה מיוחדים לו. ודרגה ובחינה המוגדרת כ׳תחתון׳ יש למציאותה גדרים מיוחדים של ׳תחתון׳ **(הֶפֶךְ דְּעֶלְיוֹן**[62] שהם גדרים הפוכים ומנוגדים ביחס לגדרים של ׳עליון׳), וכיון שכאמור גם כאשר יש המשכה והארה מ״עתיק״ עדיין נשארים גדרים של ׳סדר השתלשלות׳, **לָכֵן הַגִּלּוּי אוֹר דְּהָעֶלְיוֹן שֶׁנִּמְשָׁךְ בּוֹ** בתחתון **[וּבְמֵילָא, גַּם הַבְּרוּר שֶׁנַּעֲשֶׂה עַל־יְדֵי הַגִּלּוּי] הוּא כְּמוֹ דָּבָר נוֹסָף עָלָיו** בעוד שהוא עצמו נשאר בתוך הגדרים שלו, כך שלא חל בו שינוי מהותי.

וְהַבְּרוּר של התחתון **שֶׁעַל־יְדֵי הַגִּלּוּי דְּפְנִימִיּוּת עַתִּיק** (שנפעל דווקא על־ידי ״חסידיך״ ונעלה מהגילוי של ״עתיק״ שהיה בימי שלמה), **כֵּיוָן שֶׁפְּנִימִיּוּת עַתִּיק (אֵין־סוֹף שֶׁבְּרֵישָׁא־דְלָא־אֶתְיְדַע)** אור אלוקי למעלה מכל מדידה והגבלה **הוּא (בִּכְלָלוּת** אף שבפרטיות יש מקום לחלק בין ״פנימיות עתיק״ ל״עצמות״) **עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף, דִּלְגַבֵּי עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף אֵין שַׁיָּךְ מִצִּיאוּת שֶׁחוּץ מִמֶּנּוּ,** ובעוד שביחס ל״עתיק״ יתכן ש״עתיק״ יאיר על ׳סדר השתלשלות׳ והתחתון יישאר בתוך גדרי המציאות שלו, הרי לגבי ׳עצמות׳ לא ייתכן שתהיה מציאות כלשהי חוץ ממנו וכאשר יש הארה מ׳עצמות׳, כל הגדרים מתבטלים מכל וכל **וְאַדְּרַבָּא,** לא זו בלבד שאין מציאות חוץ ממנו **אֲמִתַּת הִמְּצָאוֹ יִתְבָּרֵךְ הִיא הַמְּציאוּת** האמיתית

---

60) המשך תער״ב שם ע׳ תשסט. 61) ויש לומר, דהחילוק שבין ״קומה ה׳ ויפוצו אויביך״ (בהעלותך יו״ד, לה) ו״קומה ה׳ למנוחתך״ (תהלים קלב, ח) (ראה בהמאמר די״ט כסלו ס״ח (סה״מ תשכ״ו ע׳ סב ואילך)) הוא, שהגילוי שהאיר במשכן הי׳ (בד״כ) הגילוי דאריך, ולכן עיקר הענין שנעשה ע״י נסיעת המשכן במדבר הוא שהי׳ הורג נחשים שרפים ועקרבים. והגילוי שהאיר במקדש הי׳ הגילוי דעתיק, ולכן משך אליו את הנצוצות. 62) ראה ד״ה פדה בשלום שבהערה 58 הערה 24.

ביאור בדרך אפשר

והפנימית **שֶׁל כָּל הַנִּמְצָאִים**[63], והאמת היא שאין להם שום מציאות עצמאית נבדלת ממנו **לָכֵן, עַל־יְדֵי גִּלּוּי 'פְּנִימִיּוּת עַתִּיק', נִרְגָּשׁ בְּכָל דָּבָר שֶׁהַמְּצִיאוּת שֶׁלּוֹ גּוּפָא הִיא אֱלִקוּת** וכאשר הבירור וההעלאה של הדבר הגשמי הוא כתוצאה מהתגלות עצמותו הרי זה בירור נעלה לאין שיעור, כי הגילוי שהיה בימי שלמה שהיה מ'חיצוניות עתיק' ולא חדר בפנימיות במידה כזו שהפך לחלק בלתי נפרד מעצם מציאותם של הנבראים, ואילו כאשר יהיה גילוי מ"עצמות" אזי יתגלה כיצד האמת הפנימית של המציאות הגשמית עצמה היא אלוקות.

יו"ד) **וְזֶהוּ** שֶׁבִּימֵי שְׁלֹמֹה נִתְבָּרְרוּ רַק נְצוֹצוֹת אֵלּוּ שֶׁהָיָה בָּהֶם אֵיזֶה עִנְיָן שֶׁל **אוֹר**, כמשל הניצוצות שנמשכים לאבוקת האש ונכללים בה כי הם דומים לה **וּלְעָתִיד־לָבֹא יִתְבָּרְרוּ כָּל הַנְּצוֹצוֹת**, גם אלו שכביכול 'כבויים' ואינם מאירים **כִּי בֵּרוּר הַנְּצוֹצוֹת שֶׁעַל־יְדֵי גִּלּוּי 'חִיצוֹנִיּוּת עַתִּיק' [שֶׁהַגִּלּוּי שֶׁהָיָה בִּימֵי שְׁלֹמֹה הָיָה הַגִּלּוּי דְּחִיצוֹנִיּוּת עַתִּיק]** כמבואר גם בדיבור "פדה בשלום" הנזכר] **הוּא לֹא מִצַּד הַנְּצוֹצוֹת עַצְמָם** שבהם לא חל שינוי מהותי **אֶלָּא מִצַּד זֶה שֶׁהַגִּלּוּי מוֹשֵׁךְ אֶת הַנְּצוֹצוֹת אֵלּוּ, וְלָכֵן נִתְבָּרְרוּ אָז רַק נְצוֹצוֹת אֵלּוּ שֶׁשַּׁיָּכִים** יש להם יכולת **לְהַרְגִּישׁ גִּלּוּי אוֹר** ואילו הניצוצות שאין להם יכולת זו אכן לא התבררו. **וְהַבֵּרוּר שֶׁעַל־יְדֵי גִּלּוּי 'פְּנִימִיּוּת עַתִּיק'** בעולם ובדברים התחתונים הגשמיים **הוּא שֶׁעַל־יְדֵי הַגִּלּוּי דְּ'פְּנִימִיּוּת עַתִּיק' מִתְגַּלֶּה בְּכָל דָּבָר שֶׁהַמְּצִיאוּת** האמיתית **שֶׁלּוֹ גּוּפָא** עצמו **הִיא אֱלִקוּת**, וזה כמובן מוכיח על שינוי אמיתי **וְלָכֵן לֶעָתִיד־לָבֹא שֶׁאָז יִהְיֶה הַגִּלּוּי דְּ'פְּנִימִיּוּת עַתִּיק',**

ביאור בדרך אפשר

שהוא, כאמור, גילוי ה"עצמות" **גַּם הַנְּצוֹצוֹת שֶׁנֶּחְשְׁכוּ** שירדו ונתעלמו עד כדי כך שאינם מאירים **יִתְעַלּוּ וְיֻכְלְלוּ בִּקְדֻשָּׁה, וְיִתֵּירָה מִזֶּה, שֶׁגַּם הַדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים עַצְמָם (לֹא רַק הַנְּצוֹצוֹת** הקדושים **שֶׁבָּהֶם) יִהְיוּ בְּתַכְלִית הַהִתְאַחְדוּת בֶּאֱלִקוּת, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל 'פָּדָה בְּשָׁלוֹם' שֶׁנֶּאֱמַר בְּי"ט כִּסְלֵו.**

וְעוֹד חִלּוּק בֵּין הַבֵּרוּר שֶׁהָיָה בִּימֵי שְׁלֹמֹה לְהַבֵּרוּר שֶׁיִּהְיֶה לְעָתִיד־לָבֹא, דְּבֵרוּר הַנְּצוֹצוֹת שֶׁבָּעֲמִים הָיָה עַל־יְדֵי שֶׁבָּאוּ אֵלָיו. אֲבָל קֹדֶם שֶׁבָּאוּ אֵלָיו לֹא נִתְבָּרְרוּ עֲדַיִן. דַּהֲגַם שֶׁהַגִּלּוּי שֶׁהֵאִיר עַל־יְדֵי שְׁלֹמֹה הֵאִיר גַּם בַּנְּצוֹצוֹת שֶׁבַּמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקִים וּמְשַׁךְ אוֹתָם לָבֹא אֵלָיו, מִכָּל־מָקוֹם, הַבֵּרוּר שֶׁלָּהֶם בְּפֹעַל הָיָה דַּוְקָא לְאַחֲרֵי שֶׁבָּאוּ אֵלָיו. כַּמּוּבָן מִזֶּה שֶׁגַּם לְאַחֲרֵי שֶׁמַּלְכַּת שְׁבָא שָׁמְעָה אֶת שֵׁמַע שְׁלֹמֹה, הָרֵי כל זמן שהייתה במקומה, עדיין לא חל בה השינוי והקירוב לקדושה, ולכן **הֲצָרַךְ לִהְיוֹת וַתָּבוֹא יְרוּשָׁלַיִמָה**[64], **וְרַק אָז נַעֲשָׂה הַבֵּירוּר**[65]. ולכאורה יש מקום לתמוה: אם אורו של שלמה המלך אכן הגיע גם למרחקים, מדוע לא פעל את הבירור של העמים בהיותם במקומם? אלא הביאור הוא **דְּכֵינָן שֶׁהַבֵּרוּר שֶׁלָּהֶם הָיָה לֹא מִצַּד עַצְמָם**

---

63) רמב"ם ריש הל' יסודי התורה. 64) מלכים־א יו"ד, א־ב. 65) אבל לא קודם שבאה. ועד אשר "לא האמנתי לדברים עד אשר באתי" (שם יו"ד, ז).

ביאור בדרך אפשר

והם עצמם לא השתנו (כמבואר לעיל אודות בירור התחתון מבלי שהוא עצמו ישתנה) **אֶלָּא** הבירור היה **מִצַּד הַגִּלּוּי שֶׁהֵאִיר בָּהֶם, לָכֵן, הַבֵּרוּר שֶׁלָּהֶם הָיָה** דווקא **כְּשֶׁבָּאוּ לַמָּקוֹם שֶׁשָּׁם הוּא הַגִּלּוּי** אבל ההארה של הגילוי כפי שהיא מאירה למרחוק לא פעלה בהם את הבירור כי כל עוד נשארו במקומם נשארו גם בגדרי המציאות וההגבלות שלהם.

וְהַבֵּרוּר דִּלְעָתִיד־לָבֹא, כֵּיוָן שֶׁהַבֵּרוּר אָז יִהְיֶה עַל־יְדֵי שֶׁיִּתְגַּלֶּה אֲמִתִּית הַמְּצִיאוּת שֶׁל הַדְּבָרִים הַמִּתְבָּרְרִים עַצְמָם, וגילוי זה יפעל שינוי מוחלט במהותם **לָכֵן, אָז**[66] **אֶהְפֹּךְ אֶל עַמִּים (כְּמוֹ שֶׁהֵם בִּמְצִיאוּתָם וּבִמְקוֹמָם)** מבלי שיצטרכו לעלות לירושלים כפי שהיה בימי שלמה) **גו׳ לְעָבְדוֹ** את הקדוש ברוך הוא **שְׁכֶם אֶחָד** כולם יחד.

יא) וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא בְּעִנְיַן הֲפָצַת הַמַּעְיָנוֹת חוּצָה (שֶׁהוּא הֲכָנָה וּכְלִי לְ״אָתִי מַר״, דָּא מַלְכָּא מְשִׁיחָא[67] ביאת האדון, זה מלך המשיח, כמענה מלך המשיח לבעל־שם־טוב, בעלותו להיכל המשיח, על שאלתו מתי יבוא אדוני), **דְּתוֹרַת הַחֲסִידוּת הִיא בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת עַתִּיק** התגלות מאלוקות שלמעלה מכל מדידה והגבלה שגם זו התגלות אור שמחוללת שינוי מוחלט בגשמיות העולם.

וְזֶהוּ הטעם לכך **שֶׁעַל־יְדֵי לִמּוּד תּוֹרַת הַחֲסִידוּת וְהַהֲלִיכָה בְּדַרְכֵי הַחֲסִידוּת,** שזהו התפשטות והתגלות של מעינות החסידות **כֹּחוֹת הַטִּבְעִיִּים (שֶׁל הָעוֹסֵק בַּחֲסִידוּת) נַעֲשִׂים כֹּחוֹת אֱלֹקִיִּים**[68], וזה כמובן שינוי מהותי ביותר בגדרי ה׳תחתון׳ והדבר אפשרי **כִּי עַל־יְדֵי הַמְשָׁכַת הַגִּלּוּי דִּפְנִימִיּוּת עַתִּיק, נִרְגָּשׁ בּוֹ** באדם שלומד את תורת החסידות והולך בדרכי החסידות (אם לא בצורה ניכרת ונרגשת

ביאור בדרך אפשר

במודע ובגלוי **בְּהֶעְלֵם עַל־כָּל־פָּנִים) שֶׁאֲמִתַּת הִמָּצְאוֹ** המציאות האמיתית של הקדוש־ברוך־הוא **הִיא הַמְּצִיאוּת** האמיתית **שֶׁלּוֹ** של האדם ואין לו כל מציאות עצמאית משלו.

וְעִנְיָן יָפוּצוּ מַעְיְנוֹתֶיךָ חוּצָה שמעיינות החסידות יתפשטו ויגיעו גם ל״חוצה״ **הוּא, שֶׁגַּם בִּבְחִינַת ״חוּצָה״** מקומות ודרגות שבהם אין גילוי אלוקות **יִהְיוּ (וּבְאֹפֶן דַּהְפָּצָה** בהתרחבות ובהתפשטות) **לֹא רַק הַ׳מַּיִם חַיִּים׳ שֶׁנִּמְשָׁכִים מֵהַמַּעְיָנוֹת** כמבואר בדיני טהרות שמי מעין נובע וזורם נקראים ״מים חיים״ והפצת המעינות פירושה לא רק הפצה של המים החיים שבאים מהמעיינות **[עַל־דֶּרֶךְ הַגִּלּוּי דְּחִיצוֹנִיּוּת עַתִּיק שֶׁהָיָה בִּימֵי שְׁלֹמֹה, שֶׁעִקַּר הַגִּלּוּי הָיָה בִּירוּשָׁלַיִם** ובהקבלה לעניין זה – במעיין עצמו אך לא חוץ ממנו **אֶלָּא שֶׁהֶאָרָה** מועטת ומצומצמת **מִמֶּנּוּ נִמְשְׁכָה גַּם לַמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקִים], אֶלָּא הַמַּעְיָנוֹת עַצְמָם** הם שנמשכים ומתפשטים, ״יפוצו״ למרחוק. **וְעַל־יְדֵי־זֶה נִתְגַּלָּה הַמְּצִיאוּת** האמיתית **דְּהַ׳חוּצָה׳ עַצְמוֹ,** שאף כי לכאורה נראה שהוא רחוק מהמעינות מתברר ומתגלה **שֶׁאֲמִתַּת מְצִיאוּתוֹ** של ה׳חוצה׳ עצמו **הֵם הַמַּעְיָנוֹת.**

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר פִּתְגָּם אַדְמוּ״ר (מהוֹרָשַׁ״ב) נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן[69] **בְּעִנְיַן הַגִּלּוּי דְּתוֹרַת הַחֲסִידוּת שֶׁנִּמְשָׁךְ עַל־יְדֵי אַדְמוּ״ר הַזָּקֵן לְאַחֲרֵי** שחרורו מממאסרו בעיר **פֶּעטֶערְבּוּרְג, שֶׁהוּא עַל־דֶּרֶךְ הַזַּיִת** דברי חכמינו ז״ל **שֶׁכְּשֶׁכּוֹתְשִׁין אוֹתוֹ** דווקא אז **הוּא מוֹצִיא אֶת שַׁמְנוֹ**[70], כלומר **דְּמֵהַטְּעָמִים** אחד הטעמים **עַל זֶה שֶׁהַגִּלּוּי**

---

66) צפני׳ ג, ט. 67) כמ״ש באגה״ק הידועה דהבעש״ט נ״ע - נדפסה גם בכתר שם טוב בתחלתו. 68) המשך תער״ב שם ע׳ תשעג. וראה בארוכה שיחת מוצש״ק כ״א כסלו תרע״ג (ספר השיחות תורת שלום ע׳ 185). 69) שיחת י״ט כסלו תרס״ג (ספר השיחות תורת שלום ע׳ 26). 70) ראה מנחות נג, ב. שמו״ר פל״ו, א.

ביאור בדרך אפשר

החסידות בהרחבה רבה ("יפוצו") **שֶׁלְּאַחֲרֵי י"ט כִּסְלֵו נִמְשָׁל לְשֶׁמֶן הוּא, כִּי שֶׁמֶן**[71], **עִם הֱיוֹתוֹ מֵבְדָּל מִכָּל דָּבָר** (שֶׁלָּכֵן אֵינוֹ מִתְעָרֵב בְּשׁוּם מַשְׁקִין[72]), **מִכָּל־מָקוֹם הוּא מְפַעְפֵּעַ בְּכָל דָּבָר**[73] (הַיְנוּ, שֶׁהַשֶּׁמֶן עַצְמוֹ מְפַעְפֵּעַ בְּכָל דָּבָר וְלֹא רַק שֶׁפּוֹעֵל בּוֹ).

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה הוּא הַגִּלּוּי דְּחֲנֻכָּה, וּבִפְרָט הַגִּלּוּי דְּגֵרוֹת חֲנֻכָּה שֶׁתִּקְּנוּם מִפְּנֵי הַנֵּס שֶׁהָיָה בְּשֶׁמֶן, שֶׁהוּא הַגִּלּוּי דִּ'פְנִימִיּוּת עַתִּיק'. וְזֶה שֶׁמְּבֹאָר בְּהַדְּרוּשִׁים (הוּבְאוּ לְעֵיל סְעִיף ב) שֶׁהַמַּעֲלָה דְּגֵרוֹת חֲנֻכָּה (לְגַבֵּי גֵרוֹת הַמִּקְדָּשׁ) הוּא לְמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, אַף שֶׁכְּלָלוּת הַכֶּתֶר (גַּם 'אֲרִיךְ' וּמִכָּל־שֶׁכֵּן 'חִיצוֹנִיּוּת עַתִּיק') הוּא לְמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, כִּי הָעִנְיָן דִּלְמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הוּא שֶׁהוּא בְּכָל מָקוֹם (לְמַעְלָה וּלְמַטָּה) בְּשָׁוֶה, וְלִגְבִיו הַהֶבְדֵּלִים בֵּין 'מַעְלָה' וְ'מַטָּה' כְּלָל לֹא קַיְּמִים וְעִנְיָן זֶה של "לְמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת" בְּמוּבָן הָאֲמִתִּי וְהַפְנִימִי של הָעִנְיָן הוּא בְּעִקָּר בִּ'פְנִימִיּוּת עַתִּיק' (אף שבאופן כללי גם "אריך" וגם "חיצוניות הכתר" הן דרגות שנחשבות למעלה מהשתלשלות). והולך ומפרט מדוע דווקא "פנימיות עתיק" הוא העיקר של "למעלה מהשתלשלות", כיון שֶׁהַגִּלּוּי דִּ'חִיצוֹנִיּוּת עַתִּיק' הוּא (בְּעִקָּר) לְמַעְלָה, אֶלָּא שֶׁנִּמְשָׁךְ וּפוֹעֵל גַּם לְמַטָּה ואם כן יש בו הבדלים בין "מעלה" ו"מטה". וְכַנַּ"ל (סְעִיף יו"ד) בְּעִנְיַן הַגִּלּוּי שֶׁהֵאִיר עַל־יְדֵי שְׁלֹמֹה (הַגִּלּוּי דִּ'חִיצוֹנִיּוּת עַתִּיק'), שֶׁעִקַּר הַגִּלּוּי הָיָה בִּירוּשָׁלַיִם, היינו למעלה אֶלָּא שֶׁנִּמְשָׁךְ וּפָעַל גַּם בִּשְׁבָא למטה, רחוק מירושלים. וְעִקַּר הָעִנְיָן דִּלְמַעְלָה

ביאור בדרך אפשר

הַגִּלּוּי דְּגֵרוֹת חֲנֻכָּה שהוא קשור במיוחד לגילוי הנעלה הזה **שֶׁתִּקְּנוּם מִפְּנֵי הַנֵּס שֶׁהָיָה בְּשֶׁמֶן, שֶׁהוּא הַגִּלּוּי דִּ'פְנִימִיּוּת עַתִּיק'.**

וְזֶה שֶׁמְּבֹאָר בְּהַדְּרוּשִׁים מאמרי החסידות **(הוּבְאוּ לְעֵיל סְעִיף ב) שֶׁהַמַּעֲלָה דְּגֵרוֹת חֲנֻכָּה (לְגַבֵּי גֵרוֹת הַמִּקְדָּשׁ) הוּא שֶׁהַגִּלּוּי דְּגֵרוֹת חֲנֻכָּה הוּא לְמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, אַף שֶׁכְּלָלוּת הַכֶּתֶר (גַּם 'אֲרִיךְ' וּמִכָּל־שֶׁכֵּן 'חִיצוֹנִיּוּת עַתִּיק') הוּא לְמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, יֵשׁ לוֹמַר, כִּי הָעִנְיָן דִּלְמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הוּא שֶׁהוּא בְּכָל מָקוֹם (לְמַעְלָה וּלְמַטָּה) בְּשָׁוֶה. שֶׁהַגִּלּוּי דִּ'חִיצוֹנִיּוּת עַתִּיק' הוּא (בְּעִקָּר) לְמַעְלָה, אֶלָּא שֶׁנִּמְשָׁךְ וּפוֹעֵל גַּם לְמַטָּה. וְכַנַּ"ל (סְעִיף יו"ד) בְּעִנְיַן הַגִּלּוּי שֶׁהֵאִיר עַל־יְדֵי שְׁלֹמֹה (הַגִּלּוּי דִּ'חִיצוֹנִיּוּת עַתִּיק'), שֶׁעִקַּר הַגִּלּוּי הָיָה בִּירוּשָׁלַיִם, אֶלָּא שֶׁנִּמְשָׁךְ וּפָעַל גַּם בִּשְׁבָא. וְעִקַּר הָעִנְיָן

---

71) ראה בארוכה קונטרס ענינה של תורת החסידות סעיף ז. 72) טבול יום פ"ב מ"ה. רמב"ם הל' טומאת אוכלין פ"ח ה"י. (וגם לדעת ריב"נ ש"שניהן חיבור", אי"ז שהשמן מתערב ביין, ורק לפי שנוגע ודבוק בו - ראה אמ"ב שער הק"ש רפנ"ו). וראה גם שמו"ר שם. 73) ראה חולין צז, רע"א. שו"ע יו"ד סק"ה ס"ה. 74) ספר השיחות תורת שלום ע' 112 ואילך.

ביאור בדרך אפשר

מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת (שֶׁהוּא בְּכָל מָקוֹם בְּשָׁוֶה מבלי כל הבדל בין "מעלה" ו"מטה"), הוּא בִּ'פְנִימִיּוּת עַתִּיק', שֶׁהוּא עַצְמוֹ נִמְצָא גַּם לְמַטָּה ומאיר למעלה כמו למטה. וְיִתֵּירָה מִזֶּה, שֶׁלְּגַבֵּי הַגִּלּוּי דִּ'פְנִימִיּוּת עַתִּיק' לֹא יֶשְׁנוֹ הַחִלּוּק ההבדל דְּמַעְלָה וּמַטָּה[75], וכיוון שמצד דרגה זו אין כלל הבדלים בין מעלה ומטה הרי הגילוי וההארה הוא למטה כמו למעלה כִּי עַל־יְדֵי הַגִּלּוּי דִּ'פְנִימִיּוּת עַתִּיק' נִרְגָּשׁ בְּכָל דָּבָר שֶׁהַמְּצִיאוּת שֶׁלּוֹ גּוּפָא עצמו הִיא אֱלֹקוּת.

יג) וְזֶהוּ המענה לשאלה שנשאלה בתחילת המאמר מהו הטעם שֶׁנֵּר חֲנֻכָּה מִצְוָה לְהַנִּיחָהּ עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ מִבַּחוּץ, לִרְשׁוּת הָרַבִּים [לֹא כְּנֵרוֹת הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהָיוּ בִּפְנִים, וּמִשָּׁם הֵאִירוּ לַחוּץ], כי אופן הגילוי של נרות חנוכה שונה במהותו מהגילוי של נרות המקדש כִּי זֶה שֶׁהָאוֹר דְּנֵרוֹת חֲנֻכָּה מֵאִיר אֶת הַחֹשֶׁךְ דִּרְשׁוּת הָרַבִּים הוּא בְּאֹפֶן שֶׁהוּא עַצְמוֹ נִמְצָא (גַּם) בִּרְשׁוּת הָרַבִּים כמוסבר לעיל לגבי הפצת המעינות באופן שהמעינות עצמם יוצאים "חוצה". וְזֶהוּ גַּם הטעם הפנימי לכך שֶׁזְּמַן הַדְלָקָתָם של נרות חנוכה הוּא מִשְּׁתִשְׁקַע הַחַמָּה, כִּי זֶה שֶׁהָאוֹר דְּנֵרוֹת חֲנֻכָּה מֵאִיר אֶת חֹשֶׁךְ הַלַּיְלָה הוּא (לֹא בְּאֹפֶן שֶׁעִקָּרוֹ שֶׁל הָאוֹר הוּא בַּיּוֹם אֶלָּא שֶׁנִּמְשָׁךְ וּמֵאִיר גַּם בַּלַּיְלָה, בדוגמת המעיינות שרק המים החיים שלהם נמשכים ויוצאים אך לא המעיינות עצמם אֶלָּא) שֶׁגַּם בִּזְמַן הַחֹשֶׁךְ לאחר שקיעת החמה יֶשְׁנוֹ הָאוֹר עַצְמוֹ ולא רק המשכה והארה ממנו. וְיִתֵּירָה מִזֶּה, דְּעַל־יְדֵי שֶׁהָאוֹר דְּנֵרוֹת חֲנוּכָּה הוּא גַּם בִּמְקוֹם וּזְמַן הַחֹשֶׁךְ (רְשׁוּת הָרַבִּים וְלַיְלָה), נפעל חידוש גדול עוד יותר בהשפעת האור על החושך והוא אשר הַחֹשֶׁךְ עַצְמוֹ נֶהְפַּךְ לְאוֹר.

ביאור בדרך אפשר

1 דִּלְמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת (שֶׁהוּא בְּכָל מָקוֹם
2 בְּשָׁוֶה), הוּא בִּ'פְנִימִיּוּת עַתִּיק', שֶׁהוּא עַצְמוֹ
3 נִמְצָא גַּם לְמַטָּה. וְיִתֵּירָה מִזֶּה, שֶׁלְּגַבֵּי הַגִּלּוּי
4 דִּ'פְנִימִיּוּת עַתִּיק' לֹא יֶשְׁנוֹ הַחִלּוּק דְּמַעְלָה
5 וּמַטָּה[75], כִּי עַל־יְדֵי הַגִּלּוּי דִּ'פְנִימִיּוּת עַתִּיק'
6 נִרְגָּשׁ בְּכָל דָּבָר שֶׁהַמְּצִיאוּת שֶׁלּוֹ גּוּפָא הִיא
7 אֱלֹקוּת.
8 יג) וְזֶהוּ שֶׁנֵּר חֲנֻכָּה מִצְוָה לְהַנִּיחָהּ עַל פֶּתַח
9 בֵּיתוֹ מִבַּחוּץ, לִרְשׁוּת הָרַבִּים [לֹא
10 כְּנֵרוֹת הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהָיוּ בִּפְנִים, וּמִשָּׁם הֵאִירוּ
11 לַחוּץ], כִּי זֶה שֶׁהָאוֹר דְּנֵרוֹת חֲנֻכָּה מֵאִיר אֶת
12 הַחֹשֶׁךְ דִּרְשׁוּת הָרַבִּים הוּא בְּאֹפֶן שֶׁהוּא עַצְמוֹ
13 נִמְצָא (גַּם) בִּרְשׁוּת הָרַבִּים. וְזֶהוּ גַּם שֶׁזְּמַן
14 הַדְלָקָתָם הוּא מִשְּׁתִשְׁקַע הַחַמָּה, כִּי זֶה שֶׁהָאוֹר
15 דְּנֵרוֹת חֲנֻכָּה מֵאִיר אֶת חֹשֶׁךְ הַלַּיְלָה הוּא (לֹא
16 בְּאֹפֶן שֶׁעִקָּרוֹ שֶׁל הָאוֹר הוּא בַּיּוֹם אֶלָּא שֶׁנִּמְשָׁךְ
17 וּמֵאִיר גַּם בַּלַּיְלָה, אֶלָּא) שֶׁגַּם בִּזְמַן הַחֹשֶׁךְ יֶשְׁנוֹ
18 הָאוֹר עַצְמוֹ. וְיִתֵּירָה מִזֶּה, דְּעַל־יְדֵי שֶׁהָאוֹר
19 דְּנֵרוֹת חֲנוּכָּה הוּא גַּם בִּמְקוֹם וּזְמַן הַחֹשֶׁךְ
20 (רְשׁוּת הָרַבִּים וְלַיְלָה), הַחֹשֶׁךְ עַצְמוֹ נֶהְפַּךְ לְאוֹר.
21 יד) **וְעַל־פִּי־זֶה** יֵשׁ לְבָאֵר הַטַּעַם עַל זֶה
22 שֶׁהַמְּשָׁכַת גִּלּוּי זֶה הָיְתָה
23 דַּוְקָא עַל־יְדֵי הַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ דְּמַתִּתְיָהוּ וּבָנָיו
24 [וְלֹא עַל־יְדֵי הַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ דְּפוּרִים], כִּי
25 הַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ דְּמַתִּתְיָהוּ וּבָנָיו הָיְתָה שֶׁהַגַּם
26 שֶׁהָיוּ חַלָּשִׁים וּמְעַטִּים, מִכָּל־מָקוֹם לָחֲמוּ נֶגֶד
27 גִּבּוֹרִים וְרַבִּים. דְּזֶה שֶׁעָשׂוּ פְּעֻלָּה בְּדַרְכֵי הַטֶּבַע (מִלְחָמָה) בִּכְדֵי לְנַצֵּחַ אֶת
28 הַיְּוָנִים, הַגַּם שֶׁעַל־פִּי טֶבַע אֵין מָקוֹם שֶׁחַלָּשִׁים וּמְעַטִּים יְנַצְּחוּ גִּבּוֹרִים וְרַבִּים,
29 הוּא, כִּי הָיָה מֻנָּח אֶצְלָם (אָפְּגֶעלייגט) שֶׁגַּם הַטֶּבַע [דְּעוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן
30 שֶׁהַקְּלִפּוֹת גּוֹבְרִים בּוֹ[76], וַאֲפִילוּ כְּשֶׁהָעוֹלָם הוּא בְּמַצָּב כָּזֶה שֶׁהַמְנַגְּדִים הֵם
31 גִּבּוֹרִים וְרַבִּים], הוּא אֱלֹקוּת, דְּהַנָּחָה זוֹ הִיא[77] מִצַּד הַהֶרְגֵּשׁ שֶׁאֲמִתַּת הִמָּצְאוֹ
32 יִתְבָּרֵךְ הוּא הַמְּצִיאוּת דְּכָל הַנִּמְצָאִים. וְלָכֵן, עַל־יְדֵי־זֶה הִמְשִׁיכוּ הַגִּלּוּי
33 דִּ'פְנִימִיּוּת עַתִּיק'.

ביאור בדרך אפשר

44 יד) וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר הַטַּעַם עַל זֶה שֶׁהַמְּשָׁכַת גִּלּוּי זֶה
45 הָיְתָה דַּוְקָא עַל־יְדֵי הַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ דְּמַתִּתְיָהוּ וּבָנָיו [וְלֹא
46 עַל־יְדֵי הַמְּסִירוּת־נֶפֶשׁ דְּפוּרִים וכפי שהובא לעיל בסעיף ב, למרות
47 שגם בפורים הייתה מסירות נפש, מכל־מקום לא תיקנו מצווה שצריכה להיות
48 ברשות הרבים], כִּי דווקא במסירות
49 נפש בחנוכה היה ענין מיוחד במינו
50 שגרם התגלות אלוקות בעולם,
51 ב"רשות הרבים" כי הַמְּסִירוּת־
52 נֶפֶשׁ דְּמַתִּתְיָהוּ וּבָנָיו הָיְתָה
53 באופן כזה שֶׁהַגַּם שֶׁהָיוּ חַלָּשִׁים
54 וּמְעַטִּים, מִכָּל־מָקוֹם לָחֲמוּ
55 נֶגֶד גִּבּוֹרִים וְרַבִּים. דְּזֶה
56 שֶׁעָשׂוּ פְּעֻלָּה בְּדַרְכֵי הַטֶּבַע
57 (מִלְחָמָה) בִּכְדֵי לְנַצֵּחַ אֶת
58 הַיְּוָנִים, הַגַּם שֶׁעַל־פִּי טֶבַע
59 אֵין מָקוֹם שֶׁחַלָּשִׁים וּמְעַטִּים
60 יְנַצְּחוּ גִּבּוֹרִים וְרַבִּים, הוּא,
61 כִּי הָיָה מֻנָּח אֶצְלָם
62 (אָפְּגֶעלייגט) מתתיהו ובניו יצאו
63 למלחמה מתוך הכרה והרגשה שֶׁגַּם
64 הַטֶּבַע [דְּעוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן
65 שֶׁהַקְּלִפּוֹת גּוֹבְרִים בּוֹ[76],
66 ועובדה זו הפכה להיות הטבע של
67 העולם בדרך כלל וַאֲפִילוּ
68 כְּשֶׁהָעוֹלָם הוּא בְּמַצָּב כָּזֶה
69 שֶׁהַמְנַגְּדִים הֵם גִּבּוֹרִים וְרַבִּים
70 היינו כאשר הקליפות מתגברות עוד
71 יותר מהרגיל], הוּא אֱלֹקוּת,
72 דְּהַנָּחָה זוֹ שבעצם גם הטבע
73 המסתיר על האור האלוקי הוא אלוקות
74 הִיא[77] מִצַּד הַהֶרְגֵּשׁ ההכרה
75 וההרגשה שֶׁאֲמִתַּת הִמָּצְאוֹ
76 יִתְבָּרֵךְ הוּא הַמְּצִיאוּת האמיתית
77 דְּכָל הַנִּמְצָאִים. וְלָכֵן, עַל־
78 יְדֵי־זֶה הִמְשִׁיכוּ הַגִּלּוּי

---

75) וראה תורת מנחם - ספר המאמרים אב ע' קעב, שאמיתית הענין דלמעלה מהשתלשלות הוא שאין בו ההגבלה והחילוק דמעלה ומטה. 76) תניא פ"ו (יו"ד, סע"ב). 77) ראה עד"ז לעיל סעיף יא.

ביאור בדרך אפשר

דְּ'פְנִימִיּוּת עַתִּיק' שלגביו אכן אין שום העלם והסתר (מה־שאין־כן המסירות נפש בפורים, שעמדו בתוקף ולא המירו את דתם למרות גזירת המן, עם כל מעלתה, איננה מביאה לידי ביטוי עניין זה, שבעצם - המציאות האמיתית של העולם היא אלוקות).

טו) וְזֶהוּ שֶׁזְּמַנָּהּ שֶׁל נֵר חֲנֻכָּה הוּא מזמן שקיעת השמש **עַד דְּכַלְיָא רִיגְלָא דְּתַרְמוּדָאֵי**[16], שגם רגלם של 'תרמודאי' המאחרים את שובם מן השוק תכלה מרשות הרבים וגם הם כבר מפסיקים ללכת (ומאחר שאין אנשים ברשות הרבים, כבר אין פירסומי ניסא בהדלקת הנרות) והמשמעות הרוחנית הפנימית של הדברים היא **תַּרְמוּדָאֵי הֵם הַמּוֹרִדִים בְּמַלְכוּת שָׁמַיִם (תַּרְמוּד אוֹתִיּוֹת מוֹרֶדֶת**[78]**), וְעַל־יְדֵי נֵר חֲנֻכָּה נַעֲשָׂה כַּלְיָא רִיגְלָא דְּתַרְמוּדָאֵי,** תכלה רגלם של 'תרמודאי' **דִּשְׁנֵי פְּרוּשִׁים בָּזֶה**[79], פירוש אחד - **שֶׁהָאוֹר דְּנֵר חֲנוּכָּה מְכַלֶּה וּמְבַטֵּל אֶת רִיגְלָא דְּתַרְמוּדָאֵי,** היינו שמאיר גם באלה שמורדים במלכות שמים שגם בהם יהיה גילוי אלוקות והחושך שלהם יהפוך לאור, ופירוש שני - **וְשֶׁהָאוֹר דְּנֵר חֲנוּכָּה פּוֹעֵל הַכַּלְיוֹן ("כַּלְיָא" מִלְּשׁוֹן כִּלָּיוֹן וּכְלוֹת הַנֶּפֶשׁ** במובן של צימאון ותשוקה עזה לאלוקות, עד לרצון של הנפש לצאת ממגבלות הגוף) **גַּם בְּרִיגְלָא דְּתַרְמוּדָאֵי, שֶׁגַּם אֵלֶּה שֶׁהֵיוּ מוֹרִדִים** במלכות שמים **יָבוֹאוּ לִבְחִינַת כְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ** לאלוקות.

וְזֶהוּ הָעִלּוּי שֶׁל הַבְּרוּר של העולם והדברים הגשמיים **שֶׁעַל־יְדֵי הַגִּלּוּי דְּנֵר חֲנוּכָּה לְגַבֵּי הַבְּרוּר שֶׁעַל־יְדֵי הַגִּלּוּי שֶׁהֵאִיר בִּימֵי שְׁלֹמֹה, שֶׁבִּימֵי שְׁלֹמֹה נִתְבָּרְרוּ רַק הַנִּצּוֹצוֹת שֶׁהָיָה בָּהֶם אֵיזֶה עִנְיָן שֶׁל אוֹר, וְלֹא הַנִּצּוֹצוֹת שֶׁנֶּחְשְׁכוּ [וּמִכָּל־שֶׁכֵּן**[80] שֶׁלֹּא נִתְבָּרְרוּ אָז הַנִּצּוֹצוֹת שֶׁבְּתַרְמוּד[81] אוֹתִיּוֹת מוֹרֶדֶת שֶׁבָּהֶם הַקְּלִיפּוֹת הֵם בְּהִתְגַּבְּרוּת יִתְרָה]. וְעַל־יְדֵי הַגִּלּוּי דְּנֵר חֲנֻכָּה נַעֲשָׂה כְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ (כְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ) גַּם בְּרִיגְלָא דְּתַרְמוּדָאֵי** שגם החושך שלהם שהוא בהתגברות הופך לאור.

וּמִזֶּה מוּבָן בְּנוֹגֵעַ לְהָעִנְיָן דַּהֲפָצַת הַמַּעְיָנוֹת חוּצָה, שֶׁגַּם אֵלֶּה שֶׁהֵם בְּמַצָּב שֶׁל 'חוּצָה' הֲכִי יָרוּד, כּוֹלֵל גַּם עִנְיָן דִּמְרִידָה באלוקות **רַחֲמָנָא־לִיצְלָן,** ואם כן הם "חוצה" מגבול הקדושה באופן הכי נחות וירוד, **עַל־יְדֵי הֲפָצַת הַמַּעְיָנוֹת חוּצָה, מִתְבַּטֶּלֶת כָּל מְציאוּת הַמְּרִידָה שֶׁהָיְתָה אֶצְלָם לִפְנֵי־זֶה** קודם שמעיינות החסידות הגיעו אליהם והאירו בהם **(אֲפִילוּ רִיגְלָא דְּתַרְמוּדָאֵי, דְּרֶגֶל הִיא בְּחִינָה הַיּוֹתֵר אַחֲרוֹנָה** ועל ידי אור החסידות גם הדרגה הכי תחתונה ב"תרמודאי" עצמם, בחינת רגלים, הופכת לאור), **וִיתֵירָה מִזֶּה, שֶׁנַּעֲשָׂה בָּהֶם עִנְיָן הַכִּלָּיוֹן, כְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ** לאלוקות, כך שהמהפך הוא מן הקצה אל הקצה.

וְעַל־דֶּרֶךְ שֶׁיִּהְיֶה לֶעָתִיד־לָבֹא, בימות המשיח **שֶׁאָז יִהְיֶה וְאֶת רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ**[82] כי האור האלוקי יאיר בכל מקום ומקום **וִיתֵירָה מִזֶּה - אָז**[66] **אֶהֱפֹךְ אֶל עַמִּים גוֹ'** שגם אומות העולם הרחוקים ביותר מאלוקות יתהפכו לעבודת ה', **לְעָבְדוּ שְׁכֶם אֶחָד.**

---

78) עמק המלך שער קרית ארבע ר"פ קיא (קח, א). קה"י ערך תרמוד. ומרומז (ככל הענינים דפנימיות התורה) גם בנגלה דתורה, כי היו עבדי שלמה שמרדו בו ונתערבו בין התרמודים (כדמשמע במס' יבמות טז, ב), והמרידה בשלמה שישב על כסא ה' הו"ע המרידה ופריקת עול מלכות שמים. 79) ראה תורת מנחם - ספר המאמרים כסלו ריש ע' קע. וש"נ. 80) בהמשך תער"ב שם ע' תשע, שבימי שלמה לא נתבררו הנצוצות שבג' קליפות הטמאות. - והרי בגקה"ט יש גם כאלה שאינם מורדים (ראה תניא פכ"ד (ל, א). אוה"ת נ"ך ע' תשסח ואילך). 81) ולא רק שלא נתבררו ע"י הגילוי דביהמ"ק, אלא שמרדו כו' (כנ"ל הערה 78). ולא עוד אלא שתרמוד היתה שותפת בחורבן הבית (ירושלמי תענית פ"ד סוף ה"ה). 82) זכרי' יג, ב.

ב"ה.

ענינה* של תורת החסידות**

א. בנוגע לענינה של תורת החסידות[1] - והחידוש שבה על חלקי התורה שנתגלו לפניה - נאמרו ביאורים רבים. ומהם:

א) בזמנו של הבעל־שם־טוב היה העולם במצב של התעלפות, ועל־ידי גילוי הבעל־שם־טוב ותורת החסידות, נתעורר העולם[2] מהתעלפותו[3].

ב) "חסיד הוא שעושה לפנים משורת הדין"[4] (וכמאמר רז"ל[5] "שורפן חסיד - אף־על־גב שמזיק לו").

ג) "מעלת החסידות הוא שהכחות הטבעים נעשים כחות אלקים"[4]. וכמאמר רבינו הזקן בעל התניא וה'שולחן־ערוך' "כל ענין החסידות הוא לשנות טבע מדותיו"[6]: לא רק לשנות מדותיו הטבעים אלא גם - "טבע מדותיו"[7].

ד) תורת החסידות חידשה אשר כל אחד ואחד, גם מי שאין לו נשמה גבוהה וגם לא זיכך את עצמו, יוכל להשיג אלקות[8]. כי על־ידי־זה שתורת החסידות ביארה את הענינים של חלק ה"סוד" שבתורה וקירבתם אל השכל בדוגמאות ומשלים מכחות ותכונות הנפש - "מבשרי אחזה אלוקה"[9] - ניתנה האפשרות לכל אחד ואחד להשיג גם חלק זה שבתורה; ולא רק בהשכל שבנפשו האלקית, אלא גם בהשכל שבנפשו השכלית עד - בהשכל שבנפשו הבהמית.

ב. מובן ופשוט כדלקמן, אשר תורת החסידות היא נקודה אחת שאינה מורכבת מפרטים שונים. ומכיון שכל המעלות שנאמרו בביאורים הנ"ל (ובעוד ביאורים[10]), מעלות שונות הן, הרי מוכרח - שמעלות אלו אינן מגדירות וממצות את מהותה של תורת החסידות. מהותה של החסידות היא נקודה עצמית המופשטת מענינים פרטים, אלא - מצד נקודתה העצמית, נמצאות ומסתעפות ממנה מעלות הנזכרות לעיל[11].

) הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א ונדפס בספר הערכים - חב"ד כרך א בסופו (ע' תשנז ואילך), ואח"כ בקונטרס בפ"ע (כמ"פ). במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.

**) קטע משיחת חג גאולת אדמו"ר הזקן - י"ט כסלו [והתוועדויות שלאח"ז] ה'תשכ"ו. וראה להלן הערה 49.

1) ראה ג"כ קונטרס תורת החסידות וקונטרס לימוד החסידות (לכ"ק מו"ח אדמו"ר - אג"ק שלו ח"ד ע' שיב ואילך, ח"ג ע' שלא ואילך).

2) בכת"י שבהערה 3, שישראל היו בהתעלפות. ומכיון שהעולם "נתן בלבם", הרי כשהם בהתעלפות, במילא העולם במצב זה (ראה לקו"ת במדבר ה, ריש ע"ב)**.

3) נמצא בכת"י דא"ח ישן (לא נודע למי) - נדפס בסה"מ תרס"ג ח"א ע' קמב, וראה ס' מגדל עז ע' שנו ואילך. וראה גם קובץ יו"ד שבט ע' סה. סו (לקו"ש ח"ב ס"ע 471 ואילך).

4) ד"ה פדה בשלום העת"ר (תשכ"ו) שבהמשך בששה"ק תער"ב (סעיף שעו) - ברוקלין, תשל"א (המשך תער"ב ח"ב ע' תשעג).

5) נדה יז, א ותוספות שם. וראה לקו"ד ח"א סח, א.

6) לקו"ד שם נו, א.

7) שם ע"ב. ונתבאר ב"התמים" ח"ג ע' סו ואילך (אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ג ע' תנח).

8) ס' השיחות תורת שלום ע' 113.

9) איוב יט, כו. וראה לקו"ד ח"ב שלב, ב ואילך (סה"ש תרצ"ז ע' 169 ואילך).

ועיין בתורת שלום ע' 185, שמצד ענין זה [שנתחדש בתורת החסידות שע"י הכחות שבאדם משיגים את הענינים שלמעלה], נעשים הכחות אלקות. עיי"ש. ועפ"ז יש לקשר ענין זה עם ענין הג'.

10) ראה ס' השיחות קיץ ה'ש"ת ע' 26 ואילך. ובכ"מ.

11) אלא שמ"מ, ע"י מעלות אלו דוקא תופסים במהות החסידות, כדלהלן סעיף חי.

---

*) ושם ע' vlll: "ע"פ בקשת רבים נתן כ"ק אדמו"ר שליט"א רשימת שיחתו מי"ט כסלו תשכ"ו – ע"ד "ענינה של תורת החסידות" – ע"מ להדפיסה בתור הוספה וחזותם ספר זה".

**) הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א על גליון קונטרס ענינה של תורת החסידות.

הנקודה העצמית של החסידות היא [כמדובר לעיל בהמאמר, שביסודו הוא מאמר של כבוד־קדושת אדמו״ר (מהורש״ב) נשמתו־עדן[12]] - המשכת אור חדש מבחינת פנימיות הכתר[13], ולמעלה יותר - המשכת בחינת פנימיות עתיק ממש, בחינת אין־סוף שנמצא ב׳רישא דלא אתיידע׳[14].

וענין זה עצמו (שנאמר בהמאמר), מכריח אשר כל המעלות שבחסידות המבוארות במקומות שונים הן רק הסתעפות מנקודתה העצמית. כי מכיון שהחסידות היא המשכת בחינת אין־סוף, הרי מובן ופשוט אשר ״אין סוף״ הוא העצמי, וכל שאר הענינים אינם אלא נמצאים ומסובבים ממנו.

ג. האמור לעיל בנוגע לתורת החסידות, הוא בכללות בכל חלקי התורה: התורה כוללת כל מיני השלימות ומעלות הנמצאות בעולם

[הנחלקות בכלל - בעניני העולם קטן הוא האדם[15] - למעלות המוחין ומעלות המדות:

בהנהגות מוסריות ומדות טובות - הרי המשפטים ודרכי המוסר שבתורה (דמסכת אבות[16] וכדומה) הם תכלית הטוב והאמת. וכל שיטות המוסר שבדו בני אדם מלבם, מעורבות הן טוב ורע, אמת ושקר[17]. וחלקי הטוב שישנם בכל אחת מהשיטות מקורם הוא בתורה

(וכידוע הסיפור מכבוד־קדושת מורי־וחמי אדמו״ר[18], שבאחת מנסיעותיו, התווכחו כמה אנשים והביעו דיעות שונות אודות יחס התורה להשיטות המדיניות ועם איזו מהן היא מסכמת, וכל אחד מהם הראה מקור בתורה לשיטתו. כששאלו את חוות־דעת כבוד־קדושת מורי־וחמי אדמו״ר בזה, ענה: התורה, להיותה תכלית האמת והטוב, ישנם בה כל הענינים הטובים שבכל השיטות).

בנוגע להחכמות - התורה היא החכמה היותר נעלית, כמו שכתוב[19] ״כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים״]

ולא זו בלבד אלא שכל השפעת החיות בעולם (גם בעולמות העליונים) תלויה ב(דקדוק קל של) תורה[20].

אמנם, לא זוהי מהותה של התורה. מהותה של תורה הוא מה שהיא ״מיוחדת לגמרי באור־אין־סוף ברוך־הוא המלובש בה בתכלית היחוד״. ולכן, כיון שכל העולמות הם כלא ממש לגבי אין־סוף ברוך־הוא, כן הם גם לגבי התורה, ולזאת ״אין לשבחה כלל בתהלת חיות כל העולמות, מאחר דלא ממש חשיבי״[20]. אלא - מצד נקודתה העצמית, שמיוחדת היא באור־אין־סוף ברוך־הוא, כוללת היא במילא גם את כל מיני המעלות ושלימות שבעולם, ועל ידה - השפעת החיות וכו׳.

אכן, אף שכל חלקי התורה, נקודתם העצמית היא מה שהם מיוחדים באור־אין־סוף ברוך־הוא, בכל זאת, עיקר נקודה זו מתבטא בתורת החסידות (וכאמור בהמאמר בנוגע ל״חסידות״, שהיא (דוקא) המשכת אין־סוף שנמצא ב׳רישא דלא אתיידע׳),

כי כל חלקי התורה, בחינת ה״אין סוף״ שבהם מתלבש הוא באיזה ציור - ציור המגדיר ו״מבטא״ (גיט אַרויס) מהותו של חלק זה, וציור זה של חלק תורה זה [פשט, רמז, דרוש, סוד], מעלים הוא על

---

12) ד״ה פדה בשלום הנ״ל.
13) שם (סעיף שעג).
14) שם (סעיף שעד. שעו).
15) תנחומא פקודי ג. ת״ז תס״ט (ק, א). ועייג״כ אדר״נ פל״א. קה״ר א, ד. זח״א קלד, ב. מו״נ ח״א פע״ב. לקו״ת במדבר רד״ה והי׳ מספר.
16) ראה פירוש הרע״ב ריש מס׳ אבות.
17) כי כל עניני העולם ברא אלקים לעשות ולתקן (ראה ב״ר פי״א, ו. וברש״י שם. זח״א מז, ב ואילך. אוה״ת עה״פ (ע׳ תקיד וע׳ תשיז)) ולאחרי חטא עה״ד מעורבים הם טו״ר (תו״א ס״פ תולדות. תו״ח תולדות יד, ב. ובכ״מ) ואין טוב בלא כו׳ (ראה לקו״ד ח״א פז, א).
18) במכתבו מד׳ טבת תרח״ץ (י״ל בקופיר. ולאח״ז באג״ק שלו ח״ד ע׳ ר ואילך).
19) דברים ד, ו.
20) קו״א בתניא ד״ה דוד זמירות קרית להו. דרמ״צ מא, א־ב. ובכ״מ.

פשיטות האין־סוף המלובש בו - העלם דלבוש שכביכול אי־אפשר להחליפו. ואילו תורת החסידות, מכיון שאינה מוגדרת באיזה ציור, וה״ציורים״ שענין שבחסידות מתגלה על ידם - ״כלבוש[21] תחליפם ויחלופו״ (שלכן כוללת היא את כל ד׳ החלקים פרד״ס שבתורה ומחיה אותם, כדלהלן[22]), אין הציור מעלים בהעלם אמיתי את פשיטות האין־סוף שבו.

ד. ביאור מהותה של תורת החסידות יובהר על־ידי ביאור תוכנו הפנימי של משיח. כי ״משכרה (של מצוה) נדע מהותה״[23], ומכיון אשר על־ידי [הפצת[24] מעינות] החסידות ״אתי מר״[25] דא מלכא משיחא, הרי מענינו של משיח - שכרה, נדע את מהותה[26].

בביאת המשיח יתחדשו כמה וכמה ענינים נעלים. וכמו: גאולת ישראל (והשכינה[27]) מהגלות; למעלה מזה: ״יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם כו׳ מלאה[28] הארץ דיעה את הוי׳ כו׳״[29]; למעלה מזה: שינוי וחידוש במעשה בראשית[30]

(ומה שאמרו ״אין בין עולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד״[31] הוא רק בתחלת הזמן של ימות המשיח[32]. ובפרט על־פי מה שכתב ברעיא־מהימנא[33], שמאמר זה נאמר בנוגע לעמי הארץ, מה־שאין־כן בנוגע לתלמידי חכמים);

בחינת האלקות שלמעלה מהטבע יהיה אז בגילוי (שלכן יהיו קוראין[34] את השם ככתבו[35], כי בכל העולם כולו יהיה גילוי בחינת שם הוי׳ - היה הוה ויהיה כאחד[36] - שלמעלה מזמן ומקום, בדוגמת הגילוי שהיה בבית המקדש[37]).

---

21) תהלים קב, כז. וכידוע דב׳ סוגים בלבושים, דיש שא״א להחליפם (וכהלבוש ד״עור ובשר תלבישני״ (איוב יו״ד, יא)).

22) סעיף ח׳ ואילך.

23) תניא פל״ט (נג, א).

24) הדיוק בהפצת המעינות דוקא, ראה להלן סעיף כא.

25) מענה המשיח שאז יבא - וכמ״ש הבעש״ט באגרתו הידועה על דבר עליית הנשמה שלו בר״ה שנת תק״ז, נדפסה: בסוף הספר בן פורת יוסף; בספר המכתבים מהבעש״ט ז״ל ותלמידיו (לבוב תרפ״ג, וכותב המו״ל שהעתיקה מן המכתב - כת״י חתנו של הבעש״ט הרה״צ וכו׳ ר׳ יחיאל - החתום בעצם כי״ק של הבעש״ט); בספר גנזי נסתרות (ירושלים ת״ו תרפ״ד) ח״א סי׳ סה. - וחלק ממנה בתחלת ספר כתר שם טוב, וספר לקוטי אמרים להה״מ ממעזריטש.

ביאור שאלת הבעש״ט ומענה המשיח ע״פ חסידות - ראה לקו״ד ח״ב ליקוט טז־יח (סה״ש תר״ץ ע׳ 84 ואילך).

26) ראה גם ד״ה פדה בשלום הנ״ל (סעיף שעה ואילך), שההמשכה ד״חסידות״ היא דוגמת ההמשכה דלעתיד.

27) כמרז״ל (מגילה כט, א) ״הקב״ה שב עמהן מבין הגליות״.

28) ישעי׳ יא, ט.

29) רמב״ם סוף הל׳ מלכים. - שגם בזמן ביהמ״ק לא הייתה מלאה הארץ דיעה את הוי׳ גו׳.

30) ראה רמב״ם שם ד״לא יהי׳ כו׳ קנאה כו׳ וכל המעדנים כו׳״ - אף לדעתו (שם ר״פ) ד״וגר זאב גו׳״ (ישעי׳ יא, ו) משל הוא. ועאכו״כ להדיעה (וכן היא הכרעת תורת הקבלה והחסידות) - דהדברים כפשוטם. ועייג״כ ראב״ד (הל׳ תשובה פ״ח ה״ב). עבוה״ק ח״ב פמ״א. ובכ״מ.

ואואפ״ל לחומר הענין (עכ״פ בדוחק), דגם לרמב״ם ב׳ תקופות לאחרי שודאי משיח הוא, ו״מלאה הארץ דיעה גו׳״ יהי׳ בתקופה הראשונה דגאולה, וכל הפרק שברמב״ם שם מדבר בתקופה זו. וכמ״ש בהל׳ תשובה פ״ט ה״ב שמ״ש ומלאה הארץ דיעה גו׳ מיירי בהתקופה שעולם כמנהגו הולך.

עפי״ז יש לתרץ קושיית הלח״מ (הל׳ תשובה פ״ח ה״ז), כי מ״ש ״אין בין כו׳ אלא שעבוד מלכיות בלבד״ הוא רק בתחילת הגאולה. (וא״ש תירוץ הכ״מ (הל׳ מלכים רפי״א) על השגת הראב״ד (שם), שהרמב״ם אזיל לטעמי׳, כי בתחלת הגאולה, אין מלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ולא יוצרך להיות מורח ודאין). אבל אח״כ, גם הרמב״ם מודה שיהי׳ חידוש בעולם, ומ״ש (ישעי׳ ב, ד) ״וכתתו חרבותם לאתים״ הוא כפשוטו, ולא דרך משל בלבד. ומכיון שהם בטלים בתקופה השני׳ (עכ״פ) של הגאולה, הרי זה מוכיח שאינן תכשיטין.

31) ברכות לד, ב. וש״נ. רמב״ם הל׳ תשובה ספ״ט. הל׳ מלכים פי״ב ה״ב.

32) ראה זח״א קלט, א. וראה לעיל הערה 30.

33) זח״ג קכה, א. נתבאר באגה״ק סכ״ו.

34) וכפשוטו (וראה ג״כ אגה״ק סי״ט (קכח, א). לקו״ת ויקרא (ו, ד). שה״ש (לא, ג)) שקרי הו״ע גילוי וכתיב - העלם.

35) פסחים נ, א.

36) זח״ג רנז, סע״ב. שעהיוה״א פ״ז (פב, א).

37) אבל נעלה יותר מהגילוי שבזמן המקדש, שלכן יהי׳ אז גילוי שם הוי׳ בכל העולם (וע״ד המבואר בלקו״ת דרושי ר״ה (נז, סע״ג) מעלת בית ראשון על בית שני, שבב״ר דוקא האיר גם בגבולין).

ותוכן ענינים אלו יתחדש לא רק בעולם הזה אלא בכל העולמות. כי ההנהגה בעולמות העליונים היא כפי סדר ההנהגה בעולם הזה [ועל־דרך הקביעות דראשי־חדשים ומועדים (שבהם נמשכת תוספת אור) למעלה, שהוא כפי אופן קביעותם למטה[38]]. ומכיון שבביאת המשיח ישתנה כללות המצב בעולם הזה ופרטיו, הרי שינוי דוגמתו יהיה גם בעולמות העליונים.

אמנם, אחרי כל הנ״ל, כל ענינים אלה - אף שגדול ורב העילוי וההפלאה שבהם - אינם אלא הסתעפות מנקודתו העיקרית של משיח.

ה. ענינו העיקרי של משיח הוא - ׳יחידה׳. כידוע[39], שדוד זכה לבחינת נפש, אלי׳ - לרוח, משה - לנשמה, אדם הראשון - ל׳חיה׳ ומשיח יזכה ל׳יחידה׳.

מעלת היחידה על ד׳ הבחינות נפש רוח נשמה חיה [בחמשה המדריגות של כל נשמה[40]]: ד׳ הבחינות נרנ״ח הם מדריגות פרטיות, ובחינת יחידה היא עצם הנשמה שלמעלה מגדר פרטים, כשמה. ועם היות אשר מבחינת יחידה - עצם הנשמה - נמשכות ד׳ הבחינות נפש רוח נשמה חיה, אין זה שבחינת היחידה היא בגדר מקור ו״כלל״ לפרטים אלו - כי לשון ״יחידה״ מורה על אחדות פשוטה המושללת מאיזו שהיא שייכות לפרטים, גם מגדר מקור לפרטים (וכידוע ההפרש בין ״יחיד״ ל״אחד״[41]) - כי־אם שהיא נקודה עצמית של הנשמה, אלא שממנה נמצאות ד׳ הבחינות נפש רוח נשמה חיה.

וכמו שבכל נשמה פרטית, בחינת היחידה היא נקודה העצמית של הנשמה, כן הוא ב(החיות ו)הנשמה של כללות ההשתלשלות, שבחינת היחידה שבה (בחינתו של משיח) היא - עצם נקודת החיות שלמעלה מגדר ציור. ומנקודה זו, מסתעפות כל המעלות הפרטיות, נפש רוח נשמה חיה דכללות,

כי עצם החיות הוא בלתי מוגבל. והבלי־גבול שלו אינו רק בענין הנצחיות, שאיננו נתפס בשינויי הזמן כי כל עצם בלתי משתנה

[שגם זה מהטעמים שלעתיד לבוא יהיו חיים נצחיים[42]: עכשיו, שנמשך בעולם רק בחינת התפשטות החיות, ישנו ענין המיתה. כי בבחינת ההתפשטות שייך ענין השינוי ועד - הפסק וכליון. מה־שאין־כן לעתיד שיומשך עצם החיות, הרי כל עצמי בלתי משתנה]

אלא גם בענין האיכות והמעלה, ששלם הוא בתכלית השלימות. ולכן, כשתומשך בעולמות בחינת היחידה ויחיו בחיות עצמית, יהיו במילא בתכלית המעלה והשלימות.

ו. כאמור לעיל, משכרה של [הפצת ה]חסידות - ביאת המשיח, נדע את מהותה: כל החידושים שחסידות חידשה [בתורה (כולל הבאת חלק ה״סוד״ שבה לידי גילוי[43]); בעבודת האדם (ההנהגה דלפנים משורת הדין ושינוי טבע המדות[44]); בכללות העולם (התעוררות מהתעלפות[45])], אינם חידושים שכל

38) ראה ר״ה ח, ריש ע״ב. ירושלמי ר״ה פ״א ה״ג. תנחומא (באבער) בא יג.

39) ד״ה וידבר אלקים אכה״ד תרצ״ט (השני) ס״ד בשם הרמ״ז. עיין שער (וספר) הגלגולים בתחלתו ובכ״מ. ואכ״מ.

40) ראה ב״ר (פי״ד, ט) דב״ר (פ״ב, לז): ״חמשה שמות נקראו לה, נפש רוח נשמה חי׳ יחידה״. - בכמה דפוסים במדרש שם הוא בשינוי הסדר וכן בפיוטים וכו׳, אבל בכהאריז״ל (ע״ח שמ״ב בתחלתו. שער הגלגולים בתחלתו. ובכ״מ) ובדא״ח מובא ובדיוק בסדר זה. ועייג״כ זח״א פא, א. שם רו, א.

41) ראה אמ״ב שער הק״ש פ״ח. וראה גם לקו״ת בלק ע, א.

42) ראה סנהדרין צב, סע״א (וראה גם מדרש הנעלם (וירא קיד, ב)): ״צדיקים אין חוזרין לעפרן כו׳ לעולם קיימי״. וידועות דיעות הרמב״ם והרמב״ן בזמן עיקר השכר וההכרעה בזה (לקו״ת צו טו, ג. ש״ש סה, סע״ד. דרמ״צ יד, ב).

43) כי רק מצד סדר ההשתלשלות שבתורה ישנה הגבלה זו, שחלקי הפשט רמז ודרוש שבתורה יהיו בגילוי וחלק ה״סוד״ יהי׳ בהעלם. אבל מצד עצם מהות התורה, בחי׳ יחידה, אין חילוק בין חלק הסוד שבה לשאר החלקים, וגם הסוד יכול להיות בגילוי.

44) מצד בחי׳ נרנ״ח, האדם הוא במציאותו עדיין, אלא שעובד הוא את בוראו. ומכיון שהוא במציאותו, הרי (א) כוונתו בעבודתו הוא בשביל הגילויים (שבכללות זהו״ע הנהגה ע״פ דין, כמבואר בד״ה פדה בשלום הנ״ל סעיף שעו), כי גם בבחי׳ חי׳ ישנו איזה מבוקש (ד״ה וזאת התרומה עת״ר. קונט׳ העבודה פ״ה). (ב) לא נשתנה טבע מדותיו, ורק שמנצל את מדותיו לאהבת ה׳ וכו׳, משא״כ מצד בחי׳ יחידה, מתבטל הוא ממציאותו לגמרי, ולכן (א) אין שום מבוקש בעבודתו - ההנהגה דלפנים משורת הדין. (ב) נשתנה גם טבע מדותיו (מגבורה לחסד ומחסד לגבורה וכו׳).

45) כי ההתעלפות היא רק בנוגע לגילויים ולא בעצם הנשמה, בחי׳ יחידה, שלכן אפשר להעירו.

אחד ואחד מתחדש הוא בפני עצמו, כי אם, שחסידות היא חיות חדש, חיות עצמי דבחינת יחידה[46]. וכאשר חיות חדש זה של החסידות נמשך בעולם [תורת חסידות הכללית על־ידי כבוד־קדושת הבעל־שם־טוב, הרב המגיד וכו׳ ואחר־כך - תורת חסידות חב״ד[47] על־ידי ה״נשמה חדשה״[48] - כבוד־קדושת אדמו״ר הזקן בעל השמחה והגאולה[49]], התחילו כל עניני העולם לחיות בחיות חדש - חיות עצמי, ובמילא נתחדשו בהם כמה וכמה ענינים.

ז. גם מטעם זה, נמשלה תורת החסידות[50] - לשמן, רזין דרזין[51]:

שמן הוא נקודת התמצית („עסענץ") של כל דבר. ומזה מוכרח, שמצד עצמו מובדל הוא מכל דבר (כי באם היתה לו שייכות לדבר פרטי, לא היה יכול להיות נקודת התמצית של כל דבר), אלא שהוא בחינת „עצמי", ולהיותו „עצמי", נמצא הוא בכל דבר[52], כי ה„עצמי" נמצא בכל.

ודבר זה, ככל הענינים שבפנימיות התורה, מתבטא גם בנגלה דתורה, עד בהלכה למעשה: מצד אחד, השמן אינו מתערב בשאר משקין[53], ולאידך גיסא, מפעפע הוא בכל דבר[54].

ולכן נמשלה תורת החסידות לשמן, כי גם בה - שתי תכונות אלו: מצד ענינה העצמי - אינה מתערבת בשום דבר - עצם נקודת החיות שלמעלה מהתפשטות, ולאידך גיסא - מתפשטת היא ומפעפעת בכל דבר ודבר, כנזכר לעיל.

ח. החיות שתורת החסידות מכניסה בכל עניני העולם (קטן זה האדם, והעולם - כפשוטו), נמשכת מהחיות שחסידות מכניסה בכל עניני התורה ובאה על־ידי חיות זו. כי כל עניני הבריאה נמשכים מהתורה[55] ובאים על ידה.

בתורה - ד׳ חלקים: פשט, רמז, דרוש, סוד. ותורת החסידות מכניסה חיות בכל אחד מהם. אשר

- נוסף על זה שבתורת החסידות באו ביאורים לענינים שונים שבכל ד׳ חלקי התורה (שגם זה, שולל את הסברא שהחסידות באה בכדי לבאר את חלק ה„סוד" שבתורה בלבד[56]) -

---

46) ראה ד״ה וידבר תרצ״ט שם, שפנימיות התורה שילמד משיח הוא מצד בחי׳ היחידה שבו. ולהעיר מה שאחי׳ השלוני - רבו של הבעש״ט, מייסד תורת החסידות [פנימיות התורה, מעין פנימיות התורה שתתגלה לעתיד] - נקרא בשם „בעל חי׳ יחידה" (סה״ש קיץ ה״ש״ת ע׳ 159). וכן ראשי אלפי ישראל שבכל דור - הנשיאים שגילו תורת החסידות, הם בחי׳ יחידה הכללית של כלל ישראל (ד״ה פדה בשלום (בשעה״ת לאדמוהאמ״צ) פי״ב).

47) שבתורת החסידות גופא, בזה שהביא את החסידות להבנה והשגה דחב״ד, גילה את עצם פנימיות התורה (ד״ה פדה בשלום תרפ״ה, בשם אדמו״ר (מהורש״ב) נ״ע בי״ט כסלו עטר״ת. וראה גם לקו״ש ח״ד ע׳ 1138).

48) סה״ש תש״ה ע׳ 127 ואילך. וראה לקו״ת שה״ש (נ, א) בפירוש ענין נשמות חדשות. וש״נ.

49) ולהעיר מזה אשר חג הגאולה י״ט כסלו [שאז הי׳ עיקר ענין התלבשות החסידות בשכל (תו״ש ע׳ 114. וראה לקו״ד ח״א כב, א ואילך), שע״י התלבשות זו, מתבטא העצם דפנימיות התורה כבהערה 47] הוא „ראש השנה לחסידות", שענינו של ר״ה הוא בחינה כללית, ובו נמשך „עומק ופנימיות כו׳ מבחי׳ פנימיות ועצמות אוא״ס ב״ה" (אגה״ק של אדמו״ר (מהורש״ב) נ״ע לי״ט כסלו תרס״ב, נדפסה - פאקסימיליא - במבוא לקונטרס ומעין ע׳ 17).

50) ובפרט לאחרי גאולת י״ט כסלו („לאחרי פטרבורג") וכידוע פתגם כ״ק אדמו״ר (מהורש״ב) נ״ע בזה: „מה הזית הזה כשכותשין אותו הוא מוציא את שמנו כו׳ כן ע״י הקטרוגים שהיו בפטרבורג נתגלה הפנימיות דוקא כו׳" (תורת שלום ע׳ 26).

51) אמ״ב שער הק״ש פנ״ד ואילך. ועיי״ש ההפרש בין יין (רזין) לשמן (רזין דרזין), שהיין ע״י עיכובו בהעלם בענבים הולך ומתגבר בכחו, משא״כ השמן, עיכובו בזית אין מוסיף כחו כלל. והיינו, שיין הוא בחי׳ העלם - יין בגימטריא „סוד" (ולכן מיתוסף כחו ע״י עיכובו בהעלם), משא״כ שמן הוא למעלה מגדר ענין העלם וגילוי (שלכן העיכוב בהעלם אינו מוסיף כחו). ומזה מובן, שגם תורת החסידות שנמשלה לשמן, היא למעלה מגדר העלם וגילוי (ולכן, ביכולתה לעשות מהעלם - גילוי, כנ״ל הערה 43).

52) ראה תו״א לט, א. קי, ד. לקו״ת נשא כז, ד. אמ״ב שם פנ״ו (נד, ב).

53) טבול יום פ״ב מ״ה. רמב״ם הל׳ טומאת אוכלין פ״ח ה״י. (וגם לדעת ריב״נ ש״שניהן חיבור", אי״ז שהשמן מתערב ביין, ורק לפי שנוגע ודבוק בו - ראה אמ״ב שם רפנ״ו). וראה גם שמו״ר פל״ו, א.

54) ראה חולין צז, רע״א. שו״ע יו״ד סק״ה ס״ה.

55) זח״ב קסא, א. וראה גם ב״ר בתחלתו.

56) ראה תו״ש ריש ע׳ 172: די וועלט מיינט אַז חסידות איז אַ ביאור אויף קבלה, דאָס איז אַ טעות כו׳.

ומה שמסיים שם „קבלה איז אַ ביאור אויף חסידות" - י״ל: החסידות ענינה ידיעת האלקות כו׳ (יחידה - מקבלת מיחיד. ולהעיר מע״ח שמ״ב רפ״א: ניצוץ כו׳ מתלבשת בכח ניצוץ כו׳ הנק׳ יחידה) ע״י כמה משלים דוגמאות הסברות וכו׳, והקבלה מבארת „המקום" בגופא דמלכא, בספירות וכו׳. כן להעיר אשר „גילוי" הכתר (חשך) - הוא בחכמה; קוצו של יו״ד - ביו״ד; יחידה - בחי׳; הרצון - בחכמה וכו׳. אבל תוקף ועצמות הכתר וכו׳ - מתבטא דוקא במעשה וכו׳.

לימוד החסידות מכניס חיות בכל ענין וענין (בכל חלקי הפרד"ס שבו) שלומדים בתורה, ש"חי" הוא באופן אחר לגמרי, בחיות עצמי. וחיות זה, מוסיף גם בהירות ועומק יותר בהבנת הענין.

דוגמא לזה בנגלה דתורה, ובהלכה:

"כל עבודות יום הכיפורים אינן כשירות אלא בו" (בכהן גדול)[57]: כמו שקדושת יום כיפור מועילה לעבודה המיוחדת דיום כיפור, כך היא פועלת גם בהתמידין ומוספין (דשבת) המשתייכים מצד עצמם לכל ימי השנה, שגם הם, מתקדשים בקדושתו של יום הכיפורים[58].

וכן הוא גם בנוגע לתורת החסידות - בחינת "שבת שבתון" שבתורה[59] - שפועלת היא בכל חלקי התורה. כי ד' החלקים פרד"ס שבתורה הם ד' הבחינות נפש רוח נשמה חיה שבתורה, ותורת החסידות היא בחינת יחידה שבתורה, ומצד גילוי היחידה, מתעלים גם הנפש רוח נשמה חיה, כנזכר לעיל.

ט. הענינים שבתורה הרי הם בריבוי לאין קץ. ונבאר - בדרך אפשר, על־כל־פנים - ענין אחד בתורה כמו שהוא על־פי פשט, על־פי רמז, על־פי דרוש ועל־פי סוד, ואת החיות והבהירות והעומק שתורת החסידות מכניסה בכל ד' החלקים שבו. וממנו נלמד שכן הוא בכל הענינים שבתורה.

הענין שנבחר אותו בתור דוגמא הוא - "מודה אני לפניך כו'"[60]. כי

א) מכיון שעל האדם להרגיל עצמו לומר "מודה אני" מיד כשניעור משנתו, "ועל־ידי־זה יזכור את ה' העומד עליו ויקום בזריזות"[61], הרי אמירה זו, יסוד וראשית היא לעבודת האדם (קיום כל ההוראות שבתורה) ולחייו - במשך כל היום.

ב) תוכן אמירה זו שהוא "להתבונן מיד לפני מי הוא שוכב לפני מלך מלכי המלכים הקדוש־ברוך־הוא כמו שכתוב[62] הלא את השמים ואת הארץ אני מלא כו'"[63] - "כן יחשוב בכל עסקיו ועניניו"[64], "וזה כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים ההולכים לפני האלקים כמו שכתוב[65] שויתי ה' לנגדי תמיד"[66]. ז. א. אשר על־דרך־זה צריך להיות כל היום כולו.

ג) כל הנזכר לעיל - עבודת האדם לקונו - הרי זה על־ידי הקדמת[67] ניעור משינתו בהבלי העולם - כלשון הרמב"ם הידוע[68].

(ובזה יובן פתגמו של כבוד־קדושת אדמו"ר (מהורש"ב) נשמתו־עדן שאמר בימי ילדותו[69], אשר ה"נקודה" (שאחרי תיבת בחמלה) שב"מודה אני" צריכים לפושטה (פאַנאַנדערשפּרייטן) על כל היום כולו - כי בכל רגע ורגע שבמשך כל היום צריכה להיות העבודה ד"מודה אני").

---

57) יומא לב, סע"ב. וש"נ. וראה צפע"נ (להרגצובי) עה"ת ר"פ קרח.

58) וכ"ה בנוגע להתפלות דיו"כ (שתפלות כנגד קרבנות תקנום - ברכות כו, ב): הסיבה שהביאה להוספת תפלת נעילה (שבה הוא עיקר גילוי בחי' החמישית - בחי' יחידה), פועלת גם בשאר ד' התפלות שביום זה (אף שישנם גם בשאר ימי השנה) - נרנ"ח, וכהלשון (לקו"ת ס"פ פנחס): "יום שנתחייב בחמש תפלות" (ראה לקו"ש ח"ד ע' 1154).

59) ראה לקו"ת דרושי יו"כ בסופם, ש"שבת שבתון" הוא בחי' אוא"ס המלובש ברדל"א. וזוהי מדריגת תורת החסידות, כנ"ל סעיף ב'.

60) מקור הנוסח ד"מודה אני" הוא ב"סדר היום". הובא בעט"ז ריש שו"ע או"ח. שו"ע אדה"ז ס"א ס"ה (ובמהדו"ת שם ס"ו). סידור אדה"ז בתחלתו.

61) שו"ע אדה"ז מהדו"ת שם. ובסידור: "יזכור כו' הנצב כו'".

62) ירמי' כג, כד.

63) סידור אדה"ז שם.

64) שו"ע אדה"ז מהדו"ק שם ס"ב. וראה ד"מ בטור שם (ממו"נ ח"ג פנ"ב).

65) תהלים טז, ח.

66) שו"ע אדה"ז מהדו"ת שם ס"ה. ועיי"ש כמה שינויים ממהדו"ק. ואכ"מ.

67) אואפ"ל אשר בת"ת שחיובו תמידי (והוא המביא לידי מעשה - עבודת כל היום כולו) יש תמיד מעין ניעור משינתו. כי הידיעה בתורה שהאדם מגיע אלי' אפשרית היא עי"ז (לקו"ת שלח מד, א) שמקודם לזה - כשהוא בבטן אמו, מלמדין אותו כל התורה כולה אלא שבא מלאך וסטרו על פיו (נדה ל, ב), וע"י לימודו חוזר ויודע מה שידע לפני זה ונשכח (ונסתלק) ממנו.

68) הל' תשובה פ"ג ה"ד.

69) ראה סה"ש תרצ"ז ע' 239.

יי. ענינו של "מודה אני כו'" על־פי חלק הפשט שבתורה הוא - הודאה לה' על "שהחזרת בי נשמתי". ואף שמברכים על החזרת הנשמה ברכת "אלקי נשמה", מכל־מקום צריך לומר גם "מודה אני כו'", כי החיוב להודות על החזרת הנשמה הוא מיד כשניעור משינתו

- כי כמו שהחיוב דברכת הנהנין הוא מיד כשנהנה (ועוד טרם[70] שנהנה[71]), כן גם החיוב דברכת הודאה על החזרת הנשמה [שהיא הנאה היותר גדולה, וכוללת את כל ההנאות הפרטיות שבעולם] הוא מיד כשניעור משינתו[72] -

ובהיות שברכת "אלקי נשמה", להיותה בהזכרת השם, אי אפשר לאומרה (עכשיו) קודם נטילת ידיים[73], צריך להודות על החזרת הנשמה מיד כשניעור משינתו באמירת "מודה אני" על־כל־פנים. (אלא שמכל־מקום צריך לברך אחר־כך גם ברכת "אלקי נשמה", כי (נוסף לזה שבברכת "אלקי נשמה" ישנם כמה פרטים שאינם ב"מודה אני", עוד זאת) ב"מודה אני" אין בה הזכרת השם, וכל ברכה שאין בה שם ומלכות - אינה[74] ברכה).

ועל־פי־זה מובן זה שבזמן הש"ס לא אמרו "מודה אני" והיו מברכים רק "אלקי נשמה", כי ב"מודה אני" אין הוספה וחידוש על ברכת "אלקי נשמה" (ואדרבה כנ"ל). דמה שהצריכו לומר עכשיו גם "מודה אני", היינו רק בכדי שההודאה תהיה מיד כשניעור משנתו, ובימיהם שהיו מברכים "אלקי נשמה" מיד כשניערו משנתם[75] - לא הוצרכו לומר "מודה אני".

ענינו של מודה אני כו' על־פי חלק הרמז שבתורה: החזרת הנשמה בכל בוקר רומזת לתחיית המתים. כי שינה היא אחד משששים במיתה[76], ובמילא, החזרת הנשמה היא מעין תחיית המתים. וזהו "שהחזרת בי נשמתי כו' רבה אמונתך": מזה ש"החזרת בי נשמתי", אנו יודעים ש"רבה אמונתך" לתחיית המתים[77].

ענינו של מודה אני כו' על־פי חלק הדרוש שבתורה: החזרת הנשמה בכל בוקר - "חדשים לבקרים" - מה שהקדוש־ברוך־הוא מחזיר להאדם את נשמתו שהפקידה אצלו ואינו מעכבה בעד החוב שהאדם חייב לו, מראה על גודל אמונתו של הקדוש־ברוך־הוא - "רבה אמונתך". ומזה אנו דורשים ולמדים, שגם האדם צריך להיות איש אמונים באופן כזה, ואסור לו לעכב את פקדונו של חבירו בשביל החובות שהמפקיד חייב לו[78].

ענינו של מודה אני כו' על־פי חלק הסוד שבתורה: "מלך חי וקיים" הוא בחינת המלכות כמו שהיא מיוחדת עם בחינת היסוד [כי "מלך" מורה לספירת המלכות, ו"חי וקיים" - לספירת היסוד[79]], וזהו "מלך חי וקיים שהחזרת בי נשמתי", שהחזרת הנשמה באה מבחינת המלכות כמו שהיא מיוחדת עם בחינת היסוד.

---

70) אלא שבנדו"ד, מכיון שאין שייך לברך על החזרת הנשמה טרם (שהחזירה) שנהנה, מחוייב הוא לברך עכ"פ מיד כשניעור. וכמו (ובמכ"ש מ)ברכת הטבילה, דאף שא"א לברך עלי' עובר לעשייתה כי "אכתי גברא לא חזי", אינו דוחה את הברכה על לאחר זמן, כ"א מברך מיד בעלייתו (פסחים ז, ב. וראה גם שו"ע אדה"ז ס"ו ס"ה: "כל מה דאפשר לקרב הברכה כו'").

71) שהרי אסור לו לאדם שיהנה כו' בלא ברכה (ברכות לה, א).

72) ברכות ס, ב. שו"ע אדה"ז שם ס"ז.

73) רא"ש בברכות שם. שו"ע אדה"ז סמ"ו ס"ג.

74) ברכות מ, ב. שו"ע אדה"ז סרי"ד ס"א.

75) מפני שהיו קדושים והיו יכולים לברך בנקיות מיד כשניערו משנתם (רבינו יונה בברכות ס, ב - ד"ה כי שמע).

76) ברכות נז, ב. זח"א קסט, ב. ח"ג קיט, א.

77) ראה איכ"ר עה"פ (ג, ח) חדשים לבקרים רבה אמונתך. וש"נ.

78) זח"ג שם. בניצוצי זהר (לח"ג שם וקצח, ב) מציין להספרים: ספרי האזינו לב, ד. ז"ח בראשית (יח, ב). רות (פח, ד). מרדכי ב"מ סי' ת"ו (וכ"ה בכל בו סי' קטז) - מתשובות ותקנות ר"ת. שם סי' ת"ח - מירושלמי. רדב"ז ח"א סי' תפג. בעה"ט תצא כד, יד. רמ"א בחו"מ סע"ב סי"ד. ש"ך בחו"מ סרצ"ב סק"ה - מתשובת מהר"א ששון. קצוה"ח חו"מ ס"ד. פ"ת בחו"מ שם אות ב' - מברכי יוסף בשם הרמ"ע מפאנו.

79) סידור האריז"ל (קול יעקב) בתחלתו.

יא. הביאור הנ"ל שעל־פי ד' חלקי הפרד"ס - נפש רוח נשמה חיה - שבתורה, מבאר ענינים פרטיים (בערך ה"כלל גדול" שבזה) בההודאה ד"מודה אני". ובאה תורת החסידות - יחידה שבתורה, ומבארת ביאור כללי, מבארת את הנקודה העצמית אשר ב"מודה אני" הבאה מבחינת היחידה שבאדם.

הביאור על־פי תורת החסידות על "מודה אני" כו' הוא: התחלתו של סדר היום הוא במודה אני, שאומרים אותו קודם נטילת ידיים, אפילו בידים טמאות, לפי שכל הטומאות שבעולם אינן מטמאות את ה"מודה אני" של יהודי[80]. אפשר שיהיה חסר בענין זה או בענין אחר - אבל ה"מודה אני" שלו נשאר תמיד בשלימות[81].

וענין זה הוא מצד היחידה דוקא: בד' הבחינות נפש רוח נשמה חיה, שייך ענין הפגם או גם טומאה כו', אבל מצד היחידה שבנשמה שמיוחדת תמיד בעצמותו יתברך, אין שייך כל פגם וטומאה חס־ושלום ונשאר תמיד בשלמותו.

(וזהו טעם הפנימי על מה שב"מודה אני" לא נזכר שום שם מז' השמות שאינם נמחקים, כי מכיון שה"מודה אני" בא מצד בחינת ה"יחידה" - עצם הנשמה, הרי ההודאה של עצם הנשמה היא לעצמותו יתברך "דלא[82] אתפס בשם"[83]).

ולכן נאמר ביאור זה בחסידות דוקא, כי ד' החלקים פרד"ס, מכיון שענינם הוא - נפש רוח נשמה חיה (שבתורה), אינם מבארים[84] ענין ה"יחידה" ועד שמצינו יתרה מזו (בזהר[85] - אף שהוא חלק ה"סוד" שבתורה), אשר מונה ומפרט את המדריגות שבנשמה "נפש, רוח, נשמה ונשמה לנשמה" - ובחינת היחידה אינה נמנית, כי נכללת היא בה"נשמה לנשמה" - בחינת חיה,

אבל בחסידות - יחידה שבתורה - מבואר, ובארוכה[86] ענינה של ה"יחידה".

ומכיון שה"יחידה" היא בחינת עצם הנשמה שממנה נמשכות ד' הבחינות נפש רוח נשמה חיה, הרי הביאור שבחסידות (המבאר את הנקודה העצמית ד"מודה אני" הבאה מבחינת ה"יחידה") מחיה ומבהיר גם את ד' ביאורים הנ"ל שבפרד"ס התורה (המבארים את הפרטים ד"מודה אני"), כדלהלן.

יב. החיות שחסידות מכניסה בחלק ה"פשט" שב"מודה אני" (שההודאה היא על "שהחזרת בי נשמתי") הוא - ההדגשה בפירוש "נשמתי" נשמה שלי. זאת אומרת, שכל ההודאה היא על החזרת נשמת יהודי. ואילו היו מחזירים לו נשמה אבל אחרת (דנכרי ועבד[87]) - אף שגם אז היה יוצא מכלל (אחד משישים

---

80) ראה הערה 83.

81) היום יום ע' יט (יא שבט).

82) לקו"ת פנחס פ, ב. וראה זח"ג רנז, ב.

83) בפשטות, מה שב"מודה אני" לא נזכר שום שם, ושלכן אפשר לאמרו גם קודם נט"י (ראה שו"ע אדה"ז ס"א ס"ה (ובמהדו"ת - שם ס"ו). סידור אדה"ז בתחלתו), - היינו לפי שהוא למטה מבחי' השמות. אבל בפנימיות הענינים, מה שאין בו שום שם (וכן מה שאומרים אותו קודם נט"י), הוא לפי שהוא למעלה מבחי' השמות כבפנים*. (ולהעיר מהביאור בהא דמגלת אסתר אין בה "שם" - תו"א ק, ב. קכא, ב).

ואי"ז סותר למה "שאין בו קדושה" (שו"ע מהדו"ק שם) - כי זהו בדוגמת תיבת "אנכי (ה' אלקיך)", דאף שמורה על העצמות שלמעלה מכל השמות (כנ"ל בהנסמן בהערה הקודמת), מ"מ (מצד זה גופא) אין בו קדושה (כי תיבת "אנכי" אינה כלי להעצמות, כ"א מרמזת עליו בלבד).

84) אף שנזכר במדרש - נסמן לעיל הערה 40. וכן בזהר - ח"ב קנח, ב. ובהשמטות לזהר (מספר הבהיר) ח"א (רסז, א) וכו'. (ולהעיר, שבחי' יחידה שבזח"ב שם הוא בחי' "בכל נפשך", ולא "בכל מאדך" - שמזה משמע, שאי"ז אמיתית בחי' יחידה).

85) ח"א עט, ב. פא, א. (וכן הובא באוה"ח אמור כב, יב).

הל' נשמה לנשמה (וכיו"ב), נזכר גם בזח"ג קנב, א. ז"ח רות עח, ג.

86) משא"כ בע"ח וכו'. וראה ההג"ה בע"ח שמ"ב (דרושי אבי"ע) רפ"א ובהגהות וביאורים שם.

87) ראה שו"ע אדה"ז סמ"ו ס"ד.

---

*) וזה שבזמן הש"ס לא אמרו "מודה אני" – אף שנ"פ פנימיות הענינים (משא"כ ע"פ נגלה, כנ"ל סעיף יו"ד) יש בזה מעלה שאינה בברכת "אלקי נשמה" – יש לומר בדרך אפשר, לפי שהתעוררות וביטוי היחידה הוא דוקא כאשר גם מי שהוא טמא וכו' ומ"מ הוא מודה כו' (וע"ד המבואר לקמן סעיף חי ואילך). וע"ד הידוע (ד"ה קול דודי תש"ט. ובכ"מ) שכח המס"נ (הבא מצד יחידה) הוא בגילוי יותר בזמן הגלות ובפרט בעקבתא דמשיחא – מבזמן הבית. ולהעיר שכ"ה גם בנוגע לחסידות – בחינת יחידה – שנתגלתה בדורות האחרונים דוקא, וכשהעולם הי' במצב של התעלפות, כמובא בתחילת השיחה.

ב)מיתה לחיים - לא היה מודה. כי מצד הארת היחידה, נרגש אצלו ש"חיים" הם - חיים יהודיים דוקא [חיות של אדם ("אתם קרויים אדם"[88]) אשר "רוח[89] בני האדם העולה היא למעלה"], וחיים בשריים בפנים־עצמם [חיות של בהמה (עם הדומה לחמור[90] או - נקרא חמור[91]) אשר "רוח[89] הבהמה היורדת היא למטה"] - בערכו אינם חיים, והוא - אין לו להודות על־זה.

ואף שגם חיים בשריים הם מציאות חשובה ביותר[92] ובפרט - של מין המדבר[93], הרי כל ישראל בני מלכים הם[94], והמושג של "חיים" אצל בן מלך הוא - התקשרותו עם אביו המלך. ובאם יתנו לו חיים אבל ינתקו אותו מאביו המלך ויכניסוהו לרפת לחיות חיי בהמה - הרי לא לבד שלא יתענג בחיות זה, אלא אדרבה ימאס ויקוץ בחייו וכו'.

[וכידוע הסיפור מהחסיד רבי יקותיאל ליעפלער, שכשרצה אדמו"ר הזקן לברכו באריכות ימים, אמר: "אָבער ניט מיט פּויערשע יאָרן (לא חיי אכר), וואָס עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו, מען זעהט ניט קיין געטליכקייט און מען הערט ניט קיין געטליכקייט" (שאין רואים ושומעים אלקות)[95]. ולכאורה תמוה: כשנותנים מתנה לאדם ובפרט מתנה גדולה, הרי אין מקום שיאמר שאיננו רוצה בה רק בתנאי שהמתנה תהיה גדולה עוד יותר, ומכיון אשר גם אריכות ימים מצד עצמה הוא דבר גדול ביותר (ובפרט שכנ"ל הנאת החיות כוללת את כל ההנאות שבעולם), איך התנה הר"י תנאים בהברכה?

אך הביאור בזה, שתנאו של הר"י היה לא שיוסיפו לו בהברכה, כי־אם שהאריכות ימים תהיה מציאות של ימי־חיים. כי היה מונח (אָפּגעלייגט) אצלו בפשטות שכל מציאות החיות הוא ראיית ושמיעת אלקות. ולכן התנה "אָבער ניט מיט פּויערשע יאָרן", כי ימים ושנים שאין רואים ושומעים אלקות לא היו נחשבים אצלו למציאות כלל, ואדרבה - מאס בימים ושנים כאלו].

והרגש זה בא מצד גילוי היחידה דוקא: מצד ד' הבחינות נפש רוח נשמה חיה, מכיון שמצויירים הם באיזה ציור (מוחין, מדות כו'), הרי יש בהם ענין לעצמם, וענין האלקות שבהם הוא כמו עוד דבר, ובמילא יש בהם איזה יחס ונתינת מקום (בדקות דדקות על־כל־פנים) לחיים בלי ששומע ורואה אלקות. מה־שאין־כן בחינת היחידה, שכל ענינה הוא מה שהיא מיוחדת בעצמותו יתברך - אין בה שום נתינת מקום לשום ענין זולתו יתברך.

יג. כמו שבחלק הפשט זה שב"מודה אני", אין החסידות מוסיפה עוד פירוש - נוסף על הפירוש הפשוט (שהרי גם על־פי חסידות הפירוש ד"מודה אני" כפשוטו - הוא הודאה על שהחזרת בי נשמתי), אלא שמבהירה ומאירה פירוש זה עצמו על־ידי הדגשתה מהי נשמתו (חיותו) של יהודי ועל מה היא הודאתו, כן הוא בחלק הרמז, הדרוש והסוד שב"מודה אני", שהחסידות מאירה ומבהירה את הפירושים אלה עצמם.

הרמז שבהחזרת הנשמה בבוקר לתחיית המתים (בלי הביאור של חסידות), הוא רמז רחוק ביותר לכאורה, כי (נוסף לזה שהשינה היא רק אחד משששים במיתה ולא מיתה ממש, הרי) כל החידוש שבהחזרת הנשמה לאחר השינה הוא רק בקישור הנשמה בגוף. ואילו החידוש בתחיית המתים יהיה גם בהגוף והנשמה עצמם: קודם התחיה ישאר מהגוף רק עצם לוז בלבד[96], ומזה מובן שגם בנשמתו (שהנשמה והגוף הם - בכלל - בערך ושייכות זה לזה) יהיה שינוי עיקרי, ובזמן התחיה, ייבנה מעצם זה גוף שלם[92], ועל־דרך־זה גם הנשמה תעבור דרך כמה ענינים עד ש"תבנה" ותכנס בגופו. ובמילא הרמז שבהחזרת הנשמה לתחיית המתים - הוא רק סימן בעלמא.

---

88) יבמות סא, רע"א.
89) קהלת ג, כא.
90) בנוגע לעבד - יבמות סב, א. וש"נ.
91) בנוגע לנכרי - יחזקאל כג, כ. וראה שבת קנ, א. יבמות צח, א (ותוד"ה לדרוש - כתובות ג, ב) ועוד.
92) בראשית א, כט־ל ובדרז"ל שם.
93) נח ט, ה־ו ובדרז"ל שם.
94) שבת סז, א. יתרה מזו נתבאר בפנימיות התורה (זח"ב כו, ריש ע"ב. הקדמת תקו"ז בתחלתו) דמלכים הם (בפנימיות).
95) היום יום ע' קב (ו חשון).
96) ב"ר פכ"ח, ג. זח"ב כח, ב. והוא שונה לגמרי משאר הגוף (עיי"ש ובמפרשים).

ובאה תורת החסידות ומבארת, שגם בהחזרת הנשמה החידוש הוא לא רק בקישור הנשמה בהגוף, אלא גם בהגוף והנשמה עצמם (שלכן אמרו שבכל בוקר נעשה האדם בריה חדשה[97]). כי בכל רגע ורגע מתהווית כל הבריאה מחדש ממש כמו במעשה בראשית[98]. (אלא שמכל־מקום נרמזת תחיית המתים בהחזרת הנשמה שבבוקר דוקא, כי ביטוי והתגלות החידוש של הבריאה שמתהווית תמיד מאין ליש - הוא בכל בוקר דוקא[99]).

ואמיתית הרגש זה הוא מצד גילוי היחידה דוקא: ד׳ הבחינות נפש רוח נשמה חיה, מכיון שהם עצמם נמצאים ב״עולם״ [נפש - בעשיה, רוח - ביצירה, נשמה - בבריאה וחיה - באצילות[100]], הרי מה שנרגש אצלם בפשיטות הוא - מציאות העולמות. וההרגש שאין שום מציאות לעולמות וכל מציאותם מתחדשת תמיד מאין ואפס המוחלט, הוא בדרך התחדשות אצלם. ורק בחינת היחידה[101] שלמעלה מעולמות, נרגש אצלה בפשיטות שכל העולמות הם אין ואפס המוחלט וכל מציאותם הוא חידוש גמור שמתחדש תמיד בכל רגע ורגע.

יד. החיות וההבהרה שחסידות מכניסה בחלק הדרוש שב״מודה אני״ הוא:

האיסור לעכב פקדון בעד החובות של המפקיד (בלי הביאור של חסידות), אין לו הבנה לכאורה: מכיון שהמפקיד חייב לו ממון, ואין לו דרך להפרע ממנו, הרי כשבאה לידו הזדמנות לקבל את המגיע לו - למה לא ינצל אותה? ומאי־שנא מחפץ הגזול ממנו, שבאם אינו יכול להוציאו מהגזלן על־ידי בית־דין, מותר לו לומר לאחר שיקנה את החפץ מהגזלן בכדי להציל על ידו את הגזילה[102]?

ובאה תורת החסידות ומבארת, שכל המצוות, גם המצוות שיש עליהם טעם, עיקרם הוא - רצון העליון שלמעלה מהטעם[103] (כי הרצון, גם כשהוא בא בטעם, נשאר הוא במהותו ובפשיטותו[104]). שלכן גם המצוות ד״משפטים״, צריך לקיימם מצד ציווי הבורא בדרך קבלת עול כמו המצוות ד״חוקים״[105] (אלא שהמצוות שיש עליהם טעם, מכיון שרצון העליון שבהם נתלבש גם בטעם (שלכן נקראים הם בתורה בשם ״משפטים״), צריך להיות קיומם גם[106] מצד הטעם השכלי שבהם[107]).

---

97) ילקו״ש תהלים רמז תשב. שו״ע אדה״ז ס״ו ס״א. וראה גם מד״ר שבהערה 77.

98) ראה שער היחוד והאמונה בתחלתו.

99) ראה לקו״ת אחרי כו, א: ״מחדש .. מאין המוחלט, אך אין נמצא משל כמוהו ודוגמתו למטה כלל להראות בחוש רק אפס קצהו שבכל יום מאיר מחשך הלילה .. והרי הוא כמו יש מאין״.

100) שער הגלגולים בתחלתו. ובכ״מ.

101) אין לזה סתירה מהנזכר בכ״מ (ראה ד״ה בסוכות תשבו (פכ״ז), מי יתן תש״ו. ועוד) ש(גם) באצילות אלקות הוא בפשיטות ועולמות בהתחדשות - כי בפרטיות מציאות העולמות מתחילה מבריאה, אבל בכלל - הרי גם אצילות נקרא עולם האצילות. - וראה ד״ה ויהי הענן והחשך - תרע״ה דחילוק זה (אלקות בפשיטות כו׳) הוא: לפני הצמצום ולאחריו כו׳ אדה״ר בג״ע כו׳ ועד בצדיקים גדולים כו׳. וכן יהי׳ לענ״ל. הרי שכו״כ דרגות בזה.

102) אלא שכלפי הלוקח ישנו (איסור אחר:) האיסור דלפני עור (סמ״ע חו״מ סקמ״ו סקל״ט). אבל בנוגע להוציא חפצו מהגזלן, אין בזה איסור.

103) סד״ה לך תרס״ו. ובכ״מ.

104) ד״ה ואני תפלתי תרצ״ד (קונט׳ כז - סה״מ קונטרסים ח״ב שיא, ב ואילך).

105) ד״ה למען דעת תר״ץ פ״ה. הוי׳ לי בעוזרי תרצ״א (תרפ״ז) פ״ג. סה״מ אידיש ע׳ 46. ובכ״מ.

106) אבל עיקר קיומם צ״ל בדרך קב״ע, שהרי כל המצות הם רצון העליון, כבפנים

[ולהעיר דגם במשפטים אמרו ״לפניהם ולא לפני עו״כ ואפי׳ .. דנין אותו כדיני ישראל״ (גיטין פח, ב. שו״ע חו״מ ר״ס כו)],

ויתירה מזו: גם זה עצמו מה שהמצות ד״משפטים״ צריכים לקיימם גם מצד הטעם, היינו לפי שכן גזר הקב״ה שהרצון דמצות אלו יתלבש גם ב״טעם״*. וראה בארוכה לקו״ש ח״ח ע׳ 130 ואילך.

107) להעיר מח״פ להרמב״ם פ״ו (הובא בדרמ״צ פד, ב) שהרעות שהן רע גם מצד השכל צריך לומר ע״ז ״אי אפשי״.

ובזה יובן מה שאמרו (עירובין ק, סע״ב): ״אלמלי לא ניתנה תורה (ח״ו**) היינו למדים צניעות מחתול וגזל מנמלה כו׳״ - דלכאורה, למאי נפקא מינה.

---

*) ועי״ז דוקא מתגלה יותר ענין היחידה מאשר ע״י קיום המצות ד״חוקים״ שהוא רק בדרך קב״ע. כי בזה דוקא מתבטא שקיום המצות הוא מצד עצם נפשו, שלכן פעל זה גם על שכלו, כי ה״עצם״ נמצא בכל הפרטים, כדלקמן סעיף יז.

**) כן הי׳ מוסיף (בלחש) כ״ק אדמו״ר (מהורש״ב) נ״ע כשהי׳ מביא מרז״ל זה (ראה תורת מנחם – רשימת היומן ע׳ שלז. וש״נ).

ומכיון שכל המצוות, ענינם הוא - רצון הקדוש־ברוך־הוא, שהוא יתברך ורצונו אחד, הרי כשם שבו יתברך אין שייך לומר שהוא בשביל איזו תכלית אחרת חס־ושלום, כן גם מצוותיו אינם בשביל איזו תכלית אחרת כי־אם כל תכליתם הוא - הם עצמם. ובנוגע לענינינו - מצות השבת פקדון: מטרת המצוה אינה (רק) בשביל טובת המפקיד (שיוחזר לו ממונו בשלימות), אלא ההשבה עצמה היא המטרה והתכלית.

ולכן, גם כשהמפקיד חייב לו ממון ואינו מחזיר לו את חובו - אין מקום לומר שיעכב את פקדונו, כי מחוייב הוא במצות ההשבה[108].

ואמיתית הרגש זה הוא מצד ה'יחידה' דוקא. כי נפש רוח נשמה חיה, מכיון שהתקשרותם בהבורא הוא (כפי ו)מצד ציורם הם, גם תפיסתם ברצון העליון הוא כמו שהוא מלובש בציור. ורק ה'יחידה' שאין בה ציור ומבוקש לעצמה כלל, והתקשרותה לאלקות הוא מצד אלקות - נרגש בה אמיתת מהותו של רצון העליון כמו שהוא בפשיטותו, אשר תכליתו הוא הרצון עצמו.

טו. על־דרך־זה הוא גם בחלק ה"סוד" שב"מודה אני":

הפירוש שבקבלה ש"מלך חי וקיים" הוא ספירת המלכות כמו שמיוחדת עם ספירת היסוד, ושמבחינה זו באה החזרת הנשמה, הנה נוסף לזה שחסידות מבארת ומסבירה אותו בביאורים והסברים שכליים (ככל הענינים שבקבלה, שביאורם בשכל הוא על־ידי החסידות דוקא, כנזכר לעיל סוף סעיף א), הנה עוד זאת, שעל־ידי הביאור של חסידות, נרגש תוכנו הפנימי של הפירוש, וחי הענין באופן אחר לגמרי.

ביאור פירוש זה על־פי חסידות:

ספירת המלכות היא בחינת האלקות השייכת לעולם, ולכן נמשכות ממנה (ושייכים בה) גדרי המקום והזמן. וספירת היסוד היא בחינת האלקות שלמעלה מגדר שייכות לעולם, שלכן, בכל המדות שלמעלה מספירת המלכות אין שייך בהם גדרי המקום והזמן[109] (ומצד גילוי מדות אלו, מתבטלים הזמן והמקום ממציאותם לגמרי). וענין יחוד המלכות עם היסוד הוא - גילוי אור־אין־סוף שלמעלה מעולמות בבחינת האלקות המתלבשת בעולם.

וזהו מה שהחזרת הנשמה באה מבחינת "מלך חי וקיים": החזרת הנשמה שבכל בוקר, הוא ענין בריה חדשה (כנזכר לעיל סעיף י"ג), והחידוש יש מאין, עם היות שבפועל בא הוא מבחינת המלכות דוקא (כי מצד המדות שלמעלה ממדת המלכות לא היה מציאות יש כלל), בכל זאת, הכח שבמלכות לחדש יש מאין הוא דוקא מעצמות אור־אין־סוף[110] שלמעלה מגדר שייכות לעולמות, ובמילא אינו בהגדרים ד"אין" ו"יש", ולכן ביכלתו לעשות את ה"אינו" "ישנו". מה־שאין־כן בחינת האור השייך לעולמות, מוגדר הוא כביכול בהגדרות אלו.

והכרה זו באה להאדם מצד בחינת היחידה שבו. ושני ענינים בזה: (א) ההכרה בעצמות אור־אין־סוף אפשרית רק מצד בחינה זו של הנשמה המיוחדת בעצמותו יתברך (מה־שאין־כן ד' הבחינות נפש רוח נשמה חיה, שייכותם הוא לבחינת האלקות שבעולמות). (ב) גם אמיתית ההכרה בהחידוש דיש מאין, שיכיר (ולא רק שיבין) שאין שום נתינת מקום להיש מצד עצמו וכל מציאותו הוא מחודש מהאלקות - המכריחה שהחידוש בא מעצמות אור־אין־סוף - באה מצד בחינת היחידה דוקא, כנזכר לעיל סעיף י"ג.

---

108) בקצוה"ח סש"מ סק"ד, שכל זמן שהפקדון בעין, אין חיוב השבה על השומר [ורק כשפשע (או שנגנב ונאבד - בשומר שכר), אז נעשה עליו חיוב תשלומין]. אבל בשו"ע אדמוה"ז (סתמ"ג בקו"א סק"ב): "דמה שש"ח חייב על הפשיעה אין חיובו בא מחמת הפשיעה עצמה, אלא משעה שנמסר לו הפקדון נשתעבד ונתחייב להחזיר לו בשלימות כשיגיע הזמן, אלא שאם בתוך הזמן נאבדה ממנו שלא ע"י פשיעתו בשמירתו חסה עליו התורה ופטרתו". וע"פ מ"ש בקו"א שם, יובנו דברי היש"ש (הובאו בקצוה"ח שם) "כיון שנעשה שומר ה"ל איני יודע אם החזרתיו".

109) שער היחוה"א פ"ז (פב, א). ובכ"מ.

110) עיין אגה"ק ס"ך "מהותו ועצמותו כו' הוא לבדו כו'" (קל, סע"א ואילך) - אלא שהביאור שם באו"א.

טז. הביאורים שבחסידות בד׳ חלקי הפרד״ס שב״מודה אני״ - קשורים זה בזה:

הכרת האדם שהחידוש יש מאין בא הוא מעצמות אור־אין־סוף שלמעלה מעולמות - הביאור בחלק ה״סוד״ שב״מודה אני״ - מחזקת את ההכרה שכל העולמות מתחדשים תמיד מאין ואפס המוחלט[111] - הביאור בחלק ה״רמז״ שב״מודה אני״. כי באם התהוות העולמות היתה על־ידי ספירת המלכות מצד עצמה, מכיון שהעולמות תופסים מקום לגבה, לא היה אז התחדשות בכל עיקר מציאותם (כי־אם על־דרך ודוגמת מה שהנשמה מחיה את הגוף, שגם בלי החיות שמהנשמה, יש לו מציאות[112]), אבל מכיון שההתהוות היא מעצמות אור־אין־סוף ברוך־הוא - שאין העולמות תופסים מקום לְגַבֵּיהּ כלל, הרי אין שום נתינת מקום לכל ענינם, וכל עיקר מציאותם מתחדשת מאור־אין־סוף ברוך־הוא.

ובמילא בא הוא להכרת האחדות באופן ש״אין עוד מלבדו״[113], שכל העולמות ״הן אין ואפס ממש לגבי הקדוש־ברוך־הוא ואינן נקראות בשם כלל אפילו בשם עוד שהוא לשון טפל״[114]. ומכיון שכן, הרי נרגש אצלו בפשיטות, שחיות בשרי אינו שום מציאות כלל (גם לא מציאות בדרך טפל), ו״מציאות״ היא רק - התקשרות באלקות, וכנזכר לעיל בביאור החסידות בחלק ה״פשט״ שב״מודה אני״.

ומהכרה זו ש״אין עוד מלבדו״, הרי פשוט אצלו שבקיום ציווי הקדוש־ברוך־הוא אי אפשר לערב (אפילו לא כטפל) שום טעם ותכלית אחר, וכל קיומם צריכים להיות מצד רצון הבורא. וכנזכר לעיל בביאור החסידות בחלק ה״דרוש״ שב״מודה אני״.

יז. בחינת היחידה, להיותה עצמית, אינה שוללת את הנפש רוח נשמה חיה, אדרבה - היא היא ה״עצם״ של כל מדריגות הפרטיות (שזהו אחד החילוקים שבין ״גילוי״ ל״עצם״: ״גילוי״ הוא ענין פרטי, ולכן הענינים שאינם גילוי (שלו - איז דאָס ניט ער, אינם ״הוא״, ולהיותו גילוי ומתפשט) - הוא שולל אותם. מה־שאין־כן ״עצם״ הוא העצמיות של כל ענין וענין). ולכן, מההדגשות העיקריות שבחסידות הוא - איחוד הפרטים עם העצם. וגם הדגשה זו תובן יותר מהחיות שחסידות מכניסה בכל ד׳ חלקי הפרד״ס שב״מודה אני״:

בענין הספירות - חלק ה״סוד״: גם בחינת המלכות עצמה מיוחדת עם ספירת היסוד, עד שנעשים לענין אחד - ״מלך חי וקיים״. ובמילא ענין האחדות ש״אין עוד מלבדו״ אינו שלא ישנה מציאות העולמות, כי־אם שגם העולמות עצמם כמו שהם נמצאים במציאותם (ומוגדרים בגדר זמן ומקום) מיוחדים הם בתכלית היחוד בעצמות אור־אין־סוף ברוך־הוא.

בענין המצוות - חלק ה״דרוש״: גם המצוות שיש עליהם טעם ונקראים בתורת אמת בשם ״משפטים״, (מתאחדים ו)עיקרם הוא הרצון שלמעלה מהטעם.

בענין הבריאה - חלק ה״רמז״: גם בעניני העולם כמו שהם נראים לעינינו שהבריאה נעשית כבר למציאות בפני עצמה (שלכן אין אנו מרגישים את החידוש שבה בכל רגע ורגע), הנה התחדשות האדם (והעולם) שבכל בוקר היא התחדשות בכל עצם מציאותו, כהחידוש דמעשה בראשית.

---

111) ואף שההכרה שהחידוש בא מעצמות אוא״ס באה (ומוכרחת) מההכרה שהעולמות הם מחודשים יש מאין (כנ״ל סט״ו), בכל זה, לאחרי שההכרה בהחידוש יש מאין מביאה את ההכרה שהחידוש בא מעצמות אוא״ס, הנה הכרה זו - לא רק שמחזקת את ההכרה בהחידוש יש מאין, אלא שמוסיפה בה גם עומק. כי ההכרה בהחידוש יש מאין שמצד עצמה, היא (כנ״ל סט״ו) ״שאין שום נתינת מקום להיש מצד עצמו כו׳״, אבל אי״ז מוכיח עדיין שאין לו נתינת מקום גם מצד בחי׳ האור המהווה אותו (ראה הערה הבאה), אבל ע״י ההכרה שהחידוש בא מעצמות אוא״ס שלמעלה מעולמות, הוא בא לידי הכרה, שגם מצד בחי׳ האור המהווה אותו, אין לו שום תפיסת מקום, ולכן גם לאחרי שעלה ברצונו להוות כו׳, ההתהוות בכל רגע היא התחדשות גמורה.

112) ראה דרמ״צ (כג, א), שמה שמבואר בשער היחוה״א פ״ו בענין ״אין עוד״, שאין אפילו דבר טפל, ולא כהגוף שהוא טפל לנשמה - הוא לגבי בחי׳ הסובב דוקא. שלכן, אוה״ע שכל ידיעתם הוא רק בבחי׳ הממלא, מחשיבים אותו כנשמה לגוף. עיי״ש. ולכאורה: הרי גם לשיטתם, בהכרח שיודו שהקב״ה בורא את הנבראים ולא רק מחי׳ אותם בלבד? והביאור, דמכיון שאור הממלא נותן מקום לעולמות, הרי לאחרי שנבראו העולמות ביטול העולמות לאור זה (אף שכל מציאותם הוא ממנו, ולא רק חיותם) הוא דוגמת ביטול הגוף לנפש. ועצ״ע.

113) ואתחנן ד, לה.

114) שער היחוה״א פ״ו (פ, סע״ב).

בענין רגש האדם - חלק ה"פשט": גם בהודאת האדם על חיותו (שניעור משנתו) נרגש שכל חיותו הוא - מה שהוא יהודי.

חי. על־פי הנ"ל (תחלת סעיף י"ז) יובנו דברי רבותינו נשיאינו, שאמרו על כמה מעלות פרטיות שבחסידות שזהו ענינה של החסידות (כנזכר לעיל בתחלת השיחה). כי אף שמעלות אלו הן רק מסתעפות ממהות החסידות (כנזכר לעיל שם), מכל־מקום, על ידן דוקא מתבטאת (עצמות) מהותה. כי ההוראה על ענין "עצמי" הוא ש"מפעפע" ומחדיר ונמצא בכל הפרטים, עד לפרט היותר קטן (וכנזכר לעיל בענין ההפרש שבין "גילוי" ל"עצם").

ועל־פי הכלל שנעוץ תחלתן בסופן דוקא[115], הרי כל מה שהחסידות נמשכת בבחינה תחתונה יותר, עד להפיכת טבע נפש הבהמית ["חוצה" שבאדם. ולמטה יותר - בירור חלקו בעולם, "חוצה" שמחוץ להאדם] - מתבטא אז ביותר עצם מהותה.

ולכן הדגיש כבוד־קדושת מורי־וחמי אדמו"ר בכמה וכמה משיחותיו, שכל ענין שלומדים בחסידות צריך להביאו בפועל, כי על־ידי העבודה בפועל דוקא תופסים במהות החסידות.

יט. כמו שבחינת ה"אין סוף" שבחסידות הוא בכללות גם בכל חלקי התורה (כנזכר לעיל סעיף ג), כן גם ביטוי האין־סוף על־ידי המשכתו עד להתחתון ביותר - להפוך גם אותו ולעשותו כלי לאלקות, הוא גם בכללות התורה (אלא שעיקר הענין הוא בחסידות).

וזהו מה שאמרו רז"ל "בראתי יצר הרע, בראתי לו תורה תבלין"[116]. דלכאורה תמוה: בכל העולמות, עולם הזה הוא היותר תחתון "שאין תחתון למטה ממנו"[117]. ובעולם הזה גופא - היצר הרע מתחרט עליו הקדוש־ברוך־הוא שבראו[118]. ומכיון שכל העולמות, אפילו עולמות העליונים הם כלא חשיב לגבי התורה (ולכן, כששיבח דוד את התורה בזה שכל העולמות עליונים ותחתונים תלויים בדקדוק מצוה אחת של תורה, נענש על־זה[119]), הרי מכל־שכן וקל־וחומר שלכאורה אין שום מקום לומר שבריאת התורה הוא בכדי שתהיה תבלין להיצר הרע?

ועל־פי הנ"ל מובן: עצם התורה שמיוחדת בעצמותו יתברך, מתבטא דוקא בזה שהיא תבלין להיצר הרע, מכיון שהכח לתבל את יצר הרע ולהפכו לטוב[120], הוא מצד עצמותו יתברך דוקא.

והביאור בזה: כל הגילויים, גם היותר נעלים, להיותם מוגדרים בגדר אור וגילוי, הרי מציאות הרע - היפך האור - מנגד אליהם, ובמילא, אין ביכלתם להפכו לטוב (כי־אם להלחם בו ועד - שיבטל לגמרי). ורק עצמותו יתברך שהוא פשוט בתכלית הפשיטות ומושלל מכל הציורים וגם אין שייך שום מנגד אליו, ובמילא - ביכלתו לשנותו ולהפכו לטוב[121].

וזהו גם כן מה שבבחינת התורה המיוחדת בעצמותו יתברך, נאמר[122] "משחקת לפניו": שחוק (ותענוג) שלמעלה בא על־ידי בירור ותיקון החשך[123] - אתהפכא חשוכא לנהורא. וזהו "משחקת לפניו": דוקא

---

115) ספר יצירה פ"א מ"ז.

116) קידושין ל, ב. וראה גם תורת מנחם - התוועדויות חל"ה ע' 215. וש"נ.

117) לשון אדה"ז בתניא פל"ו (בתחלתו).

118) סוכה נב, ב.

119) ראה הנסמן בהערה 20 - ע"פ מרז"ל (סוטה לה, א).

120) ע"פ מ"ש בפנים, יובן הלשון "בראתי לו תורה תבלין" - דלכאורה: את היצה"ר הרי צריך לבטל [וגם זה נעשה ע"י התורה, כמרז"ל (קידושין שם) "משכהו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח ואם ברזל הוא מתפוצץ"] ואילו התבלין אינו מבטל את התבשיל, כ"א אדרבה מתבל אותו ונותן בו טעם.

- ומה שצריך לאבדו, הוא כש"פגע בך מנוול זה - יצה"ר מתגרה בך" (קידושין שם ובפרש"י). אבל עצמיות היצה"ר, והוא עצם כח המתאווה (ראה לקו"ת חקת נו, ד. ר"ה סא, ד), צריך לתבלו ולהפכו לטוב, כבפנים.

וזהו שאמרו "בראתי לו תורה תבלין" - כי הכוונה ב"בראתי .. תבלין" היא לעצם התורה, היינו הכוונה שבשבילה נבראת. ועצם התורה מתבטא (לא באיבוד היצה"ר כ"א) בהפיכתו לטוב, כדלקמן בפנים.

121) ראה לקו"ש ח"ז ע' 23־24 ובהנסמן שם.

122) משלי ח, ל. וראה בהנסמן בהערה 20, ש"משחקת לפניו" קאי על פנימיות ועצמיות התורה.

123) ראה תו"א יז, ד ואילך.

על־ידי בחינת אתהפכא חשוכא לנהורא - "משחקת" - שבתורה, מתבטאת פנימיותה כמו שהיא מיוחדת בפנימיות אור־אין־סוף ברוך־הוא - "לפניו".

כ. שני ענינים אלו שבתורת החסידות (ועל־דרך־זה בכללות התורה)

- (א) חדירתה בכל חלקי נפש רוח נשמה חיה, ועד שפועלת גם בנפש הבהמית ובעולם, (ב) ביטוי עצמותה הוא דוקא על־ידי פעולתה בנפש הבהמית ובעולם -

יש דוגמתם (ככל הענינים שבחסידות) גם בנגלה, ובהלכה. ולא עוד, אלא שהלכה זו בנגלה ניתוסף בה ביאור על־ידי ענינים הנ"ל שבחסידות:

"ארבע אמות של אדם קונות לו בכל מקום"[124]: בסמטא, בצדי רשות הרבים[125] (ובנוגע לגיטין וקידושין - גם ברשות הרבים, לכמה דיעות[126]). וקנין זה תקנת חכמים הוא, בכדי "דלא אתי לאנצויי"[124].

אף שהתקנה היא שהחפץ המונח בד' אמותיו של אדם יוקנה לו, מכל־מקום בשביל קנין החפץ, הקנו לו חכמים את ד' האמות עצמם ועשאום כחצירו[127], ועל־ידי־זה ובמילא קונות לו את החפץ המונח בהם בתורת קנין חצר (ולכן, קטן שאין לו חצר, אין לו גם ד' אמות[128]). אלא, שזה מה שהקנו חכמים להאדם את ד' אמותיו - הוא רק לצורך קנין חפץ המונח בהם, ולא לענין אחר[129].

ועם היות שהקנין דארבע אמות הוא מטעם קנין חצר, בכל זאת עדיף הוא מקנין חצר. שחצר שאינה משתמרת (גם כשעומד בקירוב להחפץ באופן שיוכל לנטות עצמו וליטלו[130]) אינה קונה עד שיאמר "זכתה לי שדי"[131]. ואילו ארבע אמות (אף שאין משתמרות) אין צורך לומר "זכתה כו'"[132], ועד שקונות לו לאדם שלא מדעתו ורצונו כלל[133]. וצריך ביאור: מכיון שכל הקנין דארבע אמות הוא מטעם קנין חצר (ובנוגע לד' האמות עצמם - גרועים הם מחצר, כנ"ל שאינן קנויות לו כי־אם לצורך קנין החפץ), איך אפשר שהקנין דארבע אמות יהיה אלים מקנין חצר[134]?

והביאור בזה: בד' אמותיו של אדם מתפשטת בחינת היחידה שבו[135]. ולכן קונות לו לאדם שלא באמירתו ודעתו, כי בבחינת היחידה אינו נוגע ענין הדעת והשכל. אלא שהתפשטות היחידה בד' אמותיו הוא בשביל קנין חפץ - הקנאת דבר גשמי שמחוץ לאדם: הכחות של האדם עצמו, בכל ד' הבחינות נפש רוח נשמה חיה שבו - ארבע אמות[136], אין ביכלתם להמשיך ולגלות את בחינת היחידה. ורק כשהכחות

---

124) ב"מ יו"ד, א.

125) שם, ע"ב.

126) ראה בית שמואל אה"ע ס"ל סק"ה. וש"נ. (ולדעת ר"פ - ב"מ שם - קונות ברה"ר גם במציאה).

127) באבני מילואים ס"ל סק"ה כתב, שלדעת הרמב"ן (גיטין עח, א) לא הקנו חכמים את מקום הד"א עצמם, כ"א - את החפץ המונח בו. עיי"ש. אבל ראה באב"מ שם שלדעת הר"ן (גיטין שם) הקנו את הד"א עצמם (וכ"מ בריטב"א (גיטין שם - בתירוץ הב'). שו"ת הר"י מיגש סק"ו).

ומה שהקנו את הד"א עצמם - אף שמצד הטעם "דלא אתי לאנצויי" נוגע רק שהחפץ יהי' קנוי - י"ל, שלא רצו להקנות את החפץ באופן שיהי' כ"הלכתא בלא טעמא" לגמרי, ולכן הקנו את הד"א שעל ידם יקנה את החפץ.

128) ב"מ יא, רע"א. רמב"ם הל' גזילה ואבידה פי"ז ה"י. שו"ע חו"מ סרמ"ג סכ"ג. סו"ס רסח.

129) שלכן ס"ל להתוס' (ד"ה ארבע) והרא"ש (ב"מ יו"ד, א) שד"א אינן קונות בגניבה (ובמכירה ומתנה - ראה ש"ך חו"מ סרמ"ג סק"ט) - אף שעשאום חכמים כחצירו - כי לא עשאום כחצירו לכל דבר, כ"א לצורך קנין החפץ באופנים מסויימים (מציאה וכיו"ב).

130) ראה דרישה חו"מ סרס"ח סק"ז.

131) רמב"ם הל' גזילה ואבידה שם ה"ח. ובב"י חו"מ שם (קרוב לסופו) - דהכי נקטינן.

132) ראה ב"מ י, א־ב: "כי לא אמר מאי הוי".

133) ראה חו"מ ר"ס רסח: "ולא גרע משום דנפל עלי'" (אף דגלי דעתי' דלא ניחא לי' לקנות בתורת קנין ד' אמות).

134) וכקושיית הרשב"א (הובא במ"מ הל' גזילה שם ובב"י שם).

ומה שתירץ הב"י שם "דכיון דמשום דלא אתי לאנצויי תקינו רבנן דליקני לא ראו לחלק בין אמר ללא אמר דא"כ אכתי הוו אתי לאנצויי" - צריך ביאור: מכיון שסוף סוף מה שתיקנו שד' אמות יהיו קונות הוא ע"י שעשאום כחצירו (ראה לעיל הערה 127), הרי א"א לכאורה שיהיו קונות באופן שחצר עצמו אינו קונה.

135) אמרי בינה שער הק"ש פמ"ב.

136) להעיר מעירובין מח, א: "גופו שלש אמות ואמה כדי כו'" - והרי בחינות הנשמה המתלבשות בגוף האדם הם רק ג' הבחי' דנר"נ, ואמה הרביעית שיתירה מאורך גופו אבל שייכת אליו (שהרי ענינה של אמה זו היא "כדי לפשוט ידיו ורגליו" או "כדי שיטול חפץ מתחת מרגלותיו ומניח תחת מראשותיו") - בחי' "היתרה" על נר"נ - מקיף (הקרוב), חי'.

באים לברר איזה דבר גשמי שמחוץ להאדם - הקנאת חפץ לרשותו של האדם (בכדי לבררו ולזככו על־ידי שישתמש בו לשם שמים) - אז דוקא מתגלית בהם בחינת היחידה[137].

כא. על־פי כל הנ״ל יומתק מה שההכנה וה״כלי״[138] ל״אתי מר״ הוא הפצת המעינות חוצה דוקא. כי

(נוסף לזה, שמכיון שגילוי המשיח יהיה בכל עניני העולם עד אשר ״וראו כל בשר גו״[139], ובמילא, גם ההכנה והכלי לזה היא הפצת המעינות בכל - עד התחתון ביותר, חוצה)

ביטוי מהות מעינות החסידות הוא כשהם מתפשטים ״חוצה״ דוקא:

כל זמן שנמצאים המעינות רק בה״פנים״, אין מתבטא עדיין אמיתית מהותם. ומכיון שההכנה והכלי לביאת המשיח הוא - מהות החסידות, לכן מההכרח הוא להפיץ את המעינות חוצה דוקא - ועד שיהפכו את ה״חוצה״ למעינות - שעל־ידי־זה מתבטא מהות המעינות, ואז ״אתי מר״ - דא מלכא משיחא.

ובלשון רבנו הזקן[140] ״שאז יזדכך גשמיות (היינו שיהיה גשמיות, אלא שיזדכך) הגוף והעולם ... (ויאיר אור ה׳ לישראל ״בלי שום לבוש״) ומיתרון ההארה לישראל יגיה חשך[141] האומות גם־כן כדכתיב כו׳ כל בשר יחדיו כו׳ כל יושבי תבל ארצך וגו׳ (ומבאר ש)והנה תכלית השלימות הזה של ימות המשיח ותחיית המתים ... תלוי במעשינו ועבודתינו[142] כל זמן משך הגלות כי הגורם שכר המצוה היא המצוה בעצמה״,

בגאולה האמיתית והשלימה, בקרוב ממש.

---

137) ואז היא מתגלית (לא רק בבירור הדבר גשמי שמחוץ להאדם, אלא גם) בהבחינות של הנשמה עצמה, ד׳ הבחינות נרנ״ח, ועל ידם דוקא היא נמשכת ופועלת בדבר הגשמי שמחוץ להאדם (אף שהתעוררות היחידה באה מצד בירור דבר הגשמי דוקא)

[בדוגמת מה שכח העצמות שמציאותו מעצמותו, עם היותו מתבטא בהתהוות היש הגשמי דוקא, מ״מ המשכת כח העצמות בהיש הוא ע״י האור דוקא ״שהאור הוא ממוצע בין יש האמיתי ליש הנברא, והיינו דע״י אמצעות האור בא כח העצמות, ווערט אַראָפּגעטראָגן דער כח העצמות להוות יש מאין ואפס המוחלט״ (ד״ה יחיינו תרצ״ד פי״ד. וראה גם אגה״ק סי׳ כ׳),

ועד״ז בעבודת האדם, שעם היות שגילוי העצמות הוא בקיום המצות מעשיות דוקא, בכל זה, אופן המשכת העצמות במעשה המצות הוא ע״י הכחות פנימיים (שכל ומדות) דוקא (ראה לקו״ש ח״ג ע׳ 956 שמטעם זה נקראים אהוי״ר בשם ״דרכי הוי״. עיי״ש באריכות)],

שלכן (לצורך קנין החפץ), גם הד״א (נרנ״ח) קנויים להאדם, ועי״ד דוקא, הד״א קונות לו את החפץ, כנ״ל בפנים.

ויש לומר, שזהו גם הביאור בפנימיות הענינים מה שלא רצו להקנות את החפץ באופן שיהי׳ כ״הלכתא בלא טעמא״ לגמרי (ראה לעיל הערה 127) - כי גם בירור הגשמי כו׳ צ״ל נמשך ע״י השכל (טעמא) דוקא.

138) הכנה וכלי שהם גם ממשיכים (לא רק - מקבלים) את ההשפעה והאור וכמש״כ ע״ז בתניא רפל״ז (הובא לקמן בפנים) הגורם שכר המצוה.

139) ישעי׳ מ, ה.

140) תניא פל״ו ורפל״ז.

141) י״ל שכוונתו עפמש״כ בשערי אורה (סד״ה כי אתה) בפי׳ והוי׳ יגי׳ חשכי שזהו אתהפכא חשוכא לנהורא (ע״ד הנ״ל בפנים - שהרע עצמו נהפך לטוב).

142) מדייק אאמו״ר ומבאר: הב׳ לשונות, מעשינו עבודתינו, יובן ממ״ש לקמן באגרת הקדש פי״ב המתחיל והי׳ מעשה הצדקה כו׳ ע״ש. וי״ל מעשינו קאי על ימות המשיח* ועבודתינו קאי על תחה״מ (הערות לתניא (ע׳ טו) - ליקוטי לוי יצחק).

---

*) וראה באגה״ק שם (קיח, סע״א) בביאור מעשה ״בכל יום ויום בטובו מחדש מע״ב וחדשים לבקרים כו״.

אגרות קודש

ב״ה, כ׳ כסלו, תשכ״ב

ברוקלין.

ברכה ושלום!

... לכתבה אודות הקמת מצבה - באם אין בזה מנהג מיוחד במשפחה, כל ההקדם בזה ישובח, וע״פ המבואר בכמה ספרים.

בברכה שכפי הוראת ימי חנוכה הבע״ל שמשתשקע החמה מדליקין נר ומוסיפים באור מיום ליום יהי׳ כן בעניני׳ וכנ״ל בתחלת המכתב.

ובברכה לבשו״ט.

בס"ד. שיחת ש"פ וישב, ערב חנוכה, מבה"ח טבת, ה'תשכ"ו.

בלתי מוגה

א. איתא בגמרא[1]: "מאי חנוכה .. בכ"ה בכסליו .. שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים, לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה".

אמנם, לפני נס פך השמן היה גם נס הנצחון במלחמה - כמו שכתוב בנוסח ד"ועל הנסים": "מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים .. תשועה גדולה .. ואחר כך .. הדליקו נרות בחצרות קדשך".

ב. והנה, בנוגע לנס פך השמן - הרי גם לדעת הרמב"ם[2] שהיו מדליקין את המנורה לא רק בין הערביים, אלא גם בבוקר, מכל־מקום "אין מחנכין את המנורה (הן בפעם הראשונה שהדליקו את המנורה, והן לאחרי שהיה הפסק זמן מאיזה סיבה, כמו בחנוכה) אלא בהדלקת שבעה נרותיה בין הערביים"[3], ונמצא, שהנס דפך השמן היה כשהדליקו את המנורה ביום כ"ה כסלו (לא בבוקר, אלא) בין הערביים.

אבל בנוגע לנס דנצחון המלחמה - יש ב' דעות[4]: דעת הרוב - שנצחון המלחמה היה ביום כ"ה (בבוקר, או בליל כ"ה), ומיד פינו וטיהרו את בית המקדש והדליקו את המנורה בין הערביים (וסבירא־ליה שאין לומר שנצחון המלחמה היה ביום כ"ד, שהרי בודאי לא היו מבטלים הדלקת המנורה יום אחד, אלא היו מדליקים את המנורה ביום כ"ד בין הערביים); ויש דעות שנצחון המלחמה היה ביום כ"ד, אלא שלא הספיקו להדליק את המנורה ביום כ"ד - לא בגלל ההדלקה עצמה, שאינה דורשת אריכות זמן, אלא בגלל שהיו צריכים לפנות ולטהר את בית המקדש כדי שיהיו יכולים להדליק את המנורה, ולכן היתה הדלקת המנורה רק למחרת - ביום כ"ה בין הערביים.

ומדברי רבינו הזקן משמע כדעה הב' - כמו שכתוב ב'תורה אור' סוף פרשתנו[5]: "וזהו ענין הנס שהיה בחנוכה (וכן בפורים) שהיה תחלה מלחמה ואחר־כך הנס ביום מנוחה", וכפי שמבאר "שמקודם צריך להיות בחינת תדין", "בחינת גבורות".

ולהעיר, שמצד הטעם שצריך להיות תחילה ענין הגבורות, עדיין אפשר לומר שהיו שניהם באותו יום, אלא שתחילה היה נצחון המלחמה, ואחר־כך נס פך השמן, ועיקר החידוש הוא שלא היו בבת אחת, כמו ביציאת מצרים בפסח שהיה נגוף למצרים ורפוא לישראל בבת אחת[6]. אבל ממה שכתוב בחצאי עיגול "וכן בפורים" - והרי בפורים "נקהלו גו' ביום שלשה עשר לחודש אדר ונוח בארבעה עשר בו" (ובשושן "נקהלו בשלשה עשר בו ובארבעה עשר בו ונוח בחמשה עשר בו")[7], בימים שונים - משמע, שהקדמת נצחון המלחמה היא ביום בפני עצמו - יום כ"ד.

וכן מפורש להדיא ב'ספר המצוות' לה'צמח־צדק'[8] (שהשנה היא שנת המאה להסתלקות־הילולא שלו): "נס דניצוח המלחמה עם היונים שהיה בכ"ד כסלו". ומזה מובן שכך יש לפרש גם ב'תורה אור', שנצחון המלחמה היה ביום כ"ד.

ג. אמנם, כד דייקת שפיר, הנה המבואר ב'תורה אור' והמבואר ב'ספר המצוות' הם שני ענינים:

ב'תורה אור' מבואר שנצחון המלחמה הוא הכנה לנס פך השמן - "שמקודם צריך להיות בחינת תדין", "בחינת גבורות" (כנזכר לעיל).

---

1) שבת כא, ב.
2) הל' תמידין ומוספין פ"ג הי"ב ובכס"מ שם.
3) שם הי"א.
4) בהבא לקמן - ראה גם לקו"ש ח"ל ע' 204 ואילך (גם משיחה זו). וש"נ.
5) ל, ד.
6) ראה ישעי' יט, כב. זח"ב לו, א.
7) אסתר ט, טז ואילך.
8) מצות נר חנוכה בתחילתה (דרמ"צ עא, א).

והענין בזה - כמו שנתבאר לעיל[9] בענין "משפט וצדקה ביעקב אתה עשית"[10], שמבואר בזה ב'תורה אור' פרשת בשלח[11], ש"בצדקה זו משפט כתיב בה .. כי לא די לעורר בחינת חסדו וטובו יתברך בלבד, כי מאחר שהיא התעוררות בחינת אין־סוף השוה ומשוה כו', הנה בבחינה זו נאמר[12] שממית בידים תתפש והיא בהיכלי מלך, שגם השממית היא בחינת הקליפה וסטרא־אחרא יש לה יניקה ואחיזה כו' .. וצריך לעורר בחינת משפט למעלה שלא יומשך חיות ויניקה אלא בסטרא דקדושה כו'".

ועל־דרך־זה בנדון־דידן - שכדי שהגילוי אור שעל־ידי נס פך השמן בהדלקת המנורה יומשך רק בקדושה, ולא תהיה יניקת החיצונים, צריך להיות ההקדמה דנצחון המלחמה, שהרי ענין המלחמה הוא לבטל הקליפות כו'.

ואילו ב'ספר המצוות' מבואר ענין נצחון המלחמה ביום כ"ד (לא בתור הכנה לנס פך השמן, אלא) כענין בפני עצמו.

ויש בזה מה שאין בזה: כאשר ענין הנצחון במלחמה שביום כ"ד בא בתור הכנה לנס פך השמן שביום כ"ה, כהביאור ב'תורה אור' - יש מעלה ביום כ"ד ששייך כבר לחנוכה (ערב חנוכה), אבל לאידך גיסא, הרי זה גם חסרון - שהוא רק הכנה לענין הבא לאחריו, ואילו מצד עצמו אין בו ענין ומעלה מיוחדים. וזהו מה שניתוסף על־ידי הביאור ב'ספר המצוות' - שביום כ"ד יש גם ענין ומעלה בפני עצמם.

ד. ונמצא, שביום כ"ד כסלו יש ב' מעלות:

א) ערב חנוכה, שהוא הכנה לשמונת ימי חנוכה (וכנזכר לעיל שגם נצחון המלחמה ביום כ"ד הוא הכנה לנס פך השמן ביום כ"ה), ובהדגשה יתירה בקביעות שנה זו שערב חנוכה חל ביום השבת, ש"מיניה מתברכין כולהו יומין"[13], והרי ימי שבוע זה הם ימי החנוכה.

ב) ענין בפני עצמו - שבו אירע נס נצחון המלחמה, שנוסף על היותו הכנה לנס פך השמן, הרי הוא נס גדול גם מצד עצמו, וכמבואר בארוכה בנוסח ד"ועל הנסים", שעיקרו בנוגע לנצחון המלחמה (ורק בסיומו נזכר ענין הדלקת הנרות), וגם אם לא היה נס פך השמן, היה ראוי לקבוע יום־טוב על הנס דנצחון המלחמה (אלא שיש סיבה שקביעת היום־טוב היתה על נס פך השמן דוקא)[14].

ה. והענין בזה:

תוכן ענין נצחון המלחמה (ענינו המיוחד של יום כ"ד כסלו) בעבודת האדם הוא - "סור מרע", שזהו כללות הענין דמצוות לא־תעשה.

והרי גם בענין ד"סור מרע", מצוות לא־תעשה, יש ב' ענינים:

א) הכנה ל"עשה טוב", שזהו העיקר, שהרי המשכת האור נעשית על־ידי מצוות־עשה, "עשה טוב", אלא שבתור הכנה לזה צריך להיות הענין ד"סור מרע", על־ידי שמירת מצוות לא־תעשה. וכמבואר ב'לקוטי תורה'[15] שזהו "על־דרך־משל המלך כשרוצה להיות לו דירה בבית חדש, אזי מתחילה צריך לנקותה מכל טינוף ולכלוך", וכך צריך תחילה "לבער הרע .. שלא יהיה שום לכלוך וטינוף חס־ושלום", ואחר־כך יכול להיות קיום מצוות־עשה שזהו "על־דרך־משל תיקון וסידור כלים נאים שעל־ידי־זה יהיה הדירה בתחתונים".

ב) ענין בפני עצמו - כידוע[16] שגם על־ידי מצוות לא־תעשה נמשך אור, ואדרבה, "מעלת האורות הנמשכים על־ידי לא־תעשה גדולים וגבוהים יותר מהנמשכים על־ידי מצוות־עשה", והיינו לפי ש"שרש הלא־תעשה .. מבחינת י"ה", למעלה מ"מצוות־עשה שנמשכים מבחינת ו"ה", אלא "שאין לאותו האור

9) שיחת י"ט כסלו סי"ב (תורת מנחם - התוועדויות חמ"ה ע' 220). וש"נ.
10) תהלים צט, ד.
11) סג, ב.
12) משלי ל, כח.
13) זח"ב סג, ב. פח, א.
14) ראה גם שיחת ש"פ מקץ, שבת חנוכה בתחלתה (לקמן ע' 310). וש"נ.
15) צו טז, סע"א ואילך. בלק ע, ג.
16) ראה תו"א שמות נב, סע"ג ואילך. לקו"ת פקודי ג, ב ואילך.

כלי שיוכל לשכון בו בבחינת הן על־ידי מעשה, רק על־ידי לאו ושלילה כו'", "ודוגמא לזה[17] במצות תפילין, דתפילה של ראש מצוה בפני עצמו, ולמנהג ספרדים אין מברכים עליה, מפני שהמשכה זו היא ממקום נעלה מאד שאין מגיע שם אתערותא דלתתא כו'", וזהו גם הטעם שאין מברכים על מצוות לא־תעשה[18].

ו. אמנם, אף שיש מעלה בענין נצחון המלחמה, סור־מרע, מצוות לא־תעשה, כפי שהוא ענין בפני עצמו, הרי עיקר ההמשכה בגילוי היא על־ידי פך השמן, "עשה טוב", מצוות־עשה. וכאמור לעיל, שעל מצוות לא־תעשה אין מברכים, והיינו, שענין הברכה, שמורה על ההמשכה בפועל ובגלוי, הוא דוקא על־ידי "עשה טוב", ואילו האור שנמשך על־ידי "סור מרע" הוא אור נעלה ביותר, שיתגלה רק לעתיד לבוא; ומה ששייך להמשכה עתה בפועל ובגלוי - הרי זה מה שנצחון המלחמה הוא הכנה לנס פך השמן, והיינו, שכללות הענין ד"סור מרע" על־ידי מצוות לא־תעשה הוא הכנה ל"עשה טוב" על־ידי מצוות־עשה.

ומזה מובן גם בנוגע ליום כ"ד כסלו שבו היה נצחון המלחמה - שלמרות גודל העילוי שבענין נצחון המלחמה מצד עצמו, הנה ביום כ"ד כסלו אין מברכים ברכה מיוחדת, כיון שעדיין אין כאן ענין של המשכה בפועל ובגלוי, ולכן, עיקר ענינו של יום כ"ד כסלו הוא - היותו ערב חנוכה, הכנה לימי החנוכה, שבהם היא המשכת האור בפועל ובגלוי.

וזוהי גם ההוראה בעבודה בפועל:

לכאורה יכול יהודי לטעון שמספיקה העבודה ד"סור מרע", ומהו הצורך גם ב"עשה טוב" - "שב ואל תעשה עדיף"[19]; מוטב לו להשאר בעולם המחשבה, במעמד ומצב שאינו שייך כלל לענינים של רע; הוא מרוצה מהמשכת בחינת י"ה (שרש מצוות לא־תעשה), ולמה לו לירד לבחינת ו"ה?!

ועל זה אומרים לו: אמירת ברכה - היא רק על מצוות־עשה, כי דוקא על־ידי "עשה טוב" נעשית ההמשכה בפועל ובגלוי, ואילו הענין ד"סור מרע" הוא רק הכנה לעבודה העיקרית ב"עשה טוב".

וכיון שהענין ד"סור מרע" הוא הכנה ל"עשה טוב", הרי מובן, שגם ביום כ"ד כסלו (שענינו נצחון המלחמה, "סור מרע") הרי הוא משתוקק ומתגעגע כבר לעבודה דהמשכת האור בימי חנוכה, ומצד התשוקה והגעגועים יש לו כבר שייכות להמשכת האור בימי חנוכה (כפי שמבאר כבוד־קדושת מורי־וחמי אדמו"ר בארוכה[20] שעל־ידי הגעגועים הרי זה נחשב כמו שיש לו כבר את הדבר בפועל), שלכן, הנה גם במנחה דיום כ"ד כסלו אין אומרים תחנון (וכשחל ביום השבת אין אומרים צדקתך צדק)[21], בגלל השייכות לחנוכה.

ז. ויש להוסיף, שהאמור לעיל שהעיקר הוא "עשה טוב" - מודגש גם בענין ד"פדה בשלום נפשי"[22]:

כללות ענין הפדיה יכול להיות גם על־ידי נצחון המלחמה, אף שעדיין נשארה מציאותו של המנגד, אלא שכופים אותו כו'; אמנם, ישנו ענין נעלה יותר - שהפדיה אינה באופן של מלחמה, אלא באופן של שלום ("פדה בשלום"), והיינו, שאין ענין של התנגדות כלל, כיון שגם המנגד נתהפך לטוב, שזוהי המעלה דאתהפכא לגבי אתכפיא.

וענין זה הוא (לא על־ידי "סור מרע", מצוות לא־תעשה, שזהו ענין של אתכפיא בלבד, אלא) על־ידי עשיה בפועל דוקא - "עשיה לעילא"[23], וכמודגש גם בדרשת רז"ל[24] על הפסוק "פדה בשלום גו'" דקאי על "העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הציבור"[25], היינו, שלא מספיק הדיבור דתפילה ותורה, "מעשה זוטא"[26], אלא צריך להיות גם מעשה כפשוטו - גמילות חסדים, וכפי שמבאר רבינו הזקן ב'אגרת

17) ראה סה"מ תש"ג ע' 15. וראה גם תו"א שם נב, סע"ב.
18) ראה גם תורת מנחם סה"מ תמוז ע' ס.
19) לשון חז"ל - עירובין ק, סע"א.
20) סה"מ תרצ"ג ע' תקיז.
21) סידור אדה"ז (לפני ובלצ"ג). שו"ע שלו או"ח סוסרצ"ב.
22) תהלים נה, יט. וראה לקמן ס"ח ואילך.
23) זהר ח"ג קח, רע"ב. ח"א קטו, א. הובא בלקו"ת פינחס עח, ב. ועוד.
24) ברכות ח, רע"א.
25) בענין זה נזכר גם שגמ"ח ותפלה הם ענינים הפכיים, שהרי תפלה היא העלאה מלמטה למעלה, וגמ"ח היא המשכה מלמעלה למטה, ואעפ"כ צריכים להיות שניהם יחד (ובלשון הכתוב (צפני' ג, ט): "לעבדו שכם אחד") - ע"י התורה שהיא הממוצע המחברם.
26) סנהדרין סה, א.

הקודש' ש"בעקבות משיחא שנפלה סוכת דוד עד בחינת רגלים ועקביים שהיא בחינת עשיה, אין דרך .. להפכא חשוכא לנהורא .. כי־אם בבחינת עשיה גם־כן שהיא מעשה הצדקה", ולכן "כל עיקר עבודת ה' בעתים הללו .. היא עבודת הצדקה"[27], וכן מבאר שגם הענין ד"פדה בשלום נפשי" נעשה בעיקר על־ידי עבודת הצדקה, ש"היא שעמדה לנו לפדות חיי נפשנו מעצת החושבים לדחות פעמינו ותעמוד לנו לעד כו'"[28].

וכן תהיה לנו - שעל־ידי ההתעסקות בתורה ובגמילות חסדים ותפילה עם הציבור יהיה שלימות הענין ד"פדה בשלום נפשי", בגאולה האמיתית והשלימה על־ידי משיח צדקנו, שאז יקויים היעוד[29] "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד".

* * *

ח. נוסף על השייכות של יום השבת־קודש זה לחנוכה, בגלל ש"מיניה מתברכין כולהו יומין"[13], ימי השבוע שלאחריו - הרי הוא שייך גם לי"ט כסלו שהיה בימי השבוע שעבר, בגלל שביום השבת־קודש נעשה ענין של עליה וכליון ("ויכולו")[30] בנוגע לכל ימי השבוע שעבר.

ובהתאם לכך, הנה כאן המקום להשלים ולהוסיף ביאור בהמאמר דיבור־המתחיל "פדה בשלום" (שנאמר בהתוועדות די"ט כסלו[31]), בענין המאמר רז"ל[24] "כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הציבור":

ישנם[32] שני דיוקים שלא נתבארו בהמאמר. והם: (א) מה שמחלק תורה גמילות חסדים ותפילה בציבור - לשתי חלוקות. (ב) דיוק הלשון "כל העוסק כו'", היינו שמדבר כאן באדם העוסק בתורה כו', ולא בענין התורה גמילות חסדים ותפילה בציבור עצמם (כלשון המשנה באבות[33]: "על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים").

ט. והנה, הביאור בדיוק הראשון, יובן בהקדים טעם הסדר של ג' ענינים אלו: תורה, גמילות חסדים ותפילה[34] - דלכאורה הוצרך להקדים תפילה (בציבור) לתורה וגמילות חסדים, שהרי עיקר זמן תלמוד תורה[35] ומעלת לימוד התורה הוא כשהיא באה לאחרי התפילה דוקא, וכידוע בענין שתהא תפלתי סמוכה למטתי[36]. וכן גמילות חסדים היא לאחרי התפילה ולימוד התורה, וכהפסק־דין[37] - מבית הכנסת (תפילה) לבית המדרש (תורה) ואחר־כך ילך לעסקיו - ינהג בהם דרך ארץ (שאז היא העבודה דגמילות חסדים).

ואף שגם קודם התפילה צריך להיות גמילות חסדים, כמאמר רז"ל[38] "יהיב פרוטה לעני והדר מצלי", הרי ענינה של צדקה זו, הוא, מה שהיא הכנה לתפילה, ולא ענין העבודה דגמילות חסדים (מצד עצמה). ומכל־שכן ש"יהיב פרוטה" אינו ענין של "העוסק כו' בגמילות חסדים", התעסקות בגמילות חסדים.

(וכן הוא גם בנוגע ללימוד התורה, דאף שגם קודם התפילה אומרים הפסוקים ד"יברכך" וכו'[39] - לימוד זה אין זה התעסקות בתורה[40], ועיקר "העוסק בתורה" הוא אחרי התפילה דוקא).

---

27) ס"ט.
28) ס"ד.
29) זכרי' יד, ט.
30) בראשית ב, א.
31) תורת מנחם - התוועדויות חמ"ה ע' 196 ואילך.
32) מכאן עד סוסי"ג - הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (בשילוב עם שיחת ש"פ מקץ, שבת חנוכה), ונדפס בהוספות ללקו"ש ח"ה ע' 438 ואילך, ולאח"ז הוגה פעם נוספת בתור הוספה למאמר די"ט כסלו. במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.
33) פ"א מ"ב.
34) ראה גם תורת מנחם סה"מ כסלו ע' צג. שיחת י"ט כסלו תשכ"ג ס"ז ואילך (תורת מנחם - התוועדויות חל"ה ע' 255 ואילך).
35) עיין שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס קנה: "כל איש ישראל חייב .. לקבוע לו עת לת"ת ביום ובלילה .. ועת זו שביום מצוה מן המובחר לקבוע אותה מיד אחר התפלה קודם שילך לעסקיו".
36) ברכות ה, ב ובפרש"י. לקו"ת ברכה צו, ב. וראה שם ואתחנן ד, א.
37) סוף מס' ברכות. טושו"ע (ודאדה"ז) או"ח שם.
38) ב"ב יו"ד, א. רמב"ם הל' מתנות עניים פ"י הט"ו. טושו"ע (ודאדה"ז) או"ח סו"ס צב. טושו"ע יו"ד סרמ"ט סי"ד.
39) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סמ"ז ס"ד. וש"נ.
40) וצע"ק ממרז"ל (שו"ע אדה"ז או"ח סוס"א (במהדו"ב)) דטוב לומר פ' העולה כו' "וכמו שאמרו חכ' ע"פ זאת התורה כו' כל העוסק בתורת עולה כו'". אלא שעכצ"ל דכאן "העוסק" לאו דוקא, שהרי בתענית (כז, ב. וש"נ) הלשון "קוראין" (ובפרט שבב"י (או"ח סוס"א) הביא ב' מרז"ל אלו ביחד).

ולכאורה היה אפשר לתרץ, שטעם הסדר בגמרא הוא מצד הסדר שבפסוק, שבתחילה נאמר "בשלום" שהוא תורה וגמילות חסדים, ואחר־כך - "כי ברבים היו עמדי" שהוא ענין תפילה בציבור. אבל עדיין יוקשה בסדר הכתוב עצמו, שלכאורה צריך להיות תחלה "ברבים היו עמדי", ואחר־כך "פדה בשלום נפשי". ואף שלפי פשוטו "כי ברבים היו עמדי" הוא נתינת טעם על "פדה בשלום נפשי", ו"אין מקרא יוצא מידי פשוטו"[41], הרי מצינו בכמה כתובים, שמקדימים טעם הדבר להדבר עצמו.

י. והענין הוא, דהנה כללות עבודת האדם היא בשתים: העלאה מלמטה למעלה, והמשכה מלמעלה למטה. וזהו ההפרש בין תורה וגמילות חסדים לתפילה, שתורה וגמילות חסדים ענינם המשכה מלמעלה למטה, ותפילה ענינה העלאה מלמטה למעלה.

והנה, תכלית הכוונה הוא לעשות לו יתברך דירה בתחתונים[42], המשכה מלמעלה למטה על־ידי התורה וגמילות חסדים, אלא שבכדי שהתורה וגמילות חסדים יהיו כדבעי, הוא על־ידי קדימת ההעלאה שבתפילה.

ועל־פי־זה יובן מה שמחלק ג' ענינים אלו לשתי חלוקות, ומה שמקדים תורה וגמילות חסדים לתפילה - שבתחילה מדבר בענין הכוונה ותכלית המכוון, שהיא ההמשכה שעל־ידי תורה וגמילות חסדים, ואחר־כך - בענין ההכנה לזה, והיא ההעלאה דתפילה.

ובכל זאת, בתורה וגמילות חסדים עצמם מקדים תורה לגמילות חסדים, אף שדירה בתחתונים נעשה יותר על־ידי גמילות חסדים מאשר על־ידי תורה (וכמו שנתבאר ב'תניא'[43] במעלת הצדקה) - נוסף על שכן סדרן במשך היום מבית המדרש לעסקיו כו' כנזכר לעיל, הרי בתורה וגמילות חסדים עצמם, אמרו רז"ל[44] "תלמוד תורה כנגד כולם". ואף שמבואר ב'אגרת הקודש'[27] אשר עכשיו עיקר העבודה הוא בצדקה, הרי זהו עכשיו דוקא, "בעקבות משיחא שנפלה סוכת דוד עד בחינת רגלים ועקביים שהיא בחינת עשיה", אבל בימי רז"ל (שהם אמרו "כל העוסק כו'") עיקר העבודה היה תלמוד תורה, כמבואר ב'אגרת הקודש' שם.

ועל־פי כל זה יובן סדרן של ג' ענינים אלו: תורה, גמילות חסדים ותפילה (בציבור), שסדר זה הוא מלמעלה למטה, לפי חשיבות הענינים: תורה, אשר (בימיהם) היא עיקר המעלה, אחר־כך גמילות חסדים, שהיא למטה מתורה כנ"ל, ואחר־כך תפילה, שהיא הכנה לההמשכה דתורה וגמילות חסדים.

יא. אך עדיין צריך להבין, שהרי התורה היא נצחית, דמזה מוכרח אשר הסדר בג' ענינים אלו שבמאמר זה, מתאים הוא גם עכשיו.

ויש לומר על־פי המבואר במקום אחר[45] שבהעלאה יכול להגיע למעלה יותר מאשר בהמשכה. ולפי זה, תפילה שהיא העלאה מלמטה למעלה, גדלה מעלתה על תורה וגמילות חסדים.

ועל־פי־זה יובן סדרן של ג' ענינים אלו גם עכשיו, שסדר זה הוא מלמטה למעלה: בתחילה - תורה, אחר־כך גמילות חסדים, אשר (עכשיו) היא למעלה מתורה, ואחר־כך תפילה, שגדלה מעלתה על ההמשכה דתורה וגמילות חסדים, כנ"ל.

יב. ולהבין מה שאומר "כל העוסק כו'", שמדבר אודות אדם העוסק, ולא בענין התורה גמילות חסדים ותפילה בציבור עצמם - הנה:

בעסק התורה גמילות חסדים ותפילה בציבור, שהם כללות ג' הקוין, ישנם ב' ענינים: א', מה שנוגע להעולם, אַז אין וועלט זאָל זיך אויפטאָן די ענינים של ג' הקוין, שעל־ידי־זה יהיה דירה לו יתברך בתחתונים. והב', מה שנוגע להאדם העובד, אַז ער דאַרף טאָן אין די ג' ענינים.

ועפ"ז יומתק ג"כ מה שאדה"ז (שם) מוסיף שדרשת כל העוסק כו' הוא ע"פ "זאת התורה לעולה גו'" - שהוא לתרץ ולהכריח ש"עוסק" לאו דוקא, כ"א שתהי' "התורה לעולה". ולהעיר מהל' ת"ת לאדה"ז פ"א הי"א.

41) שבת סג, א. וש"נ.

42) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב"ר ספ"ג. במדב"ר פי"ג, ו. תניא רפל"ו. ובכ"מ.

43) פל"ז.

44) פאה רפ"א.

45) עיין ג"כ לקו"ת דרושים לש"ש סד"ה שובה ישראל השני (סח, א. וראה גם "רשימות" חוברת לז בסופה).

(ובדוגמת מה שבאכילת קדשים ישנם ב' ענינים: א', מצוה לאכול הזבח, שמצוה זו היא על האדם האוכל, ויש בה כמה תנאים ("למשחה, לגדולה"[46], אינו חי[47]). ב', בנוגע להקדשים, שלא יבואו לידי נותר[48] (ובענין זה אין נוגע התנאים דלמשחה וכו'[49])).

והנה, בנוגע לענייננו (גאולת רבינו הזקן[50]), הרי מובן, אשר ג' דברים אלו - נוגע לאדם העובד, היינו רבינו הזקן, אשר הוא נפדה בשלום. וכמו שכותב[51] "כשקריתי בפסוק פדה בשלום כו' יצאתי בשלום", אשר הוא עצמו עסק בג' ענינים אלו בהיותו במאסר (ולכן פעלה קריאתו), ועל־ידי־זה הוא נפדה בשלום.

וצריך להבין, איך היה שייך בהיותו במאסר העבודה דתפילה בציבור. - דלימוד התורה ובאופן דעוסק, שייך גם בהיותו במאסר, וגם עסק בגמילות חסדים בהיותו במאסר, על־דרך שאמר הלל, כשהיה הולך לאכול, שהוא הולך לגמול חסד עם העלובה ועניה הוא גופו[52], אבל איך היה יכול להתפלל בציבור?

והענין הוא, כמו שמבאר כבוד־קדושת אדמו"ר ה'צמח צדק'[53] (שהשנה היא שנת המאה להסתלקות הילולא שלו) - דתפלת יחיד שהרבים צריכים לו הוא כמו תפילה בציבור.

והנה, ידוע פירוש רבינו הזקן[54] בעל הגאולה והשמחה על מאמר רז"ל[55] כאן ליחיד כאן לציבור, ד"כאן ליחיד" הוא בחינת יחידה שבנפש. ומזה שהגמרא מדמה "כאן לציבור" לענין "כאן ליחיד" (בעשי"ת), מובן, אשר גם הענין דתפילה בציבור, שייך לבחינת יחידה, דבענין הספירות הוא בחינת פנימיות הכתר, וכמו שנתבאר במאמר[56] שתפילה בציבור היא מבחינת פנימיות הכתר. וכן הוא גם בענין עסק התורה (פנימיות התורה) וגמילות חסדים (שלמעלה מצדקה) שהם מבחינת פנימיות הכתר - דבעבודת האדם היא בחינת יחידה.

ועל־פי־זה יובן מה שאומר כאן "כל העוסק כו'", שמדבר בנוגע להאדם - כי בחינת יחידה שבנפש היא למעלה מבחינת עולם. ולכן, אינו מדבר כאן בנוגע לתורה גמילות חסדים ותפילה בציבור עצמם, וואָס זיי דאַרפן זיך אָפּטאָן און אויפטאָן אין עולם, כי־אם בנוגע להאדם העוסק, בחינת יחידה שלו, שלמעלה מענין העולם (מה־שאין־כן במשנה דאבות שמדבר בענין עמידת העולם, "על שלשה דברים העולם עומד", הנה שם נוגע ענין ג' קוין אלה כמו ששייכים לעולם).

* * *

יג. ועל־פי־זה תומתק יותר השייכות ד"פדה בשלום" כו' וכל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הציבור לגאולת רבינו הזקן שענינה הוא הפצת מעינות תורת החסידות כנ"ל:

ענינה של תורת החסידות היא בחינת יחידה. וכמו שנתבאר לעיל (בשיחת י"ט כסלו[57]) דלהיות שחסידות היא בחינת יחידה, לכן היא נותנת חיות בכל ד' חלקי התורה, פשט רמז דרוש סוד, שהם בחינת נפש רוח נשמה חיה.

ולכן, ההכנה לנתינת הרשות מלמעלה על הפצת המעינות, גילוי יחידה דתורה, היתה עבודת רבינו הזקן בבחינת יחידה שלו, ובחינת יחידה שלו האירה בכל ג' הקוין תורה גמילות חסדים ותפילה, שהם כללות עבודת האדם.

---

46) קרח יח, ח, ובספרי ופרש"י. זבחים צא, א. וראה שו"ת חכם צבי סי' סב דחיוב גמור הוא.

47) ובזה יובנו דברי התוס' (ד"ה חטא בשבת, מנחות מח, א) שאכילת חי אינה זכות ואין לחטוא בכך אף שאפשר גם לאכול חי (כמו שמוכיח בתוס' שם מפ' שתי הלחם (צט, ב)) - לפי שבאוכל חי רק מונע האיסור דנותר, אבל אינו מקיים המצוה, ולכן אי"ז זכות (כ"כ?).

48) כמ"ש (משפטים כג, יח) "ולא ילין חלב חגי עד בוקר". וה"ה לשאר אימורין ולשאר קרבנות (חינוך מצוה צ').

49) ראה בכ"ז לקו"ש ח"ג ע' 949.

50) ועד"ז במרז"ל שיהי' "פדאני לי (שתלוי בפדיית - וכן שתהי' פדיית) ולבני". ועד"ז בפדיית דוד המלך במלחמת אבשלום.

51) אג"ק שלו ח"א ע' צח ואילך (נעתק ב"היום יום" יט כסלו).

52) ויק"ר פל"ד, ג. תניא פכ"ט.

53) באוה"ת (יהל אור) להצ"צ עה"פ פדה בשלום ס"ק יו"ד (ע' רח).

54) לקו"ת תבוא מג, סע"ד. וראה לקו"ש חי"ד ע' 145 הערה 16.

55) ר"ה יח, א. וש"נ.

56) פי"ג (תורת מנחם - התוועדויות חמ"ה ע' 209).

57) סכ"ג (שם ס"ע 231 ואילך). וש"נ.

ועל־ידי עבודה זו - גילוי ה'יחידה' והתגלותה בכל ג' הקוין - ניתן הרשות מלמעלה לגלות את המעינות, בחינת יחידה דתורה, ושתאיר ותכניס חיות בכל ד' חלקי התורה, נפש רוח נשמה חיה שבתורה, עד לבחינות נפש רוח נשמה חיה שבעולם, עד לבחינה היותר תחתונה שבעולם, עד אשר גם כח הפועל בנפעל וגם הנפעל עצמו (בחינת חוצה) יכיר וירגיש אשר "אין עוד מלבדו"[58].

יד. ומכאן באים גם להקשר והשייכות שבין י"ט כסלו לחנוכה שמודגש ביום השבת־קודש זה, שבין י"ט כסלו (בימי השבוע שלפני השבת) לחנוכה (בימי השבוע שלאחרי השבת)[59]:

השייכות שבין י"ט כסלו לחנוכה מתבטאת בענין הצדקה - שהרי הענין די"ט כסלו קשור במיוחד עם ענין הצדקה, כנזכר לעיל (סעיף ז), וגם בחנוכה נוהגים להרבות בצדקה[60].

ובהתאם לכך, הנה בעמדנו בערב חנוכה צריכים לחטוף ("אַריינכאַפּן") ולעורר אודות ההוספה בנתינת הצדקה בימי חנוכה, ומה גם שכבר דובר על זה בשנים שלפני זה, ונוסף על הדיבור שהוא "מעשה זוטא", כבר באו הדברים בדפוס[60], שזהו ענין של "מעשה רבה"[26].

ויהי־רצון שעל־ידי ההוספה בענין הצדקה יקויים הענין ד"פדה בשלום נפשי" - לא רק "כאילו פדאני כו'", אלא "פדאני לי ולבני מבין אומות העולם" בפועל ממש, בגאולה האמיתית והשלימה בקרוב ממש.

* * *

טו. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל להבין ענין נרות חנוכה (הוגה על־ידי כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א).

* * *

טז. דובר אודות מעלת תורת החסידות שהיא בחינת אין־סוף שב'רישא דלא אתידע', שענין זה מתבטא בהמשכה בעולם[61] למטה ביותר עד להפיכת טבע נפש הבהמית (לשנות טבע מדותיו[62]), כמאמר רז"ל[63] "בראתי יצר הרע, בראתי לו תורה תבלין"[64], לתבל את היצר הרע ולהפכו לטוב, שענין זה הוא

58) ואתחנן ד, לה.

59) ראה גם שיחת ש"פ מקץ, שבת חנוכה דאשתקד ס"ו (תורת מנחם - התוועדויות חמ"ב ע' 73). וש"נ.

60) ראה שיחת ש"פ מקץ הנ"ל ס"ז (תורת מנחם שם ע' 74). וש"נ.

61) כלומר: כאשר יהודי אחד לומד חסידות בקצוי תבל, אי אפשר שלא יפעול בכל העולם כולו (החל מכללות הקומה של בנ"י בכל העולם), שהרי תורת החסידות היא בדוגמת השמן שמפעפע בכל דבר (ראה במאמר פי"א (תורת מנחם - התוועדויות חמ"ה ע' 293). וש"נ). - הוא יכול להתעקש בחוזק ולדחות זאת למחר, אבל כיון שהוא פיקח (וכפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר (סה"ש תש"ד ע' 154. תש"ו ע' 47): "חסידים זיינען קלוגע"), בודאי יעשה זאת תיכף ומיד!

62) וכהפתגם הידוע (ראה תורת מנחם - רשימת היומן ע' שט. וש"נ): "מ'דאַרף שמייסן די פערד זיי זאָלן וויסן אַז זיי זיינען פערד", אבל לא די בכך, אלא צריכים לפעול יתירה מזה - "זיי זאָלן ווערן אויס פערד", שענין זה נעשה ע"י לימוד תורת החסידות באופן של הבנה והשגה דוקא.

63) קידושין ל, ב. וראה גם תורת מנחם - התוועדויות חל"ה ע' 215. וש"נ.

64) ולהעיר, שענין התבלין קאי על כללות התורה, גם נגלה דתורה, אבל בפרטיות, הרי זה בגילוי ובבהירות יותר בפנימיות התורה.

ובהקדמה:

מצינו בכמה ענינים ש"קוראים המין הפרטי בשם המין הכולל אותו", וכמו השם "כוכב", שיש כוכב א' שנקרא בשם הכללי של כל הכוכבים. ודוגמתו בתורה* (שהרי "אסתכל באורייתא וברא עלמא" (זח"ב קסא, ריש ע"ב)) - מסכת טהרות, שהיא מסכת אחת מסדר שלם שנקרא אף הוא בשם טהרות (ראה הקדמת הרמב"ם לפיהמ"ש (ד"ה והחלק הששי) קרוב לסופו). וראה גם תורת מנחם - התוועדויות חי"ד ס"ע 196. וש"נ).

*) ועד"ז בישראל – שכללות עם ישראל הוא "גוי קדוש" (בגלל שייכותם להקב"ה, כמ"ש (קדושים יט, ב) "קדושים תהיו כי קדוש אני"), אבל בפרטיות יותר ישנם כמה מדריגות בקדושה גופא – עשרה יוחסין (ראה גם חדא"ג מהרש"א לקידושין סט, א), וכמו הגרים, שגם הם נכללים בקדושת עם ישראל, אבל אעפ"כ אין זה בדומה לאלו שהורתם ולידתם בקדושה; ועד לקדושה דשבט לוי שהובדל לעבודת המקדש (רמב"ם הל' כלי המקדש רפ"ג), ובשבט לוי גופא הובדלו הכהנים לעבודת הקרבנות, ועד לשלימות הקדושה דכהן גדול, כמ"ש (דברי הימים־א כג, יג) "ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים". ועד"ז בנוגע לעשרה קדושות שבארץ ישראל, "ארץ אשר גו' עיני ה' אלקיך בה גו'" (עקב יא, יב) – נוסף על הקדושה שבכללות העולם להיותו דירה לו ית' (כמו דירת מלך בשר ודם, שבה מתגלה בכל עצמותו, גם בהיותו ערום, ולא כמו בהיכל מלכותו, שמתגלה בלבוש מלכות וכתר מלכות דוקא), שמצד זה ישנו האיסור דבל־תשחית בנוגע לכל פרט שבעולם.

בכח עצמותו ית' דוקא, שהוא נמנע הנמנעות - הוגה על־ידי כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס בקונטרס ענינה של תורת החסידות[65].

[בהמשך הענין נתבאר גם הקשר לחנוכה - כי[66] ענין נרות חנוכה הוא להאיר את החושך, ועד שהחושך עצמו נהפך לאור, שזהו ענין "כליא רגלא דתרמודאי"[67], שפועלים הבירור גם בהענין ד"מורדת"[68]; וענין זה נעשה על־ידי העבודה באופן של מסירות נפש שלמעלה מטעם ודעת[69]].

* * *

יז. יום השבת־קודש הזה הוא גם שבת מברכים חודש טבת:

חודש טבת - אינו חודש מובחר, שהרי יש בו התענית דעשרה בטבת, שאז התחיל המצור כו', ועד שמצינו בו חומר מיוחד יותר משאר התעניות, שהרי יש דעה[70] ש"אפילו היה חל בשבת (אמנם לא בזמן הזה, ש"אינו חל לעולם בשבת", אבל היה יכול להיות כן בזמן שהיו מקדשים על־פי הראיה), לא היו יכולים לדחותו ליום אחר, מפני שנאמר בו[71] בעצם היום הזה, כמו ביום הכיפורים" (וכן משמע גם מדברי רבינו הזקן[72]).

ובהקדם חשיבות ענין השם (כפי שמצינו בהלכה לענין גיטין וכיו"ב, ועד ששם שנקרא בו במשך ל' יום צריכים לכתבו בגט (ראה רמ"א אה"ע סק"כ ס"ג)), שזהו לפי שענין השם אינו דבר הסכמי בלבד, אלא כידוע שע"י השם נמשך החיות כו', ולכן מורה השם על מהות הדבר הנקרא בשם זה (ראה בהנסמן בלקו"ש חט"ו ע' 13, וחל"ה ע' 2).

ובנוגע לשם "טהרות" - הרי דרשו רז"ל (שבת לא, א) על הפסוק (ישעי' לג, ו) "והי' אמונת עתיך חוסן ישועות חכמת ודעת וגו'", "דעת זה סדר טהרות", והרי ענין הדעת קשור עם הגילוי דלעתיד לבוא, כמ"ש הרמב"ם (סוף הל' מלכים. וראה גם הל' תשובה פ"ט ה"ב) "לא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד, שנאמר (ישעי' יא, ט) כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים". וענין זה ששייך לכללות סדר טהרות, מודגש ביותר במסכת הפרטית שנקראת בשם טהרות, שבה ענין הדעת הוא בגילוי ובבהירות יותר (והמשל לזה - שכאשר נביעת המים היא גדולה ביותר (ועד"ז כשמאיר אור גדול ביותר), אזי אי אפשר ליהנות מן המים, אלא רק לאחרי שנמשכים בצינורות פרטיים וכלים פרטיים דוקא).

ועד"ז בנדו"ד - שענין התבלין שבכללות התורה הוא בגילוי ובבהירות יותר בפנימיות התורה דוקא.

וטעם הדבר - כי, נגלה דתורה היא "אילנא דטוב ורע", מפני שמתלבשת בעניני העולם, ועד לטענות של שקר כו', משא"כ פנימיות התורה היא "אילנא דחיי", דלית תמן כו' מסטרא דרע כו' (זח"ג קכד, ב (ברע"מ). הובא ונת' בתניא אגה"ק סכ"ו), וכיון שהיא למעלה לגמרי מעניני העולם, לכן יש בכחה לפעול למטה ביותר, להפוך גם את הרע לטוב.

65) נדפס בספר הערכים - חב"ד כרך א בסופו (ע' תשנז ואילך), ואח"כ בקונטרס בפ"ע (כמ"פ). ותורת מנחם - התוועדויות חמ"ה ע' 257 ואילך.

66) ראה גם בהמאמר פ"ב ואילך (שם ע' 283 ואילך) וש"נ.

67) שבת כא, ב.

68) כולל גם ענין המרידה באופן ש"יודע את רבונו ומכוין למרוד בו" (תו"כ ופרש"י בחוקותי כו, יד. ועוד), היינו, שהתורה מעידה עליו ש"יודע את רבונו" (ולא רק ע"פ נגלה, אלא גם ע"פ חסידות), ואעפ"כ, "מכוין למרוד בו" - שזהו למטה יותר אפילו מניצוץ שנחשך אורו, כמ"ש "נר רשעים ידעך" (משלי יג, ט. וראה גם תורת מנחם - התוועדויות חכ"ז ס"ע 275. וש"נ).

ולהעיר, שלכאורה שייך ענין הבירור רק בכח המתאוה (ראה לקו"ת חוקת נו, סע"ג ואילך), אבל לא בענין המרידה, שבזה צריך להיות כליון וביטול לגמרי - "כליא" כפשוטו. ואעפ"כ, הנה גם בזה פועלים ההפיכה לטוב - "כליא" מלשון כלות הנפש (ראה במאמר רפט"ו (תורת מנחם - התוועדויות חמ"ה ע' 294 ואילך). וש"נ).

69) ובפרטיות: הן בנוגע להדלקת המנורה - שאף שהיו יכולים להדליק המנורה בשמן טמא (שהרי טומאה דחוי' או אפילו הותרה בציבור (פסחים פ, סע"א. וש"נ)), מ"מ, לא עשו חשבונות של טו"ד, אלא הדליקו בשמן טהור דוקא*, אף שלא הי' בו אלא להדליק יום אחד, ולכן נעשה להם נס כו', כדי להראות חיבתן של ישראל (פנ"י שבת שם. ועוד); והן בנוגע לנצחון המלחמה - שהרי ע"פ טו"ד אין מקום לצאת למלחמה במצב של חלשים ומעטים נגד גבורים ורבים, וממה־נפשך: אם חושבים אודות הנהגה שלמעלה מהטבע - יעסקו בתורה, יאמרו תהלים או ישתמשו בשמות של קבלה כו'; ואם הולכים למלחמה, שזהו ענין טבעי - אין מקום לצאת למלחמה במצב כזה. אלא, שלא עשו חשבונות כלל, ויצאו למלחמה בגלל שע"פ תורה צריך לעשות כלי, כמ"ש (פ' ראה טו, יח) "וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה". ובגלל זה נעשה להם נס כו'.

70) אבודרהם הל' תעניות. וראה לקו"ש חט"ו ע' 420 הערה 78.

71) יחזקאל כד, ב.

72) אולי הכוונה למ"ש בשו"ע אדה"ז או"ח סרמ"ט סי"ב ש"בתענית צבור .. צריך להשלים גם בערב שבת", "עד צאת הכוכבים", אפילו "אם השלים תפלת ערבית של שבת מבעוד יום", והרי תענית ציבור בערב שבת יכול להיות רק בעשרה בטבת (מג"א סתק"נ סק"ה). - המו"ל.

---

*) וזהו הטעם שדוקא בהדלקת נר חנוכה נוהגים כל בנ"י כ"מהדרין מן המהדרין" (שבת שם. רמ"א אר"ח רסתרע"א) – כיון שהיו מהדרים להדליק בשמן טהור דוקא (ראה גם שיחת ש"פ מקץ, שבת חנוכה, מבה"ח טבת תשכ"א בתחלתה (תורת מנחם – התוועדויות חכ"ט ע' 287 ואילך). וש"נ).

אמנם, כל זה הוא רק בזמן הגלות, לאחר החורבן, כאשר "מפני חטאינו גלינו מארצנו", אבל עתה, כשמגיע זמן הקץ ("שהקדוש־ברוך־הוא חישב את הקץ כו'"[73]), אזי גם עשרה בטבת נהפך "לששון ולשמחה ולמועדים טובים"[74], כמו בפורים שנאמר בו[75] "ונהפוך הוא", ועד שפועל על כל החודש - כמו פורים, שעם היותו ביום י"ד בחודש, הרי הוא פועל על החודש כולו, כמו שכתוב[76] "והחודש אשר נהפך גו'" - שמתגלה העילוי המיוחד שבחודש טבת שהוא "ירח שהגוף נהנה מן הגוף"[77], והיינו[78], שהיש הנברא נהנה מהיש האמיתי, והיש האמיתי נהנה מהיש הנברא.

יח. המשך השיחה - הרמז על הפיכת הגלות בפרשת השבוע, בדרשת ר' ירמיה בר אבא במסכת חולין[79] על הפסוק[80] "ובגפן שלשה שריגים", "גפן אלו ישראל[81] .. שלשה שריגים אלו ג' רגלים שישראל עולין בהן בכל שנה ושנה, והיא כפורחת, הגיע זמנן של ישראל לפרות ולרבות[82] .. עלתה נצה, הגיע זמנן של ישראל ליגאל .. הבשילו אשכלותיה ענבים, הגיע זמנה של מצרים לשתות כוס התרעלה", ומסיים, "אמר ליה ר' אבא לר' ירמיה בר אבא, כי דריש להו רב להני קראי באגדתא, כוותך דריש להו" - ש"רב", שהפיץ תורה[83] בבבל (מקום הגלות) דוקא, דורש כר' ירמיה בר אבא דוקא, שבדרשתו נרמז העילוי שעל־ידי עבודת בני־ישראל בגלות, הן לבטל את המיצר של הגלות ("הגיע זמנן של ישראל ליגאל"), והן האתהפכא דמצרים ("לשתות כוס התרעלה") - הוגה על־ידי כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס ב'לקוטי שיחות' חלק ל"ה עמוד 166 ואילך.

73) נוסח הגש"פ.
74) זכרי' ח, יט. וראה רמב"ם הל' תעניות בסופן.
75) אסתר ט, א.
76) שם, כב. וראה ירושלמי מגילה פ"א ה"א. רמ"א או"ח סתרפ"ח ס"ז.
77) מגילה יג, סע"א.
78) ראה שיחת ש"פ מקץ, שבת חנוכה, מבה"ח טבת תשכ"ד בסופה (תורת מנחם - התוועדויות חל"ח ע' 337). וש"נ.
79) צב, א.
80) פרשתנו מ, יו"ד.
81) וכמבואר בהמשך הסוגיא: "אומה זו כגפן נמשלה, זמורות שבה אלו בעלי בתים, אשכולות שבה אלו תלמידי חכמים, עלין שבה אלו עמי הארץ, קנוקנות שבה אלו ריקנים שבישראל".
82) והרי ענין זה קשור עם הגאולה, כמארז"ל (יבמות סב, סע"א. וש"נ) "אין בן דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף", והיינו ע"י קיום מצות פרי' ורבי' - "מאַכן נאָך אַ אידן" (לקו"ד ח"ד תשמו, א), ש"נטלו על ידו מנשמות שבאותו אוצר ששמו גוף" (פרש"י שם). ואז יחזרו ישראל לעלות בג' הרגלים ("שלשה שריגים"), כמו שהיו עולין בהן קודם הגלות.
83) כולל גם פנימיות התורה - שזהו ש"דריש באגדתא", ש"רוב סודות התורה גנוזין בה" (תניא אגה"ק סכ"ג).

אגרות קודש

ב"ה, כ"ב כסלו, תשכ"ב
ברוקלין.

ברכה ושלום!

במענה למכתבה מט"ו כסלו.

בעת רצון יזכירו את אלה שכותבת אודותם על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע מתאים לתוכן כתבה, ויהי רצון מהשי"ת שכשם שכתבה הבקשה כן תבשר טוב בזה.

ובפרט שמתקרבים אנו לימי חנוכה שמיום ליום מוסיפין בנר ואור, הנה כן יהי' בעניניהם.

בברכה לבשו"ט.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א
מזכיר

... מיחוש האזנים שכותבתו - כפי תיאורה, לפעמים בא זה מעקזעמא באוזן ונקב שנהי' ע"ז. וא"כ הוא - ישנם רופאים שמטפלים בזה ומרפאים ע"י משחה ושלילת כניסת מים באוזן. מובן, אשר סופית צריך להחליט עדכ"ז - הרופא המטפל.

בס"ד. משיחות שבת פרשת וישב, כ"א כסלו ה'תנש"א.

א. יום הש"ק זה הוא יום השלישי לחג הגאולה י"ט כסלו, ראש השנה לתורת החסידות ודרכי'[1], שחל בשנה זו ביום החמישי בשבוע, "קמי[2] שבתא"[3], והמשכו בכ"ף כסלו (כידוע[4] שהגאולה די"ט כסלו היתה לאחרי חצות היום ונמשכה בליל כ"ף כסלו) שחל ביום הששי, ערב שבת, וממנו נכנסים תיכף ליום השבת, שבו נעשה העלי' והשלימות ("ויכולו"[5] ד(כל ימי השבוע, ועאכו"כ הימים ד)"קמי שבתא" עד לערב שבת ממש, שלכן, גם ההתוועדויות דחג הגאולה נמשכים (ובתוספת עילוי ושלימות) ביום השבת[6], במשך ג' ימים רצופים[7] (שנחשבים בכמה ענינים למציאות אחת[8]), באופן של "חזקה" (כמדובר בהתוועדות שלפנ"ז[9]).

ובביאור הקשר והשייכות דחג הגאולה י"ט כסלו ליום השבת ופרשת וישב[10] (כידוע[11] ש"המועדים[12] של כל השנה . . יש שייכות לאותן הפרשיות שחלות בהן, כי הכל מיד ה' השכיל") - יש לומר:

1) ראה מכתב כ"ק אדמו"ר (מוהרש"ב) נ"ע - נעתק ב"היום יום" בתחלתו. ובכ"מ.

2) פסחים קו, סע"א.

3) החל מיום רביעי - ערב י"ט כסלו.

4) ראה סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 155. וש"נ.

5) בראשית ב, א. וראה אוה"ת עה"פ.

6) נוסף לכך שמצד עצמו הוא יום שמחה - "ביום שמחתכם אלו השבתות" (ספרי בהעלותך יו"ד, יו"ד), ובאופן של התוועדות דכו"כ מישראל, להקהיל קהילות (ראה יל"ש ר"פ ויקהל).

7) כמו ראש השנה* - שחל בשנה זו ביום חמישי וששי, ומיד לאחריו בא יום השבת, ג' ימים רצופים דיו"ט ושבת (ראה בארוכה מכתבים כלליים דתחילת השנה), ודוגמתו בי"ט כסלו, ראש השנה לחסידות.

8) להעיר שכל שלשה כלבוד דמי - כפי שמצינו גם בדיני שבת (ראה שיעור היומי ברמב"ם - הל' שבת פט"ז ה"ח. הי"ז. פי"ז הי"ז. ועוד).

9) קונטרס משיחות ש"פ וישלח סי"א.

10) להעיר שברוב השנים חל י"ט כסלו בשבוע דפ' וישב, כבפעם הראשונה (בשנת תקנ"ט) - ביום ג' פ' וישב.

11) של"ה חלק תושב"כ ריש פרשתנו (רצז, א).

12) כולל י"ט כסלו - ש"יוקבע למועד תמידי" (לקו"ד ח"א יט, ב), ועד שנקרא "חג החגים" (אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ז ע' ל. ועוד).

*) ובחוץ לארץ – גם חג הסוכות ושמע"צ ושמח"ת (הגילוי והקליטה בפנימיות דעניני ר"ה), ג' ימים רצופים דשבת ויו"ט ג' פעמים.

יום השבת - "באת שבת באת מנוחה"[13], מנוחה מכל הענינים המבלבלים ("אין עצב בה"[14]), ועד למנוחה בשלימותה, המנוחה דלעתיד לבוא, "יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים"[15]. ודוגמתו בי"ט כסלו - גאולה ממאסר (מנוחה מבלבולים), ועד להגאולה (מנוחה) האמיתית והשלימה בביאת משיח צדקנו ע"י גילוי תורת החסידות באופן ד"יפוצו מעינותיך חוצה"[16] בשלימות שהתחיל בעיקר בי"ט כסלו[17].

ופרשת וישב - "וישב יעקב", "לישב בשלוה"[18], מצב של מנוחה ושלוה אצל יעקב (לאחרי רוגז לבן, רוגז עשו ורוגז דינה), השלישי שבאבות[19]. ודוגמתו בי"ט כסלו - מצב של מנוחה ושלוה אצל רבינו הזקן (גאולה מהמאסר), השלישי שבאבות החסידות (בהמשך להבעש"ט והמגיד).

ובפרטיות יותר:

(וישב) יעקב" - ענינו תורה, כמ"ש[20] "ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל", "יושב אהלים", "אהלו של שם ואהלו של עבר"[21], נגלה דתורה ופנימיות התורה[22]. ודוגמתו אצל רבינו הזקן - ששמו (הראשון) "שניאור", "שני אור", ע"ש שהאיר את העולם בשני האורות דנגלה דתורה ופנימיות התורה[23].

"וישב גו' בארץ מגורי אביו" - שעל ידו באה תורת החסידות דהאבות שלפניו (הבעש"ט

13) פרש"י בראשית ב, ב. פרש"י מגילה ט, א (ד"ה ויכל). וראה ב"ר פ"י, ט.

14) ירושלמי ברכות פ"ב סה"ז. הובא בתוד"ה מ"ד - מו"ק כג, ב.

15) תמיד בסופה.

16) כהבטחת מלך המשיח להבעש"ט במענה על שאלתו אימת אתי מר - שיבוא כשיפוצו מעינותיך (דהבעש"ט) חוצה (אגה"ק דהבעש"ט - נדפסה בכש"ט בתחילתו. ובכ"מ).

17) שיחת י"ט כסלו תרס"ח (סה"ש תו"ש ס"ע 112 ואילך).

18) ר"פ וישב ובפרש"י (שם לז, ב).

19) ויומתק יותר בהמשך הכתוב "וישב יעקב בארץ מגורי אביו" - שבזה מודגש ההמשך להאבות שלפניו, שלישי דאבות.

20) תהלים עח, ה.

21) תולדות כה, כז ובפרש"י (מב"ר פס"ג, יו"ד).

22) אוה"ת עה"פ (קמה, ריש ע"ב).

23) ראה לקו"ש ח"ו ע' 37 ואילך. וש"נ.

והמגיד) באופן של התיישבות ("וישב") בשכל והשגה וידיעה בחכמה בינה ודעת (בתורת חסידות חב"ד), ועד לאופן ד"יפוצו מעינותיך חוצה"[24].

ועי"ז זוכים ל"וישב יעקב" בתכלית השלימות - הישיבה בשלוה דכל בנ"י (יעקב[25]) בגאולה השלישית (גאולה נצחית שאין אחרי' גלות), כנגד יעקב (השלישי שבאבות)[26], "נחלה בלי מצרים . . נחלת[27] יעקב אביך . . כיעקב שכתוב בו[28] ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה"[29], ובלשון הכתוב בהמשך פרשת וישב[30]: "פרצת עליך פרץ ויקרא שמו פרץ", "פרץ זה משיח, שנאמר[31] עלה הפורץ לפניהם"[32], שנעשה בפועל ע"י העבודה דהפצת המעיינות חוצה (שהתחיל ע"י השלישי שבאבות החסידות) בכל קצוי תבל, בארבע רוחות העולם, "ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה".

וע"י הצירוף דיום השבת ופרשת וישב יחדיו - מזדרזת ובהדגשה עוד יותר השלימות ד"וישב יעקב" (כל בנ"י) ב"יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים"[33]. ובהדגשה יתירה מתאים לקביעות שנה זו שיום השבת פרשת וישב הוא יום השלישי[34]

24) מתחיל מההמשכה והגילוי במוחין (חב"ד) שהם בבחינת "חוצה" לגבי החפץ ורצון והאמונה שלמעלה מהשכל (ראה לקו"ש ח"כ ע' 181 הערה 14).

25) כמ"ש בעל הגאולה באגה"ק (ס"ז) ש"נשמתו (של יעקב) . . כלולה מכל הנשמות שבישראל מעולם ועד עולם".

26) ראה פסחים פח, א ובחדא"ג מהרש"א שם. לקו"ת מטות פג, ג. לקו"ש חט"ו ע' 231. וש"נ.

27) ישעי' נח, יד.

28) ויצא כח, יד.

29) שבת קיח, סע"א.

30) לח, כט.

31) מיכה ב, יג.

32) אגדת בראשית ספס"ג. וראה גם ב"ר ספפ"ה (ובפרש"י): "זה רבה על כל הפריצים ממך יעמוד (משיח שנאמר בו) עלה הפורץ לפניהם".

33) להעיר, שהענין ד"נחלה בלי מצרים כו' נחלת יעקב אביך" שייך במיוחד ליום השבת - "כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים כו'" (שבת שם), וביום השבת עצמו - בזמן דסעודה שלישית, לאחרי חצות היום, זמן המנחה* (ראה זח"ב פח, ב), שבזמן זה מתקיימת ההתוועדות השלישית די"ט כסלו.

34) שבזה מודגשת גם המעלה דשלישי שבאבות, יעקב, וכן שלישי שבאבות החסידות, רבינו הזקן.

*) שאז המנוחה דשבת ("לישב בשלוה") היא בשלימות – כמ"ש בתפלת מנחה: "מנוחה שלימה שאתה רוצה בה . . כי מאתך היא מנוחתם".

להגאולה די"ט כסלו[35] (ביום כ"א[36] כסלו) - כיון שיום השלישי קשור עם הגאולה האמיתית והשלימה, כמ"ש[37] "יחיינו מיומיים ביום השלישי יקימנו ונחי' לפניו", שקאי על הגאולה השלישית וביהמ"ק השלישי, גאולה נצחית וביהמ"ק נצחי[38].

ב. ולתוספת ביאור בתוכנה של פרשת וישב, ובפרט בקשר ובשייכות להגאולה די"ט כסלו:

בהפירוש ד"וישב יעקב" מביא רש"י "ועוד נדרש בו, וישב, ביקש יעקב לישב בשלוה, קפץ עליו רוגזו של יוסף וכו'", שמזה משמע (לכאורה) ש"וישב יעקב" היא בקשתו של יעקב ("ביקש יעקב לישב בשלוה"), אבל בפועל לא נתקיימה בקשתו "לישב בשלוה", כיון ש"קפץ עליו רוגזו של יוסף", כמסופר בארוכה בהמשך הפרשה.

וצריך להבין:

א) הטעם דקריאת שם הפרשה (שמורה על התוכן דכל הפרשה[39]) - "וישב" ("וישב יעקב"[40]), שפירושו "לישב בשלוה" - אע"פ שהמצב דישיבה בשלוה הוא (לכאורה) רק בפסוק הראשון שבפרשה, "וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען"[41], ומהפסוק השני ("אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה וגו'") עד לסיום הפרשה מסופר אודות פרטי הענינים השייכים ל"רוגזו של יוסף", היפך המצב ד"וישב יעקב", "לישב בשלוה"?

ב) השייכות דפרשת וישב[42] להגאולה י"ט כסלו

35) ראה לקוטי לוי"צ אג"ק ע' ריט: "גאולתו הי' בי"ט כסלו, שכסלו הוא החודש הג' כשמנינן מתשרי, וי"ט בו הוא שני שלישי החודש, היינו, ב' שלישי ת"ת . . ספירה הג' כשמנינן מחסד, היום השלישי, וכן בשנה ההיא הי' י"ט כסלו ביום השלישי".

36) וסימנו "אך טוב לישראל" (תהלים עג, א). - ולהעיר מהשייכות לקביעותו בשבת פרשת וישב - "וישב יעקב (ישראל) גו' אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה (טוב) שנה".

37) הושע ו, ב.

38) ראה מצו"ד עה"פ.

39) כפי שמבאר בעל הגאולה ש"שמו אשר יקראו לו בלשון הקודש" מהוה ומחי' ומורה על תוכנו של הדבר הנקרא בשם זה (שעהיוה"א בתחלתו).

40) כ"ה בסדר תפלות כל השנה (בסוף ספר אהבה) שברמב"ם. וראה לקו"ש חלק ל' ע' 176. וש"נ.

41) ובמשך שנותיו של יעקב - שישב בשלוה מאז שחזר מבית לבן לארץ מגורי אביו עד שיוסף הי' בן י"ז שנה, במשך תשע שנים (ע"פ החשבון שבפרש"י (ורש"י ישן) ס"פ תולדות. ויצא ל, כה. וישלח לג, יז. פרשתנו לז, לד).

42) לא רק שם הפרשה ("וישב יעקב"), אלא התוכן דכל הפרשה - כמודגש ביום השבת (שבסמיכות לי"ט כסלו) שבו קורין כל הפרשה כולה מתחילתה עד סופה.

(שהיא הכנה להגאולה האמיתית והשלימה) - אע"פ שכבר בפסוק השני מדובר אודות "סבה ראשונה . . (ש)ע"י זה נתגלגלו וירדו למצרים"[43] (כמבואר בפרטיות בהמשך הפרשה, ובפרשיות שלאח"ז), היפך המצב דגאולה?

ג. ויובן בהקדים תמיהה נוספת בהמשך הפרשה:

לאחרי ההקדמה ד"וישב יעקב", ממשיך הכתוב "אלה תולדות יעקב יוסף", ומפרש רש"י "תלה הכתוב תולדות יעקב ביוסף מפני . . שכל עצמו של יעקב לא עבד אצל לבן אלא ברחל", ועל זה סובב והולך המשך הפרשה בסיפור פרטי המאורעות דיוסף, עיקר הענין ד"תולדות יעקב (הוא) - יוסף".

ועפ"ז דרוש ביאור והסבר בהקשר והשייכות דסיפור תולדותיו של יהודה בהמשך הפרשה[44] ל"אלה תולדות יעקב יוסף" - ש"הפסיק בפרשתו של יוסף"[45] בסיפור תולדותיו של יהודה, ואח"כ "חוזר לענין ראשון"[46], ל"פרשתו של יוסף"?

ולהעיר, שבהתחלת הענין מפרש רש"י[45] "למה נסמכה פרשה זו לכאן והפסיק בפרשתו של יוסף, ללמד שהורידוהו אחיו מגדולתו כשראו בצרת אביהם, אמרו אתה אמרת למכרו, אילו אמרת להשיבו היינו שומעים לך"[47], אבל הסבר זה הוא (בעיקר) על מ"ש בהתחלת הענין "ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו", שבגלל מכירת יוסף "הורידוהו אחיו מגדולתו", ולא (כ"כ) על המשך המאורעות שלאח"ז עד ללידת פרץ וזרח, שאינו שייך (לכאורה) ל"פרשתו של יוסף", "אלה תולדות יעקב יוסף"[48].

ויש לומר, שבסיפור תולדותיו של יהודה באמצע פרשתו של יוסף מרומז התוכן (תכלית הכוונה) דפרשתו של יוסף - "אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה גו'", "סיבה ראשונה . . (ש)ע"י זה נתגלגלו וירדו למצרים" - שלאמיתתו של דבר הו"ע טוב, בהתאם לכללות הענין ד"וישב יעקב", "לישב בשלוה", כדלקמן.

ד. וביאור הענין:

איתא במדרש[49] "ויהי בעת ההיא, רבי שמואל בר נחמן פתח כי[50] אנכי ידעתי את המחשבות, שבטים היו עסוקין במכירתו של יוסף . . ויהודה הי' עסוק ליקח לו אשה, והקב"ה הי' (עוסק ו)בורא[51] אורו של מלך המשיח (שעתיד לצאת מתמר[52]), ויהי בעת ההיא וירד יהודה, בטרם תחיל ילדה, קודם שלא נולד משעבד הראשון (פרעה ששעבד בישראל[52]) נולד גואל האחרון (פרץ שהוליד מלך המשיח[52]), ויהי בעת ההיא, מה כתיב למעלה מן הענין והמדנים מכרו אותו אל מצרים".

ועפ"ז מובן הקשר והשייכות דתולדותיו של יהודה ל"פרשתו של יוסף" - בבחינת הקדמת רפואה למכה[53], שעוד לפני הירידה דגלות מצרים (פרשתו של יוסף) ישנו כבר "אורו של מלך המשיח"[54], שמרומז ב(סיפור ד)לידת פרץ, "פרץ זה משיח, שנאמר עלה הפורץ לפניהם"[32].

ה. ובעומק יותר יש לומר, שהסיפור דלידת פרץ הוא (לא רק הקדמת רפואה לפרשתו של יוסף, אלא גם) חלק מ"פרשתו של יוסף", שבזה מרומז התוכן האמיתי ד"פרשתו של יוסף":

"יוסף" - מלשון הוספה - מורה על הוספה (שלא ע"ד הרגיל) בעניני קדושה בעילוי אחר עילוי עד

---

43) פרש"י עה"פ. וראה גם פרש"י סוטה יא, רע"א (בנוגע להשליחות דיוסף לשכם שאודותה מסופר בהמשך הפרשה (פסוק יג)): "תחילת סיבת ירידת ישראל למצרים".

44) קאפיטל לח.

45) פרש"י לח, א.

46) פרש"י לט, א.

47) ועד"ז מפרש בהתחלת הענין שלאחריו: "ויוסף הורד, חוזר לענין ראשון, אלא שהפסיק בו כדי לסמוך ירידתו של יהודה למכירתו של יוסף, לומר לך שבשבילו הורידוהו מגדולתו" (לט, א).

48) וגם הטעם השני שמפרש רש"י בהתחלת הענין שלאחריו ("ויוסף הורד"), "ועוד כדי לסמוך מעשה אשתו של פוטיפר למעשה תמר, לומר לך, מה זו (תמר) לשם שמים אף זו (אשתו של פוטיפר) לשם שמים, שראתה באצטרולוגין שלה שעתידה להעמיד בנים ממנו, ואינה יודעת אם ממנה אם מבתה" - הרי, הענין דזכות שבדבר ("לשם שמים") אינו אלא ביחס לאשתו של פוטיפר, משא"כ ביחס ליוסף עצמו (ובפרט ביחס ל"אלה תולדות יעקב* יוסף") ה"ז בשלילה.

49) ב"ר פרשתנו רפפ"ה.

50) ירמי' כט, יא.

51) ראה שינויי הגירסאות בב"ר הוצאת תיאודור־אלבק.

52) פרש"י שם.

53) פי' יפה תואר שם.

54) ראה גם תנחומא (באבער) פרשתנו יא: "עד שלא ירד יוסף ירד יהודה להתקין גואל אחרון זה מלך המשיח".

*) להעיר מפרש"י לט, יא: "שנראית לו דמות דיוקנו של אביו וכו'".

אין־סוף, וגם (ועיקר) הוספה עי"ז שהענינים הבלתי־רצויים מתהפכים לקדושה, כמודגש בהטעם דקריאת שם יוסף, ע"ש "יוסף ה' לי בן אחר"[55], שמהפכים "אחר" ל"בן"[56].

ונקודת הענין - ש"יוסף" (הוספה) בשלימותו מורה על מעמד ומצב שלמעלה ממדידה והגבלה, ע"י פריצת כל הגדרים [ובשתי הקצוות: מלמטה מטה - שמהפכים "אחר" ל"בן", ועד למעלה מעלה - שגם כשנמצאים בדרגא נעלית מוסיפים ובאופן דפריצה עוד יותר[57]], שזהו ענינו של "פרץ" - "פרצת עליך פרץ"[30].

ו. ויש להוסיף בביאור פרטי הענינים דלידת פרץ - "ויהי[58] בלדתה ויתן יד ותקח המילדת ותקשור על ידו שני לאמר זה יצא ראשונה ויהי כמשיב ידו והנה יצא אחיו ותאמר מה פרצת עליך פרץ ויקרא שמו פרץ ואחר יצא אחיו אשר על ידו השני ויקרא שמו זרח" - בעבודת האדם[59]:

גם לפני הענין ד"פרץ" ישנה כבר מציאות חשובה ביותר - "ויתן יד . . זה יצא ראשונה", אשר באמצעות ה"יד" נוטל האדם כל הדברים הדרושים לו (ועד שגם כאשר הדברים הדרושים לו נמצאים ברשות אחרת, פושט את ידו ונוטלם לרשותו[60]); ולאחרי שישנה מציאות חשובה ד"יד" נעשה חידוש: אופן של פריצה - שפורצים[61] המדידות וההגבלות דהמציאות שלפנ"ז ומתעלים לדרגא נעלית יותר, ועד לעילוי שבאין־ערוך.

ובזה גופא - "פרצת עליך פרץ": (א) "פרצת גו' פרץ" - פריצה ע"ג פריצה, היינו, שגם לאחרי הפריצה הראשונה, הולך ופורץ עוד יותר, בעילוי אחר עילוי. (ב) "פרצת עליך פרץ" (ולא "פרצת עליו פרץ" וכיו"ב) - שהפריצה היא (לא רק ביחס לדבר שמנגד למציאותו, מציאות דקדושה, אלא גם) ביחס למציאותו, שפורץ (גם) גדרי מציאותו ומתעלה לדרגא שלמעלה ממציאותו ("עליך").

ויתירה מזה: ענין הפריצה (פריצת כל הגדרים דמדידה והגבלה) נעשה המציאות שלו - "ויקרא שמו פרץ"[62].

ועוד וג"ז עיקר - "ואחר יצא אחיו אשר על ידו השני ויקרא שמו זרח", "ע"ש זריחת מראית השני"[63] בכל סביבתו - שהענין ד"פרצת עליך פרץ" הוא באופן של זריחה וגילוי לעין כל.

וכל זה חלק ב"פרשתו של יוסף", כאמור, שענין ההוספה לאמיתתו הוא באופן של פריצת גדר ("פרץ"), ובזה גופא ככל פרטי הענינים דלידת פרץ: "ויתן יד", "פרצת עליך פרץ", וזריחת מראית השני, כנ"ל.

ז. עפ"ז יש לבאר השייכות דסיפור לידת פרץ למכירתו של יוסף למצרים (שעל זה מדובר ב"פרשתו של יוסף") - שהפסיק במכירתו של יוסף בסיפור לידת פרץ:

הוספה אמיתית ("יוסף") באופן של פריצת גדר ("פרץ") - מודגשת (בעיקר) כשנמצאים למטה, בארץ מצרים [לא רק מצרים דקדושה, מלשון מיצר וגבול, אלא גם מצרים כפשוטו, "ערות הארץ"[64], תחתון שאין תחתון למטה ממנו], ואעפ"כ, נעשית העבודה בשלימות, ועד להוספה אמיתית, באופן של פריצת כל הגדרים, כולל גם שנעשה הבירור וההעלאה דמצרים.

וענין זה מרומז בסיפור לידת פרץ בסמיכות לירידת יוסף למצרים:

55) ויצא ל, כד.

56) ראה אוה"ת עה"פ.

57) ויתירה מזה - שדרגא נעלית זו היא בבחינת "אחר" לגבי הדרגא שלמעלה ממנה, היינו, שגם ההוספה בקדושה היא באין־ערוך, ע"ד ובדוגמת האין־ערוך ד"בן" ל"אחר".

58) לט, כח ואילך.

59) דאף שבפשטות הכתובים מדובר אודות שני בני־אדם, הרי, בעבודת האדם אפשר (וצריך) להיות ב' הענינים דפרץ וזרח באדם אחד (כמו ביחס ליהודה - שתולדותיו פרץ וזרח).

60) להעיר משיעור הרמב"ם דערב ש"ק (הל' שבת רפי"ג) - "ידו של אדם חשובה לו כארבעה על ארבעה . . הי' עומד באחת משתי רשויות אלו ופשט ידו וכו'".

61) להעיר שבשיעור היומי ברמב"ם מדובר אודות פריצת מחיצות (ראה לדוגמא: הל' שבת פט"ז ה"ה. ה"ז. ועוד).

62) ועד"ז י"ל בפירוש "בכל מאדך", "מאד שלך" [שנוסף על הפירוש לגריעותא, שאין זה "מאד" לאמיתתו, כי־אם "מאד שלך" בלבד, כיון שלגבי דרגא נעלית יותר ה"ז מדידה והגבלה (ראה תו"א מקץ לט, רע"ד. ובכ"מ), אולי יש לפרש גם למעליותא] - שה"מאד", למעלה ממדידה והגבלה, שקשור גם עם "מאד" האמיתי, נעשה "שלך", שזוהי מציאותו של האדם*.

63) פרש"י עה"פ.

64) מקץ מב, ט. שם, יב. וראה קה"ר פ"א, ד (בסופו).

*) ומרומז בתיבת "מאד" – אותיות "אדם" (ראה ב"ר פ"ח, ה ובפרש"י), שהענין שלמעלה מהגבלה ("מאד") נעשה מציאותו של ה"אדם".

מבואר בכ"מ[65] מעלת עבודתו של יוסף לגבי עבודת השבטים ו(אפילו)האבות - שהאבות והשבטים היו רועי צאן, בהתבודדות מהעולם, כדי שעניני העולם לא יטרידו אותם מדביקותם באלקות, משא"כ יוסף, שגם בירידתו למצרים [הן "בבית אדוניו המצרי"[66], ובאופן ש"ויפקידהו על ביתו וכל (אשר) יש לו נתן בידו"[67], הן בהיותו "בבית הסוהר"[68], ובאופן ש"ויתן שר בית הסוהר ביד יוסף את כל האסירים גו' כל אשר עושים שם הוא הי' עושה"[69], והן לאחרי שנעשה משנה למלך, "נתתי אותך על כל ארץ מצרים"[70], "השליט על הארץ . . המשביר לכל עם הארץ"[71]], הי' בתכלית הדביקות לאלקות, "מרכבה לאלקות ממש", ולא עוד אלא שפעל אצל ובהמצריים ענין המילה[72] כיון שנעשו "קנין כספו"[73].

ויש לומר, שהנתינת־כח לעבודתו של יוסף במצרים מרומזת בסיפור לידת פרץ, "פרצת עליך פרץ", פריצת כל הגדרים, שלכן, "בעת ההיא" ש"שבטים היו עסוקים במכירתו של יוסף . . יהודה[74] הי' עוסק ליקח לו אשה", שהכוונה בזה היא כדי שתהי' לידת פרץ, "פרצת עליך פרץ", שעי"ז תהי' עבודתו של יוסף בירידתו למצרים בשלימות, הוספה אמיתית, שהיא באופן של פריצת כל הגדרים[75].

ח. ובהמשך לזה, גם הירידה דיעקב ובניו (כל בנ"י) למצרים (כתוצאה ממכירת יוסף למצרים, ש"ע"י זה נתגלגלו וירדו למצרים"), והמשכה בהגליות שלאח"ז ש"נקראו[76] ע"ש מצרים" - קשורה עם לידת פרץ:

כוונת הגלות (הירידה למצרים) היא בשביל ההוספה ("יוסף") - כמארז"ל[77] "לא הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות אלא כדי שיתוספו עליהם גרים", שזהו"ע דבירור ניצוצות הקדושה[78], ועד לגרים כפשוטו[79], שמ"אחר" (כפשוטו) נעשה "בן".

וההוספה ("יוסף") שבזמן הגלות (מצרים) נעשית ע"י העבודה באופן של פריצת גדר ("פרצת עליך פרץ")[80] - שגם במצב של ירידה בגלות, ועד לחושך כפול ומכופל, תחתון שאין תחתון למטה ממנו, נעשית עבודתם של בנ"י בכל התוקף, הן בעניני קדושה, והן בבירור העולם, עד שפורצים גדרי העולם (מלשון העלם[81]) וגדרי הגלות, שבאמצע (תוקף) הגלות ממשיכים ומגלים אלופו של עולם[82], ועד שממשיכים ומגלים בעולם (לא רק "אלופו של עולם", אלא) גם בחי' האלקות שלמעלה מהעולם, ובאופן של הוספה בעילוי אחר עילוי, עד להמשכת וגילוי מהותו ועצמותו ית' - שעוה"ז התחתון שאין תחתון למטה ממנו נעשה דירה לו ית'[83], דירה לעצמותו[84].

ובלשון המדרש "שבטים היו עסוקין במכירתו של יוסף . . והקב"ה הי' (עוסק ו)בורא אורו של מלך המשיח" - דיש לומר, שבזה מרומז שהירידה למצרים (שהתחלתה במכירתו של יוסף) היא (ע"י

---

65) ראה לקו"ש חכ"ה ס"ע 196 ואילך. וש"נ.
66) לט, ב.
67) שם, ד (ובפרש"י).
68) שם, כ.
69) שם, כב.
70) מקץ מא, מא.
71) שם מב, ו.
72) ב"ר פצ"א, ה. תנחומא מקץ ו. פרש"י מקץ מא, נה.
73) ראה לקו"ש ח"י ע' 139.
74) שהוא אמר למכרו - "ויאמר יהודה גו' לכו ונמכרנו גו'" (לז, כו־כז), "אתה אמרת למכרו, אילו אמרת להשיבו היינו שומעים לך" - ובגללו נמכר למצרים.
75) וכיון שעיקר הענין דפריצת גדר מודגש במצב של ירידה למטה
(כנ"ל בפנים), לכן, בשביל לידת פרץ הוצרך להיות אצל יהודה ענין של ירידה למטה* - "וירד יהודה מאת אחיו ויט גו'".

*) ראה התחלת הענין במדרש שם: "בגדה יהודה . . נעשה חולין כו'". ובאגדת בראשית שם: "וירד יהודה וגו' וירא שם יהודה בת איש כנעני ויקחה, כיון שנטלה, אמר הקב"ה, המשיח עתיד לעמוד מיהודה והלך ונטל אשה כנענית, אלא מה אני עושה מביא עלילות - ועפ"ז יומתק לשון התנחומא (שבהערה 54) "עד שלא ירד יוסף ירד יהודה כו'".

76) ב"ר פט"ז, ה.
77) פסחים פז, ב.
78) ראה תו"א בראשית ו, א. ר"פ לך לך. ובכ"מ.
79) ראה תו"א תולדות כ, ג. ובכ"מ.
80) ועפ"ז יומתק ש"את יהודה שלח לפניו אל יוסף להורות לפניו גשנה (ולאח"ז) ויבואו ארצה גושן" (ויגש מו, כח) - שהנתינת־כח לירידת יעקב ובניו למצרים היא ע"י יהודה, שממנו נולד פרץ, כשם שהסיפור דלידת פרץ הוא הקדמה לירידת יוסף למצרים.
81) ראה לקו"ת שלח לז, ד. ובכ"מ.
82) כמרומז בתיבת "גאולה" - "גולה" בתוספת אל"ף באמצע התיבה (ראה ויק"ר ספל"ב. לקו"ת בהעלותך לה, ג. ובכ"מ).
83) ראה תניא רפל"ו. ובכ"מ.
84) ראה סה"מ מלוקט ח"ב ע' רמא. וש"נ.

. . תמות כנענית . . וימותו בני' . . כדי שידבק יהודה בתמר שהיא כהנת בתו של שם . . ויצא פרץ . . שהמשיח יוצא ממנו").

הנתינת־כח ו)בשביל התגלות אורו של משיח[85], לידת פרץ[86], "פרץ זה משיח שנאמר עלה הפורץ לפניהם", שעל ידו תתגלה ההוספה שע"י פריצת כל הגדרים (ב"מעשינו ועבודתינו כל זמן משך הגלות"[87]) בתכלית השלימות, דירה לו ית' בתחתונים.

ט. עפ"ז מובנת גם השייכות ד"פרשתו של יוסף" (מכירתו למצרים) ל"וישב יעקב", "לישב בשלוה"[88]:

ובהקדמה - שכיון ש"רצון יראיו יעשה"[89], ובפרט רצונו של יעקב, "בחור שבאבות"[90], בודאי קיים הקב"ה רצונו ובקשתו של יעקב לישב בשלוה.

ובשני אופנים: (א) במשך התשע שנים שישב בשלוה בארץ מגורי אביו (מאז שחזר מבית לבן עד שיוסף הי' בן שבע עשרה שנה)[91], (ב) ישיבה בשלוה באופן נעלה יותר - "ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה"[92], י"ז השנים (בגימטריא "טוב") שישב בשלוה בארץ מצרים שהיו מבחר שנותיו[93] (ועד שעל ידם נעשה "טוב" (שלוה) בכל שנות חייו, "כאילו כל ימיו בטובה"[94]).

85) להעיר מהשייכות דמשיח ליוסף* - כמבואר במדרשי חז"ל שלפני משיח בן דוד יהי' משיח בן יוסף (נסמן בלקו"ש חכ"ה ע' 259). ועוד ועיקר: גם משיח בן דוד שייך ל"יוסף ה' לי בן אחר", "זרע שהוא בא ממקום אחר . . זה מלך המשיח" (ב"ר פכ"ג, ה. פנ"א, ח. ובמ"כ שם), "שבא מרות המואבי' שהיתה מעם אחר העובדים ומשתחוים לאל אחר" (עבוה"ק ח"ד פי"ד. ושם: "המלך המשיח הוא אשר ישלים הכוונה בבריאה . . הצד ההוא אשר . . הי' אחר, ישיבהו תחת כנפי השכינה, ולא יקרא עוד אחר, כי יהפוך הרע . . אל הטוב . . ואז יהי' האחדות שלם").

86) ושייך גם ל"זרח" - זריחה וגילוי - "אורו של משיח" (ובפרש"י שם: "מבהיק אורו של משיח").

87) תניא רפל"ד.

88) בהבא לקמן - ראה גם לקו"ש חלק ל שם.

89) תהלים קמה, יט.

90) ב"ר רפע"ו. וראה זח"א קיט, ב. קמז, ב. שעה"פ תולדות כז, כה.

91) ראה לעיל הערה 41.

92) ר"פ ויחי.

93) ראה בעה"ט עה"פ. "היום יום" ח"י טבת. ובכ"מ.

94) תדבא"ר פ"ה.

*) ראה לקוטי לוי"צ לזח"ג (ע' ריט) בפירוש מאמר הזהר (לד, ב) "כמה נהורין אתבריאו עד לא אברי עלמא . . אורו של משיח", ש"אורו של משיח יסוד (בחינתו של יוסף), כי מה שנקרא משיח הוא ע"ש שנמשח בשמן, שמן הוא יסוד, כמו שיסוד נקרא זית שמן, ומה גם שיש משיח בן יוסף דיסוד".

והתחלת הישיבה בשלוה בארץ מצרים, "ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה" (שהיתה באופן נעלה יותר מהישיבה בשלוה בארץ מגורי אביו) - ב"אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה", "סיבה ראשונה . . (ש)ע"י זה נתגלגלו וירדו למצרים":

מצד ענינו של יעקב (השלישי שבאבות) כשלעצמו, מספיק הענין ד"וישב יעקב (לישב בשלוה) בארץ מגורי אביו" - המקום (והאופן) הטבעי דישיבה בשלוה;

אבל מצד השלימות ד"תולדות יעקב יוסף", ענין ההוספה, "יוסף ה' לי בן אחר", שגם מ"אחר" נעשה "בן", ובפרט כש"יוסף בן שבע עשרה שנה", בגימטריא "טוב", צריכה להיות הוספה בהישיבה בשלוה (טוב) באופן נעלה יותר - "ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה", "שבע עשרה שנה אחרנין"[95], שגם בארץ מצרים, "ערות הארץ", תחתון שאין תחתון למטה ממנו (מעמד ומצב ד"אחר"), נעשה "ויחי יעקב . . שבע עשרה שנה", בגימטריא טוב (חיים טובים של יהודי, של "בן"), ועד למבחר כל שנותיו - ישיבה בשלוה שלמעלה מהטבע, באופן של פריצת גדר, "פרצת עליך פרץ"[96].

95) זהר פרשתנו קפ, א. - וע"פ האמור בפנים יש לבאר מ"ש בזהר "כד אתאביד מיני' יוסף, בן שבע עשרה שנה הוה, וכל אינון יומין דאשתארו דלא חמא לי' ליוסף הוה בכי על אינון שבע עשרה שנין, וכמה דהוה בכי עלי', קב"ה יהב לי' שבע עשרה שנין אחרנין דאתקיים בארעא דמצרים בחדו ביקרא ובשלימו דכלא" - אף שלכאורה הי' לו להקב"ה ליתן לו כ"ב שנים טובות כנגד כ"ב השנים ש"לא חמא לי' ליוסף" שבהם "הוה בכי עלי'" (ולא י"ז שנים כנגד י"ז שנים שיוסף הי' עמו) - כיון שבשנים הטובות שחי יעקב בארץ מצרים נתגלה הענין ד"יוסף בן שבע עשרה שנה" (ועפ"ז יומתק דיוק הלשון "הוה בכי על אינון שבע עשרה שנין").

96) ועפ"ז יש לפרש בפרש"י "ביקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף. צדיקים מבקשים לישב בשלוה, אומר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא שמבקשים לישב בשלוה בעולם הזה" - למעליותא: לפי הפירוש הפשוט ש"קפץ עליו רוגזו של יוסף" הוא ענוש על הבקשה לישב בשלוה - הי' צריך לכתוב "ביקש יעקב לישב בשלוה, אמר הקב"ה לא דיין לצדיקים וכו', קפץ עליו רוגזו של יוסף"** [ובפרט שכן הוא הסדר במדרש (ב"ר פרשתנו פפ"ד, ג) שמביא רש"י ("ועוד נדרש בו") - "בשעה שהצדיקים . . מבקשים לישב

**) ע"ד לשונו בהמשך הפרשה (לט, ו) בנוגע ליוסף, "כיון שראה עצמו מושל התחיל אוכל ושותה כו' אמר הקב"ה אני מגרה בך את הדוב".

ועוד והוא העיקר - שהדרגא הנעלית דישיבה בשלוה ("וישב יעקב") שמתחילה ב"אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה" ("סיבה ראשונה . . (ש)ע"י זה נתגלגלו וירדו למצרים", ונעשה "ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה") היא הכנה לישיבה בשלוה בתכלית השלימות שתהי' בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו[97] - שהרי "בעת ההיא . . הקב"ה הי' (עוסק ו)בורא אורו של מלך המשיח", ע"י לידת פרץ, "זה משיח, שנאמר עלה הפורץ לפניהם", כנ"ל בארוכה.

י. ע"פ האמור לעיל יש להוסיף גם בביאור הקשר והשייכות דפרשת וישב לי"ט כסלו, ראש השנה לחסידות - שבהתגלות תורת חסידות חב"ד ישנם כל הענינים־שלבים ד"וישב יעקב בארץ מגורי אביו", "אלה תולדות יעקב יוסף", ו"פרצת עליך פרץ":

"וישב יעקב בארץ מגורי אביו" - רומז על התגלות תורת חסידות חב"ד ע"י רבינו הזקן, השלישי שבאבות החסידות, שעי"ז באה תורת החסידות דהאבות שלפניו (הבעש"ט והמגיד) באופן של התיישבות ("וישב") בהבנה והשגה בחכמה בינה ודעת (כנ"ל ס"א).

"אלה תולדות יעקב יוסף" - רומז על ההוספה בהתגלות והפצת תורת חסידות חב"ד ע"י רבותינו נשיאינו ממלאי מקומו של רבינו הזקן, עד לכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו, יוסף שבדורנו[98], שאצלו היתה הדגשה מיוחדת בהענין ד"יוסף ה' לי בן אחר", לעשות מ"אחר" "בן", ובהדגשה יתירה בבואו לחצי כדור התחתון (ע"ד ובדוגמת ירידת יוסף למצרים), שעי"ז נעשה הגילוי דתורת החסידות (ביחד עם הפצת התורה והיהדות) בכל העולם כולו[99], גם בתחתון שאין תחתון למטה ממנו.

ובזה ניתוסף עוד יותר באופן ד"פרצת עליך פרץ" - במשך הארבעים שנה[100] שבהם "קאי איניש אדעתא דרבי"[101], באופן ד"לב לדעת ועינים לראות ואזנים לשמוע"[102] - שהפצת המעיינות חוצה נעשית באופן ד"ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה", עד לפינה הכי נדחת בקצוי תבל, פריצת כל הגדרים[103], שלכן, מוכנים כבר לביאת משיח

בשלוה בעולם הזה, השטן בא ומקטרג, אמר, לא דיין וכו', תדע לך שכן הוא, יעקב אבינו ע"י שביקש לישב בשלוה בעוה"ז נזדווג לו שטנו של יוסף"*], ומזה שמסיים "צדיקים מבקשים לישב בשלוה אומר הקב"ה לא דיין כו' אלא שמבקשים לישב בשלוה בעולם הזה" (ואינו מוסיף לסיים בענין של עונש, "השטן בא ומקטרג", כבמדרש), י"ל שמרמז ומפרש שזהו סדר הרגיל אצל צדיקים, ע"פ רצונו והסכמתו של הקב"ה**.

ועפ"ז י"ל, שגם "קפץ עליו רוגזו של יוסף" הוא למעליותא - "רוגזו" דקדושה (ע"ד מארז"ל (ברכות ה, רע"א) "לעולם ירגיז אדם כו'") בשביל ההוספה ("יוסף") בישיבה בשלוה באופן של פריצת גדר ("קפץ עליו")***.

97) ולהעיר, שגם בהמשך הפרשיות שלאחרי פרשת וישב (שבהם מדובר אודות הירידה למצרים) מודגש ענין הגאולה (ראה גם קונטרס משיחות ש"פ וישלח תש"נ ס"ג־ד): פרשת מקץ - קץ הימים וקץ הימין (נסמן לקמן הערה 114). פרשת ויגש - הגשת יהודה ליוסף, סמיכת גאולה לתפלה (זהר ר"פ ויגש). פרשת ויחי - "ויחי יעקב", עד לחיים נצחיים. וכן פרשת (וספר) שמות (ספר הגאולה) - "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה", כדאיתא במדרש "ראובן ושמעון נחתין ראובן ושמעון סלקין" (ויק"ר פל"ב, ה), ע"ש "גאולת ישראל נזכרו כאן" (שמו"ר פ"א, ה).

98) ראה גם קונטרס משיחות ש"פ וישב תשמ"ח (סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 855 ואילך).

99) משא"כ עד אז הי' (עיקר) הגילוי דתורת החסידות "בארץ מגורי אביו", בארץ שבה גרו רבותינו נשיאינו שלפנ"ז, עד להמגיד והבעש"ט.

100) להעיר מהרמז בהפטורה דפרשת וישב: "ואולך אתכם גו' ארבעים שנה" (עמוס ב, יו"ד).

101) ע"ז ה, רע"ב.

102) תבוא כט, ג.

103) ובפרט ע"י ההוראה ונתינת־כח דאדמו"ר מהר"ש**** - שנקרא ע"ש שמואל בנה של חנה***** ש"השאלתיהו לה' כל הימים" (שמואל־א א, כח) "וישב שם עד עולם" (שם, כב) - "לכתחילה אריבער" (אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"א ע' תריז), שזהו תוכן הענין ד"פרצת עליך פרץ" (וראה לקמן הערה 105).

---

*) ועד"ז במבוא לתנחומא (באבער ע' 128 אות יג – מתנחומא כת"ו) "אמר הקב"ה ליעקב בקשת לישב עצמך, לא דיין לצדיקים לעוה"ב, בעוה"ז אינן ראויין לישיבה, מיד קפצה עליו צרת יוסף".

) ועפ"ז יומתק **שינוי עיקרי בין המדרש לפירוש רש"י – שלשון המדרש הוא "**השטן** בא ומקטרג אמר לא דיין כו'" (ובהתאם לכך מסיים בעונש), ורש"י משנה וכותב "אומר **הקב"ה**" (ובהתאם לכך אינו מסיים בעונש).

***) ועפ"ז יומתק שרש"י משנה מלשון המדרש "**נזדווג לו שטנו** של יוסף" (ורק בהמשך הענין, בהדרשה על הפסוק (איוב ג, כה) "לא שלותי גו' ויבוא רוגז", כותב "רגזו של יוסף") וכותב "**קפץ עליו רוגזו** של יוסף" (ולהעיר מתנחומא באבער שם: "**קפצה** עליו **צרת** יוסף").

****) להעיר, שבסדר נשיאי חסידות חב"ד שייך אדמו"ר מהר"ש ל"(אלה תולדות יעקב) **יוסף**", להיותו לאחרי ג' האבות דחסידות חב"ד (אדמו"ר הזקן, אדמו"ר האמצעי והצמח־צדק). – ולהעיר מהשייכות המיוחדת דכ"ק מו"ח אדמו"ר (יוסף שבדורנו) לאדמו"ר מהר"ש, עד להדמיון בקלסתר פניו כו'.

*****) להעיר שבר"ת ד"חנה" מרומזים ג' המצוות דנשי ישראל שעליהם עומד כל בית ישראל, **חלה נדה הדלקת הנר** (מגלה

צדקנו, "פרץ זה משיח, שנאמר עלה הפורץ לפניהם".

יא. ובהדגשה יתירה בי"ט כסלו דשנה זו:

א) שנה זו היא שנת ה'תנש"א, ר"ת הי' תהא שנת אראנו נפלאות - **ש"נפלאות" ה"ז למעלה ובהוספה על "נסים" (לאחרי "תהא שנת נסים"), ע"ד ובדוגמת ענינו של "פרץ", "פרצת עליך פרץ", ו"אראנו (נפלאות)" הוא ע"ד ובדוגמת ענינו של "זרח", ע"ש זריחת מראית השני, זריחה וגילוי ע"י הראי' ("אראנו"[104]) ועד בעיני בשר[105].**

ב) בי"ט כסלו דשנה זו מלאו קצ"ב שנה **להגאולה די"ט כסלו בפעם הראשונה (ה'תקנ"ט - ה'תנש"א), שמספר קצ"ב הוא (א) אותיות "קבץ", שמרמז שכבר נסתיימה[106] העבודה דזמן הגלות בקיבוץ ואסיפת הניצוצות[107] (שבשביל זה הגלה הקב"ה את ישראל לבין האומות) שבכל העולם כולו (עם כל פרטי השינויים שבהם - קבץ** שנה, **מלשון שינוי, שכוללת כל השינויים האפשריים[108]), וגם (ב) "קצב" - מלשון קצבה והפסק, ו"קצב שנה", קצבת זמן, היינו, שכבר נפסק ונקצב ונסתיים הזמן (וכל עניני העבודה שפעלו בזמן זה) דהפצת המעיינות חוצה שהתחיל בי"ט כסלו לפני קצ"ב שנה, ומוכנים כבר לקיום ההבטחה שכשיפוצו מעינותיך חוצה אתי מר דא מלכא משיחא.**

וזהו אחד הטעמים להדפסת ספר התניא (תושב"כ[109] דתורת חסידות חב"ד[110]) בהוצאה חדשה (ובפורמט גדול[111]) וחלוקתו לכאו"א מהאנשים והנשים והטף בקשר ובשייכות ל"חג הגאולה י"ט כסלו קצב שנה"[112] - כדי להדגיש בפועל ובגלוי לעיני בשר שלימות העבודה דיפוצו מעינותיך חוצה במשך קצב שנה, סוף זמן הגלות[113], "קץ[114] הימים"[115] ("קץ דשמאלא", סוף הגלות), ותיכף ומיד באים ל"קץ הימין"[116] (קץ

---

104) להעיר, שהר"ת דמספר השנה - נ"א - הוא "נפלאות אראנו", בהתאם לסדר הלידה דפרץ ואח"כ זרח (אף שגם לפנ"ז ישנו ענין של זריחה - "ויתן יד גו' זה יצא ראשונה" (ראה לעיל ס"ו)).

105) להעיר, שגם ענין הגילוי לעיני בשר ("זרח") מודגש אצל אדמו"ר מהר"ש (נוסף על ענין הפריצה, "לכתחילה אריבער", כנ"ל הערה 103) - כפי שאמר לאביו הצמח־צדק (במענה על תשובתו בנוגע לה"קץ" על שנת תר"ח שנדפס ה"לקוטי־תורה") ש"רוצים וצריכים ביאת המשיח בפועל" (לקו"ש ח"ו ע' 80 הערה 70. ועוד), היינו, שלא מספיק ה"קץ" בגילוי פנימיות התורה (הדפסת הלקו"ת), אלא ה"קץ" צ"ל בפועל ובגלוי לעיני בשר.

106) "קבץ" - לשון עבר, ולא "קובץ" (בתוספת וא"ו) בלשון הוה (שיכול להמשך עוד ו' חדשים).

107) להעיר מהשייכות לפרשת השבוע: "והנה אנחנו מאלמים אלומים בתוך השדה גו'" (לז, ז) - שזהו"ע קיבוץ ואסיפת ניצוצות הקדושה (תו"א פרשתנו כח, א. ובכ"מ).

108) עבוה"ק ח"ד פי"ט. אוה"ת מקץ שלח, סע"ב. ועוד.

---

109) ראה אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ ח"ד ע' רסא ואילך. וש"נ.

110) כולל גם תורת החסידות דהבעש"ט והמגיד כפי שנתבארה בתורת חסידות חב"ד, כמרומז־מפורש גם בהסכמות לספר התניא (שרבינו הזקן חפץ בהם, ועד שנקבעו בסדר הלימוד דספר התניא כפי שנחלק לימי השנה) - "אשר מכבר נגלה מסתריו ישב בשבת תחכמוני אצל אדוננו מורנו ורבנו (המגיד) . . וכעת ישמח ישראל (הבעש"ט) בהגלות דברי קדשו כו'" (הסכמת הרי"ל הכהן). - ראה לקו"ד ח"א סא, א. ועוד.

111) להעיר מהדגשת מעלת הגשמיות - כמות - לעתיד לבוא, שלכן, עיקר השכר הוא לנשמות בגופים דוקא (רמב"ן בשער הגמול בסופו. לקו"ת צו טו, ג. ובכ"מ), ועד שלעת"ל הנשמה ניזונית מן הגוף (ראה המשך וככה תרל"ז פפ"ח ואילך. המשך תרס"ו ע' תקכח. ועוד).

112) כפי שנדפס ע"ג השער דספר התניא.

113) ולהעיר, שבהתחלת ספר התניא נרמז ביטול (סוף) הגלות: "תניא" - אף שהגירסא הנפוצה היא "דרש ר' שמלאי" - כידוע (ראה ליקט פירושים לתניא בתחלתו. וש"נ) שיש קליפה שנקראת בשם "תניא" שמנגדת ללימוד רזין דאורייתא שעי"ז מקרבים את הגאולה, ובפתיחה זו ("תניא") נתכווין רבינו הזקן להחליש ולבטל קליפה זו, ובמילא, לקרב ולהביא בפועל את הגאולה. "בספ"ג" - רומז לסוף גלות השלישי (האחרון (ראה לקו"ש חכ"ו ע' 151. וש"נ)). "דנדה" - כידוע שבזמן הגלות נמשלו ישראל לנדה שצריכה ליטהר לבעלה (ראה יחזקאל לו, יז ובמפרשים. איכ"ר פ"ה, יז. ובכ"מ).

114) ראה זח"א נד, סע"א. ר"פ מקץ. איכ"ר פ"ב, ו - הובא ונת' באוה"ת ר"פ מקץ.

115) במ"ם סתומה - שרומזת על תיקון ושלימות פירצת הגלות ("חומות ירושלים אשר המ פרוצים" - מ' פתוחה בסוף התיבה), בגאולה האמיתית והשלימה ("לסרבה המשרה" - מ"ם סתומה באמצע התיבה) - ראה ספר הערכים־חב"ד ע' אותיות התורה (ע' רג ואילך). וש"נ.

116) בנו"ן ארוכה - שציורה למטה מן השורה רומז על ההמשכה למטה מטה (ראה לקו"ת פ' ראה כ, סע"ב. ובכ"מ), ועד שעי"ז מתהפך הענין הבלתי־רצוי דאות נו"ן (ר"ת נפילה*) לענין

עמוקות פ' שלח – בשם הגהות מימוניות) – שהם באופן ד"לכתחילה אריבער" (פריצה): חלה – "מראשית עריסותיכם תתנו לה'", שה"ראשית", הטוב והמובחר, נותנים לה'. נדה – שלילת הענין דהיפך הטהרה והפיכתו לטהרת המשפחה. והדלקת הנר – שלילת האפשרות דכשלון בעץ או באבן.

*) ועד ש"לא נאמר נו"ן באשרי מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל דכתיב נפלה גו'", אלא ש"חזר דוד וסמכן ברוח הקודש שנאמר סומך ה' לכל הנופלים" (ברכות ד, ב). – ולהעיר גם מהענין דסמיכת גאולה לתפלה (ברכות שם).

הגאולה)[117].

ובלשון הכתוב במזמור תהלים הידוע[118] (שאומרים בשנה זו) - "מצאתי דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו"[119], משיח צדקנו[120], שנקרא "משיח" ע"ש שנמשח בשמן המשחה ("שמן קדשי"), ונוסף על משיח בן יוסף[121], גם (ובעיקר) משיח בן דוד, דוד מלכא משיחא.

*

יב. מההוראות מהאמור לעיל בנוגע למעשה בפועל:

בעמדנו ביום השבת שהוא יום השלישי ל(חגיגות ד)חג הגאולה י"ט כסלו, ראש השנה לתורת החסידות ודרכי' - צריך כאו"א לקבל החלטות טובות מתאימות בנוגע ללימוד והפצת תורת החסידות (החל מלימוד ספר התניא כפי שנחלק לימי השנה מי"ט כסלו עד י"ט כסלו הבעל"ט) והנהגה בדרכי' בהוספה על ההחלטות שקיבל כבר בחג הגאולה עצמו, באופן של פריצת כל הגדרים, "פרצת עליך פרץ".

וכן הוספה בלימוד נגלה דתורה - החל מהמנהג לסדר חלוקת הש"ס בי"ט כסלו, ע"פ מ"ש בעל הגאולה בהתחלה ובסיום אגה"ק (וקו"א) שבספר התניא ע"ד "השלמת כל הש"ס כולו . . מדי שנה בשנה", "לחלק המסכתות עפ"י הגורל או ברצון כו'",

- אשר, כיון שמפני צוק העתים אין ביכולת כל אחד בפ"ע לסיים הש"ס בשנה אחת, הרי, עי"ז שמצטרף עם עוד כמה מישראל שמחלקים הש"ס ביניהם, נחשב לכל אחד מהלומדים כאילו למד בעצמו כל הש"ס[122], ע"ד שמצינו בהלכות שבת[123] ששנים שעשו יחד מלאכה שאחד אינו יכול לעשותה לבדו, שניהם חייבים, דחשיב שכל אחד עשה את המלאכה כולה[124] -

ובודאי סידרו חלוקת הש"ס גם בי"ט כסלו השתא, ובמקומות שלא סידרו עדיין חלוקת הש"ס, יעשו זה בהקדם האפשרי[125] ("מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה"[126], "חטוף ואכול חטוף ושתי"[127]). ומה טוב - שגם חלוקת הש"ס תהי' באופן של פריצת גדר, "פרצת עליך פרץ", עי"ז "שיקח" יותר ממסכת אחת.

[ובהמשך לזה - יש לעורר ולזרז עוה"פ אודות לימוד הרמב"ם ג' פרקים בכל יום על מנת לסיים בשנה אחת, כפי שכבר נתפשט המנהג בתפוצות ישראל שכל אחד מסיים לימוד הרמב"ם, "מקבץ

הכי נעלה - ר"ת "נסים" ו"נפלאות"*, ועד שכולל כל העילויים שבמשך נו"ן אלפים יובלות (נסמן במאמרי אדהאמ"צ דברים ח"א ס"ע רסח).

117) ויש לקשר זה עם הפרשה שמתחילין לקרוא במנחה - "ויהי מקץ שנתיים ימים" (אוה"ת שם). ולהעיר ברמז, ש"קץ"** בתוספת ב' (שנתיים ימים) הוא קצ"ב שנה.

118) פט, כא.

119) והחידוש שבדבר - שאף שנמשח "בשמן קדשי" (בחי' החכמה, ועד לבחי' קדש מלה בגרמי, בחי' הכתר) שלמעלה ממציאותו, ה"ז חודר ונעשה המציאות שלו, "משחתיו" דייקא (ע"ד האמור לעיל (ס"ו והערה 62) שהפריצה למעלה ממציאותו נעשית המציאות שלו).

120) החל מהגילוי ("מצאתי") דמשיח שבכאו"א מישראל - שנקרא בשם "כוכב"*** (ראה ירושלמי מע"ש ספ"ד), כמו משיח שנאמר בו "דרך כוכב מיעקב" (בלק כד, יז. וראה ירושלמי תענית פ"ד ה"ה), מפני שיש בו ניצוץ של משיח (מאור עינים ס"פ פינחס) - בחי' היחידה שבנשמת כאו"א מישראל, ונשמת משיח היא בחי' היחידה הכללית (רמ"ז לזח"ג רס, ב. ועוד).

121) שגם הוא נקרא "משיח" ע"ש שנמשח בשמן (ראה לעיל בשוה"ג להערה 85).

---

*) ראה לקוטי לוי"צ לזח"א ע' קפא: "נס הוא ב' אותיות נ' ס', נ' מורה על נפילה וס' מורה על סמיכה ועזר מהנפילה" (וראה תורת מנחם תפארת לוי"צ ח"א ע' רלג-ד).

**) והאות מ' – "מקץ שנתיים ימים" – רומזת על הארבעים שנה (כנ"ל ס"י).

***) להעיר מהשייכות לפרשת השבוע – שי"א השבטים נמשלו ל"אחד עשר כוכבים" (לז, ט).

122) ובפרטיות: ל"ו מסכתות (שיש בהם משנה וגמרא), ס' מסכתות ("ששים המה מלכות" - אלו ששים מסכתות (שהש"ר פ"ו, ט (ב). במדב"ר פי"ח, כא)), ס"ג**** מסכתות (כשמונין ג' הבבות כ"א בפ"ע, וכן שבת ועירובין כ"א בפ"ע - פי' מהרז"ו לשהש"ר שם, או כשמונין גם מסכת אבות שאינה מדברת בהלכות - חידושי הרש"ש לבמדב"ר שם).

123) שבת צג, א. וש"נ. רמב"ם הל' שבת פ"א הט"ז (מהשיעורים דימים האחרונים).

124) ראה לקו"ש ח"י ע' 267 ובהערות שם. וש"נ.

125) בסמיכות לזמן העיקרי דחלוקת הש"ס - בי"ט כסלו (דאף שבמשך זמן היו נוהגים לסדר חלוקת הש"ס בכ"ד טבת - ה"ז באופן של דחי' מזמנה העיקרי מפני אפס הפנאי בי"ט כסלו ("היום יום" - י"ט כסלו), ובשנים האחרונות חזרו ונהגו לסדר החלוקה בזמנה העיקרי, בי"ט כסלו (ראה לקו"ש ח"כ ע' 468 הערה 5)).

126) ראה מכילתא ופרש"י בא יב, יז.

127) ל' חז"ל - עירובין נד, א. וראה "מבוא" לקונטרס ומעין ע' 22.

****) אותיות "גס" דקדושה – גאות דקדושה (בתורה) שנמשכת משם ס"ג (ראה אוה"ת מג"א ע' ב'תכב-ג. ועוד).

לתורה שבעל־פה כולה", הלכות כל התורה כולה, בכל שנה].

וכן יש להוסיף בכל עניני יהדות תורה ומצוותי' והפצתם חוצה - בג' הקוין דתורה עבודה (תפלה) וגמ"ח, כפי שדרשו חז"ל[128] על הפסוק[129] "פדה בשלום נפשי" (ששייך להגאולה די"ט כסלו[130]), "כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הציבור, מעלה אני עליו כאילו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם".

וכל זה - באופן ד"פעולה נמשכת" בימים שלאח"ז, ובפרט בימי חנוכה[131], שנקבעו על נס השמן[132], שרומז על רזין דרזין שבתורה[133] (נוסף על כללות הענין ד"נר מצוה ותורה אור"[134]), ובאופן ש"מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ"[135], שזהו תוכן הענין דיפוצו מעינותיך חוצה, ענינו של י"ט כסלו, ומה גם ששלימות הגאולה די"ט כסלו - כשחזר רבינו הזקן לוויטעבסק (כההלכה - מצב ד"חזר לבוריו"[136]) - היתה בג' דחנוכה[137], שלכן, יכולים וצריכים להמשיך בכל עניני י"ט כסלו (כולל גם התוועדויות וחגיגות) גם בימי חנוכה[138], ובאופן של הוספה, כהוראת נרות חנוכה ש"יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך"[135], שבדורותינו אלה נעשה "מנהג פשוט" בכל ישראל[139].

ויה"ר שהדיבור וקבלת החלטות טובות בכהנ"ל ימהרו ויזרזו ויביאו את הגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו בפועל ממש ותיכף ומיד ממש, שביום הש"ק זה יקויים היעוד "עלה הפורץ לפניהם" ע"י "פרץ זה משיח", ועוד לפני הקריאה במנחה "ויהי מקץ שנתיים ימים", ועאכו"כ לפני ימי חנוכה, יהי' כבר קץ (סוף) הגלות, "קץ שם לחושך"[140], והתחלת ושלימות הגאולה הנצחית, ביחד ועיקר עם בנין וחנוכת ביהמ"ק הנצחי, "מקדש אדנ־י כוננו ידיך"[141], תיכף ומיד ממש.

128) ברכות ח, רע"א.
129) תהלים נה, יט.
130) כמ"ש אדה"ז באגרתו הידועה (אג"ק שלו סל"ח־ט).
131) שמתברכים מיום הש"ק זה - הן הימים שלפני שבת חנוכה, הן שבת חנוכה (שבת הבע"ל), והן הימים שלאחרי שבת חנוכה.
132) שבת כא, ב ובפרש"י.
133) ראה אמ"ב שער הק"ש פנ"ד ואילך.
134) משלי ו, כג.
135) שבת שם.
136) ראה סדר ברכת הנהנין לאדה"ז פי"ג ס"ה.
137) לקו"ד ח"א יב, א.
138) להעיר שימי חנוכה הם גם "ימי שמחה" (להרמב"ם הל' חנוכה פ"ג ה"ג. וראה בארוכה סה"ש תשמ"ח ח"א ע' 165. וש"נ).
139) רמ"א או"ח סתרע"א ס"ב.
140) איוב כח, ג. וראה זהר וב"ר ר"פ מקץ.
141) בשלח טו, יז.

אגרות קודש

ב"ה, נר החמישי, תשכ"ב
ברוקלין.

שלום וברכה!

לפלא שזה מזמן רב שאין ממנו כל ידיעות ומובן כוונתי לא ידיעות סתם כי אם בענין הפנימי הוא ענין העיקרי והעצמי, התמדה ושקידה בלימוד תורתנו הק' והנהגה מתאימה לזה.

ואם בכאו"א גדול ההכרח בהנ"ל, עאכו"כ בנוגע לכהנים (עיין רמב"ם סוף הלכות שמיטה ויובל ענין הכהונה בנוגע לעבודת ה', ובלקוטי תורה לרבנו הזקן סוף פרשת קרח).

ובמיוחד אשר זכה ונמצא ולומד בכפר חב"ד מיסודו ובהנהלתו של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא ישראל, ובודאי יודיע על כל האמור, והעיקר שילמוד בהתמדה ושקידה כנ"ל ובהנהגה מתאימה כנ"ל ואין לך דבר העומד בפני הרצון.

בברכה לבשו"ט.

לקוטי־שיחות פרשת וישב – חנוכה כרך טו

א.

הקשר בין "והבור רק אין בו מים" לבין חנוכה

על הפסוק[1] "והבור רק אין בו מים" נאמר בגמרא[2] (בסוגיא של חנוכה): "ואמר רב כהנא: דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרבי תנחום, מאי דכתיב "והבור רק אין בו מים", ממשמע שנאמר "והבור רק", איני יודע שאין בו מים? אלא מה תלמוד לומר "אין בו מים", מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו".

במבט ראשון נראה שדרשה זו (על "והבור רק...") מובאת בגמרא בסוגיא של חנוכה, כיוון שהיא נאמרה ע"י אותו מאן־דאמר שאמר את הדרשה הקודמת לדרשה זו בגמרא ("אמר רב כהנא: דרש ר' נתן בר מניומי משמיה דרבי תנחום, נר של חנוכה...")[3]. אבל כבר דובר מספר פעמים על כך, שכל דבר בתורה הוא מדוייק לחלוטין, ולכן, כאשר הגמרא מביאה דרשה כלשהיא בסוגיא מסוימת, אין זה (רק) מפני ענין צדדי (זהות באומר המאמר) אלא שלתוכן הדרשה יש קשר לסוגיא בה היא מובאת.

מובן אפוא בענינו שיש קשר בין מאמר חז"ל הנ"ל לבין חנוכה, ובמיוחד לפי דברי השל"ה בתחילת פרשתנו, שפרשיות וישב, מקץ ופרשת ויגש, קשורות לחנוכה, והרי הפסוק "והבור רק אין בו מים" כתוב בפרשת וישב.

ב.

פירוש מאמר חז"ל הנ"ל בפנימיות הענין

אומרים חז"ל[4]: "אין מים אלא תורה". מובן מזה שבכל מקום שכתוב בתורה "מים" רומזת המילה גם ל"תורה", ובמיוחד בפסוק "והבור רק אין בו מים", שעליו מפורש במדרש[5] שמדובר בו על תורה: "בור רק – נתרוקן בורו של יעקב, אין בו מים – אין בו דברי תורה שנמשלו למים וכו'".

ואכן, זהו פירושו העמוק והפנימי של מאמר חז"ל זה "מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו": [במיוחד לאור העובדה שבמדרש[5] מובאים שני הפירושים הנ"ל – (א) "מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו" ו(ב) "אין בו מים – אין בו דברי תורה" – זה בהמשכו של זה]:

בשעה שנמצאים במצב של "אין בו דברי תורה" ("אין בו מים") מגיעים בדרך ממילא למצב של "נחשים ועקרבים יש בו" – ואין דרגת ביניים ביניהם, כלומר, החסרון של "אין בו דברי תורה" אינו גורם רק לריקנות ה"בור" מתורה, כשבאפשרותו להישאר "מלא" בעניני רשות מותרים, אלא שכתוצאה מיידית מתהווים בתוך ה"בור", "נחשים ועקרבים" דברים ההפוכים ומנוגדים לקדושה[6].

פירוש זה דומה לפירוש הבעש"ט[7] על הפסוק[8] "וסרתם ועבדתם": "כאשר האדם מפריד את עצמו מהשי"ת מיד הוא עובד עבודה־זרה ולא יש דבר ממוצע".

לפי פירוש פנימי זה מובן מדוע אין התורה מציינת בפירוש "נחשים ועקרבים יש בו", ואנו לומדים זאת מ"אין בו מים" – וזאת מפני ש"נחשים ועקרבים יש בו" הוא תוצאה הכרחית של "מים אין בו", ואין צורך לפרטה.

כן מובן מדוע מביא המדרש את שני הפירושים הללו זה בהמשכו של זה: פירוש אחד תלוי ומוסבר בפירוש האחר: העובדה ש"נחשים ועקרבים יש בו" היא תוצאה הכרחית מן העובדה ש"אין בו מים – אין בו דברי תורה", וסיבה זו גורמת לענינים המנוגדים לתורה – מכירת יוסף.

ג.

שתי שאלות המתעוררות בעקבות הדברים דלעיל

לכאורה ניתן להקשות: בשלמא פירוש הבעש"ט שהובא לעיל על הפסוק "וסרתם ועבדתם", שמדובר בו על עצם ההתקשרות והדביקות של עם ישראל עם הקב"ה, מובן שמיד כאשר קיים הענין של "וסרתם", מיד כאשר מתנתקים מן הדבקות בה', כבר מתהווה ההיפך מכך: "ועבדתם": "מיד הוא עובד עבודה־זרה" (הכוונה היא גם לעבודה־זרה בצורתה העדינה[9]);

1) פרשתנו לז, כד.
2) שבת כב, רע"א (וכן בחגיגה ג, א). הובא בפרש"י עה"פ.
3) ע"ד פרש"י חגיגה שם.
4) ב"ק יז, א. וש"נ.
5) ב"ר פרשתנו פפ"ד, טז.

6) להעיר מד"ה באתי לגני תרצ"ט רפ"ט. המשך באתי לגני ה'שי"ת ספ"ח.
7) צוואת הריב"ש סע"ו (קה"ת תשל"ה). וראה הערות וציונים שם.
8) עקב יא, טז.
9) ראה תניא פ"כ ואילך.

אבל בענייננו, כאשר מדובר על חסרון בתורה ("מים"), מדוע מוכרחים לומר שאם אין תורה, מתחייבת כתוצאה מזה מציאות של "נחשים ועקרבים" – ענינים המנוגדים לתורה.

כמו כן עלינו להבין קושי אחר: ידוע שאחי יוסף סברו שעל־פי הדין חייב יוסף מיתה (בהחשיבם אותו ל"נוכל ומתנקש בנפשם להמיתם" ולפיכך יש לדונו כ"רודף"[10], או מפני סיבות אחרות, המובאות על ידי מפרשי התורה[11]) –

אם כך, מדוע אומר המדרש שמפני שרצו האחים להרוג את יוסף "נתרוקן בורו של יעקב... אין בו דברי תורה", וממילים אלו משתמע שהשבטים לא התחשבו, ח"ו, ב"דברי תורה" – והלא לדעתם נהגו על פי דין תורה?

ד.

"מים" - הכנעתו של האדם הלומד תורה

כדי להבין את התשובה לשאלות שבסעיף הקודם, עלינו לעיין בסיבה שבגללה השוו חז"ל את התורה ל"מים".

התורה נמשלה לכמה דברים, ללחם; ליין, לשמן וכו', כאשר כל אחד מן הדברים הללו מתאר תכונה אחרת מתכונותיה של התורה[12]. על ההשוואה שבין "מים" לתורה אומרים חז"ל[13]: למה נמשלו דברי תורה למים... לומר לך: מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה". כלומר, "מים" אינם דימוי לעצם ענין התורה[14], אלא להתבטלותו של לומד התורה ממציאותו העצמית ולשפלותו, הנדרשות בלימוד התורה[15].

וכך יש להסביר את דברי המדרש הנ"ל: "נתרוקן בורו של יעקב... אין בו דברי תורה" – אצל אחי יוסף היה קיים הענין של תורה ודיני תורה, אך היה חסר להם ענין ה"מים" שבתורה ("והבור רק אין בו מים") כמו שיתבאר להלן. חסרה להם ההתבטלות העצמית ביחס לדרגתם הנעלה, כפי שאנו רואים בענין הכריעות בתפילת העמידה, שם נקבע הסדר שכורעים ב"ברוך" וזוקפים בשם ה', אבל "המלך – כיוון שכרע, שוב אינו זוקף"[16].

אבל הסבר זה מחמיר את השאלה שהוזכרה לעיל: כיצד ייתכן, שמיד כאשר "אין בו מים", מתחייבת תוצאה של "נחשים ועקרבים יש בו" – האם רק בגלל העדרותם של התבטלות עצמית והרגשת שפלות בלימוד התורה, תתהווה מציאות של "נחשים ועקרבים", המנוגדים לענין התורה?

ה.

הכנעת הלב - תנאי מוקדם לדבקות ב"נותן התורה"

התשובה לשאלה זו היא: עיקרה של התורה הוא, שבאמצעות לימודה מתקשרים ומתאחדים עם נותן התורה, ולפיכך מהוות התבטלותו העצמית ושפלותו של הלומד תנאי הכרחי בלימוד, כל עוד חש היהודי את עצמו כמציאות עצמאית קיימת, הוא מוגבל בהגבלותיו של נברא, ואינו יכול להתאחד עם נותן התורה, שהוא בלי־גבול. רק ע"י התבטלות מוחלטת של לומד התורה, המביאה להשתחררותו מהגבלותיו, יכול הוא להתקשר עם ה"בלי־גבול" של נותן התורה.

לפי זה מובנת הבקשה[17] "ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך":

לכאורה, מוכרח לימוד התורה ("פתח לבי בתורתך") להתלוות בהתעוררות, התרגשות, התלהבות, ובהבנה והשגה, היכולים להתקיים כאשר שכלו וכוחות נפשו של האדם מורגשים במציאות, ואילו הבקשה "ונפשי כעפר לכל תהיה" שוללת ומבטלת את מציאותו העצמית, וזוהי סתירה להתעוררות המלווה את לימוד התורה?!

אלא, "פתח לבי בתורתך", תורה שלך, הלומד יכול להפוך לכלי לתורתו של הקב"ה, שאיננה מוגבלת, רק כאשר קיימת אצלו תחילה התבטלות מוחלטת, "כעפר לכל", ש"הכל דשין עליו"[18]. התבטלות זו מכשירה אותו ל"קבל" את תורתו של הקב"ה[19], ולאחר מכן

---

10) ספורנו פרשתנו שם, יח.

11) אוה"ח שם, כ. מפרשי רש"י בפרשתנו. פרשת דרכים בתחלתו. ועוד.

12) לקו"ת שה"ש רד"ה צאינה וראינה הב'.

13) תענית ז, א.

14) לדרז"ל זו.

15) ועד"ז למעלה, כביכול – דבחי' מים היא "ענותנותו" של הקב"ה, מה ש"התורה ירדה ממקום כבודה.. ומשם נסעה וירדה וכו'" (תניא פ"ד).

16) ברכות לד, רע"ב.

17) ברכות יז, א: אלקי נצור כו'.

18) ראה עירובין נד, א: "אם משים אדם עצמו כמדבר זה שהכל דשין בו תלמודו מתקיים בידו". לקו"ת במדבר טו, רע"ג. ועוד.

19) כמרז"ל (ברכות כב, א) "מה להלן באימה וביראה כו' אף כאן כו'".

מתקיים "יגעת" – ע"י יגיעתו בכוח שכלו הוא מקבל את תורתו של הקב"ה באמצעות כוחות נפשו הפנימיים – "פתח לבי בתורתך".

ו.

מעלת לימוד התורה בדיבור דוקא

לפי זה יובן דבר תמוה שבלימוד התורה יש לדיבור מעלה מיוחדת על פני הבנת התורה[20].

ההלכה קובעת[21] ש"המהרהר בדברי תורה אינו צריך לברך (ברכת התורה)" כי "הרהור לא כדיבור הוא", ו"כל מה שלומד בהרהור לבד ואפשר לו להוציא בשפתיו ואינו מוציא, אינו יוצא בלימוד זה ידי חובת מצוות ולמדתם אותם"[22], ויתירה מכך: הבנת התורה תלויה בדיבור התורה, כפי שאומרים חז"ל[23] על הפסוק[24] "חיים הם למוצאיהם" – "אל תקרי למוצאיהם אלא למוציאיהם בפה", ולא רק ב"פה", אלא "ערוכה ברמ"ח אברים שלך משתמרת, ואם לאו אינה משתמרת"[25].

ויש להבין: בשו"ע[26] נפסק שדיבור דברי תורה (של תושבע"פ) ללא הבנתם כלל "אינו נחשב ללימוד כלל". כלומר, הלימוד (בתושבע"פ) מבוסס על הבנת הנלמד.

אם כך, מדוע בכל זאת חשוב כל־כך הדיבור בתורה, עד כדי כך, שאם הוא חסר, לא די ש"אינו צריך לברך" ואינו יוצא "ידי חובת מצוות ולמדתם אותם", אלא גם הבנת התורה "אינה משתמרת" אצלו.

ז.

דיבור הוא "ירידת" האדם ממעלתו

ההסבר לכך, יובן אף הוא ע"י הדברים דלעיל: העיקר בתורה הוא ההתקשרות באמצעותה עם נותן התורה, וגם לימוד התורה צריך להיות באופן של הבנת הענין, לא לפי שכלו של הנברא, אלא כפי שהוא מצד הקב"ה ("תורתו" – של הקב"ה).

מובן איפוא שאין להסתפק בהתבטלות כהקדמה ללימוד התורה, אלא על הלימוד עצמו להיות באופן של התבטלות[27], ולכן על הלימוד להיות באופן של "למוציאיהם בפה" ועד ל"ערוכה ברמ"ח אברים":

כאשר יהודי לומד תורה בכוח שכלו, מעלתו הנשגבה ביותר של האדם, הוא נשאר ב"מציאותו" כאדם, ואינו יכול לקלוט את תורתו של הקב"ה.

ניתן ללמוד זאת כקל־וחומר מ"פילא דעייל בקופא דמחטא"[28] – מה"פיל", שלמרות שהוא מוגבל, בכל זאת, אין מתקבלת על הדעת השחלתו ב"קופא דמחטא", עד שאפילו בחלום אין רואים זאת, וכל זאת מפני ש"קופא דמחטא" קטן ממנו. על־אחת־כמה־וכמה ודאי הוא שהתורה שהיא קשורה בקב"ה (שעשועי המלך בעצמותו), שהוא "בלי־גבול" אמיתי, אינה יכולה להתפס בשכלו של אדם מוגבל.

ולכן "אינה משתמרת" אצלו, בהגבלותיו, כפי שמספרת שם הגמרא[22] על "תלמיד אחד... שהיה שונה בלחש... שכח תלמודו".

לא כך כאשר קושרים את הלימוד עם "פה", ועם דרגה נמוכה יותר, "רמ"ח אברים", שהם נמוכים מן השכל, מעלת האדם.

כלומר, האדם לומד באופן של "ירידה" ממעלתו, ומבטל את "מציאותו"[29], ודוקא אז יכולה "תורתו של הקב"ה", הבלתי־מוגבלת, להקלט אצלו בעומק – "תורתו משתמרת".

ח.

"מים אין בו" מביא בדרך ממילא ל"נחשים ועקרבים" כפירושו לעיל

לפי זה יובן מאמר חז"ל "מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו" (כפירושו לעיל שבאם "מים אין בו", בדרך ממילא מגיעים למצב של "נחשים ועקרבים יש בו"):

כיוון שעיקר התורה הוא התקשרות עם נותן התורה, המתבצעת באמצעות התבטלותו של הלומד

---

20) בענין תועלת ה"דיבור" בת"ת – ראה תניא רפל"ז (בשביל בירור נפה"ב וכו'). ד"ה יו"ט של ר"ה תרנ"ט (עי"ז נעשה יתרון והוספה בהשכל – עיי"ש בפרטיות). ועוד.

21) שו"ע אדה"ז או"ח סי' מז ס"ב.

22) הל' ת"ת לאדה"ז פ"ב סי"ב.

23) עירובין שם, רע"א.

24) משלי ד, כב.

25) עירובין שם. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ס"ט.

26) הל' ת"ת פ"ב סי"ג.

27) להעיר משבת (ל, ב): "כל ת"ח שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר.. יתיב באימתא ופתח בשמעתא".

28) ברכות נה, סע"ב.

29) ראה סה"מ תרנ"ט ע' קמח. סה"מ תש"ד ע' 76. ולהעיר ממשנ"ת בלקו"ש [המתורגם] ח"ו (ע' 121), דזה שהאדם נק' "מדבר" הוא מצד זה שבדיבור מתבטא אמיתית הרוחניות ופשיטות הנפש שלמעלה מ"מציאות" האדם, עיי"ש בארוכה.

ממציאותו העצמית, אין מקום ל"דבר ממוצע", דרגת ביניים בין "מים אין בו" לבין "נחשים ועקרבים יש בו": או שקיימת אצלו התבטלות זו, ואז הוא מכוון בלימודו לאמיתתה של תורה, כרצון נותן התורה, או שאין קיימת אצלו, ח"ו, ההכנעה, ה"מים" שבתורה, ואז חסרה לו השתייכות לנותן התורה, והתוצאה המיידית היא ש"נחשים ועקרבים יש בו" – לא רק שאין לו קשר לתורה (כמאמר חז"ל[30] "לא תמצא בגסי הרוח...") אלא שהוא מנוגד לקדושה, כמאמר חז"ל[31] "אין אני והוא יכולים לדור בעולם", ויותר מכך "כאילו עובד עבודת כוכבים... כפר בעיקר"[32], (כענין "וסרתם – ועבדתם").

וזהו פירושו של המדרש בקשר לאחי יוסף ש"נתרוקן בורו של יעקב... אין בו דברי תורה": לא חסרה להם ח"ו (עצם לימוד ה)תורה (והם סברו שלפי הדין מגיעה ליוסף מיתה), אך חסרה להם, יחסית לדרגתם הנעלה, ענין ה"מים" שבתורה, ההתבטלות, ולפיכך לא כוונו לאמת בקובעם את עונשו של יוסף.

ט.

סיפורי יוסף ואחיו קשורים למתן תורה, וכך גם ענין זה

סיפוריה של פרשתנו על מאורעות יוסף ואחיו הם הקדמה לגלות ויציאת מצרים, שהרי מכירת יוסף גרמה לירידת יעקב ובניו למצרים, שתכליתם היא: מתן תורה[33].

וכך גם הענין של "מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו", שהתורה מלמדת אותנו בפרשה זו, שזה קשור בקשר כללי למתן־תורה, כי הענין של "מים" בתורה – התבטלותו העצמית של לומד התורה, כדי להתקשר עם נותן התורה, נתהווה בעיקר[34] במתן־תורה, כפי שיבואר להלן.

ההבדל בין לימוד התורה של האבות לפני מתן תורה ולימוד התורה של הבנים לאחריו, הוא: לפני מתן תורה היה הלימוד "בכח עצמו", – השגת התורה היתה במידה שנברא יכול להשיג ולהבין, ואילו במתן תורה "ונתן לנו את תורתו", התורה, כפי שהיא תורתו (של הקדוש־ברוך־הוא, שעשועי המלך בעצמותו) ניתנה ע"י הקדוש־ברוך־הוא לכל יהודי, כמובן מן ההלכה הפסוקה שכל יהודי חייב בכל יום לומר את ברכות התורה.

לפי זה יובן מאמר חז"ל[35]: "בתחילה היה משה לומד תורה ומשכחה עד שניתנה לו במתנה...". שהרי, לכאורה תמוה מדרש זה: גם לפני מתן תורה למדו תורה, כדברי חז"ל[36] "מימיהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם", וברור שהם לא שכחו את לימודם (שאם לא כן, לא היה קיים לימוד באופן של "ישיבה"), כיצד אפוא ייתכן שדוקא לאחר מתן תורה "היה משה לומד... ומשכחה"?!

אלא, שהלימוד לפני מתן תורה היה לימוד בדרגת התורה שבהתאם לבריאה, ולכן יכולה היתה להקלט עמוק, אך לא כן אחר־כך, במתן תורה נתן הקב"ה למשה את "תורתו", הנעלית לגמרי מן הבריאה, דרגה שהנברא אינו יכול לקלוט בכוחות עצמו, ולפיכך "היה משה לומד תורה ומשכחה". (בדומה למה שהוסבר לעיל בענין של "אינה משתמרת").

וכך היה "עד שניתנה לו במתנה" – ה', הכל־יכול, וביכולתו לחבר את ה"בלי גבול" שלו עם "גבול", נתן ("ניתנה לו") את תורתו הבלתי־מוגבלת, בדרך של מתנה (וכל הנותן בעין יפה נותן[37], ומתנה באה ללא תשלום תמורתה) לנברא מוגבל.

דבר זה קיים אצל כל יהודי. תורתו של הקב"ה נקלטת בפנימיות ("משתמרת") כי "נתן לנו את תורתו" – הקב"ה נתן את התורה לכל יהודי במתנה.

מצד שני, למרות שיהודים "מקבלים" את התורה בכוחו של "נותן התורה", בכל זאת חייבת להיות התבטלות מציאותו של האדם כדי שהתורה תהא "משתמרת" אצלו (כפי שנתבאר לעיל בהרחבה), שהרי הכוונה היא שאת הענינים הנעלים ביותר יקבלו היהודים רק באמצעות עבודה ולא כ"נהמא דכיסופא (=לחם בושת)"[38], ולכן חייב האדם לעשות משהו

30) עירובין נה, רע"א.
31) סוטה ה, א.
32) שם ד, ב. רמב"ם הל' דעות פ"ב ה"ג. שו"ע אדה"ז סקנ"ו ס"ג.
33) בארוכה ראה תו"א שמות (ד"ה ואלה שמות. סד"ה הבאים ישרש יעקב).
34) כי מעין זה הוצרך להיות גם לפני מ"ת (בתור הכנה אליו).
35) נדרים לח, א.
36) יומא כח, ב.
37) ב"ב נג, א. וש"נ.
38) ראה בארוכה לעיל ע' 102 ואילך.

מצידו שיגרום להיותו ראוי (במידה מסוימת) לקלוט את תורתו של הקב״ה[39], וזאת ע״י ענין ההתבטלות, שבאמצעותו הוא משתחרר ממציאותו ומהגבלותיו[40].

י.

הקשר שבין מאמר חז״ל ״מים אין בו...״ לבין חנוכה

לפי כל הדברים דלעיל יובן הקשר שבין מאמר חז״ל ״מים אין בו...״ לבין חנוכה, קשר שבגללו, בין השאר, מובא מדרש זה בגמרא בסוגיא של חנוכה.

ידוע[41] ההסבר על הדיוק בלשון הנוסח של ״ועל הניסים״: ״כשעמדה מלכות יון הרשעה... להשכיחם תורתך...״ – שהיוונים לא רצו להשכיח מן היהודים את עצם החכמה שבתורה, ולנתקם לחלוטין מן התורה, אלא רצו להשכיח שהתורה היא ״תורתך״ – תורת ה׳.

ולפיכך הם טמאו את ״כל השמנים שבהיכל״[42], ולא גרמו לאבדן השמן[43], שהרי ״שמן״ הוא סמל לחכמה[44]:

היוונים הסכימו שיישאר אצל היהודים ה״שמן״, החכמה שבתורה, אך הם רצו שיהיה זה שמן טמא ח״ו, שלא יהיה לכך קשר עם קדושת התורה, עם נותן התורה (״תורתך״).

וזהו אחד הטעמים לזה שה׳ עשה את הנס של מציאת פך שמן טהור, למרות שמותר היה להם להדליק את המנורה, כי טומאה הותרה בציבור[45], כל זאת מפני שנצחון חנוכה מבוסס על שמן טהור, שהתורה תהיה ״תורתך״.

וכשם שהוסבר לעיל, בענין ״מים אין בו...״, שדוקא ע״י ענין ה״מים״ שבתורה, ההתבטלות לפני נותן התורה, נשמרים מ״נחשים ועקרבים יש בו״, כך גם בענין חנוכה:

דוקא באמצעות הדלקת נרות חנוכה (שמן טהור), מתהווה ״כליא ריגלא דתרמודאי״[46] – ״תרמוד[47] – אותיות מורדת״[48]. (כלומר, ע״י נרות חנוכה ״כלה רגל של מרידה״): כאשר חסר הענין של שמן טהור (תורתך) יש עדיין מקום למרידה (״מורדת״) בה׳, (״וסרתם – ועבדתם״);

הדלקת נרות החנוכה ״על פתח ביתו מבחוץ״, כך שהם יאירו את ה״חוץ״, מביאה ל״כליא ריגלא דתרמודאי״, וזאת גם ״מן השוק״, בשיא השלימות. מכלים לגמרי את ענין ה״מורדת״ (המרידה בה׳) ואפילו את ״ריגלא דתרמודאי״, הדרגה התחתונה שבמרידה, עד שמאירים את חשכת הגלות ומביאים את הגאולה האמיתית והשלימה בקרוב ממש.

(משיחת ש״פ וישב תשל״ו, יום ב׳ דחנוכה״ש תשל״ב)

---

39) וי״ל שזהו עוד ענין, נוסף על סיבת נתינת המתנה ״דאי לאו דעביד נייחא לנפשי׳ לא יהיב לי׳ מתנתא״ (עיין מגילה כו, ב. גטין נ, ב. ב״מ טז, א. ב״ב קנו, א).

40) עפ״ז יש לבאר ג״כ זה שרוב הציוויים שבעשה״ד ״הם דברים פשוטים שגם שכל אנושי מחייבן״ (לקו״ת במדבר יב, ג) – כי דוקא ע״י ״ירידת״ האדם בענינים אלו, שמורה על הביטול והעדר המציאות שלו, אפשר להיות הענין דמתן תורה (ע״ד הנת״ל בענין דיבור שבתורה).

41) ראה ד״ה מאי חנוכה תש״א. ועוד. ובארוכה – לקו״ש ח״ג [המתורגם] ע׳ 69.

42) שבת כא, ב.

43) ראה גם לקו״ש שם. ח״ב [המתורגם] ע׳ 176 ואילך. ועוד.

44) ראה הגהת הרח״ו לזח״ב קמז, ב. תו״א מ, ד. ועוד. וראה מנחות פה, ב.

45) יומא ו, ב. ועוד.

46) שבת שם.

47) ראה לקו״ש ח״ה ע׳ 448 בשוה״ג.

48) עמק המלך שער קרית ארבע ר״פ קיא. קה״י ע׳ תרמוד. ועוד (ראה לקו״ש שם בהערות). וראה לקו״ש ח״ג [המתורגם] ע׳ 65 הערה 3 (רמז ע״ז בנגלה).

בראשית ל, כז: וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָבָן אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ נִחַשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי יְהוָה בִּגְלָלֶךָ:

נב

ביאור הקשר דמקל" ליעקב -בחי' תפארת, ורמז בגי' דמקל" דיעקב ויוסף מחברים, מן הקצה - בינה, אל הקצה - מלכות וכו'

ויקח לו יעקב[1] מקל וגו',

א) יש שתי[2] בחינות 1) מקל, 2) שבט.

מקל, הוא מקל גדול.

שבט, הוא מקל קטן.

מקל[3] הוא בחי' תפארת — [4]יעקב. וכמ"ש[5] במאורי אור מע' מקל ע"ש.

שבט הוא בחי' יסוד — [6]יוסף, ועיין במאורי אור מע'[7] שבט ע"ש.

וזהו [8]אלה תולדות יעקב יוסף.

ב) יעקב[9] הוא תפארת אות[10] ו' — ו' רבתא, ואות ו' במילוי[11] ג"כ ו' — ו' זעירא.

ג) והמילוי דמקל[12] — מ', ו"פ, מ"ד הוא ג"כ מספר מק"ל, והיינו מקל הפשוט הוא תפארת — ו' הפשוט, והמילוי שהוא מספר מקל הוא ו' המילוי ו' זעירא, שהוא מקל קטן.

ד) ודע, שמקל הוא מספר רבוע[13] אדנ"י — קכ"ו,

---

1) מבאר כאן ד' פרטים בענין "מקל" בקשר ליעקב ויוסף.

א) דיש בגשמיות "מקל" ו"שבט" שהם כנגד יעקב ויוסף.

ב) ה"ציור" דמקל הוא כמו אות "ו", ויש באות ו' ב' פעמים ו"ו, כשכותבים אות "ו" במילוי, כזה: "וו", אות ו' הראשון נגד יעקב, והאות ו' ה"מילוי" — התולדה — כנגד יוסף, בסוד "אלה תולדות יעקב יוסף".

ג) בה"גימטריא" ד"מקל" הפשוט והמילוי — שהם שווים, דמקל עצמו ("הפשוט") כנגד יעקב, וה"מילוי" ד"מקל" כנגד יוסף כדלקמן.

ד) בהגימטריא הכללי של התיבה ד"מקל", דמרמז לבחי' יעקב ויוסף המחברים בינה ומלכות כדלקמן.

2) ראה 'אור התורה' ויצא, עמוד 444.

3) מבאר בגשמיות יש מקל — שהוא גדול, ו"שבט" יוצא ונמשך מן המקל, והוא מקל קטן, כן ה"מקל" מרמז ליעקב בחי' תפארת, ו"שבט" מרמז ליוסף בחי' יסוד, שיוצא ונמשך מן בחי' תפארת. שיסוד הוא בחי' "קטן" לערך בחי' תפארת.

4) תפארת יעקב: ראה לקוטי תורה פרשת ואתחנן עמוד ה, ב. וראה ביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי עמוד כט, ג וז"ל: הנה כל עיקר בחי' יעקב הוא בבחי' קו האמצעי שנק' בריח התיכון המבריח כו' שהוא בחי' תפארת דז"א כידוע . . ., וזהו כל עיקר עבודת יעקב כל ימיו רק להמשיך אור א"ס בבחי' התכללות דחו"ג בכמה אופנים שונים שזהו עיקר בחי' יופי והידור שנק' יקרא דמלכא ולזה הי' כל מגמתו בכל בחי' העבודה שהי' עובד כל ימיו וכמו בעובדא דמקלות אשר פצל ברהטים כו' מחשוף הלבן כו' שהוא בחי' התכללות במקלות מחו"ג כדי שיהי' בחי' התולדה דצאן שיחמנה במקלות ג"כ בבחי' ההתכללות חו"ג והן בחי' ברודים כו' ולמעלה הוא עיקר בחי' התיקון כידוע.

5) מבאר שם דכל מקל תפארת, וזהו מ"ש (בראשית ל, לז) "מקל לבנה" "לבן" בחי' דחסד, ו"מקל לבנה" הוא מצד תפארת המכריע כלפי ימין — חסד, ע"ש.

6) יוסף בחי' יסוד: ראה זהר חלק א' דף נט, ב "יוסף בגין דנטיר לי' לברית זכה דאקרי צדיק". וראה בתורת לוי יצחק חידושים וביאורים בש"ס עמוד רנג, וז"ל: "יוסף — יסוד, הי' לו נסיון עם פוטיפר, והנסיון הי' בזנות שהוא באבר היסוד ע"ש. ובהערות על ספר בראשית עמוד רפד "שיוסף בחי' יסוד מספרו ו' פעמים הוי' כי הוא המדה השישית". וראה בתורת מנחם התוועדויות ה'תש"נ ח"ד שיחות ש"פ בלק עמוד 15 ובהערה 21 וז"ל: "שיוסף הוא בחי' יסוד דאצילות, שענינו הוא להביא ולהמשיך בחי' אצילות (האבות) בבי"ע — ראה ביאורי הזהר (לאדמו"ר האמצעי) ויחי כט, ד ואילך. אור התורה ויחי תתקצ"א א ואילך. תתשכ"א א ואילך. תורת מנחם — ספר המאמרים מלוקט חלק ד' עמוד קז ואילך. ע"ש".

7) וז"ל: שבט כינוי ליסוד מקל קטן כי מקל תפארת גדולה, וזה שבט קטן ו' זעירא ע"ש.

8) בראשית לז, ב. פירוש: כמו דשבט" נמשך מה"מקל", כן יוסף — יסוד, נמשך ובא מן יעקב — תפארת. וזהו "אלה תולדות יעקב יוסף".

9) כידוע מ"ש "אלה תולדות יעקב יוסף", דיעקב הוא מדת התפארת — רחמים, ובתיקוני זהר בהקדמה (יז, ב) פתח אליהו, תפארת גופא, "יסוד סיומא דגופא אות ברית קודש", ותפארת אות ו' מהשם "כי ו' מדות דז"א נרמזים באות ו' שבשם, הנה בפרט הוא בתפארת אות אמת בזהר ר"פ ויקרא*, מפני שהתפארת כולל כל הו' קצוות" (לקוטי לוי יצחק אגרות קודש עמוד רמ).

וראה לקוטי לוי יצחק, לקוטים על מאחז"ל עמוד קמד וז"ל: והנה בהששה מדות דז"א, שזהו שז"א הוא אות ו' שבשם הוי', שאות ו' מספרו ששה דהיינו הששה מדות. שבזה שני בחי'.

א', הששה מדות שהם בתפארת דז"א, כי תפארת כולל כל הו' מדות שזהו שתפארת הוא אות אמת דהיינו אות ו' כמ"ש בזהר ר"פ ויקרא* ע"פ ונתתים לי אות אמת דא ו' ע"ש.

ב', הששה מדות כמו שהם ביסוד ז"א כי יסוד כולל ג"כ כל הו' מדות, כידוע שיסוד הוא ג"כ אות ו', דהיינו אות ו' דמילוי הו', הו' עצמו הוא תפארת יעקב, וו' המילוי ו' זעירא הוא יסוד יוסף.

*) מובא לקמן סימן נט הערה 7. קלט הערה 16, ובילקוט לוי יצחק עה"ת חלק א סימן מז הערה 5. וראה שם מרשימות מכ"ק אדמו"ר זי"ע חוברת קסט.

10) תפארת אות ו': ראה מאורי אור מע' ו'. והטעם הוא, שמדת ה"תפארת" כולל כל הו' מדות, כנ"ל בהערה 9.

11) ראה בזה גם לקמן סימן נט. ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק א סימן טו.

12) פירוש: מקל בגי' 170, ו"מקל" במילוי הוא: מ"ם, קו"ף, למ"ד, וחשבון האותיות דהמילוי הוא: מ (40), + ו"פ (86), + מ"ד (44) = 170, מספר "מקל".

נמצא דמספר "מקל" הוא 170, וכן המספר דאותיות המילוי ד"מקל" דהם שווים, סך הכל ב' פעמים "מקל" (170 ב' פעמים).

והיינו "מקל" עצמו כנגד יעקב, ו"מקל" דמילוי — התולדה — הוא יוסף כנ"ל. ראה גם לעיל סימן נא.

13) פירוש:

אדנ"י רבוע הוא: א (1), + א"ד (5), + אד"נ (55), + אדנ"י (65)

ורבוע אהי׳ — מ״ד.

הוא[14], כי תפארת וכן יסוד מחברים:

בינה — שבה הוא שם[15] אהי׳, ומלכות — שבה הוא שם[16] אדנ״י, יחד. כי על תפארת כתיב[17] והבריח התיכון מבריח מן הקצה[18] דבינה, אל הקצה דמלכות.

ועל יוסף כתיב[19] עד תאות גבעות עולם, שמתחבר התרין עלמין דבינה ומלכות כמ״ש בזוהר הקדוש פ׳ וארא דף כ״ב[20] ע״ש.

תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש״ס עמוד שעג

= 126.

שֵׁם אהי׳ ברבוע: א (1), + א״ה (6), + אה״י (16), + אהי״ה (21) = 44.

סך הכל 126 + 44 = 170, כמספר ״מקל״.

14) מבאר, ד״מקל״ הוא צירוף בגי׳ שֵׁם אהי׳, ושֵׁם אדנ״י, ושֵׁם אהי׳ הוא בבינה, ושֵׁם אדנ״י הוא במלכות כפי שיבואר, נמצא דבתיבת ״מקל״ מרומז החיבור בין בינה ומלכות, והוא ע״י תפארת ויסוד — יעקב ויוסף.

ראה הביאור לעיל סימן טז.

15) ראה לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד קיח שמביא ראי׳ מגמ׳ קידושין ע, ב. סידור עם דא״ח עמוד קנה, ד. תורת מנחם ספר המאמרים ה׳תשט״ז עמוד ר. ספר הערכים־חב״ד חלק א עמוד תרמז. ראה לקוטי תורה פרשת פקודי ז, ד וז״ל ״שם אהי׳ במילוי יודי״ן שהוא פנימיות בינה, והענין כי הנה הדם הוא הנפש והוא המחי׳ לכל האברים והוא מבחי׳ בינה, וגם שם אהי׳ בריבוע גימטריא דם כמ״ש בע״ח״ (שער הארת המוחין פ״ז). ע״ש.

אהי׳ ברבוע בגי׳ ד״מ, כזה: א׳, א״ה, אה״י, אהי״ה = 44. והדם הוא בלב, ובינה ליבא (תיקוני זהר בהקדמה — פתח אליהו), וכן כמו שה״דם״ הוא חיות הגוף, כן ״בינה״ הוא חיות המדות.

16) תניא שער היחוד והאמונה ריש פרק ז׳ וז״ל: ״ . . . ושם המורה על מדת מלכותו יתברך הוא שם אדנות כי הוא אדון כל הארץ״. וראה הנסמן במאמרי אדמו״ר האמצעי בראשית עמוד קצז. תורת מנחם — ספר המאמרים תשי״ט עמוד ריג. לקוטי שיחות חלק יח עמוד 172 ואילך.

17) מבריח מן הקצה אל הקצה: לשון זה מקורו מהנאמר גבי בריחי קרשי המשכן, שהבריחים העליונים והתחתונים היו עשויים משתי חתיכות, כל בריח הגיע רק עד חצי הכותל (רש״י תרומה כו, כו), משא״כ ״הבריח מן הקצה אל הקצה״ (שם, כח). והענין ע״ד הסוד: ״בריח התיכון״ (האמצעי) קאי על מידת הרחמים, שהיא ספירת התפארת, שב״קו האמצעי״, כידוע שחסד (אהבה) הוא בימין, גבורה (יראה) בשמאל, ותפארת (רחמים) ״גופא״, באמצע (תקוני זהר בהקדמה); ומעלת מידת הרחמים שבקו האמצעי״ היא, שמבריח מן הקצה אל הקצה, מקצה היותר עליון — בינה, לקצה היותר תחתון — מלכות (ראה ד״ה כנשר יעיר קנו תרע״ח לאדמו״ר הרש״ב).

18) ראה גם לעיל סימן כד.

19) בראשית מט, כו.

20) מובא לעיל סימן טז הערה 12.

אגרות קודש

ב״ה, כ״ג כסלו, תשכ״ב

ברוקלין.

האברך מלאכתו מלאכת שמים צבי שי׳

שלום וברכה!

במענה למכתביו מיום בשורה י״ט כסלו (והקודמיו), יום גאולתנו ופדות נפשנו, בו כותב ר״פ ממלאכתו בקדש חינוך על טהרת הקדש המקרב לבן של בנ״י לאבינו שבשמים... והרי נכתב מכתבו כנ״ל ביום בשורה, ראש השנה ללימוד החסידות ודרכי החסידות.

במענה לשאלותיו: א) תפלת התלמידות תי׳ - אפ״ל קצרה קצת מתפלת התלמידים שי׳. בפרטיות - יברר הנוהג בזה בבתי״ס החרדים שבאה״ק ת״ו.

ב) בענין השוטרות שביטל זה - מובן שכן ינהג גם להבא.

ג) המשך לימוד הבוגרים בוגרות בבי״ס החב״דים - להבא כשיבקשו ממוסד חב״די פ׳ שיקבל תלמיד ממוסדו - ישלח העתק בקשתו (מנומקת) לכאן ויודיע להמוסד עד״ז, ויבררו מכאן האפשרי להעשות בזה. והרי בודאי גם לו ידוע מצב הכספי החמור בו נמצאים וק״ל.

בברכה לבשו״ט.

לז, יג – ויאמר ישראל אל יוסף הלוא אחיך רועים בשכם לכה ואשלחך אליהם ויאמר לו הנני

א. ברבות פרשת וישב איתא ע"פ אחיך רועים בשכם, אבל לעתיד לבוא כתיב לדור ודור ישבחוך כו' לא ימוש לעולם ועד, ואין לו הבנה פשוטה לכאורה, אך הנה איתא בספרי קבלה ומהם במאו"א שהטעם שישעי' ראה ששה כנפיים כמ"ש ששה כנפיים לא' מהם שתים כו' ויחזקאל לא ראה אלא ד' כנפיים כמ"ש וארבעה כנפיים לא' מהם, לפי שישעי' הי' קודם הגולה לפיכך ראה שש כנפיים, ויחזקאל הי' בתוך הגולה כמ"ש ואני בתוך הגולה לפיכך לא ראה אלא ד' כנפיים ואיתא בכתבי האריז"ל ששה תיבות ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד הם כנגד ו' גדפין וב' תיבין לעולם ועד כנגד גדפי הרגל כו' ע"ש ומובן ממילא שעתה בזמן הגלות שחסר ב' גדפין חסר ג"כ ב' תיבין לעולם ועד, ועוד עי' בתניא.

ובזה יובן כוונת הרבות שכתב והנה אחיך רועים חסר ו" הפי' בזמן שישראל שרוים בצער בגלות בשכ"ם ר"ת בשכ"מ כנגד ד' גדפין וב' תיבין חסר, והפי' שהנה ידוע דברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד הוא יחודא תתאה והיינו בחי' ביטול חיצוניות (עיין בד"ה להבין הקושיא הנזכר בתחלת ספר התניא) ובזמן הגלות אין הביטול בשלימות אבל לעתיד לבוא כתיב לדור ודור כו' לא ימיש לעולם ועד היינו ב' תיבין כנגד ב' גדפין, והיינו שיהי' הביטל בשלימות והיינו באלף השביעי בחי' גן עדן התחתון אבל באלף השמיני יהי' ביטול פנימי במתיקות התענוגים הדר מלך הח' כתיב חכמה והוא ענין בחי' ראי' כו' וד"ל.

אור התורה עמוד תתתלח

לז, יז – ויקנאו בו אחיו ואביו שמר את הדבר

ב. ואביו שמר את הדבר. יאמר כתיב "ואת דבר המלוכה" (שמואל-א י, י) זו הכוונה של "ואביו שמר את הדבר", ששמר את המלוכה של יוסף. עוד אפשר לרמז דידוע שהשורש של מלוכה הוא מלכות בית דוד, ולכך השם אדנ"י שהוא מדת מלכות במילואו מספרו תרע"א (אלף, דלת, נון, יוד, זהו תרע"א. לף. לת. ון, וד, זהו רות), על שער מתרגם התרגום תר"ע ומרמז שמלכות בית דוד הוא השורש והשער של כל המלכות, והמילוי של אדנ"י מספרו רו"ת לרמז שמלכות בית דוד יצאה מרו"ת, ויוסף שהי' התחלה וראשית של מלכות ישראל נכלל בו גם הכח של מלכות בית דוד, והוא עתיד להיות בסוף של שם אדנ"י ועתיד להתגלות משיח בן יוסף, משיח בן דוד, ונרמז ואביו שמר את, ס"ת רות, שהוא המילוי של שם אדנ"י שהוא המלוכה.

מהר"ש מבעלזא

לז, כ – ועתה לכו ונהרגהו ונשלכהו באחד הבורות ואמרנו חיה רעה אכלתהו ונראה מה יהיו חלומתיו

ג. ונראה מה יהיו חלומתיו. תמה במדרש אם יהרגוהו איך יתקיימו חלומותיו, ולכך דרשו שרוח הקודש צוח כן נראה דברי מי יקום. ובדרך פשוט יש לומר כי כבר הקשו בממ"נ אם חשבו השבטים חלום של יוסף להבל מה זו קנאה ואם חשבוהו לחלום של אמת מה יועיל תחבולה, אבל אמרו ואביו שמר את הדבר שחשב שהגיע תחיית המתים בימיו ויהי' אמו חי כן הוא במדרש, וחשבו השבטים גם על יוסף כן שיהרגו אותו כראוי כי משיח בן יוסף יהרג ואח"כ יהי' חי בתחיית המתים וימלוך, וכך חשבו על יוסף בעצמו ששם יהרגוהו ואח"כ יהי' בתחיית המתים ואז יתקיימו חלומותיו והי' טעמם כי אחר התחי' יפסק ממנו זוהמת היצר הרע ולא יצוץ זדון ירבעם ויחלש כחו, וזה הי' ענינם באמת והכל לטובה יחשבו שאז הכל כמו לעתיד לבא.

תפארת יהונתן[1]

לח, יא – ויאמר יהודה לתמר כלתו שבי אלמנה בית אביך עד יגדל שלה בני כי אמר פן אמות גם הוא כאחיו ותלך תמר ותשב בית אביה

ד. ויאמר יהודה לתמר כלתו שבי אלמנה בית אביך עד יגדל שלה בני. הה"ק ר' יצחק מראַדוויל אמר, כי אביו הה"ק רי"מ [ר' יחיאל מיכל, המגיד מזלאָטשוב] זצלל"ה נראה לו בחלום בעת שינת הצהרים של שבת ואמר לו, האם ידעת בני חביבי את ביאור הכתוב, וענה ואמר: לא ידעתי פירושו, וביאר לו בהקיץ: **ויאמר יהודה**, הוא הקב"ה, שם בן ארבע אותיות, **לתמר כלתו**, הוא כנסת ישראל (זוה"ק), **שבי אלמנה בית אביך**, היינו להיות ישראל בגלות, **עד כי יגדל של"ה** ר"ת המחזיר **ש**כינתו **ל**ציון וסופי תיבות של של"ה הוא יתגד**ל** ויתקד**ש** שמי**ה**, ודפח"ח (ספר שמועות טובות, שאמר לו זאת המופלג הישיש מו"ה צבי הירש, אשר שמע אלה הדברים מפיו הקדוש זי"ע).

מים רבים עמוד קד

1) ר' יונתן אייבשיץ ז"ל.

בטח שומר שלושת השיעורים דחומש תהלים ותניא הידועים ועל־כל־פנים ישמור עליהם מכאן ולהבא.

ממכתב ח' כסלו, תש"כ

◆ יום ראשון י"ח כסלו ◆

לז (א) **וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:**

א **וִיתֵיב יַעֲקֹב בְּאַרְעָא תּוֹתָבוּת אֲבוּהִי בְּאַרְעָא דִּכְנָעַן:**

רש"י◄ **וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב וְגוֹ'** • אַחַר שֶׁכָּתַב לְךָ יְשׁוּבֵי עֵשָׂו וְתוֹלְדוֹתָיו בְּדֶרֶךְ קְצָרָה, שֶׁלֹּא הָיוּ סְפוּנִים וַחֲשׁוּבִים לְפָרֵשׁ הֵיאָךְ נִתְיַשְּׁבוּ וְסֵדֶר מִלְחֲמוֹתֵיהֶם אֵיךְ הוֹרִישׁוּ אֶת הַחוֹרִי, פֵּרֵשׁ לְךָ יְשׁוּבֵי יַעֲקֹב וְתוֹלְדוֹתָיו בְּדֶרֶךְ אֲרֻכָּה, כָּל גִּלְגּוּלֵי סִבָּתָם, לְפִי שֶׁהֵם חֲשׁוּבִים לִפְנֵי הַמָּקוֹם לְהַאֲרִיךְ בָּהֶם. וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בַּעֲשָׂרָה דּוֹרוֹת שֶׁמֵּאָדָם וְעַד נֹחַ: פְּלוֹנִי הוֹלִיד אֶת פְּלוֹנִי, וּכְשֶׁבָּא לְנֹחַ הֶאֱרִיךְ בּוֹ. וְכֵן בַּעֲשָׂרָה דּוֹרוֹת שֶׁמִּנֹּחַ וְעַד אַבְרָהָם קִצֵּר בָּהֶם וּמִשֶּׁהִגִּיעַ אֵצֶל אַבְרָהָם הֶאֱרִיךְ בּוֹ. מָשָׁל לְמַרְגָּלִית שֶׁנָּפְלָה בֵּין הַחוֹל, אָדָם מְמַשְּׁמֵשׁ בַּחוֹל וְכוֹבְרוֹ בִּכְבָרָה עַד שֶׁמּוֹצֵא אֶת הַמַּרְגָּלִית, וּמִשֶּׁמְּצָאָהּ, הוּא מַשְׁלִיךְ אֶת הַצְּרוֹרוֹת מִיָּדוֹ וְנוֹטֵל הַמַּרְגָּלִית. (דְּבָר אַחֵר: "וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב", הִפְשַׁטְתִּי הַזֶּה, נִכְנְסוּ גְּמַלָּיו טְעוּנִים פִּשְׁתָּן, הַפֶּחְמִי תָּמֵהַּ: 'אָנָּה יִכָּנֵס כָּל הַפִּשְׁתָּן הַזֶּה'? הָיָה פִּקֵּחַ אֶחָד מֵשִׁיב לוֹ: 'יִיצוֹץ אֶחָד יוֹצֵא מִמַּפּוּחַ שֶׁלְּךָ, שֶׁשּׁוֹרֵף אֶת כֻּלּוֹ', כָּךְ יַעֲקֹב, רָאָה כָּל הָאַלּוּפִים הַכְּתוּבִים לְמַעְלָה, תָּמַהּ וְאָמַר: 'מִי יָכֹל לִכְבֹּשׁ אֶת כֻּלָּן'? מַה כְּתִיב לְמַטָּה? "אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב, יוֹסֵף", וּכְתִיב: "וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ, וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ", נִיצוֹץ יוֹצֵא מִיּוֹסֵף שֶׁמְּכַלֶּה וְשׁוֹרֵף אֶת כֻּלָּם, בְּרֵשׁ"י יָשָׁן)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות שבת פרשת וישב ה'תשי"ז)

עַל הַפָּסוּק "וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן", מְפָרֵשׁ הָרַב הַמַּגִּיד מִמֶּעזְרִיטְשׁ: "וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב" – שֶׁיַּעֲקֹב הָיָה בְּמַצָּב שֶׁל יְשִׁיבָה וְעַכְבָּה "בָּאָרֶץ", בְּעִנְיָנִים אַרְצִיִּים. וְלָמָה עָשָׂה זֹאת? בִּכְדֵי לְלַקֵּט – "מְגוּרֵי" (מִלְּשׁוֹן "אוֹגֵר בַּקַּיִץ") – אֶת נִיצוֹצוֹת הַקְּדוּשָׁה שֶׁנִּמְצָאִים בַּדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים וּלְהַעֲלוֹתָם לְ"אָבִיו" שֶׁבַּשָּׁמַיִם.

וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהֵישִׁיבָה וְהָעַכְבָּה בָּאָרֶץ הִיא יְרִידָה, הֲרֵי זֶה רַק לְפִי שָׁעָה, וְדַוְקָא עַל־יְדֵי־זֶה בָּאִים לְתוֹסֶפֶת וַעֲלִיָּה.

וְזֶהוּ "בְּאֶרֶץ כְּנָעַן" – **כְּנָעַן** מִלְּשׁוֹן מִסְחָר, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְלֹא יִהְיֶה כְּנַעֲנִי עוֹד בְּבֵית ה'", וְהַנְהָגַת הַמִּסְחָר הִיא שֶׁתְּחִילָה מוֹצִיאִים כֶּסֶף כְּדֵי לְהַרְוִיחַ לְאַחֲרֵי כֵן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "יֵשׁ מְפַזֵּר וְנוֹסָף עוֹד".

הַהוֹרָאָה מִזֶּה:

יְהוּדִי לֹא צָרִיךְ לְחַפֵּשׂ עִנְיָנִים גְּדוֹלִים דַּוְקָא, אֶלָּא עֲבוֹדָתוֹ צְרִיכָה לִהְיוֹת לְלַקֵּט, לְבָרֵר וּלְהַעֲלוֹת אֶת נִיצוֹצוֹת הַקְּדוּשָׁה שֶׁנִּמְצָאִים בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם.

וּבִשְׁבִיל מַה צְּרִיכִים לַעֲשׂוֹת זֹאת – בִּשְׁבִיל "אָבִיו", אָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם. וּכְמַאֲמַר רַז"ל שִׂרְאֵל נִמְשְׁלוּ לִדְבוֹרָה, "מַה הַדְּבוֹרָה הַזֹּאת כָּל מַה שֶׁהִיא מְסַגֶּלֶת מְסַגֶּלֶת לִבְעָלֶיהָ, כָּךְ כָּל מַה שֶׁיִּשְׂרָאֵל מְסַגְּלִין מִצְוֹת וּמַעֲשִׂים־טוֹבִים הֵם מְסַגְּלִים לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם", הַיְינוּ, לֹא עֲבוֹדָה עַל־מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס בְּגַשְׁמִיּוּת אוֹ בְּרוּחָנִיּוּת, אֶלָּא הָעֲבוֹדָה כּוּלָּהּ צְרִיכָה לִהְיוֹת לְאָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם.

וּבִכְדֵי לִפְעוֹל בְּעַצְמוֹ שֶׁלֹּא יִתְעָרְבוּ ("אַריינְכַאפּן זִיךְ") פְּנִיּוֹת

כלי יקר – עוז והדר

לז (א) **וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן.** הָיָה לוֹ לוֹמַר **'וַיֵּשֶׁב** יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ **יְשִׁיבַת** אָבִיו', אוֹ **'וַיָּגָר** יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ **מְגוּרֵי** אָבִיו'. וְעוֹד **בְּאֶרֶץ כְּנַעַן** לָמָּה לִי. אֶלָּא לְפִי שֶׁמַּאֲשִׁים אֶת יַעֲקֹב עַל שֶׁבִּקֵּשׁ לֵישֵׁב בָּעוֹלָם הַזֶּה יְשִׁיבָה שֶׁל קֶבַע (ראה ב"ר פד ג) לִהְיוֹת כְּתוֹשֵׁב בָּעוֹלָם הַזֶּה בִּמְקוֹם **מְגוּרֵי אָבִיו,** כִּי אָבִיו לֹא כֵן עָשָׂה אֶלָּא הָיָה בָּעוֹלָם הַזֶּה כְּגֵר "וּכְאֹרֵחַ נָטָה לָלוּן" (עפ"י ירמיה יד ח), לְפִי שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא "גּוּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת" (לעיל כו ג), הִזְכִּיר לְשׁוֹן 'גּוּר' כִּי רָצָה ה' שֶׁלֹּא יְבַקֵּשׁ יְשִׁיבָה שֶׁל קֶבַע בָּעוֹלָם הַזֶּה. כִּי אֵין לוֹמַר שֶׁלְּכָךְ הִזְכִּיר לְשׁוֹן 'גּוּר' לְפִי שֶׁהָיָה בְּאוֹתוֹ פַּעַם דָּר בְּאֶרֶץ לֹא לוֹ וְהַדָּר בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה נִקְרָא גֵּר, עַל זֶה אָמַר **בְּאֶרֶץ כְּנַעַן,** וּבְאוֹתוֹ אֶרֶץ הָיָה יִצְחָק תּוֹשָׁב כִּי שֶׁלּוֹ הִיא, שֶׁכֵּן אָמַר אַבְרָהָם "גֵּר וְתוֹשָׁב אָנֹכִי עִמָּכֶם" (לעיל כג ד), 'אִם תִּרְצוּ הֲרֵינִי גֵּר, וְאִם לָאו אֶטְּלֶנָּה מִן הַדִּין' כו' (ב"ר נח ו), אִם כֵּן גַּם יִצְחָק הָיָה תּוֹשָׁב בְּאֶרֶץ כְּנַעַן כִּי יְרֻשָּׁה הִיא לוֹ, וּמַהוּ זֶה שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא 'גּוּר בָּאָרֶץ'. אֶלָּא וַדַּאי שֶׁעַל גֵּרוּת הָעוֹלָם הַזֶּה אָמַר לוֹ כֵּן, שֶׁלֹּא יְבַקֵּשׁ לוֹ יְשִׁיבָה שֶׁל שַׁלְוָה אֲפִלּוּ בָּאָרֶץ שֶׁלּוֹ, כִּי אִם 'כִּמְדַיֵּר בֵּי דַיָּרָא' (ע"פ ראש השנה טז), וְיַעֲקֹב לֹא לָמַד מִמֶּנּוּ לַעֲשׂוֹת כֵּן 'עַל כֵּן קָפְצָה עָלָיו רֻגְזוֹ שֶׁל יוֹסֵף' (ב"ר פד ג):

דָּבָר אַחֵר, שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר לְאַבְרָהָם (לעיל טו יג) "כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ", וְגַם יַעֲקֹב יֵשׁ לוֹ חֵלֶק בִּפְרִיעַת חוֹב זֶה, וְהוּא בִּקֵּשׁ יְשִׁיבָה שֶׁל שַׁלְוָה בִּמְקוֹם **מְגוּרֵי אָבִיו,** כִּי מִשֶּׁנּוֹלַד יִצְחָק הִתְחִיל הַגֵּרוּת (מכילתא מס' דפסחא יד), וְאַבְרָהָם וְיִצְחָק הָיוּ מַזִּיקִים אֶת עַצְמָם בְּגֵרִים וְהָיוּ נָדִים וּמִטַּלְטְלִים מִמָּקוֹם לְמָקוֹם וְלֹא הָיוּ קוֹנִין "נַחֲלַת שָׂדֶה וָכָרֶם", וְהַכֹּל עָשׂוּ כְּדֵי לְשַׁלֵּם מְהֵרָה חוֹב 'כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ'. בִּשְׁלָמָא עֵשָׂו שֶׁהָלַךְ לוֹ אֶל אֶרֶץ, שַׁפִּיר קָאָמַר אֵין לִי חֵלֶק בַּמַּתָּנָה שֶׁל אֶרֶץ הַזֹּאת וְלֹא בִּפְרִיעַת הַחוֹב, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִּׁ"י סוֹף פָּרָשָׁה וַיִּשְׁלַח (לעיל לו ו) עַל פָּסוּק "וַיֵּלֶךְ אֶל אֶרֶץ", אֲבָל יַעֲקֹב הָיָה **בְּאֶרֶץ כְּנָעַן** וְרָצָה לְקַבֵּל חֵלֶק בְּמַתְּנַת הָאָרֶץ וְלֹא רָצָה לְשַׁלֵּם חוֹב 'כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ', עַל כֵּן קָפְצָה עָלָיו רֻגְזוֹ שֶׁל יוֹסֵף, לְכָךְ נֶאֱמַר **בְּאֶרֶץ כְּנַעַן.** וְאִלּוּ לֹא בָּטְלָה מִיַּעֲקֹב יְשִׁיבָה שֶׁל מְנוּחָה, לֹא הָיוּ יָמִים אֵלּוּ עוֹלִים לוֹ לְמִסְפַּר "אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה" (לעיל טו יג) וְהָיָה מִתְאַחֵר הַקֵּץ בְּהֶכְרֵחַ: תורה ב

בְּעֲבוֹדָה – הֲרֵי זֶה עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה בְּעִנְיָנִים פְּשׁוּטִים דַּוְקָא. כַּאֲשֶׁר עוֹסֵק בְּעִנְיָנִים נַעֲלִים שֶׁל הֲבָנָה וְהַשָּׂגָה, אֲזַי יְכוֹלִים לְהִתְעָרֵב פְּגִיּוֹת, וּבְכֵדֵי שֶׁעֲבוֹדָתוֹ תִּהְיֶה נְקִיָּה, לְלֹא פְּגִיּוֹת, הֲרֵי זֶה עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה פְּשׁוּטָה בְּעִנְיָנִים פְּשׁוּטִים דַּוְקָא.

וּכְדִבְרֵי כ"ק מו"ח אַדְמו"ר שֶׁהַפְּשִׁיטוּת שֶׁל אֲנָשִׁים פְּשׁוּטִים מִתְקַשֶּׁרֶת עִם פְּשִׁיטוּת הָעַצְמוּת, וּכְמוֹ כֵן בְּנִדּוֹן־דִּידָן: פְּשִׁיטוּת הָעֲבוֹדָה בְּעִנְיָנִים פְּשׁוּטִים, מִתְקַשֶּׁרֶת עִם פְּשִׁיטוּת הָעַצְמוּת.

וְזוֹהִי הַמַּעֲלָה שֶׁל קַבָּלַת־עוֹל, שֶׁבִּגְלָלָהּ נִקְרָאִים בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּשֵׁם "צְבָאוֹת הֵנָּה" - כִּי עִנְיָנוֹ שֶׁל אִישׁ צָבָא הוּא קַבָּלַת עוֹל. וְזֶהוּ הַפְּשָׁט בְּ"וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו" – שֶׁבִּכְדֵי לְהַגִּיעַ לְ"אָבִיו", שֶׁכָּל עֲבוֹדָתוֹ תִּהְיֶה רַק בִּשְׁבִיל אָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם, הֲרֵי זֶה עַל־יְדֵי "אֶרֶץ מְגוּרֵי" דַּוְקָא, עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה פְּשׁוּטָה, לְלֹא חָכְמוֹת וּלְלֹא פְּשָׁטְ'לֶעך, שֶׁאָז נֶאֱבָדוֹם כָּל הַפְּנִיּוֹת, וְנַעֲשֵׂית הַהִתְקַשְּׁרוּת עִם "אָבִיו".

...וְזוֹהִי גַּם הוֹרָאָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁעַל־יְדֵי עִנְיָן "וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו" אֲזַי – "בְּאֶרֶץ כְּנַעַן", "יֵשׁ מִפַּזֵּר וְנוֹסֵף עוֹד", הַיְינוּ, שֶׁעַל־יְדֵי הַפִּיזּוּר וְהַיְרִידָה מַרְוִיחַ פַּרְנָסָתוֹ בְּרוּחָנִיּוּת וּפַרְנָסָתוֹ בְּגַשְׁמִיּוּת.

וְעַד שֶׁפּוֹעֲלִים אַחַר־כָּךְ – "עַד אֲשֶׁר אָבוֹא אֶל אֲדוֹנִי שֵׂעִירָה", כִּי עֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים בְּדֶרֶךְ קַבָּלַת־עוֹל וְחַיּוּת, שֶׁמַּגַּעַת בִּפְנִימִיּוּת הַנֶּפֶשׁ, פּוֹעֶלֶת בִּיאַת מָשִׁיחַ הַפְּרָטִי אֶצְלוֹ, וְזוֹהִי גַּם הֶכְנָה לְבִיאַת מָשִׁיחַ הַכְּלָלִי – "וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפּוֹט אֶת הַר עֵשָׂו".

(ב) אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן־שְׁבַע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת־אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא נַעַר אֶת־בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־דִּבָּתָם רָעָה אֶל־אֲבִיהֶם:

ב אֵלֶּה תּוֹלְדֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן שְׁבַע עֶסְרֵי שְׁנִין (כַּד) הֲוָה רָעֵי עִם אַחוֹהִי בַּעֲנָא וְהוּא מְרַבֵּי עִם בְּנֵי בִלְהָה וְעִם בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אֲבוּהִי וְאַיְתִי יוֹסֵף יָת דִּבְּהוֹן בִּישָׁא לְוַת אֲבוּהוֹן:

רש"י ◄ **אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב •** וְאֵלֶּה שֶׁל תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב, אֵלֶּה יִשּׁוּבֵיהֶם וְגִלְגּוּלֵיהֶם עַד שֶׁבָּאוּ לְכְלַל יִשּׁוּב. סִבָּה רִאשׁוֹנָה: "יוֹסֵף בֶּן־שְׁבַע־עֶשְׂרֵה וְגוֹ'", עַל־יְדֵי־זֶה נִתְגַּלְגְּלוּ וְיָרְדוּ לְמִצְרַיִם, זֶהוּ אַחַר יִשּׁוּב פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, לִהְיוֹת "דָּבָר דָּבוּר עַל אָפְנָיו". וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה דּוֹרֵשׁ: תְּלָה הַכָּתוּב תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב בְּיוֹסֵף מִפְּנֵי כַּמָּה דְּבָרִים: אַחַת, שֶׁכָּל עַצְמוֹ שֶׁל יַעֲקֹב לֹא עָבַד אֵצֶל לָבָן אֶלָּא בְּרָחֵל, וְשֶׁהָיָה זִיו אִיקּוֹנִין שֶׁל יוֹסֵף דּוֹמֶה לוֹ, וְכָל מַה שֶׁאֵרַע לְיַעֲקֹב אֵרַע לְיוֹסֵף: זֶה נִשְׁטַם וְזֶה נִשְׁטַם, זֶה אָחִיו מְבַקֵּשׁ לְהָרְגוֹ וְזֶה אֶחָיו מְבַקְּשִׁים לְהָרְגוֹ, וְכֵן הַרְבֵּה בִּ'בְרֵאשִׁית רַבָּה'. וְעוֹד נִדְרַשׁ בּוֹ: "וַיֵּשֶׁב", בִּקֵּשׁ יַעֲקֹב לֵישֵׁב בְּשַׁלְוָה, קָפַץ עָלָיו רֻגְזוֹ שֶׁל יוֹסֵף. צַדִּיקִים מְבַקְּשִׁים לֵישֵׁב בְּשַׁלְוָה, אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: 'לֹא דַּיָּן לַצַּדִּיקִים מַה שֶׁמְּתֻקָּן לָהֶם לָעוֹלָם הַבָּא, אֶלָּא מְבַקְּשִׁים לֵישֵׁב בְּשַׁלְוָה, בְּעוֹלָם הַזֶּה? **וְהוּא נַעַר •** שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה נַעֲרוּת: מְתַקֵּן בִּשְׂעָרוֹ, מְמַשְׁמֵשׁ בְּעֵינָיו, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִרְאֶה יָפֶה. **אֶת־בְּנֵי בִלְהָה •** כְּלוֹמַר, וְרָגִיל אֵצֶל בְּנֵי־בִלְהָה, לְפִי שֶׁהָיוּ אֶחָיו מְבַזִּין אוֹתָן וְהוּא מְקָרְבָן. **אֶת־דִּבָּתָם רָעָה •** כָּל רָעָה שֶׁהָיָה רוֹאֶה בְּאֶחָיו בְּנֵי לֵאָה, הָיָה מַגִּיד לְאָבִיו: שֶׁהָיוּ אוֹכְלִין אֵבֶר מִן הַחַי, וּמְזַלְזְלִין בִּבְנֵי הַשִּׁפְחוֹת לִקְרוֹתָן 'עֲבָדִים', וַחֲשׁוּדִים עַל הָעֲרָיוֹת. וּבִשְׁלָשְׁתָּן לָקָה: עַל אֵבֶר מִן הַחַי: "וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים" בִּמְכִירָתוֹ וְלֹא אָכְלוּהוּ חַי, וְעַל דִּבָּה שֶׁסִּפֵּר עֲלֵיהֶם שֶׁקּוֹרִין לַאֲחֵיהֶם 'עֲבָדִים': "לְעֶבֶד נִמְכַּר יוֹסֵף", וְעַל הָעֲרָיוֹת שֶׁסִּפֵּר עֲלֵיהֶם: "וַתִּשָּׂא אִשֶּׁת אֲדֹנָיו וְגוֹ'". **דִּבָּתָם •** כָּל לְשׁוֹן דִּבָּה פרלי"ץ בְּלַעַ"ז, כָּל מַה שֶׁהָיָה יָכֹל לְדַבֵּר בָּהֶם רָעָה, הָיָה מְסַפֵּר. **דִּבָּה •** לְשׁוֹן: (שיר השירים ז) "דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים".

כלי יקר – עוז והדר

(ב) **אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף.** דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (ב"ר פד ו) שֶׁהָיָה יוֹסֵף דּוֹמֶה לְיַעֲקֹב בְּכָל קוֹרוֹתָיו, וְדוֹמֶה כְּאִלּוּ הָיָה יוֹסֵף עִקַּר תּוֹלְדוֹתָיו. מִדְּרָשׁ זֶה סוֹבֵר שֶׁרָצָה יַעֲקֹב לְתַקֵּן מַה שֶּׁלֹּא כִּבֵּד אֶת אָבִיו כָּל הַיָּמִים הַלָּלוּ; עַל כֵּן נִתְיַשֵּׁב **בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו** (פסוק א) וְחָשַׁב כִּי בָּזֶה יִתְקַן גַּם הָעָבָר, 'וּבִקֵּשׁ לֵישֵׁב בְּשַׁלְוָה עַל כֵּן קָפְצָה עָלָיו רֻגְזוֹ שֶׁל יוֹסֵף' (ב"ר שם ג), לְקַבֵּל עֹנֶשׁ גַּם עַל הַיָּמִים שֶׁלֹּא הָיָה אָבִיו מְכֻבָּד מִבְּנוֹ שֶׁהוּא עִקַּר זַרְעוֹ, כְּמִסְפַּר הַיָּמִים הָהֵם יִהְיֶה יַעֲקֹב בִּלְתִּי מְכֻבָּד מִבְּנוֹ שֶׁהוּא עִקַּר תּוֹלְדוֹת שֶׁלּוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר **אֵלֶּה תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף**:

וּמַה שֶׁאָמְרוּ 'קָפְצָה עָלָיו רֻגְזוֹ שֶׁל יוֹסֵף', מַהוּ לְשׁוֹן 'קָפְצָה', הָיָה לוֹ לוֹמַר 'בָּא לִידוֹ עִנְיָנוֹ שֶׁל יוֹסֵף'. וּמַהוּ לְשׁוֹן 'רֻגְזוֹ'. וְלָמָּה יִחֵס הָרֹגֶז לְיוֹסֵף. וְהַקָּרוֹב אֵצֶל לוֹמַר בָּזֶה, שֶׁרֻגְזוֹ שֶׁל יוֹסֵף הֵינוּ חֶטְאוֹ שֶׁל יוֹסֵף, אֲשֶׁר בּוֹ הִרְגִּיז לֵאלֹהִים בְּמַה שֶׁ**הֵבִיא דִּבָּתָם רָעָה עַל אֶחָיו** 'אֵיךְ שֶׁקּוֹרְאִין לַאֲחֵיהֶם עֲבָדִים' (שם ז), עַד שֶׁהָיָה הַדִּין נוֹתֵן שֶׁ"לְעֶבֶד נִמְכַּר יוֹסֵף" (ע"פ תהלים קה יז), וְאִם כֵּן אַף אִם לֹא הָיָה יַעֲקֹב מְבַקֵּשׁ לֵישֵׁב בְּשַׁלְוָה מִכָּל מָקוֹם הָיָה עֹנֶשׁ זֶה רָאוּי לָבֹא עַל יוֹסֵף, זוּלַת שֶׁ**יּוֹסֵף בֶּן שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה** הָיָה וְלֹא הָיָה בַּר עוֹנְשִׁין עֲדַיִן בְּבֵית דִּין שֶׁלְּמַעְלָה, וּלְפִי שֶׁנִּתְחַבֵּר

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ל עמ' 177)

קָפַץ עָלָיו רָגְזוֹ שֶׁל יוֹסֵף (רש"י לז, ב) לִכְאוֹרָה, אֵיךְ אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁסִּבַּת רָגְזוֹ שֶׁל יוֹסֵף הִיא רְצוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב לֵישֵׁב בְּשַׁלְוָה – וְהֲרֵי יְרִידָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף לְמִצְרַיִם הָיְתָה הֶכְרֵחִית, כְּדֵי שֶׁתִּתְקַיֵּם גְּלוּת מִצְרַיִם. זֹאת וְעוֹד: יַעֲקֹב הֲרֵי נָעֲנַשׁ בִּפְרִידָה מִיּוֹסֵף עַל שֶׁלֹּא כִּבֵּד אֶת אָבִיו בְּמָשָׁךְ כ"ב שָׁנָה.

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁכְּדֵי לְאַפְשֵׁר גָּלוּת מִצְרַיִם וּלְהַעֲנִישׁ אֶת יַעֲקֹב, דַּי בְּעֶצֶם הַפְּרִידָה בֵּין יַעֲקֹב לְיוֹסֵף, וְלֹא הָיָה צָרֵךְ שֶׁיַּעֲקֹב לֹא יֵדַע בְּמָשָׁךְ כָּל הַתְּקוּפָה אִם בְּנוֹ חַי. וְתוֹסֶפֶת צַעַר זוֹ (**רָגְזוֹ** שֶׁל יוֹסֵף) בָּאָה לוֹ מִצַּד רְצוֹנוֹ לָשֶׁבֶת בְּשַׁלְוָה.

כלי יקר – עוז והדר

לְרֶגְזוֹ וְחֶטְאוֹ שֶׁל יוֹסֵף גַּם מַה שֶׁבִּקֵּשׁ יַעֲקֹב לֵישֵׁב בְּשַׁלְוָה, עַל כֵּן מִהֵר ה' וְעָשָׂה לְיוֹסֵף בַּר עוֹנְשִׁין קֹדֶם זְמַנּוֹ. וְזֶהוּ לְשׁוֹן 'קָפְצָה עָלָיו', כִּי כָּל קְפִיצָה מוֹרָה עַל דָּבָר שֶׁרָאוּי לָבֹא עַל כָּל פָּנִים וּמִמַּהֵר לָבֹא קֹדֶם זְמַנּוֹ, כָּךְ חָפֵץ ה' לְהָבִיא עֹנֶשׁ עַל יוֹסֵף קֹדֶם זְמַנּוֹ כְּדֵי לְבַטֵּל יְשִׁיבָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, וְהָא וְהָא גָּרְמָה, כִּי עֹנֶשׁ שֶׁל יוֹסֵף לְבַד לֹא יַסְפִּיק כִּי לֹא הָיָה בַּר עוֹנְשִׁין, וּישִׁיבָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב לְבַד גַּם כֵּן לֹא יַסְפִּיק לְהָבִיא בַּעֲבוּר זֶה עֹנֶשׁ עַל יוֹסֵף שֶׁלֹּא חָטָא:

וְרַשִׁ"י (פסוק א) מֵבִיא 'מָשָׁל לְמַרְגָּלִית שֶׁנָּפְלָה בֵּין הַחוֹל' כו', הִמְשִׁיל בֵּית עֵשָׂו לְחוֹל וּבֵית יַעֲקֹב אֶל הַמַּרְגָּלִית, עַל דֶּרֶךְ שֶׁמַּסִּיק בְּוִיקְרָא רַבָּה (ד ו) 'עֵשָׂו שֵׁשׁ נְפָשׁוֹת הָיוּ לוֹ וְהַכָּתוּב קוֹרֵא אוֹתָם (לעיל לו ו) "נַפְשׁוֹת", לְשׁוֹן רַבִּים, לְפִי שֶׁעוֹבְדִים לֶאֱלֹהוּת הַרְבֵּה, יַעֲקֹב שִׁבְעִים נְפָשׁוֹת הָיוּ לוֹ וְהַכָּתוּב קוֹרֵא אוֹתָם (להלן מו כו) "נֶפֶשׁ", לְפִי שֶׁעוֹבְדִים לְאֵל אֶחָד', עַד כָּאן לְשׁוֹנוֹ. וּמִצַּד שֶׁהֵם עוֹבְדִים לֶאֱלֹהוּת הַרְבֵּה עַל כֵּן מְצוּיָה בָּהֶם תָּמִיד הַמְּרִיבָה וְאֵינָן בְּהַסְכָּמָה אַחַת מִצַּד רִבּוּי הַדָּתוֹת, וְאֵינָן מִתְאַחֲדִים וּמִתְחַבְּרִים כְּחוֹל זֶה שֶׁאֵינוֹ מִתְחַבֵּר זֶה לָזֶה. אֲבָל יִשְׂרָאֵל מִצַּד שֶׁעוֹבְדִים לְאֵל אֶחָד הַשָּׁלוֹם מְתוּוָךְ בֵּינֵיהֶם, וְהֲרֵי הֵם כְּמַרְגָּלִיּוֹת הַחֲרוּזִים בְּחוּט שֶׁדְּבוּקִים זֶה בָּזֶה עַל יְדֵי הַחוּט שֶׁמְּחַבְּרָם, כִּי "כְּחוּט הַשָּׁנִי שִׂפְתוֹתַיִךְ" (שה"ש ד ג), שִׂפְתֵי דַעַת וְתוֹרָה הַמַּרְבִּים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם כְּחוּט זֶה הַחוֹרֵז הַמַּרְגָּלִיּוֹת:

וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דִּבָּתָם רָעָה אֶל אֲבִיהֶם. בְּכָל הַמִּקְרָא לֹא מָצִינוּ לְשׁוֹן 'הֲבָאָה' אֶצֶל הַדִּבָּה כִּי אִם לְשׁוֹן הוֹצָאָה, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאָמְרוּ הַמְפָרְשִׁים שֶׁלְּשׁוֹן 'הוֹצָאָה' שַׁיָּךְ בְּדִבָּה שֶׁל שֶׁקֶר, כְּמוֹ שֶׁאָמַר (משלי י יח) "וּמוֹצִא דִבָּה הוּא כְּסִיל", וְכֵן "וַיּוֹצִיאוּ דִּבַּת הָאָרֶץ" (במדבר יג לב), וּלְשׁוֹן 'הֲבָאָה' שַׁיָּךְ בְּדָבָר שֶׁהוּא אֱמֶת, מִכָּל מָקוֹם אֵין הַלְּשׁוֹן מְדֻקְדָּק כָּאן, כִּי מִדְּקָאָמַר **דִּבָּתָם** שְׁמַע מִינָּהּ שֶׁהַדִּבָּה מְיֻחֶדֶת אֶל הָאַחִים כְּאִלּוּ הָאַחִים הֵם הַבַּעֲלֵי דִּבָּה. וְעוֹד קָשֶׁה, **אֶל אֲבִיהֶם,** 'אֶל אָבִיו' מִבַּעֲלֵי לֵיהּ. וְעוֹד קָשֶׁה, לְהַלָּן (לה כב) נֶאֱמַר "וַיִּשְׁכַּב אֶת בִּלְהָה פִּילֶגֶשׁ אָבִיו", קְרָאָהּ פִּילֶגֶשׁ, וְכָאן נֶאֱמַר **וְהוּא נַעַר אֶת בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו,** קְרָאָן הַכָּתוּב נָשִׁים מַמָּשׁ:

אֶלָּא וַדַּאי שֶׁכָּל הָאַחִים בְּנֵי הַגְּבִירוֹת הָיוּ מְזִלְזְלִים בִּבְנֵי הַשִּׁפְחוֹת לִקְרוֹת אִמּוֹתָם פִּלַּגְשִׁים וּשְׁפָחוֹת, וְאֶת בְּנֵיהֶם קָרְאוּ עֲבָדִים (ב"ר פד ז), וְיוֹסֵף לְבַד הָיָה מִתְחַבֵּר אֶל בְּנֵי בִּלְהָה וְזִלְפָּה, כִּי אָמַר שֶׁהֵם **נְשֵׁי אָבִיו** מַמָּשׁ. וּמִטַּעַם זֶה זִלְזֵל רְאוּבֵן בְּבִלְהָה, בְּחָשְׁבוֹ שֶׁהִיא פִּילֶגֶשׁ וְאֵינָהּ אִשְׁתּוֹ, עַל כֵּן בִּלְבֵל יְצוּעוֹ. וּמִכָּאן רָאִיָּה בְּרוּרָה שֶׁכָּל בְּנֵי הַגְּבִירָה הוֹצִיאוּ דִּבָּה עַל בְּנֵי הַשִּׁפְחוֹת לִקְרוֹתָן עֲבָדִים, וְעַל זֶה נֶאֱמַר **וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דִּבָּתָם רָעָה,** אוֹתָהּ דִּבָּה רָעָה שֶׁהוֹצִיאוּ אָחָיו עַל בְּנֵי הַשִּׁפְחוֹת, הֵבִיא **'אֶל אֲבִיהֶם'** שֶׁל בְּנֵי בִּלְהָה וְזִלְפָּה, כִּי הָיָה לָהֶם לְחוּשׁ לִכְבוֹד אֲבִיהֶם שֶׁלֹּא לִקְרוֹת לְבָנָיו עֲבָדִים, וְחָשַׁב כִּי אֲבִיהֶם יִתְבַּע עֶלְבּוֹנָם:

וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק יח) **וּבְטֶרֶם יִקְרַב אֲלֵיהֶם וַיִּתְנַכְּלוּ אֹתוֹ לַהֲמִיתוֹ,** כִּי רָצוּ לַהֲמִיתוֹ מֵרָחוֹק עַל יְדֵי חֵץ הַמֵּמִית **בְּטֶרֶם יִקְרַב אֲלֵיהֶם,** מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, כִּי הוּא שָׁלַח בָּהֶם "חֵץ לְשׁוֹנוֹ" הַמֵּמִית אַף מֵרָחוֹק (ראה תנחומא מצורע ב), עַל כֵּן רָצוּ גַּם הֵם לַהֲמִיתוֹ מֵרָחוֹק עַל יְדֵי חִצִּים. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר (להלן מט כג) "וַיִּשְׁטְמֻהוּ בַּעֲלֵי חִצִּים", הֵם אֲחָיו שֶׁרָצוּ לִשְׁלֹחַ בּוֹ חִצִּים, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם הוּא סִפֵּר עֲלֵיהֶם לְשׁוֹן הָרַע, מִכָּל מָקוֹם "וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ" (שם פסוק כד), כִּי הוּא "דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ וַיְכוֹנְנֶהָ" בְּאֵיתָן בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט, שֶׁהֲרֵי מָתֹר לוֹמַר לָשׁוֹן הָרַע עַל בַּעֲלֵי הַמַּחְלֹקֶת (ירושלמי פאה פ"א ה"א), וְאָחָיו הִתְחִילוּ בְּמַחֲלֹקֶת בְּמַה שֶׁזִּלְזְלוּ בִּבְנֵי הַשִּׁפְחוֹת:

וּבַמִּדְרָשׁ אָמְרוּ (ב"ר פד יד) עַל פָּסוּק **וּבְטֶרֶם יִקְרַב אֲלֵיהֶם,** שֶׁשִּׂמֵּחוּ בּוֹ אֶת הַכְּלָבִים. וְטַעְמוֹ שֶׁל דָּבָר, לְפִי שֶׁחֲשָׁבוּהוּ לְמוֹצִיא דִּבָּה וּבַעַל לָשׁוֹן הָרַע, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים (קיח.) 'כָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע רָאוּי לְהַשְׁלִיכוֹ לַכְּלָבִים, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג א) "לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא", וְסָמִיךְ לֵיהּ (שם כב ל) "לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ"'. וְטַעְמוֹ שֶׁל דָּבָר, שֶׁכָּל הַמְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע נִדְמֶה כְּכֶלֶב הַמְנַבֵּחַ וְחוֹרֵץ בִּלְשׁוֹנוֹ, וּלְפִיכָךְ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם לָשׁוֹן הָרַע (ראה ויק"ר לב ה), כְּתִיב (שמות יא ז) "וּלְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יֶחֱרַץ כֶּלֶב לְשֹׁנוֹ", מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק יז) **נֵלְכָה דֹתָיְנָה** 'לְבַקֵּשׁ לוֹ נִכְלֵי דָּתוֹת' (רש"י שם), "עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ" לְהַשְׁלִיךְ לַכְּלָבִים כָּל מְסַפֵּר לָשׁוֹן הָרַע:

וַיֹּאשׁ אוֹמְרִים שֶׁלְּקָחָהּ שִׂטּוּ בּוֹ הַכְּלָבִים, שֶׁיֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ אֵבֶר מִן הַחַי, לְשַׁלֵּם לוֹ מַה שֶׁאָמַר עֲלֵיהֶם אֵיךְ שֶׁאָכְלוּ אֵבֶר מִן הַחַי (ראה ב"ר שם ז). וּבְסָמוּךְ (פסוק כ) יִתְבָּאֵר פָּסוּק **וּבְטֶרֶם יִקְרַב אֲלֵיהֶם** בְּדֶרֶךְ אַחֵר:

וְרַשִׁ"י פֵּרֵשׁ שֶׁיּוֹסֵף הִגִּיד 'אֵיךְ שֶׁאָכְלוּ אֵבֶר מִן הַחַי, וְהָיוּ חֲשׁוּדִין עַל הָעֲרָיוֹת, וְהָיוּ מְזַלְזְלִין בִּבְנֵי הַשִּׁפְחוֹת'. וְנִרְאֶה לִתֵּן קְצָת סָמֶךְ לִדְבָרָיו, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר **הָיָה רֹעֶה אֶת אֶחָיו 'בַּצֹּאן',** לְמָה לִי, וְכִי סִלְקָא דַעְתָּךְ אֲמִינָא שֶׁהָיָה רוֹעֶה עוֹפוֹת אוֹ דָּגִים. אֶלָּא לְפִי שֶׁמָּצִינוּ לְשׁוֹן 'רוֹעֶה' בְּאַרְבָּעָה עִנְיָנִים, א. סְתָם רְעִיַּת צֹאן. ב. בְּגִלּוּי עֲרָיוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כט ג) "וְרֹעֶה זוֹנוֹת יְאַבֵּד הוֹן". ג. לְשׁוֹן רוֹעֶה שַׁיָּךְ בְּבַעֲלֵי הַשִּׁרְרָה וְהַנְהָגַת הָעָם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר

(ג) **וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת־יוֹסֵף מִכָּל־בָּנָיו כִּי־בֶן־זְקֻנִים הוּא לוֹ וְעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת פַּסִּים:**

ג וְיִשְׂרָאֵל רְחֵם יָת יוֹסֵף מִכָּל בְּנוֹהִי אֲרֵי בַר חַכִּים הוּא לֵהּ וַעֲבַד לֵהּ כְּתוּנָא דְּפַסֵּי:

רש"י ◄ **בֶּן־זְקֻנִים** • שֶׁנּוֹלַד לוֹ לְעֵת זִקְנָתוֹ. וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: 'בַּר חַכִּים הוּא לֵהּ', כָּל מַה שֶׁלָּמַד מִשֵּׁם וְעֵבֶר מָסַר לוֹ. דָּבָר אַחֵר: שֶׁהָיָה זִיו אִיקוֹנִין שֶׁלּוֹ דּוֹמֶה לוֹ. **פַּסִּים** • (שבת י) לְשׁוֹן כְּלֵי מִילַת, כְּמוֹ: "כַּרְפַּס וּתְכֵלֶת", וּכְמוֹ "כְּתֹנֶת הַפַּסִּים" דְּתָמָר וְאַמְנוֹן. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: עַל שֵׁם צְרוֹתָיו: שֶׁנִּמְכַּר לְפוֹטִיפַר וּלְסוֹחֲרִים וּלְיִשְׁמְעֵאלִים וּלְמִדְיָנִים.

כלי יקר – עוז והדר

(תהלים פ ב) "רֹעֵה יִשְׂרָאֵל הַאֲזִינָה". ד. שֵׁיְּךָ לְשׁוֹן רוֹעֶה בְּהוֹלֵךְ לִרְעוֹת אֶת עַצְמוֹ וְאוֹכֵל מִן הַצֹּאן, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל לד ב) "הֲלוֹא הַצֹּאן יִרְעוּ הָרֹעִים", וּכְמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י (פסוק יב) נָקוּד עַל "אֶת":

וּמִדְּקָאָמַר שֶׁיּוֹסֵף הָיָה רוֹעֶה אֶת אֶחָיו בְּצֹאן, מַשְׁמַע שֶׁאֶחָיו הָיוּ רוֹעִים בְּכָל אַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁשַּׁיָּךְ בָּהֶם לְשׁוֹן רוֹעֶה, אֲבָל הוּא לֹא הָיָה בְּהַסְכָּמָתָם כִּי אִם **בְּצֹאן** לְבַד, דְּאִם לֹא כֵּן לְעָרְבִינְהוּ וְלִתְנִינְהוּ 'יוֹסֵף וְאֶחָיו הָיוּ רוֹעִים בַּצֹּאן', אֶלָּא וַדַּאי שֶׁלְּשׁוֹן **'אֶת'** מְשַׁמֵּשׁ לְשׁוֹן 'עִם', וּלְכָךְ הוֹצִיא אֶת יוֹסֵף מִן הַכְּלָל, לוֹמַר לְךָ שֶׁהוּא לֹא הִסְכִּים עִמָּהֶם כִּי אִם עַל רְעִיַּת הַצֹּאן בִּלְבַד, אֲבָל אֶחָיו רָעוּ בְּכֻלָּם 'כִּי הֵי מִנַּיְהוּ מַפְקָת' לְמַעֵט (ע"פ ב"ק ג), כִּי 'לֹא בָּא הַכָּתוּב לִסְתֹּם אֶלָּא לְפָרֵשׁ' (ע"פ רש"י לעיל י כה):

וּמִכָּאן מָצָא רַשִׁ"י סָמֶךְ לִשְׁלָשְׁתָּן. כִּי 'חֲשׁוּדִין עַל הָעֲרָיוֹת' הָיְנוּ 'רוֹעֶה זוֹנוֹת'. וְ'אָכְלוּ אֵבֶר מִן הַחַי', שֶׁהַצֹּאן רָעוּ אוֹתָם, וְהֵמָּה הָלְכוּ לִרְעוֹת אֶת עַצְמָן מִן הַצֹּאן לֶאֱכֹל אֲכִילָה שֶׁל אִסּוּר, וְהָיְנוּ אֵבֶר מִן הַחַי שֶׁנֶּאֱסַר לִבְנֵי נֹחַ, אֲבָל שְׁאָר טְרֵפוֹת לֹא נֶאֱסְרוּ לָהֶם עֲדַיִן, וְהִנֵּה זֶה דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ מָה רְעִיָּה שֶׁל זְנוּת אוֹ שֶׁל שְׁרָרָה שֶׁל אִסּוּר, אַף רְעִיָּה זוֹ מִן הַצֹּאן הִיא שֶׁל אִסּוּר. וְ'קוֹרִין לִבְנֵי הַשִּׁפְחוֹת עֲבָדִים', כְּדֵי לְהִשְׁתָּרֵר עֲלֵיהֶם לִהְיוֹת עֲלֵיהֶם 'רוֹעִים' וּמַנְהִיגִים, לוֹמַר אֲנַחְנוּ בְּנֵי הַגְּבִירוֹת וְאַתֶּם עֲבָדִים לָנוּ:

וּלְכָךְ נֶאֱמַר **אֶל אֲבִיהֶם,** לוֹמַר לְךָ שֶׁבְּכֻלָּם הָיָה לָהֶם לְחוּשׁ לִכְבוֹד אֲבִיהֶם. כִּי מַה שֶׁקָּרְאוּ לַאֲחֵיהֶם עֲבָדִים, הָיָה לָהֶם לָחוּשׁ לִכְבוֹד אֲבִיהֶם כַּמְבֹאָר לְמַעְלָה. וְהָעוֹסֵק בִּזְנוּת מְחַלֵּל גַּם כֵּן כְּבוֹד אָבִיו, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כא ט) "אֶת אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת", וּרְאָיָה מִמַּה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (ב"ר פז ז) 'שֶׁעַל יְדֵי שֶׁנִּרְאָה לְיוֹסֵף דְּמוּת דְּיוֹקְנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב הָיָה נִצּוֹל מִן אֵשֶׁת פּוֹטִיפַר'. וְאֲכִילַת אֵבֶר מִן הַחַי מוֹלִיד אַכְזְרִיּוּת בְּגוּף הָאָדָם, וּבָזֶה פּוֹגֵם כְּבוֹד אָבִיו כִּי נִרְאֶה כְּאִלּוּ הָיָה הָאַכְזָרִיּוּת קִנְיָן דָּבֵק בּוֹ מִצַּד הַתּוֹלְדָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעֶזְרַת ה' פָּרָשַׁת רְאֵה (דברים יב כה) בְּפָסוּק "לֹא תֹאכְלֻנּוּ לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ", כִּי הַדָּם מוֹלִיד אַכְזָרִיּוּת וּמִתְפַּשֵּׁט גַּם לְבָנָיו. עַל כֵּן לֹא נֶאֱמַר 'אֶל אָבִיו' וּכְתִיב **אֶל אֲבִיהֶם,** לוֹמַר לְךָ שֶׁשְּׁלָשְׁתָּן נוֹגְעִים בִּכְבוֹד אֲבִיהֶם: תורה ג

(ג) **וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת יוֹסֵף מִכָּל בָּנָיו כִּי בֶן זְקֻנִים הוּא לוֹ.** אַף־עַל־פִּי שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק ב) **וְהוּא נַעַר אֶת בְּנֵי בִלְהָה,** 'שֶׁהָיָה עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה נַעֲרוּת' כְּמוֹתָם (ראה ב"ר פד ז), מִכָּל מָקוֹם אֲהֵבוֹ יַעֲקֹב לְפִי שֶׁבִּהְיוֹתוֹ אֶצְלוֹ הָיָה מִתְנַהֵג אֶת עַצְמוֹ כְּ'זָקֵן וְרָגִיל וּפִרְקוֹ נָאֶה' (ע"פ תענית טז.), וְלֹא יָדַע הַנְהָגָתוֹ שֶׁעִם אֶחָיו. עַל כֵּן אָמַר **כִּי בֶן זְקֻנִים הוּא לוֹ,** בְּמִלַּת **לוֹ** הוֹרָה שֶׁדַּוְקָא **לוֹ** הָיָה **בֶן זְקֻנִים** וְלֹא לְאֶחָיו, לְפִי שֶׁבִּהְיוֹתוֹ אֶצְלָם עָשָׂה מַעֲשֵׂה נַעֲרוּת כְּמוֹתָם, וּבִהְיוֹתוֹ אֵצֶל אָבִיו הַזָּקֵן הָיָה עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה זְקֻנָה, וְאוּלַי לֹא רָצָה לִשְׂנוֹת מִן הַמִּנְהָג וְיָדַע לְהִתְנַהֵג עִם הַנְּעָרִים וְעִם הַזְּקֵנִים, לְכָךְ נֶאֱמַר **הוּא לוֹ**:

דָּבָר אַחֵר, שֶׁכָּל מַה שֶׁלָּמַד מִן שֵׁם וְעֵבֶר מָסַר לוֹ (ב"ר שם ח), וְלָמָּה לֹא מָסַר לְכָל בָּנָיו מַה שֶׁלָּמַד, אֶלָּא וַדַּאי לְפִי שֶׁכָּל בָּנָיו מָאֲסוּ בַּחָכְמוֹת וְלֹא נִתְחַבְּרוּ אֶל יַעֲקֹב לִשְׁמֹעַ מִמֶּנּוּ, אֲבָל יוֹסֵף **בֶּן זְקֻנִים הוּא לוֹ,** שֶׁתָּמִיד הוּא פָּנָה לוֹ לְיַעֲקֹב וְנִכְסַף לִשְׁמֹעַ מִפִּיו מַה שֶׁלָּמַד מִשֵּׁם וְעֵבֶר, עַל כֵּן אֲהֵבוֹ:

וְתַרְגּוּמוֹ 'בַּר חַכִּים הוּא לוֹ', כִּי "בִּישִׁישִׁים חָכְמָה" (איוב יב יב), זֶהוּ שֶׁאָמְרוּ (ב"ר שם) 'שֶׁהָיָה זִיו אִיקוֹנִין דּוֹמֶה לוֹ', כִּי "חָכְמַת אָדָם תָּאִיר פָּנָיו" (עפ"י קהלת ח א). וְיֵשׁ רָמָז כָּאן לְמַה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (קידושין מז:) 'נַעֲנוּ כֻּלָּם וְאָמְרוּ תַּלְמוּד גָּדוֹל שֶׁמֵּבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה', כָּךְ הִזְכִּיר כָּאן שְׁלֵמוּת שֶׁל יוֹסֵף בַּפָּסוּק **הָיָה רֹעֶה אֶת אֶחָיו 'בַּצֹּאן'** לְמַעֵט כָּל מִינֵי רְעִיָּה הָאֲסוּרִים (ראה דברי רבינו פסוק ב), וְאַף־עַל־פִּי־כֵן לֹא אֲהֵבוֹ כִּי אִם מִצַּד **כִּי בֶן זְקֻנִים הוּא לוֹ** 'בַּר חַכִּים', כִּי גָּדוֹל הַתַּלְמוּד כָּאָמוּר:

וְעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת פַּסִּים. נִרְאִין הַדְּבָרִים, אַחַר שֶׁכִּבֵּר בִּלְבֵּל רְאוּבֵן יְצוּעֵי אָבִיו נִטְלָה מִמֶּנּוּ הַבְּכוֹרָה, וְעַכְשָׁו מְסָרָהּ לְיוֹסֵף (ראה דברי הימים א' ה א), וְעַל שֵׁם זֶה עָשָׂה לוֹ **כְּתֹנֶת פַּסִּים,** לְפִי שֶׁהָעֲבוֹדָה בִּבְכוֹרוֹת וְהָיָה הַבְּכוֹר "כֹּהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן", עַל כֵּן עָשָׂה "לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת" **כְּתֹנֶת** זֶה, דּוֹמֶה לִבְגְדֵי כְּהֻנָּה שֶׁהָיָה בָּהֶם "כְּתֹנֶת תַּשְׁבֵּץ" (שמות כח ד):

וְאוּלַי שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר **כִּי בֶן זְקֻנִים הוּא לוֹ,** כְּאִלּוּ הָיָה הוּא הַזָּקֵן וְהַבְּכוֹר שֶׁבְּכָל בָּנָיו, לְכָךְ נֶאֱמַר **לוֹ,** כִּי בֶּאֱמֶת לֹא הָיָה הַזָּקֵן שֶׁבְּכֻלָּם. וְיוֹרֶה עַל זֶה הַכֶּפֶל שֶׁאָמְרוּ **הַמְלֵךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם מָשׁוֹל תִּמְשֹׁל בָּנוּ** (פסוק ח), כִּי הַבְּכוֹר נוֹטֵל "פִּי שְׁנַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר יִמָּצֵא" (דברים כא יז) "וְאַף לוֹ הַמְּלוּכָה" (ע"פ שמואל א' יח ח), כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (להלן מט ג) "רְאוּבֵן בְּכֹרִי אַתָּה יֶתֶר שְׁאֵת וְיֶתֶר עֹז" הַיְנוּ מַלְכוּת (ב"ר צט ו), וְיִתְבָּאֵר זֶה בְּסָמוּךְ בְּפָסוּק "מַה בֶּצַע" (פסוק כו): תורה ד

(ד) וַיִּרְאוּ אֶחָיו כִּי־אֹתוֹ אָהֵב אֲבִיהֶם מִכָּל־אֶחָיו וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלֹם:

ד וַחֲזוֹ אַחוֹהִי אֲרֵי יָתֵהּ רְחֵים אֲבוּהוֹן מִכָּל אַחוֹהִי וּסְנוֹ יָתֵהּ וְלָא צָבָן לְמַלָּלָא עִמֵּהּ לִשְׁלָם:

רש"י ◄ **וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלֹם** • מִתּוֹךְ גְּנוּתָם לָמַדְנוּ שִׁבְחָם, שֶׁלֹּא דִּבְּרוּ אַחַת בַּפֶּה וְאַחַת בַּלֵּב. **דַּבְּרוֹ** • לְדַבֵּר עִמּוֹ.

(ה) וַיַּחֲלֹם יוֹסֵף חֲלוֹם וַיַּגֵּד לְאֶחָיו וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ:

ה וַחֲלַם יוֹסֵף חֶלְמָא וְחַוִּי לַאֲחוֹהִי וְאוֹסִיפוּ עוֹד סְנוֹ יָתֵהּ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי שיחות מוצאי זאת חנוכה תשמ"א – מתוך 'לקראת שבת')

חֲלוֹמוֹתָיו שֶׁל יוֹסֵף

וַיַּחֲלֹם יוֹסֵף חֲלוֹם . . וַיַּחֲלֹם עוֹד חָלוֹם אַחֵר (לז, ה־ט)

בְּפִתְרוֹן חֲלוֹמוֹת פַּרְעֹה, אָמַר יוֹסֵף "וְעַל הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם אֶל פַּרְעֹה פַּעֲמָיִם, כִּי נָכוֹן הַדָּבָר מֵעִם הָאֱלֹקִים וּמְמַהֵר הָאֱלֹקִים לַעֲשׂוֹתוֹ".

וְהִקְשָׁה בְּחִזְקוּנִי, "וַהֲלֹא חֲלוֹמוֹתָיו שֶׁל יוֹסֵף עַצְמוֹ נִשְׁנוּ, וְלֹא נִתְקַיְּמוּ עַד לְאַחַר עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם שָׁנָה"? וְכֵן הִקְשׁוּ גַּם בְּרִיבָ"א וּבְרַשְׁבַּ"ם. וְתֵרְצוּ בְּאוֹפַנִּים שׁוֹנִים.

וְיֵשׁ לְבָאֵר בְּפַשְׁטוּת:

שְׁנֵי חֲלוֹמוֹתָיו שֶׁל פַּרְעֹה הֶרְאוּ עַל אוֹתוֹ מְאֹרָע, וּמִמֵּילָא זֶה שֶׁנִּשְׁנָה הַחֲלוֹם פַּעֲמָיִם, הֲוֵי סִימָן שֶׁהַמְּאֹרָע יִתְקַיֵּם בִּמְהֵירוּת.

מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן חֲלוֹמוֹתָיו שֶׁל יוֹסֵף, רָמְזוּ לִשְׁנֵי מְאֹרָעוֹת שׁוֹנִים. הַחֲלוֹם הָרִאשׁוֹן בּוֹ הִשְׁתַּחֲוּוּ רַק אֲלוּמוֹתֵיהֶם שֶׁל אֶחָיו לַאֲלוּמַת יוֹסֵף, רָמַז לַזְּמַן בּוֹ הַשְּׁבָטִים בִּלְבַד הִשְׁתַּחֲוּוּ אֶל יוֹסֵף, לִפְנֵי שֶׁהִגִּיעוּ יַעֲקֹב וּבְנֵי בֵּיתוֹ לְמִצְרַיִם. וְהַחֲלוֹם הַשֵּׁנִי בּוֹ גַּם הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ (נוֹסָף לִי"א הַכּוֹכָבִים) הִשְׁתַּחֲוּוּ לְיוֹסֵף, רָמַז לַזְּמַן שֶׁגַּם יַעֲקֹב וּבִלְהָה הִשְׁתַּחֲוּוּ לְיוֹסֵף.

וְעַל־פִּי־זֶה נִמְצָא שֶׁהַחֲלוֹם לֹא נִשְׁנָה פַּעֲמָיִם, אֶלָּא הָיוּ שְׁנֵי חֲלוֹמוֹת שׁוֹנִים, וְאֵין כָּאן סִימָן שֶׁיִּתְקַיְּמוּ בִּמְהֵירוּת.

(ו) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שִׁמְעוּ־נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתִּי:

ו וַאֲמַר לְהוֹן שְׁמָעוּ כְעַן חֶלְמָא הָדֵין דִּי חֲלֵמִית:

(ז) וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ מְאַלְּמִים אֲלֻמִּים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה קָמָה אֲלֻמָּתִי וְגַם־נִצָּבָה וְהִנֵּה תְסֻבֶּינָה אֲלֻמֹּתֵיכֶם וַתִּשְׁתַּחֲוֶיךָ לַאֲלֻמָּתִי:

ז וְהָא אֲנַחְנָא מְאַסְּרִין אֶסָרָן בְּגוֹ חַקְלָא וְהָא קָמַת אֶסָרְתִּי וְאַף אִזְדְּקְפַת וְהָא מִסְתַּחֲרָן אֶסָרָתְכוֹן וְסָגְדָן לֶאֱסָרְתִּי:

רש"י ◄ **מְאַלְּמִים אֲלֻמִּים** • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'מְאַסְּרִין אֶסָרָן' עֲמָרִין, וְכֵן: (תהלים קכו) "נֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו", וְכָמוֹהוּ בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה: 'וְהָאֲלֻמּוֹת נוֹטֵל וּמַכְרִיז'. **קָמָה אֲלֻמָּתִי** • נִזְקְפָה. **וְגַם־נִצָּבָה** • לַעֲמֹד עַל עָמְדָהּ בִּזְקִיפָה.

כלי יקר – עוז והדר

(ד) **וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלֹם.** יְכוֹלִין הָיוּ אֲבָל אֵינָן רַשָּׁאִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְאַמְּתוּ כָּל דִּבְרֵי דִּבָּה שֶׁהֵבִיא עֲלֵיהֶם, וְיֹאמַר אָבִיו כִּי מִתּוֹךְ שִׂנְאָה דִּבֵּר כָּל זֶה, עַל כֵּן לֹא הָיוּ רַשָּׁאִים לְדַבֵּר בִּפְנֵי אֲבִיהֶם בְּדְבָרִים הַמְּבִיאִים לִידֵי שָׁלוֹם, לְכָךְ נֶאֱמַר **לְשָׁלֹם**: תורה ה

(ז) **וְהִנֵּה קָמָה אֲלֻמָּתִי וְגַם נִצָּבָה.** רָמַז שֶׁמִּתְחִלָּה יִמְשֹׁל עֲלֵיהֶם וְאַחַר־כָּךְ יִמְלֹךְ, לְפִי שֶׁ'אֵין מֶלֶךְ בְּלֹא רִבּוּי עָם' (ראה פרקי דר"א פ"ג), וְעַכְשָׁו הָיוּ "מִתֵּי מִסְפָּר" וְעַל מִי יִמְלֹךְ, אֲבָל לְשׁוֹן 'מֶמְשָׁלָה' שַׁיָּךְ גַּם עַל מִתֵּי מִסְפָּר. לְכָךְ אָמַר **וְהִנֵּה קָמָה אֲלֻמָּתִי,** רָמַז לִזְמַן קִימָה כִּי יָקוּם לִמְשֹׁל, כִּי לְשׁוֹן 'קִימָה' מְדַבֵּר בְּהַתְחָלַת הָעִנְיָן "כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל רֵעֵהוּ" לִמְשֹׁל בּוֹ (ע"פ דברים כב כו), **וְגַם נִצָּבָה,** רָמַז לַמַּלְכוּת, כִּי אָז יִהְיֶה לוֹ מַצָּב וְיָשׁוּב "וְאַף לוֹ הַמְּלוּכָה" (ע"פ שמואל א' יח ח), וְאָמַר בְּדֶרֶךְ לֹא זוֹ אַף זוֹ, לוֹמַר שֶׁלֹּא זוֹ מֶמְשָׁלָה שֶׁיִּהְיֶה לִי, אֶלָּא אַפִּלּוּ מַלְכוּת יִהְיֶה לִי. וְהֵם הָפְכוּ הָעִנְיָן וְאָמְרוּ **הֲמָלוֹךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם מָשׁוֹל תִּמְשֹׁל בָּנוּ** (פסוק ח), כִּי לֹא זוֹ מַלְכוּת שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְךָ, כִּי אֲפִלּוּ מֶמְשָׁלָה בְּעָלְמָא לֹא יִהְיֶה לְךָ בָּנוּ: תורה ח

(ח) וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֶחָיו הֲמָלֹךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם־מָשׁוֹל תִּמְשֹׁל בָּנוּ וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ עַל־חֲלֹמֹתָיו וְעַל־דְּבָרָיו׃

ח וַאֲמָרוּ לֵהּ אֲחוֹהִי הֲמַלְכוּ אַתְּ מְדַמֵּי לְמִמְלַךְ עָלָנָא אוֹ שׁוּלְטָן אַתְּ סְבִיר לְמִשְׁלַט בָּנָא וְאוֹסִיפוּ עוֹד סְנוֹ תָּהֵי עַל חֶלְמוֹהִי וְעַל פִּתְגָּמוֹהִי׃

רש"י ◄ **וְעַל־דְּבָרָיו•** עַל דִּבְּתָם רָעָה שֶׁהָיָה מֵבִיא לַאֲבִיהֶם.

(ט) וַיַּחֲלֹם עוֹד חֲלוֹם אַחֵר וַיְסַפֵּר אֹתוֹ לְאֶחָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה חָלַמְתִּי חֲלוֹם עוֹד וְהִנֵּה הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד עָשָׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי׃

ט וַחֲלַם עוֹד חֶלְמָא אָחֳרָנָא וְאִשְׁתָּעֵי יָתֵהּ לַאֲחוֹהִי וַאֲמַר הָא חֲלֵמִית חֶלְמָא עוֹד וְהָא שִׁמְשָׁא וְסִהֲרָא וְחַד עֲשַׂר כּוֹכְבַיָּא סָגְדָן לִי׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פילקוטי־שיחות חלק ג, עמוד 805 – מתוך 'לקראת שבת')

הַחִלּוּק בֵּין יְהוּדִי לְאֵינוֹ יְהוּדִי

וְהִנֵּה הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד עָשָׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי:
(פרשתנו לז, ט)

בְּפָרָשָׁתֵנוּ מִסְפָּר אוֹדוֹת ב' חֲלוֹמוֹת יוֹסֵף שֶׁהָיוּ דּוֹמִים זֶה לָזֶה, וְכֵן בְּפָרָשַׁת מִקֵּץ מִסְפָּר אוֹדוֹת ב' הַחֲלוֹמוֹת שֶׁחָלַם פַּרְעֹה.

וְהַחִלּוּק בֵּינֵיהֶם: אֵצֶל יוֹסֵף, בַּחֲלוֹם הָרִאשׁוֹן חָלַם אוֹדוֹת הָ'אֲלוּמוֹת' – עִנְיָנֵי הָאָרֶץ, וּבַחֲלוֹם הַשֵּׁנִי אוֹדוֹת הַשֶּׁמֶשׁ וְהַכּוֹכָבִים – עִנְיָנֵי הַשָּׁמַיִם. אָמְנָם אֵצֶל פַּרְעֹה בִּתְחִלָּה חָלַם אוֹדוֹת ז' הַפָּרוֹת – מִין הַחַי, וּלְאַחַר מִכֵּן חָלַם אוֹדוֹת ז' שִׁבֳּלִים – מִין הַצּוֹמֵחַ.

וְכָאן רוֹאִים הַחִלּוּק בֵּין יְהוּדִי לְגוֹי:

יְהוּדִי שַׁיָּךְ לֹא רַק לְעִנְיָנֵי הָאָרֶץ אֶלָּא גַּם לְעִנְיָנֵי שָׁמַיִם – רוּחָנִיּוּת. וְאִלּוּ הַגּוֹי שַׁיָּךְ רַק לְעִנְיָנֵי אָרֶץ, וּבְזֶה גּוּפָא "פּוֹחֵת וְהוֹלֵךְ" (קֹדֶם מִין הַחַי, וּלְאַחַר מִכֵּן מִין הַצּוֹמֵחַ, הַפָּחוּת מִמֶּנּוּ).

וְכַמִּסְפָּר אוֹדוֹת כְּ"ק אַדְמוּ"ר הָרַיי"צ מִלִּיובַּאוִוִיטְשׁ נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן, שֶׁבְּעֵת שִׁבְתּוֹ בְּמַאֲסָר אֵצֶל הַסּוֹבְיֶיטִים, הִנֵּה בְּאַחַת הַחֲקִירוֹת, אִיֵּם עָלָיו הַחוֹקֵר בְּאֶמְצָעוּת אֶקֶדָּח. וְאָמַר לוֹ כ"ק אַדְמוּ"ר הָרַיי"צ נ"ע: דָּבָר זֶה יָכוֹל לְהַפְחִיד רַק אֶת אֵלֶּה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אֲלִילִים רַבִּים וְעוֹלָם אֶחָד. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אֵלֶּה שֶׁיֵּשׁ לָהֶם אֵ-ל אֶחָד וּשְׁנֵי עוֹלָמוֹת, אֵינָם מְפַחֲדִים מִדָּבָר כָּזֶה.

(י) וַיְסַפֵּר אֶל־אָבִיו וְאֶל־אֶחָיו וַיִּגְעַר־בּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתָּ הֲבוֹא נָבוֹא אֲנִי וְאִמְּךָ וְאַחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אָרְצָה׃

י וְאִשְׁתָּעֵי לַאֲבוּהִי וְלַאֲחוֹהִי וּגְעַר בֵּהּ אֲבוּהִי וַאֲמַר לֵהּ מָה חֶלְמָא הָדֵין דִּי חֲלֵמְתָּא הֲמֵיתָא נֵיתֵי אֲנָא וְאִמָּךְ וְאַחָיִךְ לְמִסְגַּד לָךְ עַל אַרְעָא׃

רש"י ◄ **וַיְסַפֵּר אֶל־אָבִיו וְאֶל־אֶחָיו•** לְאַחַר שֶׁסִּפֵּר אוֹתוֹ לְאֶחָיו, חָזַר וְסִפְּרוֹ לְאָבִיו בִּפְנֵיהֶם. **וַיִּגְעַר־בּוֹ•** לְפִי שֶׁהָיָה מַטִּיל שִׂנְאָה עָלָיו. **הֲבוֹא נָבוֹא•** 'וַהֲלֹא אִמְּךָ כְּבָר מֵתָה'? (ב"ר) וְהוּא לֹא הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהַדְּבָרִים

(ח) **וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ.** נִזְכְּרוּ שְׁלֹשָׁה שְׂנָאוֹת כָּאן, כִּי מִתְּחִלָּה שְׂנֵאוּהוּ עַל הֲבָאַת הַדִּבָּה, וּמֵאָז וָהָלְאָה לֹא רָצוּ לְדַבֵּר עִמּוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק ד) **וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלֹם.** וְאַחַר־כָּךְ **וַיַּחֲלֹם יוֹסֵף חֲלוֹם וַיַּגֵּד לְאֶחָיו** (פסוק ה), לֹא הִגִּיד לָהֶם עֲדַיִן נֹסַח הַחֲלוֹם, שֶׁהֲרֵי לֹא נֶאֱמַר 'וַיַּגֵּד אוֹתוֹ לְאֶחָיו', אֶלָּא שֶׁהִתְחִיל לְדַבֵּר עִמָּהֶם וְאָמַר לָהֶם שִׁמְעוּ כִּי חֲלוֹם חָלַמְתִּי, מִיָּד **וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ** (שם), כִּי הִתְחִיל לְדַבֵּר עִמָּהֶם בְּמָקוֹם שֶׁהֵם לֹא רָצוּ לְדַבֵּר עִמּוֹ. וּלְפִי שֶׁשִּׂנְאָה זוֹ הָיְתָה בַּלֵּב וְלֹא הִרְגִּישׁ בָּהּ יוֹסֵף, עַל כֵּן אָמַר דֶּרֶךְ בַּקָּשָׁה **שִׁמְעוּ נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה וּגו'** (פסוק ו), אָז פָּתְחוּ פִּיהֶם בְּעֵל כָּרְחָם וְאָמְרוּ **הֲמָלֹךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ,** לְפִיכָךְ **וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ עַל חֲלֹמֹתָיו וְעַל דְּבָרָיו,** לֹא זוֹ שֶׁשְּׂנֵאוּהוּ **עַל חֲלֹמֹתָיו,** אֶלָּא אֲפִלּוּ **עַל דְּבָרָיו** שְׂנֵאוּהוּ, כִּי רָצָה לְדַבֵּר עִמָּהֶם בְּעֵל כָּרְחָם:

וְיֵשׁ אוֹמְרִים, **עַל דְּבָרָיו,** כִּי 'כָּל הַחֲלוֹמוֹת הוֹלְכִים אַחַר הַפֶּה' (ברכות נה:), רָצָה לוֹמַר מִמַּה שֶׁהָאָדָם מְדַבֵּר קֹדֶם שֶׁיָּשַׁן, מִזֶּה הַמִּין בָּא לוֹ הַחֲלוֹם, "כִּי בָּא הַחֲלוֹם בְּרֹב עִנְיָן וְקוֹל כְּסִיל בְּרֹב דְּבָרִים" (קהלת ה ב), כִּי הַהֲבָלִים שֶׁהַכְּסִיל מַשְׁמִיעַ בְּהֶם קוֹלוֹ הַמָּה גּוֹרְמִים לוֹ רֹב חֲלוֹמוֹת שֶׁל הֲבָלִים, עַל כֵּן חָשְׁבוּ שֶׁמִּסְּתָמָא קֹדֶם הַשֵּׁנָה הָיָה יוֹסֵף מְדַבֵּר אוֹ מְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ כִּי הוּא רָאוּי לְמִלּוּכָה עַל כֵּן בָּא לוֹ זֶה הַחֲלוֹם, לְכָךְ שְׂנָאוּהוּ עַל דְּבָרִים שֶׁבַּפֶּה אוֹ עַל דְּבָרִים שֶׁבַּלֵּב: תורה ט

מַגִּיעִין לְבִלְהָה, שֶׁגִּדְּלַתּוּ כְּאִמּוֹ (ב"ר). וְרַבּוֹתֵינוּ לָמְדוּ: מִכָּאן: 'שֶׁאֵין חֲלוֹם בְּלֹא דְּבָרִים בְּטֵלִים'. וַיַּעֲקֹב נִתְכַּוֵּן לְהוֹצִיא הַדָּבָר מִלֵּב בָּנָיו שֶׁלֹּא יְקַנְּאוּהוּ, לָכֵן אָמַר לוֹ: "הֲבוֹא נָבוֹא וְגוֹ'", כְּשֵׁם שֶׁאִי אֶפְשָׁר בְּאֹמֶךְ, כָּךְ הַשְּׁאָר הוּא בָּטֵל (ב"ר).

(יא) וַיְקַנְּאוּ־בוֹ אֶחָיו וְאָבִיו שָׁמַר אֶת־הַדָּבָר:

יא וְקַנִּיאוּ בֵּהּ אֲחוֹהִי וַאֲבוּהִי נְטַר יָת פִּתְגָּמָא:

רש"י◄ שָׁמַר אֶת־הַדָּבָר • הָיָה מַמְתִּין וּמְצַפֶּה מָתַי יָבֹא, וְכֵן: "שֹׁמֵר אֱמֻנִים", וְכֵן: "לֹא־תִשְׁמֹר עַל־חַטָּאתִי", לֹא תַּמְתִּין.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקוטי שיחות חל"ה עמ' 161 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

"הָיָה מַמְתִּין וּמְצַפֶּה" – לַגְּאוּלָה הָעֲתִידָה!

כָּתוּב בְּפָרָשָׁתֵנוּ "וַיְקַנְּאוּ בוֹ אֶחָיו וְאָבִיו שָׁמַר אֶת הַדָּבָר (לז, יא) וּפֵירַשׁ רַשִׁ"י "הָיָה מַמְתִּין וּמְצַפֶּה מָתַי יָבוֹא, וְכֵן 'שׁוֹמֵר אֱמוּנִים'".

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה בְּדֶרֶךְ־הַדְּרוּשׁ:

יָדוּעַ אֲשֶׁר כְּלָלוּת הָעִנְיָנִים הַמְבוֹאָרִים בְּפָרָשָׁה זוֹ קָאֵי לֹא רַק עַל יַעֲקֹב אָבִינוּ, הַשְּׁבָטִים וְיוֹסֵף כַּאֲנָשִׁים פְּרָטִיִּים, אֶלָּא מוֹרִים עַל עֲבוֹדַת כְּלָלוּת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּכָל הַדּוֹרוֹת, וְלֹא רַק כְּכָל מַעֲשֶׂה אָבוֹת שֶׁהֵם סִימָן לַבָּנִים (רמב"ן על התורה לך יב, ו), אֶלָּא שֶׁהַדְּבָרִים עַצְמָם מְרַמְּזִים עַל עֲבוֹדַת כְּלָלוּת עַם יִשְׂרָאֵל (ראה בארוכה עקידה פרשתנו שער כח).

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר, דְּזֶה שֶׁיַּעֲקֹב "הָיָה מַמְתִּין וּמְצַפֶּה מָתַי יָבוֹא" קָאֵי עַל־זֶה שֶׁכָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל מַמְתִּין וּמְצַפֶּה תָּמִיד עַל הַגְּאוּלָה, גְּאוּלַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵהַגָּלוּת.

וּמְרוּמָז בְּהֶמְשֵׁךְ לְשׁוֹן רַשִׁ"י "וְכֵן שׁוֹמֵר אֱמוּנִים", שֶׁכַּמְבוֹאָר בְּרַשִׁ"י עַל הַכָּתוּב "שׁוֹמֵר אֱמוּנִים" פֵּירוּשׁ הַכָּתוּב הוּא מַה שֶׁבְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מְחַכִּים וּמְצַפִּים "לֶאֱמוּנָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כוּ' לְגָאֳלָם" מֵהַגָּלוּת.

וְזֶה שֶׁ"הָיָה מַמְתִּין וּמְצַפֶּה" לְקִיּוּם חֲלוֹמוֹ שֶׁל יוֹסֵף שֶׁהוּא מְלוּכַת יוֹסֵף עַל שְׁאָר אֶחָיו, הוּא הַצִּפִּיָּה וְהַהַמְתָּנָה "מָתַי יָבוֹא" מַלְכוּתוֹ שֶׁל יוֹסֵף, הַיְינוּ מָשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף (ראה עקידה שם), שֶׁבָּא כְּהַקְדָּמָה וַהֲכָנָה לְמָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד, כַּמּוּבָא בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בְּרַז"ל (ראה סוכה נא א־ב, זח"א בהשמטות רסג, א, ח"ג רנב, א, ובכ"מ).

◆ יום שני י"ט כסלו ◆

(יב) וַיֵּלְכוּ אֶחָיו לִרְעוֹת אֶת־צֹאן אֲבִיהֶם בִּשְׁכֶם:

יב וַאֲזָלוּ אֲחוֹהִי לְמִרְעֵי יָת עָנָא דַּאֲבוּהוֹן בִּשְׁכֶם:

רש"י◄ לִרְעוֹת אֶת־צֹאן • נָקוּד עַל 'אֶת', שֶׁלֹּא הָלְכוּ אֶלָּא לִרְעוֹת אֶת עַצְמָן (ב"ר).

(יג) וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף הֲלוֹא אַחֶיךָ רֹעִים בִּשְׁכֶם לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֲלֵיהֶם וַיֹּאמֶר לוֹ הִנֵּנִי:

יג וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף הֲלָא אַחָיךָ רָעָן בִּשְׁכֶם אֱתָא וְאֶשְׁלְחִנָּךְ לְוָתְהוֹן וַאֲמַר לֵהּ הָא אֲנָא:

רש"י◄ הִנֵּנִי • לְשׁוֹן עֲנָוָה וּזְרִיזוּת, נִזְדָּרֵז לְמִצְוַת אָבִיו, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ בְּאֶחָיו שֶׁשּׂוֹנְאִין אוֹתוֹ.

(יד) וַיֹּאמֶר לוֹ לֶךְ־נָא רְאֵה אֶת־שְׁלוֹם אַחֶיךָ וְאֶת־שְׁלוֹם הַצֹּאן וַהֲשִׁבֵנִי דָּבָר וַיִּשְׁלָחֵהוּ מֵעֵמֶק חֶבְרוֹן וַיָּבֹא שְׁכֶמָה:

יד וַאֲמַר לֵהּ אִזֵיל כְּעַן חֲזֵי יָת שְׁלָמָא דְּאָחוּךָ וְיָת שְׁלָמָא דְּעָנָא וַאֲתֵבְנִי פִּתְגָּמָא וְשַׁלְחֵהּ מִמֵּישַׁר חֶבְרוֹן וַאֲתָא לִשְׁכֶם:

רש"י◄ מֵעֵמֶק חֶבְרוֹן • וַהֲלֹא חֶבְרוֹן בָּהָר, שֶׁנֶּאֱמַר: (במדבר יג) "וַיַּעֲלוּ בַּנֶּגֶב וַיָּבֹא עַד חֶבְרוֹן"? אֶלָּא: (ב"ר) 'מֵעֵצָה עֲמֻקָּה שֶׁל אוֹתוֹ צַדִּיק הַקָּבוּר בְּחֶבְרוֹן, לְקַיֵּם מַה שֶׁנֶּאֱמַר לְאַבְרָהָם בֵּין הַבְּתָרִים: (לעיל טו) "כִּי־גֵר

כלי יקר – עוז והדר

(יד) וַיִּשְׁלָחֵהוּ מֵעֵמֶק חֶבְרוֹן. פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י 'מֵעֵצָה עֲמֻקָּה שֶׁל אוֹתוֹ צַדִּיק הַקָּבוּר בְּחֶבְרוֹן'. לְשׁוֹן 'עֵצָה' וּלְשׁוֹן 'עֲמֻקָּה' צְרִיכִין בֵּאוּר, כִּי 'מִי יָעַץ זֹאת הָעֵצָה" (ע"פ כג ח, יד כט), וּמָה עֹמֶק יֵשׁ בָּהּ:

יִהְיֶה זַרְעֶךָ". **וַיָּבֹא שְׁכֶמָה•** (סוטה יא) מָקוֹם מוּכָן לְפֶרְעָנוּת: שָׁם קִלְקְלוּ הַשְּׁבָטִים, שָׁם עִנּוּ אֶת דִּינָה, שָׁם נֶחְלְקָה מַלְכוּת בֵּית דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּלֶךְ רְחַבְעָם שְׁכֶמָה".

(טו) וַיִּמְצָאֵהוּ אִישׁ וְהִנֵּה תֹעֶה בַּשָּׂדֶה וַיִּשְׁאָלֵהוּ הָאִישׁ לֵאמֹר מַה־תְּבַקֵּשׁ:

טו וְאַשְׁכְּחֵהּ גַּבְרָא וְהָא תָעֵי בְּחַקְלָא וּשְׁאָלֵנֵּהּ גַּבְרָא לְמֵימַר מָה אַתְּ בָּעֵי:

רש"י◄ **וַיִּמְצָאֵהוּ אִישׁ•** (תנחומא) זֶה גַּבְרִיאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: (דניאל ט) "וְהָאִישׁ גַּבְרִיאֵל".

(טז) וַיֹּאמֶר אֶת־אַחַי אָנֹכִי מְבַקֵּשׁ הַגִּידָה־נָּא לִי אֵיפֹה הֵם רֹעִים:

טז וַאֲמַר יָת אַחַי אֲנָא בָּעֵי חַוִּי כְעַן לִי הֵיכָא אִנּוּן רָעָן:

(יז) וַיֹּאמֶר הָאִישׁ נָסְעוּ מִזֶּה כִּי שָׁמַעְתִּי אֹמְרִים נֵלְכָה דֹתָינָה וַיֵּלֶךְ יוֹסֵף אַחַר אֶחָיו וַיִּמְצָאֵם בְּדֹתָן:

יז וַאֲמַר גַּבְרָא נְטָלוּ מִכָּא אֲרֵי שְׁמָעִית דְּאָמְרִין נֵיזֵל לְדֹתָן וַאֲזַל יוֹסֵף בָּתַר אֲחוֹהִי וְאַשְׁכְּחִנּוּן בְּדֹתָן:

רש"י◄ **נָסְעוּ מִזֶּה•** (תנחומא) הִסִּיעוּ עַצְמָן מִן הָאַחְוָה. **נֵלְכָה דֹתָינָה•** לְבַקֵּשׁ לְךָ נִכְלֵי דָּתוֹת, שֶׁיְּמִיתוּךָ בָּהֶם. וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ: שֵׁם מָקוֹם הוּא, וְאֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ.

(יח) וַיִּרְאוּ אֹתוֹ מֵרָחֹק וּבְטֶרֶם יִקְרַב אֲלֵיהֶם וַיִּתְנַכְּלוּ אֹתוֹ לַהֲמִיתוֹ:

יח וַחֲזוֹ יָתֵהּ מֵרָחִיק עַד לָא קְרִיב לְוָתְהוֹן וְחַשִּׁיבוּ עֲלוֹהִי לְמִקְטְלֵהּ:

רש"י◄ **וַיִּתְנַכְּלוּ•** נִתְמַלְּאוּ נְכָלִים וְעַרְמוּמִיּוּת. **אֹתוֹ•** כְּמוֹ 'אִתּוֹ', 'עִמּוֹ', כְּלוֹמַר, אֵלָיו.

(יט) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו הִנֵּה בַּעַל הַחֲלֹמוֹת הַלָּזֶה בָּא:

יט וַאֲמָרוּ גְּבַר לַאֲחוּהִי הָא מָרֵי חֶלְמַיָּא דֵּיכִי אָתָא:

כלי יקר – עוז והדר

וְהַקָּרוֹב אֵלַי לוֹמַר בָּזֶה, לְפִי שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (ב"ר מד כא) 'אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְאַבְרָהָם בַּמֶּה תִּרְצֶה וְיִדּוֹנוּ בָּנֶיךָ, בְּגֵיהִנֹּם אוֹ בְּגָלְיוֹת, וְאַבְרָהָם בֵּרֵר לוֹ הַגָּלְיוֹת', אִם כֵּן "זֹאת הָעֵצָה הַיְּעוּצָה" אֲשֶׁר יָעַץ אַבְרָהָם, לִבְרֹר הַגָּלְיוֹת בִּמְקוֹם הַגֵּיהִנֹּם הַנִּקְרָא 'שְׁאוֹל עֲמֻקָּה' (ראה איוב יא ח). כִּי בָּזֶה מְתֹרָץ כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל חוֹטְאִים לָמָּה אֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא דָּן אוֹתָם עַל אַרְצָם, וְלָמָּה יַגְלֵם לְאַרְצוֹת הָעַמִּים. אֶלָּא לְפִי שֶׁהַגָּלְיוֹת בִּמְקוֹם הַגֵּיהִנֹּם הֶעָמֹק, עַל כֵּן הַדִּין לְהַגְלוֹתָם 'מֵאִיגְּרָא רָמָא לְבֵירָא עֲמִיקְתָא' (ע"פ חגיגה ה:), כִּי 'אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל גָּבוֹהַּ מִכָּל הָאֲרָצוֹת' (זבחים נד:), וּבְעֶרְכּוֹ כָּל הָאֲרָצוֹת עֲמֻקִּים. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (להלן מה ט) "רְדָה אֵלַי אַל תַּעֲמֹד", כִּי בְּלֶכְתָּם לְמִצְרַיִם הָלְכוּ דֶּרֶךְ יְרִידָה כְּיוֹרֵד לִשְׁאֹל עָמֹק, וְזֶה עוֹמֵד לָהֶם בִּמְקוֹם 'שְׁאוֹל עֲמֻקָּה'. זֶהוּ שֶׁאָמַר 'מֵעֵצָה עֲמֻקָּה שֶׁל אוֹתוֹ צַדִּיק', כִּי הוּא יָעַץ לִבְחֹר בְּעֵמֶק אַרְצוֹת הָעַמִּים כָּאָמוּר: תורה טו

(טו) **וַיִּמְצָאֵהוּ אִישׁ וְהִנֵּה תֹעֶה בַּשָּׂדֶה.** 'זֶה גַּבְרִיאֵל' (תנחומא ב), מִדְּקָאָמַר **וַיִּמְצָאֵהוּ אִישׁ,** שְׁמַע מִינָּהּ שֶׁזֶּה הָאִישׁ הָיָה מְבַקֵּשׁ אֶת יוֹסֵף וּמְחַזֵּר אַחֲרָיו וְהוּא מָצָא, אֲבָל יוֹסֵף לֹא מָצָא, וְהָיָה בְּדַעְתּוֹ לְהַזְהִירוֹ שֶׁיִּהְיֶה נִשְׁמָר מִן אָחָיו, כִּי רָאָה אוֹתוֹ שֶׁהָלַךְ בְּשָׂדֶה תּוֹעֶה בְּדַעְתּוֹ, כִּי הָלַךְ לְשָׁלוֹם וְאֵין שָׁלוֹם לְאָחָיו עִמּוֹ, וְאִם כֵּן וַדַּאי זֶה מַלְאָךְ שֶׁיָּדַע מַה שֶּׁבְּלִבּוֹ, דְּאִם לֹא כֵּן מֵאַיִן יָדַע אֵיזוֹ אָדָם אַחֵר שֶׁהוּא הוֹלֵךְ בְּתוֹעֶה, שֶׁמָּא זֶהוּ דַּרְכּוֹ, כִּי בְּלִי סָפֵק שֶׁהָלַךְ בְּאֵיזוֹ דֶּרֶךְ אוֹ שְׁבִיל: **וּמִדְּרָשׁוֹ,** שֶׁטָּעָה בְּעִנְיַן הַשָּׂדֶה הַנֶּאֱמָר בְּקַיִן וְהֶבֶל, כִּי יוֹסֵף הָיָה לוֹ לָשׁוּם אֶל לִבּוֹ מַה שֶּׁקָּרָה לְהֶבֶל עִם קַיִן שֶׁמִּצַּד הַקִּנְאָה הָרַג אִישׁ אֶת אָחִיו. וְיוֹסֵף סָבַר, בִּשְׁלָמָא קַיִן שֶׁהָרַג אֶת אָחִיו, הַיְנוּ לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל ד ח) "וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה", 'עַל עִסְקֵי שָׂדֶה, כִּי אָמַר שָׂדֶה דְּאַתְּ קָאִים עָלֵיהּ דִּידִי הוּא' (ראה ב"ר כב ז, תנחומא משפטים יג), אִם כֵּן הָיָה סִבָּה לַדָּבָר, אֲבָל אָחִי לָמָּה יַהַרְגוּנִי חִנָּם, כִּי קִנְאַת כְּתֹנֶת פַּסִּים אֵינָהּ דּוֹמָה לְקִנְאַת שָׂדֶה. זֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר **וְהִנֵּה תֹעֶה בַּשָּׂדֶה,** כִּי שָׂדֶה זֶה הַנֶּאֱמָר אֵצֶל קַיִן הִטְעָהוּ, וְלֹא יָדַע שֶׁטֶּבַע הַקִּנְאָה מְחַיֶּבֶת שֶׁעַל דָּבָר מוּעָט "יָקוּם אִישׁ עַל רֵעֵהוּ וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ" (ע"פ דברים כב כו): תורה טז

(כ) וְעַתָּה ׀ לְכוּ וְנַהַרְגֵהוּ וְנַשְׁלִכֵהוּ בְּאַחַד הַבֹּרוֹת וְאָמַרְנוּ חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ וְנִרְאֶה מַה־יִּהְיוּ חֲלֹמֹתָיו׃

כ וּכְעַן אֱתוֹ וְנִקְטְלִנֵּהּ וְנִרְמִנֵּהּ בַּחֲדָא מִן גֻּבָּיָא וְנֵימַר חַיְתָא בִישְׁתָא אֲכַלְתֵּהּ וְנֶחֱזֵי מָה יְהוֹן בְּסוֹף חֶלְמוֹהִי׃

רש״י◄ **וְנִרְאֶה מַה־יִּהְיוּ חֲלֹמֹתָיו•** אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מִקְרָא זֶה אוֹמֵר דָּרְשֵׁנִי, רוּחַ הַקֹּדֶשׁ אוֹמֶרֶת כֵּן: הֵם אוֹמְרִים ״וְנַהַרְגֵהוּ״, וְהַכָּתוּב מְסַיֵּם: ״וְנִרְאֶה מַה־יִּהְיוּ חֲלֹמֹתָיו״, נִרְאֶה דְּבַר מִי יָקוּם, אוֹ שֶׁלָּכֶם אוֹ שֶׁלִּי. וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיֹּאמְרוּ הֵם: ״וְנִרְאֶה מַה־יִּהְיוּ חֲלֹמֹתָיו״, שֶׁמִּכֵּינָן שֶׁיַּהַרְגוּהוּ, בָּטְלוּ חֲלוֹמוֹתָיו.

(כא) וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיַּצִּלֵהוּ מִיָּדָם וַיֹּאמֶר לֹא נַכֶּנּוּ נָפֶשׁ׃

כא וּשְׁמַע רְאוּבֵן וְשֵׁזְבֵהּ מִידֵיהוֹן וַאֲמַר לָא נִקְטְלִנֵּהּ נַפְשׁ׃

רש״י◄ **לֹא נַכֶּנּוּ נָפֶשׁ•** מַכַּת נֶפֶשׁ, זוֹ הִיא מִיתָה.

(כב) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם ׀ רְאוּבֵן אַל־תִּשְׁפְּכוּ־דָם הַשְּׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל־הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר וְיָד אַל־תִּשְׁלְחוּ־בוֹ לְמַעַן הַצִּיל אֹתוֹ מִיָּדָם לַהֲשִׁיבוֹ אֶל־אָבִיו׃

כב וַאֲמַר לְהוֹן רְאוּבֵן לָא תוֹשְׁדוּן דְּמָא רְמוֹ יָתֵהּ לְגֻבָּא הָדֵין די בְּמַדְבְּרָא וִידָא לָא תוֹשְׁטוּן בֵּהּ בְּדִיל לְשֵׁיזְבָא יָתֵהּ מִידֵיהוֹן לַאֲתָבוּתֵהּ לְוַת אֲבוּהִי׃

רש״י◄ **לְמַעַן הַצִּיל אֹתוֹ•** רוּחַ הַקֹּדֶשׁ הֵעִידָה עַל רְאוּבֵן שֶׁלֹּא אָמַר זֹאת אֶלָּא לְהַצִּיל אוֹתוֹ, שֶׁיָּבֹא הוּא וְיַעֲלֵנוּ מִשָּׁם. אָמַר: ״אֲנִי בְּכוֹר וְגָדוֹל שֶׁבְּכֻלָּן, לֹא יִתָּלֶה הַסִּרְחוֹן אֶלָּא בִּי״.

◆ יום שלישי כ׳ כסלו ◆

(כג) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־בָּא יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו וַיַּפְשִׁיטוּ אֶת־יוֹסֵף אֶת־כֻּתָּנְתּוֹ אֶת־כְּתֹנֶת הַפַּסִּים אֲשֶׁר עָלָיו׃

כג וַהֲוָה כַּד עַל יוֹסֵף לְוַת אֲחוֹהִי וְאַשְׁלָחוּ יָת יוֹסֵף יָת כִּתּוּנֵהּ יָת כִּתּוּנָא דְּפַסֵּי דִּי עֲלוֹהִי׃

רש״י◄ **אֶת־כֻּתָּנְתּוֹ•** זֶה חָלוּק. **אֶת־כְּתֹנֶת הַפַּסִּים•** הוּא שֶׁהוֹסִיף לוֹ אָבִיו יוֹתֵר עַל אֶחָיו (ב״ר).

(כד) וַיִּקָּחֻהוּ וַיַּשְׁלִכוּ אֹתוֹ הַבֹּרָה וְהַבּוֹר רֵק אֵין בּוֹ מָיִם׃

כד וְנָסְבוּהִי וּרְמוֹ יָתֵהּ לְגֻבָּא וְגֻבָּא רֵיקָא לֵית בֵּהּ מַיָּא׃

רש״י◄ **וְהַבּוֹר רֵק אֵין בּוֹ מָיִם•** מִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְהַבּוֹר רֵק״, אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁ״אֵין בּוֹ מָיִם״, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: ״אֵין בּוֹ מָיִם״? מַיִם אֵין בּוֹ, אֲבָל נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים יֵשׁ בּוֹ (ב״ר. שבת כב).

כלי יקר – עוז והדר

(כג) **אֶת כֻּתָּנְתּוֹ אֶת כְּתֹנֶת הַפַּסִּים אֲשֶׁר עָלָיו.** פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י **׳כֻּתָּנְתּוֹ׳** זֶה חָלוּק. וְלָמָּה זֶה הִפְשִׁיטוּ כֻּתָּנְתּוֹ. וְאוּלַי יוֹסֵף בִּלְבָתוֹ אֶל אֶחָיו הָיָה מִתְיָרֵא פֶּן יִגְזְלוּ אֶחָיו מִמֶּנּוּ אֶת כְּתֹנֶת הַפַּסִּים, עַל כֵּן עָשָׂה מַעֲשֵׂה נַעֲרוּת, וְהָלַךְ וְתָפַר וְחִבֵּר אֶת כְּתֹנֶת הַפַּסִּים אֶל סְתָם חָלוּקוֹ, כִּי אָמַר מִסְּתָמָא לֹא יַצִּיגוּהוּ עָרֹם וְכֶלֵי הַאי לֹא חֶשְׁדָם, עַל כֵּן הִפְשִׁיטוּ הֵמָּה גַּם אֶת חָלוּקוֹ אַגַּב כְּתֹנֶת הַפַּסִּים, וְיִהְיֶה **׳אֶת׳** פֵּרוּשׁוֹ כְּמוֹ ׳עִם׳:

וְיֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁיּוֹסֵף הֶחְלִיף כֻּתְּנוֹתָיו, וְהִלְבִּישׁ כְּתֹנֶת הַפַּסִּים עַל גּוּפוֹ מַמָּשׁ וּסְתָם חָלוּקוֹ הִלְבִּישׁ לְמַעְלָה, כְּדֵי לְהַעֲלִים מִן אֶחָיו הַכְּתֹנֶת פַּסִּים, לְכָךְ נֶאֱמַר **אֶת כֻּתָּנְתּוֹ,** כִּי מִתְּחִלָּה הִפְשִׁיטוּ סְתָם כְּתֹנֶת שֶׁל מַעְלָה, וְאַחַר־כָּךְ **אֶת כְּתֹנֶת הַפַּסִּים אֲשֶׁר עָלָיו,** עַל גּוּפוֹ מַמָּשׁ ׳וְלֹא מֵעַל דְּמֵעַל׳ (ע״פ יבמות קב.): תורה כד

(כד) **וְהַבּוֹר רֵק אֵין בּוֹ מָיִם.** ׳אֲבָל נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים יֵשׁ בּוֹ׳ (שבת כב.). מָצְאוּ לָהֶם הֶתֵּר בָּזֶה, כִּי חָשְׁבוּ אֶת מֵבִיא דִּבָּתָם לְבַעַל לָשׁוֹן הָרַע, וּמְצִינוּ שֶׁבַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן נִדּוֹנִים בִּנְחָשִׁים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כא ה–ו)

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק כה, עמוד 86 ואילך – מתוך ׳לקראת שבת׳)

מִלּוּי מְצִיאוּת הָאָדָם בְּדִבְרֵי תּוֹרָה

וְהַבּוֹר רֵיק אֵין בּוֹ מָיִם: (לז, כד)

אָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ״ל (בבא קמא יז, א. ושם נסמן) ״אֵין מַיִם אֶלָּא תּוֹרָה״. וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר בְּדֶרֶךְ הָרֶמֶז:

כַּאֲשֶׁר נִמְצָא הָאָדָם בְּמַצָּב שֶׁאֵין בּוֹ דִּבְרֵי תּוֹרָה ״אֵין בּוֹ מַיִם״, בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא ״נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים יֵשׁ בּוֹ״, כְּלוֹמַר שֶׁאֵין מְצִיאוּת שֶׁל מְמָצָע בֵּין צַד הַקְּדֻשָּׁה לַצַּד הַהֶפְכִּי - כְּלוֹמַר שֶׁיִּתְמַלֵּא בּוֹרוֹ בְּדִבְרֵי הָרְשׁוּת - אֶלָּא, בְּרֵיקָנוּתוֹ מִדִּבְרֵי תּוֹרָה מִתְמַלֵּא בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא בָּעִנְיָנִים הַהֶפְכִּים וְהַמְנֻגָּדִים לִקְדֻשָּׁה.

וְעַל־דֶּרֶךְ מַאֲמַר הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב (צוואת הריב״ש סימן עו) עַל הַפָּסוּק ״וְסִרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם״: ״כַּאֲשֶׁר הָאָדָם מַפְרִיד אֶת עַצְמוֹ מֵהַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ, מִיַּד הוּא עוֹבֵד עֲבוֹדָה־זָרָה, וְלֹא יֵשׁ דָּבָר מְמָצָע״.

(כה) **וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכָל־לָחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם וַיַּרְאוּ וְהִנֵּה אֹרְחַת יִשְׁמְעֵאלִים בָּאָה מִגִّלְעָד וּגְמַלֵּיהֶם נֹשְׂאִים נְכֹאת וּצְרִי וָלֹט הֹלְכִים לְהוֹרִיד מִצְרָיְמָה:**

כה **וַאֲסָחֲרוּ לְמֵיכַל לַחְמָא וּזְקָפוּ עֵינֵיהוֹן וַחֲזוֹ וְהָא שְׁיָרַת עֲרָבָאֵי אָתְיָא מִגִּלְעָד וְגַמְלֵיהוֹן טְעִינִין שְׁעַף וּקְטַף וּלְטוֹם אָזְלִין לַאֲחָתָא לְמִצְרָיִם:**

רש״י◄ **אֹרְחַת** • כְּתַרְגּוּמוֹ: ׳שְׁיָרַת׳, עַל שֵׁם הוֹלְכֵי אֹרַח. **וּגְמַלֵּיהֶם נֹשְׂאִים וְגוֹ׳** • לָמָּה פֵּרְסֵם הַכָּתוּב אֶת מַשָּׂאָם? לְהוֹדִיעַ מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים, שֶׁאֵין דַּרְכָּן שֶׁל עֲרָבִיִּים לָשֵׂאת אֶלָּא נֵפֶט וְעִטְרָן שֶׁרִיחָן רַע, וְלָזֶה נִזְדַּמְּנוּ בְּשָׂמִים שֶׁלֹּא יֵזֵק מֵרִיחַ רַע. **נְכֹאת** • כָּל כִּנּוּסֵי בְּשָׂמִים הַרְבֵּה קְרוּי נְכֹאת, וְכֵן: (מלכים ב כ) ״וַיַּרְאֵם אֶת כָּל בֵּית נְכֹתֹה״, מְרַקַּחַת בְּשָׂמָיו, וְאוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם לְשׁוֹן שַׁעֲוָה. **וּצְרִי** • שָׁרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף, וְהוּא נָטָף הַנִּמְנֶה עִם סַמְּנֵי הַקְּטֹרֶת. **וָלֹט** • לוּטִיתָא שְׁמוֹ בְּלְשׁוֹן מִשְׁנָה, וְרַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ: שֹׁרֶשׁ עֵשֶׂב וּשְׁמוֹ אשטרוליזא״ה, בְּמַסֶּכֶת נִדָּה (דף ח).

(כו) **וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל־אֶחָיו מַה־בֶּצַע כִּי נַהֲרֹג אֶת־אָחִינוּ וְכִסִּינוּ אֶת־דָּמוֹ:**

כו **וַאֲמַר יְהוּדָה לַאֲחוֹהִי מָה מָמוֹן מְתַהֲנֵי לָנָא אֲרֵי נִקְטוֹל יָת אָחוּנָא וּנְכַסֵּי עַל דְּמֵהּ:**

רש״י◄ **מַה־בֶּצַע** • מַה מָּמוֹן, כְּתַרְגּוּמוֹ. **וְכִסִּינוּ אֶת־דָּמוֹ** • וְנַעְלִים אֶת מִיתָתוֹ.

כלי יקר – עוז והדר

״וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה״ וּכְתִיב ״וַיְשַׁלַּח ה׳ בָּעָם אֵת הַנְּחָשִׁים״, ׳יָבוֹא הַנָּחָשׁ שֶׁחָטָא בִּלְשׁוֹנוֹ וְסִפֵּר לָשׁוֹן הָרַע עַל בּוֹרְאוֹ וְיִפְּרַע מִבַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן׳ (במדב״ר יט כב), כְּפֵרוּשׁ רַשִּׁ״י שָׁמָּה (פסוק ט) ״שֶׁהַלָּשׁוֹן נוֹפֵל עַל הַלָּשׁוֹן״, וּכְתִיב (קהלת י יא) ״אִם יִשֹּׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלוֹא לָחַשׁ וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן״, וּכְתִיב (שם פסוק ח) ״וּפֹרֵץ גָּדֵר יִשְּׁכֶנּוּ נָחָשׁ״, זֶה הַלָּשׁוֹן הַפּוֹרֵץ שְׁנֵי גְּדָרִים אַחַת שֶׁל בָּשָׂר וְאַחַת שֶׁל עֶצֶם וְ״יֵצֵא לַחוּץ יְדַבֵּר״ (ע״פ תהלים מא ז). עַל כֵּן הִגִּיד לָנוּ הַכָּתוּב שֶׁהָיוּ בְּבוֹר נְחָשִׁים, לוֹמַר יָבוֹא הַנָּחָשׁ שֶׁחָטָא בִּלְשׁוֹנוֹ עַל עִסְקֵי עֲרָיוֹת, כִּי בַּעֲבוּר שֶׁרָאָה אֶת אָדָם וְחַוָּה עֲסוּקִים בְּתַשְׁמִישׁ עַל כֵּן נִתְאַוָּה לָהּ (ב״ר יח ו), וְיִפְּרַע מִן יוֹסֵף שֶׁסִּפֵּר עַל אֶחָיו אֵיךְ שֶׁהֵם חֲשׁוּדִים עַל הָעֲרָיוֹת: תורה כה

(כו) **מַה בֶּצַע כִּי נַהֲרֹג אֶת אָחִינוּ וְכִסִּינוּ אֶת דָּמוֹ.** בְּכָל מָקוֹם שֶׁנִּזְכַּר בַּמִּקְרָא לְשׁוֹן **׳בֶּצַע׳** מְדַבֵּר בַּהֲנָאַת מָמוֹן, וְכָאן מֵהֵיכָא תֵּיתֵי שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם הֲנָאַת מָמוֹן בְּדָבָר הַהֲרִיגָה. עַל כֵּן נִרְאֶה לוֹמַר שֶׁכָּל עִקַּר הַקִּנְאָה הָיְתָה עַל הַבְּכוֹרָה, כִּי הִרְגִּישׁוּ הָאַחִים בִּכְתֹנֶת הַפַּסִּים שֶׁיִּתֵּן לוֹ הַבְּכוֹרָה כַּמְבֹאָר לְמַעְלָה (פסוק ג), וּלְפִי שֶׁמִּשְׁפַּט הַבְּכוֹר לִקַּח ״פִּי שְׁנַיִם״ (דברים כא יז), עַל כֵּן הָלְכוּ **לִרְעוֹת צֹאן אֲבִיהֶם לִשְׁכֶם** (פסוק יב), מָקוֹם מוּכָן לְפֶרְעָנוּת וְסַכָּנָה מִפְּנֵי הָאֻמּוֹת אֲשֶׁר סְבִיבוֹת שְׁכֶם פֶּן יִגְזְלוּ צֹאנָם וּבְקָרָם מֵחֲמַת שֶׁבְּנֵי יַעֲקֹב לָקְחוּ צֹאנָם וּבְקָרָם כְּשֶׁבָּאוּ עַל שְׁכֶם (לעיל לד כח), וְלֹא הִקְפִּידוּ הָאַחִים אַף אִם יָקוּמוּ עֲלֵיהֶם אוֹיְבִים וְיִקְחוּ כָּל הַמִּרְעֶה, בְּאָמְרָם אִם הַקָּטָן שֶׁבָּנוּ יִקַּח פִּי שְׁנַיִם, ״גַּם לָנוּ גַּם לוֹ לֹא יִהְיֶה״ (ע״פ מלכים א׳ ג כו), וְהָיוּ מִתְיָאֲשִׁים שֶׁיַּפְסִיד כָּל אֶחָד חֶלְקוֹ כְּדֵי שֶׁיַּפְסִיד יוֹסֵף שְׁנֵי חֲלָקִים, כְּמַעֲשֶׂה שֶׁל הַקַּנָּאִי וְהַחַמְדָּן שֶׁבָּאוּ לִפְנֵי שְׁלֹמֹה (ראה ארחות צדיקים שער יד):

וְכַאֲשֶׁר הָלְכוּ לִשְׁכֶם הִרְגִּישׁ יַעֲקֹב בְּתַחְבּוּלָתָם, וְשָׁלַח אֶת יוֹסֵף לֵאמֹר **לֵךְ רְאֵה אֶת שְׁלוֹם אַחֶיךָ וְאֶת שְׁלוֹם הַצֹּאן** (פסוק יד) מִן הָאוֹיְבִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתָם. וְיוֹסֵף אָמַר **אֶת אַחַי אָנֹכִי מְבַקֵּשׁ** (פסוק טז), וְאֵין אֲנִי חוֹשֵׁשׁ אֶל הַצֹּאן. וְעַל כֵּן אָמַר (פסוק יג) **הֲלוֹא אַחֶיךָ רֹעִים בִּשְׁכֶם,** וּלְשׁוֹן ׳הֲלוֹא׳ כָּךְ מַשְׁמָע, הֲלוֹא מָקוֹם זֶה מְסֻכָּן וּמוּכָן לְפֶרְעָנִיּוֹת (ראה סנהדרין קב.), וְלֹא אָמַר ׳רוֹעִים בַּצֹּאן׳, נִבָּא לוֹמַר שֶׁהֵם רוֹעִים אֶת עַצְמָן וְאֵינָם חוֹשְׁשִׁין אֶל הַצֹּאן מִן הַטַּעַם שֶׁנִּתְבָּאֵר לְמַעְלָה:

וּמַה שֶׁאָמְרוּ (פסוק ב) **לְכוּ וְנַהַרְגֵהוּ,** נִרְאֶה לְפָרֵשׁ שֶׁחֲשָׁבוּהוּ לְהוֹלֵךְ רָכִיל, וְכָל הוֹלֵךְ רָכִיל גּוֹרֵם שְׁפִיכוּת דָּמִים כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כב ט) ״אַנְשֵׁי רָכִיל הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ דָּם״, וְעוֹד

(כז) לְכֻּ֣ו וְנִמְכְּרֶ֗נּוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִ֔ים וְיָדֵ֥נוּ אַל־תְּהִי־בּ֖וֹ
כִּי־אָחִ֣ינוּ בְשָׂרֵ֑נוּ הֽוּא׃ וַיִּשְׁמְעוּ֥ אֶחָֽיו׃

כז אֱתוּ וּנְזַבְּנִנֵּהּ לַעֲרָבָאֵי וִידָנָא לָא תְּהֵי בֵּהּ אֲרֵי אַחוּנָא בְּסַרְנָא הוּא וְקַבִּילוּ מִנֵּהּ אֲחוֹהִי׃

רש״י ◄**וַיִּשְׁמְעוּ•** ׳וְקַבִּילוּ מִנֵּהּ׳, וְכָל שְׁמִיעָה שֶׁהִיא קַבָּלַת דְּבָרִים כְּגוֹן זֶה, וּכְגוֹן: ״וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל אָבִיו״, ״נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמַע״, מְתֻרְגָּם ׳נְקַבֵּל׳. וְכָל שֶׁהוּא שְׁמִיעַת הָאֹזֶן, כְּגוֹן: ״וַיִּשְׁמְעוּ אֶת קוֹל ה׳ אֱלֹהִים מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן״, ״וְרִבְקָה שֹׁמַעַת״, ״וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל״, ״שָׁמַעְתִּי אֶת תְּלֻנּוֹתָ״, כֻּלָּן מְתֻרְגָּם: ׳וּשְׁמָעוּ, וּשְׁמַעַת, וּשְׁמַע, שְׁמִיעַ קָדָמַי׳.

(כח) וַיַּעַבְרוּ֙ אֲנָשִׁ֣ים מִדְיָנִ֔ים סֹחֲרִ֖ים וַיִּמְשְׁכוּ֙ וַיַּעֲל֣וּ
אֶת־יוֹסֵ֔ף מִן־הַבּ֖וֹר וַיִּמְכְּרוּ֙ אֶת־יוֹסֵ֣ף לַיִּשְׁמְעֵאלִ֔ים
בְּעֶשְׂרִ֥ים כֶּ֖סֶף וַיָּבִ֣יאוּ אֶת־יוֹסֵ֑ף מִצְרָֽיְמָה׃

כח וַעֲבָרוּ גַּבְרֵי מִדְיָנָאֵי תַּגָּרֵי וּנְגִידוּ וְאַסִּיקוּ יָת יוֹסֵף מִן גֻּבָּא וְזַבִּינוּ יָת יוֹסֵף לַעֲרָבָאֵי בְּעֶסְרִין כְּסָף וְאַיְתִיוּ יָת יוֹסֵף לְמִצְרָיִם׃

רש״י ◄**וַיַּעַבְרוּ אֲנָשִׁים מִדְיָנִים•** זוֹ הִיא שַׁיָּרָא אַחֶרֶת, וְהוֹדִיעֲךָ הַכָּתוּב שֶׁנִּמְכַּר פְּעָמִים הַרְבֵּה. **וַיִּמְשְׁכוּ•** בְּנֵי יַעֲקֹב אֶת יוֹסֵף מִן הַבּוֹר, וַיִּמְכְּרוּהוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים, וְהַיִּשְׁמְעֵאלִים לַמִּדְיָנִים וְהַמִּדְיָנִים לְמִצְרַיִם.

(כט) וַיָּשָׁב רְאוּבֵן֙ אֶל־הַבּ֔וֹר וְהִנֵּה־אֵין־יוֹסֵ֖ף בַּבּ֑וֹר
וַיִּקְרַ֥ע אֶת־בְּגָדָֽיו׃

כט וְתָב רְאוּבֵן לְגֻבָּא וְהָא לֵית יוֹסֵף בְּגֻבָּא וּבְזַע יָת לְבוּשׁוֹהִי׃

רש״י ◄**וַיָּשָׁב רְאוּבֵן•** וּבִמְכִירָתוֹ לֹא הָיָה שָׁם, שֶׁהִגִּיעַ יוֹמוֹ לֵילֵךְ וּלְשַׁמֵּשׁ אֶת אָבִיו. דָּבָר אַחֵר: עָסוּק הָיָה בְּשַׂקּוֹ וּבְתַעֲנִיתוֹ עַל שֶׁבִּלְבֵּל יְצוּעֵי אָבִיו.

כלי יקר – עוז והדר

אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל (ערכין טו:) ׳לָשׁוֹן הָרַע תְּלָתָא קָטִיל׳ כו׳, עַל כֵּן נֶאֱמַר (פסוק יח) **וּבְטֶרֶם יִקְרַב אֵלֵיהֶם וַיִּתְנַכְּלוּ אֹתוֹ לַהֲמִיתוֹ,** לְפִי שֶׁ׳הַבָּא לְהָרְגְךָ הַשְׁכֵּם לְהָרְגוֹ׳ (סנהדרין עב.), זֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר **וּבְטֶרֶם יִקְרַב** הוּא **אֵלֵיהֶם** לְהָרְגָם, הִתְנַכְּלוּ לַהֲמִיתוֹ קֹדֶם וּבְטֶרֶם יִקְרַב הוּא אֵלֵיהֶם. זֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר **וְעַתָּה לְכוּ וְנַהַרְגֵהוּ,** מַהוּ **וְעַתָּה,** אֶלָּא **עַתָּה** תֵּכֶף וּמִיָּד, בְּטֶרֶם יִקְרַב הוּא אֵלֵינוּ. וְזֶה פֵּרוּשׁ יָקָר. וּלְמַעְלָה בֵּאַרְנוּ פָּסוּק זֶה בְּדֶרֶךְ אַחֵר בַּפָּסוּק ״וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דִּבָּתָם״ (פסוק ב):

וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיַּצִּלֵהוּ מִיָּדָם (פסוק כ), לְפִי שֶׁהָיָה מִתְיָרֵא פֶּן יִתְלוּ כָּל הַסַּרְחוֹן בּוֹ, כְּדֵי שֶׁתָּשׁוּב אֵלָיו הַבְּכוֹרָה שֶׁנִּטְּלָה מִמֶּנּוּ וּנְתָנָהּ לְיוֹסֵף:

וַיֹּאמֶר יְהוּדָה מַה בֶּצַע שֶׁל מָמוֹן יִהְיֶה לָנוּ **כִּי נַהֲרֹג אֶת אָחִינוּ וְכִסִּינוּ אֶת דָּמוֹ,** בְּשִׁלְמָא אִם הָיָה לָנוּ רְשׁוּת לְפַרְסֵם הַדָּבָר הָיָה כָּאן בֶּצַע מָמוֹן, כִּי מֵאַחַר שֶׁנִּלְקְחָה הַבְּכוֹרָה מִן רְאוּבֵן אִם כֵּן רְאוּבֵן הַבְּכוֹר נִסְתַּלֵּק, וְיוֹסֵף מֵת, אִם כֵּן יַחְזֹר חֵלֶק שֶׁל הַבְּכוֹר לְכָל הָאַחִים בְּשָׁוֶה. אֲבָל עַכְשָׁו שֶׁמֵּחֲמַת צַעֲרוֹ שֶׁל אַבָּא אֵין לָנוּ רְשׁוּת לְפַרְסֵם הַדָּבָר, וְכָל הַיָּמִים יִהְיֶה בְּסָפֵק שֶׁמָּא יוֹסֵף חַי וְנָאֱבַד אוֹ לְאֶרֶץ רְחוֹקָה נִמְכַּר, אִם כֵּן אֲפִלּוּ אַחֲרֵי מוֹת אֲבִיהֶם יִהְיֶה חֶלְקוֹ מְנֻחָּ בְּבֵית דִּין עַד שֶׁיִּוָּדַע מָה הָיָה לוֹ, וְעָלֵינוּ לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁנֶּהֱרַג, מִפְּנֵי שֶׁכְּבָר אָמַרְנוּ בִּפְנֵי אָבִינוּ שֶׁלֹּא נֶהֱרַג, וְאִם כֵּן אֵין כָּאן בֶּצַע מָמוֹן. **לְכוּ וְנִמְכְּרֶנּוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים** (פסוק כז), וְאָז יִהְיֶה לָנוּ בֶּצַע מָמוֹן, כִּי שָׁם יִהְיֶה עֶבֶד עוֹלָם, וְאִם כֵּן ׳מַה שֶּׁקָּנָה עֶבֶד קָנָה רַבּוֹ׳ (פסחים פח:), וּבְוַדַּאי אָבִינוּ יַעֲבֹר נַחֲלָתוֹ מִכֹּל וָכֹל, כִּי מַה הֲנָאָה יִהְיֶה לוֹ אִם יִנְחִילֶנוּ וְיָבוֹא רַבּוֹ וְיִקַּח כָּל אֲשֶׁר לוֹ:

וּבְעִנְיַן הַמְּכִירָה לַיִּשְׁמְעֵאלִים וְלַמִּדְיָנִים (ראה רש״י פסוק כח), נִרְאֶה שֶׁכָּךְ פֵּרוּשׁוֹ, כִּי הָאַחִים לֹא רָצוּ לִמְכֹּרוֹ כִּי אִם לַיִּשְׁמְעֵאלִים לְבַד, כִּי אָמְרוּ שֶׁיִּשְׁמְעֵאל הוּא אֲחִי יִצְחָק וּמִצַּד הַקִּרְבָה יְרַחֵם עָלָיו, וְאוּלַי שֶׁעַל יִשְׁמָעֵאל אָמְרוּ **כִּי אָחִינוּ בְשָׂרֵנוּ הוּא** (פסוק כז), מִלְּשׁוֹן ״כִּי אֲנָשִׁים אַחִים אֲנָחְנוּ״ (לעיל יג ח). אַךְ שֶׁיִּשְׁמְעֵאלִים אֵלּוּ לֹא רָצוּ לִקְנוֹתוֹ כִּי לֹא הָיוּ סוֹחֲרִים, וְכָל זְמַן שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם סוֹחֵר שֶׁיַּחֲזֹר וְיִקְנֶה מֵהֶם תֵּכֶף מִיָּד לְיָד לֹא רָצוּ לִקְנוֹתוֹ, וְכַאֲשֶׁר אַחַר־כָּךְ עָבְרוּ **אֲנָשִׁים מִדְיָנִים סֹחֲרִים** (פסוק כח), אָז רָאוּ הַיִּשְׁמְעֵאלִים כִּי יֵשׁ לָהֶם סוֹחֲרִים שֶׁיַּחְזְרוּ וְיִקְנוּ מֵהֶם אָז נִתְרַצּוּ לִקְנוֹת, זֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (שם) **וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת יוֹסֵף מִן הַבּוֹר וַיִּמְכְּרוּ אֶת יוֹסֵף לַיִּשְׁמְעֵאלִים,** וּמִמֵּילָא שְׁמָעִינַן שֶׁהַיִּשְׁמְעֵאלִים מְכָרוּהוּ לַמִּדְיָנִים בְּלֹא רְצוֹן הָאַחִים אוֹ בְּלֹא יְדִיעָתָם, וְהַמִּדְיָנִים חָזְרוּ וּמְכָרוּהוּ לְפוֹטִיפַר כו׳ (פסוק לו):

וְכַאֲשֶׁר שָׁב רְאוּבֵן אֶל הַבּוֹר **וְהִנֵּה־אֵינֶנּוּ,** אָמַר **וַאֲנִי אָנָה אָנִי בָא** (פסוק לז), כִּי אִם מֵחֲמַת חֶלְקָ הַבְּכוֹרָה הֲרַגְתֶּם אֶת יוֹסֵף, אִם כֵּן שָׁמָּא גַּם לִי תַּעֲשׂוּ כֵּן שֶׁלֹּא תַּחְזֹר לִי הַבְּכוֹרָה, **וַאֲנִי אָנָה אֲנִי בָא,** כִּי ״אָנָה מִפְּנֵיכֶם אֶבְרָח״ (ע״פ תהלים קלט ז), וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁמֵּחֲמַת יִרְאָה זוֹ רָצָה רְאוּבֵן לְהַצִּילוֹ מֵעִקָּרָא: תורה כז

(ל) וַיָּשָׁב אֶל־אֶחָיו וַיֹּאמַר הַיֶּלֶד אֵינֶנּוּ וַאֲנִי אָנָה אָנִי־בָא׃

ל וְתָב לְוַת אֲחוֹהִי וַאֲמַר עוּלֵימָא לֵיתוֹהִי וַאֲנָא לְאָן אֲנָא אָתֵי׃

רש״י◄ **אָנָה אָנִי־בָא** • אָנָה אֶבְרַח מִצַּעֲרוֹ שֶׁל אַבָּא?.

(לא) וַיִּקְחוּ אֶת־כְּתֹנֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים וַיִּטְבְּלוּ אֶת־הַכֻּתֹּנֶת בַּדָּם׃

לא וּנְסִיבוּ יָת כְּתוֹנָא דְיוֹסֵף וּנְכִיסוּ צְפִיר בַּר עִזֵּי וּטְבָלוּ יָת כְּתוֹנָא בְּדִמָא׃

רש״י◄ **שְׂעִיר עִזִּים** • דָּמוֹ דּוֹמֶה לְשֶׁל אָדָם. **הַכֻּתֹּנֶת** • זֶה שְׁמָהּ, וּכְשֶׁהִיא דְּבוּקָה לְתֵבָה אַחֶרֶת, כְּגוֹן: ״כְּתֹנֶת יוֹסֵף״, ״כְּתֹנֶת פַּסִּים״, ״כְּתֹנֶת בַּד״, נָקוּד ׳כְּתֹנֶת׳.

(לב) וַיְשַׁלְּחוּ אֶת־כְּתֹנֶת הַפַּסִּים וַיָּבִיאוּ אֶל־אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ זֹאת מָצָאנוּ הַכֶּר־נָא הַכְּתֹנֶת בִּנְךָ הִוא אִם־לֹא׃

לב וְשַׁלְּחוּ יָת כְּתוֹנָא דְפַסֵּי וְאַיְתִיוּ לְוַת אֲבוּהוֹן וַאֲמָרוּ דָּא אַשְׁכַּחְנָא אִשְׁתְּמוֹדַע כְּעַן הֲכִתּוֹנָא דִבְרָךְ הִיא אִם לָא׃

(לג) וַיַּכִּירָהּ וַיֹּאמֶר כְּתֹנֶת בְּנִי חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ טָרֹף טֹרַף יוֹסֵף׃

לג וְאִשְׁתְּמוֹדְעַהּ וַאֲמַר כִּתּוֹנָא דִבְרִי חַיְתָא בִּישְׁתָא אֲכָלַתֵּהּ מִקְטַל קְטִיל יוֹסֵף׃

רש״י◄ **וַיֹּאמֶר כְּתֹנֶת בְּנִי** • הִיא זוֹ. **חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ** • נִצְנְצָה בּוֹ רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, (ב״ר) סוֹפוֹ שֶׁתִּתְגָּרֶה בּוֹ אֵשֶׁת פּוֹטִיפַר. וְלָמָּה לֹא גִּלָּה לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא? לְפִי שֶׁהֶחֱרִימוּ וְקִלְּלוּ אֶת כָּל מִי שֶׁיְּגַלֶּה, וְשִׁתְּפוּ לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא זוֹ׳ ?. (תנחומא) אֲבָל יִצְחָק הָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוּא חַי, אָמַר: ׳הָאֵיךְ אֲגַלֶּה, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֵינוֹ רוֹצֶה לְגַלּוֹת לוֹ׳ ?.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות י עמ׳ 130)

וְשִׁתְּפוּ לְהַקָּבָּ״ה עִמָּהֶם (רש״י לז, לג) הַשְּׁבָטִים חָשְׁשׁוּ שֶׁאֶחָד מֵהֶם יִתְחָרֵט וְיִלְחַץ עַל הַשְּׁאָר לְהַתִּיר אֶת הַחֵרֶם. לָכֵן תָּלוּ אֶת הַחֵרֶם בְּהַקָּבָּ״ה, הַיְינוּ שֶׁלֹּא מַתִּירִים אוֹתוֹ אֶלָּא כַּאֲשֶׁר יַסְכִּימוּ לְכָךְ בַּשָּׁמַיִם (וְזֶהוּ שֶׁנָּקַט רַשִׁ״י ״עִמָּהֶם״, וְלֹא ״בַּחֵרֶם״). וּבְסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר גִּלּוּ אֶת הַסּוֹד לְיַעֲקֹב, שֶׁכֵּן קִבְּלוּ סְמָן מִשָּׁמַיִם שֶׁהִגִּיעַ הַזְּמַן לְכָךְ: ״רָאָה בְּאַסְפַּקְלַרְיָא שֶׁל קֹדֶשׁ שֶׁעֲדַיִן יֵשׁ לוֹ שֶׁבֶר בְּמִצְרַיִם, וְלֹא הָיְתָה נְבוּאָה מַמָּשׁ לְהוֹדִיעוֹ שֶׁזֶּה יוֹסֵף״ (רש״י מקץ מב, א). אַחֲרֵי סִמָּן זֶה הָלְכוּ לְחַפֵּשׂ אֶת יוֹסֵף, וּכְשֶׁמְּצָאוּהוּ – סִפְּרוּ לְיַעֲקֹב שֶׁהוּא חַי.

(לד) וַיִּקְרַע יַעֲקֹב שִׂמְלֹתָיו וַיָּשֶׂם שַׂק בְּמָתְנָיו וַיִּתְאַבֵּל עַל־בְּנוֹ יָמִים רַבִּים׃

לד וּבְזַע יַעֲקֹב לְבוּשׁוֹהִי וַאֲסַר שַׂקָּא בְּחַרְצֵהּ וְאִתְאַבַּל עַל בְּרֵהּ יוֹמִין סַגִּיאִין׃

רש״י◄ **יָמִים רַבִּים** • כ״ב שָׁנָה, מִשֶּׁפָּרַשׁ מִמֶּנּוּ עַד שֶׁיָּרַד יַעֲקֹב לְמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: ״יוֹסֵף בֶּן־שְׁבַע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְגוֹ׳״, וּבֶן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה הָיָה בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַּרְעֹה, וְשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע וּשְׁנָתַיִם הָרָעָב כְּשֶׁבָּא יַעֲקֹב

כלי יקר – עוז והדר

(לג) **חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ.** רָמֵז לִכְלַל הַשְּׁבָטִים שֶׁנִּמְשְׁלוּ לְחַיּוֹת, ״אַרְיֵה״, וְ״אַיָּלָה״, וְ״נָחָשׁ״ (להלן מט ט, כא, יז), וְהַכָּתוּב כְּלָלָם וְאוֹמֵר (יחזקאל יט ב) ״מָה אִמֶּךָ לְבִיָּא בֵּין אֲרָיוֹת״. דָּבָר אַחֵר, **חַיָּה רָעָה** זוֹ הַדִּבָּה שֶׁהֵבִיא ׳אֵיךְ שֶׁאָחָיו אָכְלוּ אֵבֶר מִן הַחַי׳ (ב״ר פד ז), זוֹ הַדִּבָּה רָעָה הָרְמוּזָה בְּ**חַיָּה,** הִיא **אֲכָלָתְהוּ,** כִּי רָצוּ לְהַרְאוֹת שֶׁאֵין הַדָּבָר כֵּן אֶלָּא **וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים** (פסוק לא), וְכָל זֶה מֵרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁנִּצְנְצָה בּוֹ, כִּי גַּם לְפֵרוּשׁ רַשִׁ״י שֶׁפֵּרֵשׁ **חַיָּה רָעָה** עַל אֵשֶׁת פּוֹטִיפַר ״רוּחַ ה׳ דִּבֶּר בּוֹ״ (ע״פ שמואל ב׳ כג ב), וְהִנֵּה עֲדַיִן עִנְיַן אֵשֶׁת פּוֹטִיפַר לֹא הָיָה וְאֵיךְ יֹאמַר **אֲכָלָתְהוּ** לְשׁוֹן עָבָר, וְעוֹד מָה עִנְיָן זֶה לְכָאן, אֶלָּא הַנָּכוֹן הוּא כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי: תורה לד (לה) **וַיִּמָּאֵן לְהִתְנַחֵם.** פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י

לְמִצְרַיִם, הֲרֵי כ״ב שָׁנָה, כְּנֶגֶד כ״ב שָׁנָה שֶׁלֹּא קִיֵּם יַעֲקֹב כִּבּוּד אָב וָאֵם: (מגילה יז) כ׳ שָׁנָה שֶׁהָיָה בְּבֵית לָבָן, וּב׳ שָׁנִים בַּדֶּרֶךְ בְּשׁוּבוֹ מִבֵּית לָבָן: שָׁנָה וָחֲצִי בְּסֻכּוֹת וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בְּבֵית־אֵל, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר לְלָבָן: ״זֶה־לִּי עֶשְׂרִים שָׁנָה בְּבֵיתֶךָ״, לִי הֵן, עָלַי הֵן וְסוֹפִי לִלְקוֹת כְּנֶגְדָּן.

(לה) וַיִּקָּמוּ כָל־בָּנָיו וְכָל־בְּנֹתָיו לְנַחֲמוֹ וַיְמָאֵן לְהִתְנַחֵם וַיֹּאמֶר כִּי־אֵרֵד אֶל־בְּנִי אָבֵל שְׁאֹלָה וַיֵּבְךְ אֹתוֹ אָבִיו:

לה וְקָמוּ כָּל בְּנוֹהִי וְכָל בְּנָתֵהּ לְנַחֲמוּתֵהּ וְסָרֵיב לְקַבָּלָא תַּנְחוּמִין וַאֲמַר אֲרֵי אֵחוֹת לְוַת (עַל) בְּרִי כַּד אֲבֵילָא לִשְׁאוֹל וּבְכָא יָתֵהּ אֲבוּהִי:

רש״י◄ **וְכָל־בְּנֹתָיו** • רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: ׳אַחָיוֹת תְּאוֹמוֹת נוֹלְדוּ עִם כָּל שֵׁבֶט וְשֵׁבֶט וּנְשָׁאוּם׳. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: ׳כְּנַעֲנִיּוֹת הָיוּ, אֶלָּא מַהוּ ״וְכָל־בְּנֹתָיו״? כַּלּוֹתָיו, שֶׁאֵין אָדָם נִמְנָע מִלִּקְרֹא לַחֲתָנוֹ, בְּנוֹ, וּלְכַלָּתוֹ, בִּתּוֹ׳. **וַיְמָאֵן לְהִתְנַחֵם** • (ב״ר) אֵין אָדָם מְקַבֵּל תַּנְחוּמִין עַל הַחַי וְסָבוּר שֶׁמֵּת, שֶׁעַל הַמֵּת נִגְזָרָה גְּזֵרָה שֶׁיִּשְׁתַּכַּח מִן הַלֵּב וְלֹא עַל הַחַי. **אֵרֵד אֶל־בְּנִי** • כְּמוֹ: ׳עַל בְּנִי׳, וְהַרְבֵּה ׳אֶל׳ מְשַׁמְּשִׁין בִּלְשׁוֹן ׳עַל׳: (שמואל ב כא) ״אֶל שָׁאוּל וְאֶל בֵּית הַדָּמִים״, (שמואל א ד) ״אֶל הִלָּקַח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים, וְאֶל (מות) חָמִיהָ וְאִישָׁהּ״. **אָבֵל שְׁאֹלָה** • כִּפְשׁוּטוֹ, לְשׁוֹן קֶבֶר הוּא: ׳בְּאֶבְלִי אֶקָּבֵר, וְלֹא אִתְנַחֵם כָּל יָמַי׳. וּמִדְּרָשׁוֹ: גֵּיהִנֹּם, סִימָן זֶה הָיָה מָסוּר בְּיָדִי מִפִּי הַגְּבוּרָה: אִם לֹא יָמוּת אֶחָד מִבָּנַי בְּחַיָּי, מֻבְטָח אֲנִי שֶׁאֵינִי רוֹאֶה גֵּיהִנֹּם. **וַיֵּבְךְ אֹתוֹ אָבִיו** • יִצְחָק הָיָה בוֹכֶה מִפְּנֵי צָרָתוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, אֲבָל לֹא הָיָה מִתְאַבֵּל, שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ שֶׁהוּא חַי.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות ש״פ מקץ וש״פ וארא תשכ״ח)

שְׁאֵלַת הַסִּיבוֹת לְכָךְ שֶׁבְּפֵרוּשׁוֹ עַל הַמִּלִּים ״וְכָל בְּנוֹתָיו״ אֵין רַשִׁ״י מִסְתַּפֵּק בְּדַעַת רַבִּי יְהוּדָה, שֶׁמַּשְׁמָעוּת הַמִּלָּה ״בְּנוֹתָיו״ הִיא כִּפְשׁוּטָהּ – **בְּנוֹת** יַעֲקֹב, אֶלָּא הוּא מֵבִיא גַּם אֶת דַּעַת רַבִּי נְחֶמְיָה, שֶׁהַכַּוָּנָה הִיא לְ״כַּלּוֹתָיו״, הִיא, מִפְּנֵי שֶׁלְּפִי פֵּירוּשׁוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה יוֹצֵא שֶׁהַשְּׁבָטִים נָשְׂאוּ אֶת אַחְיוֹתֵיהֶם (מִן **הָאָב**, דָּבָר הַמּוּתָּר לִבְנֵי נֹחַ), וּבְפַשְׁטוּת יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהַשְּׁבָטִים שָׁמְרוּ אֶת כָּל הַתּוֹרָה עַד שֶׁלֹּא נִיתְּנָה, וּלְפָחוֹת בְּחַיֵּי יַעֲקֹב.

(לו) וְהַמִּדְיָנִים מָכְרוּ אֹתוֹ אֶל־מִצְרַיִם לְפוֹטִיפַר סְרִיס פַּרְעֹה שַׂר הַטַּבָּחִים: פ

לו וּמִדְיָנָאֵי זַבִּינוּ יָתֵהּ לְמִצְרַיִם לְפוֹטִיפַר רַבָּא דְּפַרְעֹה רַב קָטוֹלַיָּא:

רש״י◄ **הַטַּבָּחִים** • שׁוֹחֲטֵי בְּהֵמוֹת הַמֶּלֶךְ.

כלי יקר – עוז והדר

׳דְּבוּקָא עַל הַמֵּת נִגְזְרָה גְּזֵרָה שֶׁיִּשְׁתַּכַּח מִן הַלֵּב וְלֹא עַל הַחַי שֶׁהוּא סָבוּר שֶׁמֵּת׳. וְטַעְמוֹ שֶׁל דָּבָר הוּא, שֶׁעִקַּר הַתַּנְחוּמִין הוּא כְּשֶׁ״יִּתֵּן הַחַי אֶל לִבּוֹ״ (ע״פ קהלת ז ב) שֶׁזֶּה הַמֵּת זָכָה לְ׳רֹב טוֹב הַצָּפוּן לַצַּדִּיקִים׳ (ע״פ תהלים לא כ), וְכִי הוּא נֶעֱתָק מִן עוֹלָם הָאָפֵל אֶל הָאוֹר הַנִּצְחִי, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים פד יא) ״כִּי טוֹב יוֹם בַּחֲצֵרֶיךָ מֵאָלֶף״ וְגוֹ׳, וְיַעֲקֹב רָאָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ שֶׁיּוֹסֵף אֵינוֹ בְּגַן עֵדֶן, עַל כֵּן **וַיְמָאֵן לְהִתְנַחֵם**:

וְנִתַּן טַעַם לַדָּבָר **כִּי אֵרֵד אֶל בְּנִי אָבֵל שְׁאֹלָה**, וְרַבּוֹתֵינוּ זַ״ל אָמְרוּ (תנחומא ויגש ט) שֶׁאָמַר זֶה עַל שֶׁהָיָה מֻבְטָח שֶׁלֹּא יִרְאֶה הוּא פְּנֵי גֵּיהִנֹּם כָּל זְמַן שֶׁלֹּא יָמוּת אֶחָד מִבָּנָיו, וְקָשֶׁה עַל זֶה דַּהֲוָה לֵיהּ לְמֵימַר ׳כִּי אֵרֵד אָבֵל שְׁאֹלָה׳, כִּי מִדְּקָאָמַר **אֶל בְּנִי** מַשְׁמָע שֶׁגַּם בְּנוֹ בִּשְׁאוֹל הַגֵּיהִנֹּם, וּמֵהֵיכָן לָמַד יַעֲקֹב לוֹמַר כֵּן. אֶלָּא וַדַּאי לְפִי שֶׁרָאָה שֶׁאֵין בְּנוֹ בְּגַן עֵדֶן, אָז חָשַׁב שֶׁוַּדַּאי הוּא בַּגֵּיהִנֹּם, וְגַם אֲנִי אֵרֵד אֵלָיו שָׁם, עַל כֵּן **וַיְמָאֵן לְהִתְנַחֵם** אֲפִלּוּ עַל בְּנוֹ לְבַד:

וְיֵשׁ מַקְשִׁים אִם כֵּן לָמָּה לֹא הִרְגִּישׁ יַעֲקֹב בָּזֶה שֶׁהוּא חַי. וְנִרְאֶה שֶׁלֹּא קָשֶׁה מִידִי גַּם לְפִי פְּשׁוּטוֹ, כִּי יַעֲקֹב תָּלָה הַדָּבָר בְּיִרְאַת רְאִיַּת פְּנֵי הַגֵּיהִנֹּם שֶׁהוּא לְנֶגֶד עֵינָיו תָּמִיד, כִּי סִימָן נִמְסַר לוֹ שֶׁכָּל זְמַן שֶׁלֹּא יָמוּת אֶחָד מִבָּנָיו בְּחַיָּיו לֹא יִרְאֶה פְּנֵי גֵּיהִנֹּם, וְזֶהוּ שֶׁאָמַר **כִּי אֵרֵד אֶל בְּנִי אָבֵל שְׁאֹלָה.** וּמִכָּל מָקוֹם פָּסוּק ״נִשְׁכַּחְתִּי כְּמֵת מִלֵּב״ (תהלים לא יג) מַשְׁמָע מֵת מַמָּשׁ, עַל כֵּן פֵּרֵשׁ רַשִׁ״י הַטַּעַם שֶׁהוּא לְפִי הָאֱמֶת וְלֹא הַטַּעַם שֶׁהוּא לְפִי דִּמְיוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב: תורה לו

◆ יום רביעי כ"א כסלו ◆

לח (א) וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת אֶחָיו וַיֵּט עַד־אִישׁ עֲדֻלָּמִי וּשְׁמוֹ חִירָה:

רש"י◄ וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא • לָמָּה נִסְמְכָה פָּרָשָׁה זוֹ לְכָאן וְהִפְסִיק בְּפָרָשָׁתוֹ שֶׁל יוֹסֵף? לְלַמֵּד שֶׁהוֹרִידוּהוּ אֶחָיו מִגְּדֻלָּתוֹ, כְּשֶׁרָאוּ בְּצָרַת אֲבִיהֶם, אָמְרוּ: 'אַתָּה אָמַרְתָּ לְמָכְרוֹ, אִלּוּ אָמַרְתָּ לַהֲשִׁיבוֹ - הָיִינוּ שׁוֹמְעִים לְךָ'. וַיֵּט • מֵאֵת אֶחָיו. עַד אִישׁ עֲדֻלָּמִי • נִשְׁתַּתֵּף עִמּוֹ.

א וַהֲוָה בְּעִדָּנָא הַהִיא וּנְחַת יְהוּדָה מִלְּוָת אַחוֹהִי וּסְטָא עַד גַּבְרָא עֲדֻלָּמָאָה וּשְׁמֵהּ חִירָה:

(ב) וַיַּרְא־שָׁם יְהוּדָה בַּת־אִישׁ כְּנַעֲנִי וּשְׁמוֹ שׁוּעַ וַיִּקָּחֶהָ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ:

רש"י◄ כְּנַעֲנִי • תַּגְּרָא (פסחים נ. ב"ר):

ב וַחֲזָא תַמָּן יְהוּדָה בַּת גְּבַר תַּגְּרָא וּשְׁמֵהּ שׁוּעַ וְנָסְבַהּ וְעַל לְוָתַהּ:

(ג) וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ עֵר:

ג וְעַדְּיָאַת וִילִידַת בַּר וּקְרָא יָת שְׁמֵהּ עֵר:

(ד) וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אוֹנָן:

ד וְעַדְּיָאַת עוֹד וִילִידַת בַּר וּקְרַת יָת שְׁמֵהּ אוֹנָן:

(ה) וַתֹּסֶף עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁלָה וְהָיָה בְכְזִיב בְּלִדְתָּהּ אֹתוֹ:

רש"י◄ וְהָיָה בְּכְזִיב • שֵׁם הַמָּקוֹם, וְאוֹמֵר אֲנִי עַל שֵׁם שֶׁפִּסְקָה מִלֶּדֶת נִקְרָא 'כְּזִיב', לְשׁוֹן: (ירמיה טו) "הָיוּ תִּהְיֶה לִי כְּמוֹ אַכְזָב", (ישעיה נח) "אֲשֶׁר לֹא יְכַזְּבוּ מֵימָיו",

דְּאִם לֹא כֵּן, מַה בָּא לְהוֹדִיעֵנוּ? וּבְ'בְרֵאשִׁית רַבָּה' רָאִיתִי: "וַתִּקְרָא שְׁמוֹ שֵׁלָה וְגוֹ'" פַּסְקַת.

ה וְאוֹסִיפַת עוֹד וִילִידַת בַּר וּקְרַת יָת שְׁמֵהּ שֵׁלָה וַהֲוָה בִּכְזִיב כַּד יְלִידַת יָתֵהּ:

(ו) וַיִּקַּח יְהוּדָה אִשָּׁה לְעֵר בְּכוֹרוֹ וּשְׁמָהּ תָּמָר:

ו וּנְסִיב יְהוּדָה אִתְּתָא לְעֵר בּוּכְרֵהּ וּשְׁמַהּ תָּמָר:

(ז) וַיְהִי עֵר בְּכוֹר יְהוּדָה רַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיְמִתֵהוּ יְהוָה:

רש"י◄ רַע בְּעֵינֵי ה' • כְּרָעָתוֹ שֶׁל אוֹנָן, מַשְׁחִית זַרְעוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר בְּאוֹנָן: "וַיָּמֶת גַּם־אֹתוֹ", כְּמִיתָתוֹ שֶׁל עֵר,

מִיתָתוֹ שֶׁל אוֹנָן. וְלָמָּה הָיָה עֵר מַשְׁחִית זַרְעוֹ? כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְעַבֵּר וְיַכְחִישׁ יָפְיָהּ.

ז וַהֲוָה עֵר בּוּכְרָא דִיהוּדָה בִּישׁ קֳדָם יְיָ וַאֲמִיתֵהּ יְיָ:

(ח) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְאוֹנָן בֹּא אֶל־אֵשֶׁת אָחִיךָ וְיַבֵּם אֹתָהּ וְהָקֵם זֶרַע לְאָחִיךָ:

רש"י◄ וְהָקֵם זֶרַע • הַבֵּן יִקָּרֵא עַל שֵׁם הַמֵּת.

ח וַאֲמַר יְהוּדָה לְאוֹנָן עוּל לְוַת אִתַּת אָחוּךָ וְיַבֵּם יָתַהּ וַאֲקֵים זַרְעָא לְאָחוּךָ:

(ט) וַיֵּדַע אוֹנָן כִּי לֹא לוֹ יִהְיֶה הַזֶּרַע וְהָיָה אִם־בָּא אֶל־אֵשֶׁת אָחִיו וְשִׁחֵת אַרְצָה לְבִלְתִּי נְתָן־זֶרַע לְאָחִיו:

רש"י◄ וְשִׁחֵת אַרְצָה • דָּשׁ מִבִּפְנִים וְזוֹרֶה מִבַּחוּץ (ב"ר).

ט וִידַע אוֹנָן אֲרֵי לָא עַל שְׁמֵהּ מִתְּקְרֵי זַרְעָא וַהֲוָה כַּד עָלִיל לְוַת אִתַּת אָחוּהִי וּמְחַבֵּל אָרְחֵהּ עַל אַרְעָא בְּדִיל דְּלָא לְקַיָּמָא זַרְעָא לַאֲחוּהִי:

(י) וַיֵּרַע בְּעֵינֵי יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה וַיָּמֶת גַּם־אֹתוֹ׃

י וּבְאֵישׁ קֳדָם יְיָ דִּי עֲבַד וַאֲמִית אַף יָתֵהּ׃

(יא) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה לְתָמָר כַּלָּתוֹ שְׁבִי אַלְמָנָה בֵּית־אָבִיךְ עַד־יִגְדַּל שֵׁלָה בְנִי כִּי אָמַר פֶּן־יָמוּת גַּם־הוּא כְּאֶחָיו וַתֵּלֶךְ תָּמָר וַתֵּשֶׁב בֵּית אָבִיהָ׃

יא וַאֲמַר יְהוּדָה לְתָמָר כַּלְתֵּהּ תִּיבִי אַרְמְלָא בֵּית אָבִיךְ עַד דִּרְבָא שֵׁלָה בְּרִי אֲרֵי אֲמַר דִּלְמָא יְמוּת אַף הוּא כְּאָחֹהִי וַאֲזָלַת תָּמָר וִיתִיבַת בֵּית אָבוּהָא׃

רש"י◄ כִּי אָמַר וְגוֹ׳ • כְּלוֹמַר, דּוֹחֶה הָיָה אוֹתָהּ בְּקֹשׁ, שֶׁלֹּא הָיָה בְּדַעְתּוֹ לְהַשִּׂיאָהּ לוֹ. כִּי אָמַר פֶּן־יָמוּת • מֻחְזֶקֶת הִיא זוֹ שֶׁיָּמוּתוּ אֲנָשֶׁיהָ (יבמות לד).

(יב) וַיִּרְבּוּ הַיָּמִים וַתָּמָת בַּת־שׁוּעַ אֵשֶׁת יְהוּדָה וַיִּנָּחֶם יְהוּדָה וַיַּעַל עַל־גֹּזְזֵי צֹאנוֹ הוּא וְחִירָה רֵעֵהוּ הָעֲדֻלָּמִי תִּמְנָתָה׃

יב וּסְגִיאוּ יוֹמַיָּא וּמִתַּת בַּת שׁוּעַ אִתַּת יְהוּדָה וְאִתְנַחֵם יְהוּדָה וּסְלִיק עַל גּוֹזְזֵי עָנֵהּ הוּא וְחִירָה רַחֲמֵהּ עֲדֻלָּמָאָה לְתִמְנָת׃

רש"י◄ וַיַּעַל עַל־גֹּזְזֵי צֹאנוֹ • וַיַּעַל תִּמְנָתָה לַעֲמֹד עַל גֹּזְזֵי צֹאנוֹ.

(יג) וַיֻּגַּד לְתָמָר לֵאמֹר הִנֵּה חָמִיךְ עֹלֶה תִמְנָתָה לָגֹז צֹאנוֹ׃

יג וְאִתְחַוִּא לְתָמָר לְמֵימַר הָא חֲמוּךְ סָלֵק לְתִמְנָת לְמֵיגַז עָנֵהּ׃

רש"י◄ עֹלֶה תִמְנָתָה • וּבְשִׁמְשׁוֹן הוּא אוֹמֵר: (שופטים יד) "וַיֵּרֶד שִׁמְשׁוֹן וְגוֹ׳", תִּמְנָתָה בְּשִׁפּוּעַ הָהָר הָיְתָה יוֹשֶׁבֶת: עוֹלִין לָהּ מִכָּאן, וְיוֹרְדִין לָהּ מִכָּאן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק י, עמוד 122 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

עֲלִיָּה וִירִידָה בַּעֲבוֹדַת ה'

הִנֵּה חָמִיךְ עֹלֶה תִמְנָתָה: (לח, יג)

בְּשִׁמְשׁוֹן הוּא אוֹמֵר וַיֵּרֶד שִׁמְשׁוֹן וגו' תִּמְנָתָה, בְּשִׁפּוּעַ הָהָר הָיְתָה יוֹשֶׁבֶת, עוֹלִין לָהּ מִכָּאן וְיוֹרְדִין לָהּ מִכָּאן (לח, יג. ובפירוש רש"י)

יֵשׁ לְבָאֵר זֶה בְּדֶרֶךְ הַדְּרוּשׁ:

כַּאֲשֶׁר אָדָם מְטַפֵּס וְעוֹלֶה בָּהָר, אִי־אֶפְשָׁר לוֹ לָנוּחַ וְלַעֲמֹד בִּמְקוֹמוֹ אֲפִילוּ לְרֶגַע אֶחָד. כִּי מִכֵּיוָן שֶׁהָהָר הוּא בְּשִׁפּוּעַ, הֲרֵי אִם יַפְסִיק, עָלוּל הוּא לִפּוֹל וּלְהִסְתַּכֵּן חַס־וְשָׁלוֹם. וּכְמוֹ כֵן הוּא בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ - "מִי יַעֲלֶה בְּהַר ה'", שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לָאָדָם לְהִסְתַּפֵּק בְּמַצָּבוֹ וְלָנוּחַ לְרֶגַע מֵעֲלִיָּתוֹ בַּקֹּדֶשׁ, כִּי בְּכָל זְמַן וָעֵת הֲרֵי הוּא נִמְצָא "בְּשִׁפּוּעַ הָהָר" וְאִם יָנוּחַ לְרֶגַע מֵעֲלִיָּתוֹ, עָלוּל הוּא לִיכָּשֵׁל וְלָבוֹא לִידֵי "יְרִידָה" חַס־וְשָׁלוֹם.

וְזֶה רָמַז הַכָּתוּב בָּזֶה שֶׁאֵצֶל "תִּמְנָה", דְּ"בְּשִׁפּוּעַ הָהָר הָיְתָה יוֹשֶׁבֶת", לֹא כָּתוּב לְשׁוֹן יְשִׁיבָה וַעֲמִידָה, אֶלָּא לְשׁוֹנוֹת שֶׁל עֲלִיָּה וִירִידָה, כִּי "בְּשִׁפּוּעַ הָהָר" גַּם עֲמִידָה בִּמְקוֹמוֹ יְרִידָה הִיא. וּבְכָל מַצָּב שֶׁבּוֹ נִמְצָא הָאָדָם, הֲרֵי הוּא אוֹ בִּירִידָה אוֹ בַּעֲלִיָּה.

(יד) וַתָּסַר בִּגְדֵי אַלְמְנוּתָהּ מֵעָלֶיהָ וַתְּכַס בַּצָּעִיף וַתִּתְעַלָּף וַתֵּשֶׁב בְּפֶתַח עֵינַיִם אֲשֶׁר עַל־דֶּרֶךְ תִּמְנָתָה כִּי רָאָתָה כִּי־גָדַל שֵׁלָה וְהוּא לֹא־נִתְּנָה לוֹ לְאִשָּׁה׃

יד וְאַעְדִּיאַת לְבוּשֵׁי אַרְמְלוּתֵהּ מִנַּהּ וְאִתְכַּסִּיאַת בְּעִיפָא וְאִתַּקָּנַת וִיתִיבַת בְּפָרְשׁוּת עַיְנִין דִּי עַל אֹרַח תִּמְנָת אֲרֵי חָזַת אֲרֵי רְבָא שֵׁלָה וְהִיא לָא אִתְיְהִיבַת לֵהּ לְאִנְתּוּ׃

רש"י◄ וַתִּתְעַלָּף • כִּסְתָה פָּנֶיהָ שֶׁלֹּא יַכִּיר בָּהּ. וַתֵּשֶׁב בְּפֶתַח עֵינַיִם • בִּפְתִיחַת עֵינַיִם, בְּפָרָשַׁת דְּרָכִים שֶׁעַל דֶּרֶךְ תִּמְנָתָה. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: (סוטה י) בְּפִתְחוֹ שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁכָּל עֵינַיִם מְצַפּוֹת לִרְאוֹתוֹ. כִּי רָאָתָה כִּי־גָדַל שֵׁלָה וגו' • לְפִיכָךְ הִפְקִירָה עַצְמָהּ אֵצֶל יְהוּדָה, שֶׁהָיְתָה מִתְאַוָּה לְהַעֲמִיד מִמֶּנּוּ בָּנִים.

(טו) וַיִּרְאֶהָ יְהוּדָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לְזוֹנָה כִּי כִסְּתָה פָנֶיהָ׃

רש"י◄ וַיַּחְשְׁבֶהָ לְזוֹנָה • לְפִי שֶׁיּוֹשֶׁבֶת בְּפָרָשַׁת דְּרָכִים. כִּי כִסְּתָה פָנֶיהָ • וְלֹא יָכֹל לִרְאוֹתָהּ וּלְהַכִּירָהּ. וּמִדְּרַשׁ רַבּוֹתֵינוּ: "כִּי כִסְּתָה פָנֶיהָ", כְּשֶׁהָיְתָה בְּבֵית חָמִיהָ הָיְתָה צְנוּעָה, לְפִיכָךְ לֹא חֲשָׁדָהּ.

טו וַחֲזָאַה יְהוּדָה וְחַשְׁבַהּ כְּנִפְקַת בָּרָא אֲרֵי כַּסִּיאַת אַפָּהָא׃

(טז) וַיֵּט אֵלֶיהָ אֶל־הַדֶּרֶךְ וַיֹּאמֶר הָבָה־נָּא אָבוֹא אֵלַיִךְ כִּי לֹא יָדַע כִּי כַלָּתוֹ הִוא וַתֹּאמֶר מַה־תִּתֶּן־לִי כִּי תָבוֹא אֵלָי׃

רש"י◄ וַיֵּט אֵלֶיהָ אֶל־הַדֶּרֶךְ • מִדֶּרֶךְ שֶׁהָיָה בָּהּ, נָטָה אֶל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הִיא בָּהּ, וּבִלְשׁוֹן לַעַ"ז דשטורני"ר. הָבָה־נָּא • הָכִינִי עַצְמֵךְ וְדַעְתֵּךְ לְכָךְ. כָּל לְשׁוֹן 'הָבָה' לְשׁוֹן הַזְמָנָה הוּא, חוּץ מִמָּקוֹם שֶׁיֵּשׁ לְתַרְגְּמוֹ בִּלְשׁוֹן נְתִינָה. וְאַף אוֹתָן שֶׁל הַזְמָנָה, קְרוֹבִים לִלְשׁוֹן נְתִינָה הֵם.

טז וּסְטָא לְוָתַהּ לְאָרְחָא וַאֲמַר הָבִי כְעַן אֵיעוֹל לְוָתִיךְ אֲרֵי לָא יְדַע אֲרֵי כַלְתֵּהּ הִיא וַאֲמֶרֶת מַה תִּתֵּן לִי אֲרֵי תֵּיעוֹל לְוָתִי׃

(יז) וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֲשַׁלַּח גְּדִי־עִזִּים מִן־הַצֹּאן וַתֹּאמֶר אִם־תִּתֵּן עֵרָבוֹן עַד שָׁלְחֶךָ׃

רש"י◄ עֵרָבוֹן • מַשְׁכּוֹן.

יז וַאֲמַר אֲנָא אֲשַׁלַּח גְּדִי בַּר עִזִּי מִן עָנָא וַאֲמֶרֶת אִם תִּתֵּן מַשְׁכּוֹנָא עַד דְּתִשְׁלָח׃

(יח) וַיֹּאמֶר מָה הָעֵרָבוֹן אֲשֶׁר אֶתֶּן־לָךְ וַתֹּאמֶר חֹתָמְךָ וּפְתִילֶךָ וּמַטְּךָ אֲשֶׁר בְּיָדֶךָ וַיִּתֶּן־לָהּ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וַתַּהַר לוֹ׃

רש"י◄ חֹתָמְךָ וּפְתִילֶךָ • 'עִזְקָתָךְ וְשׁוֹשְׁפָךְ' טַבַּעַת שֶׁאַתָּה חוֹתֵם בָּהּ, וְשִׁמְלָתְךָ שֶׁאַתָּה מִתְכַּסֶּה בָּהּ. וַתַּהַר לוֹ • גְּבוֹרִים כַּיּוֹצֵא בוֹ, צַדִּיקִים כַּיּוֹצֵא בוֹ.

יח וַאֲמַר מָה מַשְׁכּוֹנָא דִּי אֶתֵּן לָךְ וַאֲמֶרֶת עִזְקָתָךְ וְשׁוֹשְׁפָךְ וְחוּטְרָךְ דִּי בִידָךְ וִיהַב לַהּ וְעַל לְוָתַהּ וְעַדְיַאת לַהּ׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טו עמ' 331)

טַבַּעַת שֶׁאַתָּה חוֹתֵם בָּהּ וְשִׁמְלָתְךָ שֶׁאַתָּה מִתְכַּסֶּה בָּהּ (רש"י לח, יח) תָּמֵר רָצְתָה לְהַבְטִיחַ שֶׁיְּהוּדָה יַעֲמֹד בְּדִבּוּרוֹ. לָכֵן לֹא בִּקְּשָׁה מִמֶּנּוּ טַבַּעַת וְשִׁמְלָה סְתָם, שֶׁהֵם חֲפָצִים נְפוֹצִים, אֶלָּא אֶת חוֹתָמוֹ הַמְיֻחָד וְאֶת בִּגְדוֹ הַמְיֻחָד (שֶׁלָּבַשׁ לְאוֹת חֲשִׁיבוּת) - "**שֶׁאַתָּה** חוֹתֵם בָּהּ . . **שֶׁאַתָּה** מִתְכַּסֶּה בָּהּ".

כלי יקר – עוז והדר

לח (יח) **חֹתָמְךָ וּפְתִילֶךָ וּמַטְּךָ.** כְּפִי הַפְּשָׁט נִרְאֶה לִתֵּן טַעַם לְמָה נָתַן עֵרָבוֹן דַּוְקָא שְׁלֹשָׁה אֵלּוּ, וְזֶה לְפִי שֶׁכַּוָּנָתוֹ הָיְתָה לְשֵׁם זְנוּת, וְהָיָה מְבַזֶּה **חוֹתָם** אוֹת בְּרִית קֹדֶשׁ אֲשֶׁר בִּבְשָׂרוֹ, כִּי 'הַבּוֹעֵל אֲרַמִּית מָשְׁכָה עָרְלָתֵיהּ' (ראה עירובין יט.). וְהָיָה מְבַזֶּה גַּם מַטֵּה מֹשֵׁלִים" אֲשֶׁר בְּיָדוֹ (ע"פ ישעיה יד ה, ראה שבת קלט.) אֲשֶׁר בּוֹ יִהְיֶה רוֹעֶה וּמַנְהִיג אֲשֶׁר נִצְטַוָּה ב"לא יַרְבֶּה לוֹ נָשִׁים" (דברים יז יז), כִּי לֹא יִתְכַּן שֶׁרוֹעֶה יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה "רֹעֵה זוֹנוֹת". וְהָיָה מְבַזֶּה גַּם מִצְוַת **צִיצִית** הַמַּצִּילִין מִן הָעֲרָיוֹת, כְּמַעֲשֶׂה הַהוּא 'שֶׁשָּׂכַר זוֹנָה בְּעַד אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז וְנִצַּל עַל יְדֵי מִצְוַת צִיצִית' (מנחות מד.), וְזֶה לֹא נִצּוֹל:

וּבְזֶה מְיֻשָּׁב מַה הִגִּיד לָנוּ הַכָּתוּב בְּזֶה שֶׁנָּתַן שְׁלֹשָׁה אֵלֶּה לְמַשְׁכּוֹן, לְפִי שֶׁבָּא לְתָרֵץ לָמָּה לֹא זָכַר בְּאוֹת בְּרִית קֹדֶשׁ, וּבְמַטֵּה מוֹשְׁלִים אֲשֶׁר בְּיָדוֹ, וּבְצִיצִית שֶׁבִּבְגָדָיו, אֶלָּא לְפִי שֶׁנָּתַן שְׁלָשְׁתָּן עֵרָבוֹן וְהָיוּ מְבֻזִּים בְּעֵינָיו, עַל כֵּן לֹא זָכַר בַּחוֹתָם שֶׁבִּבְשָׂרוֹ לְפִי שֶׁנָּתַן מִיָּדוֹ סְתָם חוֹתָם שֶׁבְּיָדוֹ עַל כֵּן לֹא הָיָה לוֹ דָּבָר הַמַּזְכִּירוֹ בַּחוֹתָם שֶׁבִּבְשָׂרוֹ, וְגַם הַמַּטֶּה אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נָתַן מִיָּדוֹ, גַּם **פְּתִילֶךָ** הֵינוּ הַצִּיצִית נָתַן לָהּ, עַל כֵּן לֹא הָיָה לוֹ דָּבָר שֶׁיְּצִילוֹ מִן הַזְּנוּת:

וּמִדְּרָשׁוֹ הוּא, לְפִי שֶׁכָּל מַה שֶׁאֵרַע לָאָבוֹת הָיָה סִימָן לַבָּנִים (ראה תנחומא לך ט) אַף־עַל־פִּי שֶׁהָאָבוֹת לֹא נִתְכַּוְּנוּ לָזֶה, כָּךְ בְּסִפּוּר זֶה פֵּרֵט לְךָ עִנְיָנִים הַנַּעֲשִׂים בַּמַּעֲשֶׂה הַהוּא לְהוֹדִיעַ אֶת אֲשֶׁר יִקְרֶה לַבָּנִים בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, יַעַן כִּי הַיּוֹצֵא מִבִּיאָה זוֹ הִיא שֶׁמִּמֶּנָּה נוֹלַד הַגּוֹאֵל לְ"שֶׁה פְּזוּרָה יִשְׂרָאֵל" (ע"פ ירמיה נ יז), לְשַׁלֵּחַ מֵהֶם "הַצָּפִיר וְהַשָּׂעִיר מֶלֶךְ יָוָן" (דניאל ח כא) וּשְׁאָר מַלְכֵי הָאֻמּוֹת דְּמַסְגֵּי בְּרֵישָׁא בְּהַצְלָחָתָם כִּ**גְדִי** זֶה, כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא (שבת עז) 'לָמָּה עִזֵּי מַסְגֵּי בְּרֵישָׁא' וּמַסִּיק 'כִּבְרִיתוֹ שֶׁל עוֹלָם דִּבְרֵישָׁא חֲשׁוֹכָא וְהָדַר נְהוֹרָא', וּבְלִי סָפֵק שֶׁשְּׁאֵלָה זוֹ הָיְתָה עַל צַד הָרֶמֶז לָמָּה הָאֻמּוֹת קוֹדְמִין לְיִשְׂרָאֵל בְּהַצְלָחָתָם, וּמִתָּרֵץ

(יט) וַתָּקָם וַתֵּלֶךְ וַתָּסַר צְעִיפָהּ מֵעָלֶיהָ וַתִּלְבַּשׁ בִּגְדֵי אַלְמְנוּתָהּ׃

יט וְקָמַת וַאֲזָלַת וְאַעְדִּיאַת עֵיפָהּ מִנַּהּ וּלְבֵישַׁת לְבוּשֵׁי אַרְמְלוּתַהּ׃

(כ) וַיִּשְׁלַח יְהוּדָה אֶת־גְּדִי הָעִזִּים בְּיַד רֵעֵהוּ הָעֲדֻלָּמִי לָקַחַת הָעֲרָבוֹן מִיַּד הָאִשָּׁה וְלֹא מְצָאָהּ׃

כ וְשַׁדַּר יְהוּדָה יָת גַּדְיָא בַּר עִזֵּי בִּידָא רַחֲמֵהּ עֲדֻלָּמָאָה לְמִסַּב מַשְׁכּוֹנָא מִידָא דְּאִתְּתָא וְלָא אַשְׁכְּחַהּ׃

(כא) וַיִּשְׁאַל אֶת־אַנְשֵׁי מְקֹמָהּ לֵאמֹר אַיֵּה הַקְּדֵשָׁה הִוא בָּעֵינַיִם עַל־הַדֶּרֶךְ וַיֹּאמְרוּ לֹא־הָיְתָה בָזֶה קְדֵשָׁה׃

כא וּשְׁאִיל יָת אֲנָשֵׁי אַתְרַהּ לְמֵימַר לְאָן מְקַדְּשְׁתָּא הִיא בְּעַיְנִין עַל אָרְחָא וַאֲמָרוּ לֵית הָכָא מְקַדְּשְׁתָּא׃

רש"י◄ הַקְּדֵשָׁה • מְקֻדֶּשֶׁת וּמְזֻמֶּנֶת לִזְנוּת.

(כב) וַיָּשָׁב אֶל־יְהוּדָה וַיֹּאמֶר לֹא מְצָאתִיהָ וְגַם אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם אָמְרוּ לֹא־הָיְתָה בָזֶה קְדֵשָׁה׃

כב וְתָב לְוַת יְהוּדָה וַאֲמַר לָא אַשְׁכְּחִיתַהּ וְאַף אֲנָשֵׁי אַתְרָא אֲמָרוּ לֵית הָכָא מְקַדְּשְׁתָּא׃

(כג) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה תִּקַּח־לָּהּ פֶּן נִהְיֶה לָבוּז הִנֵּה שָׁלַחְתִּי הַגְּדִי הַזֶּה וְאַתָּה לֹא מְצָאתָהּ׃

כג וַאֲמַר יְהוּדָה תִּסַּב לַהּ דִּילְמָא נְהֵי לְחוּף הָא שַׁדָּרִית גַּדְיָא הָדֵין וְאַתְּ לָא אַשְׁכְּחִתַּהּ׃

כלי יקר – עוז והדר

כִּבְרִיָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם, שֶׁמִּתְּחִלָּה שִׁמֵּשׁ הַחֹשֶׁךְ וְאַחַר־כָּךְ הָאוֹר, כָּךְ הָאֻמּוֹת הַהוֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ תַּשְׁמִישָׁם בָּעוֹלָם הַזֶּה תְּחִלָּה, וְאַחַר־כָּךְ שִׁמֵּשׁ אוֹר יִשְׂרָאֵל, וְאֵין כָּאן מְקוֹמוֹ לְהַאֲרִיךְ מִזֶּה:

זֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר כָּאן (פסוק טז) **מַה תִּתֶּן לִי,**

מַה יִּהְיֶה תַּכְלִית בִּיאָה זוֹ. וְהַשִּׁיב (פסוק יז) **אָנֹכִי אֲשַׁלַּח גְּדִי עִזִּים,** הֵינוּ מַלְכֵי הָאֻמּוֹת הָעִזִּים, **מִן הַצֹּאן,** שֶׁזֶּה פְּזוּרָה יִשְׂרָאֵל, עַל יְדֵי הַגּוֹאֵל שֶׁיִּוָּלֵד מִבִּיאָה זוֹ. **וּמָה הָעֵרָבוֹן,** בַּמֶּה יִהְיוּ בְּטוּחִים שֶׁיִּהְיֶה כָּךְ. וְשָׁלַח **חוֹתָם וּמַטֶּה וּפְתִיל,** רֶמֶז לִשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מְמֻשְׁכָּנִים כָּל זְמַן שֶׁיִּשְׂרָאֵל בַּגָּלוּת:

מַשְׁכּוֹן רִאשׁוֹן הוּא חוֹתָמוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, דְּהֵינוּ שֵׁם שֶׁל 'יְהֹ' אֲשֶׁר חָתַם ה' עַל הַשְּׁבָטִים, "הָרְאוּבֵנִי", "הַחֲנֹכִי", "הַפַּלְאִי", כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י פָּרָשַׁת פִּנְחָס (במדבר כו ה), וּמַה שֶּׁקָּדְמָה הֵ"א לְיוֹ"ד בְּמִלַּת 'הַחֲנֹכִי', לְפִי שֶׁכָּךְ הַמִּדָּה בְּכָל חוֹתָם, שֶׁבְּטַבַּעְתּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא חָקוּק שֵׁם 'יְהֹ' כְּסִדְרוֹ, וְאַחַר שֶׁנָּחְתַּם עַל הַשְּׁבָטִים נִתְהַפְּכוּ הָאוֹתִיּוֹת כְּדַרְכָּן כָּל חוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לח יד) "תִּתְהַפֵּךְ כְּחֹמֶר חוֹתָם". וְחוֹתָם זֶה מִמְּשְׁכָּן, כִּי 'בְּכָל מָקוֹם שֶׁגָּלוּ שְׁכִינָה עִמָּהֶם' (מגילה כט.), וְשֵׁם שֶׁל 'יְהֹ' דְּהֵינוּ הַחוֹתָם אֵינוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת בְּמִלּוּאוֹ עַד שֶׁיִּגָּאֲלוּ הַבָּנִים וְיִהְיוּ מְסֻבִּים עַל שֻׁלְחַן אֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יז טז) "כִּי יָד עַל כֵּס יָהּ" (ראה רש"י שם):

מַשְׁכּוֹן שֵׁנִי הֵינוּ 'אָלֶ"ף' שֶׁל 'כִּסֵּא', שֶׁנֶּאֱמַר 'כִּי יָד עַל **כֵּס** יָהּ', כִּי 'אֵין הַשֵּׁם שָׁלֵם וְאֵין הַכִּסֵּא שָׁלֵם עַד לֶעָתִיד' (שם). וְהֵינוּ **פְּתִילָךְ,** הַצִּיצִית, כִּי 'תְּכֵלֶת דּוֹמֶה לְיָם וְיָם דּוֹמֶה לְרָקִיעַ וְרָקִיעַ דּוֹמֶה לְכִסֵּא הַכָּבוֹד' (מנחות מג.), וְאִם כֵּן הַתְּכֵלֶת שֶׁבַּצִּיצִית מַזְכִּיר הַכִּסֵּא הַכָּבוֹד, וֶהֱיוֹת הַפְּתִיל עֲרָבוֹן רֶמֶז לֶהֱיוֹת הַכִּסֵּא קְצָת מְמֻשְׁכָּן. וּלְעָתִיד יִהְיֶה הַשֵּׁם שָׁלֵם וְהַכִּסֵּא שָׁלֵם, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קלב יג) "אִוָּה לְמוֹשָׁב לוֹ", כִּי אוֹתִיּוֹת 'אִוָּה' מְמַלְּאִים הַשֵּׁם וְהַכִּסֵּא:

דָּבָר אַחֵר, **פְּתִילָךְ** רֶמֶז לְמַה שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם "וְקִצָּץ פְּתִילִם" (שמות לט ג) בִּמְשְׁכָּן וּבְכָל כֵּלָיו, וְנִתְמַשְׁכְּנוּ כֻּלָּם, כִּדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ (שמו"ר נא ג) "אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן" (שמות לח כא) שֶׁנִּתְמַשְׁכֵּן שְׁנֵי פְּעָמִים בַּעֲוֹנָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל כו':

וּמַטֶּךָ הֵינוּ מַשְׁכּוֹן יָו"ו אֵלֶיהוּ, כִּי צוּרַת הַיּוֹ"ד כְּצוּרַת הַמִּטָּה, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (ראה רש"י ויקרא כו מב) שֶׁנִּכְתַּב חֲמִשָּׁה פְּעָמִים אֵלִיָּה חָסֵר יָו"ו, וַחֲמִשָּׁה פְּעָמִים כְּתִיב 'יַעֲקוֹב' מָלֵא בְּיָו"ו, כִּי אֵלִיָּהוּ נָתַן אוֹתָם מַשְׁכּוֹן לְיַעֲקֹב שֶׁיָּבוֹא וְיִגְאַל אֶת בָּנָיו. וְאוּלַי שֶׁלְּכָךְ לָקַח לְמַשְׁכּוֹן 'יָו"ו', רֶמֶז לַ"מַּטֶּה וְשֵׁבֶט מֹשְׁלִים" שֶׁבְּיַד יְהוּדָה, שֶׁיִּהְיֶה מְמֻשְׁכָּן "כָּל יְמֵי הָשֵׁמָּה" (ע"פ ויקרא שם לח). אוֹ רֶמֶז לְיָו"ו שֶׁל שֵׁם הַגָּדוֹל הַמְמֻשְׁכָּנֶת, כִּי בָּעוֹלָם הַזֶּה אֵין מִשְׁתַּמְּשִׁים כִּי אִם בְּשֵׁם שֶׁל 'יְהֹ'. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁנָּתַן לוֹ אֵלִיָּהוּ תְּקִיעַת כַּפּוֹ שֶׁיִּגְאָלֵם, וַחֲמִשָּׁה אֶצְבָּעוֹת שֶׁל הַכַּף דּוֹמֶה לַחֲמִשָּׁה וָוִי"ן. וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים בְּרוּרִים לַמֵּבִין, וּ"כְּבוֹד ה' הַסְתֵּר דָּבָר" (ע"פ משלי כה ב), "יִשְׁמַע חָכָם וְיוֹסִיף לֶקַח" (שם א ה): תורה יט

רש"י◄ **תִּקַּח־לָהּ • יִהְיֶה שֶׁלָּהּ מַה שֶּׁבְּיָדָהּ. פֶּן נִהְיֶה לָבוּז • אִם תְּבַקְּשֶׁנָּה עוֹד יִתְפָּרְסֵם הַדָּבָר וְיִהְיֶה גְּנַאי, כִּי מֶה עָלַי לַעֲשׂוֹת עוֹד לְאַמֵּת דְּבָרַי. הִנֵּה שָׁלַחְתִּי הַגְּדִי הַזֶּה • לְפִי שֶׁרְמָה יְהוּדָה אֶת אָבִיו בִּגְדִי עִזִּים שֶׁהִטְבִּיל כְּתֹנֶת יוֹסֵף בְּדָמוֹ, רִמּוּהוּ גַּם אוֹתוֹ בִּגְדִי עִזִּים** (ב"ר)◆.

(כד) **וַיְהִי ׀ כְּמִשְׁלֹשׁ חֳדָשִׁים וַיֻּגַּד לִיהוּדָה לֵאמֹר זָנְתָה תָּמָר כַּלָּתֶךָ וְגַם הִנֵּה הָרָה לִזְנוּנִים וַיֹּאמֶר יְהוּדָה הוֹצִיאוּהָ וְתִשָּׂרֵף:**

כד **וַהֲוָה כִּתְלָתוּת יַרְחַיָּא וְאִתְחַוָּא לִיהוּדָה לְמֵימַר זַנְיַאת תָּמָר כַּלְתָּךְ וְאַף הָא מַעְדְּיָא לִזְנוּתָא וַאֲמַר יְהוּדָה אַפְּקוּהַי וְתִתּוֹקָד:**

רש"י◄ **כְּמִשְׁלֹשׁ חֳדָשִׁים •** (נדה מג) **רֻבּוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן וְרֻבּוֹ שֶׁל אַחֲרוֹן וְאֶמְצָעִי שָׁלֵם, וּלְשׁוֹן "כְּמִשְׁלֹשׁ חֳדָשִׁים", כְּהִשְׁתַּלֵּשׁ הֶחָדָשִׁים, כְּמוֹ:** (אסתר ט) **"וּמִשְׁלוֹחַ מָנוֹת", "מִשְׁלֹחַ יָדָם", וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס: 'כִּתְלָתוּת יַרְחַיָּא'. הָרָה לִזְנוּנִים • שֵׁם דָּבָר: מְעֻבֶּרֶת, כְּמוֹ "אִשָּׁה הָרָה", וּכְמוֹ: "בָּרָה כַּחַמָּה". וְתִשָּׂרֵף • אָמַר אֶפְרַיִם מִקְשָׁאָה מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר: בִּתּוֹ שֶׁל שֵׁם הָיְתָה, שֶׁהוּא כֹּהֵן, לְפִיכָךְ דָּנוּהָ בִּשְׂרֵפָה.**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות ש"פ מקץ וש"פ וארא תשכ"ח)

אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן פּוֹסֵק לְהַלָּכָה, "שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶת אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת אֶלָּא כְּשֶׁזִּינְתָה בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה וּכְשֶׁהֵעִידוּ בִּפְנֵי סַנְהֶדְרִין". לְפִי זֶה מִתְעוֹרֶרֶת הַשְּׁאֵלָה: כֵּיצַד דָּנוּ אֶת תָּמָר לִשְׂרֵיפָה כְּבַת כֹּהֵן? הֲרֵי עוֹנֶשׁ זֶה מַגִּיעַ לָהּ רַק מִפְּנֵי שֶׁ"אֶת אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת", וְאִילוּ אֵצֶל תָּמָר לֹא הָיוּ כְּלָל עֵדִים וְהַתְרָאָה, וְלֹא מְסִירַת עֵדוּת בִּפְנֵי סַנְהֶדְרִין?

קוֹשִׁי זֶה מַבְהִיר רַשִּׁ"י עַל־יְדֵי הוֹסָפַת הַמִּלִּים "אָמַר אֶפְרַיִם מִקְשָׁאָה מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר": אֶפְרַיִם מִקְשָׁאָה נוֹקֵט בְּשִׁיטָתוֹ, שֶׁאַף כַּאֲשֶׁר הַקֶּשֶׁר רָחוֹק בְּיוֹתֵר (בִּמְצִיאוּת, בַּזְּמַן אוֹ בָּעִנְיָן) עֲדַיִן הוּא קַיָּם, וְלָכֵן אַף כַּאֲשֶׁר זִינְתָה שֶׁלֹּא בְּעֵדִים וְכוּ', בְּכָל זֹאת "אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת", וְלָכֵן נִפְסַק דִּינָהּ – "הוֹצִיאוּהָ וְתִשָּׂרֵף".

עַל הַפָּסוּק "הוֹצִיאוּהָ וְתִשָּׂרֵף" נֶאֱמַר בְּסֵפֶר הַזֹּהַר "בְּשַׁלְהֶבוּבִי טִיהֲרָא בְּגָלוּתָא" (=בְּשַׁלְהֶבֶת טָהֳרָה עַל־יְדֵי הַגָּלוּת). שֶׁעַל־יְדֵי יְרִידַת הַנְּשָׁמָה, הַנִּקְרֵאת "בַּת אִישׁ כֹּהֵן", לַגָּלוּת – "הוֹצִיאוּהָ בְּגָלוּתָא", וְכֵן עַל־יְדֵי יְרִידָתָהּ לְמַטָּה בְּגוּף, אֲפִילוּ בַּזְּמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, הִיא מִתְעוֹרֶרֶת "בְּשַׁלְהוּבִי טִיהֲרָא" – "וְתִשָּׂרֵף", בִּרְשָׁפֵי אֵשׁ הָאַהֲבָה לַקָּבָּ"ה, הַנִּקְרָא "כֹּהֵן".

וְאֵינוֹ מוּבָן: כֵּיוָן שֶׁהַנְּשָׁמָה כְּבָר נִמְצֵאת בְּמַצָּב שֶׁל "הוֹצִיאוּהָ", הִיא יָצְאָה מִבֵּית אָבִיהָ, כֵּיצַד הִיא יְכוֹלָה לְהִתְעוֹרֵר בְּאַהֲבָה כִּרְשָׁפֵי אֵשׁ? הַסְּבֵר עַל־כָּךְ הוּא: "אֶפְרַיִם מִקְשָׁאָה מִשּׁוּם רַבִּי מֵאִיר" – כֵּיוָן שֶׁשּׁוֹרֶשׁ הַנְּשָׁמָה הוּא מֵהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, הֲרֵי עַל־אַף כָּל הַשִּׁינוּיִים וְהַיְרִידוֹת שֶׁיָּחוּלוּ בָּהּ, עַד כְּדֵי "הוֹצִיאוּהָ", הִיא נִשְׁאֶרֶת תָּמִיד "בַּת כֹּהֵן", וּמִתְעוֹרֵר אֶצְלָהּ רֶגֶשׁ שֶׁל "וְתִשָּׂרֵף".

לְפִי זֶה מוּבָן גַּם הַדִּיּוּק בִּלְשׁוֹן הַפָּסוּק "וַיֹּאמֶר יְהוּדָה הוֹצִיאוּהָ וְתִשָּׂרֵף":

הַנְּשָׁמָה שֶׁלְּמַטָּה נִמְצֵאת בְּכָל זֹאת בְּמַצָּב שֶׁל "הוֹצִיאוּהָ – בְּגָלוּתָא", וּכְדֵי שֶׁיִּתְעוֹרֵר אֶצְלָהּ הָעִנְיָן שֶׁל "וְתִשָּׂרֵף" צָרִיךְ לְהִתְגַּלּוֹת בָּהּ עֶצֶם הַנְּשָׁמָה שֶׁאֵינָנּוּ בְּגָלוּת, וּלְפִיכָךְ זְקוּקִים לְדַרְגַּת "יְהוּדָה", לַעֲבוֹדָה שֶׁל הוֹדָאָה וְקַבָּלַת עוֹל הַמַּגִּיעָה לְעֶצֶם הַנְּשָׁמָה וּמְגַלָּה זֹאת גַּם בַּנְּשָׁמָה שֶׁבַּגּוּף.

בְּכָךְ יוּבְנוּ שְׁתֵּי הַ"סְבָרוֹת הַהֲפוּכוֹת" שֶׁהָיוּ לְגַבֵּי תָּמָר: בִּתְחִילָה סָבְרוּ שֶׁמִּפְּנֵי שֶׁ"זִנְתָה תָּמָר כַּלָּתֶךָ" צָרִיךְ לִהְיוֹת דִּין שֶׁל "הוֹצִיאוּהָ", כְּפֵירוּשׁ הַזֹּהַר – בְּגָלוּתָא. וּלְאַחַר מִכֵּן יָצְאָה בְּקֶשֶׁר לְמַעֲשֶׂה תָּמָר זֶה עַצְמוֹ בַּת־קוֹל "מִמֶּנִּי וּמֵאִתִּי יָצְאוּ הַדְּבָרִים... לְהַעֲמִיד מְלָכִים בְּיִשְׂרָאֵל", שֶׁהַמַּעֲשֶׂה נִגְרַם כְּדֵי שֶׁיִּוָּלֵד פֶּרֶץ וְכוּ' וְעַד מָשִׁיחַ, שֶׁעִנְיָנוֹ גְּאוּלָה.

הַהֶסְבֵּר לְכָךְ הוּא: תַּכְלִית הַגָּלוּת "מִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ" הִיא כְּדֵי שֶׁעַל־יְדֵי בֵּירוּר וְזִיכּוּךְ חֶשְׁכַּת הַגָּלוּת יִתְגַּלֶּה יִתְרוֹן הָאוֹר בַּגְּאוּלָה הָעֲתִידָה.

וּלְפִיכָךְ, לְמַרּוֹת שֶׁבִּתְחִילַת הָעִנְיָן נֶחְשְׁבָה פְּעוּלָּתָהּ שֶׁל תָּמָר לְמַעֲשֶׂה שְׁלִילִי, שֶׁתּוֹצָאָתוֹ צְרִיכָה לִהְיוֹת "הוֹצִיאוּהָ בְּגָלוּתָא", הֲרֵי שֶׁלְּאַחַר הָעֲבוֹדָה שֶׁל יְהוּדָה, עֲבוֹדַת הַהוֹדָאָה הַגּוֹרֶמֶת לְכָךְ שֶׁעַל־יְדֵי הַגָּלוּת (הוֹצִיאוּהָ) מִתְעוֹרְרִים "הַצְּמָאוֹן וְהָאַהֲבָה בְּחֵילָא יַתִּיר" ("וְתִשָּׂרֵף") – אָז מִתְגַּלֶּה שֶׁ"מִמֶּנִּי וּמֵאִתִּי יָצְאוּ הַדְּבָרִים... לְהַעֲמִיד מְלָכִים בְּיִשְׂרָאֵל", שֶׁיֵּשׁ בְּכָךְ מִלְּכַתְּחִילָה כַּוָּנָה עֶלְיוֹנָה, שֶׁמִּכֹּחַ יְוָלֵד פֶּרֶץ וְכוּ' וְעַד ל"עָלָה הַפּוֹרֵץ לִפְנֵיהֶם", שֶׁיְּפָרוּץ אֶת כָּל הַגְּבוּלוֹת, אֲפִילוּ אֶת הַהַגְבָּלוֹת שֶׁהָיוּ בִּזְמַן הַבַּיִת, וְכֵן לִפְנֵי יְרִידַת הַנְּשָׁמָה לְמַטָּה – יָבוֹא וְיִגְאָלֵנוּ בְּקָרוֹב מַמָּשׁ.

(כה) **הֻוא מוּצֵאת וְהִיא שָׁלְחָה אֶל־חָמִיהָ לֵאמֹר לְאִישׁ אֲשֶׁר־אֵלֶּה לּוֹ אָנֹכִי הָרָה וַתֹּאמֶר הַכֶּר־נָא לְמִי הַחֹתָמֶת וְהַפְּתִילִים וְהַמַּטֶּה הָאֵלֶּה:**

כה **הִיא מִתַּפְּקָא וְהִיא שָׁלְחַת לַחֲמוּהָא לְמֵימַר לְגַבֵּר דִּי אִלֵּין דִּילֵהּ מִנֵּהּ אֲנָא מַעְדְּיָא וַאֲמֶרֶת אִשְׁתְּמוֹדַע כְּעַן לְמָן עִזְקָתָא וְשׁוּשִׁפָּא וְחוּטָרָא הָאִלֵּין:**

רש"י◄ **הוא מוּצֵאת•** לִישָׂרֵף. **וְהִיא שָׁלְחָה אֶל־חָמִיהָ•** לֹא רָצְתָה לְהַלְבִּין פָּנָיו וְלוֹמַר: 'מִמְּךָ אֲנִי מְעֻבֶּרֶת', אֶלָּא "לְאִישׁ אֲשֶׁר אֵלֶּה לוֹ", אָמְרָה: 'אִם יוֹדֶה מֵעַצְמוֹ, יוֹדֶה. וְאִם לָאו, יִשְׂרְפוּנִי וְאַל אַלְבִּין פָּנָיו'. מִכָּאן אָמְרוּ: 'נוֹחַ לוֹ לָאָדָם שֶׁיִּפִּילוּהוּ לְכִבְשַׁן הָאֵשׁ וְאַל יַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים'. **הַכֶּר־נָא•** אֵין 'נָא' אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה: 'הַכֵּר־נָא בּוֹרְאֲךָ וְאַל תְּאַבֵּד שָׁלֹשׁ נְפָשׁוֹת'.

(כו) **וַיַּכֶּר יְהוּדָה וַיֹּאמֶר צָדְקָה מִמֶּנִּי כִּי־עַל־כֵּן לֹא־נְתַתִּיהָ לְשֵׁלָה בְנִי וְלֹא־יָסַף עוֹד לְדַעְתָּהּ:**

כו **וְאִשְׁתְּמוֹדַע יְהוּדָה וַאֲמַר זַכָּאָה מִנִּי מַעְדְּיָא אֲרֵי עַל כֵּן לָא יְהָבִתַּהּ לְשֵׁלָה בְּרִי וְלָא אוֹסִיף עוֹד לְמִידְעַהּ:**

רש"י◄ **צָדְקָה•** בִּדְבָרֶיהָ. **מִמֶּנִּי•** הִיא מְעֻבֶּרֶת. וְרַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה דָּרְשׁוּ שֶׁיָּצְאָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה: 'מִמֶּנִּי וּמֵאִתִּי יָצְאוּ הַדְּבָרִים, לְפִי שֶׁהָיְתָה צְנוּעָה בְּבֵית חֲמִיהָ, גָּזַרְתִּי שֶׁיֵּצְאוּ מִמֶּנָּה מְלָכִים, וּמִשֵּׁבֶט יְהוּדָה גָּזַרְתִּי לְהַעֲמִיד מְלָכִים בְּיִשְׂרָאֵל'. **כִּי־עַל־כֵּן לֹא־נְתַתִּיהָ•** כִּי בְּדִין עָשִׂתָה עַל אֲשֶׁר לֹא נְתַתִּיהָ לְשֵׁלָה בְּנִי. **וְלֹא־יָסַף עוֹד•** יֵשׁ אוֹמְרִים: 'לֹא הוֹסִיף', וְיֵשׁ אוֹמְרִים: 'לֹא פָּסַק', וַחֲבֵרוֹ גַּבֵּי אֶלְדָּד וּמֵידָד: "וְלֹא יָסָפוּ", וּמְתַרְגְּמִינָן: 'וְלָא פְּסָקוּ'.

(כז) **וַיְהִי בְּעֵת לִדְתָּהּ וְהִנֵּה תְאוֹמִים בְּבִטְנָהּ:**

כז **וַהֲוָה בְּעִדַּן דְּמֵילְדַהּ וְהָא תְּיוֹמִין בִּמְעָהָא:**

רש"י◄ **בְּעֵת לִדְתָּהּ•** וּבְרִבְקָה הוּא אוֹמֵר: "וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ לָלֶדֶת", לְהַלָּן לִמְלֵאִים, וְכָאן לַחֲסֵרִים. **וְהִנֵּה תְאוֹמִים•** מָלֵא, וּלְהַלָּן: "תוֹמִים", חָסֵר. לְפִי שֶׁהָאֶחָד רָשָׁע, אֲבָל אֵלּוּ שְׁנֵיהֶם צַדִּיקִים.

(כח) **וַיְהִי בְלִדְתָּהּ וַיִּתֵּן־יָד וַתִּקַּח הַמְיַלֶּדֶת וַתִּקְשֹׁר עַל־יָדוֹ שָׁנִי לֵאמֹר זֶה יָצָא רִאשֹׁנָה:**

כח **וַהֲוָה בְּמֵילְדַהּ וִיהַב יְדָא וּנְסִיבַת חִיָּתָא וּקְטָרַת עַל יְדֵהּ זְהוֹרִיתָא לְמֵימַר דֵּין נָפַק קַדְמָאָה:**

רש"י◄ **וַיִּתֵּן־יָד•** הוֹצִיא הָאֶחָד יָדוֹ לַחוּץ, וּלְאַחַר שֶׁקָּשְׁרָה עַל יָדוֹ הַשֵּׁנִי, הֶחֱזִירָהּ.

(כט) **וַיְהִי כְּמֵשִׁיב יָדוֹ וְהִנֵּה יָצָא אָחִיו וַתֹּאמֶר מַה־פָּרַצְתָּ עָלֶיךָ פָּרֶץ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פָּרֶץ:**

כט **וַהֲוָה כַּד אֲתִיב יְדֵהּ וְהָא נְפַק אֲחוּהִי וַאֲמֶרֶת מָה תְּקוֹף סַגִּי עֲלָךְ לְמִתְקָף וּקְרָא שְׁמֵהּ פָּרֶץ:**

רש"י◄ **פָּרַצְתָּ•** חָזַקְתָּ עָלֶיךָ חֹזֶק.

כלי יקר – עוז והדר

(כט) **וַיְהִי כְּמֵשִׁיב יָדוֹ.** 'אַרְבַּע יָדוֹת כְּתוּבִים כָּאן, כְּנֶגֶד אַרְבַּע חֳרָמוֹת שֶׁמָּעַל עָכָן שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ' (ב"ר פה יד). רָמַז דָּבָר זֶה כָּאן, לְהוֹרוֹת שֶׁבַּעֲבוּר שֶׁיֵּצֵא מִמֶּנּוּ עָכָן עַל כֵּן לֹא יִצְלַח לִמְלוּכָה, כִּי "מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ וְאִישׁ תְּרוּמוֹת יֶהֱרְסֶנָּה" (משלי כט ד), כִּי אִם יִטֶּה אַחַר הַבֶּצַע יָבוֹא לִידֵי קִבָּלַת שֹׁחַד, עַל כֵּן 'הֵשִׁיב אָחוֹר יָדוֹ', כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ הַבְּכוֹרָה וְהַמְּלוּכָה:

וְהִנֵּה מָקוֹם אִתִּי לְפָרֵשׁ אַרְבַּע יָדוֹת אֵלּוּ, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם רֶמֶז עַל אִישׁ חוֹמֵד מָמוֹן, 'וְאֵינוֹ נִפְטָר מִן הָעוֹלָם וַחֲצִי תַּאֲוָתוֹ בְּיָדוֹ, יֵשׁ בְּיָדוֹ מָנָה מִתְאַוֶּה מָאתַיִם' כוּ' (קה"ר א יג). וְהִנֵּה כָּל אָדָם יֵשׁ לוֹ שְׁתֵּי יָדַיִם אֲשֶׁר בָּהֶם עָמַל וְטָרַח לְהַשִּׂיג "מְלֹא חָפְנַיִם בְּכֹחוֹ וְעֹצֶם יָדוֹ" כְּפִי "אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ", וְאִם כֵּן כָּל אֲשֶׁר בְּכֹחוֹ מֻשָּׂג מִשְּׁתֵּי יָדָיו, וְאִם אֵינוֹ מִסְתַּפֵּק בְּמַה שֶׁחֲנָנוֹ אֱלֹהִים מְלֹא חָפְנַיִם, הֲרֵי הוּא חוֹמֵד עוֹד מְלֹא חָפְנַיִם, דְּהַיְנוּ כְּדֵי מְלֹאכֶת אַרְבַּע יָדַיִם, כֶּפֶל מִן הַמֻּשָּׂג בִּשְׁתֵּי יָדָיו, וְהוּא בְּעֶצֶם הַשִּׁעוּר שֶׁל בַּעַל הַמָּנָה הַחוֹמֵד מָאתַיִם, דְּהַיְנוּ כֶּפֶל מִכְּדֵי הַמֻּשָּׂג לוֹ כְּבָר מִשְּׁתֵּי יָדָיו:

וְכָל חוֹמֵד מָמוֹן אֵינוֹ בַּעַל צְדָקָה, עַל כֵּן לֹא יִצְלַח לִמְלוּכָה, לְפִי שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (סנהדרין מט.) "שֶׁבִּזְכוּת שֶׁעָשָׂה דָּוִד מִשְׁפָּט לָזֶה וּצְדָקָה לָזֶה, הָיָה יוֹאָב מְנַצֵּחַ בַּמִּלְחָמָה". עַל כֵּן נֶאֱמַר אֵצֶל יְהוּדָה (דברים לג ז) "יָדָיו רָב לוֹ", 'יָרִיבוּ לוֹ' מִבְּעֵי לֵיהּ, כִּי 'יָדָיו' שְׁתַּיִם בְּמַשְׁמָע וְ'רַב' לְשׁוֹן יָחִיד. אֶלָּא שֶׁהוֹרָה שֶׁלֹּא הָיָה חוֹמֵד מָמוֹן שֶׁל שְׁתֵּי יָדַיִם הַנּוֹסָפִים, כִּי שְׁתֵּי יָדָיו 'רַב לוֹ', דַּי לוֹ, כִּי 'רַב' הוּא מְשַׁמֵּשׁ לְשׁוֹן 'דַּי' כְּמוֹ "רַב לְךָ אַל תּוֹסֶף" (שם ג כו), וְרָמָז שֶׁהָיָה דַּי לוֹ בַּעֲמַל שְׁתֵּי יָדָיו, כִּי לֹא בִּקֵּשׁ עוֹד עַל שָׁנִים. לְפִיכָךְ "עֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה" (שם לג ז), כִּי הִסְתַּפְּקוּת זֶה סִבָּה אֶל הַצְּדָקָה אֲשֶׁר בִּזְכוּתָהּ אוֹיְבִים נוֹפְלִים לְפָנָיו, וּרְאִיָּה מִיּוֹאָב, וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קיב ה–ח) "טוֹב אִישׁ חוֹנֵן וּמַלְוֶה" וְגוֹ' "סָמוּךְ לִבּוֹ לֹא יִירָא עַד אֲשֶׁר יִרְאֶה בְצָרָיו", וְכֵן מַסִּיק בְּבָבָא קַמָּא פֶּרֶק קַמָּא (יז.) 'שֶׁהָעוֹסֵק בִּגְמִילוּת חֲסָדִים אוֹיְבָיו נוֹפְלִים לְפָנָיו חֲלָלִים'. לְכָךְ נֶאֱמַר שֶׁבִּזְכוּת שְׁ'יָדָיו רַב לוֹ', עָמַל הַמֻּשָּׂג מִשְּׁתֵּי יָדָיו 'רַב לוֹ' וְאֵינוֹ מְבַקֵּשׁ מוֹתְרוֹת, וְאָז הוּא בַּעַל צְדָקָה,

(ל) וְאַחַר יָצָא אָחִיו אֲשֶׁר עַל־יָדוֹ הַשָּׁנִי וַיִּקְרָא שְׁמוֹ זָרַח׃ ס

ל וּבָתַר כֵּן נְפַק אֲחוּהִי דִּי עַל יְדֵהּ זְהוֹרִיתָא וּקְרָא שְׁמֵהּ זָרַח׃

רש"י◄ אֲשֶׁר עַל־יָדוֹ הַשָּׁנִי • אַרְבַּע יָדוֹת כְּתוּבוֹת כָּאן, כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה חֲרָמִים שֶׁמֵּעַל עָכָן שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים: כְּנֶגֶד ד׳ דְּבָרִים שֶׁלָּקַח: אַדֶּרֶת שִׁנְעָר, וּשְׁתֵּי חֲתִיכוֹת כֶּסֶף שֶׁל מָאתַיִם שְׁקָלִים וּלְשׁוֹן זָהָב (ב"ר). וַיִּקְרָא שְׁמוֹ זָרַח • עַל שֵׁם זְרִיחַת מַרְאִית הַשָּׁנִי.

◆ יום חמישי כ"ב כסלו ◆

לט (א) וְיוֹסֵף הוּרַד מִצְרַיְמָה וַיִּקְנֵהוּ פּוֹטִיפַר סְרִיס פַּרְעֹה שַׂר הַטַּבָּחִים אִישׁ מִצְרִי מִיַּד הַיִּשְׁמְעֵאלִים אֲשֶׁר הוֹרִדֻהוּ שָׁמָּה׃

א וְיוֹסֵף אִתְּחַת לְמִצְרָיִם וּזְבָנֵהּ פּוֹטִיפַר רַבָּא דְּפַרְעֹה רַב קָטוֹלַיָּא גְּבַר מִצְרָאָה מִידָּא דַּעֲרָבָאֵי דִּי אֲחַתּוּהִי לְתַמָּן׃

רש"י◄ וְיוֹסֵף הוּרַד • חוֹזֵר לְעִנְיָן רִאשׁוֹן, אֶלָּא שֶׁהִפְסִיק בּוֹ כְּדֵי לִסְמֹךְ יְרִידָתוֹ שֶׁל יְהוּדָה לִמְכִירָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף, לוֹמַר לְךָ שֶׁבִּשְׁבִילוֹ הוֹרִידוּהוּ מִגְּדֻלָּתוֹ. וְעוֹד, כְּדֵי לִסְמֹךְ מַעֲשֵׂה אִשְׁתּוֹ שֶׁל פּוֹטִיפַר לְמַעֲשֵׂה תָּמָר, לוֹמַר לְךָ, מַה זּוֹ לְשֵׁם שָׁמַיִם, אַף זּוֹ לְשֵׁם שָׁמַיִם, שֶׁרָאָתָה בְּאִצְטְרוֹלוֹגִין שֶׁלָּהּ שֶׁעֲתִידָה לְהַעֲמִיד בָּנִים מִמֶּנּוּ, וְאֵינָהּ יוֹדַעַת אִם מִמֶּנָּה אִם מִבִּתָּהּ.

(ב) וַיְהִי יְהוָה אֶת־יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מַצְלִיחַ וַיְהִי בְּבֵית אֲדֹנָיו הַמִּצְרִי׃

ב וַהֲוָה מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדֵהּ דְּיוֹסֵף וַהֲוָה גְּבַר מַצְלָח וַהֲוָה בְּבֵית רִבּוֹנֵהּ מִצְרָאָה׃

כלי יקר – עוז והדר

עַל כֵּן 'עֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה':

וְזֶה נֶאֱמַר עַל יְהוּדָה הַבָּא מִפֶּרֶץ, אֲבָל זָרַח לֹא הָיוּ 'יָדָיו רַב לוֹ', אֶלָּא בִּקֵּשׁ עֲמַל אַרְבַּע יָדוֹת וְחָמַד מָמוֹן שֶׁאֵינֶנּוּ רָאוּי לוֹ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר אַצַּל עָכָן (יהושע ז כא) "וָאֶחְמְדֵם וָאֶקָּחֵם", עַל כֵּן "הוּשַׁב אָחוֹר יְמִינוֹ" (ע"פ איכה ב ג) **כְּמַשִּׁיב יָדוֹ,** "כִּי לֹא לוֹ יִהְיֶה מִשְׁפַּט" הַבְּכוֹרָה וְהַמְּלוּכָה, כִּי כָּל מֶלֶךְ צָרִיךְ לִנְצָחוֹן הָאוֹיְבִים, וְהוּא לָאו בַּר הָכִי כְּאָמוּר: תורה ל

לט (ב) **וַיְהִי ה' אֶת יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מַצְלִיחַ וַיְהִי בְּבֵית אֲדֹנָיו הַמִּצְרִי.** הַזְכִּיר שְׁלִשָׁה פְּעָמִים **וַיְהִי,** לְפִי שֶׁיּוֹסֵף עָלָה שְׁלִשָׁה מַדְרֵגוֹת בָּזוֹ אַחַר זוֹ, וְאַחַר כֵּן נָתַן לוֹ גַּם כֵּן אֲדוֹנָיו שְׁלִשָׁה מִינֵי מֶמְשָׁלָה, כְּפִי תּוֹסֶפֶת הַצְלָחָה שֶׁרָאָה בּוֹ לְפִיכָן הוֹסִיף לוֹ מֶמְשָׁלָה פַּעֲמַיִם וְשָׁלֹשׁ. כִּי מִתְּחִלָּה **וַיְהִי ה' אֶת יוֹסֵף,** אֹתוֹ לְבַד, וַעֲדַיִן לֹא נִתְפַּשְּׁטָה הַצְלָחָתוֹ לְזוּלָתוֹ. וְאַחַר־כָּךְ **וַיְהִי אִישׁ מַצְלִיחַ** לְזוּלָתוֹ, כִּי **מַצְלִיחַ** לְשׁוֹן מַפְעִיל, שֶׁגָּרַם הַצְלָחָה גַּם לַאֲדוֹנָיו עַד שֶׁהָיָה ה' גַּם עִם אֲדוֹנָיו. וְאַחַר־כָּךְ **וַיְהִי בְּבֵית אֲדֹנָיו,** וַיְהִי ה' גַּם בִּבְנֵי בֵיתוֹ שֶׁל אֲדוֹנָיו, וְכָל כָּךְ דָּבְקָה הַהַצְלָחָה לְרַגְלֵי יוֹסֵף, עַד שֶׁמִּן יוֹסֵף נִתְפַּשְּׁטָה אֶל אֲדוֹנָיו, וּמִן אֲדוֹנָיו אֶל שְׁאָר בְּנֵי בֵיתוֹ שֶׁהָיוּ דָּרִים אֵצֶל אֲדוֹנָיו, נִמְצָא שֶׁגַּם אֲדוֹנָיו הָיָה מַצְלִיחַ לַאֲחֵרִים:

וַיַּרְא אֲדֹנָיו כִּי ה' אִתּוֹ (פסוק ג), הֵינוּ אִתּוֹ מַמָּשׁ, עַל זֶה הִשְׁעוּר הַמְפֻלָּג עַד שֶׁ**כָּל אֲשֶׁר הוּא עֹשֶׂה,** רָצָה לוֹמַר מַה שֶּׁהָאָדוֹן עוֹשֶׂה, **ה' מַצְלִיחַ בְּיָדוֹ,** כִּי מִמֶּנּוּ נִתְפַּשְּׁטָה הַהַצְלָחָה גַּם לִבְנֵי בֵיתוֹ, כִּי ה' גַּם **אִתּוֹ** עִם הָאָדוֹן, לְפִיכָךְ **וַיִּמְצָא יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו וַיְפַקְּדֵהוּ עַל בֵּיתוֹ** (פסוק ד), עָשָׂה אוֹתוֹ פָּקִיד עַל כָּל בְּנֵי בֵיתוֹ, יַעַן כִּי מִן יוֹסֵף בָּאָה לָהֶם הַהַצְלָחָה, **וְכֹל** אֲשֶׁר **יֶשׁ לוֹ** לָאָדוֹן **נָתַן בְּיָדוֹ,** כִּי מִן יוֹסֵף בָּאָה הַהַצְלָחָה עַל כָּל אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ:

וַיְהִי מֵאָז וְגוֹ' (פסוק ה), הִזְכִּיר שְׁלִשָׁה מִינֵי מֶמְשָׁלָה שֶׁנָּתַן לוֹ בָּזֶה אַחַר זֶה, כִּי **מֵאָז** הֵינוּ בְּרֵאשִׁית הַצְלָחָתוֹ כְּשֶׁדָּבְקָה הַשְּׁכִינָה וְהַהַצְלָחָה בְּמַעֲשֵׂה יְדֵי יוֹסֵף לְבַד, בַּפַּעַם הַהוּא **הִפְקִיד אֹתוֹ בְּבֵיתוֹ,** אֲבָל לֹא 'עַל בֵּיתוֹ', כִּי לֹא נָתַן לוֹ עֲדַיִן מֶמְשָׁלָה עַל כָּל בְּנֵי בֵיתוֹ, רַק הָיָה פָּקִיד בְּבֵיתוֹ עַל מַעֲשֵׂה יְדֵי עַצְמוֹ. עוֹד מְעַט כִּי רָאָה אֲדוֹנוֹ שֶׁמִּמֶּנּוּ נִתְפַּשְּׁטָה הַהַצְלָחָה אֵלָיו עַד שֶׁהָיָה **ה' אִתּוֹ** עִם הָאָדוֹן, אָז עֲשָׂאוֹ פָּקִיד **עַל כָּל אֲשֶׁר יֵשׁ לוֹ,** וְזֶה חֶלְקָה שְׁנִיָּה. וְעַל חֶלְקָה שְׁלִישִׁית אָמַר (שם) **וַיְבָרֶךְ ה' אֶת בֵּית הַמִּצְרִי בִּגְלַל יוֹסֵף וַיְהִי בִּרְכַּת ה' בְּכָל אֲשֶׁר יֶשׁ לוֹ בַּבַּיִת וּבַשָּׂדֶה,** וּלְפָנִים לֹא הָיְתָה בַּשָּׂדֶה כִּי אִם בַּבַּיִת, עַל כֵּן **וַיַּעֲזֹב כָּל אֲשֶׁר לוֹ בְּיַד יוֹסֵף וְגוֹ'** (פסוק ו), וְעַל חֶלְקָה שְׁלִישִׁית זוֹ כְּבָר אָמַר (פסוק ד) **וַיַּפְקִדֵהוּ עַל בֵּיתוֹ,** שֶׁהִשְׁלִיטוֹ עַל כֻּלָּם:

דָּבָר אַחֵר, **וַיְהִי בְּבֵית אֲדֹנָיו הַמִּצְרִי,** הָיָה דַּרְכּוֹ לִהְיוֹת יוֹשֵׁב אֹהָלִים, כִּי כָּל אִישׁ מָצְלָח יֵשׁ לוֹ אוֹהֲבִים רַבִּים

(ג) וַיַּרְא אֲדֹנָיו כִּי יְהוָה אִתּוֹ וְכֹל אֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה יְהוָה מַצְלִיחַ בְּיָדוֹ׃

רש"י◄ כִּי ה' אִתּוֹ • שֵׁם שָׁמַיִם שָׁגוּר בְּפִיו (ב"ר).

ג וַחֲזָא רִבּוֹנֵהּ אֲרֵי מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדֵּהּ וְכֹל דִּי הוּא עָבֵד יְיָ מַצְלַח בִּידֵהּ׃

(ד) וַיִּמְצָא יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו וַיְשָׁרֵת אֹתוֹ וַיַּפְקִדֵהוּ עַל־בֵּיתוֹ וְכָל־יֶשׁ־לוֹ נָתַן בְּיָדוֹ׃

רש"י◄ וְכָל־יֶשׁ־לוֹ • הֲרֵי לָשׁוֹן קָצָר, חָסֵר 'אֲשֶׁר'.

ד וְאַשְׁכַּח יוֹסֵף רַחֲמִין בְּעֵינוֹהִי וְשַׁמֵּשׁ יָתֵהּ וּמַנְיֵהּ עַל בֵּיתֵהּ וְכָל דִּי אִית לֵהּ מְסַר בִּידֵהּ׃

(ה) וַיְהִי מֵאָז הִפְקִיד אֹתוֹ בְּבֵיתוֹ וְעַל כָּל־אֲשֶׁר יֶשׁ־לוֹ וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֶת־בֵּית הַמִּצְרִי בִּגְלַל יוֹסֵף וַיְהִי בִּרְכַת יְהוָה בְּכָל־אֲשֶׁר יֶשׁ־לוֹ בַּבַּיִת וּבַשָּׂדֶה׃

ה וַהֲוָה מֵעִדַּן דְּמַנֵּי יָתֵהּ בְּבֵיתֵהּ וְעַל כָּל דִּי אִית לֵהּ וּבָרִיךְ יְיָ יָת בֵּית מִצְרָאָה בְּדִיל יוֹסֵף וַהֲוָה בִּרְכְתָא דַיְיָ בְּכָל דִּי אִית לֵהּ בְּבֵיתָא וּבְחַקְלָא׃

(ו) וַיַּעֲזֹב כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ בְּיַד־יוֹסֵף וְלֹא־יָדַע אִתּוֹ מְאוּמָה כִּי אִם־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר־הוּא אוֹכֵל וַיְהִי יוֹסֵף יְפֵה־תֹאַר וִיפֵה מַרְאֶה׃

ו וּשְׁבַק כָּל דִּי לֵהּ בִּידָא דְיוֹסֵף וְלָא יְדַע עִמֵּהּ מִדַּעַם אֱלָהִין לַחְמָא דִּי הוּא אָכֵל וַהֲוָה יוֹסֵף שַׁפִּיר בְּרֵיוָא וְיָאֵי בְּחֶזְוָא׃

רש"י◄ וְלֹא־יָדַע אִתּוֹ מְאוּמָה • לֹא הָיָה נוֹתֵן לִבּוֹ לִכְלוּם. כִּי אִם־הַלֶּחֶם • הִיא אִשְׁתּוֹ, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר בְּלָשׁוֹן נְקִיָּה. וַיְהִי יוֹסֵף יְפֵה־תֹאַר • כֵּיוָן שֶׁרָאָה עַצְמוֹ מוֹשֵׁל, הִתְחִיל אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וּמְסַלְסֵל בִּשְׂעָרוֹ. (ב"ר) אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: 'אָבִיךָ מִתְאַבֵּל, וְאַתָּה מְסַלְסֵל בִּשְׂעָרְךָ? אֲנִי מְגָרֶה בְּךָ אֶת הַדֹּב', מִיָּד:

כלי יקר – עוז והדר

וְדַרְכּוֹ לֵילֵךְ בִּסְעוּדוֹת וּשְׂמָחוֹת, וְזֶה מֵחֲמַת צַעַר שֶׁל אָבִיו "לֹא הָלַךְ אָנָה וָאָנָה" (ע"פ מלכים ב' ה כה), וְהָיָה תָּמִיד **בְּבֵית אֲדֹנָיו** וְלֹא הָלַךְ אַחַר "אֲחֻזַּת מֵרֵעָיו", עַל כֵּן הִפְקִידוֹ אֲדוֹנָיו **עַל בֵּיתוֹ** (פסוק ד). וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהָיָה בְּבֵיתוֹ, מִכָּל מָקוֹם בֵּרֵךְ ה' לְרַגְלוֹ אֲפִלּוּ מַה שֶּׁבַּשָּׂדֶה (פסוק ה), אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא דָּרְכוּ שָׁם רַגְלָיו, וּבְרָאוֹתוֹ גֹּדֶל הַצְלָחָתוֹ, עַל כֵּן **וַיַּעֲזֹב כָּל אֲשֶׁר לוֹ בְּיַד יוֹסֵף** (פסוק ו): תורה ג

(ו) **כִּי אִם הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל.** פֵּרֵשׁ רַשִּׁ"י 'הִיא אִשְׁתּוֹ', כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק ט) **וְלֹא חָשַׂךְ מִמֶּנִּי מְאוּמָה כִּי אִם אוֹתְךָ בַּאֲשֶׁר אַתְּ אִשְׁתּוֹ.** וְקָרָא לְאִשְׁתּוֹ בְּכִנּוּי **לֶחֶם,** כִּי כְּמוֹ שֶׁהַלֶּחֶם "מַשְׁבִּיעַ לְכָל חַי" יוֹתֵר מִן כָּל דָּבָר הַזָּן, כָּךְ בְּעִילוֹת שֶׁל הֶתֵּר מַשְׁבִּיעִים אוֹתוֹ אֵבֶר, לַאֲפוּקֵי בְּעִילוֹת שֶׁל אִסּוּר אֵינָן מַשְׁבִּיעִים, כְּאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (סוכה נב:) 'אֵבֶר קָטָן מַשְׁבִּיעוֹ רָעֵב', וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (סנהדרין עה.) 'שְׁנִטַּל טַעַם בִּיאָה וְנִתַּן לְעוֹבְרֵי עֲבֵרָה', כִּי אֵין יִצְרוֹ תּוֹקְפוֹ כִּי אִם בִּדְבַר אִסּוּר. וּלְכָךְ אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (סוטה ד:) 'כָּל הַבָּא עַל אִשָּׁה זוֹנָה לְסוֹף מְבַקֵּשׁ כִּכַּר לֶחֶם וְאֵינוֹ מוֹצֵא, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ו כו) "כִּי בְעַד אִשָּׁה זוֹנָה עַד כִּכַּר לָחֶם"', וְעָנְשׁוֹ מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה, לְפִי שֶׁעָזַב אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁנִּקְרְאָה 'לֶחֶם' וְדָבַק בַּזּוֹנָה שֶׁאֵינָהּ לַחְמוֹ, עַל כֵּן "יֶחְסַר לַחְמוֹ":

וַיֵּשׁ אוֹמְרִים, **לֶחֶם** זֶה הוּא לֶחֶם מַמָּשׁ, "כִּי תוֹעֵבָה לְמִצְרִים לֶאֱכֹל לֶחֶם אֶת הָעִבְרִים" (ע"פ להלן מג לב). וּלְפִי זֶה נוֹכַל לְפָרֵשׁ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר **וְלֹא יָדַע אִתּוֹ מְאוּמָה** שֶׁקָּאֵי עַל יוֹסֵף, כִּי אַף־עַל־פִּי שֶׁעָזַב כָּל **אֲשֶׁר לוֹ בְּיַד יוֹסֵף,** וְהָיָה יוֹסֵף יָכוֹל לֶאֱכֹל מִכָּל מִינֵי מַעֲדַנִּים וּמִי יִמְחֶה בּוֹ שֶׁהֲרֵי הַכֹּל הָיָה בְּיָדוֹ, מִכָּל מָקוֹם **לֹא יָדַע** יוֹסֵף **אִתּוֹ מְאוּמָה,** שֶׁלֹּא נֶהֱנָה מִכָּל פַּת בַּג אֲדוֹנָיו, **כִּי אִם הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל,** פַּת בְּמֶלַח לְבַד אָכַל 'כְּדַרְכָּהּ שֶׁל תּוֹרָה' (אבות פ"ז מ"ד), וְאַף־עַל־פִּי־כֵן **וַיְהִי יוֹסֵף יְפֵה תֹאַר וִיפֵה מַרְאֶה** כְּבָרִאשׁוֹנָה וְזִיו אַפּוֹהִי לֹא אִשְׁתַּנֵּי, כְּמוֹ שֶׁקָּרָה לְדָנִיֵּאל וַחֲבֵרָיו (ראה דניאל א ח–טו). וּבָזֶה מְתֹרָץ מַה שֶּׁמַּקְשִׁים וְכִי עַכְשָׁו נַעֲשָׂה יְפֵה תֹאַר וּמַרְאֶה, וַהֲלֹא "כְּבָר הָיָה לְעֹלָמִים" כֵּן, אֶלָּא שֶׁלְּרִבּוּתָא נָקֵט כָּאן שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנָּה מֵחֲמַת שֶׁלֹּא רָצָה לְהִתְגָּאֵל בְּפַת בַּג אֲדוֹנָיו: תורה ז

◆ יום שישי כ"ג כסלו ◆

(ז) וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת־אֲדֹנָיו אֶת־עֵינֶיהָ אֶל־יוֹסֵף וַתֹּאמֶר שִׁכְבָה עִמִּי:

רש"י ◄ וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת אֲדֹנָיו וְגוֹ' • כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "אַחַר", סָמוּךְ.

ז וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין וּזְקָפַת אִתַּת רִבּוֹנֵהּ יָת עֵינָהָא לְיוֹסֵף וַאֲמֶרֶת שְׁכוּב עִמִּי:

(ח) וַיְמָאֵן וַיֹּאמֶר אֶל־אֵשֶׁת אֲדֹנָיו הֵן אֲדֹנִי לֹא־יָדַע אִתִּי מַה־בַּבָּיִת וְכֹל אֲשֶׁר־יֶשׁ־לוֹ נָתַן בְּיָדִי:

ח וְסָרֵיב וַאֲמַר לְוַת אִתַּת רִבּוֹנֵהּ הָא רִבּוֹנִי לָא יְדַע עִמִּי מָה דִּבְבֵיתָא וְכֹל דִּי אִית לֵהּ מְסַר בִּידִי:

(ט) אֵינֶנּוּ גָדוֹל בַּבַּיִת הַזֶּה מִמֶּנִּי וְלֹא־חָשַׂךְ מִמֶּנִּי מְאוּמָה כִּי אִם־אוֹתְךָ בַּאֲשֶׁר אַתְּ־אִשְׁתּוֹ וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחָטָאתִי לֵאלֹהִים:

רש"י ◄ וְחָטָאתִי לֵאלֹהִים • בְּנֵי נֹחַ נִצְטַוּוּ עַל הָעֲרָיוֹת.

ט לֵיתוֹהִי רַב בְּבֵיתָא הָדֵין מִנִּי וְלָא מְנַע מִנִּי מִדַּעַם אֱלָהֵין יָתִיךְ בְּדִיל אַתְּ אִתְּתֵהּ וְאֵכְדֵין אֶעְבֵּיד בִּישְׁתָּא רַבְּתָא הָדָא וְאֶחוֹב קֳדָם יְיָ:

(י) וַיְהִי כְּדַבְּרָהּ אֶל־יוֹסֵף יוֹם יוֹם וְלֹא־שָׁמַע אֵלֶיהָ לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ לִהְיוֹת עִמָּהּ:

רש"י ◄ לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ • אַפִּלּוּ בְּלֹא תַּשְׁמִישׁ. לִהְיוֹת עִמָּהּ • לָעוֹלָם הַבָּא.

י וַהֲוָה כַּד מַלִּילַת עִם יוֹסֵף יוֹם יוֹם וְלָא קַבִּיל מִנַּהּ לְמִשְׁכַּב לְוָתַהּ לְמֶהֱוֵי עִמַּהּ:

(יא) וַיְהִי כְּהַיּוֹם הַזֶּה וַיָּבֹא הַבַּיְתָה לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ וְאֵין אִישׁ מֵאַנְשֵׁי הַבַּיִת שָׁם בַּבָּיִת:

רש"י ◄ וַיְהִי כְּהַיּוֹם הַזֶּה • כְּלוֹמַר: 'וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִגִּיעַ יוֹם מְיֻחָד' (תנחומא) יוֹם צָחוֹק, יוֹם אִיד שֶׁלָּהֶם, שֶׁהָלְכוּ כֻּלָּם לְבֵית עֲבוֹדַת אֱלִילִים, אָמְרָה: 'אֵין לִי יוֹם הָגוּן לְהִזָּקֵק לְיוֹסֵף כְּהַיּוֹם הַזֶּה', אָמְרָה לָהֶם: 'חוֹלָה אֲנִי וְאֵינִי יְכֹלָה לֵילֵךְ'. לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ • רַב וּשְׁמוּאֵל, חַד אָמַר: 'מְלַאכְתּוֹ מַמָּשׁ', וְחַד אָמַר: 'לַעֲשׂוֹת צְרָכָיו עִמָּהּ אֶלָּא שֶׁנִּרְאֵית לוֹ דְּמוּת דְּיוֹקְנוֹ שֶׁל אָבִיו וְכוּ'', כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (דף לז).

יא וַהֲוָה בְּיוֹמָא הָדֵין וְעַל לְבֵיתָא לְמִבְדַּק בְּכִתְבֵי חֶשְׁבְּנָהּ וְלֵית אֱנָשׁ מֵאֲנָשֵׁי בֵּיתָא תַּמָּן בְּבֵיתָא:

כלי יקר – עוז והדר

(י) לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ לִהְיוֹת עִמָּהּ. פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י 'לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ אַפִּלּוּ בְּלֹא תַּשְׁמִישׁ', כִּי אוּלַי יֵשׁ חִלּוּק בֵּין אֶצְלָהּ לְעִמָּהּ, וּמִכָּל מָקוֹם הִיא תָּבְעָה זֶה, דְּאִם לֹא כֵּן "מִי בִקֵּשׁ זֹאת מִיָּדוֹ". וְאוּלַי יֵשׁ סְמָךְ לָזֶה מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי כְּדַבְּרָהּ אֵלָיו יוֹם יוֹם, וְלֹא פֵּרֵשׁ מַה דִּבְּרָה, אֶלָּא וַדַּאי כָּךְ פֵּרוּשׁוֹ, כִּי מִתְּחִלָּה אָמְרָה (פסוק ז) שִׁכְבָה עִמִּי מַמָּשׁ, וַיְמָאֵן וְגוֹ' (פסוק ח). וְאַחַר־כָּךְ בִּקְשָׁה לְפָחוֹת לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ בְּלֹא תַּשְׁמִישׁ, וְאִם תִּירָא שֶׁמָּא קְרִיבָה זוֹ תָּבִיא לִידֵי מַעֲשֶׂה, עַל זֶה אָמְרָה הֲרֵי יוֹם עַכְשָׁו, וְאֵין דֶּרֶךְ הָעוֹלָם לְשַׁמֵּשׁ בַּיּוֹם, וְלֹא שָׁמַע אֵלֶיהָ. וְאַחַר־כָּךְ בִּקְשָׁה לְפָחוֹת יִתְיַחֵד עִמָּהּ בַּחֶדֶר, כִּי אֵין לָחוּשׁ לְמַעֲשֶׂה כִּי יוֹם הוּא כָּאָמוּר. זֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר כְּדַבְּרָהּ אֵלָיו יוֹם יוֹם, שֶׁשָּׁאֲלָה שְׁתֵּי שְׁאֵלוֹת בָּזוֹ אַחַר זוֹ וְתָלְתָה שְׁנֵיהֶם בַּיּוֹם, וְלֹא שָׁמַע אֵלֶיהָ לִשְׁאֵלָה רִאשׁוֹנָה לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ בְּלֹא תַּשְׁמִישׁ, וְגַם לֹא לִשְׁאֵלָה שְׁנִיָּה לִהְיוֹת עִמָּהּ בְּחֶדֶר אֶחָד: וַיְהִי כְּהַיּוֹם הַזֶּה (פסוק יא), בְּעִצּוּמוֹ שֶׁל יוֹם, שֶׁלֹּא הָיָה יָרֵא פֶּן תְּבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ הַמַּעֲשֶׂה, כִּי כְּבָר אָמְרָה שֶׁאֵין דַּרְכָּם לְשַׁמֵּשׁ בַּיּוֹם. לְפִיכָךְ וַיָּבֹא הַבַּיְתָה לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא רָצָה אֲפִלּוּ לְהִתְיַחֵד עִמָּהּ, הֵינוּ בִּהְיוֹתוֹ בָּטֵל מִמְּלַאכָה, אֲבָל עַכְשָׁו שֶׁהָלַךְ לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ, חָשַׁב יוֹסֵף שֶׁלֹּא תְּבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ דָּבָר כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְבַּטֵּל מִמְּלֶאכֶת הַבַּיִת, כִּי בַּעְלָהּ יִתְלֶה בָּהּ לֵאמֹר לָמָּה לֹא זֵרַזְתְּ אֶת הָעֶבֶד עַל הַמְּלָאכָה. וַאֲפִלּוּ הָכִי וַתִּתְפְּשֵׂהוּ בְּבִגְדוֹ (פסוק יב), וְחָזְרָה לִשְׁאֵלָה הָרִאשׁוֹנָה לֵאמֹר שִׁכְבָה עִמִּי מַמָּשׁ: תורה יא

(יב) וַתִּתְפְּשֵׂהוּ בְּבִגְדוֹ לֵאמֹר שִׁכְבָה עִמִּי וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ בְּיָדָהּ וַיָּנָס וַיֵּצֵא הַחוּצָה:

יב וַאֲחִדְתֵּהּ בִּלְבוּשֵׁהּ לְמֵימַר שְׁכוּב עִמִּי וְשָׁבְקַהּ לִלְבוּשֵׁהּ בִּידַהּ וַעֲרַק וּנְפַק לְשׁוּקָא:

(יג) וַיְהִי כִּרְאוֹתָהּ כִּי־עָזַב בִּגְדוֹ בְּיָדָהּ וַיָּנָס הַחוּצָה:

יג וַהֲוָה כַּד חֲזַת אֲרֵי שָׁבְקַהּ לִלְבוּשֵׁהּ בִּידַהּ וַעֲרַק לְשׁוּקָא:

(יד) וַתִּקְרָא לְאַנְשֵׁי בֵיתָהּ וַתֹּאמֶר לָהֶם לֵאמֹר רְאוּ הֵבִיא לָנוּ אִישׁ עִבְרִי לְצַחֵק בָּנוּ בָּא אֵלַי לִשְׁכַּב עִמִּי וָאֶקְרָא בְּקוֹל גָּדוֹל:

יד וּקְרַת לַאֲנָשֵׁי בֵיתַהּ וַאֲמֶרֶת לְהוֹן לְמֵימָר חֲזוֹ אֵיתִי לָנָא גַּבְרָא עִבְרָאָה לְחַיָּכָא בָּנָא עַל לְוָתִי לְמִשְׁכַּב עִמִּי וּקְרֵית בְּקָלָא רַבָּא:

רש"י◄ רְאוּ הֵבִיא לָנוּ • הֲרֵי זֶה לָשׁוֹן קְצָרָה: "הֵבִיא לָנוּ", וְלֹא פֵּרַשׁ מִי הֵבִיאוֹ, וְעַל בַּעְלָהּ אוֹמֶרֶת כֵּן.

עִבְרִי • (ב"ר) מֵעֵבֶר הַנָּהָר, מִבְּנֵי עֵבֶר (סִפְרִים אֲחֵרִים: מֵעֵבֶר הַנָּהָר).

(טו) וַיְהִי כְּשָׁמְעוֹ כִּי־הֲרִימֹתִי קוֹלִי וָאֶקְרָא וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ אֶצְלִי וַיָּנָס וַיֵּצֵא הַחוּצָה:

טו וַהֲוָה כַּד שְׁמַע אֲרֵי אֲרִימִית קָלִי וּקְרֵית וְשָׁבְקַהּ לִלְבוּשֵׁהּ לְוָתִי וַעֲרַק וּנְפַק לְשׁוּקָא:

(טז) וַתַּנַּח בִּגְדוֹ אֶצְלָהּ עַד־בּוֹא אֲדֹנָיו אֶל־בֵּיתוֹ:

רש"י◄ אֲדֹנָיו • שֶׁל יוֹסֵף.

טז וַאַחִתַּתֵּהּ לִלְבוּשֵׁהּ לְוָתַהּ עַד דְּעַל רִבּוֹנֵהּ לְבֵיתֵהּ:

(יז) וַתְּדַבֵּר אֵלָיו כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר בָּא אֵלַי הָעֶבֶד הָעִבְרִי אֲשֶׁר־הֵבֵאתָ לָּנוּ לְצַחֵק בִּי:

רש"י◄ בָּא אֵלַי • לְצַחֵק בִּי, הָעֶבֶד הָעִבְרִי אֲשֶׁר הֵבֵאתָ לָּנוּ.

יז וּמַלִּילַת עִמֵּהּ כְּפִתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין לְמֵימָר עַל לְוָתִי עַבְדָּא עִבְרָאָה דִּי אַיְתֵיתָא לָנָא לְחַיָּכָא בִּי:

(יח) וַיְהִי כַּהֲרִימִי קוֹלִי וָאֶקְרָא וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ אֶצְלִי וַיָּנָס הַחוּצָה:

יח וַהֲוָה כַּד אֲרִימִית קָלִי וּקְרֵית וְשָׁבְקַהּ לִלְבוּשֵׁהּ לְוָתִי וַעֲרַק לְשׁוּקָא:

כלי יקר – עוז והדר

(יב) **וַיָּנָס וַיֵּצֵא הַחוּצָה.** לא נֶאֱמַר 'וַיָּנָס הַחוּצָה', לְפִי שֶׁהַהוֹלֵךְ "בִּרְחוֹבוֹת קִרְיָה" בִּמְרוּצָה מַרְגִּישִׁין בּוֹ הָעוֹלָם לָמָּה רָץ וְעַל מָה הוּא רָץ, עַל כֵּן לֹא הָלַךְ בִּמְנוּסָה כִּי אִם בַּבַּיִת עַצְמוֹ, וּכְשֶׁיָּצָא מִן הַפֶּתַח יָצָא כְּדַרְכּוֹ בְּלֹא מְרוּצָה:

וְדָרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (תנחומא ט), "הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס" (תהלים קיד ג), מָה רָאָה, רָאָה אֲרוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ **וַיָּנָס וַיֵּצֵא הַחוּצָה.** לְפִי שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (כתובות ל.) 'אַף־עַל־פִּי שֶׁאַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין בְּטֵלוּ, דִּין אַרְבַּע מִיתוֹת לֹא בָּטֵלוּ, מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב חֶנֶק אוֹ טוֹבֵעַ בַּנָּהָר אוֹ מֵת בְּסַרוֹנְכִי'. וְיָדוּעַ שֶׁהַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק (סנהדרין נז:), וּמִטַּעַם זֶה הָיָה מִשְׁפַּט דּוֹר הַמַּבּוּל בִּטְבִיעַת הַמַּיִם בַּעֲבוּר הַזְּנוּת, וּכְתִיב (תהלים לב ו) "עַל זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל חָסִיד אֵלֶיךָ לְעֵת מְצֹא", אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (ברכות ח.) 'זוֹ אִשָּׁה', וְסָמִיךְ לֵיהּ "רַק לְשֶׁטֶף מַיִם רַבִּים אֵלָיו לֹא יַגִּיעוּ", לְפִיכָךְ יוֹסֵף שֶׁהָיָה גָּדוֹר מֵעֲרָיוֹת שֶׁנֶּאֱמַר **וַיָּנָס וַיֵּצֵא הַחוּצָה,** הָיָה כְּדַאי לְהַצִּיל אֶת יִשְׂרָאֵל מִן שֶׁטֶף מֵי הַיָּם. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר 'הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס', שֶׁרָאָה מְנוּסָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף מִפְּנֵי אֵשֶׁת אֲדוֹנָיו, עַל כֵּן רָאוּי הוּא שֶׁלֹּא יִשְׁטְפוּ מֵי הַיָּם אֲרוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף, וְאַגַּבוּ נְצוֹלוּ כָּל נוֹשְׂאֵי אֲרוֹנוֹ וְכָל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָלְכוּ אַחַר אֲרוֹנוֹ, וְנִטְבְּעוּ הַמַּצְרִים שְׁטוּפֵי זִמָּה:

וְיָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁמַּאֲמַר **וַיֵּצֵא הַחוּצָה** הֵינוּ חוּץ לְאִצְטַגְּנִינוּת שֶׁלּוֹ, דְּגְמַת "וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה" הַנֶּאֱמָר בְּאַבְרָהָם (לעיל טו ה, וברש"י שם), כָּךְ יָצָא יוֹסֵף חוּץ לַמַּעֲרָכָה עַד שֶׁלֹּא הָיָה כֹּחַ בְּיַד הַמַּעֲרָכָה לִשְׁלֹט בּוֹ, וְאַדְּרַבָּה הוּא שָׁלַט בַּדְּבָרִים הַטְּבִעִיִּים וְהַמָּה "נָסוּ לְקִלּוֹ", וְזֶהוּ עִנְיַן קְרִיעַת יַם סוּף מִפְּנֵי אֲרוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף: תורה יג

(יט) וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אֲדֹנָיו אֶת־דִּבְרֵי אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר דִּבְּרָה אֵלָיו לֵאמֹר כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה עָשָׂה לִי עַבְדֶּךָ וַיֵּחַר אַפּוֹ:

יט וַהֲוָה כַּד שְׁמַע רִבּוֹנֵהּ יָת פִּתְגָּמֵי אִתְּתֵהּ דִּי מַלִּילַת עִמֵּהּ לְמֵימַר כְּפִתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין עֲבַד לִי עַבְדָּךְ וּתְקַף רָגְזֵהּ:

רש"י◄ וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אֲדֹנָיו וְגוֹ' • בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ אָמְרָה לוֹ כֵּן, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרָה: 'כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה עָשָׂה לִי עַבְדֶּךָ', עִנְיָנֵי תַּשְׁמִישׁ כָּאֵלֶּה.

(כ) וַיִּקַּח אֲדֹנֵי יוֹסֵף אֹתוֹ וַיִּתְּנֵהוּ אֶל־בֵּית הַסֹּהַר מְקוֹם אֲשֶׁר־אֲסִירֵי הַמֶּלֶךְ אֲסוּרִים וַיְהִי־שָׁם בְּבֵית הַסֹּהַר:

כ וּנְסִיב רִבּוֹנֵהּ דְּיוֹסֵף יָתֵהּ וּמַנְיֵהּ לְבֵית אֲסִירֵי אֲתַר דִּי אֲסִירֵי מַלְכָּא אֲסִירִין וַהֲוָה תַּמָּן בְּבֵית אֲסִירֵי:

(כא) וַיְהִי יְהוָה אֶת־יוֹסֵף וַיֵּט אֵלָיו חָסֶד וַיִּתֵּן חִנּוֹ בְּעֵינֵי שַׂר בֵּית־הַסֹּהַר:

כא וַהֲוָה מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדֵהּ דְּיוֹסֵף וּנְגַד לֵהּ חִסְדָּא וִיהָבֵהּ לְרַחֲמִין בְּעֵינֵי רַב בֵּית אַסִירֵי:

רש"י◄ וַיֵּט אֵלָיו חָסֶד • שֶׁהָיָה מְקַבֵּל לְכָל רוֹאָיו, לְשׁוֹן 'כַּלָּה נָאָה וַחֲסוּדָה' שֶׁבַּמִּשְׁנָה.

(כב) וַיִּתֵּן שַׂר בֵּית־הַסֹּהַר בְּיַד־יוֹסֵף אֵת כָּל־הָאֲסִירִם אֲשֶׁר בְּבֵית הַסֹּהַר וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר עֹשִׂים שָׁם הוּא הָיָה עֹשֶׂה:

כב וּמַנִּי רַב בֵּית אַסִירֵי בִּידָא דְּיוֹסֵף יָת כָּל אַסִירַיָּא דִּי בְּבֵית אַסִירֵי וְיָת כָּל דִּי עָבְדִין תַּמָּן עַל מֵימְרֵהּ הֲוָה מִתְעַבֵּד:

רש"י◄ הוּא הָיָה עֹשֶׂה • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'בְּמֵימְרֵיהּ הֲוָה מִתְעַבֵּד'.

(כג) אֵין שַׂר בֵּית־הַסֹּהַר רֹאֶה אֶת־כָּל־מְאוּמָה בְּיָדוֹ בַּאֲשֶׁר יְהוָה אִתּוֹ וַאֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה יְהוָה מַצְלִיחַ: פ

כג לֵית רַב בֵּית אַסִירֵי חָזֵי יָת כָּל סָרְחָן בִּידֵהּ בִּדִי מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעֲדֵהּ וְדִי הוּא עָבֵד יְיָ מַצְלָח:

רש"י◄ בַּאֲשֶׁר ה' אִתּוֹ • בִּשְׁבִיל שֶׁה' אִתּוֹ.

◆ שבת קודש כ"ד כסלו ◆

מ (א) וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָטְאוּ מַשְׁקֵה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וְהָאֹפֶה לַאֲדֹנֵיהֶם לְמֶלֶךְ מִצְרָיִם:

א וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין סָרְחוּ שָׁקְיָא מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם וְנַחְתּוֹמֵי לְרִבּוֹנֵיהוֹן לְמַלְכָּא דְּמִצְרָיִם:

רש"י◄ אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה • לְפִי שֶׁהִרְגִּילָה אוֹתָהּ אֲרוּרָה אֶת הַצַּדִּיק בְּפִי כֻּלָּם לְדַבֵּר בּוֹ לִגְנוּתוֹ, הֵבִיא לָהֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא סֵרְחָנָם שֶׁל אֵלּוּ שֶׁיִּפְנוּ אֲלֵיהֶם וְלֹא אֵלָיו. וְעוֹד, שֶׁתָּבֹא הָרְוָחָה לַצַּדִּיק עַל־יְדֵיהֶם. חָטְאוּ • זֶה נִמְצָא זְבוּב בְּפַיְלֵי פּוֹטִירִין שֶׁלּוֹ, וְזֶה נִמְצָא צְרוֹר בִּגְלוּסְקִין שֶׁלּוֹ. וְהָאֹפֶה • אֶת פַּת הַמֶּלֶךְ, וְאֵין לְשׁוֹן אֲפִיָּה אֶלָּא בְּפַת, וּבְלַעַ"ז, פִּיסְטוֹ"ר.

כלי יקר – עוז והדר

מ (א) חָטְאוּ מַשְׁקֵה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְהָאֹפֶה. מִתְּחִלָּה קָרָא אוֹתָם מַשְׁקֵה וְאוֹפֶה, וְאַחַר־כָּךְ נֶאֱמַר (פסוק ב) וַיִּקְצֹף פַּרְעֹה עַל שְׁנֵי סָרִיסָיו עַל שַׂר הַמַּשְׁקִים וְעַל שַׂר הָאוֹפִים. וְיֵשׁ אוֹמְרִים (מהר"י אברבנאל) שֶׁמִּנְהַג הָעוֹלָם הוּא שֶׁכָּל שַׂר יֵשׁ לוֹ מְשָׁרְתִים לְמַטָּה מִמֶּנּוּ הַמְשָׁרְתִים לַמֶּלֶךְ בְּכָל עֵת, וְהַמָּה בְּעַצְמָם יְשָׁרְתוּהוּ לִפְרָקִים

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך לה עמ' 163)

אוֹתָהּ אָרוּרָה (רש"י מ, א) רַשִׁ"י פֵּרֵשׁ לְעֵיל (לט, א) שֶׁאִשֶּׁת פּוֹטִיפַר הִתְכַּוְּנָה לְשֵׁם שָׁמַיִם. לָכֵן לֹא נָקַט רַשִׁ"י כָּאן "מִרְשַׁעַת", אֶלָּא רַק "אֲרוּרָה", עַל־דֶּרֶךְ לְשׁוֹן רַשִׁ"י (ח"ש כד, לט) לְגַבֵּי אֱלִיעֶזֶר עֶבֶד אַבְרָהָם: "בְּנִי בָּרוּךְ וְאַתָּה אָרוּר", הֲרֵי שֶׁלְּשׁוֹן "אָרוּר" מַתְאִימָה גַּם אִם אֵין שָׁם הַנְהָגָה רָעָה. וְצָרִיךְ עִיּוּן קְצָת מִפֵּרוּשׁ"י לְעֵיל (לז, לג): חַיָּה **רָעָה** אֲכָלָתְהוּ . . סוֹפוֹ שֶׁתִּתְגָּרֶה בּוֹ אִשֶּׁת פּוֹטִיפַר.

(ב) וַיִּקְצֹף פַּרְעֹה עַל שְׁנֵי סָרִיסָיו עַל שַׂר הַמַּשְׁקִים וְעַל שַׂר הָאֹפִים:

ב וּרְגֵז פַּרְעֹה עַל תְּרֵין רַבְרְבָנוֹהִי עַל רַב שָׁקֵי וְעַל רַב נַחְתּוֹמֵי:

(ג) וַיִּתֵּן אֹתָם בְּמִשְׁמַר בֵּית שַׂר הַטַּבָּחִים אֶל־בֵּית הַסֹּהַר מְקוֹם אֲשֶׁר יוֹסֵף אָסוּר שָׁם:

ג וִיהַב יָתְהוֹן בְּמַטְרָא בֵּית רַב קָטוֹלַיָּא לְבֵית אֲסִירֵי אֲתַר דִּי יוֹסֵף אָסִיר תַּמָּן:

(ד) וַיִּפְקֹד שַׂר הַטַّבָּחִים אֶת־יוֹסֵף אִתָּם וַיְשָׁרֵת אֹתָם וַיִּהְיוּ יָמִים בְּמִשְׁמָר:

ד וּמַנִּי רַב קָטוֹלַיָּא יָת יוֹסֵף עִמְּהוֹן וְשַׁמֵּשׁ יָתְהוֹן וַהֲווֹ יוֹמִין בְּמַטְרָא:

רש"י ◄ **וַיִּפְקֹד שַׂר הַטַּבָּחִים וְגוֹ'** • לִהְיוֹת אִתָּם. **וַיִּהְיוּ יָמִים בְּמִשְׁמָר** • י"ב חֹדֶשׁ.

(ה) וַיַּחַלְמוּ חֲלוֹם שְׁנֵיהֶם אִישׁ חֲלֹמוֹ בְּלַיְלָה אֶחָד אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ הַמַּשְׁקֶה וְהָאֹפֶה אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם אֲשֶׁר אֲסוּרִים בְּבֵית הַסֹּהַר:

ה וַחֲלָמוּ חֶלְמָא תַּרְוֵיהוֹן גְּבַר חֶלְמֵהּ בְּלֵילְיָא חַד גְּבַר כְּפוּשְׁרַן חֶלְמֵהּ שָׁקְיָא וְנַחְתּוֹמֵי דִּי לְמַלְכָּא דְּמִצְרַיִם דִּי אֲסִירִין בְּבֵית אֲסִירֵי:

רש"י ◄ **וַיַּחַלְמוּ חֲלוֹם שְׁנֵיהֶם** • וַיַּחַלְמוּ שְׁנֵיהֶם חֲלוֹם, זֶה פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְּרָשׁוֹ: כָּל אֶחָד חָלַם חֲלוֹם שְׁנֵיהֶם: שֶׁחָלַם אֶת חֲלוֹמוֹ וּפִתְרוֹן חֲבֵרוֹ, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּרְא שַׂר־הָאוֹפִים כִּי־טוֹב פָּתָר". **אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ** • כָּל אֶחָד חָלַם חֲלוֹם הַדּוֹמֶה לַפִּתְרוֹן הֶעָתִיד לָבֹא עֲלֵיהֶם.

כלי יקר – עוז והדר

בְּסָעוּדָה גְּדוֹלָה דֶּרֶךְ כָּבוֹד, וְחֵטְא זֶה לֹא חָטְאוּ הַשָּׂרִים כִּי אִם מְשָׁרְתֵיהֶם **הַמַּשְׁקֶה וְהָאֹפֶה,** וּמִכָּל מָקוֹם הָיָה עִקַּר הַקֶּצֶף עַל הַשָּׂרִים, שֶׁהוֹשִׁיבוּ הֶדְיוֹטִים כָּאֵלּוּ שֶׁלֹּא נִזְהֲרוּ בִּכְבוֹד הַמֶּלֶךְ. וּמַה שֶׁנֶּאֱמַר אֵצֶל הַחֲלוֹם (פסוק ה) **הַמַּשְׁקֶה וְהָאֹפֶה** וְלֹא הִזְכִּיר לְשׁוֹן 'שַׂר', לְפִי שֶׁלֹּא בָּא לְהוֹרוֹת כִּי אִם מַהוּת הַחֲלוֹם כָּל אֶחָד מֵעִנְיָנוֹ, זֶה מֵעִנְיָנֵי מַשְׁקֶה וְזֶה מֵעִנְיָנֵי אֲפִיָּה:

וְלִי נִרְאֶה לְיַשֵּׁב זֶה עַל דֶּרֶךְ שֶׁמָּצִינוּ בִּבְרֵאשִׁית רַבָּה (פח ב), 'פְּלִיגֵי רַבָּנָן וְרַבִּי אֶבְיָתָר, רַבָּנָן אָמְרֵי זֶה נִמְצָא זְבוּב בַּכּוֹס שֶׁלּוֹ וְזֶה נִמְצָא צְרוֹר בַּגְּלוּסְקָא שֶׁלּוֹ, וְרַבִּי אֶבְיָתָר אוֹמֵר בִּקְּשׁוּ לְהִזְדַּוֵּג לְבִתּוֹ שֶׁל מֶלֶךְ כּוּ'. וְרַשִׁ"י הִסְכִּים לְדִבְרֵי רַבָּנָן, וְנִרְאֶה שֶׁרְאָיָתוֹ מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר **מַשְׁקֶה וְאוֹפֶה** וְלֹא הִזְכִּיר לְשׁוֹן 'שַׂר', לְהוֹרוֹת שֶׁלֹּא הָיָה חֶטְאָם תָּלוּי בִּשְׁרָרָתָם, וְחֵטְא זֶה שֶׁבִּקְּשׁוּ לְהִזְדַּוֵּג לְבִתּוֹ תָּלוּי בְּלִי סָפֵק בְּמַה שֶׁהָיוּ שָׂרִים וְנִכְבָּדִים, עַל כֵּן בִּקְּשׁוּ "לִשְׁלֹחַ יָד בַּמֶּלֶךְ" וּלְהִזְדַּוֵּג לְבִתּוֹ, מִצַּד שֶׁ"גָּבָה לִבָּם עַד לְהַשְׁחִית" (ע"פ דברי הימים ב' טו כז). לְכָךְ קָרָאם סְתָם **מַשְׁקֶה וְאוֹפֶה** בֵּין בִּשְׁעַת זְכִירַת הַחֵטְא בֵּין בִּזְכִירַת הַחֲלוֹם, וְטַעַם אֶחָד לִשְׁנֵיהֶם, לְהוֹרוֹת שֶׁחֶטְאָם הָיָה עַל עִסְקֵי מַשְׁקֶה וַאֲפִיָּה וְלֹא הָיָה חֵטְא הַתָּלוּי בִּשְׁרָרָתָם, וְכֵן בַּחֲלוֹם קָרָאם כֵּן לְהוֹרוֹת שֶׁהַחֲלוֹם הָיָה מֵעִסְקֵי מַשְׁקֶה וַאֲפִיָּה:

וּמִטַּעַם זֶה נֶאֱמַר **חָטְאוּ מַשְׁקֶה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וְהָאֹפֶה,** וְקָשֶׁה לְעָרְבִינְהוּ וּלְתִנְינְהוּ 'חָטְאוּ מַשְׁקֶה וְהָאוֹפֶה', לָמָּה הִכְנִיס **מֶלֶךְ מִצְרַיִם** בֵּין הַדִּבֵּרִים, אֶלָּא וַדַּאי לְהוֹרוֹת שֶׁכָּל אֶחָד חָטָא בְּעִנְיָן בִּפְנֵי עַצְמוֹ, זֶה בִּזְבוּב וְזֶה בִּצְרוֹר:

וּכְפִי הַנִּרְאֶה שֶׁפְּשִׁיעַת הַצְּרוֹר גָּדוֹל מִפְּשִׁיעַת הַזְּבוּב, כִּי זְבוּב אוֹנְסָא וּצְרוֹר פְּשִׁיעוּתָא (ראה גיטין ו), עַל כֵּן נֶאֱמַר **מַשְׁקֶה 'מֶלֶךְ מִצְרַיִם',** כִּי אִלּוּ עָשָׂה זֶה לְאָדָם אַחֵר לֹא הָיָה נִקְרָא פּוֹשֵׁעַ כִּי קָרוֹב לְאֹנֶס הַדָּבָר, אַךְ לַמֶּלֶךְ הוּא פְּשִׁיעָה כִּי בִּכְבוֹד הַמֶּלֶךְ צָרִיךְ לְדַקְדֵּק בְּיוֹתֵר. אֲבָל חֵטְא הָאוֹפֶה הָיָה "גָּדוֹל מִנִּשֹּׂא" אֲפִלּוּ אִם הָיָה עוֹשֶׂה כֵּן לְאָדָם אַחֵר שֶׁאֵינוֹ מֶלֶךְ, לְכָךְ נֶאֱמַר סְתָם **וְהָאֹפֶה,** וְלֹא אָמַר 'אוֹפֵה מֶלֶךְ מִצְרַיִם':

וּפַרְעֹה קָצַף עַל שַׂר הַמַּשְׁקִים (פסוק ב), הִזְכִּיר לְשׁוֹן 'שָׂרָרָה' אֵצֶל הַקֶּצֶף, כִּי כְּמוֹ שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְדַקְדֵּק עִם הַצַּדִּיקִים כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה

(ו) וַיָּבֹא אֲלֵיהֶם יוֹסֵף בַּבֹּקֶר וַיַּרְא אֹתָם וְהִנָּם זֹעֲפִים:

ו וַאֲתָא לְוָתְהוֹן יוֹסֵף בְּצַפְרָא וַחֲזָא יָתְהוֹן וְהָא אִנּוּן נְסִיסִין:

רש"י◄ **זֹעֲפִים** • עֲצֻבִים, כְּמוֹ: (מלכים א כ) "סַר וְזָעֵף", (מיכה ז) "זַעַף ה' אֶשָּׂא".

(ז) וַיִּשְׁאַל אֶת־סְרִיסֵי פַרְעֹה אֲשֶׁר אִתּוֹ בְּמִשְׁמַר בֵּית אֲדֹנָיו לֵאמֹר מַדּוּעַ פְּנֵיכֶם רָעִים הַיּוֹם:

ז וּשְׁאֵל יָת רַבְרְבֵי פַרְעֹה דִּי עִמֵּהּ בְּמַטְרָא בֵּית רִבּוֹנֵהּ לְמֵימַר מָא דֵין אַפֵּיכוֹן בִּישִׁין יוֹמָא דֵין:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי שיחת ש"פ מקץ תשל"ד – שיחות קודש תשל"ד עמ' 112 ואילך)

מַדּוּעַ שָׁאַל יוֹסֵף "מַדּוּעַ פְּנֵיכֶם רָעִים הַיּוֹם"?

בְּפָרָשָׁתֵנוּ מְסוּפָּר אוֹדוֹת דִּבְרֵי יוֹסֵף לְשָׂרֵי פַּרְעֹה, וַאֲשֶׁר "וַיָּבֹא אֲלֵיהֶם יוֹסֵף בַּבֹּקֶר וַיַּרְא אוֹתָם וְהִנָּם זֹעֲפִים. וַיִּשְׁאַל גו' מַדּוּעַ פְּנֵיכֶם רָעִים הַיּוֹם" (מ, ו־ז).

וְהִנֵּה, מִפִּרְטֵי דִּבְרֵי יוֹסֵף לְשָׂרֵי פַּרְעֹה, וּמֵאוֹפָן הַנְהָגָתוֹ אִתָּם, יֵשׁ לִלְמוֹד הוֹרָאָה נִפְלָאָה:

לְאַחֲרֵי שֶׁ"גְּנֹב גּוּנַּבְתִּי מֵאֶרֶץ הָעִבְרִים", וְנִמְכַּר יוֹסֵף לְעֶבֶד, וְאַחֲרֵי כָּל זֶה עוֹד הוֹשִׁיבוּ אוֹתוֹ בְּבֵית הָאֲסוּרִים לְלֹא פֶּשַׁע וְעָוֹן, הָיָה אֶפְשָׁר לַחְשׁוֹב שֶׁבְּמַצָּב כָּזֶה יִהְיֶה "בְּרוּגֶז" עַל כָּל הָעוֹלָם, וּבְמִיּוּחָד עַל שָׂרֵי פַּרְעֹה, שֶׁהֲרֵי אֶחָד מִשָּׂרָיו הוֹשִׁיבוּ בְּבֵית הָאֲסוּרִים.

וְאִם־כֵּן כַּאֲשֶׁר רָאָה יוֹסֵף אֶת שָׂרֵי פַּרְעֹה "וְהִנָּם זֹעֲפִים" הָיָה אֶפְשָׁר לַחְשׁוֹב שֶׁלֹּא הָיָה מִתְעַנְיֵן בָּהֶם כָּל עִיקָּר. יֶתֶר עַל כֵּן, הֲרֵי מַצָּב זֶה שֶׁשָּׂרֵי פַּרְעֹה "הִנָּם זֹעֲפִים" לֹא הָיָה צָרִיךְ לְעוֹרֵר אֵצֶל יוֹסֵף תְּמִיהָה, שֶׁהֲרֵי פָּשׁוּט שֶׁשָּׂר הַנִּמְצָא בְּבֵית הָאֲסוּרִים יִהְיוּ פָּנָיו "זוֹעֲפִים".

אַךְ לְפוֹעַל לֹא הָיָה כֵּן, וְכַאֲשֶׁר רָאָה יוֹסֵף אֶת שָׂרֵי פַּרְעֹה שֶׁ"הִנָּם זוֹעֲפִים", הִנֵּה מִבְּלִי הַבֵּט עַל מַצָּבוֹ וְכוּ', הִתְעַנְיֵן בְּמַצָּבָם, וְשָׁאַל אוֹתָם "מַדּוּעַ פְּנֵיכֶם רָעִים הַיּוֹם", וְאִם הוּא יָכוֹל לַעֲזוֹר לָהֶם בְּמַשֶּׂהוּ.

וְדַוְקָא עַל־יְדֵי מַעֲשֶׂה זֶה, שֶׁהִתְעַנְיֵן בְּמַצָּבָם שֶׁל שָׂרֵי פַּרְעֹה, נִהְיָה לְ'מִשְׁנֶה לְמֶלֶךְ', וְהִצִּיל אֶת הָעוֹלָם כּוּלוֹ בִּשְׁנוֹת הָרָעָב.

וּמִזֶּה יֵשׁ לִלְמוֹד עַד כַּמָּה יֵשׁ לְהִתְעַנְיֵן בְּטוֹבַת הַזּוּלַת.

(ח) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו חֲלוֹם חָלַמְנוּ וּפֹתֵר אֵין אֹתוֹ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף הֲלוֹא לֵאלֹהִים פִּתְרֹנִים סַפְּרוּ־נָא לִי:

ח וַאֲמָרוּ לֵהּ חֶלְמָא חֲלֵמְנָא וּפָשַׁר לֵית לֵהּ וַאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף הֲלָא מִן קֳדָם יְיָ פּוּשְׁרָן חֶלְמַיָּא אִשְׁתָּעוּ כְעַן לִי:

(ט) וַיְסַפֵּר שַׂר־הַמַּשְׁקִים אֶת־חֲלֹמוֹ לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ בַּחֲלוֹמִי וְהִנֵּה־גֶפֶן לְפָנָי:

ט וְאִשְׁתְּעִי רַב שָׁקֵי יָת חֶלְמֵהּ לְיוֹסֵף וַאֲמַר לֵהּ בְּחֶלְמִי וְהָא גּוּפְנָא קֳדָמָי:

(י) וּבַגֶּפֶן שְׁלֹשָׁה שָׂרִיגִם וְהִוא כְּפֹרַחַת עָלְתָה נִצָּהּ הִבְשִׁילוּ אַשְׁכְּלֹתֶיהָ עֲנָבִים:

י וּבְגוּפְנָא תְּלָתָא שִׁבְשִׁין וְהִיא כַּד אַפְרַחַת אַפֵּקַת לַבְלְבִין וַאֲגִיצַת גֵּץ בַּשִּׁילוּ אִתְכְּלָתָהָא עִנְּבִין:

רש"י◄ **שָׂרִיגִם** • זְמוֹרוֹת אֲרֻכּוֹת שֶׁקּוֹרִין וידי"ן. **וְהִוא כְּפֹרַחַת** • דּוֹמָה לְפוֹרַחַת. וְהִיא כְּפוֹרַחַת, נִדְמָה לִי בַּחֲלוֹמִי כְּאִלּוּ הִיא פּוֹרַחַת, וְאַחַר הַפֶּרַח עָלְתָה נִצָּהּ וְנַעֲשָׂה סְמָדַר, אשפני"ר בְּלַעַ"ז, וְאַחַר־כָּךְ הִבְשִׁילוּ. וְהִיא כַּד אַפְרַחַת אַפֵּקַת לַבְלְבִין, עַד כָּאן תַּרְגּוּמוֹ שֶׁל פּוֹרַחַת. גֵּץ גָּדוֹל מִפֶּרַח, כְּדִכְתִיב: (ישעיה יח) "וּבֹסֶר גּוֹמֵל יִהְיֶה נִצָּה", וּכְתִיב: (במדבר יז) "וַיֹּצֵא פָּרַח" וְהָדַר "וַיָּצֵץ צִיץ".

כלי יקר – עוז והדר

יוֹתֵר מִמָּה שֶׁמְּדַקְדֵּק עִם אָדָם אַחֵר (יבמות קכא:), כָּךְ שָׂרִים אֵלּוּ מִצַּד הֱיוֹתָם שָׂרִים וּקְרוֹבִים לַמֶּלֶךְ בְּיוֹתֵר הָיָה לָהֶם לְהִזָּהֵר בִּכְבוֹד הַמֶּלֶךְ, וְאִלּוּ הָיוּ הֲדִיוֹטִים לֹא יָצָא עֲלֵיהֶם הַקֶּצֶף כָּל כָּךְ. וְזֶה פֵּרוּשׁ יָקָר: תורה ב

(יא) וְכוֹס פַּרְעֹה בְּיָדִי וָאֶקַּח אֶת־הָעֲנָבִים וָאֶשְׂחַט אֹתָם אֶל־כּוֹס פַּרְעֹה וָאֶתֵּן אֶת־הַכּוֹס עַל־כַּף פַּרְעֹה:

יא וְכַסָּא דְפַרְעֹה בִּידִי וּנְסֵיבֵת יָת עִנְבַיָּא וְעַצָּרִית יָתְהוֹן לְכַסָּא דְפַרְעֹה וִיהָבִית יָת כַּסָּא עַל יְדָא דְפַרְעֹה:

רש"י ◄ **וָאֶשְׂחַט** • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'וְעַצָּרִית', וְהַרְבֵּה יֵשׁ בִּלְשׁוֹן מִשְׁנָה.

(יב) וַיֹּאמֶר לוֹ יוֹסֵף זֶה פִּתְרֹנוֹ שְׁלֹשֶׁת הַשָּׂרִגִים שְׁלֹשֶׁת יָמִים הֵם:

יב וַאֲמַר לֵהּ יוֹסֵף דֵּין פִּשְׁרָנֵהּ תְּלָתָא שִׁבְשִׁין תְּלָתָא יוֹמִין אִנּוּן:

רש"י ◄ **שְׁלֹשֶׁת יָמִים הֵם** • סִימָן הֵם לְךָ לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים, וְיֵשׁ מִדְּרָשֵׁי אַגָּדָה הַרְבֵּה (חולין צב).

(יג) בְּעוֹד ׀ שְׁלֹשֶׁת יָמִים יִשָּׂא פַרְעֹה אֶת־רֹאשֶׁךָ וַהֲשִׁיבְךָ עַל־כַּנֶּךָ וְנָתַתָּ כוֹס־פַּרְעֹה בְּיָדוֹ כַּמִּשְׁפָּט הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיִיתָ מַשְׁקֵהוּ:

יג בְּסוֹף תְּלָתָא יוֹמִין יַדְכַּרְנָךְ פַּרְעֹה יָת רֵישָׁךְ וִיתִיבְנָךְ עַל שְׁמוּשָׁךְ וְתִתֵּן כַּסָּא דְפַרְעֹה בִּידֵהּ כְּהִלְכְתָא קַדְמָאָה דִּי הֲוֵיתָא מַשְׁקֵי לֵהּ:

רש"י ◄ **יִשָּׂא פַרְעֹה אֶת־רֹאשֶׁךָ** • לְשׁוֹן חֶשְׁבּוֹן, כְּשֶׁיִּפְקֹד שְׁאָר עֲבָדָיו לְשָׂרֵת לְפָנָיו בַּסְּעֻדָּה, יִמְנֶה אוֹתְךָ עִמָּהֶם. **כַּנֶּךָ** • בָּסִיס שֶׁלְּךָ וּמוֹשָׁבְךָ.

(יד) כִּי אִם־זְכַרְתַּנִי אִתְּךָ כַּאֲשֶׁר יִיטַב לָךְ וְעָשִׂיתָ־נָּא עִמָּדִי חָסֶד וְהִזְכַּרְתַּנִי אֶל־פַּרְעֹה וְהוֹצֵאתַנִי מִן־הַבַּיִת הַזֶּה:

יד אֶלָּהֵן תִּדְכְּרְנַנִי עִמָּךְ כַּד יֵיטַב לָךְ וְתַעְבֵּד כְּעַן עִמִּי טִיבוּ וְתִדְכַּר עָלַי קֳדָם פַּרְעֹה וְתַפְּקְנַנִי מִן בֵּית אֲסִירָא הָדֵין:

רש"י ◄ **כִּי אִם־זְכַרְתַּנִי אִתְּךָ** • אֲשֶׁר אִם זְכַרְתַּנִי אִתְּךָ, מֵאַחַר שֶׁיִּיטַב לְךָ כְּפִתְרוֹנִי. **וְעָשִׂיתָ־נָּא עִמָּדִי חָסֶד** • אֵין 'נָא' אֶלָּא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה: הֲרֵי אַתָּה עוֹשֶׂה עִמִּי חֶסֶד.

כלי יקר – עוז והדר

(יא) **וְכוֹס פַּרְעֹה בְּיָדִי.** בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה (פח ה) אָמְרוּ, 'מִכָּאן תִּקְנוּ חֲכָמִים אַרְבַּע כּוֹסוֹת בְּפֶסַח, כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה פְּעָמִים 'כּוֹס' שֶׁנִּזְכְּרוּ כָּאן'. וְיֵשׁ לִתְמֹהַּ, מַה הָרְאָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְשַׂר הַמַּשְׁקִים בָּזֶה, וּמָה עִנְיַן אַרְבַּע כּוֹסוֹת שֶׁל פֶּסַח לַחֲלוֹמוֹ שֶׁל שַׂר הַמַּשְׁקִים:

וְנִרְאֶה לוֹמַר, כִּי יָדוּעַ שֶׁשִּׁטַּת הַכּוֹס מוֹרָה עַל הַתְּשׁוּעָה מֵאֵיזוֹ צָרָה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קטז יג) "כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא", וְאַרְבַּע כּוֹסוֹת שֶׁל פֶּסַח יוֹכִיחוּ. וְכָל שֶׁבּוּי סְבָבוּהוּ אַרְבַּע מִשְׁפָּחוֹת הָרָעוֹת שֶׁנִּזְכְּרוּ בְּסֵפֶר יִרְמְיָה (טו ב) "כֹּה אָמַר ה' אֲשֶׁר לַחֶרֶב לַחֶרֶב וַאֲשֶׁר לַמָּוֶת לַמָּוֶת וַאֲשֶׁר לָרָעָב לָרָעָב וַאֲשֶׁר לַשְּׁבִי לַשֶּׁבִי", וּבְבָבָא בַּתְרָא (ח:) 'אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן כָּל הַמְאָחֵר בַּפָּסוּק קָשֶׁה מִשֶּׁלְּפָנָיו' כוּ', עַד 'שֶׁבֵּי כֻלְּהוּ אִיתְנְהוּ בֵּיהּ', כִּי בְּיָדוֹ שֶׁל אֲדוֹנוֹ לְיַסְּרוֹ בְּחֶרֶב, וְלַהֲמִיתוֹ, וּלְהַרְעִיבוֹ, וּלְעַנּוֹתוֹ בְּעִנְיַן בֵּית הַסֹּהַר, וְנִמְצָא שֶׁכָּל שְׁבוּי שֶׁבְּבֵית הַבּוֹר כְּשֶׁיּוֹצֵא מִבֵּית הָאֲסוּרִים דִּין הוּא שֶׁיִּשְׁתֶּה אַרְבַּע כּוֹסוֹת שֶׁל יְשׁוּעָה, כִּי מֵאַחַר שֶׁבַּשְּׁבִי כֻלְּהוּ אִיתְנְהוּ בֵּיהּ, אִם כֵּן בִּיצִיאָתוֹ מִשָּׁם מִבֵּית הַסֹּהַר הוּא נִצּוֹל מֵאַרְבַּעְתָּן:

עַל כֵּן נִזְכַּר בְּשַׂר הַמַּשְׁקִים אַרְבַּע פְּעָמִים לְשׁוֹן 'כּוֹס', כִּי הֶרְאָה לוֹ בַּחֲלוֹם שֶׁיֵּצֵא מִן בֵּית הַבּוֹר וְיִהְיֶה נִצּוֹל מֵאַרְבַּע רָעוֹת אֵלּוּ, וְיִהְיֶה רָאוּי לִשְׁתּוֹת אַרְבַּע כּוֹסוֹת שֶׁל יְשׁוּעָה. וְאִם כֵּן יָפֶה לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל מִכָּאן שֶׁבְּפֶסַח חַיָּב כָּל אָדָם לִשְׁתּוֹת אַרְבַּע כּוֹסוֹת, כִּי יִשְׂרָאֵל הָיוּ גַּם כֵּן שְׁבוּיִים בְּמִצְרַיִם, וְהַשְּׁבוּי כֻלְּהוּ אִיתְנְהוּ בֵּיהּ, עַל כֵּן דִּין הוּא שֶׁיִּשְׁתּוּ אַרְבַּע כּוֹסוֹת שֶׁל יְשׁוּעָה כְּנֶגֶד הַהַצָּלָה מֵאַרְבַּעְתָּן, כִּי לֹא אֶת אֲבוֹתֵינוּ בִּלְבַד גָּאַל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מִמִּצְרַיִם, כִּי אַף אוֹתָנוּ גָּאַל עִמָּהֶם. וְזֶה פֵּרוּשׁ יָקָר:

וּמִכָּאן שָׁפַט יוֹסֵף בְּשִׂכְלוֹ שֶׁשַּׂר הַמַּשְׁקִים יֵצֵא מִבֵּית הַסֹּהַר וְיוּשַׁב עַל כַּנּוֹ, אֲבָל שַׂר הָאוֹפִים לֹא רָאָה בּוֹ דָּבָר הַמּוֹרֶה עַל גְּאֻלָּתוֹ וְעַל פְּדוּת נַפְשׁוֹ:

וְאוּלַי זֶהוּ כַּוָּנַת רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל בְּמַה שֶׁדָּרְשׁוּ בְּמַסֶּכֶת חֻלִּין פֶּרֶק גִּיד הַנָּשֶׁה (צב), **וּבְגֻפָּן שְׁלֹשָׁה שָׂרִיגִם** (פסוק י), 'שְׁלֹשָׁה שָׂרֵי גוֹיִם' כוּ', אוֹ 'אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב' כוּ', וְנִדְרְשׁוּ בְּכַמָּה פָּנִים שׁוֹנִים עַל הַצְּלָחָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. וּמַה

(טו) כִּי־גֻנֹּב גֻּנַּבְתִּי מֵאֶרֶץ הָעִבְרִים וְגַם־פֹּה לֹא־
עָשִׂיתִי מְאוּמָה כִּי־שָׂמוּ אֹתִי בַּבּוֹר׃

טו אֲרֵי מִגְּנַב גְּנֵבְנָא מֵאַרְעָא דְּעִבְרָאֵי וְאַף
הָכָא לָא עֲבָדִית מִדַּעַם אֲרֵי שַׂוִּיאוּ יָתִי בְּבֵית
אֲסִירֵי׃

(טז) וַיַּרְא שַׂר־הָאֹפִים כִּי טוֹב פָּתָר וַיֹּאמֶר אֶל־יוֹסֵף
אַף־אֲנִי בַּחֲלוֹמִי וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה סַלֵּי חֹרִי עַל־רֹאשִׁי׃

טז וַחֲזָא רַב נַחְתּוֹמֵי אֲרֵי יָאוּת פָּשַׁר וַאֲמַר
לְיוֹסֵף אַף אֲנָא בְּחֶלְמִי וְהָא תְּלָתָא סַלִּין
דְּחִירוּ עַל רֵישִׁי׃

רש"י◄ סַלֵּי חֹרִי • סַלִּים שֶׁל נְצָרִים קְלוּפִין חוֹרִין חוֹרִין, וּבִמְקוֹמֵנוּ יֵשׁ הַרְבֵּה, וְדֶרֶךְ מוֹכְרֵי פַּת כִּיסָנִין, שֶׁקּוֹרִין אובלי"ש, לְתִתָּם בְּאוֹתָם סַלִּים.

(יז) וּבַסַּל הָעֶלְיוֹן מִכֹּל מַאֲכַל פַּרְעֹה מַעֲשֵׂה אֹפֶה
וְהָעוֹף אֹכֵל אֹתָם מִן־הַסַּל מֵעַל רֹאשִׁי׃

יז וּבְסַלָּא עִלָּאָה מִכֹּל מֵיכַל פַּרְעֹה עוֹבַד
נַחְתּוֹם וְעוֹפָא אָכֵל יָתְהוֹן מִן סַלָּא מֵעִלָּוֵי
רֵישִׁי׃

(יח) וַיַּעַן יוֹסֵף וַיֹּאמֶר זֶה פִּתְרֹנוֹ שְׁלֹשֶׁת הַסַּלִּים
שְׁלֹשֶׁת יָמִים הֵם׃

יח וַאֲתִיב יוֹסֵף וַאֲמַר דֵּין פִּשְׁרָנֵהּ תְּלָתָא סַלִּין
תְּלָתָא יוֹמִין אִנּוּן׃

(יט) בְּעוֹד ׀ שְׁלֹשֶׁת יָמִים יִשָּׂא פַרְעֹה אֶת־רֹאשְׁךָ
מֵעָלֶיךָ וְתָלָה אוֹתְךָ עַל־עֵץ וְאָכַל הָעוֹף אֶת־בְּשָׂרְךָ
מֵעָלֶיךָ׃

יט בְּסוֹף תְּלָתָא יוֹמִין יַעְדִּי פַּרְעֹה יָת רֵישָׁךְ
מִנָּךְ וְיִצְלוֹב יָתָךְ עַל צְלִיבָא וְיֵכוּל עוֹפָא יָת
בִּשְׂרָךְ מִנָּךְ׃

(כ) וַיְהִי ׀ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יוֹם הֻלֶּדֶת אֶת־פַּרְעֹה וַיַּעַשׂ
מִשְׁתֶּה לְכָל־עֲבָדָיו וַיִּשָּׂא אֶת־רֹאשׁ ׀ שַׂר הַמַּשְׁקִים
וְאֶת־רֹאשׁ שַׂר הָאֹפִים בְּתוֹךְ עֲבָדָיו׃

כ וַהֲוָה בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה יוֹמָא בֵּית יַלְדָּא
דְּפַרְעֹה וַעֲבַד מִשְׁתְּיָא לְכָל עַבְדּוֹהִי וְאִדְכַּר
יָת רֵישׁ רַב שָׁקֵי וְיָת רֵישׁ רַב נַחְתּוֹמֵי בְּגוֹ
עַבְדּוֹהִי׃

רש"י◄ יוֹם הֻלֶּדֶת אֶת־פַּרְעֹה • יוֹם לִדָּתוֹ, וְקוֹרִין לוֹ יוֹם גִּינוּסְיָא. וּלְשׁוֹן הֻלֶּדֶת, לְפִי שֶׁאֵין הַוָּלָד נוֹלַד אֶלָּא עַל־יְדֵי אֲחֵרִים, שֶׁהַחַיָּה מְיַלֶּדֶת אֶת הָאִשָּׁה, וְעַל כֵּן הֶחָיָה נִקְרֵאת מְיַלֶּדֶת, וְכֵן: (יחזקאל טז) "וּמוֹלְדוֹתַיִךְ בְּיוֹם הֻלֶּדֶת אוֹתָךְ", וְכֵן: (ויקרא יג) "אַחֲרֵי הֻכַּבֵּס אֶת הַנֶּגַע", שֶׁכְּבּוּסוֹ עַל־יְדֵי אֲחֵרִים. וַיִּשָּׂא אֶת־רֹאשׁ וְגוֹ' • מְנָאָם עִם שְׁאָר עֲבָדָיו, שֶׁהָיָה מוֹנֶה הַמְּשָׁרְתִים שֶׁיְּשָׁרְתוּ לוֹ בְּסִעֻדָּתוֹ, וְזָכַר אֶת אֵלּוּ בְּתוֹכָם, כְּמוֹ: "שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ", לְשׁוֹן מִנְיָן.

(כא) וַיָּשֶׁב אֶת־שַׂר הַמַּשְׁקִים עַל־מַשְׁקֶהוּ וַיִּתֵּן הַכּוֹס
עַל־כַּף פַּרְעֹה׃

כא וַאֲתִיב יָת רַב שָׁקֵי עַל שַׁקְיוּתֵהּ וִיהַב יָת
כַּסָּא עַל יְדָא דְּפַרְעֹה׃

(כב) וְאֵת שַׂר הָאֹפִים תָּלָה כַּאֲשֶׁר פָּתַר לָהֶם יוֹסֵף׃

כב וְיָת רַב נַחְתּוֹמֵי צְלָב כְּמָא דִי פָשַׁר לְהוֹן
יוֹסֵף׃

כלי יקר – עוז והדר

הֶרְאוּ לְשַׂר הַמַּשְׁקֶה בְּזֶה. אֶלָּא שֶׁכָּל אֵלּוּ סִבַּת גְּאֻלָּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל מִבֵּית הַשֶּׁבִי, וּגְאֻלָּה רִאשׁוֹנָה שֶׁל יוֹסֵף הָיְתָה עַל יְדֵי שַׂר הַמַּשְׁקִים, וְעַל יָדוֹ זָכָה יוֹסֵף לְכָל הַיְּעוּדִים הָהֵם. וְקַל לְהָבִין: תורה יב

(כג) **וְלֹא־זָכַר שַׂר־הַמַּשְׁקִים אֶת־יוֹסֵף וַיִּשְׁכָּחֵהוּ: פפפ**

כג וְלָא דְכִיר רַב שָׁקֵי יָת יוֹסֵף וְאַנְשְׁיֵהּ: פ פ פ

רש"י ◄ **וְלֹא־זָכַר שַׂר־הַמַּשְׁקִים • בּוֹ בַּיּוֹם. וַיִּשְׁכָּחֵהוּ •** לְאַחַר מִכָּאן, מִפְּנֵי שֶׁתָּלָה בּוֹ יוֹסֵף לְזָכְרוֹ, הֶזֵּקֵק לִהְיוֹת אָסוּר שְׁתֵּי שָׁנִים, שֶׁנֶּאֱמַר: (תהלים מ) "אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר שָׂם ה' מִבְטַחוֹ וְלֹא פָנָה אֶל רְהָבִים", וְלֹא בָטַח עַל מִצְרַיִם הַקְּרוּיִים רַהַב:

פפפ קי"ב פסוקים יב"ק סימן. **חסלת פרשת וישב**

הפטרה לפרשת וישב לשמו"ת ולקריאה בציבור נדפסה בעמ' רנח

כלי יקר – עוז והדר

(כג) **וְלֹא זָכַר שַׂר הַמַּשְׁקִים אֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁכָּחֵהוּ.** כִּי 'עֲבֵרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה' (אבות פ"ד מ"ב), בָּרְאשׁוֹנָה אַף־עַל־פִּי שֶׁעָלָה יוֹסֵף בְּזִכְרוֹנוֹ מִכָּל מָקוֹם לֹא זָכְרוֹ בִּפְנֵי פִּרְעֹה לְטוֹבָה, וְזֶה גָּרַם לוֹ שֶׁלְּסוֹף שִׁכְחוֹ לְגַמְרֵי וַאֲפִלּוּ בְּזִכְרוֹנוֹ לֹא עָלָה. וְעַל אֵלּוּ שְׁתֵּי עֲבֵרוֹת אָמַר (להלן מא ט) "אֶת חֲטָאַי אֲנִי מַזְכִּיר הַיּוֹם", הַיְנוּ שְׁנֵי חֲטָאִים אֵלּוּ, מַה שֶּׁחָטָא לְיוֹסֵף וּלְפַרְעֹה:

וְרִבּוֹתֵינוּ ז"ל אָמְרוּ (ב"ר פט ג) שֶׁיּוֹסֵף חָטָא בְּזֶה שֶׁתָּלָה בִּטְחוֹנוֹ בְּשַׂר הַמַּשְׁקִים, וְאָמַר שְׁנֵי פְּעָמִים לְשׁוֹן זְכִירָה **כִּי אִם זְכַרְתַּנִי וְגוֹ' וְהִזְכַּרְתַּנִי וְגוֹ'** (פסוק יד), וּכְנֶגְדָּם נֶעֱנַשׁ בְּכֶפֶל הַשִּׁכְחָה, **וְלֹא זָכַר שַׂר הַמַּשְׁקִים אֶת יוֹסֵף, וַיִּשְׁכָּחֵהוּ:**

וְעַל צַד הָרֶמֶז נוּכַל לוֹמַר, כִּי בִּזְמַן שֶׁאָמַר יוֹסֵף **אִם זְכַרְתַּנִי,** וְהוּא לְשׁוֹן תְּנַאי, כְּאִלּוּ אָמַר אִם זְכַרְתַּנִי "יֵשׁ תִּקְוָה" וְאִם לֹא אָבְדָה הַתִּקְוָה, נִמְצָא שֶׁשְּׁנֵי תֵּבוֹת אֵלּוּ כּוֹלְלִים עִקַּר הָעָוֹן. עַל כֵּן כְּנֶגְדָּם יָצָא בַּת קוֹל וְאָמַר 'תִּשְׁכַּח', כִּי 'תִּשְׁכַּח' עוֹלֶה לְמִסְפַּר 'אִם זְכַרְתַּנִי', וְעַל כֵּן נָתַן הַדִּין שֶׁיִּהְיֶה אָסוּר עוֹד שְׁתֵּי שָׁנִים, כִּי יְמוֹת הַשָּׁנָה שס"ה יָמִים, שְׁתֵּי פְּעָמִים שס"ה עוֹלֶה תש"ל כְּמִסְפַּר 'תִּשְׁכַּח', וְעַל כֵּן הַדִּין נוֹתֵן שֶׁיִּהְיֶה אָסוּר עוֹד שְׁנָתַיִם יָמִים, כִּי "מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים" (להלן שם א) מוֹרֶה שֶׁהָיוּ שְׁנִים שְׁלֵמִים מִיּוֹם אֶל יוֹם כְּדֵי לְמַלְּאוֹת מִסְפַּר 'תִּשְׁכַּח', וְעוֹד שְׁנֵי יָמִים הַנּוֹסָפִים כְּנֶגֶד שְׁנֵי תֵּבוֹת אֵלּוּ שֶׁאָמַר **וְהִזְכַּרְתַּנִי וְהוֹצֵאתַנִי.** וְזֶה יוֹתֵר מְחֻזָּר מִמַּה שֶׁאָמְרוּ קְצָתָם שֶׁשְּׁתֵּי שָׁנִים אֵלּוּ כְּנֶגֶד שְׁתֵּי תֵּבוֹת אֵלּוּ, וְקָשֶׁה לָמָּה דַּוְקָא שְׁנִים וְלֹא חֲדָשִׁים אוֹ יָמִים, וּלְהַנְּחָתָנוּ יִהְיוּ בָּאֱמֶת שְׁנֵי יָמִים כְּנֶגְדָּם. וְיִתְבָּאֵר זֶה עוֹד בְּסָמוּךְ פָּרָשַׁת מִקֵּץ בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם:

חֲסֹלֶת פָּרָשַׁת וַיֵּשֶׁב

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום שני עמוד א

– והיה מצטער **רַבִּי יוֹחָנָן כַּתְרֵיהּ טוּבָא** – אחריו הרבה, על שגרם למותו, שכן לא מצא תלמיד ותיק וחכם כמוהו. **אָמְרוּ רַבָּנַן** – אמרו החכמים, **מַאן לֵיזִיל לְיַתְבֵיהּ לְדַעְתֵּיהּ** – מי ילך ללמוד לפניו בכדי להשלים את מקומו של ריש לקיש וליישב בכך את דעתו, **נֵיזִיל** – ילך **רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן פְּדָת, דְּמִחַדְּדִין שְׁמַעְתֵּיהּ** – שחריף הוא ומחודדות שמועותיו. **אָזַל יָתֵיב** כַּמֵּיהּ – הלך רבי אלעזר בן פדת וישב לפניו, **כָּל מִילְּתָא דַּהֲוָה אָמַר** – כל דבר שהיה אומר **רַבִּי יוֹחָנָן, אָמַר לֵיהּ** רבי אלעזר בן פדת, **תְּנֵיָא דְּמִסְיֵיעָא לָךְ** – ישנה ברייתא המסייעת לדבריך. **אָמַר** לו רבי יוחנן, **אַתְּ כְּבַר לְקִישָׁא** – וכי אתה דומה לרבי שמעון] בן לקיש, **בַּר לְקִישָׁא כִּי הֲוָה אֲמִינָא מִילְּתָא, הֲוָה מַקְשֵׁי לִי עֶשְׂרִין וְאַרְבַּע קוּשְׁיָיתָא, וּמְפָרִיקְנָא לֵיהּ עֶשְׂרִין וְאַרְבָּעָה פֵּרוּקֵי, וּמִמֵּילָא רַוְוחָא שְׁמַעְתָּא** – הרי [רבי שמעון] בן לקיש, כשהייתי אומר דבר, היה מקשה עלי עשרים וארבע קושיות והייתי מתרץ עלידם עשרים וארבע תירוצים, וממילא נתרווחה ונתבררה השמועה, **וְאַתְּ אָמַרְתְּ** על כל דבר **תַּנְיָא דְּמִסַּיֵּיעַ לָךְ, אֲטוּ לֹא יָדַעְנָא דְּשַׁפִּיר קָאֲמִינָא** – וכי איננו יודע שטוב אמרתי. **הָוָה קָא אָזִיל וְקָרֵע מָאנֵיהּ** – היה רבי יוחנן הולך וקורע את בגדיו, **וְקָא בָכֵי וְאָמַר** – ובוכה ואומר, 'הֵיכָא אַתְּ בַּר לְקִישָׁא' 'הֵיכָא אַתְּ בַּר לְקִישָׁא' – איה אתה בן לקיש, איה אתה בן לקיש. **וַהֲוָה קָא צַוַּח עַד דְּשַׁף דַּעְתֵּיהּ** [מִינַיהּ] – והיה הולך וצועק עד שיצאה דעתו ממנו והשתטה, **בָּעוּ רַבָּנַן רַחֲמֵי עֲלֵיהּ וְנָח נַפְשֵׁיהּ** – בקשו החכמים רחמים עליו והסתלקה נפשו ומת.

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום שלישי עמוד ב

אגב שהובא המעשה בתלמיד שנרפאו עיניו, הגמרא מביאה מעשה ברפואת עיני רבי: **שְׁמוּאֵל יַרְחִינָאָה** – הבקיא בסוד מהלך הירח, **אַסְיֵיהּ דְּרַבִּי הָוָה** – היה רופאו של רבי. **חָלַשׁ רַבִּי בְּעֵינֵיהּ** – פעם חלה רבי בעינו, **אָמַר לֵיהּ** שמואל, **אִימַּלֵּי לָךְ סַמָּא** – האם אניח סם רפואה בעינך, ועל ידי כך היא תתרפא. **אָמַר לֵיהּ** רבי, **לֹא יָכִילְנָא** – איני יכול לסבול זאת. שאלו שוב, **אֶשְׁטַר לָךְ מִשְׁטָר** – האם אמרח על גב העין סם רפואה. [**אָמַר לֵיהּ** רבי] **לֹא יָכִילְנָא** – גם את זה איני יכול לסבול. **הָוָה מוֹתִיב לֵיהּ בְּגוֹבְתָא דְּסַמְנֵי תּוּתֵי כֵּי סַדְיֵיהּ, וְאִיתַּסִּי** – הניח לו שמואל סמי רפואה בתוך קנה חלול, **וּנְתַנוּ תַּחַת מֵרַאשׁוֹתָיו, וְכוּחַ הַסַּם בְּקַע וְהָלַךְ דֶּרֶךְ עֶצֶם גֻּלְגַּלְתּוֹ וּמוֹחוֹ עַד שֶׁהִגִּיעַ לְעֵינָיו וְרִיפְּאָם. הָוָה קָא מִצְטַעֵר רַבִּי לְמִסְמְכֵיהּ, וְלֹא הָוָה מְסַתְּיֵיעָא מִילְּתָא** – רבי טרח לסמוך את שמואל ירחינאה, מפני שהיה חכם ובקי מאוד, אך לא הסתייע הדבר. **אָמַר לֵיהּ** שמואל, **לֹא לִצְטַעֵר מַר** על כך, **לְדִידִי חָזֵי לִי סִיפְרָא דְּאָדָם הָרִאשׁוֹן** – אני ראיתי את ספרו של אדם הראשון, **וּכְתִיב בֵּיהּ** – ושם נכתב, **שְׁמוּאֵל יַרְחִינָאָה** – הבקיא בסוד מהלך הירח,

שיעורי תהלים לשבוע פרשת וישב

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - י"ח כסלו מפרק פח עד סוף פרק פט	**יום רביעי - כ"א כסלו** מפרק קד עד סוף פרק קה
יום שני - י"ט כסלו פרק כ, מפרק צ עד סוף פרק צו	**יום חמישי - כ"ב כסלו** מפרק קו עד סוף פרק קז
יום שלישי - כ' כסלו פרק כ, מפרק צז עד סוף פרק קג	**יום שישי - כ"ג כסלו** מפרק קח עד סוף פרק קיב
שבת קודש - כ"ד כסלו פרק כ מפרק קיג עד סוף פרק קיח	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון י"ח כסלו

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 324, הוכח תוכיח... עד עמ' קסג, לעומת זה כו':

"הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ"[1] – אומרים על כך חכמינו ז"ל[2]: "אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים". – למרות שכבר הוכיחו פעם ועוד פעם – יעשו זאת אפילו מאה פעמים. וּלְזֹאת, – אומר רבנו הזקן, לֹא אוּכַל לְהִתְאַפֵּק וּלְהַחֲרִישׁ מִלְּזָעֹק עוֹד – למרות שרבנו הזקן כבר עורר והוכיח על כך,

בְּקוֹל עֲנוּת חֲלוּשָׁה[3]: – מצד עגמת הנפש שבענין, בְּמַטּוּתָא מִנַּיְכוּ, בְּרַחֲמִין נְפִישִׁין, – הריני מבקש מכם ברחמים רבים, חוּסוּ נָא עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם, וְהִשָּׁמְרוּ וְהִזָּהֲרוּ מְאֹד מְאֹד עַל הַעֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב - זוֹ תְּפִלָּה[4] בְּכַוָּנָה, לְהַתְחִיל – התפלה, כֻּלָּם יַחַד כְּאֶחָד מִלָּה בְּמִלָּה, וְלֹא זֶה בְּכֹה וְזֶה בְּכֹה, וְזֶה דּוֹמֵם וְזֶה מֵשִׂיחַ שִׂיחָה בְּטֵלָה, ה' יִשְׁמְרֵנוּ. וְעִקַּר הַסִּבָּה וּגְרָמָא בִּנְזָקִין – וגורם הנזק, מה שלא מתפללים כולם יחד כפי שצריך להיות, הוּא מֵהַיּוֹרְדִים לִפְנֵי הַתֵּבָה, – לפני ה"עמוד", שֶׁהוּא – הירידה לפני ה"תיבה", הֶפְקֵר לְכָל הָרוֹצֶה לִפְשֹׁט רַגְלָיו, הַחוֹטֵף אֶפְרָתִי[5], אוֹ מֵחֲמַת שֶׁאֵין גַּם אֶחָד רוֹצֶה וְכוּ'. – לגשת לפני ה"עמוד", ובמילא ניגש מי שאינו מתאים לכך. וְאִי לְזֹאת, – ולכן, זֹאת הָעֲצָה הַיְּעוּצָה, וְתַקָּנָה קְבוּעָה חֹק וְלֹא יַעֲבֹר עוֹד חַס־וְשָׁלוֹם, דְּהַיְנוּ לִבְחֹר אֲנָשִׁים קְבוּעִים הָרְאוּיִים לָזֶה – להתפלל לפני ה"עמוד", עַל־פִּי הַגּוֹרָל, אוֹ בְּרִצּוּי רֹב הַמְּנָיָן, – שירצו שאלה או אלה יתפללו לפני ה"עמוד". ומי הם הראויים לכך? דְּהַיְנוּ – אלה, שֶׁמִּתְפַּלְּלִים מִלָּה בְּמִלָּה בְּדֶרֶךְ הַמְּצוּעָ בְּקוֹל רָם, וְלֹא מַאֲרִיכִים – בתפלה, יוֹתֵר מִדַּאי וְלֹא מְקַצְּרִים וְחוֹטְפִים חַס־וְשָׁלוֹם. – את התפלה. וַעֲלֵיהֶם מֻטָּל חוֹבָה לִירֵד לִפְנֵי הַתֵּבָה, כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּיוֹמוֹ אֲשֶׁר יַגִּיעַ לוֹ, וְלֶאֱסֹף אֵלָיו סָבִיב סָמוּךְ – לבעל התפלה, כָּל הַמִּתְפַּלְּלִים בְּקוֹל קְצָת עַל־כָּל־פָּנִים, וְלֹא – אלה שמתפללים בְּלַחַשׁ וְלֹא – אלה ש–חוֹטְפִים חַס־וְשָׁלוֹם, וְכַמְבֹאָר בְּתַקָּנוֹת יְשָׁנוֹת בְּכַמָּה עֲרִיּוֹת, – שנקבע בהן כך. וְעַתָּה – אומר רבנו הזקן, בָּאתִי לְחַדְּשָׁן וּלְחַזְּקָן וּלְאַמְּצָן, כַּל יְמוֹטוּ עוֹד לְעוֹלָם חַס־וְשָׁלוֹם, (בכתב־יד: גְּוַאלְד) גְּוַאלְד), – כך היה כתוב בכתב־יד רבנו הזקן, באידיש[6] "גוואלד גוואלד", עַד מָתַי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ[7], – שלא להתפלל בכוונה כפי שצריך להיות, וְלֹא דַּי לָנוּ בְּכָל הַתּוֹכֵחוֹת וְהַצָּרוֹת שֶׁעָבְרוּ עָלֵינוּ ה' יִשְׁמְרֵנוּ, וִינַחֲמֵנוּ בְּכַפְּלַיִם לְתוּשִׁיָּה, וִיטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדוֹ בֶּאֱמֶת, חִזְּקוּ וְאִמְּצוּ לְבַבְכֶם כָּל הַמְיַחֲלִים לַה'[8]. גַּם – לקבוע, לִגְמֹר כָּל הַשַּׁ"ס בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, וּבְכָל עִיר וָעִיר לְחַלֵּק הַמַּסֶּכְתּוֹת עַל־פִּי הַגּוֹרָל אוֹ בְּרָצוֹן, – איזו מסכת ברצונו ללמוד במשך השנה, וְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִנְיָנִים הַרְבֵּה - יִגְמְרוּ – לימוד כל הש"ס, בְּכָל מִנְיָן וּמִנְיָן, וְאִם אֵיזֶה מִנְיָן קָטָן מֵהָכִיל – ואין בו מספיק אנשים לחלק כל הש"ס, יְצָרְפוּ אֲלֵיהֶם אֲנָשִׁים מֵאֵיזֶה מִנְיָן גָּדוֹל, בְּכָל יְשֻׁנָּה, חֹק וְלֹא יַעֲבֹר. – שמובטחים לסיים כל הש"ס במשך השנה. וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהַלּוֹמְדִים הַנַּ"ל – שלומדים מסכת מהש"ס כפי שחולק, יִגְמֹר לְעַצְמוֹ – לומר

קונטרס אחרון

הוכח תוכיח את עמיתך אפילו מאה פעמים. ולזאת לא אוכל להתאפק ולהחריש מלזעוק עוד בקול ענות חלושה במטותא מינייכו ברחמין נפישין חוסו נא על נפשותיכם. והשמרו והזהרו מאד מאד על התורה ועל העבודה שבלב זו תפלה בכוונה להתחיל כולם יחד כאחד מלה במלה ולא זה בכה וזה בכה וזה דומם וזה משיח שיחה בטילה ה' ישמרנו ועיקר הסיבה וגרמא בנזקין הוא מהיורדים לפני התיבה שהוא הפקר לכל הרוצה לפשוט רגליו החוטף אפרתי או מחמת שאין גם אחד רוצה וכו'. ואי לזאת זאת העצה היעוצה ותקנה קבועה חוק ולא יעבור עוד ח"ו דהיינו לבחור אנשים קבועים הראוים לזה עפ"י הגורל או בריצוי רוב המנין. דהיינו שמתפללים מלה במלה בדרך המיצוע בקול רם ולא מאריכים יותר מדאי ולא מקצרים וחוטפים ח"ו. ועליהם מוטל חובה לירד לפני התיבה כל אחד ואחד ביומו אשר יגיע לו ולאסוף אליו סביב סמוך כל המתפללים בקול קצת עכ"פ ולא בלחש ולא חוטפים ח"ו וכמבואר בתקנות ישנות בכמה עיירות. ועתה באתי לחדשן ולחזקן ולאמצן בל ימוטו עוד לעולם ח"ו (בכ"י גוואלד גוואלד) עד מתי יהיה זה לנו למוקש ולא די לנו בכל התוכחות והצרות שעברו עלינו ה' ישמרנו וינחמנו בכפלים לתושיה ויטהר לבנו לעבדו באמת. חזקו ואמצו לבבכם כל המייחלים לה'. גם לגמור כל הש"ס בכל שנה ושנה ובכל עיר ועיר לחלק המסכתות עפ"י הגורל או ברצון. ועיר שיש בה מנינים הרבה יגמרו בכל מנין ומנין. ואם איזה מנין קטן מהכיל יצרפו אליהם אנשים מאיזה מנין גדול בבל ישונה חק ולא יעבור. וכאו"א מהלומדים הנ"ל יגמור לעצמו בכל

---

1. קדושים יט, יז. **2.** ב"מ לא, א. **3.** ע"פ ל' הכתוב - תשא לב, יח. **4.** תענית ב, א. ספרי עה"פ עקב יא, יג. **5.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: (בספר לקוטי ביאורים ס"ע תפז): '"לפשוט רגליו' - ע"פ ל' שו"ת הרשב"א ח"א סי' תנ (הובא בב"י או"ח סנ"ג), 'החוטף' - ראה חולין (קלג, א) יל"ש (הובא בפרש"י) בלק תשסט: 'חוטפין ק"ש'. 'אפרתי' - אולי הכוונה לב' הפי' בזה הובאו ברד"ק (ש"א א, א): מיוחס, פליג חולק בקודשיא כו'". **6.** ראה לקוטי שיחות חכ"ג ע' 415. **7.** ל' הכתוב - וארא ו, ז. **8.** הערת כ"ק אדמו"ר

קונטרס אחרון

שבוע התמניא אפי' שבתהלים קי"ט. ולהיות מחמת חלישות הדור אין כח בכל אחד ואחד להתענות כראוי לו. לזאת עצה היעוצה כמארז"ל כל השומר שבת כהלכתו מוחלין לו על כל עוונותיו. כהלכתו דייקא. לכן מוטל על כל אחד ואחד להיות בקי בהלכתא רבתא לשבתא. וגם יזהר מאד שלא לשוח שום שיחה בטילה ח"ו. בהיות מודעת זאת לי"ח כי בכל המצות יש פנימיות וחיצוניות וחיצונית מהשבת הוא שביתה מעשיה גשמיית כמו ששבת ה' מעשות שמים וארץ גשמיים. ופנימית השבת היא הכוונה בתפלת השבת ובת"ת לדבקה בה' אחד כמ"ש שבת לה' אלקיך וזו היא בחי' זכור. ובחי' שמור בפנימיות היא השביתה מדיבורים גשמיים כמו ששבת ה' מיו"ד מאמרות שנבראו בהם שמים וארץ גשמיים כי זה לעומת זה כו':

בְּכָל שָׁבוּעַ הַ"תְּמַנְיָא אַפֵּי" שֶׁבִּתְהִלִּים – פרק קיט[9]. – בו כל אות היא התחלה של שמונה פסוקים המתחילים באותה אות; שמונה פסוקים מתחילים באות אל"ף וכך באות בי"ת עד תי"ו. לכאורה: איזו שייכות יש באמירת תהלים ללימוד הש"ס? – אומר על כך הרבי הקודם נשמתו־עדן בשיחה קדושה[10], שמכאן רואים, מתי לימוד הש"ס הוא בשלימות? – כאשר יחד עם הלימוד ישנה אמירת תהלים, ולאמירת תהלים צריכים ללימוד הש"ס. וְלִהְיוֹת מֵחֲמַת חֲלִישׁוּת הַדּוֹר אֵין כֹּחַ בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד לְהִתְעַנּוֹת כְּרָאוּי לוֹ, – כנזכר ב"אגרת התשובה"[11] מספר הצומות שספרי המוסר קבעו לצום על כל חטא – כדי להיות לרצון להקדוש־ברוך־הוא (אחרי התשובה) כמו לפני החטא, לְזֹאת עֵצָה הַיְעוּצָה כְּמַאֲמַר רַז"ל[12]: כָּל הַשּׁוֹמֵר שַׁבָּת כְּהִלְכָתוֹ מוֹחֲלִין לוֹ עַל כָּל עֲוֹנוֹתָיו - "כְּהִלְכָתוֹ" דַּיְקָא, – המלה "כהלכתו" היא כאן בדיוק, שכדי להיות שומר שבת כהלכתו – מן ההכרח שתהיה ידיעת הלכות שבת. לָכֵן מֻטָּל עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד – חובה, לִהְיוֹת בָּקִי בְּ"הִלְכָתָא רַבְּתִי לְשַׁבַּתָּא". – בהלכה הגדולה של שבת, בהתאם ללשון הגמרא[13] בנוגע שצריך למשמש בבגדיו בערב שבת עם חשיכה כדי להישמר מאיסור בשבת. כלומר, ישנן הלכות בהלכות שבת שאינן מורות מה הוא איסור – אלא גם איך להישמר מאיסור. וְגַם יִזָּהֵר מְאֹד שֶׁלֹּא לָשׂוּחַ שׂוּם שִׂיחָה בְּטֵלָה חַס־וְשָׁלוֹם. – בשבת. בִּהְיוֹת מוּדַעַת זֹאת – ידוע הדבר לְיוֹדְעֵי חֵן, – יודעי חכמה נסתרה, תורת הקבלה, כִּי בְּכָל הַמִּצְוֹת יֵשׁ פְּנִימִיּוּת וְחִיצוֹנִיּוּת, – הפנימיות והרוחניות של המצוה, וחיצונית והפעולה הגשמית של המצוה, וְחִיצוֹנִיּוּת – של המצוה, מֵהַשַּׁבָּת הִיא שְׁבִיתָה מֵעֲשֹׂיָה גַּשְׁמִיּוּת, כְּמוֹ שֶׁשָּׁבַת ה' מֵעֲשׂוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ גַּשְׁמִיִּים, וּפְנִימִיּוּת – מצות הַשַּׁבָּת הִיא הַכַּוָּנָה בִּתְפִלַּת הַשַּׁבָּת וּבְתַלְמוּד תּוֹרָה – להתפלל וללמוד בכוונה, לְדָבְקָה בַּה' אֶחָד, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[14]: "שַׁבָּת לַה' אֱלֹקֶיךָ", – שענין השביתה שהיא עליה, כפי שזה באדם בשעה שנח ממלאכה, עולה אז הכוח, שהיה מלובש במלאכה – למקורו בנפש, כך הוא ענין השביתה של שבת, התעלות הנפש (שהיתה עסוקה בימי החול ב"עובדין דחול", בעניני חולין) הנפש עולה ל"ה' אלקיך", ה' אחד. וְזוֹ – פנימיות השבת, הִיא בְּחִינַת "זָכוֹר", – שני ענינים בשבת "זכור" ו"שמור": "זכור את יום השבת לקדשו", ו"שמור את יום השבת לקדשו"[15], הרי ענין הכוונה והתעלות נפש היהודי בשבת, בתפלה ובתורה – הן הבחינה של "זכור", וּבְחִינַת "שָׁמוֹר" בְּפְנִימִיּוּת הִיא הַשְּׁבִיתָה מִדִּבּוּרִים גַּשְׁמִיִּים, כְּמוֹ שֶׁשָּׁבַת ה' מִיּוֹ"ד מַאֲמָרוֹת שֶׁנִּבְרְאוּ בָהֶם שָׁמַיִם וָאָרֶץ גַּשְׁמִיִּים, – "שמור" בחיצוניות היא השמירה ממלאכה ועשיה, ו"שמור" בפנימיות היא השמירה והמנוחה מדיבורים בענינים גשמיים, כִּי זֶה לְעֻמַּת זֶה כו'[16]: – הדיבורים בענינים גשמיים – הם ה"לעומת זה" של שביתת והתעלות היהודי בשבת – בענינים של תפלה ותורה.

גוט יום טוב.

לשנה טובה בלימוד החסידות ודרכי החסידות

תכתבו ותחתמו.

ממכתב אאמו"ר

. . . י"ט כסלו . . . החג אשר פדה בשלום נפשנו ואור וחיות נפשנו ניתן לנו, היום הזה הוא ראש השנה לדא"ח אשר הנחילנו אבותינו הקדושים וצוקלל"ה נ"ע זי"ע, והיא היא תורת הבעש"ט ז"ל.

זה היום תחלת מעשיך, שלימות הכוונה האמיתית בבריאת האדם עלי ארץ, להמשיך גילוי אור פנימיות תורתינו הקדושה, אשר נמשך ביום הזה בבחי' המשכה כללית על כללות השנה, ועלינו להעיר לבבנו ביום הזה בבחי' חפץ ורצון פנימי ועצמי באמיתת נקודת לבבנו, שיאיר נפשנו באור פנימיות תורתו ית'.

ממעמקים קראתיך ה', להמשיך בחי' עומק ופנימיות תורת ה' ומצות ה' מבחי' פנימיות ועצמות אוא"ס ב"ה שיאיר בפנימיות נפשנו, אשר כל עצמותינו (ר"ל כל מציאותינו, העצם וההתפשטות כו') יהיו אליו ית' לבד, לגרש מאתנו כל מדה רעה ומגונה מהמדות הטבעיות, כ"א כל עשיותינו וענינינו (הן בעבודה היינו תפלה ותומ"צ, והן בעניני עולם המוכרחים לקיום הגוף) יהיו בכוונה אמיתית לשם שמים אשר חפץ ה' כו', והשי"ת אב הרחמים ירחם עלינו וינחנו בדרך הטובה והישרה ישר יחזו פנימו . . .

שליט"א: "ל' הכתוב - תהלים לא, כה". **9.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לא ראיתי נזהרין בזה". ובמקום אחר מוסיף הרבי: "ולהעיר אשר בכמה מקומות נהוג לומר קאפיטל זה ביום השבת לאחרי תפלת מנחה (וכן הי' נוהג אאמו"ר ז"ל)". **10.** ספר השיחות תש"ד ע' 48. **11.** פרק ג'. **12.** שבת קיח, ב. **13.** שבת יב, א. **14.** יתרו כ, י. **15.** ואתחנן ה, יב. **16.** ע"פ קהלת ז, יד.

יום שני י"ט כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' א, ספר לקוטי אמרים הנקרא בשם... עד עמ' ג, ז"ל נבג"מ.

סֵפֶר לִקּוּטֵי אֲמָרִים חֵלֶק רִאשׁוֹן הַנִּקְרָא בְּשֵׁם סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים

בדף–השער של ספר ה"תניא", כותב רבנו הזקן, שהספר: **מְלֻקָּט מִפִּי סְפָרִים וּמִפִּי סוֹפְרִים קְדוֹשֵׁי עֶלְיוֹן נִשְׁמָתָם־עֵדֶן, מְיֻסָּד עַל פָּסוּק[1] "כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד, בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ";** – הלב, הפה והעשיה הם שלשת הכוחות: מחשבה, דיבור ומעשה, בהם מתלבשת הנפש, כדי לבצע את רצונה. כלומר, שלשה אלה הם כלי הביצוע של הנפש: "בפיך" – בכוח הדיבור שלך; "ובלבבך" – בכוח המחשבה שלך; "לעשותו" – בכוח המעשה שלך. במובן עמוק יותר, רומזת המלה "ובלבבך" לא רק על המחשבה, כי־אם גם על רגשי הלב, אהבה ויראה, לאהוב את הקב"ה ולירא מפניו: כשיהודי מקיים מצוה משום אהבתו להקב"ה, וביודעו שהדרך היחידה להתיחד עם הקב"ה, היא על־ידי קיום מצוותיו – נעשות אז המצוות מתוך רגש פנימי של חיות ועונג. כמי שעושה רצונו של ידידו האהוב עליו, שעשייתו היא בעונג ובחיות מיוחדים, הוא מתייגע אז לבצע הכל במדויק, לכל פרטיו, כדי להניח דעת ידידו. הרגש של יראת שמים, לירא מהקב"ה, פועל על היהודי, להימנע מלעשות דבר בניגוד לרצון הקב"ה. יהודי שומר על עצמו שלא להיכשל בעשיית עבירה בגלל רגש היראה שלו כלפי הקב"ה. זאת אומר לנו מחבר ספר ה"תניא", שהספר מבוסס על פסוק זה, לפיו קרוב הדבר של תורה ומצוות לקיימו מתוך רגש של אהבת ה' ויראת ה'. **לְבָאֵר הֵיטֵב, אֵיךְ הוּא קָרוֹב מְאֹד,** – מטבע האדם להיות לבו נוטה לתאוות גופניות, וכדי שהלב יתאווה לאלקות, נדרש להפוך את רגשות הלב בפועל מקצה אחד – מתאוות העולם־הזה, לקצה הפוך – לקדושה. כן מאד קשה לאדם לנטוע בלבו רגש היראה מהקב"ה, כמאמר הגמרא[2]: "וכי יראה מילתא זוטרתא היא", האם יראה היא דבר קטן? – כיצד, איפוא, אומר הפסוק ש"קרוב הדבר"? דבר זה בא ה"תניא" להסביר, **בְּדֶרֶךְ אֲרֻכָּה וּקְצָרָה,** בְּעֶזְרַת ה' יִתְבָּרֵךְ. – בשני אופנים מוסבר בספר, כיצד קרוב הדבר: "בדרך ארוכה" – על־ידי התבוננות, העמקת מחשבתו בגדולתו של הקב"ה ובחסדיו, יכול היהודי לעורר בעצמו אהבה להשי"ת ולירא מפניו; "בדרך קצרה" – על־ידי שמעורר את האהבה המסותרת שבקרבו, הנטועה בטבע מתולדתו בלבו של כל אחד מישראל, ואשר יש רק לעוררה ולגלותה. ועל כך מבוסס ספר ה"תניא". אגב, הספר נקרא בשם "תניא", על שם המלה הראשונה, בה פותח המחבר, רבנו הזקן, את ספרו.

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

שער ראשון

היכל שלישי

ספר
לקוטי אמרים
חלק ראשון
הנקרא בשם
ספר של בינונים

מלוקט מפי ספרים ומפי סופרים קדושי עליון נ"ע מיוסד על פסוק כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבבך לעשותו. לבאר היטב איך הוא קרוב מאוד בדרך ארוכה וקצרה בעזה"י.

על הסכמותיהם של הצדיקים רבי יהודא ליב הכהן ורבי זושא, מביא הרבי (מוהריי"צ) נ"ע באחד ממכתביו[1] קבלה מהרבי האמצעי, שרבנו הזקן כתב את ספר ה"תניא" במשך עשרים שנה, הוסיף והחסיר[2], ודייק דיוק רב בכל מילה, (ומביא דוגמה – אם לכתוב מילה מסויימת עם וא"ו או בלי וא"ו); עד שזיקק את הספר ב"חסר ויתיר" ורק אז, נתן רשות להעתיקו ולהפיצו ברבים. ברם, עקב "העתקות רבות" ו"העתקות שונות" על ידי אנשים שונים, "רבו כמו רבו הטעויות־סופר במאד מאד" (וכפי שמובא במקום אחר, היו גם כאלה ש"תואנה הם מבקשים" והכניסו במכוון שגיאות בענינים שונים, כדי שהענינים לא יתקבלו כפי מובנם האמיתי, וכך יתעורר רעש וכו'[3]).

שלח אז רבנו הזקן שלוחים מיוחדים אל הצדיקים רבי יהודא ליב הכהן ורבי זושא, לבקש הסכמתם להדפסת ספר ה"תניא". כפי שכתוב במכתב האמור[4] היו השלוחים, החסידים המפורסמים של רבנו הזקן – רבי משה ווילנקר, רבי פנחס משקלוב ורבי יצחק משה מיאס. אותם שלח רבנו הזקן להתייעץ עם הצדיקים האמורים אודות הדפסת הספר ולקבל הסכמתם. שני הצדיקים ביטאו את התפעלותם מספר ה"תניא". רבי יהודא ליב הכהן אמר: "ספר התניא הוא קטורת לכל המגיפות הרוחניות של עקבות משיחא".

רבי זושא אמר: "עם ה"תניא" ילכו יהודים לקראת משיח צדקנו".

שני הצדיקים כתבו הסכמותיהם בשבוע של פרשת תבוא, בגלל[5] שני טעמים:

---

1. דברים ל, יד. 2. ברכות לג, ב. 1. נדפס בספר 'קיצורים והערות על ספר התניא. עמוד קכא. 2. וראה (ועיין) בלקו"א מהדורא קמא (נדפס בהוצאת קה"ת, ברוקלין, נ.י. תשמ"ב) ובהערות וכו' שם. ומסתבר לומר שהיו כו"כ שינויים עוד קודם הכת"י הראשון ("הקונטרסים") שניתן לרבים ולהעתקה - הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א. 3. ועפ"ז יומתק לשון אדה"ז בסוף הקדמתו "סופרים שונים ומשונים", והוספתו אחר כך "מכל סיג וט"ס" - הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א. 4. בספר הקיצורים עמוד קכ"ה. 5. ספר הקיצורים, שם.

הסכמת

הרב החסיד המפורסם איש אלהי קדוש יאמר לו מוהר"ר **משולם זוסיל מאניפאלי:**

הנה בגלותי את הכתבים של הרב האי גאון – כפי הידוע, קראו במזריטש לרבנו הזקן "הרב", מפני שבו בחר הרב המגיד ממזריטש לכתוב את ה"שולחן ערוך" שלו, ותלמידי הרב המגיד, החבריא קדישא, הכתירוהו בשם "רב", כי "הלכתא כרב", **אִישׁ אֱלֹקִים קָדוֹשׁ וְטָהוֹר אַסְפַּקְלַרְיָא הַמְּאִירָה,** – המאיר כל דבר באור גלוי בבהירותו המלאה[7]. **וְטוֹב אֲשֶׁר עָשָׂה** – רבנו הזקן בכוחותיו האלקיים. **וַאֲשֶׁר הִפְלִיא ה' חֲסָדוֹ וְנָתַן בְּלִבּוֹ הַטָּהוֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל אֵלֶּה** – להעלות על הכתב הענינים של ספר ה"תניא", **לְהַרְאוֹת עַם ה' דְּרָכָיו הַקְּדוֹשִׁים. וּרְצוֹנוֹ** – של רבנו הזקן, **הָיָה שֶׁלֹּא לְהַעֲלוֹת אֶת הַכְּתָבִים הָהֵם לְבֵית הַדְּפוּס מֵחֲמַת שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ בְּכָךְ. רַק מֵחֲמַת הִתְפַּשְּׁטוּת הַקּוּנְטְרֵסִים הָהֵם בְּקֶרֶב כָּל יִשְׂרָאֵל בְּהַעֲתָקוֹת רַבּוֹת מִיְּדֵי סוֹפְרִים מְשֻׁנִּים,** – הוא משתמש במלה "משונים" ולא "שונים", ואפשר שברצונו לציין בכך על אלה שזייפו המאוסקים מי לזאת גמרנו בלבינו ליתן הסכמה לכל יניס מיס את ידו ואת רגלו[9] – ויש לומר שכוונת מלים אלו, שהוא עצמו לא ידפיסו מחדש וגם לא ימסור את הספר לאחרים להדפסה, שלא **לִגְרֹם לְהַמַּדְפִּיסִים הַנִּזְכָּרִים לְעָיֵל שׁוּם הֶזֵּק חַס־וְשָׁלוֹם בְּהַשָּׂגַת גְּבוּל בְּשׁוּם אֹפֶן. וְאָסוּר לְשׁוּם אָדָם לִדְפּוֹס** – להדפיס, **הַסֵּפֶר הַנַּ"ל** – ספר ה"תניא", **בְּלִתִּי יְדִיעַת הַמַּדְפִּיסִים הַנַּ"ל, עַד מֶשֶׁךְ חָמֵשׁ שָׁנִים רְצוּפִים מִיּוֹם דִּלְמַטָּה.** – בו נכתבה הסכמה זו. **וְשׁוֹמֵעַ לְדִבְרֵי אֵלֶּה - יָבֹא עָלָיו בִּרְכַּת טוֹב. הֲלֹא כֹּה דִּבְרֵי הַדּוֹרֵשׁ זֹאת לִכְבוֹד הַתּוֹרָה, הַיּוֹם יוֹם ג' שֶׁנִּכְפַּל בּוֹ "כִּי טוֹב",** – ביום שלישי למעשה בראשית, נאמר פעמיים "כי טוב", **פָּרָשַׁת תָּבֹא, שְׁנַת פְּדוּתֵנוּ לְפֶרֶט קָטָן.** – תקנ"ו בגימטריא פדותינ"ו, לפרט קטן, בלי לחשב את שנות האלפים מאז בריאת העולם, כי־אם מספר השנים של מאות, עשרות וכו' לאלף הנוכחי.

הַקָּטָן מְשֻׁלָּם זוֹסִיל מֵאֲנִיפָּאלִי.

---

6. ב"ר ה, ז. **7.** וכידוע החידוש דאספקלריא המאירה - ראה יבמות מט, ב חידוש משה רבינו ("כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה, משה נסתכל באספקלריא המאירה"). וכמבואר מעלת משה רבינו בזה ברמב"ם הל' יסודי התורה פ"ז ובמו"נ ח"ב פרק ל"ה. ובפי' המשניות בהקדמתו לפ' חלק, יסוד ז. - הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א. **8.** הראשון היה חתנו של רבנו הזקן, אביו של הרבי ה"צמח צדק"; והשני, ר' מרדכי הורביץ. המדפיס משקלוב. **9.** כלשון הכתוב בראשית מא, מד.

הסכמת הרב החסיד המפורסם איש אלהי קדוש יאמר לו מוהר"ר משולם זוסיל מאניפאלי:

הנה בראותי את הכתבים של הרב האי גאון איש אלקים קדוש וטהור אשר עשה ואשר הפליא ה' חסדו ונתן בלבו הטהור לעשות את כל אלה להראות עם ה' דרכיו הק'. ורצונו היה שלא להעלות את הכתבים ההם לבית הדפוס מחמת שאין דרכו בכך. רק מחמת התפשטות הקונטרסים ההם בקרב כל ישראל בהעתקות רבות מידי סופרים משונים ומחמת ריבוי העתקות שונות רבו הט"ס במאד. והוכרח להביא הקונטרסים ההם לבית הדפוס. והעיר ה' את רוח השותפים ה"ה הרבני המופלג הותיק מוהר"ר שלום שבנא במוהר"ר נח וה"ה הרבני המופלג הותיק מוהר"ר מרדכי במהור"ר שמואל הלוי להביא הקונטרסים ההם לבית הדפוס בסלוויטא ולפעלא טבא אמתי ויאר חיצא אך עלו בלבם מגור מסביב מן הדפוסים אשר רבו שדרכן להזיק ולקלקל המאוסרים אי לזאת גמרנו בלבינו ליתן הסכמה לכל יביס אים את ידו ואת רגלו לגרום להמדפיסים הנזכרים לעיל שום היזק חס ושלום בהשגת גבול בשום אופן. ואסור לשום אדם לדפוס הספר הנ"ל בלתי ידיעת המדפיסים הנ"ל עד משך חמש שנים לאופים מיום דלמטה ושומע לדברי אלה יבא עליו ברכת טוב הכ"ד הדורש זאת לכבוד התורה היום יום ג' שנכפל בו כי טוב פרשת תבא שנת פדותינו לפ"ק.

הקטן משולם זוסיל מאניפאלי.

הסכמת

הרב החסיד המפורסם איש אלהי קדוש יאמר לו מוהר"ר **יהודא ליב הכהן:**

חכמת אדם תאיר פני הארץ בראותי ידי קדש **המחבר הרב הגאון** איש אלקים קדוש וטהור חביד ועניו אשר מכבר נגלה מסתריו יושב בשבת תחכמוני אצל **אדונינו מורינו ורבינו גאון עולם** ולה מיס **מבאר מים חיים** וכעת ישמח **ישראל** בהגלות דברי קדשו המחובר להביא לבית הדפוס ללמד לעם ה' דרכי קדש כאשר כל אחד יחזה בפנימיות דבריו והמפורסם אין לריך לאיה רק מחשש קלקול הדבר שלא יגרום היזק למדפיסים בתתי ליתן תוקף ואחזרה לכל יביס אים את ידו ורגלו לדפוס עד משך חמש שנים מיום דלמטה ושומע לדברי אלה יבוא עליו ברכת טוב הכ"ד המדבר זאת לכבוד התורה היום יום ג' פרשה תבא תקנ"ו לפ"ק.

יהודא ליב הכהן.

1 **הַסִּכְמַת הָרַב הֶחָסִיד הַמְפֻרְסָם, אִישׁ אֱלֹהִי, קָדוֹשׁ יֹאמַר**
2 **לוֹ, מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הָרַב רַבִּי יְהוּדָא לֵיב הַכֹּהֵן:**
3 **חָכְמַת אָדָם תָּאִיר פְּנֵי הָאָרֶץ, בִּרְאוֹתִי יְדֵי[10] קֹדֶשׁ** – כתבי,
4 **הַמְחַבֵּר הָרַב הַגָּאוֹן אִישׁ אֱלֹקִים קָדוֹשׁ וְטָהוֹר חָסִיד**
5 **וְעָנָו, אֲשֶׁר מִכְּבָר נִגְלָה**
6 **מִסְתָּרָיו,** – שלמרות
7 השתדלותו להישאר
8 נסתר, שלא ידעו
9 מצדקותו ומגדולתו, כבר
10 מזמן נתגלו צדקותו
11 וגדלותו, **יוֹשֵׁב בְּשֶׁבֶת**
12 **תַּחְכְּמוֹנִי[11] אֵצֶל**
13 **אֲדוֹנֵנוּ מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ**
14 **גָּאוֹן עוֹלָם,** – וי"ל
15 כפשוטו בנגלה – והכוונה
16 על הרב המגיד ממזריטש,
17 **וְדָלָה מַיִם** – למד תורה,
18 **מִבְּאֵר מַיִם חַיִּים,** –
19 יש המפרשים שבמלה
20 "מבאר" – אותיות אברם
21 – הוא מרמז על רבי
22 אברהם "המלאך" בנו של
23 הרב המגיד ממזריטש,
24 **וְכָעֵת יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל** –
25 הכוונה על הבעל־שם־
26 טוב, ששמו הקדוש היה
27 ישראל, **בְּהִגָּלוֹת דִּבְרֵי**
28 **קָדְשׁוֹ** – התגלות דברי
29 הבעל־שם־טוב היא
30 ב"תניא", בו מתגלים דברי
31 הבעל־שם־טוב בשכל
32 והשגה של חב"ד,
33 **הַמְּחוּבָּר לְהָבִיא לְבֵית**
34 **הַדְּפוּס** – כדי **לְלַמֵּד לְעַם**
35 **ה'** – לבני ישראל, **דַּרְכֵי קֹדֶשׁ, כַּאֲשֶׁר כָּל אֶחָד יֶחֱזֶה –**
36 יראה, **בִּפְנִימִיּוּת דְּבָרָיו, וְהַמְּפֻרְסָם אֵין צָרִיךְ רְאִיָּה. –**
37 ובגלל כך לא היה ספר זה זקוק להסכמה, **רַק מֵחֲשַׁשׁ קִלְקוּל**
38 **הַדָּבָר** – של הדפסת הספר, **שֶׁלֹּא יִגְרוֹם הֶזֵּק לַמַּדְפִּיסִים,**
39 **בְּאֹתִי לִתֵּן תֹּקֶף וְאַזְהָרָה לְכָל יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ וְרַגְלוֹ**
40 **לְדַפּוֹס** – להדפיס את הספר, **עַד מֶשֶׁךְ חָמֵשׁ שָׁנִים מִיּוֹם**
41 **דִּלְמַטָּה. וְשׁוֹמֵעַ לִדְבָרֵי אֵלֶּה - יָבֹא עָלָיו בִּרְכַּת טוֹב. הַלֹּא**
42 **כֹּה דִּבְרֵי הַמְדַבֵּר זֹאת**
43 **לִכְבוֹד הַתּוֹרָה, הַיּוֹם**
44 **יוֹם ג' פָּרָשָׁה תָּבֹא**
45 **תקנ"ו לְפֶרֶט קָטָן.**
46 **יְהוּדָא לֵיב הַכֹּהֵן[12].**
47 שמעתי מהחסיד
48 המפורסם, רבי יצחק
49 מתמיד, זכרונו לברכה:
50 כשהשלוחים הביאו את
51 ה"תניא" לאניפאלי, אל
52 רבי יהודא לייב הכהן
53 ורבי זושא, הם השאירו
54 בידם את הקונטרסים
55 למשך הלילה, כדי
56 שהצדיקים יעיינו בהם.
57 בשעה שעיין ב"תניא",
58 באמצע הלילה, נכנס רבי
59 יהודה לייב הכהן
60 בהתפעלות עצומה
61 ובתהלהבות רבה, ומבלי
62 יכולת לעצור בתוכו את
63 ההתרגשות הגדולה,
64 החליט ללכת אל רבי
65 זושא (שניהם דרו
66 באניפאלי), להתחלק אתו
67 בהתלהבותו המרובה
68 מספר ה"תניא". אותו
69 דבר אירע גם אצל רבי
70 זושא, שגם הוא לא היה
71 יכול לעצור בקרבו את
72 ההתרגשות הגדולה, והחליט ללכת אל רבי יהודה לייב הכהן
73 – כך שהם נפגשו ברחוב בהלכם אחד אל השני, ו"אניפאלי
74 כולה בערה...".

---

10. ואולי השמטת המעתיק יש כאן, וצ"ל "כתבי ידי" - כבהסכמה הקודמת - הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א. **11.** לשון הכתוב שמואל ב כג, ח. **12.** בעהמ"ס "אור הגנוז". וי"ל שזהו הטעם להחידוש הכי גדול: כתיבת הסכמה מהצ"צ לספר - הוא ספר הנ"ל. ראה בית רבי, תולדות הרב פרק נד.

הסכמת

הרבנים שי' בני הגאון המחבר ז"ל נ"ע.

היות שהוסכם אצלינו ליתן רשות והרמנא להעלות על מכבש הדפוס לזכרון לבנ"י כתוב דברי יושר ואמת דברי אלקים חיים של א"א מו"ר ז"ל כתובים בכתב ידו הקדושה בעצמו ולשונו הקדוש שכל דבריו כגחלי אש בוערות ילהיבו הלבבות לקרבן לאביהן שבשמים. ובשם אגרת הקדש נקראו שרובם היו אגרת שלוח מאת כ"ק להורות לעם ה' הדרך ילכו בה והמעשה אשר יעשון ומחמת שבכמה מקומות הציב לו ציונים בס' לקוטי אמרים שלו וד"ת עניים במקום אחד ועשירים במ"א ומה גם בשביל דבר שנתחדש בו קונטרס אחרון על איזה פרקים אשר כתב בעת חיברו הס' לק"א פלפול ועיון עמוק על מאמרי זהר וע"ח ופע"ח שנראים כסותרים זא"ז וברוח מבינתו מישבם כל דיבור על אופניו שכתב בלק"א ראו ראינו שראוי ונכון לחברם עם ספר לקוטי אמרים ואגה"ת של כ"ק א"א מו"ר ז"ל. אי לזאת באנו להטיל גודא רבה וגזרת נח"ש דרבנן דלית לה אסוותא שלא ירים איש את ידו להדפיס כתבניתם או זה בלא זה משך חמשה שנים מיום דלמטה ברם כגון דא צריך לאודועי שבעו"ה ספו תמו כתבי ידו הקדושה בעצמו אשר היו בדקדוק גדול לא חסר ולא יתר אות א' ולא נשאר כ"א זה המעט מהרבה אשר נלקטו אחד לאחד מהעתקות המפוזרים אצל התלמידים ואם המצא תמצא איזה טעות שגיאות מי יבין ימצא הטעות דמוכח מטעות סופר והכוונה תהיה ברורה:

נאום **דוב בער** בא"א מו"ר הגאון החסיד קדוש ישראל מרנא ורבנא **שניאור זלמן** ז"ל נבג"מ.

ונאום **חיים אברהם** בא"א מו"ר הגאון החסיד מרנא ורבנא **שניאור זלמן** זצ"ל נבג"מ.

ונאום **משה** בא"א מו"ר הגאון החסיד **שניאור זלמן** ז"ל נבג"מ.

---

13. בסימנים: ג, ה, ו, יז, יח, כ, (כה?), כט, קו"א ד"ה וצדקה כנחל. **14.** ראה ירושלמי ר"ה ג, ח. ומובא בתוס' ד"ה אלא, כריתות יד, ב.

15. בהוצאה הראשונה (שקלאוו תקע"ד) בא בסיום ההסכמה: "היום יום ה' כ"ב אייר תקע"ד לפ"ק". **16.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: לע"ע לא מצאתי שיעירו על השינוי שבתוארי אדה"ז שבחתימות בניו, וכל אחד משמיט ב' תיבות מהחתימה שלפניו - ע"פ הוצאות דתר"ס ואילך. ואולי י"ל: בזמן חתימת ההסכמה הי' החותם הא' (נשיא ומורם מעם -) קדוש ישראל, ולכן מדגיש - שדוקא אדה"ז הוא "קדוש ישראל"; החותם הב' - הי' אז רב ופוסק - "מרנא ורבנא" - ולכן מדגיש שדוקא אדה"ז הוא "מרנא ורבנא"; החותם הג' - הי' אז גאון וחסיד (כידוע בסיפורי רבותינו נשיאינו) ולכן מדגיש שדוקא אדה"ז הוא "הגאון החסיד". הוספת "צדיק" - ב"זצ"ל" שבחתימה הב'

יום שלישי כ' כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 6, הקדמת המלקט... עד עמ' ד, בעלה וגו':

הקדמת המלקט

והיא אגרת השלוחה לכללות אנשי שלומינו יצ"ו:

אליכם אישים אקרא שמעו אלי רודפי צדק מבקשי ה' וישמע אליכם אלקים למגדול ועד קטן כל אנ"ש דמדינתינו וסמוכות שלה איש על מקומו יבוא לשלום וחיים עד העולם נס"ו אכי"ר:

הנה מודעת זאת כי מרגלא בפומי דאינשי בכל אנ"ש לאמר כי אינה דומה שמיעת דברי מוסר לראייה וקריאה בספרים שהקורא קורא לפי דרכו ודעתו ולפי השגת ותפיסת שכלו באשר הוא שם ואם שכלו ודעתו מבולבלים ובחשיכה יתהלכו בעבודת ה' בקושי יכול לראות את האור כי טוב הגנוז בספרים אף כי מתוק האור לעינים ומרפא לנפש ובר מן דין הנה ספרי היראה הבנויים ע"פ שכל אנושי בוודאי אינן שוין לכל נפש כי אין כל השכלים והדעות שוות ואין שכל אדם זה מתפעל ומתעורר ממה שמתפעל שכל חבירו וכמו שארז"ל גבי ברכת חכם הרזים על ששים ריבוא מישראל שאין דעותיהם דומות זו לזו וכו' וכמ"ש הרמב"ן ז"ל במלחמות שם בפירוש הספרי גבי יהושע שנאמר בו איש אשר רוח בו שיכול להלוך נגד רוחו של כל אחד ואחד וכו'. אלא אפילו בספרי

1 הַקְדָּמַת הַמְלַקֵּט

2 רבנו הזקן, בגודל ענוותנותו, קורא לספר ה"תניא" – "לקוטי
3 אמרים", אוסף, "מפי ספרים ומפי סופרים", של ענינים, ואת
4 הקדמתו זו הוא מציין כ"הקדמת **המלקט**". **וְהִיא אִגֶּרֶת**
5 **הַשְּׁלוּחָה לִכְלָלוּת אַנְשֵׁי**
6 **שְׁלוֹמֵנוּ,** – אל כל 1
7 החסידים, **יִשְׁמְרֵם צוּרָם** 2 3
8 **וִיחַיֵּם:**[1] 4
9 **אֲלֵיכֶם אִישִׁים אֶקְרָא,** 5
10 **שִׁמְעוּ אֵלַי רוֹדְפֵי צֶדֶק** 6
11 **מְבַקְשֵׁי ה',** **וְיִשְׁמַע** 7
12 **אֲלֵיכֶם אֱלֹקִים לְמִגָּדוֹל** 8
13 **וְעַד קָטָן,** – מגדולי בעלי 9
14 המדריגה בעבודת ה', עד 10
15 לאלה שהם נחותים 11
16 במדריגה, **כָּל אַנְשֵׁי** 12
17 **שְׁלוֹמֵנוּ** **דִּמְדִינָתֵנוּ** 13
18 **וּסְמוּכוֹת שֶׁלָּהּ, אִישׁ עַל** 14
19 **מְקוֹמוֹ יָבוֹא לְשָׁלוֹם** 15
20 **וְחַיִּים עַד הָעוֹלָם נֶצַח** 16
21 **סֶלָה וָעֶד, אָמֵן כֵּן יְהִי** 17
22 **רָצוֹן:** 18
23 **הִנֵּה מוֹדַעַת זֹאת, כִּי** 19
24 **מְרֻגְלָא בְּפוּמֵי דְּאִינְשֵׁי** 20
25 **בְּכָל אַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ לֵאמֹר,** – ידוע שרגיל בפי אנשי שלומינו
26 לומר, **כִּי אֵינָהּ דּוֹמָה שְׁמִיעַת דִּבְרֵי מוּסָר לִרְאִיָּה וּקְרִיאָה**
27 **בַּסְּפָרִים,** – שהקריאה בעניני מוסר והתעוררות מתוך ספרים,
28 שנכתבו בשביל כולם, איננה מביאה אותה תועלת, כפי שזה
29 כאשר שומעים אותם ענינים באופן אישי מפיו של המדבר.
30 **שֶׁהַקּוֹרֵא** – בספרים, **קוֹרֵא לְפִי דַּרְכּוֹ וְדַעְתּוֹ וּלְפִי הַשָּׂגַת**
31 **וּתְפִיסַת שִׂכְלוֹ בַּאֲשֶׁר הוּא שָׁם, וְאִם שִׂכְלוֹ וְדַעְתּוֹ**
32 **מְבֻלְבָּלִים וּבַחֲשֵׁכָה יִתְהַלֵּכוּ בַּעֲבוֹדַת ה', בְּקֹשִׁי יָכוֹל**
33 **לִרְאוֹת אֶת הָאוֹר כִּי־טוֹב הַגָּנוּז בַּסְּפָרִים, אַף כִּי מָתוֹק**
34 **הָאוֹר** – השורה בספרים, **לָעֵינַיִם וּמַרְפֵּא לַנֶּפֶשׁ.** – אך, מפני
35 ששכלו מבולבל והוא ממשש באפילה בענינים של עבודת ה',
36 אין הוא רואה את האור שיכול וצריך להביא מרפא לנפשו.
37 להלן מסביר רבנו הזקן, שספרי המוסר חלוקים בשני סוגים: א)
38 ספרים הבנוים על פי שכל אנושי, שהשכל האנושי מכתיב את
39 עניני המוסר והמדות. וברור הדבר שאין ספרים אלה שווים לכל
40 אחד, שהרי בני אדם אינם שווים בדעתם ובשכלם, ולכן אפשרי
41 הדבר שאותו ענין ישפיע על אחד התעוררות והתפעלות, ובשני
42 – לא. ב) ספרים הבנויים
43 על מדרשי רז"ל,
44 שבהיותם ענינים של
45 תורה, יש להם שייכות
46 **לכל** אחד מישראל,
47 וממילא יש בהם ענין (או
48 ענינים) שיש לו שייכות
49 מיוחדת **אליו**, שיהיה
50 ביכולתו להתפעל
51 ולהתעורר. ברם, רבנו
52 הזקן מסביר, שגם בספרים
53 **אלה** (מהסוג השני) לא
54 כל אחד זוכה להכיר את
55 מקומו הפרטי, ולקלוט את
56 מה שיש לו שייכות
57 מיוחדת אליו. ובלשון
58 רבנו הזקן: **וּבַר מִן דֵּין,** –
59 וחוץ מזה, שבגלל
60 הבלבול בשכלו וכדומה,
61 אין ביכולתו לראות את
62 ה"אור כי טוב" בספרים, **הִנֵּה סִפְרֵי הַיִּרְאָה** – ספרי המוסר,
63 **הַבְּנוּיִים עַל־פִּי שֵׂכֶל אֱנוֹשִׁי בְּוַדַּאי אֵינָן שָׁוִין לְכָל נֶפֶשׁ, כִּי**
64 **אֵין כָּל הַשְּׂכָלִים וְהַדֵּעוֹת שָׁווֹת, וְאֵין שֵׂכֶל אָדָם זֶה מִתְפָּעֵל**
65 **וּמִתְעוֹרֵר מִמַּה שֶׁמִּתְפָּעֵל וּמִתְעוֹרֵר שֵׂכֶל חֲבֵרוֹ, וּכְמוֹ**
66 **שֶׁאָמְרוּ רַז"ל**[2] **גַּבֵּי** – בקשר **לִבְרִכַּת חֲכַם הָרָזִים עַל שִׁשִּׁים**
67 **רִבּוֹא מִיִּשְׂרָאֵל,** – בשעה שרואים שש מאות אלף מישראל,
68 יש לברך "ברוך חכם הרזים" – מברכים את הקב"ה שהוא החכם
69 שיודע סודותיהם של כל שש מאות האלף, **שֶׁאֵין דֵּעוֹתֵיהֶם** –
70 והבנתם ורגשותיהם, **דּוֹמוֹת זוֹ לָזוֹ וְכוּ',** **וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב**
71 **הָרַמְבַּ"ן זַ"ל בַּ'מִלְחֲמוֹת' שָׁם**[3] **בְּפֵרוּשׁ הַ'סִּפְרִי' גַּבֵּי יְהוֹשֻׁעַ**
72 **שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ**[4] – שהוא היה **"אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ",** – ומפרש
73 ה"ספרי" שהכוונה ב"רוח בו" היא: **שֶׁיָּכוֹל לַהֲלוֹךְ נֶגֶד רוּחוֹ שֶׁל**
74 **כָּל אֶחָד וְאֶחָד וְכוּ'**[5]. **אֶלָּא אֲפִלּוּ בְּסִפְרֵי הַיִּרְאָה** – ספרי

- (באם כן הוא בהכת"י ושאר הדפוסים) י"ל ג"כ ע"ד הנ"ל - ע"פ הידוע שהי' מצויין בצדקות שלו, בעניוות ושפלות בעיני עצמו וכו'.

1. או י"ל ישמרם צורנו וגואלנו, או כיוצא בו. ולהעיר מתפלת "צור ישראל קומה בעזרת..." - אולי לכן ג"כ הוא בר"ת בכדי שיכלול כל הברכות. - **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א.** **2.** ברכות נח, א. **3.** על הרי"ף שעל הגמרא הנזכרת. **4.** במדבר כז, יח. **5.** את עצם הפירוש "שיכול להלוך נגד רוחו של כל אחד ואחד", יכול היה רבנו הזקן להביא גם מרש"י על הפסוק, שהוא אומר שם "שיוכל להלוך נגד רוחו של כל אחד ואחד"; ומה שהוא מביא זאת מהרמב"ן, הוא מפני שהרמב"ן מבאר שם שישנו חכם גדול כזה, **שהוא עצמו** כולל בתוכו את דעותיהם של כל ששים הרבוא; שלכן בירך ר' חנינא ברי' דר' איקא את ברכת "חכם הרזים" על רב פפא ור' הונא ברי' דר' יהושע, כפי שמברכים על ששים רבוא מישראל, שכן, ר' חנינא ראה והכיר בהם, שהם נושאים בתוכם דיעותיהם של ששים רבוא. אך זה צריך להיות כזה שמכיר זאת בשני, ולכן אומר הרמב"ן - להלכה - שלא לברך ברכה זו אלא על ששים רבוא דוקא שאין

המוסר, **אֲשֶׁר יְסוֹדוֹתָם בְּהַרְרֵי קֹדֶשׁ מִדְּרָשֵׁי חֲז"ל אֲשֶׁר רוּחַ ה' דִּבֶּר בָּם, וּמִלָּתוֹ** – של הקב"ה, **עַל לְשׁוֹנָם**[6] – ועליהם בנויים ספרי מוסר אלה, **וְאוֹרַיְתָא וְקוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא כֻּלָּא חַד,** – התורה והקב"ה הם דבר אחד; **וְכָל שִׁשִּׁים רִבּוֹא כְּלָלוּת יִשְׂרָאֵל וּפְרָטֵיהֶם**[7] **עַד נִיצוּץ** – של כָּל שֶׁבַּכְּלָלִים וּפְחוּתֵי הָעֵרֶךְ שֶׁבְּעַמֵּנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כֻּלְּהוּ מִתְקַשְּׁרָן **בְּאוֹרַיְתָא,** – כל אלה מתקשרים בתורה, **וְאוֹרַיְתָא הִיא הַמְקַשֶּׁרֶת אוֹתָן לַהקב"ה כַּנּוֹדָע בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[8], – והתורה הרי כבר כוללת בתוכה מה שנוגע לשכלו ולדעתו של כל אחד מישראל – הֲרֵי זֶה דֶּרֶךְ כְּלָלוּת לִכְלָלוּת יִשְׂרָאֵל. – מכל־מקום הרי דבר זה הוא ענין כללי המופנה לכלל כולו. **וְאַף שֶׁנִּתְּנָה** לְדָרֹשׁ בִּכְלָל **הַתּוֹרָה וּפְרָטֵי פְרָטוּת לְכָל נֶפֶשׁ פְּרָטִית מִיִּשְׂרָאֵל הַמֻּשְׂרֶשֶׁת בָּהּ,** – בתורה, הרי שבתורה ישנם לא רק הענינים של כלל ישראל, אלא של כל אחד מישראל במיוחד, וספרי המוסר הבנויים על מדרשי רז"ל שבתורה, כוללים בתוכם גם הענינים הפרטיים הנוגעים לכל יהודי לחודו? – הֲרֵי אֵין כָּל אָדָם זוֹכֶה לִהְיוֹת מַכִּיר מְקוֹמוֹ הַפְּרָטִי שֶׁבַּתּוֹרָה: – לדעת איך ללמוד את ההוראות בעבודת ה' וענייני התעוררות הנוגעים אליו בפרט. **וְהִנֵּה, אַף בְּהִלְּכוֹת אִסּוּר וְהֶתֵּר הַנְּגֻלּוֹת לָנוּ וּלְבָנֵינוּ**[9] **מָצָאנוּ רָאינוּ מַחֲלֹקֶת תַּנָּאִים וְאֲמוֹרָאִים מִן הַקָּצֶה אֶל הַקָּצֶה מַמָּשׁ,** – שאחד אומר ההיפך מהשני – זה אוסר וזה מתיר וכדומה, **וְאֵלּוּ וְאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים**[10] **לְשׁוֹן רַבִּים** – לא אלקה חי, אלא אלקים חיים שהוא לשון רבים, **עַל שֵׁם מְקוֹר הַחַיִּים לְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל הַנֶּחֱלָקוֹת** – נשמות ישראל, וממילא כך הדבר גם במקורם, **דֶּרֶךְ כְּלָל לִשְׁלֹשָׁה קַוִּין, יָמִין וּשְׂמֹאל וְאֶמְצַע, שֶׁהֵם** – שלשה קוים אלה, הם: **חֶסֶד** – קו הימין, **וּגְבוּרָה** – קו השמאל, **וְכוּ',** – כלומר, תפארת שהוא הקו האמצעי. **וּנְשָׁמוֹת שֶׁשָּׁרְשָׁן מִמִּדַּת חֶסֶד הַנֶּהֱנָתָן גַּם כֵּן לְהַטּוֹת כְּלַפֵּי חֶסֶד לְהָקֵל כּוּ'** – להתיר את הדבר כדי שיוכל לעלות לקדושה, שהוא ענין של חסד; ואותו דבר בנשמות ששרשן ממדת הגבורה וכו', **כַּנּוֹדָע,** – כפי שרבנו הזקן מבאר בפרוטרוט ב"אגרת הקדש" סימן יג, שלכן בית־שמאי לרוב מחמירים, מפני ששורשם ממדת הגבורה, ובית־הלל מקילים ברוב המקרים, מפני ששורשם ממדת החסד; אלא, היות שבקדושה הכל בהתכללות, כך שחסד כוללת בתוכה גם גבורה, וגבורה כוללת בתוכה גם חסד, לכן ישנם מקרים בהם בית־שמאי מקילים ובית־הלל מחמירים. – הרי אם כך הדבר בענינים של נגלה דתורה, שאפשר הדבר שתהיה מחלוקת "מן הקצה אל הקצה" בהסקת מסקנת פסק ההלכה מהתורה – **וְכָל־שֶׁכֵּן** וְכָל־וָחֹמֶר – בענינים שהם **בְּהַנִּסְתָּרוֹת לַה' אֱלֹהֵינוּ דְּאִינּוּן דְּחִילוּ וּרְחִימוּ** – שהם יראה ואהבה, **דְּכְמוֹחָא וְלִבָּא דְּכָל חַד וְחַד לְפוּם שִׁיעוּרָא דִּילֵיהּ** – המתבטאים במוחו ולבו של כל אחד ואחד לפי שיעורו, **לְפוּם מַה דְּמִשַּׁעַר בְּלִבֵּיהּ,** – לפי מה שהוא משער בלבו, ופותח "שער" בלבו, דרכו תאיר ההשגה שבמוח בלבו. **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[11] **עַל פָּסוּק**[12] **נוֹדָע בַּשְּׁעָרִים בַּעֲלָהּ וְגוֹ':** – הזוהר מפרש ש"בעלה" היינו הקב"ה, ה'בעל' של כנסת ישראל, והוא "נודע אתיידע ואתדבק", – הוא נעשה ידוע ומתדבקים בו; "בשערים", לפי מה שמשערים ("בשערים" מלשון השערה) בשכל ובהשגה, ולפי השער ("בשערים" מלשון שער) שפותחים בלב כדי לקלוט את ההשגה מהמוח. על־כל־פנים מתברר מדברי הזוהר הקדוש, שהענינים של אהבה ויראה, של דביקות בהקב"ה, הם בכל אחד לפי שיעורו הפרטי (זהו פירוש שלישי בזוהר שם: "שערים" מלשון שיעור) – וכשמדובר על עניני יראת ה' ואהבת ה', מוצדקת לכאורה ההתבטאות בין החסידים (אנ"ש) ש"אינה דומה שמיעה לראיה", שאינו דומה מה ששומעים מהרבי דברי התעוררות והדרכות בעבודת ה' למה שרואים וקוראים בספרים – ואילו רבנו הזקן מכניס כאן בספר (בספר ה"תניא") הוראות והדרכות בעבודה הפנימית של אהבת ה' ויראת ה'? אבל רבנו הזקן מסביר להלן, שמדובר כאן ב"יודעיי ומכיריי", באלה שידעו והכירו את רבנו הזקן, אלה שהיו שואלים אותו ב"יחידות" עצות בעניני עבודת ה'; חסידים מפרשים, שהכוונה היא גם כן על אלה שרבנו הזקן יודע **אותם** ומכיר **אותם**, ובכך נכללות כל הנשמות שלמדו, לומדות ותלמדנה את ספר

הקדמה

היראה אשר יסודותם בהררי קודש מדרשי חז"ל אשר רוח ה' דבר בם ומלתו על לשונם ואורייתא וקב"ה כולא חד וכל ששים רבוא כללות ישראל ופרטיהם עד ניצוץ קל שבקלים ופחותי הערך שבעמינו בני ישראל כולהו מתקשראן באורייתא ואורייתא היא המקשרת אותן להקב"ה כנודע בזה"ק הרי זה דרך כללות לכללות ישראל ואף שניתנה התורה לידרש בכלל ופרט ופרטי פרטות לכל נפש פרטית מישראל המושרשת בה הרי אין כל אדם זוכה להיות מכיר מקומו הפרטי שבתורה: והנה אף בהלכות איסור והיתר הנגלות לנו ולבנינו מצאנו ראינו מחלוקת תנאים ואמוראים מן הקצה אל הקצה ממש ואלו ואלו דברי אלהים חיים לשון רבים על שם מקור החיים לנשמות ישראל הנחלקות דרך כלל לשלשה קוין ימין ושמאל ואמצע שהם חסד וגבורה וכו' ונשמות ששרשן ממדת חסד הנהנתן גם כן להטות כלפי חסד להקל כו' כנודע וכ"ש וק"ו בהנסתרות לה' אלהינו דאינון דחילו ורחימו דבמוחא ולבא דכל חד וחד לפום שיעורא דיליה לפום מה דמשער בליביה כמ"ש בזה"ק על פסוק נודע בשערים בעלה וגו':

דיעותיהם שוות. עכ"פ מהרמב"ן מסתבר שישנו מקרה כזה - וחסידים, שהם "יודעיי ומכיריי" (כלשונו של רבנו הזקן להלן) רואים ומכירים ברבנו הזקן שהוא זה "שיוכל להלוך נגד רוחו של כל אחד ואחד", שכן, בהיותו נשמה כללית הוא כולל בתוכו מ"רוחו של כל אחד ואחד". **6.** על פי לשון הכתוב שמואל ב כג, ב. **7.** על פי תניא פל"ו - מח, א. **8.** חלק ג', עג, ב. **9.** על פי לשון הפסוק דברים כט, כח: "הנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו וגו'. **10.** עירובין יג, ב. **11.** חלק א' ק"ג ע"א וע"ב. **12.** משלי לא, כג.

ה"תניא" – את כל אלה ידע והכיר רבנו הזקן, ובשבילם כתב בספר זה עצות והוראות בעבודת ה', כאילו נכנסו הם כולם אליו ל"יחידות"; וכפי שהרבי הרש"ב נשמתו־עדן אומר[13]: לימוד התניא משמעו לדבר עם רבנו הזקן. ובלשון רבנו הזקן:

יום רביעי כ"א כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' ד, אך ביודעיי... עד עמ' 8, אמרים הנ"ל.

אַךְ בְּיוֹדְעֵי וּמַכִּירֵי קָאֲמִינָא, – אני מדבר אודות אלה שאני יודע אותם ומכירם – אומר רבנו הזקן, **הֵם כָּל אֶחָד וְאֶחָד מַאֲנַשֵּׁי שְׁלוֹמֵנוּ שֶׁבִּמְדִינָתֵינוּ וּסְמוּכוֹת שֶׁלָּהּ** – והסמוכות למדינתנו, **אֲשֶׁר הָיָה הַדִּבּוּר שֶׁל חִיבָּה מְצוּי בֵּינֵינוּ** – בהיכנסם אל רבנו הזקן ל"יחידות", **וְגִילוּ לְפָנַי כָּל תַּעֲלוּמוֹת לִבָּם וּמֹחָם בַּעֲבוֹדַת ה' הַתְּלוּיָה בְּלֵב, אֵלֵיהֶם תְּטוּף מִלָּתִי וּלְשׁוֹנִי עַט סוֹפֵר[14] בְּקוּנְטְרֵסִים אֵלּוּ** – של ספר ה"תניא", **הַנִּקְרָאִים בְּשֵׁם 'לִקּוּטֵי אֲמָרִים', מְלֻקָּטִים מִפִּי סְפָרִים וּמִפִּי סוֹפְרִים קְדוֹשֵׁי עֶלְיוֹן נִשְׁמָתָם עֵדֶן** – כפי שהזכרנו בלמדנו את "דף השער", אומרים חסידים, שב"ספרים" הכוונה לספרי השל"ה הקדוש וספרי מהר"ל (מפראג) וב"סופרים" הכוונה על הבעל־שם־טוב והרב המגיד ממזריטש, **הַמְּפֻרְסָמִים אֶצְלֵנוּ, וּקְצָת מֵהֶם נִרְמָזִין לְחַכִּימִין** – חלק מה"אמרים" מרומזים לפני החכמים, אלה שדי להם ברמז "די לחכימין ברמיזא", **בְּאִגְּרוֹת הַקֹּדֶשׁ מֵרַבּוֹתֵינוּ שֶׁבָּאָרֶץ הַקֹּדֶשׁ תִּבְנֶה וְתִכּוֹנֵן בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ אָמֵן,** – רבנו הזקן קרא לכמה מזקני תלמידי הרב המגיד, ובפרט את רבי מנחם מענדל מויטבסק, בשם "רבותינו", הרביים שלו; **וּקְצָתָם שָׁמַעְתִּי מִפִּיהֶם הַקָּדוֹשׁ בִּהְיוֹתָם פֹּה עִמָּנוּ,** – לפני עלייתם לארץ ישראל, **וְכֻלָּם הֵן תְּשׁוּבוֹת עַל שְׁאֵלוֹת רַבּוֹת אֲשֶׁר שׁוֹאֲלִין בְּעֵצָה כָּל אַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ דִּמְדִינָתֵנוּ תָּמִיד כָּל אֶחָד לְפִי עֶרְכּוֹ** – ומצבו בעבודת ה', **לְשִׁית** – לתת, **עֵצוֹת בְּנַפְשָׁם בַּעֲבוֹדַת ה', לִהְיוֹת כִּי אֵין הַזְּמַן גְּרָמָא עוֹד** – אין הזמן מרשה עוד, **לְהָשִׁיב לְכָל אֶחָד וְאֶחָד עַל שְׁאֵלָתוֹ בִּפְרָטוּת, וְגַם הַשִּׂכְחָה מְצוּיָה, עַל כֵּן רָשַׁמְתִּי כָּל הַתְּשׁוּבוֹת עַל כָּל הַשְּׁאֵלוֹת לְמִשְׁמֶרֶת לְאוֹת לִהְיוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד לְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינָיו** – כפי שכתוב לגבי תפילין[15] "ולזכרון בין עיניך", **וְלֹא יִדְחֹק עוֹד לִכְּנֵס לְדַבֵּר עִמִּי בִּיחִידוּת, כִּי בָּהֶן** – בענינים שבספר ה"תניא", **יִמְצָא מַרְגּוֹעַ לְנַפְשׁוֹ וְעֵצָה נְכוֹנָה לְכָל דָּבָר הַקָּשֶׁה עָלָיו בַּעֲבוֹדַת ה', וְנָכוֹן יִהְיֶה לִבּוֹ בָּטוּחַ בַּה' גּוֹמֵר בַּעֲדֵנוּ:** – ככתוב[16]: "לא־ל גומר עלי". **וּמִי שֶׁדַּעְתּוֹ קְצָרָה לְהָבִין דְּבַר עֵצָה מִתּוֹךְ קוּנְטְרֵסִים אֵלּוּ,** – שאין הוא יודע כיצד ללמוד מה"תניא" עצה שהוא נזקק לה בעבודת ה', **יְפָרֵשׁ שִׂיחָתוֹ לִפְנֵי הַגְּדוֹלִים** – גדולי המבינים ועובדי ה', **שֶׁבְּעִירוֹ וְהֵם יְכוֹנְנוּהוּ.** – הם יסבירו לו. **וַאֲלֵיהֶם** – לאותם "גדולים", **בַּקָּשָׁתִי, שֶׁלֹּא לָשׂוּם יָד לַפֶּה** – שלא לשתוק כדי שלא להראות שהם הם המבינים, **לְהִתְנַהֵג בַּעֲנָוָה וְשִׁפְלוּת שֶׁל שֶׁקֶר חַס־וְשָׁלוֹם,** – שכן, ענוה ושפלות שלא במקומן, הן ענין של שקר, **וְכַנּוֹדָע[17] עֹנֶשׁ הַמַּר עַל מוֹנֵעַ בֹּר,** – כלומר, למנוע ענינים של תורה מהזולת, **וְגֹדֶל הַשָּׂכָר** – לאלה שמוסרים עצמם ללמוד עם הזולת, כפי שידוע **מִמַּאֲמַר רַז"ל[18] עַל פָּסוּק[19] "מֵאִיר עֵינֵי שְׁנֵיהֶם ה'",** – הגמרא מפרשת שם את הפסוק "רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה'" – "רש" היינו מי שעני בתורה, ו"איש תככים" – מי שעשיר בתורה, הרי כששני אלה "נפגשו", ובן התורה מתעסק עם ה"עני" בתורה, "מאיר עיני שניהם ה'" – הקב"ה מאיר עיני **שניהם** באור שלמעלה משניהם, **כִּי יָאִיר ה' פָּנָיו** – והפנימיות שלו, **אֲלֵיהֶם אוֹר** – של, **פְּנֵי מֶלֶךְ חַיִּים. וּמְחַיֶּה חַיִּים** – זה שנותן חיים לחיים, **יְזַכֵּנוּ וִיחַיֵּנוּ לְיָמִים אֲשֶׁר לֹא יְלַמְּדוּ עוֹד אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וְגוֹ' כִּי כּוּלָּם יֵדְעוּ אוֹתִי וְגוֹ'** – את הקב"ה, "למקטנם ועד גדולם"[20], **כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת ה' וְגוֹ',** – כמים לים מכסים"[21], **אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן:**

הקדמה

אך ביודעיי ומכיריי קאמינא הם כל אחד ואחד מאנ"ש שבמדינותינו וסמוכות שלה אשר היה הדבור של חיבה מצוי בינינו וגילו לפני כל תעלומות לבם ומוחם בעבודת ה' התלויה בלב אליהם תטוף מלתי ולשוני עט סופר בקונטרסים אלו הנקראים בשם לקוטי אמרים מלוקטים מפי ספרים ומפי סופרים קדושי עליון נשמתם עדן המפורסמים אצלינו וקצת מהם נרמזין לחכימין באגרות הקדש מרבותינו שבאה"ק תובב"א. וקצתם שמעתי מפיהם הקדוש בהיותם פה עמנו וכולם הן תשובות על שאלות רבות אשר שואלין בעצה כל אנ"ש דמדינתינו תמיד כל אחד לפי ערכו לשית עצות בנפשם בעבודת ה' להיות כי אין הזמן גרמא עוד להשיב לכל אחד ואחד על שאלתו בפרטות וגם השכחה מצויה על כן רשמתי כל התשובות על כל השאלות למשמרת לאות להיות לכל אחד וא' לזכרון בין עיניו ולא ידחוק עוד ליכנס לדבר עמי ביחידות כי בהן ימצא מרגוע לנפשו ועצה נכונה לכל דבר הקשה עליו בעבודת ה' ונכון יהיה לבו בטוח בה' גומר בעדינו: ומי שדעתו קצרה להבין דבר עצה מתוך קונטרסים אלו יפרש שיחתו לפני הגדולים שבעירו והם יכוננוהו ואליהם בקשתי שלא לשון יד לפה להתנהג בענוה ושפלות של שקר ח"ו וכנודע עונש המר על מונע בר וגודל השכר ממאמר רז"ל ע"פ מאיר עיני שניהם ה' כי יאיר ה' פניו אליהם אור פני מלך חיים. ומחיה חיים יזכנו ויחיינו לימים אשר לא ילמדו עוד איש את רעהו וגו' כי כולם ידעו אותי וגו' כי מלאה הארץ דעה את ה' וגו' אכי"ר:

---

13. תורת שלום ע' 56. **14.** תהלים מה, ב. **15.** שמות יג, ט. **16.** תהלים נז, ג קלח, ח. **17.** ראה סנהדרין צא, סוף עמוד ב. **18.** ראה תמורה טז, א. **19.** משלי כט, יג. **20.** ירמיה לא, לג. **21.** ישעיה יא, ט.

הקדמה

והנה אחר שנתפשטו הקונטרסים הנ"ל בקרב כל אנ"ש הנ"ל בהעתקות רבות מידי סופרים שונים ומשונים הנה ע"י ריבוי ההעתקות שונות רבו כמו רבו הט"ס במאוד מאוד ולזאת נדבה רוחם של אנשים אפרתים הנקובים הנ"ל מע"ל לטרוח בגופם ומאודם להביא את קונטרסים הנ"ל לבית הדפוס מנוקים מכל סיג וט"ס ומוגהים היטב ואמינא לפעלא טבא יישר חילא ולהיות כי מקרא מלא דבר הכתוב ארור מסיג גבול רעהו וארור בו קללה בו נידוי ח"ו וכו' ע"כ כיהודה ועוד לקרא קאתינא למשדי גודא רבא על כל המדפיסים שלא להדפים קונטרסים הנ"ל לא על ידי עצמן ולא על ידי גירא דילהון בלתי רשות הנקובים הנ"ל משך חמש שנים מיום כלות הדפוס ולשומעים יונעם ותבא ברכת טוב כה דברי המלקט ליקוטי אמרים הנ"ל:

1 **וְהִנֵּה אַחַר שֶׁנִּתְפַּשְּׁטוּ הַקּוּנְטְרֵסִים הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל בְּקֶרֶב**
2 **כָּל אַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵנוּ הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל בְּהַעְתָּקוֹת רַבּוֹת מִידֵי**
3 **סוֹפְרִים שׁוֹנִים וּמְשֻׁנִּים, הִנֵּה עַל־יְדֵי רִבּוּי הַהַעְתָּקוֹת**
4 **שׁוֹנוֹת רַבּוּ כְּמוֹ רַבּוּ הַטָּעוּיוֹת־סוֹפְרִים בִּמְאֹד מְאֹד,** – כפי
5 שכבר הזכרנו בלמדנו
6 הסכמותיהם של הצדיקים
7 רבי זושא ורבי יהודה ליב
8 הכהן, נפלו על פי טעות
9 שגיאות בכתבים, עקב
10 המעתיקים השונים, והיו
11 גם כאלה שבמכוון זייפו
12 ענינים ב"תניא", כדי
13 שיוכלו להעליל וכו', ויש
14 לומר שעל אלה רומז
15 רבנו הזקן במלה
16 "משונים". **וּלְזֹאת** – ולכן,
17 **נָדְבָה רוּחָם שֶׁל אֲנָשִׁים**
18 **אֶפְרָתִים** – אנשים
19 חשובים, **הַנְּקוּבִים**
20 **הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל מֵעֵבֶר**
21 **לַדֶּרֶךְ**[22] **לְטָרֹחַ בְּגוּפָם וּמְאֹדָם לְהָבִיא אֶת קוּנְטְרֵסִים**
22 **הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל** – ספר ה"תניא", **לְבֵית הַדְּפוּס מְנֻקִּים מִכָּל**
23 **סִיג** – כמו הפסולת המופרשת מהתבואה וכדומה, **וְטָעוּיוֹת־**
24 **סוֹפֵר וּמֻגָּהִים הֵיטֵב,** – כפי שכ"ק רבינו מעיר, יש לומר
25 שהמלה "סיג" רומזת גם כן על הענינים שזייפו אותם, והיה
26 צורך לנקות את הקונטרסים מהזיופים. **וְאָמַינָא לְפַעֲלָא טָבָא**
27 **יִישַׁר חֵילָא.** – ואני אומר לפעולה טובה זו: יישר כח. **וְלִהְיוֹת**
28 **כִּי מִקְרָא מָלֵא דִּבֶּר הַכָּתוּב**[23] **"אָרוּר מַסִּיג גְּבוּל רֵעֵהוּ",**
29 **וְאָרוּר בּוֹ קְלָלָה בּוֹ נִדּוּי**
30 **חַס־וְשָׁלוֹם וְכוּ'**[24]**, עַל**
31 **כֵּן כִּיהוּדָה וָעוֹד**
32 **לִקְרָא**[25] **קָאָתֵינָא לְמִשְׁדֵּי**
33 **גּוּדָא רַבָּא** – כדבר
34 מיותר (כפי שמביאים
35 למשל ראיה ממה
36 שמתנהגים ב"יהודה"
37 בשעה שיש על כך פסוק
38 מפורש) אני בא להטיל
39 איסור גדול, **עַל כָּל**
40 **הַמַּדְפִּיסִים שֶׁלֹּא**
41 **לְהַדְפִּים קוּנְטְרֵסִים**
42 **הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל לֹא עַל**
43 **יְדֵי עַצְמָן וְלֹא עַל יְדֵי**
44 **גִּירָא דִּילְהוֹן** – ולא על
45 ידי באי כוחם, **בִּלְתִּי רְשׁוּת הַנְּקוּבִים הַנַּ"ל מֶשֶׁךְ חָמֵשׁ שָׁנִים**
46 **מִיּוֹם כְּלוֹת הַדְּפוּס**[26]**. וְלַשּׁוֹמְעִים יוֹנְעַם וְתָבוֹא עֲלֵיהֶם**
47 **בִּרְכַּת טוֹב. כֹּה דִּבְרֵי הַמְלַקֵּט** – ספר לִקוּטֵי אֲמָרִים הַנִּזְכָּר
48 **לְעֵיל:**

יום חמישי כ"ב כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' ה, פרק א תניא... עד עמ' 10, ושבעים פנים לתורה).

ליקוטי אמרים ספר של בינונים

פרק א תניא [בספ"ג דנדה] משביעים אותו תהי צדיק ואל תהי רשע ואפי' כל העולם כולו אומרים לך צדיק אתה היה בעיניך כרשע וצריך להבין דהא תנן [אבות פ"ב] ואל תהי רשע בפני עצמך וגם אם יהיה בעיניו כרשע ירע לבבו ויהיה עצב

49 **פֶּרֶק א. תַּנְיָא [בְּסוֹף פֶּרֶק ג דְּנִדָּה]:** – למדנו בסוף פרק
50 שלישי במסכת נדה: **"מַשְׁבִּיעִים אוֹתוֹ,** – יהודי לפני לידתו,
51 משביעים אותו בשמים, **תְּהִי צַדִּיק וְאַל תְּהִי רָשָׁע.** – היה צדיק
52 ואל תהיה רשע, **וַאֲפִלּוּ כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ** – בדונם אותך לפי
53 מעשיך, **אוֹמְרִים לְךָ**
54 **צַדִּיק אַתָּה - הֱיֵה בְּעֵינֶיךָ**
55 **כְּרָשָׁע".** – לידתו של
56 יהודי היא הרי לשם כוונה
57 מיוחדת, לבצע את תכלית
58 בריאתו. הנשמה יורדת
59 לעולם הזה ומתלבשת
60 בגוף, כדי לבצע שליחות
61 אלקית מיוחדת בעולם־
62 הזה. וכדי שהאדם יוכל לבצע תכלית וכוונה זו ושיהיה בכוחו
63 לקיים את שליחותו, לשמה ירדה נשמתו למטה – משביעים
64 אותו, לפני לידתו, שיהיה צדיק ושלא יהיה רשע. ואילו בעיני
65 עצמו יחשוב את עצמו כרשע, ועל־ידי־זה יבצע תכלית כוונת
66 שליחותו בעולם־הזה. השבועה האמורה מורכבת משני חלקים:
67 בחלק הראשון משביעים אותו כיצד עליו **להיות** – שיהיה צדיק
68 ולא יהיה רשע, בחלק השני של השבועה משביעים אותו כיצד
69 יחזיק את עצמו בעיניו –
70 שיחשוב את עצמו כרשע.
71 **וְצָרִיךְ לְהָבִין, דְּהָא תְּנַן**
72 **[אָבוֹת פֶּרֶק ב]:** –
73 למדנו במשנה, בפרק שני
74 של מסכת אבות: **"וְאַל**
75 **תְּהִי רָשָׁע בִּפְנֵי עַצְמֶךָ".**
76 – שלא תחשוב את עצמך
77 כרשע. כיצד, איפוא,
78 אפשר לומר שמשביעים את האדם לחשוב את עצמו כרשע,
79 כשהמשנה אומרת שאסור לאדם לחשוב את עצמו כרשע? **וְגַם,**
80 **אִם יִהְיֶה בְּעֵינָיו כְּרָשָׁע - יֵרַע לְבָבוֹ וְיִהְיֶה עָצֵב, וְלֹא יוּכַל**

---

22. השותפים ר' שלום שכנא ור' מרדכי. ראה הסכמתו של ר' זושא מאניפאלי והערה 8 שם. **23.** דברים כז, ז. **24.** שבועות לא, א - בשינוי הסדר, וראה רמב"ם הלכות סנהדרין פרק כו הלכה ג. **25.** קידושין ו, א. **26.** כנ"ל יום ג' פ' תבא תקנ"ו - ראה לעיל בהסכמות.

1. משנה יג.

לַעֲבֹד ה' בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב לֵבָב, – מלבד הקושיא האמורה ממסכת אבות, אין החזקת עצמו כרשע, תואמת לדרכים בהן על היהודי להתנהג בעבודתו את השי"ת. יודעים אנו, שעיקר גדול בעבודת השי"ת הוא לעבדו מתוך שמחה וטוב לבב. כשיהודי מקיים מצוה עליו לעשות זאת מתוך חדוה גדולה, על שזכה לעבוד את מלך מלכי המלכים הקב"ה; כן, כשמונע עצמו מעבירה, עליו להיות שבע רצון על שעלה בידו, בגלל רצונו של הקב"ה, להימנע מעשיית עבירה. כיצד, איפוא, אפשר לומר שמשביעים אותו לחשוב את עצמו כרשע? הרי לא יוכל אז לעבוד את השי"ת מתוך שמחה. זאת ועוד: הרי מובן שכשם שהחלק הראשון בשבועה („תהי צדיק ואל תהי רשע") נוגע ליכולת ביצוע שליחותו בעולם־הזה, כך גם נוגע לכך החלק השני של השבועה. ברם, אם יחזיק עצמו כרשע – יהיה שקוע בעצבות, דבר שיש בו בודאי משום הפרעה לקיום שליחותו בעבודת השי"ת מתוך שמחה. **וְאִם לֹא יֵרַע לְבָבוֹ כְּלָל מִזֶּה** – לאידך גיסא, אם אכן יקיים את השבועה ויחזיק את עצמו כרשע, אלא שכדי שזה לא יפריע לו בעבודת ה' בשמחה, יחליט בנפשו שהדבר לא ירגיז אותו כלל; שלא יהא איכפת לו מה שהוא רשע, ואז לא יהיה שרוי בדכאון או בעצבות וממילא יוכל לעבוד את ה' בשמחה, **יָכוֹל לָבוֹא לִידֵי קַלּוּת, חַס־וְשָׁלוֹם.** – שלא יעריך כל כך חומרתה של עבירה. שכן, למרות שהגיע להחלטתו האמורה, כדי שהדבר לא יפריע לו לעבודה בשמחה – אך עם זאת הרי לא מפריעה לו העובדה שהוא רשע, וכך הוא עלול לבוא למצב כזה שחומרת עבירה תקל בעיניו חלילה **באמת.** כדי להסביר את האמור, יש בתחילה לברר ולקבוע מובנם האמיתי של המושגים "צדיק" ו"רשע", ועל כך הוא אומר בהמשך הפרק: **אַךְ הָעִנְיָן, כִּי הִנֵּה מָצִינוּ בַּגְּמָרָא[2] ה' חֲלֻקּוֹת: צַדִּיק וְטוֹב לוֹ, צַדִּיק וְרַע לוֹ, רָשָׁע וְטוֹב לוֹ, רָשָׁע וְרַע לוֹ, וּבֵינוֹנִי.** – "בינוני", כלומר אדם שאינו "צדיק" אבל גם אינו "רשע". כל הדרגות האמורות מתבטאות גם במובן הגשמי, וכגון: "צדיק וטוב לו" הכוונה גם בפשטות, שטוב לו גם בגשמיות, או "צדיק ורע לו" הכוונה שגם במובן הגשמי רע לו. וכך גם בשאר הדרגות. **וּפֵרְשׁוּ בַּגְּמָרָא: "צַדִּיק וְטוֹב לוֹ - צַדִּיק גָּמוּר,** – ממילא אינו צריך לסבול יותר בעולם־הזה, ומשום כך טוב לו גם בגשמיות, **צַדִּיק וְרַע לוֹ - צַדִּיק שֶׁאֵינוֹ גָּמוּר".** – ממילא עליו עוד לסבול בעולם־הזה, ומשום כך רע לו גם בגשמיות. פירוש זה בגמרא מלמד אותנו, ששני צדיקים אלה, האחד ש"טוב לו" והשני ש"רע לו", אינם באותה מדריגה, אלא שלזה טוב ולזה רע, אלא שאלו הן שתי מדריגות מיוחדות בצדיקים. ברם, גם לפי פירוש זה בגמרא, אין בציונים "טוב לו" ו"רע לו" משום תואר להגדרת מדריגותיהם של צדיקים אלה. הגדרת דרגותיהם היא: "צדיק גמור" ו"צדיק שאינו גמור". "טוב לו" ו"רע לו" הם ענינים צדדיים: לאחד טוב משום שהוא "צדיק גמור" ואילו לשני לא טוב מפני שהוא "צדיק שאינו גמור". **וּבְרַעְיָא מְהֵימְנָא פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים פֵּרַשׁ:** – ב'זוהר' בחלק הנקרא "רעיא מהימנא" בפרשת משפטים, פירשו: **צַדִּיק וְרַע לוֹ - שֶׁהָרַע שֶׁבּוֹ כָּפוּף לַטּוֹב וְכוּ',** – הוא מסוג הצדיקים שעדיין יש בו משהו מהרע, אלא שרע זה בטל לטוב שלו. בהתאם לכך, יוצא ש"צדיק וטוב לו" היינו צדיק שיש בו רק טוב ואין בו מהרע כלל. בהתאם ל"זוהר" זה יוצא, שנוסף לתוארים "צדיק גמור" ו"צדיק שאינו גמור", מהווים גם "צדיק וטוב לו" ו"צדיק ורע לו" תוארים המציינים את מדריגות הצדיקים: מדריגה אחת של "צדיק" שיש בו רק טוב, ואת הרע שבקרבו הפך לגמרי לטוב – "צדיק וטוב לו". מדריגה אחרת של "צדיק", שעדיין יש בו קצת רע – "צדיק ורע לו". נדרשת אבל נדרשת הסברה על הכפילות בתארים שבכל אחת המדריגות של "צדיק": "צדיק גמור" – ו"צדיק וטוב לו", "צדיק שאינו גמור" – ו"צדיק ורע לו". מכיון ש"צדיק גמור" הנו "צדיק וטוב לו", ו"צדיק שאינו גמור" הוא "צדיק ורע לו" – לשם מה, איפוא, מצויינת כל דרגה בשני תוארים? כפי שהדברים יוסברו להלן, מבטא כל אחד מהתארים האמורים פרט מייחד בעבודתו של ה"צדיק": התארים "צדיק גמור" ו"צדיק שאינו גמור" מתארים עבודתו של ה"צדיק" מצד נשמתו, עד כמה גדולה אהבתו להשי"ת, כי בגלל אהבתו זו קיבל את התואר "צדיק" – ועל כך בא התואר "צדיק גמור", שאהבתו להקב"ה היא בדרגת "אהבה בתענוגים", אהבה מלאה. או שאהבתו להשי"ת איננה מלאה ובגלל כך הוא נקרא "צדיק שאינו גמור". ואילו "צדיק וטוב לו" ו"צדיק ורע לו" מתארים מצבו של ה"צדיק" בשעה שהוא עסוק בהפיכת הנפש הבהמית לקדושה. שכן, "צדיק" על־ידי עבודתו הגדולה את השי"ת מתוך אהבה בתענוגים, מהפך את הרע שבו לטוב ולקדושה. "צדיק וטוב לו" – שכבר הפך לגמרי את הרע שבקרבו והוא מורכב רק מטוב, ואילו "צדיק ורע לו" – שעדיין לא הצליח להפוך את הרע לגמרי, משהו מהרע עדיין נשאר בקרבו. מההסברים הבאים מתבהר שמדובר כאן אודות הרע הרוחני שבלב. שכן, אין ל"צדיק" שום שייכות לרע כזה שיכול להתבטא במחשבה, בדיבור, ובודאי לא, חלילה, במעשה.

ליקוטי אמרים

ולא יוכל לעבו' ה' בשמחה ובטוב לבב ואם לא ירע לבבו כלל מזה יכול לבוא לידי קלות ח"ו. אך הענין כי הנה מצינו בגמרא ה' חלוקות. צדיק וטוב לו צדיק ורע לו רשע וטוב לו רשע ורע לו ובינוני. ופירשו בגמרא צדיק וטוב לו צדיק גמור צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור וברעיא מהימנא פ' משפטים פי' צדיק ורע לו שהרע שבו כפוף לטוב וכו' ובגמרא ספ"ט דברכות צדיקים יצ"ט שופטן כו'

---

2. ברכות ד, ב.

וּבַגְּמָרָא סוֹף פֶּרֶק ט' דִּבְרָכוֹת[3]**: "צַדִּיקִים - יֵצֶר טוֹב שׁוֹפְטָן כּוּ', רְשָׁעִים - יֵצֶר הָרַע שׁוֹפְטָן, בֵּינוֹנִים - זֶה וָזֶה שׁוֹפְטָן וְכוּ'. אָמַר רַבָּה: כְּגוֹן אֲנָא - בֵּינוֹנִי.** – כמו אני – "בינוני". רבה מעמיד עצמו כדוגמא לאדם שהוא "בינוני". **אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵּי:** – אמר לו אביי, **לֹא שָׁכִיק מַר חַיֵּי לְכָל בְּרִיָּה וְכוּ'".** – אינך משאיר חיים לאף אחד, כי אם אתה "בינוני", הרי שכל אלה שהם בדרגה נמוכה ממך, הם רשעים, ו"רשעים – גם – בחייהם נקראים מתים"[4], הרי שעל־ידי שאתה קורא לעצמך "בינוני" אינך משאיר חיים לאף אחד. **וּלְהָבִין כָּל זֶה בָּאֵר הֵיטֵב,** – נוסף על השאלה דלהלן, שלפי המקובל ש"בינוני" הוא זה שיש לו מחצית מצוות ומחצית עבירות – כיצד יכול היה רבה לטעות טעות גדולה כל כך, לומר על עצמו שהוא "בינוני"? – ישנה כאן שאלה נוספת: באם "בינוני" הוא זה שיש לו מחצית מצוות ומחצית עבירות, הרי זה "מציאות" כזו, כיצד, איפוא, יכולה להיות מחלוקת בין רבה לאביי על דבר שהוא "מציאות"? **וְגַם לְהָבִין מַה שֶּׁאָמַר אִיּוֹב [בָּבָא בַּתְרָא פֶּרֶק א'**[5]**]: "רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בָּרָאתָ צַדִּיקִים בָּרָאתָ רְשָׁעִים כּוּ'", וְהָא 'צַדִּיק' וְ'רָשָׁע' לֹא קָאָמַר!** – והרי "צדיק" ו"רשע" לא אמר. הגמרא מספרת, שהמלאך שואל את הקב"ה על כל מי שעומד להיוולד, האם יהיה חכם או טיפש, גבור או חלש וכו', ואילו ביחס ל"צדיק" ו"רשע" לא נאמר שם שום דבר, כי זה נתון לבחירתו של האדם. כיצד, איפוא, אמר איוב: "**בראת** צדיקים, **בראת** רשעים"? **וְגַם לְהָבִין מָהוּת מַדְרֵגַת הַבֵּינוֹנִי,** – המלה "מהות" משמעה "מה הוא", והנה מהותו של "צדיק" הוא טוב, מהותו של "רשע" הוא רע, מהי, איפוא, מהות מדריגת ה"בינוני"? **שֶׁבְּוַדַּאי אֵינוֹ מְחֻצָּה זְכִיּוֹת וּמְחֻצָּה עֲוֹנוֹת, שֶׁאִם כֵּן, אֵיךְ טָעָה רַבָּה בְּעַצְמוֹ לוֹמַר שֶׁהוּא בֵּינוֹנִי, וְנוֹדַע**[6] **דְּלָא פְּסִיק פּוּמֵיהּ מִגַּרְסָא,** – שפיו לא פסק מללמוד תורה, **עַד שֶׁאֲפִלּוּ מַלְאַךְ הַמָּוֶת לֹא הָיָה יָכוֹל לִשְׁלֹט בּוֹ,** – כלומר, גם בכמות, לא החסיר אף רגע מללמוד תורה, וגם באיכות – היה לימודו בדרגה עליונה, עד כדי כך שמלאך המות לא היה יכול להפריע לו, **וְאֵיךְ הָיָה יָכוֹל לִטְעוֹת בְּמַחֲצָה עֲוֹנוֹת חַס וְשָׁלוֹם? וְעוֹד,** – מתי יכולים לקרוא לאדם "בינוני"? **שֶׁהֲרֵי בְּשָׁעָה שֶׁעוֹשֶׂה עֲוֹנוֹת** – עד שחוזר בתשובה, **נִקְרָא רָשָׁע גָּמוּר** – ולא "בינוני", **[וְאִם אַחַר־כָּךְ עֲשָׂה תְּשׁוּבָה - נִקְרָא צַדִּיק גָּמוּר],** – [הערת כ"ק רבינו: קדושין מט, ב. ובאור זרוע סי' קיב: צדיק גמור]; **וַאֲפִלּוּ הָעוֹבֵר עַל אִסּוּר כָּל שֶׁל דִּבְרֵי סוֹפְרִים - מִקְרֵי רָשָׁע,** – אפילו זה שעובר על איסור קל, כמו איסור דרבנן, ולא רק איסור דאורייתא, נקרא "רשע", **כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק ב דִּיבָמוֹת**[7] **וּבְפֶרֶק קַמָּא דִּנְדָּה**[8]**.** – כמו שאנו מוצאים, יתירה מזו, בפרק שני במסכת יבמות ובפרק ראשון במסכת נדה, **וַאֲפִלּוּ מִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ לִמְחוֹת וְלֹא מִחָה** – הוא עצמו לא עבר על שום עבירה, הוא רק לא מיחה במי שעבר עבירה, **נִקְרָא רָשָׁע [בְּפֶרֶק ו דִּשְׁבוּעוֹת**[9]**]. וְכָל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר, בִּמְבַטֵּל אֵיזוֹ מִצְוַת־עֲשֵׂה שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְקַיְּמָהּ,** – כל־שכן וקל־וחומר מי שמבטל קיום מצות־עשה שהיה בידו לקיימה, **כְּמוֹ כָּל שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְאֵינוֹ עוֹסֵק, שֶׁעָלָיו דָּרְשׁוּ רַז"ל**[10]**:** – הפסוק[11]: **"כִּי דְּבַר ה' בָּזָה וְגוֹ' הִכָּרֵת תִּכָּרֵת וְגוֹ'". וּפְשִׁיטָא דִּמִּקְרֵי רָשָׁע טְפֵי מֵעוֹבֵר אִסּוּר דְּרַבָּנָן.** – ברור הרי שהוא נקרא "רשע" יותר מאשר מי שעובר על איסור דרבנן בלבד, **וְאִם כֵּן, עַל־כָּרְחֲךָ הַבֵּינוֹנִי אֵין בּוֹ אֲפִלּוּ עָוֹן בִּטּוּל תּוֹרָה,** – גם עוון ביטול תורה, שמאד קשה להינצל ממנו, והוא אחד משלשת הדברים[12] שאין אדם ניצול מהם בכל יום – הנה אף בחטא זה של ביטול תורה אין ה"בינוני" נכשל, **וּמִשּׁוּם הָכִי** – ולכן, **טָעָה רַבָּה בְּעַצְמוֹ לוֹמַר שֶׁהוּא בֵּינוֹנִי*** – מכיון שאומרים ש"בינוני" אין בו אפילו עוון ביטול תורה, יוסבר כיצד טעה רבה לומר על עצמו שהוא "בינוני", כי גם אם רבה נזהר ונשמר בכל דבר, אף הקטן ביותר, ולא הפסיק מלימודו אף לרגע אחד, יכול היה לחשוב על עצמו שהוא "בינוני". [הגהה]

ליקוטי אמרים

1 רשעים יצה"ר שופטן בינונים זה וזה שופטן וכו' אמר רבה
2 כגון אנא בינוני א"ל אביי לא שביק מר חיי לכל בריה
3 וכו' ולהבין כל זה באר היטב וגם להבין מה שאמר איוב
4 [ב"ב פ"א] רבש"ע בראת צדיקי' בראת רשעי' כו' והא
5 צדיק ורשע לא קאמר. וגם להבין מהות מדרגת הבינוני
6 שבודאי אינו מחצה זכיות ומחצה עונות שא"כ איך טעה
7 רבה בעצמו לומר שהוא בינוני ונודע דלא פסיק פומיה
8 מגירסא עד שאפי' מלאך המות לא היה יכול לשלוט בו
9 ואיך היה יכול לטעות במחצה עונות ח"ו. ועוד שהרי
10 בשעה שעושה עונות נקרא רשע גמור [ואם אח"כ עשה
11 תשובה נקרא צדיק גמור] ואפילו העובר על איסור קל
12 של דברי סופרים מקרי רשע כדאיתא בפ"ב דיבמות
13 ובפ"ק דנדה ואפילו מי שיש בידו למחות ולא מיחה נק'
14 רשע [בפ"ו דשבועו'] וכ"ש וק"ו במבטל איזו מ"ע שאפש'
15 לו לקיימה כמו כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק
16 שעליו דרשו רז"ל כי דבר ה' בזה וגו' הכרת תכרת וגו'
17 ופשיטא דמקרי רשע טפי מעובר איסור דרבנן וא"כ ע"כ
18 הבינוני אין בו אפי' עון ביטול תורה ומש"ה טעה רבה
19 בעצמו לומר שהוא בינוני*

---

3. ברכות סא, ב. **4.** ברכות יח, ב. ב"ר לט, ז. זח"ב קו, ב. ועוד. **5.** בבא בתרא טז, א. **6.** ראה בבא מציעא פו, א. **7.** יבמות כ, א. **8.** נדה יב, א. **9.** שבועות לט, ב. **10.** סנהדרין לט, א. **11.** במדבר טו, לא. **12.** בבא בתרא קסד, ב.

(ומה שכתוב בזוהר חלק ג דף רלא: כל שממעטין עונותיו וכו' – מכאן נראה שגם הזוהר סובר ש"צדיק ורע לו" הוא מי שיש לו מקצת עבירות, כמו שלומדים בפשטות, ואם כן – הרי "בינוני" הוא זה שיש לו רק מחצית מצוות? **היא שאלת רב המנונא לאליהו, אבל לפי תשובת אליהו שם, פרוש "צדיק ורע לו" הוא כמו שכתוב בר'עיא מהימנא' פרשה משפטים דלעיל.** – ש"צדיק ורע לו" הוא זה שיש לו מקצת מן הרע, אלא שהרע שבו כפוף לטוב **ושבעים פנים** לתורה[13]).

ליקוטי אמרים

הגהה

(ומ"ש בזוהר ח"ג ד' רל"א כל שממעטין עונותיו וכו' היא שאלת רב המנונא לאליהו אבל לפי תשובת אליהו שם הפי' צדיק ורע לו הוא כמ"ש בר"מ פרשה משפטים דלעיל ושבעים פנים לתורה):

והא דאמרי' בעלמא דמחצ' על מחצה מקרי בינוני ורוב זכיות מקרי צדיק הוא שם המושאל לענין שכר ועונש לפי שנדון אחר רובו ומקרי צדיק בדינו מאחר שזוכה

יום שישי כ"ג כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 10, והא דאמרינן... עד עמ' ו, אלא להתייהר כו'.

וְהָא דְּאָמְרִינַן בְּעָלְמָא[14], – ומה שאנו אומרים בכל מקום, **דְּמֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה** – מחצית מצוות ומחצית עוונות, **מִקְרֵי** – נקרא, **בֵּינוֹנִי, וְרֹב זְכִיּוֹת מִקְרֵי** – נקרא, **צַדִּיק, הוּא שֵׁם הַמּוּשְׁאָל לְעִנְיַן שָׂכָר וְעֹנֶשׁ,** – שם שאינו מציין את משמעותו האמיתית של הדבר, כי אם "שואלים" מילה מסויימת ממקום אחר, כדי להסביר בו פרט מסויים של הדבר. כך גם השמות "בינוני" ו"צדיק" הם שמות מושאלים לגבי שכר ועונש, **לְפִי שֶׁנִּדּוֹן אַחַר רֻבּוֹ,** – ההבדלים בין צדיקים, בינונים ורשעים, נחשבים כאן רק בשייכות למשפטו של אדם, והוא נידון לפי רוב מעשיו, **וּמִקְרֵי** – ונקרא, **צַדִּיק בְּדִינוֹ מֵאַחַר שֶׁזּוֹכֶה בַּדִּין,** – לגבי פרט זה שיצא זכאי בדין, הוא נקרא "צדיק" כלומר "צודק", **אֲבָל לְעִנְיַן אֲמִתַּת שֵׁם הַתֹּאַר וְהַמַּעֲלָה שֶׁל מַעֲלַת וּמַדְרֵגוֹת חֲלֻקּוֹת צַדִּיקִים וּבֵינוֹנִים, אָמְרוּ רַז"ל**[15]**: "צַדִּיקִים יֵצֶר טוֹב שׁוֹפְטָן, שֶׁנֶּאֱמַר**[16]**: וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי"** - שֶׁאֵין לוֹ **יֵצֶר הָרָע, כִּי הֶרְגוֹ בְּתַעֲנִית;** – דוד המלך הרג את היצר־הרע שלו על־ידי תעניות. ברם, ברור הדבר שאפשר להרוג את היצר־הרע גם בדרכים אחרות. על־כל־פנים, מגמרא זו מובן שהמשמעות האמיתית של "צדיק" הוא זה שאין לו יותר יצר־הרע. **אֲבָל כָּל מִי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְמַדְרֵגָה זוֹ, אַף שֶׁזְּכוּיוֹתָיו מְרֻבִּים עַל עֲוֹנוֹתָיו - אֵינוֹ בְּמַעֲלַת וּמַדְרֵגַת צַדִּיק כְּלָל.** – אפילו לא במעלת ומדריגת ה"בינוני". **וְלָכֵן אָמְרוּ רַז"ל**[17] **בַּמִּדְרָשׁ: "רָאָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בַּצַּדִּיקִים שֶׁהֵם מוּעָטִים - עָמַד וּשְׁתָלָן בְּכָל דּוֹר וָדוֹר וְכוּ', וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[18]**: וְצַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם":** – כלומר, בכל דור ישנו צדיק שהוא יסוד העולם. דבר זה מובן רק על־פי מה שלמדנו ש"צדיק" הוא זה שאין לו יצר־הרע לגמרי. שכן, אם "צדיק" הוא זה שיש לו רוב מצוות – מדוע הוא אומר שצדיקים הם כל כך מועטים? הרבה יהודים ישנם שיש להם רוב זכויות! **אַךְ בֵּאוּר הָעִנְיָן,** – להבין מה הן מדריגות ה"צדיק" וה"בינוני", וכיצד בצדיקים עצמם ישנן כמה וכמה מדריגות, **עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתַב הָרַב חַיִּים וִיטָאל זַ"ל בְּשַׁעֲרֵי הַקֹּדֶשׁ [וּב'עֵץ חַיִּים' שַׁעַר נ פֶּרֶק ב], דִּלְכָל אִישׁ יִשְׂרָאֵל, אֶחָד צַדִּיק וְאֶחָד רָשָׁע, יֵשׁ שְׁתֵּי נְשָׁמוֹת, וּכְדִכְתִיב**[19]**: "וּנְשָׁמוֹת אֲנִי עָשִׂיתִי",** – נשמות לשון רבים, למרות שהפסוק מדבר אודות יהודי יחיד, כמו שנאמר לפני זה:

ליקוטי אמרים

הגהה

(ומ"ש בזוהר ח"ג ד' רל"א כל שממעטין עונותיו וכו' היא שאלת רב המנונא לאליהו אבל לפי תשובת אליהו שם הפי' צדיק ורע לו הוא כמ"ש בר"מ פרשה משפטים דלעיל ושבעים פנים לתורה):

והא דאמרי' בעלמא דמחצ' על מחצה מקרי בינוני ורוב זכיות מקרי צדיק הוא שם המושאל לענין שכר ועונש לפי שנדון אחר רובו ומקרי צדיק בדינו מאחר שזוכה בדין אבל לענין אמיתת שם התואר והמעלה של מעלת ומדרגות חלוקות צדיקים ובינונים ארז"ל צדיקים יצ"ט שופטן שנא' ולבי חלל בקרבי שאין לו יצה"ר כי הרגו בתענית אבל כל מי שלא הגיע למדרגה זו אף שזכיותיו מרובים על עונותיו אינו במעלת ומדרגת צדיק כלל ולכן ארז"ל במדרש ראה הקב"ה בצדיקים שהם מועטים עמד ושתלן בכל דור ודור וכו' וכמ"ש וצדיק יסוד עולם: אך ביאור הענין על פי מ"ש הרח"ו ז"ל בשער הקדושה [ובע"ח שער נ' פ"ב] דלכל איש ישראל אחד צדיק ואחד רשע יש שתי נשמות דכתיב ונשמות אני עשיתי שהן שתי נפשות

---

13. הערת כ"ק רבינו: "מפרש דלכאורה איך גם קס"ד דר"ה לשאול כן מכל קושיות האמורות - אלא דקסבר שאפ"ל שזהו אחד מע' פנים לתורה". **14.** ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"א. **15.** ברכות סא, ב. **16.** תהלים קט, כב. ראה להלן פרק יג הערה 9. **17.** יומא לח, ב. **18.** משלי י, כה. **19.** ישעי' נז, טו.

"כי רוח מלפני יעטוף", **שֶׁהֵן שְׁתֵּי נְפָשׁוֹת**[20] - **נֶפֶשׁ אַחַת מִצַּד הַקְּלִפָּה וְסִטְרָא אָחֲרָא,** – כמו קליפת פרי, המכסה ומסתירה על התוכן הפנימי של הפרי, כך ברא הקב"ה כוחות המסתירים על החיות האלקית הפנימית שבכל דבר. "סטרא אחרא" – משמעותו, צד אחר, לא צד הקדושה, אלא הצד ההפכי מקדושה, וזהו נפש אחת מצד הקליפה וסטרא אחרא, **וְהִיא הַמִּתְלַבֶּשֶׁת בְּדַם הָאָדָם לְהַחֲיוֹת הַגּוּף, וּכְדִכְתִיב**[21]**: "כִּי נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר בַּדָּם הִיא",** – הנפש המחיה את גופו הגשמי של האדם, הוא הדם, **וּמִמֶּנָּה** – מנפש זו, **בָּאוֹת כָּל הַמִּדּוֹת רָעוֹת, מֵאַרְבָּעָה יְסוֹדוֹת רָעִים שֶׁבָּהּ,** – יסודותיה של נפש זו הם רעים, כי הרי היא באה מקליפה ומרע, והם ארבעה במספר. שכן, כשם שכל דבר גשמי מורכב מארבעה יסודות: אש, רוח, מים ועפר, כך גם כל דבר רוחני, כולל מציאותה של נפש זו, מורכב מארבעה יסודות רוחניים, שמהם באות המדות הרעות, **דְּהַיְינוּ: כַּעַס וְגַאֲוָה מִיסוֹד הָאֵשׁ שֶׁנִּגְבָּהּ לְמַעְלָה,** – טבעה של האש להימשך ללמעלה, ומשום כך באות ממנה המדות הרעות כעס וגאווה: כעס הוא פועל יוצא מגאווה, כי כשאדם אינו מתגאה, הוא ממילא אינו כועס כשמישהו עושה דבר נגד רצונו. **וְתַאֲוַת הַתַּעֲנוּגִים מִיסוֹד הַמַּיִם, כִּי הַמַּיִם מַצְמִיחִים כָּל מִינֵי תַּעֲנוּג,** – כלומר, כל הדברים המביאים לתענוג, ומכיון שמים מצמיחים דברים המביאים תענוג, הרי זה אומר שבמים מוסתר ענין התענוג, והתאוה לתענוג באה, איפוא, מיסוד המים. **וְהוֹלְלוּת וְלֵיצָנוּת וְהִתְפָּאֲרוּת וּדְבָרִים בְּטֵלִים מִיסוֹד הָרוּחַ,** – כשם שהרוח אין בה ממשות, כך אין בהוללות, ליצנות, התפארות ודברים בטלים, שום ממשות והם נעדרי תוכן לגמרי. **וְעַצְלוּת וַעֲצֻבוּת מִיסוֹד הֶעָפָר.** – כשם שהעפר בטבעו יש בו כבדות והוא נמשך ללמטה, כך גם עצלות, שהיא בעצם כבדות באברי האדם, עצבות ומרה שחורה, מביאות את האדם לנמיכת רוח ולכבדות. **וְגַם מִדּוֹת טוֹבוֹת שֶׁבִּטְבַע כָּל יִשְׂרָאֵל בְּתוֹלְדוֹתָם, כְּמוֹ רַחֲמָנוּת וּגְמִילוּת חֲסָדִים - בָּאוֹת מִמֶּנָּה.** – מהנפש של הקליפה, אלא נשאלת השאלה: אם נפש זו היא מקליפה ומרע, כיצד באות ממנה מדות טובות? – על כך הוא אומר: **כִּי בְּיִשְׂרָאֵל נֶפֶשׁ זוֹ דִּקְלִפָּה, הִיא מִקְלִפַּת נֹגַהּ, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ גַּם־כֵּן טוֹב,** – ומטוב זה שבנפש זו באות ביהודי המדות הטובות הטבעיות, **וְהִיא** – קליפה זו באה **מִסּוֹד "עֵץ הַדַּעַת** – שיש בו **טוֹב וָרַע":** מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן נַפְשׁוֹת אֻמּוֹת הָעוֹלָם, הֵן מִשְּׁאָר קְלִפּוֹת טְמֵאוֹת, שֶׁאֵין בָּהֶן טוֹב כְּלָל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים' שַׁעַר מט פֶּרֶק ג. וְכָל טִיבוּ דְּעֻבְּדִין הָאֻמּוֹת לְגַרְמֵיהוּ עֻבְּדִין, – כל הטוב שעושים אומות העולם הוא לטובת עצמם, מכיון שנפשותיהם הן מקליפה כזו שאין בה טוב כלל. **וְכִדְאִיתָא** – וכמו שמצינו, **בַּגְּמָרָא**[22] **עַל פָּסוּק**[23]**: "וְחֶסֶד לְאֻמִּים חַטָּאת" - שֶׁכָּל צְדָקָה וָחֶסֶד שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם עוֹשִׂין, אֵינָן אֶלָּא לְהִתְיַהֵר כו':** – יהודי, כשעושה טוב, גם אם זה בא מצד טבעו הטוב, הרי כוונתו בכך היא לעזור לזולת. ראיה לכך: באם הזולת אינו זקוק לעזרתו, הוא מרוצה ושבע רצון. ואילו, באומות העולם אין כוונתם לעזור לזולת, כי־אם למלא שביעות רצונם הם, להגדיל את שמם ולהתגאות. אמנם, גם בין אומות העולם ישנם יוצאים מן הכלל, והם הנקראים חסידי אומות העולם, שיש בהם מדות טובות, ומטיבים עם הזולת כדי לעזור לו ולא לטובת עצמם, כי הנפש שלהם איננה מהקליפות הטמאות לגמרי, כי־אם מקליפת נוגה [הערת כ"ק רבינו: מפני שנלקחים מנוגה כו' כידוע בשער חהמ"צ בס' – לקוטי ביאורים לר"ה מפארטיש מז, ב. –].

ליקוטי אמרים

נפש אחת מצד הקליפה וסטרא אחרא והיא המתלבשת בדם האדם להחיות הגוף וכדכתיב כי נפש הבשר בדם היא וממנה באות כל המדות רעות מארבע יסודות רעים שבה דהיינו כעס וגאוה מיסוד האש שנגבה למעלה. ותאות התענוגים מיסוד המים כי המים מצמיחים כל מיני תענוג. והוללות וליצנות והתפארות ודברים בטלים מיסוד הרוח. ועצלות ועצבות מיסוד העפר. וגם מדות טובות שבטבע כל ישראל בתולדותם כמו רחמנות וג"ח באות ממנה כי בישראל נפש זו דקליפה היא מקליפ' נוגה שיש בה ג"כ טוב והיא מסוד עץ הדעת טוב ורע: משא"כ נפשות אומות עובדי גלולים הן משאר קליפות טמאות שאין בהן טוב כלל כמ"ש בע"ח שער מ"ט פ"ג וכל טיבו דעבדין האומות עובדי גלולים לגרמייהו עבדין וכדאיתא בגמרא ע"פ וחסד לאומים חטאת שכל צדקה וחסד שאומות עובדי גלולים עושין אינן אלא להתייהר כו':

מספרים על החסיד רבי הלל מפאריטש – מגדולי החסידים, גאון בנגלה ובקבלה, חיבר ספרים בחסידות ותשובות בנגלה, ובהיותו עילוי נפלא היה כבר בצעירותו בקי בהרבה ספרי קבלה – שבתחילה חשב את עצמו במדריגת "צדיק", ואילו משנהיה לחסיד חב"ד והחל ללמוד הפרק הראשון בספר התניא, אמר אימרה רוסית: צדיק ודאי שאיננו – הלואי בינוני.

---

20. הערת כ"ק רבינו: "שולל שאין הכוונה למדרי' הנשמה שבנרנח"י (שזה אין הכרח בכאו"א - ופשיטא - לא בנפה"ב) כ"א המדרי' ההכרחית - נפש". **21.** ויקרא יז, א. **22.** בבא בתרא י, ב. **23.** משלי יד, לד.

יום שבת קודש כ"ד כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' ו, פרק ב ונפש... עד עמ' ז, בראשית.

פֶּרֶק ב. וְנֶפֶשׁ הַשֵּׁנִית בְּיִשְׂרָאֵל, הִיא חֵלֶק אֱלוֹהַּ מִמַּעַל מַמָּשׁ, – "חלק אלו־ה ממעל" – לשון הפסוק באיוב[1], ורבנו הזקן מוסיף את המלה "ממש", כדי להדגיש פירושן הפשוט של מלים אלו. שכן, ישנם, כידוע, פסוקים שנאמרו, כהגדרת חכמינו ז"ל[2] "בלשון הבאי", בלשון של גוזמא, למשל: "ערים גדולות ובצורות בשמים"[3], הרי "בשמים" ביטוי של מליצה, כי אין הכוונה לשמים ממש. כדי שלא יפרשו את המלים "חלק אלו־ה" כלשון של מליצה, מוסיף רבנו הזקן המלה "ממש", להדגיש שנשמת יהודי היא אכן **ממש** חלק אלו־ה ממעל. **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[4]**: "וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים",** – פסוק זה נאמר על אדם הראשון שהיה בעל נשמה כללית, נשמה הכוללת והמקיפה את כל כללות נשמות ישראל, **וְ"אַתָּה נָפַחְתָּ בִּי"**[5], – זה נאמר על נשמתו של כל אחד ואחד מישראל. מה מלמד אותנו הביטוי "נפחת", המשמש כאן לתיאור הכנסת הנשמה ביהודי? – הוא מסביר מיד: **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר**[6]**: "מַאן דְּנָפַח מִתּוֹכֵיהּ נָפַח",** – מי שנופח הרי הוא נופח מתוכו, **פֵּרוּשׁ, מִתּוֹכִיּוּתוֹ וּמִפְּנִימִיּוּתוֹ, שֶׁתּוֹכִיּוּת וּפְנִימִיּוּת הַחַיּוּת שֶׁבָּאָדָם מוֹצִיא בִּנְפִיחָתוֹ בְּכֹחַ:** – כמו שאנו רואים במוחש, כשאדם מדבר אין הוא מתעייף כל כך מהר, ואילו כשהוא נופח הוא מתעייף מהר. כי, כשהוא נופח, הוא משתמש בחיות **הפנימית** שבו, ומכיון שצורת הכנסת הנשמה מהקב"ה לגופו של יהודי מתוארת במלה "נפחת" – הרי שהנשמה באה מהפנימיות שבאלקות. ראיה נוספת לכך שהנשמות מושרשות בפנימיותו ועצמותו של הקב"ה – ממה שהנשמה באה כביכול, ממחשבתו של הקב"ה ושלכן נקראים בני ישראל בניו של הקב"ה – וכך מסביר ה"תניא" את הדברים: **כָּךְ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, נִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל עָלוּ בַּמַּחֲשָׁבָה,** – נשמות ישראל נובעות **ממחשבתו** של הקב"ה, שהיא הפנימיות של האלקות, ואילו כל שאר הנבראים, כולל המלאכים, באים, כביכול, מדיבורו של הקב"ה, ולגבי המחשבה נחשב הדיבור כדבר חיצוני. **כִּדְכְתִיב**[7]**:** – כמו שכתוב: **"בְּנִי בְכֹרִי יִשְׂרָאֵל", "בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹהֵיכֶם"**[8]**. פֵּרוּשׁ,** – מה משמעות העובדה שיהודי מתואר כבנו של הקב"ה, **כְּמוֹ שֶׁהַבֵּן נִמְשָׁךְ מִמֹּחַ הָאָב, כָּךְ כְּבִיכוֹל נִשְׁמַת כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל נִמְשְׁכָה מִמַּחֲשַׁבְתּוֹ וְחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ,** – ומאחר ונשמתו של יהודי באה ממחשבתו וחכמתו של הקב"ה, הרי, שהיא באה מהקב"ה בעצמו, שהרי **דְּאִיהוּ חַכִּים וְלָא בְּחָכְמָה יְדִיעָא,** – הקב"ה חכם, אבל לא באותה בחינת חכמה שאנו, הנבראים, מכירים, **אֶלָּא הוּא וְחָכְמָתוֹ אֶחָד, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם**[9]* **הגהה** [הרמב"ם השיג בשכלו ש"הוא המדע והוא היודע והוא הידוע". אך ישנם גדולים וחכמים שאינם סוברים כמותו[10] והם אומרים שאי אפשר כלל לומר על הקב"ה שהוא ההבנה עצמה וכו', כי הקב"ה הוא למעלה מכל ההגדרות שמביא הרמב"ם. ואומר רבנו הזקן בהגהה, שחכמי הקבלה הודו לרמב"ם. ברם, מה שעל־פי קבלה צודק הרמב"ם, אין זה אמור לגבי הקב"ה כמו שהוא "בעצם". שכן, הקב"ה עצמו הוא למעלה לאין שיעור גם מהחכמה הבלתי מושגת אודותה כותב הרמב"ם; לגבי הקב"ה כמו שהוא "בעצם" צודקים אלה שחולקים על הרמב"ם, שכן הוא למעלה מעלה מכל המושגים האלה. אלא, לאחר שאור־אין־סוף האלקי מצמצם ומגביל את עצמו בהרבה הגבלות, אז שייך לומר עליו שהוא מתאחד עם החכמה שבעולם האצילות ואז אפשר לומר עליו "הוא המדע והוא היודע והוא הידוע". ועל כך אומר רבנו הזקן: **וְהוֹדוּ לוֹ חַכְמֵי הַקַּבָּלָה,** – חכמי הקבלה הודו לרמב"ם, שבקב"ה שייך ענין החכמה באותה צורה, שכל השלשה: ה"מדע", ה"יודע" וה"ידוע", הם דבר אחד, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּ'פְּרֵדֵס' מֵהָרַמַּ"ק.** – כמו שאומר רבי משה קורדובירה בספר ה"פרדס" שלו, **וְגַם לְפִי קַבָּלַת הָאַר"י זַ"ל יַצִּיבָא מִלְּתָא,** – גם לפי קבלת האריז"ל, שלפיה אנו יודעים יותר, שהקב"ה נעלה מעלה מעלה גם מסוג החכמה המובא

ליקוטי אמרים

פרק ב ונפש השנית בישראל היא חלק אלוה ממעל ממש כמ"ש ויפח באפיו נשמת חיים ואתה נפחת בי וכמ"ש בזוהר מאן דנפח מתוכיה נפח פי' מתוכיותו ומפנימיותו שתוכיות ופנימיות החיות שבאדם מוציא בנפיחתו בכח: כך עד"מ נשמות ישראל עלו במחשבה כדכתיב בני בכורי ישראל בנים אתם לה' אלהיכם פי' כמו שהבן נמשך ממוח האב כך כביכול נשמת כל איש ישראל נמשכה ממחשבתו וחכמתו ית' דאיהו חכים ולא בחכמה ידיעא אלא הוא וחכמתו א' וכמ"ש הרמב"ם*

הגהה

והודו לו חכמי הקבלה כמ"ש בפרדס מהרמ"ק וגם לפי קבלת האר"י ז"ל יציבא מילתא בסוד התלבשות אור א"ס ב"ה על ידי צמצומים רבים בכלים דחב"ד דאצילו' אך לא למעלה מהאצילו' וכמ"ש במ"א שא"ס ב"ה מרומם ומתנשא רוממות אין קץ למעלה מעלה ממהות ובחי' חב"ד עד שמהות ובחי' חב"ד נחשבת כעשייה גופניית אצלו ית' כמ"ש כולם בחכמה עשית:

שהוא המדע והוא היודע כו' ודבר זה אין ביכולת האדם להבינו על בוריו כו' כדכתיב החקר אלוה תמצא וכתיב כי לא מחשבותי מחשבותיכם וגו' ואף שיש רבבות מיני חלוקי מדרגות בנשמו' גבוה על גבוה לאין

---

1. לא, ב. 2. תמיד כט, א. 3. דברים א, כח. 4. בראשית ב, כ. 5. בברכת "אלקי נשמה", של ברכות השחר, ברכות ס, ב. 6. בדפוסי הזוהר שלנו, חסר לשון זה. 7. שמות ד, כב. 8. דברים יד, א. 9. הלכות יסודי התורה פרק ב' הלכה י'. 10. מהר"ל מפראג בספר גבורות ה', ועוד.

ליקוטי אמרים

וחכמתו א' וכמ"ש הרמב"ם* שהוא המדע והוא היודע כו' ודבר זה אין ביכולת האדם להבינו על בוריו כו' כדכתיב החקר אלוה תמצא וכתיב כי לא מחשבותי מחשבותיכם וגו' ואף שיש רבבות מיני חלוקי מדרגות בנשמו' גבוה על גבוה לאין קץ כמו גודל מעלת נשמות האבות ומשה רבינו ע"ה על נשמות דורותינו אלה דעקבי משיח' שהם בחי' עקביים ממש לגבי המוח והראש וכן בכל דור ודור יש ראשי אלפי ישראל שנשמותיהם הם בחי' ראש ומוח לגבי נשמות ההמון וע"ה וכן נפשות לגבי נפשות כי כל נפש כלולה מנפש רוח ונשמה מכל מקום שרש כל הנפש רוח ונשמה כולם מראש כל המדריגות עד סוף כל דרגין המלובש בגוף עמי הארץ וקל שבקלים נמשך ממוח העליון שהיא חכמה עילאה

הגהה

והודו לו חכמי הקבלה כמ"ש בפרדס מהרמ"ק וגם לפי קבלת האר"י ז"ל יציבא מילתא בסוד התלבשות אור א"ס ב"ה על ידי צמצומים רבים בכלים דחב"ד דאצילו' אך לא למעלה מהאצילו' וכמ"ש במ"א שא"ם ב"ה מרומם ומתנשא רוממות אין קץ למעלה מעלה ממהות ובחי' חב"ד עד שמהות ובחי' חב"ד נחשבת כעשיה גופניית אצלו ית' כמ"ש כולם בחכמה עשית:

1 בדברי הרמב"ם – נכונה דעתו של הרמב"ם, וזאת **בְּסוֹד**
2 **הִתְלַבְּשׁוּת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, עַל יְדֵי צִמְצוּמִים**
3 **רַבִּים,** – כשאור־אין־סוף ברוך־הוא מתלבש על ידי צמצומים
4 רבים **בְּכֵלִים דְּחב"ד דַּאֲצִילוּת,** – ב"כלים" של "חכמה",
5 "בינה" ו"דעת" שבעולם
6 האצילות. כשהוא
7 מתאחד עם ספירות אלו 1
8 שבעולם האצילות – 2
9 נכונה סברתו של 3
10 הרמב"ם, **אַךְ לֹא** לְמַעְלָה 4
11 **מֵהָאֲצִילוּת,** – אבל לא 5
12 באותה דרגה שאור־אין־ 6
13 סוף הוא למעלה מעולם 7
14 האצילות. **וּכְמוֹ** שֶׁכָּתוּב 8
15 **בְּמָקוֹם אַחֵר**[11], **שֶׁאֵין־** 9
16 **סוֹף בָּרוּךְ־הוּא** מְרוֹמָם 10
17 **וּמִתְנַשֵּׂא רוֹמְמוּת אֵין** 11
18 **קֵץ,** לְמַעְלָה מַעְלָה 12
19 **מְמָהוּת וּבְחִינַת חב"ד,** 13
20 **עַד** שֶׁמָּהוּת וּבְחִינַת 14
21 **חב"ד** נֶחֱשֶׁבֶת כַּעֲשִׂיָּה 15
22 **גּוּפָנִיֵּת אֶצְלוֹ יִתְבָּרֵךְ,** 16
23 **כְּמוֹ** שֶׁכָּתוּב[12]: **"כֻּלָּם** 17
24 **בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ":** – בעצם 18
25 היה צריך לומר: כולם
26 בחכמה **חכמת"** או
27 **"השכלת"** – בהתאם למלה "חכמה" המובאת בפסוק – מדוע
28 נאמר בפסוק "עשית"? – אלא הוא בא להדגיש שחכמה נחשבת
29 כעשיה לגבי הקב"ה.], **שֶׁהוּא הַמֵּדָע וְהוּא הַיּוֹדֵעַ כו',** –
30 והרמב"ם מסיים: "והוא הידוע", כלומר, הבנתו כביכול של
31 הקב"ה שונה לגמרי ממה שבני אדם מגדירים כהבנה. ההבנה
32 בהשגה האנושית, בנויה על שלשה יסודות שונים: **נפש** האדם
33 שהיא ה"יודע", היא שיודעת ומבינה. ובמה הנפש מבינה? –
34 **בכח ההבנה,** המביא לכך שהנפש תדע ותבין. וכוח זה נקרא
35 "מדע" (הוא מביא לידי כך שידעו ויבינו). **והדבר** אותו יודעים
36 ומבינים, כגון הלכה במשנה או סוגיא הנלמדת ומושגת. הרי
37 שישנם כאן שלשה דברים נפרדים: ה"יודע", ה"מדע" וה"ידוע".
38 שונה הדבר לגבי הקב"ה, כהסברו של הרמב"ם: "**הוא** המדע,
39 **הוא** היודע **והוא** הידוע", ועל כך הוא אומר בהמשך: **וְדָבָר זֶה**
40 **אֵין בִּיכֹלֶת הָאָדָם לַהֲבִינוֹ עַל בּוּרְיוֹ כו',** – ודבר זה –
41 שהמבין, כוח ההבנה, והדבר אותו מבינים, הם אותו אחד, אין
42 ביכולת האדם להבין לאשורו, **כְּדִכְתִיב**[13]: **"הֲחֵקֶר אֱלוֹהַּ**
43 **תִּמְצָא", וּכְתִיב**[14]: **"כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם וְגו'".** –
44 הרי שחכמתו של הקב"ה היא עצם אחד עם הקב"ה. ומכיון
45 שנשמתו של יהודי באה, כאמור לעיל, מחכמתו של הקב"ה,
46 הרי שהיא באה מהקב"ה עצמו. בהתאם למה שהוסבר,
47 שנשמתו של כל בן ישראל באה מחכמתו של הקב"ה – להלן
48 נכנה אותה "חכמה עילאה" – נשאלת השאלה: אם אכן כל
49 הנשמות באות משורש אחד, מחכמה עילאה, היו צריכות כולן,
50 כל הנשמות, להיות במדריגה אחת שווה. מנין נוצר, איפוא,
51 השוני במדריגות שבהן
52 מחולקות נשמות ישראל?
53 – וכך הוא שואל: **וְאַף**
54 **שֶׁיֵּשׁ רִבְבוֹת מִינֵי חִלּוּקֵי**
55 **מַדְרֵגוֹת בַּנְּשָׁמוֹת, גָּבוֹהַּ**
56 **מֵעַל גָּבוֹהַּ לְאֵין קֵץ,**
57 **כְּמוֹ גֹּדֶל מַעֲלַת נִשְׁמוֹת**
58 **הָאָבוֹת וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו**
59 **־הַשָּׁלוֹם, עַל נִשְׁמוֹת**
60 **דּוֹרוֹתֵינוּ אֵלֶּה דְּעִקְּבֵי**
61 **מְשִׁיחָא, שֶׁהֵם בְּחִינַת**
62 **עֲקֵבִים מַמָּשׁ לְגַבֵּי הַמֹּחַ**
63 **וְהָרֹאשׁ;** – שכן, הנשמות
64 שבדורותינו, נקראות
65 נשמות של **עקבתא**
66 דמשיחא, כי לגבי המוח
67 והראש הן בבחינת העקב
68 שברגל. כשם שאין
69 להשוות את החיות
70 שבעקב הרגל לחיות
71 שבמוח ובראש, כך אין
72 מקום להשוות את נשמות
73 ה"עקביים" שבדורותינו לנשמות **ההן** הנקראות בשם מוח
74 וראש. כאן מדובר על היתרון העצום במעלת הנשמות
75 שבדורות הקודמים לגבי הנשמות שבדורותינו. **וְכֵן בְּכָל דּוֹר**
76 **וָדוֹר יֵשׁ רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנִּשְׁמוֹתֵיהֶם הֵם בְּחִינַת רֹאשׁ**
77 **וּמֹחַ לְגַבֵּי נִשְׁמוֹת הֶהָמוֹן וְעַמֵּי הָאָרֶץ;** – מלבד זאת, **בכל**
78 דור ישנם, באותו דור, הבדלים גדולים במדריגות הנשמות, **וְכֵן**
79 **נְפָשׁוֹת לְגַבֵּי נְפָשׁוֹת, כִּי כָּל נֶפֶשׁ כְּלוּלָה מִנֶּפֶשׁ רוּחַ**
80 **וּנְשָׁמָה.** – הבדלים אלה שבבני ישראל, אינם רק במדריגת
81 הנשמה, אלא גם במדריגת הנפש. שכן, כל נפש כלולה משלש
82 בחינות: נפש, רוח ונשמה, וכשם שב"נשמה" ישנן מדריגות
83 שונות, כך גם ב(רוח וב)נפש ישנן מדריגות שונות. רואים אנו
84 מכך, מה גדול מספר ההבדלים והחילוקים במדריגות הנשמות.
85 בהתאם לכך, היו צריכים, לכאורה, להיות אותם הבדלים גם
86 בשרשן של הנשמות באלקות – כאשר נשמה גבוהה יותר באה
87 משורש נעלה יותר? – אך, **מִכָּל־מָקוֹם, שֹׁרֶשׁ כָּל הַנֶּפֶשׁ רוּחַ**
88 **וּנְשָׁמָה כֻּלָּם,** – למרות המדריגות השונות שבנשמות, **מֵרֹאשׁ**
89 **כָּל הַמַּדְרֵגוֹת עַד סוֹף כָּל דַּרְגִּין, הַמְלֻבָּשׁ בְּגוּף עַמֵּי הָאָרֶץ**
90 **וְקַל שֶׁבַּקַּלִּים,** – הרי זה הכל, **נִמְשָׁךְ מִמֹּחַ הָעֶלְיוֹן, שֶׁהִיא**
91 **חָכְמָה עֶלְאָה כִּבְיָכוֹל.** – כדי להבהיר ולהסביר כיצד, בכל
92 זאת, מתהווים ההבדלים במדריגות הנשמות, למרות ששרשן

---

11. שער היחוד והאמונה פ"ט. ובעוד מקומות. **12.** תהלים קד, כד. **13.** איוב יא, ז. **14.** ישעי' נה, ח.

אחד, משתמש כאן רבנו הזקן במשל הבן והאב – אותו משל שכבר השתמש בו לעיל, כדי לציין שנשמות ישראל נקראות "בנים" להקב"ה, ובאות מ"חכמה עילאה" כמו שהבן בא ממוח האב. מאותו משל עצמו גם יובן כיצד מתהווים הבדלי המדריגות בנשמות. כדי להקל על הלומד־המתחיל, נביא כאן הסבר קצר: במשל אנו רואים, שכל גופו של הילוד בא מטיפת מוח האב. כלומר, על אף ההבדלים שבאבריו השונים של הילוד – מהנעלה ביותר עד לפחות ביותר, מהמוח שלו עד צפרני רגליו – הם באים כולם משורש **אחד**, מטיפת המוח של האב. כיצד, אם כך, נתהוו הבדלים אלה באברים? – הרי זה מחמת שהיית טיפת מוח האב, במשך תשעת חדשי העיבור, בבטן האם, בהם היא עוברת תהליך מסויים של התהוות הגוף. שהייה ממושכת זו בתהליך התהוות הגוף באופן הדרגתי, יוצרת את ההבדלים שבין אבר אחד למשנהו. ככל שחלק מהטיפה מתגשם יותר, כך השינוי גדול יותר. הרי, שכל האברים באים, אכן, משורש אחד – טיפת מוח האב – ולמרות זאת מתהווים בהם הבדלים גדולים כאלה של מעלה ומטה, מהמוח עד לצפרניים. דבר נוסף מובן מהמשל האמור, שגם החלק הנחות ביותר שבגוף הילוד, הצפרניים שלו, הינו קשור, גם אחרי ההולדה, בשורשו הראשון – במוח האב. שכן, גם הצפרניים יונקות חיותן ממוחו של הילוד, ומאחר שמוחו נשאר, גם אחרי ההולדה, מהות זהה עם מוח האב, הרי שגם הצפרניים, אחרי ההולדה, קשורות עדיין בשורשן הראשון. כך נבין גם ביחס לנשמות: אף שכל הנשמות באות משורש אחד, מ"חכמה עילאה", על כל אחת מהן לעבור, אחרי ירידתה מ"חכמה עילאה", השתלשלות של הרבה עולמות ולרדת הרבה מדריגות, מדריגה אחרי מדריגה, עד להתלבשותה בגוף גשמי – תהליך זה של השתלשלות וירידה מדרגה לדרגה, מביא לשינויי המדריגות בנשמות, כי על נשמה אחת משפיעה הירידה יותר מאשר על נשמה אחרת. וכך גם בחלק השני של המשל, גם אחרי ירידתן לדרגות הנמוכות ביותר, נשארות אותן נשמות קשורות ומאוחדות עם שורשן הראשון, "חכמה עילאה". שכן גם הן, בדרגתן הנחותה, מקבלות את יניקתן הרוחנית מנשמות הצדיקים והחכמים שגם למטה הן בבחינת ראש ומוח. ועל־ידי צדיקים אלה, נשארות גם הנשמות הנחותות קשורות ומאוחדות עם שורשן הראשון. וכך אנו לומדים בספר ה"תניא": **כְּמָשָׁל הַבֵּן הַנִּמְשָׁךְ מִמֹּחַ הָאָב,**

ליקוטי אמרים

כביכול כמשל הבן הנמשך ממוח האב שאפי' צפרני רגליו נתהוו מטפה זו ממש ע"י שהייתה תשעה חדשים בבטן האם וירדה ממדרגה למדרגה להשתנות ולהתהוו' ממנה צפרנים ועם כל זה עודנה קשורה ומיוחדת ביחוד נפלא ועצום במהותה ועצמותה הראשון שהיתה טפת מוח האב וגם עכשיו בבן יניקת הצפרנים וחיותם נמשכת מהמוח שבראש כדאיתא בגמ' [נדה שם] לובן שממנו גידים ועצמות וצפרנים [וכמ"ש בע"ח שער החשמל בסוד לבושים של אדם הראשון בגן עדן שהיו צפרנים מבחי' מוח תבונה] וככה ממש כביכול בשרש כל הנפש רוח ונשמה של כללות ישראל למעלה בירידתו ממדרגה למדרגה על ידי השתלשלות העולמות אבי"ע מחכמתו

שֶׁאֲפִלּוּ צִפָּרְנֵי רַגְלָיו נִתְהַוּוּ מִטִּפָּה זוֹ מַמָּשׁ, – אבל כיצד נתהוו ממנה הצפרניים? – עַל־יְדֵי שֶׁהָיְתָה תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים בְּבֶטֶן הָאֵם, וְיָרְדָה מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה, לְהִשְׁתַּנּוֹת וּלְהִתְהַוּוֹת מִמֶּנָּה צִפָּרְנַיִם. – הרי, שאף שכל אבריו של הילוד, ממוחו עד צפרניו, באים משורש אחד, מטיפת מוח האב, נתהוו בהם שינויים והבדלים גדולים כל כך, מהמוח עד הצפרניים. דבר נוסף אנו רואים: וְעֵם כָּל זֶה, עוֹדֶנָּה קְשׁוּרָה וּמְיֻחֶדֶת בְּיִחוּד נִפְלָא וְעָצוּם בְּמָהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ הָרִאשׁוֹן שֶׁהָיְתָה טִפַּת מֹחַ הָאָב; – גם אחרי שהתגשמה כל כך בצורה של צפרניים, וזאת מכיון, וְגַם עַכְשָׁו בַּבֵּן, יְנִיקַת הַצִּפָּרְנַיִם וְחַיּוּתָם נִמְשֶׁכֶת מֵהַמֹּחַ שֶׁבָּרֹאשׁ; – ומשום שהצפרניים מקבלות חיותן ממוחו של הילוד, שלא נשתנה משורשו הראשון ונשאר – **מוח**, הרי, שגם הצפרניים קשורות, אחרי ההולדה, באמצעות מוחו של הילוד, למוחו של האב שהוא שורשו ומהותו הראשון. והוא מביא על כך ראיות: כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא [נִדָּה שָׁם[15]]: "לֹבֶן, שֶׁמִּמֶּנּוּ גִּידִים וַעֲצָמוֹת וְצִפָּרְנַיִם" – הרי שיש לצפרניים שייכות למוח. וגם לפי תורת הקבלה יש לצפרניים שייכות לבחינת המוח: [וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'עֵץ חַיִּים' שַׁעַר הַחֶשְׁמָל, בְּסוֹד לְבוּשִׁים שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן בְּגַן עֵדֶן, שֶׁהָיוּ צִפָּרְנַיִם מִבְּחִינַת מֹחַ תְּבוּנָה]. – מכאן ראיה שגם על־פי קבלה, יש לצפרניים שייכות לבחינת המוח, כמו שהוא במשל הבן. וְכָכָה מַמָּשׁ, כְּבִיכוֹל, בְּשֹׁרֶשׁ כָּל הַנֶּפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁל כְּלָלוּת יִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה, בִּירִידָתוֹ מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה עַל יְדֵי הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת אֲצִילוּת־בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה – "השתלשלות" – מלשון שלשלת (שרשרת) המורכבת ממספר מסויים של טבעות הקשורות ומושחלות זו בזו, עד שגם הטבעת האחרונה קשורה ומושחלת בטבעת העליונה, באמצעות הטבעות שביניהן המקשרות את כולן יחד, אותו דבר בסדר מדריגות העולמות: כל אחד מהם קרוב וקשור לעולם השני, ודרך עולמות אלה **יורדת** הנשמה למטה בעולם־**זה** ומתלבשת בגוף. "אבי"ע" – ראשי תיבות: אצילות, בריאה, יצירה, עשיה. ענינם של ארבעת העולמות: אצילות, בריאה, יצירה, עשיה, יוסבר בהרחבה בהמשך הפרקים הבאים. ובקצרה: כדי שיתהווה העולם הגשמי שלנו, ושיהיה בכוחו לקלוט את ההשפעה האלקית, שגם הנבראים שבעולם הגשמי הזה יהיה באפשרותם להשיג ולהבין אלקות – אותם עניני אלקות שנבראים מסוגלים להבינם – נוצרו לצורך

15. סוף פרק ג.

זה ארבעת העולמות (לפי הסדר ממעלה למטה): אצילות, בריאה, יצירה, עשיה. "אצילות" – עולם שמדריגתו הכללית היא זיו והארה מהאור האלקי האין־סופי, הארה כזו שהיא עדיין קרובה לאור־אין־סוף ברוך־הוא. זהו גם פירוש המלה "אצילות" – הפרשה (מלשון "ואצלתי מן הרוח"[16]) כלומר, מהותה של הארה זו היא ההארה האלקית המובדלת ומופרשת ממקורה. וגם "אצילות" מלשון "אצל" ו"סמוך", כלומר, עולם זה ומדריגה זו של אצילות קרובים עדיין לאור־אין־סוף ברוך־הוא. המדריגה הכללית של עולם ה"בריאה" היא, כשמו של עולם זה: עולם שנברא, הבריאה הראשונה של יש מאין – כאשר מאין, מאפס, נהיה יש ודבר ממשי. ברם, כאן מדובר על הדרגה הראשונית של התהוות הנברא, אין זו עדיין בריאה בעלת צורה ותבנית. "יצירה" – העולם בו מקבל ה"יש", שנברא מה"אין", צורה ותבנית. "עשיה" – עולם בו הישות היא בשלימות, יש גמור. ברם, מובן, שכל האמור מדובר במובן רוחני. כי רק לאחר כל אלה באה יצירתו של עולמנו, הנקרא עולם העשיה הגשמי, העולם הזה וברואיו. התחלתו של סדר ההשתלשלות היא מ"חכמה" של עולם האצילות, ו"חכמה" זו היא הספירה והמדריגה הראשונה בעולם העליון ביותר – אצילות. זאת אומר לנו רבנו הזקן, כששורש נשמתו של בן ישראל יורד ממדריגה אחת לשניה, על־ידי השתלשלותם של ארבעת העולמות אבי"ע – אצילות, בריאה, יצירה, עשיה – **מֵחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, כִּדְכְתִיב: "כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ"** – הכל משתלשל מ"חכמה" שהיא המקור של כל סדר ההשתלשלות, הנה על־ידי ירידה **זו** של שורש הנשמה, **נִתְהַוּוּ מִמֶּנּוּ נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ וּפְחוּתֵי הָעֶרֶךְ.** – ההבדלים בין עליון לתחתון בנשמות, נתהוו בתהליך ירידתן בסדר ההשתלשלות. שכן, על נשמות מסויימות השפיעה יותר ירידת ההשתלשלות, ומשום כך ירדו במדריגה נחותה יותר – כפי שהדבר במשל הצפרניים, שעליהן השפיעה השהייה תשעה חדשים בבטן האם, יותר מאשר על אברים אחרים. ברם, כשם שבמשל קשורות הצפרניים בשורשן הראשון על־ידי יניקת חיותן ממוח הילוד – כך גם בנשמה: **וְעִם כָּל זֶה, עוֹדֶינָּה קְשׁוּרוֹת וּמְיֻחָדוֹת בִּיחוּד נִפְלָא וְעָצוּם בְּמָהוּתָן וְעַצְמוּתָן הָרִאשׁוֹן, שֶׁהִיא הַמְשָׁכַת חָכְמָה עִלָּאָה,** – כיצד נעשה הדבר? – **כִּי יְנִיקַת וְחִיּוּת נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ, הוּא מִנֶּפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁל הַצַּדִּיקִים וְהַחֲכָמִים, רָאשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁבְּדוֹרָם:** – על ידי שהם יונקים חיותם מהצדיקים והחכמים שהם בבחינת "ראש" ו"מוח" – קשורים כל בני ישראל בשורשם במוח שלמעלה, "חכמה עילאה". **וּבָזֶה יוּבַן מַאֲמַר רַז"ל[17] עַל פָּסוּק: "וּלְדָבְקָה בּוֹ"[18] - שֶׁכָּל הַדָּבֵק בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ נִדְבַּק בַּשְּׁכִינָה מַמָּשׁ,** – לכאורה: כיצד משווים את הדבקות בתלמידי חכמים לדבקות בשכינה? אלא, לפי מה שהוסבר לעיל, הדברים מובנים: **כִּי עַל־יְדֵי דְּבִיקָה בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים, קְשׁוּרוֹת נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ וּמְיֻחָדוֹת בְּמָהוּתָן הָרִאשׁוֹן וְשָׁרְשָׁם שֶׁבְּחָכְמָה עִלָּאָה, שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ וְחָכְמָתוֹ אֶחָד, וְהוּא הַמַּדָּע כו'.** – כפי שכבר למדנו, שמאחר שהם מאוחדים עם "חכמה עילאה" על־ידי דביקותם בתלמידי חכמים, הרי הם ממילא מאוחדים ודבוקים עם השכינה, עם הקב"ה עצמו. **[וְהַפּוֹשְׁעִים וּמוֹרְדִים בְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים - יְנִיקַת נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁלָּהֶם מִבְּחִינַת אֲחוֹרַיִם שֶׁל נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמַת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים].** – השפעה בבחינת "אחוריים" היא כמי שנותן דבר לשונאו שלא מרצונו הפנימי, כי־אם ברצון חיצוני בלבד, בגלל טעם מסויים שיש לו בזה, וזה מתבטא גם בצורת הנתינה: הוא נותן לו מאחורי גבו, ובשעת מעשה מפנה את פניו ממנו. כך גם במובן הרוחני, כשמשפיעים על מישהו שלא מתוך רצון טוב, פירוש הדבר, שההשפעה באה מבחינת "אחוריים". אף בענייננו: מן ההכרח לומר, שהשפעה אלוקית מסויימת מקבלים גם הפושעים והמורדים מתלמידי חכמים, כי כל נשמה, בלי הבדל, מן ההכרח שתהיה קשורה בשורשה ומקורה, כמוסבר לעיל, אלא שהשפעה זו הם מקבלים רק מבחינת "אחוריים". על־כל־פנים, מובן, שכל יהודי יש בו נשמה של קדושה הבאה מ"חכמה עילאה", ועל כך אומר רבנו הזקן: **וּמַה שֶּׁכְּתוּב בַּזֹּהַר[19] וּבְזֹהַר חָדָשׁ[20], שֶׁהָעִקָּר תָּלוּי שֶׁיְּקַדֵּשׁ עַצְמוֹ בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ דַּוְקָא, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּנֵי עַמֵּי הָאָרֶץ כו',** – עמי הארץ שאינם מקדשים עצמם בשעת תשמיש, "ממשיכים" בילדיהם נשמות נחותות. לכאורה, הרי הסברנו, שכל יהודי, בלי הבדל, יש בו נשמה של קדושה, בלי תלות אם הוריו קידשו עצמם בשעת תשמיש או לא? מסביר רבנו הזקן שב"זוהר" לא מדובר על **עצם**

ליקוטי אמרים

ית' כדכתיב כולם בחכמה עשית נתהוו ממנו נפש רוח ונשמה של עמי הארץ ופחותי הערך ועם כל זה עודינה קשורות ומיוחדות ביחוד נפלא ועצום במהותן ועצמותן הראשון שהיא המשכת חכמה עילאה כי יניקת וחיו' נפש רוח ונשמה של עמי הארץ הוא מנפש רוח ונשמה של הצדיקים והחכמים ראשי בני ישראל שבדורם: ובזה יובן מאמר רז"ל על פסוק ולדבקה בו שכל הדבק בת"ח מעלה עליו הכתוב כאלו נדבק בשכינה ממש כי ע"י דביקה בתלמידי חכמים קשורות נפש רוח ונשמה של עמי הארץ ומיוחדות במהותן הראשון ושרשם שבחכמה עילאה שהוא ית' וחכמתו א' והוא המדע כו' [והפושעים ומורדים בתלמידי חכמים יניקת נפש רוח ונשמה שלהם מבחי' אחוריים של נפש רוח ונשמת ת"ח] ומ"ש בזהר ובזהר חדש שהעיקר תלוי שיקדש עצמו בשעת תשמיש דווקא משא"כ בני עמי הארץ כו' היינו משום שאין

---

16. במדבר יא, יז. **17.** כתובות קיא, ב. **18.** דברים ל, כ. **19.** ראה חלק ב. קד, ב. **20.** בראשית דף יא.

הנשמה, אלא ביחס ללבושיה הרוחניים של הנשמה: הַיְינוּ מעשיות בענינים גשמיים, מן ההכרח שזה יהיה על־ידי לבוש,

ליקוטי אמרים

לך נפש רוח ונשמה שאין לה לבוש מנפש דעצמות אביו ואמו וכל המצות שעושה הכל ע"י אותו הלבוש כו' ואפי' השפע שנותנים לו מן השמים הכל ע"י לבוש זה ואם יקדש את עצמו ימשיך לבוש קדוש לנשמת בנו ואפילו היא נשמה גדולה צריכה לקידוש אביו כו' אבל הנשמה עצמה הנה לפעמים נשמת אדם גבוה לאין קץ בא להיות בנו של אדם נבזה ושפל כו' כמ"ש האר"י ז"ל כל זה בליקוטי תורה פ' וירא ובטעמי מצות פ' בראשית:

מִשּׁוּם שֶׁאֵין לְךָ נֶפֶשׁ רוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁאֵין לָהּ לְבוּשׁ מִנֶּפֶשׁ דְּעַצְמוּת אָבִיו וְאִמּוֹ, – לכך מתייחס ה"זוהר" וה"זוהר חדש", בקראם את לבוש הנשמה בשם – נשמה, מפני שהלבוש נוגע ביותר לנשמה, שכן: וְכָל הַמִּצְוֹת שֶׁעוֹשֶׂה - הַכֹּל עַל־יְדֵי אוֹתוֹ הַלְּבוּשׁ כו', וַאֲפִלּוּ הַשֶּׁפַע שֶׁנּוֹתְנִים לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם - הַכֹּל עַל־יְדֵי לְבוּשׁ זֶה, – כי, כדי שהנשמה תוכל לפעול בגוף בו התלבשה, ולקיים מצוות וְאִם יְקַדֵּשׁ אֶת עַצְמוֹ - יַמְשִׁיךְ לְבוּשׁ קָדוֹשׁ לְנִשְׁמַת בְּנוֹ, – ממילא תהיה אצל הבן עבודת ה' קלה בהרבה, וַאֲפִלּוּ הִיא נְשָׁמָה גְּדוֹלָה, צְרִיכָה לְקִדּוּשׁ אָבִיו כו'. – בשעת תשמיש, אֲבָל הַנְּשָׁמָה עַצְמָהּ, הִנֵּה לִפְעָמִים נִשְׁמַת אָדָם גָּבוֹהַּ לְאֵין קֵץ, בָּא לִהְיוֹת בְּנוֹ שֶׁל אָדָם נִבְזֶה וְשָׁפָל כו', כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָאַר"י זַ"ל כָּל זֶה בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה' פָּרָשַׁת וַיֵּרָא וּבְ'טַעֲמֵי מִצְוֹת' פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית[21]:

21. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בזה מוסיף הדגשה עד כמה הנשמה כו' ממעל וגם חילוקי המדרי' הם מצד ההשתל' (שג"ז למע' מעוה"ז) והמטה אין פועל בזה (שגם האו"א בכלל המטה). ער שמ"ש בזהר כו'".

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום שני עמוד ב

שָׁלְחָה לֵיהּ – שלחה היא לו, כְּלִי שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ קוֹדֶשׁ – רבי אלעזר, יִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ חוֹל – רבי. תַּמָּן אָמְרִין – ובארץ ישראל נוהגים לומר על ענין כגון זה את המשל דלהלן, בְּאַתַּר דְּמָרֵי בֵיתָא תָּלָא זְוִינֵיהּ, כּוּלְּבָא רַעְיָא קוּלְתֵיהּ תָּלָא – באותו היתד שהיה רגיל בעל הבית הגיבור לתלות את כלי זיינו, הנבל הרועה, את תרמילו יתלה, בתמיד.

שָׁלַח לֵהּ רבי, נְהִי דְּתוֹרָה – הגם שבתורה הוא גָּדוֹל מִמֶּנִּי, אֲבָל בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים מִי – האם הוא גָּדוֹל מִמֶּנִּי. שָׁלְחָה לֵיהּ – שלחה לו אלמנת רבי אלעזר, בַּתּוֹרָה מִיהָא – על כל פנים, גָּדוֹל מִמְּךָ לֹא יָדַעְנָא – איני יודעת ורק פיך העיד עליך, אמנם בְּמַעֲשִׂים טובים יָדַעְנָא – יודעת אני שהוא גדול ממך, דְּהָא קַבִּיל עֲלֵיהּ יִסּוּרֵי – שהרי הוא קיבל על עצמו יסורים.

מבארת הגמרא: בַּתּוֹרָה מַאי הִיא – היכן מצינו שהיה רבי אלעזר גדול מרבי בתורה, דְּכִי הֲווּ יָתְבֵי – שכאשר היו יושבים רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אביו של רבי וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אֲסַפְסְלֵי – על הספסלים בבית המדרש, יָתְבֵי קַמֵּייהוּ – ישבו לפניהם רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבִּי אֲאַרְעָא – על הארץ, מַקְשׁוּ וּמְפָרְקוּ – היו שואלים לפניהם שאלות ואומרים תירוצים. אָמְרֵי – אמרו החכמים האחרים שהיו יושבים בבית המדרש על הספסלים, והלא מֵימֵיהֶן של רבי אלעזר ברבי שמעון ושל רבי אָנוּ שׁוֹתִים – את תורתם אנו לומדים, ואיך יתכן שאנו נשב על ספסלים וְהֵם יוֹשְׁבִים עַל גַּבֵּי קַרְקַע. ועל כן עָבְדוּ לְהוּ סַפְסְלֵי, אַסְקִינְהוּ – עשו גם להם ספסלים והעלום על גביהם. אָמַר לָהֶן רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אביו של רבי, פְּרֵידָה אַחַת – גוזל אחד, כלומר בן אחד, רבי, יֵשׁ לִי בֵּינֵיכֶם, וְאַתֶּם מְבַקְּשִׁים לְאַבְּדָהּ הֵימֶנִּי, שכן על ידי שתעלוהו על גבי ספסל שמא תשלוט בו עין הרע. אַחְתּוּהוּ – הורידוהו לְרַבִּי מהספסל, אָמַר לָהֶן רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, וכי מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אָב – רבי, ישב על הארץ וּיְחֵיֶּה שכן לא תשלוט בו עין הרע, וּמִי שֶׁאֵין לוֹ אָב – רבי אלעזר [–שכן כבר נפטר רבי שמעון בר יוחאי אביו] יָמוּת, בתמיד. אַחְתּוּהוּ נַמִּי – הורידוהו גם לְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, חָלַשׁ דַּעְתֵּיהּ – חלשה דעתו של רבי אלעזר. אָמַר, קָא חַשְׁבִיתוּ לֵיהּ כְּוָותִי – וכי אתם מחשבים את רבי כמוני. עַד הֵהוּא יוֹמָא כִּי הַוָּה אָמַר רַבִּי מִילְּתָא, הַוָּה מְסַיֵּיעַ לֵיהּ – עד אותו היום כשרבי היה אומר דבר, היה מוכיח כמותו רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, ואילו מִכָּאן וְאֵילָךְ שהורידוהו מהספסל יחד עם רבי, כִּי הַוָּה אָמַר רַבִּי יֵשׁ לִי לְהָשִׁיב ולדחות את הנאמר בבית המדרש, אָמַר לֵיהּ – אמר לו רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, ודאי כָּךְ וְכָךְ יֵשׁ לְךָ לְהָשִׁיב ולדחות, וזוֹ הִיא תְּשׁוּבָתְךָ והרי לך דחייה על דחייתך, הֲשַׁתָּא יוצא איפוא שעבשיו הִיקַּפְתָּנוּ תְּשׁוּבוֹת – דחיות חֲכִילוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן מַמָּשׁ. חָלַשׁ דַּעְתֵּיהּ דְּרַבִּי – חלשה דעתו של רבי. אָתָא אָמַר לֵיהּ לְאַבּוּהּ – בא רבי וסיפר את הדבר לרבן שמעון בן גמליאל אביו. אָמַר לֵיהּ – אמר לו אביו, בְּנִי, אַל יֵרַע לְךָ – אל ירע בעיניך דבר זה, שֶׁהֲלֹא הוּא [–רבי אלעזר] אֲרִי בֶּן אֲרִי שהוא בנו של רבי שמעון בר יוחאי, וְאִילּוּ אַתָּה הוּא אֲרִי בֶּן שׁוּעָל.

אומרת הגמרא: וְהַיְינוּ דְּאָמַר – וזהו מה שאמר רַבִּי, שֶׁלֹּשָׁה עִנְיָוֹתָנִין הֵן וְאֵלּוּ הֵן, אַבָּא – אבי [–רבן שמעון בן גמליאל]

יום ראשון

יום רביעי — יח כסלו — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: וישב, רביעי עם פירש"י.
תהלים: פח־פט.
תניא: הוכח תוכיח . . . לעומת זה כו'.

בְּמִנְחָה אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן.

הצ"צ כותב: אהבה דבחי' ועמך לא חפצתי (היינו) שלא לחפוץ שום דבר זולתו ית', ולא אפילו שמים וארץ שהם ג"ע עליון ותחתון, כי רק ביו"ד נברא כו', אלא תהי' האהבה רק לו ית' לבד, דהיינו למהו"ע ית' ממש. וכך הי' נשמע הלשון ממו"ר נ"ע (רבינו הזקן) בדביקותו. שהי' אומר בזה הלשון:

איך וויל זע גאָר ניסט, איך וויל ניט דיין ג"ע איך וויל ניט דיין עוה"ב כו' איך וויל מער ניט אז דיך אליין.

הַ"צֶּמַח צֶדֶק" כּוֹתֵב: אַהֲבָה דִּבְחִינַת "וְעִמְּךָ לֹא חָפַצְתִּי", (הַיְנוּ) שֶׁלֹּא לַחְפֹּץ שׁוּם דָּבָר זוּלָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְלֹא אֲפִלּוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ שֶׁהֵם גַּן־עֵדֶן עֶלְיוֹן וְתַחְתּוֹן, כִּי רַק בְּיו"ד נִבְרָא כו', אֶלָּא תִּהְיֶה הָאַהֲבָה רַק לוֹ יִתְבָּרֵךְ לְבַד, דְּהַיְנוּ לְמַהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ מַמָּשׁ. וְכָךְ הָיָה נִשְׁמָע הַלָּשׁוֹן מִמּוֹרִי וְרַבִּי נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן (רַבֵּנוּ הַזָּקֵן) בִּדְבֵקוּתוֹ. שֶׁהָיָה אוֹמֵר בְּזֶה הַלָּשׁוֹן:

אֵינִי חָפֵץ מְאוּמָה; אֵינִי רוֹצֶה אֶת גַּן־הָעֵדֶן שֶׁלְּךָ, אֵינִי רוֹצֶה אֶת הָעוֹלָם־הַבָּא שֶׁלְּךָ כו', רְצוֹנִי לֹא יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר אוֹתְךָ בִּלְבַד.

גוּט יוֹם טוֹב.
לְשָׁנָה טוֹבָה בְּלִמּוּד הַחֲסִידוּת וְדַרְכֵי הַחֲסִידוּת
תִּכָּתֵבוּ וְתֵחָתֵמוּ.

יום שני

שבת — יט כסלו — ה'תש"ג

הַפְטָרָה: חֲזוֹן עֹבַדְיָה. אֵין אוֹמְרִים אָב הָרַחֲמִים וְצִדְקָתְךָ.

שיעורים. חומש: וישלח, שביעי עם פירש"י.
תהלים: צ־צו.
תניא: ספר לקו"א הנקרא בשם . . . וקצרה בעזה"י.
הסכמת א) הרב . . . מאניפאלי.
ב) הרב . . .הכהן.

אֵין הַשְּׁלִיחַ־צִבּוּר מִתְעַטֵּף בְּטַלִּית לְמִנְחָה אוֹ לְמַעֲרִיב, לֹא בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב וְלֹא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה.

הִלּוּלָא [=יוֹם הִסְתַּלְּקוּתוֹ] שֶׁל הָרַב הַמַּגִּיד - מִמֶּעזְרִיטְשׁ - ג' וַיֵּשֶׁב תקל"ג, וּמְנוּחָתוֹ כָּבוֹד [=קְבוּרָתוֹ] בְּאַנִּפּאָלִי.

אַדְמו"ר הַזָּקֵן יָצָא לְחֵרוּת מִמַּאֲסָרוֹ הָרִאשׁוֹן - י"ט כִּסְלֵו, ג' וַיֵּשֶׁב, תקנ"ט, לִפְנוֹת עֶרֶב.

מִמִּכְתַּב רַבֵּנוּ הַזָּקֵן: "בְּרַם כְּגוֹן דָּא צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ, כִּי יוֹם אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לָנוּ יוֹם יט כִּסְלֵו, יוֹם ג' שֶׁהֻכְפַּל בּוֹ כִּי טוֹב, יוֹם הִלּוּלָא רַבָּא שֶׁל רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן, וּכְשֶׁקָּרִיתִי בְּסֵפֶר תְּהִלִּים בַּפָּסוּק 'פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי', קֹדֶם שֶׁהִתְחַלְתִּי פָּסוּק שֶׁלְּאַחֲרָיו - יָצָאתִי בְּשָׁלוֹם מֵד' שָׁלוֹם".

יוֹם הִתְוַעֲדוּת וְקַבָּלַת הַחְלָטוֹת טוֹבוֹת בִּקְבִיעוּת עִתִּים לַתּוֹרָה הַנִּגְלִית וְדאַ"ח [דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים, חֲסִידוּת] בָּרַבִּים, וְחִזּוּק דַּרְכֵי הַחֲסִידִים בְּאַהֲבַת רֵעִים.

נוֹהֲגִים לְסַדֵּר חֲלָקַת הַשַּׁ"ס, וְעַל־פִּי הַסֵּדֶר הַמְבֹאָר בְּאִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ. בִּלְיוּבאַוויטְשׁ מִשְּׁנַת תרס"ג וְאֵילָךְ הָיוּ מְסַדְּרִים חֲלָקַת הַשַּׁ"ס כ"ד בְּטֵבֵת - יוֹם הִלּוּלָא שֶׁל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן - מִפְּנֵי אֶפֶס הַפְּנַאי בְּי"ט כִּסְלֵו.

יום שלישי

יום ראשון — כ כסלו — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: וישב, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: צז־קג.
תניא: הסכמות הרבנים . . . ז״ל נבג״מ.

הַדְפָסַת סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים – תַּנְיָא – בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה, נִגְמְרָה יוֹם ג׳ כ׳ כִּסְלֵו תקנ״ז בִּסְלאַוויטאַ. וְכוֹלֵל: חֵלֶק רִאשׁוֹן – סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים, חֵלֶק שֵׁנִי – חִנּוּךְ קָטָן וְשַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה.

אִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה – מַהֲדוּרָא קַמָּא – נִדְפְּסָה לָרִאשׁוֹנָה: זאָלקָווי תקנ״ט; מַהֲדוּרָא בַּתְרָא – נִדְפְּסָה לָרִאשׁוֹנָה: שְׁקְלאָוו תקס״ו.

אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ – בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה – שְׁקְלאָוו תקע״ד. תּוֹצָאָה מְתֻקֶּנֶת שֶׁל כָּל ה׳ הַחֲלָקִים – וִוילְנָא ראָם תר״ס, וְחָזְרָה וְנִדְפְּסָה כַּמָּה פְּעָמִים.

יום רביעי

יום שני — כא כסלו — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: וישב, שני עם פירש״י.
תהלים: קד־קה.
תניא: הקדמת המלקט . . . בעלה וגו׳.

מען זאָל זיך אויסלערנען משניות בעל פה כל חד לפום שיעורי׳ דילי׳, און געהן אין גאס און חזר׳ן משניות, דערמיט וועט מען זוכה זיין צו מקבל זיין פני המשיח.

חסידים דארפען לערנען חסידות: סתם חסידים – יום שני, יום חמישי ויום השבת, תמימים – שעה אחת בכל יום.

יֵשׁ לְשַׁנֵּן מִשְׁנָיוֹת בְּעַל־פֶּה כָּל אֶחָד כְּפִי עֶרְכּוֹ, וּבְעֵת הַהֲלִיכָה בָּרְחוֹב לַחֲזֹר מִשְׁנָיוֹת. בְּכָךְ נִזְכֶּה לְקַבֵּל פְּנֵי הַמָּשִׁיחַ.

חֲסִידִים צְרִיכִים לִלְמֹד חֲסִידוּת: חֲסִידִים סְתָם [=חֲסִידִים רְגִילִים] – יוֹם שֵׁנִי, יוֹם חֲמִישִׁי וְיוֹם הַשַּׁבָּת. תְּמִימִים – שָׁעָה אַחַת בְּכָל יוֹם.

יום חמישי

יום שלישי — כב כסלו — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: וישב, שלישי עם פירש״י.
תהלים: קו־קז.
תניא: אך ביודעיי . . . את ה׳ וגו׳ אכי״ר.

מִתַּקָּנוֹת כְּבוֹד קְדֻשַּׁת אַדְמוֹ״ר שְׁלִיטָ״א [אַדְמוֹ״ר מְהוֹרַיי״צ נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן]: לֹאמַר בְּכָל בֹּקֶר אַחַר הַתְּפִלָּה – וְגַם בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב, רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים – תְּהִלִּים כְּפִי שֶׁנֶּחְלַק לִימֵי הַחֹדֶשׁ, וְאַחַר אֲמִירָה בַּעֲשָׂרָה – קַדִּישׁ יָתוֹם.

בְּחֹדֶשׁ שֶׁל כט יוֹם אוֹמְרִים בְּיוֹם כט הַשִּׁעוּר דְּשֶׁנֵּי הַיָּמִים.

יום שישי

יום רביעי — כג כסלו — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: וישב, רביעי עם פירש״י.
תהלים: קח־קיב.
תניא: והנה אחר . . . אמרים הנ״ל.

משיחות אאזמו״ר – אלול תרל״ה: ג׳ ימים קודם השבת הוא הכנה לשבת. אויף שבת זאָגט ער אין זהר דמיני׳ מתברכין כולהו יומין. כולהו יומין איז כל ששת ימי השבוע, וואָס אויף דעם האָט דער אויבערשטער געגעבען א ברכה כללית וברכך ה״א בכל אשר תעשה, איז די ברכת השבת מלפניו ומלאחריו, די הכנה צו שבת איז מיום ד׳, און דער אָנזאָג איז דער קליינער לכו נרננה, וואָס איז ג׳ פסוקים.

מִשִּׂיחוֹת אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [הַמַּהַר״שׁ] – אֱלוּל תרל״ה: ג׳ יָמִים קוֹדֶם הַשַּׁבָּת הוּא הֲכָנָה לְשַׁבָּת. עַל שַׁבָּת נֶאֱמַר בַּזֹּהַר שֶׁמִּמֶּנּוּ מִתְבָּרְכִים כָּל הַיָּמִים. כָּל הַיָּמִים – הֵם כָּל שִׁשֶּׁת יְמֵי הַשָּׁבוּעַ, בַּעֲבוּרָם נָתַן הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא בְּרָכָה כְּלָלִית ״וּבֵרַכְךָ ה׳ אֱלֹקֶיךָ בְּכָל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה״. בִּרְכַּת הַשַּׁבָּת הֲרֵי הִיא מִלְּפָנָיו וּמֵאַחֲרָיו, הַהֲכָנָה לְשַׁבָּת הִיא מִיּוֹם ד׳ – שֶׁהַהוֹרָאָה וְהַצִּיווּי עַל כָּךְ הוּא הַ״לְכוּ נְרַנְּנָה״ הַקָּטָן [אוֹתוֹ אוֹמְרִים בְּשִׁיר שֶׁל יוֹם הָרְבִיעִי בִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית] שֶׁהוּא ג׳ פְּסוּקִים.

שבת קודש

יום חמישי — כד כסלו, ערב חנוכה — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: וישב, חמישי עם פירש״י.
תהלים: קיג־קיח.
תניא: פרק א. תניא . . . פנים לתורה.

(המשך). ביאור ג׳ פסוקים – לכו נרננה – ע״פ מדה ממוצעת מדת כל אדם: מיטוואָך אז מען הויבט אָן טראַכטען וואו וועט מען נעהמען אויף שבת, הן בפשטות און הן מיט וואס וועט מען שבת׳ן – יעדער איד איז דאָך שבת גאָר אנאנדערער – ווערט מרה שחורה׳דיג, איז די עצה, לכו נרננה, בטחון. ווען עס קומט דאָנערשטאָג, עס ווערט נעהנטער צו שבת, און עס איז נאָך אלץ ניטאָ, איז יעמאָלט נרננה׳ט זיך ניט, מען פאַרשטעהט אז מ׳דארף עפעס טאָן. איז אז מ׳זיצט דאָנערשטאָג׳דיגע נאַכט און מ׳לערענט חסידות, יעמאָלט איז פרייטאָג דערהערט מען כי אל גדול גו׳ ומלך גדול גו׳, און מיט דעם שבת׳ט א איד.
במנחה אין אומרים תחנון.

[הֶמְשֵׁךְ]. בֵּאוּר ג׳ הַפְּסוּקִים – ״לְכוּ נְרַנְּנָה״ – עַל פִּי מִדָּה מְמֻצַּעַת מִדַּת כָּל אָדָם: בְּיוֹם רְבִיעִי, כְּשֶׁמַּתְחִילִים לַחֲשֹׁב מִנַּיִן יִקְחוּ עֲבוּר שַׁבָּת, הֵן בְּפַשְׁטוּת וְהֵן בְּצוּרַת קִיּוּם הַשַּׁבָּת – כָּל יְהוּדִי הֲרֵי הוּא שׁוֹנֶה לְגַמְרֵי בְּשַׁבָּת – שׁוֹקְעִים בְּדִכָּאוֹן. הָעֵצָה לְכָךְ – ״לְכוּ נְרַנְּנָה״, בִּטָּחוֹן. כַּאֲשֶׁר מַגִּיעַ יוֹם חֲמִישִׁי, יוֹתֵר קָרוֹב לְשַׁבָּת, וַעֲדַיִן אֵין כֹּל, בְּמַצָּב בִּלְתִּי ״מַרְנִין״ זֶה, מְבִינִים שֶׁיֵּשׁ לַעֲשׂוֹת מַשֶּׁהוּ. אֲזַי, כְּשֶׁיּוֹשְׁבִים בְּלֵיל שִׁשִּׁי וְלוֹמְדִים חֲסִידוּת, אוֹ־אָז נִקְלָט בְּיוֹם שִׁשִּׁי שֶׁ״כִּי אֵל גָּדוֹל גוֹ׳ וּמֶלֶךְ גָּדוֹל גוֹ׳״. וְעִם זֶה [תְּכָנִים אֵלּוּ] – שׁוֹבֵת יְהוּדִי.
בְּמִנְחָה אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן.

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום חמישי עמוד ב

1 המשביעה, וְ**לֹא אֲכִילָה גַּפָּה**, שהוא כבר שבע ואוכל בדוחק.
2 ומ׳וְ**אֶל כֶּלְיָךְ לֹא תִתֵּן**׳ יש לדרוש שרק **בְּשָׁעָה שֶׁאַתָּה** נוֹתֵן את
3 הפירות לְכֵלָיו שֶׁל **בַּעַל הַבַּיִת**, שזהו גמר המלאכה במחובר
4 לקרקע, **אַתָּה אוֹכֵל, וּבְשָׁעָה שֶׁאי אַתָּה** נוֹתֵן לְכֵלָיו שֶׁל **בַּעַל הַבַּיִת**,
5 אלא עוסק בניכוש וכדומה, **אי אַתָּה אוֹכֵל**.
6 הגמרא מביאה מחלוקת בענין זמן חיוב המעשר, ומקשה על
7 החולקים מהברייתא: **אָמַר רַבִּי יַנַּאי, אֵין הַטֶּבֶל מִתְחַיֵּב בְּמַעֲשֵׂר** אף
8 אחרי שנגמרה מלאכתו,

האם חוששים למיתה? יום ראשון י"ח כסלו ה'תשע"ז

הלכות סוכה פרק ד, הלכה טז: דְּפָנֵי סֻכָּה - כְּשֵׁרִין מִן הַכֹּל... וַאֲפִלּוּ מִבַּעֲלֵי חַיִּים.

לדעת רבי מאיר, סוכה שדפנותיה מבעלי חיים פסולה, שמא תמות הבהמה ביום טוב ותפול מתחת לעשרה טפחים, וכיון שחסר לה דופן לא יוכל לקיים מצות סוכה, ורבי יהודה מכשיר, כי אינו חושש למיתת הבהמה. ולדעת רבי זירא, לדברי הכל אין חוששים למיתה (סוכה כג, א ורש"י שם).

והקשה ה'לחם משנה' (הל' נזירות פ"א ה"ד):

מדברי הרמב"ם כאן שסוכה מבעלי חיים כשרה, עולה שאין חוששים למיתה. אך בהל' נזירות (שם) כתב "האומר לא אפטר מן העולם עד שאהיה נזיר, הרי זה נזיר מיד, שמא ימות עתה", כי חוששים למיתה!

ותירץ:

בדרך כלל חוששים למיתה, וסוכה מבעלי חיים כשרה אם הבהמה קשורה בחבלים כך שגם אם הבהמה תמות לא תיפול. ואף אם גובה הבהמה הוא רק שבעה טפחים ומשהו, והדופן כשרה מדין 'לבוד' (כשגובה הסוכה עשרה טפחים), ואם הבהמה תמות היא תתכווץ ויהיה ריווח בינה לסכך יותר משלושה טפחים ותיפסל הדופן, לחשש רחוק כזה – שמא תמות, ודוקא באופן זה שהסוכה כשרה מדין 'לבוד' – אין חוששים.

וה'שער המלך' (הל' סוכה כאן) תירץ:

לדעת כמה ראשונים (רא"ש נדרים ג, ב ד"ה אפטר. ועוד) אין חוששים למיתה רק לזמן מועט, ושבעת ימי הסוכות הן זמן מועט ואין חוששים שמא תמות הבהמה בתוך החג, אבל לזמן מרובה (יותר משבעת ימים) יש לחשוש למיתה, ולכן "האומר לא אפטר מן העולם עד שאהיה נזיר", שהנזירות היא לשלושים יום, חייב לקבל עליו נזירות מיד, שמא ימות קודם שלושים יום ולא יגמור נזירותו.

ומכל־מקום כתב הרמב"ם בהל' תרומות (פ"ט, ה"א) שכהן האומר לאשתו (האוכלת תרומה מחמתו) הרי זה גיטיך שעה אחת קודם למיתתי אסורה לאכול בתרומה מיד, אף שלזמן מועט אין חוששים למיתה, כי אם נתיר לה לאכול תרומה מיד (כי לזמן מועט אין לחשוש למיתה) תהא מותרת לאכול כל ימיה, כי בכל יום ויום הרי הוא חי ובאותו יום אין לחשוש שימות, ונמצא שלמפרע מתירים לה לזמן מרובה.

בין אכילה לשינה יום שני י"ט כסלו ה'תשע"ז

הלכות סוכה פרק ו, הלכה ה: כֵּיצַד הִיא מִצְוַת הֲיֵשִׁיבָה בַּסֻּכָּה? שֶׁיִּהְיֶה אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וְדָר בַּסֻּכָּה כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים.

ויש לעיין:

מדוע לא הזכיר כאן הרמב"ם שינה, כמו שכתב בהלכה הבאה: "אוכלין ושותין וישנים בסוכה כל שבעה... ואין ישנים חוץ לסוכה אפילו שנת עראי"?

אלא נראה מכך כי לדעת הרמב"ם באכילה ושתיה מתקיימת מצות סוכה, ואילו השינה בסוכה אינה קיום המצוה אלא יש איסור לישן מחוץ לסוכה. וטעם החילוק הוא, כי עיקר מקום קביעות האדם הוא במקום אכילתו ולא במקום השינה, ודוקא האכילה בסוכה מחשיבה אותה כדירתו של האדם, ולכן בהלכה זו בה מדבר הרמב"ם על עצם 'מצות הישיבה בסוכה' הוא מזכיר רק אכילה ושתייה, ורק בהלכה הבאה מוסיף את האיסור לישן מחוץ לסוכה.

ובכך מתיישבת קושיית הראשונים: מאחר והשינה בסוכה מחויבת כמו האכילה, מדוע מברכים על האכילה ולא על השינה? ולשיטת הרמב"ם מבואר, כי ברכה נעשית רק על קיום מצוה, ואילו השינה בסוכה אינה קיום המצוה אלא הימנעות מאיסור ועל כך אין מברכים (צפע"נ. וראה לקו"ש כ"ט, עמ' 214).

ויש שביארו את החילוק בין אכילה לשינה כך: האוכל מחוץ לסוכה מבטל בידיים מצות־עשה של אכילה בסוכה, אך הישן מחוץ לסוכה מבטל מצוה בהימנעות בלבד ולא בעשייה (שהרי השינה אינה מעשה), ולכן לגבי אכילה נקט הרמב"ם 'ואסור לאכול סעודה חוץ לסוכה' ואילו לגבי שינה נקט 'ואין ישנים חוץ לסוכה' (ולא 'אסור'), כי האכילה מחוץ לסוכה היא פעולה של איסור, ואילו השינה היא בבחינת ביטול מצות־עשה, ולכן מברכים על האכילה ולא על השינה.

נתינת מחצית השקל ע"י קטנים יום שלישי כ' כסלו ה'תשע"ז

הלכות שקלים פרק א, הלכה ז: הַכֹּל חַיָּבִין לִתֵּן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל... אֲבָל לֹא... קְטַנִּים; וְאִם נָתְנוּ, מְקַבְּלִין מֵהֶן.

וכתב הרע"ב (שקלים פ"א מ"ה) שמקבלים מן הקטן רק אם נתנו במתנה גמורה, כי מחצית השקל באה לקרבנות ציבור, שאינם באים מכספי יחיד אלא משל ציבור או אם היחיד מנדב ובלבד שימסרם לציבור יפה יפה (רמב"ם הל' כלי המקדש פ"ח ה"ז), ולכן צריכה נתינת הקטן להיות בלב שלם.

והקשה ה'שער המלך':

הרי הקטן אינו יכול להקנות לאחרים עד שיגדל ויביא שתי שערות (ראה רמב"ם הל' מכירה פכ"ט ה"ו, הי"ב), ולכן אין לתת את הלולב בסוכות לקטן כי "הקטן קונה, ואינו מקנה לאחרים מן התורה, ונמצא שאם החזירו לו אינו חוזר" (רמב"ם הל' לולב פ"ח ה"י), ואם כן כשהקטן נותן אינו מקנה לציבור, ונמצא שקרבן ציבור קרב משל היחיד!

ואמנם לדעת הרע"ב (שקלים שם מ"ג) שחיוב מחצית השקל אינו חל על מי שהוא פחות מבן עשרים, תתפרש הלכה זו - שקטנים אינם חייבים במחצית השקל, אבל אם נתנו מקבלים מהם - בבני שלש עשרה ומעלה שיכולים להקנות, אבל

לדעת הרמב"ם שבן שלש עשרה חייב לתת מחצית השקל (פיה"מ שם) וקטנים היינו בני פחות משלש עשרה, מדוע "אם נתנו מקבלין מהם" והרי אינם יכולים להקנות?

ותירץ:

אין לחשוש שבגלל נתינת הקטן יבוא קרבן ציבור מכסף היחיד, כי המטבע שנתן הקטן כנדבת יחיד בטל ברוב המטבעות של נדבות הציבור, ואף שמטבע כסף הוא דבר חשוב ואינו בטל ברוב (הל' מאכ"א פט"ז ה"א), הרי מן התורה גם דבר חשוב בטל ברוב (שם, שם ה"ט) ורק מדרבנן (שאמרו שדבר חשוב לא בטל) קיים עדיין האיסור (להביא קרבן ציבור מכסף היחיד), ועל זה נאמר: "אתי תקנתא דרבנן (שקטן מקנה לאחרים) ומפיק איסור דרבנן".

(שער המלך, שקלים פ"א ה"א)

מנחת חביתין לאחר מות הכהן הגדול — יום רביעי כ"א כסלו ה'תשע"ז

הלכות שקלים פרק ד, הלכה ד: כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁמֵּת, וְלֹא מִנּוּ אַחֵר תַּחְתָּיו - מַקְרִיבִין אֶת הַחֲבַתִּין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה.

מצוות־עשה על כהן גדול להקריב מנחת חביתין בכל יום "מחצה בבוקר עם תמיד של שחר ומחצה בין הערבים עם תמיד של בין הערבים" (הל' תמידין ומוספין פ"ג הי"ח). מת הכהן הגדול ולא מינו אחר תחתיו, נחלקו תנאים משל מי היתה מנחת החביתין קריבה: רבי שמעון אומר משל ציבור, ולדברי רבי יהודה משל יורשים (מנחות נא, ב).

והקשו אחרונים (כס"מ, לח"מ שם):

כאן פסק הרמב"ם כרבי שמעון שהחביתין באים מתרומת הלשכה (משל ציבור), ואילו בהלכות תמידין ומוספין (פ"ג הכ"ב) כתב שהיורשים היו מביאים אותה, כדעת רבי יהודה!

ותירץ ה'לחם משנה':

מבואר בגמרא (מנחות שם) שלדעת רבי שמעון מן התורה מביאים מתרומת הלשכה (משל ציבור) ולאחר שראו חכמים שמצב הלשכה דחוק, תקנו לגבותה מהיורשים. וכיון שראו שהיורשים אינם מביאים אותה, חזרו להעמידה על דין תורה שתבוא משל ציבור.

ואם כן, רבי שמעון ורבי יהודה נחלקו פעמיים: א. מהו דין התורה - לרבי יהודה משל יורשים, ולרבי שמעון משל ציבור, ובזה פסק הרמב"ם (בהל' תמידין ומוספין) שמדין תורה היורשים מביאים. ב. לגבי התקנה - לדעת רבי שמעון חששו חכמים שמא היורשים לא יביאו משלהם וחזרו והעמידוה על דין תורה, ולדעת רבי יהודה לא חששו. ובזה סובר הרמב"ם כרבי שמעון ולכן כתב כאן שבאה מתרומת הלשכה.

ביאור נוסף (שפת אמת מנחות שם. זכר יצחק סי' מג):

בהלכות תמידין ומוספין כתב הרמב"ם: "מת כהן גדול בשחרית (או כפי שכתב אחר כך: "קודם שיקריבו בבוקר ולא מינו כהן אחר")... מביאין היורשין", וכוונתו שחיוב הכהן הגדול להביא את המנחה הוא לאותו היום (וכל יום חל עליו החיוב מחדש), וכיון שכבר חל עליו החיוב נשתעבדו נכסיו לכך, ואם מת ולא מינו אחר תחתיו חייבים יורשיו להביאה. אבל בימים שלאחר מכן שעדיין לא נתחייב הכהן בהבאת המנחה, אין מקום לחייב את יורשיו אלא היא באה משל ציבור. וזהו שכתב כאן שאם מת הכהן - וכבר לא חל עליו חיוב הבאת המנחה – תבוא מתרומת הלשכה.

הימנעות מקביעת שלושה ימי ראש השנה — יום חמישי כ"ב כסלו ה'תשע"ז

הלכות קידוש החודש פרק ג, הלכה ט: עַל שֶׁשָּׁה חֳדָשִׁים הָיוּ שְׁלוּחִין יוֹצְאִין.. וְעַל אֱלוּל, מִפְּנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה.

השלוחים הודיעו למקומות הרחוקים מתי חל ראש חודש אלול כדי שידעו מתי לחגוג את ראש השנה, אך יש לעיין, כיצד עשו את ראש השנה במקומות הרחוקים – יום או יומיים?

רש"י מפרש (ר"ה יח, א ד"ה ועל אלול) שבמקומות הרחוקים "עושין ראש השנה ביום שלושים לאלול בגולה דרוב שנים אין אלול מעובר. ואף על פי שספק הוא בידם שמא יעברוהו בית דין, אי אפשר להן לדעת. ועל כרחך הולכים אחר רוב שנים". כלומר, חגגו את ראש השנה יום אחד בלבד, ביום שלושים של אלול. ולכן הוצרכו לדעת מתי ראש חודש אלול, כי "אם לא ידעו מתי התחיל אלול, לא ידעו יום שלשים שלו".

אבל התוספות (שם ד"ה ועל) סוברים שעשו את ראש השנה שני ימים. וכן כתב הרמב"ם לקמן (פ"ה ה"ז) "יום טוב של ראש השנה בזמן שהיו קובעין על הראייה, היו רוב בני ארץ ישראל עושין אותו שני ימים טובים מספק, לפי שלא היו יודעין יום שקבעו בו בית־דין את החודש". וכך כתב גם אדמו"ר הזקן (או"ח סי' תר ס"ד): "והמקומות שהן חוץ לתחום ירושלים היו צריכים לעשות שני ימים ראש השנה בכל שנה ושנה דשמא.. שני הימים הן קודש".

וכיון שבכל אופן עשו שני ימים (מצד הספק) – לשם מה הוצרכו לדעת מתי היה ראש חודש אלול?

מבאר ה'לחם משנה': אם לא היו יודעים מתי ראש חודש אלול יש כאן שני ספקות, הן בנוגע לחודש אלול והן בנוגע לחודש אב: "אם שניהם מעוברים או שניהם חסרים או אחד מלא ואחד חסר", ויתכנו שלש אפשריות לראש השנה – יום שישים ואחד מראש חודש אב (אם שניהם מעוברים), יום חמישים ותשע (אם שניהם חסרים) או יום שישים (אם אחד חסר ואחד מלא), ואז "היינו עושין ר"ח תשרי שלשה יום, יום נ"ט ויום ס' ויום ס"א לצאת מידי כל ספק", אך כאשר השלוחים הודיעו את ראש חודש אלול, "יצאנו מזה הספק דחודש אב, ונשאר לנו ספק אם אלול מעובר או לא, ועבדינן יום שלשים ויום שלשים ואחד", היינו שני ימים.

מדוע ראש חודש הוא יומיים?

יום שישי כ"ג כסלו ה'תשע"ז

הלכות קידוש החודש פרק ח, הלכה ד: יוֹם שְׁלֹשִׁים, לְעוֹלָם עוֹשִׂין אוֹתוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ בְּחֶשְׁבּוֹן וֶה: אִם הָיָה הַחֹדֶשׁ שֶׁעָבַר חָסֵר, יִהְיֶה יוֹם שְׁלֹשִׁים רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַבָּא. וְאִם הָיָה הַחֹדֶשׁ שֶׁעָבַר מָלֵא, יִהְיֶה יוֹם שְׁלֹשִׁים רֹאשׁ חֹדֶשׁ, הוֹאִיל וּמִקְצָתוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ.

לכמה דעות, מי ששכח לומר 'יעלה ויבוא' במנחה של ראש חודש ונזכר במוצאי ראש חודש, אינו מתפלל ערבית פעמיים שהרי בלאו־הכי אינו יכול לומר יעלה ויבוא במוצאי ראש חודש (שו"ע או"ח סי' קח סי"א).

וכתב ה'מגן אברהם' (שם סקט"ז) שמכל־מקום אם שכח 'יעלה ויבוא' במנחה של יום ראשון של ראש חודש ונזכר בליל יום שני, יתפלל ערבית שתיים כ'תשלומין' לתפילת מנחה, שהרי כעת יכול להשלים אמירת יעלה ויבוא.

ובספר 'בנין אריאל' (הובא בהגהות הגרעק"א שם) הקשה על ה'מגן אברהם': הרי בעצם ראש חודש הוא יום אחד בלבד, ועושים שני ימים מספק איזה מהם הוא הנכון (כי בזמן שקידשו את החודש ע"פ הראיה לא הספיקו להודיע על כך בכל המקומות באותו יום ולכן נהגו ראש חודש בשני הימים מספק), ואם כן אין תועלת בהשלמת יעלה ויבוא בתפילת ערבית של היום הבא, כי אם היום הראשון היה ראש חודש נמצא שהיום השני הוא חול ואין מועילה אז אמירת יעלה ויבוא, ואם היום השני הוא ראש חודש נמצא שהראשון הוא חול ולא היה צריך לומר בו יעלה ויבוא ולא החסיר כלום.

ובספר 'עמק ברכה' (ע' עב) מבאר: עשיית שני ימים ראש חודש אינה מספק איזה מהם הוא ראש חודש האמיתי ואפילו אם נדע שראש חודש חל רק ביום השלושים ואחד יש לנהוג גם ביום השלושים כראש חודש.

והדברים מבוארים מדברי הרמב"ם כאן, "אם יהיה החודש שעבר מלא יהיה יום שלושים ראש חודש, הואיל ומקצתו ראש חודש". כלומר, מאחר וחודש הלבנה הוא כ"ט יום וחצי (כמבואר לעיל הלכה א), בעצם ראש חודש חל בחצי היום, אלא שכדברי הרמב"ם (שם) "אי אפשר לומר שראש החודש יהיה במקצת היום... מפי השמועה למדו שימים אתה מחשב לחודש ואי אתה מחשב שעות", ולכן עושים חודש אחד חסר ואחד מלא, אך בשני הימים צריך לנהוג קדושת ראש חודש, כי מקצת כל אחד מהם הוא ראש חודש.

ולכן לדעת ה'מגן אברהם' יש לומר 'יעלה ויבוא' בשני הימים מעיקר הדין ולא מספק, וניתן להשלים אמירת יעלה ויבוא של היום הראשון ביום השני.

מתי נכתבו הלכות קידוש החודש?

שבת קודש כ"ד כסלו ה'תשע"ז

הלכות קידוש החודש פרק ט, הלכה ה: הֲרֵי שֶׁרָצִינוּ לֵידַע תְּקוּפַת נִיסָן שֶׁל שְׁנַת שְׁלֹשִׁים וּתְשַׁע מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים לִיצִירָה.

כך גם כותב הרמב"ם להלן (ה"ז): "תקופת ניסן של שנת שלשים ותשע מאות, שהיא שנה תשיעית ממחזור ר"ס". ואם כן, כתיבת הלכות אלו היתה בשנת ד'תתק"ל. אמנם לקמן (פי"א הט"ז) כתב הרמב"ם: "לפיכך עשינו העיקר שממנו מתחילין לעולם לחשבון זה.. משנה זו שהיא שנת שבע עשרה ממחזור ר"ס, שהיא שנת שמונה ושלשים ותשע מאות וארבעת אלפים ליצירה", היינו שמונה שנים לאחר מכן!

ואין לומר שכתיבת הלכות קידוש החדש נמשכה שמונה שנים – שהרי הרמב"ם העיד (ראה שו"ת הרמב"ם ליפסיא סי' מט (יב, יג)) שכתיבת כל חיבורו נמשכה עשר שנים!

ויש לבאר:

הרמב"ם כתב את ספרו מספר מהדורות, כי לאחר שכתב את כל הספר חזר ועשה תיקונים, ולאחר מכן תיקן עוד כמה פעמים, אך לאחר התיקונים לא חש הרמב"ם לתקן פרטים אחרים שהיו צריכים להשתנות בהתאם לתיקונים, כפי שרואים בצילומי כתב־יד הרמב"ם (רמב"ם הוצאת שולזינגר בסופה, ועוד), שהעביר קו על כתב ידו ושינה את מספר הפרק מ'שמיני' ל'אחד עשר', אך בפרק הבא לא שינה את מספר הפרק, אלא השאיר כפי שכתב במהדורה הראשונה.

וכן בענייננו – עריכתו הסופית של פרק י"א היתה בשנת תתקל"ח, ולכן כתב הרמב"ם את השנה בה עמד כאשר תיקן הלכה זו, ולא השאיר את התאריך (תתק"ל) של המהדורה הראשונה; אבל בפרק ט שבו לא הוצרך לתקן ולהגיה נשארה שנת הכתיבה מלכתחילה, שנת תתק"ל.

ומכאן יש ללמוד בעבודת האדם בנוגע ללימוד התורה – שגם כאשר חוזר על ענין שכבר למד בעבר, צריך להרגיש כלומד דבר חדש, כהוראת חז"ל "בכל יום יהיו בעיניך חדשים כאילו בו ביום נצטווית עליהם".

(לקוטי שיחות כ עמ' 547; יין מלכות סימן נב)

זה למעלה מיובל שנים שהסבא (אדמו"ר הזקן), חותני (אדמו"ר האמצעי) ואני עמלים שחסידים יהיו יראי שמים מתוך עבודה ולא יראי שמים בדרך ממילא.

לקוטי שיחות וישב חלק ג

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – י"ח־כ"ד כסלו תשע"ז

יום ראשון י"ח כסלו ה'תשע"ז

הִלְכוֹת שׁוֹפָר וְסֻכָּה וְלוּלָב

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) נתבאר בו שיעור התקיעה וכמותה, וכיצד הוא סדרה, וענין הברכות: מלכיות, זכרונות ושופרות. ומה שיש מזה מן התורה, ומה שהוא מדברי סופרים.

1 **א. כַּמָּה תְּקִיעוֹת חַיָּב אָדָם לִשְׁמֹעַ בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה?**
2 **תֵּשַׁע תְּקִיעוֹת. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר 'תְּרוּעָה' בְּיוֹבֵל וּבְרֹאשׁ־**
3 **הַשָּׁנָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים[2]; וְכָל תְּרוּעָה - פְּשׁוּטָה לְפָנֶיהָ[3]**
4 **וּפְשׁוּטָה לְאַחֲרֶיהָ[4]. וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁכָּל**
5 **תְּרוּעוֹת שֶׁל חֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי אֶחָד הֵן - בֵּין**
6 **בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה, בֵּין בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים שֶׁל יוֹבֵל - תֵּשַׁע**
7 **תְּקִיעוֹת תּוֹקְעִין בְּכָל אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶן: תְּקִיעָה וּתְרוּעָה**
8 **וּתְקִיעָה, תְּקִיעָה וּתְרוּעָה וּתְקִיעָה, תְּקִיעָה וּתְרוּעָה**
9 **וּתְקִיעָה.**

2) בשני העניינים יחד נזכרת התרועה שלש פעמים. בראש השנה: "זכרון תרועה" (ויקרא כג, כד), "יום תרועה" (במדבר כט, א) וביובל ביום כיפור: "שופר תרועה" (ויקרא כה, ט). 3) תקיעה פשוטה בהעברה לפני התרועה. 4) תקיעה פשוטה לאחר התרועה.

10 **ב. תְּרוּעָה זוֹ הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה, נִסְתַּפֵּק לָנוּ בָהּ**
11 **סָפֵק, לְפִי אֹרֶךְ הַשָּׁנִים וְרֹב הַגָּלוּת, וְאֵין אָנוּ יוֹדְעִין**
12 **הֵיאַךְ הִיא: אִם הִיא הַיְלָלָה שֶׁמְּיַלְּלִין הַנָּשִׁים**
13 **בֵּינֵיהֶן בְּעֵת שֶׁמְּיַבְּבִין[5], אוֹ הָאֲנָחָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁיֵּאָנַח**
14 **הָאָדָם פַּעַם אַחַר פַּעַם, כְּשֶׁיִּדְאַג לִבּוֹ מִדָּבָר גָּדוֹל[6],**
15 **אוֹ שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד: הָאֲנָחָה, וְהַיְלָלָה שֶׁדַּרְכָּהּ לָבוֹא**
16 **אַחֲרֶיהָ, הֵן הַנִּקְרָאִין תְּרוּעָה; שֶׁכָּךְ דֶּרֶךְ הַדּוֹאֵג -**
17 **מִתְאַנֵּחַ תְּחִלָּה, וְאַחַר־כָּךְ מְיַלֵּל. לְכָךְ אָנוּ עוֹשִׂין**
18 **הַכֹּל[7].**

5) שמשמיעות קולות קצרים ותכופים זה לזה והוא מה שאנו קוראים תרועה. 6) שמשמיע קול אחר קול ומאריך בהם קצת כדרך הבוכה בתחילת בכייתו וזה מה שאנו קוראים שברים. 7) לצאת ידי ספק.

19 **ג. הַיְלָלָה הִיא שֶׁאָנוּ קוֹרְאִין תְּרוּעָה; וְהָאֲנָחָה זוֹ**
20 **אַחַר זוֹ, הִיא שֶׁאָנוּ קוֹרְאִין אוֹתָהּ שְׁלֹשָׁה שְׁבָרִים.**
21 **נִמְצָא סֵדֶר הַתְּקִיעוֹת כָּךְ הוּא: מְבָרֵךְ וְתוֹקֵעַ תְּקִיעָה,**
22 **וְאַחֲרֶיהָ שְׁלֹשָׁה שְׁבָרִים, וְאַחֲרֶיהָ תְּרוּעָה, וְאַחֲרֶיהָ**
23 **תְּקִיעָה; וְחוֹזֵר כְּסֵדֶר זֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים[8]. וְתוֹקֵעַ**
24 **תְּקִיעָה, וְאַחֲרֶיהָ שְׁלֹשָׁה שְׁבָרִים[9], וְאַחֲרֶיהָ תְּקִיעָה;**
25 **וְחוֹזֵר כְּסֵדֶר זֶה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. וְתוֹקֵעַ תְּקִיעָה,**
26 **וְאַחֲרֶיהָ תְּרוּעָה, וְאַחֲרֶיהָ תְּקִיעָה; וְחוֹזֵר כַּסֵּדֶר הַזֶּה**
27 **שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. נִמְצָא מִנְיַן הַתְּקִיעוֹת שְׁלֹשִׁים, כְּדֵי**
28 **לְהִסְתַּלֵּק מִן הַסָּפֵק.**

8) שצריך לשמוע תשע קולות. 9) מספק שמא שברים הם התרועה.

29 **ד. שִׁעוּר תְּרוּעָה - כִּשְׁתֵּי תְקִיעוֹת. שִׁעוּר שְׁלֹשָׁה**
30 **שְׁבָרִים - כִּתְרוּעָה. הֲרֵי שֶׁתָּקַע וְהֵרִיעַ, וְתָקַע תְּקִיעָה**
31 **אֲרֻכָּה וּמָשַׁךְ בָּהּ כִּשְׁתַּיִם בָּרִאשׁוֹנָה - אֵין אוֹמְרִים,**
32 **תֵּחָשֵׁב כִּשְׁתֵּי תְקִיעוֹת, וְיָרִיעַ אַחֲרֶיהָ וַיַּחֲזֹר וְיִתְקַע;**
33 **אֶלָּא אֲפִלּוּ מָשַׁךְ בָּהּ כָּל הַיּוֹם, אֵינָהּ אֶלָּא תְּקִיעָה**
34 **אֶחָת; וְחוֹזֵר וְתוֹקֵעַ וּמֵרִיעַ וְתוֹקֵעַ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים.**

35 **ה. שָׁמַע תְּקִיעָה אַחַת בְּשָׁעָה אַחַת, וּשְׁנִיָּה בְּשָׁעָה**
36 **שְׁנִיָּה; אֲפִלּוּ שָׁהָה כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ**
37 **מִצְטָרְפִין, וְיָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. וְהוּא, שֶׁיִּשְׁמַע כָּל בָּבָא**
38 **מֵהֶן עַל סִדְרָהּ; לֹא שֶׁיִּשְׁמַע תְּרוּעָה וְאַחֲרֶיהָ שְׁתֵּי**
39 **תְּקִיעוֹת, אוֹ שְׁתֵּי תְקִיעוֹת וְאַחֲרֵיהֶן תְּרוּעָה[10] וְכַיּוֹצֵא**
40 **בָזֶה.**

10) שצריך שתהא פשוטה (=תקיעה) לפני התרועה ופשוטה לאחריה.

41 **ו. שָׁמַע תֵּשַׁע תְּקִיעוֹת מִתֵּשְׁעָה בְּנֵי־אָדָם כְּאֶחָד - לֹא**
42 **יָצָא[11] אֲפִלּוּ יְדֵי אֶחָת[12]. תְּקִיעָה מִזֶּה, וּתְרוּעָה מִזֶּה,**
43 **וּתְקִיעָה מִשְּׁלִישִׁי, בָּזֶה אַחַר זֶה - יָצָא, וַאֲפִלּוּ**
44 **בְּסֵרוּגִין, וַאֲפִלּוּ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ. וְאֵינוֹ יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ**
45 **עַד שֶׁיִּשְׁמַע כָּל הַתֵּשַׁע תְּקִיעוֹת, שֶׁכֻּלָּן מִצְוָה אַחַת**
46 **הֵן, לְפִיכָךְ מְעַכְּבוֹת זוֹ אֶת זוֹ.**

11) והיינו שאחד עשה תקיעה והשני תרועה והשלישי תקיעה (=בבת אחת) וכן כולם, לא יצא שכיון שכולם בבת אחת אין כאן פשוטה לפניה ולאחריה. 12) מפני שצריך שתהא התקיעה לפני התרועה, וכאן שומע התקיעות והתרועות בבת אחת.

47 **ז. הַצִּבּוּר חַיָּבִין לִשְׁמֹעַ הַתְּקִיעוֹת עַל סֵדֶר הַבְּרָכוֹת.**
48 **כֵּיצַד? אוֹמֵר שְׁלִיחַ־צִבּוּר 'אָבוֹת'[13] וּ'גְבוּרוֹת'[14]**
49 **וּקְדֻשַּׁת הַשֵּׁם[15] וּ'מַלְכֻיּוֹת'[16], וְתוֹקֵעַ שָׁלֹשׁ; וְאוֹמֵר**
50 **'זִכְרוֹנוֹת'[17], וְתוֹקֵעַ שָׁלֹשׁ; וְאוֹמֵר 'שׁוֹפָרוֹת'[18],**
51 **וְתוֹקֵעַ שָׁלֹשׁ; וְאוֹמֵר 'עֲבוֹדָה'[19] וְ'הוֹדָיָה'[20] וּבִרְכַּת**
52 **כֹּהֲנִים[21].**

13) ברכה ראשונה שמוזכר בה "אלקי אברהם" ומסיים "מגן אברהם". 14) ברכת "אתה גבור" עד "מחיה המתים". 15) ברכת "אתה קדוש". 16) ברכה רביעית שאומר בה פסוקים שמוזכר בהם מלכות שמים. ומסיים "מלך על כל הארץ" וכולל בה קדושת היום ואומר "מקדש ישראל ויום הזכרון". 17) מתחלת ב"אתה זוכר" ומסיימת ב"זוכר

הברית". 18) מתחלת ב"אתה נגלית" ומסיימת ב"שומע תרועה". ובה פסוקים שנזכרו בהם שופרות. 19) ברכת "רצה". 20) ברכת "מודים". 21) ברכת "שים שלום".

ח. שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת אֶמְצָעִיּוֹת אֵלּוּ שֶׁל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים שֶׁל יוֹבֵל[22], שֶׁהֵן מַלְכֻיּוֹת וְזִכְרוֹנוֹת וְשׁוֹפָרוֹת, מְעַכְּבוֹת זוֹ אֶת זוֹ[23]. וְצָרִיךְ לוֹמַר בְּכָל בְּרָכָה מֵהֵן עֲשָׂרָה פְּסוּקִים מֵעֵין הַבְּרָכָה[24]: שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים מִן הַתּוֹרָה, וּשְׁלֹשָׁה מִסֵּפֶר תְּהִלִּים, וּשְׁלֹשָׁה מִן הַנְּבִיאִים, וְאֶחָד מִן הַתּוֹרָה - מַשְׁלִים בּוֹ[25]; וְאִם הִשְׁלִים בַּנָּבִיא - יָצָא. וְאִם אָמַר פָּסוּק אֶחָד מִן הַתּוֹרָה וְאֶחָד מִן הַכְּתוּבִים וְאֶחָד מִן הַנְּבִיאִים - יָצָא. וַאֲפִלּוּ אָמַר: 'וּכְתוֹרָתְךָ ה' אֱלֹהֵינוּ כָּתוּב לֵאמֹר', וְאָמַר פָּסוּק שֶׁל תּוֹרָה וְהִפְסִיק - שׁוּב אֵינוֹ צָרִיךְ כְּלוּם.

22) שהיו אומרים בו - ביובל - מלכיות זכרונות ושופרות, כמו בראש השנה. 23) שאם אינו יודע את כולם לא אומר גם את מה שיודע ולא אומר כלום. 24) והוא כנגד עשרה פסוקים של הללו א־ל בקדשו שנאמר בהם "בתקע שופר", וכנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם, שהרי בראש־השנה נברא העולם וכנגד עשרת הדברות שהוזכר בהם שופר. 25) לעשרה.

ט. אֵין מַזְכִּירִין זִכְרוֹנוֹת, מַלְכֻיּוֹת וְשׁוֹפָרוֹת שֶׁל פֵּרְעָנוּת. זִכְרוֹנוֹת - כְּגוֹן "וַיִּזְכֹּר כִּי בָשָׂר הֵמָּה וְכוּ'"; מַלְכֻיּוֹת - כְּגוֹן "בְּחֵמָה שְׁפוּכָה אֶמְלוֹךְ עֲלֵיכֶם"; שׁוֹפָרוֹת - כְּגוֹן "תִּקְעוּ שׁוֹפָר בַּגִּבְעָה וְכוּ'". וְלֹא זִכְרוֹן יָחִיד, אֲפִלּוּ לְטוֹבָה, כְּגוֹן "זָכְרֵנִי ה' רְצוֹן עַמֶּךָ"; "זָכְרָה לִי אֱלֹהַי לְטוֹבָה". וּפִקְדּוֹנוֹת אֵינָן כְּזִכְרוֹנוֹת, כְּגוֹן "פָּקוֹד פָּקַדְתִּי אֶתְכֶם". וְיֵשׁ לוֹ לְהַזְכִּיר פֻּרְעָנוּת שֶׁל אֻמּוֹת עַכּוּ"ם, כְּגוֹן "ה' מָלָךְ יִרְגְּזוּ עַמִּים"; "זְכֹר ה' לִבְנֵי אֱדוֹם אֶת יוֹם יְרוּשָׁלָיִם"; "רַה' אֱלֹהִים בַּשּׁוֹפָר יִתְקָע וְהָלַךְ בְּסַעֲרוֹת תֵּימָן". "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד"; "אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת וְכוּ'"; "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ וְכוּ'" - כָּל פָּסוּק מֵאֵלּוּ, מַלְכוּת הוּא עִנְיָנוֹ, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בּוֹ זֵכֶר מַלְכוּת; וַהֲרֵי הוּא כְּמוֹ "ה' יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד"; "וַיְהִי בִּישֻׁרוּן מֶלֶךְ וְכוּ'".

י. הַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט בְּסֵדֶר הַתְּקִיעוֹת שֶׁל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה בְּצִבּוּר כָּךְ הוּא: אַחַר שֶׁקּוֹרְאִין בַּתּוֹרָה וּמַחֲזִירִין הַסֵּפֶר לִמְקוֹמוֹ[26], יוֹשְׁבִין כָּל הָעָם[27]. וְאֶחָד עוֹמֵד[28] וּמְבָרֵךְ: 'בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִשְׁמֹעַ קוֹל שׁוֹפָר', וְכָל הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן'. וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ 'שֶׁהֶחֱיָנוּ', וְכָל הָעָם עוֹנִין אַחֲרָיו 'אָמֵן'. וְתוֹקֵעַ שְׁלֹשִׁים תְּקִיעוֹת שֶׁאָמַרְנוּ מִפְּנֵי הַסָּפֵק עַל הַסֵּדֶר, וְאוֹמְרִים קַדִּישׁ, וְעוֹמְדִין וּמִתְפַּלְּלִין תְּפִלַּת מוּסָף. וְאַחַר שֶׁגּוֹמֵר שְׁלִיחַ־צִבּוּר בְּרָכָה רְבִיעִית, שֶׁהִיא 'מַלְכֻיּוֹת', תּוֹקֵעַ תְּקִיעָה, שְׁלֹשָׁה שְׁבָרִים, תְּרוּעָה, תְּקִיעָה, פַּעַם אֶחָת. וּמְבָרֵךְ בְּרָכָה חֲמִישִׁית, שֶׁהוּא 'זִכְרוֹנוֹת', וְאַחַר שֶׁגּוֹמְרָהּ תּוֹקֵעַ תְּקִיעָה, שְׁלֹשָׁה שְׁבָרִים וּתְקִיעָה. וּמְבָרֵךְ בְּרָכָה שִׁשִּׁית, שֶׁהִיא 'שׁוֹפָרוֹת', וְאַחַר שֶׁגּוֹמְרָהּ תּוֹקֵעַ תְּקִיעָה, תְּרוּעָה וּתְקִיעָה פַּעַם אַחַת, וְגוֹמֵר הַתְּפִלָּה.

26) רבנו אברהם בנו של רבינו כתב בעניין זה, וזו לשונו: "ואבא מורי ז"ל ומי שקדמו לו מחכמי המערב ז"ל מנהגם להחזיר ספר־תורה למקומו קודם התקיעות". 27) אף על פי שהתוקע צריך לעמוד - לא הטריחו את הציבור בזה. 28) בשופר כתוב "לכם", ובעומר כתוב "לכם", מה עומר מעומד שהרי נאמר שם "בקמה" אל תקרי בקמה אלא "בקומה" כלומר מעומד, אף שופר מעומד.

יא. זֶה שֶׁתּוֹקֵעַ כְּשֶׁהֵן יוֹשְׁבִין, הוּא שֶׁתּוֹקֵעַ עַל סֵדֶר הַבְּרָכוֹת כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִים[29]. וְאֵינוֹ מְדַבֵּר[30] בֵּין תְּקִיעוֹת שֶׁמִּישֶׁב לִתְקִיעוֹת שֶׁמֵּעֹמֶד[31]. וְאִם סָח בֵּינֵיהֶן - אַף־עַל־פִּי שֶׁעָבַר, אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ.

29) שכיוון שהתחיל במצוה אומרים לו גמור. 30) התוקע. אבל השומעים מותרים לדבר. ויש סוברים שגם השומעים אסורים לדבר. 31) שהברכות שבירך לפני התקיעות הן גם על תקיעות שמעומד.

יב. בְּדִין הָיָה, שֶׁיִּתְקְעוּ עַל כָּל בְּרָכָה, כָּל בָּבָא מֵהֶן[32] שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁתָּקְעוּ כְּשֶׁהֵן יוֹשְׁבִין. אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁיָּצְאוּ מִידֵי סָפֵק בַּתְּקִיעוֹת שֶׁמִּישֶׁב, אֵין מַטְרִיחִין עַל הַצִּבּוּר לַחֲזֹר בָּהֶן כֻּלָּן עַל סֵדֶר בְּרָכוֹת; אֶלָּא דַּי לָהֶן בָּבָא אַחַת עַל כָּל בְּרָכָה, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ תְּקִיעוֹת עַל סֵדֶר בְּרָכוֹת. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ - בְּצִבּוּר; אֲבָל הַיָּחִיד - בֵּין שֶׁשָּׁמַע עַל סֵדֶר בְּרָכוֹת[33], בֵּין שֶׁלֹּא שָׁמַע עַל הַסֵּדֶר; בֵּין מֵעֹמֶד בֵּין מִישֶׁב - יָצָא, וְאֵין בָּזֶה מִנְהָג.

32) רוצה לומר שיתקעו למלכיות כל הבבות הנזכרות למעלה: תשר"ת, תש"ת ותר"ת. וכן לזכרונות וכן לשופרות. 33) חידוש גדול משמיע רבנו שאפילו ביחיד מותר להפסיק באמצע התפילה לשמוע התקיעות, ויש סוברים שאסור לו להפסיק.

יג. הַתְּקִיעוֹת אֵינָן מְעַכְּבוֹת אֶת הַבְּרָכוֹת[34], וְהַבְּרָכוֹת אֵינָן מְעַכְּבוֹת אֶת הַתְּקִיעוֹת[35]. שְׁתֵּי עֲיָרוֹת: בְּאַחַת יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי שֶׁיֵּשׁ שָׁם מִי שֶׁיְּבָרֵךְ לָהֶן תֵּשַׁע בְּרָכוֹת, וְאֵין שָׁם תּוֹקֵעַ; וּבַשְּׁנִיָּה, סָפֵק יֵשׁ שָׁם תּוֹקֵעַ, סָפֵק אֵין שָׁם תּוֹקֵעַ - הוֹלֵךְ לַשְּׁנִיָּה[36]; שֶׁהַתְּקִיעָה מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, וְהַבְּרָכוֹת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

34) שאם אין יכול לתקוע אף על פי כן יברך הברכות שבתפילת מוסף. 35) שאם אינו יודע לברך מלכיות זכרונות ושופרות אף על פי כן יכול לתקוע. 36) שספק דאורייתא עדיף מוודאי דרבנן.

הִלְכוֹת סֻכָּה

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) נתבארו בו שיעורי הסוכה: רחבה וגבהה, ושיעור דפנותיה, ואיכותן וענינן. ותכונת הסוכה, והכשר דפנותיה, וכמה צריכין שיהיו וממה הן כשרין וכל הנמשך לזה.

א. שִׁעוּר הַסֻּכָּה - גָּבְהָהּ אֵין פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים[2], וְלֹא יָתֵר עַל עֶשְׂרִים אַמָּה[3]. וְרָחְבָּהּ - אֵין פָּחוֹת מִשִּׁבְעָה טְפָחִים עַל שִׁבְעָה טְפָחִים[4]. וְיֵשׁ לוֹ לְהוֹסִיף בְּרָחְבָּהּ אֶפְלוּ כַּמָּה מִילִין[5]. הָיְתָה פְּחוּתָה מֵעֲשָׂרָה אוֹ מִשִּׁבְעָה עַל שִׁבְעָה, אוֹ גְּבוֹהָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה כָּל־שֶׁהוּא - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה.

2) משנה, סוכה ב, א. ורוצה לומר, החלל שלה מן הקרקע עד הסכך (עירובין ג:). 3) מפני שכתוב (ויקרא כג, מב): "בסוכות תשבו שבעת ימים", ואמרו חכמים בפירוש פסוק זה: "אמרה תורה כל שבעת הימים צא מדירת קבע ושב בדירת עראי" - "עד עשרים אמה, אדם עושה דירתו דירת עראי, למעלה מעשרים אמה אין אדם עושה דירתו דירת עראי אלא דירת קבע" (סוכה ב. לפי דברי רבא, והלכה כמותו, ועיין מגיד־משנה). 4) ששה טפחים צריך לגופו, שיוכל להכניס לסוכה ראשו ורובו, שנחשב כאילו כולו יושב בסוכה. ועוד טפח אחד לשולחנו (מגיד־משנה). 5) שהרי אמרו על מה שכתוב (ויקרא שם): "כל האזרח בישראל ישבו בסוכות" - "מלמד שכל ישראל ראויין לישב בסוכה אחת" (סוכה כז:).

ב. סֻכָּה שֶׁאֵין לָהּ שָׁלֹשׁ דְּפָנוֹת - פְּסוּלָה[6]. הָיוּ לָהּ שְׁתֵּי דְּפָנוֹת גְּמוּרוֹת[7] זוֹ בְּצַד זוֹ, כְּמִין גַּ"ם[8] - עוֹשֶׂה דֹּפֶן שֶׁיֵּשׁ בְּרָחְבּוֹ יָתֵר עַל טֶפַח, וּמַעֲמִידוֹ בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה[9] סָמוּךְ לְאַחַד מִשְּׁתֵּי הַדְּפָנוֹת, וְדַיּוֹ[10]. וְצָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לָהּ צוּרַת פֶּתַח[11], מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהּ שָׁלֹשׁ דְּפָנוֹת גְּמוּרוֹת[12]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת שַׁבָּת[13], שֶׁצּוּרַת פֶּתַח הָאָמוּר בְּכָל מָקוֹם, אֲפִלּוּ קָנֶה מִכָּאן וְקָנֶה מִכָּאן וְקָנֶה עַל גַּבֵּיהֶן, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ מַגִּיעַ לָהֶן[14].

6) משנה, סוכה ב, א. ולמדו חכמים (שם ו:) מן המקראות, שאין צריך לעשות ארבע דפנות בסוכה, ודי בשלוש. וראה להלן עוד במה שחידשה ההלכה. 7) שלמות. 8) ג"ם יוונית, כזה. 9) שיהיה לבוד (=מחובר) לדופן, שכל פחות משלשה כלבוד הוא. והרי כאילו יש לנו דופן בן ארבעה טפחים שהוא רובו של הדופן הראוי לסוכה (=שבעה טפחים). 10) די בשתי דפנות (כשהן סמוכות כמין גאם יוונית), והשלישית אפילו טפח ומשהו כנ"ל. 11) שמעמיד קנה בסוף הדופן הקטוע הזה מול הדופן שכנגד, ומעמיד קנה על גביו ועל גבי חלק הדופן שיש ברחבו יותר על טפח כזה: 12) סוכה, שם. 13) פט"ז הי"ט. 14) כזה:

ג. הָיוּ לָהּ שְׁתֵּי דְּפָנוֹת זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ וּבֵינֵיהֶן מְפֻלָּשׁ[15] - עוֹשֶׂה דֹּפֶן שֶׁיֵּשׁ בְּרָחְבּוֹ אַרְבָּעָה טְפָחִים וּמַשֶּׁהוּ[16], וּמַעֲמִידוֹ בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה סָמוּךְ לְאַחַת מִשְּׁתֵּי הַדְּפָנוֹת[17] וּכְשֵׁרָה; וְצָרִיךְ לַעֲשׂוֹת לָהּ צוּרַת פֶּתַח[18]. קָנִים הַיּוֹצְאִים מִסְּכַךְ הַסֻּכָּה לִפְנֵי הַסֻּכָּה, וְדֹפֶן אַחַת נִמְשֶׁכֶת עִמָּהֶן[19] - הֲרֵי הֵן כַּסֻּכָּה[20].

15) כזה: 16) סוכה ז, א. כיון ששתי הדפנות אינן מחוברות זו לזו - לא מספיק בטפח ומשהו כבהלכה ב. 17) שביחד עם החלל יצטרף לרוחב שבעה טפחים. 18) קנה על גבי חלק הדופן שיש בו ארבעה טפחים ומשהו ועל הדופן שכנגד. כזה: 19) מקלות שסוככים בהם ונמשכים יותר מאורך קירות הסוכה, ויצא לחוץ לצד קיר הרביעי הפרוץ, וכותל אחד היה ארוך יותר מחבירו, כזה: 20) ואף־על־פי שההמשך הזה אין לו אלא דופן אחד - רואים את כולו כחלק מהסוכה השלימה (סוכה יט.).

ד. דְּפָנוֹת שֶׁהָיוּ דְּבוּקוֹת בְּגַג הַסֻּכָּה וְלֹא הָיוּ מַגִּיעוֹת לָאָרֶץ[21]: אִם הָיוּ גְּבוֹהוֹת מִן הָאָרֶץ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים - פְּסוּלָה; פָּחוֹת מִכֵּן - כְּשֵׁרָה[22]. הָיוּ הַדְּפָנוֹת דְּבוּקוֹת לָאָרֶץ, וְלֹא הָיוּ מַגִּיעוֹת לַסְּכָךְ - אִם גְּבוֹהוֹת עֲשָׂרָה טְפָחִים, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן רְחוֹקִין מִן הַגָּג כַּמָּה אַמּוֹת, כְּשֵׁרָה[23]; וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיוּ הַדְּפָנוֹת מְכֻוָּנוֹת תַּחַת שְׂפַת הַגָּג[24]. הִרְחִיק אֶת הַגָּג[25] מִן הַדֹּפֶן שְׁלֹשָׁה טְפָחִים - פְּסוּלָה; פָּחוֹת מִכֵּן - כְּשֵׁרָה. תָּלָה מְחִצָּה שֶׁגְּבוֹהָה אַרְבָּעָה וּמַשֶּׁהוּ בְּאֶמְצַע, בְּפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה סָמוּךְ לָאָרֶץ, וּבְפָחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה סָמוּךְ לַגָּג - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה[26].

21) משנה, סוכה טז, א. 22) שכל פחות משלשה, כמחובר עם הארץ הוא, וזהו דין "לבוד". 23) הלכה למשה מסיני היא, שאנו רואין כאילו הדפנות מגיעות לסכך - "גוד אסיק מחיצתא" (=משוך והעלה את המחיצה). 24) שאם אינן מכוונות, צריכים אנו ל"גוד אסיק" ו"לבוד". וסובר רבינו ששתי הלכות למשה מסיני במקום אחד - לא נאמרו (ועיין ט"ז או"ח סי' תרלב סק"א). 25) משנה, סוכה יז, א. 26) סוכה טז, ב. ומשמיענו בזה, שאף שאנו זקוקין להשתמש פעמיים בהלכה זו של "לבוד", פעם מן המחיצה לקרקע, ופעם מן המחיצה לגג - בכל זאת כשרה.

ה. הָעוֹשֶׂה סֻכָּתוֹ בֵּין הָאִילָנוֹת, וְהָאִילָנוֹת דְּפָנוֹת לָהּ[27] - אִם הָיוּ חֲזָקִים, אוֹ שֶׁקָּשַׁר אוֹתָם וְחִזֵּק אוֹתָם, עַד שֶׁלֹּא תִּהְיֶה הָרוּחַ הַמְּצוּיָה מְנִידָה אוֹתָם[28] תָּמִיד, וּמִלֵּא בֵּין הָאֲמִירִים[29] בְּתֶבֶן וּבְקַשׁ כְּדֵי שֶׁלֹּא תָּנִיד אוֹתָם הָרוּחַ, וְקָשַׁר אוֹתָם - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה; שֶׁכָּל מְחִצָּה שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לַעֲמֹד בְּרוּחַ מְצוּיָה שֶׁל יַבָּשָׁה[30], אֵינָהּ מְחִצָּה.

27) משנה, סוכה כד, ב. 28) אף־על־פי שאין בכוחה להפילם - כיון שמנידה אותם, אינם מחיצה (סוכה שם, בגמרא). 29) הענפים, נוסחא אחרת: "האוירין". 30) אף־על־פי שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה של ים שהיא חזקה יותר - כיון שסוכה דירה עראית היא (סוכה כג. כרבי עקיבא). וראה להלן ה"ו.

ו. הָעוֹשֶׂה סֻכָּתוֹ בְּרֹאשׁ הָעֲגָלָה[31] אוֹ בְּרֹאשׁ הַסְּפִינָה[32] - כְּשֵׁרָה[33], וְעוֹלִין לָהּ בְּיוֹם־טוֹב. בְּרֹאשׁ הָאֵילָן[34] אוֹ עַל גַּבֵּי הַגָּמָל - כְּשֵׁרָה[35], וְאֵין עוֹלִין לָהּ בְּיוֹם־טוֹב; לְפִי שֶׁאָסוּר לַעֲלוֹת בְּיוֹם־טוֹב בְּאִילָן אוֹ עַל גַּבֵּי בְהֵמָה[36]. הָיוּ מִקְצָת הַדְּפָנוֹת עֲשׂוּיוֹת בִּידֵי אָדָם וּמִקְצָתָן אִילָנוֹת - רוֹאִין, כֹּל שֶׁאִלּוּ נִטְּלוּ הָאִילָנוֹת, הִיא יְכוֹלָה לַעֲמֹד בַּדְּפָנוֹת שֶׁבִּידֵי אָדָם, עוֹלִין לָהּ בְּיוֹם־טוֹב[37].

31) שהתקין לו סוכה בתוך מושב העגלה, אף שהעגלה או הספינה אינה קבועה במקום אחד. 32) במקום הגבוה ביותר בספינה, שהרוחות שולטות שם בחזקה. 33) כשהיא יכולה לעמוד ברוח מצויה של יבשה, כמו שכתב רבינו למעלה. 34) בסיס הסוכה הוא האילן עצמו, ועשה לו קירות וסכך. 35) לחול־המועד, שאין איסור לעלות אליה. 36) ביצה לו, ב. ופכ"א מהל' שבת ה"ו וה"ט). 37) סוכה כב, ב. וכג, א.

ז. סֻכָּה שֶׁאֵין לָהּ גָּג - פְּסוּלָה[38]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהָיוּ רָאשֵׁי הַדְּפָנוֹת דְּבוּקוֹת זוֹ בְזוֹ כְּמִין צְרִיף[39]; אוֹ שֶׁסָּמַךְ רֹאשׁ הַדֹּפֶן שֶׁל סֻכָּה לַכֹּתֶל[40] - אִם הָיָה לָהּ גָּג אֲפִלּוּ טֶפַח[41], אוֹ שֶׁהִגְבִּיהַּ הַדֹּפֶן הַסָּמוּךְ לַכֹּתֶל מִן הַקַּרְקַע טֶפַח, הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה[42]. סֻכָּה עֲגֻלָּה - אִם יֵשׁ בְּהֶקֵּפָהּ כְּדֵי לְרַבֵּעַ בָּהּ שִׁבְעָה טְפָחִים עַל שִׁבְעָה טְפָחִים[43], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לָהּ זָוִיּוֹת, הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה.

38) שאין זה אוהל, כיון שלא ניכר מהו גג ומהו כותל. 39) שם יט, ב. כזה: 40) כזה: 41) שלא סמך ממש אל הקיר והשאיר רווח בין הכותל לסוכה שיעור טפח, ואנו רואים את הטפח כסתום וחשוב גג (סוכה, שם). 42) שכיון שיש טפח ישר - הרי הוא אוהל. 43) כלומר, אם אפשר לעשות ריבוע בתוך העיגול שיחזיק שטח של שבעה טפחים על שבעה טפחים (סוכה ז:).

ח. סֻכָּה עַל־גַּבֵּי אַכְסַדְרָה[44] שֶׁיֵּשׁ לָהּ פְּצִימִין[45] - בֵּין שֶׁהָיוּ נִרְאִין מִבִּפְנִים[46] וְאֵין נִרְאִין מִבַּחוּץ[47], בֵּין שֶׁהָיוּ נִרְאִין מִבַּחוּץ וְאֵין נִרְאִין מִבִּפְנִים - כְּשֵׁרָה[48].

44) שיש לה שני כתלים זה כנגד זה, כזה: (מגיד־משנה, וראה להלן ה"ט). 45) עמודים. 46) שהעמודים בולטים מצד פנים, כזה: ולמסתכל בחוץ, נראה חלק. 47) כזה: ומבפנים נראה חלק. 48) כיון שיש עמודים בולטים, אנו רואים את התקרה של האכסדרה, שהיא תקרה קבועה, כאילו יורדת וסותמת את הצד השלישי ליד העמודים (וכמו שכתב רבינו בפי"ז מהל' שבת הלכה לה), והרי יש כאן שלש דפנות (סוכה יח.). ובמקום שאין תקרה אין הסוכה כשרה אלא־אם־כן עשה דופן שיש ברחבו ארבעה טפחים ומשהו ברוח שלישית (למעלה הלכה ג).

ט. לֹא הָיוּ לָהּ פְּצִימִין - פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סֻכָּה הָעֲשׂוּיָה כְּמָבוֹי, שֶׁהֲרֵי אֵין לָהּ אֶלָּא שְׁנֵי צִדֵּי הָאַכְסַדְרָה, וְאֶמְצַע הָאַכְסַדְרָה אֵין בּוֹ כֹּתֶל, וְשֶׁכְּנֶגְדּוֹ אֵין בּוֹ פְּצִימִין.

י. סֻכָּה עַל־גַּבֵּי מָבוֹי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְחִי[49] אוֹ עַל־גַּבֵּי בְּאֵר שֶׁיֵּשׁ לָהּ פַּסִּין[50] - הֲרֵי זוֹ סֻכָּה כְּשֵׁרָה לְאוֹתָהּ שַׁבָּת שֶׁבְּתוֹךְ הֶחָג בִּלְבָד[51]; מִתּוֹךְ שֶׁלְּחִי זֶה וּפַסִּין אֵלּוּ מְחִצּוֹת לְעִנְיַן שַׁבָּת - נַחְשֹׁב אוֹתָן כִּמְחִצּוֹת לְעִנְיַן סֻכָּה[52].

49) מבוי מפולש שאין לו אלא שתי דפנות - כלומר, שתי שורות של בתים, אחת לצפון ואחת לדרום, ועשה לו צורת הפתח מצד מזרח ולחי מצד מערב, שאע"פ שלענין סוכה לא מועילה צורת הפתח שמצד מזרח להחשב כדופן שלישית - כיון שלענין שבת הרי זו רשות היחיד (פי"ז מהל' שבת ה"ג) היא סוכה כשרה בשבת של סוכות. 50) הם קרשים שהם עושין סביב הבאר, בצורה כזו כאן מופיע ציור בכדי להתיר לעולי רגלים שיוכלו לשאוב מים לבהמתם מן הבור שתוכו רשות היחיד והם עומדים ברשות הרבים, וקרשים אלו הם בני אמה אחת לכאן ואמה אחת לצד שכנגד, ועל ידי הפסים נעשו סביבות הבאר רשות היחיד (כמו שכתב רבינו בפי"ז מהל' שבת הכ"ז) והוא סיכך על הפסים האלו. 51) ולא לימים האחרים. 52) סוכה ז, א ועמוד ב.

יא. נָעַץ אַרְבָּעָה קֻנְדָּסִין[53] עַל אַרְבַּע זָוִיּוֹת הַגָּג[54] וְסִכֵּךְ עַל גַּבָּן - הוֹאִיל וְהַסִּכּוּךְ עַל שְׂפַת הַגָּג, כָּשֵׁר[55]; וְרוֹאִין אֶת הַמְּחִצּוֹת הַתַּחְתּוֹנוֹת כְּאִלּוּ הֵן עוֹלוֹת לְמַעְלָה עַל שְׂפַת הַסִּכּוּךְ.

53) עמודים. 54) בשפת הגג. 55) כרב נחמן בסוכה ד: שאמר שפלוגתת רבי יעקב וחכמים אינה אלא אם נעץ הקונדיסים באמצע הגג, ובזה פוסלים חכמים, אבל בשפת הגג לדברי הכל כשר, שאנו אומרים "גוד אסיק מחיצתא" (ראה למעלה הערה כב). וכל זה לפי גירסת רב שרירא גאון בסוכה שם, אבל לפי נוסחתנו - נשאר הדבר ב"תיקו", ועיין ראב"ד.

יב. סֻכָּה שֶׁיֵּשׁ לָהּ פְּתָחִים רַבִּים, וְיֵשׁ בִּכְתָלֶיהָ חַלּוֹנוֹת הַרְבֵּה - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה[56]; וְאַף־עַל־פִּי שֶׁפָּרוּץ מְרֻבֶּה עַל הָעוֹמֵד. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה שָׁם פֶּתַח יָתֵר עַל עֶשֶׂר[57]. אֲבָל אִם הָיָה שָׁם פֶּתַח יָתֵר עַל עֶשֶׂר - אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ צוּרַת פֶּתַח[58], צָרִיךְ שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַפָּרוּץ מְרֻבֶּה עַל הָעוֹמֵד.

56) רוצה לומר, כשהיו שתי דפנות גמורות, ובדופן השלישי עשה קנים שמרוחקים זה מזה יותר משלשה טפחים במשך כל המחיצה (סוכה ז.). קולא היא בדופן השלישית כמו שהקילו במחיצת טפח למעלה ה"ב (מגיד־משנה). 57) כלומר, שלא יהיה פרוץ בין קנה לחבירו במקום אחד יותר מעשר אמות. 58) שפתח שהוא יותר מעשר אמות אינו פתח, שלא רגילים לעשות פתח רחב כזה. וראה מה שכתב רבינו בפט"ז מהל' שבת הט"ז.

יג. סֻכָּה שֶׁאֲוִירָהּ[59] גָּבוֹהַּ מֵעֶשְׂרִים אַמָּה, וּמִעֲטָהּ בְּכָרִים וּכְסָתוֹת[60] - אֵינוֹ מְעוּט[61], וַאֲפִלּוּ בִּטְלָם[62]. מִעֲטָהּ בְּתֶבֶן וּבִטְלוֹ - הֲרֵי זֶה מְעוּט; וְאֵין צָרִיךְ

לוֹמַר עָפָר וּבִטְלוֹ. אֲבָל בְּעָפָר סְתָם, אֵינוֹ מְעוּט[63].
הָיְתָה גְּבוֹהָה מֵעֶשְׂרִים אַמָּה, וְהוּצִין[64] יוֹרְדִין לְתוֹךְ
עֶשְׂרִים - אִם הָיְתָה צִלָּתָן מְרֻבָּה מֵחַמָּתָן[65], יֵחָשְׁבוּ
כְּגֹג עָבֶה[66] וּכְשֵׁרָה.

59) כלומר, חללה=מקרקעית הסוכה עד הסכך. 60) שנתן על קרקעית הסוכה כרים וכסתות, ומתוך כך נתמעט חללה. 61) אינה נמעטת משיעורה. 62) שחשב בדעתו להניחם שם לעולם (מגיד־משנה) - כיון שעל־פי הרוב לא נוהגים לבטל דברים אלה. ואף שהוא ביטל - בטלה דעתו אצל כל אדם (סוכה ד.). 63) אע"פ שלא ינטלו משם כל ימי החג - כיון שהוא עתיד לפנותו לאחר החג (מגיד־משנה). 64) ענפים קטנים עם העלים שלהם. 65) כלומר, אם תסלק את הסכך העליון - יהיה הצל מרובה מהשמש, מחמת ההוצים. 66) וחללה של הסוכה הוא פחות מעשרים אמה (סוכה ד.).

יד. בָּנָה אִיצְטַבָּה[67] בָּהּ כְּנֶגֶד דֹּפֶן הָאֶמְצָעִית[68]
עַל־פְּנֵי כֻלָּהּ[69] - אִם יֵשׁ בָּאִיצְטַבָּה שִׁעוּר רֹחַב
הַסֻּכָּה, כְּשֵׁרָה[70]. בָּנָה אִיצְטַבָּה כְּנֶגֶד דֹּפֶן הָאֶמְצָעִית
מִן הַצַּד[71] - אִם יֵשׁ מִשְׁפַּת אִיצְטַבָּה וְלַכֹּתֶל אַרְבַּע
אַמּוֹת, פְּסוּלָה; פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת, כְּשֵׁרָה[72]. בָּנָה
אִיצְטַבָּה בְּאֶמְצָעָהּ - אִם יֵשׁ מִשְׁפַּת אִיצְטַבָּה וְלַכֹּתֶל
אַרְבַּע אַמּוֹת לְכָל רוּחַ, פְּסוּלָה; פָּחוֹת מֵאַרְבַּע אַמּוֹת,
כְּשֵׁרָה[73]; וּכְאֵלּוּ הַמְּחִצּוֹת נוֹגְעוֹת בָּאִיצְטַבָּה, וַהֲרֵי
מִן הָאִיצְטַבָּה וְעַד הַסְּכּוּךְ פָּחוֹת מֵעֶשְׂרִים אַמָּה. בָּנָה
בָּהּ עַמּוּד[74], וְיֵשׁ בּוֹ הֶכְשֵׁר סֻכָּה[75] - פְּסוּלָה; שֶׁאֵין
אֵלּוּ מְחִצּוֹת הַנִּכָּרוֹת[76], וְנִמְצָא עַל־גַּב הָעַמּוּד סְכָךְ
כָּשֵׁר בְּלֹא דְּפָנוֹת.

67) כעין ספסל מעצים או מאבנים, מוגבה מהארץ. 68) סמוך לדופן ממש שמנגד לפתח, ונקראת אמצעית, שסתם סוכה היא בת שלש דפנות, והרביעית היא כולה פתח (רש"י סוכה שם). 69) שנוגעת בשתי הדפנות מזה ומזה, כזה: 70) שהרי מקרקעית האיצטבה ועד הסכך אין גובה עשרים אמה. וי"א שמכיון שהיא כשרה במקום זה, כשרה היא אפילו מהאיצטבה והלאה, כדין פסל היוצא מן הסוכה למעלה ה"ג (רש"י סוכה שם). 71) בצד קיר אחד והגיעה עד הדופן האמצעי, כזה: 72) שכן היא ההלכה, שעד ארבע אמות רואים אנו את הסכך כאילו הוא חלק מהקיר שנתעקם ונשתפע מקרקעיתה. וזו היא: "דופן עקומה", ראה להלן פ"ה הי"ד. ומקור הדברים בסוכה ד. 73) סוכה, שם. והשמיענו בזה, שאומרים "דופן עקומה" בכל הרוחות. 74) גבוה עשרה טפחים (סוכה ד:). 75) שבעה טפחים על שבעה טפחים. והיה רחוק ארבע אמות מהדופן, הא לאו הכי - כשר כמו באיצטבה (מגיד־משנה). 76) שאף־על־פי שבעמוד גבוה עשרה, אמרו "גוד אסיק מחיצתא" (ראה למעלה הי"א), ואם כן הרי יש כאן סוכה כשרה, שהרי על גבי העמוד אין הסוכה גבוהה מעשרים אמה – אף־על־פי־כן אין הסוכה כשרה, שסוף־כל־סוף אין כאן מחיצות ממש, הניכרות לעין (סוכה שם, לדעת רבא).

טו. הָיְתָה פְּחוּתָה מֵעֲשָׂרָה[77], וְחָקַק בָּהּ[78] לְהַשְׁלִימָהּ
לַעֲשָׂרָה - אִם יֵשׁ מִשְׁפַּת חֵקֶק וְלַכֹּתֶל שְׁלֹשָׁה
טְפָחִים, פְּסוּלָה; פָּחוֹת מִכֵּן, כְּשֵׁרָה; שֶׁכָּל פָּחוֹת
מִשְּׁלֹשָׁה, הֲרֵי הוּא כְּדָבוּק[79], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת
שַׁבָּת[80].

77) מעשרה טפחים בגובה. 78) חפר בתוך האדמה שיעור של סוכה בעומק. 79) ואנו רואים כאילו הכתלים מגיעים אל החקק. וההלכה של "דופן עקומה", להכשיר עד ארבע אמות, אינה אלא במקום שישנם דפנות כדין וכהלכה, ולא כשהדפנות הם למטה מעשרה ואינם דפנות כלל וכלל (סוכה ד:). 80) פי"ד ה"ז.

טז. דָּפְנֵי סֻכָּה כְּשֵׁרִין מִן הַכֹּל[81], שֶׁאֵין אָנוּ צְרִיכִין
אֶלָּא מְחִצָּה מִכָּל מָקוֹם, וַאֲפִלּוּ מִבַּעֲלֵי־חַיִּים[82].
וְעוֹשֶׂה אָדָם אֶת חֲבֵרוֹ דֹּפֶן בְּיוֹם־טוֹב, כְּדֵי שֶׁיֹּאכַל
וְיִשְׁתֶּה וְיִישַׁן בְּסֻכָּה כְּשֵׁרָה, שֶׁחֲבֵרוֹ דֹּפֶן לָהּ. וְהוּא,
שֶׁיַּעֲשֶׂה אוֹתוֹ שֶׁלֹּא לְדַעַת זֶה שֶׁנַּעֲשָׂה דֹּפֶן[83]; אֲבָל
אִם עָשָׂהוּ לְדַעַת - אָסוּר בְּיוֹם־טוֹב, וּמֻתָּר בִּשְׁאָר יְמֵי
הֶחָג. וְכֵן עוֹשֶׂה בְּכֵלִים דֹּפֶן רְבִיעִית בְּיוֹם־טוֹב; אֲבָל
דֹּפֶן שְׁלִישִׁית, לֹא יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ בְּכֵלִים בְּיוֹם־טוֹב,
לְפִי שֶׁהוּא מַכְשִׁיר הַסֻּכָּה, וְאֵין עוֹשִׂין אֹהֶל עֲרַאי
בְּיוֹם־טוֹב[84].

81) משנה, סוכה יב, א: "וכולן (=כל הפסולים לסכך) כשרים לדפנות". שהדפנות לא נקראים סוכה, ואינם בכלל מה שאמרו (סוכה יב.): חג הסוכות תעשה לך באספך מגרנך ומיקבך - אין לך אלא פסולת גורן ויקב ולא יותר (ראה להלן פ"ה ה"א). 82) כרבי יהודה (סוכה כג.). 83) רוצה לומר, שלא ידע אותו שהועמד שם שבשביל מחיצה הועמד שם. שאם ידע, הרי זו דרך קביעות, ומחיצה קבועה אסור לעשותה ביו"ט (לבוש). וראה בדברי רבינו בפט"ז מהל' שבת הכ"ג. ויש אומרים שכל זה אינו אלא בדופן השלישי שהוא מעיקר הסוכה, אבל בדופן רביעי, שהסוכה כשרה בלעדו, מותר אפילו לדעתו (הראב"ד). 84) עירובין מד, א.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) נתבארו בו דיני הסכך ממה שראוי שיהיה, ומאי זה דבר הם פסולים, ואם מקצת הסכך כשר ומקצתו פסול מה דינו. ואם צריך עשיה לשמה גם כן, וסוכה בתוך סוכה, וכיוצא בדברים אלו.

א. הַסְּכָךְ[2] שֶׁל סֻכָּה אֵינוֹ כָּשֵׁר מִכָּל דָּבָר. אֵין
מְסַכְּכִין אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁגִּדּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ[3], שֶׁנֶּעֱקַר מִן
הָאָרֶץ[4], וְאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה[5], וְאֵין רֵיחוֹ רַע[6], וְאֵינוֹ
נוֹשֵׁר וְאֵינוֹ נוֹבֵל תָּמִיד[7].

~ נקודות משיחות קודש ~

"הסכך של סוכה אינו כשר מכל דבר, אין מסככים אלא בדבר שגידולו מן הארץ כו'".

וקשה בלשונו מדוע לא הסתפק לכתוב "אין מסככים אלא

בדבר שגידולו מן הארץ" ומה טעם ההקדמה "הסכך של סוכה אינו כשר מכל דבר". כמו כן קשה בהלכה י"ב "העושה סוכתו תחת האילן כאילו עשאה בתוך הבית" ומדוע לא כתב בקיצור שהוא פסול. ואף שהוא לשון המשנה ובגמרא למדו ממנו דין נוסף "לא שנו אלא באילן שצלתו מרובה מחמתו אבל חמתו מרובה מצלתו כשר" אבל מדוע הרמב"ם שלא הזכיר החילוק הנ"ל השתמש בלשון כאילו עשאה בתוך הבית ולא כתב בקיצור - פסולה.

והביאור בזה: גם כאשר ישנו לימוד ודיוק מיוחד שלא הביאו הרמב"ם בכל זאת מקפיד לכתוב בלשון המשנה אף שאין כוונתו לתוכן הדיוקים שבמשנה.

ויש להוסיף על פי מה שמצינו בכללי הרמב"ם שכשמוצא סברא הנראית לו יותר מסברת הגמרא מביאה כטעם להלכה. ובענייננו, הפסול של בית מודגש יותר מהפסול של סוכה כי תוכן מצות סוכה הוא "למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים" ומובן שבית - דירת קבע - מנוגד לסוכה משא"כ אילן.

ומעתה יובן גם לשון הרמב"ם "הסכך של סוכה אינו כשר מכל דבר, אין מסככים בו אלא כו'". כי אף שהסגנון אינו מכריח שום חידוש בהלכה, יש והוא מוסיף ביופי סגנון הלשון כי בסיום הפרק הקודם "דפני הסוכה **כשרים מן הכל** שאין אנו צריכים אלא מחיצה כו'" ובהמשך לסגנון זה כתב "הסכך של סוכה אינו כשר מכל דבר".

על פי יין מלכות סימן מח

2) הכיסוי שעל הסוכה. 3) שצומח מן הארץ, שנאמר (דברים טז, יג): "חג הסוכות תעשה לך וכו' באספך מגרנך ומיקבך", ומכאן למדו חכמים (סוכה יב.), שצריך לסכך בדבר שגידולו מן הארץ, כמו גורן ויקב. 4) כגורן ויקב שהם תלושים מן הארץ. 5) ממה שנאמר "באספך מגרנך ומיקבך" למדו חכמים (שם), שהמדובר בפסולת גורן ויקב שאוספים אותה ומוציאים אותה מן הגורן ומן היקב. ופסולת זו, שאינה אוכל אדם, אינה מקבלת טומאה (ראה בפ"א מהל' טומאת אוכלין ה"א). 6) אבל ריחו רע אסור מדרבנן, שמא יצא מן הסוכה, כדלהלן. 7) סוכה יג, א.

ב. סִכָּךְ בְּדָבָר שֶׁאֵין גִּדּוּלָיו מִן הָאָרֶץ, אוֹ בִּמְחֻבָּר לָאָרֶץ, אוֹ בְּדָבָר שֶׁמִּקַּבֵּל טֻמְאָה - פְּסוּלָה. אֲבָל אִם עָבַר וְסִכֵּךְ בְּדָבָר הַנּוֹבֵל וְנוֹשֵׁר, אוֹ בְּדָבָר שֶׁרֵיחוֹ רַע - כְּשֵׁרָה; שֶׁלֹּא אָמְרוּ, אֵין מְסַכְּכִין בָּאֵלּוּ, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יַנִּיחַ הַסֻּכָּה וְיֵצֵא[8]. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר שֶׁלֹּא יִהְיוּ הוּצִין וְעָלִין שֶׁל סְכָךְ יוֹרְדִין לְתוֹךְ עֲשָׂרָה טְפָחִים[9], כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצֵר לוֹ בִּישִׁיבָתוֹ. סִכָּכָה בְּמִינֵי מַתָּכוֹת[10], אוֹ בַּעֲצָמוֹת וְעוֹרוֹת[11] - פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן גִּדּוּלֵי קַרְקַע. הִדְלָה[12] עָלֶיהָ גְּפָנִים[13] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, עַד שֶׁנַּעֲשׂוּ סֻכָּה - פְּסוּלָה, שֶׁהֲרֵי לֹא נֶעֱקְרוּ[14]. סִכָּכָה בִּכְלֵי[15] עֵץ וּבְמַחְצָלוֹת[16] הָעֲשׂוּיוֹת לִשְׁכִיבָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְקַבְּלִין טֻמְאָה. וְכֵן אִם סִכְּכָהּ בִּשְׁבְרֵי־כֵלִים וּבְלָיוֹתֵיהֶן[17], פְּסוּלָה; הוֹאִיל וְהָיוּ מְקַבְּלִין טֻמְאָה - שֶׁמָּא יְסַכֵּךְ בִּשְׁבָרִים שֶׁעֲדַיִן לֹא טָהֲרוּ[18].

8) סוכה, שם. וראה להלן הערה כה. 9) שאין אדם דר בדירה סרוחה, שההוצים והעלים נסרחים על ראשו (סוכה ד. אליבא דרבא). ונראה מדברי רבינו שאין כאן אלא זהירות לכתחילה, אבל אינה פסולה בדיעבד ('מעשה רוקח' בהקדמה בשם גליון על הרמב"ם). 10) במטילי מתכות שטרם נעשו מהם שום כלי, ואינם מקבלים טומאה. ואף שיסודם מהארץ - פסולה, שצריך שיהיה צומח מהארץ. 11) שלא נעבדו ואינם מקבלים טומאה. 12) הגביהה ועשאה לסכך על הסוכה (משנה, סוכה יא.). 13) שכן דרכן של גפנים שענפיהן מתפשטים. 14) ומחובר פסול לסכך. 15) סוכה טו, א. 16) של קנים וקש וגמי (משנה, סוכה יט:). 17) שבלו ונקרעו (שם טו:). 18) שלא נשברו כל כך, עד שהשבירה תבטל הטומאה מהם.

ג. סִכָּכָה בָּאֲכָלִין[19] - פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְקַבְּלִין טֻמְאָה. סוֹכֵי תְאֵנִים[20] וּבָהֶן תְּאֵנִים; פֵּרְכִּילֵי עֲנָבִים[21] וּבָהֶן עֲנָבִים; מַכְבְּדוֹת[22] וּבָהֶן תְּמָרִים, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָהֶן: רוֹאִין אִם פְּסֹלֶת[23] מְרֻבָּה עַל הָאֲכָלִין - מְסַכְּכִין בָּהֶן[24]; וְאִם לָאו - אֵין מְסַכְּכִין בָּהֶן. סִכָּךְ בִּירָקוֹת[25], שֶׁאִם יִיבְשׁוּ יִבּוֹלוּ וְלֹא יִשָּׁאֵר בָּהֶן מַמָּשׁ, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן עַתָּה לַחִים - הֲרֵי מְקוֹמָן נֶחְשָׁב כְּאִלּוּ הוּא אֲוִיר[26] וּכְאִלּוּ אֵינָם[27].

19) מאכל אדם. שאילו מאכל בהמה אינו מקבל טומאה (הל' טומאת אוכלין שם). 20) ענפי תאנים. 21) זמורות הגפנים. 22) ענפי הדקל. 23) שאינה אוכל ואינה מקבלת טומאה וכשרה לסכך. 24) שהפסולת מבטלת את האוכל, וכאילו כל הסכך כשר (סוכה יג:). 25) שאינם מקבלים טומאה, כגון שאינם מיוחדים למאכל אדם. 26) והם פוסלים ברוחב שלשה טפחים כאויר (להלן ה"כ) — סוכה, שם. 27) המדובר באופן כזה שיפלו ותהיה הסוכה חמתה מרובה מצילתה, אבל אם תשאר צילתה מרובה מחמתה, אינה פסולה בדיעבד אלא אסורה לכתחילה שמא יניחנה ויצא, כמו שכתב רבינו לעיל ה"ב (כסף־משנה).

ד. סִכָּכָה בִּפְשִׁתֵּי הָעֵץ[28], שֶׁלֹּא דָק אוֹתָן[29] וְלֹא נִפְּצָן[30] - כְּשֵׁרָה, שֶׁעֲדַיִן עֵץ הוּא. וְאִם דָּק וְנִפֵּץ אוֹתָן - אֵין מְסַכְּכִין בּוֹ[31], מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁתַּנִּית צוּרָתוֹ, וּכְאִלּוּ אֵינָן מִגִּדּוּלֵי קַרְקַע. מְסַכְּכִין בַּחֲבָלִים שֶׁל סִיב[32] וְשֶׁל חֵלֶף[33] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, שֶׁהֲרֵי צוּרָתָן עוֹמֶדֶת וְאֵין הַחֲבָלִים כֵּלִים[34].

28) על־פי מה שנאמר ביהושע ב, ו: "ותטמנם בפשתי העץ". 29) שלא כתתם במכתשת. 30) שלא סרקם במסרק. 31) סוכה יב, ב. אף־על־פי שאינו מקבל טומאה

לפני טוייתו (עיי"ש ב'תוספות' ד"ה באניצי'). 32) הצומח מסביב לעץ. 33) מין עשב. 34) ואינם מקבלים טומאה ('ירושלמי', הובא במגיד־משנה).

1 **ה. סִכְּכָה בְּחֹצִים: בִּזְרָרִים[35] - כְּשֵׁרָה; בִּנְקָבוֹת[36] -**
2 **פְּסוּלָה; אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא עָשׂוּי לְהִתְמַלֵּאת בְּבַרְזֶל,**
3 **בֵּית קִבּוּל הוּא, וּמְקַבֵּל טֻמְאָה כְּכָל כְּלֵי־קִבּוּל[37].**

35) נקראים זכרים על שם שמחודדים ונותנים אותם בתוך הברזל והם פשוטי כלי עץ (רש"י שם יב:). 36) חקוקים בראשם, ובאותו חקק נותנים הברזל (רש"י שם). 37) [כיון שאינו עשוי להשאר שם לעולם, אלא שמחזיקים בעץ וזורקים בכח את הברזל כלפי האויבים, והרי זה כבקעה של עץ ששמים בה סדן של צורפים שמקבלת טומאה, כמו שכתב רבינו בפ"ב מהל' כלים ה"ג, ועיין 'שערי תשובה' או"ח סי' תרכט].

4 **ו. מַחְצֶלֶת קָנִים אוֹ מַחְצֶלֶת גֶּמִי אוֹ חֵלֶף: קְטַנָּה -**
5 **סְתָמָהּ לִשְׁכִיבָה[38]; לְפִיכָךְ אֵין מְסַכְּכִין בָּהּ, אֶלָּא־**
6 **אִם־כֵּן עָשָׂה אוֹתָהּ לְסִכּוּךְ[39]; גְּדוֹלָה - סְתָמָהּ לְסִכּוּךְ,**
7 **לְפִיכָךְ מְסַכְּכִין בָּהּ; אֶלָּא־אִם־כֵּן עָשָׂה אוֹתָהּ**
8 **לִשְׁכִיבָה[40]. וְאִם יֵשׁ לָהּ קִיר[41] - אֲפִלּוּ גְּדוֹלָה, אֵין**
9 **מְסַכְּכִין בָּהּ[42], שֶׁהֲרֵי הִיא כִּכְלֵי־קִבּוּל; וַאֲפִלּוּ נִטַּל**
10 **הַקִּיר שֶׁלָּהּ, אֵין מְסַכְּכִין בָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּשִׁבְרֵי־**
11 **כֵלִים[43].**

38) סוכה יט, ב. וכתנא־קמא, שאם הזב שוכב עליה היא מקבלת טומאה. 39) שכיון שאינה מיוחדת לשכיבה ואומרים לו לזב: עמוד ונעשה מלאכתנו - אינה מקבלת טומאה (שבת נט.). 40) ומחשבתו מועלת (סוכה, שם במשנה). 41) שפה גבוהה מסביב. 42) שם כ, ב. 43) למעלה ה"ב (רי"ף בסוכה שם).

12 **ז. נְסָרִים[44] שֶׁאֵין בְּרָחְבָּן אַרְבָּעָה טְפָחִים, מְסַכְּכִין**
13 **בָּהֶן, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן מְשֻׁפִּין[45]. וְאִם יֵשׁ בְּרָחְבָּן**
14 **אַרְבָּעָה - אֵין מְסַכְּכִין בָּהֶן[46], וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָם**
15 **מְשֻׁפִּין; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יֵשֵׁב תַּחַת הַתִּקְרָה וִידַמֶּה שֶׁהִיא**
16 **כְּסֻכָּה[47]. נָתַן עָלֶיהָ נֶסֶר אֶחָד שֶׁיֵּשׁ בְּרָחְבּוֹ אַרְבָּעָה**
17 **טְפָחִים - כְּשֵׁרָה[48], וְאֵין יְשָׁנִין תַּחְתָּיו[49]. וְהַיָּשָׁן**
18 **תַּחְתָּיו - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. הָיוּ נְסָרִין שֶׁיֵּשׁ בְּרָחְבָּן**
19 **אַרְבָּעָה וְאֵין בְּעָבְיָן אַרְבָּעָה, וַהֲפָכָן בְּצִדֵּיהֶן שֶׁאֵין**
20 **בָּהֶן אַרְבָּעָה וְסִכֵּךְ בָּהֶן - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה; שֶׁהֲרֵי הַנֶּסֶר**
21 **פָּסוּל, בֵּין שֶׁסִּכֵּךְ בְּרָחְבּוֹ בֵּין שֶׁסִּכֵּךְ בְּעָבְיוֹ[50].**

44) קרשים. 45) שהם דומים לכלים. 46) משנה, סוכה יד, א. 47) שישב בביתו ויחשוב שיצא ידי חובתו במצות סוכה, שהרי גם ביתו מקורה בנסרים, וביתו ודאי פסול לסוכה - "סוכה" אמרה תורה ולא ביתו של כל ימות השנה (רש"י סוכה שם). וראה להלן ה"ח. 48) הסוכה. וכשנתן את הנסר מן הצד, באופן שנשארו לסכך הכשר שלש דפנות, אבל באמצע פסול (מגיד־משנה). 49) שהוא סכך פסול (סוכה, שם). 50) ודינו כשפוד של מתכת (שם יד:).

22 **ח. תִּקְרָה שֶׁאֵין עָלֶיהָ מַעֲזִיבָה[51], שֶׁהִיא הַטִּיט**
23 **וְהָאֲבָנִים, אֶלָּא נְסָרִין תְּקוּעִין בִּלְבָד - הֲרֵי זוֹ**
24 **פְּסוּלָה; שֶׁהֲרֵי לֹא נַעֲשׂוּ לְשֵׁם סֻכָּה, אֶלָּא לְשֵׁם בָּיִת.**
25 **לְפִיכָךְ אִם פִּקְפֵּק הַנְּסָרִים וְהֵנִיד הַמַּסְמְרִים[52] לְשֵׁם**
26 **סֻכָּה - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּכָל נֶסֶר**
27 **וָנֶסֶר אַרְבָּעָה טְפָחִים[53]. וְכֵן אִם נָטַל אֶחָד מִבֵּינְתַּיִם**
28 **וְהִנִּיחַ בִּמְקוֹמוֹ סְכָךְ כָּשֵׁר לְשֵׁם סֻכָּה - הֲרֵי זוֹ**
29 **כְּשֵׁרָה[54].**

51) מלשון הפסוק "ויעזבו ירושלים עד החומה" (נחמיה ג, ח). 52) כן כתב רבינו בפירוש המשנה (לסוכה טו.) "ומפקפק, פירוש שיעקור אותם ממקומם ומן המסמרים התקועים בהם". ולפי"ז צריכים כאן שני דברים: גם הזזת הנסרים ממקומם וגם להוציא המסמרים. וכן נראה מפירש"י שם שכתב: "מפקפק, סותר ומנענע". אבל הרא"ש (סי' כט) וה'טור' (או"ח סי' תרלא) כתבו: "שמסיר את המסמרים". ועיין ב"ח שם, ו'קרבן נתנאל' שם (או"ק א). 53) כמו שנכתב למעלה בה"ז. והרא"ש בסי' כט תמה על זה. 54) משנה, סוכה טו, א לבית הלל. [ומסתימת לשון רבינו נראה שמידת הסכך הכשר כמידת הסכך הפסול, ואעפ"כ - כשרה, וראה להלן הט"ז והערה צה].

30 **ט. סֻכָּה שֶׁנַּעֲשֵׂית כְּהִלְכָתָהּ מִכָּל מָקוֹם[55] - כְּשֵׁרָה[56],**
31 **אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נַעֲשֵׂית לְשֵׁם מִצְוָה. וְהוּא, שֶׁתְּהֶיה**
32 **עֲשׂוּיָה לְצֵל[57]; כְּגוֹן סֻכַּת עַכּוּ"ם[58] וְסֻכַּת בְּהֵמָה[59]**
33 **וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָהֶן[60]. אֲבָל סֻכָּה שֶׁנַּעֲשֵׂית מֵאֵלֶיהָ[61] -**
34 **פְּסוּלָה, לְפִי שֶׁלֹּא נַעֲשֵׂית לְצֵל. וְכֵן הַחוֹטֵט בְּגָדִישׁ[62]**
35 **וְעָשָׂהוּ סֻכָּה[63] - אֵינָהּ סֻכָּה, שֶׁהֲרֵי לֹא עִמֵּר גָּדִישׁ זֶה**
36 **לְצֵל. לְפִיכָךְ אִם עָשָׂה בִּתְחִלָּה חֲלַל טֶפַח[64] בְּמֶשֶׁךְ**
37 **שִׁבְעָה לְשֵׁם סֻכָּה, וְחָטַט בָּהּ אַחֲרֵי כֵן וְהִשְׁלִימָהּ**
38 **לַעֲשָׂרָה - כְּשֵׁרָה, שֶׁהֲרֵי נַעֲשָׂה סְכָךְ שֶׁלָּהּ לְצֵל.**

55) לאיזה צורך שהוא. 56) סוכה ח, ב. 57) להתגונן בצילה, ועל שם כך נקראת סוכה (סוכה שם ורש"י). 58) שעשאוה גוים לימי הקיץ. 59) שעשאוה בשביל בהמות. 60) כמו סוכת נשים (שפטורות ממצות סוכה), סוכת רועים וסוכת שומרים (סוכה שם) כשנעשו לצל (שם). 61) שנפלו העמודים התחתונים מן הגדיש, ונשארו העליונים, ונעשתה הסוכה מאליה. 62) הוציא העמרים התחתונים ונשארו העליונים, ונעשתה הסוכה מאליה. ואע"פ שעשה מעשה בהוצאת העמרים וביצירת החלל - אינה סוכה, לפי שלא עשה סככה לצל. 63) משנה, סוכה טו, א. 64) שחלל טפח נקרא "אהל" בכל מקום, וכשהגדיש העמרים על זה לשם צל - נקרא הסכך בשם סכך, כיון שיש תחתיו חלל טפח (סוכה טז.).

39 **י. חֲבִילֵי קַשׁ וַחֲבִילֵי עֵצִים וַחֲבִילֵי זְרָדִין[65], אֵין**
40 **מְסַכְּכִין בָּהֶן - גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַעֲשֶׂה אוֹתָן חֲבִילוֹת עַל**
41 **גַּגּוֹ כְּדֵי לְיַבְּשָׁן[66], וְיִמָּלֵךְ וְיֵשֵׁב תַּחְתֵּיהֶן לְשֵׁם סֻכָּה,**
42 **וְהוּא מִתְּחִלָּה לֹא עָשָׂה סְכָךְ זֶה לְצֵל, וְנִמְצֵאת כְּסֻכָּה**
43 **שֶׁנַּעֲשֵׂית מֵאֵלֶיהָ. וְאִם הִתִּירָם[67] - כְּשֵׁרוֹת[68]. וְאֵין**
44 **חֲבִילָה פְּחוּתָה מֵעֶשְׂרִים־וַחֲמִשָּׁה בַדִּים[69].**

יא. חֲבִילוֹת קְטַנּוֹת שֶׁאָגְדוּ אוֹתָן לְמִנְיָן[70], מְסַכְּכִין בָּהֶן[71]. וְכֵן הַחוֹתֵךְ רֹאשׁ הַדֶּקֶל וְהַחֲרִיּוֹת[72] אֲגוּדוֹת בּוֹ - מְסַכְּכִין בּוֹ, שֶׁאֶגֶד בִּידֵי שָׁמַיִם[73] אֵינוֹ כַּחֲבִילָה[74]. וַאֲפִלּוּ קָשַׁר רָאשֵׁי הַחֲרִיּוֹת כֻּלָּן מִצַּד הָאֶחָד, שֶׁנִּמְצָאוּ בַּחֲבִילָה אַחַת, אֶחָד מִשְּׁנֵי רָאשִׁים בִּידֵי שָׁמַיִם וְאֶחָד בִּידֵי אָדָם - מְסַכְּכִין בָּהּ; שֶׁהָאוֹגֵד עֵץ אֶחָד, אֵינוֹ חֲבִילָה; וְזוֹ כְּעֵץ אֶחָד הִיא, שֶׁהֲרֵי אֲגוּדָה בִּידֵי שָׁמַיִם[75]. וְכֵן כָּל אֶגֶד שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי לְטַלְטְלוֹ[76], אֵינוֹ אֶגֶד[77].

70) למוכרם במנין. ומיד כשיקנם הקונה, יתיר אותם. 71) סוכה יג, ב. שאין בהן גזירה "שמא יעשה אותן חבילות על גגו" (כנ"ל הלכה י) שהרי אין דרך להצניען באגדן (רש"י שם). 72) הענפים. 73) שכולם אגודים בגזע הדקל מתחילת בריאתם (שם יג.). 74) ואינו צריך להתיר אותה. 75) סוכה, שם. 76) שאם מטלטלו ממקום למקום, ניתק הקשר והחבילה מתפרדת. 77) שם יג, ב.

יב. הָעוֹשֶׂה סֻכָּתוֹ תַּחַת הָאִילָן[78] - כְּאִלּוּ עֲשָׂאָהּ בְּתוֹךְ הַבַּיִת[79]. הִדְלָה עָלֶיהָ עֲלֵי הָאִילָנוֹת וּבַדֵּיהֶן[80], וְסִכֵּךְ עַל גַּבָּן[81] וְאַחַר־כָּךְ קִצָּצָן: אִם הָיָה הַסִּכּוּךְ[82] הַרְבֵּה מֵהֶן[83] - כְּשֵׁרָה; וְאִם לֹא הָיָה הַסִּכּוּךְ שֶׁהָיָה מִתְּחִלָּתוֹ כָּשֵׁר הַרְבֵּה מֵהֶן - צָרִיךְ לְנַעְנֵעַ[84] אוֹתָן אַחַר קִצִּיצָתָן, כְּדֵי שֶׁתְּהֵיֶה עֲשׂוּיָה לְשֵׁם סֻכָּה[85].

78) שענפי האילן סוככים עליה. 79) משנה, סוכה ט, ב. משום שנאמר (ויקרא כג, מב): "בסכת (בלי וא"ו) תשבו", ומכאן דרשו חכמים (שם בגמרא): "בסוכות תשבו - ולא בסוכה שתחת האילן (=סוכה אחת אמרתי, ולא שתי סוכות) ולא בסוכה שתחת הבית". 80) הגביה עליה עלי האילנות וענפיהם, שהם מחוברים לקרקע ופסולים לסיכוך (למעלה ה"ב). 81) שנתן סכך כשר על הענפים המחוברים. 82) הסכך הקשר. 83) ובענפי האילן לא היה די סיכוך לעשות הסוכה - "צילתה מרובה מחמתה" (סוכה, שם). 84) שם יא, א. 85) שלא תהא בכלל "תעשה ולא מן העשוי", ראה למעלה הלכה ט.

יג. עֵרֶב דָּבָר שֶׁמְּסַכְּכִין בּוֹ[86] בְּדָבָר שֶׁאֵין מְסַכְּכִין בּוֹ[87] וְסִכֵּךְ בִּשְׁנֵיהֶם - אַף־עַל־פִּי שֶׁהַכָּשֵׁר יָתֵר עַל הַפָּסוּל, פְּסוּלָה[88]. סִכֵּךְ בָּזֶה לְעַצְמוֹ וּבָזֶה לְעַצְמוֹ, זֶה בְּצַד זֶה[89]: אִם יֵשׁ בְּסִכָּךְ פָּסוּל שְׁלֹשָׁה טְפָחִים בְּמָקוֹם אֶחָד, בֵּין בְּאֶמְצַע, בֵּין מִן הַצַּד - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה[90].

86) שכשר לסכך בו. 87) שפסול לסכך בו. 88) שאין הסכך הפסול בטל ברוב הכשר אלא־אם־כן נפרדים הם, אבל אם מעורבים הם - אינו בטל. וכן מפרש רבינו בסוגיית הגמרא בסוכה ט: (כסף־משנה). 89) שאינם מעורבים. 90) סוכה יח, א.

יד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּסֻכָּה קְטַנָּה; אֲבָל בְּסֻכָּה גְּדוֹלָה - סִכָּךְ פָּסוּל בְּאֶמְצַע, פּוֹסְלָה בְּאַרְבָּעָה טְפָחִים[91]; פָּחוֹת מִכֵּן - כְּשֵׁרָה. וּמִן הַצַּד[92] - פּוֹסֵל בְּאַרְבַּע אַמּוֹת; וּפָחוֹת מִכֵּן - כְּשֵׁרָה. כֵּיצַד? בַּיִת שֶׁנִּפְחַת בְּאֶמְצָעוֹ[93], וְסִכֵּךְ עַל מְקוֹם הַפִּחָת; וְכֵן חָצֵר הַמֻּקֶּפֶת אַכְסַדְרָה, שֶׁסִּכֵּךְ עָלֶיהָ; וְכֵן סֻכָּה גְּדוֹלָה שֶׁהִקִּיפוּהָ בְּדָבָר שֶׁאֵין מְסַכְּכִין בּוֹ בְּצַד הַדְּפָנוֹת מִלְּמַעְלָה: אִם יֵשׁ מִשְּׁפַת הַסִּכָּךְ הַכָּשֵׁר וְלַכֹּתֶל אַרְבַּע אַמּוֹת - פְּסוּלָה; פָּחוֹת מִכֵּן - רוֹאִין כְּאִלּוּ הַכֹּתֶל נֶעֱקַם, וְיֵחָשֵׁב זֶה הַסִּכָּךְ הַפָּסוּל מִגּוּף הַכֹּתֶל וּכְשֵׁרָה. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי[94].

91) כשהוא לכל אורך הסוכה. 92) ליד הדפנות. 93) שהוריד את התקרה מאמצע הבית. 94) משנה, סוכה יז, א. ונקרא בלשון חכמים "דופן עקומה" (סוכה ד.).

טו. וְאֵי־זוֹ הִיא סֻכָּה קְטַנָּה? כֹּל שֶׁאֵין בָּהּ אֶלָּא שִׁבְעָה טְפָחִים עַל שִׁבְעָה טְפָחִים; וּגְדוֹלָה - כֹּל שֶׁיֶּשְׁאַר בָּהּ יָתֵר עַל סִכָּךְ הַפָּסוּל שִׁבְעָה טְפָחִים עַל שִׁבְעָה טְפָחִים סִכָּךְ כָּשֵׁר.

טז. סִכֵּךְ בְּדָבָר פָּסוּל וְדָבָר כָּשֵׁר, זֶה בְּצַד זֶה, וְאֵין בְּמָקוֹם אֶחָד מִסִּכָּךְ הַפָּסוּל רֹחַב שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[95], אֶלָּא פָּחוֹת: אִם הָיָה כָּל הַסִּכָּךְ הַכָּשֵׁר יוֹתֵר עַל כָּל הַסִّכָּךְ הַפָּסוּל - כָּשֵׁר; וְאִם הָיָה זֶה כְּמוֹ זֶה בְּצִמְצוּם, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בְּמָקוֹם אֶחָד שְׁלֹשָׁה - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה; מִפְּנֵי שֶׁסִּכָּךְ פָּסוּל כְּפָרוּץ הוּא נֶחְשָׁב[96].

95) [המדובר בסוכה קטנה הנפסלת בשלשה טפחים סכך פסול, ראה למעלה הי"ג־יד, ובב"ח סי' תרלא ד"ה סככה בשפודין]. 96) [בסוכה קטנה שסכך פסול בשלשה טפחים כמו אויר, רואים אותו כאילו הוא אויר. ובאויר אם הוא באותה המידה של הסכך, הרי זו פסולה מפני שחמתה תהיה מרובה מצילתה (להלן הי"ט) — מגיד־משנה. אבל בסוכה גדולה, שסכך פסול אינו פוסל אלא בארבעה טפחים, אין דינו כאויר, ואם מדתו כמדת הסכך הכשר, הרי זו סוכה כשרה. ראה למעלה ה"ח והערה נג].

יז. פֵּרַשׁ עָלֶיהָ בֶּגֶד מִלְּמַעְלָה[97], אוֹ שֶׁפֵּרַשׁ תַּחְתֶּיהָ מִפְּנֵי הַנְּשָׁר[98] - פְּסוּלָה[99]. פֵּרְשׁוֹ כְּדֵי לְנָאוֹתָהּ[100] - כְּשֵׁרָה[101]. וְכֵן אִם סִכְּכָהּ כְּהִלְכָתָהּ, וְעִטְּרָהּ בְּמִינֵי פֵּרוֹת וּבְמִינֵי מְגָדִים וְכֵלִים, שֶׁתְּלוּיִין, בֵּין בִּכְתָלֶיהָ בֵּין בַּסִּכָּךְ, כְּדֵי לְנָאוֹתָהּ - כְּשֵׁרָה.

97) מפני השמש. 98) העלים הנופלים. 99) משנה, סוכה י, א. שהרי מסוככת בבגד, שהוא מקבל טומאה, ופסול לסכך (למעלה ה"ב). 100) לייפותה. 101) שם, בגמרא. שאין שם סכך עליו (רש"י שם).

יח. נוֹיֵי סֻכָּה, אֵין מְמַעֲטִין בְּגָבְהָהּ[102], אֲבָל מְמַעֲטִין בְּרָחְבָּהּ[103]. הָיוּ נוֹיֵי הַסֻּכָּה מֻפְלָגִין[104] מִגַּבָּהּ אַרְבָּעָה טְפָחִים אוֹ יָתֵר - פְּסוּלָה[105]; שֶׁנִּמְצָא שֶׁהַיּוֹשֵׁב שָׁם,

כְּאִלּוּ אֵינוֹ תַּחַת הַסְּכָךְ, אֶלָּא תַּחַת הַנּוֹיִים, שֶׁהֵן אֲכָלִין וְכֵלִים שֶׁאֵין מְסַכְּכִין בָּהֶן.

102) כשהיתה גבוהה מעשרים ופסולה (למעלה פ"ד ה"א) ורצה להנמיכה על ידי שתלה בה נוי סוכה, שנמצא מקרקעית הסוכה עד הנוי, פחות מעשרים - אינה ממועטת בזה, לפי שהנוי אינו סכך, והוא מקבל טומאה (סוכה י: ועיין רש"י שם). וכן אם היתה הסוכה גבוהה עשרה טפחים, אין הנוי ממעט אותה מעשרה והיא כשרה (סוכה, שם). 103) ששיעור סוכה שבעה טפחים על שבעה טפחים (למעלה פ"ד ה"א), כדי שיוכל להכנס לה ראשו ורובו ושולחנו. ונויי סוכה שתלה ליד הקירות, ממעטים מרחבה או מארכה, שהרי אין לו מקום להכנס אליה. 104) מרוחקים. 105) סוכה י, ב. שכל שהנוי רחוק מהסכך ארבעה טפחים, אינו בטל אל הסכך והוא כסכך בפני עצמו, והרי הוא סכך פסול.

יט. סְכָךְ שֶׁהָיוּ בוֹ חַלּוֹנוֹת חַלּוֹנוֹת[106] שֶׁהָאֲוִיר נִרְאֶה מֵהֶן: אִם יֵשׁ בְּכָל הָאֲוִיר כְּכָל מָקוֹם הַמְסֻכָּךְ[107] - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁחַמָּתָהּ תִּהְיֶה מְרֻבָּה מִצִּלָּתָהּ[108]; וְכֹל שֶׁהַחַמָּה מְרֻבָּה עַל הַצֵּל, אֵינוֹ סְכָךְ; וְאִם הָיָה הַסְּכָךְ רַב עַל הָאֲוִיר - כְּשֵׁרָה.

106) נקבים נקבים בסכך. 107) שיש שיעור מקום אויר כשיעור מקום המסוכך. 108) סוכה כב, ב: "אמר רב פפא, היינו דאמרי אינשי, כזוזא מלעיל כאיסתרא מלתחת" כשהנקב רחב כשיעור זוז (=מטבע קטן) - חמתה רחבה למטה כשיעור סלע (=מטבע גדול). וכן פירשו רבינו יצחק אלפסי ורש"י שם.

כ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[109] בְּשֶׁלֹּא הָיָה בְּמָקוֹם אֶחָד אֲוִיר שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[110]. אֲבָל אִם הָיָה אֲוִיר שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, בֵּין בָּאֶמְצַע, בֵּין מִן הַצַּד - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה[111], עַד שֶׁיִּמָּעֲטֶנּוּ מִשְּׁלֹשָׁה[112]. מִעֵטוֹ בְּדָבָר הַפָּסוּל, כְּגוֹן כָּרִים וּכְסָתוֹת: אִם סֻכָּה גְּדוֹלָה הִיא - כְּשֵׁרָה[113]; וְאִם בְּסֻכָּה קְטַנָּה - פְּסוּלָה[114], עַד שֶׁיִּמָּעֲטֶנּוּ בְּדָבָר שֶׁמְּסַכְּכִין בּוֹ. הָיָה רֹב הַסְּכָךְ צִלָּתוֹ מְרֻבָּה מֵחַמָּתוֹ, וּמִעוּטוֹ חַמָּתוֹ מְרֻבָּה מִצִּלָּתוֹ - הוֹאִיל וְצִלַּת הַכֹּל מְרֻבָּה מֵחַמַּת הַכֹּל, כְּשֵׁרָה[115].

109) שאנו מחשבים לפי חשבון ריבוי השמש מהצל. 110) במקום אחד ומהלך על פני כולה, ולא נשאר שיעור הכשר סוכה עם דפנות במקום אחד. 111) שלא שייך כאן ההלכה של "דופן עקומה" (למעלה הי"ד), שהרי אין כאן דופן שנאמר כאילו נתעקם אל הסכך, אלא אויר המפסיק (רש"י בסוכה יז.). 112) יכסה שלא יהיה אויר שלשה. 113) שפסול אויר אין כאן, שהרי הוא פחות משלשה. וגם הסכך הפסול אינו יכול לפסול, שהרי הוא פחות מארבעה טפחים. ואין שני הפסולים האלו מצטרפים (סוכה יח.). 114) שכיון שיש כאן שיעור שלשה טפחים שאינו ראוי לסוכה, אין זה יכול להצטרף לארבעת הטפחים הנשארים, להכשיר את הסוכה (סוכה, שם). 115) כלומר, מכיון שבכל הסוכה בכללותה הצל רב על השמש - לא איכפת לנו אם במקום אחד רבה השמש על הצל (שם יט.).

כא. דֶּרֶךְ הַסִּכּוּךְ לִהְיוֹת קַל, כְּדֵי שֶׁיֵּרָאוּ מִמֶּנּוּ הַכּוֹכָבִים הַגְּדוֹלִים[116]. הָיְתָה מְעֻבָּה[117] כְּמִין בַּיִת - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין הַכּוֹכָבִים נִרְאִין מִתּוֹכָהּ, כְּשֵׁרָה[118]. הָיָה הַסִּכּוּךְ מְדֻבְּלָל, וְהוּא הַסִּכּוּךְ שֶׁיִּהְיֶה מִקְצָתוֹ לְמַעְלָה וּמִקְצָתוֹ לְמַטָּה - כָּשֵׁר[119]; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה בֵּין הָעוּלָּה וְהַיּוֹרֵד שְׁלֹשָׁה טְפָחִים[120]. וְאִם הָיָה בְּרֹחַב זֶה הָעוּלָּה טֶפַח אוֹ יָתֵר, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא גָּבוֹהַּ יָתֵר מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים - רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ יָרַד לְמַטָּה וְנָגַע בִּשְׂפַת זֶה הַיּוֹרֵד[121]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה מְכֻוָּן כְּנֶגֶד שְׂפַת הַיּוֹרֵד[122].

116) הנראים ביום (כסף־משנה בשם ירושלמי'). 117) סככה עב. 118) משנה, סוכה כב, א. 119) משנה, שם. 120) שהרי הם כאילו מונחים אחד ליד השני "שכל פחות משלשה, כלבוד הוא". 121) שכל רוחב טפח הרי הוא אוהל, ואמרו בזה: "חבוט רמי", כלומר: זרוק אותה למטה, שנראה כאילו מונחת ביחד עם כל הקנים, וזוהי הלכה למשה מסיני. 122) שכשתפילו למטה, הוא נשכב ליד האחרים.

כב. הָעוֹשֶׂה סֻכָּה עַל־גַּבֵּי סֻכָּה - הַתַּחְתּוֹנָה פְּסוּלָה, כְּמִי שֶׁעָשָׂה סֻכָּה בְּתוֹךְ הַבַּיִת[123]; וְהָעֶלְיוֹנָה - כְּשֵׁרָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהַתַּחְתּוֹנָה פְּסוּלָה? בְּשֶׁהָיָה גֹּבַהּ חֲלַל הָעֶלְיוֹנָה עֲשָׂרָה טְפָחִים[124] אוֹ יָתֵר, וְהָיָה גַּג הַתַּחְתּוֹנָה יָכוֹל לְקַבֵּל כָּרִים וּכְסָתוֹת שֶׁל עֶלְיוֹנָה, אֲפִלּוּ עַל־יְדֵי הַדְּחָק[125]. אֲבָל אִם אֵין גָּבְהָהּ שֶׁל עֶלְיוֹנָה עֲשָׂרָה, אוֹ שֶׁלֹּא הָיְתָה הַתַּחְתּוֹנָה יְכוֹלָה לְקַבֵּל כָּרִים וּכְסָתוֹת שֶׁל עֶלְיוֹנָה אֲפִלּוּ עַל־יְדֵי הַדְּחָק - (אַף)[126] הַתַּחְתּוֹנָה כְּשֵׁרָה. וְהוּא, שֶׁלֹּא יִהְיֶה גֹּבַהּ שְׁתֵּיהֶן יָתֵר עַל עֶשְׂרִים אַמָּה; שֶׁהַתַּחְתּוֹנָה, בִּסְכַּךְ הָעֶלְיוֹנָה הִיא נִתֶּרֶת[127].

123) שהתורה אמרה (ויקרא כג, מב): "בסכת (בלי וא"ו) תשבו" - בסוכה אחת ולא בסוכה שתחת סוכה, ולא בסוכה שתחת הבית (סוכה ט:). 124) שיש בה גובה כשיעור סוכה. 125) שהיא חזקה, שאדם יכול להניח שם כרים כדי לישן עליהם, ויושב שם ואוכל סעודתו - אז יש לה דין סוכה, ונפסלה התחתונה שהיא סוכה תחת סוכה (סוכה י: במשנה, כרבנן דרבי יהודה). 126) ה'כסף משנה' מוחק תיבה זו, שהרי לפי זה יוצא שאף העליונה כשרה, וזה אי־אפשר שהרי אינו יכול להשתמש בה אפילו על ידי הדחק. וה'לחם משנה' יישב נוסחה זו שאפשר שאדם קל יעלה שם. [וגם במשניות דפוס פיזרו בסוכה שם, הנוסחא "אף התחתונה כשרה", וכ"ה ברא"ש שם]. 127) כלומר, שהסוכה התחתונה חמתה מרובה מצילתה, ורק בהצטרף אליה סכך העליונה נעשה צילתה מרובה מחמתה. אבל אם הסוכה התחתונה צילתה מרובה מחמתה, ואינה נזקקת לסכך העליונה - כשרה, אפילו העליונה גבוהה יותר מעשרים, אם חמתה מרובה מצילתה (כסף־משנה).

כג. מִטָּה שֶׁבְּתוֹךְ הַסֻּכָּה - אִם גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים[128], הַיּוֹשֵׁב תַּחְתֶּיהָ לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּסֻכָּה בְּתוֹךְ סֻכָּה[129]. וְכֵן כֵּילָה[130] שֶׁיֵּשׁ לָהּ גָּג אֲפִלּוּ טֶפַח[131] - אִם גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים, אֵין יְשֵׁנִין בָּהּ בַּסֻּכָּה. וְכֵן הַמַּעֲמִיד אַרְבָּעָה עַמּוּדִים וּפֵרַשׂ סָדִין עֲלֵיהֶן - אִם גְּבוֹהִין עֲשָׂרָה, הֲרֵי זֶה כְּסֻכָּה בְּתוֹךְ סֻכָּה[132].

128) והרי היא כאוהל בפני עצמה (סוכה כ: מימרא דשמואל). 129) משנה, סוכה שם. 130) וילון הפרוש על עמודים מסביב למיטה. 131) ששיפועו אינו נמשך עד הגובה, אלא למעלה יש רוחב טפח (סוכה יא.). 132) משנה, סוכה י, א.

כד. אֲבָל שְׁנֵי עַמּוּדִים שֶׁפֵּרַשׂ עֲלֵיהֶן סָדִין; וְכֵן כֵּילָה שֶׁאֵין בְּגַגָּהּ טֶפַח - אֲפִלּוּ גְּבוֹהִין כָּל־שֶׁהֵן[133], מֻתָּר לִישֹׁן תַּחְתֵּיהֶם בַּסֻּכָּה; שֶׁאֵינָן כְּסֻכָּה בְּתוֹךְ סֻכָּה, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהּ גָּג.

133) כלומר, אפילו יותר מעשרה טפחים.

כה. סֻכָּה שְׁאוּלָה - כְּשֵׁרָה[134]; וְכֵן הַגְּזוּלָה - כְּשֵׁרָה. כֵּיצַד? אִם תָּקַף עַל חֲבֵרוֹ וְהוֹצִיאוֹ מִסֻּכָּתוֹ, וּגְזָלָהּ וְיָשַׁב בָּהּ - יָצָא, שֶׁאֵין הַקַּרְקַע נִגְזֶלֶת[135]. וְאִם גָּזַל עֵצִים וְעָשָׂה מֵהֶן סֻכָּה[136] - יָצָא[137]; שֶׁתַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא, שֶׁאֵין לְבַעַל הָעֵצִים אֶלָּא דְּמֵי עֵצִים בִּלְבָד[138]. וַאֲפִלּוּ גָּזַל נְסָרִים, וְהִנִּיחָן וְלֹא חִבְּרָן וְלֹא שִׁנָּה בָהֶן כְּלוּם - יָצָא. הָעוֹשֶׂה סֻכָּתוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - הֲרֵי זוֹ כְּשֵׁרָה[139].

134) כרבנן דרבי אליעזר (סוכה כז:). ולמדו כן ממה שכתוב (ויקרא כג, מב): "כל האזרח בישראל ישבו בסוכות" - מלמד שכל ישראל ראויין לישב בסוכה אחת. ואי־אפשר שיהא לכל אחד בה חלק שהוא שוה פרוטה, ומכיון שאין לכל אחד שוה פרוטה אין זו שותפות, אלא על כרחנו שיוצאים בסוכה שאולה (רש"י שם). 135) והיא עומדת ברשות בעליה (פ"ח מהל' גזילה הי"ד). וכן הסוכה כיון שהיא מחוברת לקרקע - אינה נגזלת והרי היא כשאולה (סוכה לא. כרבנן). 136) ויש כאן דין גזילה, שהרי גזל מטלטלין, ומן התורה לא יצא ידי חובתו (כסף־משנה). 137) מדרבנן, כמו שמבאר. ומקורו בסוכה דף לא, א. 138) תיקנו כן כדי להקל על הרוצים לשוב בתשובה שלא יצטרכו לקעקע ביתם (ראה בפ"א מהל' גזילה ה"ה). ואמנם אם גזל סוכה העשויה בספינה או בראש העגלה, חייב להחזיר הסוכה עצמה ואינו יוצא בה שהרי היא גזולה (כסף־משנה). 139) כמו שביאר, שקרקע אינה נגזלת, והרי היא כסוכה שאולה וכשרה.

יום שני י"ט כסלו ה'תשע"ז

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) נתבארו בו מי הן המחוייבים בסוכה מן התורה, ומן דבריהם, ומי הם הפטורים - אם בכל, אם בחלק. וכיצד היא מצות ישיבה בסוכה. ובאלו סיבות אדם נפטר מחיובה. וענין הברכה, שאדם חייב לברך על ישיבתה. ונסתיים הפרק בביאור איסור עצי סוכה ונוייה - לימי החג.

א. נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה[2]. טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס, חַיָּבִים מִסָּפֵק. וְכֵן מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן־חוֹרִין - חַיָּב. קָטָן שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְאִמּוֹ, שֶׁהוּא [כְּבֶן חָמֵשׁ] כְּבֶן שֵׁשׁ[3] - חַיָּב בַּסֻּכָּה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּדֵי לְחַנְּכוֹ בְּמִצְוֹת.

2) מפני שהיא מצוות עשה שהזמן [=שצריכים לעשותם דווקא בזמנים מסויימים וקבועים] גרמא ונשים פטורות, ועבדים דינם כנשים. 3) כבן חמש - שגמרו לו חמש שנים, וכבן שש - שגמרו לו שש שנים, והכל תלוי בהתפתחותו של הילד.

ב. חוֹלִים וּמְשַׁמְּשֵׁיהֶן פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה[4]. וְלֹא חוֹלֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה, אֶלָּא אֲפִלּוּ חֹשׁ בְּרֹאשׁוֹ, וַאֲפִלּוּ חֹשׁ בְּעֵינָיו. מִצְטַעֵר - פָּטוּר מִן הַסֻּכָּה[5]; הוּא וְלֹא מְשַׁמְּשָׁיו[6]. וְאֵיזֶהוּ מִצְטַעֵר? זֶה שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִישֹׁן בַּסֻּכָּה מִפְּנֵי הָרוּחַ אוֹ מִפְּנֵי הַזְּבוּבִים וְהַפַּרְעוֹשִׁים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, אוֹ מִפְּנֵי הָרֵיחַ.

4) משום שנאמר: "בסוכות תשבו" ודרשו חכמים: "תשבו כעין תדורו". ואף לעניין זה נאמר שאם היה חולה כל השנה לא היה יושב בביתו דווקא אלא היה הולך למקום שנקל לו לחליו. ומשמשיהם פטורים משום שהם עוסקים במצוה. 5) "תשבו כעין תדורו", שגם בדירה אין אדם דר במקום שמצטער. 6) משמשיו של המצטער חייבים בסוכה כי אין הוא (=המצטער) זקוק כל כך למשמשים כמו החולה.

ג. הָאָבֵל חַיָּב בַּסֻּכָּה. וְחָתָן, וְכָל הַשּׁוֹשְׁבִינִין וְכָל בְּנֵי חֻפָּה, פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה[7].

7) שאין שמחה אלא בחופה, היא מקום המוכן לישיבת חתן וכלה, ובסוכה בוש החתן לשמח כלתו, שסתם סוכה אין לה אלא שלוש דפנות.

ד. שְׁלוּחֵי מִצְוָה[8] פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה[9], בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה[10]. הוֹלְכֵי דְרָכִים בַּיּוֹם - פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה בַּיּוֹם[11], וְחַיָּבִין בַּלַּיְלָה. הוֹלְכֵי דְרָכִים בַּלַּיְלָה - פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה בַּלַּיְלָה, וְחַיָּבִים בַּיּוֹם. שׁוֹמְרֵי הָעִיר בַּיּוֹם - פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה בַּיּוֹם וְחַיָּבִים בַּלַּיְלָה. שׁוֹמְרֵי הָעִיר בַּלַּיְלָה - פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה בַּלַּיְלָה וְחַיָּבִים בַּיּוֹם. שׁוֹמְרֵי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִין, פְּטוּרִין, בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה; שֶׁאִם יַעֲשֶׂה הַשּׁוֹמֵר סֻכָּה, יֵדַע הַגַּנָּב שֶׁיֵּשׁ לַשּׁוֹמֵר מָקוֹם קָבוּעַ, וְיָבוֹא וְיִגְנֹב מִן מָקוֹם אַחֵר[12].

8) כגון ללמוד תורה או לפדיון שבויים. 9) אפילו בשעת חנייתן ואף על פי שיש לפניהם סוכה בנוייה. משום שעוסק במצוה פטור מן המצוה. 10) אף על פי שאינם הולכים

אלא ביום. פטורים גם בלילה מפני שטרודים במחשבת המצוה. 11) שלא עדיפה הסוכה מדירה ממש, שאינו נמנע מלנסוע לאיזה עניין ומניח את ביתו. 12) ואם היה שומר דבר מצומצם באופן שיכול לשמור כולו חייב לעשות סוכה.

ה. כֵּיצַד הִיא מִצְוַת הֵישִׁיבָה בַּסֻּכָּה? שֶׁיִּהְיֶה אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וְדָר בַּסֻּכָּה כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים, בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה[13], כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא דָּר בְּבֵיתוֹ בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה. וְכָל שִׁבְעַת הַיָּמִים עוֹשֶׂה אָדָם אֶת בֵּיתוֹ עֲרַאי וְאֶת סֻכָּתוֹ קֶבַע, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּסֻּכּוֹת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים". כֵּיצַד? כֵּלִים הַנָּאִים וּמַצָּעוֹת הַנָּאוֹת - בַּסֻּכָּה; וּכְלֵי שְׁתִיָּה, כְּגוֹן אַשִּׁישׁוֹת וְכוּסוֹת - בַּסֻּכָּה. אֲבָל כְּלֵי אֲכִילָה[14], כְּגוֹן קְדֵרוֹת וּקְעָרוֹת - חוּץ לַסֻּכָּה. הַמְּנוֹרָה - בַּסֻּכָּה[15]. וְאִם הָיְתָה סֻכָּה קְטַנָּה - מַנִּיחָהּ חוּץ לַסֻּכָּה[16].

13) נאמר בסוכה; "תשבו שבעת ימים" ונאמר במלואים: "תשבו יומם ולילה". מה תשבו הנאמר במלואים הוא ביום ובלילה, אף תשבו הנאמר בסוכה הוא ביום ובלילה. 14) לאחר הסעודה, שכיוון שאין דרך להחזיקם אז בדירתו רק בבית החיצון אין לו להחזיקם בסוכה. 15) אפילו כשאינה דולקת. 16) כשאינה דולקת. אבל כשדולקת מכניסה לסוכה.

ו. אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וִישֵׁנִים בַּסֻּכָּה כָּל שִׁבְעָה, בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה. וְאָסוּר לֶאֱכֹל סְעוּדָה חוּץ לַסֻּכָּה כָּל שִׁבְעָה; אֶלָּא אִם אָכַל אֲכִילַת עֲרַאי, כַּבֵּיצָה, אוֹ פָּחוֹת אוֹ יָתֵר מְעַט. וְאֵין יְשֵׁנִים חוּץ לַסֻּכָּה, אֲפִלּוּ שְׁנַת עֲרַאי[17]. וּמֻתָּר לִשְׁתּוֹת מַיִם[18] וְלֶאֱכֹל פֵּרוֹת חוּץ לַסֻּכָּה. וּמִי שֶׁיַּחְמִיר עַל עַצְמוֹ וְלֹא יִשְׁתֶּה חוּץ לַסֻּכָּה אֲפִלּוּ מַיִם - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח.

17) לפי שאין קבע לשינה, רצונו לומר, לפעמים מספיקה שֵׁנָה קלה לאדם וזהו קבע בשבילו. 18) ויש אומרים שרק מים מותר לשתות אבל יין שהוא חשוב - אסור.

ז. אֲכִילָה בְּלֵילֵי יוֹם־טוֹב הָרִאשׁוֹן בַּסֻּכָּה - חוֹבָה[19]. אֲפִלּוּ אָכַל כַּזַּיִת פַּת, יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[20]. מִכָּאן וְאֵילָךְ רְשׁוּת: רָצָה לֶאֱכֹל סְעוּדָה - סוֹעֵד בַּסֻּכָּה; רָצָה אֵינוֹ אוֹכֵל כָּל שִׁבְעָה אֶלָּא פֵּרוֹת אוֹ קְלִיּוֹת חוּץ לַסֻּכָּה - אוֹכֵל, כְּדֵין אֲכִילַת מַצָּה בַּפֶּסַח.

19) נאמר בחג הסוכות: "בחמשה עשר" ונאמר בחג המצות: "ובחמשה עשר" - מה להלן בחג המצות הלילה הראשון חובה אף בחג הסוכות הלילה הראשון חובה. 20) כי גם במצה החיוב הוא בכזית.

ח. מִי שֶׁהָיָה רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בַּסֻּכָּה, וְשֻׁלְחָנוֹ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ אוֹ חוּץ לַסֻּכָּה, וְאוֹכֵל - הֲרֵי זֶה אָסוּר, וּכְאִלּוּ לֹא אָכַל בַּסֻּכָּה, עַד שֶׁיִּהְיֶה שֻׁלְחָנוֹ בְּתוֹךְ הַסֻּכָּה; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִמָּשֵׁךְ אַחַר שֻׁלְחָנוֹ; וַאֲפִלּוּ בְּסֻכָּה גְּדוֹלָה.

ט. כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים קוֹרֵא בְּתוֹךְ הַסֻּכָּה. וּכְשֶׁמֵּבִין וּמְדַקְדֵּק בַּמֶּה שֶׁיִּקְרָא - יָבִין חוּץ לַסֻּכָּה[21], כְּדֵי שֶׁתְּהֵא דַעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו. הַמִּתְפַּלֵּל - רָצָה, מִתְפַּלֵּל בַּסֻּכָּה, אוֹ חוּץ לַסֻּכָּה[22].

21) כלומר אם רצה ללמוד בעיון - מותר לו ללמוד חוץ לסוכה. 22) כלומר באיזה מקום שנוח לו להתפלל בכוונה - שם יתפלל.

י. יָרְדוּ גְּשָׁמִים - הֲרֵי זֶה נִכְנָס לְתוֹךְ הַבַּיִת. מֵאֵימָתַי מֻתָּר לְפַנּוֹת? מִשֶּׁיֵּרְדוּ לְתוֹךְ הַסֻּכָּה טִפּוֹת, שֶׁאִם יִפְלוּ לְתוֹךְ הַתַּבְשִׁיל יִפְסֵל, אֲפִלּוּ תַּבְשִׁיל שֶׁל פּוֹל[23]. הָיָה אוֹכֵל בַּסֻּכָּה וְיָרְדוּ גְּשָׁמִים, וְנִכְנַס לְבֵיתוֹ וּפָסְקוּ הַגְּשָׁמִים - אֵין מְחַיְּבִים אוֹתוֹ לַחֲזֹר לַסֻּכָּה (כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה), עַד שֶׁיִּגְמֹר סְעוּדָתוֹ. הָיָה יָשֵׁן וְיָרְדוּ גְּשָׁמִים בַּלַּיְלָה, וְנִכְנַס לְתוֹךְ הַבַּיִת וּפָסְקוּ הַגְּשָׁמִים - אֵין מַטְרִיחִין אוֹתוֹ לַחֲזֹר לַסֻּכָּה כָּל אוֹתוֹ הַלַּיְלָה, אֶלָּא יָשֵׁן בְּבֵיתוֹ עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשָּׁחַר.

23) שהוא מתקלקל במהרה. ומי שאינו בקי בשיעור זה - אם ירדו כל כך עד שאם היו יורדים במידה זו לדירתו הקבועה היה עוזבה ויוצא, פטור מן הסוכה.

יא. גָּמַר מְלֶאֱכֹל בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי בְּשַׁחֲרִית - לֹא יַתִּיר סֻכָּתוֹ[24]; אֲבָל מוֹרִיד הוּא אֶת כֵּלָיו וּמְפַנֶּה אוֹתָן, מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה. אֵין לוֹ מָקוֹם לְפַנּוֹת[25] - פּוֹחֵת בָּהּ אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה[26]. וְאִם הֵצְרַךְ לִסְעֹד בִּשְׁאָר הַיּוֹם - צָרִיךְ לֶאֱכֹל בַּסֻּכָּה, שֶׁמִּצְוָתָהּ כָּל שִׁבְעָה.

24) ביום הושענא רבא, לא יסתור סוכתו, שהרי כל היום חובתו לישב שם. 25) כלומר אין לו מקום אחר לאכול ביום השמיני פרט למקום הסוכה. 26) מוריד סכך בשיעור זה כדי לעשות היכר, שאין מצוות סוכה ביום השמיני.

יב. כָּל זְמַן שֶׁיִּכְנַס לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה כָּל שִׁבְעָה, מְבָרֵךְ[27] קֹדֶם שֶׁיֵּשֵׁב[28]: 'אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה'. וּבְלֵילֵי יוֹם־טוֹב הָרִאשׁוֹן, מְבָרֵךְ עַל הַסֻּכָּה[29] וְאַחַר־כָּךְ עַל הַזְּמַן[30], וּמְסַדֵּר כָּל הַבְּרָכוֹת עַל הַכּוֹס[31]. נִמְצָא מְקַדֵּשׁ מֵעֹמֶד[32], וּמְבָרֵךְ 'לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה' וְיוֹשֵׁב[33], וְאַחַר־כָּךְ מְבָרֵךְ עַל הַזְּמַן. וְכָזֶה הָיָה מִנְהַג רַבּוֹתַי וְרַבָּנֵי סְפָרַד, לְקַדֵּשׁ מֵעֹמֶד בְּלֵיל רִאשׁוֹן שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת, כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ.

27) ודווקא אם יצא יציאה גמורה שלא לחזור לאלתר. אבל אם לא יצא אלא לדבר עם חבירו או להביא דבר לסוכה אין זו יציאה מן הסוכה ואין צריך לברך כשנכנס עכשיו, שהרי כבר בירך מקודם. 28) דעת רבינו, שהישיבה היא המצוה, ולכן מברך קודם שישב, ש"כל המצוות מברך עליהן עובר (=לפני) לעשייתן". והראב"ד כתב כאן שעיקר המצוה היא האכילה בסוכה. 29) כלומר ברכת לישב בסוכה. 30) ברכת שהחיינו וכו' לזמן הזה. 31) שמחזיק כוס מלא בידו. 32) לפני שיושב, שאז התחלת המצוה.

33) שמשבירך לישב בסוכה צריך לישב מיד, ולא יפסיק בברכת שהחיינו.

1 **יג. בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים[34] -**
2 **יוֹשְׁבִין בַּסֻּכָּה שְׁמוֹנָה יָמִים. וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי, שֶׁהוּא**
3 **יוֹם־טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל שְׁמִינִי־עֲצֶרֶת, יוֹשְׁבִין בָּהּ וְאֵין**
4 **מְבָרְכִין 'לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה'[35]. וְכֵן טֶמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס,**
5 **לְעוֹלָם אֵין מְבָרְכִין 'לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה', מִפְּנֵי שֶׁהֵן חַיָּבִין**
6 **מִסָּפֵק, וְאֵין מְבָרְכִין מִסָּפֵק[36].**

34) שאנו מסופקים בקביעות החודש ומחמירים לנהוג שני ימים טובים. 35) כי לעולם אין מברכים על הספק. 36) משמע מדברי רבינו, שאשה אינה יכולה לברך על הסוכה כיוון שאינה מצווה. ודעת הראב"ד שנשים מברכות אף על פי שאינן מצווות.

7 **יד. גָּמַר מְלֶאֱכֶל בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי - מוֹרִיד כֵּלָיו וּמְפַנֶּה**
8 **אוֹתָהּ. אֵין לוֹ מָקוֹם לְהוֹרִיד אֶת כֵּלָיו[37]: אִם הָיְתָה**
9 **קְטַנָּה - מַכְנִיס בָּהּ מְנוֹרָה[38]; וְאִם הָיְתָה גְּדוֹלָה - מַכְנִיס**
10 **בָּהּ קְדֵרוֹת וּקְעָרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[39], כְּדֵי לְהַזְכִּיר שֶׁהִיא**
11 **פְּסוּלָה וְשֶׁכְּבָר נִגְמְרָה מִצְוָתָהּ; וּמִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹם־טוֹב,**
12 **אֵינוֹ יָכוֹל לִפְחוֹת בָּהּ וּלְפַסְּלָהּ.**

37) ורוצה לאכול בה גם בתשיעי, ולפחות מהתקרה אינו יכול - כיוון שהוא יום טוב. 38) מבלי שידליקה. 39) שלא היה עושה כן בזמן החג, ויש היכר.

13 **טו. מִי שֶׁלֹּא עָשָׂה סֻכָּה, בֵּין בְּשׁוֹגֵג, בֵּין בְּמֵזִיד -**
14 **עוֹשֶׂה סֻכָּה בְּחֵלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד; אֲפִלּוּ בְּסוֹף יוֹם שְׁבִיעִי**
15 **עוֹשֶׂה סֻכָּה, שְׁמִצְוָתָהּ כָּל שִׁבְעָה. עֲצֵי סֻכָּה אֲסוּרִין**
16 **כָּל שְׁמֹנַת יְמֵי הֶחָג - בֵּין עֲצֵי דְּפָנוֹת, בֵּין עֲצֵי סְכָךְ.**
17 **אֵין גֵּאוֹתִין מֵהֶן לְדָבָר אַחֵר כָּל שְׁמוֹנַת הַיָּמִים, מִפְּנֵי**
18 **שֶׁיּוֹם הַשְּׁבִיעִי כֻּלּוֹ הַסֻּכָּה מֻקְצָה עַד בֵּין־**
19 **הַשְּׁמָשׁוֹת[40]; וְהוֹאִיל וְהֻקְצָת לְבֵין־הַשְּׁמָשׁוֹת שֶׁל**
20 **שְׁמִינִי, הֻקְצָת לְכָל הַיּוֹם.**

40) מה שאין כן באתרוג, כיוון שיצא בו בשחרית אינו זקוק לו יותר.

21 **טז. וְכֵן אֲכָלִין וּמַשְׁקִין שֶׁתּוֹלִין בַּסֻּכָּה כְּדֵי לְנָאוֹתָהּ,**
22 **אָסוּר לְהִסְתַּפֵּק מֵהֶן כָּל שְׁמוֹנָה. וְאִם הִתְנָה עֲלֵיהֶן**
23 **בְּשָׁעָה שֶׁתְּלָאָן וְאָמַר: אֵינִי בּוֹדֵל מֵהֶן כָּל בֵּין־**
24 **הַשְּׁמָשׁוֹת![41] - הֲרֵי זֶה מִסְתַּפֵּק מֵהֶן בְּכָל עֵת**
25 **שֶׁיִּרְצֶה; שֶׁהֲרֵי לֹא הִקְצָה אוֹתָם, וְלֹא חָלָה עֲלֵיהֶם**
26 **קְדֻשַּׁת הַסֻּכָּה, וְלֹא נֶחְשְׁבוּ כְּמוֹתָהּ.**

41) של יום טוב ראשון של סוכות, שכיוון שלא חלה עליהם קדושה מתחילת יום־טוב, שוב אינה חלה עליהם אחר כך.

הִלְכוֹת לוּלָב

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) נתבארו בו עניני לולב וכל מכשיריו, מה הן. וביאור ההבדל שבין מקצתן למינין אחרים הדומין להם. ועניין נטילתן ומניינן ומדתן ושיעורן, ובאי זה זמן ניטלים מן התורה ומדבריהם. וכן הגבלת מקום נטילתן מן התורה ומדבריהם. ודין ערבה ביום שביעי וענינה. ונסתיים הפרק בביאור מה שאסור ליהנות ממינין אלו מפני שהוקצו למצוותם כל שבעת ימי החג.

27 **א. כַּפּוֹת תְּמָרִים הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה[2] הֵן חֲרִיּוֹת[3] שֶׁל**
28 **דֶּקֶל, כְּשֶׁיִּצְמְחוּ, קֹדֶם שֶׁיִּתְפָּרְדוּ הֶעָלִין שֶׁלָּהֶן לְכָאן**
29 **וּלְכָאן[4], אֶלָּא כְּשֶׁיִּהְיֶה כְּמוֹ שַׁרְבִּיט; וְהוּא הַנִּקְרָא**
30 **לוּלָב[5].**

2) ויקרא כג, מ. 3) ענפים. 4) סוכה לב, א: "אמר לו רבינא לרב אשי - אימא הרותא? (אולי הכוונה, לענף שנתקשה, ועליו פנו זה לכאן וזה לכאן, עיין רש"י) - בעינא כפות וליכא" (דרשו כַּפּוּת כמו כָּפוּת, שתהיה אפשרות לכפות אותו ולאגדו, וזה אינו יכול להאגד ולהכפת). 5) כן תרגם אונקלוס שם: "פרי עץ הדר, כפות תמרים" - "אתרוגין ולולבין".

31 **ב. פְּרִי עֵץ הָדָר הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[6] הוּא אֶתְרוֹג[7]. וַעֲנַף**
32 **עֵץ עָבֹת הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[8] הוּא הַהֲדַס, שֶׁעָלָיו חוֹפִין**
33 **אֶת עֵצוֹ[9]; כְּגוֹן שֶׁיִּהְיוּ שְׁלֹשָׁה עָלִין אוֹ יָתֵר עַל כֵּן**
34 **בְּגִבְעוֹל[10] אֶחָד. אֲבָל אִם הָיוּ שְׁנֵי הֶעָלִין בְּשָׁוֶה, זֶה**
35 **כְּנֶגֶד זֶה, וְהֶעָלֶה הַשְּׁלִישִׁי לְמַעְלָה מֵהֶן - אֵין זֶה**
36 **עָבֹת, אֲבָל נִקְרָא הֲדַס שׁוֹטֶה[11].**

6) ויקרא, שם. 7) כתרגום אונקלוס הנ"ל, וכך קיבלו חז"ל. ולמדו זאת ממה שנאמר שם: "פרי עץ הדר" - שהפרי שוה בטעמו לעץ, והוא האתרוג (סוכה לה.). וכן "ראינו בלא ספק מיהושע [בן נון] עד עתה שהאתרוג היו לוקחים עם הלולב בכל שנה" (רבינו בהקדמתו לפירוש המשנה, סדר זרעים. וראה להלן ה"ד). 8) שם. 9) והיינו עבות - מעשה שרשרת שהם מורכבים זה על זה (רש"י שם). 10) רוצה לומר, בכל בד ובד משלושת בדי ההדס. וכן נקטו הרא"ש (בתשובות, כלל כד) וה'טור' (באו"ח סי' תרמו) בדעת הרמב"ם. ועיין להלן פ"ח ה"ה והערה לד. ודעת הראב"ד ש"צריך להיות כן כל שיעור ההדס או רובו" (וראה במגיד־משנה וכסף־משנה). 11) סוכה לב, ב. ונקרא הדס שוטה מפני שאין עליו כסדר, אלא משובשים כשוטה. ויש אומרים, שהוא מלשון שוטתא דאסא (=שוט של הדס), שהדס כשר עומד ביושר בלא התפשטות, וזה נעשה מרובה בענפים כעין עצים, ועל שם ריבוי הענפים קוראו שוטה ('מאירי' שם).

37 **ג. עַרְבֵי נַחַל הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה[12], אֵינָן כָּל דָּבָר הַגָּדֵל**
38 **עַל הַנַּחַל, אֶלָּא מִין יָדוּעַ הוּא הַנִּקְרָא עַרְבֵי נַחַל[13]:**
39 **עָלֶה שֶׁלּוֹ מָשׁוּךְ כַּנַּחַל[14], וּפִיו חָלָק[15], וְקָנֶה שֶׁלּוֹ**
40 **אָדֹם, וְזֶהוּ הוּא הַנִּקְרָא עֲרָבָה[16]. וְרֹב מִין זֶה גָּדֵל עַל**
41 **הַנְּחָלִים, לְכָךְ נֶאֱמַר 'עַרְבֵי נָחַל'[17]. וַאֲפִלּוּ הָיָה גָּדֵל**
42 **בַּמִּדְבָּר אוֹ בֶּהָרִים, כָּשֵׁר.**

12) ויקרא, שם. 13) סוכה לג, ב בברייתא. 14) ולא

עגול (שם). 15) רוצה לומר, חודו אינו עשוי פגימות פגימות. 16) שם לד, א. 17) ברייתא שלישית בסוכה שם: "אין לי אלא ערבי נחל, של בעל ושל הרים מנין? ת"ל ערבי, מכל־מקום" (=מלשון רבים - רש"י). והרא"ש (פ"ג דסוכה סי' יג) הביא בלשון רבינו "לכך נקרא ערבי נחל". ולפי"ז הכוונה לברייתא הראשונה בסוכה שם: "ת"ר ערבי נחל, הגדילין על הנחל", כלומר, ממין הגדל על הנחל. ואין צורך להוציא זאת מריבוי הלשון כדעת הברייתא השלישית (וראה בכסף־משנה).

1 **ד. וְיֵשׁ מִין אַחֵר דּוֹמֶה לַעֲרָבָה, אֶלָּא שֶׁעָלֶה שֶׁלּוֹ**
2 **עָגֹל, וּפִיו דּוֹמֶה לְמַסָּר[18], וְקָנֶה שֶׁלּוֹ אֵינוֹ אָדֹם; וְזֶהוּ**
3 **הַנִּקְרָא צַפְצָפָה, וְהִיא פְּסוּלָה[19]. וְיֵשׁ שֵׁם מִין עֲרָבָה,**
4 **שֶׁאֵין פִּי הֶעָלֶה שֶׁלָּהּ חָלָק, וְאֵינוֹ כְּמַסָּר, אֶלָּא יֵשׁ**
5 **בּוֹ תְּלָמִים קְטַנִּים עַד מְאֹד, כְּמוֹ פִּי מַגֵּל קָטָן, וְזֶה**
6 **כָּשֵׁר[20]. וְכָל הַדְּבָרִים הַאֵלּוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה, מִמֹּשֶׁה**
7 **רַבֵּנוּ, נִתְפָּרְשׁוּ[21].**

18) שפגימותיה גדולות. 19) סוכה לד, א. 20) שפגימותיו קטנות, והיה נקרא "חילפי גילא" (שם). 21) ראה למעלה הערה ו.

8 **ה. אַרְבָּעָה מִינִין אֵלּוּ מִצְוָה אַחַת הֵן, וּמְעַכְּבִין זֶה**
9 **אֶת זֶה[22], וְכֻלָּן נִקְרָאִים מִצְוַת לוּלָב[23]. וְאֵין פּוֹחֲתִין**
10 **מֵהֶן, וְאֵין מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן[24]. וְאִם לֹא נִמְצָא אֶחָד**
11 **מֵהֶן - אֵין מְבִיאִים תַּחְתָּיו מִין אַחֵר הַדּוֹמֶה לוֹ[25].**

22) משנה, מנחות כז, א. וברייתא סוכה לד, ב. 23) הואיל והוא גבוה מכולם, נקראו על שמו (סוכה לז:). וראה להלן הלכה ו והערה כח. 24) מין אחר נוסף על המינים שהוזכרו (ברייתא בסוכה דף לא, א). 25) סוכה שם, ב: "לא מצא אתרוג, לא יביא לא פריש ולא רימון ולא דבר אחר".

12 **ו. מִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר לֶאֱגֹד לוּלָב וַהֲדַס וַעֲרָבָה**
13 **וְלַעֲשׂוֹת שְׁלָשְׁתָּן אֲגֻדָּה אֶחָת[26]. וּכְשֶׁהוּא נוֹטְלָם**
14 **לָצֵאת בָּהֶן, מְבָרֵךְ תְּחִלָּה[27] 'עַל נְטִילַת לוּלָב'[28],**
15 **הוֹאִיל וְכֻלָּן סְמוּכִין לוֹ[29]. וְאַחַר־כָּךְ נוֹטֵל הָאֲגֻדָּה**
16 **הַזֹּאת בִּימִינוֹ[30], וְאֶתְרוֹג בִּשְׂמֹאלוֹ. וְנוֹטְלָן דֶּרֶךְ**
17 **גְּדִילָתָן, שֶׁיִּהְיוּ עִקָּרֵיהֶן לְמַטָּה לָאָרֶץ, וְרָאשֵׁיהֶן**
18 **לְמַעְלָה לָאֲוִיר[31]. וְאִם לֹא אֲגָדָן, וּנְטָלָן אֶחָד אֶחָד -**
19 **יָצָא[32]; וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ אַרְבַּעְתָּן מְצוּיִין אֶצְלוֹ. אֲבָל אִם**
20 **לֹא הָיָה לוֹ אֶלָּא מִין אֶחָד, אוֹ שֶׁחָסֵר מִין אֶחָד -**
21 **לֹא יִטֹּל עַד שֶׁיִּמְצָא הַשְּׁאָר[33].**

26) כרבנן דרבי יהודה (סוכה יא:), שאמרו: "לולב מצוה לאגדו, משום שנאמר (שמות טו, ב) "זה אלי ואנוהו" - התנאה לפניו במצוות. ואגד זה, נוי הוא במצוה זו. 27) לפני שנוטלן. שכל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן (כן פירש ה'טור' או"ח סי' תרנא בדעת רבינו). 28) ולא מברך על נטילת יתר המינים, ואין כוונת רבינו כאן לנוסח הברכה, שהרי כבר כתב בפי"א מהל' ברכות הט"ו שאם מברך קודם שיטול, אומר: "ליטול לולב". ואם מברך אחר הנטילה, אומר: "על נטילת לולב". וכאן המדובר שמברך לפני שנוטל, ואם כן צריך לומר: "ליטול לולב" (כסף־משנה). 29) כלומר, כולם טפלים לו לפי שהוא גבוה מכולן (סוכה לז:) — 'רבינו מנוח'. ויש אומרים שאם אינם סמוכים לו "שלא אגד את הלולב אלא שיצא בהם בזה אחר זה, מברך על כל אחד ואחד בפני עצמו" ('מאירי' שם). [ונראה מדברי רבינו להלן ה"ח (ראה שם הערה מט), שרק אם אגדן צריך שיהיה שדרו של לולב יוצא מהם טפח. אבל אם לא אגדן, יכול להיות מין אחר גבוה מן הלולב]. 30) לפי שיש בה שלש מצוות - נוטלה ביד ימין החשובה (סוכה לז:). 31) בסוכה מה, ב: "אמר חזקיה א"ר ירמיה משום רשב"י, כל המצוות כולן אין אדם יוצא בהן אלא דרך גדילתן, שנאמר "עצי שטים עומדים" - שעומדים דרך גדילתם". 32) כרבנן דרבי יהודה, שאמרו (סוכה יא:): "לולב מצוה לאגדו, ואם לא אגדו - כשר". 33) במנחות כז, א. על מה ששנו שם במשנה "ארבעה מינים מעכבים זה את זה" - "אמר רב חנן בר רבא, לא שנו אלא שאין לו, אבל יש לו - אין מעכבין" (אפילו לא אגדן כאחד - רש"י). וכן כתב הרי"ף (פ"ג דסוכה): "ואע"ג דנטל כל חד וחד לחודיה, נפיק ידי חובתו, דקיימא־לן לולב אין צריך אגד" (=אע"פ שלקח כל אחד ואחד לבדו, יצא ידי חובתו, מפני שהלכה היא: "לולב אינו צריך אגד").

22 **ז. כַּמָּה נוֹטֵל מֵהֶן?[34] לוּלָב אֶחָד[35], וְאֶתְרוֹג אֶחָד[36],**
23 **וּשְׁנֵי בַּדֵּי עֲרָבָה[37], וּשְׁלֹשָׁה בַּדֵּי הֲדַס[38]. וְאִם רָצָה**
24 **לְהוֹסִיף בַּהֲדַס[39] כְּדֵי שֶׁתְּהֵא אֲגֻדָּה גְּדוֹלָה - מוֹסִיף,**
25 **וְנוֹיֵי מִצְוָה הוּא[40]. אֲבָל שְׁאָר הַמִּינִין, אֵין מוֹסִיפִין**
26 **עַל מִנְיָנָם וְאֵין גּוֹרְעִין מֵהֶן[41]. וְאִם הוֹסִיף אוֹ גָרַע -**
27 **פָּסוּל (צ"ל: לֹא פָּסַל)[42].**

34) משנה, סוכה לד, ב. 35) מפני שכתוב "כפת תמרים" (בלי וא"ו), ולא כתוב "כפות" - מכאן שלולב אחד (שם וברש"י). 36) שכתוב "פרי עץ הדר" - משמע אחד ולא שנים (שם וברש"י). 37) שכתוב "ערבי נחל" - לשון רבים, ומיעוט רבים - שנים (רא"ש שם סי' יד). 38) "פירשו בגמרא הטעם: - ענף עץ עבות בשלש תיבות" ('מאירי' שם, ולפנינו בגמרא ליתא, והוא ברש"י). 39) בדפוס רומי ודפוס קושטא, נוסף "ובערבה". וכן הביא 'רבינו מנוח' שהגיהו כן בספרי רבינו, וכן הביא הר"ן בפרק לולב הגזול בלשון רבינו (וראה בכסף־משנה בשם רבינו ירוחם). אבל בכמה כתבי־יד הנוסחא כלפנינו. וכן כתב רבינו בתשובה, שלא הותר אלא בהדס, שמצאנו בגמרא שהתירו להוסיף בו "שהרי הלכה כר"ע, שדי בבד אחד, והוא אמר (סוכה לד:) לידרוש להו כרבי טרפון שאומר בשלשה" ('מאירי' שם, ועיין כסף־משנה). וראה עוד להלן. 40) שכל דבר שבא לנוי, אין בו לא משום חציצה (להלן הי"א) ולא משום בל תוסיף (שו"ת רשב"א ח"א תקלה). וכל זה בהדס, אבל בתוספת לולב ואתרוג וערבה - אין שום נוי (רשב"א שם). 41) [מכאן מוכח כנוסחא שלפנינו למעלה "להוסיף בהדס" ולא בערבה, וכאן המדובר גם בערבה. לפי הנוסחא בדפוס רומי ודפוס קושטא למעלה, מדובר שם גם בערבה, וכאן אין המדובר אלא באתרוג

ובלולב, אם כן מה שייך בהם "אין גורעים" הלא אינם אלא אחד]. 42) רבינו אברהם (תשובת רבי אברהם סי' קיג) הביא שרבינו חזר ותיקן הספר בידו כך: "ואם הוסיף או גרע, לא פסל". וכן דעת הראב"ד שאין לפסול אלא אם הוסיף ממין אחר.

1 ח. כַּמָּה שִׁעוּר אֹרֶךְ כָּל מִין מֵהֶם? לוּלָב - אֵין פָּחוֹת
2 מֵאַרְבָּעָה טְפָחִים[43]; וְאִם הָיָה אָרֹךְ כָּל־שֶׁהוּא[44] -
3 כָּשֵׁר[45]. וּמְדִידָתוֹ - מִשִּׁדְרָתוֹ[46] בִּלְבָד, לֹא מֵרֹאשׁ
4 הֶעָלִים. וַהֲדַס וַעֲרָבָה - אֵין פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה
5 טְפָחִים[47]; וְאִם הָיוּ אֲרֻכִּין כָּל־שֶׁהֵן[48] - כְּשֵׁרִים.
6 וַאֲפִלּוּ אֵין בְּכָל בַּד וּבַד אֶלָּא שְׁלֹשָׁה עָלִין לַחִין -
7 כְּשֵׁרִים; וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ בְּרֹאשׁ הַבַּד[49]. וְאִם אָגַד הַלּוּלָב
8 - צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה שִׁדְרוֹ שֶׁל לוּלָב יוֹצֵא מִן הַהֲדַס
9 וַעֲרָבָה טֶפַח אוֹ יוֹתֵר[50]. וְשִׁעוּר אֶתְרוֹג - אֵין פָּחוֹת
10 מִכַּבִּיצָה[51]. וְאִם הָיָה גָּדוֹל כָּל־שֶׁהוּא[52] - כָּשֵׁר.

43) סוכה לב, ב. 44) למעלה מארבעה טפחים. 45) מנחות מב, א. לולב יש לו שיעור למטה ואין לו שיעור למעלה. 46) הקנה שממנו מתפרדים הענפים (סוכה, שם). 47) סוכה, שם. 48) למעלה מהשיעור המפורש. וזה נלמד ממה שנאמר בלולב (למעלה הערה מד) שאין לו שיעור למעלה (רבינו יצחק בן גיאת ח"א עמ' צו ו'רבינו מנוח'). 49) סוכה לג, א: "יבשו רוב עליו (של ההדס) ונשארו בו שלשה עלין לחיין (כצ"ל לפי הרמב"ם. ועיין ר"ח ורש"י) כשר. אמר רב חסדא, ובראש כל אחד ואחד". וסובר רבינו שהוא־הדין לערבה. [והביא זאת רבינו כאן להורות שלא רק באופן שהם ארוכים ומלאים עלים לחים - הם כשרים, שאפשר לומר רואים את המיותר למעלה כמי שאינו, אלא אפילו באופן שאי־אפשר לומר כן, שאם העליון כמי שאינו אין כאן שלשה עלין לחים — אף־על־פי־כן הם כשרים, וראה להלן פ"ח ה"ה והערה לד, ובכסף־משנה שם]. 50) [נראה, שאם לא אגדו - אין צריך שיהיה שדרו של לולב יוצא כו' (וראה למעלה הערה כח). וכן נראה בגמרא (סוכה לז:) שהקשו: "ולגבהיה לאתרוג ולבריך" (ונגביה את האתרוג יותר מן הלולב, ונברך על מצות אתרוג)? ולא הקשו מהדס וערבה, שיגביהו אותם - מפני שהם אגודים אתו, אלא מהאתרוג - שאינו אגוד אתו]. 51) סוכה לד, ב. כרבי יהודה. 52) למעלה מביצה, כרבי עקיבא שבא לבית הכנסת ואתרוגו על כתפו (סוכה לו:).

11 ט. מִשֶּׁיַּגְבִּיהַּ[53] אַרְבָּעָה מִינִין אֵלּוּ - בֵּין שֶׁהִגְבִּיהָן
12 כְּאַחַת, בֵּין בָּזֶה אַחַר זֶה[54], בֵּין בִּימָנִין, בֵּין בִּשְׂמֹאל
13 - יָצָא[55]. וְהוּא, שֶׁיַּגְבִּיהֵן דֶּרֶךְ גְּדִילָתָן[56]; אֲבָל שֶׁלֹּא
14 דֶּרֶךְ גְּדִילָתָן - לֹא יָצָא. וּמִצְוָה כְּהִלְכָתָהּ - שֶׁיַּגְבִּיהַּ
15 אֲגֻדָּה שֶׁל שְׁלֹשָׁה מִינִין בִּימָנִין, וְאֶתְרוֹג בִּשְׂמֹאל,
16 וְיוֹלִיךְ וְיָבִיא וַעֲלֶה וְיוֹרִיד[57] וִינַעְנֵעַ הַלּוּלָב שָׁלֹשׁ
17 פְּעָמִים בְּכָל רוּחַ וָרוּחַ[58].

53) שם מב, א. 54) למעלה הלכה ו. 55) ומה שאמרו: לולב בימין ואתרוג בשמאל (שם לא:) אין זה אלא לכתחילה. אבל דעת ר"ח (שם מב.) שמה שאמרו: הפכו לא יצא, היינו אם נטל לולב בשמאל ואתרוג בימין. 56) נתבאר למעלה הלכה ו. 57) סוכה לז, ב. 58) מקור הדברים ב'ירושלמי' סוכה פ"ג ה"י.

18 י. כֵּיצַד? מוֹלִיךְ וּמְנַעְנֵעַ רֹאשׁ הַלּוּלָב שָׁלֹשׁ פְּעָמִים,
19 וּמֵבִיא וּמְנַעְנֵעַ רֹאשׁ הַלּוּלָב שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, וְכֵן
20 בַּעֲלִיָּה וִירִידָה. וְהֵיכָן מוֹלִיךְ וּמֵבִיא? בִּשְׁעַת קְרִיאַת
21 הַהַלֵּל - בְּ'הוֹדוּ לַה' כִּי טוֹב' תְּחִלָּה וָסוֹף, וּבְ'אָנָּא
22 ה' הוֹשִׁיעָה נָּא'[59]. וְכָל הַיּוֹם כָּשֵׁר לִנְטִילַת לוּלָב,
23 וְאֵינוֹ נוֹטֵל בַּלַּיְלָה[60].

59) משנה, סוכה לז, ב. משום שנאמר (דברי הימים־א טז, לג־לה): "אז ירננו כל עצי יער וגו'", וסמוך לו "הודו לה' כי טוב וגו' ואמרו הושיענו" ('תוספות' שם ד"ה בהודו). 60) מגילה כ, ב. שנאמר: "ולקחתם לכם ביום הראשון", ביום ולא בלילה.

24 יא. עֲשָׂה לַאֲגֻדָּה זוֹ גִּימוֹן[61] שֶׁל כֶּסֶף וְשֶׁל זָהָב[62],
25 אוֹ שֶׁכָּרַךְ עָלֶיהָ סָדִין וּנְטָלָהּ - יָצָא. לְקִיחָה עַל־יְדֵי
26 דָּבָר אַחֵר, שְׁמָהּ לְקִיחָה[63]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה דֶּרֶךְ כָּבוֹד
27 וְדֶרֶךְ הִדּוּר, שֶׁכָּל שֶׁהוּא לְנָאוֹתוֹ אֵינוֹ חוֹצֵץ. אֲבָל
28 אִם נָתַן אֶת הַמִּינִין הָאֵלּוּ בְּעָצִיץ אוֹ בִּקְדָרָה וּנְטָלָהּ
29 - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[64].

61) מלשון גמי, כלומר חוס ('ערוך' ערך גמן). 62) כאנשי ירושלים שהיו אוגדים את לולביהם בגימוניות של זהב (סוכה לו: במשנה, אליבא דרבי מאיר), וראה עוד להלן הלכה יב והערה סה. 63) שם לז, א. כרבא. 64) שם מב, א.

30 יב. אָגַד אֶת הַלּוּלָב עִם הַהֲדַס וְהָעֲרָבָה, וְהִבְדִּיל בֵּין
31 הַלּוּלָב וּבֵין הַהֲדַס בְּמַטְלִית וְכַיּוֹצֵא בָהּ - הֲרֵי זֶה
32 חוֹצֵץ. הִבְדִּיל בֵּינֵיהֶן בַּעֲלֵי הֲדַס - אֵינוֹ חוֹצֵץ, שֶׁמִּין
33 בְּמִינוֹ אֵינוֹ חוֹצֵץ[65]. וְיֵשׁ לוֹ לְאָגֹד אֶת הַלּוּלָב בְּחוּט
34 אוֹ בִּמְשִׁיחָה, וּבְכָל מִין שֶׁיִּרְצֶה, הוֹאִיל וְאֵין אֲגִידָתוֹ
35 מְעַכֶּבֶת[66].

65) שם לז, ב. 66) כרבי מאיר בסוכה לו: במשנה, שאוגדים את הלולב שלא במינו, ואין כאן "בל תוסיף", לפי שהאגד אינו מעכב (שם בגמרא). וזהו טעמם של אנשי ירושלים שהיו אוגדים לולביהם בגימוניות של זהב. וכיון שכל ענין האגד הוא לנוי (סוכה יא:) אין זה חוצץ, שכל שהוא לנאותו - אינו חוצץ.

36 יג. מִצְוַת לוּלָב לְהִנָּטֵל בְּיוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל חַג בִּלְבָד,
37 בְּכָל מָקוֹם[67] וּבְכָל זְמַן[68], וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת[69]; שֶׁנֶּאֱמַר:
38 'וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן'. וּבַמִּקְדָּשׁ לְבַדּוֹ
39 נוֹטְלִין אוֹתוֹ בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִשִּׁבְעַת יְמֵי הֶחָג,
40 שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְגוֹ'. חָל יוֹם
41 הַשַּׁבָּת לִהְיוֹת בְּתוֹךְ יְמֵי הֶחָג - אֵינוֹ נִטָּל בְּשַׁבָּת[70],
42 גְּזֵרָה שֶׁמָּא יוֹלִיכֶנּוּ בְּיָדוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים,
43 כְּמוֹ שֶׁגָּזְרוּ בְּשׁוֹפָר[71].

67) אפילו חוץ לבית המקדש. 68) בין בזמן שבית המקדש קיים, ובין בזמן שאין בית המקדש קיים. 69) יבואר להלן הלכה יד. 70) אפילו בבית המקדש (מגיד־משנה). 71) פ"ב מהל' שופר ה"ו.

יד. וְלָמָּה לֹא גָּזְרוּ גְּזֵרָה זוֹ בְּיוֹם־טוֹב הָרִאשׁוֹן? מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִצְוָה מִן הַתּוֹרָה, וַאֲפִלּוּ בִּגְבוּלִין. נִמְצָא, שֶׁאֵין דִּינוֹ וְדִין שְׁאָר הַיָּמִים שָׁוֶה; שֶׁבִּשְׁאָר יְמֵי הֶחָג אֵין אָדָם חַיָּב לִטֹּל לוּלָב, אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ[72].

72) סוכה מג, א. ושופר בראש השנה, שגם הוא מצוותו מן התורה בין במקדש ובין בגבולין, ובכל זאת גזרו עליו בשבת - מפני שעל־פי הרוב לא ידעו עוד בשעת התקיעות אם נתקדש החודש ('תוספות' ור"ן סוכה שם).

טו. מִשֶּׁחָרַב בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ הִתְקִינוּ, שֶׁיִּהְיֶה לוּלָב נִטָּל בְּכָל מָקוֹם כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג, זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ[73]. וְכָל יוֹם וָיוֹם מְבָרֵךְ עָלָיו 'אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת לוּלָב', מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִצְוָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[74]. וְתַקָּנָה זוֹ, עִם כָּל הַתַּקָּנוֹת שֶׁהִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי מִשֶּׁחָרַב בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ - כְּשֶׁיִּבָּנֶה בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, יַחֲזִרוּ הַדְּבָרִים לְיָשְׁנָן.

73) משנה, סוכה מא, א. והסמיכו זאת למקרא שכתוב (ירמיה ל, יז) "כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך נאום ה', כי נדחה קראו לך ציון היא, דורש אין לה" - דורש אין לה, מכלל שהיא צריכה דרישה, שיעשו לה זכר (סוכה שם בגמרא) 74) והיכן ציונו? - "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (דברים יז, יא) — (שבת כג.)

טז. בִּזְמַן שֶׁבֵּית־הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, הָיָה לוּלָב נִטָּל בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, וְכֵן בִּשְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת, שֶׁיָּדְעוּ בְּוַדַּאי שֶׁיּוֹם זֶה הוּא יוֹם הֶחָג בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל. אֲבָל הַמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקִים, שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִים בִּקְבִיעוּת רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, לֹא הָיוּ נוֹטְלִין הַלּוּלָב מִסָּפֵק.

יז. וּמִשֶּׁחָרַב בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ אָסְרוּ חֲכָמִים לִטֹּל אֶת הַלּוּלָב בְּשַׁבָּת בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, וַאֲפִלּוּ בְּנֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל שֶׁקִּדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ, מִפְּנֵי בְּנֵי הַגְּבוּלִין הָרְחוֹקִים, שֶׁאֵינָן יוֹדְעִין בִּקְבִיעַת הַחֹדֶשׁ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַכֹּל שָׁוִין בְּדָבָר זֶה, וְלֹא יִהְיוּ אֵלּוּ נוֹטְלִין בְּשַׁבָּת וְאֵלּוּ אֵין נוֹטְלִין; הוֹאִיל וְחִיּוּב יוֹם רִאשׁוֹן בְּכָל מָקוֹם, אֶחָד הוּא, וְאֵין שָׁם מִקְדָּשׁ לְהִתָּלוֹת בּוֹ[75].

75) שבזמן שבית המקדש קיים, היו הקרובים נוטלים הלולב כמו במקדש, והרחוקים אינם נוטלים, ואף־על־פי־כן לא היה נראה כשתי תורות, אבל כשאין בית המקדש קיים נראה הדבר כשתי תורות (לחם־משנה).

יח. וּבַזְּמַן הַזֶּה, שֶׁהַכֹּל עוֹשִׂין עַל־פִּי הַחֶשְׁבּוֹן[76], נִשְׁאָר הַדָּבָר כְּמוֹת שֶׁהָיָה, שֶׁלֹּא יִנָּטֵל לוּלָב בְּשַׁבָּת כְּלָל, לֹא בִּגְבוּלִין וְלֹא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וַאֲפִלּוּ בְּיוֹם רִאשׁוֹן, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהַכֹּל יוֹדְעִים בִּקְבִיעַת הַחֹדֶשׁ. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[77], שֶׁעִקַּר הָאִסּוּר בִּנְטִילַת הַלּוּלָב בְּשַׁבָּת - גְּזֵרָה שֶׁמָּא יַעֲבִירֶנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים.

76) ולא על פי עדות העדים. ואף־על־פי־כן עושים שני ימים, מפני שהזהירונו רבותינו ז"ל שלא לבטל מנהג אבותינו (ביצה ד:). 77) למעלה הי"ג.

יט. כֹּל שֶׁחַיָּב בְּשׁוֹפָר וּבְסֻכָּה, חַיָּב בִּנְטִילַת הַלּוּלָב; וְכָל הַפָּטוּר מִשּׁוֹפָר וְסֻכָּה, פָּטוּר מִנְּטִילַת לוּלָב[78]. קָטָן הַיּוֹדֵעַ לְנַעְנֵעַ - חַיָּב בַּלּוּלָב מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּדֵי לְחַנְּכוֹ בְּמִצְוֹת[79].

78) ששלשת מצוות אלו הן "מצוות־עשה שהזמן גרמן". 79) משנה, סוכה מב, א.

כ. הַלָּכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, שֶׁמְּבִיאִין בַּמִּקְדָּשׁ עֲרָבָה אַחֶרֶת חוּץ מֵעֲרָבָה שֶׁבַּלּוּלָב[80]. וְאֵין אָדָם יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ בָּעֲרָבָה שֶׁבַּלּוּלָב[81]. וְשִׁעוּרָהּ - אֲפִלּוּ עָלֶה אֶחָד בְּבַד אֶחָד[82].

~ נקודות משיחות קודש ~

"הלכה למשה מסיני שמביאין במקדש ערבה אחרת חוץ מערבה שבלולב... כו'".

מלשונו "מביאין ערבה אחרת" משמע שהערבה שהיו זוקפין בצדי המזבח שונה מהערבה שבלולב בזה שהיא "חפצא" אחרת ולא רק מצד חיוב הגברא, ופסק כחכמים שלומדים שערבה שבמקדש היא הלכה למשה מסיני ולא כדעת אבא שאול שנלמדת מ"ערבי נחל" כערבה שבלולב. והביאור הפנימי בזה: ידועים דברים הרבי הריי"ץ שארבעת המינים שבלולב מלמדים שכל ישראל שווים בקיום המצוות, האתרוג מסמל את מי שיש בו גם תורה וגם מעשים טובים אבל גם יהודים שבבחינת לולב שיש בהם רק תורה גם הם בעלי מעשים טובים, שהרי "תלמוד מביא לידי מעשה" אלא שמאיר בהם בעיקר כח השכל, וגם יהודי שבבחינת הדס שיש בו מעשים טובים בוודאי שיש בו גם תורה כי מהיכן למד מעשים טובים.. אלא שמאיר בו בעיקר כח המידות שבלב, ואפילו יהודי שבבחינת ערבה אין הפשט שאין בו לא תורה ולא מצוות, אלא שלא מאיר בו לא כח השכל ולא כח המידות ומה שמקיים ולומד הוא מצד כח האמונה הפשוטה. וידוע מאמר הבעש"ט שהפשיטות של האנשים הפשוטים היא דבר אחד עם פשיטות עצמותו ית', ועניין זה מתבטא בעיקר בערבה. בכל אחד מארבעת המינים ישנו עניין האחדות; בהדס שגודל "תלתא בחד קינא", בלולב ש"עליו כתופין", ובאתרוג ש"דר באילנו", אבל האחדות שבערבה גדולה יותר שגדלה באחווה ואחדות עם שאר הערבות.

לכן, עניין האחדות שבלולב מתבטא יותר במצות הערבה שבמקדש שאז לקחו רק את הערבה באופן שאינה מעורבת עם שאר המינים שאינם בדרגת האחדות שלה,

ומשום כך סבר הרמב"ם שהערבה שבמקדש היא "חפצא" אחרת מהערבה שבלולב.

מטעם זה קיימו מצוה זו גם בשבת ואף אחר החורבן תיקנו שיהיו מעברים את החודש אם צריך הושענא רבה לצאת בשבת.

80) כחכמים החולקים על אבא שאול, שאמר (סוכה לד.) שמה שנאמר "ערבי נחל" - "ערבי שתים, אחת ללולב ואחת למקדש" - אלא הלכה למשה מסיני היא, בלי אסמכתא מן הפסוק (שם). 81) סוכה מד, א. 82) שם מד, ב. כרב ששת.

כא. כֵּיצַד הָיְתָה מִצְוָתָהּ? בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִשִּׁבְעַת הַיָּמִים הָיוּ מְבִיאִין מֵרְבִיּוֹת[83] שֶׁל עֲרָבָה וְזוֹקְפִין אוֹתָן[84] עַל צִדְדֵי הַמִּזְבֵּחַ, וְרָאשֵׁיהֶן כְּפוּפִין עַל־גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ. וּבָעֵת שֶׁהָיוּ מְבִיאִין אוֹתָהּ וְסוֹדְרִין אוֹתָהּ, תּוֹקְעִין וּמְרִיעִין וְתוֹקְעִין[85]. חָל יוֹם שַׁבָּת לִהְיוֹת בְּתוֹךְ הֶחָג - אֵין זוֹקְפִין עֲרָבָה[86]; אֶלָּא־אִם־כֵּן חָל יוֹם שְׁבִיעִי לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - זוֹקְפִין אוֹתָהּ בְּשַׁבָּת, כְּדֵי לְפַרְסְמָהּ, שֶׁהִיא מִצְוָה[87].

83) ענפים. 84) ואחרי שזוקפים אותה, נוטלים אותה ביד כדי לקיים מצות נטילה, כדלהלן הלכה כב והערה פח. 85) שם מה, א במשנה. 86) גזירה שמא יעבירנה ארבע אמות ברשות הרבים (סוכה מג:). 87) לפי שאינה מפורשת בתורה (כנ"ל הלכה כ) הוצרכו לפרסמה שהיא מן התורה ודוחה שבת (סוכה שם).

כב. כֵּיצַד הָיוּ עוֹשִׂין? מְבִיאִין אוֹתָהּ מֵעֶרֶב־שַׁבָּת לַמִּקְדָּשׁ, וּמַנִּיחִין אוֹתָהּ בְּגִיגִיּוֹת שֶׁל זָהָב, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכְמְשׁוּ הֶעָלִין[88]. וּלְמָחָר זוֹקְפִין אוֹתָהּ עַל־גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וּבָאִין הָעָם וְלוֹקְחִין מִמֶּנָּה וְנוֹטְלִין אוֹתָהּ, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין בְּכָל יוֹם[89]. וַעֲרָבָה זוֹ, הוֹאִיל וְאֵינָהּ בְּפֵרוּשׁ בַּתּוֹרָה[90], אֵין נוֹטְלִין אוֹתָהּ כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ, אֶלָּא בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי בִּלְבַד הוּא שֶׁנּוֹטְלִין אוֹתָהּ בַּזְּמַן הַזֶּה. כֵּיצַד עוֹשֶׂה? לוֹקֵחַ בַּד אֶחָד אוֹ בַדִּין הַרְבֵּה, חוּץ מֵעֲרָבָה שֶׁבַּלּוּלָב, וְחוֹבֵט בָּהּ עַל הַקַּרְקַע אוֹ עַל הַכְּלִי פַּעֲמַיִם אוֹ שָׁלֹשׁ בְּלֹא בְרָכָה, שֶׁדָּבָר זֶה מִנְהַג נְבִיאִים הוּא[91].

~ נקודות משיחות קודש ~

הרמב"ם סומך ענין נטילת ערבה בזמן הזה זכר למקדש בהמשך להלכה אודות נטילת ערבה במקדש בשבת כדי להדגיש שגם במקדש היה זה יום יותר מיוחד לערבה שהיו נוטלין אותה גם כשחל בשבת. כי לשיטתו החילוק בין הערבה שבלולב לערבה שזקפו בצדי המזבח הוא חילוק ב"חפצא" של המצוה (הערבה) ולא רק חיוב גברא נוסף על הערבה שבלולב.

על פי לקו"ש חלק כ"ט עמוד 220 הערה 6

88) משנה, סוכה מה, א. וסגולת העדר הכמישה אינה אלא בכלי זהב, ולא שנותנים בהם מים, שאם כן למה דוקא זהב, ואם משום כבוד - הרי נתנו טעם שלא יכמושו, ולא משום כבוד ('מעשה רוקח' בשם ר' ישמעאל בן חכמון). 89) שכן מסקנת הגמרא בסוכה מג, ב שמצות הערבה בנטילה (וראה ב'תוספות' שם מה, א ד"ה זוקפין, שדעתם שצריך ליטול ואחר־כך לזקוף, וכן דעת רש"י שם מג: ד"ה והביאום). ואעפ"כ אין מקיפים בערבה כדלהלן הלכה כג והערה צא. 90) אע"פ שהיא הלכה למשה מסיני - כיון שאינה בפירוש בתורה, לא תיקנו שיטלו כל שבעה זכר למקדש (וראה במגיד־משנה). 91) סוכה מד, ב.

כג. בְּכָל יוֹם וָיוֹם הָיוּ מַקִּיפִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ בְּלוּלְבֵיהֶן[92] בִּידֵיהֶן פַּעַם אַחַת וְאוֹמְרִין: 'אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא', 'אָנָּא ה' הַצְלִיחָה נָא'. וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מַקִּיפִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ שֶׁבַע פְּעָמִים[93]. וּכְבָר נָהֲגוּ יִשְׂרָאֵל בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת, לְהַנִּיחַ תֵּבָה בְּאֶמְצַע בֵּית־הַכְּנֶסֶת וּמַקִּיפִין אוֹתָהּ בְּכָל יוֹם[94], כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיוּ מַקִּיפִין אֶת הַמִּזְבֵּחַ, זֵכֶר לַמִּקְדָּשׁ.

92) ולא בערבה. ואע"פ שפסק למעלה שמצות ערבה בנטילה. וכן כתב רבינו יצחק בן גיאת בשם רבינו שמואל הלוי, שגם למאן דאמר בנטילה, יש מקום לומר שאין מקיפים בערבה אלא בלולב (ראה 'אוצר הגאונים' סוכה, חלק התשובות עמוד 62). 93) משנה, סוכה מה, א. 94) כן כתב רב האי גאון ('אוצר הגאונים' שם עמוד 60).

כד. כָּךְ הָיָה הַמִּנְהָג בִּירוּשָׁלַיִם[95]: יוֹצֵא אָדָם מִבֵּיתוֹ שַׁחֲרִית וְלוּלָבוֹ בְּיָדוֹ, וְנִכְנָס לְבֵית־הַכְּנֶסֶת, וְהוּא בְּיָדוֹ; מִתְפַּלֵּל, וְהוּא בְּיָדוֹ[96]; וְיוֹצֵא לְבַקֵּר חוֹלִים וּלְנַחֵם אֲבֵלִים, וְהוּא בְּיָדוֹ[97]. וּכְשֶׁיִּכָּנֵס לַמִּדְרָשׁ, מְשַׁלְּחוֹ לְבֵיתוֹ בְּיַד בְּנוֹ אוֹ בְּיַד עַבְדּוֹ.

95) סוכה מא, ב בברייתא. 96) ואף־על־פי שאין לאחוז ספר תורה בזרועו ותפילין בידו או כלים ומעות בידו ויתפלל, מפני שלבו טרוד בהם - מתפלל הוא ולולבו בידו מפני שהיא מצות היום, ומתוך שחביבה עליו - אינה מטרידתו (סוכה שם). [ושם בברייתא מפורש: "קורא קריאת שמע ומתפלל ולולבו בידו". ורבינו השמיט "קורא קריאת שמע", מפני שאין בזה חידוש כלל, שלא אסרו לאחוז תפילין או כלים או מעות ביד בעת קריאת שמע וכל־שכן לולב בחג בעת מצוותן]. 97) סוכה, שם. וכל זה משום חביבות מצוה.

כה. מְקַבֶּלֶת[98] אִשָּׁה הַלּוּלָב מִיַּד בְּנָהּ אוֹ מִיַּד בַּעְלָהּ, וּמַחֲזִירָתוֹ לַמַּיִם בְּשַׁבָּת[99], בִּזְמַן שֶׁהָיוּ נוֹטְלִין לוּלָב בְּשַׁבָּת[100]. וּבְיוֹם־טוֹב - מוֹסִיפִין עַל הַמַּיִם[101]; וּבַמּוֹעֵד - מַחֲלִיפִין הַמָּיִם.

98) משנה, סוכה מב, א. 99) שלא יכמוש. ואף שהאשה פטורה ממצות לולב - מותר לה לטלטלו, כיון שראוי לנטילת אנשים (שם וברש"י). 100) בזמן המקדש, וביום־טוב ראשון שחל להיות בשבת, כמו שכתב רבינו למעלה הט"ז. 101) אבל לא מחליפין, משום טירחא (כסף־משנה).

כו. הֲדַס שֶׁבַּלּוּלָב, אָסוּר לְהָרִיחַ בּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי אֶלָּא לְרֵיחַ; וְהוֹאִיל וְהִקְצָה לַמִּצְוָה, אָסוּר לְהָרִיחַ בּוֹ. אֲבָל אֶתְרוֹג, מֻתָּר לְהָרִיחַ בּוֹ, שֶׁהֲרֵי הִקְצָה לַמִּצְוָה מֵאֲכִילָה[102].

102) סוכה לז, ב.

כז. וְאָסוּר לֶאֱכֹל אֶתְרוֹג[103] כָּל יוֹם הַשְּׁבִיעִי, מִפְּנֵי שֶׁהִקְצָה לְמִקְצָת הַיּוֹם - הִקְצָה לְכֻלּוֹ[104]. וּבַשְּׁמִינִי מֻתָּר בַּאֲכִילָה[105]. וּבַזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין נוֹטְלִין לוּלָב בַּשְּׁמִינִי[106], הָאֶתְרוֹג אָסוּר בַּשְּׁמִינִי, כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיָה אָסוּר בַּשְּׁמִינִי בִּזְמַן שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים מִפְּנֵי הַסָּפֵק, שֶׁהוּא סָפֵק שְׁבִיעִי[107]. הִפְרִישׁ שִׁבְעָה אֶתְרוֹגִין לְשִׁבְעַת הַיָּמִים - כָּל אַחַת וְאַחַת יוֹצֵא בָהּ לְיוֹמָהּ, וְאוֹכְלָהּ לְמָחָר[108].

103) שבירך עליו. 104) סוכה מו, ב. כרבי יוחנן. 105) ראה למעלה פ"ו מהל' סוכה הט"ו. 106) שאף־על־פי שיושבים בו בסוכה (למעלה פ"ו הי"ג) שהיא כל שבעה מן התורה - לא נוטלים בו לולב שאין מצוותו מן התורה בגבולין, אלא ביום הראשון בלבד (מגיד־משנה). 107) סוכה שם, כאביי. 108) סוכה, שם.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) נתבאר בו סידור עשיית מה שכבר קדם, ועניין הברכות, ומה שיש בין הזמן שיש בהן. וכן אם אינן של מי שנוטלן אם יוצא בהן. ונסתיים הפרק בביאור השמחה שהיתה נוהגת במקדש בשבעת ימי החג.

א. אַרְבַּעַת מִינִין הָאֵלּוּ, שֶׁהֵן לוּלָב וַהֲדַס וַעֲרָבָה וְאֶתְרוֹג, שֶׁהָיָה אֶחָד מֵהֶן יָבֵשׁ[2] אוֹ גָזוּל[3] אוֹ גָנוּב, אֲפִלּוּ לְאַחַר יֵאוּשׁ[4]; אוֹ שֶׁיִּהְיֶה מֵאֲשֵׁרָה הַנֶּעֱבֶדֶת[5], אַף־עַל־פִּי שֶׁבִּטְּלוּ הָאֲשֵׁרָה מִלְּעָבְדָהּ[6]; אוֹ שֶׁהָיָה שֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת[7] - הֲרֵי זֶה פָּסוּל. הָיָה אֶחָד מֵהֶן שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים - לֹא יִטֹּל לְכַתְּחִלָּה; וְאִם נָטַל, יָצָא[8]. הָיָה כָּמוּשׁ[9], וְלֹא גָּמַר לִיבַשׁ - כָּשֵׁר[10]. וּבִשְׁעַת הַדְּחָק אוֹ בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה - לוּלָב הַיָּבֵשׁ כָּשֵׁר[11], אֲבָל לֹא שְׁאָר הַמִּינִין[12].

2) כולם מפורשים במשניות בסוכה כט: לב: לג: ו־לד: וטעם הפסול מפני שיבש אינו הדור. ואף־על־פי שלא נאמר "הדר" אלא באתרוג ולא בשאר מינים - למדו כולם מאתרוג (סוכה לא. ועיי"ש ב'תוספות' כט: ד"ה לולב). 3) במשניות, שם. 4) מפני שביאוש לבד אין הגזלן קונה את הגזילה, כמו שפסק רבינו בפ"ב מהל' גזילה ה"א, ובסוכות ביום הראשון כתוב ולקחתם "לכם" שיהיה שלכם ולא של אחר (להלן הלכה י) ולכן פסול (כסף־משנה). 5) שעיקר נטיעתה היתה לעבודה־זרה. 6) שהיא מאוסה למצוה (כסף־משנה). 7) שכיון שעומדת לשריפה, רואים אותה כאילו כבר נשרפה ואין בה שיעור, ובלשון הגמרא (סוכה לא:): "כתותי מיכתת שיעוריה". 8) סוכה, שם. שכיון שלא ניטעה מתחילתה לעבודה־זרה אינה מאוסה כל־כך כמו אשרה (כסף־משנה). 9) שיש בו עדיין לחות. 10) שם לא, א. 11) "מעשה שהורישו בני כרכין את לולביהן לבני בניהם" (שם לא:). ומכאן שיבש כשר בשעת הדחק. ודעת הראב"ד שלא יצאו בהם ידי חובה אלא נטלו אותו לסמל בלבד כדי שלא תשתכח תורת לולב. 12) שהמעשה הנ"ל היה בלולב ולא בשאר מינים. ואין לנו אלא מה שהזכירו חכמים במפורש (וכעין זה למעלה פ"ז הערה לח).

ב. אֶתְרוֹג שֶׁל עָרְלָה[13] וְשֶׁל תְּרוּמָה טְמֵאָה[14] וְשֶׁל טֶבֶל[15] - פָּסוּל. שֶׁל דְּמַאי[16] - כָּשֵׁר; שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיַּפְקִיר נְכָסָיו וְיִהְיֶה עָנִי, שֶׁמֻּתָּר לוֹ לֶאֱכֹל דְּמַאי[17]. אֶתְרוֹג שֶׁל תְּרוּמָה טְהוֹרָה[18] וְשֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם[19] - לֹא יִטֹּל, שֶׁמָּא יַכְשִׁירוּ[20] לְטֻמְאָה. וְאִם נָטַל - כָּשֵׁר[21].

13) האסורה באכילה ובהנאה (ויקרא יט, כג), והתורה אמרה (שם כג, מ) "ולקחתם לכם", שיהי' ראוי לכם ולהנאתכם (סוכה לה.). 14) שאסורה באכילה ועומדת לשריפה, ואינה בכלל "ולקחתם לכם" (שם לה:). 15) שאסור באכילה. וגם יש לכהן וללוי חלק בו, שהרי התרומות והמעשר שלהם ('תוספות' פסחים לח. ד"ה אתיא), ויש אומרים שאתרוג של טבל כשר (עיין ר"ן בסוכה, שם). 16) תבואת עם הארץ שהצריכו חכמים להפריש ממנה תרומה מספק. 17) משנה, דמאי פ"ג מ"א. וסוכה ל, ב. 18) שראויה לאכילה לכהן. 19) שראוי לאכילה. אבל מחוץ לירושלים שאינו ראוי לאכילה - אינו יוצא בו אפילו בדיעבד. 20) שאין שום אוכל מקבל טומאה אלא־אם־כן נתנו עליו מים תחילה, ועל זה נאמר (ויקרא יא, לח): "וכי יותן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו, טמא הוא לכם". ומכיון שמקרב האתרוג אל הלולב שהוא תמיד במים (למעלה פ"ז הכ"ה) הרי הוא מרטיב את האתרוג ומכשירו לקבל טומאה ואסור לגרום טומאה לתרומה, משום שנאמר (במדבר יח, ח): "משמרת תרומותי" שצריך לשמרה בטהרה, וכן אסור לגרום טומאה למעשר שני, שדינו כמו קודש, שנאמר (ויקרא כז, ל): "וכל מעשר הארץ וגו' קודש לה'" (סוכה לה: ורש"י שם). 21) שהם ראויים לאכילה (משנה וגמרא, שם לד:).

ג. לוּלָב שֶׁנִּקְטַם רֹאשׁוֹ - פָּסוּל[22]. נִסְדַּק[23] - אִם נִתְרַחֲקוּ שְׁנֵי סְדָקָיו זֶה מִזֶּה עַד שֶׁיֵּרָאוּ כִּשְׁנַיִם, פָּסוּל[24]. הָיָה עָקֹם[25] לְפָנָיו, שֶׁהֲרֵי שִׁדְּרוֹ כְּגַב בַּעַל חֲטוֹטֶרֶת - פָּסוּל. הָיָה עָקֹם לַאֲחוֹרָיו[26] - כָּשֵׁר, שֶׁזּוֹ הִיא בְּרִיָּתוֹ. נֶעֱקַם לְאַחַד מִצִּדָּדָיו - פָּסוּל[27]. נִפְרְדוּ[28] עָלָיו זֶה מֵעַל זֶה וְלֹא נִדַּלְדְּלוּ כַּעֲלֵי הַחֲרֵיוֹת[29] - כָּשֵׁר. נִפְרְצוּ עָלָיו, וְהוּא שֶׁיִּדַּלְדְּלוּ[30] מִשִּׁדְּרוֹ שֶׁל לוּלָב כַּעֲלֵי הַחֲרֵיוֹת - פָּסוּל.

22) משנה, סוכה כט, ב. והיינו שנקצץ ראש העלה העליון שבו כלה הלולב (מגיד־משנה). 23) העלה העליון. 24) סוכה לב, א. ואף־על־פי שמטעם "נחלקה התיומת" (להלן הלכה ד) אינו נפסל (ראה להלן הערה כט). 25) [ב'מאירי' לסוכה (שם, עמ' 82) נראה שלא היה לפניו

בדברי רבינו כאן כל דיני לולב עקום. וראה ב'מעשה רוקח' בשם נוסח אחר מכתב־יד]. 26) לצד השדרה (שם לב.). 27) סוכה שם, לפי הלשון הראשון. 28) התפרדו ולא התרחקו הרבה מהשדרה. 29) טבע החריות שהם מתקשים כעץ, והם מתפרדים ומתרחקים הרבה זה מזה. 30) שנפרדו כל־כך עד שעליהם תלויים למטה (מגיד־משנה). וכל זה במשנה (סוכה כט:).

1 **ד. בְּרִיַּת עָלִין שֶׁל לוּלָב כָּךְ הִיא: כְּשֶׁהֵם גְּדֵלִין,**
2 **גְּדֵלִין שְׁנַיִם שְׁנַיִם, וּדְבוּקִין מִגַּבָּן; וְגַב כָּל שְׁנֵי עָלִין**
3 **הַדְּבוּקִין הוּא הַנִּקְרָא תְּיוֹמֶת[31]. נֶחְלְקָה הַתְּיוֹמֶת -**
4 **פָּסוּל. הָיוּ עָלָיו אַחַת אַחַת מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ[32], וְלֹא**
5 **הָיָה לָהֶם תְּיוֹמֶת - פָּסוּל. לֹא הָיוּ עָלָיו זֶה עַל־גַּב**
6 **זֶה כְּדֶרֶךְ כָּל הַלּוּלָבִין, אֶלָּא זֶה תַּחַת זֶה: אִם רֹאשׁ**
7 **זֶה מַגִּיעַ לָעִקָּר שֶׁלְּמַעְלָה מִמֶּנּוּ, עַד שֶׁנִּמְצָא כָּל**
8 **שִׁדְרוֹ שֶׁל לוּלָב מְכֻסֶּה בְּעָלִין - כָּשֵׁר[33]; וְאִם אֵין**
9 **רֹאשׁוֹ שֶׁל זֶה מַגִּיעַ לְצַד עִקָּרוֹ שֶׁל זֶה - פָּסוּל[34].**

31) סוכה לב, א. והיינו שנחלקו רוב העלין שבלולב (מגיד־משנה). ויש חולקים ואומרים, שנחלקה התיומת היינו אם נחלק העלה האמצעי העליון מכולם. וגם לפי דבריהם אינו פוסל אלא אם נסדק ברובו (מגיד־משנה). וראה למעלה ה"ג בדין נסדק. 32) בעל מום הוא ואינו "הדר" (סוכה, שם). 33) והם "ציני הר הברזל" שנזכרו במשנה (סוכה כט:). 34) שם לב, א.

10 **ה. הֲדַס שֶׁנִּקְטַם רֹאשׁוֹ[35] - כָּשֵׁר. נָשְׁרוּ רֹב עָלָיו -**
11 **אִם נִשְׁתַּיְּרוּ שְׁלֹשָׁה עָלִין בְּקֵן אֶחָד[36], כָּשֵׁר. הָיוּ**
12 **עֲנָבָיו[37] מְרֻבּוֹת מֵעָלָיו: אִם יְרֵקוֹת[38] - כָּשֵׁר; וְאִם**
13 **אֲדֻמּוֹת אוֹ שְׁחוֹרוֹת - פָּסוּל[39]. וְאִם מְעַטָּן - כָּשֵׁר.**
14 **וְאֵין מְמַעֲטִין אוֹתָן בְּיוֹם־טוֹב, לְפִי שֶׁהוּא כְּמִתַּקֵּן[40].**
15 **עָבַר וְלִקְּטָן, אוֹ שֶׁלִּקְּטָן אֶחָד אֶחָד לַאֲכִילָה[41] - הֲרֵי**
16 **זֶה כָּשֵׁר.**

35) שנקצץ החלק העליון מהעץ. לפי שהלכה כרבי טרפון שאמר אפילו שלשתם קטומים כשר (סוכה לד: במשנה) ולא כסתם משנה (שם לב:) שפסקה שהדס שנקטם ראשו, פסול. והראב"ד כתב, שהופיע רוח הקודש בבית מדרשו, לאמר שהלכה כסתם משנה שפסול. 36) מדובר כאן בהדס שיש לו שבעה עלים בקן אחד, והוא "אסא מצראה", וכיון שנשארו שלשה כשר (מגיד־משנה). ויש מפרשים, שהמדובר בהדס רגיל ונשרו רוב עליו, ואעפ"כ כשר אם נשארו שלשה עלים בקן אחד, וראה למעלה פ"ז ה"א הערה ט, וה"ח והערה מח. 37) מין פרי קטן הגדל על ההדסים, ונקרא ענב. 38) כמראה ההדס ואין כאן שינוי מראה. 39) כיון שאין הפרי דומה לעץ, אין זה "הדר" ופסול (סוכה לג: ורש"י שם). 40) שמכשיר את ההדס למצוה, ומתקן כלי ביום־טוב אסור (פ"ד מהלכות יו"ט ה"ח). 41) שאז מותר לעשות כן לכתחילה, שהרי אינו מכוין לתקן, ודבר שאינו מתכוין מותר, כמפורש בכמה מקומות. ובגמרא (שם) אמרו, שהמדובר באופן שיש לו הדס אחר, שאם לא כן אסור, שאע"פ שאינו מכוין הרי הוא "פסיק רישיה" והרי הוא כמכוין. [ולדעת ה'מגיד משנה' גם רבינו סובר כן, והוא גורס בדברי רבינו "או שלקטם אחר", וכן הוא בכת"י אוקספורד ותימן. ופירש בזה ה'מגיד משנה': כלומר, מי שאינו צריך לצאת ידי חובה בהדס זה (ועי' כסף־משנה). ונראה שהיה כתוב בספר אחד "או שליקטם אחד" והגיה מישהו בגליון: "אחר" (כהמגיד־משנה הנ"ל) וטעו המעתיקים והכניסו הגהה זו בפנים ובשיבוש, ויצא להם "אחד אחד"].

17 **ו. עֲרָבָה שֶׁנִּקְטַם רֹאשָׁהּ[42] - כְּשֵׁרָה. נִפְרְצוּ עָלֶיהָ[43] -**
18 **פְּסוּלָה.**

42) ראש העץ עצמו. וסובר רבינו שכשם שהכשירו בגמרא (סוכה לד:) הדס שנקטם, ודחו את המשנה המפורשת (שם לב:) כמו שפסק למעלה ה"ה (הערה לג), כן הדין בערבה. ודעת הרמב"ן לחלק בין הדס, שכל יופיו הוא בעבותו שעליו חופין את עצו, ואין קטימת עצו ניכרת כל־כך ולפיכך הוא כשר, לבין ערבה ושאר מינים שהקטימה ניכרת בהם. וכן נראה דעת הרי"ף והרב רבי יצחק אבן גיאת. 43) שנדלדלו מהקנה שהם מחוברים בו (מגיד־משנה).

19 **ז. אֶתְרוֹג שֶׁנִּקַּב נֶקֶב מְפֻלָּשׁ[44] כָּל־שֶׁהוּא[45] - פָּסוּל[46];**
20 **וְשֶׁאֵינוֹ מְפֻלָּשׁ - אִם הָיָה כְּאִסָּר[47] אוֹ יָתֵר, פָּסוּל.**
21 **חָסַר כָּל שֶׁהוּא[48] - פָּסוּל. נִטַּל דַּדּוֹ[49]; וְהוּא הָרֹאשׁ**
22 **הַקָּטָן שֶׁשּׁוֹשַׁנָּתוֹ בוֹ - פָּסוּל. נִטַּל הָעֵץ שֶׁהוּא תָּלוּי**
23 **בּוֹ בָּאִילָן מֵעִקַּר הָאֶתְרוֹג, וְנִשְׁאַר מְקוֹמוֹ גֻּמָּא[50] -**
24 **פָּסוּל[51]. עָלְתָה חֲזָזִית[52] עָלָיו: אִם בִּשְׁנַיִם וּשְׁלֹשָׁה**
25 **מְקוֹמוֹת[53] - פָּסוּל; וְאִם בְּמָקוֹם אֶחָד - אִם עָלְתָה**
26 **עַל רֻבּוֹ, פָּסוּל[54]; וְאִם עַל דַּדּוֹ, וַאֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא -**
27 **פָּסוּל[55]. נִקְלַף הַקְּרוּם הַחִיצוֹנָה שֶׁלּוֹ, שֶׁאֵינוֹ מְחַסְּרוֹ,**
28 **אֶלָּא נִשְׁאָר יָרָק כְּמוֹת שֶׁהִיא בְּרִיָּתוֹ: אִם נִקְלַף כֻּלּוֹ**
29 **- פָּסוּל[56]; וְאִם נִשְׁאַר מִמֶּנּוּ כָּל־שֶׁהוּא - כָּשֵׁר[57].**

44) מעבר לעבר (רש"י בסוכה לו.). ויש מפרשים שנקב עד חדרי הזרע שבתוכו. 45) על־ידי מחט, ואינו חסר כלום. 46) כן הוא במשנה (סוכה לד:): "ניקב, חסר כל שהוא פסול" (ולא גרס "וחסר") הרי שניקב פסול אפילו אם לא חסר (מגיד־משנה). ודעת הראב"ד שאין הנקב פוסל אלא־אם־כן חסר כל שהוא, וזהו לפי הנוסחא "ניקב וחסר כל שהוא". 47) רוחב הנקב היה כגודל של מטבע ששמו איסר, והמדובר כשלא היה חסרון בעצם האתרוג, כגון שנקב ע"י יתד שתחב בו (סוכה לו.). 48) שנחסר מבשר האתרוג עצמו. 49) היינו "ניטלה פיטמתו - פסול" שבמשנה סוכה, שם. 50) והרי חסר האתרוג כל שהוא. 51) כן הוא ברי"ף (מגיד־משנה). 52) ילפת (ויקרא כא, כ) תרגם אונקלוס "חזזן", והן כמין אבעבועות שיש בהן ממש וגבוהות קצת מהאתרוג עצמו. 53) שנראה כמנומר. 54) סוכה לה, ב. 55) משנה, סוכה לד, ב. 56) שאינו "הדר" (שם לה:). 57) משנה, שם לד, ב. וגמרא שם לה, ב. לו, א.

30 **ח. אֶתְרוֹג שֶׁהוּא תָּפוּחַ[58], סָרוּחַ, כָּבוּשׁ[59], שָׁלוּק[60],**
31 **שָׁחוֹר, לָבָן, מְנֻמָּר[61], יָרֹק כַּכַּרְתִּי[62] - פָּסוּל[63]. גִּדְּלוֹ**

בִּדְפוּס[64] וְעָשָׂהוּ כְּמִין בְּרִיָּה אַחֶרֶת - פָּסוּל. עָשָׂהוּ כְּמִין בְּרִיָּתוֹ - אַף־עַל־פִּי שֶׁעָשָׂהוּ דַּפִּין דַּפִּין[65], כָּשֵׁר. הַתִּיּוֹם[66] וְהַבֹּסֶר[67], כָּשֵׁר. מָקוֹם שֶׁהָאֶתְרוֹגִין שֶׁלָּהֶם כְּעֵין שַׁחֲרוּת מְעוּטָה - כְּשֵׁרִין. וְאִם הָיוּ שְׁחוֹרִים בְּיוֹתֵר כְּאָדָם כּוּשִׁי - הֲרֵי זֶה פָּסוּל בְּכָל מָקוֹם[68].

58) שנפלו עליו מים והתנפח או נרקב (סוכה לו. וברש"י שם). 59) בחומץ. 60) מבושל. 61) כמה צבעים כמו נמר. 62) מין ירק. 63) כל זה בסוכה, שם. 64) בעודו קטן ומחובר בעץ עשאו מסביבו כמין דפוס, וגדל לפי מדת הדפוס ותמונתו (שם לו:). 65) כעין גלגל של ריחיים של מים. 66) שגדלו שני אתרוגים דבוקים זה בזה או ששני חצאי האתרוג חלוקים מלמעלה ומחוברין למטה כל שהוא ('ערוך' ערך תיום, בשם רב האי). 67) שעדיין לא נגמר בישולו (שם לו. כחכמים החולקים של רבי עקיבא). 68) שם לו, א.

ט. כָּל אֵלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁהֵם פְּסוּלִין מִפְּנֵי מוּמִין שֶׁבְּאַרְנוּ אוֹ מִפְּנֵי גָזֵל וּגְנֵבָה - בְּיוֹם־טוֹב רִאשׁוֹן בִּלְבָד; אֲבָל בְּיוֹם־טוֹב שֵׁנִי עִם שְׁאָר הַיָּמִים - הַכֹּל כָּשֵׁר[69]. וְהַפִּסְלָנוּת שֶׁהוּא מִשּׁוּם עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁאוֹתוֹ אֶתְרוֹג אָסוּר בַּאֲכִילָה - בֵּין בְּיוֹם־טוֹב רִאשׁוֹן, בֵּין בִּשְׁאָר יָמִים, פָּסוּל.

69) כן למדו הגאונים ממה שאמרו (סוכה לו:), שרב חנינא יצא ידי חובתו באתרוג החסר ביום־טוב שני – שהוא־הדין לכל המומים (מגיד־משנה).

י. אֵין אָדָם יוֹצֵא בְּיוֹם־טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל חַג בְּלוּלָבוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, שֶׁיִּשְׁאָלֶנּוּ מִמֶּנּוּ; עַד שֶׁיִּתְּנֶנּוּ לוֹ בְּמַתָּנָה[70]. נְתָנוֹ לוֹ עַל־מְנָת לְהַחֲזִירוֹ - הֲרֵי זֶה יוֹצֵא בּוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ וּמַחֲזִירוֹ; שֶׁמַּתָּנָה עַל־מְנָת לְהַחֲזִיר שְׁמָהּ מַתָּנָה[71]. וְאִם לֹא הֶחֱזִירוֹ - לֹא יָצָא, שֶׁנִּמְצָא כְּגָזוּל[72]. וְאֵין נוֹתְנִין אוֹתוֹ לְקָטָן[73], שֶׁהַקָּטָן קוֹנֶה[74] וְאֵינוֹ מַקְנֶה לַאֲחֵרִים מִן הַתּוֹרָה, וְנִמְצָא שֶׁאִם הֶחֱזִירוֹ לוֹ אֵינוֹ חוֹזֵר. וְאֶחָד הַלּוּלָב, וְאֶחָד כָּל מִין וָמִין מֵאַרְבַּע מִינִין שֶׁבּוֹ - אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶן שָׁאוּל, אֵין יוֹצְאִין בּוֹ בְּיוֹם־טוֹב רִאשׁוֹן[75].

70) מפני שנאמר (ויקרא כג, מ) "ולקחתם לכם ביום הראשון וגו'" ודרשו חכמים "לכם - משלכם", מכאן שאינו יוצא ידי חובתו ביו"ט ראשון בלולבו של חבירו (סוכה מא:). 71) סוכה, שם. שכל זמן שלא החזיר - נפקע כל כח הנותן, והתנאי הוא ככל תנאי שמתנים במתנה, שאינם גורעים מהמתנה כלל. 72) שמתברר שמעולם לא קנה מתנה זו, שהרי לא קיים התנאי (סוכה, שם). 73) לפני שיצא בו. 74) קנין גמור מן התורה כשגדול מקנה לו (סוכה, שם). 75) שהרי אמרה תורה (ויקרא שם): "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל", הרי שעל כולם אמרה "לכם" ולא של אחרים.

יא. שֵׁתָּפִין שֶׁקָּנוּ לוּלָב אוֹ אֶתְרוֹג בְּשֻׁתָּפוּת - אֵין אֶחָד מֵהֶן יוֹצֵא בּוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ בָּרִאשׁוֹן, עַד שֶׁיִּתֵּן לוֹ חֶלְקוֹ בְּמַתָּנָה[76]. הָאַחֵרִין שֶׁקָּנוּ אֶתְרוֹגִין מִתְּפִיסַת הַבַּיִת[77], וְנָטַל אֶחָד מֵהֶן אֶתְרוֹג וְיָצָא בּוֹ: אִם יָכוֹל לְאָכְלוֹ וְאֵין הָאַחֵרִין מַקְפִּידִין בְּכָךְ - יָצָא[78]; וְאִם הָיוּ מַקְפִּידִין - לֹא יָצָא, עַד שֶׁיִּתְּנוּ לוֹ חֶלְקָם בְּמַתָּנָה. וְאִם קָנָה זֶה אֶתְרוֹג וְזֶה פָּרִישׁ[79], אוֹ שֶׁקָּנוּ כְּאֶחָד אֶתְרוֹג וְרִמּוֹן וּפָרִישׁ מִתְּפִיסַת הַבַּיִת - אֵינוֹ יוֹצֵא בָּאֶתְרוֹג, עַד שֶׁיִּתֵּן לוֹ חֶלְקוֹ בְּמַתָּנָה; וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאִם אָכַלוֹ אֵין מַקְפִּידִין עָלָיו[80].

76) שצריך שיהיה כולו שלו (בבא־בתרא קלז:). וכל זה דוקא אם קנו אותו לאוכלו, אבל אם לקחוהו לצאת בו, בכל אופן יוצאין בו, שבשעה שלקחוהו היו יודעים שאינו ראוי להתחלק, ועל דעת כן לקחוהו שבשעה שיטלנו כל אחד מהם לצאת בו - שיהא כולו שלו. ועל זה סמכו בהרבה מקומות שלוקחים לולב אחד, וכל הקהל יוצאים בו ביום הראשון (מגיד־משנה). 77) הירושה לפני החלוקה בין היורשים נקראת "תפיסת הבית", שהבית בכללו (=המשפחה כולה) תופס את הנכסים, ואין כאן מיוחד לכל אחד וכולם שותפים בירושה. 78) שויתרו על חלקם, מאחר שיש לכל אחד אתרוג. 79) כיון שאין אתרוג לכל אחד ואחד, אפשר שכולם רוצים בו, ולא מועילה מחילתם בסתמא. 80) מחמת שוויו - ודאי שמקפידים הם מחמת המצוה, שגם הם רוצים לקיים המצוה (לחם־משנה).

יב. אַף־עַל־פִּי שֶׁכָּל הַמּוֹעֲדוֹת מִצְוָה לִשְׂמֹחַ בָּהֶן[81] - בְּחַג הַסֻּכּוֹת הָיְתָה בַּמִּקְדָּשׁ יוֹם שִׂמְחָה יְתֵרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים'[82]. וְכֵיצַד הָיוּ עוֹשִׂין?[83] עֶרֶב־יוֹם־טוֹב הָרִאשׁוֹן הָיוּ מְתַקְּנִין בַּמִּקְדָּשׁ מָקוֹם לַנָּשִׁים מִלְּמַעְלָה, וְלָאֲנָשִׁים מִלְּמַטָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְעָרְבוּ אֵלּוּ עִם אֵלּוּ[84]. וּמַתְחִילִין לִשְׂמֹחַ מִמּוֹצָאֵי־יוֹם־טוֹב הָרִאשׁוֹן; וְכֵן בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִימֵי חֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד מַתְחִילִין מֵאַחַר שֶׁיַּקְרִיבוּ תָּמִיד שֶׁל בֵּין־הָעַרְבַּיִם לִשְׂמֹחַ לִשְׁאָר הַיּוֹם עִם כָּל הַלַּיְלָה.

~ נקודות משיחות קודש ~

"אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן, בחג הסוכות היתה במקדש יום שמחה יתרה שנאמר ושמחתם לפני ה' אלוקיכם שבעת ימים".

וכתבו המפרשים שמזה שקישר ה"שמחה יתירה" עם הפסוק "ושמחתם לפני ה' אלוקיכם" מבלי להזכיר כלל ניסוך המים, מלמד שלדעת הרמב"ם השמחה היתירה היא חיוב מהתורה, ולפי זה צריך להבין:

א. אם ה"שמחה יתירה" הוא חיוב מהתורה מדוע מתחילה השמחה רק ממוצאי יו"ט ראשון, הלא פשיטא שדוחה איסור כלי שיר, ובוודאי במקדש שלא נאסרה שבות.

ב. היכן הוא מקורו של הרמב"ם שהפסוק הנ"ל מדבר על

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

"שמחה יתירה" הלא הגמרא למדה ממנו דין אחר - שבמקדש היו נוטלין הלולב כל שבעת ימים.

ג. בהלכה י"ד כתב "ולא היו עושין אותה עמי הארץ וכל מי שירצה אלא גדולי חכמי ישראל, וראשי ישיבות והסנהדרין והחסידים והזקנים ואנשי מעשה... כו' אבל כל העם האנשים והנשים כולם באים לראות ולשמוע". ולכאורה אם הוא חיוב מהתורה, מניין לחלק בין ראשי העם ועמי הארץ.

ד. מהו המקור שדווקא אלו היו עושין את השמחה הנ"ל והלא במשנה הוזכרו רק "חסידים ואנשי מעשה".

הביאור בזה: בהביאו את הפסוק "ושמחתם.... שבעת ימים" לא התכוון הרמב"ם לומר שישנה מצוה נוספת של שמחה יותר משמחת יו"ט הידועה, אלא מכיון שחיוב השמחה בחג הסוכות מופיע בתורה שלוש פעמים נהגו גדולי ישראל (שבעיקר הם שהרגישו בנפשם את חביבות המצוה) להרבות בשמחה זו בחג הסוכות. עניין זה מדוייק בלשונו שכתב "היתה במקדש שמחה יתירה" ולא מזכירה בלשון ציווי וכד'.

בהתאם לכך, גם רשימת העושים את שמחת בית השואבה הועתקה מהגמרא במסכת סוכה שבה מתוארים מעשיהם של כמה תנאים בזמן שמחת בית השואבה.

"חכמי ישראל" למד הרמב"ם מרבי יהושע בן חנינא שהיה ידוע בחכמתו ונשלח להתווכח עם חכמי אתונה.

"ראשי ישיבות" למד הרמב"ם מרבי שמעון, כיון שרבי הוא תואר למי שיש לו תלמידים.

"הסנהדרין" למד מרבן שמעון בן גמליאל שהיה נשיא הסנהדרין.

"הזקנים" למד מהלל הזקן המוזכר גם הוא ברשימת המשתתפים בשמחת בית השואבה.

על פי שיחה לפרשת אמור ד' לקו"ש חלק י"ז.

81) בחג השבועות מפורש (דברים טז, יא): "ושמחת לפני ה' אלקיך", ובחג הסוכות (שם סז, יד): "ושמחת בחגך", וחג הפסח הוקש לחג השבועות וחג הסוכות, שהרי הוקשו כל המועדים זה לזה (ראש השנה ד:). 82) חוץ ממה שנאמר "ושמחת בחגך" (דברים שם). 83) משנה, סוכה נא, א. 84) ויבואו לידי עבירה.

1 **יג. וְהֵיאַךְ הָיְתָה שִׂמְחָה זוֹ? הֶחָלִיל מַכֶּה[85], וּמְנַגְּנִין**
2 **בְּכִנּוֹר וּבִנְבָלִים[86] וּבִמְצִלְתַּיִם[87], וְכָל אֶחָד וְאֶחָד**
3 **בִּכְלִי־שִׁיר שֶׁהוּא יוֹדֵעַ לְנַגֵּן בּוֹ; וּמִי שֶׁיּוֹדֵעַ בַּפֶּה -**
4 **בַּפֶּה. וְרוֹקְדִין וּמְסַפְּקִין[88] וּמְטַפְּחִין[89] וּמְפַזְּזִין**
5 **וּמְכַרְכְּרִין[90], כָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּמוֹ שֶׁיּוֹדֵעַ, וְאוֹמְרִים**
6 **דִּבְרֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת. וְשִׂמְחָה זוֹ אֵינָהּ דּוֹחָה, לֹא**
7 **אֶת הַשַּׁבָּת וְלֹא אֶת יוֹם־טוֹב[91].**

85) מלשון המשנה בביכורים פ"ג מ"ד. 86) זה כלי שהי' לו כמה מיתרים ונקרא נבל, שהיו ניגוניו מתוקים ביותר, עד שמנבל כל כלי שיר שבעולם ('ירושלמי' פ"ה דסוכה ה"ו). 87) שתי קערות של מתכת שמקישים (=שמכים) זו בזו (סוכה נ:). 88) "הוא הניגון וההכאה בצלצל" (פירוש המשניות להרמב"ם, ביצה פ"ה מ"ב). 89) מכים כף על כף, כמו שכתבו (מלכים־ב יא, יב): "ויכו כף ויאמרו יחי המלך" - "ויכו" מתורגם: "וטפחו". 90) מלשון הכתוב (שמואל־ב ו, טז): "ותרא את המלך דוד מפזז ומכרכר", שהוא לשון ריקוד (תוס' יו"ט). 91) פירוש, שבשבת אסור לחלל בחליל ובכלי שיר. ואף שהשיר שהיו שרים על הקרבנות בכלי, היה דוחה שבת ויו"ט - שיר של שמחה אינו דוחה, ואסור ביו"ט ושבת (מגיד־משנה).

8 **יד. מִצְוָה לְהַרְבּוֹת בְּשִׂמְחָה זוֹ. וְלֹא הָיוּ עוֹשִׂין**
9 **אוֹתָהּ עַמֵּי־הָאָרֶץ וְכָל מִי שֶׁיִּרְצֶה; אֶלָּא גְּדוֹלֵי חַכְמֵי**
10 **יִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי הַיְשִׁיבוֹת וְהַסַּנְהֶדְרִין וְהַחֲסִידִים**
11 **וְהַזְּקֵנִים וְאַנְשֵׁי מַעֲשֶׂה - הֵם שֶׁהָיוּ מְרַקְּדִין וּמְסַפְּקִין**
12 **וּמְנַגְּנִין וּמְשַׂמְּחִין בַּמִּקְדָּשׁ בִּימֵי חַג הַסֻּכּוֹת. אֲבָל כָּל**
13 **הָעָם, הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים, כֻּלָּן בָּאִין לִרְאוֹת וְלִשְׁמֹעַ.**

14 **טו. הַשִּׂמְחָה שֶׁיִּשְׂמַח אָדָם בַּעֲשִׂיַּת הַמִּצְוָה וּבְאַהֲבַת**
15 **הָאֵל שֶׁצִּוָּה בָהֶן - עֲבוֹדָה גְּדוֹלָה הִיא[92]. וְכָל הַמּוֹנֵעַ**
16 **עַצְמוֹ מִשִּׂמְחָה זוֹ, רָאוּי לְהִפָּרַע מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר:**
17 **'תַּחַת אֲשֶׁר לֹא עָבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב**
18 **לֵבָב'. וְכָל הַמַּגִּיס[93] דַּעְתּוֹ וְחוֹלֵק כָּבוֹד לְעַצְמוֹ**
19 **וּמִתְכַּבֵּד בְּעֵינָיו בִּמְקוֹמוֹת אֵלּוּ - חוֹטֵא וְשׁוֹטֶה. וְעַל**
20 **זֶה הִזְהִיר שְׁלֹמֹה וְאָמַר: 'אַל תִּתְהַדַּר לִפְנֵי מֶלֶךְ'.**
21 **וְכָל הַמַּשְׁפִּיל עַצְמוֹ וּמֵקֵל גּוּפוֹ בִּמְקוֹמוֹת אֵלּוּ - הוּא**
22 **הַגָּדוֹל, הַמְכֻבָּד, הָעוֹבֵד מֵאַהֲבָה. וְכֵן דָּוִד מֶלֶךְ**
23 **יִשְׂרָאֵל אָמַר: 'וּנְקַלֹּתִי עוֹד מִזֹּאת וְהָיִיתִי שָׁפֵל**
24 **בְּעֵינָי'. וְאֵין הַגְּדֻלָּה וְהַכָּבוֹד, אֶלָּא לִשְׂמֹחַ לִפְנֵי ה',**
25 **שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְהַמֶּלֶךְ[94] דָּוִד מְפַזֵּז וּמְכַרְכֵּר לִפְנֵי ה' וְגוֹ'.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"השמחה שישמח אדם בעשיית המצות ובאהבת הא-ל שציוה בה עבודה גדולה היא.. שנאמר ודוד מפזז ומכרכר לפני ה'".

עבודה גדולה, היינו עבודה קשה ביותר, וביחד עם זאת צריכה העבודה להיעשות מתוך שמחה וטוב לבב עד לאופן של מפזז ומכרכר. ולכאורה, היאך אפשר לשמוח באופן כזה כאשר נמצאים בעוה"ז הגשמי. על כך ממשיך הרמב"ם שעניין זה הוא "לפני ה'" כי בכל מקום ובכל זמן נמצא הקב"ה ביחד עם כל אחד ואחד מישראל, וממילא נמצא היהודי "לפני ה'" כמו שכתוב בתחילת השו"ע "שויתי ה' לנגדי תמיד".

וכשם שהקב"ה מאיר פנים לכאו"א מישראל ומגלה אהבתו להם, הרי שכמים הפנים לפנים גם הנהגתו של יהודי היא באותו אופן - אהבת הא-ל" וזוהי העבודה להיות

"שויתי ה' לנגדי תמיד" עד שנמצא במעמד ומצב של שמחה על שזכה להוולד יהודי ואז נמשך גם ממנו ית' העניין של "באור פני מלך חיים" באופן תמידי.

על פי יין מלכות סימן מ"ט

92) מדריגה עליונה בעבודת ה'. 93) מלשון "גס", כלומר מתגאה. 94) צ"ל: "המלך".

יום שלישי כ' כסלו ה'תשע"ז

הִלְכוֹת שְׁקָלִים

מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא: לִתֵּן כָּל אִישׁ מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּכָל שָׁנָה. וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) נתבארו בו עניני מצות "מחצית השקל", שיעורה, והחייבים בה והפטורים ממנה, ושאינה נוהגת אלא בפני הבית, ודין ההכרזה על השקלים. ונסתיים הפרק בענין כפיה על השקלים.

1 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה לִתֵּן כָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל**
2 **מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה[2]. אֲפִלּוּ עָנִי הַמִּתְפַּרְנֵס**
3 **מִן הַצְּדָקָה חַיָּב, וְשׁוֹאֵל מֵאֲחֵרִים אוֹ מוֹכֵר כְּסוּת**
4 **שֶׁעַל כְּתֵפוֹ, וְנוֹתֵן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל כֶּסֶף; שֶׁנֶּאֱמַר:**
5 **הֶעָשִׁיר לֹא יַרְבֶּה וְהַדַּל לֹא יַמְעִיט וגומר. וְאֵינוֹ**
6 **נוֹתְנוֹ בִּפְעָמִים רַבּוֹת, הַיּוֹם מְעַט וּלְמָחָר מְעַט, אֶלָּא**
7 **נוֹתְנוֹ כֻּלּוֹ כְּאַחַת בְּפַעַם אֶחָת.**

2) שהרי דרשו על הכתוב "זאת עולת חדש בחדשו לחדשי השנה" - אמרה תורה, חדש והבא קרבן (בניסן) מתרומה חדשה, הרי שבכל שנה בחודש שהוא ראש השנה לתרומת השקלים - צריכים לחדש הבאת מחצית השקל לקנות מהם קרבנות ציבור.

8 **ב. מִנְיַן כֶּסֶף הָאָמוּר בַּתּוֹרָה בְּאוֹנֵס וּבִמְפַתֶּה וּבְמוֹצִיא**
9 **שֵׁם רַע וְהוֹרֵג עֶבֶד, הוּא שֶׁקֶל הַנֶּאֱמָר בְּכָל מָקוֹם**
10 **בַּתּוֹרָה. וּמִשְׁקָלוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים שְׂעוֹרָה. וּכְבָר**
11 **הוֹסִיפוּ חֲכָמִים עָלָיו[3], וְעָשׂוּ מִשְׁקָלוֹ כְּמִשְׁקַל הַמַּטְבֵּעַ**
12 **הַנִּקְרָא סֶלַע בִּזְמַן בַּיִת שֵׁנִי. וְכַמָּה הוּא מִשְׁקַל הַסֶּלַע?**
13 **שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּע וּשְׁמוֹנִים שְׂעוֹרָה בֵּינוֹנִית.**

3) ששית ממשקלו.

14 **ג. הַסֶּלַע - אַרְבָּעָה דִינָרִין, וְהַדִּינָר - שֵׁשׁ מָעִין.**
15 **וּמָעָה הִיא הַנִּקְרֵאת בִּימֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ גֵּרָה. וּמָעָה הִיא**
16 **שְׁנֵי פּוּנְדְיוֹנִין, וּפּוּנְדְיוֹן - שְׁנֵי אִסָּרִין. וּפְרוּטָה -**
17 **אַחַת מִשְּׁמוֹנֶה בָּאִיסָּר. נִמְצָא מִשְׁקַל הַמָּעָה, וְהִיא**
18 **הַגֵּרָה - שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שְׂעוֹרוֹת, וּמִשְׁקַל הָאִיסָּר - אַרְבַּע**
19 **שְׂעוֹרוֹת, וּמִשְׁקַל הַפְּרוּטָה - חֲצִי שְׂעוֹרָה.**

20 **ד. וְעוֹד מַטְבֵּעַ אַחֵר הָיָה שָׁם, שֶׁהָיָה מִשְׁקָלוֹ שְׁתֵּי**
21 **סְלָעִים, וְהוּא הָיָה נִקְרָא דַּרְכּוֹן. וְאֵלּוּ הַמַּטְבְּעוֹת כֻּלָּן**
22 **שֶׁאָמַרְנוּ, וּבֵאַרְנוּ מִשְׁקַל כָּל אֶחָד מֵהֶן, הֵן שֶׁמִּשַּׁעֲרִין**
23 **בָּהֶן בְּכָל מָקוֹם; וּכְבָר בֵּאַרְנוּם, כְּדֵי שֶׁלֹּא אֶהְיֶה**
24 **צָרִיךְ לְפָרֵשׁ מִשְׁקָלָם בְּכָל מָקוֹם.**

25 **ה. מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל זוֹ מִצְוָתָהּ שֶׁיִּתֵּן מַחֲצִית מַטְבֵּעַ**
26 **שֶׁל אוֹתוֹ הַזְּמַן, אֲפִלּוּ הָיָה אוֹתוֹ מַטְבֵּעַ גָּדוֹל מִשֶּׁקֶל**
27 **הַקֹּדֶשׁ. וּלְעוֹלָם אֵינוֹ שׁוֹקֵל פָּחוֹת מֵחֲצִי הַשֶּׁקֶל**
28 **שֶׁהָיָה בִּימֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ[4], שֶׁהוּא מִשְׁקָלוֹ מֵאָה וְשִׁשִּׁים**
29 **שְׂעוֹרָה.**

4) מותר להוסיף ולהעלות את המטבע של שקל האמור בתורה אבל לא לפחות.

30 **ו. בִּזְמַן שֶׁהָיָה מַטְבֵּעַ שֶׁל אוֹתוֹ זְמַן דַּרְכּוֹנוֹת, הָיָה כָּל**
31 **אֶחָד וְאֶחָד נוֹתֵן בְּמַחֲצִית הַשֶּׁקֶל שֶׁלּוֹ סֶלַע; וּבִזְמַן**
32 **שֶׁהָיָה הַמַּטְבֵּעַ סְלָעִים, הָיָה נוֹתֵן כָּל אֶחָד בְּמַחֲצִית**
33 **הַשֶּׁקֶל שֶׁלּוֹ חֲצִי סֶלַע, שֶׁהוּא שְׁנֵי דִינָרִין; וּבִזְמַן שֶׁהָיָה**
34 **הַמַּטְבֵּעַ חֲצִי סֶלַע, הָיָה כָּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹתֵן בְּמַחֲצִית**
35 **הַשֶּׁקֶל אוֹתוֹ חֲצִי הַסֶּלַע. וּמֵעוֹלָם לֹא שָׁקְלוּ יִשְׂרָאֵל**
36 **בְּמַחֲצִית הַשֶּׁקֶל פָּחוֹת מֵחֲצִי שֶׁקֶל שֶׁל תּוֹרָה.**

37 **ז. הַכֹּל חַיָּבִין לִתֵּן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל: כֹּהֲנִים, לְוִיִּים**
38 **וְיִשְׂרְאֵלִים, וְגֵרִים וַעֲבָדִים מְשֻׁחְרָרִים[5]; אֲבָל לֹא**
39 **נָשִׁים[6] וְלֹא עֲבָדִים[7] וְלֹא קְטַנִּים[8]. וְאִם נָתְנוּ - מְקַבְּלִין**
40 **מֵהֶם[9]. אֲבָל הַכּוּתִים[10] שֶׁנָּתְנוּ מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל - אֵין**
41 **מְקַבְּלִין מֵהֶם. קָטָן שֶׁהִתְחִיל אָבִיו לִתֵּן עָלָיו מַחֲצִית**
42 **הַשֶּׁקֶל - שׁוּב אֵינוֹ פּוֹסֵק, אֶלָּא נוֹתֵן עָלָיו בְּכָל שָׁנָה**
43 **וְשָׁנָה, עַד שֶׁיִּגְדַּל וְיִתֵּן עַל עַצְמוֹ[11].**

5) כנענים שמלו וטבלו לשם עבדות ושוחררו, שדינם כגרים. 6) שנאמר "ונתנו איש כופר נפשו" - איש ולא אשה. 7) שלא שוחררו, שדינם כנשים. 8) שלא הביאו שתי שערות. 9) ודווקא אם נתנו במתנה גמורה ומסרום לציבור בלב שלם. 10) שינינו: "וכן מפורש על ידי עזרא (כשרצו הכותיים לסייעו לבניין בית המקדש, ושלחו להם "נבנה עמכם כי ככם נדרוש לא־לוהיכם") לא לכם ולנו לבנות בית לא־להינו". 11) שאומרים לו, מאחר שנתת עליו בשנה שעברה והעמדת עליו זאת המצוה, תן עליו תמיד עד שיגדל ולא תפסוק.

44 **ח. הַשְּׁקָלִים אֵינָן נוֹהֲגִין אֶלָּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[12]. וּבִזְמַן**
45 **שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, נוֹתְנִין אֶת הַשְּׁקָלִים בֵּין בְּאֶרֶץ**
46 **יִשְׂרָאֵל בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ[13]; וּבִזְמַן שֶׁהוּא חָרֵב,**
47 **אֲפִלּוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵין נוֹהֲגִין.**

12) כל זמן שבית המקדש קיים. 13) שהרי מצוות שקלים היא חובת הגוף ונוהגת בין בארץ בין בחוץ לארץ.

48 **ט. בְּאֶחָד בַּאֲדָר מַשְׁמִיעִין עַל הַשְּׁקָלִים[14], כְּדֵי שֶׁיָּכִין**
49 **כָּל אֶחָד וְאֶחָד מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל שֶׁלּוֹ, וְיִהְיֶה עָתִיד לִתֵּן.**
50 **בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ יָשְׁבוּ הַשֻּׁלְחָנִים[15] בְּכָל מְדִינָה**
51 **וּמְדִינָה וְתוֹבְעִין בְּנַחַת; כָּל מִי שֶׁיִּתֵּן לָהֶם - יְקַבְּלוּ**
52 **מִמֶּנּוּ, וּמִי שֶׁלֹּא נָתַן - אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לִתֵּן. בַּחֲמִשָּׁה**

וְעֲשִׂירִים בּוֹ יָשְׁבוּ בַּמִּקְדָּשׁ לִגְבּוֹת, וּמִכָּאן וְאֵילָךְ כּוֹפִין אֶת מִי שֶׁלֹּא נָתַן עַד שֶׁיִּתֵּן, וְכָל מִי שֶׁלֹּא יִתֵּן - מְמַשְׁכְּנִין אוֹתוֹ, וְלוֹקְחִין עֲבוֹטוֹ[16] בְּעַל כָּרְחוֹ וַאֲפִלּוּ כְּסוּתוֹ.

14) מכריזים בכל ערי ישראל. 15) החלפנים (=הפורטים כספים). 16) חפץ למשכון.

י. כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בִּשְׁקָלִים[17], אַף עַל פִּי שֶׁדַּרְכּוֹ לִתֵּן אוֹ הוּא עָתִיד לִתֵּן[18] - אֵין מְמַשְׁכְּנִין אוֹתוֹ. וְאֵין מְמַשְׁכְּנִין אֶת הַכֹּהֲנִים לְעוֹלָם, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם; אֶלָּא כְּשֶׁיִּתְּנוּ - מְקַבְּלִין מֵהֶן, וְתוֹבְעִין אוֹתָן עַד שֶׁיִּתְּנוּ[19].

17) כגון נשים ועבדים. 18) כגון קטן כשיגדל. 19) כן למד רבינו ממה שאמרו גבי קטן: "אין ממשכנין - הא לתבוע תובעין".

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) ביאר בו רבינו כיצד כונסים השקלים, שלש עשרה תיבות שבמקדש, בשלשה פרקים בשנה תורמים הלשכה, וכיצד תורמין אותה.

א. כֵּיצַד כּוֹנְסִין הַשֻּׁלְחָנִים אֶת הַשְּׁקָלִים? בְּכָל[2] מְדִינָה וּמְדִינָה[3] מַנִּיחִין לִפְנֵיהֶם שְׁתֵּי תֵּבוֹת[4]. שׁוּלֵי הַתֵּבָה רְחָבִין מִלְּמַטָּה, וּפִיהָ צַר מִלְּמַעְלָה, כְּמִין שׁוֹפָר; כְּדֵי שֶׁיַּשְׁלִיכוּ לְתוֹכָן, וְלֹא יִהְיֶה אֶפְשָׁר לִקַּח מֵהֶן בְּנַחַת[5]. וְלָמָּה עוֹשִׂין שְׁתֵּי תֵּבוֹת? אַחַת - שֶׁמַּשְׁלִיכִין בָּהּ שְׁקָלִים שֶׁל שָׁנָה זוֹ[6], וְהַשְּׁנִיָּה - מַנִּיחִין בָּהּ שִׁקְלֵי שָׁנָה שֶׁעָבְרָה[7], שֶׁגּוֹבִין מִמִּי שֶׁלֹּא שָׁקַל בַּשָּׁנָה שֶׁעָבְרָה.

2) בכת"י: "מכל", וראה למעלה פ"א ה"ט. 3) בשקלים פ"ב מ"א: "כשם שהיו שופרות במקדש, כך היו שופרות במדינה". 4) מיעוט "שופרות" שתים (כסף־משנה ו'תוספות יום טוב'). 5) ב'ירושלמי' שקלים פ"ו ה"א: "השופרות הללו עקומות היו, צרות מלמעלן ורחבות מלמטן, מפני הרמאין" (שלא יוכלו להכניס ידן להראות עצמן כאילו נותנים לתוכן, ונוטלין מתוכן – 'קרבן העדה'). 6) שקלים פ"ו מ"ה. ונקראת "תקלין חדתין". 7) ונקראת "תקלין עתיקין". והנה מפורש בדברי רבינו, שגם במדינה היו תקלין חדתין. ואילו ב"ירושלמי' (פ"ב ה"א) מפורש: "ותני כן עתיקין במקדש ואין עתיקין במדינה" (ועי' ב'תוספות יום טוב'). [וברור הדבר שלהרמב"ם היתה נוסחא אחרת ב"ירושלמי', וכן יוצא מתוך פירושו של הריבב"ן שם ב"ירושלמי'. שזה לשון ה'ירושלמי': "ויעשה אותן מרגליות (=יקנה בשקלים מרגליות, למעט טורח הדרך)? - שמא תוזיל המרגליות ונמצא ההקדש מפסיד וכו', מתניתא בתקלין חדתין אבל בתקלין עתיקין לא בדא". ופירש הריבב"ן: "כלומר בתקלין עתיקין מותר לקנות מרגליות ולא חיישינן (=ולא חוששים) שמא תיזול שאין באין אלא לחומות העיר ומגדלותיה" (פ"ד משקלים מ"ב, ועי' בראב"ש ורע"ב פ"ו מ"ה), הרי שגם במדינה היו תקלין עתיקין. ולפי זה, על כרחנו דלא גרס הא "דתני כן עתיקין במקדש ואין עתיקין במדינה". וכן אמנם נמצא ב"ירושלמי' שהיה לפני בעל 'מעשה רוקח']

ב. וּבַמִּקְדָּשׁ[8] הָיָה לִפְנֵיהֶם תָּמִיד[9] שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה תֵּבוֹת, כָּל תֵּבָה כְּמִין שׁוֹפָר: רִאשׁוֹנָה - לְשִׁקְלֵי שָׁנָה זוֹ[10]. שְׁנִיָּה - לְשִׁקְלֵי שָׁנָה שֶׁעָבְרָה[11]. שְׁלִישִׁית - לְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ עָלָיו קָרְבַּן שְׁתֵּי תּוֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה, אֶחָד עוֹלָה וְאֶחָד חַטָּאת[12], מַשְׁלִיךְ דְּמֵיהֶן לְתֵבָה זוֹ. רְבִיעִית - לְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ עָלָיו עוֹלַת הָעוֹף בִּלְבַד, מַשְׁלִיךְ דָּמָיהָ לְתֵבָה זוֹ. חֲמִישִׁית - לְמִי שֶׁהִתְנַדֵּב מָעוֹת לִקְנוֹת עֵצִים לַמַּעֲרָכָה בָּהֶן[13]. שִׁשִּׁית - לְמִי שֶׁהִתְנַדֵּב מָעוֹת לִלְבוֹנָה. שְׁבִיעִית - לְמִי שֶׁהִתְנַדֵּב זָהָב לַכַּפֹּרֶת[14]. שְׁמִינִית[15] - לְמוֹתַר חַטָּאת. כְּגוֹן שֶׁהִפְרִישׁ מָעוֹת לְחַטָּאתוֹ, וְלָקַח חַטָּאת וְהוֹתִיר מִן הַמָּעוֹת, יַשְׁלִיךְ הַשְּׁאָר לְתוֹכָהּ. תְּשִׁיעִית - לְמוֹתַר אָשָׁם. עֲשִׂירִית - לְמוֹתַר קִנֵּי זָבִים וְזָבוֹת וְיוֹלְדוֹת. אַחַת עֶשְׂרֵה - לְמוֹתַר קָרְבְּנוֹת נָזִיר. שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה - לְמוֹתַר אֲשַׁם מְצֹרָע. שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה - לְמִי שֶׁהִתְנַדֵּב מָעוֹת לְעוֹלַת בְּהֵמָה.

8) בעזרה (רא"ש ורע"ב). ומקור הדברים בשקלים פ"ו מ"ה. 9) ואילו השופרות שבמדינה לא היו אלא מחמשה עשר באדר, כמבואר בפרק הקודם הלכה ט. 10) והוא תקלין חדתין. 11) והוא תקלין עתיקין. 12) שקלים פ"ו מ"ה. כחכמים החולקים על רבי יהודה (שם). 13) ב'מעשה רוקח', חסירה תיבת "בהן". 14) נראה מדברי רבינו בפירוש המשנה, שהכוונה לכפורת של ארון הקודש, וראה בפירוש הרא"ש ובהערת הרב ניסן זק"ש שם. 15) מכאן עד סוף ההלכה, הוא על־פי התוספתא פ"ג דשקלים, ושם: "ששה לנדבה כנגד מותר חטאות ומותר אשמות ומותר קיני זבין, קיני זבות, קיני יולדות (קיני) [ומותר] קרבנות נזיר ומצורע, האומר מנה זו לנדבה וסלע זו לנדבה כו' ולוקחין בהן עולות". ועי' 'תוספות יום טוב' שם.

ג. וְשֵׁם כָּל דָּבָר, שֶׁיִּהְיוּ מְעוֹתָיו בְּתוֹךְ הַתֵּבָה, כָּתוּב עַל הַתֵּבָה[16] מִבַּחוּץ[17]. וּתְנַאי בֵּית דִּין הוּא עַל כָּל הַמּוֹתָרוֹת, שֶׁיִּקְרְבוּ עוֹלַת בְּהֵמָה[18]. נִמְצֵאתָ לָמֵד, שֶׁכָּל הַמָּעוֹת הַנִּמְצָאוֹת בְּשֵׁשׁ הַתֵּבוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת - לְעוֹלַת בְּהֵמָה, וְעוֹרוֹתֶיהָ - לַכֹּהֲנִים, כִּשְׁאָר כָּל הָעוֹרוֹת; וְכָל הַמָּעוֹת שֶׁבְּתֵבָה שְׁלִישִׁית - לִקַּח בָּהֶן עוֹפוֹת, חֶצְיָן עוֹלוֹת וְחֶצְיָן חַטָּאוֹת; וְשֶׁבָּרְבִיעִית - כֻּלָּן עוֹלַת הָעוֹף.

16) שקלים פ"ו מ"ה. 17) לדעת לאיזו תיבה לשים המעות שהביא. 18) שם, מ"ו. מדרשו של יהוידע הכהן הגדול, ממה שנאמר (מלכים־ב יב, יז): "כסף אשם וכסף חטאות לא יובא בית ה', לכהנים יהיו", שאם נשאר לו כסף ממה שהפריש לחטאת או לאשם, לא יובא בית ה' לבדק הבית, אלא לכהנים יהיה אותו הכסף, והם לוקחין ממנו עולות. וממה שנאמר (ויקרא ה, יט): "אשם הוא, אשום

אשם לה'", "אשם הוא", שמשמע כדין אשם הנאכל לכהנים, ו"אשם לה'", משמע שיהיה כולו לה', הא כיצד? - כל שבא משום חטאת ומשום אשם (=מותר חטאת ומותר אשם), ילקח בהם עולות; הבשר לה' ועור לכהנים.

1 **ד. בְּכָל מְדִינָה וּמְדִינָה, כְּשֶׁגּוֹבִין הַשְּׁקָלִים, מְשַׁלְּחִין**
2 **אוֹתָן בְּיַד שְׁלוּחִים לַמִּקְדָּשׁ. וְיֵשׁ לָהֶם לְצָרֵף[19] אוֹתָן**
3 **בְּדִינְרֵי זָהָב, מִפְּנֵי מַשֹּׂאוֹי הַדֶּרֶךְ[20]. וְהַכֹּל מִתְקַבְּצִין[21]**
4 **לַמִּקְדָּשׁ, וּמַנִּיחִין אוֹתָן בְּלִשְׁכָּה אַחַת מִן הַלְּשָׁכוֹת**
5 **בַּמִּקְדָּשׁ, וְסוֹגְרִין כָּל דַּלְתוֹתֶיהָ[22] בְּמַפְתְּחוֹת, וְחוֹתְמִין**
6 **עָלֶיהָ חוֹתָמוֹת. וּמְמַלְּאִין מִכָּל הַשְּׁקָלִים שֶׁיִּקָּבְצוּ שָׁם**
7 **שָׁלֹשׁ קֻפּוֹת גְּדוֹלוֹת; שִׁעוּר כָּל קֻפָּה - כְּדֵי שֶׁתָּכִיל**
8 **תֵּשַׁע סְאִין[23], וְהַשְּׁאָר מַנִּיחִין אוֹתוֹ בַּלִּשְׁכָּה. וְזֶה**
9 **שֶׁבְּתוֹךְ הַקֻּפּוֹת - הוּא הַנִּקְרָא תְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה[24], וְזֶה**
10 **שֶׁיִּשָּׁאֵר שָׁם יָתֵר עַל מַה שֶּׁיֵּשׁ בַּקֻּפּוֹת - הוּא הַנִّקְרָא**
11 **שְׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה[25].**

19) להחליף. 20) שקלים פ"ב מ"א. 21) בכת"י: "מתקבץ". 22) שלא תשלוט בהם יד, שלכן תיקנו חכמים תיבות כמין שופרות (למעלה בהלכה א): "ולא יהיה אפשר ליקח מהן בנחת". 23) כן הוא ב'ירושלמי' (שקלים פ"ג ה"ב): "תניא, בשלש קופות של שלש סאין שהן תשע סאין, שהן עשרים ושבע סאין, תורמין את הלשכה". והביאו רבינו בפירוש המשנה. ומתוך אותן קופות גדולות תורמים בשלשה פרקים בשנה, כל פעם שלש קופות קטנות, שכל אחת מכילה שלשה סאים (פ"ג דשקלים מ"א ומ"ב), וראה בראב"ש ורע"ב שם, ולהלן הלכה ה והערה לא. 24) וממנה קונים קרבנות הציבור של כל השנה (להלן פ"ד ה"א). 25) וממנה קונים צרכי העיר ומגדליה וכו', כמבואר להלן בפ"ד ה"ח.

12 **ה. בִּשְׁלֹשָׁה פְּרָקִים[26] בַּשָּׁנָה תּוֹרְמִין אֶת הַלִּשְׁכָּה:**
13 **בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן[27], וּבְרֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, קֹדֶם יוֹם**
14 **טוֹב[28] אוֹ אַחֲרָיו[29], וְקֹדֶם עֲצֶרֶת בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם.**
15 **וְכֵיצַד תּוֹרְמִין אוֹתָהּ? אֶחָד נִכְנָס לִפְנִים מִן הַלִּשְׁכָּה,**
16 **וְהַשּׁוֹמְרִין עוֹמְדִים בַּחוּץ, וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם: אֶתְרֹם?**
17 **וְהֵן אוֹמְרִים לוֹ: תְּרֹם, תְּרֹם, תְּרֹם - שָׁלֹשׁ פְּעָמִים[30].**
18 **וְאַחַר כָּךְ מְמַלֵּא שָׁלֹשׁ קֻפּוֹת קְטַנּוֹת, כָּל קֻפָּה מֵהֶן**
19 **מְכִילָה שָׁלֹשׁ סְאִין[31], מֵאוֹתָן שָׁלֹשׁ קֻפּוֹת הַגְּדוֹלוֹת[32],**
20 **וּמוֹצִיאָן לַחוּץ, כְּדֵי לְהִסְתַּפֵּק מֵהֶן[33] עַד שֶׁיִּכְלוּ.**
21 **וְחוֹזֵר וּמְמַלֵּא אוֹתָן הַשָּׁלֹשׁ קֻפּוֹת הַקְּטַנּוֹת מִן שָׁלֹשׁ**
22 **גְּדוֹלוֹת פַּעַם שְׁנִיָּה קֹדֶם עֲצֶרֶת, וּמִסְתַּפְּקִין מֵהֶן עַד**
23 **שֶׁיִּכְלוּ.**

26) שקלים פ"ג מ"א. 27) כמפורש במשנה, שם: "בפרוס הפסח בפרוס עצרת ובפרוס החג", ובירושלמי שם: "פרס - פלגא, פלגא דשלשים יום (=חצי משלשים יום, דהיינו חמשה עשר יום) קודם למועד שדורשים בהלכותיו". 28) משנה, שם: "ולא אמרו באחד בתשרי, מפני שהוא יום־טוב". 29) סובר רבינו שכשם שאפשר להקדים לפני יום־טוב, כמו כן אפשר לאחר (כסף־משנה). 30) שקלים פ"ב מ"ג. וכן דרך חכמים לשלש כל דבר, כמו במנחות סה. וביבמות קו: (הרא"ש והרע"ב). 31) שם משנה ב. 32) ראה למעלה הלכה ד והערה כב. 33) לקנות קרבנות ציבור הצריכים למקדש.

24 **ו. וְחוֹזֵר וּמְמַלֵּא אוֹתָן פַּעַם שְׁלִישִׁית מִן הַשָּׁלֹשׁ**
25 **קֻפּוֹת הַגְּדוֹלוֹת בְּתִשְׁרֵי, וּמִסְתַּפְּקִין מֵהֶן עַד שֶׁיִּכְלוּ,**
26 **עַד רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן; וּבְרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן תּוֹרְמִין**
27 **מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה[34]. לֹא הִסְפִּיקוּ לָהֶן הַשְּׁקָלִים**
28 **שֶׁבְּשָׁלֹשׁ קֻפּוֹת הַגְּדוֹלוֹת, וְכָלוּ עַד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ[35] נִיסָן**
29 **- חוֹזְרִין וְתוֹרְמִין מִשְּׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה[36].**

34) ראש השנה ז, א: "באחד בניסן ראש השנה לתרומת שקלים", שנאמר (במדבר כח, יד): "זאת עולת חודש בחדשו לחדשי השנה" - "אמרה תורה חדש והבא קרבן מתרומה חדשה". ובניסן הכתוב מדבר, ונלמד ממה שנאמר (שמות יב, ב) "ראשון הוא לכם (=חודש ניסן) לחדשי השנה". "לחדשי השנה" - "לחדשי השנה" גזירה־שוה היא: מה שם ניסן, אף כאן ניסן. 35) בכת"י: "אשר הגיע". 36) 'ירושלמי' שקלים פ"ג ה"ג: "שלמה שלישית חוזר לשניה, שלמה שניה חוזר לראשונה, שלמו שלשתן חוזר ושוקל, רבי מאיר אומר חוזר לשיריים, שהיה רבי מאיר אומר מועלין בשיריים, שמא יצטרכו להן בסוף", והלכה כרבי מאיר (ועי' כסף־משנה, ופ"ו מהל' מעילה הי"ג).

30 **ז. שָׁלֹשׁ קֻפּוֹת הַקְּטַנּוֹת, שֶׁהוּא תּוֹרֵם בָּהֶם וּמוֹצִיאָן**
31 **לַחוּץ, כָּתוּב עֲלֵיהֶן: אָלֶ"ף, בֵּי"ת, גִּימֶ"ל[37]; כְּדֵי**
32 **שֶׁיִּסְתַּפְּקוּ מִן הָרִאשׁוֹנָה[38] עַד שֶׁתִּכְלֶה, וְאַחַר כָּךְ**
33 **מִסְתַּפְּקִין מִן הַשֵּׁנִיָּה, וְאַחַר כָּךְ מִסְתַּפְּקִין מִן**
34 **הַשְּׁלִישִׁית. וְתוֹרֵם רִאשׁוֹנָה מִן הַקֻּפָּה הָאַחַת**
35 **הַגְּדוֹלָה[39], וּמְחַפֶּה אוֹתָהּ הַגְּדוֹלָה בְּמִטְפַּחַת[40];**
36 **וְתוֹרֵם הַשֵּׁנִיָּה מֵהַקֻּפָּה הַגְּדוֹלָה הַשֵּׁנִיָּה, וּמְחַפֶּה**
37 **אוֹתָהּ הַגְּדוֹלָה בְּמִטְפַּחַת; וְתוֹרֵם הַשְּׁלִישִׁית מִן**
38 **הַקֻּפָּה הַגְּדוֹלָה הַשְּׁלִישִׁית, וְאֵינוֹ מְחַפֶּה אוֹתָהּ**
39 **בְּמִטְפַּחַת; כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה נִכֶּרֶת שֶׁבָּהּ סִיּם, וְיַתְחִיל**
40 **מִמֶּנָּה בַּתְּחִלָּה בְּפַעַם שֵׁנִיָּה, כְּשֶׁיִּכָּנֵס קֹדֶם עֲצֶרֶת.**
41 **וְתוֹרֵם הָרִאשׁוֹנָה מִן הַגְּדוֹלָה שֶׁהָיְתָה מְגֻלָּה, וּמְחַפֶּה**
42 **אוֹתָהּ; וְתוֹרֵם הַשֵּׁנִיָּה מִן הַגְּדוֹלָה שֶׁתָּרַם מִמֶּנָּה**
43 **בָּרִאשׁוֹנָה תְּחִלָּה, וּמְחַפֶּה אוֹתָהּ; וְתוֹרֵם הַשְּׁלִישִׁית**
44 **מִן הַגְּדוֹלָה הַסְּמוּכָה לָהּ, וְאֵינוֹ מְחַפֶּה אוֹתָהּ; כְּדֵי**
45 **שֶׁיַּתְחִיל מִמֶּנָּה בַּתְּחִלָּה בְּפַעַם שְׁלִישִׁית, כְּשֶׁיִּכָּנֵס**
46 **בְּתִשְׁרֵי. עַד שֶׁנִּמְצָא תּוֹרֵם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית**
47 **הַקְּטַנּוֹת מִכָּל אַחַת וְאַחַת מִן הַגְּדוֹלוֹת[41].**

37) שקלים פ"ג מ"ב. 38) 'ירושלמי' שם ה"ב. 39) בשקלים פ"ג מ"ד, תנן: "תרם את הראשונה ומחפה בטבלאות, שניה ומחפה בטבלאות, שלישית לא היה מחפה, שמא ישכח ויתרום מן הדבר התרום". ופירשו הרא"ש והרע"ב: תרם את הראשונה - תרומה ראשונה - בפרוס הפסח. ומחפה - כל השקלים שנשארו בלשכה. שניה -

בפרוס עצרת. **שלישית** - בפרוס החג, ומדוע היה מחפה בראשונה ובשניה? שמא יתרום מן השיריים, ולכן מחפה אותם ומביאים שקלים חדשים ושמים על החיפוי. ובשלישית אין צריך לחפות שהרי כבר גמרו לתרום. אבל רבינו מפרש: **הראשונה** מהקופה הגדולה הראשונה. **השניה** - הקופה הגדולה השניה. **השלישית** - הקופה הגדולה השלישית (והעיר הרא"ש על זה, הלא במשנה לא מוזכרות כלל הקופות הגדולות, ורק ב'ירושלמי' נזכרו), ומחפה קופה גדולה ראשונה ושניה, ואינו מחפה שלישית "שמא ישכח ויתרום מן הדבר התרום", כלומר יתחיל לתרום גם בעצרת מאותה שהתחיל בה בפסח. ולדעת רבינו, אין חשש שמא יתרום מן השיריים, שלפי דעתו (למעלה ה"ד) שיריים אינם אלא אותם הנשארים חוץ משלש הקופות הגדולות. 40) במשנה, שם: "בקטבלאות" - עורות רבים. 41) ונמצא שמכל קופה גדולה תרם לכל ישראל: לשם ארץ ישראל, לשם כרכים המוקפות לה, ולשם בבל ומדי והמדינות הרחוקות וכל ישראל, כמפורש להלן ה"ח, שהרי בכל קופה וקופה תורם הוא על קצת מישראל ('פירוש המשניות' שם). וראה להלן הערה מד.

1 **ח. כְּשֶׁהוּא תּוֹרֵם שָׁלֹשׁ קֻפּוֹת אֵלּוּ[42], תּוֹרֵם אֶת**
2 **הָרִאשׁוֹנָה לְשֵׁם אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[43], וְהַשְּׁנִיָּה לְשֵׁם כְּרַכִּין**
3 **הַמֻּקָּפִין[44] לָהּ וּלְשֵׁם כָּל (אֶרֶץ) יִשְׂרָאֵל[45], וְהַשְּׁלִישִׁית**
4 **לְשֵׁם בָּבֶל וּלְשֵׁם מָדַי וּלְשֵׁם הַמְּדִינוֹת הָרְחוֹקוֹת**
5 **וּלְשֵׁם שְׁאָר כָּל יִשְׂרָאֵל.**

42) שקלים, שם. 43) שהם הראשונים שהספיקו להביא את שקליהם, שהם קרובים למקדש. [והכוונה למקומות הקרובים בארץ ישראל, ראה להלן הערה מד]. 44) הסמוכים, כלומר הקרובים לארץ ישראל, כגון: עמון ומואב בעבר הירדן המזרחי. 45) בכת"י התימנים, חסירה המלה "ארץ". [אבל כמו שהוא לפנינו, כן הוא גם בדפוס רומי וב'מעשה רוקח', וכן נכון. ונראה שהכוונה לשם המקומות הרחוקים בארץ ישראל גופא. שהרי כתב רבינו בפירוש המשניות שבכל קופה וקופה הוא תורם על קצת מישראל, ואילו לנוסחת כת"י תימן הוא תורם בשניה על **כל** ישראל. וראה בפרישת הרא"ש לשקלים עמוד ל' והערה סו].

6 **ט. כְּשֶׁהוּא תּוֹרֵם[46], מִתְכַּוֵּן לִתְרֹם עַל הַגָּבוּי שֶׁיֵּשׁ**
7 **בַּלִּשְׁכָּה[47], וְעַל הַגָּבוּי שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ לַלִּשְׁכָּה[48],**
8 **וְעַל הֶעָתִיד לִגְבוֹת[49]; כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ אֵלּוּ הַשְּׁקָלִים,**
9 **שֶׁהוֹצִיאָן לְהִסְתַּפֵּק מֵהֶן, כַּפָּרָה עַל יִשְׂרָאֵל, וּכְאִלּוּ**
10 **הִגִּיעוּ כָּל שִׁקְלֵיהֶן לַלִּשְׁכָּה, וְנִתְרְמָה מֵהֶן תְּרוּמָה זוֹ.**

46) כתובות קח, א. 47) שאינו בשלש הקופות הגדולות. 48) ונמצא בדרך. 49) שנאנס ולא שלח שקלו באדר, והיה משלחו כל השנה כולה.

11 **י. כְּשֶׁיִּכָּנֵס הַתּוֹרֵם[50] לִתְרֹם, לֹא יִכָּנֵס בְּבֶגֶד שֶׁאֵפְשָׁר**
12 **לְהַחְבּוֹת בּוֹ כֶּסֶף, וְלֹא בְּמִנְעָל וְלֹא בְּסַנְדָּל, וְלֹא**
13 **בִּתְפִלָּה[51] וְלֹא בְּקָמֵעַ; שֶׁמָּא יַחְשְׁדוּ אוֹתוֹ הָעָם**
14 **וְיֹאמְרוּ: הֶחְבִּיא מִמְּעוֹת הַלִּשְׁכָּה תַּחְתָּיו כְּשֶׁתְּרָמָה[52].**
15 **וּמְדַבְּרִים הָיוּ עִמּוֹ מִשָּׁעָה שֶׁיִּכָּנֵס עַד שָׁעָה שֶׁיֵּצֵא,**
16 **כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתֵּן לְתוֹךְ פִּיו[53]. וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּזְהָרִים כָּל**
17 **כָּךְ, עָנִי אוֹ מִי שֶׁהוּא נִבְהָל[54] לַהוֹן לֹא יִתְרֹם, מִפְּנֵי**
18 **הַחֲשָׁד; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיִיתֶם נְקִיִּם מֵה' וּמִיִּשְׂרָאֵל[55].**

50) שקלים פ"ג מ"ב. 51) במשנה, שם: "בתפילין" בלשון רבים. וכן הוא בנוסח אחר בדברי רבינו ('מעשה רוקח'). 52) במשנה (שם) אמרו: "שמא יעני, ויאמרו מעוון הלשכה העני, או שמא יעשיר, ויאמרו מתרומת הלשכה העשיר". שהרי "אחד נכנס לפנים מן הלשכה" (למעלה ה"ה). 53) וב'ירושלמי' (שקלים פ"ג ה"ב) שאלו: "וימלא פומיה מים (ימלא פיו מים, ועל־ידי־זה יראו שאין כסף בפיו)? אמר רבי תנחום, מפני הברכה (שצריך לברך על התרמת תרומת שקלים)". 54) ב'ירושלמי' (שם): "תני דבי רבי ישמעאל, קווץ לא יתרום מפני החשד". הראב"ד כאן מפרש, קווץ הוא בעל שיער, מלשון קווצותיו תלתלים, שמא יחביא בשערו. אבל הרמב"ם מפרש שהוא עני ונבהל להון, מלשון: "ויקוצו" (שמות א, יב), או "קצתי בחיי" (בראשית כז, מו), או שגורס "קבץ" מלשון קבצן. 55) לשון המשנה (שם): "לפי שאדם צריך לצאת ידי הבריות, כדרך שצריך לצאת ידי המקום, שנאמר: והייתם נקיים מה' ומישראל, ואומר: ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם".

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) כלל בו דיני קלבון, שיעורו והחייבים בו, ומי שאבד שקלו.

19 **א. חֲצָיֵי הַשְּׁקָלִים - הַכֹּל צְרִיכִין לָהֶן, כְּדֵי שֶׁיִּתֵּן כָּל**
20 **אֶחָד וְאֶחָד חֲצִי שֶׁקֶל שֶׁהוּא חַיָּב. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁהָיָה**
21 **אָדָם הוֹלֵךְ אֵצֶל הַשֻּׁלְחָנִי וּמְצָרֵף[2] שֶׁקֶל בִּשְׁנֵי חֲצָאִין,**
22 **יִתֵּן לוֹ תּוֹסֶפֶת עַל הַשֶּׁקֶל[3], וְאוֹתָהּ הַתּוֹסֶפֶת נִקְרֵאת**
23 **קַלְבּוֹן[4]. לְפִיכָךְ, שְׁנַיִם שֶׁנָּתְנוּ שֶׁקֶל עַל שְׁנֵיהֶם -**
24 **חַיָּבִין בְּקַלְבּוֹן[5].**

2) ופורט. 3) דמי חילוף המטבע. 4) יש שכתבו שזהו נוטריקון: "קל־בון", דבר קל ומועט שנותנים להכריע ביניהם בשביל פירוט הכסף (רא"ש ורע"ב). 5) בקלבון אחד (שקלים פ"א מ"ו). ונראה מדברי רבינו שאחד הנותן מחצית השקל פטור מקלבון (תוספתא פ"א) ולא כרבי מאיר שמחייב בקלבון אף באופן זה (שם). ולדבריו, שנים שנתנו שקל - חייבים בשני קלבונות (משנה, שם).

25 **ב. כָּל מִי[6] שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בַּשְּׁקָלִים, כְּגוֹן שְׁתֵּי נָשִׁים אוֹ**
26 **שְׁנֵי עֲבָדִים[7], שֶׁנָּתְנוּ שֶׁקֶל[8] - פְּטוּרִים מִן הַקַּלְבּוֹן.**
27 **וְכֵן אִם הָיָה אֶחָד חַיָּב וְאֶחָד פָּטוּר, וְנָתַן הַחַיָּב עַל**
28 **יְדֵי הַפָּטוּר[9], כְּגוֹן אִישׁ שֶׁנָּתַן שֶׁקֶל עָלָיו וְעַל אִשָּׁה**
29 **אוֹ עֶבֶד - פָּטוּר מִן הַקַּלְבּוֹן. וְכֵן[10] הַכֹּהֲנִים פְּטוּרִין**
30 **מִן הַקַּלְבּוֹן[11]. וְהַשּׁוֹקֵל עַל יַד הַכֹּהֵן פָּטוּר מִן**
31 **הַקַּלְבּוֹן.**

6) משנה, שם. 7) [במשנה שם שנינו: "אבל לא כהנים ונשים ועבדים וקטנים". ויתכן כי רבינו לא גרס במתניתין

"כהנים" (ראה בכסף־ משנה וב'תוספות יום טוב') וכן לא גרס "קטנים", כי השוקל לקטן אינו בדרך הלוואה אלא דרך מתנה, כי הרי אין התחייבות בקטן, ובאופן זה גם השוקל לגדול פטור מן הקלבון, כמפורש להלן ה"ג. וכן נראה בפירוש המשניות שלא גרס "קטן", שהרי לא הזכיר קטן כלל]. 8) לפנים משורת הדין. 9) דרך הלוואה שיחזירו לו כשתמצא ידו. אבל אם נתן בדרך מתנה - פטור אפילו אם נתן על־ידי מי שחייב בשקלים, כדלהלן ה"ג (עי' רא"ש ורע"ב). 10) בכת"י חסר מכאן עד סוף ההלכה ('מעשה רוקח'). 11) הכהנים חייבים במחצית השקל מצד הדין (כמבואר למעלה בפ"א ה"ז) אבל אין ממשכנים אותם (שם ה"י) ולכן פטורים מלתת תוספות קלבון (כסף־משנה).

1 **ג. הַנּוֹתֵן[12] שֶׁקֶל עָלָיו[13] וְעַל הֶעָנִי[14] אוֹ עַל שְׁכֵנוֹ אוֹ**
2 **עַל בֶּן עִירוֹ: אִם נְתָנוֹ לָהֶם מַתָּנָה - פָּטוּר מִן**
3 **הַקַּלְבּוֹן, שֶׁהֲרֵי נָתַן חֲצִי שֶׁקֶל מַתָּנָה כְּדֵי לְהַרְבּוֹת**
4 **בִּשְׁקָלִים; וְאִם נָתַן לָהֶם הַחֲצִי שֶׁשָּׁקַל עַל יַדָּם דֶּרֶךְ**
5 **הַלְוָאָה, עַד שֶׁיַּחֲזִירוּ לוֹ כְּשֶׁתִּמְצָא יָדָם - חַיָּב**
6 **בְּקַלְבּוֹן.**

12) שם פ"א מ"ז. 13) בשביל עצמו. 14) ובשביל העני.

7 **ד. הָאַחִין[15] שֶׁעֲדַיִן לֹא חָלְקוּ מַה שֶּׁהִנִּיחַ לָהֶם**
8 **אֲבִיהֶם, וְכֵן הַשֻּׁתָּפִים[16] שֶׁנָּתְנוּ שֶׁקֶל עַל יְדֵי שְׁנֵיהֶם**
9 **- פְּטוּרִין מִן הַקַּלְבּוֹן[17]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?**
10 **בְּשֻׁתָּפִין שֶׁנָּשְׂאוּ וְנָתְנוּ בִּמְעוֹת הַשֻּׁתָּפוּת, וְנִשְׁתַּנָּה עֵין**
11 **הַמָּעוֹת[18]; אֲבָל אִם הֵבִיא זֶה מְעוֹתָיו וְזֶה מְעוֹתָיו**
12 **וְעֵרְבוּם[19], וַעֲדַיִן לֹא נִשְׁתַּנּוּ הַמָּעוֹת וְלֹא הוֹצִיאוּם -**
13 **הֲרֵי אֵלּוּ חַיָּבִין בְּקַלְבּוֹן[20]. נָשְׂאוּ וְנָתְנוּ, וְאַחַר זְמַן**
14 **חָלְקוּ, וְחָזְרוּ וְנִשְׁתַּתְּפוּ - חַיָּבִין בְּקַלְבּוֹן[21], עַד**
15 **שֶׁיִּשְׂאוּ וְיִתְּנוּ בְּשֻׁתָּפוּת זוֹ הָאַחֲרוֹנָה, וְיִשְׁתַּנּוּ הַמָּעוֹת.**

15) משנה, שם. 16) רבינו גרס במשנה שם: "האחים והשותפים". והראב"ד גרס: "האחים השותפים", וראה להלן. 17) האחים פטורים, שכיון שלא חלקו עוד את הרכוש, הרי נחשב הדבר כאילו אביהם נותן בעדם, ופטור מקלבון. והשותפים פטורים, שחשוב הדבר כאילו אדם אחד נותן בעדם, ופטורים. אבל הראב"ד חולק על זה, כי הוא גורס במשנה "האחים השותפים", וזהו דין אחד: האחים שהם שותפים בעזבון אביהם. 18) שהכספים שהכניסו לשותפות התחלפו בינתיים. 19) שעירוב זה עושה השותפות (פ"ד מהל' שלוחין ושותפין ה"א). 20) דין השותפות הוא: שכל זמן שהמעות קיימין, ופחתו או הותירו מחמת שינוי המטבע - חולקים השכר או ההפסד לפי חלקם במעות (כאילו לא נשתתפו). ואילו נשאו ונתנו בהם ופחתו או הותירו, חולקים השכר או הפחת ביניהם בשוה (הל' שלוחין ושותפין שם ה"ג), וראה 'מגדל עוז' ו'כסף משנה'. ועי' להלן הערה הבאה מהמשנה בבכורות נו: 21) משנה, בכורות נו, ב. ולדעת רבינו ששותפים פטורים מקלבון, הוכרח לפרש שכאן מדובר כשעוד לא הוציאו המעות. וכן כתב בפירוש המשנה שם.

16 **ה. הָאַחִין וְהַשֻּׁתָּפִין שֶׁהָיָה לָהֶן בְּהֵמָה וּכְסָפִים,**
17 **וְחָלְקוּ בַּכְּסָפִים - חַיָּבִים בְּקַלְבּוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן**
18 **לֹא חָלְקוּ הַבְּהֵמָה. וְאִם חָלְקוּ הַבְּהֵמָה, וְלֹא חָלְקוּ**
19 **הַכְּסָפִים - פְּטוּרִין מִן הַקַּלְבּוֹן, עַד שֶׁיַּחְלְקוּ**
20 **הַכְּסָפִים; וְאֵין אוֹמְרִין: הֲרֵי הֵם עוֹמְדִין לַחֲלֻקָּה[22].**

22) בכורות נו, ב.

21 **ו. הַנּוֹתֵן שֶׁקֶל לְהֶקְדֵּשׁ, כְּדֵי שֶׁיְּחַשְּׁבוּ לוֹ מַחֲצִית**
22 **הַשֶּׁקֶל שֶׁהוּא חַיָּב בָּהּ, וְיִטֹּל חֲצִי שֶׁקֶל מִמַּה שֶּׁנִּגְבָּה**
23 **מִן הָאַחֵרִים - חַיָּב שְׁנֵי קַלְבּוֹנוֹת[23]; שֶׁאִלּוּ הָיָה**
24 **הַשֶּׁקֶל כֻּלּוֹ לִשְׁקָלִים[24], הָיָה חַיָּב קָלְבּוֹן אֶחָד[25].**

23) בשקלים פ"א מ"ו: "הנותן סלע ונוטל שקל (העם קורין שקלים לחצי הסלעים שהיו שוקלים בכל שנה, ושקל של משה קורין סלע, כתרגומו - רמב"ן בפירושו על התורה) חייב שני קלבונות". 24) כששוקל שקל שלם, עליו ועל חבירו בדרך הלוואה (למעלה הלכה ג). 25) ועכשיו שהוציא מההקדש חצי שקל, חייב עוד קלבון.

25 **ז. כַּמָּה הוּא שְׁעוּר הַקַּלְבּוֹן?[26] בִּזְמַן שֶׁהָיוּ נוֹתְנִין**
26 **בְּמַחֲצִית הַשֶּׁקֶל שְׁנֵי דִינָרִין[27], הָיָה הַקַّלְבּוֹן חֲצִי**
27 **מָעָה, שֶׁהִיא אֶחָד מִשְּׁנֵים עָשָׂר בְּדִינָר[28]. וּמֵעוֹלָם לֹא**
28 **נִתַּן הַקַּלְבּוֹן פָּחוֹת מִזֶּה[29]. וְהַקַּלְבּוֹנוֹת אֵינָן כִּשְׁקָלִים,**
29 **אֶלָּא מַנִּיחִין אוֹתָן הַשֻּׁלְחָנִים בִּפְנֵי עַצְמָן, עַד**
30 **שֶׁיִּסְתַּפֵּק מֵהֶן הַהֶקְדֵּשׁ[30].**

26) שקלים פ"א מ"ז. 27) למעלה פ"א ה"ו. 28) ובזמן שהיו נותנים סלע שלם, היה הקלבון מעה שלמה, שלעולם צריך לתת הכרעה אחד מעשרים וארבעה (עיין 'תוספות' שבועות מד: ד"ה התקבלת). 29) שהרי מעולם לא שקלו פחות מחצי שקל (למעלה פ"א ה"ו). 30) ב'ירושלמי' (שקלים פ"א ה"ד): "לאיכן היו הקלבונות נופלין? רבי מאיר אומר: לשקלים, רבי לעזר אומר: לנדבה, רבי שמעון שזורי אומר: ריקועי זהב וציפוי לבית קודש הקדשים, בן עזאי אומר: שולחנין היו נוטלין אותן בשער, ויש אומרים: להוצאת דרכים (להביא השקלים לירושלים)". ונראה שרבינו פוסק כרבי לעזר שאמר לנדבה, ועי' בלחם־משנה.

31 **ח. מִי שֶׁאָבַד שִׁקְלוֹ - חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ, עַד שֶׁיִּמְסְרֵנּוּ**
32 **לַגִּזְבָּר[31]. בְּנֵי הָעִיר שֶׁשָּׁלְחוּ אֶת שִׁקְלֵיהֶן בְּיַד שָׁלִיחַ,**
33 **וְנִגְנְבוּ אוֹ אָבְדוּ, אִם שׁוֹמֵר חִנָּם הוּא[32] - הֲרֵי זֶה**
34 **נִשְׁבָּע לָהֶם[33] וְנִפְטָר, כְּדִין כָּל שׁוֹמְרֵי חִנָּם[34], וְהֵן**
35 **חוֹזְרִין וְנוֹתְנִין שִׁקְלֵיהֶן פַּעַם שְׁנִיָּה[35]. וְאִם אָמְרוּ**
36 **אַנְשֵׁי הָעִיר: הוֹאִיל וְאָנוּ מְשַׁלְּמִין שִׁקְלֵינוּ, אֵין**
37 **רְצוֹנֵנוּ שֶׁיִּשָּׁבַע הַשָּׁלִיחַ, שֶׁהוּא נֶאֱמָן לָנוּ - אֵין**
38 **שׁוֹמְעִין לָהֶן; לְפִי שֶׁתַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא, שֶׁאֵין**
39 **הֶקְדֵּשׁ יוֹצֵא בְּלֹא שְׁבוּעָה[36]. נִמְצְאוּ הַשְּׁקָלִים**
40 **הָרִאשׁוֹנִים אַחַר שֶׁנִּשְׁבַּע הַשָּׁלִיחַ - אֵלּוּ וָאֵלּוּ**
41 **שְׁקָלִים הֵם. וְאֵין עוֹלִין לָהֶן לִשְׁנָה אַחֶרֶת[37],**
42 **וְהָרִאשׁוֹנִים יִפְּלוּ לְשֶׁקֶל הַשָּׁנָה, וְהָאַחֲרוֹנִים יִפְּלוּ**
43 **לְשֶׁקֶל שָׁנָה שֶׁעָבְרָה[38].**

31) 'ירושלמי' שקלים (פ"ב ה"א) כרבי יוחנן. וכן מפורש

1 **ט. שָׁלְחוּ אֶת שִׁקְלֵיהֶם בְּיַד שׁוֹמֵר שָׁכָר[39], שֶׁהֲרֵי**
2 **הוּא חַיָּב בִּגְנֵבָה וַאֲבֵדָה, וְאָבְדוּ מִמֶּנּוּ בְּאֹנֶס, כְּגוֹן**
3 **שֶׁלָּקְחוּם לִסְטִים מְזַיְּנִים, שֶׁהוּא פָּטוּר - רוֹאִין: אִם**
4 **אַחַר שֶׁנִּתְרְמָה הַתְּרוּמָה[40] נֶאֱנַס - נִשְׁבָּע הַשָּׁלִיחַ**
5 **לַגִּזְבָּרִים[41], וּבְנֵי הָעִיר פְּטוּרִין; שֶׁהַתּוֹרֵם תּוֹרֵם עַל**
6 **הַגָּבוּי[42] וְעַל הֶעָתִיד לִגָּבוֹת, וּבִרְשׁוּת הֶקְדֵּשׁ הֵן,**
7 **וּבְנֵי הָעִיר מֶה הָיָה לָהֶן לַעֲשׂוֹת? חֲרֵי לֹא מָסְרוּ**
8 **אֶלָּא לְשׁוֹמֵר שָׂכָר, שֶׁהוּא חַיָּב בִּגְנֵבָה וַאֲבֵדָה, אֲבָל**
9 **הָאֹנֶס אֵינוֹ מָצוּי. וְאִם אָבְדוּ קֹדֶם שֶׁנִּתְרְמָה**
10 **הַתְּרוּמָה - עֲדַיִן בִּרְשׁוּת בְּנֵי הָעִיר הֵם, וְהַשָּׁלִיחַ**
11 **נִשְׁבָּע לִפְנֵי אַנְשֵׁי הָעִיר, וְהֵן מְשַׁלְּמִין. נִשְׁבַּע וְגָבוּ**
12 **שְׁקָלִים שֵׁנִית, וְאַחַר כָּךְ הֶחֱזִירוּם הַלִּסְטִים - אֵלּוּ**
13 **וְאֵלּוּ שְׁקָלִים. וְאֵין עוֹלִין לָהֶן לְשָׁנָה אַחֶרֶת[43],**
14 **וְהַשְּׁנִיִּים יִפְּלוּ לְשִׁקְלֵי שָׁנָה שֶׁעָבְרָה. יֵשׁ מִי**
15 **שֶׁאוֹמֵר, שֶׁהַשְּׁקָלִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁיִּפְּלוּ לְשִׁקְלֵי**
16 **הַשָּׁנָה, הֵם הַשְּׁקָלִים שֶׁנִּגְנְבוּ בַּתְּחִלָּה וְאָבְדוּ אוֹ**
17 **נֶאֱנְסוּ וְחָזְרוּ; וְיֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר, שֶׁהַשְּׁקָלִים**
18 **הָרִאשׁוֹנִים הֵן שֶׁהִגִּיעוּ לְיַד הַגִּזְבָּר תְּחִלָּה[44].**

39) שקלים פ"ב מ"א שם, לפי אוקימתת שמואל בבא־מציעא שם. 40) המבוארת למעלה בפ"ב ה"ט. 41) אף שבועה זו היא מתקנת חכמים כנ"ל הערה לב (כסף־משנה). 42) בכת"י: "על הגבוי ועל האבוד". 43) בכת"י נוסף כאן: "והראשונים יפלו לשקלי הקדש" - כמו בהלכה הקודמת ('מעשה רוקח'). 44) כן הוא ב'ירושלמי' (שם): "אילו הן (איזו הם) הראשונים? ואילו הן השניים? רבי פנחס ב"ר חייא ורבי אבא מארי, חד אמר אלו ששלחו בני העיר תחילה, וחרונה (=השני) אמר אלו שהגיעו לידי גזברין תחילה".

19 **י. הַנּוֹתֵן[45] חֲצִי שֶׁקֶל לַחֲבֵרוֹ לְהוֹלִיכוֹ לַשַּׁלְחָנִי לִשְׁקֹל**
20 **אוֹתוֹ עַל יָדוֹ[46], הָלַךְ[47] וּשְׁקָלוֹ עַל יְדֵי עַצְמוֹ[48], כְּדֵי**
21 **שֶׁלֹּא יְמַשְׁכְּנוּ אוֹתוֹ[49], אִם נִתְרְמָה הַתְּרוּמָה - מָעַל**
22 **הַשּׁוֹקֵל[50]; שֶׁזֶּה הַשֶּׁקֶל בִּרְשׁוּת הֶקְדֵּשׁ הוּא, שֶׁכְּבָר**
23 **תָּרְמוּ עַל הֶעָתִיד לִגָּבוֹת, וְנִמְצָא זֶה הִצִּיל עַצְמוֹ[51]**
24 **בְּמָמוֹן הַהֶקְדֵּשׁ וְנֶהֱנָה בַּשֶּׁקֶל הַזֶּה. וְאִם לֹא נִתְרְמָה**
25 **הַתְּרוּמָה - לֹא מָעַל, וְהוּא חַיָּב לִתֵּן לַחֲבֵרוֹ חֲצִי שֶׁקֶל**
26 **שֶׁנָּתַן לוֹ. וְכֵן הַגּוֹזֵל אוֹ הַגּוֹנֵב חֲצִי שֶׁקֶל וּשְׁקָלוֹ[52] -**
27 **יָצָא[53], וְהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם לַבְּעָלִים שְׁנַיִם[54] אוֹ לְהוֹסִיף**
28 **חֹמֶשׁ[55].**

45) שקלים פ"ב מ"ב. 46) בשבילו, כלומר בשביל המשלח. 47) בשוגג. 48) בשביל עצמו. 49) שהרי ממשכנים את מי שאינו נותן שקלים (למעלה פ"א ה"ט). 50) חייב לשלם קרן וחומש להקדש ולהביא קרבן מעילה. ויש אומרים שאף כאן, כמו להלן הי"א, המדובר כשקרבה הבהמה (רא"ש. ועיי"ש עמוד יט הערה 8). 51) שלא ימשכנו אותו ('ירושלמי'). ועצם קיום מצות מחצית השקל לא חשובה הנאה לחייבו קרבן מעילה. משום שמצוות לאו ליהנות ניתנו (רמב"ם בפירוש המשנה). 52) בשביל עצמו. 53) ידי חובתו במצות נתינת מחצית השקל. 54) אם עדיין לא נתרמה התרומה. וזה מוסב על "הגונב", אבל "הגוזל" אינו משלם כפל. 55) אם כפר ונשבע לשקר ושוב הודה (פ"ז מהל' גזילה ה"א).

29 **יא. הַנּוֹתֵן[56] מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל מִן הַהֶקְדֵּשׁ[57], וְנִתְרְמָה**
30 **הַתְּרוּמָה מִמֶּנּוּ - כְּשֶׁיִּסְתַּפְּקוּ מִמֶּנָּה[58], יִתְחַיֵּב**
31 **בִּמְעִילָה, וְיָצָא יְדֵי מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל. נָתְנוּ מִמְּעוֹת**
32 **מַעֲשֵׂר שֵׁנִי - יֹאכַל כְּנֶגְדּוֹ[59] בִּירוּשָׁלַיִם; מִדְּמֵי**
33 **שְׁבִיעִית[60] - יֹאכַל כְּנֶגְדּוֹ בִּקְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית. הָיָה שֶׁל**
34 **עִיר הַנִּדַּחַת - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[61].**

56) שקלים פ"ב מ"ב. 57) בשוגג. שיש בידו שקל של בדק הבית, וסבר שהוא של חולין (רע"ב). 58) כלומר, כשקרבה הבהמה שקנו מאותה התרומה. אבל כל זמן שלא קרבה - הקדש הוא בכל מקום שהוא, ולא נשתנה, ואין חיוב מעילה (פירוש המשנה). 59) יביא כסף חולין מביתו, ויאמר: כל מקום שנמצא חצי השקל של מעשר־שני, יהא מחולל על הכסף הזה. ויקנה עבורו פירות וחלה עליהם קדושת מעשר־שני. וחצי השקל שביד המוכר יוצא לחולין (עי' 'תוספות' קידושין נו. ד"ה מתקיף). ונמצא שלמפרע נקנה הקרבן גם בחצי השקל הזה ויוצא ידי חובת מחצית השקל. והוא־הדין לענין שביעית שבסמוך. 60) שניתנה רק לאכילה ולא להפסד וכו' (ראה בפ"ה מהל' שמיטה ויובל). 61) זה מוסב על מה שנאמר למעלה "נתנו ממעות מעשר שני" - שאם מעשר שני זה היה של עיר הנדחת שדינו להגנז, כמפורש בפ"ד מהל' עכו"ם הט"ו, ואי אפשר להוציאו לחולין, שאם יפדוהו, יהיה טעון שריפה, כמפורש שם לענין הקדש (הי"ג), ולפיכך לא עשה כלום ואינו יוצא ידי חובת מחצית השקל, שהרי חצי שקל זה נשאר באיסורו ולא נקנה ממנו הקרבן. ועי' 'מרכבת המשנה'.

35 **יב. הַמַּפְרִישׁ[62] שִׁקְלוֹ, וְסָבוּר שֶׁהוּא חַיָּב בּוֹ, וְנִמְצָא**
36 **שֶׁאֵינוֹ חַיָּב - לֹא קָדַשׁ[63]. הַמַּפְרִישׁ שְׁנַיִם, וְנִמְצָא**
37 **שֶׁאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אֶחָד: אִם בָּזֶה אַחַר זֶה - הָאַחֲרוֹן**
38 **לֹא קָדַשׁ[64]; וְאִם בְּבַת אַחַת - הָאֶחָד שְׁקָלִים, וְהַשֵּׁנִי**
39 **מוֹתַר שְׁקָלִים[65]. הִפְרִישׁ שִׁקְלוֹ וָמֵת - יִפֹּל לִנְדָבָה[66].**

62) 'ירושלמי' שקלים פ"ב ה"ג. 63) שהקדש בטעות אינו

הקדש. 64) כיון שכבר יצא בראשון. 65) ויוצא לחולין, כמו שכתב בסמוך בהלכה יג. 66) 'ירושלמי' שם ה"ד. והטעם מפני שאמרה התורה בשקלים (שמות ל, טו) "לכפר על נפשותיכם", ואין כפרה למתים ('מנחת חינוך', מצוה קה).

1 יג. הַלּוֹקֵחַ[67] מָעוֹת בְּיָדוֹ וְאָמַר: אֵלּוּ לְשִׁקְלִי, אוֹ
2 שֶׁהָיָה מְלַקֵּט מָעָה מָעָה[68] אוֹ פְּרוּטָה פְּרוּטָה,
3 וּכְשֶׁהִתְחִיל לְלַקֵּט אָמַר: הֲרֵינִי מְלַקֵּט מָעוֹת לְשִׁקְלִי
4 - אֲפִלּוּ לִקֵּט מְלֹא כִּיס, נוֹתֵן מֵהֶן חֲצִי שֶׁקֶל שֶׁהוּא
5 חַיָּב בּוֹ, וְהַשְּׁאָר חֵלִין; שְׁמוֹתַר הַשְּׁקָלִים - חֵלִין[69].

67) 'ירושלמי' שם ה"ג. 68) שקלים פ"ב מ"ג, כבית הלל.
69) שלא התכוון להקדיש אלא עד כדי שקלו, ומה שצירף יותר הוא הקדש בטעות ואינו הקדש.

6 יד. מָעוֹת[70] שֶׁנִּמְצְאוּ בֵּין תֵּבָה שֶׁל שְׁקָלִים לְתֵבָה
7 שֶׁל נְדָבָה[71]: קָרוֹב לִשְׁקָלִים - יִפְּלוּ לִשְׁקָלִים, קָרוֹב
8 לִנְדָבָה - יִפְּלוּ לִנְדָבָה, מֶחֱצָה עַל מֶחֱצָה[72] - יִפְּלוּ
9 לִנְדָבָה[73]; מִפְּנֵי שֶׁהַנְּדָבָה כֻּלָּהּ עוֹלָה לָאִשִּׁים[74],
10 וְהַשְּׁקָלִים מִסְתַּפְּקִין מֵהֶן לְעוֹלוֹת וְלִדְבָרִים אֲחֵרִים[75].

70) שקלים פ"ז מ"א. 71) ראה למעלה בפרק שני ה"ב.
72) הוא ספק מאין נפלו המעות, והולכים לחומרא.
73) שהיא חמורה יותר, כמו שממשיך לבאר. 74) נשרף על האש, ואין הכהנים אוכלים מבשרה. 75) שמשיירי הלשכה עושים צרכי העיר ומגדליה, כמבואר להלן בפ"ד ה"ח.

11 טו. וְכֵן[76] כָּל הַמָּעוֹת הַנִּמְצָאִים בֵּין כָּל תֵּבָה וְתֵבָה
12 - יִפְּלוּ לַקָּרוֹב. נִמְצְאוּ מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה[77]: אִם בֵּין
13 עֵצִים לִלְבוֹנָה נִמְצְאוּ - יִפְּלוּ לִלְבוֹנָה[78], בֵּין קִנִּים[79]
14 לְגוֹזְלֵי עוֹלָה - יִפְּלוּ לְגוֹזְלֵי עוֹלָה[80]. זֶה הַכְּלָל:
15 הוֹלְכִין אַחַר הַקָּרוֹב בְּכֻלָּן[81], מֶחֱצָה לְמֶחֱצָה -
16 לְהַחְמִיר. וְכָל הַמָּעוֹת הַנִּמְצָאוֹת בְּהַר הַבַּיִת -
17 חֵלִין[82]; שֶׁאֵין הַגִּזְבָּר מוֹצִיא מָעוֹת מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה
18 עַד שֶׁהוּא מְחַלְּלָן עַל הַבְּהֵמוֹת שֶׁלּוֹקֵחַ לַקָּרְבָּנוֹת[83].

76) שקלים פ"ז מ"א. 77) בכת"י: "על מחצה". - הרי זה ספק ונותנים הכסף לחמור ביותר, כמו שמבואר.
78) שהיא עצמה קרבן, ואילו עצים אינם אלא מכשירי קרבן. 79) קרבן יונים, שאחד חטאת ואחד עולה.
80) שהעולה כולה כליל, ואילו בקנים יש גם חטאת הנאכלת לכהנים. 81) בין להקל ובין להחמיר.
82) שקלים פ"ז מ"ב. 83) 'ירושלמי' שם ה"ב.

יום רביעי כ"א כסלו ה'תשע"ז

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) נתבארו בו מה עושים מתרומת הלשכה, וממותרה, וממותר שייר הלשכה. ונסתיים בדין הקרבת קרבנות מתרומה חדשה מר"ח ניסן ואילך.

19 א. תְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה מַה יַּעֲשֶׂה בָּהּ? לוֹקְחִין מִמֶּנָּה
20 תְּמִידִין שֶׁל כָּל יוֹם, וְהַמּוּסָפִין, וְכָל קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר,
21 וְנִסְכֵּיהֶם, וְהַמֶּלַח שֶׁמּוֹלְחִין בּוֹ כָּל הַקָּרְבָּנוֹת. וְכֵן
22 הָעֵצִים, אִם לֹא הֵבִיאוּ עֵצִים[2] וְלֹא נִמְצְאוּ אֶלָּא
23 בְּדָמִים. וְהַקְּטֹרֶת, וּשְׁכַר עֲשִׂיָּתָהּ. וְלֶחֶם הַפָּנִים,
24 וּשְׂכַר עוֹשֵׂי לֶחֶם הַפָּנִים. וְהָעֹמֶר, וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם,
25 וּפָרָה אֲדֻמָּה, וְשָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ, וְלָשׁוֹן שֶׁל זְהוֹרִית
26 שֶׁקּוֹשְׁרִין בֵּין קַרְנָיו. כָּל אֵלּוּ בָּאִין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה.

2) כי "זמן קבוע היה למשפחות משפחות לצאת ליערים ולהביא עצים למערכה".

27 ב. אֲבָל פַּר הֶעְלֵם דָּבָר שֶׁל צִבּוּר וּשְׂעִירֵי עֲבוֹדַת
28 כּוֹכָבִים - בַּתְּחִלָּה גּוֹבִין לָהֶן[3], וְאֵינָן בָּאִין מִתְּרוּמַת
29 הַלִּשְׁכָּה. פָּרוֹכוֹת שֶׁל הֵיכָל - תַּחַת בִּנְיַן עֲשׂוּיוֹת,
30 וְאֵינָן בָּאִין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה, אֶלָּא מִקֹּדֶשׁי בֶדֶק
31 הַבַּיִת[4]; אֲבָל פָּרוֹכוֹת שֶׁל שְׁעָרִים - בָּאִין מִתְּרוּמַת
32 הַלִּשְׁכָּה[5]. הַמְּנוֹרָה וּכְלֵי שָׁרֵת - מִצְוָתָן שֶׁיָּבוֹאוּ
33 מִמּוֹתַר הַנְּסָכִים. וּבְהִלְכוֹת כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ וְהָעוֹבְדִים
34 בּוֹ יִתְבָּאֵר מַה הוּא מוֹתַר הַנְּסָכִים. וְאִם לֹא הָיָה לָהֶן
35 מוֹתַר נְסָכִים - יָבִיאוּ מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. בִּגְדֵי כְּהֻנָּה,
36 בֵּין בִּגְדֵי כֹהֵן גָּדוֹל בֵּין שְׁאָר בִּגְדֵי הַכֹּהֲנִים שֶׁעוֹבְדִין
37 בָּהֶן בַּמִּקְדָּשׁ - הַכֹּל מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה.

3) גזבר ההקדש גובה לשם כך מכל אחד מישראל.
4) שבבית הראשון הייתה מחיצה בנוייה שרוחבה אמה, מבדלת בין ההיכל לבין קדש הקדשים, ובבית השני שהיה ההיכל גבוה מאוד ולא יכולה מחיצה בנוייה להתקיים בגובה כזה - עשו שתי פרוכות וביניהן שיעור אמה במקום מחיצת הבניין שבבית ראשון, ולכן, יש לה דין בניין, שהוצאותיו באות מבדק הבית. 5) שנעשו שם לצניעות לכסות על הפתחים.

38 ג. כָּל הַבְּהֵמוֹת הַנִּמְצָאוֹת בִּירוּשָׁלַיִם אוֹ בְּחוּצָה לָהּ
39 בְּקָרוֹב מִמֶּנָּה - בָּאוֹת עוֹלוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּפְסוּלֵי
40 הַמֻּקְדָּשִׁין; נִסְכֵּיהֶן בָּאִין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. וְכֵן עוֹבֵד
41 כּוֹכָבִים שֶׁשָּׁלַח עוֹלָתוֹ[6] מִמְּדִינָה אַחֶרֶת, וְלֹא שָׁלַח
42 עִמָּהּ דְּמֵי נְסָכִים - יָבִיאוּ נִסְכֵּיהֶם מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה.

6) שאין מקבלים מיד עובד כוכבים אלא קרבן עולה בלבד.

43 ד. גֵּר[7] שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ זְבָחִים, אִם יֵשׁ לוֹ נְסָכִים[8] -
44 קְרֵבִין מִשֶּׁלּוֹ, וְאִם לָאו - בָּאִין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה.
45 כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁמֵּת, וְלֹא מִנּוּ אַחֵר תַּחְתָּיו - מַקְרִיבִין
46 אֶת הַחֲבִתִּין מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. מְבַקְּרֵי מוּמִים
47 שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם, וְתַלְמִידֵי חֲכָמִים הַמְלַמְּדִים הִלְכוֹת
48 שְׁחִיטָה לַכֹּהֲנִים וְהִלְכוֹת קְמִיצָה, וְנָשִׁים הַמְגַדְּלוֹת
49 בְּנֵיהֶן[9] לְפָרָה אֲדֻמָּה - כֻּלָּן נוֹטְלִין שְׂכָרָן מִתְּרוּמַת
50 הַלִּשְׁכָּה. וְכַמָּה הוּא שְׂכָרָן? כְּמוֹ שֶׁיִּפְסְקוּ לָהֶן בֵּית
51 דִּין.

7) שאילו ישראל שמת, מקריבים יורשיו נסכיו. אבל גר שמת אין לו יורשים. 8) שהפרישן בחייו. 9) שהיו

שומרים עליהם משעת לידתם שלא יטמאו בשום טומאה בעולם.

ה. בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, שֶׁהִיא הֶפְקֵר, שׁוֹכְרִין בֵּית דִּין שׁוֹמְרִין, שֶׁיִּשְׁמְרוּ מִקְצָת סְפִיחִים[10] שֶׁצָּמְחוּ, כְּדֵי שֶׁיָּבִיאוּ מֵהֶן הָעֹמֶר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם, שֶׁאֵין בָּאִים אֶלָּא מִן הֶחָדָשׁ. וְאֵלּוּ הַשּׁוֹמְרִין נוֹטְלִין שְׂכָרָן מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה.

10) הם הזרעים שצמחו מאליהם, ומותרים באכילה מן התורה אלא שחכמים אסרום גזירה שמא יזרע ויאמר מאליהם צמחו.

ו. מִי שֶׁהִתְנַדֵּב לִשְׁמֹר בְּחִנָּם - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[11]; מִשּׁוּם בַּעֲלֵי זְרוֹעַ, שֶׁמָּא יָבוֹאוּ וְיִטְּלוּם מֵהֶן. לְפִיכָךְ תִּקְּנוּ לָהֶם חֲכָמִים שֶׁיִּטְּלוּ שָׂכָר מִן הַלִּשְׁכָּה, כְּדֵי שֶׁיִּפְרְשׁוּ הַכֹּל מֵאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁאֵלּוּ שׁוֹמְרִים שָׁם.

11) שעל ידי שההקדש ישלם שכר שמירה יתפרסם הדבר שהספיחים הם צורך קרבן, ולא יקחום בעלי זרוע.

ז. מַגִּיהֵי[12] סְפָרִים שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם וְדַיָּנֵי[13] שֶׁדָּנִין אֶת הַגַּזְלָנִין בִּירוּשָׁלַיִם - נוֹטְלִין שְׂכָרָן מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה. וְכַמָּה הָיוּ נוֹטְלִים? תִּשְׁעִים מָנֶה בְּכָל שָׁנָה. וְאִם לֹא הִסְפִּיקוּ לָהֶן[14] - אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָצוּ[15], מוֹסִיפִין לָהֶן כְּדֵי צָרְכָּן, הֵם וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי בֵיתָן[16].

12) "של כל אדם ואדם, שאסור להשהות ספר שאינו מוגה, משום: אל תשכן באהליך עוולה. וראו בית דין שהיו מתעצלים בדבר, והפקירו תרומת הלשכה על כך". 13) הדיינים נוטלים שכר בטלה שהרי אסור ליטול שכר כדי לדון. 14) למזונות. 15) הדיינין לקבל. 16) לפי שבטלו ממלאכתם הוכרחו להספיק להם פרנסתם מכספי הציבור.

ח. כֶּבֶשׁ[17] הָיוּ בּוֹנִין מֵהַר הַבַּיִת לְהַר הַמִּשְׁחָה, שֶׁעָלָיו הָיוּ מוֹצִיאִין פָּרָה אֲדֻמָּה[18], וְכֶבֶשׁ שֶׁמּוֹצִיאִין עָלָיו שָׂעִיר הַמִּשְׁתַּלֵּחַ[19]. וּשְׁנֵיהֶם נַעֲשִׂין מִשְׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה. וְכֵן מִזְבַּח הָעוֹלָה וְהַהֵיכָל וְהָעֲזָרוֹת - נַעֲשִׂין מִשְׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה. אַמַּת הַמַּיִם[20] שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם וְחוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם[21] וְכָל מִגְדְּלוֹתֶיהָ וְכָל צָרְכֵי הָעִיר - בָּאִין מִשְׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה. וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁהִתְנַדֵּב מָעוֹת לְדָבָרִים הָאֵלּוּ אוֹ לַעֲשׂוֹת עִמָּהֶם בְּחִנָּם - אֵין מְקַבְּלִין מִמֶּנּוּ, וַאֲפִלּוּ גֵּר תּוֹשָׁב[22]; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא לָכֶם וָלָנוּ לִבְנוֹת וְגוֹמֵר, וְנֶאֱמַר: וְלָכֶם אֵין חֵלֶק וְגוֹמֵר.

17) גשר. 18) שעשו שני גשרים זה על גבי זה מהר הבית להר המשחה, ועל העליונה הוציאו את הפרה וכל מתעסקיה, כדי שלא יטמאו בטומאת התהום. 19) שעשו גשר מהעזרה שהייתה בקצה העיר, עד חוץ לעיר, שיעבור עליו המשלח את השעיר ביום הכפורים, מפני עמי הארץ שהיו דוחפים אותו למהר הליכתו לצוק, כדי שתושלם הכפרה ויתלבן לשון של זהורית של פתח ההיכל. 20) תיקון הנחל העובר בעזרה. 21) תיקון החומה. 22) גוי שאינו עובד עבודה זרה.

ט. מוֹתַר תְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה וּשְׁיָרֵי הַלִּשְׁכָּה - לוֹקְחִין בּוֹ זְכָרִים וְיַקְרִיבוּ כֻּלָּן עוֹלוֹת; שֶׁתְּנַאי בֵּית דִּין הוּא עַל כָּל הַמּוֹתָרוֹת שֶׁיַּקְרִיבוּ עוֹלַת בְּהֵמָה. אֲבָל לֹא עוֹלַת הָעוֹף, שֶׁאֵין בְּקָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר עוֹף. וְאֵלּוּ הָעוֹלוֹת הַבָּאִין מִמּוֹתַר הַשְּׁקָלִים, הֵם הַנִּקְרָאִים קַיִץ לַמִּזְבֵּחַ[23].

23) שכשהמזבח בטל מביאים מהם עולות, כמו שדרך בני אדם להעלות מיני מתיקה על השולחן בגמר סעודתם.

י. שְׁקָלִים שֶׁלֹּא הִסְפִּיקוּ לָהֶן לְכָל קָרְבְּנוֹת הַצִּבּוּר - מוֹצִיאִין אֶת הָרָאוּי לָהֶם מִקָּדְשֵׁי בֶּדֶק הַבַּיִת; אֲבָל אֵין בֶּדֶק הַבַּיִת מוֹצִיא אֶת הָרָאוּי לוֹ מִקָּדְשֵׁי הַמִّזְבֵּחַ[24].

24) ופירושה לדעת רבינו היא, שאם נחסר מעות לקדשי מזבח לוקחים את החסר מקדשי בדק הבית אבל לא להיפך. והראב"ד חולק עליו.

יא. מִשֶּׁגִּיעַ רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, אֵין מַקְרִיבִין קָרְבְּנוֹת צִבּוּר אֶלָּא מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה. וְאִם לֹא בָּאָה הַחֲדָשָׁה - לוֹקְחִין מִן הַיְּשָׁנָה[25]. לְפִיכָךְ, אִם הִגִּיעַ רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, וְיֵשׁ עִמָּהֶן בְּהֵמוֹת לִתְמִידִים מִתְּרוּמָה יְשָׁנָה - פּוֹדִין אוֹתָן וְיוֹצְאִין לְחֻלִּין, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן תְּמִימִין[26], וְיִפְּלוּ דְּמֵיהֶן לִתְרוּמָה יְשָׁנָה שֶׁמְּקַיְּצִין בָּהּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ; שֶׁתְּנַאי בֵּית דִּין הוּא עַל כָּל הַבְּהֵמוֹת שֶׁלּוֹקְחִין לִתְמִידִין, שֶׁאִם לֹא יִהְיוּ צְרִיכִין לָהֶן - יֵצְאוּ לְחֻלִּין.

25) "קרבנות ציבור הבאין באחד בניסן מצוה להביא מן החדש ואם הביא מן הישן יצא אלא שחיסר מצוה". 26) והלכה היא שאין קדשים יוצאים לחולין על ידי פדיון אלא אם כן נפל בהם מום.

יב. וְכָךְ הָיוּ עוֹשִׂין בְּמוֹתַר הַקְּטֹרֶת[27]: מִשֶּׁגִּיעַ רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, מְחַלְּלִין אוֹתוֹ עַל שְׂכַר הָאֲמָנִין[28], וְחוֹזְרִין מְעוֹת הַשָּׂכָר לְקֵיץ הַמִּזְבֵּחַ, וְנוֹטְלִין הָאֲמָנִין מוֹתַר הַקְּטֹרֶת בִּשְׂכָרָן, וְחוֹזְרִין וְלוֹקְחִין אֶת הַקְּטֹרֶת מֵהֵן מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה, כְּדֵי לְהַקְרִיבָהּ מִמְּעוֹת תְּרוּמָה חֲדָשָׁה. וְאִם אֵין לָהֶן תְּרוּמָה חֲדָשָׁה - מַקְטִירִין אוֹתָהּ מִתְּרוּמָה יְשָׁנָה[29].

27) שהלכה למשה מסיני שהקטורת תהיה במשקל שס"ח מנים, ואין מקריבים מהם אלא שנ"ד מנים לשנ"ד ימים של שנות הלבנה, מנה לכל יום, ועוד שלושה מנים יתירים שמקטירין ביום הכפורים בקדשי הקדשים, נשארו אחד עשר מנים יתירים בכל שנה. 28) מפטמי הקטורת ששכרם מתרומת הלשכה. 29) משנה שעברה.

סְלִיקוּ לְהוּ הִלְכוֹת שְׁקָלִים

הִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ

הוּא מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא: לְחַשֵּׁב וְלֵידַע וְלִקְבֹּעַ בְּאֵי זֶה יוֹם תְּחִלַּת כָּל חֹדֶשׁ מֵחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה[1].
וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

1) שנאמר "החודש הזה לכם ראש חדשים" (שמות יב, ב) "וזו היא מצות קידוש החודש" (ספר המצוות, עשה קנג).

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) נתבאר בו ההבדל בין חדשי הלבנה לחדשי החמה, ושמצוה מן התורה על ב"ד לחשב ולידע ולהודיע על קידוש החודש, ונסתיים הפרק בדין אין קובעין חדשים בחוץ לארץ.

1 **א. חָדְשֵׁי הַשָּׁנָה הֵם חָדְשֵׁי הַלְּבָנָה[2], שֶׁנֶּאֱמַר: עֹלַת**
2 **חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ[3], וְנֶאֱמַר: הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ**
3 **חֳדָשִׁים. כָּךְ אָמְרוּ חֲכָמִים[4]: הֶרְאָה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ**
4 **הוּא לְמֹשֶׁה בְּמַרְאֵה הַנְּבוּאָה דְּמוּת לְבָנָה וְאָמַר לוֹ:**
5 **כָּזֶה רְאֵה וְקַדֵּשׁ[5]. וְהַשָּׁנִים שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִין הֵם שְׁנֵי**
6 **הַחַמָּה[6], שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב[7].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"... הראה לו הקב"ה למשה במראה הנבואה דמות לבנה ואמר לו כזה ראה וקדש".

וצריך להבין מדוע שינה ממקור הדברים במכילתא דרשב"י "הראה לו הקב"ה למשה באצבע דמות הלבנה כו'" ולא הזכיר כלל שהראהו במראה הנבואה, ובפרט שהלשון "כזה ראה וקדש" הוא ציווי על קידוש החודש על־ידי בית־דין שבכל הדורות שנעשה על ידי ראיית הלבנה בפועל ממש ופשיטא שאם יבואו עדים ויאמרו שראו את מולד הלבנה במראה הנבואה אין מקדשים על פיהם.

והביאור בזה: במכילתא הקשה "והלא כל הדברות שנתדבר על משה לא נתדבר עמו אלא ביום, החודש הזה הראהו בלילה וכיצד היה מדבר עמו ביום והראהו בלילה, ומתרץ שנדבר ביום עם חשיכה והראהו החודש בחשכה". אמנם תירוץ זה הוא דחוק, שהרי מיד אחר הציווי על קידוש החודש נאמר הציווי לקרבן פסח - "ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית" והרי לא מצינו שיהיה הפסק בין הדברים בקריאה נוספת ומיוחדת, וא"כ קשה תירוץ המכילתא שלפיו היה הפסק גדול ביניהם. לכן כתב הרמב"ם שמה שהראהו היה במראה הנבואה וממילא כל הדיבור אל משה היה ביום ומה שהראהו היה במראה הנבואה.

ראיה להסבר זה מצינו בגמרא במסכת פסחים ששאלה "וממאי דבריש ירחא קאי דילמא בארבעה או בחמשה בירחא קאי" והלא פשיטא לכו"ע שהדיבור היה בר"ח שנתקשה משה בראיית הלבנה. ועל פי האמור מובן שמכיוון שהראהו במראה הנבואה הרי שיכול להיות גם בחמשה בניסן.

על פי יין מלכות סימן נ.

2) שכל אחד מהם הוא "תשעה ועשרים יום, ושתים־עשרה שעות, ושבע מאות ושלושה ותשעים חלקים (היינו ארבעים וארבע דקות וחלק אחד, לפי חשבון של שמונה־עשר חלקים בכל דקה), וזהו חדשה של לבנה" (להלן פ"ו, ה"ג). 3) כלומר בחידושו, וזה אפשר לומר על הלבנה בלבד, שאורה מתחדש אחרי שנעלם. [וכן לשון הרמב"ם ב'מאמר העיבור': "ומאחר שאמר הצור יתברך זאת עולת חודש בחדשו לחדשי השנה, נתחייבנו למנות חדשינו בלבנה, כי באיזהו חודש יתבאר בו החידוש, ואין זה אלא ללבנה"]. 4) [מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי, פרשת בא (מהדורת הרי"נ אפשטיין ע' 8)]. 5) כשתראה את הלבנה בשיעור זה, תקדש אותו יום לראש חודש, הרי שהמדובר בחדשי הלבנה. 6) "שנת החמה היא שלש מאות חמשה וששים יום ושש שעות" (להלן פ"ו, ה"ד). 7) כלומר "שמור אביב של תקופה שיהא בחודש ניסן" (סנהדרין יג:), וכן כתב רבינו להלן פ"ד, ה"א.

7 **ב. וְכַמָּה יִתְרָה שְׁנַת הַחַמָּה עַל שְׁנַת הַלְּבָנָה?[8] קָרוֹב**
8 **מֵאַחַד עָשָׂר יוֹם[9]. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁיִּתְקַבֵּץ מִן הַתּוֹסֶפֶת**
9 **הַזֹּאת כְּמוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם, אוֹ פָּחוֹת מְעַט אוֹ יוֹתֵר מְעַט**
10 **- מוֹסִיפִין חֹדֶשׁ אֶחָד[10], וְעוֹשִׂין אוֹתָהּ הַשָּׁנָה שְׁלֹשָׁה**
11 **עָשָׂר חֹדֶשׁ, וְהִיא הַנִּקְרֵאת שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת[11]. שֶׁאִי**
12 **אֶפְשָׁר לִהְיוֹת הַשָּׁנָה[12] שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ וְכָךְ וְכָךְ**
13 **יָמִים[13], שֶׁנֶּאֱמַר: לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה - חֳדָשִׁים אַתָּה מוֹנֶה**
14 **לְשָׁנָה, וְאִי אַתָּה מוֹנֶה יָמִים[14].**

8) כלומר שנה פשוטה שאין בה אלאשנים עשר חדש בלבד (להלן פ"ו, ה"ד). 9) המספר המדויק (להלן שם): "עשרה ימים, ואחת ועשרים שעות, ומאתים וארבעה חלקים". 10) כדעת רבן שמעון בן גמליאל (ראש השנה יט:). שעיבור השנה הוא חודש (ולא כדעת תנא־קמא שם, שאמר "שלושים יום"), כלומר "רצה חודש, רצה שלשים". וכן כתב רבינו להלן פ"ד הי"ז: "שהרשות לבית־דין להוסיפו מלא או חסר", וכדעת רב פפא שם. 11) דוגמת אשה שנוסף לה עובר, שנקראת "מעוברת". 12) כל שנה ושנה. 13) "קרוב לאחד עשר יום", כנ"ל, במקום חודש אחד נוסף אחת לשתים או לשלוש שנים. 14) מגילה ה, א.

15 **ג. הַלְּבָנָה נִסְתֶּרֶת בְּכָל חֹדֶשׁ[15] וְאֵינָהּ נִרְאֵית כְּמוֹ שְׁנֵי**
16 **יָמִים[16], אוֹ פָּחוֹת[17] אוֹ יוֹתֵר מְעַט[18]; כְּמוֹ יוֹם אֶחָד**
17 **קֹדֶם שֶׁתִּדְבַּק בַּשֶּׁמֶשׁ[19] בְּסוֹף הַחֹדֶשׁ, וּכְמוֹ יוֹם אֶחָד**
18 **אַחַר שֶׁתִּדְבַּק בַּשֶּׁמֶשׁ וְתֵרָאֶה בַּמַּעֲרָב[20] בָּעֶרֶב. וּבְלֵיל**
19 **שֶׁתֵּרָאֶה בַּמַּעֲרָב אַחַר שֶׁנִּסְתְּרָה - הוּא תְּחִלַּת הַחֹדֶשׁ,**
20 **וּמוֹנִין מֵאוֹתוֹ הַיּוֹם תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם; וְאִם יֵרָאֶה**
21 **הַיָּרֵחַ לֵיל שְׁלֹשִׁים - יִהְיֶה יוֹם שְׁלֹשִׁים רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ,**
22 **וְאִם לֹא יֵרָאֶה - יִהְיֶה רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ יוֹם אֶחָד**
23 **וּשְׁלֹשִׁים, וְיִהְיֶה יוֹם שְׁלֹשִׁים מֵחֹדֶשׁ שֶׁעָבַר. וְאֵין**

נִזְקָקִין לַיָּרֵחַ[21] בְּלֵיל אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים, בֵּין שֶׁנִּרְאָה בֵּין שֶׁלֹּא נִרְאָה; שֶׁאֵין לְךָ חֹדֶשׁ לְבָנָה יוֹתֵר עַל שְׁלֹשִׁים יוֹם[22].

15) הלבנה יש לה צורת כדור, והיא מקבלת אורה מן השמש. מכאן השינויים בגודל השטח המואר של הלבנה, המותנה במצב הלבנה כלפי השמש. המצב שבו השמש והלבנה נמצאות מעבר האחד של הארץ, מכוונות זו למטה מזו על קו אחד, נקרא התקבצות הלבנה עם השמש. הירח נמצא אז בין הארץ ובין השמש. הצד המואר של הירח מופנה לשמש, והצד הבלתי מואר - לארץ. יום אחד לפני ההתקבצות, אין פס האור הצר של הלבנה הישנה נראה, מפני שהוא קטן מאד, ויום אחד אחר ההתקבצות - אין הפס הצר של אור הלבנה החדשה נראה - מאותה הסיבה. 16) רבי זירא בשם רב נחמן: עשרים וארבע שעות נסתרת הלבנה. לאנשי בבל נסתרת הלבנה הישנה בשש שעותיה האחרונות, והחדשה - בשמונה עשרה השעות הראשונות; לאנשי ארץ־ישאל - הישנה בשמונה עשרה השעות האחרונות, והחדשה בשש השעות הראשונות (ראש השנה כ:). בשעות אלה אין הלבנה נראית, מכיון שקו האור שלה קטן מדי. הרמב"ם מדבר על "שני ימים" בדרך כלל (רוב המקרים), והתלמוד מדבר על "עשרים וארבע שעות" - מינימום (לחם־משנה). 17) כשהאויר זך היא נראית יותר מוקדם. 18) בדפוס רומי ר"מ, וכן בדפוס קושטא, חסירה המילה "מעט". 19) שתתקבץ עם השמש, כמבואר בהערה טו. 20) הלבנה לאחר חידושה, נמצאת תמיד במערב. 21) אין צורך לראות את הירח. 22) הזמן בין התקבצות אחת של השמש והירח עד ההתקבצות השניה הוא עשרים ותשעה יום, שתים עשרה שעות, ארבעים וארבע דקות וחלק אחד. מכאן הוודאות שבליל שלושים ואחד כבר התחיל החודש החדש.

ד. חֹדֶשׁ שֶׁיִּהְיֶה תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים, וְיֵרָאֶה יָרֵחַ בְּלֵיל שְׁלֹשִׁים - נִקְרָא חֹדֶשׁ חָסֵר; וְאִם לֹא יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ[23], וְיִהְיֶה הַחֹדֶשׁ שֶׁעָבַר שְׁלֹשִׁים יוֹם - נִקְרָא חֹדֶשׁ מְעֻבָּר[24], וְנִקְרָא חֹדֶשׁ מָלֵא. וְיָרֵחַ שֶׁיֵּרָאֶה בְּלֵיל שְׁלֹשִׁים - הוּא הַנִּקְרָא יָרֵחַ שֶׁנִּרְאָה בִּזְמַנּוֹ[25]; וְאִם נִרְאָה בְּלֵיל אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים, וְלֹא נִרְאָה בְּלֵיל שְׁלֹשִׁים - הוּא נִקְרָא יָרֵחַ שֶׁנִּרְאָה בְּלֵיל עִבּוּרוֹ[26].

23) בליל שלושים. אז יתחיל החודש החדש בליל שלושים ואחד. 24) בגלל תוספת היום לחודש שעבר. 25) ראש השנה כה, א. 26) ר"ה שם.

ה. אֵין רְאִיַּת הַיָּרֵחַ מְסוּרָה לְכָל אָדָם[27] כְּמוֹ שַׁבָּת בְּרֵאשִׁית[28], שֶׁכָּל אֶחָד מוֹנֶה שִׁשָּׁה וְשׁוֹבֶת בַּשְּׁבִיעִי[29]; אֶלָּא לְבֵית דִּין הַדָּבָר מָסוּר, עַד שֶׁיְּקַדְּשׁוּהוּ בֵּית דִּין[30] וְיִקְבְּעוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ - הוּא שֶׁיִּהְיֶה רֹאשׁ חֹדֶשׁ; שֶׁנֶּאֱמַר: הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם[31] - עֵדוּת זוֹ תִּהְיֶה מְסוּרָה לָכֶם.

27) כלומר, אין כל אדם רשאי לקבוע ראש־חודש ולעשות המועדים על פי ראייתו הוא. 28) הכוונה לכל השבתות, וההוספה "בראשית" באה כדי למנוע טעות, כי גם המועדים נקראים "שבת". 29) [ראה בפ"ב מהל' שבת הכ"ב]. 30) "מועדי ה' צריכין קידוש ב"ד, שבת בראשית אין צריכה קידוש ב"ד" (נדרים עח:), כלומר מקדשים את החודש לשם קביעת המועדים, אבל אין מקדשים יום ראשון בשבוע, כדי לעשות שבת ביום השביעי. 31) המילה "לכם" מיותרת, וללמד באה ש"עדות זו תהא מסורה **לכם**", כלומר קבלת עדי ראיה וקידוש החודש מסורים לחשובי הדור בלבד, כגון משה ואהרן, הנזכרים בפסוק הקודם "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן" (ראש השנה כב.).

ו. בֵּית דִּין מְחַשְּׁבִין בְּחִשְּׁבוֹנוֹת[32] כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּחַשְּׁבִים הָאִיצְטַגְנִינִים[33], שֶׁיּוֹדְעִין מְקוֹמוֹת הַכּוֹכָבִים[34] וּמַהֲלָכָם[35], וְחוֹקְרִים וּמְדַקְדְּקִים[36], עַד שֶׁיֵּדְעוּ אִם אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה הַיָּרֵחַ בִּזְמַנּוֹ, שֶׁהוּא לֵיל שְׁלֹשִׁים, אוֹ אִי אֶפְשָׁר. אִם יָדְעוּ שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה - יוֹשְׁבִין וּמְצַפִּין לְעֵדִים כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, שֶׁהוּא יוֹם שְׁלֹשִׁים. אִם בָּאוּ עֵדִים, וּדְרָשׁוּם וַחֲקָרוּם כַּהֲלָכָה[37] וְנֶאֱמְנוּ דִּבְרֵיהֶם[38] - מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ; וְאִם לֹא נִרְאָה, וְלֹא בָּאוּ עֵדִים - מַשְׁלִימִין שְׁלֹשִׁים[39], וְיִהְיֶה חֹדֶשׁ מְעֻבָּר. וְאִם יָדְעוּ בְּחֶשְׁבּוֹן שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיֵּרָאֶה - אֵין יוֹשְׁבִים יוֹם שְׁלֹשִׁים וְאֵין מְצַפִּין לְעֵדִים. וְאִם בָּאוּ עֵדִים - יוֹדְעִין בְּוַדַּאי שֶׁהֵן עֵדֵי שֶׁקֶר[40], אוֹ שֶׁנִּרְאָת לָהֶם דְּמוּת לְבָנָה מִן הֶעָבִים[41] וְאֵינָהּ הַלְּבָנָה הַוַּדָּאִית.

32) עיי"ש כ, ב. 33) החוזים בכוכבים. 34) יש קרובים לשמש ולארץ, ויש רחוקים מהם. 35) מסלול ההקפה של הקרובים לשמש, קטן יותר ממסלול הכוכבים הרחוקים יותר. 36) בחשבון. 37) פרטי החקירה מובאים במשנה ראש השנה כג, ב. ועי' להלן פ"ב, ה"ד. 38) על־ידי התאמה לחשבון הבית־דין. 39) לחודש שיצא. 40) ראש השנה כג, ב. 41) "תנו רבנן, פעם אחת נתקשרו שמים בעבים ונראית דמות לבנה..." (ראש השנה כה.).

ז. מִצְוַת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה עַל בֵּית דִּין, שֶׁיְּחַשְּׁבוּ וְיֵדְעוּ אִם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ אוֹ לֹא יֵרָאֶה, וְשֶׁיִּדְרְשׁוּ אֶת הָעֵדִים[42] עַד שֶׁיְּקַדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ[43], וְיִשְׁלְחוּ וְיוֹדִיעוּ[44] שֶׁאָר הָעָם בְּאֵי זֶה יוֹם הוּא רֹאשׁ חֹדֶשׁ, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ בְּאֵי זֶה יוֹם הֵן הַמּוֹעֲדוֹת[45]; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ, וְנֶאֱמַר: וְשָׁמַרְתָּ אֶת הַחֻקָּה[46] הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ.

42) "ואומרים לו (=לעד): כיצד ראית את הלבנה, לפני החמה או לאחר החמה..." (ראש השנה כג:). וראה להלן פ"ב ה"ב, והערה ח. 43) כתוב "החודש הזה לכם" - "עדות זו תהא מסורה לכם" (ר"ה כב.), כלומר תפקיד בית־דין הוא לברר את אמיתות דברי העדים **בכל** הדרכים, גם על־פי החשבון וגם על־ידי חקירת העדים. 44) "על ששה חדשים השלוחין יוצאין..." (ר"ה יח.). 45) "על ניסן מפני הפסח - על אלול מפני ראש השנה, ועל תשרי מפני תקנת המועדות" (שם). 46) כרבי עקיבא שאמר: חוקה זו נאמרה לענין פסח (מנחות לו:). וכן הביאה

הרמב"ם ב'ספר המצוות' מצוה קנג בשם המכילתא [ובפ"ד מהל' תפילין ה"י, הביאה לענין תפילין, וצ"ע].

ח. אֵין מְחַשְּׁבִין וְקוֹבְעִין חֳדָשִׁים וּמְעַבְּרִין שָׁנִים אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[47], שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תּוֹרָה, וּדְבַר ה' מִירוּשָׁלָיִם[48]. וְאִם הָיָה אָדָם גָּדוֹל בְּחָכְמָה, וְנִסְמַךְ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְיָצָא לְחוּץ לָאָרֶץ, וְלֹא הִנִּיחַ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּמוֹתוֹ - הֲרֵי זֶה מְחַשֵּׁב וְקוֹבֵעַ חֳדָשִׁים וּמְעַבֵּר שָׁנִים בְּחוּצָה לָאָרֶץ[49]. וְאִם נוֹדַע לוֹ שֶׁנַּעֲשָׂה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אָדָם גָּדוֹל כְּמוֹתוֹ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר גָּדוֹל מִמֶּנּוּ - הֲרֵי זֶה אָסוּר לִקְבֹּעַ וּלְעַבֵּר בְּחוּצָה לָאָרֶץ[50]; וְאִם עָבַר וְקָבַע וְעִבֵּר - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[51].

47) כל זה יוצא מן הסיפור על חנינא בן אחי רבי יהושע, שהיה מעבר שנים וקובע חדשים בחוץ לארץ, ומיחו בו חכמים (ברכות סג.). 48) שם סג, ב. 49) כן עשה רבי עקיבא (שם סג.). 50) גם המעשה ברבי חנינא היה כך, שכשירד לגולה לא הניח כמותו בארץ ישראל, ובינתיים "נעשו הגדיים תיישים", כלומר גדולים בחכמה כמוהו (שם). 51) שם.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) ביאר בו רבינו מי הם הכשרים להעיד בקידוש החודש, קלקול הבייתוסים בזה, כיצד מקבלים העדים. ונסתיים הפרק בדין קידוש החודש בשוגג ובטעות.

א. אֵין כָּשֵׁר לְעֵדוּת הַחֹדֶשׁ אֶלָּא שְׁנֵי אֲנָשִׁים כְּשֵׁרִים, הָרְאוּיִין לְהָעִיד בְּכָל דָּבָר וְדָבָר[2]; אֲבָל נָשִׁים וַעֲבָדִים[3] - הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר פְּסוּלֵי עֵדוּת, וְאֵין מְעִידִין. אָב וּבְנוֹ שֶׁרָאוּ אֶת הַיָּרֵחַ - יֵלְכוּ לְבֵית דִּין לְהָעִיד; לֹא מִפְּנֵי שֶׁעֵדוּת הַחֹדֶשׁ כְּשֵׁרָה בִּקְרוֹבִים[4], אֶלָּא שֶׁאִם יִמָּצֵא אֶחָד מֵהֶן פָּסוּל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא גַּזְלָן וְכֵיוָצֵא בּוֹ מִשְּׁאָר הַפַּסְלָנוּת[5] - יִצְטָרֵף הַשֵּׁנִי עִם אַחֵר וְיָעִידוּ. וְכָל הַפָּסוּל לְעֵדוּת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[6], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא כָּשֵׁר מִן הַתּוֹרָה[7] - פָּסוּל לְעֵדוּת הַחֹדֶשׁ[8].

2) להוציא פסולים מדרבנן, כגון משחק בקוביא ומפריחי יונים, שכשרים במקרים מסוימים, כגון להעיד על אשה שמת בעלה, אבל אינם כשרים **בכל דבר ודבר**. ולפיכך הם פסולים בקידוש החודש (ר"ה כב.). 3) גויים שמכרו עצמם לישראל, ומלו וטבלו לשם עבדות, ודינם בכל דבר כמו אשה. ועי' רמב"ם פ"ט מהל' עדות ה"ב וה"ד. 4) מחלוקת תנא־קמא ורבי יוסי ורבי שמעון (שם), ופסק כת"ק וכרבי יוסי, שקרובים פסולים לעדות החודש. 5) גזלן פסול מן התורה, וכן כל מי שעבר עבירה שחייבים עליה מלקות מן התורה (רמב"ם פ"י מהל' עדות ה"ג וה"ד). 6) מדרבנן. 7) כגון המשחק בקוביא ומפריחי יונים (ר"ה כב.). 8) "זה הכלל: כל עדות שאין האשה כשרה לה, אף הן אינן כשרים לה" (שם), ומכיוון שאשה פסולה לעדות החודש, אף פסולי דרבנן פסולים לעדות החודש.

ב. דִּין תּוֹרָה שֶׁאֵין מְדַקְדְּקִין בְּעֵדוּת הַחֹדֶשׁ[9]; שֶׁאֲפִלּוּ קִדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ עַל פִּי עֵדִים, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין בְּעֵדוּת זוֹ - הֲרֵי זֶה מְקֻדָּשׁ[10]. לְפִיכָךְ הָיוּ בָּרִאשׁוֹנָה[11] מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ מִכָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל[12], שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת[13] עַד שֶׁיִּוָּדַע לְךָ שֶׁזֶּה פָּסוּל. מִשֶּׁקִּלְקְלוּ הַבַּיְתוֹסִים[14], וְהָיוּ שׁוֹכְרִין אֲנָשִׁים לְהָעִיד שֶׁרָאוּ, וְהֵם לֹא רָאוּ[15], הִתְקִינוּ[16] שֶׁלֹּא יְקַבְּלוּ בֵּית דִּין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ אֶלָּא מֵעֵדִים שֶׁמַּכִּירִין בֵּית דִּין אוֹתָן שֶׁהֵם כְּשֵׁרִים[17], וְשֶׁיִּהְיוּ דוֹרְשִׁין וְחוֹקְרִים בָּעֵדוּת[18].

9) לשאול אותם באיזו שעה ובאיזה מקום ראו את הלבנה. בדבר זה אין צורך מדין תורה, שהרי כל השאלות האלה אינן באות אלא לעשותם "עדות שאתה יכול להזימה" (הל' עדות פ"ב, ה"ה) וכל עדות שאינה ראויה להזמה אינה עדות (הל' רוצח, פ"ב ה"ט), וכאן אפילו אם יזימו אותם, עדותם קיימת והחודש מקודש, כמו שממשיך הרמב"ם לבאר בהלכה זו (וראה למעלה פ"א ה"ז, שמצות־עשה לדרוש אותם היאך ראו את הלבנה, אם לפני החמה וכו', וראה לחם־משנה כאן). וראה בהערה דלהלן. 10) 'ירושלמי' ר"ה פ"ג, ה"א: "קידשוהו ואחר־כך נמצאו העדים זוממין־הרי זה מקודש" (וראה כתובות כא: 'תוספות' ד"ה הנח). וכ"ה בתוספתא ר"ה, פ"ב, ה"א: "קידשו את החודש בזמנו ונמצאו עדים זוממין (שבאו עדים אחרים ואמרו להם היאך אתם מעידים כן, והלא באותו זמן עמנו הייתם במקום אחר) הרי זה מקודש". וראה להלן ה"י, שאם קידשו ב"ד את החודש והיו מוטעין - הרי זה מקודש. 11) לפני שקלקלו הבייתוסים. 12) אף אם לא הכירו אותו. 13) אף־על־פי שאין מכירים אותו. 14) תלמידי ביתוס, חבריהם של הצדוקים [ובדפוס רומי: "המינים", וכ"ה בכת"י במשנה ר"ה כב. ובפירוש רבינו נתן, אב הישיבה שם, ויתכן כי בדפוסים שלנו נשתנה ע"י הצנזורה]. 15) כדי להטעות את החכמים. ופעם אחת, שכרו שני בני אדם בארבע מאות זוז, שיעידו עדות שקר בראיית הלבנה (ר"ה כב:). ופירש רש"י שחל אז ל' אדר בשבת, והירח לא נראה בזמנו. ושכרום הצדוקים, שיעידו שראו את הירח בליל שבת, כדי שהנפת העומר תהיה ביום ראשון בשבוע, לחזק דעתם בפירוש הפסוק "ממחרת השבת יניפנו" (ויקרא כג, יא), שהכוונה ממחרת **השבת** ממש, בניגוד לדעת חז"ל, שהכוונה למחרת יום־טוב ראשון (ראה מנחות סה. וסו.). 16) חכמינו (ר"ה כב.). 17) שם. 18) באיזו שעה, ובאיזה מקום וכו' כתריס בפני עדי שקר. [והמקור הוא בר"ה כה: "נחקרו העדים", הרי שצריך לחקור אותם, ולפי דברי הירושלמי הנ"ל - על כרחנו שתקנת חכמים היא].

ג. לְפִיכָךְ[19], אִם לֹא יִהְיוּ בֵּית דִּין יוֹדְעִים אֶת הָעֵדִים שֶׁרָאוּ אֶת הַיָּרֵחַ, מְשַׁלְּחִין אַנְשֵׁי הָעִיר שֶׁנִּרְאָה בָּהּ עִם הָעֵדִים שֶׁרָאוּ עֵדִים אֲחֵרִים[20], שֶׁמְּזַכִּין אוֹתָן[21] לְבֵית דִּין, וּמוֹדִיעִין אוֹתָן שֶׁאֵלּוּ כְּשֵׁרִים הֵם, וְאַחַר כָּךְ מְקַבְּלִין מֵהֶם.

19) מכיון שתיקנו לקבל עדות ממכירים בלבד. 20) במשנה ר"ה כב. כתוב: "משלחין אחר עמו", דהיינו זוג אחר - שני עדים (שם כב:). וכ"ה בתוספתא (צוקרמנדל ע'

210) "משלחין עדיו עמו", בניגוד לדעת הירושלמי (ר"ה פ"ב ה"א) ש"אחר" היינו עד אחד ממש, כיון ש"בדין היה שלא יהו צריכין עדים, והן אמרו שיהו צריכין עדים, והן אמרו אחד נאמן". 21) מעידים עליהם שמכירים אותם ככשרים וכזכאים להעיד.

1 **ד. בֵּית דִּין מְחַשְּׁבִין[22] בַּדְּרָכִים שֶׁהָאִצְטַגְנִינִין**
2 **מְחַשְּׁבִין בָּהֶם, וְיוֹדְעִין הַלְּבָנָה, כְּשֶׁתֵּרָאֶה בְּחֹדֶשׁ זֶה,**
3 **אִם תִּהְיֶה בִּצְפוֹן הַשֶּׁמֶשׁ אוֹ בִּדְרוֹמָהּ[23], וְאִם תִּהְיֶה**
4 **רְחָבָה אוֹ קְצָרָה[24], וּלְהֵיכָן יִהְיוּ רָאשֵׁי קַרְנֶיהָ**
5 **נוֹטִין[25]; וּכְשֶׁיָּבוֹאוּ הָעֵדִים לְהָעִיד, בּוֹדְקִין אוֹתָם[26]:**
6 **כֵּיצַד רְאִיתֶם אוֹתָהּ - בְּצָפוֹן אוֹ בְּדָרוֹם? לְהֵיכָן הָיוּ**
7 **קַרְנֶיהָ נוֹטוֹת?[27] כַּמָּה הָיְתָה גְּבוֹהָה בִּרְאִיַּת**
8 **עֵינֵיכֶם?[28] וְכַמָּה הָיְתָה רְחָבָה? אִם נִמְצְאוּ דִּבְרֵיהֶם**
9 **מְכֻוָּנִין[29] לְמַה שֶּׁנּוֹדָע בְּחֶשְׁבּוֹן - מְקַבְּלִין אוֹתָם[30],**
10 **וְאִם לֹא נִמְצְאוּ דִּבְרֵיהֶם מְכֻוָּנִין - אֵין מְקַבְּלִין אוֹתָם.**

22) ראה למעלה פ"א ה"ו. 23) הלבנה מתרחקת מן השמש פעם לצד צפון ופעם לצד דרום. 24) רוחב קו האור של חרמש הלבנה, משתנה בהתאם לקרבתה לשמש או לריחוקה ממנה. 25) לאיזה צד יהיו נוטים קרני האור של הלבנה, לצד צפון או לצד דרום. 26) ראש השנה כג, ב. 27) ר"ה שם. ועיין שם בפירוש הרע"ב ובפירוש המשניות להרמב"ם. 28) גבוהה מן האופק לפי ראות העין. 29) מתאימים. 30) ומקדשים את החודש על־פי עדי הראיה.

11 **ה. אָמְרוּ הָעֵדִים: רְאִינוּהוּ בַּמַּיִם[31] אוֹ בְּעָבִים[32] אוֹ**
12 **בַּעֲשָׁשִׁית[33], אוֹ שֶׁרָאוּ מִקְצָתוֹ בָּרָקִיעַ וּמִקְצָתוֹ**
13 **בְּעָבִים[34] אוֹ בַּמַּיִם[35] אוֹ בַּעֲשָׁשִׁית[36] - אֵין זוֹ רְאִיָּה[37],**
14 **וְאֵין מְקַדְּשִׁין עַל רְאִיָּה זֹאת. אָמַר אֶחָד: רְאִיתִיו**
15 **גָּבוֹהַּ[38] בְּעֵינַי[39] כְּמוֹ[40] שְׁתֵּי קוֹמוֹת, וְאָמַר הַשֵּׁנִי: כְּמוֹ**
16 **שָׁלֹשׁ קוֹמוֹת הָיָה גָּבוֹהַּ - מִצְטָרְפִין[41]. אָמַר הָאֶחָד:**
17 **כְּמוֹ שָׁלֹשׁ קוֹמוֹת, וְהַשֵּׁנִי אָמַר: כְּמוֹ חָמֵשׁ - אֵין**
18 **מִצְטָרְפִין[42]; וּמִצְטָרֵף אֶחָד מֵהֶם עִם שְׁנֵי שֶׁיָּעִיד**
19 **כְּמוֹתוֹ[43], אוֹ יִהְיֶה בֵּינֵיהֶן קוֹמָה אֶחָת[44].**

31) בנהר או במעין בבואה של הירח. 32) מאיר מבעד לעננים. 33) במנורת זכוכית שקופה, ראינו בבואה שלו. 34) מקצת החרמש הדק של הירח נראה ברקיע, ומקצתו מבעד לעננים. 35) מקצת החרמש הדק ברקיע, ומקצתו במים. 36) מקצת החרמש הדק ברקיע, ומקצתו בעששית. 37) שהרי לא ראה את הלבנה ממש אלא את דמותה במים או בעששית, וגם כשראה אותה דרך העננים - אינה ראיה ממש. 38) מן הארץ. 39) לפי ראות עיני. 40) בערך. 41) שבין שתי קומות לשלוש, אפשר לטעות. 42) כי עד כדי כך אין אדם טועה. 43) בראש השנה כד. אמרו: "מצטרפין לעדות אחרת", ובשבועות מח. פירש רבא: הוא ואחר מצטרפין לעדות אחרת של ראש חודש", שאם יבוא עד אחר ויעיד כמו אחד מן השנים המכחישים זה את זה, הרי שני אלה יהוו כת של שני עדים נגד האחד, ונקבל את עדות הכת החדשה. 44) הבדל של קומה אחת ביניהם, שזה אומר: ראיתיו גבוה בעיני כמו שתי קומות, וזה אומר - כמו שלוש קומות.

20 **ו. אָמְרוּ: רְאִינוּהוּ בְּלֹא כַּוָּנָה, וְכֵיוָן שֶׁהִתְבּוֹנַנּוּ בּוֹ**
21 **וְנִתְכַּוְّנוּ לִרְאוֹתוֹ לְהָעִיד שׁוּב לֹא רְאִינוּהוּ - אֵין זוֹ**
22 **עֵדוּת, וְאֵין מְקַדְּשִׁין עָלֶיהָ[45]; שֶׁמָּא עָבִים נִתְקַשְּׁרוּ[46]**
23 **וְנִרְאוּ כַּלְّבָנָה, וְכָלוּ וְהָלְכוּ לָהֶם[47]. אָמְרוּ עֵדִים:**
24 **רְאִינוּהוּ בְּיוֹם תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים שַׁחֲרִית בְּמִזְרָח, קֹדֶם**
25 **שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ[48], וּרְאִינוּהוּ עַרְבִית בְּמַעֲרָב בְּלֵיל**
26 **שְׁלִשִׁים[49] - הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנִים[50], וּמְקַדְּשִׁין עַל רְאִיָּה**
27 **זוֹ, שֶׁהֲרֵי רָאוּהוּ בִּזְמַנּוֹ; אֲבָל הָרְאִיָּה שֶׁאָמְרוּ**
28 **שֶׁרָאוּהוּ בְּשַׁחֲרִית - אֵין נִזְקָקִין לָהּ, שֶׁאֵין אָנוּ**
29 **אַחֲרָאִין לִרְאִיַּת שַׁחֲרִית, וּבְיָדוּעַ שֶׁהָעָבִים הֵם**
30 **שֶׁנִּתְקַשְּׁרוּ וְנִרְאָה לָהֶם כַּלְّבָנָה[51]. וְכֵן אִם רָאוּהוּ**
31 **בִּזְמַנּוֹ[52], וּבְלֵיל עִבּוּרוֹ[53] לֹא נִרְאָה - הֲרֵי אֵלּוּ**
32 **נֶאֱמָנִין[54]; שֶׁאֵין אָנוּ אַחֲרָאִין אֶלָּא לִרְאִיַּת לֵיל**
33 **שְׁלִשִׁים בִּלְבַד.**

45) ראש השנה כד, א. 46) "תנו רבנן, פעם אחת נתקשרו שמים בעבים, ונראית דמות הלבנה" (ראש השנה כה.). כי עננים המוקרנים מקרני השמש - עלולים להראות כלבנה. 47) משום כך לא ראוהו כששוב התכוונו לראותו. 48) וזה הירח לפני המולד, שאז הוא מקדים את החמה. 49) אחרי המולד, הירח תמיד במערב (ראה למעלה פ"א, ה"ג). 50) זוהי מחלוקת רבי יוחנן בן נורי ורבן גמליאל (שם). ופסק רבינו כרבן גמליאל ('פירוש המשניות' שם). 51) בגלל קרני השמש. 52) בליל שלושים. 53) בליל שלושים ואחד. 54) מחלוקת רבי דוסא בן הרכינס ורבן גמליאל (שם). ופסק כרבן גמליאל.

34 **ז. כֵּיצַד מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ?[55] כָּל מִי שֶׁרָאוּי**
35 **לְהָעִיד[56], שֶׁרָאָה אֶת הַיָּרֵחַ, בָּא לְבֵית דִּין, וּבֵית דִּין**
36 **מַכְנִיסִים אוֹתָן כֻּלָּן לְמָקוֹם אֶחָד[57], וְעוֹשִׂין לָהֶן**
37 **סְעֻדּוֹת גְּדוֹלוֹת, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הָעָם רְגִילִין לָבוֹא. וְזוּג[58]**
38 **שֶׁבָּא רִאשׁוֹן בּוֹדְקִין אוֹתָן רִאשׁוֹן[59] בַּבְּדִיקוֹת**
39 **שֶׁאָמַרְנוּ[60]. מַכְנִיסִין אֶת הַגָّדוֹל[61] וְשׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ[62].**
40 **נִמְצְאוּ דְּבָרָיו מְכֻוָּנִים לַחֶשְׁבּוֹן - מַכְנִיסִים אֶת חֲבֵרוֹ.**
41 **נִמְצְאוּ דִּבְרֵיהֶם מְכֻוָּנִין[63] - עֵדוּתָן קַיֶּמֶת. וּשְׁאָר כָּל**
42 **הַזּוּגוֹת שׁוֹאֲלִין אוֹתָם רָאשֵׁי דְּבָרִים[64]; לֹא שֶׁצְּרִיכִים**
43 **לָהֶם[65], אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵצְאוּ בְּפַחֵי נֶפֶשׁ[66], כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ**
44 **רְגִילִין לָבוֹא[67].**

55) ראש השנה כג, ב. 56) שם כב, א. ועי' לעיל ה"א. 57) "חצר גדולה היתה בירושלים, ובית יעזק היתה נקראת, ולשם כל העדים מתכנסים" (שם כג:). 58) עדים. 59) שם. 60) למעלה ה"ד. 61) החשוב שבהם. 62) על פרטי ראיית הלבנה. 63) מתאימים אלו לאלו. 64) מבלי להכנס לפרטי הדברים. 65) כי עדות זוג אחד מספיקה לקידוש החודש על־ידי בית־דין. 66) מלשון הכתוב (איוב יא, כ), "מפח נפש". כלומר מאוכזבים על

שהטריחו עצמם לחינם. 67) שאם לא ישאלו אותם, יחדלו מלבוא.

1 **ח. וְאַחַר כָּךְ, אַחַר שֶׁתִּתְקַיֵּם הָעֵדוּת, רֹאשׁ בֵּית דִּין**
2 **אוֹמֵר: מְקֻדָּשׁ![68] וְכָל הָעָם עוֹנִים אַחֲרָיו: מְקֻדָּשׁ!**
3 **מְקֻדָּשׁ![69] וְאֵין מְקַדְּשִׁין אֶת הַחֹדֶשׁ אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה[70],**
4 **וְאֵין מְחַשְּׁבִין אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה[71]. וְאֵין מְקַדְּשִׁין אֶלָּא**
5 **חֹדֶשׁ שֶׁנִּרְאָה בִּזְמַנּוֹ[72]. וְאֵין מְקַדְּשִׁין אֶלָּא בַּיּוֹם[73];**
6 **וְאִם קִדְּשׁוּהוּ בַּלַּיְלָה - אֵינוֹ מְקֻדָּשׁ[74]. וַאֲפִלּוּ רָאוּהוּ**
7 **בֵּית דִּין וְכָל יִשְׂרָאֵל, וְלֹא אָמְרוּ בֵּית דִּין 'מְקֻדָּשׁ'**
8 **עַד שֶׁחָשְׁכָה לֵיל אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים[75], אוֹ שֶׁנֶּחְקְרוּ**
9 **הָעֵדִים, וְלֹא הִסְפִּיקוּ בֵּית דִּין לוֹמַר 'מְקֻדָּשׁ' עַד**
10 **שֶׁחָשְׁכָה לֵיל אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים[76] - אֵין מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ,**
11 **וְיִהְיֶה הַחֹדֶשׁ[77] מְעֻבָּר, וְלֹא יִהְיֶה רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֶלָּא**
12 **יוֹם אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים, אַף עַל פִּי שֶׁנִּרְאֵית בְּלֵיל**
13 **שְׁלֹשִׁים; שֶׁאֵין הָרְאִיָּה קוֹבַעַת, אֶלָּא בֵּית דִּין שֶׁאָמְרוּ**
14 **'מְקֻדָּשׁ' הֵם שֶׁקּוֹבְעִין[78].**

68) משנה, ר"ה כד, א. ובגמרא שם לומדים דין זה מן הפסוק (ויקרא כג, מד): "וידבר משה את מועדי ה'", שהרי משה רבינו היה ראש בית־דין. 69) כתוב: "אלה מועדי ה' מקראי קודש אשר תקראו אותם" (שם פסוק ד'). "אתם" כתוב חסר ו', ועל כן אפשר לקרוא "אַתֵּם", והכוונה לעם כולו, שגם הוא יקרא "מקודש". ומכיון שכתוב "מקראי", בלשון רבים, צריכים שתי קריאות (גמרא שם). 70) "קידוש החודש... בשלשה" (סנהדרין י: ו'תוספתא' סנהדרין פ"ב). והטעם הוא משום שנאמר (שמות יב, א־ב): "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן... החודש הזה לכם", הרי שצריכים שנים (גם משה וגם אהרן), וכלל בידינו שאין בית־דין שקול (מספר זוגי), על כן מוסיפים עוד אחד, והרי כאן שלושה (ראש השנה כה, ב. ו'תוספות' שם). 71) החשבון, אימתי יתחדש הירח, בר־סמך הוא רק כשנעשה על־ידי שלושה (סנהדרין י:). 72) בליל שלושים. זוהי דעת רבי אלעזר ברבי צדוק החולק על החכמים (ר"ה כד.), והלכה כמותו (שם). 73) לפי שנאמר (תהלים פא, ד־ה): "תקעו בחודש שופר בכסא ליום חגנו, כי חק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב". הוקשה תקיעת שופר למשפט: מה משפט ביום, אף קידוש החודש ביום (ר"ה כה:). 74) משנה וגמרא, ראש השנה, שם). 75) ואף־על־פי שראוהו כל ישראל, ונתפרסם הדבר שנראה הירח ביום שלושים, אין החודש מקודש עד שיקדשוהו בית־דין (ר"ה שם). 76) ואף־על־פי שקבלת העדים וחקירתם נתקיימה ביום, לא אמרו שאמירת "מקודש" תהא כמו גמר דין בדיני ממונות, שעושים אותו אפילו בלילה (שם). 77) שיצא. 78) ראה למעלה פ"א ה"ה. ואם רצו בית־דין מחר לקדשו על־פי עדים, יכולים לעשות כן (להלן פ"ג הט"ו).

15 **ט. רָאוּהוּ בֵּית דִּין עַצְמָן בְּסוֹף יוֹם תִּשְׁעָה**
16 **וְעֶשְׂרִים[79]: אִם עֲדַיִן לֹא יָצָא כּוֹכַב לֵיל שְׁלֹשִׁים[80] -**
17 **בֵּית דִּין אוֹמְרִים מְקֻדָּשׁ, שֶׁעֲדַיִן יוֹם הוּא; וְאִם**
18 **רָאוּהוּ בְּלֵיל שְׁלֹשִׁים אַחַר שֶׁיָּצְאוּ שְׁנֵי כּוֹכָבִים[81] -**
19 **לְמָחָר[82] מוֹשִׁיבִין שְׁנֵי דַּיָּנִין אֵצֶל אֶחָד מֵהֶם, וְיָעִידוּ**
20 **הַשְּׁנַיִם בִּפְנֵי הַשְּׁלִשָּׁה, וִיקַדְּשׁוּהוּ הַשְּׁלִשָּׁה[83].**

79) ראיית בית־דין אינה פחותה מקבלת עדות - "לא תהיה שמיעה גדולה מראיה", ועל כן היא באה במקומה, אבל כשם שקבלת עדות אינה אלא ביום, כן ראיית בית־דין אינה מועילה אלא אם היא ביום, על כן אם ראוהו בית־דין בסוף יום תשעה ועשרים, בית־דין מקדשים, אבל אם ראוהו בליל שלושים, אין מקדשים על ראיה זו, אלא על סמך קבלת עדות למחרת (משנה וגמרא, ר"ה כה:). 80) יש מגיהים "אם עדיין לא יצא אלא כוכב אחד ליל שלושים" (רלב"ח, ועי' 'ספר קובץ' על הרמב"ם), שהרי אמרו (שבת לה.): "אמר רב יהודה אמר שמואל: כוכב אחד - יום, שנים - בין השמשות, שלשה - לילה". [ובדפוס רומי ר"מ ובדפוס קושטא, הגירסא: "אם עדיין לא יצא כוכב בליל (במקום "ליל") שלשים", וכן העתיק בעל הפירוש. ונראה שצ"ל: "כוכב ב (=כוכב שני) ליל שלשים"]. 81) כי שנים - בין השמשות, ספק יום וספק לילה כנ"ל. על כן מחמירים, ודנים אותו כדין לילה. 82) כי בלילה אין מקדשים, ואין מקבלים עדים, וגם ראיתם כקבלת עדים, אינה ראיה. 83) ראש השנה כה, ב.

21 **י. בֵּית דִּין שֶׁקִּדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ - בֵּין שׁוֹגְגִין[84], בֵּין**
22 **מֵטְעִין[85], בֵּין אֲנוּסִים[86] - חֲרֵי זֶה מְקֻדָּשׁ[87], וְחַיָּבִין**
23 **הַכֹּל לְתַקֵּן הַמּוֹעֲדוֹת עַל הַיּוֹם שֶׁקִּדְּשׁוּ בּוֹ. אַף עַל**
24 **פִּי שֶׁזֶּה יוֹדֵעַ שֶׁטָּעוּ - חַיָּב לִסְמֹךְ עֲלֵיהֶם[88]; שֶׁאֵין**
25 **הַדָּבָר מָסוּר אֶלָּא לָהֶם, וּמִי שֶׁצִּוָּה לִשְׁמֹר הַמּוֹעֲדוֹת**
26 **הוּא צִוָּה לִסְמֹךְ עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם**
27 **וְגוֹמֵר.**

84) שטעו בית־דין מאליהם. 85) שהוטעו על־ידי עדי שקר. 86) כגון בפקודת המלך. 87) שלש פעמים כתוב בתורה "אשר תקראו אתם" חסר ו' (ויקרא כג), על כן קורא רבי עקיבא "אַתֵּם" להדגיש, שהכל תלוי בבית־דין, אפילו שוגגין, אפילו מזידין, אפילו מוטעין (ר"ה כה.). אבל בספרא אמור פ"י - "אנוסים" במקום "מזידין". וכן העתיק רבינו ב'ספר המצוות', מצוה קנג. וראה ב'הגהות מיימוניות'. 88) שהרי רבי יהושע ידע, שרבן גמליאל הוטעה, ובכל זאת נאמר לו, שעליו לסמוך על רבן גמליאל (ר"ה שם).

יום חמישי כ"ב כסלו ה'תשע"ז

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) נתבאר בו שעדות החודש דוחה את השבת ושמקבלים אותם כל היום, ועל ששה חדשים השלוחים יוצאים.

28 **א. עֵדִים שֶׁרָאוּ אֶת הַחֹדֶשׁ: אִם הָיָה בֵּינֵיהֶם וּבֵין**
29 **מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּית דִּין מַהֲלַךְ לַיְלָה וָיוֹם אוֹ פָּחוֹת**
30 **- הוֹלְכִין וּמְעִידִין, וְאִם הָיָה בֵּינֵיהֶן יָתֵר עַל כֵּן - לֹא**
31 **יֵלְכוּ; שֶׁאֵין עֵדוּתָן אַחַר יוֹם שְׁלֹשִׁים מוֹעֶלֶת, שֶׁכְּבָר**
32 **נִתְעַבֵּר הַחֹדֶשׁ[2].**

2) שהרי "מאיימים עליהם ומטריפים אותם בשאלות ומטריחים עליהם בבדיקות ומדקדקים בעדות ומשתדלים בית דין שלא יקדשו חודש זה הואיל ויצא שמו מעובר", ולפיכך כתב כאן שלא ילכו, שאפילו ילכו לא תהיה תועלת בעדותם.

ב. עֵדִים שֶׁרָאוּ אֶת הַחֹדֶשׁ - הֲרֵי אֵלּוּ הוֹלְכִין לְבֵית דִּין לְהָעִיד וַאֲפִלּוּ הָיָה שַׁבָּת, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם, וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'מוֹעֵד' דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת[3]. לְפִיכָךְ אֵין מְחַלְּלִין אֶלָּא עַל רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן וְעַל רֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי בִּלְבַד, מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַמּוֹעֲדוֹת[4]. וּבִזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם - מְחַלְּלִין עַל כֻּלָּן, מִפְּנֵי קָרְבַּן מוּסָף שֶׁבְּכָל רֹאשׁ חֹדֶשׁ וָחֹדֶשׁ, שֶׁהוּא דּוֹחֶה אֶת הַשַּׁבָּת[5].

3) בקרבן התמיד כתוב: "תשמרו להקריב לי במועדו", והוא קרב אפילו בשבת. מכאן לומדים שכל מקום שכתוב בו "במועדו" דוחה שבת. 4) פסח, יום הכפורים וסוכות. על סיון אין מחללים, אף־על־פי שיש בו חג השבועות, מפני שהוא תלוי בספירת העומר, וכיוון שנתקדש חודש ניסן ונקבע חג הפסח, ידעו ממילא מתי יהיה חג השבועות. 5) משום שכתוב "אלה תעשו לה' במועדיכם", וזה מוסב על קרבן ראש חודש, הנזכר באותה פרשה.

ג. כֵּשֵׁם שֶׁמְּחַלְּלִין הָעֵדִים שֶׁרָאוּ אֶת הַחֹדֶשׁ אֶת הַשַּׁבָּת, כָּךְ מְחַלְּלִין עִמָּהֶן הָעֵדִים שֶׁמְּזַכִּין אוֹתָן[6] בְּבֵית דִּין, אִם לֹא הָיוּ בְּבֵית דִּין מַכִּירִין אֶת הָרוֹאִין[7]. וַאֲפִלּוּ הָיָה זֶה שֶׁמּוֹדִיעַ אוֹתָן לְבֵית דִּין עֵד אֶחָד - הֲרֵי זֶה הוֹלֵךְ עִמָּהֶן וּמְחַלֵּל מִסָּפֵק[8], שֶׁמָּא יִמָּצֵא אַחֵר וְיִצְטָרֵף עִמּוֹ.

6) המעידים עליהם שהם כשרים וזכאים להעיד. 7) ואף על פי שכל העדות הזאת אינה אלא מדרבנן, בכל זאת מותר לחלל על זה את השבת, שהרי בלי עדות זו לא יקבלו בית דין את העדים המעידים על החודש, מכיוון שאינם מכירים אותם. 8) "מעשה ברבי נהוראי שהלך אצל העד להעיד עליו בשבת באושא". וכרב אשי שם, שפירש שר' נהוראי הלך לבדו להצטרף עם עוד אחד באושא, אף־על־פי שהיה ספק שמא לא ימצאנו.

ד. הָיָה הָעֵד, שֶׁרָאָה אֶת הַחֹדֶשׁ בְּלֵיל הַשַּׁבָּת, חוֹלֶה - מַרְכִּיבִין אוֹתוֹ עַל הַחֲמוֹר[9], וַאֲפִלּוּ בְּמִטָּה[10]. וְאִם יֵשׁ לָהֶן אוֹרֵב בַּדֶּרֶךְ[11] - לוֹקְחִין הָעֵדִים בְּיָדָן כְּלֵי זַיִן[12]. וְאִם הָיָה דֶּרֶךְ רְחוֹקָה - לוֹקְחִים בְּיָדָם מְזוֹנוֹת. וַאֲפִלּוּ רָאָהוּ גָּדוֹל וְנִרְאֶה לַכֹּל - לֹא יֹאמְרוּ: כֵּשֵׁם שֶׁרְאִינוּהוּ אֲנַחְנוּ רְאוּהוּ אֲחֵרִים, וְאֵין אָנוּ צְרִיכִין לְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת; אֶלָּא כָּל מִי שֶׁיִּרְאֶה הַחֹדֶשׁ, וְיִהְיֶה רָאוּי לְהָעִיד, וְיִהְיֶה בֵּינוֹ וּבֵין הַמָּקוֹם שֶׁקִּבּוּעַ בּוֹ בֵּית דִּין לַיְלָה וָיוֹם אוֹ פָּחוֹת - מִצְוָה עָלָיו לְחַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת וְלֵילֵךְ וּלְהָעִיד.

9) אף־על־פי שחולה הריהו כמשא ואסור להוציא משא על הבהמה בשבת. 10) אף־על־פי שהמוציא חולה במיטה חייב מיתה. 11) כגון הכותים והבייתוסים שארבו לעדי החודש ועכבום, כדי להטעות את החכמים. 12) אף־על־פי שיש בזה מלאכת הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים.

ה. בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ בְּכָל יוֹם שְׁלִשִׁים[13]. פַּעַם אַחַת נִשְׁתַּהוּ הָעֵדִים מִלָּבוֹא עַד בֵּין הָעַרְבַּיִם[14], וְנִתְקַלְקְלוּ בַּמִּקְדָּשׁ[15] וְלֹא יָדְעוּ מַה יַּעֲשׂוּ; אִם יַעֲשׂוּ עוֹלָה שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם - שֶׁמָּא יָבוֹאוּ הָעֵדִים, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיַּקְרִיבוּ מוּסַף הַיּוֹם אַחַר תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם[16]. עָמְדוּ בֵּית דִּין וְהִתְקִינוּ, שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְקַבְּלִים עֵדוּת הַחֹדֶשׁ אֶלָּא עַד הַמִּנְחָה[17], כְּדֵי שֶׁיְּהֵא שְׁהוּת בַּיּוֹם לְהַקְרִיב מוּסָפִין וְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם וְנִסְכֵּיהֶם.

13) רוצה לומר שהיו רשאים לקבל עדות החודש כל היום, אבל לא אירע שהעדים יאחרו כל כך. 14) כלומר, העדים באו אחר זמן שחיטת התמיד, שהוא בשמונה שעות ומחצה, כלומר, שלוש שעות וחצי לפני שקיעת החמה. ומכיוון שבתחילת הזמן לא באו העדים - נתבלבלו, כדלהלן. 15) לפני שבאו העדים. 16) וצריך לומר שהקריבו כבש התמיד על תנאי, שאם לא יבואו העדים, יהא לקרבן תמיד, ואם יבואו העדים - יהא לקרבן מוסף, אלא לפי שלא ידעו טיבו של קרבן, לא ידעו איזה שיר לומר עליו, אם של תמיד - של חול או של מוסף. 17) היא עת הקרבת תמיד שבין הערביים.

ו. וְאִם הִגִּיעַ מִנְחָה, וְלֹא בָּאוּ עֵדִים - עוֹשִׂין תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם[18]. וְאִם בָּאוּ עֵדִים מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה - נוֹהֲגִין אוֹתוֹ הַיּוֹם קֹדֶשׁ וּלְמָחָר קֹדֶשׁ[19], וּמַקְרִיבִין מוּסָף לְמָחָר, לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ אַחַר מִנְחָה. מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, הִתְקִין רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי וּבֵית דִּינוֹ, שֶׁיְּהוּ מְקַבְּלִין עֵדוּת הַחֹדֶשׁ כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ[20]; וַאֲפִלּוּ בָּאוּ עֵדִים יוֹם שְׁלִשִׁים בְּסוֹף הַיּוֹם סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה[21] - מְקַבְּלִין עֵדוּתָן, וּמְקַדְּשִׁין יוֹם שְׁלִשִׁים בִּלְבַד.

18) שאף אם יבואו עדים אחר המנחה, לא יקבלו אותם. 19) ופירש רש"י שהמדובר בראש השנה, שמכיוון שעד עכשיו נהגו בו בקדושה, שחששו שמא יבואו עדים ויקדשוהו, גומרים יום זה בקדושה, אף־על־פי שכבר נתברר שאין היום יום טוב. 20) כי הסיבה לתקנה הקודמת - הקלקול בקרבן - בוטלה. 21) כשישנה עדיין שהות לקבלת עדים ולדרישה וחקירה, אבל אם ראוהו חברי הבית־דין עצמם, שאין צורך בדרישה וחקירה, אפשר לקדש את החודש אפילו בסוף היום ולאו דווקא בסמוך לשקיעת החמה.

ז. כְּשֶׁמַּעֲבִרִין בֵּית דִּין אֶת הַחֹדֶשׁ מִפְּנֵי שֶׁלֹּא בָּאוּ עֵדִים כָּל יוֹם שְׁלִשִׁים, הָיוּ עוֹלִין לְמָקוֹם מוּכָן וְעוֹשִׂין בּוֹ סְעֻדָּה בְּיוֹם אֶחָד וּשְׁלִשִׁים, שֶׁהוּא רֹאשׁ חֹדֶשׁ. וְאֵין עוֹלִין לְשָׁם בַּלַּיְלָה, אֶלָּא בַּנֶּשֶׁף קֹדֶם

עֲלוֹת הַשֶּׁמֶשׁ[22]. וְאֵין עוֹלִין לִסְעֻדָּה זוֹ פָּחוֹת מְעַשָּׂרָה. וְאֵין עוֹלִין לָהּ אֶלָּא בְּפַת דָּגָן וְקִטְנִית, וְאוֹכְלִין בְּעֵת הַסְּעֻדָּה. וְזוֹ הִיא סְעֻדַּת מִצְוָה שֶׁל עִבּוּר הַחֹדֶשׁ הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם[23].

22) ומפרש רבנו שהכוונה לפני עלות השמש, וזהו בשעה שלא יום גמור ולא לילה גמור. 23) ומטרת הסעודה - לפרסם עיבור החודש מאחר שלא קדשוהו.

ח. בָּרִאשׁוֹנָה, כְּשֶׁהָיוּ בֵּית דִּין מְקַדְּשִׁין אֶת הַחֹדֶשׁ, הָיוּ מַשִּׁיאִין מַשּׂוּאוֹת[24] בְּרָאשֵׁי הֶהָרִים, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ הָרְחוֹקִים. מִשֶּׁקִּלְקְלוּ הַכּוּתִים, שֶׁהָיוּ מַשִּׁיאִין מַשּׂוּאוֹת[25] כְּדֵי לְהַטְעוֹת אֶת הָעָם[26], הִתְקִינוּ שֶׁיְּהוּ שְׁלוּחִים יוֹצְאִין[27] וּמוֹדִיעִין לָרַבִּים. וּשְׁלוּחִים אֵלּוּ אֵינָן מְחַלְּלִין לֹא אֶת יוֹם טוֹב וְלֹא אֶת יוֹם הַכִּפּוּרִים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שַׁבָּת[28]; שֶׁאֵין מְחַלְּלִין אֶת הַשַּׁבָּת לְקַיְּמוֹ, אֶלָּא לְקַדְּשׁוֹ בִּלְבַד[29].

24) מדליקים אבוקות אש ביום שלושים בערב (ליל היום השלושים ואחד), ואז ידעו הרחוקים, שיום השלושים היה ראש־חודש. ואם לא נראו המשואות, ידעו שהחודש שעבר מעובר. 25) במקרה שעיברו בית־דין את החודש ולא השיאו משואות, השיאו הם [=הכותים] משואות בהריהם. 26) שהעם יחשוב שהחודש חסר. 27) ובטלו את המשואות. ובירושלמי אמרו, שרבי הוא שביטלן. 28) חילול שבת חמור מחילול יום־הכפורים; זה [=שבת] בסקילה וזה [=יום הכפורים] בכרת. 29) כלומר, לעדי החודש המקדשים את החודש מותר לחלל את השבת, אבל לא לשלוחים שהם רק מקיימים ומודיעים שהחודש כבר קודש.

ט. עַל שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים הָיוּ שְׁלוּחִין יוֹצְאִין: עַל נִיסָן - מִפְּנֵי הַפֶּסַח, וְעַל אָב - מִפְּנֵי הַתַּעֲנִית, וְעַל אֱלוּל - מִפְּנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, כְּדֵי שֶׁיֵּשְׁבוּ מְצַפִּין בְּיוֹם שְׁלִשִׁים לֶאֱלוּל[30]; אִם נוֹדַע לָהֶם[31] שֶׁקִּדְּשׁוּ בֵּית דִּין יוֹם שְׁלִשִׁים - נוֹהֲגִים אוֹתוֹ הַיּוֹם קֹדֶשׁ בִּלְבַד, וְאִם לֹא נוֹדַע לָהֶם - נוֹהֲגִים יוֹם שְׁלִשִׁים קֹדֶשׁ וְיוֹם אֶחָד וּשְׁלִשִׁים קֹדֶשׁ, עַד שֶׁיָּבוֹאוּ לָהֶם שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי[32]. וְעַל תִּשְׁרֵי - מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַמּוֹעֲדוֹת, וְעַל כִּסְלֵו - מִפְּנֵי חֲנֻכָּה, וְעַל אֲדָר - מִפְּנֵי הַפּוּרִים. וּבִזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם יוֹצְאִין אַף עַל אִיָּר - מִפְּנֵי פֶּסַח קָטָן[33].

30) ומשום כך צריך לדעת אימתי ראש־חודש אלול. 31) למקומות הקרובים לירושלים. 32) ואז ידעו מתי ראש חודש תשרי, ועל פיו יקבעו יום הכיפורים וסוכות. 33) פסח שני. ועל סיוון לא יצאו שלוחים, מפני שבועות, משום שזמנו קבוע, כי הוא תלוי בספירת העומר, והוא ביום החמישים לשני של פסח.

י. שְׁלוּחֵי נִיסָן וּשְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי אֵין יוֹצְאִין אֶלָּא בְּיוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ[34] אַחַר שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ[35], עַד שֶׁיִּשְׁמְעוּ מִפִּי בֵּית דִּין 'מְקֻדָּשׁ'[36]. וְאִם קִדְּשׁוּ בֵּית דִּין בְּסוֹף יוֹם תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ, וְשָׁמְעוּ מִפִּי בֵּית דִּין 'מְקֻדָּשׁ' - יוֹצְאִין מִבָּעֶרֶב. וּשְׁלוּחֵי שְׁאָר הַשִּׁשָּׁה חֳדָשִׁים יֵשׁ לָהֶם לָצֵאת מִבָּעֶרֶב אַחַר שֶׁנִּרְאָה הַיָּרֵחַ, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא קִדְּשׁוּ בֵּית דִּין אֶת הַחֹדֶשׁ; הוֹאִיל וְנִרְאָה הַחֹדֶשׁ - יֵצְאוּ, שֶׁהֲרֵי לְמָחָר בְּוַדַּאי מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ בֵּית דִּין.

34) בחודש ניסן, אבל בתשרי אינם יכולים לצאת מחמת קדושת יום־טוב. 35) שקידוש החודש אינו אלא ביום. 36) כיוון שקביעת המועדים תלוייה בהם, צריך שיתאמת להם הדבר יותר מבשאר החדשים.

יא. כָּל מָקוֹם שֶׁהָיוּ הַשְּׁלוּחִין מַגִּיעִין, הָיוּ עוֹשִׂין אֶת הַמּוֹעֲדוֹת יוֹם טוֹב אֶחָד כַּכָּתוּב בַּתּוֹרָה; וּבַמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקִים, שֶׁאֵין הַשְּׁלוּחִים מַגִּיעִין אֲלֵיהֶם, הָיוּ עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים מִפְּנֵי הַסָּפֵק[37], לְפִי שֶׁאֵינָם יוֹדְעִים יוֹם שֶׁקָּבְעוּ בּוֹ בֵּית דִּין אֶת הַחֹדֶשׁ אֵי זֶה יוֹם הוּא.

37) והם נקראים "שני ימים טובים של גלויות".

יב. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁהָיוּ מַגִּיעִין אֲלֵיהֶם שְׁלוּחֵי נִיסָן, וְלֹא הָיוּ מַגִּיעִין לָהֶן שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי[38], וּמִן הַדִּין הָיָה שֶׁיַּעֲשׂוּ פֶּסַח יוֹם אֶחָד, שֶׁהֲרֵי הִגִּיעוּ לָהֶן שְׁלוּחִין וְיָדְעוּ בְּאֵי זֶה יוֹם נִקְבַּע רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וְיַעֲשׂוּ יוֹם טוֹב שֶׁל חַג הַסֻּכּוֹת שְׁנֵי יָמִים, שֶׁהֲרֵי לֹא הִגִּיעוּ אֲלֵיהֶן הַשְּׁלוּחִין; וּכְדֵי שֶׁלֹּא לַחֲלֹק בַּמּוֹעֲדוֹת הִתְקִינוּ חֲכָמִים, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁאֵין שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי מַגִּיעִין שָׁם עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים[39], אֲפִלּוּ יוֹם טוֹב שֶׁל עֲצֶרֶת[40].

38) משום ששלוחי תשרי אינם מהלכים בראש השנה וביום הכפורים. 39) "גזירה ניסן אטו תשרי", שאם יעשו פסח יום אחד, יעשו גם סוכות יום אחד, שלא על פי השלוחים, ופעמים יטעו. 40) חג השבועות. אף־על־פי שאינו תלוי בקידוש ראש חודש סיוון אלא בספירת העומר.

יג. וְכַמָּה בֵּין שְׁלוּחֵי נִיסָן לִשְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי? שְׁנֵי יָמִים. שֶׁשְּׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי אֵינָן מְהַלְּכִין בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי - מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹם טוֹב, וְלֹא בַּעֲשִׂירִי בּוֹ - מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹם כִּפּוּר.

יד. אֵין הַשְּׁלוּחִין צְרִיכִין לִהְיוֹתָן שְׁנַיִם, אֶלָּא אֲפִלּוּ אֶחָד נֶאֱמָן. וְלֹא שָׁלִיחַ בִּלְבַד, אֶלָּא אֲפִלּוּ תַּגָּר[41] מִשְּׁאָר הָעָם, שֶׁבָּא כְּדַרְכּוֹ וְאָמַר: אֲנִי שָׁמַעְתִּי מִפִּי בֵּית דִּין שֶׁקִּדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ בְּיוֹם פְּלוֹנִי - נֶאֱמָן[42], וּמְתַקְּנִין אֶת הַמּוֹעֲדוֹת עַל פִּיו; שֶׁדָּבָר זֶה דָּבָר הֶעָשׂוּי לְהִגָּלוֹת[43], וְעֵד אֶחָד כָּשֵׁר[44] נֶאֱמָן עָלָיו.

41) רוכל. 42) "בא אחד מסוף העולם ואמר קדשו בית דין את החודש - נאמן". 43) ובדבר העשוי להגלות אין אדם משקר. 44) ואף על פי שב"עדות אשה" (להעיד לאשה שמת בעלה), נאמנים אפילו פסולים לעדות, מטעם זה,

שהוא עשוי להגלות - שם יש טעם נוסף: "שלא תישאר עגונה".

טו. בֵּית דִּין שֶׁיָּשְׁבוּ כָּל יוֹם שְׁלֹשִׁים וְלֹא בָּאוּ עֵדִים, וְהִשְׁכִּימוּ בַּנֶּשֶׁף וְעִבְּרוּ אֶת הַחֹדֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק זֶה, וְאַחַר אַרְבָּעָה אוֹ חֲמִשָּׁה יָמִים בָּאוּ עֵדִים רְחוֹקִים[45] וְהֵעִידוּ שֶׁרָאוּ אֶת הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ, שֶׁהוּא לֵיל שְׁלֹשִׁים, וַאֲפִלּוּ בָּאוּ בְּסוֹף הַחֹדֶשׁ - מְאַיְּמִין עֲלֵיהֶן אִיּוּם גָּדוֹל, וּמַטְרִיפִים אוֹתָם[46] בִּשְׁאֵלוֹת, וּמַטְרִיחִין עֲלֵיהֶן בִּבְדִיקוֹת[47], וּמְדַקְדְּקִין בָּעֵדוּת[48], וּמִשְׁתַּדְּלִין בֵּית דִּין שֶׁלֹּא יְקַדְּשוּ חֹדֶשׁ זֶה, הוֹאִיל וְיָצָא שְׁמוֹ מְעֻבָּר[49].

45) ממקום רחוק. 46) מבלבלים את דעתם. 47) שאלות צדדיות בלתי חשובות. 48) בשאלות הנוגעות לעדות גופא. 49) שנתפרסם כמעובר.

טז. וְאִם עָמְדוּ הָעֵדִים בְּעֵדוּתָן[50], וְנִמְצָאת מְכֻוֶּנֶת, וַהֲרֵי הָעֵדִים אֲנָשִׁים יְדוּעִים וּנְבוֹנִים[51] וְנֶחְקָרָה הָעֵדוּת כָּרָאוּי - מְקַדְּשִׁין אוֹתוֹ, וְחוֹזְרִין וּמוֹנִין לְאוֹתוֹ הַחֹדֶשׁ מִיּוֹם שְׁלֹשִׁים, הוֹאִיל וְנִרְאָה הַיָּרֵחַ בְּלֵילוֹ[52].

50) וכל האיומים לא השפיעו. 51) וכל השאלות לא בלבלו את דעתם. 52) כן היא משמעות המלה "מאיימין", מאיימין עליהם ומבלבלים אותם שלא יעידו, אבל אם לא נתבלבלו מקבלים עדותם.

יז. וְאִם הֵצְרְכוּ בֵּית דִּין לְהַנִּיחַ חֹדֶשׁ זֶה מְעֻבָּר, כְּשֶׁהָיָה קֹדֶם שֶׁיָּבוֹאוּ הָעֵדִים אֵלּוּ - מַנִּיחִין. וְזֶה הוּא שֶׁאָמְרוּ: מְעַבְּרִין אֶת הַחֹדֶשׁ לְצֹרֶךְ[53]. וְיֵשׁ מִן הַחֲכָמִים הַגְּדוֹלִים מִי שֶׁחוֹלֵק בְּדָבָר זֶה, וְאוֹמֵר: לְעוֹלָם אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַחֹדֶשׁ לְצֹרֶךְ[54]; הוֹאִיל וּבָאוּ עֵדִים - מְקַדְּשִׁין, וְאֵין מְאַיְּמִין עֲלֵיהֶן[55].

53) וגם בזה פירש רבנו כשהחודש כבר נתעבר, ואחר כך באו עדי ראייה, שאין מקבלים עדותם, ומשאירים את החודש מעובר, אם יש צורך בכך. 54) והשנה סדורה: חודש אחד חסר וחודש אחד מלא, ואין מקום לעבר חודש נוסף לאיזה צורך שהוא. 55) "ואין מאיימין על העדים על החודש שנראה בזמנו לעברו".

יח. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵין מַחֲלֹקֶת הַחֲכָמִים בְּדָבָר זֶה אֶלָּא בִּשְׁאָר הֶחֳדָשִׁים חוּץ מִן נִיסָן וְתִשְׁרֵי, אוֹ בְּעֵדֵי נִיסָן וְתִשְׁרֵי שֶׁבָּאוּ אַחַר שֶׁעָבְרוּ הָרְגָלִים, שֶׁכְּבָר נַעֲשָׂה מַה שֶּׁנַּעֲשָׂה וְעָבַר זְמַן הַקָּרְבָּנוֹת וּזְמַן הַמּוֹעֲדוֹת; אֲבָל אִם בָּאוּ הָעֵדִים בְּנִיסָן וְתִשְׁרֵי קֹדֶם חֲצִי הַחֹדֶשׁ[56] - מְקַבְּלִין עֵדוּתָן[57], וְאֵין מְאַיְּמִין עֲלֵיהֶן כְּלָל; שֶׁאֵין מְאַיְּמִין עַל עֵדִים, שֶׁהֵעִידוּ עַל הַחֹדֶשׁ שֶׁרָאוּהוּ בִּזְמַנּוֹ, כְּדֵי לְעַבְּרוֹ.

56) שעדיין קביעת המועדים תלוייה בהם. 57) ומקדשים החודש ביום השלשים.

יט. אֲבָל מְאַיְּמִין עַל עֵדִים שֶׁנִּתְקַלְקְלָה עֵדוּתָן, וַהֲרֵי הַדָּבָר נוֹטֶה וּגְנַאי שֶׁלֹּא תִּתְקַיֵּם הָעֵדוּת וְיִתְעַבֵּר הַחֹדֶשׁ, מְאַיְּמִין עֲלֵיהֶן כְּדֵי שֶׁתִּתְקַיֵּם הָעֵדוּת וְיִתְקַיֵּם הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ. וְכֵן אִם בָּאוּ עֵדִים לְהָזֵם אֶת הָעֵדִים שֶׁרָאוּהוּ בִּזְמַנּוֹ קֹדֶם שֶׁקִּדְּשׁוּהוּ בֵּית דִּין[58] - הֲרֵי אֵלּוּ מְאַיְּמִין עַל הַמְּזִמִּין עַד שֶׁלֹּא תִּתְקַיֵּם הַהַזָּמָה וְיִתְקַדֵּשׁ הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ.

58) כי אם נמצאו זוממין אחרי שקדשוהו בית־דין, הרי זה מקודש.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) כלל בו דיני עיבור השנה, ועל מה מעברין אותה, ושאין מעברין אותה מר"ח ניסן, ואין מעברין בשנת רעבון ובשנת השמיטה.

א. שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת הִיא שָׁנָה שֶׁמּוֹסִיפִין בָּהּ חֹדֶשׁ. וְאֵין מוֹסִיפִין לְעוֹלָם אֶלָּא אֲדָר[2], וְעוֹשִׂין אוֹתָהּ שָׁנָה שְׁנֵי אֲדָרִין: אֲדָר רִאשׁוֹן וַאֲדָר שֵׁנִי. וּמִפְּנֵי מָה מוֹסִיפִין חֹדֶשׁ זֶה?[3] מִפְּנֵי זְמַן הָאָבִיב, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הַפֶּסַח בְּאוֹתוֹ זְמַן; שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב[4] - שֶׁיִּהְיֶה חֹדֶשׁ זֶה[5] בִּזְמַן הָאָבִיב, וְלוּלֵא הוֹסֶפֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה - הַפֶּסַח בָּא פְּעָמִים בִּימוֹת הַחַמָּה וּפְעָמִים בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים[6].

2) ר"ה ז, א. וסנהדרין יב, א. ולמדו זאת במכילתא (בא פרשה ב) מקידוש החודש: "מה חודש אין תוספת עיבורו אלא בסוף, אף שנה אין תוספת עיבורה אלא בסוף" (בחודש האחרון הוא אדר). 3) כלומר, למה צריך לעבר את השנה? 4) וגומר "ועשית פסח". 5) של פסח. 6) ראה למעלה פ"א ה"ב.

ב. עַל שְׁלֹשָׁה סִימָנִין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה[7]: עַל הַתְּקוּפָה[8], וְעַל הָאָבִיב, וְעַל פֵּרוֹת הָאִילָן. כֵּיצַד? בֵּית דִּין מְחַשְּׁבִין וְיוֹדְעִין, אִם תִּהְיֶה תְּקוּפַת נִיסָן בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן אוֹ אַחַר זְמַן זֶה - מְעַבְּרִין אוֹתָהּ הַשָּׁנָה, וְיַעֲשׂוּ אוֹתוֹ נִיסָן אֲדָר שֵׁנִי, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַפֶּסַח בִּזְמַן הָאָבִיב[9]. וְעַל סִימָן זֶה סוֹמְכִין וּמְעַבְּרִין, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לְסִימָן אַחֵר[10].

~ נקודות משיחות קודש ~

מטרתה של שנת העיבוד היא להשוות את שנת הלבנה לשנת החמה ואינו רק גדר ודין בפסח "כדי שיהיה הפסח בחודש האביב" אלא שנוגע גם לחשבון השנים שיהיו שני חמה.

והעניין בעבודת האדם: החמה היא משפיע והלבנה מקבל - "סיהרא לית ליה מגרמה כלום" ומקבלת את אורה מהחמה. והנה בכל יהודי ישנם שני העניינים, משפיע ומקבל, ולדוגמא בקבלת עול בכללות עניני התורה ומצוותיה הרי הוא מקבל, ובמצות הצדקה הרי הוא נותן. והעבודה היא להשוות שנת החמה ללבנה היינו שתמיד יש

להיות בשתי הבחינות כאחת, ולדוגמא: אל יאמר אדם הרי אני עכשיו בזמן התפילה - מקבל - ואיני יכול להיות משפיע באותו זמן ולתת צדקה לעני הבא לבקשני בזמן התפילה, אלא שבכל רגע ורגע צריך יהודי להיות בשני בעניינים יחד מקבל וגם משפיע.

על פי יין מלכות סימן נ"א.

7) סנהדרין יא, ב. 8) בשנת החמה, ישנן ארבע תקופות: תקופת ניסן - התחלת האביב "היא השעה והחלק שתכנס בו השמש בראש מזל טלה" (להלן פ"ט, ה"ג); תקופת תמוז - התחלת הקיץ, "היות השמש בראש מזל סרטן" (שם); תקופת תשרי - התחלת הסתיו, "היות השמש בראש מזל מאזנים" (שם); תקופת טבת - התחלת החורף "היות השמש בראש מזל גדי" (שם). 9) כלומר, לאחר שהגיעה תקופת ניסן, וזו נקבעת על־ידי מהלך השמש. 10) ראש השנה כא, א: "שלח ליה רב הונא בר אבין לרבא, כד חזית (כשתראה) דמשכה תקופת טבת עד שיתסר בניסן, עברה לההיא שתא ולא תחוש לה, דכתיב שמור את חודש האביב, שמור אביב של תקופה שיהא בחודש ניסן". ומכאן שמה שאמר רבן שמעון בן גמליאל בברייתא בסנהדרין יא, ב: "על התקופה" - כוונתו שעל התקופה לבדה מעברין, ובגמרא שם נסתפקו בביאור דברי רשב"ג ('מאירי' עמ' 36, 37). וכן הוא בפרקי דרבי אליעזר פ"ח שמעברין על התקופה לבדה ואין צורך בסימן נוסף ('אור שמח'). ועיין השגת רמ"ה ו'תוספות' ר"ה שם ד"ה עברה.

1 **ג. וְכֵן אִם רָאוּ בֵּית דִּין שֶׁעֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ הָאָבִיב[11],**
2 **אֶלָּא עֲדַיִן אָפֵל[12] הוּא, וְלֹא צָמְחוּ פֵּרוֹת הָאִילָן[13]**
3 **שֶׁדַּרְכָּן לִצְמֹחַ בִּזְמַן הַפֶּסַח - סוֹמְכִין עַל שְׁנֵי סִימָנִין**
4 **אֵלּוּ וּמְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה[14]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהַתְּקוּפָה**
5 **קֹדֶם לְשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן - הֲרֵי הֵן מְעַבְּרִין, כְּדֵי**
6 **שֶׁיִּהְיֶה הָאָבִיב מָצוּי[15] לְהַקְרִיב מִמֶּנּוּ עֹמֶר הַתְּנוּפָה**
7 **בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן[16], וּכְדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַפֵּרוֹת צוֹמְחִין**
8 **כְּדַרְכָּן כָּל זְמַן הָאָבִיב.**

11) כלומר, עדיין לא התבשלה השעורה. השווה "אביב קלוי באש" (ויקרא ב, יד), ועי' מנחות פד, א. אבל "זמן האביב", כלומר תקופת ניסן באה בזמנה לפני טז בניסן, ועי' במפרש. 12) מתאחר לבוא. 13) מאיזו סיבה שהיא, אף־על־פי שכבר הגיעה תקופת ניסן. 14) סנהדרין יא, ב. 15) כלומר, בשתים משלוש הארצות הנזכרות להלן. 16) ויקרא כג, טו.

9 **ד. וְעַל שָׁלֹשׁ אֲרָצוֹת הָיוּ סוֹמְכִין בָּאָבִיב[17]: עַל אֶרֶץ**
10 **יְהוּדָה, וְעַל עֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וְעַל הַגָּלִיל. וְאִם הִגִּיעַ**
11 **הָאָבִיב בִּשְׁתֵּי אֲרָצוֹת מֵאֵלּוּ, וּבְאַחַת לֹא הִגִּיעַ - אֵין**
12 **מְעַבְּרִין; וְאִם הִגִּיעַ בְּאַחַת מֵהֵן, וְלֹא הִגִּיעַ בִּשְׁתַּיִם**
13 **- מְעַבְּרִין, אִם עֲדַיִן לֹא צָמְחוּ פֵּרוֹת הָאִילָן[18]. וְאֵלּוּ**
14 **הֵן הַדְּבָרִים שֶׁהֵן הָעִקָּר שֶׁמְּעַבְּרִין בִּשְׁבִילָן, כְּדֵי**
15 **שֶׁיִּהְיוּ הַשָּׁנִים שְׁנֵי הַחַמָּה[19].**

17) סנהדרין יא, ב. 18) שהרי דרושים שני הסימנים: א) לא הגיע האביב בשתים מתוך שלוש הארצות; ב) לא צמחו פירות האילן, ראה למעלה ה"ג. 19) כל שלושת הדברים קשורים בחמה, וכל עיקר העיבור בא לשם השוואת שנות הלבנה עם שנות החמה. ראה למעלה פ"א ה"א וה"ב.

16 **ה. וְיֵשׁ שָׁם דְּבָרִים אֲחֵרִים, שֶׁהָיוּ בֵּית דִּין מְעַבְּרִין**
17 **בִּשְׁבִילָן[20] מִפְּנֵי הַצֹּרֶךְ, וְאֵלּוּ הֵן: מִפְּנֵי הַדְּרָכִים שֶׁאֵינָן**
18 **מְתֻקָּנִין, וְאֵין הָעָם יְכוֹלִין לַעֲלוֹת[21] - מְעַבְּרִין אֶת**
19 **הַשָּׁנָה עַד שֶׁיִּפְסְקוּ הַגְּשָׁמִים וְיִתַּקְּנוּ הַדְּרָכִים. וּמִפְּנֵי**
20 **הַגְּשָׁרִים שֶׁנֶּהֱרְסוּ, וְנִמְצָאוּ הַנְּהָרוֹת מַפְסִיקִין וּמוֹנְעִין**
21 **אֶת הָעָם[22], וּמִסְתַּכְּנִים בְּעַצְמָן וּמֵתִים[23] - מְעַבְּרִין אֶת**
22 **הַשָּׁנָה עַד שֶׁיִּתַּקְּנוּ הַגְּשָׁרִים. וּמִפְּנֵי תַּנּוּרֵי פְּסָחִים**
23 **שֶׁאָבְדוּ בַּגְּשָׁמִים, וְאֵין לָהֶם מָקוֹם לִצְלוֹת אֶת**
24 **פִּסְחֵיהֶם - מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה עַד שֶׁיִּבְנוּ הַתַּנּוּרִים**
25 **וְיֵיבְשׁוּ[24]. וּמִפְּנֵי גָּלֵיּוֹת יִשְׂרָאֵל[25] שֶׁנֶּעֱקְרוּ מִמְּקוֹמָן[26]**
26 **וַעֲדַיִן לֹא הִגִּיעוּ לִירוּשָׁלַיִם - מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה, כְּדֵי**
27 **שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם פְּנַאי לְהַגִּיעַ.**

20) שם יא, א. ומעברים אפילו על אחד מהם ('תוספות' שם, ד"ה מפני). 21) לרגל. 22) מלעלות לרגל. 23) אלה שאינם נמנעים, ועולים לרגל. 24) של חרס היו, ויבשו אותם בשמש, ועיין תענית יט, א. 25) בני הגולה. ובגלל תושבי ארץ ישראל לא היה צורך לעבר, משום שהזמן בין ראש־חודש לפסח, הספיק להם להגיע לירושלים, אפילו לאלה שגרו במקום הרחוק ביותר מירושלים (עי"ש 'תוספות' ד"ה ומפני). 26) על מנת לעלות לירושלים. "ומנין שמעברין את השנה על הגלויות שגלו ועדיין לא הגיעו? תלמוד־לומר: בני ישראל מועדי, עשה מועדות, שיעשו כל ישראל" ('תורת כהנים', אמור פ"ט; 'ירושלמי' סנהדרין פ"א, ה"ב).

28 **ו. אֲבָל אֵין מְעַבְּרִין הַשָּׁנָה לֹא מִפְּנֵי הַשֶּׁלֶג וְלֹא מִפְּנֵי**
29 **הַצִּנָּה[27], וְלֹא מִפְּנֵי גָּלֵיּוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁעֲדַיִן לֹא נֶעֱקְרוּ**
30 **מִמְּקוֹמָם, וְלֹא מִפְּנֵי הַטֻּמְאָה[28]; כְּגוֹן שֶׁהָיוּ רֹב**
31 **הַקָּהָל אוֹ רֹב הַכֹּהֲנִים טְמֵאִים[29] - אֵין מְעַבְּרִין אֶת**
32 **הַשָּׁנָה כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם פְּנַאי לִטַּהֵר וְיַעֲשׂוּ בְּטָהֳרָה,**
33 **אֶלָּא יַעֲשׂוּ בְּטֻמְאָה[30]. וְאִם עִבְּרוּ אֶת הַשָּׁנָה מִפְּנֵי**
34 **הַטֻּמְאָה[31] - הֲרֵי זוֹ מְעֻבֶּרֶת[32].**

27) כי בגלל דברים אלה אין איש נמנע מלעלות לירושלים (רש"י בסנהדרין שם). 28) שם יב, א. 29) טומאת מת. וכלה אפר הפרה ואינם יכולים להטהר עכשיו (כן פירש רבינו בפירושו לתלמוד, מסכת סנהדרין, בשם רב האי, הביאו המפרש). 30) שרק יחיד טמא נדחה לפסח שני, אבל ציבור טמא אינו נדחה, אלא עושים את הפסח בזמנו בטומאה (פ"ז מהל' קרבן פסח ה"א). 31) מפני הטומאה לחוד. 32) סנהדרין יב, ב. "מפני שהטומאה לא הותרה בציבור, אלא באיסורה עומדת ודחויה היא עתה מפני הדחק" (רמב"ם פ"ד מהל' ביאת מקדש הט"ו). ועי' בסוגיית הגמרא בסנהדרין שם.

35 **ז. יֵשׁ דְּבָרִים שֶׁאֵין מְעַבְּרִין בִּשְׁבִילָן כְּלָל[33], אֲבָל**

עוֹשִׂין אוֹתָן סַעַד[34] לְשָׁנָה שֶׁצְּרִיכָה עִבּוּר מִפְּנֵי
הַתְּקוּפָה אוֹ מִפְּנֵי הָאָבִיב וּפִרוֹת הָאִילָן. וְאֵלּוּ הֵן[35]:
מִפְּנֵי הַגְּדָיִים וְהַטְּלָאִים שֶׁעֲדַיִן לֹא נוֹלְדוּ אוֹ שֶׁהֵן
מְעָטִין, וּמִפְּנֵי הַגּוֹזָלוֹת שֶׁלֹּא פָּרְחוּ. אֵין מְעַבְּרִין
בִּשְׁבִיל אֵלּוּ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ הַגְּדָיִים וְהַטְּלָאִים מְצוּיִין
לַפְּסָחִים, וְהַגּוֹזָלוֹת מְצוּיִין לָרְאִיָּה[36] אוֹ לְמִי שֶׁנִּתְחַיֵּב
בְּקָרְבַּן הָעוֹף[37]; אֲבָל עוֹשִׂין אוֹתָן סַעַד לַשָּׁנָה.

33) אפילו כשסימנים אלה מזדמנים ביחד. 34) להסביר את הצורך בחודש העיבור, למען לא יהיה הדבר קשה על הציבור (עי' 'מאירי'). 35) שם יא, א. 36) עולת ראייה שמביאים בשלש הרגלים, והיא באה גם מעוף, עי' הל' חגיגה פ"א, ה"א. 'ראיה' על שם הפסוק "...ולא יראה את פני ה' ריקם..." (דברים טז, טז). 37) כגון יולדות (ויקרא יב, ח), והיו משהות את הבאת קרבנן עד הרגל.

ח. כֵּיצַד עוֹשִׂין אוֹתָן סַעַד לַשָּׁנָה? אוֹמְרִין: שָׁנָה זוֹ
צְרִיכָה עִבּוּר מִפְּנֵי הַתְּקוּפָה שֶׁמָּשְׁכָה[38], אוֹ מִפְּנֵי
הָאָבִיב וּפִרוֹת הָאִילָן שֶׁלֹּא הִגִּיעוּ[39], וָעוֹד שֶׁהַגְּדָיִים
קְטַנִּים וְהַגּוֹזָלוֹת רַכִּים.

38) שמעברין עליה לבד (למעלה ה"ב). 39) שמעברין על שני סימנים אלו (למעלה ה"ג).

ט. אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא בִּמְזֻמָּנִין לָהּ[40].
כֵּיצַד? יֹאמַר רֹאשׁ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל[41] לְפִלּוֹנִי וּפִלּוֹנִי
מִן הַסַּנְהֶדְרִין: הֱיוּ מְזֻמָּנִין לִמְקוֹם פִּלּוֹנִי, שֶׁנִּחְשַׁב[42]
וְנִרְאֶה וְנֵדַע אִם שָׁנָה זוֹ צְרִיכָה עִבּוּר אוֹ אֵינָהּ
צְרִיכָה; וְאוֹתָן שֶׁהֻזְּמְנוּ בְּלִבַּד הֵן שֶׁמְּעַבְּרִין אוֹתָהּ[43].
וּבְכַמָּה מְעַבְּרִין אוֹתָהּ? מַתְחִילִין[44] בִּשְׁלֹשָׁה דַּיָּנִין
מִכְּלַל סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה מִמִּי שֶׁסָּמְכוּ אוֹתָן[45]. אָמְרוּ
שְׁנַיִם: לֹא נֵשֵׁב וְלֹא נִרְאֶה אִם צְרִיכָה עִבּוּר אִם
לָאו[46], וְאֶחָד אָמַר: נֵשֵׁב וְנִבְדֹּק - בָּטֵל יָחִיד
בְּמִעוּטוֹ[47]. אָמְרוּ שְׁנַיִם: נֵשֵׁב וְנִרְאֶה, וְאֶחָד אוֹמֵר:
לֹא נֵשֵׁב - מוֹסִיפִין עוֹד שְׁנַיִם מִן הַמְּזֻמָּנִים,
וְנוֹשְׁאִים וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר[48].

40) סנהדרין י, ב־יא, א. כלומר מזומנים מבערב למחר - שהעיבור הוא ביום (להלן הי"ב). 41) הוא הנשיא, כדלהלן הי"ב. 42) עי' ה"ב. 43) שם יא, א. 44) כרבן שמעון בן גמליאל (סנהדרין ב.). 45) כלומר, אלה שנסמכו. 46) שדעתם היא שאינה צריכה עיבור. 47) ואין צורך לדון בשאלת העיבור. 48) אם צריכה עיבור או לא.

י. שְׁנַיִם אוֹמְרִים: צְרִיכָה עִבּוּר, וּשְׁלֹשָׁה אוֹמְרִין:
אֵינָהּ צְרִיכָה - בָּטְלוּ שְׁנַיִם בְּמִעוּטָן[49]. שְׁלֹשָׁה
אוֹמְרִין: צְרִיכָה עִבּוּר, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִין: אֵינָהּ צְרִיכָה
עִבּוּר - מוֹסִיפִין שְׁנַיִם מִן הַמְּזֻמָּנִין לָהּ, וְנוֹשְׁאִין
וְנוֹתְנִין, וְגוֹמְרִין בְּשִׁבְעָה[50]. אִם גָּמְרוּ כֻּלָּם לְעַבֵּר אוֹ
שֶׁלֹּא לְעַבֵּר - עוֹשִׂין כְּמוֹ שֶׁגָּמְרוּ; וְאִם נֶחְלְקוּ -
הוֹלְכִים אַחַר הָרֹב[51] בֵּין לְעַבֵּר בֵּין שֶׁלֹּא לְעַבֵּר.
וְצָרִיךְ שֶׁיְּהֵא רֹאשׁ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, שֶׁהוּא רֹאשׁ
יְשִׁיבָה שֶׁל אֶחָד וְשִׁבְעִים, מְכֻלָּל הַשִּׁבְעָה. וְאִם גָּמְרוּ
בִּשְׁלֹשָׁה לְעַבֵּר - הֲרֵי זוֹ מְעֻבֶּרֶת[52]; וְהוּא, שֶׁיְּהֵא
הַנִּשְׁיָא עִמָּהֶן אוֹ שֶׁיִּרְצֶה[53]. וּבְעִבּוּר הַשָּׁנָה מַתְחִילִין
מִן הַצַּד[54], וּלְקִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ מַתְחִילִין מִן הַגָּדוֹל[55].

49) ועומדים והולכים להם. 50) "שאין המנין פחות משבעה" (שם י:). 51) "אחרי רבים להטות" (שמות כג, ב). 52) שם ב, א. 53) שם יא, א. 54) מן הקטן שבדיינים. הוא מתחיל ואומר: "הרי השנה מקודשת בעיבורה" ('ירושלמי' ראש השנה, פ"ב ה"ה; סנהדרין פ"א, ה"ב). ואין מתחילים מן הגדול, שמא יסמכו השאר על דעתו ולא יראו עצמם כדאים לחלוק עליו, כמו שאמרו בדיני נפשות (פ"י מהל' סנהדרין ה"ו). 55) "ראש בית־דין אומר מקודש" (ראש השנה כד, א. 'ירושלמי' שם).

יא. אֵין מוֹשִׁיבִין לְעִבּוּר הַשָּׁנָה לֹא מֶלֶךְ וְלֹא כֹּהֵן
גָּדוֹל[56]. מֶלֶךְ - מִפְּנֵי חֵילוֹתָיו וּמִלְחֲמוֹתָיו, שֶׁמָּא
דַּעְתּוֹ נוֹטָה בִּשְׁבִילָן לְעַבֵּר אוֹ שֶׁלֹּא לְעַבֵּר[57]; וְכֹהֵן
גָּדוֹל - מִפְּנֵי הַצִּנָּה[58], שֶׁמָּא לֹא תִּהְיֶה דַעְתּוֹ נוֹטָה
לְעַבֵּר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא תִּשְׁרֵי בִּימֵי הַקֹּר, וְהוּא טוֹבֵל
בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים חָמֵשׁ טְבִילוֹת[59].

56) סנהדרין יח, ב. 57) מפני חיילותיו, שמחלק להם סכום קצוב לשנה, דעתו נוטה לעבר. ומפני מלחמותיו, שישנם כאלה הפטורים שנה מלצאת לצבא - חתנים בשנה ראשונה לנישואיהם - דעתו נוטה שלא לעבר (ראה ברש"י לסנהדרין שם, ובהגהות הגאון האדר"ת לרמב"ם). 58) סנהדרין, שם. 59) יומא לב, א.

יב. הָיָה רֹאשׁ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, וְהוּא הַנִּקְרָא נָשִׂיא,
בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה[60] - אֵין מְעַבְּרִין אוֹתָהּ אֶלָּא עַל תְּנַאי
אִם יִרְצֶה הַנָּשִׂיא. בָּא וְרָצָה - הֲרֵי זוֹ מְעֻבֶּרֶת, לֹא
רָצָה - אֵינָהּ מְעֻבֶּרֶת[61]. וְאֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה אֶלָּא
בְּאֶרֶץ יְהוּדָה[62], שֶׁהַשְּׁכִינָה בְּתוֹכָהּ[63], שֶׁנֶּאֱמַר: לְשִׁכְנוֹ
תִּדְרְשׁוּ; וְאִם עִבְּרוּהָ בַּגָּלִיל - מְעֻבֶּרֶת. וְאֵין מְעַבְּרִין
אֶלָּא בַּיּוֹם; וְאִם עִבְּרוּהָ בַּלַּיְלָה - אֵינָהּ מְעֻבֶּרֶת[64].

60) ולא יספיק להגיע עד סוף אדר. 61) סנהדרין יא, א. 62) שם יא, ב. 63) בבית המקדש שבירושלים. 64) סנהדרין, שם. דין עיבור השנה כדין עיבור החודש. השווה למעלה פ"ב, ה"ח.

יג. יֵשׁ לְבֵית דִּין לְחַשֵּׁב וְלִקְבֹּעַ וְלִיַּדֵּעַ אֵי זוֹ שָׁנָה
תִּהְיֶה מְעֻבֶּרֶת בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה, אֲפִלּוּ לְכַמָּה שָׁנִים.
אֲבָל אֵין אוֹמְרִין: שָׁנָה פְּלוֹנִית מְעֻבֶּרֶת; אֶלָּא אַחַר
רֹאשׁ הַשָּׁנָה הוּא שֶׁאוֹמֵר: שָׁנָה זוֹ מְעֻבֶּרֶת[65]. וְדָבָר
זֶה - מִפְּנֵי הַדְּחָק[66]; אֲבָל שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַדְּחָק - אֵין
מוֹדִיעִין שֶׁהִיא מְעֻבֶּרֶת, אֶלָּא בַּאֲדָר הוּא שֶׁאוֹמֵר:
שָׁנָה זוֹ מְעֻבֶּרֶת, וְחֹדֶשׁ הַבָּא אֵינוֹ נִיסָּן אֶלָּא אֲדָר
שֵׁנִי. אָמְרוּ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה: שָׁנָה זוֹ שֶׁתִּכָּנֵס
מְעֻבֶּרֶת - אֵינָהּ מְעֻבֶּרֶת בַּאֲמִירָה זוֹ[67].

65) "אין מעברים את השנה לפני ראש השנה... אבל מפני הדחק מעברין אותה אחר ראש השנה מיד" (שם יב, א). לפני ראש השנה אין מודיעים, משום שעד הפסח עלולים לשכוח, ויבואו לזלזל בחמץ (רש"י שם, ד"ה אין מעברין). 66) כגון שיש חשש, שהשלטון הזר ימנע את העיבור בזמנו (רש"י, שם). 67) סנהדרין, שם.

1 **יד. הִגִּיעַ יוֹם שְׁלֹשִׁים בַּאֲדָר וְלֹא עִבְּרוּ עֲדַיִן הַשָּׁנָה**
2 **- לֹא יְעַבְּרוּ אוֹתָהּ כְּלָל[68]; שֶׁאוֹתוֹ הַיּוֹם רָאוּי לִהְיוֹת**
3 **רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, וּמִשֶּׁיִּכָּנֵס נִיסָן וְלֹא עִבְּרוּ - אֵינָן**
4 **יְכוֹלִים לְעַבֵּר[69]. וְאִם עִבְּרוּהָ בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים שֶׁל אֲדָר**
5 **- הֲרֵי זוֹ מְעֻבֶּרֶת[70]. בָּאוּ עֵדִים אַחַר שֶׁעִבְּרוּ וְהֵעִידוּ**
6 **עַל הַיָּרֵחַ - הֲרֵי אֵלּוּ מְקַדְּשִׁין אֶת הַחֹדֶשׁ בְּיוֹם**
7 **שְׁלֹשִׁים, וְיִהְיֶה רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר שֵׁנִי[71]; וְאִלּוּ**
8 **קִדְּשׁוּהוּ קֹדֶם שֶׁיְּעַבְּרוּ אֶת הַשָּׁנָה - שׁוּב לֹא הָיוּ**
9 **מְעַבְּרִין, שֶׁאֵין מְעַבְּרִין בְּנִיסָן.**

68) שם יב, ב. 69) "החודש הזה לכם" (שמות יב, ב) - "זה ניסן, ואין אחר ניסן" (שם). אם קבעו אותו ניסן, אי־אפשר לעשותו אדר ולדחות את ניסן לחודש הבא. 70) כי כל זמן שלא באו עדים ולא קידשו, אין זה ניסן אלא אדר (שם). 71) כדעת רב נחמן, שם. ואף שעל־ידי הקידוש התברר שיום השלושים באמת ראוי להיות ראש־חודש ניסן, בכל זאת נשאר העיבור בתוקפו, ויום השלושים נעשה לראש־חודש אדר שני. ואף־על־פי שמוטב היה לעבר חודש אדר ולעשות יום שלשים ואחד לראש־חודש אדר שני, ואז היה עיבור השנה כשר מלכתחילה, בכל זאת מקדשים את החודש, כיון שבאו עדי ראייה, ועי' להלן פי"ח הי"א, ועי' 'אור שמח'.

10 **טו. אֵין מְעַבְּרִין אֶת הַשָּׁנָה בִּשְׁנַת רְעָבוֹן[72];** שֶׁהַכֹּל
11 **רָצִים לְבֵית הַגְּרָנוֹת לֶאֱכֹל וְלִחְיוֹת, וְאִי אֶפְשָׁר**
12 **לְהוֹסִיף לָהֶן זְמַן לְאִסּוּר הֶחָדָשׁ[73]. וְאֵין מְעַבְּרִין**
13 **בִּשְׁבִיעִית[74]; שֶׁיַּד הַכֹּל שׁוֹלֶטֶת עַל הַסְּפִיחִין[75], וְלֹא**
14 **יִמָּצְאוּ לְקָרְבַּן הָעֹמֶר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם[76]. וּרְגִילִין הָיוּ**
15 **לְעַבֵּר בְּעֶרֶב שְׁבִיעִית[77].**

72) סנהדרין יב, א. 73) התבואה החדשה אסורה באכילה עד הקרבת העומר בט"ז בניסן (פ"י מהל' מאכלות אסורות ה"ב). 74) סנהדרין, שם. וכנראה שרק בשביעית אין מעברין, אבל במוצאי שביעית מעברין, וכדעת רבן גמליאל (סנהדרין יב.). וראה ב'מאירי' עמ' 38. 75) כל הצומח בשדה מאליו בלי חרישה וזריעה, נקרא "ספיח" (ויקרא כה, ה) והוא אסור באכילה מדרבנן, שמא יבואו עוברי עבירה ויזרעו, ויאמרו: ספיחים הם (פ"ד מהל' שמיטה ה"ב). ולפי שאסורים באכילה, יד הכל שולטת עליהם להשחיתם ולקלקלם (וראה מה שכתב המפרש). 76) עומר בט"ז בניסן ושתי הלחם בעצרת, והם באים בשביעית מן הספיחין (ראה בפ"ד מהל' שקלים ה"ה, וב'תוספות' מנחות פד, א ד"ה שומרי). 77) כדי להוסיף חודש לעבודת האדמה (סנהדרין יב.).

16 **טז. יֵרָאֶה לִי, שֶׁזֶּה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים: אֵין מְעַבְּרִין**
17 **בִּשְׁנַת רְעָבוֹן וּבִשְׁבִיעִית - שֶׁלֹּא יְעַבְּרוּ בָּהֶם מִפְּנֵי**
18 **צֹרֶךְ הַדְּרָכִים וְהַגִּשָּׁרִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם[78]; אֲבָל אִם**
19 **הָיְתָה הַשָּׁנָה רְאוּיָה לְהִתְעַבֵּר מִפְּנֵי הַתְּקוּפָה אוֹ מִפְּנֵי**
20 **הָאָבִיב וּפֵרוֹת הָאִילָן - מְעַבְּרִין לְעוֹלָם בְּכָל זְמַן[79].**

78) ראה למעלה ה"ה. ובדפוס רומי ר"מ, קושטא וויניציה, הגירסה: מפני "הצורך", והמלים "והדרכים והגשרים וכיוצא בהם" - אינן. והשווה להלן פ"ה, ה"א. 79) אפילו בשנת בצורת ואפילו בשביעית, כי שלושת הסימנים האלה הם העיקר, שבגללם מעברים את השנה (למעלה ה"ד). וראיה לכך, ממה שעיבר ר"ש בן יהוצדק בשנה השביעית (סנהדרין כו.), ועל כרחנו שזה היה מפני שלשה דברים אלו, וראה ב'תוספות' שם ד"ה לעבר ('אור שמח'). וראה בהשגת הרמ"ה.

21 **יז. כְּשֶׁמְּעַבְּרִין בֵּית דִּין אֶת הַשָּׁנָה, כּוֹתְבִין אִגְּרוֹת**
22 **לְכָל הַמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקִים וּמוֹדִיעִים אוֹתָן שֶׁעִבְּרוּהָ,**
23 **וּמִפְּנֵי מָה עִבְּרוּ. וְעַל לְשׁוֹן הַנָּשִׂיא נִכְתְּבוּ[80], וְאוֹמֵר**
24 **לָהֶן: יְוָדַע לָכֶם, שֶׁהִסְכַּמְתִּי אֲנִי וַחֲבֵרַי וְהוֹסַפְנוּ עַל**
25 **שָׁנָה זוֹ כָּךְ וָכָךְ. רָצוּ - תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם[81], רָצוּ**
26 **- שְׁלֹשִׁים יוֹם; שֶׁחֹדֶשׁ הָעִבּוּר הָרְשׁוּת לְבֵית דִּין**
27 **לְהוֹסִיפוֹ מָלֵא אוֹ חָסֵר[82] לָאֲנָשִׁים הָרְחוֹקִים**
28 **שֶׁמּוֹדִיעִין אוֹתָם[83], אֲבָל הֵם[84] - לְפִי הָרְאִיָּה הֵם**
29 **עוֹשִׂים, אִם מָלֵא אִם חָסֵר.**

80) כלומר, בשמו. 81) ראש השנה יט, ב. וסנהדרין יא, א. 82) כרב פפא. וראה למעלה פ"א הערה י. 83) אף־על־פי שעכשיו אין יודעים עדיין, אם חודש העיבור יהיה מלא או חסר. 84) בארץ ישראל.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר בו שקביעות החודש ועיבור השנה אינם אלא בסנהדרין. ונמשך לדין יום טוב שני של גלויות.

30 **א. כָּל מַה שֶּׁאָמַרְנוּ מִקְּבִיעוּת רֹאשׁ חֹדֶשׁ עַל הָרְאִיָּה[2]**
31 **וְעִבּוּר הַשָּׁנָה מִפְּנֵי הַזְּמַן[3] אוֹ מִפְּנֵי הַצֹּרֶךְ[4], אֵין עוֹשִׂין**
32 **אוֹתוֹ אֶלָּא סַנְהֶדְרִין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אוֹ בֵּית דִּין**
33 **הַסְּמוּכִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[5] שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶן הַסַּנְהֶדְרִין**
34 **רְשׁוּת[6]; שֶׁכָּךְ נֶאֱמַר לְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן: הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם**
35 **רֹאשׁ חֳדָשִׁים, וּמִפִּי הַשְּׁמוּעָה[7] לָמְדוּ אִישׁ מֵאִישׁ**
36 **מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, שֶׁכָּךְ הוּא פֵּרוּשׁ הַדָּבָר: עֵדוּת זוֹ תִּהְיֶה**
37 **מְסוּרָה לָכֶם[8] וְכָל הָעוֹמֵד אַחֲרֵיכֶם בִּמְקוֹמְכֶם. אֲבָל**
38 **בִּזְמַן שֶׁאֵין שָׁם סַנְהֶדְרִין בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - אֵין קוֹבְעִין**
39 **חֳדָשִׁים וְאֵין מְעַבְּרִין שָׁנִים אֶלָּא בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה שֶׁאָנוּ**
40 **מְחַשְּׁבִין בּוֹ הַיּוֹם[9].**

2) למעלה פ"א. 3) למעלה פ"ד, ה"ב. 4) שם ה"ה. 5) [כן הוא במכילתא (בא פרשה ב): "רבי יאשיה אומר, מנין שאין מעברין את השנה אלא בבית־דין הגדול שבירושלים, תלמוד־לומר: ראשון הוא לכם". וכן הוא ב'ספר המצוות' מ"ע קנג, וב'חינוך' מצוה ד]. 6) שהרי שנינו (סנהדרין ב.) "עיבור החודש בשלשה, עיבור השנה

בשלושה". ועל כרחנו שזהו ברשות הסנהדרין. 7) מפי הקבלה, כי אין זה יוצא מתוך פשט הפסוק. 8) ראש השנה כב, א. 9) עי' להלן פ"ו.

ב. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי[10] הוּא: שֶׁבִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ סַנְהֶדְרִין - קוֹבְעִין עַל פִּי הָרְאִיָּה[11], וּבִזְמַן שֶׁאֵין שָׁם סַנְהֶדְרִין - קוֹבְעִין עַל פִּי הַחֶשְׁבּוֹן הַזֶּה שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִין בּוֹ הַיּוֹם, וְאֵין נִזְקָקִין לִרְאִיָּה, אֶלָּא פְּעָמִים שֶׁיִּהְיֶה יוֹם שֶׁקּוֹבְעִין בּוֹ בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה הוּא יוֹם הָרְאִיָּה, אוֹ קֹדֶם לוֹ בְּיוֹם אוֹ אַחֲרָיו בְּיוֹם. וְזֶה שֶׁיִּהְיֶה לְאַחַר הָרְאִיָּה בְּיוֹם - פֶּלֶא הוּא, וּבָאֲרָצוֹת שֶׁהֵן לְמַעֲרַב אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[12].

10) "שאין לו רמז במקרא ואינו נקשר בו, ואי אפשר להוציאו בדרך מדרכי הסברא" (הקדמת רבינו לפירוש המשנה). 11) כי ברוב המקרים יום הקביעה, הוא קודם ליום הראיה, או יום הקביעה הוא יום הראיה. 12) ששם קודמת הראיה לראיית בני ארץ־ישראל, עי' להלן פי"ח הי"ג.

ג. וּמֵאֵימָתַי הִתְחִילוּ כָּל יִשְׂרָאֵל[13] לְחַשֵּׁב בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה? מִסּוֹף חַכְמֵי הַגְּמָרָא, בָּעֵת שֶׁחָרְבָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְלֹא נִשְׁאַר שָׁם בֵּית דִּין קָבוּעַ. אֲבָל בִּימֵי חַכְמֵי מִשְׁנָה, וְכֵן בִּימֵי חַכְמֵי הַגְּמָרָא עַד יְמֵי אַבָּיֵי וְרָבָא[14] - עַל קְבִיעַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הָיוּ סוֹמְכִין.

13) אפילו בחוץ־לארץ, אף־על־פי שאין קובעים חדשים בחו"ל (ועיין להלן הי"ג). 14) בימי רבא היה עדיין בית־דין שקידש את החודש (עי' ראש השנה כא.).

ד. כְּשֶׁהָיְתָה סַנְהֶדְרִין קַיֶּמֶת וְהָיוּ קוֹבְעִין עַל הָרְאִיָּה, הָיוּ בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְכָל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁמַּגִּיעִין אֲלֵיהֶן שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי עוֹשִׂין יָמִים טוֹבִים יוֹם אֶחָד בִּלְבַד; וּשְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקוֹת, שֶׁאֵין שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי מַגִּיעִין אֲלֵיהֶם, הָיוּ עוֹשִׂים שְׁנֵי יָמִים מִסָּפֵק[15], לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִין יוֹם שֶׁקָּבְעוּ בּוֹ בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֶת הַחֹדֶשׁ.

15) אף־על־פי שהגיעו אליהם שלוחי ניסן - כיון שלא הגיעו שלוחי תשרי (שהולכים פחות, מפני ראש השנה ויום הכיפורים), עושים שני ימים אפילו בפסח (למעלה פ"ג הי"ב והי"ג).

ה. בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאֵין שָׁם סַנְהֶדְרִין, וּבֵית דִּין שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קוֹבְעִין עַל חֶשְׁבּוֹן זֶה - הָיָה מִן הַדִּין, שֶׁיִּהְיוּ בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת עוֹשִׂין יוֹם טוֹב אֶחָד בִּלְבַד, אֲפִלּוּ הַמְּקוֹמוֹת הָרְחוֹקוֹת שֶׁבְּחוּצָה לָאָרֶץ, כְּמוֹ בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַכֹּל עַל חֶשְׁבּוֹן אֶחָד סוֹמְכִין וְקוֹבְעִין; אֲבָל תַּקָּנַת חֲכָמִים הוּא, שֶׁיִּזָּהֲרוּ בְּמִנְהַג אֲבוֹתֵיהֶם שֶׁבִּידֵיהֶם[16].

16) שלחו מתם: "הזהרו במנהג אבותיכם בידיכם" (ביצה ד:) שמא תגזור המלכות גזירות על ישראל, ומתוך כך ישכחו את החשבון (שם). [וראה בפ"ו מהל' יום־טוב הי"ד, ובפ"ו מהל' תלמוד תורה הי"ד אות יא, ובלחם־משנה שם].

ו. לְפִיכָךְ: כָּל מָקוֹם שֶׁלֹּא הָיוּ שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי מַגִּיעִין אֵלָיו, כְּשֶׁהָיוּ הַשְּׁלוּחִין יוֹצְאִין - יַעֲשׂוּ שְׁנֵי יָמִים, וַאֲפִלּוּ בַּזְּמַן הַזֶּה, כְּמוֹ שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין בִּזְמַן שֶׁבְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קוֹבְעִין עַל הָרְאִיָּה; וּבְנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בַּזְּמַן הַזֶּה עוֹשִׂין יוֹם אֶחָד כְּמִנְהָגָן, שֶׁמֵּעוֹלָם לֹא עָשׂוּ שְׁנֵי יָמִים. נִמְצָא, יוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁאָנוּ עוֹשִׂין בַּגָּלִיּוֹת בַּזְּמַן הַזֶּה - מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁתִּקְּנוּ דָּבָר זֶה.

ז. יוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה, בִּזְמַן שֶׁהָיוּ קוֹבְעִין עַל הָרְאִיָּה, הָיוּ רַב בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין אוֹתוֹ שְׁנֵי יָמִים מִסָּפֵק, לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִין יוֹם שֶׁקָּבְעוּ בּוֹ בֵּית דִּין אֶת הַחֹדֶשׁ, שֶׁאֵין הַשְּׁלוּחִין יוֹצְאִין בְּיוֹם טוֹב.

ח. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ בִּירוּשָׁלַיִם עַצְמָהּ, שֶׁהוּא מְקוֹם בֵּית דִּין, פְּעָמִים רַבּוֹת הָיוּ עוֹשִׂין יוֹם טוֹב שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה שְׁנֵי יָמִים; שֶׁאִם לֹא בָּאוּ הָעֵדִים כָּל יוֹם שְׁלִשִׁים - נוֹהֲגִין הָיוּ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁמְּצַפִּין לָעֵדִים[17] קֹדֶשׁ וּלְמָחָר קֹדֶשׁ[18]. וְהוֹאִיל וְהָיוּ עוֹשִׂין אוֹתוֹ שְׁנֵי יָמִים וַאֲפִלּוּ בִּזְמַן הָרְאִיָּה, הִתְקִינוּ שֶׁיִּהְיוּ עוֹשִׂין אֲפִלּוּ בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ תָּמִיד שְׁנֵי יָמִים בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁקּוֹבְעִין עַל הַחֶשְׁבּוֹן. הִנֵּה לָמַדְתָּ, שֶׁאֲפִלּוּ יוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה בַּזְּמַן הַזֶּה - מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[19].

17) כגון, אם לפי חשבונם אפשר שיראה הירח בזמנו, כלומר ביום השלושים (למעלה פ"א, ה"ו). 18) שאף־על־פי שהתקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו מקבלים עדות החודש כל היום (ראש השנה ל:) - אם לא באו, נוהגים אותו היום קודש ולמחר קודש (ביצה ה, ב לפי גירסת ר"ח, ועי' שם ב'תוספות'). 19) מאותו טעם של "מנהג אבותינו בידינו".

ט. אֵין עֲשִׂיַּת יוֹם טוֹב אֶחָד תְּלוּיָה בִּקְרִיבַת הַמָּקוֹם. כֵּיצַד? אִם יִהְיֶה מָקוֹם בֵּינוֹ וּבֵין יְרוּשָׁלַיִם מַהֲלַךְ חֲמִשָּׁה יָמִים אוֹ פָּחוֹת, שֶׁבְּוַדַּאי אֶפְשָׁר שֶׁיַּגִּיעוּ לָהֶן שְׁלוּחִין - אֵין אוֹמְרִין, שֶׁאֲנַשֵּׁי מָקוֹם זֶה עוֹשִׂין יוֹם טוֹב אֶחָד; שֶׁמִּי יֹאמַר לָנוּ שֶׁהָיוּ הַשְּׁלוּחִים יוֹצְאִין לְמָקוֹם זֶה, שֶׁמָּא לֹא הָיוּ שְׁלוּחִים יוֹצְאִין לְמָקוֹם זֶה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיוּ שָׁם יִשְׂרָאֵל[20], וְאַחַר שֶׁחָזְרוּ לִקְבֹּעַ עַל הַחֶשְׁבּוֹן יָשְׁבוּ שָׁם יִשְׂרְאֵלִים שֶׁהֵן חַיָּבִין לַעֲשׂוֹת שְׁנֵי יָמִים[21]; אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהָיָה חֵרוּם בַּדֶּרֶךְ, כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיָה בֵּין יְהוּדָה וְגָלִיל בִּימֵי חַכְמֵי הַמִּשְׁנָה[22]; אוֹ מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ הַכּוּתִים מוֹנְעִין אֶת הַשְּׁלוּחִין לַעֲבֹר בֵּינֵיהֶן[23].

20) ומעולם לא נהגו בו יום־טוב אחד כבמקום שהגיעו אליו השלוחין. 21) כמנהג רוב העולם, עיין להלן הי"ב.

22) עי' בבא־בתרא לח. במשנה ובגמרא שם. 23) עי' ראש השנה כב, א. ובמשנה וברש"י שם.

1 י. וְאִלּוּ הָיָה הַדָּבָר תָּלוּי בִּקְרִיבַת הַמָּקוֹם, הָיוּ כָּל
2 בְּנֵי מִצְרַיִם עוֹשִׂין יוֹם אֶחָד[24]; שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁיַּגִּיעוּ
3 לָהֶן שְׁלוּחֵי תִּשְׁרֵי[25], שֶׁאֵין בֵּין יְרוּשָׁלַיִם וּמִצְרַיִם עַל
4 דֶּרֶךְ אַשְׁקְלוֹן אֶלָּא מַהֲלַךְ שְׁמוֹנָה יָמִים אוֹ פָּחוֹת. וְכֵן
5 רֹב סוּרְיָא. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין הַדָּבָר תָּלוּי בִּהְיוֹת
6 הַמָּקוֹם קָרוֹב.

24) ראה להלן סוף הלכה יא, שיש מקומות במצרים שנהגו מעולם לעשות יום אחד. 25) עי' 'תוספתא' פאה פ"ד (הוצאת צוק"מ עמ' 23) וכתובות ריש פ"ג.

7 יא. נִמְצָא, עִקַּר דָּבָר זֶה עַל דֶּרֶךְ זוֹ כָּךְ הוּא: כָּל
8 מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בֵּינוֹ וּבֵין יְרוּשָׁלַיִם מַהֲלָךְ יָתֵר עַל עֲשָׂרָה
9 יָמִים גְּמוּרִים - עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים לְעוֹלָם, כְּמִנְהָגָם
10 מִקֶּדֶם; שֶׁאֵין שְׁלוּחֵי כָּל תִּשְׁרֵי וְתִשְׁרֵי[26] מַגִּיעִין אֶלָּא
11 לְמָקוֹם שֶׁבֵּינוֹ וּבֵין יְרוּשָׁלַיִם מַהֲלַךְ עֲשָׂרָה יָמִים אוֹ
12 פָּחוֹת. וְכָל מָקוֹם שֶׁבֵּינוֹ לְבֵין יְרוּשָׁלַיִם מַהֲלַךְ עֲשָׂרָה
13 יָמִים בְּשָׁוֶה אוֹ פָּחוֹת, שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיוּ שְׁלוּחִין
14 מַגִּיעִין אֵלָיו - רוֹאִים: אִם אוֹתוֹ הַמָּקוֹם מֵאֶרֶץ
15 יִשְׂרָאֵל, שֶׁהָיוּ בָּהּ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁעַת הָרְאִיָּה בְּכִבּוּשׁ שֵׁנִי,
16 כְּגוֹן אוּשָׁא וּשְׁפַרְעָם וְלוּז וְיַבְנֶה וְנֹב וּטְבֶרְיָא וְכַיּוֹצֵא
17 בָּהֶן - עוֹשִׂין יוֹם אֶחָד בִּלְבַד[27]; וְאִם אוֹתוֹ הַמָּקוֹם
18 מִסּוּרְיָא[28], כְּגוֹן צוֹר וְדַמֶּשֶׂק וְאַשְׁקְלוֹן[29] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן,
19 אוֹ מִחוּצָה לָאָרֶץ, כְּגוֹן מִצְרַיִם וַעַמּוֹן וּמוֹאָב וְכַיּוֹצֵא
20 בָּהֶן - עוֹשִׂין כְּמִנְהַג אֲבוֹתֵיהֶן שֶׁבִּידֵיהֶן: אִם יוֹם אֶחָד
21 - יוֹם אֶחָד, וְאִם שְׁנֵי יָמִים - שְׁנֵי יָמִים.

26) יש אשר שלוחי תשרי אינם יכולים ללכת ארבעה ימים: שתי שבתות ור"ה ויום הכיפורים, ומהלכם אינו אלא עשרה ימים בלבד. ויש אשר יכולים ללכת אחד עשר יום, כגון אם ר"ה חל בשבת. אבל שלוחי כל תשרי ותשרי אינם מגיעים, אלא למרחק שאינו עולה על מהלך עשרה ימים. 27) שוודאי הגיעו אליהם השלוחים. 28) שדוד כבשה וצירפה לא"י ונקראת כיבוש יחיד, ואין דינה כארץ ישראל לכל דבר (ראה פ"א מהל' תרומות הי"ג). 29) שלא כבשוה עולי בבל, ואינה בתחום ארץ ישראל (ראה גיטין ב. ו'תוספות' שם ד"ה ואשקלון, ו'ירושלמי' שביעית פ"ה ה"א). [וצ"ע שכאן משמע שדינה כסוריא, ולהלן בפ"א מהל' תרומות ה"ט כתב רבינו שדינה כחוץ לארץ].

22 יב. מָקוֹם שֶׁבֵּינוֹ וּבֵין יְרוּשָׁלַיִם עֲשָׂרָה יָמִים אוֹ
23 פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה, וְהוּא סוּרְיָא אוֹ חוּצָה לָאָרֶץ, וְאֵין
24 לָהֶם מִנְהָג; אוֹ שֶׁהִיא עִיר שֶׁנִּתְחַדְּשָׁה בְּמִדְבַּר אֶרֶץ
25 יִשְׂרָאֵל, אוֹ מָקוֹם שֶׁשָּׁכְנוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל עַתָּה - עוֹשִׂין
26 שְׁנֵי יָמִים כְּמִנְהַג רֹב הָעוֹלָם. וְכָל יוֹם טוֹב שֵׁנִי -
27 מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וַאֲפִלּוּ יוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל רֹאשׁ
28 הַשָּׁנָה, שֶׁהַכֹּל עוֹשִׂין אוֹתוֹ בַּזְּמַן הַזֶּה[30].

30) ראה למעלה ה"ח.

29 יג. זֶה שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִין בַּזְּמַן הַזֶּה כָּל אֶחָד וְאֶחָד
30 בְּעִירוֹ, וְאוֹמְרִין שֶׁרֹאשׁ חֹדֶשׁ יוֹם פְּלוֹנִי וְיוֹם טוֹב
31 בְּיוֹם פְּלוֹנִי - לֹא בְּחֶשְׁבּוֹן שֶׁלָּנוּ אָנוּ קוֹבְעִין וְלֹא
32 עָלָיו אָנוּ סוֹמְכִין, שֶׁאֵין מְעַבְּרִין שָׁנִים וְקוֹבְעִין
33 חֳדָשִׁים בְּחוּצָה לָאָרֶץ[31], וְאֵין אָנוּ סוֹמְכִין אֶלָּא עַל
34 חֶשְׁבּוֹן בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּקְבִיעָתָם. וְזֶה שֶׁאָנוּ
35 מְחַשְּׁבִין - לְגַלּוֹת הַדָּבָר בִּלְבַד הוּא, כֵּיוָן שֶׁאָנוּ
36 יוֹדְעִין שֶׁעַל חֶשְׁבּוֹן זֶה הֵן סוֹמְכִין, אָנוּ מְחַשְּׁבִין
37 לֵידַע יוֹם שֶׁקָּבְעוּ בּוֹ בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אִי זֶה יוֹם
38 הוּא, וּקְבִיעַת בְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוֹתוֹ הוּא שֶׁיִּהְיֶה
39 רֹאשׁ חֹדֶשׁ אוֹ יוֹם טוֹב, לֹא מִפְּנֵי חֶשְׁבּוֹן שֶׁאָנוּ
40 מְחַשְּׁבִין.

31) ברכות סג, א. משום שנאמר (ישעיה ב, ג): "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים".

יום שישי כ"ג כסלו ה'תשע"ז

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) קיבוץ החמה והירח בדקדוק.

41 א. בִּזְמַן שֶׁעוֹשִׂין עַל הָרְאִיָּה, הָיוּ מְחַשְּׁבִין וְיוֹדְעִין
42 שָׁעָה שֶׁיִּתְקַבֵּץ בּוֹ הַיָּרֵחַ עִם הַחַמָּה בִּדְקִדּוּק הַרְבֵּה[2],
43 כְּדֶרֶךְ שֶׁהָאִצְטַגְנִינִין עוֹשִׂין, כְּדֵי לֵידַע אִם יֵרָאֶה
44 הַיָّרֵחַ אוֹ לֹא יֵרָאֶה. וּתְחִלַּת אוֹתוֹ הַחֶשְׁבּוֹן - הוּא
45 הַחֶשְׁבּוֹן שֶׁמְּחַשְּׁבִין אוֹתוֹ בְּקֵרוּב, וְיוֹדְעִין שְׁעַת
46 קִבּוּצָן בְּלֹא דִּקְדּוּק, אֶלָּא בְּמַהֲלָכָם הָאֶמְצָעִי[3] - הוּא
47 הַנִּקְרָא מוּלָד; וְעִקָּרֵי הַחֶשְׁבּוֹן - שֶׁמְּחַשְּׁבִין בִּזְמַן
48 שֶׁאֵין שָׁם בֵּית דִּין שֶׁיִּקְבְּעוּ בּוֹ עַל הָרְאִיָּה, וְהוּא
49 חֶשְׁבּוֹן שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִין הַיּוֹם - הוּא הַנִּקְרָא עִבּוּר.

2) וזהו הקיבוץ האמיתי. 3) וזהו הקיבוץ האמצעי. הסנהדרין חישבה קודם את הקיבוץ האמצעי, וממנו הגיעה לקיבוץ האמיתי.

50 ב. הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה - אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת בְּכָל זְמַן:
51 שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה בַּיּוֹם, וּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה בַּלַּיְלָה[4]. וְהַשָּׁעָה
52 מְחֻלֶּקֶת לְאֶלֶף וּשְׁמוֹנִים חֲלָקִים. וְלָמָּה חָלְקוּ הַשָּׁעָה
53 לְמִנְיָן זֶה[5]? לְפִי שֶׁמִּנְיָן זֶה יֵשׁ בּוֹ חֵצִי וּרְבִיעַ
54 וּשְׁמִינִית, וּשְׁלִישׁ וּשְׁתוּת וּתְשׁוּעַ, וְחֹמֶשׁ וְעִשּׂוּר.
55 וְהַרְבֵּה חֲלָקִים יֵשׁ לְכָל אֵלּוּ הַשֵּׁמוֹת[6].

4) לעניין חשבון המולד חושבים תמיד את היום לשתים־עשרה שעות וגם הלילה לשתים־עשרה שעות, ואין מתחשבים בתקופות השנה, שבהן היום לפעמים יותר משתים־עשרה שעות ולפעמים פחות משתים־עשרה שעות. שעה היא החלק העשרים וארבעה מן היום והלילה ביחד, און בלשון הקדמונים - חלק העשרים וארבעה של הזמן הדרוש לסיבוב אחד של הגלגל היומי. 5) ולא השתמשו בחלוקה המקובלת באסטרונומיה, היינו שעה אחת = ששים דקות. 6) המספר 1080 מתחלק למכפלות 3x9 ; 6x9, מה שאין כן המספר 360.

ג. מִשֶּׁיִּתְקַבֵּץ הַיָּרֵחַ וְהַחַמָּה לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, עַד שֶׁיִּתְקַבְּצוּ פַּעַם שְׁנִיָּה בְּמַהֲלָכָם הָאֶמְצָעִי - תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם, וּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת מִיּוֹם שְׁלִשִׁים מִתְּחִלַּת לֵילוֹ, וּשְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשָׁה וְתִשְׁעִים חֲלָקִים מִשְּׁעַת שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה. וְזֶה הוּא הַזְּמַן שֶׁבֵּין כָּל מוֹלָד וּמוֹלָד[7], וְזֶה הוּא חָדְשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה.

7) בין קיבוץ אחד למשנהו.

ד. שָׁנָה שֶׁל לְבָנָה - אִם תִּהְיֶה שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ מֵחֳדָשִׁים אֵלּוּ, יִהְיֶה כְּלָלָהּ: שְׁלֹשׁ מֵאוֹת יוֹם, וְאַרְבָּעָה וַחֲמִשִּׁים יוֹם, וּשְׁמוֹנֶה שָׁעוֹת, וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת וְשִׁשָּׁה וְשִׁבְעִים חֲלָקִים; וְאִם תִּהְיֶה מְעֻבֶּרֶת, וְתִהְיֶה הַשָּׁנָה שְׁלֹשָׁה עָשָׂר חֹדֶשׁ, יִהְיֶה כְּלָלָהּ: שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וּשְׁמוֹנִים וּשְׁלֹשָׁה יוֹם, וְאַחַת וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת, וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעָה וּשְׁמוֹנִים חֲלָקִים[8]. וּשְׁנַת הַחַמָּה הִיא שְׁלֹשׁ מֵאוֹת חֲמִשָּׁה וְשִׁשִּׁים יוֹם וְשֵׁשׁ שָׁעוֹת. נִמְצָא, תּוֹסֶפֶת שְׁנַת הַחַמָּה עַל שְׁנַת הַלְּבָנָה: עֲשָׂרָה יָמִים, וְאַחַת וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת, וּמָאתַיִם וְאַרְבָּעָה חֲלָקִים.

8) בחשבון זה נחשב החודש השלושה עשר כ"ט יום, י"ב שעות ותשצ"ג חלקים בהתאם לחשבון הנ"ל.

ה. כְּשֶׁתַּשְׁלִיךְ יְמֵי חֹדֶשׁ הַלְּבָנָה שִׁבְעָה שִׁבְעָה, שֶׁהֵן יְמֵי הַשָּׁבוּעַ, יִשָּׁאֵר: יוֹם אֶחָד, וּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת וּשְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשָׁה וְתִשְׁעִים חֲלָקִים. סִימָן לָהֶם: אי"ב תשצ"ג. וְזוֹ הִיא שְׁאֵרִית חֹדֶשׁ הַלְּבָנָה[9]. וְכֵן כְּשֶׁתַּשְׁלִיךְ יְמֵי שְׁנַת הַלְּבָנָה שִׁבְעָה שִׁבְעָה: אִם שָׁנָה פְּשׁוּטָה הִיא - יִשָּׁאֵר מִמֶּנָּה: אַרְבָּעָה יָמִים, וּשְׁמוֹנֶה שָׁעוֹת, וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת וְשִׁשָּׁה וְשִׁבְעִים חֲלָקִים. סִימָן לָהּ: ד"ח תתע"ו. וְזוֹ הִיא שְׁאֵרִית שָׁנָה פְּשׁוּטָה[10]. וְאִם שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת הִיא - תִּהְיֶה שְׁאֵרִיתָהּ: חֲמִשָּׁה יָמִים, וְאַחַת וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת, וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעָה וּשְׁמוֹנִים חֲלָקִים. סִימָן לָהֶם: הכ"א תקפ"ט.

9) ובשיעור זה יתאחר המולד של החודש הבא.
10) ובשיעור זה יתאחר המולד של השנה הפשוטה הבאה.

ו. כְּשֶׁיִּהְיֶה עִמְּךָ יָדוּעַ מוֹלַד חֹדֶשׁ מִן הֶחָדָשִׁים, וְתוֹסִיף עָלָיו אי"ב תשצ"ג - יֵצֵא מוֹלַד שֶׁאַחֲרָיו, וְתֵדַע בְּאֵי זֶה יוֹם מִימֵי הַשָּׁבוּעַ וּבְאֵי זוֹ שָׁעָה וּבְכַמָּה חֲלָקִים יִהְיֶה.

ז. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה מוֹלַד נִיסָן בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת, בְּחָמֵשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם, וּמֵאָה וְשִׁבְעָה חֲלָקִים - סִימָן לָהֶם: אהק"ז - כְּשֶׁתּוֹסִיף עָלָיו[11] שְׁאֵרִית חֹדֶשׁ הַלְּבָנָה, וְהוּא אי"ב תשצ"ג - יֵצֵא מוֹלַד אִיָּר בְּלֵיל שְׁלִישִׁי, חָמֵשׁ שָׁעוֹת בַּלַּיְלָה, וּתְשַׁע מֵאוֹת חֲלָקִים. סִימָן לָהֶם: ג"ה תת"ק. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ עַד סוֹף הָעוֹלָם, חֹדֶשׁ אַחַר חֹדֶשׁ.

11) וכששתחסיר ממנו שארית זו, יצא לך מולד החודש שלפניו.

ח. וְכֵן כְּשֶׁיִּהְיֶה עִמְּךָ יָדוּעַ מוֹלַד שָׁנָה זוֹ, וְתוֹסִיף שְׁאֵרִיתָהּ עַל יְמֵי הַמּוֹלָד - אִם פְּשׁוּטָה הִיא, שְׁאֵרִית הַמְּעֻבֶּרֶת הַפְּשׁוּטָה; וְאִם מְעֻבֶּרֶת הִיא, שְׁאֵרִית הַמְּעֻבֶּרֶת - יֵצֵא לְךָ מוֹלַד שָׁנָה שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ. וְכֵן שָׁנָה אַחַר שָׁנָה, עַד סוֹף הָעוֹלָם. וְהַמּוֹלָד הָרִאשׁוֹן שֶׁמִּמֶּנּוּ תַּתְחִיל, הוּא מוֹלַד שֶׁהָיָה בַּשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל יְצִירָה, וְהוּא הָיָה בְּלֵיל שֵׁנִי, חָמֵשׁ שָׁעוֹת בַּלַּיְלָה, וּמָאתַיִם וְאַרְבָּעָה חֲלָקִים. סִימָן לָהֶם: בהר"ד. וּמִמֶּנּוּ הוּא תְּחִלַּת הַחֶשְׁבּוֹן.

ט. בְּכָל הַחֶשְׁבּוֹנוֹת הָאֵלּוּ שֶׁתֵּדַע מֵהֶן הַמּוֹלָד, כְּשֶׁתּוֹסִיף שְׁאֵרִית עִם שְׁאֵרִית, כְּשֶׁיִּתְקַבֵּץ מִן הַחֲלָקִים אֶלֶף וּשְׁמוֹנִים - תַּשְׁלִיךְ שָׁעָה אַחַת וְתוֹסִיף אוֹתוֹ לְמִנְיַן הַשָּׁעוֹת, וּכְשֶׁיִּתְקַבֵּץ מִן הַשָּׁעוֹת אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים - תַּשְׁלִיךְ יוֹם וְתוֹסִיף מִמֶּנּוּ לְמִנְיַן הַיָּמִים, וּכְשֶׁיִּתְקַבֵּץ מִן הַיָּמִים יוֹתֵר עַל שִׁבְעָה - תַּשְׁלִיךְ שִׁבְעָה מִן הַמִּנְיָן וְתַנִּיחַ הַשְּׁאָר; שֶׁאֵין אָנוּ מְחַשְּׁבִין לִידַע מִנְיַן הַיָּמִים, אֶלָּא לִידַע בְּאֵי זֶה יוֹם מִימֵי הַשָּׁבוּעַ וּבְאֵי זֶה שָׁעָה וְאֵי זֶה חֵלֶק יִהְיֶה הַמּוֹלָד.

י. כָּל תְּשַׁע עֶשְׂרֵה שָׁנָה, שֶׁיִּהְיוּ מֵהֶן שֶׁבַע שָׁנִים מְעֻבָּרוֹת וּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה פְּשׁוּטוֹת, נִקְרָא מַחֲזוֹר. וְלָמָּה סָמְכוּ עַל מִנְיָן זֶה? שֶׁבִּזְמַן שֶׁאַתָּה מְקַבֵּץ מִנְיַן יְמֵי שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שָׁנָה פְּשׁוּטוֹת וְשֶׁבַע מְעֻבָּרוֹת, וּשְׁעוֹתֵיהֶן וְחֶלְקֵיהֶן, וְתַשְׁלִיךְ כָּל אֶלֶף וּשְׁמוֹנִים חֲלָקִים - שָׁעָה, וְכָל אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת - יוֹם, וְתוֹסִיף לְמִנְיַן הַיָּמִים - תִּמְצָא הַכֹּל תְּשַׁע עֶשְׂרֵה שָׁנָה מִשְּׁנֵי הַחַמָּה, שֶׁכָּל שָׁנָה מֵהֶן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁשִּׁים יוֹם וְשֵׁשׁ שָׁעוֹת בְּשָׁוֶה, וְלֹא יִשָּׁאֵר מִמִּנְיַן יְמֵי הַחַמָּה בְּכָל תְּשַׁע עֶשְׂרֵה שָׁנָה חוּץ מִשָּׁעָה אַחַת וְאַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה חֲלָקִים. סִימָן לָהֶם: אתפ"ה.

יא. נִמְצָא בְּמַחֲזוֹר שֶׁהוּא כָּזֶה, הֶחָדָשִׁים כֻּלָּם חָדְשֵׁי הַלְּבָנָה, וְהַשָּׁנִים שְׁנֵי הַחַמָּה. וְהַשֶּׁבַע שָׁנִים הַמְּעֻבָּרוֹת שֶׁבְּכָל מַחֲזוֹר וּמַחֲזוֹר לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, הֵם: שָׁנָה שְׁלִישִׁית מִן הַמַּחֲזוֹר, וְשִׁשִּׁית, וּשְׁמִינִית, וּשְׁנַת אַחַת עֶשְׂרֵה, וּשְׁנַת אַרְבַּע עֶשְׂרֵה, וּשְׁנַת שֶׁבַע עֶשְׂרֵה, וּשְׁנַת תְּשַׁע עֶשְׂרֵה. סִימָן לָהֶם: גו"ח י"א י"ד י"ז י"ט.

יב. כְּשֶׁתְּקַבֵּץ שְׁאֵרִית כָּל שָׁנָה מִשְּׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שָׁנָה פְּשׁוּטוֹת, שֶׁהִיא ד"ח תתע"ו, וּשְׁאֵרִית כָּל שָׁנָה מִשֶּׁבַע שָׁנִים הַמְּעֻבָּרוֹת, שֶׁהִיא הכ"א תקפ"ט, וְתַשְׁלִיךְ הַכֹּל שִׁבְעָה שִׁבְעָה - יִשָּׁאֵר: שְׁנֵי יָמִים,

וְשֵׁשׁ עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת, וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְתִשְׁעִים חֲלָקִים. סִימָן לָהֶם: בי"ו תקצ"ה. וְזֶה הוּא שְׁאֵרִית הַמַּחֲזוֹר.

יג. כְּשֶׁיִּהְיֶה לְךָ יָדוּעַ מוֹלַד תְּחִלַּת מַחֲזוֹר, וְתוֹסִיף עָלָיו בי"ו תקצ"ה - יֵצֵא לְךָ תְּחִלַּת הַמַּחֲזוֹר שֶׁאַחֲרָיו. וְכֵן מוֹלַד כָּל מַחֲזוֹר וּמַחֲזוֹר, עַד סוֹף הָעוֹלָם. וּכְבָר אָמַרְנוּ, שֶׁמּוֹלַד תְּחִלַּת הַמַּחֲזוֹר הָרִאשׁוֹן הָיָה לְבהר"ד. וּמוֹלַד הַשָּׁנָה הוּא מוֹלַד תִּשְׁרֵי שֶׁל אוֹתָהּ הַשָּׁנָה[12].

12) כשהרמב"ם משתמש במלים "מולד השנה", כוונתו למולד חודש תשרי של אותה שנה.

יד. וּבַדֶּרֶךְ הַזֹּאת תֵּדַע מוֹלַד כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה שֶׁתִּרְצֶה, וּמוֹלַד כָּל חֹדֶשׁ וָחֹדֶשׁ שֶׁתִּרְצֶה, מִשָּׁנִים שֶׁעָבְרוּ אוֹ מִשָּׁנִים שֶׁעֲתִידִים לָבוֹא. כֵּיצַד? תִּקַּח שְׁנֵי יְצִירָה שֶׁעָבְרוּ וְגָמְרוּ, וְתַעֲשֶׂה אוֹתָם מַחֲזוֹרִין שֶׁל תְּשַׁע עֶשְׂרֵה תְּשַׁע עֶשְׂרֵה שָׁנָה, עַד תִּשְׁרֵי שֶׁל אוֹתָהּ הַשָּׁנָה - וְתֵדַע מִנַּיִן הַמַּחֲזוֹרִין שֶׁעָבְרוּ, וּמִנַּיִן הַשָּׁנִים שֶׁעָבְרוּ מִמַּחֲזוֹר שֶׁעֲדַיִן לֹא נִשְׁלַם. וְתִקַּח לְכָל מַחֲזוֹר וּמַחֲזוֹר בי"ו תקצ"ה, וּלְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה פְּשׁוּטָה מִשְּׁנֵי הַמַּחֲזוֹר שֶׁלֹּא נִשְׁלַם - ד"ח תתע"ו, וּלְכָל שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת - הכ"א תקפ"ט, וּתְקַבֵּץ הַכֹּל, וַתַּשְׁלִיךְ הַחֲלָקִים - שָׁעוֹת, וַתַּשְׁלִיךְ הַשָּׁעוֹת - יָמִים, וְהַיָּמִים תַּשְׁלִיכֵם שִׁבְעָה שִׁבְעָה, וְהַנִּשְׁאָר מִן הַיָּמִים וּמִן הַשָּׁעוֹת וְהַחֲלָקִים הוּא מוֹלַד שָׁנָה הַבָּאָה שֶׁתִּרְצֶה לֵידַע מוֹלָדָהּ.

טו. מוֹלַד הַשָּׁנָה שֶׁיָּצָא בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה הוּא מוֹלַד רֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי, וּכְשֶׁתּוֹסִיף עָלָיו אי"ב תשצ"ג - יֵצֵא מוֹלַד מַרְחֶשְׁוָן, וּכְשֶׁתּוֹסִיף עַל מַרְחֶשְׁוָן אי"ב תשצ"ג - יֵצֵא מוֹלַד כִּסְלֵו, וְכֵן לְכָל חֹדֶשׁ וָחֹדֶשׁ זֶה אַחַר זֶה, עַד סוֹף הָעוֹלָם.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) קביעת ראש חודש תשרי.

א. אֵין קוֹבְעִין לְעוֹלָם רֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה[2], לֹא בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת[3] וְלֹא בִּרְבִיעִי בְּשַׁבָּת וְלֹא בְּעֶרֶב שַׁבָּת[4]. וְסִימָן לָהֶם: אד"ו. אֶלָּא כְּשֶׁיִּהְיֶה מוֹלַד תִּשְׁרֵי בְּאֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה יָמִים הָאֵלּוּ - קוֹבְעִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ בַּיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו. כֵּיצַד? הָרֵי שֶׁהָיָה הַמּוֹלָד בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת - קוֹבְעִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי יוֹם שֵׁנִי, וְאִם הָיָה הַמּוֹלָד בִּרְבִיעִי - קוֹבְעִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי יוֹם חֲמִישִׁי, וְאִם הָיָה הַמּוֹלָד בְּשִׁשִּׁי - קוֹבְעִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ בְּשִׁבִּיעִי[5].

2) שמוסיפים אי"ב תשצ"ג על מולד אלול שלפניו. 3) עי' סוכה מג, ב. 4) עי' ראש השנה כ, א. 5) את הטעם לדחיה זו, שאין קובעים ראש־חודש תשרי בימי אד"ו, תמצא להלן בהלכה ז'.

ב. וְכֵן אִם יִהְיֶה הַמּוֹלָד בַּחֲצִי הַיּוֹם אוֹ לְמַעְלָה מֵחֲצִי הַיּוֹם[6] - קוֹבְעִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ בַּיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו. כֵּיצַד? הָרֵי שֶׁהָיָה הַמּוֹלָד בְּיוֹם שֵׁנִי בְּשֵׁשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם אוֹ יָתֵר עַל שֵׁשׁ שָׁעוֹת - קוֹבְעִין רֹאשׁ חֹדֶשׁ בְּשִׁלִּישִׁי; וְאִם יִהְיֶה הַמּוֹלָד קֹדֶם חֲצִי הַיּוֹם, אֲפִלּוּ בְּחֵלֶק אֶחָד - קוֹבְעִין רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ בְּאוֹתוֹ יוֹם הַמּוֹלָד עַצְמוֹ[7]. וְהוּא, שֶׁלֹּא יִהְיֶה אוֹתוֹ הַיּוֹם מִימֵי אד"ו.

6) וזהו הנקרא "מולד זקן". 7) "נולד קודם חצות, בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה. לא נולד קודם חצות, בידוע שלא נראה סמוך לשקיעת החמה" (ראש השנה כ:). בתוך שש השעות הראשונות אחר המולד, אין החרמש של הירח החדש נראה, מפני שהוא קטן מדי. אחר שש שעות, אפשר שיראה כבר בארץ ישראל. אם נולד קודם חצות, אפשר שיראה הירח עוד ביום המולד. משום כך קובעים ראש החודש באותו יום המולד עצמו. אם נולד אחר חצות, יראה רק בליל יום הבא, ומשום כך קובעים ראש חודש ביום שלאחריו.

ג. כְּשֶׁיִּהְיֶה הַמּוֹלָד בַּחֲצִי הַיּוֹם אוֹ אַחַר חֲצוֹת, וְיִדָּחֶה לַיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו, אִם יִהְיֶה יוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו מִימֵי אד"ו - הֲרֵי זֶה נִדְחֶה לְשֶׁלְּאַחֲרָיו[8], וְיִהְיֶה רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ קָבוּעַ בַּשְּׁלִישִׁי מִיּוֹם הַמּוֹלָד. כֵּיצַד? הָרֵי שֶׁיִּהְיֶה הַמּוֹלָד בְּשַׁבָּת בַּחֲצוֹת, סִימָן: זי"ח[9] - קוֹבְעִין רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ בְּשָׁנָה שֶׁמּוֹלָדָהּ כָּזֶה בְּשֵׁנִי בְּשַׁבָּת. וְכֵן אִם הָיָה הַמּוֹלָד בִּשְׁלִישִׁי בַּחֲצוֹת אוֹ אַחַר חֲצוֹת - קוֹבְעִין רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ בַּחֲמִישִׁי בְּשַׁבָּת.

8) בדפוס ויניציא, וכן בכת"י תימני, הגירסה היא: נדחה "לשל אחר אחריו", והשווה לשון הרמב"ם סוף ה"ו. 9) כלומר יום ז' - שבת, י"ח שעות. את השעות סופרים מהערב. חצות היום הוא שמונה־עשרה שעות מתחילת הערב.

ד. מוֹלַד תִּשְׁרֵי שֶׁיָּצָא בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה[10] בְּלֵיל שְׁלִישִׁי, בְּתֵשַׁע שָׁעוֹת בַּלַּיְלָה, וּמָאתַיִם וְאַרְבָּעָה חֲלָקִים מִשָּׁעָה עֲשִׂירִית - סִימָנָהּ: ג"ט ר"ד - אוֹ יוֹתֵר עַל זֶה, אִם הָיְתָה שָׁנָה פְּשׁוּטָה - דּוֹחִין אֶת רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ[11], וְאֵין קוֹבְעִים אוֹתוֹ בִּשְׁלִישִׁי בְּשָׁנָה זוֹ, אֶלָּא בַּחֲמִישִׁי בְּשַׁבָּת.

10) עי' הלכה א', הערה א'. 11) שארית שנה פשוטה היא ד"ח תתע"ו (פ"ו, ה"ה). אם נקבע את ראש השנה ביום המולד, כלומר ביום השלישי, או ראש השנה הבאה יצא בשבת בחצי היום. 3 ימים, 9 שעות, 204 חלקים + 4 ימים, 8 שעות, 876 חלקים = 7 ימים, 18 שעות. בגלל מולד זקן ואד"ו נצטרך לדחותו ליום שני. ההפרש בין ר"ה אחד למשנהו, יהיה איפוא חמשה ימים (חוץ מיום הקביעה של זו ושל זו). בשנה פשוטה, זה בלתי אפשרי, משום שבין ראש שנה אחת (פשוטה) לראש שנה שניה יש לא פחות

משני ימים, ולא יותר מארבעה ימים (עי' להלן פ"ח, ה"ז). משום כך, אם מולד תשרי הוא ג"ט ר"ד, דוחים את הקביעה ליום החמישי (בגלל אד"ו). ההפרש בין שתי הקביעות הוא שלושה ימים בלבד, וזה אפשרי.

ה. וְכֵן אִם יָצָא מוֹלַד תִּשְׁרֵי בְּיוֹם שֵׁנִי, בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם, וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעָה וּשְׁמוֹנִים חֲלָקִים מִשָּׁעָה רְבִיעִית - סִימָנָהּ בט"ו תקפ"ט - אוֹ יָתֵר עַל כֵּן, אִם הָיְתָה אוֹתָהּ הַשָּׁנָה מוֹצָאֵי הַמְעֻבֶּרֶת, שֶׁהָיְתָה הַשָּׁנָה הַסְּמוּכָה לָהּ שֶׁעֻבְּרָה מְעֻבֶּרֶת - אֵין קוֹבְעִין רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ בְּשֵׁנִי בְּשָׁנָה זוֹ, אֶלָּא בִּשְׁלִישִׁי[12].

12) שארית שנה מעוברת היא: ה' כ"א, תקפ"ט (לעיל פ"ו, ה"ה). אם המולד של תשרי הסמוך לשנה מעוברת שלפניו הוא ב' ט"ו תקפ"ט, אז מולד תשרי של אותה השנה המעוברת היה ביום השלישי בחצי היום, ובגלל מולד זקן ואד"ו נדחה ליום חמישי. אם נקבע ראש־חודש תשרי של שנה זו שלאחרי השנה המעוברת ביום המולד שלו, היינו ב', ט"ו, תקפ"ט, אז בין שני ראשי שנה אלה יהיו שלושה ימים בלבד, זה בלתי־אפשרי, משום שבין ראש שנה מעוברת ולבין ראש השנה שלאחריה יש לא פחות מארבעה ימים ולא יותר מששה ימים (עי' להלן פ"ח, ה"ח). על כן דוחים את קביעת ראש -חודש תשרי, שמולדו ב', ט"ו, תקפ"ט ליום השלישי, כדי שבין שני ראשי שנים יהיה לכל הפחות הפרש של ארבעה ימים.

ו. הָיָה מוֹלַד הַשָּׁנָה הַפְּשׁוּטָה, שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁתִּדָּחֶה לַחֲמִישִׁי, פָּחוֹת חֵלֶק אֶחָד, כְּגוֹן שֶׁיָּצָא סִימָנָהּ ג"ט ר"ג אוֹ פָּחוֹת מִזֶּה - קוֹבְעִין אוֹתָהּ בִּשְׁלִישִׁי. וְכֵן אִם הָיָה מוֹלַד מוֹצָאֵי הָעִבּוּר בְּיוֹם שֵׁנִי פָּחוֹת חֵלֶק, כְּגוֹן שֶׁהָיָה סִימָנָהּ בט"ו תקפ"ח אוֹ פָּחוֹת מִזֶּה - קוֹבְעִין אוֹתָהּ בְּשֵׁנִי[13]. נִמְצָא דֶּרֶךְ קְבִיעַת רֹאשׁ חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה כָּךְ הוּא: תַּחְשֹׁב וְתֵדַע הַמּוֹלָד, בְּאֵי זֶה יוֹם יִהְיֶה, וּבְכַמָּה שָׁעוֹת מִן הַיּוֹם אוֹ מִן הַלַּיְלָה, וּבְכַמָּה חֲלָקִים מִן הַשָּׁעָה. וְיוֹם הַמּוֹלָד הוּא יוֹם הַקְּבִיעָה לְעוֹלָם, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת אוֹ בִּרְבִיעִי אוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת, אוֹ אִם הָיָה הַמּוֹלָד בַּחֲצוֹת הַיּוֹם אוֹ אַחַר חֲצוֹת, אוֹ אִם הָיָה בְּר"ד חֲלָקִים מִשָּׁעָה עֲשִׂירִית מִלֵּיל שְׁלִישִׁי אוֹ יוֹתֵר עַל זֶה, וְהָיְתָה שָׁנָה פְּשׁוּטָה, אוֹ שֶׁהָיָה הַמּוֹלָד בְּתקפ"ט חֲלָקִים מִשָּׁעָה רְבִיעִית מִיּוֹם שֵׁנִי, וְהָיְתָה הַשָּׁנָה פְּשׁוּטָה שֶׁאַחַר הַמְעֻבֶּרֶת; שֶׁאִם יֵאָרַע בְּאֶחָד מֵאַרְבָּעָה דְּבָרִים הָאֵלּוּ - אֵין קוֹבְעִין בְּיוֹם הַמּוֹלָד, אֶלָּא בַּיּוֹם שֶׁלְּאַחֲרָיו אוֹ שֶׁלְּאַחַר אַחֲרָיו[14], כְּדֶרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

13) משום שמולד תשרי של השנה הבאה לא יהיה מולד זקן, שהלא יצא בשבת לפני חצי היום. על כן אם מולד השנה הפשוטה הוא ג"ט ר"ג או פחות מזה, נקבע את ראש השנה ביום המולד, ביום השלישי. בין שני ראשי השנים יהיו שלושה ימים (מיום ג' עד יום שבת), ובשנה פשוטה זה אפשרי. אם מולד מוצאי העיבור ביום שני פחות חלק, אז מולד השנה המעוברת שלפניה לא היה מולד זקן. הוא חל ביום השלישי לפני חצות, ויום המולד היה ראש השנה. על כן נוכל לקבוע את ראש השנה הפשוטה שלאחר המעוברת ביום השני. בין שני ר"ה יהיו חמשה ימים (בין יום ג' לבין יום ב'). 14) אם יום שלאחריו הוא אד"ו.

ז. וּמִפְּנֵי מָה אֵין קוֹבְעִין בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה בִּימֵי אד"ו? לְפִי שֶׁהַחֶשְׁבּוֹן הַזֶּה הוּא לְקִבּוּץ הַיָּרֵחַ וְהַשֶּׁמֶשׁ בְּהִלּוּכָהּ הָאֶמְצָעִי, לֹא בַּמָּקוֹם הָאֲמִתִּי, כְּמוֹ שֶׁהוֹדַעְנוּ[15], לְפִיכָךְ עָשׂוּ יוֹם קְבִיעָה וְיוֹם דְּחִיָּה, כְּדֵי לִפְגֹּעַ בְּיוֹם קִבּוּץ הָאֲמִתִּי. כֵּיצַד? בִּשְׁלִישִׁי קוֹבְעִין, בִּרְבִיעִי דּוֹחִין, בַּחֲמִישִׁי קוֹבְעִין בְּשִׁשִּׁי דּוֹחִין, בְּשַׁבָּת קוֹבְעִין, אֶחָד בְּשַׁבָּת דּוֹחִין, בְּשֵׁנִי קוֹבְעִין[16].

15) עי' למעלה פ"ו, ה"א. 16) הנימוק לדחיית אד"ו בתלמוד הוא, שלא תבאנה שתי קדושות רצופות זו אחר זו, מפני כבוד המתים שלא יסריחו (אם ראש השנה יהיה ביום ד', אז יחול יום הכיפורים ביום ו'. אם ראש השנה יהיה ביום ו', אז יחול יום הכיפורים ביום א') או מפני שמחת יום־טוב או שבת בירקות טריים (אם ראש השנה יחול ביום ו', אז גם סוכות יחול ביום ו' או אם ר"ה חל ביום א', עי' ר"ה כ.). אם ראש השנה יחול ביום א', אז יום הערבה יהיה בשבת, ולא יוכלו לקיים מצוות חיבוט הערבות (סוכה מג.). הרמב"ם הבין כנראה - וכך הבין גם רבינו חננאל - (עי' פירוש רבינו חננאל לראש השנה כ.), שנימוק זה איננו עיקר. הטעם האמיתי, כבוד מתים או שמחת יום־טוב הם סעד בלבד לדחיה, דוגמת טלאים וגדיים, שהם משמשים סעד בלבד בעיבור השנה (ע' למעלה פ"ד, ה"ז). בגלל הסעד של כבוד מתים או ירקות טריים לשבת או ליום־טוב, קבעו דווקא את ימי אד"ו לדחיה.

ח. וְעִקַּר שְׁאָר הָאַרְבַּע דְּחִיּוֹת[17] אֵלּוּ הוּא זֶה הָעִקָּר שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁהַחֶשְׁבּוֹן הַזֶּה בְּמַהֲלָךְ אֶמְצָעִי[18]. וּרְאָיָה לַדָּבָר: שֶׁהַמּוֹלָד יִהְיֶה בְּלֵיל שְׁלִישִׁי וְיִדָּחֶה לַחֲמִישִׁי[19], פְּעָמִים רַבּוֹת לֹא יֵרָאֶה יָרֵחַ בְּלֵיל חֲמִישִׁי וְלֹא בְּלֵיל שִׁשִּׁי, מִכְּלָל שֶׁלֹּא נִתְקַבְּצוּ הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ קִבּוּץ אֲמִתִּי אֶלָּא בַּחֲמִישִׁי.

17) כלומר, הדחיות מפני מולד זקן, גטר"ד, בט"ו תקפ"ט שנשארו מארבע הדחיות. 18) עי' למעלה פ"ו, ה"א. העיקרון בכל ארבע הדחיות הוא אסטרונומי, עדי שהמולד האמצעי יפגע ביום הקיבוץ האמיתי. 19) נקט דוגמה של מולד תשרי שחל בגטר"ד, ובגלל אד"ו נדחה מיום ד' ליום ה'.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) ימי חדשי הלבנה.

א. חָדְשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה - תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם וּמֶחֱצָה וְתשצ"ג חֲלָקִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[2]. וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁרֹאשׁ הַחֹדֶשׁ יִהְיֶה בְּמִקְצָת הַיּוֹם, עַד שֶׁיִּהְיֶה מִקְצָת הַיּוֹם מֵחֹדֶשׁ שֶׁעָבַר וּמִקְצָתוֹ מֵהַבָּא[3]; שֶׁנֶּאֱמַר: עַד

חֹדֶשׁ יָמִים. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁיָּמִים אַתָּה מְחַשֵּׁב לְחֹדֶשׁ, וְאִי אַתָּה מְחַשֵּׁב שָׁעוֹת[4].

2) למעלה פ"ו, ה"ג. 3) כלומר, חציו האחד של יום השלושים מחודש שעבר, וחציו השני מן החודש הבא. 4) מגילה ה, א.

ב. לְפִיכָךְ עוֹשִׂין חָדְשֵׁי הַלְּבָנָה, מֵהֶן חֹדֶשׁ חָסֵר וּמֵהֶם חֹדֶשׁ מָלֵא. חֹדֶשׁ חָסֵר - תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם בִּלְבַד, וְאַף עַל פִּי שֶׁחִדְּשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה יָתֵר עַל זֶה בְּשָׁעוֹת; וְחֹדֶשׁ מָלֵא - מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם, וְאַף עַל פִּי שֶׁחִדְּשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה פָּחוֹת מִזֶּה בְּשָׁעוֹת. כְּדֵי שֶׁלֹּא לְחַשֵּׁב שָׁעוֹת בְּחֹדֶשׁ, אֶלָּא יָמִים שְׁלֵמִים.

ג. אִלּוּ הָיָה חִדְּשָׁהּ שֶׁל לְבָנָה תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם וּמֶחֱצָה בִּלְבַד, הָיוּ כָּל הַשָּׁנִים חֹדֶשׁ מָלֵא וְחֹדֶשׁ חָסֵר, וְיִהְיוּ יְמֵי שְׁנַת הַלְּבָנָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְאַרְבָּעָה וַחֲמִשִּׁים, שִׁשָּׁה חֲדָשִׁים חֲסֵרִים וְשִׁשָּׁה חֲדָשִׁים מְלֵאִים. אֲבָל מִפְּנֵי הַחֲלָקִים שֶׁיֵּשׁ בְּכָל חֹדֶשׁ וָחֹדֶשׁ יוֹתֵר עַל חֲצִי הַיּוֹם, יִתְקַבֵּץ מֵהֶן שָׁעוֹת וְיָמִים, עַד שֶׁיִּהְיוּ מִקְצָת הַשָּׁנִים חֲדָשִׁים חֲסֵרִים יוֹתֵר עַל הַמְּלֵאִים[5], וּבְמִקְצָת הַשָּׁנִים חֲדָשִׁים מְלֵאִים יוֹתֵר עַל הַחֲסֵרִים[6].

5) בשנה פשוטה - שבעה חסרים וחמשה מלאים. בשנה מעוברת - שבעה חסרים וששה מלאים, משום שאדר ראשון תמיד מלא (עי' ה"ה). 6) בשנה פשוטה - שבעה מלאים וחמשה חסרים. בשנה מעוברת - שמונה מלאים וחמשה חסרים (משום שסכום יתרות תשצ"ג חלקים שבכל חודש וחודש, אינו עולה בדיוק לעודף המלאים על החסרים, יש צורך להגדיל אחר־כך את מספר החסרים על המלאים).

ד. יוֹם שְׁלֹשִׁים לְעוֹלָם עוֹשִׂין אוֹתוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה. אִם הָיָה הַחֹדֶשׁ שֶׁעָבַר חָסֵר - יִהְיֶה יוֹם שְׁלֹשִׁים רֹאשׁ חֹדֶשׁ הַבָּא, וְאִם יִהְיֶה הַחֹדֶשׁ שֶׁעָבַר מָלֵא - יִהְיֶה יוֹם שְׁלֹשִׁים רֹאשׁ חֹדֶשׁ, הוֹאִיל וּמִקְצָתוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ[7], וְיִהְיֶה תַּשְׁלוּם הַחֹדֶשׁ הַמָּלֵא שֶׁעָבַר, וְיִהְיֶה יוֹם אֶחָד וּשְׁלֹשִׁים רֹאשׁ חֹדֶשׁ הַבָּא, וּמִמֶּנּוּ הוּא הַמִּנְיָן, וְהוּא יוֹם הַקְּבִיעָה[8]. וּלְפִיכָךְ עוֹשִׂין רָאשֵׁי חֳדָשִׁים בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה[9], חֹדֶשׁ אֶחָד יוֹם אֶחָד בִּלְבַד וְחֹדֶשׁ אֶחָד שְׁנֵי יָמִים.

7) חציו השני של יום השלושים. 8) דין שני הימים, יום השלושים ויום השלושים ואחד, כדין ראש־חודש, אלא שספירת ימי החודש הבא מתחילה מן יום השלושים ואחד כיום ראשון של החודש. יום השלושים שייך לחודש שעבר. 9) מה שאינו כן כשמקדשים את החודש על פי הראיה. חודש שהוא לפי קביעתנו מלא, יכול על פי הראיה להיות חסר, וכן להיפך.

ה. סֵדֶר הַחֳדָשִׁים הַמְּלֵאִים וְהַחֲסֵרִים לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה[10] כָּךְ הוּא: תִּשְׁרֵי לְעוֹלָם מָלֵא[11], וְטֵבֵת לְעוֹלָם חָסֵר, וּמִטֵּבֵת וְאֵילָךְ - אֶחָד מָלֵא וְאֶחָד חָסֵר, עַל הַסֵּדֶר. כֵּיצַד? טֵבֵת חָסֵר, שְׁבָט מָלֵא; אֲדָר חָסֵר, נִיסָן מָלֵא; אִיָּר חָסֵר, סִיוָן מָלֵא; תַּמּוּז חָסֵר, אָב מָלֵא; אֱלוּל חָסֵר. וּבַשָּׁנָה הַמְּעֻבֶּרֶת - אֲדָר רִאשׁוֹן מָלֵא[12], וַאֲדָר שֵׁנִי חָסֵר[13].

10) עי' הערה קודמת. 11) מכיון שיותר מחצי (י"ב שעות ותשצ"ג חלקים) של יום ל' שייך לתשרי, זקפו את כל יום ל' על חשבון תשרי. את החודש הבא עשו כ"ט יום (חסר), כלומר כחצי יום פחות מאורכו האמיתי של חודש הלבנה, כדי לאזן את כחצי היום שהוסיפו על החודש הקודם (על חודש מרחשון, עי' ה"ו). 12) הוא חודש העיבור. עודפי שנות החמה על שנות הלבנה מצטרפים כמעט בכל שנות העיבור ליותר מחודש הלבנה (עי' למעלה פ"ו, הי"א). משום כך, כנראה, עושים את אדר א' - חודש העיבור - שלושים יום (ועי' ראש השנה יט: ו'תוספות' שם ד"ה אדר). 13) "אדר הסמוך לניסן לעולם חסר" (ר"ה יט:).

ו. נִשְׁאֲרוּ שְׁנֵי הֶחָדָשִׁים, שֶׁהֵן מַרְחֶשְׁוָן וְכִסְלֵו. פְּעָמִים יִהְיוּ שְׁנֵיהֶם מְלֵאִים, וּפְעָמִים יִהְיוּ שְׁנֵיהֶם חֲסֵרִים, וּפְעָמִים יִהְיֶה מַרְחֶשְׁוָן חָסֵר וְכִסְלֵו מָלֵא[14]. וְשָׁנָה שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ שְׁנֵי חֳדָשִׁים אֵלּוּ מְלֵאִים, הִיא שֶׁנִּקְרְאוּ חֳדָשֶׁיהָ שְׁלֵמִים; וְשָׁנָה שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ שְׁנֵי חֳדָשִׁים אֵלּוּ חֲסֵרִים, נִקְרְאוּ חֳדָשֶׁיהָ חֲסֵרִין; וְשָׁנָה שֶׁיִּהְיֶה בָּהּ מַרְחֶשְׁוָן חָסֵר וְכִסְלֵו מָלֵא, נִקְרְאוּ חֳדָשֶׁיהָ כְּסִדְרָן[15].

14) הסיבה לשינויים אלה, מבוארת למעלה בהלכה ג'. למטרה זו בחרו בתחילת השנה, בחדשים חשון וכסלו. בתשרי לא רצו לנגוע, והשאירו אותו קבוע לתמיד מפני החגים שבו (ועי' ערכין ט'). 15) או "שנה סדורה", עי' להלן פרק יב.

ז. דֶּרֶךְ יְדִיעַת הַשָּׁנָה אִם חֳדָשֶׁיהָ מְלֵאִים אוֹ חֲסֵרִין אוֹ כְּסִדְרָן לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, כָּךְ הוּא: תֵּדַע תְּחִלָּה יוֹם שֶׁנִּקְבַּע בּוֹ רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁתִּרְצֶה לֵידַע סִדּוּר חֳדָשֶׁיהָ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק שְׁבִיעִי, וְתֵדַע יוֹם שֶׁיִּקָּבַע בּוֹ רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ, וּתְחַשֵּׁב מִנְיַן הַיָּמִים שֶׁבֵּינֵיהֶן, חוּץ מִיּוֹם הַקְּבִיעָה שֶׁל זוֹ וְשֶׁל זוֹ; אִם תִּמְצָא בֵּינֵיהֶן שְׁנֵי יָמִים - יִהְיוּ חָדְשֵׁי הַשָּׁנָה חֲסֵרִין, וְאִם תִּמְצָא בֵּינֵיהֶם שְׁלֹשָׁה יָמִים - יִהְיוּ כְּסִדְרָן, וְאִם תִּמְצָא בֵּינֵיהֶם אַרְבָּעָה יָמִים - יִהְיוּ חָדְשֵׁי הַשָּׁנָה שְׁלֵמִים[16].

16) 1. שנה שחדשיה חסרים, יש בה 353 ימים. אם מנכים את יום הקביעה שלה, נשארים 352 יום, שהם 50 שבועות ושני ימים. 2. שנה סדורה, לאחר ניכוי יום הקביעה, היא 353 יום, שהם 50 שבועות ושלושה ימים. 3. שנה שחדשיה שלמים, לאחר ניכוי יום הקביעה, היא 354 יום, שהם 50 שבועות וארבעה ימים.

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיְתָה הַשָּׁנָה שֶׁתִּרְצֶה

לֵידַע סִדּוּר חֲדָשֶׁיהָ פְּשׁוּטָה; אֲבָל אִם הָיְתָה מְעֻבֶּרֶת: אִם תִּמְצָא בֵּין יוֹם קְבִיעָתָהּ וּבֵין יוֹם קְבִיעַת שָׁנָה שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ אַרְבָּעָה יָמִים - יִהְיוּ חָדְשֵׁי אוֹתָהּ שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת חֲסֵרִים, וְאִם תִּמְצָא בֵּינֵיהֶם חֲמִשָּׁה יָמִים - יִהְיוּ כְּסִדְרָן, וְאִם תִּמְצָא בֵּינֵיהֶם שִׁשָּׁה - יִהְיוּ שְׁלֵמִים[17].

17) בשנה מעוברת, מוסיפים שני ימים לסימן של שנה פשוטה. במקום שנים, שלושה וארבעה ימים בפשוטה - באים ארבעה, חמשה וששה ימים במעוברת. הסיבה לכך נעוצה בחודש העיבור הנוסף, שהוא תמיד מלא (עי' למעלה ה"ה). שלושים יום הם ארבעה שבועות ועוד שני ימים.

ט. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁרָצִינוּ לֵידַע סִדּוּר חָדְשֵׁי שָׁנָה זוֹ, וְהָיָה רֹאשׁ הַשָּׁנָה בַּחֲמִישִׁי, וְהִיא פְּשׁוּטָה, וְרֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ בְּשֵׁנִי בְּשַׁבָּת, נִמְצָא בֵּינֵיהֶן שְׁלֹשָׁה יָמִים - יָדַעְנוּ שֶׁשָּׁנָה זוֹ חָדָשֶׁיהָ כְּסִדְרָן[18]. **וְאִלּוּ הָיָה רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ בְּשְׁלִישִׁי - הָיוּ חָדְשֵׁי הַשָּׁנָה זוֹ שְׁלֵמִים. וְאִלּוּ הָיָה רֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּשָׁנָה זוֹ בְּשַׁבָּת, וּבַשָּׁנָה שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ בְּשְׁלִישִׁי בְּשַׁבָּת - הָיוּ חָדְשֵׁי שָׁנָה זוֹ חֲסֵרִין. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ תְּחַשֵּׁב לַשָּׁנָה הַמְעֻבֶּרֶת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.**

18) בהלכה ז' ובהלכה ח' פתח הרמב"ם בדוגמה של שנה שחדשיה חסרים, וכאן בשנה שחדשיה כסדרם, כפי שהיתה באמת בשנת כתיבת הספר, וכפי שנרמז בתחילת ההלכה במלים "שנה זו".

י. יֵשׁ שָׁם סִימָנִין שֶׁתִּסְמֹךְ עֲלֵיהֶם, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטְעֶה בְּחֶשְׁבּוֹן סִדּוּר חָדְשֵׁי הַשָּׁנָה, וְהֵן בְּנוּיִין עַל עִקְּרֵי זֶה הַחֶשְׁבּוֹן וְהַקְּבִיעוֹת וְהַדְּחִיּוֹת שֶׁבֵּאַרְנוּ דַּרְכָּם. וְאֵלּוּ הֵן: כָּל שָׁנָה שֶׁיִּהְיֶה רֹאשׁ הַשָּׁנָה בָּהּ בְּשְׁלִישִׁי - תִּהְיֶה לְעוֹלָם כְּסִדְרָן לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, בֵּין פְּשׁוּטָה בֵּין מְעֻבֶּרֶת[19]**; וְאִם יִהְיֶה רֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּשַׁבָּת אוֹ בְּשֵׁנִי - לֹא תִּהְיֶה כְּסִדְרָן לְעוֹלָם, בֵּין בִּפְשׁוּטָה בֵּין בִּמְעֻבֶּרֶת**[20]**; וְאִם יִהְיֶה רֹאשׁ הַשָּׁנָה בַּחֲמִישִׁי: אִם פְּשׁוּטָה הִיא - אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיוּ חָדָשֶׁיהָ חֲסֵרִים לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, וְאִם מְעֻבֶּרֶת הִיא - אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיוּ חָדָשֶׁיהָ כְּסִדְרָן לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה**[21].

19) 1. שנה פשוטה. אם הקביעה היא ביום השלישי, אז המולד המוקדם ביותר מוכרח להיות ב', ט"ו, תקפ"ט (אם קדמה לה שנה מעוברת, עי' פ"ז ה"ה) והמאוחר ביותר ג', ט', ר"ג (כי במקרה של גטר"ד הקביעה נדחית, עי' למעלה פ"ז ה"ד). אם נוסיף את שארית שנה פשוטה, כלומר ד"ח, תתע"ו (עי' למעלה פ"ו ה"ה), נקבל מולד של ראש השנה הבאה בשבת לפני חצות. הקביעה תהיה איפוא ביום השבת. בין יום שלישי ולבין יום השבת, לאחר ניכוי ימי הקביעה, ישארו שלושה ימים. חדשי השנה הם **כסדרם**. 2. שנה **מעוברת**. אם הקביעה היא ביום ג', אז המולד המוקדם ביותר הוא חצות יום שני (מולד זקן), והמולד המאוחר ביותר הוא יום ג', ה' שעות ביום ותתרע"ט חלקים (כי אם המולד בחצי יום ג', נדחית הקביעה בגלל מולד זקן, עי' למעלה פ"ז ה"ב). אם נוסיף למולד ה', כ"א, תקפ"ט - שארית שנה מעוברת - (עי' למעלה פ"ו ה"ה), יהיה מולד השנה הבאה, במקרה של המולד המוקדם, ביום ראשון, ובגלל אד"ו ידחה ליום השני, ובמקרה של המולד המאוחר - ביום השני לפני חצות, ויום המולד יהיה יום הקביעה. בין שני ראשי השנה, בלי ימי הקביעה, יהיו חמשה ימים, כלומר חדשי השנה הם **כסדרם** (עי' ה"ח). 20) 1. שנה **פשוטה**. ר"ה היה **בשבת**. המולד המוקדם ביותר הוא יום חמישי בחצי היום (אז נדחית הקביעה לשבת, בגלל מולד זקן ואד"ו) והמאוחר ביותר בשבת בחצי היום פחות חלק. אם נוסיף שארית שנה פשוטה, יחול ר"ה הבא במקרה האחד ביום השלישי, ובמקרה השני - ביום החמישי. בין שני ר"ה יש שני ימים וארבעה ימים. בשני המקרים אין חדשי השנה כסדרם. נניח שר"ה היה ביום **שני**. המולד המוקדם ביותר הוא שבת חצי היום. המולד המאוחר ביותר הוא יום שני בחצי היום פחות חלק, אם השנה שקדמה לה לא היתה מעוברת; ב' ט"ו תקפ"ח - אם השנה שקדמה לה היתה מעוברת (ב' ט"ו תקפ"ט במוצאי מעוברת דוחים את הקביעה, עי' פ"ז ה"ה). אם נוסיף שארית השנה למולד המוקדם, יצא המולד הבא ביום חמישי. בין שני ר"ה יש שני ימים, כלומר חדשי השנה **אינם** כסדרם. אם נוסיף את השארית ליתר שני המולדות, יחול מולד ר"ה הבא ביום השבת. בין שני ר"ה יש ארבעה ימים. חדשי השנה **אינם** כסדרם. 2. שנה **מעוברת**. ר"ה היה **בשבת**. גבולות המולד הם: יום ה' בחצי היום - שבת בחצי היום פחות חלק. אם נוסיף שארית שנה מעוברת (ה', כ"א, תקפ"ט) למולד המוקדם, יצא מולד ר"ה הבא ביום הרביעי. בגלל אד"ו נדחית הקביעה ליום החמישי. בין שני ר"ה יש ארבעה ימים. חדשי השנה **אינם** כסדרם. אם נוסיף את השארית הנ"ל למולד המאוחר, יצא המולד של השנה הבאה ביום הששי, ובגלל אד"ו נדחית הקביעה ליום השבת. בין שני ר"ה יש ששה ימים. חדשי השנה **אינם** כסדרם. נניח שר"ה היה ביום **השני**. גבולות המולד הם: שבת בחצי היום - יום ב' חצי היום פחות חלק. מולד ר"ה הבא יהיה במקרה האחד יום ששי, והקביעה תידחה ליום השבת, ובמקרה השני ביום א', והקביעה תידחה ליום ב'. פעם יש בין שני ר"ה ארבעה ימים, ופעם - ששה ימים. בשני המקרים חדשי השנה **אינם** כסדרם. 21) 1. שנה פשוטה. אם ר"ה בחמישי, אז גבולות המולד הם: גטר"ד - ה' בחצי היום פחות חלק. מולד השנה הבאה במקרה האחד יהיה שבת בחצי היום, ובגלל מולד זקן ואד"ו תידחה הקביעה ליום השני. בין שני ר"ה יש שלושה ימים, כלומר, חדשי השנה כסדרם. במקרה השני, יהיה המולד הבא ביום השלישי, והקביעה תהיה בו ביום. בין שני ר"ה יש ארבעה ימים. השנה חדשיה מלאים. בשני המקרים **אין** חדשיה חסרים. 2. שנה **מעוברת**. אם ר"ה **בחמישי**, אז גבולות המולד הם: יום ג' בחצי היום - יום ה' בחצי היום פחות חלק. אם נוסיף ה', כ"א תקפ"ט - שארית שנה מעוברת - יהיה, במקרה האחד, מולד השנה הבאה ב' ט"ו, תקפ"ט והקביעה תהיה ביום ג' (עי' פ"ז, ה"ה). בין שני ר"ה יש ארבעה ימים.

השנה חדשיה אינם כסדרם. במקרה השני, יהיה המולד ביום הרביעי, והקביעה תידחה ליום החמישי. בין שני ר"ה יש ששה ימים. השנה חדשיה אינם כסדרם.

יום ש"ק כ"ד כסלו ה'תשע"ז

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) ימי שנת החמה.

1 **א. שְׁנַת הַחַמָּה - יֵשׁ מֵחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁאוֹמְרִים,**
2 **שֶׁהִיא שְׁלֹשׁ מֵאוֹת חֲמִשָּׁה וְשִׁשִּׁים יוֹם וּרְבִיעַ יוֹם,**
3 **שֶׁהוּא שֵׁשׁ שָׁעוֹת; וְיֵשׁ מֵהֶן שֶׁאוֹמְרִים, שֶׁהוּא פָּחוֹת**
4 **מֵרְבִיעַ הַיּוֹם. וְכֵן חַכְמֵי יָוָן וּפָרַס יֵשׁ בֵּינֵיהֶן מַחֲלֹקֶת**
5 **בְּדָבָר זֶה.**

6 **ב. מִי שֶׁהוּא אוֹמֵר שֶׁהִיא שס"ה יוֹם וּרְבִיעַ יוֹם,**
7 **יִשָּׁאֵר מִכָּל מַחֲזוֹר שֶׁל תְּשַׁע עֶשְׂרֵה שָׁנָה שָׁעָה אַחַת**
8 **וְאַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה חֲלָקִים, כְּמוֹ**
9 **שֶׁאָמַרְנוּ, וְיִהְיֶה בֵּין תְּקוּפָה לִתְקוּפָה[2] אֶחָד וְתִשְׁעִים**
10 **יוֹם וְשֶׁבַע שָׁעוֹת וַחֲצִי שָׁעָה. וּמִשֶּׁתֵּדַע תְּקוּפָה אַחַת**
11 **בְּאֵי זֶה יוֹם בְּאֵיזוֹ שָׁעָה הִיא, תַּתְחִיל לִמְנוֹת מִמֶּנָּה**
12 **לַתְּקוּפָה הַשְּׁנִיָּה שֶׁאַחֲרֶיהָ, וּמִן הַשְּׁנִיָּה לַשְּׁלִישִׁית,**
13 **עַד סוֹף הָעוֹלָם.**

2) ארבע תקופות בשנה: תקופת ניסן - התחלת האביב; תקופת תמוז - התחלת הקיץ; תקופת תשרי - התחלת הסתיו; תקופת טבת - התחלת החורף.

14 **ג. תְּקוּפַת נִיסָן הִיא הַשָּׁעָה וְהַחֵלֶק שֶׁתִּכָּנֵס בּוֹ**
15 **הַשֶּׁמֶשׁ בְּרֹאשׁ מַזַּל טָלֶה, וּתְקוּפַת תַּמּוּז - הֱיוֹת**
16 **הַשֶּׁמֶשׁ בְּרֹאשׁ מַזַּל סַרְטָן, וּתְקוּפַת תִּשְׁרֵי - הֱיוֹת**
17 **הַשֶּׁמֶשׁ בְּרֹאשׁ מַזַּל מֹאזְנַיִם, וּתְקוּפַת טֵבֵת - הֱיוֹת**
18 **הַשֶּׁמֶשׁ בְּרֹאשׁ מַזַּל גְּדִי[3]. וּתְקוּפַת נִיסָן הָיְתָה בַּשָּׁנָה**
19 **הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל יְצִירָה לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה קֹדֶם מוֹלַד**
20 **נִיסָן: בְּשִׁבְעָה יָמִים, וְתֵשַׁע שָׁעוֹת, וְשֵׁשׁ מֵאוֹת**
21 **וּשְׁנַיִם וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים. סִימָנָהּ: ז"ט תרמ"ב.**

3) מזל = קבוצת כוכבים. הקדמונים מנו שנים עשר מזלות.

22 **ד. דֶּרֶךְ חֶשְׁבּוֹן הַתְּקוּפָה כָּךְ הִיא: תֵּדַע תְּחִלָּה כַּמָּה**
23 **מַחֲזוֹרִין שְׁלֵמִים מִשְּׁנַת הַיְצִירָה עַד הַמַּחֲזוֹר**
24 **שֶׁתִּרְצֶה, וְקַח לְכָל מַחֲזוֹר מֵהֶן שָׁעָה אַחַת וְתפ"ה**
25 **חֲלָקִים; קַבֵּץ כָּל הַחֲלָקִים - שָׁעוֹת, וְכָל הַשָּׁעוֹת -**
26 **יָמִים, וְתִגְרַע מִן הַכֹּל שִׁבְעָה יָמִים וְתֵשַׁע שָׁעוֹת וְשֵׁשׁ**
27 **מֵאוֹת וּשְׁנַיִם וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים, וְהַשְּׁאָר תּוֹסִיף אוֹתוֹ**
28 **עַל מוֹלַד נִיסָן שֶׁל שָׁנָה רִאשׁוֹנָה מִן הַמַּחֲזוֹר; יֵצֵא**
29 **לְךָ בְּאֵי זוֹ שָׁעָה וּבְכַמָּה בַּחֹדֶשׁ תִּהְיֶה תְּקוּפַת נִיסָן**
30 **שֶׁל אוֹתָהּ הַשָּׁנָה מִן הַמַּחֲזוֹר, וּמִמֶּנָּה תַּתְחִיל לִמְנוֹת**
31 **אֶחָד וְתִשְׁעִים יוֹם וְשֶׁבַע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה לְכָל תְּקוּפָה**
32 **וּתְקוּפָה. וְאִם תִּרְצֶה לֵידַע תְּקוּפַת נִיסָן שֶׁל שָׁנָה זוֹ,**
33 **שֶׁהִיא שְׁנַת כָּךְ וָכָךְ בַּמַּחֲזוֹר שֶׁאַתָּה עוֹמֵד בּוֹ - קַח**
34 **לְכָל הַמַּחֲזוֹרִין הַשְּׁלֵמִים שָׁעָה וְתפ"ה לְכָל מַחֲזוֹר,**
35 **וּלְכָל הַשָּׁנִים הַגְּמוּרוֹת שֶׁשָּׁלְמוּ מִן הַמַּחֲזוֹר - עֲשָׂרָה**
36 **יָמִים וְאַחַת וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת וּמָאתַיִם וְאַרְבָּעָה חֲלָקִים**
37 **לְכָל שָׁנָה, וְקַבֵּץ הַכֹּל, וְתִגְרַע מִמֶּנּוּ שִׁבְעָה יָמִים**
38 **וְתֵשַׁע שָׁעוֹת וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁנַיִם וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים,**
39 **וְהַשְּׁאָר תַּשְׁלִיכֵם הַלְּבָנָה - תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם**
40 **וּשְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה שָׁעוֹת וּשְׁבַע מֵאוֹת וְשָׁלֹשׁ וְתִשְׁעִים**
41 **חֲלָקִים, וְהַנִּשְׁאָר פָּחוֹת מֵחֹדֶשׁ הַלְּבָנָה - תּוֹסִיף אוֹתוֹ**
42 **עַל מוֹלַד נִיסָן שֶׁל אוֹתָהּ הַשָּׁנָה, וְתֵדַע זְמַן תְּקוּפַת**
43 **נִיסָן שֶׁל אוֹתָהּ הַשָּׁנָה בְּכַמָּה יוֹם בַּחֹדֶשׁ הִיא וּבְכַמָּה**
44 **שָׁעָה. תְּקוּפַת נִיסָן לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה אֵינָהּ לְעוֹלָם אֶלָּא**
45 **אוֹ בִּתְחִלַּת הַלַּיְלָה, אוֹ בַּחֲצִי הַלַּיְלָה, אוֹ בִּתְחִלַּת**
46 **הַיּוֹם, אוֹ בַּחֲצִי הַיּוֹם; וּתְקוּפַת תַּמּוּז לְעוֹלָם אֵינָהּ**
47 **אֶלָּא אוֹ בִּשְׁבַע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה, אוֹ בְּשָׁעָה אַחַת**
48 **וּמֶחֱצָה, בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה; וּתְקוּפַת תִּשְׁרֵי לְעוֹלָם**
49 **אֵינָהּ אֶלָּא בְּתֵשַׁע שָׁעוֹת, אוֹ בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת, בֵּין בַּיּוֹם**
50 **בֵּין בַּלַּיְלָה; וּתְקוּפַת טֵבֵת לְעוֹלָם אֵינָהּ אֶלָּא אוֹ**
51 **בְּעֶשֶׂר שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה, אוֹ בְּאַרְבַּע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה, בֵּין**
52 **בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה. אִם תִּרְצֶה לֵידַע בְּאֵי זֶה יוֹם מִימֵי**
53 **הַשָּׁבוּעַ וּבְאֵי זוֹ שָׁעָה תִּהְיֶה הַתְּקוּפָה - קַח שָׁנִים**
54 **גְּמוּרוֹת שֶׁעָבְרוּ מִשְּׁנַת הַיְצִירָה עַד שָׁנָה שֶׁתִּרְצֶה,**
55 **וְהַשְׁלֵךְ הַכֹּל שְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים שְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים,**
56 **וְהַנִּשְׁאָר יוֹתֵר מִשְּׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים - קַח לְכָל שָׁנָה יוֹם**
57 **אֶחָד שֵׁשׁ שָׁעוֹת, וְקַבֵּץ הַכֹּל, וְהוֹסֵף עָלָיו שְׁלֹשָׁה,**
58 **וְהַשְׁלֵךְ הַכֹּל שִׁבְעָה שִׁבְעָה, וְהַנִּשְׁאָר מִן הַיָּמִים וּמִן**
59 **הַשָּׁעוֹת תַּתְחִיל לִמְנוֹת מִתְּחִלַּת לֵיל אֶחָד בְּשַׁבָּת,**
60 **וְלַאֲשֶׁר יַגִּיעַ הַחֶשְׁבּוֹן בּוֹ תִּהְיֶה תְּקוּפַת נִיסָן. וְלָמָּה**
61 **מוֹסִיפִין שְׁלֹשָׁה? לְפִי שֶׁתְּקוּפָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל שְׁנַת**
62 **יְצִירָה הָיְתָה בִּתְחִלַּת לֵיל רְבִיעִי.**

63 **ה. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁרָצִינוּ לֵידַע תְּקוּפַת נִיסָן[4] שֶׁל שְׁנַת**
64 **תְּשַׁע מֵאוֹת שְׁלֹשִׁים וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים לַיְצִירָה -**
65 **כְּשֶׁתַּשְׁלִיךְ הַכֹּל שְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים שְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים,**
66 **תִּשָּׁאֵר שָׁנָה אַחַת; תִּקַּח לָהּ יוֹם אֶחָד וְשֵׁשׁ שָׁעוֹת**
67 **וְתוֹסִיף עָלָיו שָׁלֹשׁ, נִמְצֵאת תְּקוּפַת נִיסָן בְּלֵיל**
68 **חֲמִישִׁי שֵׁשׁ שָׁעוֹת בַּלַּיְלָה. וּכְשֶׁתּוֹסִיף עָלֶיהָ שֶׁבַע**
69 **שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה - הֲרֵי תִּהְיֶה תְּקוּפַת תַּמּוּז בְּשָׁעָה**
70 **וּמֶחֱצָה מִיּוֹם חֲמִישִׁי; וּכְשֶׁתּוֹסִיף עָלֶיהָ שֶׁבַע שָׁעוֹת**
71 **וּמֶחֱצָה - תִּהְיֶה תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי בְּתֵשַׁע שָׁעוֹת מִיּוֹם**
72 **חֲמִישִׁי; וּכְשֶׁתּוֹסִיף עָלֶיהָ שֶׁבַע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה -**
73 **תִּהְיֶה תְּקוּפַת טֵבֵת בְּאַרְבַּע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה מִלֵּיל**
74 **שִׁשִּׁי; וּכְשֶׁתּוֹסִיף עָלֶיהָ שֶׁבַע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה - תִּהְיֶה**
75 **תְּקוּפַת נִיסָן הַבָּאָה בִּתְחִלַּת יוֹם שִׁשִּׁי. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ**
76 **עַד סוֹף הָעוֹלָם, תְּקוּפָה אַחַר תְּקוּפָה.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"שנת תשע מאות שלושים וארבעה אלפים ליצירה... שנת תתק"ל שהיא שנה תשיעית ממחזור ר"ס"

וצריך להבין לפי זה נמצא שכתיבת הדברים היתה בשנה זו, אבל בהלכות שאח"ז כותב "...משנה זו שהיא שנת י"ז ממחזור ר"ס שהיא שנת תתקל"ח - שמונה שנים לאחרי זה! והרי לא יתכן שעבר משך זמן של שמונה שנים בין כתיבת פרק ט' לכתיבת פרק י"א שכן הרמב"ם עצמו כותב שכתיבת חיבורו נמשכה עשר שנים. וגם לולי מה שכתב הרי ידוע שעריכת חיבורו נשלמה בשנת תתק"מ וא"כ איך יתכן שכתיבת הלכות קידוש החודש שבתחילת ה"יד החזקה" היתה בשנת תתקל"ח היינו קרוב לסוף זמן הכתיבה.

והביאור בזה: ידוע שלאחר שכתב הרמב"ם ספרו חזר והגיהו ותיקנו בשתים או שלוש מהדורות (כנזכר במכתבו לחכמי לוניל) ומובן שלא תיקן את כל הספר אלא רק את הדברים הצריכים תיקון ולכן, מה שכתב בסוף פרק י"א "שהיא שנת תתקל"ח וארבעת אלפים ליצירה" היה כשתיקן ההלכה במהדורה השניה ולכן בכתיבת השנה כתב את השנה שעמד בה בשעת התיקון ולא את התאריך הישן של שעת הכתיבה הראשונה, ומה שכתב בפרק ט' לא היה צריך תיקון ולכן נשארה השנה כפי שהיתה בשעת הכתיבה.

על פי יין מלכות סימן נ"ב.

4) באיזה יום בשבוע ובאיזו שעה.

1 ו. אם תִּרְצֶה לֵידַע בְּכַמָּה יוֹם בַּחֹדֶשׁ תִּהְיֶה תְּקוּפַת
2 נִיסָן שֶׁל שָׁנָה זוֹ[5] - תֵּדַע תְּחִלָּה בְּאֵי זֶה יוֹם מִימֵי
3 הַשָּׁבוּעַ תִּהְיֶה, וּבְאֵי זֶה יוֹם יִקְּבְעוּ נִיסָן שֶׁל שָׁנָה זוֹ,
4 וְכַמָּה שָׁנִים גְּמוּרוֹת עָבְרוּ מִן הַמַּחֲזוֹר, וְתִקַּח לְכָל
5 שָׁנָה אַחַד עָשָׂר יוֹם, וְתוֹסִיף עַל סְכוּם הַיָּמִים שִׁבְעָה
6 יָמִים בִּזְמַנִּים אֵלּוּ, וְהַשְּׁלֵךְ הַכֹּל שְׁלֹשִׁים שְׁלֹשִׁים,
7 וְהַנִּשְׁאָר פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים - תַּתְחִיל לִמְנוֹתוֹ מֵרֹאשׁ
8 חֹדֶשׁ נִיסָן; אִם יַגִּיעַ לְיוֹם הַתְּקוּפָה - מוּטָב, וְאִם
9 לָאו - הוֹסֵף יוֹם אוֹ שְׁנֵי יָמִים אוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים עַל
10 הַמִּנְיָן, עַד שֶׁיַּגִּיעַ לְיוֹם הַתְּקוּפָה. וְאִם תִּהְיֶה הַשָּׁנָה
11 מְעֻבֶּרֶת - תַּתְחִיל לִמְנוֹת מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ אֲדָר שֵׁנִי,
12 וְלַיּוֹם שֶׁיַּגִּיעַ הַחֶשְׁבּוֹן - בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם מִן הַחֹדֶשׁ
13 תִּהְיֶה הַתְּקוּפָה.

5) בלי לדעת את השעה המדוייקת.

14 ז. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁרָצִינוּ לֵידַע בְּכַמָּה בַּחֹדֶשׁ תִּהְיֶה
15 תְּקוּפַת נִיסָן שֶׁל שְׁנַת שְׁלֹשִׁים וּתְשַׁע מֵאוֹת, שֶׁהִיא
16 שָׁנָה תְּשִׁיעִית מִמַּחֲזוֹר ר"ס - מָצָאנוּ רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן
17 נִקְבַּע בָּהּ בַּחֲמִישִׁי, וּתְקוּפַת נִיסָן בַּחֲמִישִׁי; וּלְפִי
18 שֶׁהָיְתָה זוֹ תְּשִׁיעִית לַמַּחֲזוֹר, יִהְיוּ הַשָּׁנִים
19 הַגְּמוּרוֹת שְׁמוֹנָה; כְּשֶׁתִּקַּח לְכָל שָׁנָה מֵהֶן אַחַד עָשָׂר
20 יוֹם, יִהְיוּ כָּל הַיָּמִים שְׁמוֹנָה וּשְׁמוֹנִים; תּוֹסִיף
21 שִׁבְעָה, הֲרֵי הַכֹּל חֲמִשָּׁה וְתִשְׁעִים; תַּשְׁלִיךְ הַכֹּל
22 שְׁלֹשִׁים שְׁלֹשִׁים, נִשְׁאֲרוּ חֲמִשָּׁה יָמִים; כְּשֶׁתַּתְחִיל
23 לִמְנוֹת חֲמִשָּׁה יָמִים מֵרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן, שֶׁהָיָה
24 בַּחֲמִישִׁי, יַגִּיעַ הַחֶשְׁבּוֹן לְיוֹם שֵׁנִי; וּכְבָר יָדַעְנוּ שֶׁאֵין
25 הַתְּקוּפָה בְּשֵׁנִי בְּשַׁבָּת אֶלָּא בַּחֲמִישִׁי, לְפִיכָךְ תּוֹסִיף
26 יוֹם אַחַר יוֹם עַד שֶׁתַּגִּיעַ לַחֲמִישִׁי, שֶׁהוּא יוֹם
27 הַתְּקוּפָה; נִמְצֵאת תְּקוּפַת נִיסָן בְּשָׁנָה זוֹ בְּיוֹם שְׁמִינִי
28 מֵחֹדֶשׁ נִיסָן. וְעַל הַדֶּרֶךְ הַזֹּאת תַּעֲשֶׂה בְּכָל שָׁנָה
29 וְשָׁנָה.

30 ח. זֶה שֶׁאָמַרְנוּ: תּוֹסִיף יוֹם אַחַר יוֹם עַד שֶׁתַּגִּיעַ
31 לְיוֹם הַתְּקוּפָה - לְעוֹלָם לֹא תִּהְיֶה צָרִיךְ לְהוֹסִיף אֶלָּא
32 יוֹם אֶחָד אוֹ שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה. וּפְלֵא גָּדוֹל הוּא
33 שֶׁתִּהְיֶה צָרִיךְ לְהוֹסִיף אַרְבָּעָה יָמִים. וְאִם מָצָאתָ
34 שֶׁאַתָּה צָרִיךְ לְהוֹסִיף יוֹם עַל זֶה - תֵּדַע שֶׁטָּעִיתָ
35 בַּחֶשְׁבּוֹן, וְתַחֲזֹר וְתַחְשֹׁב בִּדְקְדּוּק.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) הימים שבין תקופה לתקופה.

36 א. שְׁנַת הַחַמָּה לְמִי שֶׁהוּא אוֹמֵר שֶׁהוּא פָּחוֹת
37 מֵרְבִיעַ - מֵחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל[2] יֵשׁ מִי שֶׁאוֹמֵר: שְׁלֹשׁ
38 מֵאוֹת חֲמִשָּׁה וְשִׁשִּׁים יוֹם, וְחָמֵשׁ שָׁעוֹת, וּתְשַׁע
39 מֵאוֹת שִׁבְעָה וְתִשְׁעִים חֲלָקִים, וּשְׁמוֹנָה וְאַרְבָּעִים
40 רֶגַע[3]. וְהָרֶגַע - אֶחָד מִשִּׁשָּׁה וְשִׁבְעִים בְּחֵלֶק. וּלְפִי
41 חֶשְׁבּוֹן זֶה תִּהְיֶה תּוֹסֶפֶת שְׁנַת הַחַמָּה עַל שְׁנַת
42 הַלְּבָנָה: עֲשָׂרָה יָמִים, וְאַחַת וְעֶשְׂרִים שָׁעָה, וּמֵאָה
43 וְאֶחָד וְעֶשְׂרִים חֵלֶק, וּשְׁמוֹנָה וְאַרְבָּעִים רֶגַע. סִימָן
44 לָהֶם: יכ"א קכ"א מ"ח. וְלֹא תִּמְצָא תּוֹסֶפֶת בְּמַחֲזוֹר
45 שֶׁל תְּשַׁע עֶשְׂרֵה שָׁנָה כְּלָל, אֶלָּא בְּכָל מַחֲזוֹר מֵהֶם
46 יִשְׁלְמוּ שְׁנֵי הַחַמָּה עִם שְׁנֵי הַלְּבָנָה הַפְּשׁוּטוֹת
47 וְהַמְעֻבָּרוֹת[4].

2) עי' פ"ט ה"א. 3) הכוונה ל"תקופת רב אדא", ועי' בהערה הקודמת ובהערה הבאה. 4) י"ט שנות המחזור הקטן על שבעת חדשי העיבור שבהן (גו"ח אדז"ט) הן מאתים ושלושים וחמשה חדשי לבנה. 29 יום, 12 שעות, 793 חלקים X 235 = 365 יום, 5 שעות, 48/76 997 חלקים X 19. המעברים חשבו, שהמחזור הקטן, על השנים המעוברות שבו גו"ח אדז"ט, בנוי על תקופת רב אדא. ואלה הנימוקים: 1. לפי תקופת שמואל, קיים הפרש של שעה אחת ותפ"ה חלקים בין י"ט שנות החמה לי"ט שנות הלבנה. במשך מאות בשנים נצטבר הפרש של ימים. לפי זה יצא, שתקופת השמש של ניסן תהיה מרוחקת ממולד ניסן בראש המחזור מרחק ששיעורו כמספר הימים שנצטברו. אבל למעשה נוכחו לדעת, שהתקופה קרובה למולד ניסן בראש המחזור, וי"ט שנות המחזור נגמרות

בשווה עם רל"ה חדשי הלבנה בלי עודף. מכאן ששנת החמה קטנה יותר מזו שקבע שמואל. 2. תקופת ניסן חלה תמיד לפני ט"ז בניסן בהתאם לדעת רב אדא, שאם תקופת טבת נמשכת עד ט"ז בניסן, עלינו לעבר את השנה (ראש השנה כא. הגירסה בתלמוד שלנו - רב הונא; ה"פירוש" מביא רב "אדא"), ולפי תקופת שמואל, חלה תקופת ניסן פעמים רבות אחרי ט"ז בניסן. מכאן הסיקו, שיסוד העיבור של גו"ח אדז"ט במחזור הקטן מבוסס על תקופת רב אדא, שלפיה, אם מעברים גו"ח אדז"ט, תחול תקופת ניסן לפני ט"ז בניסן. השם "תקופת רב אדא" מקורו כנראה בזה, שהחשבון מתאים לדברי רב אדא הנ"ל (עי' "יסודי העיבור" לחיים זעליג סלונימסקי).

ב. בֵּין כָּל תְּקוּפָה וּתְקוּפָה לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה: אֶחָד וְתִשְׁעִים יוֹם, וְשֶׁבַע שָׁעוֹת, וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעָה עָשָׂר חֲלָקִים, וְאֶחָד וּשְׁלֹשִׁים רֶגַע. סִימָן לָהֶם: צא"ז תקי"ט ל"א. וּכְשֶׁתֵּדַע תְּקוּפָה מִן הַתְּקוּפוֹת אֵימָתַי הָיְתָה - תַּחְשֹׁב מֵאוֹתוֹ רֶגַע מִנְּיָן זֶה, וְתֵדַע תְּקוּפָה שֶׁאַחֲרֶיהָ, עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּתְקוּפַת הַשָּׁנָה שֶׁהִיא רְבִיעַ[5].

5) עי' פ"ט.

ג. תְּקוּפַת נִיסָן לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה הָיְתָה בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל יְצִירָה קֹדֶם מוֹלַד נִיסָן בְּתֵשַׁע שָׁעוֹת וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁנַיִם וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים[6]. סִימָן לָהֶם: ט' תרמ"ב. וְכֵן הִיא לְעוֹלָם, בְּכָל שָׁנָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל כָּל מַחֲזוֹר, קֹדֶם מוֹלַד נִיסָן בְּתֵשַׁע שָׁעוֹת וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁנַיִם וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים[7].

6) תקופת רב אדא מבוססת על דעת רבי יהושע, שלפיה אנו מונים מניסן לא רק את חשבון התקופות, אלא גם את חשבון המולדות (ראש השנה ח, א). מולד ניסן היה ד', ט', תרמ"ב (עי' למעלה פ"ט ה"ג, הערה ט'). בתחילת ליל יום ד' זה - כשנבראו המאורות - היתה תקופת ניסן, התקופה הראשונה (לפי תקופת שמואל היתה תקופת תשרי ראשונה, אלא שלצורך חשבון התקופות מתחילים מניסן). מכאן שקדמה תקופת ניסן למולד ניסן ט', תרמ"ב. 7) משום שלפי תקופת רב אדא, י"ט שנות הלבנה (על המעוברות שבהן) שוות לי"ט שנות החמה, ללא שארית.

ד. כְּשֶׁתֵּדַע תְּקוּפַת נִיסָן שֶׁל שָׁנָה רִאשׁוֹנָה מִן הַמַּחֲזוֹר - תַּחְשֹׁב מִמֶּנָּה אֶחָד וְתִשְׁעִים יוֹם, וְשֶׁבַע שָׁעוֹת, וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעָה עָשָׂר חֲלָקִים, וְאֶחָד וּשְׁלֹשִׁים רֶגַע, לְכָל תְּקוּפָה וּתְקוּפָה, עַד סוֹף הַמַּחֲזוֹר.

ה. אִם תִּרְצֶה לֵידַע מָתַי תִּהְיֶה תְּקוּפַת נִיסָן[8] לְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה - תֵּדַע תְּחִלָּה שָׁנִים גְּמוּרוֹת שֶׁעָבְרוּ מִן הַמַּחֲזוֹר, וְתִקַּח לְכָל שָׁנָה מֵהֶן תּוֹסֶפֶת, וְהִיא יכ"א קכ"א מ"ח, וְקַבֵּץ כָּל הָרְגָעִים - חֲלָקִים, וְכָל הַחֲלָקִים - שָׁעוֹת, וְכָל הַשָּׁעוֹת - יָמִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁתַּחְשֹׁב בַּמּוֹלָדוֹת, וְתִגְרַע מִן הַכֹּל תֵּשַׁע שָׁעוֹת וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁנַיִם וְאַרְבָּעִים חֲלָקִים[9], וְהַנִּשְׁאָר תַּשְׁלִיךְ חָדְשֵׁי לְבָנָה, וְהַנִּשְׁאָר - שֶׁאֵין בּוֹ חֹדֶשׁ לְבָנָה - תּוֹסִיף אוֹתוֹ עַל מוֹלַד נִיסָן שֶׁל אוֹתָהּ שָׁנָה, וּבְרֶגַע שֶׁיִּגִּיעַ הַמִּנְיָן בּוֹ תִּהְיֶה תְּקוּפַת נִיסָן שֶׁל אוֹתָהּ שָׁנָה.

8) בשנה מסוימת במחזור. 9) שקדמה תקופת ניסן הראשונה למולד ניסן הראשון (בניגוד לז', ט', תרמ"ב על־פי שמואל). הלכות אלה ג, ד, ה, מקבילות לחשבון התקופה על־פי שמואל בפ"ט, ה"ד. 1. ידיעת תקופת ניסן של השנה הראשונה במחזור - הלכה ג'. לפי תקופת שמואל, אנו צריכים לדעת את מספר המחזורים השלמים שעברו משנת היצירה עד המחזור הנוכחי בגלל השארית שבכל מחזור. לפי תקופת רב אדא, אין צורך בידיעה זו, מכיון שאין שארית למחזור. 2. ידועה תקופת ניסן של השנה הראשונה מן המחזור, על פיה אנו מחשבים את כל התקופות בכל שנות המחזור - הלכה ד'. 3. לחשב את תקופת ניסן בשנה מסוימת במחזור, כשתקופת ניסן של השנה הראשונה במחזור אינה ידועה - הלכה ה'.

ו. וְנִרְאִין לִי הַדְּבָרִים, שֶׁעַל חֶשְׁבּוֹן תְּקוּפָה זוֹ[10] הָיוּ סוֹמְכִין לְעִנְיַן עִבּוּר הַשָּׁנָה בְּעֵת שֶׁבֵּית דִּין הַגָּדוֹל מָצוּי, שֶׁהָיוּ מְעַבְּרִין מִפְּנֵי הַזְּמַן אוֹ מִפְּנֵי הַצֹּרֶךְ[11], לְפִי שֶׁחֶשְׁבּוֹן זֶה הוּא הָאֱמֶת יוֹתֵר מִן הָרִאשׁוֹן[12], וְהוּא קָרוֹב מִן הַדְּבָרִים שֶׁנִּתְבָּאֲרוּ בְּאִיצְטַגְנִינוּת יוֹתֵר מִן הַחֶשְׁבּוֹן הָרִאשׁוֹן, שֶׁהָיְתָה בּוֹ שְׁנַת הַחַמָּה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת חֲמִשָּׁה וְשִׁשִּׁים יוֹם וּרְבִיעַ יוֹם.

10) של רב אדא. 11) עי' פ"ד, הלכות א־ו. 12) זוהי גם דעת האסטרונומיה כיום.

ז. וְחֶשְׁבּוֹן שְׁתֵּי תְּקוּפוֹת הָאֵלּוּ שֶׁבֵּאַרְנוּ דַּרְכָּם - הַכֹּל בְּקֵרוּב הוּא[13], וּבְמַהֲלַךְ הַשֶּׁמֶשׁ הָאֶמְצָעִי, לֹא בִּמְקוֹמָהּ הָאֲמִתִּי[14]; אֲבָל בִּמְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ הָאֲמִתִּי תִּהְיֶה תְּקוּפַת נִיסָן בִּזְמַנִּים אֵלּוּ בִּכְמוֹ שְׁנֵי יָמִים קֹדֶם שְׁתֵּי הַתְּקוּפוֹת שֶׁיּוֹצְאִין בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה - בֵּין בְּחֶשְׁבּוֹן מִי שֶׁחָשַׁב רְבִיעַ יוֹם גָּמוּר, בֵּין לְמִי שֶׁמְּחַשֵּׁב לְפָחוֹת מֵרְבִיעַ יוֹם.

13) חשבון לא מדויק. 14) בחשבון שתי התקופות, של שמואל ושל רב אדא, חילקו את אורך השנה לארבעה חלקים שווים. על־ידי־זה נתקבל אורך אחיד לכל תקופות השנה. לפי שמואל: 365, 25/4 = 91 יום, 71/2 שעות. לפי רב אדא: רבע של שס"ה יום, ה' שעות, תתקצ"ז חלקים, מ"ח רגעים = צ"א יום, ז' שעות, תקי"ט חלקים, ל"א רגעים. אבל לאמיתו של דבר, אין התקופות שוות באורכן. עובדה זו היתה ידועה כבר להיפרכוס (תוכן יווני במאה השניה לפני הספירה, מייסד האסטרונומיה המדעית), שקבע את אורך תקופת אביב — 94 יום וחצי, תקופת קיץ — 92 יום וחצי, תקופת סתיו - 88, תקופת חורף - 90 יום. (ועי' פי"א, הי"ד וט"ו).

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) דרכי החשבון במהלך הלבנה, וסוד העיבור.

א. לְפִי שֶׁאָמַרְנוּ בַּהֲלָכוֹת אֵלּוּ[2], שֶׁבֵּית דִּין הָיוּ מְחַשְּׁבִין בִּדְקִדּוּק וְיוֹדְעִים אִם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ אוֹ לֹא יֵרָאֶה[3], יָדַעְנוּ שֶׁכָּל מִי שֶׁרוּחוֹ נְכוֹנָה וְלִבּוֹ תָּאֵב לְדִבְרֵי הַחָכְמוֹת וְלַעֲמֹד עַל הַסּוֹדוֹת[4] - יִתְאַוֶּה לֵידַע אוֹתָן הַדְּרָכִים שֶׁמְּחַשְּׁבִין בָּהֶם, עַד שֶׁיֵּדַע אָדָם אִם יֵרָאֶה הַיָּרֵחַ בְּלֵיל זֶה אוֹ לֹא יֵרָאֶה.

2) עי' למעלה פ"א ה"ו; פ"ב ה"ד; פ"ו ה"א. 3) בליל שלושים. 4) סוד העיבור, ועי' להלן הלכה ד'.

ב. וְדַרְכֵי הַחֶשְׁבּוֹן יֵשׁ בָּהֶן מַחֲלוֹקוֹת גְּדוֹלוֹת בֵּין חַכְמֵי הַגּוֹיִם הַקַּדְמוֹנִים, שֶׁחָקְרוּ עַל חֶשְׁבּוֹן הַתְּקוּפוֹת[5] וְהַגִּימַטְרִיָּאוֹת[6]. וַאֲנָשִׁים חֲכָמִים גְּדוֹלִים נִשְׁתַּבְּשׁוּ בָּהֶן, וְנִתְעַלְּמוּ מֵהֶן דְּבָרִים, וְנוֹלְדוּ לָהֶן סְפֵקוֹת. וְיֵשׁ מִי שֶׁדִּקְדֵּק הַרְבֵּה, וְלֹא פָּגַע בַּדֶּרֶךְ הַנְּכוֹנָה בְּחֶשְׁבּוֹן רְאִיַּת הַיָּרֵחַ[7], אֶלָּא צָלַל בְּמַיִם אַדִּירִים וְהֶעֱלָה חֶרֶס בְּיָדוֹ[8].

5) הזמן הדרוש לשמש להקיף את הארץ. 6) הנדסה, ובמובן רחב יותר - מתימטיקה בכלל. הסבר מפורט למונח "חשבון התקופות והגימטריאות" ראה "קובץ תשובות הרמב"ם ואיגרותיו" חלק שני ע' 25 לפסיא 1859. 7) הכוונה לירח החדש שנראה אחרי הקיבוץ עם השמש. 8) זוהי מליצה תלמודית. השווה בבא־קמא צא, א.

ג. וּלְפִי אֹרֶךְ הַיָּמִים וְרֹב הַבְּדִיקוֹת וְהַחֲקִירוֹת נוֹדְעוּ לְמִקְצָת הַחֲכָמִים דַּרְכֵי חֶשְׁבּוֹן זֶה[9]. וְעוֹד, שֶׁיֵּשׁ לָנוּ בְּעִקָּרִים אֵלּוּ קַבָּלוֹת מִפִּי הַחֲכָמִים, וּרְאָיוֹת שֶׁלֹּא נִכְתְּבוּ בַּסְּפָרִים הַיְדוּעִים לַכֹּל[10]. וּמִפְּנֵי כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים[11] כָּשֵׁר בְּעֵינַי לְבָאֵר דַּרְכֵי חֶשְׁבּוֹן זֶה, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נָכוֹן לְמִי שֶׁמְּלָאוֹ לִבּוֹ לְקָרְבָה אֶל הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ[12].

9) של ראיית הירח. 10) הרמב"ם מזכיר ב'מורה נבוכים' את התוכן אבן אפלח האישביליי באנדלוסיה "אשר התחברתי עם בנו", וכמו כן את "הפילוסוף המעולה אבובכ"ר בן אלצ"איג אשר קראתי עם אחד מתלמידיו, והראה אפני ראיות" (חלק שני, פרק ט'). 11) 1. דרכי חשבון ראיית הירח, ידועים למקצת החכמים בלבד. 2. לרמב"ם היו קבלות וראיות שעדיין לא נתפרסמו, ולא היו ידועות אפילו למקצת החכמים. 12) השווה שמות לו, ב. שם כתוב: "כל אשר נשאו לבו לקרבה אל המלאכה לעשות אתה". הביטוי "מלאו לבו" לקוח ממגילת אסתר ז, ה.

ד. וְאַל יִהְיוּ דְּרָכִים אֵלּוּ קַלִּים[13] בְּעֵינֶיךָ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין אָנוּ צְרִיכִין לָהֶם בַּזְּמַן הַזֶּה; שֶׁאֵלּוּ הַדְּרָכִים - דְּרָכִים רְחוֹקִים וַעֲמֻקִּים הֵן, וְהוּא סוֹד הָעִבּוּר[14], שֶׁהָיוּ הַחֲכָמִים הַגְּדוֹלִים יוֹדְעִים אוֹתוֹ, וְאֵין מוֹסְרִין אוֹתוֹ לְכָל אָדָם, אֶלָּא לְסְמוּכִים נְבוֹנִים[15]. אֲבָל זֶה הַחֶשְׁבּוֹן בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאֵין בֵּית דִּין לִקְבֹּעַ עַל פִּי הָרְאִיָּה, שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִין בּוֹ הַיּוֹם[16] - אֲפִלּוּ תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן מַגִּיעִין עַד סוֹפוֹ בִּשְׁלִשָּׁה וְאַרְבָּעָה יָמִים.

13) קלי ערך. 14) הדרכים "שבית־דין היו מחשבין בדקדוק, ויודעים אם יראה הירח או לא יראה" (למעלה ה"א), "עיבור" - על שם הוספת יום לחודש וחודש לשנה. 15) לחכמים שהוכתרו בתואר "רבי", אבל אין מוסרים את סוד העיבור לכל הסמוכים, אלא לנבונים שבהם בלבד. ועי' למעלה פ"א ה"ו־ח; פ"ה ה"א. 16) עי' למעלה פרק ו' ופרק ז'. כוונת הרמב"ם היא, שבחשבון שאנו משתמשים בו היום לשם קביעת החודש - אין חכמה, אבל החכמה האמיתית היא בחשבון הראיה, שאין אנו משתמשים בו כיום.

ה. שֶׁמָּא יִתְבּוֹנֵן חָכָם מֵחַכְמֵי הָאֻמּוֹת אוֹ מֵחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁלָּמְדוּ חָכְמַת יָוָן, בִּדְרָכִים אֵלּוּ שֶׁאֲנִי מְחַשֵּׁב בָּהֶן לִרְאִיַּת הַיָּרֵחַ, וְיִרְאֶה קֵרוּב[17] מְעַט בְּמִקְצָת הַדְּרָכִים, וְיַעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ שֶׁנִּתְעַלֵּם מִמֶּנּוּ דָּבָר זֶה, וְלֹא יָדַעְנוּ שֶׁיֵּשׁ בְּאוֹתוֹ הַדֶּרֶךְ קֵרוּב - אַל יַעֲלֶה זֶה עַל דַּעְתּוֹ; אֶלָּא כָּל דָּבָר שֶׁלֹּא דִּקְדַּקְנוּ בּוֹ - מִפְּנֵי שֶׁיָּדַעְנוּ בְּעִקַּר הַגִּימַטְרִיָּאוֹת בִּרְאָיוֹת בְּרוּרוֹת שֶׁאֵין דָּבָר זֶה מַפְסִיד בִּידִיעַת הָרְאִיָּה וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לוֹ[18], לְפִיכָךְ לֹא דִּקְדַּקְנוּ בּוֹ.

17) אי־דיוק. 18) הרמב"ם לא הקפיד על האי־דיוק המתמטי, כשזה לא השפיע על ידיעת הראיה.

ו. וְכֵן כְּשֶׁיִּרְאֶה בְּדֶרֶךְ מִן הַדְּרָכִים חֶסְרוֹן מְעַט מֵחֶשְׁבּוֹן הָרָאוּי לְאוֹתָהּ הַדֶּרֶךְ - בְּכַוָּנָה עָשִׂינוּ זֶה, לְפִי שֶׁיֵּשׁ כְּנֶגְדּוֹ יִתְרוֹן בְּדֶרֶךְ אַחֶרֶת, עַד שֶׁיֵּצֵא הַדָּבָר לַאֲמִתּוֹ בִּדְרָכִים קְרוֹבִים בְּלֹא חֶשְׁבּוֹן אָרֹךְ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִבָּהֵל הָאָדָם, שֶׁאֵינוֹ רָגִיל בִּדְבָרִים אֵלּוּ, בְּרֹב הַחֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁאֵין מוֹעִילִין בִּרְאִיַּת הַיָّרֵחַ[19].

19) הרמב"ם ויתר על שבר קטן בחשבון במקום אחד בידעו שחסרון זה יאוזן במקום אחר על־ידי יתרון שבר מתאים. מגמתו היתה להקל על הקורא, ולעשות את החשבון פשוט יותר.

ז. הָעִקָּרִים שֶׁצָּרִיךְ אָדָם לֵידַע תְּחִלָּה לְכָל חֶשְׁבּוֹנוֹת הָאִיצְטַגְנִינוּת - בֵּין לְדַרְכֵי חֶשְׁבּוֹן הָרְאִיָּה בֵּין לִשְׁאָר הְּבָרִים[20] - אֵלּוּ הֵן: הַגַּלְגַּל[21] מֻחְלָק בִּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת[22]. כָּל מַזָּל[23] וּמַזָּל שְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת. וּמַתְחִיל מִתְּחִלַּת מַזַּל טָלֶה. וְכָל מַעֲלָה וּמַעֲלָה - שִׁשִּׁים חֲלָקִים. וְכָל חֵלֶק וָחֵלֶק - שִׁשִּׁים שְׁנִיּוֹת. וְכָל שְׁנִיָּה וּשְׁנִיָּה - שִׁשִּׁים שְׁלִישִׁיּוֹת. וְכֵן תִּדַּקְדֵּק הַחֶשְׁבּוֹן[24] וּתְחַלֵּק כָּל זְמַן שֶׁתִּרְצֶה.

20) כגון מקומם של שבעת כוכבי לכת. 21) גלגל המזלות, שבו מקיפה השמש את הארץ במשך השנה. 22) כדרך כל מעגל. נוסף על כך חילקו את הגלגל לשנים עשר חלקים של שלושים מעלות כל אחד, לפי מספר חדשי השנה. לכל חלק ניתן שם של קבוצת כוכבים מתאימה. 23) קבוצת כוכבים. המזלות נקראו על־פי רוב, בשמות של בעלי חיים על־ידי הבבלים והיוונים (עי' להלן הלכה ט').

24) המספרים הנ"ל מאפשרים חשבון מדויק עד כדי השבר הקטן ביותר.

ח. לְפִיכָךְ, אִם יָצָא לְךָ בְּחֶשְׁבּוֹן, שֶׁכּוֹכָב פִּלּוּנִי מְקוֹמוֹ בַּגַּלְגַּל בְּשִׁבְעִים מַעֲלוֹת וּשְׁלֹשִׁים חֲלָקִים וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת - תֵּדַע, שֶׁכּוֹכָב זֶה הוּא מַזַּל[25] תְּאוֹמִים בַּחֲצִי מַעֲלָה אַחַת עֶשְׂרֵה מִמַּזָּל זֶה; לְפִי שֶׁמַּזַּל טָלֶה שְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת, וּמַזַּל שׁוֹר שְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת, נִשְׁאָר עֶשֶׂר מַעֲלוֹת וּמֶחֱצָה מִמַּזַּל תְּאוֹמִים, וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת מֵחֲצִי הַמַּעֲלָה הָאַחֲרוֹן.

25) נכון יותר "במזל" תאומים, וכך הוא בכת"י התימני א, מוסד הרב קוק, ובכת"י תימני ת-ב של הרב מימון.

ט. וְכֵן אִם יָצָא מְקוֹמוֹ בַּגַּלְגַּל בְּשֵׁשׁ מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת - תֵּדַע, שֶׁכּוֹכָב זֶה בְּמַזַּל דְּלִי בְּעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת בּוֹ. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ בְּכָל הַמִּנְיָנוֹת. וְסֵדֶר הַמַּזָּלוֹת כָּךְ הוּא: טָלֶה, שׁוֹר, תְּאוֹמִים, סַרְטָן, אַרְיֵה, בְּתוּלָה, מֹאזְנַיִם, עַקְרָב, קֶשֶׁת, גְּדִי, דְּלִי, דָּגִים.

י. הַחֶשְׁבּוֹנוֹת כֻּלָּם[26], כְּשֶׁתְּקַבֵּץ שְׁאֵרִית לִשְׁאֵרִית אוֹ כְּשֶׁתּוֹסִיף מִנְיָן עַל מִנְיָן, תְּקַבֵּץ כָּל מִין עִם מִינוֹ: הַשְּׁנִיּוֹת עִם הַשְּׁנִיּוֹת, וְהַחֲלָקִים עִם הַחֲלָקִים, וְהַמַּעֲלוֹת עִם הַמַּעֲלוֹת. וְכָל זְמַן שֶׁיִּתְקַבֵּץ מִן הַשְּׁנִיּוֹת שִׁשִּׁים - תָּשִׂים חֵלֶק אֶחָד וְתוֹסִיף עַל הַחֲלָקִים; וְכֹל שֶׁיִּתְקַבֵּץ מִן הַחֲלָקִים שִׁשִּׁים - תָּשִׂים אוֹתוֹ[27] מַעֲלָה וְתוֹסִיף אוֹתָהּ עַל הַמַּעֲלוֹת. וּכְשֶׁתְּקַבֵּץ הַמַּעֲלוֹת - תַּשְׁלִיךְ אוֹתָן שֵׁשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים, וְהַנִּשְׁאָר מִשֵּׁשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וּלְמַטָּה - הוּא שֶׁתּוֹפְסִין אוֹתוֹ לְחֶשְׁבּוֹן.

26) זהו עיקרון מתמטי כללי, ואינו מיוחד לאסטרונומיה בלבד, וכן החשבון בהלכה י"א. 27) מוסב על "וכל" (אחרת היה צריך להיות כתוב "אותם").

יא. בְּכָל הַחֶשְׁבּוֹנוֹת כֻּלָּן, כְּשֶׁתִּרְצֶה לִגְרֹעַ מִנְיָן מִמִּנְיָן, אִם יִהְיֶה זֶה שֶׁגּוֹרְעִין אוֹתוֹ יָתֵר עַל זֶה שֶׁגּוֹרְעִין מִמֶּנּוּ, אֲפִלּוּ בְּחֵלֶק אֶחָד - תּוֹסִיף עַל זֶה שֶׁגּוֹרְעִין מִמֶּנּוּ שֵׁשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים מַעֲלוֹת, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא אֶפְשָׁר לִגְרֹעַ זֶה הַמִּנְיָן מִמֶּנּוּ.

יב. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהִצְרִיכְךָ הַחֶשְׁבּוֹן לִגְרֹעַ מָאתַיִם מַעֲלוֹת וַחֲמִשִּׁים חֲלָקִים וְאַרְבָּעִים שְׁנִיּוֹת - סִימָן: רנ"ם - מִמֵּאָה מַעֲלוֹת וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים וּשְׁלֹשִׁים שְׁנִיּוֹת - סִימָנָן: קכ"ל - תּוֹסִיף עַל הַמֵּאָה שֵׁשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים, יִהְיוּ הַמַּעֲלוֹת אַרְבַּע מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים. וְתַתְחִיל לִגְרֹעַ הַשְּׁנִיּוֹת מִן הַשְּׁנִיּוֹת. תָּבוֹא לִגְרֹעַ אַרְבָּעִים מִשְּׁלֹשִׁים - אִי אֶפְשָׁר. תָּרִים חֵלֶק אֶחָד מִן הָעֶשְׂרִים חֲלָקִים, וְתַעֲשֶׂה אוֹתוֹ שִׁשִּׁים שְׁנִיּוֹת, וְתוֹסִיף עַל הַשְּׁלֹשִׁים, וְנִמְצְאוּ הַשְּׁנִיּוֹת תִּשְׁעִים. תִּגְרַע מֵהֶם הָאַרְבָּעִים, יִשָּׁאֵר חֲמִשִּׁים שְׁנִיּוֹת. וְתַחֲזֹר לִגְרֹעַ חֲמִשִּׁים חֲלָקִים מִתִּשְׁעָה עָשָׂר חֲלָקִים, שֶׁכְּבָר הֲרִימוֹתָ מֵהֶם חֵלֶק אֶחָד וַעֲשִׂיתוֹ שְׁנִיּוֹת, וְאִי אֶפְשָׁר לִגְרֹעַ חֲמִשִּׁים מִתִּשְׁעָה עָשָׂר, לְפִיכָךְ תָּרִים מַעֲלָה אַחַת מִן הַמַּעֲלוֹת, וְתַעֲשֶׂה אוֹתָהּ שִׁשִּׁים חֲלָקִים, וְתוֹסִיף עַל הַתִּשְׁעָה עָשָׂר, וְנִמְצְאוּ הַחֲלָקִים תִּשְׁעָה וְשִׁבְעִים. תִּגְרַע מֵהֶן הַחֲמִשִּׁים, יִשָּׁאֵר תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים. וְתַחֲזֹר לִגְרֹעַ הַמָּאתַיִם מַעֲלוֹת מִן אַרְבַּע מֵאוֹת וְתִשַּׁע וַחֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת, שֶׁכְּבָר הֲרִימוֹתָ מַעֲלָה אַחַת וַעֲשִׂיתָ חֲלָקִים, יִשָּׁאֵר מָאתַיִם וְתִשַּׁע וַחֲמִשִּׁים מַעֲלוֹת. וְנִמְצָא הַשְּׁאָר סִימָנוֹ: רנ"ט כ"ט נ'. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ בְּכָל גְּרָעוֹן וְגִרְעוֹן הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ.

יג. [28]וְכֵן שְׁאָר הַשִּׁבְעָה[29] כּוֹכָבִים - מַהֲלַךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן בַּגַּלְגַּל שֶׁלּוֹ מַהֲלָךְ שָׁוֶה, אֵין בּוֹ לֹא קַלּוּת וְלֹא כְּבִדּוּת[30], אֶלָּא כְּמוֹ מַהֲלָכוֹ הַיּוֹם כְּמוֹ מַהֲלָכוֹ אֶמֶשׁ כְּמוֹ מַהֲלָכוֹ לְמָחָר כְּמוֹ מַהֲלָכוֹ בְּכָל יוֹם וָיוֹם[31]. וְגַלְגַּל שֶׁל כָּל אֶחָד מֵהֶם, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מַקִּיף אֶת הָעוֹלָם[32], אֵין הָאָרֶץ בְּאֶמְצָעוֹ[33].

28) המלים "השמש והירח" שבסוף ההלכה הקודמת, שייכות להלכה זו. הפתיחה איפוא היא: השמש והירח וכן... כך פותחת הלכה זו בכתבי־יד התימנים (ועי' בנט, בדו"ח של בית המדרש לחכמת ישראל, ברלין 1898, וע' מבוא לרמב"ם רומי ר"מ, הוצאת מוסד הרב קוק, סוף עמוד 12). 29) שאר מן השבעה (כוכבי לכת), כלומר חמשת כוכבי לכת הנותרים (השווה למעלה פ"ז ה"ח: "ועיקר שאר הארבע דחיות"). 30) אינו ממהר ואינו מפגר. 31) היום כמו אמש, היום כמו מחר, היום כמו בכל יום ויום. 32) השווה הלכה י"ד. 33) זוהי דעת פטולומיאוס. הנחת היסוד שלו היא, שהשמש מקיפה את הארץ במעגל במהירות בלתי משתנית. מאידך גיסא נוכח לדעת, שהמהירות משתנית מפעם לפעם. כדי להתאים ההלכה למציאות - הניח, שהארץ איננה במרכז גלגל השמש. אורך הדרך שעוברת השמש בגלגלה בתקופת האביב הוא כמו אורך הדרך שהיא עוברת בתקופת הקיץ, אבל למתבונן שבארץ אין הדרכים נראות שוות, משום שנקודת מרכז הארץ אינה נקודת מרכז גלגל השמש. על כן מנקודת מבט גלגל המזלות, שהארץ במרכזו, נראות הדרכים בלתי שוות - ועי' ציור 1. (ממאה השבע־עשרה - קפלר - אנו יודעים, שהדרך שהארץ מקיפה את השמש, או בלשון הרמב"ם, שהשמש מקיפה את הארץ, יש לה צורת אליפסה, שהשמש היא אחת מנקודות המוקד שלה. הרדיוס וקוטר באליפסה אורכו משתנה, ומרחק השמש מן הארץ אינו תמיד שוה. לפעמים השמש קרובה יותר לארץ ולפעמים רחוקה יותר. וכשם שמרחק הארץ מן השמש משתנה, כך גם המהירות משתנית, לפי החוק השני של קפלר).

יד. לְפִיכָךְ, אִם תַּעֲרֹךְ מַהֲלַךְ כָּל אֶחָד מֵהֶן לַגַּלְגַּל הַמַּקִּיף אֶת הָעוֹלָם שֶׁהָאָרֶץ בְּאֶמְצָעוֹ, שֶׁהוּא גַּלְגַּל הַמַּזָּלוֹת - יִשְׁתַּנֶּה הִלּוּכוֹ, וְנִמְצָא מַהֲלָכוֹ בְּיוֹם זֶה

בְּגַלְגַּל הַמַּזָּלוֹת פָּחוֹת אוֹ יוֹתֵר עַל מַהֲלָכוֹ אֶמֶשׁ אוֹ עַל מַהֲלָכוֹ לְמָחָר.

טו. הַמַּהֲלָךְ הַשָּׁוֶה שֶׁמְּהַלֵּךְ הַכּוֹכָב אוֹ הַשֶּׁמֶשׁ אוֹ הַיָּרֵחַ בְּגַלְגָּלוֹ - הוּא הַנִּקְרָא אֶמְצַע הַמַּהֲלָךְ; וְהַמַּהֲלָךְ שֶׁיִּהְיֶה בְּגַלְגַּל הַמַּזָּלוֹת, שֶׁהוּא פְּעָמִים יוֹתֵר וּפְעָמִים חָסֵר - הוּא הַמַּהֲלָךְ הָאֲמִתִּי[34], וּבוֹ יִהְיֶה מְקוֹם הַשֶּׁמֶשׁ אוֹ מְקוֹם הַיָּרֵחַ הָאֲמִתִּי.

34) משום שנקודת מרכזו היא הארץ.

טז. כְּבָר אָמַרְנוּ[35], שֶׁאֵלּוּ הַדְּרָכִים שֶׁאָנוּ מְבָאֲרִים בַּהֲלָכוֹת אֵלּוּ אֵינָן אֶלָּא לְחֶשְׁבּוֹן רְאִיַּת הַיָּרֵחַ בִּלְבַד[36], לְפִיכָךְ עָשִׂינוּ הָעִקָּר, שֶׁמִּמֶּנּוּ מַתְחִילִין[37] לְעוֹלָם לְחֶשְׁבּוֹן זֶה, מִתְּחִלַּת לֵיל חֲמִישִׁי, שֶׁיּוֹמוֹ יוֹם שְׁלִישִׁי לְחֹדֶשׁ נִיסָן, מִשָּׁנָה זוֹ, שֶׁהִיא שְׁנַת שְׁבַע עֶשְׂרֵה מִמַּחֲזוֹר ר"ס[38], שֶׁהִיא שְׁנַת שְׁמוֹנֶה וּשְׁלֹשִׁים וּתְשַׁע מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים לִיצִירָה, שֶׁהִיא שְׁנַת תֵּשַׁע וּשְׁמוֹנִים וְאַרְבַּע מֵאוֹת וָאֶלֶף לִשְׁטָרוֹת[39], שֶׁהִיא שְׁנַת תֵּשַׁע וּמֵאָה וָאֶלֶף לְחָרְבַּן בַּיִת שֵׁנִי[40]. וְזוֹ הִיא שֶׁאָנוּ קוֹרְאִים אוֹתָהּ שְׁנַת הָעִקָּר בְּחֶשְׁבּוֹן זֶה.

35) למעלה ה"א וה"ב. 36) בליל השלושים. גם ההלכות, הדנות במהלך השמש, מטרתן היא אך ורק לברר את ראיית הירח אחרי הקיבוץ עם השמש. 37) הידיעה על המהלך האמצעי של הירח (או של כוכב אחר) אינה מספיקה כדי לקבוע בכל פעם את מקומו של הירח ביום מסוים. נוסף על כך, עלינו לדעת את מקום הירח בתאריך קבוע, שישמש נקודת מוצא לחישובים לכל תאריך שהוא. הרמב"ם בחר בשנה, שבה עסק כנראה בחיבור זה. בחר בניסן - בגלל התקופה; בחר בליל שלישי לחודש, מכיון שבלילה זה נראה הירח החדש. 38) 4938 לחלק ל19 = 259 ו17 חלקים מתוך 19. 39) הספירה שהיתה מקובלת בשטרות. את התחלת המנין קבע הרמב"ם לשנת י"ב אחרי מות אלכסנדר הגדול. 40) הטעם למנין זה, מבוסס על הפסוקים ""אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני..." תהלים קלז, ה-ו.

יז. וּלְפִי שֶׁהָרְאִיָּה לֹא תִּהְיֶה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[41], עָשִׂינוּ כָּל דַּרְכֵּי חֶשְׁבּוֹן הַזֶּה בְּנוּיִים עַל עִיר יְרוּשָׁלַיִם[42], וְלִשְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת הַסּוֹבְבִין אוֹתָהּ בִּכְמוֹ שִׁשָּׁה אוֹ שִׁבְעָה יָמִים, שֶׁבָּהֶן רוֹאִין אֶת הַיָּרֵחַ תָּמִיד[43] וּבָאִים וּמְעִידִים בְּבֵית דִּין[44]. וּמָקוֹם זֶה הוּא נוֹטֶה מִתַּחַת הַקַּו הַשָּׁוֶה, הַמְסַבֵּב בְּאֶמְצַע הָעוֹלָם[45], כְּנֶגֶד רוּחַ צְפוֹנִית בִּכְמוֹ[46] שְׁתַּיִם וּשְׁלֹשִׁים מַעֲלוֹת עַד חָמֵשׁ וּשְׁלֹשִׁים וְעַד תֵּשַׁע וְעֶשְׂרִים[47], וְכֵן הוּא נוֹטֶה מֵאֶמְצַע הַיְּשׁוּב כְּנֶגֶד רוּחַ מַעֲרָב בִּכְמוֹ אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים מַעֲלוֹת[48] עַד שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וְעַד אַחַת וְעֶשְׂרִים[49].

41) למעלה פ"א ה"ח. 42) מקום מושב הסנהדרין הגדולה, שקיבלה את עדי החודש. 43) סמוך לחידושו. 44) אף-על-פי שלא יספיקו להגיע בזמן הנכון ממקומות מרוחקים אלה, יש בכל זאת ערך לעדותם (עי' למעלה פ"ג, הלכות טו-טז). 45) הארץ. 46) הרוחב הצפוני של ירושלים קרוב לשתים ושלושים מעלות (ביתר דיוק 47′ *31). 47) מקומות לצפון ירושלים במרחק שלוש מעלות, ומקומות לדרום ירושלים במרחק שלוש מעלות. 48) את חצי הכדור הצפוני בלבד חשבו למיושב. כמו כן, לא ידעו עדיין על קיום חצי הכדור המערבי. אמצע היישוב הוא תשעים מעלות. ירושלים רחוקה מקצה המערב ששים ושש מעלות אורך. מכאן שהיא רחוקה מאמצע היישוב כעשרים וארבע מעלות אורך מערבי. 49) כולל מקומות בתוך שלוש מעלות אורך למערב ירושלים, ובתוך שלוש מעלות אורך למזרח ירושלים.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – י"ח-כ"ד כסלו תשע"ז

יום ראשון י"ח כסלו ה'תשע"ז

הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) נתבאר בו כמות הכופר לפי [מה] שהוא הנהרג אם בן חורין או עבד, וכן [אם] בהמה אחת המיתה והזיקה מה דינה, וכן אם הוציאו הבעלים הבהמה מרשותם אחר שהמיתה, ותשלום דיני בהמה ההורגת.

א. כַּמָּה הוּא הַכֹּפֶר? כְּמוֹ שֶׁרָאוּ הַדַּיָּנִין[2] שֶׁהוּא דְּמֵי הַנֶּהֱרָג[3], הַכֹּל לְפִי שָׁוְיוֹ שֶׁל נֶהֱרָג. שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן פִּדְיוֹן נַפְשׁוֹ[4] כְּכֹל אֲשֶׁר יוּשַׁת עָלָיו[5]. וְכֹפֶר הָעֲבָדִים - בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים[6], בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת[7] - הוּא הַקֶּנֶס הַקָּצוּב בַּתּוֹרָה: שְׁלֹשִׁים סֶלַע כֶּסֶף יָפֶה, בֵּין שֶׁהָיָה הָעֶבֶד שָׁוֶה מֵאָה מָנֶה[8] בֵּין שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה אֶלָּא דִינָר. וְכָל הַמְעַכֵּב גֵּט שִׁחְרוּר[9] - אֵין לוֹ קֶנֶס[10], הוֹאִיל וְאֵין לוֹ אָדוֹן[11], שֶׁהֲרֵי יָצָא לְחֵרוּת.

~ נקודות משיחות קודש ~

"הכל לפי שוויו של נהרג"

במהותו של תשלום כופר יש לחקור האם הוא חיוב נפרד בפני עצמו, או שבא **במקום** מיתה (ונפק"מ כשהשור פטור

ממיתה אם חייב או פטור מכופר). ויש לומר שאין לך אלא חידושו המפורש בקרא - עצם תוכן תיבת כופר שמשמעותו שבא במקום.

ולחידודי יש לומר שהדבר תלוי בשתי מחלוקות: א. האם כופר הוא דמי מזיק וא"כ הוא במקום מיתתו בידי שמים, או שהוא דמי ניזק וכל עניינו השלמת חיסרון הניזק וא"כ הרי הוא חיוב בפני עצמו. ב. האם יש כופר על המתה שלא בכוונה (שאז פטור ממיתה) ואם יש הרי שהוא חיוב בפני עצמו. או שאין כופר שלא בכוונה וא"כ חיוב הכופר הוא במקום מיתה וכיון שפטור ממיתה פטור גם מכופר. ומכיון שפסק הרמב"ם שכופר הוא דמי ניזק - "הכל לפי שויו של נהרג"- ושיש כופר שלא בכוונה (נזקי ממון פ"י הי"ג) מוכח שסובר שהוא חיוב בפני עצמו.

(על פי לקו"ש חי"ג עמוד 299)

2) ולא כמו שרואים היורשים. 3) ולא דמי בעל השור שהמית, אף־על־פי שהכופר בא לכפר על נפשו, דין זה הוא כדעת החכמים, בבא־קמא מ. 4) של הנהרג. 5) ע"י בית הדין. 6) כי התורה אינה מבחינה וכותבת "אם עבד יגח השור", שם, לב. 7) כי כתוב "אם עבד יגח השור או אמה". 8) לשון המשנה שם מא. משום כך נקרא תשלום שלשים הסלעים "קנס", כי הוא סכום קבוע בין אם העבד שוה יותר או פחות מזה. 9) עבד שיצא לחירות אלא טעון עדיין שטר שחרור, כגון שחיסרו רבו אחד מכ"ד ראשי איבריו, או שהפקירו או הקדישו, גיטין מב: 10) אם המית אותו שור מועד - אין לבעליו קנס. 11) והתורה אמרה: "כסף שלשים שקלים יתן לאדוניו". זוהי בעיא בגמרא שם, שלא נפתרה, ולפיכך בעל השור פטור, כי המוציא מחבירו עליו הראיה.

1 **ב. לְמִי נוֹתְנִין הַכֹּפֶר? לְיוֹרְשֵׁי הַנֶּהֱרָג. וְאִם הֵמִית**
2 **אִשָּׁה - הַכֹּפֶר לְיוֹרְשֶׁיהָ מֵאָבִיהָ, וְאֵינוֹ לַבַּעַל[12]. הֵמִית**
3 **מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין[13] - נוֹתֵן חֲצִי קְנָס[14]**
4 **לְרַבּוֹ, וְהַחֲצִי הָאַחֵר[15] רָאוּי לִתֵּן[16] וְאֵין מִי יְקַחֶנּוּ[17].**

12) הכופר אינו משתלם אלא לאחר מיתתה, ולא זכתה בו האשה מחיים, ואין הבעל יכול לרשת אותו, כי הוא יורש רק מה שאשתו החזיקה בו מחיים. "אין הבעל נוטל בראוי - לבוא לאחר מיתתה - כבמוחזק", שם מב: 13) כגון עבד של שני שותפים, ושחרר אחד מהם את חלקו. 14) חמשה עשר סלעים. 15) שהוא בן חורין. 16) חצי כופר ליורשיו. 17) שהרי אין לו יורשים, כי אין לעבד קידושין, ועל כן זוכה בו המזיק. מקור הלכה זו בגיטין מב. ומג. לפי תשובת רבא, שם.

5 **ג. שׁוֹר שֶׁנָּגַח אִשָּׁה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ[18], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא**
6 **מוּעָד[19] לִיגַּח - הַבְּעָלִים פְּטוּרִין מִדְּמֵי וְלָדוֹת; שֶׁלֹּא**
7 **חִיְּבָה תּוֹרָה בִּדְמֵי וְלָדוֹת אֶלָּא לְאָדָם[20].**

18) מתים. 19) וכל־שכן כשהוא תם. 20) שהכה אשה ויצאו ילדיה, כמו שכתוב: "וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה . . . ענוש יענש" (שמות כא, כב), מכאן אמר ר' עקיבא: "אנשים" ולא שוורים. שם מב.

8 **ד. נָגַח שִׁפְחָה[21] וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ - מְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת[22];**
9 **שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁנָּגַח חֲמוֹר מְעֻבֶּרֶת[23]. וְאִם הָיָה תָּם -**
10 **מְשַׁלֵּם חֲצִי דְּמֵי וְלָדוֹת מִגּוּפוֹ.**

21) כנענית. 22) אם הוא מועד, דעת רב פפא שם, מט. 23) שם.

11 **ה. כֵּיצַד שָׁמִין[24] אוֹתָהּ? אוֹמְדִין כַּמָּה הָיְתָה שִׁפְחָה**
12 **זוֹ שָׁוָה כְּשֶׁהָיְתָה מְעֻבֶּרֶת[25] וְכַמָּה הִיא שָׁוָה עַתָּה[26],**
13 **וְנוֹתֵן לְבָעֳלֶיהָ הַפְּחָת[27] אוֹ חֶצְיוֹ[28]. וְאִם הֵמִית[29]**
14 **הַשִּׁפְחָה - מְשַׁלֵּם הַכֹּפֶר הַקָּצוּב בַּתּוֹרָה בִּלְבַד[30], כְּמוֹ**
15 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[31].**

24) מעריכים את השפחה שניגחה ויצאו ילדיה, לשם חישוב דמי הנזק. 25) לפני הנגיחה. מחירה אז גבוה גם בגלל העובר וגם בגלל עצמה, שנראית משובחת ובעלת איברים. 26) לאחר שנגחו אותה ויצאו ילדיה. חישוב זה עושה המשנה בבא־קמא מח: 27) כשהוא מועד. 28) כשהוא תם. 29) והוא מועד. 30) שלושים שקלים, ואינו משלם דמי ולדות. 31) למעלה הלכה א, שאפילו היתה שווה מאה מנה, משלם שלושים סלעים בלבד.

16 **ו. שׁוֹר שֶׁנִּתְכַּוֵּן לִבְהֵמָה וְנָגַח אֶת הָאָדָם, אַף עַל פִּי**
17 **שֶׁאִם הֵמִיתוֹ פָּטוּר[32] כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[33], אִם חָבַל בּוֹ[34]**
18 **- חַיָּב בְּנֶזֶק[35]. וְאִם תָּם הוּא - מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק**
19 **מִגּוּפוֹ[36], וְאִם מוּעָד - נֶזֶק שָׁלֵם.**

32) ממיתה. 33) למעלה פרק י, הלכה ט. 34) הזיקו ולא הרגו. 35) כשם שחייב בתשלומי כופר כשהרג שלא בכוונה, שם מד: 36) כדעת החכמים האומרים "כמשפט הזה יעשה לו" (שמות כא, לא) "כמשפט שור בשור, כך משפט שור באדם. מה שור בשור, תם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם; אף שור באדם, תם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם", שם לג. וראה למעלה פרק ז, הלכה ג.

20 **ז. שׁוֹר תָּם שֶׁהֵמִית[37] וְהִזִּיק[38] - דָּנִין אוֹתוֹ דִּינֵי**
21 **נְפָשׁוֹת, וְאֵין דָּנִין אוֹתוֹ דִּינֵי מָמוֹנוֹת[39]; וּמוּעָד**
22 **שֶׁהֵמִית וְהִזִּיק - דָּנִין אוֹתוֹ דִּינֵי מָמוֹנוֹת[40], וְחוֹזְרִין**
23 **וְדָנִין אוֹתוֹ דִּינֵי נְפָשׁוֹת. קָדְמוּ וְדָנוּהוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת**
24 **תְּחִלָּה - חוֹזְרִין וְדָנִין אוֹתוֹ דִּינֵי מָמוֹנוֹת[41].**

37) אדם. 38) ואחר־כך הזיק ממון. 39) שתם אינו משלם אלא מגופו, והרי הוא נסקל. 40) ומשלם מן העליה. 41) אף־על־פי שכבר נגמר דינו לסקילה ואין לו בעלים. כל ההלכה הזאת כלשונה היא ברייתא שם, צ: אמנם שם כתוב: "קדמו ודנוהו דיני נפשות, אין חוזרין ודנין אותו דיני ממונות", אולם זה מדובר - לפי רבא אליבא דרבי עקיבא - במקרה שברח השור לאחר שדנוהו להסקל, אבל אם לא ברח, גם אם קדמו ודנוהו דיני נפשות, חוזרים ודנים אותו דיני ממונות.

25 **ח. וּמֵהֵיכָן מְשַׁתְּלֵם?[42] מִן הַשֶּׁבַח שֶׁהִשְׁבִּיחַ**

בִּרְדִיָּתוֹ[43] אַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ; שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לִסְקִילָה אֵין לוֹ בְּעָלִים שֶׁיִּתְחַיְּבוּ בִּנְזָקָיו[44]. דָּנוּהוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת וּבָרַח - אֵין דָּנִין אוֹתוֹ דִּינֵי מָמוֹנוֹת[45].

42) במקרה שקדמו ודנו אותו דיני נפשות, ואחר־כך חזרו ודנו אותו דיני ממונות. 43) מן השכר שמכניס השור בחרישתו. 44) ולכן אי־אפשר לגבות מן הבעלים, ואף־על־פי שבשעה שהזיק היו לו בעלים. 45) כי אפשר לגבות רק מחרישת השור, והוא איננו. ברייתא שם צ: ולפי פירוש רבא אליבא דרבי עקיבא שם צא. [רש"י שם מפרש כשברחו הבעלים, אולם רבינו מפרש כשברח השור, כך הבינו דבריו הראב"ד ומגיד־משנה].

ט. שׁוֹר שֶׁהֵמִית אֶת הָאָדָם[46] וְהִקְדִּישׁוֹ בְּעָלָיו - אֵינוֹ קָדוֹשׁ[47]; וְכֵן אִם הִפְקִירוֹ - אֵינוֹ מֻפְקָר; מְכָרוֹ - אֵינוֹ מָכוּר; הֶחֱזִירוֹ שׁוֹמֵר לִבְעָלָיו[48] - אֵינָהּ חֲזָרָה[49]; שְׁחָטוֹ - בְּשָׂרוֹ אָסוּר בַּהֲנָאָה[50]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? אַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לִסְקִילָה; אֲבָל עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ לִסְקִילָה, אִם הִקְדִּישׁוֹ - מֻקְדָּשׁ[51]; וְאִם הִפְקִירוֹ - הֲרֵי הוּא מֻפְקָר[52]; מְכָרוֹ - הֲרֵי זֶה מָכוּר; הֶחֱזִירוֹ שׁוֹמֵר לִבְעָלָיו[53] - הֲרֵי זֶה מֻחְזָר[54]; וְאִם קָדַם וּשְׁחָטוֹ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּאֲכִילָה.

46) הלכה זו מקורה במשנה ובברייתא שם, מד: , מה. 47) כי לאחר שנגמר דינו לסקילה, אין לבעלים כל זכות על השור. 48) לאחר שהמית אדם ברשותו, ונגמר דינו לסקילה. 49) והשומר חייב לשלם דמי השור לבעליו. 50) בברייתא פסחים כב: ובבבא־קמא מא. למדו דין זה ממה שנאמר בתורה (שמות כא, כח) "סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו". ושאלו: אם השור נסקל, למה צריך להוסיף ולהשמיענו שהוא אסור באכילה, הלא אסור משום נבילה? ואם נתכוון לאסרו בהנאה, היה עליו לכתוב "ולא יהנה", אלא "מגיד לך הכתוב, שאם שחטו אחר שנגמר דינו אסור" וכו', וגם עורו אסור בהנאה, מהכתוב שם "ובעל השור נקי", ופירש בן זומא "נקי מנכסיו", ותנאים אחרים למדו הנאת עורו מ"את בשרו" - הטפל לבשרו. 51) והנהנה ממנו מעל. 52) ומי שזכה והשתמש בו לחרישה וכדומה - הרווח שלו. 53) לאחר שהמית אדם ברשותו. 54) והשומר פטור, אפילו אם אחר שהחזירו יגמרו דינו של השור לסקילה, כי בזמן שהחזירו השומר, יכלו הבעלים לשחוט אותו ולאכלו.

י. שׁוֹר שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ שֶׁנִּתְעָרֵב בִּשְׁוָרִים אֲחֵרִים - כֻּלָּן פְּטוּרִין; לְפִי שֶׁאֵין גּוֹמְרִין דִּינוֹ שֶׁל שׁוֹר אֶלָּא בִּפְנֵי הַשּׁוֹר[55], כְּדִין הָאָדָם[56]. נִגְמַר דִּינוֹ וְאַחַר כָּךְ נִתְעָרֵב בַּאֲחֵרִים, אֲפִלּוּ בְּאֶלֶף - כֻּלָּן נִסְקָלִים[57]; וְנִקְבָּרִין וַאֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, כְּדִין בְּהֵמָה נִסְקֶלֶת[58].

55) ומכיון שאין מכירים אותו, אין זה בפניו. 56) "השור יסקל וגם בעליו יומת" - כמיתת הבעלים כך מיתת השור, מה בעלים בפניהם אף שור בפניו, שם מה. 57) ואינו בטל ברוב, כי בעלי חיים חשובים הם ודבר חשוב אינו בטל, ומכיון שכולם אסורים בהנאה, אין הפסד לבעלים בסקילה, על כן סוקלים אותם, כדי לקיים מצות סקילה בשור שנגמר דנו, סנהדרין עט: פ. 58) ולא כדין נבילה סתם שמותרת בהנאה.

יא. פָּרָה מְעַבֶּרֶת שֶׁהֵמִיתָה אֶת הָאָדָם, וְכֵן כָּל בְּהֵמָה שֶׁנֶּעֱבְדָה בָּהּ עֲבֹדָה[59] - הֲרֵי עֻבָּרָהּ כָּמוֹהָ; הִיא וְעֻבָּרָהּ נָגְחָה[60], הִיא וְעֻבָּרָהּ נִרְבָּעָה.

59) כגון שנרבעה על־ידי אדם וחייבת מיתה, ויקרא כ, טו. 60) וגם העובר חייב סקילה, דעת רבא שם, פ.

יב. נָגְחָה וְהֵמִיתָה וְאַחַר כָּךְ נִתְעַבְּרָה[61]: אִם עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינָהּ נִתְעַבְּרָה, וְיָלְדָה קֹדֶם גְּמַר דִּין - וְלָדָהּ מֻתָּר[62]; וְאִם יָלְדָה אַחַר גְּמַר דִּין - וְלָדָהּ אָסוּר[63], שֶׁהָעֻבָּר יֶרֶךְ אִמּוֹ הוּא[64]. וְאִם נִתְעָרֵב וָלָד זֶה בַּאֲחֵרִים - כּוֹנְסִין אֶת כֻּלָּם בְּכִסָּפָה[65] עַד שֶׁיָּמוּתוּ שָׁם[66].

61) כלומר שהעובר לא היה בשעת הנגיחה. 62) כי לא היה בשעת הנגיחה, וגם לא בשעת גמר הדין. 63) אף־על־פי שלא היה בשעת הנגיחה. אבל אינו נסקל, מכיון שלא היה בשעה שנגחה. 64) ומכיון שנגמר דינה של האם, ואסורה באכילה ובהנאה, גם העובר אסור. במה דברים אמורים כשנתעברה לפני גמר דין, אבל נתעברה לאחר גמר דין וילדה, הוולד מותר, מפני שגם הזכר המותר באכילה גרם לוולד, וזה וזה גורם מותר (רבינו בהלכות עבודה זרה פרק ז, הלכה יד). 65) בחדר מאסר. 66) ואין סוקלים אותם, כי הוולד האסור עצמו אינו חייב סקילה, ברייתא שם, ס.

יג. שׁוֹר הַנִּסְקָל שֶׁהוּזְמוּ עֵדָיו[67] - כָּל הַקּוֹדֵם בּוֹ זָכָה[68], שֶׁהֲרֵי מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ הִפְקִירוּהוּ בְּעָלָיו[69]. וְאִם הֵעִידוּ שֶׁבְּעָלָיו רְבָעָהוּ[70], וְהֵזִים[71] אֶת הָעֵדִים - הֲרֵי הַשּׁוֹר לְבְעָלָיו, וְהַקּוֹדֵם וּמְשָׁכוֹ לֹא זָכָה בּוֹ; שֶׁכֵּיוָן שֶׁהַבַּעַל יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁלֹּא חָטָא וְשֶׁאֵלּוּ עֵדֵי שֶׁקֶר הֵם, וַהֲרֵי הוּא מְיַחֵל[72] לַהֲזָמָם, לֹא הִפְקִיר.

67) שבאו עדים והעידו על עדי הנגיחה: עמנו הייתם באותה שעה במקום אחר, ולפי התורה מאמינים לעדים המזימים, ופסק־הדין של סקילה מתבטל. 68) מימרא של רבי יוחנן, כריתות כד. 69) כי האמין לעדים, וסבור היה שאין לו כלום בשור זה, מכיון שאסור בהנאה. 70) והשור חייב סקילה. 71) בעל השור הביא עדי הזמה. 72) מצפה. 73) מימרא של רבא שם.

יום שני י"ט כסלו ה'תשע"ז

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) נתבאר בו מה ענין הבור, ובאי זה רשות יהיה ואי זה דבר יוזק בו ויהיה חייב. ואי זה היא שמירתו, וכמה שיעורו ורוב משפטי הבור וענינו.

א. הַחוֹפֵר בּוֹר[2] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[3], וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר

אוֹ חֲמוֹר[4] וָמֵת, אֶפְלוּ הָיָה הַבּוֹר מָלֵא גִזּוֹת שֶׁל צֶמֶר[5]
וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[6] - הֲרֵי בַּעַל הַבּוֹר[7] חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק
שָׁלֵם; שֶׁנֶּאֱמַר: בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם[8]. וְאֶחָד[9] שׁוֹר
וַחֲמוֹר אוֹ שְׁאָר מִינֵי בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף. לֹא נֶאֱמַר
שׁוֹר וַחֲמוֹר אֶלָּא בַּהֹוֶה[10].

2) משנה, בבא קמא נ: 3) מקום שאינו רשאי לחפור שם. 4) הדוגמא לקוחה מן התורה "וכי יפתח איש בור ... ונפל שמה שור או חמור" (שמות כא, לג). 5) הדוגמא של שמואל, שם. 6) ריפוד רך המונע חבטה, והמוות לא בא מחמת החבטה אלא מחמת ההבל (האוויר המחניק) של הבור. 7) החופר נקרא בעל הבור וחייב, מכיוון שעשהו, אף על פי שאינו שלו. 8) ולא חשוב אם המוות בא מחבטה או מהבל. 9) ודין אחד. 10) דוגמא מן המציאות היום-יומית, משנה שם נד:

ב. אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ הַחוֹפֵר בּוֹר
בִּרְשׁוּתוֹ[11] וּפִתְּחוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים[12] אוֹ פָּתַח לִרְשׁוּת
חֲבֵרוֹ[13], אוֹ שֶׁחָפַר וּפָתַח לִרְשׁוּתוֹ[14] וְהִפְקִיר רְשׁוּתוֹ[15]
וְלֹא הִפְקִיר בּוֹרוֹ - הֲרֵי זֶה חַיָּב[16] בִּנְזָקָיו. אֲבָל אִם
הִפְקִיר רְשׁוּתוֹ וּבוֹרוֹ, אוֹ שֶׁהִפְקִיר בּוֹרוֹ שֶׁבִּרְשׁוּתוֹ[17]
אוֹ הִקְדִּישׁוֹ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר. שֶׁנֶּאֱמַר: בַּעַל הַבּוֹר
יְשַׁלֵּם - מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּעָלִים, וְזֶה הֶפְקֵר; וּבַתְּחִלָּה[18]
בִּרְשׁוּת חָפַר[19], מִפְּנֵי שֶׁחָפַר בִּרְשׁוּתוֹ.

11) כגון בחצירו, מקום שמותר לו לחפור שם. 12) והפתח של הבור, שדרכו אפשר ליפול, נמצא ברשות הרבים. משום כך חייב בעל הבור. 13) אף על פי שהפתח נמצא ברשות היחיד, שאין רבים מצויים בה, בכל זאת חייב. 14) כלומר גם החפירה וגם הפתיחה נעשו ברשותו. 15) וכל אחד רשאי להיכנס לשם. 16) כי הוא בעל הבור, והתורה אומרת "בעל הבור ישלם", אף על פי שחפר את הבור וגם פתחו בחצירו. 17) ולא הפקיר רשותו. 18) כאשר חפר את הבור. 19) ואין לחייבו על מעשה החפירה, כשם שמחייבים את החופר ברשות הרבים על מעשה החפירה, אף על פי שאיננו בעל הבור. כל ההלכה הזאת במשנה שם מט: ובגמרא שם נ.

ג. אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר אוֹ שֶׁנִּחְפַּר מֵאֵלָיו[20] אוֹ שֶׁחָפְרָתוּ
בְּהֵמָה[21] אוֹ חַיָּה - הוֹאִיל וְהוּא חַיָּב לְמַלֵּאתוֹ[22] אוֹ
לְכַסּוֹתוֹ וְלֹא עָשָׂה, הֲרֵי זֶה חַיָּב בִּנְזָקָיו. וְאֶחָד
הַחוֹפֵר אוֹ הַלּוֹקֵחַ[23] אוֹ שֶׁנִּתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה; שֶׁנֶּאֱמַר:
בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם - מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּעָלִים מִכָּל מָקוֹם[24].

20) ברשותו, כגון ששקעה האדמה, ובהפקיר רשותו ולא הפקיר בורו מדובר, כמו בהלכה הקודמת. 21) בין אם זו בהמתו ובין אם זו בהמת חבירו. במקרה שזו בהמת חבירו, חייב בעל הבהמה בנזקי החצר, והאחריות לבור נופלת על בעל הבור ולא על בעל הבהמה, כי יכרה "איש" בור, אמרה תורה, ולא "שור" בור, וחובת הכיסוי מוטלת על בעל החצר בלבד. 22) כי זה בורו, שם מח. 23) הקונה. 24) כולל קנייה ומתנה. מקור דין זה במכילתא דרבי שמעון בן יוחאי. שם נאמר: "... מניין לרבות את שירש ולקח ושניתן לו במתנה? תלמוד לומר בעל הבור ישלם, לרבות את שירש ולקח ושניתן לו במתנה" ובירושלמי בבא קמא פרק ה הלכה ו, לומד זה מהפסוק "או כי יכרה", כנראה מהמלה "או".

ד. אֶחָד הַחוֹפֵר אוֹ הַמְגַלֶּה[25] מָקוֹם שֶׁהָיָה מְכֻסֶּה;
שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר[26] אוֹ כִּי יִכְרֶה. וְאִם כִּסָּהוּ
כָּרָאוּי[27], אַף עַל פִּי שֶׁהִתְלִיעַ[28] מִתּוֹכוֹ[29] וְנָפַל לְתוֹכוֹ
שׁוֹר וָמֵת - פָּטוּר[30]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יְכַסֶּנּוּ. הָא אִם
כִּסָּהוּ - פָּטוּר[31]. כִּסָּהוּ בְּדָבָר שֶׁיָּכוֹל לַעֲמֹד בִּפְנֵי
שְׁוָרִים וְאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד בִּפְנֵי גְמַלִּים, וְהָלְכוּ עָלָיו
גְּמַלִּים וְנִתְרוֹעֵעַ[32], וְהָלְכוּ עָלָיו שְׁוָרִים וְנָפְלוּ בּוֹ: אִם
אֵין הַגְּמַלִּים מְצוּיִין בְּאוֹתוֹ מָקוֹם - הֲרֵי זֶה פָּטוּר,
מִפְּנֵי שֶׁזֶּה אֹנֶס[33]; וְאִם יָבוֹאוּ[34] שָׁם גְּמַלִּים אֲפִלּוּ
לִפְרָקִים - הֲרֵי זֶה חַיָּב[35].

25) בור שנחפר על ידי אחר. 26) יסיר את המכסה מבור שהיה קיים כבר. 27) כיסוי שיוכל לעמוד בפני שור. 28) ואינו יכול לעמוד בפני שור. 29) ולא ניכר מבחוץ. 30) כי אנוס הוא, שם נב. 31) ואינו מחוייב לבדוק את הכיסוי ולדרוך עליו ולנקוש עליו, כדי להיווכח אם התליע או לא. 32) ונתקלקל, ואינו יכול לעמוד בפני שוורים. 33) כי לא היה צריך להעלות על דעתו, שיעברו שם גמלים, מכיוון שאין גמלים מצויים שם. 34) כלומר, ואם באו ונתרועע הכיסוי, ואחרי כן הלכו שם שוורים ונפלו. 35) כי היה צריך להעלות על דעתו, שיעברו שם גמלים, כדעת ה"איכא דאמרי" שם, נב:

ה. הִתְלִיעַ מִתּוֹכוֹ וְנָפְלוּ בּוֹ שְׁוָרִים, אַף עַל פִּי
שֶׁהַגְּמַלִּים מְצוּיִין שָׁם תָּמִיד וַהֲרֵי הוּא פּוֹשֵׁעַ
לִגְמַלִּים[36] - הוֹאִיל וּמֶחֱמַת שֶׁהִתְלִיעַ[37] נָפְלוּ בּוֹ
הַשְּׁוָרִים, הֲרֵי זֶה פָּטוּר[38]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[39].

36) ולו נפלו בו גמלים היה חייב. 37) ולא שנתרועע מחמת הגמלים. 38) כי אין כל קשר בין הפשיעה ובין מיתת השוורים, שם. 39) שאין אפשרות לתלות את הנזק בפשיעה. ואין זה דומה לתחילתו בפשיעה וסופו באונס שלמעלה בפרק ד, הלכה א, כי שם לולא פשיעתו לא היה מגיע האונס (ראה תוספות כאן).

ו. הַמּוֹצֵא בּוֹר וְכִסָּהוּ וְחָזַר וְגִלָּהוּ - בַּעַל הַבּוֹר
חַיָּב[40], וְזֶה הָאַחֲרוֹן[41] פָּטוּר. סְתָמוֹ בְּעָפָר וְחָזַר
וְהוֹצִיא אֶת כָּל הֶעָפָר - זֶה הָאַחֲרוֹן חַיָּב[42]; שֶׁכֵּיוָן
שֶׁסְּתָמוֹ בְּעָפָר נִסְתַּלֵּק מַעֲשֵׂה רִאשׁוֹן[43].

40) זה שהבור שלו, שהשאירו מגולה. 41) שכיסה וגילה. 42) שסתם והוציא את כל העפר. 43) נסתלק הבור שעשה הראשון, וכשהוציא השני את העפר, הריהו חופר בור חדש וחייב, שם כט:

ז. בּוֹר שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין, וְעָבַר הָרִאשׁוֹן וְלֹא כִּסָּהוּ,
הַשֵּׁנִי וְלֹא כִּסָּהוּ - הָרִאשׁוֹן חַיָּב[44] עַד שֶׁיִּמְסֹר

דְּלִיוֹ[45] לַשֵּׁנִי; וּמִשֶּׁמָּסַר דְּלִיוֹ לַשֵּׁנִי לִדְלוֹת מִמֶּנּוּ נִפְטַר הָרִאשׁוֹן וְנִתְחַיֵּב הַשֵּׁנִי לְכַסּוֹתוֹ. כִּסָּהוּ הָרִאשׁוֹן[46], וּבָא הַשֵּׁנִי וּמְצָאוֹ מְגֻלֶּה וְלֹא כִּסָּהוּ - הַשֵּׁנִי חַיָּב. וְעַד אֵימָתַי יִהְיֶה הַשֵּׁנִי לְבַדּוֹ חַיָּב? עַד שֶׁיֵּדַע הָרִאשׁוֹן שֶׁהַבּוֹר מְגֻלֶּה, וּכְדֵי שֶׁיִּשְׁכֹּר פּוֹעֲלִים[47] וְיִכְרֹת אֲרָזִים וִיכַסֶּנּוּ. וְכֹל שֶׁיָּמוּת בּוֹ תּוֹךְ זְמַן זֶה - הֲרֵי הַשֵּׁנִי לְבַדּוֹ חַיָּב[48] בּוֹ; וְכֹל שֶׁיָּמוּת בּוֹ אַחַר זְמַן כָּזֶה[49] - שְׁנֵיהֶן חַיָּבִין לְשַׁלֵּם, שֶׁהֲרֵי שְׁנֵיהֶן פָּשְׁעוּ בּוֹ.

44) כי מרגע שהראשון דלה והשאיר את הבור פתוח, נתחייב בנזק שיבוא. זוהי גירסת הרי"ף ורבינו במשנה, שם, שלא כגירסה במשנתינו האומרת, "השני" חייב. 45) את הדלי לדלות מים (ואולי שימש הדלי גם כיסוי לבור, השווה לקמן הלכה ט). זוהי דעת רבי אליעזר בן יעקב שם נא: 46) לאחר שנשתמש בו, משנה שם נב. 47) שיעור הזמן הדרוש לשכירת פועלים. הלכה זו היא כדעת רבי יוחנן שם. 48) כי הראשון הוא אנוס. 49) הדרוש לפעולות האמורות ולא עשאן.

ח. הַמּוֹסֵר בּוֹרוֹ לְשׁוֹמֵר - חַיָּב בִּנְזָקָיו[50]. וְאִם מְסָרוֹ לְחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן[51], אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה מְכֻסֶּה[52] - הֲרֵי הַבְּעָלִים חַיָּבִים; שֶׁהַבּוֹר עָשׂוּי לְהִתְגַּלּוֹת[53], וְאֵלּוּ אֵין בָּהֶן דַּעַת[54].

50) השומר חייב, כי נכנס במקום הבעלים, השווה למעלה פרק ד, הלכה ד. 51) שאין בהם דעת לשמור. 52) כראוי, שם י. 53) על ידי שקיעת העפר, והבעלים היו צריכים להעלות זאת על דעתם. 54) לתקן ולכסות את הבור. לפיכך אין זו שמירה מספקת, והבעלים חייבים.

ט. הַמְכַסֶּה בּוֹרוֹ בְּדָלְיוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ[55], וּבָא בַּעַל הַדְּלִי וְנָטַל דָּלְיוֹ - בַּעַל הַבּוֹר חַיָּב[56].

55) שלקח מבורו של חבירו שלא ברשות. 56) על הנזקים שהזיק בורו המגולה, כי צריך היה להעלות על דעתו, שבעל הדלי יקח את הדלי. ואין מחייבים את בעל הדלי שיודיע לבעל הבור, שלקח את דליו, שם ל.

י. אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר[57] אוֹ שִׂיחַ[58] אוֹ מְעָרָה[59] אוֹ חָרִיץ[60]. וְלָמָּה נֶאֱמַר[61] בּוֹר? עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית[62]. וְכַמָּה כְּדֵי לְהָמִית? עֹמֶק עֲשָׂרָה טְפָחִים. אֲבָל אִם הָיָה פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה, וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ שְׂאָר בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף וָמֵת - פָּטוּר[63]; וְאִם הֵזִיקוּ - חַיָּב[64] בַּעַל הַתַּקָּלָה[65] נֶזֶק שָׁלֵם.

57) עגול. 58) ארוך. 59) מרובעת ומכוסה בקירוי. 60) רחב ומרובע כמערה ואינה מקורה. כל הנ"ל דינם כדין בור. 61) בתורה (שמות כא, לג). 62) או בהבל או בחבטה. וסתם בור יש בו עומק של עשרה טפחים, ויש בו כדי להמית. 63) כי לא הבור המיתו. 64) כי כל בור בכל עומק שהוא יש בו כדי להזיק. 65) בעל החפירה. אין רבינו אומר: "בעל הבור", כי פחות מעשרה טפחים אין עליו שם בור.

יא. הָיָה עֹמֶק הַבּוֹר תִּשְׁעָה, וּמֵהֶן טֶפַח אֶחָד מַיִם - חַיָּב; שֶׁהַטֶּפַח שֶׁל מַיִם[66] חָשׁוּב כְּעֹמֶק שְׁנֵי טְפָחִים בַּיַּבָּשָׁה. הָיָה עֹמֶק שְׁמוֹנָה, וּמֵהֶן שְׁנֵי טְפָחִים מַיִם, אוֹ שֶׁהָיָה עָמְקוֹ שִׁבְעָה, וּמֵהֶן שְׁלֹשָׁה טְפָחִים מַיִם, וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר וְכִיּוֹצֵא בּוֹ וָמֵת - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְשַׁלֵּם[67]; וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[68]; שֶׁהַדְּבָרִים הָאֵלּוּ יֵשׁ בָּהֶן סָפֵק.

66) מוסיף הבל ושקול כשני טפחים יבשה. 67) בעיות שלא נפתרו, והמוציא מחבירו עליו הראייה, שם (לרבינו כאן גירסה אחרת מאשר בגמרא שלנו, ראה שם). הבעייא היא: אם גם בשניים ובשלושה טפחים מים, אומרים שמוסיפים הבל במידה כזאת שהם שקולים כנגד ארבעה ושישה טפחים יבשה, או מכיוון שהבור אינו עמוק, אין תוספת הבל כזאת. 68) כמו בכל מקרה של ספק.

יב. הַחוֹפֵר בּוֹר עָמֹק עֲשָׂרָה טְפָחִים, וּבָא אַחֵר וְהִשְׁלִימוֹ לְעֶשְׂרִים, וּבָא אַחֵר וְהִשְׁלִימוֹ לִשְׁלֹשִׁים[69] - כֻּלָּן חַיָּבִים[70]. חָפַר הָרִאשׁוֹן פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה[71] אֲפִלּוּ טֶפַח, וּבָא הָאַחֲרוֹן וְהִשְׁלִימוֹ לַעֲשָׂרָה[72], בֵּין שֶׁחָפַר בּוֹ טֶפַח[73] אוֹ שֶׁהִגְבִּיהַּ בִּנְיָן עַל שְׂפָתוֹ טֶפַח[74] - זֶה הָאַחֲרוֹן חַיָּב[75]. סָתַם טֶפַח שֶׁהוֹסִיף[76] אוֹ שֶׁסָּתַר טֶפַח שֶׁבָּנָה[77] - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם כְּבָר נִסְתַּלֵּק מַעֲשֵׂה רִאשׁוֹן[78] אוֹ עֲדַיִן לֹא נִסְתַּלֵּק.

69) זוהי הדוגמא של הברייתא. 70) אם נפל לתוכו שור והוזק או מת, מפני שכולם שותפים בבור זה של ל' טפחים, כרב זביד בלשון ראשון, שם עמוד ב. 71) שאין בו כדי להמית. 72) ועשה אותו לבור, שיש בו כדי להמית. 73) והוסיף את הטפח מלמטה. 74) כגון שהניח אבן על שפת הבור, והוסיף מזה טפח למעלה מן הבור, דוגמא של רבא שם, נא: 75) בכול, בין בנזקים ובין במיתה, כדעת רבנן, שם. הטעם הוא, מכיוון שהאחרון עשה בור שלא היה קיים קודם, היינו בור שיש בו כדי להמית, לפיכך הוא לבדו חייב. ואין זה דומה למקרה הקודם, שהשלימו לכ', כי שם גם קודם לכן היה בור שעשוי להמית. 76) מלמטה. 77) מלמעלה. 78) ברגע שהאחרון הוסיף את הטפח, וכל הבור ברשותו של האחרון הוא, ואם כן אפילו סתם את הטפח שלו, נשאר בור של ט' של הראשון כמקודם, והראשון חייב.

יג. חָפַר הָרִאשׁוֹן בּוֹר עָמֹק[79], וּבָא הָאַחֲרוֹן וְהִרְחִיבוֹ[80], וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר וָמֵת: אִם מְחֻמַּת הֶבְלוֹ[81] מֵת - הָאַחֲרוֹן פָּטוּר, שֶׁהֲרֵי מִעֵט הֶבְלוֹ[82]; וְאִם מֵחֲמַת חֲבָטוֹ[83] מֵת - הָאַחֲרוֹן חַיָּב, שֶׁהֲרֵי הוּא קֵרֵב הֶזֵּק בּוֹר זֶה[84]. וְכֵן אִם נָפַל הַשּׁוֹר מֵאוֹתוֹ הַצַּד שֶׁהִרְחִיב הָאַחֲרוֹן - הָאַחֲרוֹן חַיָּב, שֶׁהֲרֵי קֵרֵב הֶזֵּק בּוֹר זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּת מִן הַהֶבֶל[85]; וְאִם מִן הַצַּד שֶׁחָפַר הָרִאשׁוֹן נָפַל[86] - הָרִאשׁוֹן חַיָּב, שֶׁזֶּה הָאַחֲרוֹן מִעֵט הֶבְלוֹ.

79) שיש בו כדי להמית. 80) והגדיל את שטח הבור ואת

אפשרות הנפילה לתוכו. 81) האוויר הלא טוב שבבור. 82) כי במידה שהבור רחב יותר, האוויר שבתוכו פחות מזיק. 83) המכה שקיבל מקרקעית הבור. 84) בזה שהגדיל את שטח הבור ושטח החבטה בתוכו. כדעת רב אשי, שם נא: 85) והלא האחרון מיעט את ההבל, בכל זאת הוא חייב, כי ייתכן שלולא הרחיב את פי הבור, לא היה השור מגיע למקום פי הבור שבתחילה, ולא היה נופל לתוכו. 86) זהו פירוט לדין הראשון שבהלכה זו, שמת מחמת הבלו, האחרון פטור, ואם מחמת חבטו מת, האחרון חייב. הבדל זה בין שני הצדדים הוא כדעת ה"יש אומרים" בשם רב אשי, שם. לדעת רבינו שתי הלשונות של רב אשי שם משלימות זו את זו, (כסף משנה).

1 **יד. בּוֹר שֶׁחִיְּבָה עָלָיו הַתּוֹרָה - אֲפִלּוּ לֹא מֵתָה**
2 **הַבְּהֵמָה אֶלָּא מֵהֶבְלוֹ[87], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם מֵתָה**
3 **מֵחֲבָטוֹ[88]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה עֹמֶק הַבּוֹר כְּרָחְבּוֹ - אֵין**
4 **לוֹ הֶבֶל[89], וְאִם לֹא נֶחְבְּטָה בּוֹ הַבְּהֵמָה וָמֵתָה -**
5 **פָּטוּר[90]. הָיָה עָמְקוֹ יָתֵר עַל רָחְבּוֹ - יֵשׁ לוֹ הֶבֶל, וְאִם**
6 **מֵתָה בּוֹ הַבְּהֵמָה - חַיָּב אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נֶחְבְּטָה**
7 **בְּקַרְקָעִיתוֹ[91].**

87) שבא מאליו ולא מעצם הבור. 88) שנחבט השור בקרקעית הבור גופו. דין זה הוא כדעת שמואל שם, נ: 89) אין האוויר שבו מזיק, מחלוקת רבה ורב יוסף שם נא: 90) כי המוות לא בא מפאת הבור. 91) כי מתה מחמת הבל הבור, שם.

8 **טו. עָשָׂה תֵּל גָּבוֹהַּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנֶחְבְּטָה בּוֹ**
9 **הַבְּהֵמָה[92] וָמֵתָה: אִם הָיָה גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים[93] -**
10 **חַיָּב לְשַׁלֵּם[94], וְאִם הָיָה פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה - פָּטוּר עַל**
11 **מִיתַת הַבְּהֵמָה[95]. אֲבָל אִם הֵזִקָּה בִּלְבַד - חַיָּב לְשַׁלֵּם**
12 **נֶזֶק שָׁלֵם, וַאֲפִלּוּ בְּתֵל גָּבוֹהַּ כָּל שֶׁהוּא[96] אוֹ בַּחֲפִירָה**
13 **כָּל שֶׁהִיא; שֶׁהַנֶּזֶק בְּכָל שֶׁהוּא דָּבָר מָצוּי וְיָדוּעַ[97],**
14 **וְאֵין הַמִּיתָה בְּכָל שֶׁהוּא מְצוּיָה, וַהֲרֵי הוּא כְּמוֹ**
15 **אֹנֶס[98].**

92) שעלתה על התל ונפלה. 93) כשיעור העומק של בור, שיש בו כדי להמית. 94) כדעת שמואל, שהתורה אמרה "ונפל", בכל נפילה שהיא חייב, ולאו דווקא לתוך עומק, שם. 95) כי המיתה אינה מצוייה בנפילה פחותה מעשרה טפחים, ולכן במקרה של מיתה בנפילה כזו, הרי זה כאונס. 96) כל גובה שהוא, כדעת תנא קמא, תוספתא שם פרק ו; ירושלמי שם פרק א, הלכה ב. 97) ועל כן פשע בעל התל, שהיה לו להעלות על דעתו, שהתל יזיק. 98) שלא היה לו להעלות על דעתו אפשרות של מיתה.

16 **טז. וְכֵן אֵינוֹ חַיָּב עַל מִיתַת הַבְּהֵמָה בְּבוֹר אוֹ עַל**
17 **חֲבִיטָתָהּ בְּתֵל אֶלָּא אִם הָיְתָה הַבְּהֵמָה קְטַנָּה אוֹ**
18 **חֲרֵשֶׁת אוֹ שׁוֹטָה[99] אוֹ סוֹמָא אוֹ שֶׁנְּפָלָה בַּלַּיְלָה[100],**
19 **אֲבָל אִם הָיְתָה פִּקֵּחַת וְנָפְלָה בַּיּוֹם וָמֵתָה - פָּטוּר;**
20 **שֶׁזֶּה כְּמוֹ אֹנֶס, מִפְּנֵי שֶׁדֶּרֶךְ הַבְּהֵמָה לִרְאוֹת וְלָסוּר**
21 **מִן הַמִּכְשׁוֹלוֹת. וְכֵן אִם נָפַל לְתוֹכוֹ אָדָם וָמֵת,**
22 **אֲפִלּוּ הָיָה סוֹמֵא אוֹ שֶׁנָּפַל בַּלַּיְלָה, בֵּין שֶׁהָיָה בֶּן**
23 **חוֹרִין אוֹ עֶבֶד - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[101]. וְאִם הֲזַק בּוֹ**
24 **הָאָדָם אוֹ הַבְּהֵמָה הַפִּקֵּחַת - חַיָּב נֶזֶק שָׁלֵם[102], כְּמוֹ**
25 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[103].**

99) שאינן בנות דעת. 100) אפילו הייתה פקחת. 101) שם, דין זה הוא גזירת הכתוב "ונפל שמה שור", ודורשים "שור" ולא אדם, בבא קמא כח: 102) טעמו של דבר, אדם אין דרכו להתבונן בדרכים. ובהמה נזהרת אמנם ממכשולים גדולים ומסוכנים ביותר, אבל לא ממכשולים קטנים. 103) בהלכה הקודמת, שחייבים על נזקי בהמה בבור פחות מי' טפחים.

26 **יז. נָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין[104] וָמֵת - הֲרֵי**
27 **זֶה פָּטוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהֻמַּת יִהְיֶה לּוֹ - מִי שֶׁהַמֵּת**
28 **שֶׁלּוֹ[105], יָצָא זֶה שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה וְדִינוֹ שֶׁיִּקָּבֵר.**

104) כגון שור קרבן שנפל בו מום ואפילו לאחר שנפדה. 105) שיוכל ליהנות ממנו. כל זה לשון רבא, שם נא.

29 **יח. הָיָה חוֹפֵר בְּבוֹר, וְנָפְלָה הַבְּהֵמָה בְּתוֹךְ הַבּוֹר**
30 **מִקּוֹל הַחֲפִירָה וָמֵתָה: אִם נָפְלָה מִלְּפָנֶיהָ - חַיָּב;**
31 **מֵאַחֲרֶיהָ, כְּגוֹן שֶׁנִּבְעֲתָה[106] וְחָזְרָה עַל עֲקֵבָהּ לְאָחוֹר**
32 **וְנָפְלָה[107] וָמֵתָה - פָּטוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָפַל - עַד שֶׁיִּפֹּל**
33 **דַּרְכּוֹ נְפִילָה[108]. נָפְלָה לְפָנֶיהָ מִקּוֹל הַחֲפִירָה חוּץ**
34 **לַבּוֹר וָמֵתָה - אֵין בֵּית דִּין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ[109]; וְאִם**
35 **תָּפַס הַנִּזָּק - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ. וְאִם נָפְלָה לַאֲחוֹרֶיהָ**
36 **חוּץ לַבּוֹר וּמֵתָה אוֹ הֵזִקָּה - בַּעַל הַבּוֹר פָּטוּר[110].**

106) שנבהלה. 107) לתוך הבור. 108) זוהי נפילה על הפנים ולא על העורף. 109) כי הבהמה מתה מחבטה בקרקע רשות הרבים ולא בקרקע של הבור ולא בהבלו. 110) לדעת הכול, שם.

37 **יט. שׁוֹר שֶׁדָּחַף בְּהֵמָה לְתוֹךְ הַבּוֹר וָמֵתָה: אִם מוּעָד**
38 **הוּא - בַּעַל הַבּוֹר מְשַׁלֵּם מֶחֱצָה, וּבַעַל הַשּׁוֹר**
39 **מֶחֱצָה[111]; וְאִם תָּם הוּא - בַּעַל הַשּׁוֹר מְשַׁלֵּם רְבִיעַ**
40 **מִגּוּפוֹ[112], וּבַעַל הַבּוֹר מְשַׁלֵּם שְׁלִשָׁה חֲלָקִים[113] מִן**
41 **הַיָּפֶה שֶׁבְּנִכְסָיו. שֶׁבַּעַל הַנְּבֵלָה אוֹמֵר לְבַעַל הַבּוֹר:**
42 **פִּחַת נְבֵלָה[114] זוֹ יֵשׁ לִי אֶצְלְךָ[115]; אַף עַל פִּי שֶׁהִיא**
43 **גְּדוֹלָה וּפִקֵּחַת[116], כֵּיוָן שֶׁנִּדְחֲפָה הֲרֵי זוֹ כְּמִי שֶׁנָּפְלָה**
44 **בַּלַּיְלָה[117]; כֹּל שֶׁאֲנִי יָכוֹל לְהוֹצִיא מִבַּעַל הַשּׁוֹר אֲנִי**
45 **מוֹצִיא[118], וְהַשְּׁאָר אַתָּה חַיָּב לְשַׁלְּמוֹ.**

111) כי שניהם המיתוהו. כדעת רבי נתן שם. 112) שאילו השור לבדו היה ממית, היה משלם חצי נזק מגופו, עכשיו שיש לו שותף, גם התשלום הוא למחצה, דהיינו רבע הנזק מגופו. 113) במקום חצי. 114) ההפרש בין מחיר הבהמה בחיים לבין מחירה לאחר מיתה. 115) כי בהמה שלי נמצאה מתה בתוך בורך, ואתה אחראי לכל הנזק. 116) ואמרנו בהלכה טז, שאם נפלה ביום ומתה, בעל הבור פטור. 117) כי אין מקום לנימוק הקודם "שדרך הבהמה לראות ולסור מן

המכשולות". 118) ומבעל השור אי אפשר להוציא יותר מרבע. כל הטענה הזאת של הניזק כלפי בעל הבור מובאת בגמרא, שם, שם.

1 **כ. וְכֵן הַמַּנִּיחַ אֶבֶן עַל פִּי הַבּוֹר[119], וּבָא הַשּׁוֹר וְנִתְקַל**
2 **בָּהּ, וְנָפַל לַבּוֹר וָמֵת - הַמַּנִּיחַ אֶת הָאֶבֶן מְשַׁלֵּם**
3 **מֶחֱצָה[120], וּבַעַל הַבּוֹר מֶחֱצָה.**

119) על שפת הבור. 120) כי הוא ובעל הבור המיתוהו. אין בעל האבן יכול להטיל את כל האחריות על בעל הבור בטענה, שלולא הבור לא הייתה האבן גורמת נזק לשור, כי בעל הבור יכול לענות: לולא נתקל באבן, לא היה נופל בבור. על כן מידת אחריותם שווה, וכל אחד משלם חצי הנזק.

4 **כא. וְכֵן שׁוֹר שֶׁל הֶדְיוֹט וְשֶׁל פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין[121]**
5 **שֶׁנָּגְחוּ כְּאֶחָד: אִם תָּם הוּא זֶה שֶׁל הֶדְיוֹט - מְשַׁלֵּם**
6 **חֲצִי נֶזֶק[122], וְאִם מוּעָד - נֶזֶק שָׁלֵם. שֶׁהַנִּזָּק אוֹמֵר**
7 **לוֹ: כֹּל שֶׁאוּכַל לְהוֹצִיא מִזֶּה אוֹצִיא, וְהַשְּׁאָר מִמְּךָ;**
8 **וְזֶה הוֹאִיל וְהֻקְדַּשׁ הוּא וּפָטוּר, אַתָּה תְּשַׁלֵּם לִי**
9 **הַכֹּל[123].**

121) שלא נפדה, או שאין לו פדיון, כגון בכור בעל מום. 122) ואין שותפות של הקדש מועילה לו כלום, מכיוון שאי אפשר לגבות ממנו בדין. 123) כי כל אחד משני השותפים אחראי לנזק כולו, כדעת רבא שם נג.

10 **כב. מִי שֶׁהָיָה חוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנָפַל עָלָיו**
11 **שׁוֹר וַהֲרָגוֹ - בַּעַל הַשּׁוֹר פָּטוּר[124]. וְאִם מֵת הַשּׁוֹר -**
12 **נוֹטֵל בַּעַל הַשּׁוֹר דְּמֵי שׁוֹרוֹ מִיּוֹרְשֵׁי בַּעַל הַבּוֹר[125].**

124) כי חופר הבור פשע, ואין השור נסקל, כי לא נתכוון להזיק, בבלי ערכין ז. ראה למעלה פרק י, הלכה ט. 125) אף על פי שזהו חוב בלי שטר גובה מן היורשים, בהתאם לדעתו בהלכות מלווה ולווה סוף פרק יא.

יום שלישי כ' כסלו ה'תשע"ז

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו הדברים שבעל הבור פטור מנזקיהן, ונזכרה בו תולדת הבור והוא המניח תקלה כנזכר שם, ונתבארו בו פרטי משפטי תולדה זו בשלימות, ונמשך לזה ביאור הדברים שאדם מורשה לעשותן ברשות הרבים, וכיצד יעשה אותם, ומה שאינו רשאי לעשותם שם, ומשפט הרבים עם היחיד בכל מה שהוא ברשותם או על רשותם וכיוצא בזה.

13 **א. כֵּלִים שֶׁנָּפְלוּ לְבוֹר[2] וְנִשְׁתַּבְּרוּ - בַּעַל הַבּוֹר פָּטוּר;**
14 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[3]**
15 **לָמְדוּ: שׁוֹר - וְלֹא אָדָם[4], חֲמוֹר - וְלֹא כֵּלִים[5]. אֲפִלּוּ**
16 **נָפַל שׁוֹר בְּכֵלָיו[6], וּמֵת הַשּׁוֹר וְנִשְׁתַּבְּרוּ כֵּלָיו - חַיָּב**
17 **עַל הַבְּהֵמָה וּפָטוּר עַל הַכֵּלִים.**

~ נקודות משיחות קודש ~

ופטור על הכלים...

דין זה מלמדנו יסוד גדול הנוגע לכל דיני נזיקין. דיני ממונות בכלל, מובנים על פי שכל והגיון עד שהגמרא אומרת "הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות כו'" ובכל זאת מלמדנו הדין "שור ולא אדם, חמור ולא כלים" שגם את דיני הממונות יש לקיים לא משום שהם מובנים בשכל אלא משום שכך ציווה הקב"ה. שהרי אין הגיון מדוע יפטר בעל הבור בתשלום נזק הכלים שנפלו לבורו, ועל־אחת־כמה־וכמה לא מובן הדין ששור הנושא כלים שנפל לבור חייב על השור ופטור על הכלים.

מלבד זאת יש הוראה נוספת מדין בור שיש בו שני פרטים, בור עמוק עשרה טפחים, ותל גבוה עשרה טפחים. שבעבודת האדם עניינים משפיע ומקבל שהם שתי תנועות אצל כל אדם, וכל אחד צריך להיות גם מקבל - "איזהו חכם הלומד מכל אדם", וגם משפיע כדוגמא שמצינו שהכל חייבים בנתינת צדקה "אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן צדקה לאחר".

ומכיון שיש לאדם בחירה יכול ח"ו להפוך עניינים אלו להיפך ולהיות משפיע באופן של "חכמים המה להרע" ו(לדוגמא) מקבל באופן של תלמיד חצוף המעיז פניו כנגד רבו. והעניין של עומק וגובה עשרה מורה על כך ששלמות ההשפעה והקבלה הם כשהדבר חודר בכל עשר כוחות נפשו של אדם וצריך להיזהר מאוד בבור שלילי כי אז חודר הדבר כל עשר כוחות הנפש והופך לאחד מארבעה אבות נזיקין עד שגורם נזק בל ישוער. אלא צריך לנצל כל הכוחות שניתנו לו הן כמשפיע והן כמקבל לענייני טוב וקדושה ולהשפיע על כל הסביבה.

עניין זה קשור להקמת בתי חב"ד בכל מקום שאינם בגדר "בור עמוק" היינו שמחכים עד שיבוא אליהם המקבל אלא שהם בבחינת "תל גבוה ברשות הרבים" שאפשר להניח עליו חפץ, לטפס עליו ולראות למרחוק וכו' במובנים הרוחניים שבדבר.

(על פי יין מלכות סימן קנ"ד)

2) משנה בבא־קמא יב. 3) ששמע תלמיד מפי רבו בעל־פה, ורבו מרבו עד משה רבינו. 4) אם אדם נפל לבור ומת, בעל הבור פטור. 5) וכל שאינו בעל חיים, נכלל בדין כלים ופטור, שם נג: 6) כגון העול והמחרישה, ולא כמו בדין הראשון שנפלו כלים בלבד.

18 **ב. הַבּוֹר מֵאֲבוֹת נְזִיקִין[7] הוּא, וְתוֹלְדוֹתָיו[8] כָּמוֹהוּ**
19 **מוּעָדִין מִתְּחִלָּתָן[9]. וְכָל הַמַּנִּיחַ תַּקָּלָה[10] - הֲרֵי זוֹ**
20 **תּוֹלֶדֶת הַבּוֹר[11]. וְאִם הֵזִּיק בָּהּ אָדָם[12] אוֹ בְּהֵמָה -**
21 **מְשַׁלֵּם זֶה שֶׁהִנִּיחַ הַתַּקָּלָה נֶזֶק שָׁלֵם[13], בֵּין הִפְקִיר**

1 **הַתַּקָּלָה בֵּין לֹא הִפְקִירָהּ[14]; וְאִם הֵזִקוּ בָּהּ כֵּלִים -**
2 **פָּטוּר[15].**

7) מעיקרי נזיקין המפורשים בתורה, הכוללים בתוכם שאר נזיקין שהם תולדות. שם ב. 8) הנזיקין הדומים לבור. 9) וחייבים לשלם נזק שלם, אף כשהזיקו בפעם הראשונה. 10) ברשות הרבים. 11) שם כח: 12) בור בנזקי אדם חייב, כי התורה מיעטה את האדם רק במקרה שמת, שם. וכן פסק רבינו למעלה בפי"ב הי"ז. 13) כדין בור. 14) דינה כבור ולא כממונו, דעת שמואל שם, שם. 15) שם.

3 **ג. כֵּיצַד? הַמַּנִּיחַ[16] אֲבָנוֹ אוֹ סַכִּינוֹ[17] אוֹ תִּבְנוֹ[18] אוֹ**
4 **מַשָּׂאוֹ[19] וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהֵזִקוּ בָּהֶן בֵּין**
5 **אָדָם בֵּין בְּהֵמָה - חַיָּב נֶזֶק שָׁלֵם[20]. וְכֵן אִם הִנִּיחָן**
6 **בִּרְשׁוּתוֹ, וְהִפְקִיר רְשׁוּתוֹ וְלֹא הִפְקִירָן. נִתְקַל בַּקַּרְקַע**
7 **וְנֶחְבַּט בְּתַקָּלָה זוֹ וְהֵזִק בָּהּ - חַיָּב בַּעַל הַתַּקָּלָה[21].**
8 **וְאִם הֵזִקוּ כֵּלִים בְּכָל אֵלּוּ אוֹ נִטַּנְּפוּ[22] - פָּטוּר[23].**

16) תקלה שדינה כבור. 17) שם ג: 18) כדי שירקב ויעשה זבל, שם ל. 19) שהיה עייף ורצה לנוח. 20) שם כח: 21) אף־על־פי שגם הקרקע השתתפה בנזק, חייב בעל התקלה לשלם הכל, מכיון שהקרקע הפקר היא, ואינה בדין תשלומין. דין זה הוא כדעת ר' נתן, שם כח: השוה למעלה פרק יב, הלכה יט וכא. 22) כגון השופך מים ברשות הרבים ונתלכלכו כליו של אחר, שם ל. 23) כי דין המים כדין הבור, שפטור בכלים.

9 **ד. הִכְנִיס שׁוֹרוֹ[24] לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת,**
10 **וְהִרְבִּיץ גְּלָלִים[25], וְנִטַּנְּפוּ בָּהֶן כֵּלָיו שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת -**
11 **פָּטוּר[26]; שֶׁהַגָּלָל זֶה תּוֹלֶדֶת בּוֹר הוּא, וְלֹא מָצָאנוּ**
12 **בּוֹר[27] שֶׁחַיֵּב בּוֹ עַל הַכֵּלִים.**

24) שם, מח. 25) צואת הבקר. 26) בעל השור. 27) אפילו אם הכלים לא נשברו אלא נטנפו בלבד, שם כח:

13 **ה. הַמַּנִּיחַ אֶת הַכַּד[28] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהָלַךְ**
14 **[הַמְהַלֵּךְ] וְנִתְקַל בָּהּ וְשִׁבְּרָהּ - פָּטוּר, לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ**
15 **בְּנֵי אָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בַּדֶּרֶךְ[29] כְּשֶׁהֵן מְהַלְּכִין. וְאִם הֵזִק**
16 **בָּהּ - חַיָּב בַּעַל הַכַּד חַיָּב בְּנִזְקָיו[30], וַאֲפִלּוּ הִפְקִיר**
17 **הַכַּד[31]; שֶׁכָּל הַמַּפְקִיר נִזְקָיו בְּמָקוֹם שֶׁאֵין לוֹ רְשׁוּת[32]**
18 **לַעֲשׂוֹתָהּ מִתְּחִלָּה[33] - חַיָּב כְּאִלּוּ לֹא הִפְקִירָן[34].**

28) כדי לנוח, שם כז: 29) מפני שאדם שקוע במחשבתו וטרוד בעניניו, שם כז: 30) כי הכד דינו כבור, וחייב בנזקי אדם. 31) מחלוקת ר' יוחנן ור' אלעזר, שם כט: 32) כגון ברשות הרבים. 33) אבל אם חפר בו ברשותו, והפקיר רשותו ובורו - פטור, מכיון שבתחילה ברשות חפר, ראה למעלה פרק יב, הלכה ב. 34) והאחריות נופלת עליו, כאילו הוא עדיין בעל הבור.

19 **ו. הִנִּיחַ אֶת הַכַּד בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת לְהַנִּיחָהּ**
20 **שָׁם, כְּגוֹן מְקוֹם הַקְּרָנוֹת[35] שֶׁל גִּתּוֹת[36] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[37],**
21 **וְנִתְקַל בָּהּ וְשִׁבְּרָהּ - חַיָּב[38]; וְאִם הֵזִק בָּהּ הַמְהַלֵּךְ -**
22 **בַּעַל הַכַּד פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ לְהִסְתַּכֵּל[39]. וְאִם**
23 **הָיְתָה אֲפֵלָה[40], אוֹ שֶׁמִּלֵּא כָּל הַדֶּרֶךְ כַּדִּים[41] - פָּטוּר[42]**
24 **עַל שְׁבִירָתָהּ; וְאִם נִתְקַל בָּהּ - הֲרֵי בַּעַל הַכַּד חַיָּב[43].**
25 **וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

35) הרחבה לפני הגיתות. 36) מקום שדורכין בו ענבים לעשות יין. 37) כגון קרנות של בית הבד, שכותשים בו זיתים כדי להוציא שמנם. במקומות אלו רשאים להניח את הכלים, כי אין די מקום בפנים הגת או בית הבד. 38) בבא־קמא כז: 39) כי ידוע שמקומות אלו מלאים כלים. 40) הדוגמא של שמואל, שם. 41) ואין מוצא לעובר אלא לדרוך על הכדים, דוגמא של רב, שם. 42) מפני שהטענה, "היה לו להסתכל" נופלת: באפלה - אי אפשר לראות, ובמילא כל הדרך כדים, אי אפשר לעבור, ואפילו יתבונן בדרך, בלי שישבור כד. 43) מכיון שבגלל האפלה או משום שהדרך חסומה בכדים נתקל אין להאשימו, ולפיכך יש לחייב את בעל הכד.

26 **ז. נִשְׁבְּרָה כַּדּוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[44], וְהֶחְלַק אֶחָד**
27 **בַּמַּיִם[45] אוֹ שֶׁלָּקָה בַּחֲרָסֶיהָ - פָּטוּר[46] מִדִּינֵי אָדָם,**
28 **לְפִי שֶׁאָנוּס הוּא[47]; וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם[48], מִפְּנֵי שֶׁלֹּא**
29 **סִלֵּק הַחֲרָסִים. וַהֲרֵי הַחֲרָסִים וְהַמַּיִם כְּהֶפְקֵר[49], וְלֹא**
30 **הִפְקִיר אֶלָּא אַחַר שֶׁנֶּאֱנַס[50], וּלְפִיכָךְ פָּטוּר[51]. וְאִם**
31 **נִתְכַּוֵּן לִזְכּוֹת בַּחֲרָסֶיהָ[52], וְהֵזִק בָּהֶן אַחֵר - חַיָּב[53].**
32 **וְהוּא הַדִּין לְנָפְלָה גְּמַלּוֹ[54] וְלֹא הֶעֱמִידָהּ[55] וְכֹל כַּיּוֹצֵא**
33 **בָּהּ. וְאִם הֵזִקוּ כֵּלִים בְּכָל אֵלּוּ[56] - פָּטוּר[57], בֵּין**
34 **הִפְקִיר בֵּין לֹא הִפְקִיר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[58].**

44) משנה שם, כח. כגון שנתקל במשהו, ומתוך כך נשבר הכד. 45) וניזוק. 46) כדעת ר' יהודה שם. 47) כי לא שבר את הכד בכוונה, אלא נשבר לאחר שנתקל במשהו. 48) כדעת החכמים שם, כט. 49) כי בדרך כלל אדם מפקיר אותם. 50) ואין זה דומה לדין הפקיר הכד שלמעלה בהלכה ה. 51) אבל אם שבר את הכד בכוונה, אפילו הפקיר את חרסיו חייב, כלמעלה הלכה ה; שם כט: 52) שם כט. 53) כי החרסים הם כבור. 54) ברייתא שם כח: 55) והפקירה והוזק בה אחר. בעל הגמל פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, ואם לא הפקיר את הגמל והוזק בה אחר, חייב משום בור. 56) במים, או בחרסים או בגמל. 57) שבור פטור בכלים, בין בשבירתם ובין בהיזקם. 58) למעלה הלכה א וב.

35 **ח. שְׁנֵי קַדָּרִים[59] שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ זֶה אַחַר זֶה,**
36 **וְנִתְקַל הָרִאשׁוֹן וְנָפַל, וְנִתְקַל הַשֵּׁנִי בָּרִאשׁוֹן: אִם הָיָה**
37 **לָרִאשׁוֹן לַעֲמֹד וְלֹא עָמַד - חַיָּב הָרִאשׁוֹן בְּנִזְקֵי שֵׁנִי,**
38 **שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָנוּס בִּשְׁעַת נְפִילָה - אֵינוֹ אָנוּס**
39 **בִּהְיוֹתוֹ מֻטָּל בַּדֶּרֶךְ, וַהֲרֵי הוּא יָכוֹל לַעֲמֹד[60]; וְאִם לֹא**
40 **הָיָה לוֹ לַעֲמֹד[61] - פָּטוּר[62], וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִזְהִיר[63]**
41 **לָזֶה שֶׁנִּתְקַל בּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא טָרוּד בְּנַפְשׁוֹ[64].**

59) מוכרי קדירות, משנה שם לא. 60) ועל כן הוא חייב כבור, כי הרי גופו אינו הפקר, שם. 61) פירוש: לא הספיקה השעה לעמוד. 62) כי אנוס הוא. 63) ואפשר

לחייב אותו על שלא הזהיר, בכל זאת פטור. 64) דעת רבי יוחנן שם.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהוּא חַיָּב בִּנְזָקָיו שֶׁל שֵׁנִי? כְּשֶׁהֲזַק גּוּפוֹ שֶׁל שֵׁנִי; אֲבָל אִם הֲזִקוּ כֵּלָיו - פָּטוּר; שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַל הַכֵּלִים בְּבוֹר, וְכָל תַּקָּלָה[65] תּוֹלֶדֶת בּוֹר הוּא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[66].

65) כגון גופו של הראשון. 66) למעלה הלכה ב.

י. הַקְּדָרִים וְהַזַּגָּגִים[67] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין זֶה אַחַר זֶה, וְנִתְקַל הָרִאשׁוֹן וְנָפַל, וְנִתְקַל הַשֵּׁנִי בָּרִאשׁוֹן, וְהַשְּׁלִישִׁי בַּשֵּׁנִי, וְכָל אֶחָד מֵהֶן יֵשׁ לוֹ לַעֲמֹד[68] וְלֹא עָמַד - הָרִאשׁוֹן חַיָּב בְּנִזְקֵי גּוּפוֹ שֶׁל שֵׁנִי, בֵּין שֶׁהֲזַק בְּגוּפוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן הַמֻּטָּל בָּאָרֶץ בֵּין שֶׁהֲזַק בְּמַשָּׂאוֹ[69]; וְהַשֵּׁנִי חַיָּב בְּנִזְקֵי גּוּפוֹ שֶׁל שְׁלִישִׁי, אִם הֲזַק בְּגוּפוֹ שֶׁל שֵׁנִי[70], אֲבָל אִם הֲזַק בְּמַשָּׂאוֹ שֶׁל שֵׁנִי שֶׁנָּפַל - פָּטוּר. שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ הַשֵּׁנִי[71]: בּוֹר זֶה, שֶׁהוּא מַשָּׂאִי, אֵין אֲנִי הַכּוֹרֶה אוֹתוֹ; שֶׁהֲרֵי רִאשׁוֹן הִפִּיל הַשֵּׁנִי עִם מַשָּׂאוֹ. וְאִם הִזְהִירוּ זֶה אֶת זֶה - כֻּלָּן פְּטוּרִין[72].

67) ברייתא שם לא. לפי פירוש רבא. 68) יש לו שהות ואפשרות לעמוד. 69) אם לא הפקירו, כלמעלה הלכה ז. 70) אפילו לא הפקירו. 71) טענה זו מביאה הגמרא שם, לא: 72) אפילו יכול היה לעמוד ולא עמד, שם לא.

יא. נָפַל הָרִאשׁוֹן וְהָיָה מֻטָּל לְרֹחַב הַדֶּרֶךְ[73], וְנִתְקַל אֶחָד בְּרִאשׁוֹ וְאֶחָד בְּרַגְלָיו וְאֶחָד בְּבִטְנוֹ - הֲרֵי הוּא חַיָּב בְּנִזְקֵי כֻּלָּן[74], הוֹאִיל וְהָיָה לוֹ לַעֲמֹד וְלֹא עָמַד.

73) שם לא: 74) "ואם מחמת ראשון נפלו, ראשון חייב בנזקי כולם", ברייתא שם לא.

יב. הַשּׁוֹפֵךְ אֶת הַמַּיִם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[75], וְהֲזַק בָּהֶן אַחֵר - חַיָּב בִּנְזָקָיו[76]; וְאִם נִטַּנְּפוּ כֵּלָיו - פָּטוּר[77], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[78]. נִבְלְעוּ הַמַּיִם בָּאָרֶץ[79] וְנִשְׁאֲרָה הָאָרֶץ חֲלָקָה, וְהֵחְלַק וְנָפַל וְהֲזַק בַּקַּרְקַע - הֲרֵי זֶה חַיָּב בִּנְזָקָיו[80].

75) משנה שם ל. 76) כי יש למים דין בור, ואין הבדל אם הפקיר או לא, כי המפקיר נזקיו חייב, השוה למעלה הלכה ב וז. 77) כי בור פטור בכלים. 78) למעלה הלכה א. 79) גמרא שם. 80) אף־על־פי שהוזק בקרקע והקרקע אינה שלו, כי גם הבור שבתורה הפקר הוא, ובכל זאת חייבה התורה, אם אדם נחבט בקרקע הבור וניזוק. הלכה זו היא כדעת שמואל, שכל תקלה, בין הפקירה ובין לא הפקירה - דינה כבור, ראה למעלה פרק יב, הלכה יד.

יג. כָּל אֵלּוּ[81] שֶׁפּוֹתְקִין בִּיבוֹתֵיהֶן[82] וְגוֹרְפִין מְעָרוֹתֵיהֶן[83] - אֵין לָהֶן רְשׁוּת לִשְׁפֹּךְ הַמַּיִם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים בִּימוֹת הַחַמָּה[84]; אֲבָל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים - יֵשׁ לָהֶן רְשׁוּת[85]. וְאַף עַל פִּי כֵן[86], אִם הֲזַק אָדָם אוֹ בְּהֵמָה בַּמַּיִם - חַיָּבִין גֶּזֶק שָׁלֵם[87].

81) ברייתא שם, ו. ול. 82) שפותחים את צינורות השופכין, כדי שהמים יזרמו לרשות הרבים. 83) ומנקים מערותיהם ומשליכים את הזבל לרשות הרבים. 84) מפני שהרחובות נקיים ואסור ללכלך אותם. 85) מכיון שהרחובות מלוכלכים. 86) אף־על־פי שעשו ברשות בית־דין. 87) כי בית הדין הרשה להם לשפוך את המים לרשות הרבים בתנאי שיקבלו על עצמם אחריות לנזקים.

יד. לֹא יוֹצִיא אָדָם[88] תִּבְנוֹ[89] וְקַשּׁוֹ[90] לִרְשׁוּת הָרַבִּים כְּדֵי שֶׁיִּדּוֹשׁוּ וְיֵעָשׂוּ לוֹ זֶבֶל[91]. וְאִם הוֹצִיא - קְנָסוּהוּ חֲכָמִים[92] שֶׁיְּהִיוּ כְּהֶפְקֵר[93], וְכָל הַקּוֹדֵם בָּהֶן זָכָה מֵעֵת שֶׁנִּדּוֹשׁוּ וְהִשְׁבִּיחוּ[94]. וְאִם קָדַם אָדָם וְזָכָה בָּהֶן מִשְּׁעַת הוֹצָאָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים - אֵין[95] מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[96]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן כְּהֶפְקֵר, אִם הֵזַק בָּהֶן אָדָם אוֹ בְּהֵמָה - הֲרֵי זֶה הַמּוֹצִיא חַיָּב לְשַׁלֵּם[97].

88) שם ל. 89) זה שנשאר אחר דישה. 90) מה שמשאירים בקרקע אחר קצירה. 91) לזבל את שדהו. החכמים אסרו להוציא תבן וקש לרשות הרבים, כיון שבני אדם מתחלקים בהם וניזוקים. 92) כדי שלא יוציאו. 93) כחפץ בלי בעלים. 94) כלומר, לאחר שהשאיר אותם זמן רב ברשות הרבים ונעשו זבל. 95) שעדיין לא השביחו. 96) כי זוהי בעיא שלא נפתרה, אם קונסים אותו מיד משעה שהוציאם, או לאחר שהשביחו, שם ל: 97) כדין בור, כדי שלא ירויח על־ידי הקנס שהוטל עליו.

טו. יֵשׁ[98] לְכָל אָדָם לְהוֹצִיא אֶת הַזֶּבֶל וְהַגְּלָלִים[99] לִרְשׁוּת הָרַבִּים בִּשְׁעַת הוֹצָאַת זְבָלִים וְלִצְבֹּר אוֹתָן שָׁם שְׁלֹשִׁים יוֹם[100] כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִשּׂוּף[101] בְּרַגְלֵי אָדָם [וְרַגְלֵי בְּהֵמָה]. וְאַף עַל פִּי כֵן, אִם הִזִּיק - חַיָּב לְשַׁלֵּם[102]. וְחַיָּבִין עַל זֶה הַגָּלָל מִשּׁוּם גָּזֵל[103]; כֵּיוָן שֶׁאֵין בּוֹ שֶׁבַח[104] אִם נָדוּשׁ, לֹא קָנְסוּ בּוֹ.

98) רשות. 99) צואת הבקר. 100) דעת רבי יהודה, שם ל. 101) נדרך. 102) כדעת תנא־קמא החולק שם על ר' יהודה הפוטרו מניזקין, ואומר: "כל אלו שאמרו מותרין לקלקל ברשות הרבים, אם הזיקו חייבין לשלם". 103) אם בא אחר ולקח אותו, בניגוד לתבנו וקשו, שכל הקודם בהן זכה. 104) כדעת רב שאמר "קנסו גופו משום שבחן", ומכיון שאין שבח בגלל, לא קנסו, ואסור לאחר לקחת אותו משום גזל.

טז. אֵין שׁוֹרִין טִיט בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[105], וְאֵין לוֹבְנִים לְבֵנִים[106]; אֲבָל גּוֹבְלִין טִיט[107] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אֲבָל לֹא לְבֵנִים.

105) אין נותנים את הטיט במים, כדי שיתרכך, מפני שמשהה אותו ימים רבים, משנה, בבא מציעא קיח: 106) מפני שמשאיר אותן זמן רב עד שיתייבשו. 107) מערבבים אותו במים על־מנת לתתו מיד בבנין.

יז. הַבּוֹנֶה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[108] - הַמֵּבִיא אֲבָנִים מֵבִיא וְהַבּוֹנֶה בּוֹנֶה[109]. וְכֻלָּן שֶׁהִזִּיקוּ - חַיָּבִין[110] לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם.

108) לשון המשנה, שם. 109) מקבל את האבנים מיד המביא וקובע אותן בבנין, ואל ישהה אותן ברשות הרבים. 110) כמו בהלכה טו.

יח. הַחוֹצֵב[111] **שֶׁחָצַב אֶבֶן**[112] **וּמְסָרָהּ לְסַתָּת**[113]**, וְהֵזִיק בָּהּ אָדָם**[114] **אוֹ בְּהֵמָה - הַסַּתָּת חַיָּב. וְסַתָּת שֶׁמָּסַר לְחַמָּר**[115] **- הַחַמָּר חַיָּב. מָסַר חַמָּר לְכַתָּף**[116] **- הַכַּתָּף חַיָּב. מָסַר כַּתָּף לְבוֹנֶה - הַבּוֹנֶה חַיָּב. מְסָרָהּ הַבּוֹנֶה לָזֶה שֶׁמִּתַּקֵּן יְשִׁיבָתָהּ בַּבִּנְיָן**[117] **- הַמִּתַּקֵּן חַיָּב. וְאִם אַחַר שֶׁהֶעֱלוּהָ עַל גַּבֵּי הַדִּימוֹס**[118] **נָפְלָה וְהִזִּיקָה, וְהָיוּ עוֹשִׂין בְּקַבְּלָנוּת**[119] **- כֻּלָּן חַיָּבִין**[120]**; וּבִשְׂכִירוּת**[121] **- הָאַחֲרוֹן חַיָּב**[122]**, וְכֻלָּן פְּטוּרִין**[123]**.**

111) בבא מציעא קיח: 112) שעקר אבנים מן החצבה. 113) הנותן צורה לאבן ומחליקה. 114) בשעה שהיתה תחת ידו של הסתת. 115) המעביר את האבנים המסותתות על גבי החמור למקום הבנין. 116) הנושא את האבנים על הכתף ומוסרן לבנאי, העומד על החומה. 117) שתהיה מונחת בדיוק במקומה הנכון בשורה אחת עם שאר האבנים. 118) שורת הבנין. 119) שקבלו עליהם לעשות את כל המלאכה, וכולם שותפים בה, ומשום כך כולם אחראים ביחד לנזק. 120) אבל כל זמן שהאבן בידי אחד מהקבלנים, הוא לבדו אחראי. 121) המקבל שכרו לפי שעות העבודה. 122) זה ששם את האבן על גבי הדימוס. 123) כי אינם אחראים למלאכה כולה, אלא כל אחד לעבודתו.

יט. הַכֹּתֵל וְהָאִילָן[124] **שֶׁנָּפְלוּ לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְהִזִּיקוּ - פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם**[125]**, וְאַף עַל פִּי שֶׁהִפְקִירָן**[126]**; לְפִי שֶׁאֵינָן דּוֹמִים לְבוֹר, שֶׁהֲרֵי אֵין תְּחִלָּתָן לְהַזִּיק**[127]**. וְאִם הָיוּ רְעוּעִין - בֵּית דִּין קוֹבְעִין לוֹ זְמַן לָקֵץ אֶת הָאִילָן וְלִסְתּוֹר אֶת הַכֹּתֶל. וְכַמָּה הַזְּמַן? שְׁלֹשִׁים יוֹם**[128]**. נָפְלוּ בְּתוֹךְ הַזְּמַן וְהִזִּיקוּ - פָּטוּר; לְאַחַר הַזְּמַן - חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁשִּׁהָה אוֹתָן.**

124) משנה שם קיז: 125) כי אין בעל הכותל או בעל האילן אשם בכך. 126) ולדעת הכל, בין לרב ובין לשמואל, תקלה שהפקירוה דינה כבור. 127) וברשות בנה את הכותל או נטע את האילן, ומשום כך פטור. 128) זהו זמן בית־דין בכל מקום בתלמוד, שם קיח.

כ. הַמַּצְנִיעַ אֶת הַקּוֹץ[129] **וְאֶת הַזְּכוּכִית, וְהַגּוֹדֵר גְּדֵרוֹ בְּקוֹצִים וְהִפְרִיחַ לִרְשׁוּת הָרַבִּים**[130]**, וְהֵזִיק אֶחָד בָּהֶן - חַיָּב**[131]**. נֶזֶק שָׁלֵם. וְאִם גָּדַר בְּקוֹצִים בְּצִמְצוּם**[132] **בְּתוֹךְ רְשׁוּתוֹ - פָּטוּר, לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהִתְהַכֵּךְ בִּכְתָלִים**[133]**.**

129) בתוך כותל, משנה בבא־קמא ל. 130) הקוצים היו בולטים מחוץ לכותל לתוך רשות הרבים. 131) כי אסור לשים מכשול ברשות הרבים. 132) ולא יצא מחוץ לכותל כלום. 133) ולכן אין לדונו כדין נותן מכשול ברשות הרבים. טעם זה "שאין דרך בני אדם..." מובא בגמרא שם.

כא. הַמַּצְנִיעַ קוֹצָיו[134] **וּזְכוּכִיּוֹתָיו בְּתוֹךְ כָּתְלוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וּבָא בַּעַל הַכֹּתֶל וְסָתַר אֶת כָּתְלוֹ, וְנָפַל לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְהִזִּיק**[135]**: אִם כֹּתֶל רָעוּעַ הָיָה - הַמַּצְנִיעַ חַיָּב**[136]**, וְאִם כֹּתֶל בָּרִיא הוּא - בַּעַל הַכֹּתֶל חַיָּב**[137]**.**

134) ברייתא, שם. 135) הקוצים או הזכוכית. 136) כי הוא פשע, שהיה צריך להעלות על דעתו, שיהרסו את הכותל הרעוע. 137) בעל הקוצים פטור, שלא היה עליו להעלות על דעתו שיסתרו את הכותל. ובעל הכותל הבריא, שהיה מחוייב להצניע את הקוצים לאחר הריסת הכותל, ולא הצניעם - חייב.

כב. חֲסִידִים[138] **הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מַצְנִיעִין אֶת הַקּוֹצִים וְאֶת הַזְּכוּכִיּוֹת בְּתוֹךְ שְׂדוֹתֵיהֶן בְּעֹמֶק שְׁלֹשָׁה טְפָחִים בָּאָרֶץ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּעֲלֵם הַמַּחֲרֵשָׁה. וַאֲחֵרִים שׁוֹרְפִים**[139] **אוֹתָם בָּאֵשׁ, וַאֲחֵרִים מַשְׁלִיכִים אוֹתָם לַיָּם אוֹ לַנָּהָר**[140]**, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵזֵק בָּהֶם אָדָם.**

138) אנשים העושים לפנים משורת הדין, שם. 139) כגון רב ששת, שם. 140) כגון רבא, שם.

כג. לֹא יְסַקֵּל אָדָם[141] **מֵרְשׁוּתוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים. וְאֵין עוֹשִׂין חָלָל**[142] **תַּחַת רְשׁוּת הָרַבִּים, וְלֹא בוֹרוֹת**[143] **וְלֹא שִׂיחִין**[144] **וְלֹא מְעָרוֹת**[145]**, וְאַף עַל פִּי**[146] **שֶׁהָעֲגָלָה יְכוֹלָה לְהַלֵּךְ עַל גַּבֵּיהֶן וְהִיא טְעוּנָה אֲבָנִים, שֶׁמָּא תִּפְּחַת**[147] **מִלְּמַטָּה שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ. וְהַחוֹפֵר בּוֹר לְצָרְכֵי רַבִּים**[148] **- מֻתָּר**[149]**.**

141) לא יפנה אבניו מרשותו לרה"ר, כי הן מכשול לרבים, וגם הוא עצמו עלול להתקל בהן, שם נ: 142) אפילו אם הוא מקבל עליו אחריות לנזקים העתידים לבוא, משנה בבא בתרא ס. 143) עגולים. 144) ארוכים. 145) מרובעות ומקורות. 146) שהכיסוי חזק, שלא כדעת ר' אליעזר המתיר במקרה זה. 147) נימוקו של תנא־קמא שם, שאף־על־פי שהמכסה כעת חזק, חוששים שיתקלקל בעתיד, ואף־על־פי שאינו רשאי לעשות זאת, אם עשה וכסה כראוי - פטור, כמבואר למעלה פרק יב בכמה הלכות (מגיד־משנה). 148) שישתו ממי הגשמים הצבורים בו. 149) בבא־קמא נ.

כד. אֵין מוֹצִיאִין[150] **זִיזִין**[151] **וּגְזֵזְטְרָאוֹת**[152] **לִרְשׁוּת הָרַבִּים אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ לְמַעְלָה מִגָּמָל וְרוֹכְבוֹ**[153]**; וְהוּא**[154]**, שֶׁלֹּא יַאֲפִיל הַדֶּרֶךְ עַל בְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים. וְאִם רָצָה, כּוֹנֵס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ**[155] **וּמוֹצִיאוֹ. כָּנַס**[156] **וְלֹא הוֹצִיא**[157] **- הֲרֵי זֶה מוֹצִיא כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה**[158]**. אֲבָל אֵינוֹ יָכוֹל לְהַחֲזִיר כְּתָלִים לִמְקוֹמָן לְעוֹלָם**[159]**; שֶׁכָּל מֶצֶר**[160] **שֶׁהֶחֱזִיקוּ בּוֹ רַבִּים**[161] **- אָסוּר**[162] **לְקַלְקְלוֹ.**

150) כדי שלא יכשלו בהן עוברי דרך, משנה בבא בתרא ס. 151) קורות קטנות. 152) קורות גדולות הבולטות מן הבית לרשות הרבים. 153) כמו באילן בהלכה כו לקמן, שמקורה במשנה בבא־בתרא כז: כן פסק הרי"ף סוף חזקת הבתים. 154) בתנאי. 155) כונס את הכותל לתוך הקרקע שלו, ומשאיר מן הקרקע לחוץ כדי שיעור הוצאת הזיזין. 156) את הכותל. 157) את הזיזין. 158) ואין

אומרים שאם לא הוציא את הזיזין מיד, ויתר עליהם ואבד זכותו, שם ס: 159) מכיון שבינתיים החזיקו רבים באותה חלקת קרקע. זוהי דעת רבי יוחנן שם. 160) דרך. 161) ברשות. 162) לבעל הדרך, דעת רב יהודה, שם.

1 **כה. לָקַח[163] חָצֵר וּבָהּ זִיזִין וּגְזֵזְטְרָאוֹת יוֹצְאוֹת**
2 **לִרְשׁוּת הָרַבִּים - הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקָתָהּ[164]; וְאִם נָפְלָה -**
3 **חוֹזֵר וּבוֹנֶה אוֹתָהּ[165] כְּשֶׁהָיְתָה.**

163) קנה, שם ס. 164) וטוענים ללוקח ואומרים, שהזיזין והגזוזטראות בהיתר נעשו, מתוך הנחה שהמוכר כונס בתוך שלו היה. אבל במקרה שהרבים תובעים לדין את זה שבנה הבית, והוא טוען שנכנס בתוך שלו, עליו להביא ראיה. 165) ואינו צריך להביא ראיה, שהמוכר כונס בתוך שלו היה, אלא מספיקה ההוכחה, שכך קנה את החצר עם הזיזין.

4 **כו. אֵילָן שֶׁהוּא נוֹטֶה[166] לִרְשׁוּת הָרַבִּים[167] - קוֹצֵץ[168]**
5 **כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַגָּמָל עוֹבֵר בְּרוֹכְבוֹ[169]. וּמַנִּיחִין מָקוֹם**
6 **פָּנוּי[170] מִשְּׁתֵּי שִׂפְתוֹת הַנָּהָר[171] כְּרֹחַב כִּתְפֵי הַמַּלָּחִים**
7 **שֶׁיּוֹרְדִין שָׁם וּמוֹשְׁכִין הַסְּפִינָה[172]. וְכָל אִילָן הַנִּמְצָא**
8 **בְּרֹחַב זֶה - קוֹצְצִין אוֹתוֹ מִיָּד, וְאֵין מַתְרִין בִּבְעָלָיו,**
9 **שֶׁהֲרֵי מְעַכֵּב מוֹשְׁכֵי הַסְּפִינָה.**

166) בבא־בתרא כז: 167) שענפיו יוצאים לרשות הרבים. 168) מן הענפים מלמטה. 169) מתחת לענפים העליונים, כדעת תנא־קמא במשנה, שם. 170) מאילנות ומענפים, בבא־מציעא קז: 171) כי פעמים באה הספינה משפת הנהר מכאן, ופעמים משפת הנהר מכאן. 172) לצד היבשה, ומטים עצמם באלכסון לצד היבשה.

10 **כז. מִי שֶׁהָיְתָה[173] דֶּרֶךְ הָרַבִּים עוֹבֶרֶת בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ[174],**
11 **נִטְּלָהּ[175] וּנְתָנָהּ לָהֶם מִן הַצַּד - מַה שֶּׁנָּתַן נָתַן וְזָכוּ**
12 **בּוֹ, וְזֶה שֶׁנָּטַל לֹא זָכָה בּוֹ[176]. וְכַמָּה רֹחַב דֶּרֶךְ**
13 **הָרַבִּים? אֵין פָּחוֹת מִשֵּׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה[177].**

173) משנה בבא־בתרא צט: 174) בידיעת הבעלים. 175) בעל השדה לעצמו. 176) "שכל מיצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו", כלמעלה הלכה כד. 177) משנה שם, וראה שבת צט.

יום רביעי כ"א כסלו ה'תשע"ז

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו דיני ההבערה בשלימות. וסבת זה הסדר הוא, שראוי להקדים נזקי בעלי החיים לנזקי הבור לפי שהם הולכים ויוצאים לחוץ ומזיקים, ונזקיהם מצויים יותר. וראוי להקדים נזקי הבור לנזקי האש לפי שנזקי הבור או נזקי תולדותיו מצויים יותר. והפרק המדבר בדברים המבארים ענייני שלשה אבות בעלי החיים והם: הקרן והרגל והשן בכלל הם ותולדותיהם ראוי להיותו ראשון, כי יש להקדים כללים לפרטים, ואחר־כך יש לבאר פרטי כל אחד מהם. והתחיל רבינו בפרק שני בביאור תולדות השן והרגל לפי שהן מועדות מתחלתן ונזקיהם מצויים יותר. ויש להקדים הרגל לשון, לפי שידוע שאין חיוב השן והרגל אלא ברשות הניזק, ואם־כן בהמצא נזק השן כבר קדם לו הרגל, ר"ל שכבר נכנסה הבהמה ברשות הניזק. ואחר ביאור זה במעט עיון תתבאר למבין סיבת סדר כל הלכות אלו.

14 **א. הַמַּדְלִיק[2] בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ[3], וְעָבְרָה הַדְּלֵקָה[4]**
15 **[וְהִזִּיקָה] - חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם[5]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תֵצֵא**
16 **אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה וְגוֹמֵר,**
17 **שָׁלֵם יְשַׁלֵּם[6] הַמַּבְעִיר וְגוֹמֵר. וְהַבְּעֵרָה מֵאֲבוֹת נְזִיקִין**
18 **הִיא[7].**

2) בבא־קמא ס. 3) בלי רשות. 4) למקום אחר ושרפה. 5) כי אש מועדת מתחילתה. המדליק חייב, אפילו עברה האש מרחק גדול ובלתי צפוי מראש, הואיל והדליק שלא ברשות. 6) בין אם זה גדיש (תבואה שכבר נקצרה) ובין אם זה קמה (תבואה שעדיין מחוברת לקרקע), ובין אם זה קוצים בלבד, שזה נזק פעוט, על הכל הוא חייב לשלם. 7) מעיקרי נזיקין המפורשים בתורה (שם ב.).

19 **ב. הִדְלִיק בְּתוֹךְ רְשׁוּתוֹ[8] - צָרִיךְ לְהַרְחִיק מִסּוֹף**
20 **הַמֶּצֶר[9] כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּעֲבֹר הַדְּלֵקָה[10] לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ.**
21 **וְכַמָּה שִׁעוּר הַרְחָקָה?[11] הַכֹּל לְפִי גֹּבַהּ הַדְּלֵקָה[12].**
22 **וְאִם לֹא הִרְחִיק כָּרָאוּי[13], וְעָבְרָה הָאֵשׁ וְהִזִּיקָה - חַיָּב**
23 **לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם. הִרְחִיק כָּרָאוּי, וְעָבְרָה וְהִזִּיקָה -**
24 **פָּטוּר[14]; שֶׁזּוֹ מַכָּה בִּידֵי שָׁמַיִם הִיא[15]. וְכֵן אִם**
25 **עָבְרָה[16] נָהָר אוֹ שְׁלוּלִית[17] שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַיִם וְרָחְבָּן**
26 **שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת - פָּטוּר[18].**

8) משנה שם פא: 9) הגבול המפריד בין רשותו לרשות חברו. 10) ואין אדם רשאי לעשות ברשותו ככל העולה על רוחו, שמעשיו מביאים נזקים לאחרים. 11) שאלת המשנה, שם. 12) במדה שהאש גבוהה וגדולה יותר, צריך המרחק להיות גדול יותר. זוהי דעת רבי שמעון במשנה שם, לפי פירושו של רבה בר אבוה. 13) אם האש לפי גדלה, יכולה, למשל, להגיע עד מרחק עשרים אמה, והוא הרחיק פחות מזה. 14) בניגוד להלכה הקודמת שחייב בכל מרחק שהוא, מכיון שהדליק בשדה חבירו שלא ברשות. 15) ואין המדליק אשם בכך, ועצם ההדלקה ברשות היתה. 16) ברייתא שם סא. 17) מקום שבו מתקבצים מי גשמים. 18) כי אין דרך האש, אפילו היא גדולה, לעבור רוחב שמונה אמות מים, אבל אם אין בהם מים, קובעים את הדין לפי הכלל הקודם, אם הרחיק כראוי או לא.

27 **ג. עָבְרָה גָדֵר[19] - אוֹמְדִין גֹּבַהּ הַגָּדֵר וְגֹבַהּ הַדְּלֵקָה[20]**
28 **וְהָעֵצִים אוֹ הַקּוֹצִים[21] הַמְּצוּיִין שָׁם: אִם אֵינָהּ רְאוּיָה**
29 **לַעֲבֹר - פָּטוּר, וְאִם רְאוּיָה לַעֲבֹר - חַיָּב. בַּמֶּה דְּבָרִים**
30 **אֲמוּרִים? בְּאֵשׁ הַקּוֹדַחַת[22]; אֲבָל אִם הָיָה לָהּ לַהַב**
31 **גָּדוֹל הָעוֹלֶה וְנִכְפָּף מִגֹּבַהּ עֲלִיַּת הַלַּהַב, וְהָיוּ עֵצִים**
32 **מְצוּיִין שָׁם - אֵין לָהּ אֹמֶד[23], אֶלָּא אַפִּלּוּ עָבְרָה אֶלֶף**
33 **אַמָּה[24] - חַיָּב.**

19) משנה שם סא. 20) במדה שהדליקה גבוהה יותר, צריכה גם הגדר להיות גבוהה יותר. 21) שהאש נאחזת בהם בקלות. 22) נוקבת ושורפת בלי שלהבת גדולה,

מלשון "אש קדחה באפי" (דברים לב, כב). זוהי גירסת רבינו חננאל ופירושו, וראה אוצר הגאונים לבבא־קמא עמוד 63. זוהי גם גירסת רבינו. בגמרא שלנו הגירסא "קולחת". [המשנה קובעת גובה של ארבע אמות, ובגמרא אומר רב שגובה זה מספיק "בקודחת" או "בקולחת", והלכה כמותו נגד דעת שמואל, בניגוד לכלל שהלכה כשמואל בדיני ממונות. ולפלא, למה רבינו אינו מזכיר כלל את השיעור של ארבע אמות]. 23) אין לה שעור, כי האש הולכת ומתקדמת בלי הרף. 24) בברייתא שם, סא. "אפילו עד מאה מיל".

1 **ד. נָפְלָה דְלֵקָה בַּחֲצֵרוֹ[25], וְנָפַל גָּדֵר שֶׁלֹּא מֵחֲמַת**
2 **הַדְּלֵקָה[26], וְעָבְרָה הַדְּלֵקָה בְּחָצֵר אַחֶרֶת, אִם הָיָה**
3 **יָכוֹל לִגְדֹּר הַגָּדֵר שֶׁנָּפַל וְלֹא גְּדָרוֹ - חַיָּב[27]. לְמָה**
4 **הַדָּבָר דּוֹמֶה?[28] לְשׁוֹרוֹ שֶׁיָּצָא[29] וְהִזִּיק, שֶׁהָיָה לוֹ**
5 **לְשָׁמְרוֹ וְלֹא שְׁמָרוֹ.**

25) פרצה שריפה מחמת האש שהצית בעל החצר, שם כג. 26) אילו נפלה מחמת הדליקה היה חייב, אפילו לא היתה לו שהות להקים את הגדר שנפלה, מכיון שהוא אשם בכך, שלא הרחיק כראוי. 27) אף־על־פי שאין להאשים אותו על האש שהדליק, חייב הוא על שלא שמר על האש שלו שלא תזיק. 28) השוואה זאת מובאת בגמרא, שם. 29) שהכניסו לדיר ולא נעל הדלת כראוי, שהוא חייב.

6 **ה. הַשּׁוֹלֵחַ[30] אֶת הַבְּעֵרָה[31] בְּיַד חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן[32]**
7 **- פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם[33] וְחַיָּב בִּידֵי שָׁמַיִם[34]. בַּמֶּה**
8 **דְּבָרִים אֲמוּרִים?[35] שֶׁמָּסַר לָהֶן גַּחֶלֶת וְלִבּוּהָ[36], שֶׁדֶּרֶךְ**
9 **הַגַּחֶלֶת לְהִכָּבוֹת מֵאֵלֶיהָ קֹדֶם שֶׁתַּעֲבֹר וְתַדְלִיק; אֲבָל**
10 **אִם מָסַר לָהֶן שַׁלְהֶבֶת[37] - חַיָּב[38], שֶׁהֲרֵי מַעֲשָׂיו**
11 **גָּרְמוּ[39].**

30) משנה שם נט: 31) אש, חומר בוער. 32) שאינם בני־דעת. 33) אם החרש, השוטה או הקטן שרפו גדיש, פטור השולח, כי הוא לא שרף. 34) כי גם הוא אשם במידה מסויימת בנזק זה. 35) שפטור מדיני אדם. 36) החרש, השוטה או הקטן נפחו בה והגדילו את הלהבה, ולולא זה היתה גחלת כבה מאליה. 37) כגון אבוקה דולקת. 38) אף בדיני אדם. רבינו פסק כדעת חזקיה ולא כר' יוחנן, משום שחזקיה היה רבו של ר' יוחנן, שם. 39) והריהו כאילו שם בעצמו את השלהבת במקום הגדיש.

12 **ו. שָׁלַח[40] אֶת הַבְּעֵרָה בְּיַד פִּקֵּחַ - זֶה הַפִּקֵּחַ שֶׁהִבְעִיר**
13 **חַיָּב לְשַׁלֵּם[41], וְהַשּׁוֹלֵחַ פָּטוּר[42]. וְכֵן אִם הִנִּיחַ שׁוֹמֵר**
14 **לִשְׁמֹר הַבְּעֵרָה - הַשּׁוֹמֵר חַיָּב[43].**

40) משנה, שם. 41) כי הוא בר דעת ואחראי למעשיו. 42) אף־על־פי שלמדנו ששלוחו של אדם כמותו, זה רק בדבר מצוה או בדבר רשות, אבל לא בדבר עבירה, ואין לזקוף את מעשה העבירה על חשבון השולח, ומפני כך השולח פטור, אפילו מסר שלהבת ועצים ביד הפקח. 43) שהשומר נכנס במקום הבעלים. השווה למעלה פרק ד, הלכה ד.

15 **ז. אֶחָד[44] הֵבִיא אֶת הָאוּר[45] וְאֶחָד הֵבִיא אֶת הָעֵצִים[46]**
16 **- הַמֵּבִיא אֶת הָעֵצִים חַיָּב[47]. אֶחָד הֵבִיא אֶת הָעֵצִים**
17 **וְאֶחָד הֵבִיא אֶת הָאוּר - הַמֵּבִיא אֶת הָאוּר חַיָּב[48]. בָּא**
18 **אַחֵר וְלִבָּה - הַמְלַבֶּה חַיָּב[49]. לִבַּתּוּ רוּחַ שֶׁאֵינָהּ**
19 **מְצוּיָה תָּמִיד[50] - הֲרֵי כֻּלָּן פְּטוּרִין[51]. לִבָּה וְלִבַּתּוּ**
20 **הָרוּחַ[52] - חַיָּב; שֶׁהֲרֵי הוּא גָּרַם[53], וְכָל הַגּוֹרֵם לְהַזִּיק**
21 **מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם מִן הַיָּפֶה שֶׁבַּנְּכָסִים, כִּשְׁאָר כָּל**
22 **הַמַּזִּיקִין[54].**

44) המשך המשנה שם. 45) אש. 46) אחרי שהראשון הביא את האש. 47) כי בלי העצים היתה האש נכבית, והראשון לא עשה כלום. 48) תמיד חייב האחרון, מהטעם הקודם. 49) והראשונים פטורים, אם האש לא היתה מתלבה מאליה. 50) ואפילו אם דרכה לבוא לעתים לא רחוקות כל כך. 51) שהרי זה אונס, כי לא היו צריכים להעלות על דעתם, שתבוא רוח שאינה מצויה. ומובן שזה רק כשבאותה שעה לא היתה מנשבת רוח שאינה מצויה. כך פירש הירושלמי את המשנה "ליבתה הרוח כולן פטורין", שמדובר ברוח שאינה מצויה. 52) ברייתא שם, ס. 53) שהרי בלעדו היתה האש נכבית, ועל כן הוא חייב. 54) שן, רגל ובור שבעל המזיק חייב, משום שגרם לנזק ע"י חוסר שמירה. [הברייתא "ליבה ולבתה הרוח" מבחינה בין שני מקרים: אם יש בליבויו כדי ללבותה חייב, ואם לאו פטור. רבינו סתם, ומשמע שבכל מקרה חייב, ועל זה משיג עליו הראב"ד, אולם רבא שם מפרש, שהבדל זה קיים רק במקרה שהרוח שלבתה היתה רוח שאינה מצויה, ועל כן אם אין בליבויו כדי ללבותה פטור, כי לא היה צריך להעלות על דעתו, שתבוא רוח שאינה מצויה, אולם ליבה ולבתה רוח מצויה, אף־על־פי שבלי הרוח היתה האש כבה מאליה - חייב, כי הרי הוא יודע על קיום הרוח המצויה, ויכול לדעת מראש שאם גם הוא ילבה תפרוץ דליקה ותזיק. ודברי רבינו כאן נאמרו ברוח מצויה (ראה מגיד־משנה)].

23 **ח. אֵשׁ[55] שֶׁיָּצְאָה וְאָכְלָה עֵצִים אוֹ אֲבָנִים[56] אוֹ עָפָר[57]**
24 **- חַיָּב לְשַׁלֵּם; שֶׁנֶּאֱמַר: וּמָצְאָה קֹצִים[58] אוֹ הַשָּׂדֶה[59].**
25 **אָכְלָה גָּדִישׁ[60] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, וְהָיוּ כֵּלִים טְמוּנִים בְּתוֹךְ**
26 **הַגָּדִישׁ: אִם הָיוּ כְּגוֹן מוֹרִיגִים[61] וּכְלֵי בָקָר[62] וְכַיּוֹצֵא**
27 **בָּהֶן מִדְּבָרִים שֶׁדֶּרֶךְ אַנְשֵׁי הַשָּׂדֶה לְטָמְנָם בְּגָדִישׁ -**
28 **חַיָּב לְשַׁלֵּם[63]; הָיוּ בְּגָדִים וּכְלֵי זְכוּכִית[64] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן**
29 **- פָּטוּר עַל הַכֵּלִים[65].**

55) משנה שם ס. 56) אף־על־פי שאינן נשרפות כליל כמו עצים. 57) כגון לחכה נירו (חריש שלא נזרע) ונתקלקל. 58) הנשרפים כליל. 59) הקרקע שאינה נשרפת כליל. 60) התבואה שנערמה לאחר הקציר, משנה שם סא: 61) לוח בעל שיני ברזל, שבו דשים את התבואה. 62) כגון מרדעת של חמור ועול בקר. 63) כי בעל הגדיש לא שינה ממנהגו של עולם, ועל המדליק לדעת שכלים כאלו נמצאים בגדיש. 64) שאין דרכם להמצא בגדיש. 65) שלא היה עליו להעלות על הדעת, שכלים אלו נמצאים בגדיש. ומשערים את מקום אותם הכלים כאילו היה מלא

תבואה ממין הגדיש. הלכה זו היא כדעת החכמים, ולפי פירוש רבא בגמרא שם.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[66] בְּמַדְלִיק בְּתוֹךְ שֶׁדֶה חֲבֵרוֹ[67]; אֲבָל בְּמַדְלִיק בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְעָבְרָה לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ - פָּטוּר עַל כָּל הַכֵּלִים הַטְּמוּנִים[68] בַּגְּדִישׁ. אֲבָל מְשַׁלֵּם הוּא שִׁעוּר מְקוֹם הַכֵּלִים[69], וְרוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא מְלֵא גְדִישׁ שֶׁל חִטִּים אוֹ שֶׁל שְׂעוֹרִים[70].

66) שחייב על הכלים הטמונים בגדיש. 67) מכיון שלא ברשות הדליק. 68) אפילו על אלה שדרכם לטמנם בגדיש, כי כתוב בתורה "או הקמה" (שמות כב, ד), ודרשו החכמים "מה קמה בגלוי, אף כל בגלוי". ולשון הפסוק "כי תצא אש", משמע במדליק בתוך שלו, שם ס. 69) גודל המקום שהכלים תופסים. 70) אם הגדיש היה של שעורים. דין זה מכוון גם למדליק בתוך שדה חבירו, שפטור על בגדים וכלי זכוכית, כמו שכתבנו בהלכה הקודמת.

י. הַמַּדְלִיק בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ, וְיָצְאָה הָאֵשׁ וְנֶאֱכַל הַגְּדִישׁ, וְהָיָה גְדִי כָּפוּת לוֹ[71] וְעֵבֶד סָמוּךְ לוֹ וְנִשְׂרַף עִמּוֹ - חַיָּב[72]; שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם[73] לַעֲשׂוֹת בַּגְּדִישׁ. הָיָה עֶבֶד כָּפוּת וּגְדִי סָמוּךְ לוֹ וְנִשְׂרַף עִמּוֹ - פָּטוּר[74].

71) קשור לו, משנה שם, סא: 72) על הגדי. מן הפסוק "או הקמה", דורשים החכמים "כל בעלי קומה", כלומר גם בעלי החיים, שם ס. 73) והיה צריך להעלות על הדעת, ואף־על־פי־כן פטור על העבד, כי היה עליו לברוח. 74) מפני שהמדליק חייב מיתה על שריפת העבד, וכל המחוייב מיתה, פטור מכל חיוב ממון הקשור במעשהו זה. כלל זה ידוע בתלמוד בשם: "קים ליה בדרבה מיניה". ואפילו במקרה שאין בית־דין ממיתים אותו, כגון בשוגג או שהודה מעצמו ואין עדים, פטור מממון.

יא. הַמַּשְׁאִיל[75] מָקוֹם לַחֲבֵרוֹ, וְהִגְדִּישׁ[76] בּוֹ וְהִטְמִין בּוֹ כֵּלִים, וְהִדְלִיק הַמַּשְׁאִיל וְשָׂרַף הַגְּדִישׁ - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא דְּמֵי גְדִישׁ בִּלְבַד[77]. הִשְׁאִילוֹ מָקוֹם לְהַגְדִּישׁ חִטִּים וְהִגְדִּישׁ שְׂעוֹרִים, אוֹ לְהַגְדִּישׁ שְׂעוֹרִים וְהִגְדִּישׁ חִטִּים[78], אוֹ שֶׁהִגְדִּישׁ חִטִּים[79] וְחִפָּם בִּשְׂעוֹרִים[80], אוֹ שֶׁהִגְדִּישׁ שְׂעוֹרִים וְחִפָּם בְּחִטִּים[81] - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם לוֹ אֶלָּא דְּמֵי שְׂעוֹרִים בִּלְבַד.

75) שם סב. 76) עשה גדיש. 77) כי השאיל את המקום לגדיש בלבד. 78) משלם דמי שעורים בלבד, אף־על־פי שנשרפו חיטים ששוים יותר משעורים, מכיון שלא נתן רשות להגדיש חטים. 79) לאחר שקיבל רשות לכך. 80) וכיסם בשעורים. הדין הוא, שהוא משלם דמי שעורים בלבד, אף־על־פי שנשרפו חיטים שנגדשו ברשות. הטעם הוא, שהמשאיל יכול לטעון: ראיתי שעורים בלבד, ועל כן לא נזהרתי כל כך. 81) אם השאיל להגדיש שעורים, מובן מאליו שישלם דמי שעורים בלבד, ואם השאיל להגדיש חיטים והגדיש שעורים וחיפם בחיטים, גם כן הדין שישלם דמי שעורים בלבד, ואת מקום החיטים - דמי חיטים.

יב. הַמַּדְלִיק אֶת הַבִּירָה[82] שֶׁל חֲבֵרוֹ - מְשַׁלֵּם כָּל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ; שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַנִּיחַ כָּל כְּלֵיהֶם וְכָל חֶפְצֵיהֶם בַּבָּתִּים. וְכֹל שֶׁיִּטְעַן בַּעַל הַבַּיִת[83] - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[84] וְנוֹטֵל[85]. וּשְׁבוּעָה זוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[86], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[87]. וּבִלְבַד שֶׁיִּטְעַן דְּבָרִים שֶׁהוּא אָמוּד בָּהֶן[88], אוֹ שֶׁהוּא לָמוּד[89] לִהְיוֹת אוֹתָן הַדְּבָרִים שֶׁטָּעַן פִּקָּדוֹן אֶצְלוֹ[90].

82) משנה שם סא: 83) כל כלי שיאמר בעל הבית שהיה בבית ויתבע תשלומו. 84) כשהוא נשבע, יאחוז בידו חפץ קדוש, כגון ספר תורה. 85) בניגוד לכלל "נשבע ויוצא פטור", שאין בכוח השבועה לחייב ממון. 86) חכמי תורה שבעל־פה הראשונים. 87) בהלכות חובל ומזיק פרק ז, הלכה יז. דין הניזק כדין הנגזל, שחכמינו תיקנו "נשבע ונוטל". 88) שיש לשער שהיו לו, שהולמים את מצבו הכלכלי, דעת רב אשי, שם סב. 89) רגיל. 90) כגון אדם נאמן, ובני אדם רגילים להפקיד אצלו חפצים יקרים.

יג. גָּמָל שֶׁהוּא טָעוּן פִּשְׁתָּן[91] וְעוֹבֵר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנִכְנַס פִּשְׁתָּנוֹ לְתוֹךְ הַחֲנוּת[92] וְדָלְקָה בְּגִרוֹ שֶׁל חֲנֻנִי, וְהִדְלִיק אֶת כָּל הַבִּירָה[93] - בַּעַל הַגָּמָל חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁהִרְבָּה בְּמַשֹּׂאוֹי[94]. בֵּין שֶׁעָמְדָה הַבְּהֵמָה[95] בֵּין שֶׁלֹּא עָמְדָה[96]. הִנִּיחַ הַחֲנֻנִי גֵּרוֹ מִבַּחוּץ[97] - הַחֲנֻנִי חַיָּב אַף בִּדְמֵי פִּשְׁתָּן[98], מִפְּנֵי שֶׁהִנִּיחַ גֵּרוֹ מִבַּחוּץ[99]. וַאֲפִלּוּ גֵּר חֲנֻכָּה[100] הָיָה לוֹ לֵישֵׁב לִשְׁמֹר[101].

91) משנה בבא־קמא סב: 92) מכיון שמעטן הפשתן היה גדול מדי. 93) בנין גדול. 94) בעל הגמל פשע, מפני שהטעין משא יותר משיעור רוחב רשות הרבים. טעם זה מובא בגמרא שם, כב: 95) שהוסיף פשע על שלא מיהר להרחיק אותה מן המקום. 96) אלא בעברה הדליקה את הבית, גמרא שם כב. 97) ובגלל זה נדלק בו הפשתן. 98) נוסף על חיוב בדמי הבירה, אם איננה של החנוני. 99) דבר האסור לו לעשות. גם טעם זה מובא בגמרא שם כב: 100) שרשאי להניחו בחוץ משום מצוה. 101) ולפיכך הוא חייב, כדעת תנא־קמא, ולא כרבי יהודה האומר "בנר חנוכה פטור", שם סב:

יד. הַכּוֹפֵף[102] קָמָתוֹ[103] שֶׁל חֲבֵרוֹ לִפְנֵי הָאֵשׁ[104] עַד שֶׁתִּדְלַק, אִם אֵין הָאֵשׁ מַגַּעַת לָהּ אֶלָּא בְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה[105] - פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם[106] וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם[107]. וְהַטּוֹמֵן קָמָתוֹ[108] שֶׁל חֲבֵרוֹ בְּעָפָר[109] אוֹ בְּתֶבֶן[110], וְעָבְרָה הָאֵשׁ[111] וְאָכְלָה אוֹתָהּ - הֲרֵי הַטּוֹמֵן פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם[112] וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם[113], מִפְּנֵי שֶׁהַמַּדְלִיק אֶת הָאֵשׁ פָּטוּר עַל הַטָּמוּן[114].

102) שם נה: 103) תבואתו, המחוברת לקרקע. 104) לצד האש. 105) לעתים קרובות. 106) כי זה מעין אונס, שלא עלה בדעתו שתבוא רוח שאינה מצויה. 107) כי לולא הכפיפה לא היתה האש מגעת, אף ברוח שאינה מצויה, שם נו. 108) דברי רב אשי שם. 109) המגן בפני אש. 110) המגביר את סכנת האש.

111) שהדליק אחר. 112) כי הוא לא הדליק את האש, ולא שרף את הקמה. 113) כי לולא טמן, היה בעל הקמה גובה דמי הקמה מן המדליק את הדליקה. 114) למעלה הלכה ט.

1 **טו. אֵשׁ שֶׁעָבְרָה וְהִזִּיקָה אֶת הָאָדָם וְחָבְלָה בּוֹ - הֲרֵי**
2 **הַמַּבְעִיר חַיָּב[115] בִּנְזָקָיו וּבְשִׁבְתּוֹ[116] וּבְרִפּוּיוֹ**
3 **וּבְצַעֲרוֹ[117] וּבְבָשְׁתּוֹ[118], כְּאִלּוּ הִזִּיקוֹ בְּיָדוֹ; שֶׁאַף עַל**
4 **פִּי שֶׁאִשּׁוֹ מָמוֹנוֹ הוּא[119], הֲרֵי הוּא כְּמוֹ שֶׁהִזִּיקָה**
5 **בְּחִצָּיו[120]. אֲבָל אִם הִזִּיקָה בְּהֶמְתּוֹ אוֹ בּוֹרוֹ אֶת הָאָדָם**
6 **- אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּנֶזֶק בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[121].**

115) בבא־קמא כג. 116) שנתבטל ממלאכתו בכלל החבלה. 117) שלא נכלל בחישוב הנזק. 118) בגמרא נאמר שם "לחייבו בארבעה דברים", ורבינו וגם רבינו חננאל מפרשים שהכוונה שם לצער, ריפוי, שבת, בושת (שלא כפירוש רש"י). 119) כשורו, ושורו שהזיק חייב על הנזק בלבד. 120) המדליק אש דומה לזורק חץ בידים, ועל כן חייב בחמשת הדברים. זוהי דעת ר' יוחנן שם כב. 121) למעלה פרק יא, הלכה ו; פרק יג, הלכה ב.

7 **טז. כָּל תּוֹלְדוֹת הָאֵשׁ[122] הֲרֵי הֵן כָּאֵשׁ[123]. כֵּיצַד?**
8 **הִנִּיחַ אֶבֶן[124] אוֹ סַכִּין אוֹ מַשָּׂא בְּרֹאשׁ גַּגּוֹ[125], וְנָפְלוּ**
9 **בְּרוּחַ מְצוּיָה וְהִזִּיקוּ[126] - חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם; שֶׁכָּל**
10 **אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן תּוֹלְדוֹת הַבְּעֵרָה הֵן[127]. וְאִם נָפְלוּ**
11 **בְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה[128] וְהִזִּיקוּ - פָּטוּר[129].**

122) מזיקים הדומים לאש, ואינם מפורשים בתורה. 123) דינם כדין אש, שם ג: 124) דוגמא זו מובאת בגמרא שם. 125) בקצה הגג, שיכולים ליפול משם. 126) בדרך נפילתם. 127) כשם שאת האש מוליכה הרוח, כך הוליכה הרוח את הסכין ואת האבן והזיקו. 128) ולולא זאת לא יכלו ליפול. 129) כי זהו אונס, שלא היה צריך להעלות על דעתו שתבוא רוח שאינה מצויה ותפילם.

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

יום חמישי כ"ב כסלו ה'תשע"ז

הִלְכוֹת גְּנֵבָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן שֶׁבַע מִצְוֹת. שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְחָמֵשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) שֶׁלֹּא לִגְנֹב מָמוֹן. ב) דִּין הַגַּנָּב. ג) לְצַדֵּק הַמֹּאזְנַיִם עִם הַמִּשְׁקָלוֹת. ד) שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה עָוֶל בַּמִּדּוֹת וּבַמִּשְׁקָלוֹת. ה) שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְאָדָם אֶבֶן וָאֶבֶן אֵיפָה וְאֵיפָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֵחַ וְנוֹתֵן בָּהֶן. ו) שֶׁלֹּא יַסִּיג גְּבוּל. ז) שֶׁלֹּא לִגְנֹב נְפָשׁוֹת.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) ענינו בביאור איסור הגניבה ומהותה וענין התשלומים, אם תשלומי כפל אם תשלומי ארבעה וחמשה בגונב שור ושה וטבחם או מכרם. ומי הוא הגנב שהוא חייב, ואם הגניבה בעין מה דינה בין נשתנית הגניבה בין לא נשתנית הגניבה, וכן אם הועתקה לרשות הדיוט אחר וכיוצא בזה.

12 **א. כָּל הַגּוֹנֵב[2] מָמוֹן[3] מִשֶּׁוֶה פְּרוּטָה[4] וּלְמַעְלָה[5] -**
13 **עוֹבֵר עַל לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר[6]: לֹא תִגְנֹב. וְאֵין לוֹקִין**
14 **עַל לָאו[7] זֶה, שֶׁהֲרֵי נִתַּן לְתַשְׁלוּמִין[8], שֶׁהַגַּנָּב חִיְּבַתּוּ**
15 **תּוֹרָה לְשַׁלֵּם[9]. וְאֶחָד[10] הַגּוֹנֵב מָמוֹן יִשְׂרָאֵל אוֹ הַגּוֹנֵב**
16 **מָמוֹן עוֹבֵד כּוֹכָבִים[11], וְאֶחָד הַגּוֹנֵב אֶת הַגָּדוֹל אוֹ**
17 **אֶת הַקָּטָן[12].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"לא תגנוב".

הציווי "לא תגנוב" שבעשרת הדיברות מדבר בגונב נפשות, ואילו "לא תגנובו" שבפרשת קדושים מדבר בגניבת ממון. וצריך עיון מדוע בריש הלכות גניבה (בדפוסים שלנו) הביא הכתוב לא תגנוב. אבל בחינוך מצוה רכ"ד מעתיק לשון הרמב"ם לא תגנובו. וכן כתב הרמב"ם בספר המצות מל"ת רמד ובמניין המצות בסוף ספר היד - לא תגנובו.

(עפ"י לקו"ש חי"ז עמוד 205 הערה 4)

~ נקודות משיחות קודש ~

"אחד הגונב ממון ישראל או גונב ממון גוי כו'"

ובנוגע לגזילה, ראה רמב"ם ריש הלכות גזילה ואבידה. טושו"ע שם ריש סימן שנט (ראה ש"ך שם סק"ב בשם המהרש"ל, שהרמב"ם והסמ"ג ס"ל שהוא מדאורייתא).

(עפ"י לקו"ש חי"בעמוד 115 הערה 7)

2) הגדרת המונח "גנב" ראה להלן הלכה ג. 3) רכוש (ולאו דווקא כסף). 4) מטבע קטנה של נחושת, אחד ממאה תשעים ושניים בדינר של כסף. 5) פחות משווה פרוטה אדם מוחל (ראה סנהדרין נז. ורש"י שם). 6) ויקרא יט, יא. שם כתוב "לא תגנובו". פסוק זה מדבר בגונב ממון, אבל "לא תגנובו" שבעשרת הדברות מדבר בגונב נפשות (סנהדרין פו. וכן כותב רבינו להלן בפרק ט הלכה א). 7) על אזהרה זו של "לא תגנובו", אף על פי שיש בו מעשה, ו"כל לא תעשה שבתורה, לאו שיש בו מעשה, לוקין עליו" (ראה מכות טז.). 8) ו"כיוון דחייב בתשלומין אין לוקה ומשלם". 9) "אם המצא ... שניים ישלם" (שמות כב, ג). 10) ואחד ... ואחד = בין ובין. 11) "גזל גוי אסור" - בבא קמא קיג א-ב, והוא הדין לגניבה. 12) כי החיוב בתורה בא על הגניבה ולא חשוב אם גנב מגדול או גנב מקטן.

18 **ב. אָסוּר לִגְנֹב כָּל שֶׁהוּא[13] דִּין תּוֹרָה[14]. וְאָסוּר לִגְנֹב**
19 **דֶּרֶךְ שְׂחוֹק אוֹ לִגְנֹב עַל מְנָת לְהַחֲזִיר[15] אוֹ עַל מְנָת**
20 **לְשַׁלֵּם[16]; הַכֹּל אָסוּר[17], שֶׁלֹּא יַרְגִּיל עַצְמוֹ בְּכָךְ.**

13) אפילו פחות משווה פרוטה. 14) אף על פי שהשיעור לעבור על הלא תעשה הוא שווה פרוטה, האיסור הוא אף בפחות משיעור, כמו חצי שיעור באיסורי אכילה. רבינו

פוסק כרבי יוחנן, שחצי שיעור אסור מן התורה (יומא עד.). 15) את החפץ גופו, ואין בדעתו לעכבו בשבילו. 16) תשלומי כפל משום "שרוצה להתנותו ויודע בו שלא יקבל" (רש"י בבבא מציעא סא:). 17) [בגמרא בבא מציעא שם, למדו דין זה מן הכתוב (ויקרא יט, יא) "לא תגנובו" שהוא מיותר. ולפי טעם זה עובר גנב זה בלאו כגנב ממש שלא על מנת לשלם וכדומה - ומדברי רבינו יש ללמוד שאין בזה לאו ממש, וצריך עיון].

1 **ג. אֵי זֶהוּ גַּנָּב? זֶה הַלּוֹקֵחַ מָמוֹן אָדָם בַּסֵּתֶר[18] וְאֵין**
2 **הַבְּעָלִים יוֹדְעִים, כְּגוֹן הַפּוֹשֵׁט יָדוֹ לְתוֹךְ כִּיס חֲבֵרוֹ**
3 **וְלָקַח מְעוֹתָיו וְאֵין הַבְּעָלִים רוֹאִים, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא**
4 **בָּזֶה. אֲבָל אִם לָקַח בְּגָלוּי[19] וּבְפַרְהֶסְיָא[20] בְּחֹזֶק יָד[21]**
5 **- אֵין זֶה גַּנָּב, אֶלָּא גַּזְלָן[22]. לְפִיכָךְ, לִסְטִים מְזֻיָּן**
6 **שֶׁגָּנַב[23] - אֵינוֹ גַּזְלָן, אֶלָּא גַּנָּב, אַף עַל פִּי שֶׁהַבְּעָלִים**
7 **יוֹדְעִים[24] בְּשָׁעָה שֶׁגָּנַב.**

18) ולא לעיני הבעלים. 19) שהבעלים רואים. 20) לעיני הכול. 21) נגד רצון הבעלים. 22) הגדרה זו של גזלן מבוססת על הדוגמא שמביאה הגמרא מבניהו בן יהוידע, שנאמר בו (שמואל-ב, כג, כא): "ויגזול את החנית מיד המצרי ויהרגהו" (בבא קמא עט:). 23) הבא בסתר ומפחד מפני אנשים. 24) כי הוא לוקח ממנו בחזקה באיום הנשק, בכל זאת נחשב גנב, משום שהוא מתחבא מפני אנשים, ואינו עושה מעשהו בפרהסייא (שם נו: ונז.).

8 **ד. גַּנָּב שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו עֵדִים[25] כְּשֵׁרִים[26] שֶׁגָּנַב - חַיָּב**
9 **לְשַׁלֵּם שְׁנַיִם[27] לְבַעַל הַגְּנֵבָה. אִם גָּנַב דִּינָר - מְשַׁלֵּם**
10 **שְׁנַיִם[28]; גָּנַב חֲמוֹר אוֹ כְּסוּת אוֹ גָּמָל - מְשַׁלֵּם שְׁנַיִם**
11 **בְּדָמָיוּ[29]. נִמְצָא מַפְסִיד כְּשִׁעוּר שֶׁבִּקֵּשׁ לְחַסֵּר אֶת**
12 **חֲבֵרוֹ[30].**

25) עד אחד לא מספיק, כי כתוב בתורה "לא יקום עד אחד באיש לכל עוון ולכל חטאת בכל חטא אשר יחטא, על פי שני עדים או על פי שלושה עדים יקום דבר" (דברים יט, טו). 26) רשימת הפסולים לעדות, ראה סנהדרין פרק ג משנה ג וד, וראה למעלה הלכות נזקי ממון פרק ח הלכה יג שקבע שם כלל: "אין מחייבים לעולם ממון על פי עדים עד שיהיו עדים הכשרים להעיד שאר עדויות". 27) שכתוב "שניים ישלם" (שמות כב, ג). 28) דינר אחד שגנב ודינר נוסף כקנס על מעשה הגניבה. 29) כדי שלא תטעה לומר, שהגנב מחוייב לשלם שני חפצים ממש בעד כל חפץ שגנב, מדייק רבינו ואומר "שניים בדמיה" פירוש - הגנב משלם כסף או משהו אחר שדמיו כפליים מדמי הגניבה. 30) "עונש כל חוטא לזולתו בכלל שיעשה בו כמו שעשה בשווה ... ומי שהזיק בממון, יינזק בממונו כשיעור ההוא בשווה ... ישלם שניים לרעהו, רצונו לומר הדבר אשר לקח, וילקח ממנו כיוצא בו" (מורה נבוכים, חלק ג פרק מא).

13 **ה. גַּנָּב שֶׁהוֹדָה מֵעַצְמוֹ[31] שֶׁגָּנַב - מְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן[32]**
14 **וּפָטוּר מִן הַכֶּפֶל[33]; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יַרְשִׁיעוּן אֱלֹהִים[34]**
15 **יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם - וְלֹא הַמַּרְשִׁיעַ אֶת עַצְמוֹ[35] מְשַׁלֵּם**
16 **שְׁנַיִם. וְהוּא הַדִּין לְכָל הַקְּנָסוֹת[36], שֶׁהַמּוֹדֶה בָּהֶן**
17 **פָּטוּר[37].**

31) בבא קמא סד: באופן המחייב אותו לשלם את הקרן, כמבואר להלן בפרק ג הלכה ט. 32) הדבר שגנב. 33) אף על פי שבאו עדים אחרי כן והעידו שגנב, ראה להלן פרק ג, הלכה ח. 34) שירשיע אותו השופט על פי עדים. 35) על ידי הודאתו. 36) כגון חצי נזק ועוד. המושג "קנס" מקיף כל תשלום שהוא יתר על הקרן או פחות (ראה למעלה הלכות נזקי ממון פרק ב, הלכה ח; בבא קמא טו:). 37) כי הקנס בא כאמצעי למניעת החטא, ואם החוטא מודה מעצמו - ובמקרה גניבה גם מחזיר את הגניבה - מוותרים לו על הקנס. דין מודה בקנס, בגמרא שם.

18 **ו. תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל נוֹהֲגִין בַּכֹּל, חוּץ מִשֶּׁה וָשׁוֹר;**
19 **שֶׁהַגּוֹנֵב אֶת הַשּׁוֹר אוֹ אֶת הַשֶּׂה וְטָבַח אוֹ מָכַר[38] -**
20 **מְשַׁלֵּם עַל הַשֶּׂה תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה, וְעַל הַשּׁוֹר**
21 **תַּשְׁלוּמֵי חֲמִשָּׁה.**

38) "כי יגנוב איש שור או שה וטבחו או מכרו חמישה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה" (שמות כא, לז), והטעם שהחמירו בשור ובשה יותר מבשאר מטלטלין, אם מכר או שחט בעלי חיים אחרים, פירש רבינו במורה נבוכים שם, משום שהצאן והבקר נמצאים על פי רוב בשדות, ואי אפשר לשמרם כמו ששומרים הדברים בתוך היישוב וקל לגנוב אותם, ובמידה שיותר קל לעשות את העבירה החמירו בעונשה, כדי שיימנעו מלעשותה. בבקר החמירו יותר מבצאן, כי הבקר רועים מפוזרים שלא כצאן הרועים יחד, ויותר קל לגנוב שור מאשר כבשה, ועל כן החמירו בשור, אם מכר או שחט, יותר מאשר בכבשה. ובמכילתא משפטים פרשה יב ובתוספתא בבא קמא פרק ז הלכה ג, נמסרו טעמים אחרים שהובאו גם בגמרא בבא קמא עט: למה החמירו בשור מבשה, רבי מאיר אומר משום שהשור עובד בשדה, והגנב ביטלו ממלאכתו. "שור שיש לו מלאכה משלם חמישה, שה שאין לו מלאכה משלם ארבעה", ורבי יוחנן בן זכאי מסביר, מפני כבוד הבריות, שה הוא נושא על כתפו ומתבזה, ושור הולך מעצמו.

22 **ז. אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה[39] שֶׁגָּנְבוּ - חַיָּבִין[40]**
23 **לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[41].**
24 **הָיְתָה אִשֶּׁת אִישׁ שֶׁאֵין לָהּ לְשַׁלֵּם[42] - הֲרֵי הַכֶּפֶל[43]**
25 **עָלֶיהָ חוֹב עַד שֶׁתִּתְגָּרֵשׁ אוֹ יָמוּת בַּעְלָהּ, וּבֵית דִּין**
26 **נִפְרָעִים מִמֶּנָּה[44].**

39) בין איש ובין אשה, דין אחד לשניהם. 40) השווה הכתוב אשה לאיש לכל דינין שבתורה. 41) או תשלומי ארבעה וחמישה. 42) שהרי מעשי ידיה לבעלה, ואם יש לה נכסים, הרי פירותיהם לבעלה. 43) אבל הגניבה עצמה, אם היא בידה או ביד בעלה מוציאים ממנה. 44) מהנכסים שלה.

27 **ח. קָטָן[45] שֶׁגָּנַב - פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל[46], וּמַחֲזִירִין לוֹ[47]**
28 **דָּבָר הַגָּנוּב מִמֶּנּוּ. וְאִם אִבְּדוֹ - אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם אַף**
29 **הַקֶּרֶן, וַאֲפִלּוּ לְאַחַר שֶׁהִגְדִּיל[48].**

45) לפני שהגיע לגיל י"ג שנה ויום אחד וצמחו לו שתי שערות במקומות ידועים בגופו. 46) שקטן איננו בר עונשין, כי אין בו דעת ואינו אחראי למעשיו (שם לט.). 47) לבעל הגניבה. 48) כי בשעה שגנב לא נתחייב כלל, מה שאין כן באשת איש שחייבת לשלם, אלא שאי אפשר היה לגבות ממנה לפני שנתגרשה או שנתאלמנה, וכן עבד שנשתחרר, ראה הלכה ט.

1 **ט. הָעֶבֶד שֶׁגָּנַב - פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל[49], וּבְעָלָיו פְּטוּרִין.**
2 **שֶׁאֵין אָדָם חַיָּב עַל נִזְקֵי עֲבָדָיו, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן**
3 **מָמוֹנוֹ[50], מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן דַּעַת וְאֵינוֹ יָכוֹל לְשָׁמְרָן;**
4 **שֶׁאִם יַכְעִיסֶנּוּ רַבּוֹ, יֵלֵךְ וְיַדְלִיק גָּדִישׁ[51] בְּאֶלֶף דִּינָר**
5 **וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה מִשְּׁאָר נִזְקִין. נִשְׁתַּחְרֵר הָעֶבֶד - חַיָּב**
6 **לְשַׁלֵּם[52] אֶת הַכֶּפֶל.**

49) כי אין לו כסף לשלם, כי כל מה שקנה עבד, קנה רבו. 50) ואדם אחראי לנזקי ממונו. 51) כדי לחייב את רבו לשלם. טעם זה מובא בגמרא שם. 52) כדין אשה שנתגרשה, כי הפטור הקודם בא רק משום שלא היו לו נכסים, משנה שם פז.

7 **י. רָאוּי לְבֵית דִּין לְהַכּוֹת אֶת הַקְּטַנִּים[53] כְּפִי כֹּחַ**
8 **הַקָּטָן עַל הַגְּנֵבָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ רְגִילִין בָּהּ. וְכֵן אִם**
9 **הִזִּיקוּ שְׁאָר נִזְקִין. וְכֵן מַכִּין אֶת הָעֲבָדִים שֶׁגָּנְבוּ אוֹ**
10 **שֶׁהִזִּיקוּ מַכָּה רַבָּה[54], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ רְגִילִין לְהַזִּיק.**

53) אף על פי שהם פטורין מן הדין. 54) מפני שהם גדולים ויכולים לעמוד במכה רבה בלי לפגום בבריאותם ובכושר עבודתם ומפני שיש בהם דעת ועושים זאת מתוך כוונת זדון. [ואפילו לדעת האומרים שאין בית דין מצווים להרחיק את הקטן מעבירה, זה נאמר רק במצוות שבין אדם למקום, אבל במצוות שבין אדם לחבירו מוטל על בית הדין להרחיק את הקטנים מלהזיק לאחרים (מגיד משנה)].

11 **יא. הָיְתָה הַגְּנֵבָה בְּיַד הַגַּנָּב וְהִשְׁבִּיחָה מֵאֵלֶיהָ, כְּגוֹן**
12 **כִּבְשָׂה שֶׁיָּלְדָה[55] וּגְזָזָהּ - מְשַׁלֵּם אוֹתָהּ וְאֶת גִּזּוֹתֶיהָ**
13 **וְאֶת וְלָדוֹתֶיהָ[56]. וְאִם אַחַר יֵאוּשׁ[57] יָלְדָה וּגְזָזָהּ -**
14 **מְשַׁלֵּם כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה[58]. הוֹצִיא עָלֶיהָ הוֹצָאָה**
15 **וְהִשְׁבִּיחָה, כְּגוֹן שֶׁפִּטְּמָהּ - הֲרֵי הַשֶּׁבַח שֶׁל גַּנָּב[59]**
16 **אֲפִלּוּ לִפְנֵי יֵאוּשׁ. וּכְשֶׁמַּחֲזִיר הַגְּנֵבָה עִם הַכֶּפֶל -**
17 **נוֹטֵל הַשֶּׁבַח[60] מִן הַבְּעָלִים, אוֹ מְחַשְּׁבִים לוֹ מִן**
18 **הַכֶּפֶל[61].**

55) משנה שם צג: בדין הגזלן, וגנב דינו כגזלן לעניין זה. 56) כשהייתה מעוברת וטעונה צמר בשעת הגניבה. דעת רבינו, שאין זה שינוי מעשה גמור, ואין הגנב קונה אותה, ולא את הוולד ולא את הצמר. 57) הבעלים חדלו מלקוות להחזרת הדבר הנגנב. רבינו מפרש את הכלל במשנה זו, האומר: "כל הגזלנים משלמים כשעת הגזילה", שמדובר לאחר ייאוש. 58) אם הייתה מעוברת או טעונה, משלם דמי מעוברת או טעונה, והוולד והצמר של גנב. אבל אם נתעברה ונטענה אצל הגנב, וילדה וגזזה מחזירה כמו שהיא עכשיו. 59) טענת הגנב "אנא פטימנא ואת שקלת"? פירוש: אני אפטם ואתה תקח?! (שם). 60) תוספת מחיר הבהמה לאחר הפיטום. 61) מנכים לו דמי השבח מן הכפל ומשלם את המותר.

19 **יב. הַגְּנֵבָה עַצְמָהּ שֶׁהִיא בְּיַד הַגַּנָּב[62] וְלֹא נִשְׁתַּנִּית -**
20 **חוֹזֶרֶת לִבְעָלֶיהָ[63] בֵּין לִפְנֵי יֵאוּשׁ בֵּין לְאַחַר יֵאוּשׁ[64];**
21 **אֶלָּא שֶׁאַחַר יֵאוּשׁ הַשֶּׁבַח לַגַּנָּב[65], כְּמוֹ שֶׁבְּאַרְנוּ[66].**
22 **נִשְׁתַּנִּית הַגְּנֵבָה בְּיַד הַגַּנָּב[67] - קְנָאָהּ[68] וְקָנָה שִׁבְחָהּ**
23 **אֲפִלּוּ לִפְנֵי יֵאוּשׁ, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא דָּמִים[69].**

62) ולא העבירה לרשות אחר. 63) כמו שכתוב "והשיב את הגזילה אשר גזל" (ויקרא ה, כג), ודרשו רבותינו: אם כעין שגזל (שלא נשתנתה) יחזיר (שם סו.). ודין הגניבה כדין הגזילה. 64) כדעת רב יוסף שם, שאמר, "יאוש אינו קונה ואפילו מדרבנן", ועל כן עליו להחזיר את הגניבה עצמה. 65) והבעלים ישלמו לגנב את דמי השבח. 66) בהלכה הקודמת. 67) כגון הגוזל עצים ועשאן כלים, צמר ועשאן בגדים. 68) כדעת רבה, ששינוי קונה (שם). 69) ואינו חייב להחזיר את הגניבה עצמה, אפילו היא ביד הגנב, כי שינוי מעשה בלבד, אף בלי יאוש, קונה.

24 **יג. גָּנַב כְּחוּשָׁה[70] וְהִשְׁמִינָה[71], אוֹ שְׁמֵנָה וְהִכְחִישָׁה[72]**
25 **- מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל אוֹ תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[73]**
26 **כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה[74]. גָּנַב טָלֶה[75] וְנַעֲשָׂה אַיִל, עֵגֶל וְנַעֲשָׂה**
27 **שׁוֹר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה[76]. טָבְחוֹ**
28 **אוֹ מְכָרוֹ אַחַר שֶׁהִגְדִּיל - נַעֲשָׂה שִׁנּוּי[77] בְּיָדוֹ וְקָנָהוּ,**
29 **וְשֶׁלּוֹ הוּא טוֹבֵחַ וְשֶׁלּוֹ הוּא מוֹכֵר, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם**
30 **תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.**

70) בהמה כחושה, ברייתא שם סה. 71) הגנב פטמה. 72) הגנב הכחישה על ידי עבודה יתירה (שם). 73) אם שחטה או מכרה. 74) במקרה שהגנב פיטמה יכול הוא לטעון: "אני פטמתי ואתה תקח"?! שם. ובמקרה שהכחישה, אומרים: "מה לי קטלה כולה מה לי קטלא פלגא"? פירוש: אין הבדל בין הרגה לגמרי או הרגה במקצת, כלומר הכחישה, וכשם כשהרגה ממש משלם כשעת הגניבה, כך גם בהכחישה. 75) כבשה צעירה. 76) שם סה: הטעם הוא, שכפל הוא חייב על הגניבה, ובשעת הגניבה היה זה טלה. 77) אף על פי שזה בא מאליו ולא על ידי מעשה.

31 **יד. גָּנַב בְּהֵמָה אוֹ כְּלִי[78] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וּבִשְׁעַת הַגְּנֵבָה**
32 **הָיָה שָׁוֶה אַרְבָּעָה, וְעַכְשָׁו בִּשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין שָׁוֶה**
33 **שְׁנַיִם - מְשַׁלֵּם קֶרֶן כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה[79], וְתַשְׁלוּמֵי כֶּפֶל**
34 **אוֹ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה כִּשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין[80]. הָיָה שָׁוֶה**
35 **בִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה שְׁנַיִם, וּבִשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין אַרְבָּעָה:**
36 **אִם שָׁחַט אוֹ מָכַר אוֹ שִׁבֵּר הַכְּלִי[81] אוֹ אִבְּדוֹ - מְשַׁלֵּם**
37 **תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל אוֹ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה כִּשְׁעַת הַעֲמָדָה**
38 **בַּדִּין[82]; וְאִם מֵתָה הַבְּהֵמָה אוֹ אָבַד הַכְּלִי מֵאֵלָיו -**
39 **מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה[83].**

78) שאין בו תשלומי ארבעה וחמישה. 79) ואינו יכול להחזיר את הבהמה עצמה ולהגיד: "הרי שלך לפניך" (דעת

רב שם). וטעמו, שהתורה אמרה בגניבה "חיים ... ישלם" (שמות כב, ג) "אחייה לקרן כעין שגנב", כלומר אם מחיר הקרן ירד, ישלם הגנב כעין שגנב. 80) דעתו של רב שם, בשעה שבית הדין מחייב אותו לשלם כפל או ד' וה' יש לחשב לפי מחיר הגניבה באותה שעה, כי הריהי הוזלה ברשות הבעלים. 81) מקביל לשחט בבעל חי. 82) זה כולל גם את הקרן, שמשלם כשעת העמדה בדין, כי הגניבה שייכת לבעלים, ואם נתייקרה, הרווח לבעלים. זה דומה להשביחה מאליה, שהרווח לבעלים, ראה למעלה הלכה יא. 83) החיוב בא רק על הגניבה, לכן מחייבים אותו לשלם כשעת הגניבה, מה שאין כן במקרה הקודם, שחייב על שעה שמכר או שבר הכלי.

1 **טו. מִי שֶׁגָּנַב כְּלִי וְשִׁבְּרוֹ אוֹ פִּחֲתוֹ[84], אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ**
2 **נִפְחַת מֵאֵלָיו - אֵין שָׁמִין לוֹ הַפְּחָת[85], אֶלָּא רוֹאִין**
3 **כַּמָּה הָיָה שָׁוֶה אוֹתוֹ הַכְּלִי וּמְשַׁלֵּם לַבְּעָלִים שְׁנַיִם**
4 **בְּדָמָיו, וְהַכְּלִי הַשָּׁבוּר יִהְיֶה לַגַּנָּב. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא**
5 **בָּזֶה. וְאִם רָצוּ הַבְּעָלִים לִטֹּל הַכְּלִי הַשָּׁבוּר וִישַׁלֵּם**
6 **לָהֶם הַפְּחָת[86] וְהַכֶּפֶל - שׁוֹמְעִין לָהֶם[87].**

84) קלקלו. 85) אין מוסרים את הכלי השבור או הנפחת לבעלים ומשלימים בכסף את ההבדל בין מחיר הכלי השבור למחירו לפני שבירתו. זוהי דעת שמואל (שם יא.), שאמר: "אין שמין לגנב" מכוונים לכל תשלומי הגנב, כלומר לא רק לקרן, אלא גם לכפל (שלא כדעת הראב"ד כאן, וראה ירושלמי שם). 86) הפרש בין מחיר כלי שלם לבין מחיר הכלי השבור. 87) כי לטובת הבעלים נאמר הדין שלמעלה, ולכן אם הבעלים מוותרים או מעדיפים שיישאר בידם הכלי המקולקל, שומעים להם.

7 **טז. הַגַּנָּב שֶׁגָּנַב וְטָבַח אוֹ מָכַר לִפְנֵי יֵאוּשׁ בְּעָלִים,**
8 **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קָנָה לוֹקֵחַ[88] וַהֲרֵי הַגְּנֵבָה חוֹזֶרֶת**
9 **בְּעַצְמָהּ[89] מִיַּד הַלּוֹקֵחַ - הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי**
10 **אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[90]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם טָבַח אוֹ מָכַר**
11 **לְאַחַר יֵאוּשׁ[91] שֶׁהוּא מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה**
12 **וַחֲמִשָּׁה, שֶׁהֲרֵי הוֹעִיל בְּמַעֲשָׂיו[92] וְקָנָה הַלּוֹקֵחַ[93].**

88) כי שינוי רשות בלי ייאוש אינו קונה. 89) ולא הועיל מעשה הגנב, וכאילו לא מכר. 90) כי התורה מחייבת ארבעה וחמישה על עצם המכירה, והרי מכר (דעת רב נחמן שם). 91) כדעת ר' יוחנן, רב נחמן ורב ששת שם, ואין אומרים שלו הוא טובח, שלו הוא מוכר, כי ייאוש בלבד אינו קונה. 92) ומכירתו קיימת, אפילו גילו את הגניבה ביד הקונה. 93) ואין מחזירים את הגניבה לבעלים. [בטביחה החידוש הוא החיוב לאחר ייאוש. שאין אנו אומרים: "שלו הוא טובח", ובמכירה חידושו - החיוב לפני ייאוש אף על פי שלא הועילה כלום, כי שינוי רשות לבד אינו קונה. כל מה שנאמר כאן במקרה של לפני יאוש משתייך איפוא לדין מכירה, והמלה טבח מתוך שיגרה נאמרה שם ואין בה ניגוד לדין].

13 **יז. הַגּוֹנֵב מִגַּנָּב אַחֵר[94], אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ**
14 **הַבְּעָלִים[95] - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, וְאִם טָבַח**
15 **וּמָכַר - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה לַגַּנָּב**
16 **הָרִאשׁוֹן; שֶׁהֲרֵי דִּין הַבְּהֵמָה הַזֹּאת לַחֲזֹר בְּעֵינֶיהָ[96]**
17 **לַבְּעָלִים וְלֹא קְנָאָהּ הַגַּנָּב[97]. וְלַבְּעָלִים אֵינוֹ מְשַׁלֵּם[98]**
18 **הַכֶּפֶל אוֹ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא גְּנָבָהּ**
19 **מֵרְשׁוּתָן[99].**

94) גנב ראשון גנבה מבעל הבית, וגנב שני גנבה מגנב ראשון. 95) וכל שכן כשלא נתייאשו הבעלים. 96) היא עצמה ולא דמיה. 97) כי יאוש בלבד אינו קונה, ושינוי הרשות מבית הבעלים לבית הגנב אפילו עם יאוש אינו קונה אלא כשיצאה הגניבה מרשות הגנב לרשות אחרת, ואפילו לדעת רבינו לקמן פרק ה הלכה ג ובהלכות גזילה פרק ב הלכה ג, ששינוי רשות ואחר כך יאוש קונה. 98) אף על פי שהבהמה היא של הבעלים. 99) והתורה אמרה: "וגונב מבית האיש" (שמות כב, ו) ולא מבית הגנב (משנה בבא קמא סב: וגמרא סז).

20 **יח. גָּנַב וְטָבַח, וּבָא גַּנָּב אַחֵר וְגָנַב - הַגַּנָּב הָאַחֲרוֹן**
21 **מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל לַגַּנָּב הָרִאשׁוֹן, שֶׁהֲרֵי קָנָה**
22 **בְּשִׁנּוּי מַעֲשֶׂה[100], וְגַנָּב הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי**
23 **אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. גָּנַב וּמָכַר, וּבָא אַחֵר וְגָנַב מִן**
24 **הַלּוֹקֵחַ: אִם נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים - הֲרֵי הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם**
25 **תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, וְהַגַּנָּב הַשֵּׁנִי מְשַׁלֵּם**
26 **תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל[101]; וְאִם לֹא נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים - אֵין**
27 **הָאַחֲרוֹן מְשַׁלֵּם אֶלָּא קֶרֶן בִּלְבַד[102].**

100) על ידי השחיטה, ושינוי מעשה בלבד, אפילו בלי ייאוש קונה, שם. 101) לקונה, שקנה בייאוש ובשינוי רשות, ואין הבדל אם הייאוש היה כבר לפני המכירה, או בא רק לאחר המכירה, כשהייתה כבר בידי הקונה, לפי דעת רבינו לקמן פרק ה הלכה ג ובהלכות גזילה שם. 102) כי הלוקח לא קנה.

יום שישי כ"ג כסלו ה'תשע"ז

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) נתבאר בו מהות בעלי הגניבה ומהות הדבר, ואם הועתקה הגניבה לרשות הקדש, ומהות הטביחה והמכירה וכיוצא בזה.

28 **א. הַגּוֹנֵב אֶת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ שֶׁגָּנַב נִכְסֵי הֶקְדֵּשׁ[2]**
29 **- אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא הַקֶּרֶן בִּלְבַד[3]; שֶׁנֶּאֱמַר: יְשַׁלֵּם**
30 **שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ. וְלֹא לְהֶקְדֵּשׁ[4], לְרֵעֵהוּ - וְלֹא**
31 **לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[5]. וְכֵן הַגּוֹנֵב קָדָשִׁים מִבֵּית בַּעְלֵיהֶן,**
32 **בֵּין קָדְשֵׁי קָדָשִׁים[6] בֵּין קָדָשִׁים קַלִּים[7], בֵּין קָדָשִׁים**
33 **שֶׁאֵין הַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּתָן[8] בֵּין קָדָשִׁים**
34 **שֶׁהַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּתָן[9] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן**
35 **הַכֶּפֶל וּמִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְגֵנַב**
36 **מִבֵּית הָאִישׁ - וְלֹא מִבֵּית הֶקְדֵּשׁ[10].**

2) נכסים השייכים לבית המקדש, כלומר קדשי בדק הבית. 3) אבל לא כפל וארבעה וחמשה. [רבינו עוסק כאן בדיני

כפל וארבעה וחמשה, אבל לא בדיני מעילה שמקומם בהלכות מעילה, ולכן לא הזכיר כאן תשלום החומש וקרבן האשם. ראה ראב"ד]. 4) בבא־מציעא נז: 5) במכילתא משפטים פרשה טו סימן קנג: "ולא לאחרים". 6) כגון עולה, חטאת ואשם, שאין הזר אוכל מהם. 7) כגון שלמים ותודה, שהבעלים אוכלים את בשרם. 8) שאם אבדו אין הבעלים חייבים להביא אחרים, כגון שאמרו על בהמה מסויימת הרי זו עולה או שלמים. 9) כגון שאמר הרי עלי עולה או שלמים, ואם הקרבן הלך לאיבוד חייבים הבעלים להביא קרבן אחר, וההפסד אינו של הקדש אלא של הבעלים. בכל זאת, לענין כפל נחשב הקרבן לא לממון בעלים אלא לנכסי הקדש, והגנב פטור מן הכפל. מחלוקת רבי שמעון וחכמים, ופסק כחכמים (בבא־קמא עד:). 10) "בית" משמע רשותו, וקדשים אפילו כשהם נמצאים עדיין בבית המקדיש, רשות הקדש עליהם.

1 **ב. וְכֵן הַגּוֹנֵב עֲבָדִים[11] וּשְׁטָרוֹת וְקַרְקָעוֹת[12] - אֵינוֹ**
2 **מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל. שֶׁלֹּא חִיְּבָה הַתּוֹרָה הַכֶּפֶל אֶלָּא**
3 **בְּמִטַּלְטְלִין שֶׁגּוּפָן מָמוֹן[13], שֶׁנֶּאֱמַר: עַל שׁוֹר עַל**
4 **חֲמוֹר עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה[14]; אֲבָל הָעֲבָדִים הֵקִּשּׁוּ**
5 **לְקַרְקָעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם לִבְנֵיכֶם[15],**
6 **וְהַשְּׁטָרוֹת אֵין גּוּפָן מָמוֹן.**

11) בבא־קמא סב: בבא־מציעא נו: 12) כגון משיג גבול רעהו, כלומר מעביר את הגדר המפרידה לתוך קרקע חבירו. 13) מה־שאין־כן שטר, שאף שמטלטלין הוא, אבל אין גופו ממון אלא משמש עדות לממון. 14) כל אלה דוגמאות של מטלטלין הן. 15) והמשך הפסוק הוא "לרשת אחוזה", ושם אחוזה לא נמצא בתנ"ך אלא על קרקע ולא על מטלטלין. השווה ספרא לפרשת בהר סימן פח.

7 **ג. הַגּוֹנֵב פֶּטֶר חֲמוֹר[16] שֶׁל חֲבֵרוֹ קֹדֶם שֶׁיִּפְּדֶה[17] -**
8 **מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל לַבְּעָלִים; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ**
9 **עַכְשָׁו שֶׁלּוֹ[18], רָאוּי לִהְיוֹתוֹ לוֹ[19] אַחַר שֶׁיִּפְּדֶה.**

16) הוולד הבכור לאמו החמורה אם הוא זכר (בכורות יא.). 17) בשה שצריך לתתו לכהן, ככתוב (שמות ל-, כ) ופטר חמור תפדה בשה. 18) שאסור לו להשתמש בפטר חמור לפני שנפדה. 19) על כן נחשב לממון בעלים. טעם זה מובא בגמרא שם.

10 **ד. הַגּוֹנֵב[20] טְבָלוֹ[21] שֶׁל חֲבֵרוֹ וַאֲכָלוֹ[22] - מְשַׁלֵּם לוֹ**
11 **דְּמֵי טְבָלוֹ[23]. וְכֵן אִם גָּנַב חֶלְבּוֹ[24] וַאֲכָלוֹ[25] - מְשַׁלֵּם**
12 **לוֹ דְּמֵי חֶלְבּוֹ[26].**

20) קידושין נח: 21) תבואה ופירות שעדיין לא הפרישו מהם תרומה ומעשר. 22) ומתחייב בנפשו. 23) כרבי, ולא כר' יוסי בן יהודה האומר שמשלם רק דמי חולין שבו. ואין אומרים "קם ליה בדרבה מניה", כלומר שעונש מיתה יבטל את תשלום הממון. והטעם הוא, מכיון שאין כאן עונש מיתת בית־דין אלא מיתה בידי שמים (טבל) וכרת (חלב). ורבינו פסק כחכמים (כתובות ל.), שמיתה בידי שמים וכרת אינם פוטרים מממון (ראה לקמן פרק ג הלכה ב). ואפילו כשהתרו בו למלקות ולקה, אין אומרים כאן "אינו לוקה ומשלם", מכיון שחיוב הממון וחיוב מלקות אינם באים כאחד. חיוב ממון בא מיד עם הגניבה, ועונש מלקות בא רק עם האכילה. 24) כתובות ל: 25) שחייב כרת. 26) "שכבר נתחייב בגניבה קודם שבא לידי איסור חלב", שם. וזקוקים אנו לשני הטעמים, מפני שישנה אפשרות שהגניבה ועונש הכרת יבואו בבת אחת (ראה שם לא.) ומשלם גם כפל (ראב"ד ומגיד־משנה).

13 **ה. גָּנַב תְּרוּמָה[27] מִבְּעָלֶיהָ הַיִּשְׂרְאֵלִים שֶׁהִפְרִישׁוּהָ[28]**
14 **- אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל; שֶׁאֵין לָהֶם בָּהּ אֶלָּא**
15 **טוֹבַת הֲנָאָה[29], וְטוֹבַת הֲנָאָה אֵינוֹ מָמוֹן[30].**

27) חלק מן התבואה שהבעלים חייבים להפריש ולתת לכהן. 28) ועדיין לא מסרוה לכהן. 29) שרשאים למסור לכל כהן שירצו. 30) כדעת עולא, וכמסקנת הגמרא בקידושין נח. ולכן אין התרומה ממון בעלים, ופטור מתשלומי הכפל.

16 **ו. הַגּוֹנֵב מִשֶּׁל אָבִיו[31] וְטָבַח אוֹ מָכַר וְאַחַר כָּךְ מֵת**
17 **אָבִיו - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[32]; וְאִם מֵת**
18 **אָבִיו[33] וְאַחַר כָּךְ טָבַח אוֹ מָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי**
19 **כֶּפֶל, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[34]. גָּנַב**
20 **וְטָבַח אוֹ מָכַר וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישׁ[35] - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי**
21 **אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; וְאִם הִקְדִּישׁ וְאַחַר כָּךְ טָבַח אוֹ**
22 **מָכַר[36], אַף עַל פִּי שֶׁהִקְדִּישׁוֹ קָדָשִׁים קַלִּים[37] -**
23 **מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה**
24 **וַחֲמִשָּׁה[38]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[39] כְּשֶׁהִקְדִּישׁ אַחַר**
25 **יֵאוּשׁ[40]; אֲבָל אִם הִקְדִּישׁ לִפְנֵי יֵאוּשׁ - אֵינוֹ קָדוֹשׁ[41],**
26 **וְאִם טָבַח אוֹ מָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה**
27 **וַחֲמִשָּׁה.**

31) משנה בבא־קמא ע. 32) משלם לאחיו את חלקם בתשלומי ארבעה וחמשה שהוא חייב. ואף־על־פי שאמרה התורה "חמשה בקר ישלם" (שמות כא, לז), ולאחיו ישלם פחות מזה - לאחר ניכוי חלקו הוא - בכל זאת חייב (שם עא:). 33) לאחר הגניבה, משנה שם עד: 34) כי בשעה שמכר או שחט היה לו חלק בבהמה, והמכירה או השחיטה לא היתה כולה באיסור, והתורה מחייבת בתשלומי ד' וה' רק אם היתה כולה באיסור (שם עב.). 35) משנה שם ע. 36) משנה שם עד: 37) כגון לקרבן שלמים, שהמקדיש אוכל את בשרו. 38) כי שחט או מכר משל הקדש, שאין בו תשלומי ד' וה', ראה למעלה הלכה א. 39) שאינו משלם תשלומי ד' וה'. 40) שקנאו ההקדש ביאוש ושינוי רשות, וכאשר שחט - של הקדש שחט. 41) שם סח:

28 **ז. הִקְדִּישׁוּ הַבְּעָלִים[42] וְהוּא בְּבֵית הַגַּנָּב[43] - אֵינוֹ**
29 **קָדוֹשׁ[44], לְפִי שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתָן[45], וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא**
30 **נִתְיָאֲשׁוּ; וְאִם טָבַח אוֹ מָכַר[46] אֲפִלּוּ אַחַר הֶקְדֵּשָׁן -**
31 **מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[47].**

42) גמרא שם. 43) החפץ שהקדישו נמצא בבית הגנב. 44) אף־על־פי שהחפץ שייך למקדיש. 45) כדעת רבי יוחנן שאמר: "גזל ולא נתייאשו הבעלים שניהן אינן יכולין

להקדיש, זה לפי שאינו שלו, וזה לפי שאינו ברשותו", שם. 46) הגנב. 47) לבעלים, כי הבהמה עדיין שייכת להם.

ח. הַשּׁוֹחֵט[48] וְנִתְנַבְּלָה[49] בְּיָדוֹ, וְהַנּוֹחֵר[50] וְהַמְעַקֵּר[51] - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל בִּלְבַד[52]; אֲבָל אִם שָׁחַט לִרְפוּאָה אוֹ לִכְלָבִים[53], אוֹ שֶׁנִּמְצֵאת טְרֵפָה[54], אוֹ שֶׁשְּׁחָטוֹ בָּעַזָּרָה[55] - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. אַף עַל פִּי שֶׁחֵלְּקוּ בְּעַזָּרָה אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, הוֹאִיל וְאִסּוּרָן מִדִּבְרֵיהֶם[56] - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[57].

48) משנה שם, עח: 49) נפסלה השחיטה. 50) ממיתה במכשיר חד, כגון פגיון. רש"י מפרש: "קורעו מנחיריו עד לבו". 51) עוקר את הוושט ואת הקנה במקום לחתכן דרך שחיטה. 52) כי אין זו "טביחה", והתורה אומרת "וטבחו". 53) ואינו מתכוון (משנה שם ע.). 54) לאחר השחיטה ואסורה באכילה, והרי זו שחיטה שאינה ראויה לאכילה. 55) בבית המקדש, ונאסר בהנאה. 56) מדרבנן ולא מן התורה (קדושין נז:). 57) כי כל אלה "שחיטה" הם. הניגוד לדעת רבי שמעון, ששחיטה שאינה ראויה לא שמה שחיטה. [אבל אם היו אסורים בהנאה מן התורה, היה פטור מד' וה' (בבא־קמא עב.)].

ט. וְכֵן הַגּוֹנֵב כִּלְאַיִם[58] הַבָּא מִן הַשֶּׂה וּמִמִּין אַחֵר[59], אוֹ שֶׁגָּנַב טְרֵפָה[60] אוֹ קְטַעַת[61] אוֹ חִגֶּרֶת[62] אוֹ סוֹמָא, אוֹ בֶּהֱמַת הַשֶּׁתָּפִין[63], וְטָבַח וּמָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[64].

58) שם עז: 59) כגון כבשה ותיש, ובתשלומי ד' וה', אומרת התורה "שה", "וכל מקום שנאמר "שה" אינו אלא להוציא את הכלאים", בכל זאת חייב בכלאים בתשלומי ד' וה', כי לומדים זאת מדרשת הפסוק, שם. 60) ושחט אותה, אף־על־פי שאינה ראויה לאכילה, חייב בתשלומי ד' וה', ראה בהלכה הקודמת. 61) שחתכו לה רגל (שם עח:). 62) נכת רגל. 63) והגנב לא מכר או שחט בהמה שלימה של אדם אחר, וכן בקטעת וחגרת וסומא אין הבהמה כולה בשלימותה. 64) כי מה שגנב מכר או שחט כולו, וכן בשותפים, מכר או שחט את כל חלקו של השותף האחד בבהמה, וכן את כל חלקו של השותף השני, והמכירה או השחיטה כולה באיסור (שם עא: וראה למעלה הלכה ו, ולקמן פרק ג, הלכה י).

י. גָּנַב[65] וְנָתַן לְאַחֵר בְּמַתָּנָה[66], אוֹ שֶׁנָּתַן לְאַחֵר לִטְבֹּחַ[67] וְטָבַח, אוֹ שֶׁנָּתַן לְאַחֵר לִמְכֹּר וּמְכָרָהּ לְאַחֵר; גָּנַב וְהִקִּיף[68], גָּנַב וְהֶחֱלִיף[69], גָּנַב וּפָרַע בְּהֶקֵּפוֹ[70], אוֹ שֶׁשְּׁלָחוֹ סִבְלוֹנוֹת[71] לְבֵית חָמיו - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[72].

65) שם עט. 66) אף־על־פי שכתוב בתורה "ומכרו" - חייב, כי דין המתנה בזה כדין המכירה. 67) עשה אותו שליח. אף־על־פי שבכל התורה כולה אין שליח לדבר עבירה, והעבירה שהשליח עושה אינה נזקפת על חשבון השולח, כאן יש שליח לדבר עבירה, ואם השליח שוחט כאילו הגנב שחט, ולמדו זאת בגמרא שם בהיקש. 68) מכר באשראי, אף־על־פי שעדיין לא קיבל כסף, מכירה היא וכאילו קיבל כסף. 69) את הבהמה בנכס אחר, דינו כאילו מכר וקיבל כסף. 70) שקיבל הגנב סחורה באשראי ופרע לו בבהמה זו, הרי זו כמכירה. 71) מתנות שהארוס שולח לארוסתו. 72) כי כל אלו דינם כמכירה.

יא. גָּנַב וּמָכַר[73], וְהִקְנָה לַמּוֹכֵר[74] לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם[75], וּבְתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם הֵכַר הַגַּנָּב[76] - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא כֶּפֶל[77]. מְכָרוֹ חוּץ מֵאָחָד מִמֵּאָה שֶׁבּוֹ[78] אוֹ חוּץ מִיָּדוֹ אוֹ רַגְלוֹ[79], כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: שֶׁשִּׁיֵּר בּוֹ דָּבָר הַנִּתָּר עִמּוֹ בִּשְׁחִיטָה[80] - פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[81]; וְאִם מְכָרוֹ חוּץ מִגִּזָּתוֹ אוֹ חוּץ מִקַּרְנָיו - חַיָּב בְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, שֶׁאֵלּוּ אֵינָם נִתָּרִים עִמּוֹ בִּשְׁחִיטָה[82].

73) שם סח. 74) כך בדפוסים ובכ"י. ברם, לפי העניין, תיבת "למוכר" היא ט"ס. 75) שהמכירה תחול רק כעבור שלושים יום. כך מפרש רבינו דברי רב נחמן שם, "שהקנה לו לשלושים יום", ולא כרש"י וכר"ח שפירשו שמכר לתקופה של 30 יום. 76) ועמד בדין, יאמרו לו הדיינים צא תן לו. ראה הלכה טו. 77) כי הבהמה חזרה לבעליה לפני שיצאה המכירה לפועל. 78) כלומר, ששייר בו חלק מועט שלא מכר (משנה שם עח:). 79) הדוגמא בברייתא שם. 80) כגון בשרו. כלל זה קבע רב, שם. 81) כי כל דבר שיש לו שייכות להיתר שחיטה, נחשב שיור גם לגבי מכירה, כי התורה כתבה "וטבחו או מכרו", ודמתה מכירה לטביחה. 82) ואין להם שייכות להיתר שחיטה, ועל כן אין זה שיור לגבי מכירה.

יב. גָּנַב וְקָטַע[83] מִמֶּנָּה אֵבָר וְאַחַר כָּךְ מְכָרָהּ[84], אוֹ שֶׁמְּכָרָהּ חוּץ מִמְּלַאכְתָּהּ[85], אוֹ שֶׁמְּכָרָהּ חוּץ מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם[86] - אֵין מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ[87] תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[88].

83) שם עח: 84) זוהי בעיא בגמרא שם, אם חייב בתשלומי ד' וה' או לא. מצד אחד אפשר לומר שהגנב פטור, מכיון שלא מכר כל מה שגנב, ועל כן אין כאן "ומכרו" כולו. אולם מאידך גיסא אפשר לומר, שהתורה הקפידה רק על כך, שהגנב ימכור הכל ולא ישאיר אצלו מאומה, והרי גם בנידון־דידן הוא מכר את הכל, ולא השאיר בבהמה שום דבר שלא מכר, ועל כן יהיה חייב בתשלומי ד' וה'. 85) שכל המלאכה שיעשה הקונה לפני השחיטה תהיה של הגנב. גם זו בעיא שם, אם זו נחשבת לשיור ופטור או לא. 86) שמותר לגנב המוכר לעשות בה מלאכתו. גם זו בעיא שם, אם נחשב לשיור או לא. 87) כי זו בעיא שלא נפתרה, ומספק אין מוציאין. 88) מהטעם הנ"ל, שמספק אין מוציאין. ראה הלכות נזקי ממון פרק ב, הלכה ה־ו.

יג. מְכָרָהּ וְהָיְתָה לוֹ בָּהּ שֶׁתָּפוּת[89] - פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[90].

89) הגנב היה שותף בבהמה שגנב מחבירו שותפו (משנה שם עח:). 90) כי המכירה לא היתה כולה באיסור, ופטור אפילו מחלק חבירו.

יד. שֶׁתָּפִין שֶׁגָּנְבוּ[91]: אִם טָבַח אֶחָד מֵהֶן אוֹ מָכַר מִדַּעַת חֲבֵרוֹ[92] - מְשַׁלְּמִין תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[93]; וְאִם עָשָׂה שֶׁלֹּא מִדַּעַת חֲבֵרוֹ - פְּטוּרִים מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[94], וְחַיָּבִין בְּכֶפֶל[95].

91) שניהם בהמתו של אחד (שם). 92) ובהסכמתו. 93) כי המוכר פעל גם בשם חבירו, והרי כאילו שניהם טבחו או מכרו. 94) חבירו לא שחט ולא מכר, והשותף האחד ששחט פטור, כי אין כאן "וטבחו" כולו בחיוב, כי על חלק חבירו הגנב פטור מתשלומי ד' וה' כדין טובח או מוכר אחר הגנב (ראה למעלה פרק א, הלכה יז). 95) כי שניהם גנבו.

טו. גָּנַב וְעָמַד בַּדִּין[96], וְאָמְרוּ לוֹ הַדַּיָּנִין: צֵא תֵּן לוֹ מַה שֶּׁגָּנַבְתָּ, וְיָצָא וְאַחַר כָּךְ טָבַח אוֹ מָכַר - פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[97]; אָמְרוּ לוֹ: חַיָּב אַתָּה לִיתֵּן לוֹ, וְטָבַח אוֹ מָכַר אַחַר כָּךְ - הֲרֵי זֶה חַיָּב בְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, הוֹאִיל וְלֹא חָתְכוּ הַדִּין עָלָיו וַעֲדַיִן עוֹמֵד הוּא בִּגְנֵבָתוֹ[98].

96) מימרא של רבא (שם סח:). 97) כי "צא תן לו" זהו פסק דין, וחייב מיד להחזיר את הבהמה, ואם לא החזירה אלא שחטה או מכרה הריהו גזלן, וגזלן אינו משלם תשלומי ד' וה', שם. 98) עדיין נחשב הוא גנב על הבהמה, ועל כן אם טבחה או מכרה חייב ד' וה'.

טז. הַגּוֹנֵב[99] בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים[100], הוֹאִיל וְהַגְּנֵבָה עֲדַיִן הִיא בִּרְשׁוּתָם[101] - פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל[102]. וְכֵן אִם טָבַח וּמָכַר שָׁם בִּרְשׁוּתָן - פָּטוּר[103]. וְאִם הִגְבִּיהַּ הַגְּנֵבָה[104] - נִתְחַיֵּב מִשּׁוּם גּוֹנֵב אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא הוֹצִיאָהּ מֵרְשׁוּת הַבְּעָלִים[105]. כֵּיצַד? גָּנַב טָלֶה מִן הַדִּיר, וְהָיָה מוֹשְׁכוֹ וְיוֹצֵא, וּמֵת בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים[106] - פָּטוּר; הִגְבִּיהוֹ אוֹ הוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת הַבְּעָלִים[107] וָמֵת - חַיָּב[108]. נְתָנוֹ שָׁם[109] בְּבֵית הַבְּעָלִים לִכְכוֹרַת בְּנוֹ[110] אוֹ לְבַעַל חוֹבוֹ אוֹ לְשׁוֹמֵר חִנָּם וּלְשׁוֹאֵל[111] לְנוֹשֵׂא שָׂכָר[112] וּלְשׁוֹכֵר[113], וְהָיָה מוֹשְׁכוֹ זֶה שֶׁנִּתַּן לוֹ וָמֵת - פָּטוּר הַשּׁוֹמֵר[114]; הִגְבִּיהוֹ[115] אוֹ שֶׁהוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת בְּעָלִים וָמֵת - חַיָּב הַשּׁוֹמֵר[116] אוֹ בַּעַל הַחוֹב שֶׁנִּתַּן לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁעֲדַיִן לֹא הוֹצִיאוֹ הַגַּנָּב[117] מֵרְשׁוּת בְּעָלָיו.

99) משנה שם עט. 100) בבית או בחצר הבעלים. 101) של הבעלים. 102) "כי הגנב לא יקרא "גנב" עד שיביא אותו הדבר הגנוב לרשותו, ויקנה אותו בדרך מדרכי קניית המטלטלין" (פירוש המשניות לרבינו, שם, וראה גמרא שם). 103) מתשלומי ד' וה', כי אין חיוב טביחה ומכירה במקום שאין חיוב גניבה. 104) קנאה הגנב לחייב עליה משום גניבה. 105) כי הגבהה קונה בכל מקום (קידושין כה.). 106) הטלה מת לפני שהוציאו אותו. 107) לרשותו, או לסמטה. 108) בכפל. 109) הגנב, לפני שהגביהו (המשך המשנה שם). 110) לכהן בחמשה סלעים של פדיון הבן הבכור. 111) המקבל את הבהמה לשימוש תמורת תשלום. 112) המקבל שכר על השמירה. 113) המקבל את הבהמה לשימוש תמורת תשלום. 114) לפי מסקנת הגמרא, שם "פטור" שבמשנה - כוונתו לשומר. והטעם שהוא פטור, מכיון ש"כדרך שתיקנו משיכה בלקוחות, כך תיקנו משיכה בשומרין" (שם), כלומר השומרים אינם קונים את הדבר הניתן להם לשמירה לענין החיובים של כל אחד ואחד מהם, אם לא קנו אותו באחד מן הדרכים שנקנים בהם המטלטלין במקח וממכר. 115) השומר. 116) לשלם לבעלים. 117) והטלה עדיין ברשות הבעלים, ועל כן חייב השומר או בעל החוב לשלם לבעלים קרן וכפל, והגנב פטור מכלום. ומובן שהמדובר כשהשומר ידע שהטלה גנוב (מגיד־משנה). ורש"י פירש אחרת.

יז. הָיָה הָעֵדֶר בַּיַּעַר[118] - כֵּיוָן שֶׁהִכִּישׁ אֶת הַבְּהֵמָה[119] וּטְמָנָהּ[120] בְּתוֹךְ הָאִילָנוֹת וְהָעֵצִים חַיָּב בְּתַשְׁלוּמֵי כֶּפֶל[121]; וְאִם טְבָחָהּ אוֹ מְכָרָהּ שָׁם[122] - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[123].

118) מימרא של רבי אלעזר שם עט: 119) במקל והלכה מחמתו, והרי זה כמשיכה. 120) לשם גניבה. 121) אף־על־פי שלא גנב אותה במו ידיו, חייב כגנב, מכיון שקנה אותה (לענין חיוב) על־ידי המשיכה. 122) ולא העביר אותה לרשותו לפני המכירה. 123) כשם שנתחייב על הגניבה, כך נתחייב על הטביחה והמכירה.

יח. גָּנַב בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים[124], וְאַחַר שֶׁיָּדְעוּ[125] שֶׁנִּגְנְבָה הוֹצִיאָהּ וּטְבָחָהּ אוֹ מְכָרָהּ חוּץ מִרְשׁוּתָן[126]; אוֹ שֶׁגָּנַב וְהוֹצִיא חוּץ מֵרְשׁוּתָן, וְטָבַח אוֹ מָכַר בִּרְשׁוּתָן[127] - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.

124) משנה שם, עט. 125) הבעלים. ואם לא נודע לבעלים לפני שהוציאוה מרשותו, הרי קנאה הגנב כשהוציאה מרשותו, ואין זה גניבה ברשות הבעלים. 126) כשהוציאה מרשותם קנאה, וחייב בד' וה'. 127) חייב ד' וה', אע"פ שמכר בשעה שנמצאה ברשות הבעלים, כי משעה שהוציא אותה קנאה.

יום שבת קודש כ"ד כסלו ה'תשע"ז

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) נתבארו בו דיני הגונב והטובח והמוכר והוא מתחייב במלקות או במיתה. ודין הודאת הגנב, בין שבאו עדים בין שלא באו, ודין גביית בית הדין מנכסי הגנב.

א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת נַעֲרָה[2], שֶׁכָּל הָעוֹשֶׂה עֲבֵרָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֹנֶשׁ מִיתַת בֵּית דִּין[3] וְתַשְׁלוּמִין[4] - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם[5], אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה שׁוֹגֵג[6]. וְהָעוֹשֶׂה עֲבֵרָה שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהּ מַלְקוּת וְתַשְׁלוּמִין - לוֹקֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם, שֶׁאֵין אָדָם לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם[7]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה שׁוֹגֵג[8]

1 **אוֹ לֹא הִתְרוּ בּוֹ[9] - מְשַׁלֵּם וְאֵינוֹ לוֹקֶה[10]. בַּמֶּה דְּבָרִים**
2 **אֲמוּרִים?[11] שֶׁנִּתְחַיֵּב בְּתַשְׁלוּמִין עִם עָוֹן מִיתַת בֵּית**
3 **דִּין כְּאַחַת[12], אוֹ שֶׁנִּתְחַיֵּב תַּשְׁלוּמִין וּמַלְקוּת בְּבַת**
4 **אַחַת; אֲבָל אִם נִתְחַיֵּב בְּתַשְׁלוּמִין וְאַחַר כָּךְ נִתְחַיֵּב**
5 **בְּמִיתַת בֵּית דִּין אוֹ בְּמַלְקוּת, אוֹ שֶׁנִּתְחַיֵּב מַלְקוּת אוֹ**
6 **מִיתַת בֵּית דִּין וְאַחַר כָּךְ נִתְחַיֵּב בְּתַשְׁלוּמִין[13] - הֲרֵי**
7 **זֶה לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם וָמֵת[14].**

2) פרק א, הלכה יג. 3) שאם עשה את העבירה במזיד חייב עליה מיתה בבית־דין. 4) כגון שגנב וטבח בשבת, פטור מתשלומי ארבעה וחמשה, מכיוון שחייב מיתה על הטביחה בשבת. 5) שהמחוייב מיתה פטור מן התשלומים, כמו שכתוב: "ולא יהיה אסון ענוש יענש" (שמות כא, כב), ופירשו חכמים שמשלם דמי הוולדות. משמע שאם היה אסון - האשה מתה - פטור מדמי הוולדות (כתובות לה.). 6) ופטור ממיתה, בכל זאת פטור גם מתשלומים - כי כתוב בתורה: "ומכה נפש בהמה ישלמנה" "ומכה אדם יומת" (ויקרא כד, יח, כא), כשם שבמכה בהמה אין הבדל בין מזיד לשוגג, ובשניהם חייב ממון; כך במכה אדם אין הבדל בין מזיד לשוגג, ובשניהם פטור מממון (גמרא שם). 7) "כדי רשעתו" - משום רשעה אחת אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות, וסמיך ליה "ארבעים יכנו", כלומר שאם יש שתי רשעיות, מחייבים אותו מלקות בלבד (כתובות לב. ולב: והל' נערה פרק א, הלכה יא). 8) שפטור ממלקות. 9) שני עדים, שעל עבירה זו חייב מלקות, אף־על־פי שהיה מזיד. 10) כדעת רבי יוחנן, שחייבי מיתות הקישה התורה ל"מכה בהמה", ולא חייבי מלקיות (כתובות שם). 11) שפטור מתשלומים. 12) שחיוב מיתה וחיוב ממון באים יחד. 13) כגון היוצא ליהרג וחבל באחרים (ערכין ו:). 14) לוקה ומשלם, או משלם ומת (כתובות לא.).

8 **ב. כֵּיצַד?[15] זָרַק חֵץ בְּשַׁבָּת[16] מִתְּחִלַּת אַרְבַּע לְסוֹף**
9 **אַרְבַּע[17], וְקָרַע בֶּגֶד חֲבֵרוֹ[18] בַּהֲלִיכָתוֹ[19]; אוֹ שֶׁהִדְלִיק**
10 **גְּדִישׁ חֲבֵרוֹ בְּשַׁבָּת[20]; אוֹ שֶׁגָּנַב כִּיס בְּשַׁבָּת[21], וְהָיָה**
11 **מְגָרְרוֹ[22] עַד שֶׁהוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת הַבְּעָלִים[23], שֶׁהִיא**
12 **רְשׁוּת הַיָּחִיד, לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְאִבְּדוֹ[24] שָׁם - הֲרֵי זֶה**
13 **פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין, שֶׁאִסּוּר שַׁבָּת וְאִסּוּר גְּנֵבָה**
14 **וְהֶזֵּק[25] בָּאִין כְּאֶחָד. אֲבָל אִם גָּנַב כִּיס בְּשַׁבָּת,**
15 **וְהִגְבִּיהוֹ שָׁם בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד[26], וְאַחַר כָּךְ הוֹצִיאוֹ**
16 **לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְהִשְׁלִיכוֹ לְנָהָר[27] - חַיָּב לְשַׁלֵּם**
17 **תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל; שֶׁהֲרֵי נִתְחַיֵּב בְּאִסּוּר גְּנֵבָה קֹדֶם**
18 **שֶׁיִּתְחַיֵּב בְּאִסּוּר סְקִילָה[28]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן**
19 **אִם קָצַץ אִילָן חֲבֵרוֹ בְּיוֹם טוֹב[29], וְהִתְרוּ בּוֹ; אוֹ**
20 **שֶׁהִדְלִיק אֶת הַגָּדִישׁ[30] בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים[31], וְהִתְרוּ בּוֹ[32];**
21 **אוֹ גָּנַב וְטָבַח בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים[33], וְהִתְרוּ בּוֹ - פָּטוּר**
22 **מִן הַתַּשְׁלוּמִין[34]. אֲבָל אִם לֹא הִתְרוּ בּוֹ[35] - חַיָּב**
23 **בְּתַשְׁלוּמִין[36], וּמְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[37].**

15) הלכה זו מדגימה את הכללים שבהלכה הקודמת. 16) שם. 17) אמות, והמעביר ארבע אמות ברשות הרבים חייב מיתה. 18) וחייב ממון. 19) אף־על־פי שחיוב מיתה בא אחרי שנח החץ, והשיראין נקרעו לפני כן - בהליכתו - בכל זאת נחשב כאילו מיתה ותשלומים באו כאחת, מכיון שבלי זריקת החץ אין הנחה. ולפיכך, עם הזריקה מתחילה המלאכה, ונגמרת בשעת ההנחה. ונימוק נוסף: מכיוון שזרק החץ, ידוע מראש שיקרע את השיראין, כי אין אפשרות להחזיר, שם. 20) שחייב ממון על הגדיש, ומיתה על הדלקת אש בשבת (בבא קמא לד:). 21) כתובות לא. 22) ולא הגביהו, ולא נתחייב עדיין בגניבה. 23) ואז נתחייב גם בגניבה וגם במיתה על הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים. 24) השמידו, כגון שהשליך לנהר. אבל אם הגניבה נמצאת בעין, הריהי ברשות הבעלים וחוזרת, ראה למעלה פרק א, הלכה יב. 25) כגון בשתי הדוגמאות הראשונות. 26) והגבהה קונה בכל מקום, אף ברשות הבעלים. 27) סנהדרין עב. 28) החיוב על הגניבה בא מיד עם ההגבהה, והחיוב באיסור סקילה בא בשעה שהוציא לרשות הרבים. 29) וחייב מלקות על מלאכה ב"יום טוב", אם התרו בו. 30) של חבירו. 31) שחייב על זדונו כרת (בידי שמים). 32) על חיוב מלקות. 33) בבא־קמא ע. 34) בהתאם לכלל "אין אדם לוקה ומשלם". 35) ואינו לוקה. 36) אם קצץ אילן חבירו (ב"יום טוב") או הדליק את הגדיש ביום הכיפורים. 37) אם גנב וטבח שור או שה.

24 **ג. גָּנַב[38] וְטָבַח בְּשַׁבָּת[39] אוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה[40], אֲפִלּוּ**
25 **בִּשְׁגָגָה[41] - פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[42], כְּמוֹ**
26 **שֶׁבֵּאַרְנוּ[43].**

38) בין בחול בין בשבת. 39) ונתחייב סקילה על הטביחה (שם עד:). 40) עבירה שיש בה מיתת בית־דין. 41) שאין בית־דין ממיתים אותו. 42) כי חיוב תשלומים ועוון מיתת בית דין באים כאחת, אבל בכפל הוא חייב, כי הוא בא לפני חיוב מיתה. 43) בהלכה א.

27 **ד. הָיְתָה פָּרָה שְׁאוּלָה אֶצְלוֹ[44], וּטְבָחָהּ בְּשַׁבָּת דֶּרֶךְ**
28 **גְּנֵבָה[45] - פָּטוּר אַף מִן הַכֶּפֶל; שֶׁהֲרֵי אִסּוּר שַׁבָּת**
29 **וְאִסּוּר גְּנֵבָה בָּאִין כְּאֶחָת[46]. וְאִם אֵין גְּנֵבָה[47] - אֵין**
30 **טְבִיחָה וְאֵין מְכִירָה[48].**

44) כתובות לד: 45) בלי ידיעת הבעלים, ובמגמה לקחת אותה לעצמו. 46) בשעה שטבחה, גנבה. 47) ואם הוא פטור מתשלום הקרן של הגניבה. 48) אין חיוב על הטביחה או על המכירה (שם). [בגמרא נאמר דבר זה אליבא דרבי מאיר, שסובר שבקנס לא אמרו "קם ליה בדרבה מיניה", ואף־על־פי־כן פטור מתשלומי ד' וה', מכיון שפטור מן הקרן, כי ארבעה וחמשה אמרה תורה ולא ג' וד'. אבל דעת רבינו, שגם בקנס אומרים "קם ליה בדרבה מיניה" אין אנו צריכים כלל לנימוק האמור כאן: "ואם אין גניבה, אין טביחה ומכירה", וקשה להבין למה מביאו רבינו].

31 **ה. גָּנַב[49] וּמָכַר בְּשַׁבָּת[50] אוֹ שֶׁמָּכַר לַעֲבוֹדָה זָרָה -**
32 **חַיָּב לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; שֶׁאֵין בִּמְכִירָה**
33 **מִיתָה[51]. וְאִם נַעֲשֵׂית מְלָאכָה בְּשַׁבָּת בְּעֵת הַמְּכִירָה -**
34 **פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[52]. כֵּיצַד? כְּגוֹן**

שֶׁלֹּא הִקְנָה לוֹ[53] עַד שֶׁתְּנוּחַ בַּחֲצַר הַלּוֹקֵחַ[54];
שֶׁנִּמְצָא, כְּשֶׁהוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת, אִסּוּר שַׁבָּת
וּמְכִירָה בְּאֵין כְּאֶחָת[55].

49) בחול, או בשבת באופן שלא היה בגניבתו חיוב מיתה, כגון שלא הוציא מרשות היחיד לרשות הרבים. 50) בבא־קמא ע. 51) כי אין המכירה נמנית עם ל"ט המלאכות. 52) כי חיוב מיתה מפקיע את חיוב התשלומין. 53) הגנב ללוקח. 54) מדובר בגנב שזרק את הגניבה לחצר הלוקח (שם ע:). 55) החיוב על איסור שבת של הזורק מרשות לרשות בא ברגע שהגניבה נחה על קרקע החצר, וברגע זה בא - בהתאם לתנאי - החיוב על המכירה.

ו. עָשָׂה שָׁלִיחַ לִשְׁחֹט לוֹ[56], וְשָׁחַט לוֹ הַשָּׁלִיחַ בְּשַׁבָּת
- הֲרֵי הַגַּנָּב חַיָּב בְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, שֶׁהֲרֵי
זֶה הַגַּנָּב לֹא עָשָׂה עָוֹן מִיתַת בֵּית דִּין[57]. וּכְבָר
בֵּאַרְנוּ[58], שֶׁהַשּׁוֹחֵט עַל יְדֵי שָׁלִיחַ[59] חַיָּב בְּתַשְׁלוּמִין.

56) שם עא. ולא אמר לו לשחוט בשבת, והשליח שחט בשבת על דעת עצמו. 57) כי הוא לא שחט בשבת. 58) למעלה פרק ב, הלכה י. 59) אף־על־פי שבכל מקום אומרים "אין שליח לדבר עבירה" והשולח פטור - לענין תשלומי ד' וה' "יש שליח", והשולח חייב. אבל בעשאו שליח לשחוט, פטור הגנב מתשלומי ד' וה', כי שלח אותו לעשות עבירה בשבת, ולענין איסור שבת אין שליח לדבר עבירה, ומעשה השליח אינו נזקף על חשבון הגנב השולח (ראה משנה־למלך כאן).

ז. הָיוּ שְׁנַיִם מְעִידִים[60] שֶׁגָּנַב, בֵּין שֶׁהֵעִידוּ הֵן עַצְמָן
שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר[61] בֵּין שֶׁהֵעִידוּ אֲחֵרִים שֶׁטָּבַח[62] אוֹ
מָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[63]. הָיוּ שְׁנַיִם
מְעִידִים שֶׁגָּנַב, וְעֵד אֶחָד מֵעִיד שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר, אוֹ
שֶׁהוֹדָה מֵעַצְמוֹ שֶׁטָּבַח[64] אוֹ מָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי
כֶּפֶל, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה;
שֶׁהַמּוֹדֶה בִּקְנָס[65] - פָּטוּר[66], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[67].

60) משנה שם ע. 61) והעידו עדות שלימה על הגניבה ועל הטביחה. 62) אף־על־פי שעדי טביחה מעידים רק על "חצי דבר", כי בלי עדי גניבה אינם יכולים לחייב, כי שמא שלו טבח, והתורה אמרה: "על פי שני עדים . . . יקום דבר" (דברים יט, טו) ודרש רבי עקיבא: "דבר" ולא חצי דבר. 63) כיון שעדי גניבה אינם צריכים לעדי טביחה, ויכולים לחייב בלעדיהם, אף עדות עדי הטביחה נקראת דבר שלם (שם ע:). 64) לאחר שבאו עדי הגניבה. 65) המודה בעבירה שיש עליה קנס, כלומר, תשלום שהוא פחות מדמי הקרן או יותר. 66) מלשלם את הקנס. 67) הלכות נזקי ממון, פרק ב, הלכה ח.

ח. מִי שֶׁהוֹדָה בִּקְנָס[68] וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים: אִם
הוֹדָה בַּתְּחִלָּה[69] בִּפְנֵי בֵּית דִּין[70] וּבְבֵית דִּין[71] -
פָּטוּר[72]; אֲבָל אִם הוֹדָה חוּץ לְבֵית דִּין[73], אוֹ שֶׁהוֹדָה
בִּפְנֵי שְׁנַיִם בִּלְבַד[74], וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים - הֲרֵי זֶה
מְשַׁלֵּם קְנָס עַל פִּיהֶם[75].

68) שם עד: עה. 69) לפני שבאו העדים. 70) בפני שלשה דיינים. 71) במקום ישיבת בית־דין. 72) מתשלום הקנס. זוהי דעת רב שם. 73) כגון שפגש את הדיינים בשוק והודה בפניהם, אין זו הודאה, כי מחוץ לבית־דין אינם בתפקיד דיינים, אלא אנשים פרטיים הם. 74) הודה במקום מושב בית־דין, אולם היו שם שני דיינים בלבד, ובדיני קנסות צריכים שלושה דיינים. 75) כי הודאה שלא נעשתה בפני שלושה דיינים במקום מושבם כדיינים, אינה מחייבת אותו כלום ויכול לחזור בו. וראה לקמן הלכה ט.

ט. כֵּיצַד?[76] הוֹדָה בְּבֵית דִּין שֶׁגָּנַב, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ
עֵדִים שֶׁגָּנַב - פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל, שֶׁהֲרֵי חִיַּב עַצְמוֹ
בִּקְרֶן[77] קֹדֶם שֶׁיָּבוֹאוּ עֵדִים. אֲבָל אִם אָמַר 'לֹא גָנַבְתִּי',
שֶׁפָּטַר עַצְמוֹ מִן הַכֹּל, וּבָאוּ עֵדִים שֶׁגָּנַב, וְחָזַר וְאָמַר[78]
בְּבֵית דִּין 'טָבַחְתִּי אוֹ מָכַרְתִּי'[79], אִם בָּאוּ עֵדִים אַחַר
כָּךְ שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה,
לְפִי שֶׁפָּטַר עַצְמוֹ תְּחִלָּה מִכְּלוּם[80] עַד שֶׁבָּאוּ הָעֵדִים.

76) דוגמא למודה בקנס ואחר־כך באו עדים שפטור. 77) מרצונו הטוב, וזה מוכיח שבאמת רוצה לחזור בתשובה, ועל כן פוטרים אותו מן הקנס. 78) לאחר שבתחילה הכחיש את הגניבה. 79) את הגניבה, בלי שהיו עדים על הטביחה או המכירה. 80) וההודאה על הטביחה אינה מחייבת אותו בכל תשלום שהוא, שהרי מודה בקנס פטור, ולא גילה רצון להחזיר ממון, והודאתו באה מתוך כוונה להפטר מארבעה וחמשה, אם יבואו אחר־כך עדים. כל ההלכה הזאת מקורה בדברי רב המנונא, שהסביר את דברי רב ורבי יוחנן שם. רבינו פסק כאן כרב נגד שמואל, בניגוד לכלל שהלכה כשמואל בדינים. והטעם: מפני שרב המנונא, רבי יוחנן וגם רב אשי קיבלו שיטת רב.

י. הַגּוֹנֵב שׁוֹר שֶׁל שְׁנֵי שֵׁתָּפִין[81] וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ,
וְהוֹדָה בְּבֵית דִּין לְאֶחָד מֵהֶן[82] וְכָפַר בָּאַחֵר[83], וְאַחַר
כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁגָּנַב וְטָבַח אוֹ מָכַר - מְשַׁלֵּם לָזֶה
שֶׁכָּפַר לוֹ חֲמִשָּׁה חֲצָאֵי בָקָר[84] וְאַרְבָּעָה חֲצָאֵי צֹאן[85].

81) שם עא: 82) ועל־ידי־זה נפקע חלקו של שותף זה בתשלומי ד' וה'. 83) בחלקו של השותף השני. 84) אף־על־פי שבתורה כתוב "חמשה בקר" (שמות כא, לז), כוונתה אפילו לחמשה חצאי בקר, כי העיקר הוא שישלם לבעלים פי חמשה מן הגניבה. ומכיון שמגיע לשותף חצי בקר, ישלם לו ה' חצאי בקר. 85) במקרה שגנב כבש.

יא. דִּין הַגַּנָּב[86] לְשַׁלֵּם הַקֶּרֶן וְהַכֶּפֶל אוֹ תַּשְׁלוּמֵי
אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה מִן הַמִּטַּלְטְלִין שֶׁלּוֹ[87]. אִם לֹא
נִמְצְאוּ לוֹ מִטַּלְטְלִין - בֵּית דִּין יוֹרְדִין לִנְכָסָיו וְגוֹבִין
הַכֹּל[88] מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו[89], כִּשְׁאָר הַנִּזְקִין, שֶׁנֶּאֱמַר
בָּהֶן: מֵיטַב שָׂדֵהוּ[90]. וְאִם אֵין לוֹ לֹא קַרְקַע וְלֹא
מִטַּלְטְלִין - בֵּית דִּין מוֹכְרִין אוֹתוֹ[91] וְנוֹתְנִין דָּמָיו
לַנִּזָּק; שֶׁנֶּאֱמַר: אִם אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ.

86) שם ד: ה. 87) כדין מזיק, שגובים מן המטלטלין תחילה, כמו שכתוב: "כסף ישיב לבעליו" (שם, לד) ולמדו מזה חכמים: לרבות שוה כסף, ואפילו סובין (שם ז.). וראה הלכות נזקי ממון פרק ח, הלכה י. 88) גם את הקרן וגם את הקנס. 89) מן הקרקע הטוב שבנכסיו. 90) וגומר "ומיטב כרמו ישלם". ומכאן לומדים, שכל מקום שכתב "ישלם" כוונתו ל"מיטב" (שם ה.). ומטלטלין דינם כמיטב, כי הם נוחים למכירה. 91) כעבד.

יב. הָאִישׁ נִמְכָּר בִּגְנֵבָתוֹ, אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה[92]. וְדָבָר זֶה מִפִּי הַקַּבָּלָה[93]. וְאֵין הַגַּנָּב נִמְכָּר אֶלָּא בַּקֶּרֶן[94], אֲבָל בַּכֶּפֶל[95] אוֹ בְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה - אֵינוֹ נִמְכָּר[96], אֶלָּא חֲרֵי זֶה עָלָיו חוֹב עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר.

~ נקודות משיחות קודש ~

"האיש נמכר בגנבתו אבל לא האשה".

מכאן רואים גודל העילוי והכבוד הניתן לבת ישראל שהרי הגנב שאין לו מה לשלם נמכר בגנבתו ללא כל תנאי, וגם אם נמכרת על־ידי אביה אינו יכול לעשות זאת אם לא יוכל ליעדה או לפדותה. כי בבת ישראל צריך שיהיה ניכר בגלוי תכליתה ויעודה - הקמת בית בישראל.

ובפנימיות העניינים, אמה עבריה היא הנשמה "וכי ימכור איש את בתו לאמה" מדבר בירידת הנשמה למטה שאינה מתבצעת אם לא שהובטחה מראש תכליתה של הירידה שהיא לצורך העליה - יעוד (או פדיון האמה) שהוא יחוד קוב"ה וכנסת ישראל - שלימות הדירה בתחתונים לעצמותו ית'.

(על פי לקו"ש חכ"ו עמוד 372)

92) משנה סוטה כג. 93) דין זה קבלו חז"ל איש מפי איש עד משה רבינו, וסמכוהו על הפסוק "ונמכר בגניבתו", ולא בגניבתה (שם כג:). 94) אם אין לגנב לשלם את הקרן. 95) אם יש לו לשלם את הקרן, ואין לו ממה לשלם את הכפל. 96) "בגניבתו ולא בכפילו" (קידושין יח.).

יג. גָּנַב אֶת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ הֶקְדֵּשׁ[97] - אֵינוֹ נִמְכָּר עַל הַקֶּרֶן[98], אֶלָּא חֲרֵי זֶה עָלָיו חוֹב עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר.

97) שפטור מן הכפל (למעלה פרק ב הלכה א). 98) כי הפסוק "ונמכר בגנבתו" מדבר על גנב המשלם כפל, כי מיד אחר־כך כתוב "אם המצא תמצא בידו הגניבה . . . שנים ישלם". וראה 'אור החיים' לפסוק זה.

יד. הָיָה קֶרֶן הַגְּנֵבָה[99] שָׁוֶה מֵאָה, וְאֵין הַגַּנָּב שָׁוֶה אֶלָּא חֲמִשִּׁים - חֲרֵי זֶה נִמְכָּר[100], וּשְׁאָר הַקֶּרֶן עִם הַכֶּפֶל עָלָיו חוֹב עַד שֶׁיֵּצֵא בַּשְּׁבִיעִית[101] וְיַעֲשִׁיר וִישַׁלֵּם. הָיָה הַגַּנָּב שָׁוֶה מֵאָה וְאֶחָד - אֵינוֹ נִמְכָּר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ - עַד שֶׁיִּהְיוּ דָמָיו כֻּלָּן מֻכְלָעִין בִּגְנֵבָתוֹ[102].

99) קידושין יח. 100) פעם אחת, כדעת החכמים בברייתא שם. הגירסא שם "וחוזר ונמכר", אולם גירסת רבינו כגירסת המכילתא "ואינו חוזר ונמכר". 101) כדין עבד עברי שעובד שש שנים, כמו שכתוב (שמות כא, א): "כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי חנם". 102) מה־שאין־כן במקרה זה, שדמיו עולים על דמי הגניבה (גמרא שם).

טו. גָּנַב וְנִמְכַּר[103], וְחָזַר וְגָנַב: אִם לַשֵּׁנִי גָּנַב - חֲרֵי זֶה נִמְכָּר פַּעַם שְׁנִיָּה, וַאֲפִלּוּ גָּנַב לְמֵאָה אֲנָשִׁים - נִמְכָּר מֵאָה פְּעָמִים; וְאִם לָרִאשׁוֹן גָּנַב פַּעַם שְׁנִיָּה - אֵינוֹ נִמְכָּר שְׁנִיָּה[104], אֶלָּא יִשָּׁאֵר עָלָיו הַכֹּל חוֹב.

103) גמרא שם. 104) "בגניבתו" - "כיון שנמכר פעם אחת, שוב אי אתה רשאי למכרו" (שם).

טז. גָּנַב לָזֶה, וְחָזַר וְגָנַב לָזֶה, וְחָזַר וְגָנַב לָזֶה - כֻּלָּם שֶׁתָּפִין בּוֹ[105]. אִם הָיוּ דָמָיו כְּנֶגֶד הַקֶּרֶן שֶׁל שְׁלָשְׁתָּן אוֹ פָּחוֹת מִן הַקֶּרֶן - נִמְכָּר, וּמְחַלְּקִין בֵּינֵיהֶן[106], וּשְׁאָר הַכְּפָלוֹת[107] חוֹב עָלָיו; וְאִם הָיוּ דָמָיו יָתֵר[108] - אֵינוֹ נִמְכָּר[109], וְהַכֹּל חוֹב[110] עָלָיו עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר.

105) השווה הלכות נזקי ממון פרק ט, הלכה יב. 106) שלושת הנגנבים מחלקים ביניהם דמי מכירת הגנב. 107) המגיע לכל אחד ואחד [נראה שחסרה כאן מלה אחת, וצריך להיות "ושאר הקרן והכפלות"]. 108) על דמי הקרן של שלשתם. 109) ראה למעלה הלכה יד. 110) גם הקרן.

יז. שֶׁתָּפִין שֶׁגָּנְבוּ כְּאֶחָד[111] - מְשַׁלְּשִׁין בֵּינֵיהֶן[112], וְכָל אֶחָד מֵהֶן נִמְכָּר בְּחֶלְקוֹ מִן הַקֶּרֶן[113]. וְכָל מִי שֶׁדָּמָיו יָתֵר עַל חֵלֶק הַקֶּרֶן שֶׁנִּתְחַיֵּב בּוֹ - אֵינוֹ נִמְכָּר[114].

111) כאיש אחד, כלומר ביחד. 112) מחלקים ביניהם את תשלום הקרן. 113) שהוא צריך לשלם. 114) הגנב נשכר מזה שהיה לו שותף, כי לו גנב לבדו היה נמכר, אם דמיו לא עלו על דמי הקרן כולה.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – י"ח־כ"ד כסלו תשע"ז

יום ראשון י"ח כסלו ה'תשע"ז

מצות עשה קסח.

הַמִּצְוָה הַקס"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִישַׁב בַּסֻּכָּה שִׁבְעַת יָמִים בְּכָל־יְמֵי הֶחָג, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "בַּסֻּכֹּת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים" (ויקרא כג, מב). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לְכָךְ, כְּלוֹמַר: מַסֶּכֶת סֻכָּה. וְאֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּמִצְוָה זוֹ.

יום שני י"ט כסלו ה'תשע"ז

מצות עשה קסט.

הַמִּצְוָה הַקס"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִטּוֹל לוּלָב וְלִשְׂמוֹחַ לִפְנֵי ה' שִׁבְעַת יָמִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּלְקַחְתֶּם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן וְגוֹ'" (ויקרא כג, מ). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת סֻכָּה. וְשָׁם (מא.) נִתְבָּאֵר, שֶׁאֵין מִצְוָה זוֹ חוֹבָה שִׁבְעַת יָמִים אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ בִּלְבָד; אֲבָל בִּשְׁאָר מְקוֹמוֹת, בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן בִּלְבַד הִיא חוֹבָה מִן־הַתּוֹרָה. וְאֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּמִצְוָה זוֹ.

יום שלישי כ' כסלו ה'תשע"ז

מצות עשה קעא.

הַמִּצְוָה הַקע"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִתֵּן מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל כָּל־שָׁנָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר נַפְשׁוֹ לַה'" (שמות ל, יב), וְאָמַר "זֶה יִתְּנוּ" (שם, יג). וּבָרוּר, שֶׁאֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּמִצְוָה זוֹ, לְפִי שֶׁהַכָּתוּב אוֹמֵר: "כָּל־הָעוֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִּים" (שם) (כל מי שנפקד לצבא — יצאו נשים שאינן נפקדות). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכְתָּא הַמְיֻחֶדֶת לָהּ, כְּלוֹמַר: מַסֶּכֶת שְׁקָלִים. וְשָׁם (פרק ח משנה ח) נִתְבָּאֵר, שֶׁמִּצְוָה זוֹ אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בִּפְנֵי הַבָּיִת.

יום רביעי כ"א כסלו ה'תשע"ז

מצות עשה קעא. קנג.

הַמִּצְוָה הַקע"א נדפסה ביום הקודם.

הַמִּצְוָה הַקנ"ג — הַצִּוּוּי שֶׁצִּוָּנוּ יִתְעַלֶּה לְקַדֵּשׁ חֳדָשִׁים וּלְחַשֵּׁב חֳדָשִׁים וְשָׁנִים, וְזוֹ הִיא מִצְוַת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ (קביעת יום ראש־חדש נקרא "קידוש"), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים" (שמות יב, ב), וּבְפֵרוּשׁ נֶאֱמַר (ראש השנה כב.): "עֵדוּת זוֹ תְּהֵא מְסוּרָה לָכֶם", כְּלוֹמַר: מִצְוָה זוֹ אֵינָהּ מְסוּרָה לְכָל־אֶחָד וְאֶחָד כְּשֶׁבַּת בְּרֵאשִׁית (השבת. על־שם שבה שבת הקדוש ברוך הוא ממעשה בראשית) — שֶׁכָּל־אֶחָד מוֹנֶה שִׁשָּׁה יָמִים וְשׁוֹבֵת בַּשְּׁבִיעִי — כָּךְ שֶׁגַּם כָּל־אָדָם הָרוֹאֶה אֶת־הַלְּבָנָה יַעֲשֶׂנּוּ רֹאשׁ חֹדֶשׁ, אוֹ יְחַשֵּׁב בַּחֶשְׁבּוֹן הַתּוֹרָנִי (חישובי הלוח כפי שקבעו חכמי התורה) וְיַעֲשֶׂה רֹאשׁ חֹדֶשׁ, אוֹ יִרְאֶה שֶׁהָאָבִיב אֵחַר (אחת הסיבות לעיבור השנה) וְזוּלָתוֹ (או סיבה אחרת) מִמַּה שֶׁרָאוּי לְהִתְחַשֵּׁב בּוֹ וְיוֹסִיף חֹדֶשׁ — אֶלָּא מִצְוָה זוֹ לֹא יַעֲשֶׂנָּה לְעוֹלָם אֶלָּא בֵּית דִּין הַגָּדוֹל דַּוְקָא וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא. לְפִיכָךְ בָּטְלָה אֶצְלֵינוּ הַיּוֹם הָרְאִיָּה מֵחֲמַת הֶעְדֵּר בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁבָּטְלָה הַקְרָבַת הַקָּרְבָּנוֹת מֵחֲמַת הֶעְדֵּר הַמִּקְדָּשׁ. וּבָזֶה טָעוּ הַמִּינִים הַנִּקְרָאִים כָּאן בַּמִּזְרָח 'קְרָאִים', וְזֶהוּ הַיְסוֹד שֶׁגַּם לֹא כָּל־הָרַבָּנִים עָמְדוּ עָלָיו, וְהֵחֵלּוּ מְגַשְּׁשִׁים עִמָּהֶם בְּחֶשְׁכַּת הָאֲפֵלָה. דַּע, שֶׁהַחֶשְׁבּוֹן הַזֶּה שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִים הַיּוֹם וְיוֹדְעִים בּוֹ רָאשֵׁי הֳדָשִׁים וְהַמּוֹעֲדִים, אֵין מֵתֶר לַעֲשׂוֹתוֹ אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבָד; אֲבָל בִּשְׁעַת הַדְּחָק וּבְהֶעְדֵּר חֲכָמִים מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אָז מֵתֶר לְבֵית דִּין הַסְּמוּךְ (הסמוך לכך) בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְעַבֵּר שָׁנִים וְלִקְבּוֹעַ חֳדָשִׁים בְּחוּצָה לָאָרֶץ, כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה רַבִּי עֲקִיבָא, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּתַּלְמוּד (ברכות סג.) — וּבָזֶה יֵשׁ קֹשִׁי גָּדוֹל, וְהַיָּדוּעַ (ש)כְּמַעַט תָּמִיד בֵּית דִּין הַגָּדוֹל אָמְנָם הָיָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהֵם שֶׁיִּקְבְּעוּ חֳדָשִׁים וְיַעַבְּרוּ שָׁנִים בַּדְּרָכִים הַמְקֻבָּלוֹת אֶצְלָם וּבְהִתְקַבְּצָם יָחַד.

וְיֵשׁ כָּאן יְסוֹד גָּדוֹל מְאֹד מִיסוֹדוֹת הָאֱמוּנָה, שֶׁלֹּא יֵדָעוּהוּ וְלֹא יַרְגִּישׁוּ בּוֹ אֶלָּא הַמַּעֲמִיקִים חֵקֶר. הֵינוּ: זֶה שֶׁאָנוּ מְחַשְּׁבִים הַיּוֹם בְּחוּצָה לָאָרֶץ בְּסֵדֶר הָעִבּוּר שֶׁבְּיָדֵינוּ וְאוֹמְרִים שֶׁיּוֹם זֶה רֹאשׁ חֹדֶשׁ וְיוֹם זֶה חַג — לֹא בִּגְלַל חֶשְׁבּוֹנֵנוּ אָנוּ עוֹשִׂים אוֹתוֹ חַג בְּשׁוּם אֹפֶן, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁבֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל כְּבָר קָבְעוּ יוֹם זֶה חָג אוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וּמִפְּנֵי שֶׁהֵם אָמְרוּ שֶׁהַיּוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ אוֹ הַיּוֹם חָג, הוּא נַעֲשֶׂה חָג אוֹ רֹאשׁ חֹדֶשׁ, בֵּין שֶׁהָיְתָה פְּעֻלָּתָם זוֹ עַל פִּי חֶשְׁבּוֹן אוֹ עַל פִּי רְאִיָּה, כְּמוֹ שֶׁנִּמְסַר לָנוּ בַּקַּבָּלָה (ראש השנה כה.): "אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם (ויקרא כג, ב) — אֵין לִי מוֹעֲדוֹת אֶלָּא אֵלּוּ", כְּלוֹמַר: אֲשֶׁר יֹאמְרוּ הֵם שֶׁהֵם מוֹעֲדוֹת, אֲפִלּוּ שׁוֹגְגִין אֲפִלּוּ אֲנוּסִין אֲפִלּוּ מֻטָּעִין, כְּמוֹ שֶׁבָּא לָנוּ בְּקַבָּלָה. וְאֵין אָנוּ עוֹשִׂים הַיּוֹם חֶשְׁבּוֹן אֶלָּא כְּדֵי שֶׁנֵּדַע אֶת־הַיּוֹם שֶׁקָּבְעוּ בּוֹ בְּנֵי אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, כֵּיוָן שֶׁבְּסֵדֶר זֶה עַצְמוֹ מְחַשְּׁבִים וְקוֹבְעִים הַיּוֹם — לֹא בִּרְאִיָּה; וְעַל קְבִיעָתָם אָנוּ סוֹמְכִים — לֹא עַל חֶשְׁבּוֹנֵנוּ. וְאֵין חֶשְׁבּוֹנֵנוּ אֶלָּא לְגַלּוֹיֵי מִלְּתָא (לגלות דבר שכבר נקבע בזמנו), וְהָבֵן זֶה הֵיטֵב.

וְהִנְנִי מוֹסִיף לְךָ בֵּאוּר: אִלּוּ הִנַּחְנוּ, לְמָשָׁל, שֶׁבְּנֵי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל יַעֲדְרוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל — חָלִילָה לָאֵל מִלַּעֲשׂוֹת זֹאת, לְפִי שֶׁכְּבָר הִבְטִיחַ שֶׁלֹּא יִמְחֶה וְלֹא יְשָׁרֵשׁ אֶת־שְׁאֵרִית הָאֲמָה לְגַמְרֵי — וְלֹא יִהְיֶה שָׁם בֵּית דִּין בְּנִמְצָא,

מתוך מהדורת חזק

וְלֹא יִהְיֶה בְּחוּצָה לָאָרֶץ בֵּית דִּין שֶׁנִּסְמַךְ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל — הֲרֵי אָז לֹא הָיָה חֶשְׁבּוֹנֵנוּ זֶה מוֹעִיל לָנוּ כְּלָל בְּשׁוּם אֹפֶן, לְפִי שֶׁאֵין לָנוּ לְחַשֵּׁב בְּחוּצָה לָאָרֶץ וּלְעַבֵּר שָׁנִים וְלִקְבּוֹעַ חֳדָשִׁים אֶלָּא בְּאוֹתָם הַתְּנָאִים הַנִּזְכָּרִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ "כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תּוֹרָה וּדְבַר־ה' מִירוּשָׁלִָם" (ישעיה ב, ג). וְאִם יִתְבּוֹנֵן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ דֵּעָה שְׁלֵמָה בְּדִבְרֵי הַתַּלְמוּד שֶׁבְּעִנְיָן זֶה, יִתְבָּאֵר לוֹ כָּל־מַה־שֶּׁאָמַרְנוּ בְּרוּר שֶׁאֵין בּוֹ שׁוּם סָפֵק. וְהִנֵּה יֵשׁ רְמָזִים בִּלְשׁוֹן הַתּוֹרָה, הַמּוֹרוֹת עַל יְסוֹדוֹת הַסֵּדֶר שֶׁאָנוּ סוֹמְכִים עָלָיו בִּידִיעַת רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְעִבּוּר שָׁנִים, מֵאֵלֶּה אָמְרוּ: "וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה" (שמות יג, י). אָמְרוּ (מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי): "מְלַמֵּד שֶׁאֵין מְעַבְּרִין אֶת־הַשָּׁנָה אֶלָּא בַּפֶּרֶק הַסָּמוּךְ לַמּוֹעֵד" (בחודש אדר — הסמוך למועד פסח) וְאָמְרוּ (שם): "מִנַּיִן שֶׁאֵין מְעַבְּרִין אֶת־הַחֹדֶשׁ אֶלָּא בַּיּוֹם וְאֵין מְקַדְּשִׁין אֶת־הַחֹדֶשׁ אֶלָּא בַּיּוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר: מִיָּמִים יָמִימָה". וְאָמַר יִתְעַלֶּה: "לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה" (שם יב, ב), אָמְרוּ (מגילה ה.): "חֳדָשִׁים אַתָּה מְחַשֵּׁב לְשָׁנָה, וְאִי אַתָּה מְחַשֵּׁב יָמִים" — מַשְׁמַע שֶׁהַהוֹסָפָה בָּהּ לֹא תְּהֵא אֶלָּא חֹדֶשׁ שָׁלֵם. וְאָמַר: "חֹדֶשׁ יָמִים" (במדבר יא, כא) — אָמְרוּ: "יָמִים אַתָּה מְחַשֵּׁב לְחֹדֶשׁ וְאֵין אַתָּה מְחַשֵּׁב שָׁעוֹת". וְאָמְרוּ: "שָׁמוֹר אֶת־חֹדֶשׁ הָאָבִיב" (דברים טז, א) — מַשְׁמַע שֶׁבְּשָׁנִים שֶׁלָּנוּ חוֹבָה שֶׁנִּשְׁמוֹר בָּהֶן תְּקוּפוֹת הַשָּׁנָה, וּלְפִיכָךְ יִהְיוּ שְׁנוֹת חַמָּה (למרות שחישוב החדשים מבוסס על מהלך הירח). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּשְׁלֵמוּת בְּפֶרֶק א' מִסַּנְהֶדְרִין (יא.) וּבְמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (ב.) וְגַם בִּבְרָכוֹת (סג.).

יום חמישי כ"ב כסלו ה'תשע"ז

מצות עשה קנג.

הַמִּצְוָה הַקנ"ג נדפסה ביום הקודם.

יום שישי כ"ג כסלו ה'תשע"ז

מצות עשה קנג.

הַמִּצְוָה הַקנ"ג נדפסה ביום רביעי.

יום שבת קודש כ"ד כסלו ה'תשע"ז

מצות עשה קנג.

הַמִּצְוָה הַקנ"ג נדפסה ביום רביעי.

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום רביעי עמוד ב

עומד עליהם תמיד, ככתוב (במדבר יד יד) 'שָׁמְעוּ כִּי אַתָּה ה' בְּקֶרֶב הָעָם הַזֶּה וגו' וַעֲנָנְךָ עֹמֵד עֲלֵהֶם', וּבִשְׁכַר 'אֶקַּח נָא מְעַט מַיִם', זָכוּ זרעו לְבֵאֵרָה שֶׁל מִרְיָם.

הגמרא ממשיכה לבאר את מעשה אברהם אבינו עם המלאכים: נאמר בפסוק (בראשית יח ד), שאברהם אמר למלאכים, 'יֻקַּח נָא מְעַט מַיִם, וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם'. אָמַר רַבִּי יַנַּאי רַבְּרִבִי יִשְׁמָעֵאל, אָמְרוּ לוֹ המלאכים לאברהם, וְכִי בְּעֲרָבִים חַשַּׁדְתָּנוּ – וכי חשדת בנו שאנו ערבים, שֶׁהֵם מִשְׁתַּחֲוִים לְאֲבַק רַגְלֵיהֶם, ולכן בקשת מאיתנו לרחוץ את רגלינו, הלא כְּבָר יָצָא מִמֶּנּוּ [–ממך] יִשְׁמָעֵאל, הנודע להשתחוות לאבק רגליו.

נאמר בפסוק (בראשית יח א), 'וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא, וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם'. שואלת הגמרא: מַאי [–מה הכוונה] 'כְּחוֹם הַיּוֹם'. מבארת הגמרא: אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, אוֹתוֹ הַיּוֹם שבאו המלאכים לבקר את אברהם, יוֹם שְׁלִישִׁי שֶׁל מִילָה שֶׁל אַבְרָהָם הָיָה, שאז היה חולה ביותר, וּבָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְשָׁאוֹל בְּשְׁלוֹמוֹ של אַבְרָהָם, הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חַמָּה מִגְּרָתִיקָהּ, כדי שיהיה חם מאוד, ועוברי דרכים לא יהיו מצויים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַטְרִיחַ אוֹתוֹ צַדִּיק – אברהם, בָּאוֹרְחִים.

כשראה אברהם שלא מגיעים אורחים, שַׁדְּרֵיהּ לְאֱלִיעֶזֶר לְמֵיפַּק לְבָרָא – שלח את עבדו אליעזר לצאת החוצה, לראות אם יש עובר ושב ויכניסהו לביתו, נָפַק וְלֹא אַשְׁכַּח – יצא אליעזר, ולא מצא עוברי אורח, וחזר וסיפר לאברהם, אָמַר לו אברהם, לֹא מְהֵימְנָא לָךְ – אינני מאמין לדבריך. אומרת הגמרא, הֵיינוּ דְּאָמְרֵי תַּמָּן – זה המקור למה שאומרים בארץ ישראל, לֵית הֵימְנוּתָא בְּעַבְדֵי [–אין נאמנות בעבדים].

נָפַק אִיהוּ – יצא אברהם בעצמו, חֲזִיֵיהּ [–ראהו] לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דְּקָאֵי אַכַּבָּא [–שעומד בפתח]. הֵיינוּ דִּכְתִיב [–זהו שכתוב] (שם יח ג), 'וַיֹּאמַר, אֲדֹנָי, אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ, אַל נָא תַעֲבֹר מֵעַל עַבְדֶּךָ', שאמר זאת להקב"ה שבא לבקרו.

אך כֵּיוָן דְּחָזָא – כיון שראה הקב"ה, דְּקָא אָסַר וְשָׁרֵי – שאברהם אבינו קשר את התחבושת על מקום מילתו, והתירה, אָמַר הקב"ה, לָאו אוֹרַח אַרְעָא לְמֵיקַם הָכָא – אין זה דרך ארץ לעמוד כאן. מבארת הגמרא: הֵיינוּ דִּכְתִיב [–זהו שכתוב] (שם יח ב) 'וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא, וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו, וַיַּרְא, וַיָּרָץ לִקְרָאתָם', שלכאורה קשה, שבתחילה כתוב 'נִצָּבִים עָלָיו', שמשמע בסמוך אליו, ובהמשך כתוב 'וַיָּרָץ לִקְרָאתָם', וכיון שהיו קרובים, לשם מה רץ לקראתם. אלא דְּמֵעִיקָּרָא אִתּוֹ קָמוּ עֲלֵיהּ – בתחילה הם הגיעו ועמדו לידו, אך כִּי חֲזִיוּהוּ דְּהַוָה לֵיהּ צַעֲרָא, אָמְרוּ, לָאו אוֹרַח אַרְעָא לְמֵיקַם הָכָא – כשראו שיש לו צער מהמילה, אמרו המלאכים, אין זה דרך ארץ לעמוד כאן.

שואלת הגמרא: מַאן נִינְהוּ – מי הם אותם ה'שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים'. ועונה: מִיכָאֵל וְגַבְרִיאֵל וּרְפָאֵל. ומבארת הגמרא לשם מה הגיעו שלשתם. מִיכָאֵל שַׁבָּא לְבַשֵּׂר אֶת שָׂרָה שיולד לה בן. רָפָאֵל שֶׁבָּא לְרַפֵּא אֶת אַבְרָהָם ממילתו. גַּבְרִיאֵל אָזַל לְמַהְפְּכֵיהּ לְסְדוֹם – הלך להפוך את סדום.

שואלת הגמרא: וְהָא כְּתִיב (שם יט א), 'וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה בָּעָרֶב', הרי שהלכו שנים, ולא רק גבריאל. עונה הגמרא: דְּאָזַל מִיכָאֵל בַּהֲדֵיהּ, לְשֵׁזְבֵיהּ לְלוֹט – שמיכאל הלך עמו, כדי להציל את לוט, אך רק גבריאל הפך את סדום. דַּיְקָא נַמִּי – ומדויק גם מהפסוק שרק מלאך אחד הפך את סדום, [דִּכְתִיב] (שם יט כה), 'וַיַּהֲפֹךְ אֶת הֶעָרִים הָאֵל' – בלשון יחיד, וְלֹא כְּתִיב [–ואין כתוב] וַיַּהֲפְכוּ לשון רבים, שְׁמַע מִינָּהּ שרק אחד הפך את סדום.

שואלת הגמרא: מַאי שְׁנָא – מדוע שונה לְגַבֵּי אַבְרָהָם שהסכימו המלאכים לדבריו, דִּכְתִיב (שם יח ה), שאמרו 'כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ' שקיבלו את הזמנתו, וּמַאי שְׁנָא – ומדוע שונה לְגַבֵּי לוֹט, דִּכְתִיב – שכתוב אצלו (שם יט ג),

מתוך מהדורת חזק

וְלֹא יִהְיֶה בְּחוּצָה לָאָרֶץ בֵּית דִּין שֶׁנִּסְמַךְ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל — הֲרֵי אָז לֹא הָיָה חֶשְׁבּוֹנֵנוּ זֶה מוֹעִיל לָנוּ כְּלָל בְּשׁוּם אֹפֶן, לְפִי שֶׁאֵין לָנוּ לְחַשֵּׁב בְּחוּצָה לָאָרֶץ וּלְעַבֵּר שָׁנִים וְלִקְבּוֹעַ חֳדָשִׁים אֶלָּא בְּאוֹתָם הַתְּנָאִים הַנִּזְכָּרִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ "כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תּוֹרָה וּדְבַר־ה' מִירוּשָׁלִָם" (ישעיה ב, ג). וְאִם יִתְבּוֹנֵן מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ דֵּעָה שְׁלֵמָה בְּדִבְרֵי הַתַּלְמוּד שֶׁבְּעִנְיָן זֶה, יִתְבָּאֵר לוֹ כָּל־מַה־שֶּׁאָמַרְנוּ בְּרוּר שֶׁאֵין בּוֹ שׁוּם סָפֵק. וְהִנֵּה יֵשׁ רְמָזִים בִּלְשׁוֹן הַתּוֹרָה, הַמּוֹרוֹת עַל יְסוֹדוֹת הַסֵּדֶר שֶׁאָנוּ סוֹמְכִים עָלָיו בִּידִיעַת רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְעִבּוּר שָׁנִים, מֵאֵלֶּה אָמְרוּ: "וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה" (שמות יג, י). אָמְרוּ (מכילתא דרבי שמעון בן יוחאי): "מְלַמֵּד שֶׁאֵין מְעַבְּרִין אֶת־הַשָּׁנָה אֶלָּא בַּפֶּרֶק הַסָּמוּךְ לַמּוֹעֵד" (בחודש אדר — הסמוך למועד פסח) וְאָמְרוּ (שם): "מִנַּיִן שֶׁאֵין מְעַבְּרִין אֶת־הַחֹדֶשׁ אֶלָּא בַּיּוֹם וְאֵין מְקַדְּשִׁין אֶת־הַחֹדֶשׁ אֶלָּא בַּיּוֹם? תַּלְמוּד לוֹמַר: מִיָּמִים יָמִימָה". וְאָמַר יִתְעַלֶּה: "לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה" (שם יב, ב), אָמְרוּ (מגילה ה.): "חֳדָשִׁים אַתָּה מְחַשֵּׁב לְשָׁנָה, וְאִי אַתָּה מְחַשֵּׁב יָמִים" — מַשְׁמַע שֶׁהַהוֹסָפָה בָּהּ לֹא תְּהֵא אֶלָּא חֹדֶשׁ שָׁלֵם. וְאָמַר: "חֹדֶשׁ יָמִים" (במדבר יא, כא) — אָמְרוּ: "יָמִים אַתָּה מְחַשֵּׁב לְחֹדֶשׁ וְאֵין אַתָּה מְחַשֵּׁב שָׁעוֹת". וְאָמְרוּ: "שָׁמוֹר אֶת־חֹדֶשׁ הָאָבִיב" (דברים טז, א) — מַשְׁמַע שֶׁבְּשָׁנִים שֶׁלָּנוּ חוֹבָה שֶׁנִּשְׁמוֹר בָּהֶן תְּקוּפוֹת הַשָּׁנָה, וּלְפִיכָךְ יִהְיוּ שְׁנוֹת חַמָּה (למרות שחישוב החדשים מבוסס על מהלך הירח). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּשְׁלֵמוּת בְּפֶרֶק א' מִסַּנְהֶדְרִין (יא.) וּבְמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה (ב.) וְגַם בִּבְרָכוֹת (סג.).

יום חמישי כ"ב כסלו ה'תשע"ז

מצות עשה קנג.

הַמִּצְוָה הַקנ"ג נדפסה ביום הקודם.

יום שישי כ"ג כסלו ה'תשע"ז

מצות עשה קנג.

הַמִּצְוָה הַקנ"ג נדפסה ביום רביעי.

יום שבת קודש כ"ד כסלו ה'תשע"ז

מצות עשה קנג.

הַמִּצְוָה הַקנ"ג נדפסה ביום רביעי.

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום רביעי עמוד ב

עומד עליהם תמיד, ככתוב (במדבר יד יד) 'שָׁמְעוּ כִּי אַתָּה ה' בְּקֶרֶב הָעָם הַזֶּה וגו' וַעֲנָנְךָ עֹמֵד עֲלֵהֶם', וּבִשְׁכַר 'אֶקַּח נָא מְעַט מַיִם', זָכוּ זרעו לְבֵאֵרָה שֶׁל מִרְיָם.

הגמרא ממשיכה לבאר את מעשה אברהם אבינו עם המלאכים: נאמר בפסוק (בראשית יח ד), שאברהם אמר למלאכים, 'יֻקַּח נָא מְעַט מַיִם, וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם'. אָמַר רַבִּי יַנַּאי רַבְּרִבִי יִשְׁמָעֵאל, אָמְרוּ לוֹ המלאכים לאברהם, וְכִי בְּעֲרָבִים חַשַּׁדְתָּנוּ – וכי חשדת בנו שאנו ערבים, שֶׁהֵם מִשְׁתַּחֲוִים לְאֲבַק רַגְלֵיהֶם, ולכן בקשת מאיתנו לרחוץ את רגלינו, הלא כְּבָר יָצָא מִמֶּנּוּ [–ממך] יִשְׁמָעֵאל, הנודע להשתחוות לאבק רגליו.

נאמר בפסוק (בראשית יח א), 'וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא, וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם'. שואלת הגמרא: מַאי [–מה הכוונה] 'כְּחוֹם הַיּוֹם'. מבארת הגמרא: אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, אוֹתוֹ הַיּוֹם שבאו המלאכים לבקר את אברהם, יוֹם שְׁלִישִׁי שֶׁל מִילָה שֶׁל אַבְרָהָם הָיָה, שאז היה חולה ביותר, וּבָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְשָׁאוֹל בְּשְׁלוֹמוֹ של אַבְרָהָם, הוֹצִיא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא חַמָּה מִגְּרָתִיקָהּ, כדי שיהיה חם מאוד, ועוברי דרכים לא יהיו מצויים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַטְרִיחַ אוֹתוֹ צַדִּיק – אברהם, בָּאוֹרְחִים.

כשראה אברהם שלא מגיעים אורחים, שַׁדְּרֵיהּ לְאֱלִיעֶזֶר לְמֵיפַּק לְבָרָא – שלח את עבדו אליעזר לצאת החוצה, לראות אם יש עובר ושב ויכניסהו לביתו, נָפַק וְלֹא אַשְׁכַּח – יצא אליעזר, ולא מצא עוברי אורח, וחזר וסיפר לאברהם, אָמַר לו אברהם, לֹא מְהֵימְנָא לָךְ – אינני מאמין לדבריך. אומרת הגמרא, הֵיינוּ דְּאָמְרֵי תַּמָּן – זה המקור למה שאומרים בארץ ישראל, לֵית הֵימְנוּתָא בְּעַבְדֵי [–אין נאמנות בעבדים].

נָפַק אִיהוּ – יצא אברהם בעצמו, חֲזִיֵיהּ [–ראהו] לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, דְּקָאֵי אַכַּבָּא [–שעומד בפתח]. הֵיינוּ דִּכְתִיב [–זהו שכתוב] (שם יח ג), 'וַיֹּאמַר, אֲדֹנָי, אִם נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ, אַל נָא תַעֲבֹר מֵעַל עַבְדֶּךָ', שאמר זאת להקב"ה שבא לבקרו.

אך כֵּיוָן דְּחָזָא – כיון שראה הקב"ה, דְּקָא אָסַר וְשָׁרֵי – שאברהם אבינו קשר את התחבושת על מקום מילתו, והתירה, אָמַר הקב"ה, לָאו אוֹרַח אַרְעָא לְמֵיקַם הָכָא – אין זה דרך ארץ לעמוד כאן. מבארת הגמרא: הֵיינוּ דִּכְתִיב [–זהו שכתוב] (שם יח ב) 'וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא, וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נִצָּבִים עָלָיו, וַיַּרְא, וַיָּרָץ לִקְרָאתָם', שלכאורה קשה, שבתחילה כתוב 'נִצָּבִים עָלָיו', שמשמע בסמוך אליו, ובהמשך כתוב 'וַיָּרָץ לִקְרָאתָם', וכיון שהיו קרובים, לשם מה רץ לקראתם. אלא דְּמֵעִיקָּרָא אִתּוֹ קָמוּ עֲלֵיהּ – בתחילה הם הגיעו ועמדו לידו, אך כִּי חֲזִיוּהוּ דְּהַוָה לֵיהּ צַעֲרָא, אָמְרוּ, לָאו אוֹרַח אַרְעָא לְמֵיקַם הָכָא – כשראו שיש לו צער מהמילה, אמרו המלאכים, אין זה דרך ארץ לעמוד כאן.

שואלת הגמרא: מַאן נִינְהוּ – מי הם אותם ה'שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים'. ועונה: מִיכָאֵל וְגַבְרִיאֵל וּרְפָאֵל. ומבארת הגמרא לשם מה הגיעו שלשתם. מִיכָאֵל שַׁבָּא לְבַשֵּׂר אֶת שָׂרָה שיולד לה בן. רָפָאֵל שֶׁבָּא לְרַפֵּא אֶת אַבְרָהָם ממילתו. גַּבְרִיאֵל אָזַל לְמַהְפְּכֵיהּ לְסְדוֹם – הלך להפוך את סדום.

שואלת הגמרא: וְהָא כְּתִיב (שם יט א), 'וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֹמָה בָּעָרֶב', הרי שהלכו שנים, ולא רק גבריאל. עונה הגמרא: דְּאָזַל מִיכָאֵל בַּהֲדֵיהּ, לְשֵׁזְבֵיהּ לְלוֹט – שמיכאל הלך עמו, כדי להציל את לוט, אך רק גבריאל הפך את סדום. דַּיְקָא נַמִּי – ומדויק גם מהפסוק שרק מלאך אחד הפך את סדום, [דִּכְתִיב] (שם יט כה), 'וַיַּהֲפֹךְ אֶת הֶעָרִים הָאֵל' – בלשון יחיד, וְלֹא כְּתִיב [–ואין כתוב] וַיַּהֲפְכוּ לשון רבים, שְׁמַע מִינָּהּ שרק אחד הפך את סדום.

שואלת הגמרא: מַאי שְׁנָא – מדוע שונה לְגַבֵּי אַבְרָהָם שהסכימו המלאכים לדבריו, דִּכְתִיב (שם יח ה), שאמרו 'כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ' שקיבלו את הזמנתו, וּמַאי שְׁנָא – ומדוע שונה לְגַבֵּי לוֹט, דִּכְתִיב – שכתוב אצלו (שם יט ג),

ישעיה פרק לד ו־יג

ו חֶרֶב לַיהוָה מָלְאָה דָם הֻדַּשְׁנָה מֵחֵלֶב מִדַּם כָּרִים וְעַתּוּדִים מֵחֵלֶב כִּלְיוֹת אֵילִים כִּי זֶבַח לַיהוָה
בְּבָצְרָה וְטֶבַח גָּדוֹל בְּאֶרֶץ אֱדוֹם: ז וְיָרְדוּ רְאֵמִים עִמָּם וּפָרִים עִם־אַבִּירִים וְרִוְיָתָה אַרְצָם מִדָּם וַעֲפָרָם
מֵחֵלֶב יִדְשָׁן: ח כִּי יוֹם נָקָם לַיהוָה שְׁנַת שִׁלּוּמִים לְרִיב צִיּוֹן: ט וְנֶהֱפְכוּ נְחָלֶיהָ לְזֶפֶת וַעֲפָרָהּ לְגָפְרִית
וְהָיְתָה אַרְצָהּ לְזֶפֶת בֹּעֵרָה: י לַיְלָה וְיוֹמָם לֹא תִכְבֶּה לְעוֹלָם יַעֲלֶה עֲשָׁנָהּ מִדּוֹר לָדוֹר תֶּחֱרָב לְנֵצַח
נְצָחִים אֵין עֹבֵר בָּהּ: יא וִירֵשׁוּהָ קָאַת וְקִפּוֹד וְיַנְשׁוּף וְעֹרֵב יִשְׁכְּנוּ־בָהּ וְנָטָה עָלֶיהָ קַו־תֹהוּ וְאַבְנֵי־בֹהוּ:
יב חֹרֶיהָ וְאֵין־שָׁם מְלוּכָה יִקְרָאוּ וְכָל־שָׂרֶיהָ יִהְיוּ אָפֶס: יג וְעָלְתָה אַרְמְנֹתֶיהָ סִירִים קִמּוֹשׁ וָחוֹחַ
בְּמִבְצָרֶיהָ וְהָיְתָה נְוֵה תַנִּים חָצִיר לִבְנוֹת יַעֲנָה:

רש"י

(ו) כרים עתודים. שרים ושלטונים: **בבצרה.** מארץ מואב היא אבל לפי שהעמידה מלך לאדום שנאמר וימת חושם וימלוך תחתיו יובב בן זרח מבצרה (בראשית לו) לפיכך תלקה עמהם, בפסיקתא: **(ז) ראמים עמם.** עם העתודים הכתובים למעל': **אבירים.** פרים בריאים וגדולי' כמה דאת אמר עם אבירי בשן כתרוני: **(ח) שלומים לריב ציון.** שישלם גמול על עיסקי ריב ציון הצועקת לפניו לשופטה מן המריעים לה: **(ט) ונהפכו נחליה.** של בבלים: **(י) מדור לדור.** מאותו דור עד דור אחרון, ד"א היא קללת משה (שמות יז) מלחמה לה' בעמלק מדור דור מדורו של משה לדורו של שאול ומשם לדורו של מרדכי ומשם לדורו של מלך משיחנו: **(יא) וקפוד.** עוף הפורח בלילה צואיט"א בלע"ז: **קו תהו.** משפט של שממה: **ואבני בהו.** משקלות של דין חורבן כמו (דברים כה) אבן שלמה: **(יב) חוריה ואין שם מלוכה יקראו.** שרים שלה עומדים ואין אחד מהם קורא על עצמו שם שררה ומלוכה: **אפס.** כלייה: **(יג) ועלתה ארמנותיה סירים.** כך דרך חורבות לצמוח בהם קוצים וסנאים והוא קימוש והוא חוח כולם מיני קוצים הם כגון אורטיא"ש וכיוצא בהם: **נוה תנים.** הוא מדבר שהוא דרך להיו' בו תנים שהוא מין חיה רעה:

מצודת דוד

(ו) חרב לה'. החרב של ה' היא מלאה דם הרוגים: **הדשנה.** נעשית דשן ושמן מן חלב ההרוגים ומדם כרים ועתודים ומחלב של כליות אילים והוא ענין משל על גודל האבדון: **בבצרה.** היא מארץ מואב אבל לפי שהעמידה מלך לאדום כמ"ש וימלוך וכו' מבצרה (בראשית לו) לפיכך תלקה עמהם, או היא מלשון מבצר ויאמר על כרך גדול וכו': **(ז) וירדו ראמים עמם.** הראמים ירדו על המטבח עם הכרים והעתודים: **מדם.** ארצם יהיה שבע מן הדם והעפר יהיה שמן מן החלב: **(ח) כי יום נקם לה'.** היום ההוא יהיה נקם לנקום נקמת עמו: **שנת שלומים.** בשנה ההיא ישלם גמול להבבליים בעבור ריב ציון הצועקת לפניו לעשות לה דין: **(ט) נחליה.** של ארץ הבבליים: **לזפת.** להיות זפת: **(י) עשנה.** עשן השרפה: **מדור לדור.** מדור ההוא עד סוף כל הדורות תהיה חרבה: **אין עובר בה.** כי שממה תהיה: **(יא) וירשוה.** ידורו שמה כאדם בירושתו: **ונטה.** המקום ינטה עליה קו תוהו ואבני בוהו כמו שהבונה נוטה על בנין הקו עם אבן העופרת ליישר הבנין כן ינטה עליה המקום הקו והאבן להחריבו והוא ענין מליצה: **(יב) חוריה.** שרים שלה עומדים ואין אחד בהם קורא על עצמו שם מלוכה ומושל: **יהיו אפס.** יהיו כאין: **(יג) ועלתה ארמנותיה.** הפלטרין שלה תגדל קוצים מרוב השממון: **במבצריה.** תעלה בערי המבצר שלה: **נוה.** מדור לתנים וחציר לבנות יענה כי הם ידורו שמה:

מצודת ציון

(ו) הודשנה. מלשון דשן ושמן: **כרים.** כבשים שמנים: **ועתודים.** הם הזכרים מן העזים הגדולים: **כליות.** שם מקום השומן וכמ"ש ואת הכליות ואת החלב אשר עליהן (ויקרא ג'): **(ז) ראמים.** שם חיה גדולה: **אבירים.** בהמות חזקים: **ידושן.** מל' דשן ושמן: **(ח) שלומים.** מל' תשלומין: **(ט) לזפת.** הוא שרף האילן הבוער ביותר: **(יא) קאת וקפוד.** שמות העופות השוכנים בחרבות: **וינשף ועורב.** שמות מיני עופות: **קו.** חבל הבנאי: **תהו.** ענין שממה: **ואבני.** אבן העופרת של הבנאי: **בהו.** ענין ריקות: **(יב) חריה.** ענין שררה כמו ואריבה את החורים (נחמיה ה'): **אפס.** ענין העדר וכליון: **(יג) סירים קמוש וחוח.** שמות מיני קוצים: **נוה.** מדור: **תנים.** מין נחשים: **חציר.** כמו חצר, וכן ישיש וישש (דה"ב נו): **לבנות יענה.** שם עוף מדברי בת היענה:

אדם מושפע באופן ישיר יותר על ידי מעשה מאשר על ידי דיבור או מחשבה.

איוב פרק יד טז־כב

טז כִּי־עַתָּה צְעָדַי תִּסְפּוֹר לֹא־תִשְׁמֹר עַל־חַטָּאתִי: יז חָתַם בִּצְרוֹר פְּשָׁעַי וַתִּטְפֹּל עַל־עֲוֹנִי: יח וְאוּלָם
הַר־נוֹפֵל יִבּוֹל וְצוּר יֵעְתַּק מִמְּקֹמוֹ: יט אֲבָנִים | שָׁחֲקוּ מַיִם תִּשְׁטֹף־סְפִיחֶיהָ עֲפַר־אֶרֶץ וְתִקְוַת אֱנוֹשׁ
הֶאֱבַדְתָּ: כ תִּתְקְפֵהוּ לָנֶצַח וַיַּהֲלֹךְ מְשַׁנֶּה פָּנָיו וַתְּשַׁלְּחֵהוּ: כא יִכְבְּדוּ בָנָיו וְלֹא יֵדָע וְיִצְעָרוּ וְלֹא־יָבִין
לָמוֹ: כב אַךְ־בְּשָׂרוֹ עָלָיו יִכְאָב וְנַפְשׁוֹ עָלָיו תֵּאֵבָל:

רש"י

(טז) כי עתה. אתה מריע לי: **צעדי.** אתה סופר: **לא תשמור.** אינך ממתין על חטאתי מלהפרע כמו ואביו שמר את הדבר (בראשית לו) המתין שתתקיים ובלשון משנה (גמ' סנהדרין סג) לא יאמר אדם לחבירו שמור לי בצד עבודת כוכבים פלונית לשון המתן: **(יז) חתום בצרור.** חתום ומשומר בצרור בגד ככסף ומרגליות שלא תאבד: **ותטפול על עוני.** נתחברת על עוני: **(יח) ואולם הר נופל.** הר הנופל גבהו יבול ויעשה עפר ותהא לו תקוה ליהנות ממנו וצור אשר נעתק ממקומו גם הוא, יבול לשון תבואה, או:

(יט) אבנים. אשר שחקו מים. בעברם עליהם תמיד: **תשטף.** השטיפו ספיחיה של אבן ליהפך לעפר ולצמוח בו דבר כאשר יצמח ספיח הקציר שעבר כן יתהפך עפר זה ספיחיה לאבן: **ותקות אנוש.** אינה כן אשר משימות אבדה סלה: **(כ) תתקפהו.** תחזק ממנו ותאנסהו בתקפך ויהלך מן העולם: **(כא) יכבדו.** יהיו כבידים בכסף ובזהב והוא לא ידע: **ויצערו.** וימעטו מכל טוב והוא לא יבין: **(כב) אך בשרו עליו יכאב.** קשה רימה למת כמחט בבשר החי:

מצודת דוד

(טז) כי עתה. טרם אספר מעשה הטוב שעשיתי הנה תספור צעדי לדקדק אחרי בכל פסיעה ופסיעה ולא תמתין מלהפרע על חטאתי ר"ל לא תפרע מעט מעט כ"א על הכל ביחד: **(יז) חתום.** ועכ"ז סגורים פשעי בקשר מעולה ולא ינוכה מה מהם ע"י היסורים אשר חלפו ועברו עלי: **ותטפול.** ועוד תחבר על עוני דבר עון אשר אין ראוי לענוש עליו כי תורישני עונות נעורי אבל אחר שאספר מעשה הטוב אשר עשיתי הן ידעתי כי תכסף עלי: **(יח) ואולם.** ובאמת כמו הר הנופל אשר נעשה בלה ומופסד כי לא יוסיף לקום וכמו הצור אשר יעתק ממקום גידולו הנה לא ישוב לצמוח מעתה כאשר מאז: **(יט) אבנים.** וכמו אבנים אשר המים שוחקים מה מהם כאשר יעבר עליהם בתמידות הנה המעט הנשחק לא תשוב למקומו: **תשטוף ספיחיה.** וכמו הספיחים של עפר הארץ אשר המה ממעל הנה בבוא שטף מים הלא בקל תשטוף אותם ולא יוחזרו למקומם: **ותקות אנוש.** ודומה להם האבדת תקות האדם כי לא יקוה לשוב לקדמותו אחר המיתה: **(כ) תתקפהו.** האבדון תאחז אותו בחוזק רב באחיזה המתקיימת עד נצח והרי הוא הולך אחוז בה ואין עוזר לו: **משנה פניו.** והוא משנה פניו ותשלח אותו שלוח עולמית ולא ישוב עוד: **(כא) יכבדו.** הן אם בניו יהיו מכובדים לא ידע מזה והן אם ימעטו בכבוד לא יבין את זאת: **(כב) אך בשרו עליו.** אך עודו חי כאשר בשרו עוד עליו אז יכאב מדבר המכאוב וכשהיתה נפשו אצלו אז התאבלה בעבור צער ורוע המקרה אבל לאחר המיתה לא ירגיש עוד בדבר מהדברים ויאמר בזה אם אמנם כן הוא סוף האדם שעה ממנו במעט ימי חייו כי די לו בזה (העולה מהמענה ההיא כי יסכל אמרי צופר לומר עליו כי מעט השיג מן החכמה וכי הוא יודע יותר ממנו אף יגנה ריעיו בכללם על אשר שחנפו לה' ותולים בו עון רב אשר לא כן ויסתור דעת צופר שאמר שבאו עליו היסורים על כי קצר בחכמה לפי שעור מדרגת הכנתו כי ישיב אמרים הלא כ"ז הוא בעבור כי נולד הוא מטמא ולכן א"א להיות מוטהר כ"כ ולא יתכן שיענש המקום ע"ז כי אינה דבר אפשרי):

מצודת ציון

(טז) צעדי. פסיעותי: **תשמור.** תמתין כמו ואביו שמר את הדבר (שם לז): **(יז) חתום.** ענין סגירה: **בצרור.** ענין קשור כמו צרור כספו (שם מב): **ותטפול.** ותחבר כמו טופלי שקר (לעיל יג): **(יח) יבול.** מל' בליה והפסד: **(יט) שחקו.** טחנו כמו ושחקת ממנה הדק (שמות ל): **ספיחיה.** הם הגדילים מהגרעינין הנופלים מאליהם בעת הקציר כמו ספיח קצירך (ויקרא כה): **(כ) תתקפהו.** ענין האחוזה בחזקה כמו ואם יתקפו האחד (קהלת ד): **משנה.** מל' שינוי: **(כא) ויצערו.** וימעטו כמו הלא מצער היא (בראשית יט):

בכל רגע ורגע צריך להיות קיום העשרה מאמרות על־ידי עשרת הדברות, שזהו עניין לימוד התורה.

ממאמר י"ג כסלו ה'תשכ"ז

יא הַמּוֹצֵא כְּלִי וְכָתוּב עָלָיו ק׳ — קָרְבָּן, מ׳ — מַעֲשֵׂר, ד׳ — דְּמַאי, ט׳ — טֶבֶל, ת׳ — תְּרוּמָה, שֶׁבְּשָׁעַת סַכָּנָה הָיוּ כּוֹתְבִין ת׳ תַּחַת תְּרוּמָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כֻּלָּם שְׁמוֹת בְּנֵי אָדָם הֵם. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: אֲפִלּוּ מָצָא חָבִית, וְהִיא מְלֵאָה פֵּרוֹת, וְכָתוּב עָלֶיהָ: תְּרוּמָה — הֲרֵי אֵלּוּ חֻלִּין, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: אֶשְׁתְּקַד הָיְתָה מְלֵאָה פֵּרוֹת תְּרוּמָה וּפִנָּהּ.

יב הָאוֹמֵר לִבְנוֹ: מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּזָוִית זוֹ, וּמָצָא בְּזָוִית אַחֶרֶת — הֲרֵי אֵלּוּ חֻלִּין. הָיָה שָׁם מָנֶה, וּמָצָא מָאתַיִם — הַשְּׁאָר חֻלִּין. מָאתַיִם, וּמָצָא מָנֶה — הַכֹּל מַעֲשֵׂר.

פרק חמישי

א כֶּרֶם רְבָעִי, מְצַיְּנִין אוֹתוֹ בְּקוֹזְזוֹת אֲדָמָה, וְשֶׁל עָרְלָה בְּחַרְסִית, וְשֶׁל קְבָרוֹת בְּסִיד, וּמַמְחֶה וְשׁוֹפֵךְ. אָמַר רַבָּן

פירוש ברטנורא

יא **קוף קרבן.** הקדש: **ד׳ דמאי.** לקוח מעם הארץ: **בשעת הסכנה.** שגזרו שלא לקיים המצות: **שמות בני אדם הן.** אותיות של ראשי שמות, קוף קהת, ד׳ דניאל, ט׳ טוביה. והכל חולין: **אשתקד היתה מלאה פירות תרומה ופינה.** ורבנן סברי אם איתא דפינה לתרומה מגרר הוה גריר לה ולא היה מניח שם תרומה כתוב שם. ואין הלכה כרבי יוסי:

יב **הרי אלו חולין.** מה שמצא הוי חולין שאני אומר מעשר שני ניטל: **הרי שם מנה.** אמר לו אביו הרי שם מנה של מעשר שני ומצא מאתים, מנה מעשר ומנה חולין. ולא אמרינן המנה של מעשר ניטל ואלו אחרים הן: **מאתים ומצא מנה.** אמר לו אביו הרי שם מאתים ומצא מנה המנה שמצא מעשר:

ה א **כרם רבעי מציינין אותו.** בונים אצלו ציון וסימן, שיכירו שהוא כרם רבעי וטעון פדיון: **בקוזזות.** גבשושית ורגבי אדמה. סימנא כאדמה, מה אדמה דאיכא הנאה מינה שהיא עושה פירות אף האי נמי כי מפרקי שרי לאתהנויי מיניה: **ושל ערלה בחרסית.** באדמה שעושים ממנו כלי חרס. סימנא כחרסית זו דלית בה הנאה דכשזורעים בה אינה מוציאה כדי נפילה אף זו אין בה הנאה: **ושל קברות.** שלא יכנס שם כהן ונזיר: **בסיד.** סימנא שהסיד לבן בעצמות:

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה יא

הַמּוֹצֵא כְּלִי וְכָתוּב עָלָיו ק׳ – וכתובה על הכלי האות קו״ף, **קָרְבָּן** – הרי זה סימן לתיבת ״קרבן״, דהיינו הקדש; **מ׳** – אם כתובה על הכלי האות מ״ם, **מַעֲשֵׂר** – סימן הוא שמה שבתוכו הוא מעשר שני (**רמב״ם**); ואף על פי שאפשר שהוא מעשר ראשון, תולים יותר במעשר שני, שהרי מעשר ראשון דינו כחולין, ולשם מה כתב עליו ״מעשר״?! ואם משום תרומת מעשר שעדיין לא ניטלה ממנו, לא היה כותב ״מעשר״, שאפשר להבין ״מעשר מתוקן״ ולבוא לידי תקלה, אלא היה כותב: ת״מ או מ״ט (מעשר טבל); וכיון שכתוב מ׳ תולים במעשר שני (**״תוספות אנשי שם״; ״תפארת ישראל״**). ברם, בתוספתא משמע שאם כתוב ״מעשר״ סתם, מטילים עליו שתי החומרות, כלומר שחוששים שמא הוא מעשר ראשון ומפרישים ממנו תרומת מעשר, ושמא הוא מעשר שני ופודים אותו. **ד׳** – אם כתובה על הכלי האות דל״ת, **דְּמַאי** – סימן הוא שמה שבתוכו הוא דמאי, פירות שנלקחו מעם הארץ, **ט׳** – אם כתובה האות טי״ת, **טֶבֶל** – הרי זה סימן שמה שבתוכו טבל. **ת׳** – אם כתובה האות תי״ו, **תְּרוּמָה** – הרי זה סימן שמה שבתוכו תרומה, **שֶׁבְּשָׁעַת סַכָּנָה** – כשגזרו שלא לקיים מצוות, **הָיוּ כּוֹתְבִין ת׳ תַּחַת תְּרוּמָה** – וכן ט׳ תחת טבל, ד׳ תחת דמאי, מ׳ תחת מעשר וכו׳, כלומר שהיו רושמים דברים אלו בראשי תיבות. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כֻּלָּם שְׁמוֹת בְּנֵי אָדָם הֵם** – שרשמו על כליהם ראשי התיבות של שמותיהם, כגון ק׳ – קהת, מ׳ – משה, וכיוצא בזה; ורבי יוסי לדבריהם של החכמים אומר, שהואיל ולדעתם אותיות מוכיחות על תיבות, יש לומר שאינן אלא ראשי תיבות של שמות בני אדם ומה שבתוך הכלי חולין; ברם לדעת רבי יוסי עצמו, אפילו כתוב על הכלי ״תרומה״ בפירוש, הרי מה שבתוכו חולין, כמפורש בסיפא (**ר״ש**). **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: אֲפִלּוּ מָצָא חָבִית, וְהִיא מְלֵאָה פֵּרוֹת, וְכָתוּב עָלֶיהָ: תְּרוּמָה:** – אפילו כל התיבה במפורש, **הֲרֵי אֵלּוּ חֻלִּין** – הפירות שבחבית חולין הם, **שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: אֶשְׁתְּקַד** (בשנה שעברה) **הָיְתָה מְלֵאָה פֵּרוֹת תְּרוּמָה וּפִנָּהּ** – את הפירות מהחבית והכניס בה חולין, ושכח למחוק את הסימן. ברם, חכמים סוברים, שאילו היה מפנה את התרומה מהחבית, היה מוחק את הסימן. ואין הלכה כרבי יוסי.

באור משנה יב

הָאוֹמֵר לִבְנוֹ: מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בְּזָוִית זוֹ, וּמָצָא בְּזָוִית אַחֶרֶת – ובנו מצא פירות בזוית אחרת, **הֲרֵי אֵלּוּ חֻלִּין** – הפירות שמצא חולין הם, שאני אומר: פירות מעשר ניטלו כבר, ואלו פירות אחרים הם. **הָיָה שָׁם מָנֶה** – ויש גורסים: הרי שם מנה, כלומר, האומר לבנו: הרי שם מנה של מעשר שני (מנה = מאה זוז), **וּמָצָא מָאתַיִם** – זוז, **הַשְּׁאָר חֻלִּין** – כלומר, השאר שמצא הבן, יתיר על מה שאמר לו אביו, הרי הוא חולין, והיינו שמנה הוא מעשר ומנה חולין, ואין אנו אומרים שהמנה של מעשר ניטל ואלו אחרים הם. **מָאתַיִם** – האומר לבנו: הרי שם מאתיים של מעשר שני, **וּמָצָא מָנֶה** – והבן מצא מנה, **הַכֹּל מַעֲשֵׂר** – כלומר המנה שמצא הוא מעשר, לפי שאנו אומרים, שמנה ניטל ומנה עדיין מונח.

יום שני

באור משנה א

כתוב בתורה (ויקרא יט, כג-כד): ״וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל... שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל. ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש הילולים לה׳״. מכאן, כל אילן מאכל בשנה הרביעית להינטעו נקרא בלשון חכמים ״נטע רבעי״. וכן כרם בשנה הרביעית להינטעו נקרא ״כרם רבעי״; ולימדה התורה, שפירות האילן בשלוש השנים הראשונות להינטעו, אסורים באכילה ובהנאה משום ״ערלה״, ואילו פירות נטע רבעי או כרם רבעי קודש הם כקדושת מעשר שני, וצריך להעלותם לירושלים ולאכלם שם כדין הפירות של מעשר שני; ואם קשה להעלות את הפירות לירושלים, מחללים אותם על מעות, ומעלים את המעות לירושלים ומוציאים אותם שם על דברי אכילה ושתיה, כמו שנוהגים בכסף מעשר שני. וכיון שדיני נטע רבעי או כרם רבע הם כדיני מעשר שני, נוספו כאן במסכתנו פרטי הדינים של נטע רבעי או כרם רבעי, הנישנים בחמש המשניות הראשונות של פרקנו.

בבבלי (ברכות לה, א) מובאת מחלוקת רבי חייא ורבי שמעון ברבי: אחד שונה בכל מקום ״כרם רבעי״, שלדעתו לא נאמרה תורת רבעי אלא בכרם, ואחד שונה ״נטע רבעי״, שלדעתו תורת רבעי נוהגת בכל האילנות. לפי הרמב״ם נוהגת תורת רבעי בכל האילנות שחייבים בערלה, והוא כותב: ״נטע רבעי הרי הוא קודש, שנאמר: ״ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש הילולים לה׳״ ודינו להאכל בירושלים לבעליו כמעשר שני״ (הל׳ מעשר שני ונטע רבעי ט, א). מכאן, ״כרם רבעי״ שבמשנתנו לאו דווקא הוא, אלא הוא הדין ל״נטע רבעי״.

כֶּרֶם רְבָעִי – הכרם בשנה הרביעית להינטעו, והוא הדין ל״נטע רבעי״, כמו שבארנו לעיל, **מְצַיְּנִין אוֹתוֹ בְּקוֹזְזוֹת אֲדָמָה** – שמים אצלו רגבי אדמה וגושי עפר לציון ולסימן, שיכירו הבריות שהוא

שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בַּשְּׁבִיעִית. וְהַצְּנוּעִים מַנִּיחִין אֶת הַמַּעוֹת, וְאוֹמְרִים: כָּל הַנִּלְקָט מִזֶּה, יְהֵא מְחֻלָּל עַל הַמַּעוֹת הָאֵלּוּ.

ב כֶּרֶם רְבָעִי הָיָה עוֹלֶה לִירוּשָׁלַיִם מַהֲלַךְ יוֹם אֶחָד לְכָל צַד. וְאֵי זוֹ הִיא תְּחוּמָהּ? אֵילַת מִן הַדָּרוֹם, וְעַקְרַבַּת מִן הַצָּפוֹן, לוּד מִן הַמַּעֲרָב, וְהַיַּרְדֵּן מִן הַמִּזְרָח. וּמִשֶּׁרַבּוּ הַפֵּרוֹת, הִתְקִינוּ שֶׁיְּהֵא נִפְדֶּה סָמוּךְ לַחוֹמָה. וּתְנַאי הָיָה הַדָּבָר, שֶׁאֵימָתַי שֶׁיִּרְצוּ, יַחֲזֹר הַדָּבָר לִכְמוֹת שֶׁהָיָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה הַתְּנַאי הַזֶּה, וּתְנַאי הָיָה, אֵימָתַי שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, יַחֲזֹר הַדָּבָר לִכְמוֹת שֶׁהָיָה.

פירוש ברטנורא

וממחה ושופך. ממחה את הסיד במים כדי שיתלבן יותר, ושופך על הקבר: **במה דברים אמורים.** דעבדי הכירא לכרם רבעי ולערלה: **בשביעית.** שהכל הפקר ונוטלים בהיתר. אבל בשאר שני שבוע שבאים לגזול, הלעיטהו לרשע וימות ויקחום לאכול באיסור: **והצנועים.** המדקדקים על עצמם, כשהיה להם כרם רבעי בשביעית היו מניחין המעות קודם לקיטה, ואומרים כל הנלקט לכשיהיה נלקט יהא מחולל על זה:

ב כרם רבעי. יש לו דין מעשר שני, וצריך להעלות הפירות לירושלים ולאכלן שם, הם או פדיונם, ותקנו חכמים שמהלך יום [אחד] כל סביבות ירושלים יעלו הפירות [עצמם] לירושלים, כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות, מתוך שיאכל כל אדם נטע רבעי שלו יתמלא השוק שאר פירות: **שיהא נפדה סמוך לחומה.** אפילו כרם הסמוך לחומה: **שאימתי שירצו.** אם יתמעטו הפירות: **משחרב בית המקדש היה התנאי.** לא לפי שרבו הפירות כדאמרת, אלא משחרב בית המקדש והיתה ירושלים ביד האויבים ולא היו חוששין לעטר שוקי ירושלים בפירות:

משניות מבוארות – קהתי

כרם רבעי ואסור באכילה חוץ לירושלים; **וְשֶׁל עָרְלָה** – והציון של אילני ערלה, בשלש השנים הראשונות לנטיעתם, שפירותיהם אסורים אפילו בהנאה, **בְּחַרְסִית** – מין עפר שעושים ממנו כלי חרס; **וְשֶׁל קְבָרוֹת** – והציון של קברות, שלא ייכנס לשם כהן או נזיר, **בְּסִיד** – שצבעו הלבן משמש סימן היכר, **וּמַמְחֶה** – וממיס את הסיד במים, שיהא לבן ביותר, **וְשׁוֹפֵךְ** – סביב לקבר. בבבלי (**בבא קמא סט, א**), מבוארים הטעמים לסימנים המיוחדים הללו: "קוזזות אדמה" – סימן לכרם רבעי שהוא כאדמה, מה אדמה יש הנאה ממנה לאחר עבודה, אף זה מותר ליהנות ממנו לאחר פדיונו; "חרסית" – סימן לאילני ערלה שהם כחרסית, מה חרסית אין הנאה ממנה, שאם זורעים בה, אינה מוציאה אלא פירות מועטים, אף אלו אין ליהנות מהם; "סיד" – סימן לקברות, שלבן הוא כעצמות. ברם, בירושלמי מובאים טעמים אחרים לשינוי הסימנים: "כרם רבעי מציינים אותו בקוזזות אדמה", שהוא לשעה (כלומר שאין צורך בסימן אלא לשעה, לזמן קצר, היינו לשנה אחת; ואמנם סימן זה אינו מתקיים הרבה, שכן קוזזות האדמה הולכות ומתפוררות); ושל ערלה בחרסית, שהוא עפר לבן והוא יותר מכן (כלומר, סימן זה מתקיים יותר, שלערלה צריך שיתקיים הסימן שלש שנים); ושל קברות בסיד, שהוא יותר מכן" (שאיסור הקברות הוא לעולם). **אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** – שעושים סימני היכר לכרם רבעי ולערלה? **בַּשְּׁבִיעִית** – בשנת השמיטה, שכל הפירות הפקר, ומותר לכל אדם ללקטם; אבל בשאר כל השנים שאין הפירות הפקר, אין עושים סימנים בשביל הבאים לגזול מהפירות כדי להרחיקם מאכילת דבר איסור, אלא "הלעיטהו לרשע וימות". **וְהַצְּנוּעִים** – המחמירים על עצמם ומדקדקים במצוות, כשיש להם כרם רבעי, אינם מציינים אותו, שלא למנוע אנשים מלאכול, אלא **מַנִּיחִין אֶת הַמַּעוֹת, וְאוֹמְרִים: כָּל הַנִּלְקָט מִזֶּה** – כל שיהא נלקט מפירות הכרם הזה, **יְהֵא מְחֻלָּל עַל הַמַּעוֹת הָאֵלּוּ** – ונמצא שהאוכל מן הכרם אוכל פירות חולין. ומה שלא היו מחללים כל הכרם בפעם אחת, שפעמים היו רוצים להעלות את הפירות עצמם לירושלים (**"תוספות יום טוב"**).

הרמב"ם מפרש, שהצנועים היו עושים כן בשנת השמיטה; וכן מפרש גם הרב מברטנורא. אבל יש מפרשים, שענין הצנועים הוא בין בשביעית בין בשאר כל השנים (עיין תוספות רבי עקיבא איגר; ועיין בבלי בבא קמא סט, א).

באור משנה ב

כבר הזכרנו בהקדמתנו למשנה הקודמת, שהפירות של כרם רבעי או נטע רבעי דינם כמעשר שני, שמעלים אותם או את דמי פדיונם לירושלים ואוכלים אותם שם. משנתנו באה ללמד בדבר תקנת חכמים שאנשי המקומות שאינם רחוקים מירושלים אלא מהלך יום אחד, לא יהיו פודים את הפירות ומעלים את דמי פדיונם לירושלים, אלא יהיו מעלים את הפירות עצמם.

כֶּרֶם רְבָעִי הָיָה עוֹלֶה לִירוּשָׁלַיִם מַהֲלַךְ יוֹם אֶחָד לְכָל צַד – כל המקומות שמסביב לירושלים, שמרחקם מירושלים הוא עד מהלך יום אחד, היו צריכים להעלות – מתקנת חכמים – את הפירות עצמם של כרם רבעי לירושלים, ולא לפדותם ולהעלות את דמיהם, ומבואר הטעם בבבלי (**ביצה ה, א**): "כדי לעטר את שוקי ירושלים בפירות". **וְאֵי זוֹ הִיא תְּחוּמָהּ** – של ירושלים, שהוא במרחק של מהלך יום אחד? **אֵילַת מִן הַדָּרוֹם** – יש סוברים שהכוונה היא למקום סמוך לחברון; ויש דעה, שזו "בית גוברין", **וְעַקְרַבַּת מִן הַצָּפוֹן** – היא עקרבה, **לוּד מִן הַמַּעֲרָב, וְהַיַּרְדֵּן מִן הַמִּזְרָח** – כל המקומות הללו רחוקים מהלך יום אחד מירושלים, וכל בעלי הכרמים שבתחום זה היו מעלים לירושלים את הפירות עצמם. **וּמִשֶּׁרַבּוּ הַפֵּרוֹת** – והיו מצויים הרבה פירות בירושלים, **הִתְקִינוּ שֶׁיְּהֵא נִפְדֶּה סָמוּךְ לַחוֹמָה** – אפילו כרם שהוא סמוך לחומת ירושלים, פודים אותו, **וּתְנַאי הָיָה הַדָּבָר** – תקנה זו נתקנה על תנאי, **שֶׁאֵימָתַי שֶׁיִּרְצוּ** – בית דין שלאחריהם לחדש את התקנה הקודמת, שיעלו את הפירות עצמם לירושלים, דהיינו כשיתמעטו הפירות שם, **יַחֲזֹר הַדָּבָר לִכְמוֹת שֶׁהָיָה** – שמהלך יום אחד לכל צד יהא עולה לירושלים. והיה צורך להתנות תנאי זה שאילולא היו מתנים כך, לא היו בית דין שלאחריהם יכולים לבטל תקנתם, שאין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו עד שיהא גדול ממנו בחכמה ובמנין (**עדויות א, ה; ועיין "תוספות יום טוב"**). **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה הַתְּנַאי הַזֶּה** – לא משום ריבוי הפירות אלא משום שחרב בית המקדש הפסיקו להביא את הפירות לירושלים, ואז התנו בית דין, **וּתְנַאי הָיָה** – והתנאי שהתנו היה: **אֵימָתַי שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, יַחֲזֹר הַדָּבָר לִכְמוֹת שֶׁהָיָה** – לכשייבנה המקדש יחזרו ויעלו את הפירות של כרם רבעי לירושלים.

בהקדמתנו למשנה הקודמת הבאנו מחלוקת, אם גורסים בכל מקום "כרם רבעי" או "נטע רבעי", והסקנו שלדעת הרמב"ם תורת רבעי נוהגת בכל האילנות, ומכאן שהוא גורס "נטע רבעי". ברם, במשנתנו גורס הרמב"ם "כרם רבעי" דווקא, שכן הוא כותב: ענבים של כרם רבעי התקינו בית דין שיהיו עולין לירושלים מהלך יום לכל צד" (הל' מעשר שני ונטע רבעי ט, ח). וטעם הדבר הוא, שהרמב"ם סובר כדעת הירושלמי, שתקנה זו ניתקנה משום שהיו צריכים יין לנסכים ולא היו ענבים מצויים בירושלים. ואף על פי שהרמב"ם כותב הטעם (שם): "כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות", אין כוונתו אלא לענבים, שהרי הוא כותב אחר כך: "ושאר כל הפירות, אפילו בזמן בית המקדש נפדין סמוך לחומה".

ג כֶּרֶם רְבָעִי – בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אֵין לוֹ חֹמֶשׁ, וְאֵין לוֹ בִּעוּר; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: יֵשׁ לוֹ. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: יֵשׁ לוֹ פֶּרֶט וְיֵשׁ לוֹ עוֹלְלוֹת, וְהָעֲנִיִּים פּוֹדִין לְעַצְמָן; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: כֻּלּוֹ לַגַּת.

ד כֵּיצַד פּוֹדִין נֶטַע רְבָעִי? מַנִּיחַ אֶת הַסֶּל עַל פִּי שְׁלִשָׁה, וְאוֹמֵר: כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִפְדּוֹת לוֹ בְּסֶלַע, עַל מְנָת לְהוֹצִיא יְצִיאוֹת מִבֵּיתוֹ? וּמַנִּיחַ אֶת הַמָּעוֹת, וְאוֹמֵר: כָּל הַנִּלְקָט מִזֶּה מְחֻלָּל עַל הַמָּעוֹת הָאֵלּוּ, בְּכָךְ וְכָךְ סְלִים בְּסֶלַע.

ה וּבַשְּׁבִיעִית פּוֹדֵהוּ בְּשָׁוְיוֹ. וְאִם הָיָה הַכֹּל מֻפְקָר, אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכַר לְקִיטָה. הַפּוֹדֶה נֶטַע רְבָעִי שֶׁלּוֹ, מוֹסִיף

פירוש ברטנורא

ג אין לו חומש. אין הבעלים צריכין להוסיף חומש כשפודים אותו: **ואין לו ביעור.** בשנה רביעית ושביעית שהמעשרות מתבערין, דחומש וביעור לא נאמרו בכרם רבעי אלא במעשר. ומיהו מודו ב"ש דפדיון מיהא אית ליה, ואע"ג דלא נאמר פדיון במקרא בכרם רבעי, דילפי ליה מדכתיב (ויקרא יט) קדש הלולים, קרי ביה חלולים אחליה והדר אכליה: **וב"ה אומרים יש לו.** דילפי קדש קדש ממעשר, ליתן לו כל דין מעשר: **יש לו פרט ויש לו עוללות.** דסברי ממון בעלים הוא ולא ממון גבוה הלכך חייב בפרט ועוללות ככל כרם דעלמא. והעניים שמלקטים הפרט ועוללות מכרם רבעי, פודין לעצמן ואוכלין הפדיון בירושלים: **וב"ה אומרים כולו לגת.** דסברי ממון גבוה הוא כמו מעשר, הלכך אין לו פרט ועוללות, אלא דורכים אותו כולו כאחת ומעלה ואוכל בירושלים, או פודהו ומעלה הדמים לירושלים:

ד מניח את הסל על פי שלשה. בקיאין בשומא, דסתם נטע רבעי אין דמיו ידועיעלפי שצריך לחשב היציאות כדתנן הכא : **לפדות בסלע.** כלומר ליקח בסלע במחובר לקרקע: **על מנת להוציא יציאות מביתו.** שכר פעולת הכרם משעה שנקרא פרי, כגון שכר שמירה ועידור: **ומניח את המעות.** לפי השומא, לאחר ששמו כך וכך סלים בסלע:

ה ובשביעית. שאין שכר שמירה ולא עבודת קרקע, פודהו בשוויו: **אם היה הכל מופקר.** אם הפקירו הבעלים נטע רבעי שלהם, אין הזוכה בו מנכה אלא שכר לקיטה, ומעלה הפירות לירושלים או פודה ומעלה הדמים. ולא אמרינן כיון דמהפקירא קא זכי אין דין רבעי נוהג בו. ובשביעית אינו מנכה שכר לקיטה

משניות מבוארות – קהתי

אבל לפי רש"י והרב מברטנורא, אף מה שנקטה משנתנו "כרם רבעי" לאו דווקא הוא, שההלכה היא כמי ששונה בכל מקום "נטע רבעי", והרי גם הטעם המובא בגמרא "כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות" משמעו בכל הפירות. ברם, יש לומר, שגם הם סוברים שמתחילה היתה התקנה על ענבים מטעם הנסכים (כפי הירושלמי), אלא שאחר כך התפשטה התקנה על כל הפירות מהטעם של עיטור השווקים בפירות (עיין "תוספות יום טוב").

יום שלישי

באור משנה ג

משנה זו נשנתה כבר במסכת פאה (ז, ו), והיא דנה בפירות כרם רבעי או נטע רבעי, הואיל ונוהגים באכילתם כמו במעשר שני, אם דינם כמעשר שני גם לענין חומש וביעור; שכן שנינו לעיל (ד, ג): "הפודה מעשר שני שלו, מוסיף עליו חמישית", וכן נוהג במעשר שני דין ביעור, שנאמר (דברים יד, כח): "מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך"... כלומר שאסור להשהות את המעשרות יותר בבית, וחייבים לבערם בערב הפסח של השנה הרביעית ושל השנה השביעית (כמבואר להלן בפרקנו משנה ו).

כֶּרֶם רְבָעִי – והוא הדין ל"נטע רבעי", אלא שמשנתנו נקטה כאן "כרם רבעי" משום סיפא, שמדובר בה בפרט ובעוללות, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אֵין לוֹ חֹמֶשׁ** – הפודה פירותיו לעצמו כדי להעלות דמיהם לירושלים, אינו צריך להוסיף חומש על הקרן כבמעשר שני, **וְאֵין לוֹ בִּעוּר** – אין חייבים לבערו מן הבית בערב הפסח של השנה הרביעית והשביעית לשמיטה; שלדעת בית שמאי, אין כרם רבעי שווה בכול למעשר שני. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: יֵשׁ לוֹ** חומש ויש לו ביעור – שלמדים בית הלל כרם רבעי ממעשר שני בגזירה שווה של "קודש, קודש", שכן בכרם רבעי נאמר (**ויקרא יט, כד**): "קודש הילולים לה'", ובמעשר שני נאמר (**ויקרא כז, ל**): "וכל מעשר הארץ... קודש לה'", מה מעשר שני יש לו חומש ויש לו ביעור, אף כרם רבעי יש לו חומש ויש לו ביעור. ברם, בית שמאי אינם למדים גזירה שווה זו (**בבלי קידושין נד, ב**). **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: יֵשׁ לוֹ פֶּרֶט וְיֵשׁ לוֹ עוֹלְלוֹת** – כתוב בתורה (**ויקרא יט, י**): "וכרמך לא תעולל ופרט כרמך לא תלקט, לעני ולגר תעזוב אותם" (עיין פאה ז, ג-ד, שם מבואר ענין פרט ועוללות); וסוברים בית שמאי, שדין פרט ועוללות נוהג בכרם רבעי כמו בשאר כל כרם, שאף על פי שטעון פדיון, מכל מקום ממון בעלים הוא, **וְהָעֲנִיִּים פּוֹדִין לְעַצְמָן** – פודים בעצמם את הפרט והעוללות שלקטו בכרם רבעי, ומעלים את דמיהם לירושלים. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: כֻּלּוֹ לַגַּת** – הבעלים דורכים בגת את כל ענבי הכרם, ואף הפרט והעוללות, ומעלים את היין או פדיונו לירושלים, שסוברים בית הלל: כרם רבעי דינו כמעשר שני, שממון גבוה הוא ולא ממון בעלים, הלכך אין לעניים חלק בו.

באור משנה ד

כֵּיצַד פּוֹדִין נֶטַע רְבָעִי? מַנִּיחַ אֶת הַסֶּל – שיתן לתוכו את הפירות שילקט אחר כך, **עַל פִּי שְׁלִשָׁה** – בפני שלושה אנשים הבקיאים בשומא, **וְאוֹמֵר** – להם: **כַּמָּה אָדָם רוֹצֶה לִפְדּוֹת לוֹ בְּסֶלַע** – כמה סלים כאלו מלאים פירות ירצה אדם לקנות בסלע, כשהפירות הם עדיין מחוברים באילן, **עַל מְנָת לְהוֹצִיא יְצִיאוֹת מִבֵּיתוֹ** – בתנאי שהוצאות העבודה באילנות עד לקיטת הפירות, כגון שכר שמירה ועידור ולקיטה וכדומה, יהיו מכיסו? **וּמַנִּיחַ** – הפודה, **אֶת הַמָּעוֹת** – כפי מה שישומו את שוויים של הפירות בניכוי ההוצאות, **וְאוֹמֵר: כָּל הַנִּלְקָט מִזֶּה מְחֻלָּל עַל הַמָּעוֹת הָאֵלּוּ, בְּכָךְ וְכָךְ סְלִים בְּסֶלַע** – לפי השומא. במפרשים מבואר, ששונה הוא פדיון נטע רבעי מפדיון מעשר שני, שבמעשר שני שנינו (לעיל ד, ב): "את שדמיו ידועים יפדה על פי אחד, ואת שאין דמיו ידועים יפדה על פי שלושה", ואילו כאן בנטע רבעי שנינו: "מניח את הסל על פי שלושה", ומשמע שלעולם צריכים שלושה; והטעם הוא, שהואיל ובפירות "נטע רבעי" מנכים את ההוצאות, נמצא שלעולם אין דמיהם ידועים, הלכך צריכים תמיד שלושה להעריך את דמי פדיונם (**ר"ש; ברטנורא**).

יום רביעי

באור משנה ה

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת והיא באה ללמד, כיצד פודים נטע רבעי בשנת השמיטה, שאין בה הוצאות על הפירות. כן מוסיפה המשנה להשמיענו שפירות רבעי שהופקרו על ידי הבעלים, כל הזוכה בהם חייב לנהוג בהם דין רבעי, לאכול אותם או דמי פדיונם בירושלים; ובאה המשנה ללמדנו, כיצד פודה אותם.

וּבַשְּׁבִיעִית – בשנת השמיטה, שעבודת הקרקע אסורה, ואין שכר שמירת הפירות, וכל אדם בא ומלקט לעצמו, **פּוֹדֵהוּ בְּשָׁוְיוֹ** – פודה נטע רבעי בשוויו ואינו מנכה כלום. **וְאִם הָיָה הַכֹּל מֻפְקָר** – אם הבעלים הפקירו נטע רבעי שלהם בשאר כל השנים, **אֵין לוֹ אֶלָּא שְׂכַר לְקִיטָה** – אין לזוכה בו לנכות מפדיונו אלא שכר לקיטה בלבד, אבל שאר ההוצאות שהוציא אינו מנכה, הואיל וזכה בו מן ההפקר. ומכל מקום אף הזוכה בנטע רבעי מן ההפקר חייב להעלותו

עָלָיו חֲמִישִׁיתוֹ, בֵּין שֶׁהוּא שֶׁלּוֹ וּבֵין שֶׁנִּתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה.

ו עֶרֶב יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, שֶׁל רְבִיעִית וְשֶׁל שְׁבִיעִית, הָיָה בְּעוּר. כֵּיצַד הָיָה בְּעוּר? נוֹתְנִין תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר לַבְּעָלִים, וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לִבְעָלָיו, וּמַעֲשֵׂר עָנִי לִבְעָלָיו. וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהַבִּכּוּרִים מִתְבַּעֲרִים בְּכָל מָקוֹם. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: הַבִּכּוּרִים נִתָּנִין לַכֹּהֲנִים כַּתְּרוּמָה. הַתַּבְשִׁיל — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: צָרִיךְ לְבַעֵר; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: הֲרֵי הוּא כְּמְבֹעָר.

ז מִי שֶׁהָיוּ לוֹ פֵּרוֹת בַּזְּמַן הַזֶּה, וְהִגִּיעָה שָׁעַת הַבְּעוּר — בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: צָרִיךְ לְחַלְּלָן עַל הַכֶּסֶף; וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֶחָד שֶׁהֵן כֶּסֶף וְאֶחָד שֶׁהֵן פֵּרוֹת.

פירוש ברטנורא

שכל אדם מלקט לעצמו: **מוסיף עליו חומש.** סתם מתניתין כבית הלל דילפי קדש ממעשר: **בין שניתן לו במתנה.** כשהוא סמדר, דאילו לאחר שנגמר בשולו הא סברי בית הלל דממון גבוה הוא כמעשר ואין יכולים ליתן אותו במתנה:

ו ערב יום טוב הראשון של פסח וכו'. דכתיב (דברים יד) מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך, ונאמר להלן (שם לא) מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסכות, מה להלן רגל אף כאן רגל. אי מה להלן חג הסכות אף כאן חג הסכות ת"ל (שם כו) כי תכלה לעשר, רגל שכל מעשרות כלין בו, הוי אומר זה פסח שאין פירות של שנה שלישית נגמרים להיות נלקטים כולן עד שיבא פסח של שנה הרביעית, וכן של שנה ששית עד שיבוא פסח של שנה שביעית: **תרומה ותרומת מעשר לבעלים.** לכהנים, שהתרומה שלהם: **ומעשר ראשון לבעליו.** ללוים: **ומעשר עני לבעליו.** לעניים: **מתבערים בכל מקום.** צריך לבערם ולאבדם מן העולם: **הבכורים נתנים לכהנים כתרומה.** ואין צריך לבערם מן העולם משום דתרומה [קרינהו] רחמנא, דאמר מר ותרומת ידך אלו הבכורים דכתיב בהו (דברים כו) ולקח הכהן הטנא מידך. ואין הלכה כר"ש: **התבשיל.** שיש בו מפירות שביעית, או מעשר שני בשעת הביעור: **הרי הוא כמבוער.** כיון דאין ממשן ניכר:

ז בזמן הזה. שאין בית המקדש קיים: **צריך לחללן על הכסף.** דכתיב (שם יד) וצרת הכסף בידך, הכסף בלבד מעלין: **אחד שהן כסף ואחד שהן פירות.** טעונים גניזה, ומה מועיל החלול:

משניות מבוארות – קהתי

או דמי פדיונו לירושלים. **הַפּוֹדֶה נֶטַע רְבָעִי שֶׁלּוֹ, מוֹסִיף עָלָיו חֲמִישִׁיתוֹ** – סתם משנתנו כדברי בית הלל (לעיל משנה ג), שדינו של נטע רבעי כמעשר שני אף לענין חומש, **בֵּין שֶׁהוּא שֶׁלּוֹ** – בין שנטע הרבעי הוא שלו, **וּבֵין שֶׁנִּתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה** – הרמב"ם מפרש שמדובר כאן כשניתן לו קודם שהגיע לעונת המעשר (כלומר קודם שהביאו שליש בישולם), שאילו לאחר שהגיע לעונת המעשר, הרי סוברים בית הלל שנטע רבעי דינו כמעשר שני שממון גבוה הוא, ואין יכולים ליתן אותו במתנה **(עיין בבלי קידושין נד, ב; ועיין ברטנורא ו"תוספות יום טוב").**

באור משנה ו

כתוב בתורה (דברים יד, כח): "מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך"... – פסוק זה בא ללמד, שאם השהה אדם מעשרותיו של שנה ראשונה ושנייה של שמיטה, הריהו חייב לבערם מן הבית בסוף השנה השלישית (היינו יחד עם המעשרות של השנה השלישית), שאין "מקצה" אלא בסוף. כן כתוב (דברים כו, יב ואילך): "כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר (שנה שאין נוהג בה אלא מעשר אחד משני המעשרות שנהגו בשתי השנים שלפניה, ששנה ראשונה ושנייה של שמיטה נוהג בהן מעשר ראשון ומעשר שני, ואילו בשנה השלישית אין נוהג מאותם שני המעשרות אלא האחד והוא מעשר ראשון, ובמקום מעשר שני יתן מעשר עני), ונתת ללוי לגר ליתום ולאלמנה... ואמרת לפני ה' א־להיך בערתי הקדש מן הבית וגם נתתיו ללוי ולגר ליתום ולאלמנה ככל מצותך אשר צויתני" וגו' – פסוק זה מלמד, שזמן ביעור המעשרות הוא כשגומרים להפריש את כל המעשרות של השנה השלישית, ושלאחר הביעור יש לומר את "וידוי המעשר". ואמנם המעשרות של השנה השלישית אינם כלים עד חנוכה של השנה הרביעית, אבל חכמים דרשו בגזירה שווה שזמן הביעור הוא ברגל, שנאמר בביעור מעשר: "מקצה שלש שנים", ונאמר (דברים לא, י): "מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות", מה מקץ האמור שם ברגל, אף מקצה האמור כאן ברגל, ומאחר שבחג הסוכות אי אפשר שיהא הביעור, שהרי עדיין לא כלו אז המעשרות של השנה השלישית, כמו שבארנו לעיל, הלכך דרשו חכמים: "כי תכלה לעשר" – איזהו רגל שכל המעשרות כלים בו? זהו חג הפסח. ומכאן, שזמן ביעור המעשרות הוא בחג הפסח של השנה הרביעית לשמיטה. וכן גם בגמר השנה השישית של שמיטה, זמן ביעור המעשרות הוא בחג הפסח של השנה השביעית. – ממשנתנו ואילך מדובר איפוא בדיני ביעור המעשר ובענין הוידוי שאומרים לאחר הביעור, כמו שהזכרנו לעיל.

עֶרֶב יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח – ויש גורסים: ערב יום טוב האחרון של פסח **(רמב"ם הל' מעשר שני יא, ו; עיין שם "כסף משנה")**, **שֶׁל רְבִיעִית וְשֶׁל שְׁבִיעִית** – של השנה הרביעית לשמיטה ושל שנת השמיטה, **הָיָה בְּעוּר** – של המעשרות משלש השנים שעברו, אם השהם אדם בביתו ולא עשה מצוותם, כמו שבארנו לעיל (בהקדמה למשנתנו). **כֵּיצַד הָיָה בְּעוּר? נוֹתְנִין תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר לַבְּעָלִים** – כלומר לבעליהן, שהם הכהנים, **וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן לִבְעָלָיו** – ללויים, **וּמַעֲשֵׂר עָנִי לִבְעָלָיו** – לעניים. **וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְהַבִּכּוּרִים מִתְבַּעֲרִים בְּכָל מָקוֹם** – אם לא העלם לירושלים עד שעת הביעור, הרי הוא מבערם ומאבדם מן העולם **(רמב"ם; ברטנורא)**, והוא הדין לנטע רבעי, כדברי בית הלל (לעיל משנה ג), שיש לו ביעור כדין מעשר שני. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: הַבִּכּוּרִים נִתָּנִין לַכֹּהֲנִים כַּתְּרוּמָה** – ואין צריכים לבערם מן העולם, שהתורה קוראת לביכורים "תרומה", שכתוב **(דברים יב, יז)**: "ותרומת ידך", ודרשו: אלו הביכורים, שנאמר בהם **(דברים כו, ד)**: "ולקח הכהן הטנא מידך"; הלכך דינם כתרומה. ואין הלכה כרבי שמעון. **הַתַּבְשִׁיל** – שיש בו מפירות מעשר שני, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: צָרִיךְ לְבַעֵר** – בשעת הביעור צריך לבערו, **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: הֲרֵי הוּא כְּמְבֹעָר** – שאין צריך לבערו, הואיל ואין ממשותם של הפירות בעין.

יום חמישי

באור משנה ז

משנתנו באה ללמד דין מעשר שני בזמן הזה.

מִי שֶׁהָיוּ לוֹ פֵּרוֹת – של מעשר שני, **בַּזְּמַן הַזֶּה** – שאין בית המקדש קיים, ואין הפירות נאכלים בירושלים, שנאמר **(דברים יד, כג)**: "ואכלת לפני ה' א־להיך... מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך" – הקיש מעשר לבכור, מה בכור אינו נאכל אלא בפני הבית, אף מעשר אינו נאכל אלא בפני הבית **(בבלי תמורה כא, א)**, **וְהִגִּיעָה שָׁעַת הַבְּעוּר** – זמן ביעור המעשרות, כמבואר במשנה הקודמת, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: צָרִיךְ לְחַלְּלָן עַל הַכֶּסֶף** – ומבואר טעמם בירושלמי, שכתוב **(דברים יד, כה)**: "וצרת הכסף בידך", אף על פי שהם בידך, אתה צריך לחללם על כסף **("שנות אליהו")**, ויש מפרשים: וצרת הכסף בלבד בידך – בזמן שאתה מניחו בידך, כלומר במקומך, ואי אפשר להעלותו לירושלים, יהיה הכסף בלבד בידך ולא הפירות. **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אֶחָד שֶׁהֵן כֶּסֶף וְאֶחָד שֶׁהֵן פֵּרוֹת** – בין שהם כסף ובין שהם פירות הרי טעונים הם ביעור, ומה מועיל חילול

ח אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ שׁוֹלְחִין אֵצֶל בַּעֲלֵי בָתִּים שֶׁבַּמְּדִינוֹת: מַהֲרוּ וְהַתְקִינוּ אֶת פֵּרוֹתֵיכֶם, עַד שֶׁלֹּא תַּגִּיעַ שָׁעַת הַבְּעוּר. עַד שֶׁבָּא רַבִּי עֲקִיבָא וְלִמֵּד: שֶׁכָּל הַפֵּרוֹת שֶׁלֹּא בָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעֲשְׂרוֹת, פְּטוּרִים מִן הַבְּעוּר.
ט מִי שֶׁהָיוּ פֵּרוֹתָיו רְחוֹקִים מִמֶּנּוּ, צָרִיךְ לִקְרוֹא לָהֶם שֵׁם. מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל וְהַזְּקֵנִים שֶׁהָיוּ בָּאִין בִּסְפִינָה, אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל: עִשּׂוּר שֶׁאֲנִי עָתִיד לָמוֹד נָתוּן לִיהוֹשֻׁעַ, וּמְקוֹמוֹ מֻשְׁכָּר לוֹ; עִשּׂוּר אַחֵר שֶׁאֲנִי עָתִיד לָמוֹד, נָתוּן לַעֲקִיבָא בֶּן יוֹסֵף שֶׁיְּזַכֶּה בּוֹ לָעֲנִיִּים, וּמְקוֹמוֹ מֻשְׁכָּר לוֹ. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: עִשּׂוּר שֶׁאֲנִי עָתִיד לָמוֹד נָתוּן לְאֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה, וּמְקוֹמוֹ מֻשְׁכָּר לוֹ. וְנִתְקַבְּלוּ זֶה מִזֶּה שָׁכָר.
י בַּמִּנְחָה בְּיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן הָיוּ מִתְוַדִּין. כֵּיצַד הָיָה הַוִּדּוּי? "בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן־הַבַּיִת" (דברים כו, יג) — זֶה מַעֲשֵׂר

פירוש ברטנורא

ח מהרו ותקנו את פירותיכם. תרומות ומעשרות לתת אותן לראוי להן, ומעשר שני להעלותו ולאכלו בירושלים: **שלא הגיעו לעונת המעשרות.** כל פרי ופרי כמו שמפורש עונתו בפרק קמא דמעשרות: **פטורים מן הביעור.** ובראשונה היו אומרים דקודם עונת המעשרות נמי זקוק לבער. והלכה כר"ע:
ט מי שהיו פירותיו רחוקים ממנו. וכבר נתקנו והגיע זמן הביעור: **צריך לקרות להם שם.** לזכות אותן לבעלים, כהך עובדא דר"ג וזקנים: **עשור שאני עתיד למוד.** מעשר ראשון שאני עתיד ליתן מפירות שיש לי בבית: **נתון ליהושע.** לוי היה. ותרומה גדולה לא נתן עתה משום דתרומה מפרישין אותה בגורן, [כדתניא] שאי אפשר לגורן שתעקר אלא אם כן נתרמה תרומה גדולה וכבר הפריש אותה בגורן: **ומקומו מושכר לו.** ומקום המעשר מושכר לו, ויקנה המעשר אגב קרקע: **עשור אחר.** מעשר עני: **נתון לעקיבא בן יוסף.** גבאי של עניים היה: **עשור שאני עתיד למוד.** מעשר מן המעשר, שאני צריך ליתן לכהן מן המעשר שנתן לי רבן גמליאל: **נתון לאלעזר בן עזריה.** כהן היה, והוא עשירי לעזרא: **ונתקבלו שכר זה מזה.** רבן גמליאל קבל שכר מקומו של מעשר ראשון מרבי יהושע, ושכר מקומו של מעשר עני מר' עקיבא. ור' יהושע קבל שכר מקום מעשר מן המעשר מרבי אלעזר בן עזריה, ונקנה לכל אחד מקום המעשר הראוי לו בכסף שנתן למשכיר, ששכירות קרקע נקנית בכסף:
י ביום טוב האחרון היו מתודין. ולא היו מתודין ב"ט ראשון מיד אחר הביעור, כדי שיהיה לו מה יאכל ברגל. הלכך ערב יום טוב ראשון היה מבער

משניות מבוארות – קהתי

הפירות על כסף? אלא מניח את הפירות במקום המוצנע עד שיירקבו **(ר"ש; ועיין לעיל א, ה).** ויש מפרשים, שלדעת בית הלל צריך לאבדם מן העולם, כדין ביעור בכלל **(רמב"ם).**

באור משנה ח

אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ שׁוֹלְחִין – שליחים, **אֵצֶל בַּעֲלֵי בָתִּים שֶׁבַּמְּדִינוֹת** – שבערי ארץ ישראל וכפריה: **מַהֲרוּ וְהַתְקִינוּ אֶת פֵּרוֹתֵיכֶם, עַד שֶׁלֹּא תַּגִּיעַ שָׁעַת הַבְּעוּר** – הפרישו את המעשרות מן הפירות של שנה זו ועשו את מצוותם, ליתן תרומות ומעשרות לבעליהם ולהעלות מעשר שני לירושלים קודם שתגיע שעת הביעור, לפי שאז תחול עליהם חובת הביעור, ויעכבו את הוידוי; **עַד שֶׁבָּא רַבִּי עֲקִיבָא וְלִמֵּד: שֶׁכָּל הַפֵּרוֹת שֶׁלֹּא בָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעֲשְׂרוֹת** – כמפורט במסכת מעשרות פרק א, **פְּטוּרִים מִן הַבְּעוּר** – ואינם מעכבים את הוידוי **(רמב"ם הל' מעשר שני יא, י),** ובראשונה היו אומרים שאף קודם עונת המעשרות, משהגיעה שעת הביעור חייב לבערם **(ברטנורא).** יש מפרשים, שבראשונה היו שולחים לבעלי בתים לתקן את הפירות של שנה זו, כדי שלא יצטרכו לאבד את המעשר שני, עד שבא רבי עקיבא ולימד, שכל הפירות שלא הגיעו לעונת המעשרות בשעת הביעור, אין חייבים לבערם **("תפארת ישראל"; "מלאכת שלמה").**

יום שני

באור משנה ט

מִי שֶׁהָיוּ פֵּרוֹתָיו רְחוֹקִים מִמֶּנּוּ – וכבר הפריש מהם את המעשרות, אלא שלא נתנם עדיין לבעליהם, והגיעה שעת הביעור, **צָרִיךְ לִקְרוֹא לָהֶם שֵׁם** – שיאמר: "פלוני כהן יזכה בתרומה שיש לי במקום פלוני" וכו'; וכן היה **מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל וְהַזְּקֵנִים** – חבריו החכמים, **שֶׁהָיוּ בָּאִין בִּסְפִינָה** – שהפליגו בספינה, והגיעה שעת הביעור, **אָמַר רַבָּן גַּמְלִיאֵל: עִשּׂוּר שֶׁאֲנִי עָתִיד לָמוֹד** – מעשר ראשון שאני צריך לתת ללוי ("למוד" היינו לתת לתוך כליו של הלוי במידה), **נָתוּן לִיהוֹשֻׁעַ** – לרבי יהושע בן חנניה שהיה לוי; ותרומה גדולה כבר נתן, שאי אפשר לגורן שתיעקר אלא אם כן נתרמה תרומה גדולה; **וּמְקוֹמוֹ** – של המעשר, **מֻשְׁכָּר לוֹ** – ליהושע, כדי שיקנה את המעשר אגב הקרקע; **עִשּׂוּר אַחֵר שֶׁאֲנִי עָתִיד לָמוֹד** – מעשר עני, **נָתוּן לַעֲקִיבָא בֶּן יוֹסֵף שֶׁיְּזַכֶּה בּוֹ לָעֲנִיִּים** – שרבי עקיבא היה גבאי העניים, **וּמְקוֹמוֹ** – של המעשר־עני, **מֻשְׁכָּר לוֹ** – לעקיבא, כמבואר הטעם לעיל. **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: עִשּׂוּר שֶׁאֲנִי עָתִיד לָמוֹד** – מעשר מן המעשר שאני צריך לתת לכהן מאותו מעשר שנתן לי רבן גמליאל, **נָתוּן לְאֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה** – שהיה כהן, **וּמְקוֹמוֹ מֻשְׁכָּר לוֹ** – כמבואר לעיל, **וְנִתְקַבְּלוּ זֶה מִזֶּה שָׁכָר** – רבן גמליאל קיבל דמי שכירות המקום מרבי יהושע ומרבי עקיבא, ורבי יהושע קיבל מרבי אלעזר בן עזריה, ונקנה לכל אחד מקום המעשר הראוי לו בכסף, ששכירות קרקע נקנית בכסף, ואגב המקום זכה במעשר, שמיטלטלין נקנים אגב קרקע.

בארנו את המשנה לפי הר"ש והרב מברטנורא (ועיין "תוספות אנשי שם"), אבל יש מפרשים: מי שהיו פירותיו רחוקים ממנו – ועדיין לא הפריש מהם המעשרות, והגיעה שעת הביעור, צריך לקרוא להם שם – לעשרם בקריאת שם, דהיינו שיאמר: תרומה או מעשר ראשון שלהם בצפונם או בדרומם (עיין תרומות ג, ה), ומזכה את התרומה והמעשר בעליהם, מעשה ברבן גמליאל... שלא הפריש מעשרות מפירותיו (חוץ מתרומה גדולה) קודם שהפליג בספינה עם חבריו החכמים, והגיעה שעת הביעור, אמר רבן גמליאל: עשור שאני עתיד למוד – למדוד ולהפריש מן הפירות שבביתי, דהיינו מעשר ראשון, נתון ליהושע וכו', כלומר שרבן גמליאל קרא שם למעשר ראשון ולמעשר עני וזיכה מעשר ראשון לרבי יהושע ומעשר עני לרבי עקיבא, ורבי יהושע קרא שם לתרומת מעשר וזיכה אותה לרבי אלעזר בן עזריה ("תוספות יום טוב"; "מלאכת שלמה").

באור משנה י

כמו הזכרנו, שלאחר ביעור המעשרות היו צריכים להתוודות. נוסח הוידוי נאמר בפרשת כי תבוא (דברים כו, יג-טו): "ואמרת לפני ה' א־להיך בערתי הקדש מן הבית וגם נתתיו ללוי ולגר ליתום ולאלמנה ככל מצוותך אשר צויתני, לא עברתי ממצוותיך ולא שכחתי. לא אכלתי באני ממנו ולא בערתי ממנו בטמא ולא נתתי ממנו למת, שמעתי בקול ה' א־להי עשיתי ככל אשר צויתני. השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתתה לנו, כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש". – המשניות שלפנינו י-יג דורשות את המקראות של פרשה זו בדרך מדרש ההלכה.

בַּמִּנְחָה – בשעת מנחה, **בְּיוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן** – של פסח, **הָיוּ מִתְוַדִּין** – היו אומרים את הוידוי על קיום מצוות ביעור המעשרות. למעלה במשנה ו שנינו: "ערב יום טוב הראשון של פסח... היה ביעור", אבל לא היו מתוודים אז מיד אחרי הביעור, כיון שהיו עוד משאירים מעשר שני ורבעי לאכלם בירושלים במשך ימי החג **(ירושלמי),** ואסור לאכול מהם אחרי הוידוי, הלכך דחו את הוידוי עד למנחה של יום טוב האחרון. וכבר הזכרנו, שלפי הרמב"ם אף שם הגירסה היא: "ערב יום טוב האחרון של פסח היה ביעור", ולפי זה נאמר הוידוי

שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי. "נְתַתִּיו לַלֵּוִי" — זֶה מַעֲשֵׂר לֵוִי. "וְגַם נְתַתִּיו" — זוֹ תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר. "לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה" — זֶה מַעֲשַׂר עָנִי, הַלֶּקֶט וְהַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן מְעַכְּבִין אֶת הַוִּדּוּי. "מִן־הַבַּיִת" — זוֹ חַלָּה.

יא "כְּכָל־מִצְוָתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי" (דברים כו, יג) — הָא אִם הִקְדִּים מַעֲשֵׂר שֵׁנִי לָרִאשׁוֹן, אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְוַדּוֹת. "לֹא־עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ" — לֹא הִפְרַשְׁתִּי מִמִּין עַל שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, וְלֹא מִן הַתָּלוּשׁ עַל הַמְחֻבָּר, וְלֹא מִן הַמְחֻבָּר עַל הַתָּלוּשׁ, וְלֹא מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן, וְלֹא מִן הַיָּשָׁן עַל הֶחָדָשׁ. "וְלֹא שָׁכָחְתִּי" — לֹא שָׁכַחְתִּי מִלְּבָרֶכְךָ וּמִלְּהַזְכִּיר שִׁמְךָ עָלָיו.

יב "לֹא־אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ" (שם שם, יד) — הָא אִם אֲכָלוֹ בַּאֲנִינָה, אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְוַדּוֹת. "וְלֹא־בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא" — הָא אִם הִפְרִישׁוֹ בְּטֻמְאָה, אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְוַדּוֹת. "וְלֹא־נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת" — לֹא לָקַחְתִּי מִמֶּנּוּ אָרוֹן וְתַכְרִיכִים

פירוש ברטנורא

ומשייר עד יום אחרון: **זה מעשר שני ונטע רבעי.** שנקראו קדש: **זה מעשר לוי.** כלומר מעשר ראשון: **וגם נתתיו זו תרומה גדולה.** וגם, תוספת הוא, משמע וגם נתתיו ללוי חוץ ממה שנתתי לכהן: **מן הבית זו חלה.** שהיא נתרמה מן העיסה בתוך הבית:

יא ולא מן התלוש על המחובר וכו'. דהיינו מן החיוב על הפטור ומן הפטור על החיוב: **ולא מן החדש על הישן.** דכתיב (דברים יד) היוצא השדה שנה שנה, ולא משנה זו על של חברתה: **ולא שכחתי מלברכך ומלהזכיר שמך עליו.** לפי שמברכים להפריש תרומה. וכן על מעשר ראשון ושני ומעשר עני, ולפדיון מעשר שני, ולחלה, על כולן מברכים:

יב לא אכלתי באוני. כל יום המיתה הויא אנינות דאורייתא ואפילו לאחר קבורה. ולילה שלאחר יום המיתה הויא אנינות דרבנן, וכן יום קבורה שאינו יום המיתה הויא אנינות דרבנן: **לא לקחתי ממנו ארון ותכריכין למת.** וכהאי גונא אפילו לחי אסור, שהרי אסור לקנות מלבוש וכיוצא בזה ממעשר שני, כדתנן לעיל סוף פרק קמא כל שהוא חוץ לאכילה ושתיה וסיכה אם לקח יאכל כנגדו. ולא נקט הכא ארון ותכריכים אלא לאשמועינן דלא מיבעיא אם

משניות מבוארות – קהתי

למחרת הביעור בשעת מנחה. **כֵּיצַד הָיָה הַוִּדּוּי?** – מהו נוסח הוידוי? **"בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן־הַבַּיִת" — זֶה מַעֲשֵׂר שֵׁנִי וְנֶטַע רְבָעִי** – שכן שניהם קרויים קודש, שבמעשר שני כתוב (**ויקרא כז, ל**): "וכל מעשר הארץ מזרע הארץ... קודש לה'", ובנטע רבעי כתוב (**דברים יט, כד**): "קודש הלולים לה'" ושניהם צריכים ביעור מן העולם, כדעת בית הלל (לעיל משנה ג). **"נְתַתִּיו לַלֵּוִי", זֶה מַעֲשַׂר לֵוִי** – כלומר מעשר ראשון הניתן ללוי. **"וְגַם נְתַתִּיו"** – תיבת "וגם" מורה על תוספת, כלומר: וגם נתתי ללוי מלבד מה שנתתי לכהן, **זוֹ תְּרוּמָה וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר** – זו תרומה גדולה ותרומת מעשר הניתנות לכהן, **"לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה", זֶה מַעֲשַׂר עָנִי** – **וכן הַלֶּקֶט וְהַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה** – (עיין פתיחה למסכת פאה), **אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן מְעַכְּבִין אֶת הַוִּדּוּי** – שאין לקט שכחה ופאה מעכבים את הוידוי, שאף אם לא נתנם לעני מותר להתוודות; ומבואר הטעם במפרשים אחדים, לפי שלא נאמר בהם "נתינה" אלא "לעני ולגר תעזב אותם" (**"משנה ראשונה"; "מלאכת שלמה" בשם ה"ר יהוסף**). **"מִן־הַבַּיִת", זוֹ חַלָּה** – שמפרישים אותה מן העיסה שבבית.

שבת קודש

באור משנה יא

משנתנו ממשיכה בוידוי המעשר, ולאחר שדרשו במשנה הקודמת, התחלת הפסוק הראשון של הוידוי: "בערתי הקודש מן הבית וגם נתתיו ללוי ולגר ליתום ולאלמנה" מוסיפה משנתנו לדרוש את המשכו של הפסוק: "ככל מצותך אשר צויתני, לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי".

"כְּכָל־מִצְוָתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי" – היינו שנתן את המעשרות כסדרם, שלא הקדים מעשר ראשון לתרומה, ולא מעשר שני למעשר ראשון (עיין תרומות ג, ו), **הָא** – אבל – **אִם הִקְדִּים מַעֲשֵׂר שֵׁנִי לָרִאשׁוֹן, אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְוַדּוֹת** – כלומר שדבר זה אנו למדים מפסוק זה, שהמקדים מעשר שני למעשר ראשון אינו יכול להתודות. ברם, המקדים מעשר לתרומה, יכול להתוודות, שהמעשר הוא כתיקונו, אלא שבתרומה עשה שלא כהוגן, שהיה לו להקדימה, והוידוי אינו על התרומה אלא על המעשרות (**"משנה ראשונה"**). **"לֹא־עָבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ"** – היינו: **לֹא הִפְרַשְׁתִּי מִמִּין עַל שֶׁאֵינוֹ מִינוֹ** – כששני המינים כלאים זה בזה (עיין תרומות ב, ד), **וְלֹא מִן הַתָּלוּשׁ עַל הַמְחֻבָּר, וְלֹא מִן הַמְחֻבָּר עַל הַתָּלוּשׁ** – היינו: לא מן החייב על הפטור ולא מן הפטור על החייב (עיין תרומות א, ה), **וְלֹא מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן** – מפירות של שנה זו על הפירות של שנה שעברה, **וְלֹא מִן הַיָּשָׁן עַל הֶחָדָשׁ** – שנאמר (**דברים יד, כב**): "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה", ולא משנה זו על של חברתה. **"וְלֹא שָׁכָחְתִּי"** – היינו: **לֹא שָׁכַחְתִּי מִלְּבָרֶכְךָ וּמִלְּהַזְכִּיר שִׁמְךָ עָלָיו** – שהמפריש תרומה ומעשרות מברך: "ברוך אתה ה' א־להינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וצונו להפריש תרומות ומעשרות", וכן מברכים על פדיון מעשר שני ועל הפרשת חלה. ואף על פי שהברכות מדרבנן הן, מכל מקום הסמיכו ברכה זו על הכתוב (**עיין "תוספות יום טוב"**).

בעל "משנה ראשונה" כותב: "וזה שלא נקט התנא גם בשאר ענייני המשנה שאם עשה אחד מהם, כגון שהפריש ממין על שאינו מינו או מן התלוש על המחובר וכו', אינו יכול להתוודות, כמו ששנה ברישא במי שהקדים מעשר שני לראשון, שדווקא בענין הרישא צריך להשמיע, שאף על פי שאינה אלא מצוה לכתחילה, מכל מקום הרי זה מעכב הוידוי, אבל אלו שאף דיעבד לא עשה כלום, אין צורך לומר שמעכבים את הוידוי, שהרי אין כאן מעשר כלל. ברם לענין "לא שכחתי מלברכך", שבדיעבד אין הברכות מעכבות, היתה המשנה צריכה לפרש שהברכה מעכבת את הוידוי, ומשלא שנתה הלכה זו, יש להסיק מכאן, שהברכה אמנם אינה מעכבת את הוידוי, כיון שעיקרה מדרבנן".

באור משנה יב

משנתנו דורשת את הפסוק השני של וידוי המעשר: "לא אכלתי באוני ממנו ולא בערתי ממנו בטמא ולא נתתי ממנו למת, שמעתי בקול ה' א־להי עשיתי ככל אשר צויתני" (דברים כו, יד).

"לֹא־אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ" – לא אכלתי מן המעשר השני בהיותי אונן. מי שמת לו אחד מקרוביו שהוא חייב להתאבל עליהם, כל יום המיתה הוא נקרא "אונן" מדברי תורה, ואפילו לאחר הקבורה. ברם, בלילה שלאחר יום המיתה, וכן ביום קבורה שאינו יום המיתה, הרי הוא אונן מדרבנן. מפסוק זה למדים איפוא שמעשר שני אסור באכילה לאונן. **הָא** – אבל – **אִם אֲכָלוֹ בַּאֲנִינָה** – מי שאכל מעשר שני באנינות, בהיותו אונן, **אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְוַדּוֹת** – שהרי אינו יכול לומר "לא אכלתי באוני ממנו". **"וְלֹא־בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא"** – מכאן דרשו: **הָא אִם הִפְרִישׁוֹ בְּטֻמְאָה** – כלומר שהטבל היה טהור והוא הפריש ממנו מעשר שני בהיותו טמא ונמצא שטימא את המעשר (**"תפארת ישראל"**), **אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְוַדּוֹת** – יש מתחבטים בפיסקה זו, כיצד דרשו ענין הפרשת המעשר מן הפסוק "ולא בערתי" (**"משנה ראשונה"**). בעל "מלאכת שלמה" כותב: ושמא כך פירושו, אף הביעור שהייתי חייב להפרישו ולבערו, לא עשיתי בטומאה, לפי שאסור להפרישו בטומאה, משום שנוגע בו ומטמאו. מכל מקום יוצא לפי באורנו, ש"לא בערתי ממנו בטמא" היינו בהיותי טמא (עיין

לְמֵת, וְלֹא נְתַתִּיו לְאוֹנְנִים אֲחֵרִים. "שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל ה' אֱלֹהָי" – הֲבֵאתִיו לְבֵית הַבְּחִירָה. "עָשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי" – שָׁמַחְתִּי וְשִׂמַּחְתִּי בּוֹ.

פירוש ברטנורא

סך ממנו למת שאינו יכול להתודות, דכתיב ממנו, מגופו של מעשר, אלא אפילו קנה ארון ותכריכים דלא נתן מגופו של מעשר על מת, אינו יכול להתודות:

משניות מבוארות – קהתי

תרגום יונתן בן עוזיאל, שמתרגם: "לא בערתי" – לא הפרשתי, ועיין בפירוש המשנה לר"ח אלבק). ואמנם אם הטבל היה טמא, הדין הוא שמפריש מעשר שני בטומאה ופודהו (**רמב"ם הל' מעשר שני ג, ג**). אבל בספרי דרשו: "ולא בערתי ממנו בטמא" – בין שהוא טמא ואני טהור בין שהוא טהור ואני טמא. **"וְלֹא־נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לְמֵת"** – פירוש הדברים: **לֹא לָקַחְתִּי מִמֶּנּוּ אָרוֹן וְתַכְרִיכִים לְמֵת** – ואף על פי שכל מה שאינו לאכילה ולשתיה אפילו לצורך החי אסור לקנות מדמי מעשר שני, מכל מקום באה המשנה להשמיענו, שאף לצורך מצוה כגון לקנות ארון ותכריכים למת אסור. ויש מפרשים, שהמוציא לצורך החי על דברים שאינם לאכילה ולשתיה, יש על כל פנים תקנה שיאכל כנגדם ויוכל להתודות; אבל המוציא למת, ואפילו למת מצוה (**עיין "משנה ראשונה"**), באה המשנה להשמיענו, שאינו יכול להתודות. הרב מברטנורא מפרש, שמשנתנו נקטה ארון ותכריכים לרבותא, שאין צורך לומר אם סך ממנו על מת, שאינו יכול להתודות, שהרי זה מגופו של המעשר, אלא אפילו קנה ארון ותכריכים, שלא נתן מגופו של מעשר על מת, אינו יכול להתודות. ויש מבארים, שכוונת הכתוב למעשר שני שנטמא, שכן הדברים מוסבים למה שנאמר קודם לכן "ולא ביערתי ממנו בטמא", והוא מוסיף: "ולא נתתי ממנו למת", שאף על פי שנטמא, לא נתן ממנו למת, שכן בכגון זה, כיון שנטמא מותר לחללו וליקח ממנו חלוק, אבל למת אף ממעשר שני טמא אסור לקנות ארון ותכריכים (**רש"י יבמות עד, א**); **וְלֹא נְתַתִּיו לְאוֹנְנִים אֲחֵרִים** – כלומר שלא גרם שייאכל בעצבות אף על ידי אחרים, שכן מצוה היא במעשר שני שייאכל בשמחה, שנאמר בו (**דברים יד, כו**): "ואכלת שם לפני ה' א־להיך ושמחת אתה וביתך". **"שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל ה' אֱלֹהָי"** – היינו: **הֲבֵאתִיו לְבֵית הַבְּחִירָה** – כלומר לירושלים, למקום המקדש, כמו שנאמר (**דברים יד, כג**): "ואכלת לפני ה' א־להיך במקום אשר יבחר לשכן שמו שם מעשר דגנך" וגו'. **"עָשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי"** – כוונת הכתוב להשלמת המצוה כולה, דהיינו: **שָׁמַחְתִּי וְשִׂמַּחְתִּי בּוֹ** – אכלתי את המעשר בשמחה ושימחתי אחרים, שנתתי להם בפנים יפות ובשמחה, כמו שנאמר (**דברים יד, כו**): "ושמחת אתה וביתך". והרמב"ם מביא כאן את הפסוק האמור בביכורים (**דברים כו, יא**): "ושמחת בכל הטוב... אתה והלוי והגר אשר בקרבך".

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום ראשון עמוד א

עניים אנחנו וטרחנו כל היום, וְכָפִינָן – ואנו רעבים, וְלֵית לָן מִידִי – ואין לנו מעות לקנות אוכל. אָמַר לֵיהּ רב לרבה בר חנן, זִיל הַב אַגְרֵייהוּ – לך שלם להם את שכרם. אָמַר לֵיהּ רבה בר חנן לרב, דִּינָא הָכִי – וכי כך הדין הלא לא השלימו מלאכתם. אָמַר לֵיהּ רב אִין, יש לך לנהוג לפנים משורת הדין, שנאמר בחלקו השני של הפסוק (שם) 'וְאָרְחוֹת צַדִּיקִים תִּשְׁמֹר'.

הדרן עלך השוכר את האומנין
פרק שביעי - השוכר את הפועלים

משנה

השוכר פועלים לעבודה יכול להתנות עמם בשעה ששוכרם כל תנאי שירצה, ובכלל זה תנאים שאינם נוהגים בשאר פועלים שבאותו המקום.

משנתינו באה ללמד שאם בשעה ששכרם לא התנה עמם כלום, יש לנהוג בכל תנאי העבודה כפי מנהג המקום.

הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים שיעבדו אצלו לפי שכירות יום, ולאחר ששכרם בסתם **אָמַר לָהֶם לְהַשְׁכִּים וּלְהַעֲרִיב** – שיקדימו לבא בבוקר לפני זריחת השמש או שיאחרו לצאת אחר שקיעת החמה, הדין הוא, שבמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לְהַשְׁכִּים וְשֶׁלֹּא לְהַעֲרִיב, אֵינוֹ רַשַּׁאי לְכוֹפָן – אין באפשרותו להכריחם לתנאים אלו, כיון שלא אמר להם כך בשעה ששכרם, ויבואו לעבודתם ויחזרו לביתם כמנהג המקום.

וכן לגבי נתינת מזונות לפועלים: מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לָזוּן – לתת מזונות לפועלים, יָזוּן – חייב בעל הבית לזונם. וכן במקום שנהגו לְפַפֵּק בְּמִתְיָקָה – לתת לפועלים ליפתן הנאכל עם הפת, יְפַפֵּק – חייב לתת להם, שכן הכלל הוא, שכל שלא פירש תנאו בשעה ששכרם, הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה – כל דיני הפועלים, הוא כנהוג באותו המקום לגבי שכירת פועלים.

מַעֲשֶׂה בְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן מַתְיָא שֶׁאָמַר לִבְנוֹ, צֵא שְׂכוֹר לָנוּ פּוֹעֲלִין. הָלַךְ בנו של רבי יוחנן בן מתיא, ושכר פועלים כבקשת אביו, וּפָסַק – התחייב לתת לָהֶם מְזוֹנוֹת ולא פירש מה נכלל בזה. וּכְשֶׁבָּא אֵצֶל אָבִיו והודיעו ששכר פועלים והתחייב לזונם, אָמַר לוֹ אביו, בְּנִי, כיוון שהתנית לתת להם מזונות, אֲפִילּוּ אִם אַתָּה עוֹשֶׂה לָהֶם סעודה כִּסְעוּדַת שְׁלֹמֹה בְּשַׁעְתּוֹ – בשעה שישב על כסא מלכותו, לֹא יָצָאתָ יְדֵי חוֹבָתְךָ עִמָּהֶן – כלפיהם, כיון שֶׁהֵן בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, ואברהם הניח לפני המלאכים סעודה גדולה יותר מסעודת שלמה, וראוי ליתן להם סעודה דומה, אֶלָּא, עַד שֶׁלֹּא – קודם שיַתְחִילוּ בַּמְּלָאכָה, צֵא וֶאֱמוֹר לָהֶם, שכרתי אתכם עַל מְנַת שֶׁאֵין לָכֶם תביעה עָלַי שאתן לכם למאכל, אֶלָּא פַּת וְקִטְנִית בִּלְבָד.

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר להם מה יתן להם, כיון שהַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה, ואף שאמר שיתן להם מזונות, נותן רק כמנהג המדינה, פת וקטנית:

גמרא

שנינו במשנה, שהשוכר פועלים בסתם, אינו יכול לכופם לעבוד יותר ממנהג המקום. הגמרא מבררת מה החידוש בדבר. שואלת הגמרא: פְּשִׁיטָא שללא תנאים מיוחדים אינם צריכים לעבוד מעבר למנהג המקום.

מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא – לא הוצרך התנא לומר דין זה, אלא באופן דְּטָפָא לְהוּ אַאַגְרֵייהוּ – שהוסיף על שכרם יותר ממנהג המקום, מַהוּ דְּתֵימָא [–שמא תאמר], אָמַר לְהוּ – יכול לומר להם, הָא דְּטַפָּאי לְכוּ אַאַגְרֵייכוּ – מה שהוספתי על שכרכם, אַדַּעְתָּא דְּמַקְדְּמִיתוּ וּמַחְשַׁכִּיתוּ בַּהֲדָאי – זה על דעת שתקדימו בבוקר לעבודתכם ותאחרו ללכת בערב לביתכם יותר מהנהוג. קָא מַשְׁמַע לָן – משמיענו התנא, שאינם חייבם אלא כשאר הפועלים שם, משום דְּאָמְרוּ לֵיהּ – שהפועלים יכולים לומר, הַאי דְּטַפַּת לָן – מה שהוספת על שכרינו, אַדַּעְתָּא דְּעַבְדִינָן לָךְ עֲבִידְתָּא שַׁפִּירְתָּא – זה על דעת שנעשה עבודה טובה יותר, ולא שנעבוד יותר מהזמן הנהוג במקום.

הגמרא מבררת את זמן כניסתו של הפועל לעבודה ויציאתו ממנה: אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ,

רש"י

עדות ביהוסף שמו – בתריה דההוא קרא כתיב ד"כי חק לישראל". **הסירותי מסבל שכמו** – ביוסף כתיב, בתר "עדות ביהוסף". **המשומר ובא** – לגאולה. **ואזדו לטעמייהו** – רבי אליעזר ור' יהושע. דלר' אליעזר בתשרי נברא העולם, דמתשרי מתחילין מנין שני הדורות, לפיכך מבול על כרחך במרחשון ירד, וי"ב חודש היה, ובחודש השני בשבעה ועשרים שיבשה הארץ – במרחשון היה לשנה הבאה, ובתשרי שלפניו חרבו המים מעל הארץ, שנעשית הארץ כמין גריד, ולא יבשה לגמרי, ובו התחלת שנת שש מאות ואחת שנה, כדכתיב: "ויהי באחת ושש מאות שנה בראשון באחד לחודש". והוא תשרי, ומדלא קרי ליה אחת ושש מאות עד השתא – שמע מינה אין מנין הדורות מניסן, שאם מניסן מתחילין למנותן – היה לו לכתוב: "ותנח התיבה באחת ושש מאות שנה בחודש השביעי על הרי אררט", שכבר נתחדשה שנה מניסן, שהרי אותו חודש שביעי סיון היה, והוא שביעי להפסקת גשמים, כמו ששנינו בסדר עולם. וההיא ר"א היא שכשאתה מונה משבעה עשר במרחשון מאה ותשעים יום, ארבעים לימי הגשמים, ומאה וחמשים שגברו על הארץ – נמצאו כלים באחד בסיון, ואותו יום התחילו לחסור, שנאמר: "ויחסרו המים מקצה חמשים ומאת יום" והיו הלוך וחסור עד חודש העשירי" והוא אב, שהוא עשירי לירידת גשמים. ובאחד באב נראו ראשי ההרים, בשני חדשים חסרו ט"ו אמה, שהיו ההרים מכוסים מים, שנאמר (בראשית ז) "חמש עשרה אמה" – למדת שחסרה אמה לארבעה

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף י ע"ב: שנינו בברייתא: **בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה נִפְקְדָה שָׂרָה רָחֵל וְחַנָּה.** מבארת הגמרא: **מְנָלָן, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אָתְיָא** בגזירה־שוה **'פְּקִידָה' 'פְּקִידָה', וְאָתְיָא** בגזירה שוה **'זְכִירָה' 'זְכִירָה',** וכך הוא הלימוד, **כְּתִיב בְּרָחֵל** (בראשית ל כב) **'וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת רָחֵל', וּכְתִיב בְּחַנָּה** (שמואל א' א יט) **'וַיִּזְכְּרֶהָ ה'', וְאָתְיָא 'זְכִירָה זְכִירָה' מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה, דִּכְתִיב** (ויקרא כג כד) לגבי ראש השנה **'שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה',** וכך גם הזכירה האמורה ברחל וחנה היתה בראש השנה. ויש להמשיך וללמוד גזירה־שוה **'פְּקִידָה פְּקִידָה', כְּתִיב בְּחַנָּה** (שמואל א' ב כא) **'כִּי פָקַד ה' אֶת חַנָּה', וּכְתִיב בְּשָׂרָה** (בראשית כא א) **'וַה' פָּקַד אֶת שָׂרָה',** וכשם שחנה נפקדה בראש השנה, כמו שלמדנו בגזירה־שוה של 'זכירה', כך שרה נפקדה בראש השנה.

*

שנינו בברייתא: **'בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה יָצָא יוֹסֵף מִבֵּית הָאֲסוּרִין'.** מבארת הגמרא: **מְנָלָן, דִּכְתִיב** (תהלים פא ד־ו) **'תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר (בכסא) [בַּכֶּסֶה] לְיוֹם חַגֵּנוּ, כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא' וְגוֹ',** ופסוקים אלו נאמרו על ראש השנה שתוקעים בו בשופר, והפסוק הבא הוא **'עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ בְּצֵאתוֹ וְגוֹ'** עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם שְׂפַת לֹא יָדַעְתִּי אֶשְׁמָע', והיינו שבראש השנה יצא יוסף מבית האסורים ומלך על ארץ מצרים.

*

שנינו בברייתא: **'בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה בָּטְלָה עֲבוֹדָה מֵאֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם'.** מבארת הגמרא מהיכן לומדים זאת, **כְּתִיב הָכָא** (שמות ו ו) **'וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם', וּכְתִיב הָתָם** לגבי יציאת יוסף מבית האסורים (תהלים פא ז) **'הֲסִירוֹתִי מִסֵּבֶל שִׁכְמוֹ',** ולמדים לשון 'סבלות' מלשון 'סבל', שכשם שיוסף יצא מבית האסורים בראש השנה, כך בטלה עבודת השעבוד מישראל בראש השנה.

*

שנינו בברייתא: **'בְּנִיסָן נִגְאֲלוּ',** אומרת הגמרא, היינו **כִּדְאִיתָא** - כמפורש בתורה בכמה מקומות, שיצאו ישראל ממצרים בניסן. **'כְּתִשְׁרֵי עֲתִידִין לִיגָּאֵל',** מבארת הגמרא מהיכן לומדים זאת, **אָתְיָא** גזירה־שוה **'שׁוֹפָר' שׁוֹפָר', כְּתִיב הָכָא** - בראש השנה (תהלים פא ד) **'תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר', וּכְתִיב הָתָם** - לגבי הגאולה העתידה (ישעיה כז יג) 'וְהָיָה **בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל** וּבָאוּ הָאֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְהִשְׁתַּחֲוּ לַה' בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלִָם', וכשם ש'שופר' של ראש השנה הוא בתשרי, כך הגאולה העתידה שנאמר בה 'שופר' תהיה בתשרי.

*

שנינו בברייתא: **'רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, בְּנִיסָן נִגְאֲלוּ בְּנִיסָן עֲתִידִין לִיגָּאֵל'.** מבארת הגמרא: **מְנָלָן, דְּאָמַר קְרָא** על ליל חמשה עשר בניסן (שמות יב מב) **'לֵיל שִׁמֻּרִים** הוּא לַה' לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הוּא הַלַּיְלָה הַזֶּה לַה' שִׁמֻּרִים לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם', והיינו שהוא **לֵיל הַמְשׁוּמָּר וּבָא מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית** - שכבר מששת ימי בראשית ה' יושב ומצפה לגאולות העתידות להיות בו, בין יציאת מצרים, ובין הגאולה העתידה, שהרי נאמר בפסוק פעמיים לשון 'שימורים'. אומרת הגמרא: **וְאִידָךְ** - ורבי אליעזר, הסובר שבתשרי עתידים ליגאל, דורש את מה שנאמר 'ליל שמורים', שהוא **לַיְלָה הַמְשׁוּמָּר וּבָא מִן הַמַּזִּיקִין** - שאינם שולטים בו.

*

הגמרא חוזרת לדון במחלוקת מתי נברא העולם. אומרת הגמרא: **וְאָזְדוּ לְטַעֲמַיְיהוּ** - רבי אליעזר ורבי יהושע נחלקו לגבי זמן תחילת המבול, כשיטתם במחלוקת זו, מתי

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

נברא העולם, **דְּתַנְיָא,** נאמר בתורה (בראשית ז יא) **'בַּשְּׁנַת שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי נֹחַ בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ** בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל מַעְיְנֹת תְּהוֹם רַבָּה וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ', ונאמר (שם ח ד־ה) 'וַתְּנַח הַתֵּבָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּשִׁבְעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ עַל הָרֵי אֲרָרָט, וְהַמַּיִם הָיוּ הָלוֹךְ וְחָסוֹר עַד הַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בָּעֲשִׂירִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ נִרְאוּ רָאשֵׁי הֶהָרִים', ואחר כך נאמר (שם ח יג) 'וַיְהִי בְּאַחַת וְשֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ חָרְבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ', ולא התבאר בתורה מהו 'החודש השני' שבו התחיל המבול, אמנם מכך שכתבה התורה לגבי החודש השני שהיה זה בשנת 'שש מאות', ולאחר המבול, לגבי החודש הראשון בשנה הבאה כתבה התורה שהיה זה בשנת 'שש מאות ואחת', מוכח שכל המבול היה באותה שנה, בחודש השני התחיל המבול ובחודש העשירי נראו ראשי ההרים, ובזה נחלקו, **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, אוֹתוֹ הַיּוֹם** שהתחיל בו המבול, **שִׁבְעָה עָשָׂר בְּאִיָּיר הָיָה,** ומזלו של חודש ניסן הוא טלה, ושל אייר הוא שור, וכל מזל עולה בחודש שלו מעל האופק בתחילת היום, הרי שבחודש אייר מזל טלה עולה מעל האופק רק בשתי השעות האחרונות של הלילה, ובשאר היום הוא שוקע והולך כלפי מטה, שהרי באייר מזל טלה הוא האחרון לעליית המזלות, ונמצא ששבעה עשר באייר הוא **יוֹם שֶׁמַּזַּל כִּימָה שׁוֹקֵעַ בַּיּוֹם,** ו'כימה' היא תבנית צורת כוכבים הנמצאת בזנבו של מזל טלה, ומהם בא ריבוי הגשמים (ברכות נח:), **וְכֵיוָן** שהוא שוקע והולך, לפיכך באותה התקופה הגשמים פוסקים **והַמַּעְיָנוֹת מִתְמַעֲטִין. וּמִתּוֹךְ שֶׁשִּׁינּוּ** דור המבול את **מַעֲשֵׂיהֶן** מסדר המוסר והטבע, וחטאו בזנות וערבוב המינים בכל הברואים שבעולם, **שִׁנָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, וְהֶעֱלָה** את **מַזַּל כִּימָה בַּיּוֹם,** לאחר שתי השעות האחרונות של הלילה, שהרי ביום התחיל המבול, ובכך שלט בעולם מזל 'כימה' שהוא מרבה את הגשמים, והוסיף **וְנָטַל** ה' **שְׁנֵי כּוֹכָבִים** מִתוך מאת הכוכבים שבמזל **כִּימָה, וְהֵבִיא מַבּוּל לָעוֹלָם** מתוך אותו נקב שבמקום שני הכוכבים, ואמר כן לשיטתו שבניסן נברא העולם, ומניסן מונים את שנות הדורות, וכיון שמוכח מהפסוקים שכל המבול היה בשנה אחת, שנת שש מאות לחיי נח, הוצרך לפרש שהמבול התחיל באייר והסתיים באותה שנה, וחרבו המים בראשון לחודש בשנת שש מאות ואחת, היתה בניסן שאחריו.

רש"י

ימים, והתיבה היתה משוקעת במים אחת עשרה אמה ולא היתה צפה על ראש ההר אלא ד' אמות גובה, לפיכך נחה בי"ז בסיון. ולר' יהושע דאמר בניסן נברא העולם, וממנו מתחילין מנין שני הדורות – ירד המבול באייר, ושביעי שנחה בו התיבה הוא כסליו. ולא מנה לך הכתוב חידוש שנה – לפי שאין השנה מתחדשת אלא בניסן. ויש פותרין ואזדו לטעמייהו, מדאמר ר"א בחודש שני מרחשון – אית ליה בתשרי נברא העולם, והוי מרחשון שני לחודש שהתחילו בו שנת שש מאות. דאי לאו הכי למאי קרי ליה שני? אם לסדר חדשים – הא אמרינן ניסן ר"ה לחדשים. ולאו מילתא היא, דאי מדקרי ליה שני שמעינן דבתשרי נברא העולם – א"כ מאי פריך לקמיה: בשלמא לר' יהושע היינו דכתיב שני, אלא לרבי אליעזר מאי שני? הא מהכא יליף שני לבריאת עולם. הכי גרסינן בסדר עולם ר' יהושע ברישא והדר ר' אליעזר. ר' יהושע אומר אותו היום י"ז באייר היה, יום שמזל כימה שוקע ביום. ר"א אומר אותו היום י"ז במרחשון היה, יום שמזל כימה עולה ביום. גלגל חמה עגול הוא, חציו למעלה מן הקרקע וחציו למטה מן הקרקע. ושנים עשר מזלות קבועין בו, וזה סדרן: טלה שור תאומים סרטן אריה בתולה מאזנים עקרב קשת גדי דלי דגים, וסימניך טש"ת סא"ב מע"ק גד"ד. ששה מהן שקועין למטה, וששה מהם למעלה. וכשהגלגל מגלגל – זה עולה מצד זה, והראשון שבצד האחר שוקע, וכן לעולם. ושתי שעות שוהה המזל בעלייתו, וכן שכנגדו בשיקועו, שיהו כולן משמשין בכ"ד שעות של יום. ובניסן לעולם טלה מתחיל לעלות לאור הבוקר מע"ק גד"ד למעלה בלילה טש"ת סא"ב למטה. לאור הבוקר מתחיל טלה לעלות ומאזנים לשקוע, לסוף ב' שעות טלה כולו עולה ומאזנים כולו שוקע, אחר שתי שעות מתחיל שור לעלות ועקרב לשקוע וכן כולן כל חודש ניסן. באייר שור מתחיל לשמש ביום כל ימי אייר, ובשתי שעות הראשונות גומר עלייתו, שניות תאומים, שלישית סרטן, רביעית אריה, חמישית בתולה, וששית מאזנים, וכן כולן. נמצא טלה עולה בשתי שעות אחרונות בלילה, וכל היום הוא שוקע. וכימה הוא זנב טלה, והמבול ביום ירד, ודרך נקב שתי כוכבים שנטלו מכימה, שהוא מזל שיש בו כוכבים הרבה. ומניין שהמבול התחיל לירד ביום– שנאמר: "בעצם היום הזה בא נח" (בראשית ז) והוא מקטני אמנה היה, ולא נכנס לתיבה עד שירדו מים ודחקוהו ליכנס, שנאמר: "מפני מי המבול" והוצרך לשנות סדר בראשית, והעלה זנב כימה ביום, ונטל שני כוכבים ממנו. ומעיינות מתמעטין בחמה – ימות החמה, ופסקו הגשמים, ושינה סדר בראשית ונתגברו המעיינות ושטפם.

יום שמזל כימה עולה ביום – שבמרחשון עולה עקרב בתחלת היום ואחריו קשת, נמצא טלה עולה בסוף היום.

וַאֲפִילּוּ בִּמְקוֹם מִדְּרוֹן נַמִּי – גם אין מובן למה נפטר השומר בשבועה, **הָתִינַח הֵיכָא דְּלֵיכָא רְאָיָה** – מובן הדבר שבמקום שאין עדים מצויים שיכלו לראות כיצד הוא נתקל, שישבע ויפטר, **אֲבָל הֵיכָא דְּאִיכָא רְאָיָה** – אבל במקום שמצויים עדים שיכלו לראות כיצד הוא נתקל, למה די לנו בשבועתו, (**ניתי**) [**לֵיתֵי**] **רְאָיָה** – יש לו להביא עדים (**וניפטר**) [**וְלִיפְּטַר**] – ורק באופן זה יפטר, **דְּתַנְיָא בְּבְרַיְיתָא, אִיסִּי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר**, נאמר בפרשת שומר שכר, (שמות כב ט–י) ״כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ שׁוֹר וגו׳ וּמֵת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה, **אֵין רוֹאֶה** [–אין עדים שראו את מעשה האונס] **שְׁבוּעַת ה׳ תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם**״, ויש לדייק מהפסוק, **הָא יֵשׁ רוֹאֶה**, והם עדים שיכלו לראות שנאנסה, אין די בשבועה אלא **יָבִיא רְאָיָה** – עדים **וְיִפָּטֵר**. וכך גם סובר התנא רבי אלעזר, ולכן תמה מדוע אמרו רבותיו שהן שומר שכר והן שומר חינם נשבעים ונפטרים.

רבי יוחנן מתרץ את הסתירה בשיטת רבי מאיר באופן שונה: **וְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר** בשם **רַבִּי יוֹחָנָן**, לעולם סובר רבי מאיר שנתקל פושע וכפי שמבואר בברייתא, אבל כאן במשנה יש סיבה מיוחדת לפוטרם משבועה לפי **שִׁשְׁבוּעָה זוֹ תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא** לפטור בשבועה שומר שנתקל ושבר חבית תוך כדי העברתה ממקום למקום, **שֶׁאִם אִי אַתָּה אוֹמֵר כֵּן** לפוטרו בשבועה, **אֵין לְךָ אָדָם הַמַּעֲבִיר חָבִית לַחֲבֵירוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם**, אף אם ההעברה היא לצורך החבית, וזאת מחשש שתישבר ויצטרך לשלם.

שואלת הגמרא: אם כן, **הֵיכִי מִשְׁתַּבַּע** – כיצד ישבע שלא פשע, שהרי הוא ודאי פושע. משיבה הגמרא: **אָמַר רָבָא**, נשבע בנוסח זה, **שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא בְּכַוָּונָה שְׁבַרְתִּיהָ**.

הגמרא מוסיפה לבאר גם את השיטות האחרות: **וְאָתָא רַבִּי יְהוּדָה לְמֵימַר** שהנתקל אינו פושע, אלא אנוס כעין גניבה ואבידה, ולכן **שׁוֹמֵר חִנָּם יִשְׁבַּע וּנוֹשֵׂא שָׂכָר יְשַׁלֵּם, הַאי כְּדִינֵיהּ וְהַאי כְּדִינֵיהּ** – כל אחד לפי דינו. שומר חינם שחייב רק בפשיעה, ונתקל אינו פושע, נשבע שלא פשע פשיעה אחרת ונפטר, ואילו שומר שכר שחייב על גניבה ואבידה, יש לו להתחייב גם על מה שנתקל. לדעת רבי יהודה לא קיימת בענין תקנת חכמים, ושלא כפי שסובר רבי מאיר.

וְאָתָא – ובא התנא **רַבִּי אֶלְעָזָר לְמֵימַר** – ללמדינו את דעתו, **אִין** – אכן **גְּמָרָא כְּרַבִּי מֵאִיר** – כך למדתי מרבותי כשיטת רבי מאיר ששניהם נשבעים ונפטרים, **וּמִיהוּ** – ואולם **תְּמִיהָ אֲנִי אִם יְכוֹלִים זֶה וְזֶה** – שומר חינם ושומר שכר **לִישָׁבַע**.

הגמרא מבארת את תמיהתו של התנא רבי אלעזר: **בִּשְׁלָמָא** – מובן הדבר **שׁוֹמֵר חִנָּם מִשְׁתַּבַּע שֶׁלֹּא פָּשַׁע בָּהּ**, כיון שנתקל לאו פושע הוא אלא אנוס כעין גניבה ואבידה, והוא פטור בגניבה ואבידה, **אֶלָּא שׁוֹמֵר שָׂכָר** שחייב בגניבה ואבידה, **אַמַּאי מִשְׁתַּבַּע** – מדוע הוא נשבע ונפטר, **כִּי לֹא פָּשַׁע נַמִּי בָּעֵי שַׁלּוּמֵי** – הלא גם אם נתקל אינו פושע, הוא חייב לשלם כדין שומר שכר שחייב בגניבה ואבידה.

וַאֲפִילּוּ בִּשׁוֹמֵר חִנָּם נַמִּי – גם אין מובן למה ההיתקלות לא נחשבת לפשיעה, **הָא תִּינַח** – מובן הדבר שאם העביר את החבית **בְּמָקוֹם מִדְּרוֹן**, שהיתקלות נחשבת לקרובה לאונס, אבל **שֶׁלֹּא בְּמָקוֹם מִדְּרוֹן** – אם הלך בדרך ישרה, **מַי מָצֵי מִשְׁתַּבַּע שֶׁלֹּא פָּשַׁע** – האם יכול הוא להשבע שלא פשע, הלא ודאי היתקלות בדרך חלקה וישרה נחשבת לפשיעה. **וַאֲפִילּוּ בִּמְקוֹם מִדְּרוֹן נַמִּי** – גם אין מובן למה נפטר בשבועה, **הָא תִּינַח** – מובן הדבר **הֵיכָא דְּלֵיכָא רְאָיָה** – במקום שאין מצויים עדים שיכלו לראות כיצד הוא נתקל, שלכן עליו להשבע ולהפטר, אבל **הֵיכָא דְּאִיכָא רְאָיָה** – אבל במקום שמצויים עדים שיכלו לראות כיצד הוא נתקל, למה די לנו בשבועתו, (**ניתי**) [**לֵיתֵי**] **רְאָיָה** – יש לו להביא עדים וְרק באופן זה **יִפָּטֵר דְּתַנְיָא** בברייתא, **אִיסִּי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר** נאמר בפרשת שומר שכר, (שמות כב ט–י) ״כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ שׁוֹר וגו׳ וּמֵת אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִשְׁבָּה, **אֵין רוֹאֶה** [–אין עדים שראו את מעשה האונס] **שְׁבוּעַת ה׳ תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם**״, ויש לדייק **הָא יֵשׁ רוֹאֶה** – אולם במקום שמצויים עדים שיכלו לראות שנאנסה, אין די בשבועה אלא **יָבִיא רְאָיָה** – עדים **וְיִפָּטֵר**, וכך סובר גם התנא רבי אלעזר, ועל כן תמה מדוע אמרו רבותיו שהן שומר שכר והן שומר חינם נשבע ונפטר.

הגמרא מביאה כמה מקרים שארעו בשומר ששבר חבית בהעברתה, וכיצד נפסקה ההלכה: מעשה **בְּהַהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה קָא מַעֲבַר חֲבִיתָא דְּחַמְרָא** – שהיה מעביר חבית של יין **בְּרִיסְתְּקָא דְּמְחוֹזָא** – בשוק של העיר מחוזא, **וְתָבְרָה בְּזִיזָא דְּמְחוֹזָא** – ונחבטה החבית בקורה שהיתה בולטת מקיר רשות הרבים בעיר מחוזא, **אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא** – בא אותו אדם לפני רבא שיפסוק את דינו, **אָמַר לֵיהּ רבא, רִיסְתְּקָא דְּמְחוֹזָא** – השוק של מחוזא **שְׁכִיחֵי בָּהּ אִינְשֵׁי** – מצויים בו אנשים רבים, ודאי היו כאלה שראו כיצד נתקלת, **זִיל אַיְיתִי רְאָיָה וְאִיפְּטַר** – לך הבא עדים על כך והיפטר ואין אתה נאמן בשבועה. **אָמַר לֵיהּ רַב יוֹסֵף בְּרֵיהּ** – בנו של רבא, לאביו, **כְּמַאן** – כפי איזו דעה פסקת כן, האם **כְּאִיסִּי** בן יהודה שאומר שבמקום שמצויים עדים אין משביעים את השומר, **אָמַר לֵיהּ רבא, אִין** – אכן פסקתי **כְּאִיסִּי, וּסְבִירָא לָן כְּוָוֹתֵיהּ** – ואנו סוברים שהלכה כמותו.

מעשה נוסף **בְּהַהוּא גַּבְרָא דְּאָמַר לֵיהּ לְחַבְרֵיהּ זִיל זְכִין לִי** – לך קנה עבורי **אַרְבַּע מֵאָה דְּנֵי חַמְרָא** – ארבע מאות חביות יין, **אָזַל זְכָן לֵיהּ** – הלך וקנה לו. **לְסוֹף אָתָא לְקַמֵּיהּ** – בסופו של דבר בא השליח לפני המשלח **וְאָמַר לֵיהּ זְכִינִי לָךְ אַרְבַּע מֵאָה דְּנֵי חַמְרָא וְתַקִּיפוּ לְהוּ** – קניתי עבורך ארבע מאות חביות יין וכולן החמיצו. **אָתָא לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא** – בא השליח לפני רבא שיפסוק את דינו, **אָמַר לֵיהּ** רבא, **אַרְבַּע מֵאָה דְּנֵי חַמְרָא תְּקִיפִי** – ארבע מאות חביות יין שמחמיצות, **קָלָא אִית לָהּ לְמִילְּתָא** – קול יש לדבר, ומן הסתם מצויים עדים שראו מתי החמיצו ואצל מי היה היין שהחמיץ, ועל כן **זִיל אַיְיתִי רְאָיָה** – לך הבא עדים **דְּמֵעִיקָּרָא כִּי מִזְּבְנַתְּ לְהוּ** – שבתחילה כשקנית את חביות היין, **חַמְרָא מְעַלְיָא הֲוָה** – היין היה טוב ונדע שאצלך הם החמיצו **וְאִיפְּטַר** – ותיפטר מלשלם. **אָמַר לֵיהּ רַב יוֹסֵף בְּרֵיהּ, כְּמַאן** – כפי איזו דעה פסקת כן, האם **כְּאִיסִּי** בן יהודה, **אָמַר לֵיהּ רבא אִין** – אכן פסקתי **כְּאִיסִּי, וּסְבִירָא לָן כְּוָוֹתֵיהּ** – ואנו סוברים שהלכה כמותו.

הגמרא מביאה תקנה בענין תשלום על נזק שסבל הזיק למשא שנשא: **אַתְקִין** – תיקן **רַב חִיָּיא בַּר יוֹסֵף** תקנה **בְּעִיר ששמה סִיכְרָא**, וכך אמר, **הָנֵי דְּדָרוּ בְּאַגְרָא** – אותם הפועלים שנושאים משאות באמצעות מוט שכפוף באמצעו ומניחים המוט על הכתף ותולים בשני צידיו את המשאות, אם אירע לאחד מהם שתלה במוט משאות שאינם כבדים דיים להצריך שני בני אדם שישאו אותם, אבל הם כבדים למשא של אדם אחד, **וְאִיתְּכַר** – ונשבר המוט והמשא נפל וניזוק, **נְשַׁלֵּם פַּלְגָּא** – אינו משלם אלא חצי הנזק. **מַאי טַעְמָא** – מהו הטעם לכך, **נָפֵישׁ לְחַד וְזוּטַר לְתָרֵי** – משום שנשיאת משא כבד בדרך זו, היא רבה מדי לאדם אחד ולא היה לו לשאת את המשא לבדו. אבל מאחר והיא מעטה מדי לשני בני אדם, דרך בני אדם להתאמץ ולשאת הכל לבד, ועל כן השבירה במקרה זה היא **קָרוֹב לְאוֹנֶס וְקָרוֹב לִפְשִׁיעָה**, ומשלם חצי נזק.

אבל הנושא משאות **בְּדִינְגְּלָא** – באמצעות מוט שמפוצל בצידו האחד ומשחיל את המוט על צוארו ותולה את המשאות בצידו האחר, וצד זה ארוך הוא, וכשרוצה לנוח תוקע אותו בקרקע, שאם תלה במוט משא שמתאים לשני בני אדם ונתקל ונפל ושבר את המשא, **מְשַׁלֵּם כּוּלָּהּ** – משלם נזק שלם, כיון שזו פשיעה שהִרבה במשא של שני בני אדם.

הגמרא מביאה מעשה נוסף: **רַבָּה בַּר בַּר חָנָן** שכר פועלים להעביר לו חבית יין ממקום למקום, **וּתַבְרוּ לֵיהּ הָנָהוּ שָׁקוֹלָאֵי חֲבִיתָא דְּחַמְרָא** – ושברו לו אותם הסבלים את החבית בפשיעה, **שָׁקַל לְגַלִּימַיְיהוּ** – לקח מהם את בגדיהם העליונים כדי לפרוע מהן את מחיר החבית. **אֲתוּ אָמְרִי לְרַב** – באו להתלונן לפני רב על מעשהו של רבה בר בר חנן, **אָמַר לֵיהּ** רב לרבה בר חנן, **הַב לְהוּ גְּלִימַיְיהוּ** – החזר להם את בגדיהם. **אָמַר לֵיהּ** – אמר לו רבה בר חנן, **דִּינָא הָכִי** – האם כך הדין הלא הם פשעו בהעברת החבית. **אָמַר לֵיהּ** רב **אִין**, נאמר (משלי ב כ) ״**לְמַעַן תֵּלֵךְ בְּדֶרֶךְ טוֹבִים**״, כלומר עליך לנהוג לפנים משורת הדין. **יָהֵיב לְהוּ גְּלִימַיְיהוּ** – החזיר רבה בר חנן לסבלים את בגדיהם. **אָמְרוּ לֵיהּ** הסבלים לרב **עָנְיֵי אֲנַן וְטָרְחִינָן כּוּלָּהּ יוֹמָא** –

המשך בעמוד רה

רש"י

וַאֲפִילּוּ בִּמְקוֹם מִדְּרוֹן נַמִּי. הֵיאַךְ נִפְטָר בִּשְׁבוּעָה בְּמָקוֹם שֶׁבְּנֵי אָדָם רְגִילִין לְהַלֵּךְ אא"כ מְבִיא עֵדִים: הֵיכָא דְּאִיכָּא רְאָיָה. בְּמָקוֹם שֶׁעֵדִים מְצוּיִין: נְיֵתֵי רְאָיָה. וְלֹא יִפָּטֵר בִּשְׁבוּעָה כְּאִיסִי וְר' מֵאִיר אִית לֵיהּ נִתְקַל אָנוּס הוּא הִלְכָּךְ שׁוֹמֵר שָׂכָר נַמִּי פָּטוּר וּדְאִיסִי לִית לֵיהּ: ה"ג וְר' חִיָּיא בַּר אַבָּא וְכוּ' וְלֹא גְּרִסִינָן אֶלָּא וּמֵילְתָא בְּאַפֵּי נַפְשֵׁיהּ מְתַרֵּץ הָא דְּרַמְנָן לְעֵיל דְּר"מ אַדְּר' מֵאִיר בְּנִתְקַל וְאָמַר ר' אֶלְעָזָר וְאָמַר לְעוֹלָם חַד תַּנָּא הוּא וְנִתְקַל וַדַּאי פּוֹשֵׁעַ הוּא וְהָכָא הַיְינוּ טַעְמָא דְּמִיפְטַר בִּשְׁבוּעָה: שְׁבוּעָה זוּ תַּקָּנַת חֲכָמִים. לְהִיפָּטֵר בָּהּ וּלְקַמִּיהּ מְפָרֵשׁ מַאי מִשְׁתַּבַּע הָא פָּשֵׁעַ: שֶׁאִם אִי אַתָּה. פּוֹטְרוֹ מִן הַתַּשְׁלוּמִין כְּשֶׁנִּתְקַל אֵין לָךְ אָדָם וְכוּ' שֶׁדּוֹאֵג שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל וְתִשָּׁבֵר: הֵיכִי מִשְׁתַּבַּע. לְרִבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אֲלִיבָּא דְּר"מ הָא וַדַּאי פּוֹשֵׁעַ הוּא: וְאִתְּא רִבִּי יְהוּדָה. לְאִיפְּלוּגֵי וּלְמֵימַר נִתְקַל לָאו פּוֹשֵׁעַ הוּא אֶלָּא קָרוֹב לְאוֹנֶס וְלִפְשִׁיעָה וְדָמֵי לְגִנֵּיבָה וַאֲבֵידָה וְתַקָּנַת חֲכָמִים אֵין כָּאן אֶלָּא הָאי כִּי דִּינֵיהּ וְהָאי כִּי דִּינֵיהּ: אֵין נִמְרָא כְּרִבִּי מֵאִיר. דִּשְׁנֵיהֶן פְּטוּרִין בִּשְׁבוּעָה שָׁמַעְתִּי אַף אֲנִי וּמִידֵּהוּ תְּמִיהָ אֲנִי דְּבִשְׁלָמָא שׁוֹמֵר חִנָּם מִשְׁתַּבַּע דְּלֹא פָּשֵׁעַ דְּאָנָא בְּעַלְמָא כַּר' יְהוּדָה סְבִירָא לִי דְּנִתְקַל לָאו פּוֹשֵׁעַ הוּא וְלָאו אָנוּס אֶלָּא שׁוֹמֵר שָׂכָר כו': בְּרַסְתְּקָא. רַחְבָּה: זִיוָא. קוֹרָה הִיוֹצֵא מִן הַכּוֹתֶל וּבוֹלֶטֶת לִרְשׁוּת הָרַבִּים: אֵיתֵי רְאָיָה. וְאֵינוֹ נֶאֱמָן בִּשְׁבוּעָה אֶלָּא בְּעֵדִים: זְבִינִית לָךְ. קָנִיתִי לָךְ: וּתְקִיפוּ לְהוּ. הַחֲמִיצוּ: קָלָא אִית לְהוּ. אִימַת הַחֲמִיצוּ וְאֵצֶל מִי הָיוּ וְשֶׁל מִי הָיוּ שְׁמָא שֶׁלָּךְ הָיוּ אוֹ קָנִיתָ חוֹמֶץ בְּדָמִים פְּחוּתִים וְלֹא אֶצְלָךְ הַחֲמִיצוּ: דְּדִרוּ בְּאַגְרָא. מוֹט כְּפוּף בְּאֶמְצָעוֹ וּנוֹתְנוּ עַל כְּתִפּוֹ וְנוֹשֵׂא שְׁנֵי בְּדִין בִּשְׁנֵי רָאשָׁיו וְנוֹשֵׂא בּוֹ מִשָּׂא כָּבֵד: מְשַׁלֵּם פַּלְגָא. פּוֹעֵל שֶׁקִּבֵּל עָלָיו לְהוֹלִיךְ חָבִיּוֹת מִמְּקוֹם לְמָקוֹם וְנִשְׁאָם בְּאוֹתוֹ מוֹט וְנִשְׁבַּר מְשַׁלֵּם פַּלְגָא: מַאי מַעְמָא נָפִישׁ לְחַד. וְלֹא הָיָה לְהַטְעִינוֹ לְבַדּוֹ: וְזוּטֶר לְתַרֵּי. וְכֵיוָן דְּאִינוֹ רָאוּי לִשְׁנֵי מַשָּׂאוֹת דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהִתְחַזֵּק וּלְטוֹעֲנוֹ כְּאֶחָד הִלְכָּךְ דָּמֵי נַמִּי לְאוֹנֶס: דְּדִרוּ בְּדִיגְלָא. עֵץ מְפוּצָל בְּרֹאשׁוֹ וְקוֹשֵׁר בּוֹ מִשָּׂא שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם וּמְכַנִּיס צְוָארוֹ בֵּין שְׁנֵי פְּצָלָיו וּמוֹטֵל עַל כ' כְּתֵפָיו וְקוֹרֵין אוֹתוֹ בְּלַשּׁוֹן אַשְׁכֶּנַז גבלא וְרֹאשׁוֹ של מִטָּה אָרוֹךְ וּכְשֶׁעוֹמֵד לְפוּשׁ מְצִיגוֹ בִּקַרְקַע: מְשַׁלֵּם כּוּלָּה. שְׁפִשִׁיעָה הִיא שֶׁהִרְבָּה בְּמִשָּׂא שְׁנֵי בְּנֵי אָדָם: שְׁקוּלָאֵי. נוֹשְׂאֵי מִשָּׂאוֹת וְתָבְרוּ לֵיהּ שֶׁלֹּא בַּמָּקוֹם מִדְּרוֹן וּבִפְשִׁיעָה אִי נַמִּי בְּדִיגְלָא: בְּדֶרֶךְ טוֹבִים. לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין: וְאַרְחוֹת צַדִּיקִים תִּשְׁמוֹר. סִיפֵיהּ דִּקְרָא הוּא:

הַדְּרָן עֲלָךְ הַשּׂוֹכֵר אֶת הָאוּמָּנִין

הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים: אֵינוֹ יָכוֹל לְכוּפָן. בְּגְמָרָא פָּרִיךְ פְּשִׁיטָא: מִתִּיקָה. לִיפְתָּן: כְּשַׁעְתָּן. בְּעֵת מַלְכוּתוֹ דְּמֶלֶךְ וְהַדְּיוֹט זָהָר: שֶׁהֵם בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב. וּסְעוּדָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם גְּדוֹלָה מִשֶּׁל שְׁלֹמֹה כִּדְמִפְרַשׁ בַּגְּמָרָא: עַד שֶׁלֹּא הִתְחִילוּ בַּמְּלָאכָה. דְּאִין כָּאן אֶלָּא דְּבָרִים וּדְבָרִים אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם מְחוּסְרֵי אֻמָּנָה דְּאִילּוּ מִשֶּׁהִתְחִילוּ לֹא תוּכַל לַחֲזוֹר: **גמ'** דְּמִפָּא. הוֹסִיף עַל שְׁכָרָן מִשְּׁאָר פּוֹעֲלִין: בכניסתו

הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֲלִים וְאָמַר לָהֶם לְהַשְׁכִּים וּלְהַעֲרִיב. פּי' ר"י בְּשֶׁשָּׂכָרָן סְתָמָא וְאָמַר לָהֶם אַחַר שֶׁהִשְׁכִּירָן כְּבָר לְהַשְׁכִּים וּלְהַעֲרִיב אֲבָל אִם הִתְנָה מֵעִיקָּרָא הַכֹּל לְפִי תְּנָאוֹ: פועל

1 וַאֲפִילּוּ בִּמְקוֹם מִדְּרוֹן נַמִּי הָתֵינַח הֵיכָא דְּלֵיכָּא רְאָיָה
2 אֲבָל הֵיכָא דְּאִיכָּא רְאָיָה נֵיתֵי רְאָיָה וְנִפְטַר דְּתַנְיָא
3 אִיסִי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר אֵין רוֹאֶה שְׁבוּעַת ה' תִּהְיֶה
4 בֵּין שְׁנֵיהֶם הָא יֵשׁ רוֹאֶה יָבִיא רְאָיָה וְיִפָּטֵר וְר' חִיָּיא
5 בַּר אַבָּא א"ר יוֹחָנָן שְׁבוּעָה זוּ תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא
6 שֶׁאִם אִי אַתָּה אוֹמֵר כֵּן אֵין לְךָ אָדָם הַמַּעֲבִיר חָבִית לַחֲבֵירוֹ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם הֵיכִי מִשְׁתַּבַּע
7 אָמַר רָבָא שְׁבוּעָה שֶׁלֹּא בְּכַוָּונָה שְׁבָרְתִּיהָ וְאָתָא ר' יְהוּדָה לְמֵימַר שׁוֹמֵר חִנָּם יִשָּׁבַע נוֹשֵׂא
8 שָׂכָר יְשַׁלֵּם הַאי כְּדִינֵיהּ וְהַאי כְּדִינֵיהּ וְאָתָא ר' אֶלְעָזָר לְמֵימַר אֵין גְּמָרָא כְּר"מ וּמִידֵּהוּ תְּמִיהָ
9 אֲנִי אִם יְכוֹלִים זֶה וְזֶה לִישָׁבַע בִּשְׁלָמָא שׁוֹמֵר חִנָּם מִשְׁתַּבַּע שֶׁלֹּא פָּשַׁע בָּהּ אֶלָּא שׁוֹמֵר שָׂכָר
10 אַמַּאי מִשְׁתַּבַּע כִּי לֹא פָּשַׁע נַמִּי בָּעֵי שַׁלּוּמֵי וַאֲפִילּוּ שׁוֹמֵר חִנָּם נַמִּי הָא הָתֵינַח בְּמָקוֹם מִדְּרוֹן
11 שֶׁלֹּא בְּמָקוֹם מִדְּרוֹן מִי מָצֵי מִשְׁתַּבַּע שֶׁלֹּא פָּשַׁע וַאֲפִילּוּ בְּמָקוֹם מִדְּרוֹן נַמִּי הָא הָתֵינַח הֵיכָא
12 דְּלֵיכָּא רְאָיָה הֵיכָא דְּאִיכָּא רְאָיָה נֵיתֵי רְאָיָה וְיִפָּטֵר דְּתַנְיָא אִיסִי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר אֵין רוֹאֶה
13 שְׁבוּעַת ה' תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם הָא יֵשׁ רוֹאֶה יָבִיא רְאָיָה וְיִפָּטֵר הַהוּא גַּבְרָא דַּהֲוָה קָא מַעֲבַר
14 חֲבִיתָא דְּחַמְרָא בְּרִסְתְּקָא דְּמִחוֹזָא וְתָבְרָהּ בְּזִיוָא דְּמִחוֹזָא אֲתָא לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא א"ל רִיסְתְּקָא
15 דְּמִחוֹזָא שְׁכִיחִי בָּהּ אִינְשֵׁי זִיל אֵיתֵי רְאָיָה וְאִיפְּטַר א"ל רַב יוֹסֵף בְּרֵיהּ כְּמַאן כְּאִיסִי א"ל
16 אֵין כְּאִיסִי וּסְבִירָא לָן כַּוָּותֵיהּ הַהוּא גַּבְרָא דְּא"ל לְחַבְרֵיהּ זִיל זְבִין לִי אַרְבַּע מֵאָה דַּנֵּי חַמְרָא
17 אָזַל זְבַן לֵיהּ לְסוֹף אֲתָא לְקַמֵּיהּ א"ל זְבִינִי לָךְ אַרְבַּע מֵאָה דַּנֵּי חַמְרָא וּתְקִיפוּ לְהוּ אֲתָא
18 לְקַמֵּיהּ דְּרָבָא א"ל אַרְבַּע מֵאָה דַּנֵּי חַמְרָא תְּקִיפֵי קָלָא אִית לָהּ לְמִילְתָא זִיל אַיְיתֵי רְאָיָה
19 דְּמַעִיקָּרָא כִּי מִזְבַּנְתְּ לְהוּ חַמְרָא מַעֲלְיָא הֲוָה וְאִיפְּטַר א"ל רַב יוֹסֵף בְּרֵיהּ כְּמַאן כְּאִיסִי א"ל
20 אֵין כְּאִיסִי וּסְבִירָא לָן כַּוָּותֵיהּ אַתְקִין רַב חִיָּיא בַּר יוֹסֵף בְּסִיכְרָא הַנֵּי דְּדִרוּ בְּאַגְרָא וְאִיתְבַּר
21 נְשַׁלֵּם פַּלְגָא מַאי טַעְמָא נָפִישׁ לְחַד וְזוּטֶר לְתַרֵּי קָרוֹב לְאוֹנֶס וְקָרוֹב לִפְשִׁיעָה בְּדִיגְלָא
22 מְשַׁלֵּם כּוּלָּה רַבָּה בַּר בַּר חָנָן תָּבְרוּ לֵיהּ הַנְהוּ שְׁקוּלָאֵי חֲבִיתָא דְּחַמְרָא שָׁקַל לְגִלְימַיְיהוּ
23 אָתוּ אָמְרוּ לְרַב אָמַר לֵיהּ הַב לְהוּ גִּלְימַיְיהוּ אָמַר לֵיהּ דִּינָא הָכִי אָמַר לֵיהּ אֵין לְמַעַן תֵּלֵךְ
24 בְּדֶרֶךְ טוֹבִים יָהִיב לְהוּ גִּלְימַיְיהוּ אָמְרוּ לֵיהּ עֲנִיֵּי אֲנַן וְטָרְחִינָן כּוּלָּהּ יוֹמָא וְכָפְנָן וְלֵית לָן
25 מִידֵּי אָמַר לֵיהּ זִיל הַב אַגְרַיְיהוּ א"ל דִּינָא הָכִי אָמַר לֵיהּ אֵין וְאָרְחוֹת צַדִּיקִים תִּשְׁמוֹר:

הַדְּרָן עֲלָךְ הַשּׂוֹכֵר אֶת הָאוּמָּנִין

26 **הַשּׂוֹכֵר** אֶת הַפּוֹעֲלִים וְאָמַר לָהֶם לְהַשְׁכִּים וּלְהַעֲרִיב מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לְהַשְׁכִּים וְשֶׁלֹּא
27 לְהַעֲרִיב אֵינוֹ רַשָּׁאִי לְכוּפָן מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לָזוּן זָזוּן לְסַפֵּק בְּמִתִּיקָה יְסַפֵּק הַכֹּל
28 כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה מַעֲשֶׂה בְּר' יוֹחָנָן בֶּן מַתְיָא שֶׁאָמַר לִבְנוֹ צֵא שְׁכוֹר לָנוּ פּוֹעֲלִין הָלַךְ
29 וּפָסַק לָהֶם מְזוֹנוֹת וּכְשֶׁבָּא אֵצֶל אָבִיו אָמַר לוֹ בְּנִי אֲפִילּוּ אִם אַתָּה עוֹשֶׂה לָהֶם כְּסְעוּדַת
30 שְׁלֹמֹה בְּשַׁעְתּוֹ לֹא יָצָאתָ יְדֵי חוֹבָתְךָ עִמָּהֶן שֶׁהֵן בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב אֶלָּא עַד שֶׁלֹּא
31 יַתְחִילוּ בַּמְּלָאכָה צֵא וֶאֱמוֹר לָהֶם עַל מְנָת שֶׁאֵין לָכֶם עָלַי אֶלָּא פַּת וְקִטְנִית בִּלְבַד רַבָּן
32 שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה: **גמ'** פְּשִׁיטָא לֹא
33 צְרִיכָא דְּטָפָא לְהוּ אַאַגְרַיְיהוּ מַהוּ דְּתֵימָא אָמַר לְהוּ הָא דְּטָפְאִי לְכוּ אַאַגְרַיְיכוּ אַדַּעְתָּא
34 דְּמִקַּדְּמִיתוּ וּמְחַשְׁכִיתוּ בַּהֲדָאי קָא מַשְׁמַע לָן דְּאָמְרוּ לֵיהּ הַאי דְּטָפַת לָן אַדַּעְתָּא דְּעַבְדִינָן לָךְ עֲבִידְתָּא שַׁפִּירְתָּא אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ פועל

כשם שמובן בפשיטות שיעזוב רשע דרכו הוא דבר המוכרח, הנה באותה פשיטות צריך להיות גם יעזוב איש און מחשבותיו, שגם בעל כוח בקדושה צריך לעזוב את הרגש עצמו ולהיות בביטול.

ממאמר י"ג כסלו ה'תשכ"ז

פועל בכניסתו משלו. פי׳ בכניסתו לביתו מן המלאכה משלו בשעה שהיא שלו דהיינו אחר יציאת הכוכבים לפי שחזרה לבית אינו לצורך בעל הבית ולכך אין לו להתבטל בשביל החזרה שאינה ממלאכת בעה"ב וביציאתו למלאכה משל בעה"ב דזמן המלאכה הוא מהנץ עד צאת הכוכבים ולא מעמוד השחר כדמשמע בפרק אמר להם המממונה (יומא דף כח: ושם) דתנן האיר כל הממזרח ויצאו כל העם לשכור פועלים משמע שלא היו נבנסים למלאכה עד הנץ וכן משמע ברש"י פסחים (דף ב: ושם ד"ה ר"א) דקאמר התם דאסור לעשות מלאכה מהנץ בערבי פסחים ואמאי תפי מהנץ אלא לפי שהוא זמן התחלת פועלים לעשות מלאכה ואע"ג דבערוך כתיב גבי בנין בית המקדש שהיו עושין מעלות השחר התם משום כבוד בהמ"ק הוו מקדמי טפי אבל שאר פועלין לא היו יוצאין למלאכה אלא מהנץ ואילך שהחליכה היא לצורך בעל הבית ואע"פ שמזכיר בכניסה שהיא בסוף היום קודם יציאה שהיא בבקר כן דרך הגמרא כההוא דאמר רב יהודה לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב ובעושין פסין (עירובין דף כא.) אבל מטפס ועולה מטפס ויורד ואע"ג דשעת הכנסת פועלים דריש פרק שום היתומים (ערכין דף כא: ושם ד"ה בשעת) היינו שעת הכנסת פועלים למלאכה כדמוכח התם וכן בפ׳ כל הנשבעין (שבועות דף מח:) מכניס לו פועלים ומוציא לו פועלים התם לשון הכנסה והוצאה הוי אבל הכא נקט בכניסה ויציאה דהיינו בכניסה לביתו ויציאה מביתו ופי׳ זה משמע בב"ר ואפילו לשון הכנסה מפרש התם בכניסה לביתו והכי איתא התם פרשת ויצא ויבא יעקב מן השדה בערב תנינן תמן השוכר את הפועלים ופסק עמהם לשכים ולהעריב כו׳ אמר ר׳ מנא במקום שאין מנהג תנאי ב"ד הוא שתהא הוצאה משל בעה"ב והכנסה משל פועלים הוצאה משל בעה"ב מנין דכתיב (תהלים קד) תזרח השמש יאספון ואילך יצא אדם לפעלו הכנסה משל פועל מנין דכתיב (שם) ולעבודתו עדי ערב וכן פירש בקונטרס אלא שפירש בכניסתו משלו מוותר משלו שאינו הולך עד אחר צאת הכוכבים ומה שהזכיר ויתור אין נראה לר"י שאינו מוותר כלום ור"ח פירש בכניסתו למלאכתו נותן משלו לבעה"ב ומ׳מהר לצאת קודם הנץ שהוא זמנו לצאת ויוצא מעלות השחר ולכך ביציאתו ממלאכתו משל בעה"ב שיוצא קודם צאת הכוכבים שיגיע לביתו עד צאת הכוכבים וזהו משל בעה"ב שהרי דינו היה עד צאת הכוכבים כמו שמביא מן הפסוק וקמ"ל רישׁ לקיש ששינו העולם מנהגם מדין הפסוק שמביא לקיים הא דאמר לעולם יכנס אדם בכי טוב ופי׳ שכן משמע בב"ר ואדרבך שם משמע בפי׳ קמא ועוד קשה לפירושו דמאי פריך ולידחוי היכי נהיגי הא רישׁ לקיש לא אתא לאשמועינן כמה שינו פועלים מנהגם מפועל דאורייתא: אמר הכא אף על גב דאיכא שורייקי סומקי לא מסריחי קרי אנפשיה אף בשרי ישכון לבטח ואף ר׳ ישמעאל ברבי יוסי מטא

בכניסתו. לעיר: משלו. צריך לוותר משלו אצל בעל הבית ולהחשיך אצלו: וביציאתו. למלאכתו בבקר: משל בעל הבית. אינו צריך להקדים אלא עם הנץ החמה: יאספון. החיות דלעיל מינה כתיב תשת חשך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער תזרח השמש וגו׳ וסמיך ליה יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב עד שתחשך: וליחזי היכי נהיני. בעיר ובהכל כמנהג המדינה ודריש לקיש מאי היא: בנקוטאי. שנתלקטו ממקומות הרבה ויש מקום שמקדימין ויש מקום שמחשיכין וליבא למימסמך אלא אדאורייתא: אלו רשעים שבו. שמניחין להן יכולת להלך ברשעם ואין נפרעין מהם: תזרח השמש. לעולם הבא: ואל מעונתם ירבצון. הצדיקים: עדי ערב. עד יום מותו: פרהנגנא. ממונה של מלך: תפים נגבי. בודק אחריהן ותופסן: היכי נהלת לחו. להבין תחבולותם: לאו כחיותא מתילי. וכי לא כחיות נמשלו שמתחבאות ביום במסתריהם: דלמא. הני דשקלת צדיקי נינהו: הרהנא דמלכא הוא. מצות המלך היא: באבדעא שני. שהיא שעת סעודה והכל נכנסין בחנויות וסועדין: אקדומי אקדים לגירסיה. השכים בעוד לילה ולכך הוא מנמנם: ואי פועל הוא. שכיר יום: ואי עבידתיה בלילא. אומן שמלאכתו בלילה: רדודי רדיד. תרגום (שמות לט) וירקעו את פחי ורדידו מותחן חוטי נחושת וברזל לעשות מחטין ואומנותו בלילה לפי שמושכו בכלי אומנותו בנקבים דקים זה דק מזה ואין קולו נשמע בלילה ואפילו לא נשמע קול פשיש בביתו באותו לילה אין לך לתוספו על כך דלמא רדודי רדיד: נגבא הוא. ולכך הוא ישן שניעור בלילה לארוב עוברי דרכים או לחפור בתים: קרינא דאינרתא. משל הוא: פרוונקא. שליח: חומץ בן יין. רשע בן צדיק: יבא בעל הכרם. הקב"ה כי כרם ה׳ צבאות בית ישראל: ויטול את קוציו של כרם: קרי עליה. על הכובס: זקפוהו. תלאוהו: קם. רבי אלעזר: תותי זקיפא. תחת העץ: על נערה מאורסה. שהיא בסקילה וכל הנסקלין נתלין: ודאית שלכם. מקום שיש טעם בדבר כגון הנך דנימי בחנותא: דיקולי דחרבא. סלים מלאים שומן לפי שבעל בשר היה מאה: בשמשא. לנסות אם יסריח ירום תולעים: כל תרבא לא מסרח. אא"כ יש בשר עמו: שוריקי סומקי. גווניס אדומים והן מין הבשר:

פועל בכניסתו משלו ביציאתו משל בעל הבית שנאמר תזרח השמש יאספון ואל מעונתם ירבצון יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב ולילה זה העולם הזה נחיתו ליכי בעיר חדשה וניחזי מהיכא קא אתו בנקוטאי איבעית אימא דאמר להו דאגריתו לי כפועל דאורייתא דרש רבי זירא ואמרי לה תני רב יוסף מאי דכתיב תשת חשך ויהי לילה בו תרמוש כל חיתו יער תזרח השמש לצדיקים ואל מעונתם ירבצון אין לך כל צדיק וצדיק שאין לו מדור לפי כבודו יצא אדם לפעלו יצאו צדיקים לקבל שכרן ולעבודתו עדי ערב כמי שהשלים עבודתו עדי ערב ר׳ אלעזר ב"ר שמעון אשכח לההוא פרהנגנא דקא תפיס נגבי אמר ליה היכי נהלת לחו לאו כחיותא מתילי דכתיב בו תרמוש כל חיתו יער איכא דאמרי מהאי קרא קאמר ליה יארב במסתר כארי׳ה בסוכו דלמא שקלת צדיקי ושבקת רשיעי א"ל ומאי אעביד הרמנא דמלכא הוא אמר תא אגמרך היכי תעביד עול בארבע שעי לחנותא כי חזית אינש דקא שתי חמרא וקא נקיט כסא בידיה וקא מנמנם שאול עילויה אי צורבא מרבנן הוא וניים אקדומי קדים לגרסיה אי פועל הוא קדים קא עביד עבידתיה ואי עבידתיה בלילא רדודי רדיד ואי לא גנבא הוא ותפסיה אישתמע מילתא בי מלכא אמרו קרינא דאינרתא איהו ליהוי פרונקא אתיוהו לרבי אלעזר ברבי שמעון וקא תפיס גנבי ואזיל שלח ליה ר׳ יהושע בן קרחה חומץ בן יין עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להריגה שלח ליה קוצים אני מכלה מן הכרם שלח ליה יבא בעל הכרם ויכלה את קוציו יומא חד פגע ביה ההוא כובס קרייה חומץ בן יין אמר מדחציף כולי האי שמע מינה רשיעא הוא אמר להו תפסוהו תפסוהו לבתר דנח דעתיה אזל בתריה לפרוקיה ולא מצי קרי עליה שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו זקפוהו קם תותי זקיפא וקא בכי אמרו ליה רבי אל ירע בעיניך שהוא ובנו בעלו נערה מאורסה ביום הכפורים הניח ידו על בני מעיו אמר שישו בני מעי שישו ומה ספיקות שלכם כך ודאית שלכם על אחת כמה וכמה מובטח אני בכם שאין רמה ותולעה שולטת בכם ואפי׳ הכי לא מייתבא דעתיה אשקיוהו סמא דשינתא ועיילוהו לביתא דישיא וקרעו לכריסיה הוו מפקו מיניה דיקולי דיקולי דחרבא ומותבי בשמשא בתמוז ואב ולא מסרחי כל תרבא נמי לא סריח כל תרבא לא סריח שוריקי סומקי מסריחי סומקי לא מסריחי קרי אנפשיה אף בשרי ישכון לבטח ואף ר׳ ישמעאל ברבי יוסי מטא

בנוגע לגילוי תורת החסידות, שזה כמשל האבן טוב שבכתר המלך, שבו תלוי יקר תפארת המלכות, ואף־על־פי־כן, כאשר בן המלך נעשה חולה מסוכן, ועד שנשקפת סכנה לקיום מציאותו, אזי כותשים וטוחנים את האבן טוב, מתוך תקווה אולי תיכנס טיפה אחת לתוך פיו ותרפא אותו.

משיחת י"ג כסלו, ה'תשכ"ז

פּוֹעֵל, בִּכְנִיסָתוֹ לעיר בסוף היום, צריך לוותר מִהזמן שֶׁלּוֹ, ולשוב רק בצאת הכוכבים, וּבִיצִיאָתוֹ מהעיר בבוקר, מִשֶּׁל בַּעַל הַבַּיִת, שאינו צריך לצאת בעמוד השחר ולהגיע לעבודתו עם הנץ החמה, אלא יוצא בנץ, והליכתו בזמן של בעל הבית. ומביא ראיה לדבריו, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קד כב-כג), 'תִּזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ יֵאָסֵפוּן וְאֶל מְעוֹנֹתָם יִרְבָּצוּן. יֵצֵא אָדָם לְפָעֳלוֹ וְלַעֲבֹדָתוֹ עַדֵּי עָרֶב' – בזריחת השמש נאספות חיות היער למחבואם, ואדם יוצא לעבודתו, וממשיך בה עד הערב. הרי שיוצאים הפועלים לעבודתם רק בנץ החמה ועובדים הם עד צאת הכוכבים.

שואלת הגמרא: מדוע קובע ריש לקיש כלל בזה, הלא זה תלוי במנהג העיר, כמבואר במשנה, וְלִיחֵזֵי הֵיכִי נְהִיגֵי – ונראה מהו מנהגם. מתרצת הגמרא: הכלל נאמר בְּעִיר חֲדָשָׁה, שאין בה עדיין מנהג.

שואלת הגמרא שוב: הלא בעיר חדשה נקבע המנהג לפי המקום שרובם באו משם, וְנִיחֵזֵי מֵהֵיכָא קָא אָתוּ – נראה מהיכן באו רובם ומה היה מנהגם. מתרצת הגמרא: מדובר בִּנְקוּטָאֵי – שהתושבים התלקטו ממקומות שונים שמנהגם שונה זה מזה, ועל כן נקבע הדין על פי הכתוב בתורה.

הגמרא מתרצת תירוץ נוסף: אִיבָּעֵית אֵימָא – אם תרצה, אמור, שמדובר בעיר עם מנהג קבוע, ובאופן דְּאָמַר לְהוּ בעל הבית, דְּאַגְרִיתִּי לִי כְּפוֹעֵל דְּאוֹרַיְיתָא – תשכרו לי לפי דיני פועל מהתורה, ולא לפי המנהג, ובאופן זה הדין הוא שיצאו בנץ וישובו בצאת הכוכבים.

אגב שהובאו הפסוקים (תהילים קד כב–כג) 'תִּזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ יֵאָסֵפוּן וְאֶל מְעוֹנֹתָם יִרְבָּצוּן יֵצֵא אָדָם לְפָעֳלוֹ וְלַעֲבֹדָתוֹ עַדֵּי עָרֶב', הגמרא דורשת את הפסוקים בענין: דָּרַשׁ רַבִּי זֵירָא, וְאָמְרֵי לָהּ תָּנֵי רַב יוֹסֵף – ויש אומרים שרב יוסף שנה זאת בברייתא, מַאי דִּכְתִיב (תהילים קד כ) 'תָּשֶׁת חֹשֶׁךְ וִיהִי לָיְלָה, בּוֹ תִרְמֹשׂ כָּל חַיְתוֹ יָעַר'. ומפרש, 'תָּשֶׁת חֹשֶׁךְ וִיהִי לָיְלָה' – זֶה הָעוֹלָם הַזֶּה שֶׁהוּא דּוֹמֶה לְלַיְלָה, וממשיך הכתוב, 'בּוֹ תִרְמֹשׂ כָּל חַיְתוֹ יָעַר' – אֵלּוּ הַרְשָׁעִים שֶׁבּוֹ – שבעולם הזה, שֶׁעושים מעשיהם בחושך ובהחבא, וְדוֹמִין לְחַיָּה שֶׁבַּיָּעַר, שמניחים להם להלך ברשעם ולא נפרעים מהם בעולם הזה, והם כחיה ביער שיכולה לעשות חפצה באין רואה.

וממשיך הכתוב (שם כב), 'תִּזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ יֵאָסֵפוּן וְאֶל מְעוֹנֹתָם יִרְבָּצוּן', ודורשת הגמרא, ש'תִּזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ' נאמר לַצַּדִּיקִים, שעושים מצוות ומעשים טובים, ויזכו שלעתיד תזרח להם שמש צדקה ומרפא, ולעומתם 'יֵאָסֵפוּן' הָרְשָׁעִים לְגֵיהִנֹּם. ועוד שכר שמור לצדיקים: 'וְאֶל מְעוֹנֹתָם יִרְבָּצוּן', שאין לְךָ כָּל צַדִּיק וְצַדִּיק שֶׁאֵין לוֹ מָדוֹר לְפִי כְּבוֹדוֹ. ומבארת הגמרא את המשך הפסוקים (שם כג), 'יֵצֵא אָדָם לְפָעֳלוֹ', יֵצְאוּ צַדִּיקִים לְקַבֵּל שְׂכָרָן. ובאלו צדיקים מדובר, 'וְלַעֲבֹדָתוֹ עַדֵּי עָרֶב', כלומר, כְּמִי שֶׁהִשְׁלִים עֲבוֹדָתוֹ עַדֵּי עָרֶב – עד יום מותו.

אגב דרשת הפסוק 'תָּשֶׁת חֹשֶׁךְ וִיהִי לָיְלָה' וגו', מביאה הגמרא מעשה שהוזכר בו פסוק זה: רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, אַשְׁכַּח לְהַהוּא פַּרְהַגּוֹנָא דְּקָא תָּפֵיס גַּנְבֵי – פגש את הממונה מטעם המלך לתפוס גנבים. אָמַר לֵיהּ רבי אלעזר, הֵיכִי יָכֵלְתְּ לְהוּ – איך אתה מבין את תחבולותם להסתתר, לָאו כְּחֵיוֹתָא מְתִילֵי – וכי לא נמשלו לחיות היער, שמתחבאות ביום, דִּכְתִיב (שם), 'תָּשֶׁת חֹשֶׁךְ וִיהִי לָיְלָה, בּוֹ תִרְמֹשׂ כָּל חַיְתוֹ יָעַר', שרק בלילה יוצאות החיות ממחבואם. וּאֲמַר לֵיהּ רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, מַהֲאי קְרָא קָאָמַר לֵיהּ – מפסוק זה הוכיח לו, שנאמר (תהלים י ט), 'יֶאֱרֹב בַּמִּסְתָּר כְּאַרְיֵה בְּסֻכּוֹ', הרשע יארוב במקום מסתור כדי לגזול את העני, כאריה שמסתתר בסוכה קרוב לאנשים, כדי שלא יישמרו ממנו ויוכל לתופסם מיד. ויש לחוש דִּלְמָא שָׁקַלְתְּ צַדִּיקֵי וְשָׁבַקְתְּ רְשִׁיעֵי – שמא אתה תופס צדיקים ורשעים אתה מניח חפשי. אָמַר לֵיהּ הממונה, וּמַאי אֶעֱבִיד – מה ביכולתי לעשות, הלא הֲרֵי מָנָא דְּמַלְכָּא הוּא – מצות המלך היא שאתפוס גנבים, ומה אעשה כדי לתופסם.

אָמַר לו רבי אלעזר, תָּא אֶגְמָרֵךְ הֵיכִי תַּעֲבִיד [–בא אלמדך איך תעשה], עוֹל בָּאַרְבַּע שָׁעֵי לְחַנּוּתָא – הכנס בשעה הרביעית של היום לחנות שמוכרים בה דברי מאכל, כִּי חָזֵיתְ אִינִישׁ דְּקָא שָׁתֵי חֲמָרָא – כשתראה אדם ששותה יין, וְקָא נָקִיט כָּסָא בִּידֵיהּ וְקָא מְנַמְנֵם – ומנמנם כשאוחז בידו את הכוס, שְׁאוֹל עִילָּוֵיהּ – שאל ותברר מה מעשיו, אִי צוֹרְבָא מֵרַבָּנַן הוּא, וְנַיִים – אם תלמיד חכם הוא ומנמנם, אַקְדּוּמֵי קָדִים לְגַרְסֵיהּ – שמא השכים לתלמודו בעוד לילה, ולכן עייף הוא. וְאִי פּוֹעֵל הוּא – אם שכיר יום הוא, קָדִים קָא עָבֵיד עֲבִידְתֵּיהּ – שמא השכים למלאכתו. וְאִי עֲבִידְתֵּיהּ בְּלֵילְיָא – ואם הוא אומן שדרכו לעשות מלאכתו בלילה, יש לומר שעשק במלאכתו, ואף שלא נשמע קול מלאכה מביתו, שמא דַּדּוּדֵי דָדִיד – אומנותו לרדד ולמתוח ברזל ונחושת לעשות מחטים. וְאִי לָא – אם אינו תלמיד חכם או פועל או אומן, ומנמנם בשעות הבוקר, מוכח דְּנַגְבָא הוּא – שהוא גנב, והיה ער בלילה וארב לעוברי דרכים, או חפר תחת בתים לגונבם, ולכך הוא עייף ומנמנם, וְתָפְסֵיהּ – ותפוס אותו בכדי למוסרו למלכות.

אִישְׁתְּמַע מִילְּתָא בֵּי מַלְכָּא – נשמעה עצת רבי אלעזר בבית המלכות, וְאָמְרוּ, קַרְיֵינָא דְּאִינְרְתָּא אִיהוּ לֵיהֲוֵי פְּרַוְנְקָא – קורא האיגרת הוא יהא השליח לקיימה, כלומר, רבי אלעזר שיעץ את העצה, ילך לתפוס את הגנבים. אֲתִיוּהָ [–הביאו] לְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, וְקָא תָּפֵיס גַּנְבֵי וְאָזֵיל – היה הולך ותופס את הגנבים ומוסרם למלכות.

שָׁלַח לֵיהּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה לרבי אלעזר, חוֹמֶץ בֶּן יַיִן – רשע בן צדיק, הלא בכלל הגנבים יש גם מבני ישראל, וְעַד מָתַי אַתָּה מוֹסֵר את עַמּוֹ שֶׁל אֱלֹהֵינוּ לַהֲרֵיגָה. שָׁלַח לֵיהּ רבי אלעזר, קוֹצִים אֲנִי מְכַלֶּה מִן הַכֶּרֶם – איני מוסר להריגה אלא את הרשעים. שָׁלַח לֵיהּ רבי יהושע בן קרחה שנית, יָבֹא הקב"ה שהוא כַּעֲלֵה הַכֶּרֶם, וִיכַלֶּה אֶת קוֹצָיו מכרמו, אך אתה אל תמסור בני ישראל להריגה.

יוֹמָא חַד, פְּגַע בֵּיהּ הַהוּא כּוֹבֵס – יום אחד פגש כובס את רבי אלעזר, וקָרְיֵיהּ – וכינה אותו חוֹמֶץ בֶּן יַיִן. אָמַר רבי אלעזר, מִדְּחָזִיתְ כּוּלֵּי הַאי – מכך שהוא חצוף כל כך, שָׁמַע מִינָּהּ רְשִׁיעָא הוּא – על כרחך רשע הוא, אָמַר לְהוּ רבי אלעזר לאנשי המלכות, תִּפְסּוּהוּ במאסר. מיד תָּפְסּוּהוּ אנשי המלך לבית הסוהר ודנוהו למיתה.

לְבָתַר דְּנָח דַּעְתֵּיהּ – לאחר שנחה דעתו של רבי אלעזר, אָזַל בַּתְרֵיהּ לְפַרּוּקֵיהּ – הלך לפדותו מבית האסורים, וְלָא מָצֵי – ולא עלה בידו לשחררו. קָרֵי עֲלֵיהּ – קרא רבי אלעזר על הכובס את הפסוק (משלי כא כג), 'שֹׁמֵר פִּיו וּלְשׁוֹנוֹ שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ'. שאם היה שומר את פיו ולשונו, היה ניצול.

וְקַפְּדוּהוּ – תלו אנשי המלך את הכובס. קָם תּוּתֵי וְקִיפָא, וְקָא בָכֵי – עמד רבי אלעזר תחת עמוד התליה ובכה, שמא הכובס אינו גנב. אָמְרוּ לֵיהּ לרבי אלעזר, רַבִּי, אַל יַרֵּע בְּעֵינֶיךָ תלייתו, שֶׁכֵּן הוּא וּבְנוֹ בָּעֲלוּ נַעֲרָה מְאוֹרָסָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים.

כששמע זאת רבי אלעזר, הֲנִיחַ יָדוֹ עַל בְּנֵי מֵעָיו, וְאָמַר, שִׂישׂוּ בְּנֵי מֵעַי שִׂישׂוּ, וּמַה סְפֵיקוֹת שֶׁלָּכֶם – שמסרתי למלכות רק מספק, כָּךְ – לא שגיתי, וַדָּאִית שֶׁלָּכֶם – שיש ראיה לרשעותם, שמנמנמים באכילתם בבוקר, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שצריך לכלותם מהעולם. מוּבְטָח אֲנִי בָּכֶם בני מעי, שֶׁאֵין רִמָּה וְתוֹלֵעָה שׁוֹלֶטֶת בָּכֶם לאחר מיתתי.

וַאֲפִילּוּ הָכִי לָא מַיְיתְבָא דַּעְתֵּיהּ – על אף שהתברר שלא טעה, לא נחה דעתו, עד שֶׁאִשְׁקְיוּהוּ סָמָא דְּשֵׁינָתָא – השקוהו סם שינה, וְעַיְּילוּהוּ לְבֵיתָא דְּשֵׁינָתָא – הכניסוהו לבית משיש שאין הרוח שולטת שם, וְקָרְעוּ לְכַרְסֵיהּ – קרעו את כריסו, חֲווּ מַפְּקוּ מִינֵיהּ דִּיקּוּלֵי דִּיקּוּלֵי דְּתַרְבָּא – הוציאו ממנו סלים מלאים שומן, וּמוֹתְבֵי בְּשַׁמְשָׁא בְּתַמּוּז וְאָב – והעמידו את הסלים בשמש בחודשים תמוז ואב, לבחון אם יסריחו וימלאו בתולעים, וְלָא מַסְרְחֵי – ולא הסריחו.

שואלת הגמרא: הלא כָּל תַּרְבָּא נַמִּי לָא סָרִיחַ – כל שומן אינו מסריח, אלא אם יש בשר עמו, ומה ראיה הביא מכך. עונה הגמרא: כָּל תַּרְבָּא לָא סָרִיחַ – אכן כל שומן אינו מסריח, אך שׁוּרְיֵיקֵי סוּמְקֵי מַסְרִיחַ – החוטים האדומים שבשומן שהם בשר, מסריחים, אך הָכָא בשומנו של רבי אלעזר, אַף עַל גַּב דְּאִיכָּא שׁוּרְיֵיקֵי סוּמְקֵי – אף שהיו גידים מעורבים בשומן, לָא מַסְרִיחַ, ומוכח שלא תשלוט רימה ותולעה בבשרו. כשראה כך רבי אלעזר, קָרֵי אַנַּפְשֵׁיהּ – קרא על עצמו את הפסוק (תהלים טז ט), 'אַף בְּשָׂרִי יִשְׁכֹּן לָבֶטַח', שלא תשלוט בו רימה ותולעה לאחר מותו.

הגמרא מביאה שגם רבי ישמעאל ברבי יוסי התמנה לתפוס גנבים: וְאַף רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי, מָטָא

כִּי הַאי מַעֲשֶׂה לְיַדֵּיהּ – בא לידו מקרה דומה שמינהו המלך לתפוס גנבים, ובכלל אותם גנבים שמסר למלכות היו גם מבני ישראל. פָּגַע בֵּיהּ [–פגש אותו] אֵלִיָּהוּ, וְאָמַר לֵיהּ, עַד מָתַי אַתָּה מוֹסֵר את עַמּוֹ שֶׁל אֱלֹהֵינוּ לַהֲרֵיגָה. אָמַר לֵיהּ רבי ישמעאל, מַאי אַעֲבִיד – מה ביכולתי לעשות, הלא הַרְמָנָא דְּמַלְכָא הוּא – פקודת המלך היא שאתפוס את הגנבים, ומה איפוא אעשה. אָמַר לֵיהּ אליהו, אֲבוּךְ עָרַק – כשם שאביך ברח לְאַסְיָא [שם מקום] כך אַתְּ עָרוֹק – ברח מפני המלכות לְלוּדְקִיָּא, ובכך לא יבוא לידך למסור מבני ישראל להריגה.

אגב האמור למעלה, מביאה הגמרא מעשה נוסף בעניינם של רבי אלעזר ורבי ישמעאל: כִּי הֲווּ מְסַלְּקֵי [–כאשר היו מוזמנים] רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּהֲדֵי הֲדָדֵי – יחדיו, ועומדים פני האחד מול פני חבירו כשכריסם נוגעות זו בזו, הֲוָה עָיֵיל בַּקְרָא דְּתוֹרֵי בֵּינַיְיהוּ – היה יכול לעבור צמד בקר תחת כריסם, וְלֹא הֲוָה נָגְעָה בָּהוּ – ולא היו השוורים נוגעים בכריסם, שמתוך שהיו בעלי בשר היה ריווח גדול ביניהם.

אָמְרָה לָהוּ הַהִיא מַטְרוֹנִיתָא – אמרה להם שרה נכרית, בהכרח שבְּנֵיכֶם ממזרים וּאֵינָם שֶׁלָּכֶם, שהרי אינכם יכולים להזקק לנשותיכם מחמת ריבוי הבשר. אָמְרוּ לָהּ, כריסן שֶׁלָּהֶן [–של נשותינו] גָּדוֹל מִשֶּׁלָּנוּ. ענתה להם המטרוניתא, אם כן, כָּל שֶׁכֵּן שאינכם יכולים להזקק להן מפאת רוב השומן של שניכם. אִיכָּא דְּאָמְרֵי, הָכִי אָמְרוּ לָהּ, כלשון הפסוק (שופטים ח כא), 'כִּי כְאִישׁ גְּבוּרָתוֹ' – כערך האיש וגודלו כן ערך גבורתו, וכלומר שאדם גדול ובעל בשר גם איבריו גדולים, ועל כן יכולים הם להזקק לנשותיהם. וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי, הָכִי אָמְרוּ לָהּ, אף על פי שכריסם רחבה, יכולים להזקק לנשותיהם לפי ש'אַהֲבָה דּוֹחֶקֶת אֶת הַבָּשָׂר'.

שואלת הגמרא: וְלָמָּה לְהוּ לְאַהְדּוּרֵי לָהּ – מדוע השיבו לה, אחר שדיברה דברי הבל ורעות רוח, וְהָא כְּתִיב (משלי כו ד) 'אַל תַּעַן כְּסִיל כְּאִוַּלְתּוֹ' – אל תשיב לכסיל כאשר מדבר אִוֶּלֶת, 'פֶּן תִּשְׁוֶה לּוֹ' בעיני השומעים.

משיבה הגמרא: כדי שֶׁלֹּא יטעו השומעים ויחשבו שיש ממש בדבריה, ויבואו לְהוֹצִיא לַעַז עַל בְּנֵיהֶם שהם ממזרים.

מימרא נוספת באותו ענין: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֵיבְרֵיהּ – שיעור מידת הקיבורת דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל [בְּרַבִּי יוֹסֵי], כְּחֵמֶת בַּת תֵּשַׁע קַבִּין – כנאד של עור המחזיק בתוכו תשעה קבין. אָמַר רַב פָּפָּא אֵיבְרֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן, כְּחֵמֶת בַּת חֲמֵשֶׁת קַבִּין, וְאָמְרֵי לָהּ – ויש אומרים בַּת שְׁלֹשֶׁת קַבִּין. דְּרַב פָּפָּא גּוּפֵיהּ – של רב פפא עצמו, כִּי דְּקוּרֵי דְּהַרְפַּנַאי – כגודל מידת הסל שעושים אנשי הרפניא, שמחזיק בתוכו שיעור נפח של ששה קבים.

לאחר שהזכירה הגמרא שרבי יוחנן היה משונה בגופו משאר בני אדם, מביאה הגמרא שהיה משונה ומיוחד גם ביופיו: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֲנָא אִשְׁתַּיְירִי מִשַּׁפְּיְרֵי יְרוּשָׁלַיִם – אני לבדי נותרתי מאנשי ירושלים היפים.

מוסיפה הגמרא בעניין יופיו של רבי יוחנן: הַאי מַאן דְּבָעֵי מֶחֱזֵי שׁוּפְרֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן – מי שרוצה לראות מעין יופיו וזוהר אור פניו של רבי יוחנן, נַיְיתֵי כְּמָא דְּכַסְפָּא מִבֵּי סִלְקֵי – יביא כוס של כסף שעתה יצאה מבית האומן והיא עדיין צהובה מלהב האש, וּנְמַלְיֵיהּ פַּרְצִידַיָּא דְּרוּמָנָא סוּמְקָא – וימלאנה בגרעינים של רימון אדום, וְנֶהֱדַר לֵיהּ כְּלִילָא דְּוַרְדָּא סוּמְקָא לְפוּמֵיהּ – ויקיף את שפת הכוס בכתר וֵזֶר של ורדים אדומים, וְנוֹתְבֵיהּ בֵּין שִׁמְשָׁא לְטוּלָא – ויעמיד את הכוס במקום שהוא בין שמש לצל, וַהֲווּא זָהֲרוּרֵי – אותם ניצוצות ואור הזוהרים על פני הארץ סביב, הם מֵעַיִן שׁוּפְרֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן.

שואלת הגמרא: אֵינִי – הנכון הדבר שהיה מיוחד ביופיו, וְהָאָמַר מַר, שׁוּפְרֵיהּ [–יופיו] דְּרַב כַּהֲנָא, מֵעַיִן שׁוּפְרֵיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ, שׁוּפְרֵיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ מֵעַיִן שׁוּפְרֵיהּ דְּיַעֲקֹב אָבִינוּ שׁוּפְרֵיהּ דְּיַעֲקֹב אָבִינוּ מֵעַיִן שׁוּפְרֵיהּ דְּאָדָם הָרִאשׁוֹן וְאִילּוּ את רַבִּי יוֹחָנָן לֹא קָא חָשִׁיב לֵיהּ – לא החשיב ביניהם.

מתרצת הגמרא: שַׁאנִי רַבִּי יוֹחָנָן, דְּהַדְרַת פָּנִים לֹא הַוְיָא לֵיהּ – לא היה לו זָקָן, והתנא לא מנה אלא את האנשים שמלבד שהיו מיוחדים ביופיים היתה להם גם הדרת פנים.

רַבִּי יוֹחָנָן הֲוָה אָזִיל וְיָתִיב אַשַּׁעֲרֵי טְבֶרְיָה – היתה דרכו ללכת ולישב בפתח בית הטבילה, וביאר וְאָמַר סיבת ישיבתו שם, דִּכְּי סָלְקָן – כדי שכשיעלו בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל מִטְּבִילַת מִצְוָה, לְפִגְעוּ בִּי – יפגשו בי, כִּי הֵיכִי דְּלֶהֱוֵי לְהוּ בְּנֵי שַׁפִּירֵי בְּנָתִי וּגְמִירֵי אוֹרַיְיתָא כְּוָתִי – שבזכות שיראוני יהיו להם בנים נאים כמותי ולומדי תורה כמותי. אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנַן – אמרו לו החכמים, וכי לֹא מִסְתְּפֵי מַר מֵעֵינָא בִּישָׁא – וכי אינך מפחד שבשעה שהם מביטות ומתבוננות ביופיך יכולות הן להזיקך בקנאתן וצרות עיניהן. אָמַר לְהוּ, אֲנָא מִזַּרְעָא דְּיוֹסֵף קָאָתֵינָא דְּלָא שָׁלְטָא בֵּיהּ עֵינָא בִּישָׁא – אני בא מזרעו של יוסף הצדיק, שעין הרע אינה שולטת בו ואינה מזיקתו, דִּכְתִיב בברכת יעקב ליוסף לפני פטירתו (בראשית מט כב) 'בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף בֵּן פֹּרָת עֲלֵי עָיִן', וְאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, אַל תִּקְרֵי את הפסוק במסורת הקריאה שלפנינו 'עֲלֵי עָיִן', אֶלָּא תדרוש את הפסוק כאילו כתוב בו 'עוֹלֵי עָיִן', ומשמעותו שבני יוסף עולים ושולטים על העין, ואין העין שולטת עליהם. רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא אָמַר, מֵהָכָא יש ללמוד זאת, שיעקב אבינו בירך את מנשה ואפרים בני יוסף (שם מח טז) 'וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ', דהיינו שיפרו וירבו בארץ כדגים הפרים והרבים במים, ויש לדרוש שמה דָּגִים שֶׁבַּיָּם הַמִּים מְכַסִּים אוֹתָם וְעל ידי זה אֵין הָעַיִן שׁוֹלֶטֶת בָּהֶן, אַף זַרְעוֹ שֶׁל יוֹסֵף אֵין הָעַיִן הרעה שׁוֹלֶטֶת בָּהֶן.

יוֹמָא חַד הֲוָה קָא סְחֵי רַבִּי יוֹחָנָן בְּיַרְדְּנָא – יום אחד היה רבי יוחנן רוחץ בירדן, וַחֲזָיֵיהּ רֵישׁ לָקִישׁ – ראה אותו ריש לקיש שהיה ליסטים באותו זמן, וְשָׁוֵר לְיַרְדְּנָא אַבְּתְרֵיהּ – וקפץ ונכנס אף הוא לירדן בדי לפוגשו. כשראה רבי יוחנן את כוחו של ריש לקיש, אָמַר לֵיהּ 'חֵילָךְ לְאוֹרַיְיתָא' – כוחך גדול וראוי לסבול את עול התורה. השיב ריש לקיש וְאָמַר לֵיהּ לרבי יוחנן, 'שׁוּפְרָךְ לְנָשֵׁי' – יופייך ראוי לנשים. אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן, אִי הָדְרַתְּ בָּךְ – אם תניח מללסטם את הבריות ותקבל על עצמך עול תורה, יְהִיבְנָא לָךְ אֲחוֹתִי דְּשַׁפִּירָא מִינַּאי – אשיא לך את אחותי שיפה ממני. קַבֵּיל עֲלֵיהּ – קיבל ריש לקיש על עצמו עול תורה, בָּעֵי לְמֵיהְדַּר לְאַתּוּיֵי מָאנֵיהּ, וְלֹא מָצֵי הָדַר – רצה ריש לקיש לקפוץ בחזרה לשפת הירדן להביא את בגדיו, ולא היה בכוחו.

אַקְרֵיהּ וְאַתְנֵיהּ – לימדו רבי יוחנן לריש לקיש תורה ומשנה, וְשַׁוְיֵיהּ גַּבְרָא רַבָּא – עד שנעשה גדול בתורה.

יוֹמָא חַד הֲווּ מְפַלְגֵי בֵּי מִדְרָשָׁא – נחלקו החכמים בבית המדרש בענין זה, הַסַּיָּרִין וְהַסַּכִּין וְהַפַּגְיוֹן וְהָרוֹמַח וּמַגַּל יָד וּמַגַּל קָצִיר, מֵאֵימָתַי הם ראויים להיות מְקַבְּלִין טוּמְאָה, מִשְּׁעַת גְּמַר מְלַאכְתָּן – שנגמרה עשייתם, וּמֵאֵימָתַי גְּמַר מְלַאכְתָּן, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, מִשֶּׁיְּצָרְפֵם בַּכִּבְשָׁן – מאז שהוא מחזקם על ידי ליבונם בכבשן האש בסוף יצירתם. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, מִשֶּׁיְּצַחְצְחֵן בַּמַּיִם – מאז שהוא נותנם במים לאחר שהוא מלבנם בכבשן האש.

אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן לריש לקיש, 'לִסְטָאָה בִּלְסִטְיוּתֵיהּ יָדַע' – 'ליסטים בקי הוא בכלי הליסטים', שמכיון שהיית ליסטים בעבר, בקי אתה בכלי אומנותם לדעת מתי הוא גמר מלאכתן. אָמַר לֵיהּ ריש לקיש, וּמַאי אַהֲנַתְּ לִי – ומה הועלת לי בזה שגרמת שאקבל על עצמי עול תורה, הלא גם קָתָם בין הליסטים 'רַבִּי' קָרוּ לִי, שהייתי ראש להם, כמו שקָתָם 'רַבִּי' קָרוּ לִי. אָמַר לֵיהּ – ענה לו רבי יוחנן, אַהֲנַאי לָךְ – הועלתי לך דְּאַקְרַבְּנִיךְ – שקרבתיך תַּחַת כְּנָפֵי הַשְּׁכִינָה.

חָלַשׁ דַּעְתֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן מדברי ריש לקיש, חָלַשׁ – חלה רֵישׁ לָקִישׁ, אֲתָאי אֲתָתֵיהּ קָא בַכְיָא – באה אחותו של רבי יוחנן, שהיתה אשתו של ריש לקיש כמסופר לעיל, ובכתה לפניו, אָמְרָה לֵיהּ, עֲשֵׂה בִּשְׁכֵיל בָּנַי ובקש רחמים על ריש לקיש בעלי שלא ימות ובני יהיו יתומים. אָמַר לָהּ רבי יוחנן כלשון הכתוב (ירמיהו מט יא), 'עֲזָבָה יְתֹמֶיךָ אֲנִי אֲחַיֶּה', היינו, אני אדאג לפרנסתם לכשיתייתמו. שוב אמרה לו, עֲשֵׂה בִּשְׁכֵיל אַלְמְנוּתִי והתפלל עליו בכדי שלא אתאלמן. אָמַר לָהּ, כלשון המשך הפסוק שם, 'וְאַלְמְנוֹתֶיךָ עָלַי תִּבְטָחוּ', היינו, בטחי וסמכי עלי שאפרנסך לכשתתאלמני.

לבסוף נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ, שנפטר, וַהֲוָה קָא מִצְטַעֵר

המשך בעמוד צד

רש"י

כי האי מעשה לידיה. מינהו המלך לתפוס גנבים ולסטים: לגבי הדדי. פנים אל פנים: בקרא דחתור. צמד בקר: בין שניהן מתחת כריסן מתוך שכריסן גדול: מטרוניתא. שרית נברית: אינם שלכם. שאינכם יכולין להזקק לנשותיכם: שלהן גדול משלנו. כריסם של נשותינו גדול משלנו: כי כאיש גבורתו. אבר תשמיש. לשון אחר שלהן גדול תאוה של אשה מרובה משל איש: כ"ש. שתאותה מרובה ואינכם נזקקין להן ונבעלות לאחרים: אהבה דוחקת את הבשר. ומתוך שתאותם מרובה על תאותנו בשר שנינו נדחקו: כי דקורי דהרפנא. סלים שעושין בהרפניא: אישתיירי. נותרתי: שופרי. זיהרורי תאורו וקירון [עור] פניו: מני סילקי. כשיוצא מבית האומן שהוא צהוב ממראה להב האש: כי סילקי. בעלותו מן האש: פרצידי. גרעינין: ונהדר ליה כלילא. יסובבנהו שפה לפיו סביב של ורד אדום: זיהרורי. דנפקי מיניה על פני הארץ: מעין. ולא הכל: הדרת פנים. זקן: עולי עין. עולין למעלה מן העין והיא מלמטה שהיא אינה יכולה לשלוט בהן: חייה ריש לקיש. שהיה לסטים: שור. קפץ: אמר ליה. ר' יוחנן: חילף לאורייתא. כמה כוחך יפה לסבול עול תורה: שופרך. יופייך: לנשי. ראוי לנשים: ולא מצי. לקפוץ בהראשונה דמשקבל עליו עול תורה תשש כחו: הסיף והסכין. משנה היא במס' [כלים] (פי"ד מ"ה): הפיגיון. אשפי: ומגל יד ומגל קציר. פלצילא בלע"ז: משייצרפם. דקינ"ו בלע"ז: ליסטמאה בליסטיותיה ידע. לפי שהיית לסטים אתה בקי באומנות כלי אומנות ליסטיות: ר' קרו לי. רבן של לסטים וראש להן הייתי: אתאי אחתיה. דרבי יוחנן אשתו דריש לקיש: וקא בכיא קמיה. דר' יוחנן להתפלל על בעלה: עיכה יתומיך אני אהיה ואלמנותיך עלי תבטחו. פסוק הוא בירמיה: מצטער. מתחרט על שהמיתו שלא היה מוצא תלמיד ותיק דמותו: דשף דעתיה. נעקרה ממנו דעתו ונשתטה:

ואפילו

כי האי מעשה לידיה פגע ביה אליהו אמר ליה עד מתי אתה מוסר עמו של אלהינו להרינה אמר ליה מאי אעביד הרמנא דמלכא הוא אמר ליה אבוך ערק לאסיא אתי ערוק לולודקיא כי הוו מקלעי ר' ישמעאל ברבי יוסי ור' אלעזר בר' שמעון בהדי הדדי הוה עייל בקרא דתורי ביניהו ולא הוה נגעה בהו אמרה להו דהיא מטרונגיתא בגיכם אינם שלכם אמרו לה שלהן גדול משלנו כל שכן איכא דאמרי הכי אמרו לה כי כאיש גבורתו איכא דאמרי הכי אמרו לה אהבה דוחקת את הבשר ולמה להו לאהדורי לה והא כתיב אל תען כסיל כאולתו שלא להוציא לעז על בניהם א"ר יוחנן איריה דר' ישמעאל [בר' יוסי] כחמת בת תשע קבין אמר רב פפא איריה דרבי יוחנן כחמת בת חמשת קבין ואמרי לה בת שלשת קבין דרב פפא גופיה כי דקורי דהרפנאי אמר רבי יוחנן אנא אישתיירי מישפרי ירושלים האי מאן דבעי מיחזי שופריה דרבי יוחנן נייתי כסא דכספא מבי סלקי וגמליה פרצידיא דרומנא סומקא ונהדר ליה כלילא דורדא סומקא לפומיה ונותביה בין שמשא לטולא ההוא זהרורי מיעין שופריה דר' יוחנן איני והאמר מר שופריה דרב כהנא מיעין שופריה דרבי אבהו שופריה דר' אבהו מיעין שופריה דיעקב אבינו שופריה דיעקב אבינו מיעין שופריה דאדם הראשון ואילו ר' יוחנן

תוספות

אמר רבי יוחנן איברייה דרבי ישמעאל כו'. אלו דברים נכתבו שלא להוציא לעז על בני אדם שהם כך: אמר ר' יוחנן אנא אשתיירי משפירי ירושלים. רבי יוחנן אחר חורבן הרבה היה אלא כלומר אשתיירי ממשפחתם ולפי שהזכיר רבי יוחנן שהיה משונה משאר בני אדם בדבר אחד הזכיר גם שהיה משונה ביופי:

יתיב אשערי טבילה. והא דאמרי' בערבי פסחים (פסחים דף קיא.) האי מאן דפגע באתתיה בעידן דסלקת משבילת מצוה אחזת ליה רוחא זנונים היינו כשפוגע בה אבל רבי יוחנן שהיה יושב שם בקבע אין זו פגיעה אי נמי היתם שפוגע כשעולה בעודה ערומה מן הנהר:

אי הדרת בך כו'. מכאן אמר ר"ת דר"ל מתחלה ידע הרבה אלא שפרק עול תורה ונעשה עם הארץ ועסק בלסטיות מדקאמר אי הדרת בך משמע להיות בבתחלה ולא תפרוק עול תורה מעליך וקאמר נמי מאי אהנית לי היתם קרו לי רבי כלומר מעיקרא נמי הוו קרו לי רבי אלא ששבחתי ומה שפי' בקונטרס ר' היינו רבו של לסטים אין נראה אע"ג דאשכחן במס' ע"ז (דף יז:) מ"ט קרו לך רבי רבן של טרסיים אני והיינו דאמרי' בפ' כל כתבי (שבת דף קיט:) א"ל ר"ל לרבי יהודה נשיאה כך מקובלני מאבותי ואמרי לה מאבותיך כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן כו' משמע שקודם שלימדו רבי יוחנן למד מאחרים:

אי הדרת בך. לקמן מוכח דנסבה דקאמר אתיא אחתיה וקא בכיא קמיה ולא חש לשמא יאמרו בשביל זו חזר זה כדרחיש לקמן (דף פה.):

הסכין והפגיון מאימתי מקבלין טומאה. הקשה ר"ת דתנן במס' כלים פרק י"ד הסייף והסכין מאימתי מקבלים טומאה הסייף משישחיטנו והסכין משישחיזנה והיינו דלא כרבי יוחנן ודלא כר"ל ונראה דההיא מתני' כשקבעלו חלודה ובא לתקנן דתניא בתוספתא' סייף וסכין שקבעלו חלודה טהורין שפן (משחיזן) (מקבלין טומאה) אבל מתחלתם היו גמר דידהו כדמפרש בשמעתין ונראה דשפן קאי אסייף והשחיזן קאי אסכין אע"ג דקתני לשון רבים והיו השיתא תוספתא כמו המשנה:

שתין

לא קא חשיב ליה שאני ר' יוחנן דהדרת פנים לא הויא ליה ר' יוחנן הוה אזיל ויתיב אשערי טבילה אמר כי סלקן בנות ישראל מטבילת מצוה לפגעו בי כי היכי דלהוו להו בני שפירי כוותי גמירי אורייתא כוותי אמרו ליה רבנן לא מסתפי מר מעינא בישא אמר להו אנא מזרעא דיוסף קאתינא דלא שלטא ביה עינא ביישא דכתיב בן פורת יוסף בן פורת עלי עין ואמר ר' אבהו אל תקרי עלי עין אלא עולי עין ר' יוסי בר חנינא אמר מהכא וידגו לרוב בקרב הארץ מה דגים שבים מים מכסים אותם ואין העין שולטת בהן אף זרעו של יוסף אין העין שולטת בהן ר' יוחנן בירדנא חזייה ריש לקיש ושוור לירדנא אבתריה אמר ליה חילף לאורייתא אמר ליה שופרך לנשי א"ל אי הדרת בך יהיבנא לך אחותי דשפירא מינאי קביל עליה בעי למיהדר לאתוויי מאניה ולא מצי הדר אקרייה ואתניה ושויה גברא רבא יומא חד הוו מפלגי בי מדרשא הסייף והסכין והפגיון והרומח ומגל יד ומגל קציר מאימתי מקבלין טומאה משעת גמר מלאכתן ומאימתי גמר מלאכתן רבי יוחנן אמר משייצרפם בכבשן ריש לקיש אמר משייצחצחן במים א"ל לסטיותיה ידע אמר ליה ומאי אהנית לי היתם רבי קרו לי הכא רבי קרו לי אמר ליה אהנאי לך דאקרבינך תחת כנפי השכינה חלש דעתיה דרבי יוחנן חלש ריש לקיש אתאי אחתיה קא בכיא אמרה ליה עשה בשביל בני אמר לה עזבה יתומיך אני אחייה עשה בשביל אלמנותי אמר לה ואלמנותיך עלי תבטחו נח נפשיה דר' שמעון בן לקיש ואתון קא מצטער ר' יוחנן בתריה טובא אמרו רבנן מאן ליזיל ליתביה לדעתיה ניזיל רבי אלעזר בן פדת דמחדדין שמעתתיה אזל יתיב קמיה כל מילתא דהוה אמר רבי יוחנן אמר ליה תניא דמסייעא לך אמר אתי כבר לקישא בר לקישא כי הוה אמינא מילתא הוה מקשי לי עשרין ואربע קושיתא ומפריקנא ליה עשרין וארבעה פרוקי ומילא רווחא שמעתא ואתי אמרת תניא דמסייע לך אטו לא ידענא דשפיר קאמינא הוה קא אזיל וקרע מאניה וקא בכי ואמר היכא אתי בר לקישא היכא אתי בר לקישא והוה קא צוח עד דשף דעתיה [מיניה] בעו רבנן רחמי עליה ונח נפשיה

ואפילו

מחובתי (וגם מזכותי) לעוררו על הכרח קביעות עתים בלימוד תורת החסידות לכל־הפחות שעה קלה בכל יום ובהוספה ביום השבת־קודש.

ממכתב כ"א כסלו תש"כ

שיתין סִפְּנֵי. מִפְּרַשׁ בְּמִדְרָשׁ שֶׁעָמַד עֲלֵיהֶם נַחְשׁוֹל שֶׁבִּים לְטִבְעָם וְנָדְרוּ לוֹ וְשָׁקַט הָרוּחַ: הוה

וַאֲפִילּוּ הָכִי לֹא סָמֵךְ רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אַדַּעְתֵּיהּ קַבִּיל עֲלֵיהּ יִסּוּרֵי בְּאוּרְתָּא הֲווּ מַיְיכֵי לֵיהּ שִׁיתִּין נַמְטֵי לְצַפְּרָא נַגְדֵּי מִתּוּתֵיהּ שִׁיתִּין מְשִׁיכְלֵי דָּמָא וְכִיבָא לְמָחָר עֲבָדָה לֵיהּ דְּבִיתְהוּ שִׁיתִּין מִינֵי לִפְדָּא וְאָכִיל לְהוּ וּבָרֵי וְלֹא הֲוָת שַׁבְקָא לֵיהּ דְּבִיתְהוּ לְמֵיפַּס לְבֵי מִדְרָשָׁא כִּי הֵיכִי דְּלֹא לִדְרַחֲקוּהוּ רַבָּנַן בְּאוּרְתָּא אָמַר לְהוּ אַחַיי וְרֵעַיי בּוֹאוּ בְּצַפְּרָא אָמַר לְהוּ זִילוּ מִפְּנֵי בִּיטּוּל תּוֹרָה יוֹמָא חַד שָׁמְעָה דְּבִיתְהוּ אָמְרָה לֵיהּ אַתְּ קָא מַיְיתֵית לְהוּ עֵילּוּיָךְ כִּלְיָתָ מָמוֹן שֶׁל בֵּית אַבָּא אִיפְּרְדָה אֲזָלָה לְבֵית נָשָׁא סָלִיקוּ וְאָתוּ הַנָּךְ [שִׁיתִּין] סַפּוּנָאֵי עַיְּילוּ לֵיהּ שִׁיתִּין עֲבָדֵי כִּי נְקִיטֵי שִׁיתִּין אַרְנְקֵי וְעָבְדוּ לֵיהּ שִׁיתִּין מִינֵי לִפְדָּא וְאָכִיל לְהוּ יוֹמָא חַד אָמְרָה לָהּ לִבְרַתָּהּ זִילִי בַּקֵּי בַּאֲבוּךְ מַאי קָא עָבִיד הָאִידְנָא אַתְיָא אָמַר לָהּ זִילִי אִמְרִי לְאִמֵּךְ שֶׁלָּנוּ גָּדוֹל מִשֶּׁלָּהֶם קָרֵי אַנַּפְשֵׁיהּ הָיְתָה כָּאֲנִיּוֹת סוֹחֵר מִמֶּרְחָק תָּבִיא לַחְמָהּ אָכַל וְשָׁתֵי וּבָרֵי נָפַק לְבֵי מִדְרָשָׁא אַיְיתוּ לְקַמֵּיהּ שִׁתִּין מִינֵי דָּמָא טַהֲרִינְהוּ הֲוָה קָא מְרַנְּנֵי רַבָּנַן וְאַמְרֵי סַלְקָא דַּעְתָּךְ לֵית בְּהוּ חַד סָפֵק אָמַר לְהוּ אִם כְּמוֹתִי הוּא יִהְיוּ כּוּלָּם זְכָרִים וְאִם לָאו תְּהֵא נְקֵבָה אַחַת בֵּינֵיהֶם הָיוּ כּוּלָּם זְכָרִים וְאַסִּיקוּ לְהוּ ר' אֶלְעָזָר עַל שְׁמֵיהּ תַּנְיָא אָמַר רֵישׁ בַּסְמָה פְּרִיָּה וְרִבְיָה בִּיטְּלָה רְשָׁעָה זוּ מִישְׂרָאֵל כִּי הֲוָה קָא נִיחָא נַפְשֵׁיהּ אָמַר לָהּ לִדְבִיתְהוּ יָדַעְנָא בְּדַרְבָּנָן דִּרְתִיחֵי עָלַי וְלֹא מִיעַפְּקֵי בִּי שַׁפִּיר אוֹגְנִין בְּעֵילִיתָאי וְלֹא תִּידְחֲלִין מִינָּאי א"ר שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אִישְׁתַּעְיָא לִי אִימֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹנָתָן דְּאִישְׁתַּעְיָא לָהּ דְּבִיתְהוּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן לֹא פָּחוֹת מִתַּמְנֵי סְרֵי וְלֹא טְפֵי מֵעֶשְׂרִין וּתְרֵין שְׁנִין אוֹגְנִיתֵיהּ בְּעֵילִיתָא כִּי הֲוָה סָלִיקְנָא מְעַיְּנָנָא לֵיהּ בְּמַזְיֵיהּ כִּי הֲוָה מִשְׁתַּמְטָא בִּינִיתָא מִינֵיהּ הֲוָה אָתֵי דָּמָא יוֹמָא חַד חֲזָאי רִיחֲשָׁא דְּקָא נָפִיק מֵאוּנֵיהּ חָלַשׁ דַּעְתָּאי אִיתְחֲזֵי לִי בְּחֶלְמָא אָמַר לִי לֹא מִידֵּי הוּא יוֹמָא חַד שְׁמָעֵי בְּזִילוּתָא דְּצוּרְבָא מַרְבָּנָן וְלֹא מַחָאי כְּדְבָעֵי לִי כִּי הֲווּ אָתוּ בֵּי תְּרֵי לְדִינָא הֲווּ קַיְימֵי אַבָּבָא אָמַר מַר מִילְּתֵיהּ וּמַר מִילְּתֵיהּ נָפִיק קָלָא מֵעֵילִיתֵיהּ וְאָמַר אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה חַיָּיב אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה וַזַּאי יוֹמָא חַד הֲוָה קָא מִינְצְיָא דְּבִיתְהוּ בַּהֲדֵי שִׁבְּבַתָּא אָמְרָה לָהּ תְּהֵא כְּבַעֲלָהּ שֶׁלֹּא נִיתָּן לִקְבוּרָה אִמְרֵי רַבָּנַן כּוּלֵּי הַאי וַדַּאי לַאו אוֹרַח אַרְעָא אִיכָּא דְּאַמְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָאי אִיתְחֲזָאי לְהוּ בְּחֶלְמָא אָמַר לְהוּ פְּרִידָה אַחַת יֵשׁ לִי בֵּינֵיכֶם וְאִי אַתֶּם רוֹצִים לַהֲבִיאָהּ אֶצְלִי אָזוּל רַבָּנַן לְאֵעָסוּקֵי בֵּיהּ לֹא שָׁבְקוּ בְּנֵי עַכְבָּרְיָא דְּכָל שְׁנֵי דַּהֲוָה נַיְיסִי רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בְּעֵילִיתֵיהּ לֹא סָלִיק חַיָּה רָעָה לְמַרְתֵּיהּ יוֹמָא חַד מַעֲלֵי יוֹמָא דְּכִיפּוּרֵי הֲוָה הֲווּ טְרִידֵי שָׁדְרוּ רַבָּנַן לְבְנֵי בִּירִי וְאַסְקוּהוּ לְעַרְסֵיהּ וְאַמְטְיוּהוּ לְמְעָרְתָּא דַּאֲבוּהּ אַשְׁכְּחוּהּ לְעַכְבָּא דְּהַדְרָא לָהּ לְמְעָרְתָּא אָמְרוּ לָהּ עַכְבָּא עַכְבָּא פִּתְחִי פִּיךְ וְיִכָּנֵס בֵּן אַצֵּל אָבִיו פָּתַח לְהוּ שָׁלַח רֵישׁ לָקִישׁ לְדַבֵּר בְּאִשְׁתּוֹ שָׁלְחָה לֵיהּ כְּלִי שֶׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ קוֹדֶשׁ יִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ חוֹל תַּמָּן אָמְרִין בַּאֲתַר דְּמָרֵי בֵּיתָא תָּלָא זַיְיגֵיהּ כּוּלְּבָא רַעְיָא קוּלְּתֵיהּ תָּלָא שָׁלַח לָהּ נְהִי דְּבַתּוֹרָה גָּדוֹל מִמֶּנִּי אֲבָל בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים מִי גָּדוֹל מִמֶּנִּי שָׁלְחָה לֵיהּ בַּתּוֹרָה מִיהָא גָּדוֹל מִמְּךָ לֹא יָדַעְנָא בְּמַעֲשִׂים יָדַעְנָא דְּהָא קַבִּיל עֲלֵיהּ יִסּוּרֵי בַּתּוֹרָה מַאי הִיא דְּכִי הֲווּ יַתְבֵי רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה אַסַּפְסְלֵי יַתְבֵי קַמֵּיהוּ רַבִּי אֶלְעָזָר בְּר' שִׁמְעוֹן וְרַבִּי אַחַרְעָא מַקְשׁוּ וּמְפָרְקוּ אַמְרֵי מֵימֵיהֶן אָנוּ שׁוֹתִים וְהֵם יוֹשְׁבִים עַל גַּבֵּי קַרְקַע עָבְדוּ לְהוּ סַפְסְלֵי אַסַּקִינְהוּ אָמַר לָהֶן רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל פְּרִידָה אַחַת יֵשׁ לִי בֵּינֵיכֶם וְאַתֶּם מְבַקְּשִׁים לְאַבְּדָהּ הֵימָנֵי אַחְתּוּהוּ לְרַבִּי אָמַר לָהֶן רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אָב יִחְיֶה וּמִי שֶׁאֵין לוֹ אָב יָמוּת אַחְתּוּהוּ נַמִּי לְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן חָלַשׁ דַּעְתֵּיהּ אָמַר קָא חַשְׁבִיתוּ לֵיהּ כַּוָּותִי עַד הַהוּא יוֹמָא כִּי הֲוָה אָמַר רַבִּי מִילְּתָא הֲוָה מְסַיְּיעַ לֵיהּ רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן מִכָּאן וְאִילָּךְ כִּי הֲוָה אָמַר רַבִּי יֵשׁ לִי לְהָשִׁיב אָמַר לֵיהּ רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן כַּךְ וְכַךְ יֵשׁ לְךָ לְהָשִׁיב זוּ הִיא תְּשׁוּבָתְךָ הַשְׁתָּא הִיקַּפְתָּנוּ תְּשׁוּבוֹת חֲבִילוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן מַמָּשׁ חָלַשׁ דַּעְתֵּיהּ דְּרַבִּי אָתָא א"ל לַאֲבוּהּ אָמַר לֵיהּ בְּנִי אַל יֵרַע לְךָ שֶׁהוּא אָרִי בֶּן אָרִי וְאַתָּה אָרִי בֶּן שׁוּעָל וְהַיְינוּ דְּאָמַר רַבִּי שְׁלֹשָׁה עֲנָוְתָנִין הֵן וְאֵלּוּ הֵן אַבָּא

וכני

דְּנָח נַפְשֵׁיהּ דְּר"ש בֶּן יוֹחָי: ר"ש

בוודאי מוסיף מזמן לזמן בשעות לימוד בתורה בכלל ובתורת החסידות בפרט, שהרי נצטווינו להעלות בקודש, ואין לך דבר העומד בפני הרצון.

ממכתב י"ד כסלו, תש"כ

הגמרא חוזרת לספר על רבי אלעזר ברבי שמעון לאחר שהיה תופס גנבים וממציאם למלכות, וענשו על ידו. הגמרא מספרת על יסוריו וחוליו של רבי אלעזר ברבי שמעון: **וַאֲפִילּוּ הָכִי** – אף על פי שאמר רבי אלעזר לעיל (פג:) 'שישו בני מעי שישו, ומה ספיקות שלכם כך וַדָּאוֹת שלכם על אחת כמה וכמה', אחר שנתברר הדבר שאין תקלה באה על ידו ואף במעשה עם הכובס יפה עשה, בכל זאת **לֹא סָמַךְ רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אַדַּעְתֵּיהּ** – לא סמכה דעתו על כך, שמא פגע בכל זאת באחד מן הצדיקים והזכאים, ועל כן **קַבֵּל עֲלֵיהּ יִסּוּרִי** – קיבל על עצמו יסורים.

בְּאוֹרְתָּא הֲווּ מָיְיכֵי לֵיהּ שִׁיתִּין נִמְטֵי – בלילה היו מקפלים ומציעים תחתיו שישים לבדים בכדי שיספגו את הדם, ואף על פי כן **לְצַפְּרָא נָגְדֵי מִתּוּתֵיהּ שִׁיתִּין מְשִׁיכְלֵי דָּמָא וְכִיבָא** – לבוקר היו נמשכים ויוצאים מתחת משכבו שישים קערות מלאות דם וכיב שזבו מפצעיו. **לְמָחָר, עָבְדָה לֵיהּ דְּכִיתְהוּ שִׁיתִּין מִינֵי לַפְדָּא, וְאָכִיל לְהוּ וּבְרֵי** – ובכל יום ויום שלמחרתו היתה עושה לו אשתו שישים מיני 'לפדא', מאכלים שעושים מתאנים, והיה אוכל אותם ומבריא מהם. **וּלְמָא הַוָּת שָׁבְקָא לֵיהּ דְּכִיתְהוּ לְמֵיפַּךְ לְבֵי מִדְרְשָׁא, כִּי הֵיכִי דְּלָא לִדְחָקְווּהוּ רַבָּנַן** – ולא היתה מניחה לו אשתו לצאת מביתו לבית המדרש בכדי שלא ידחקו אותו החכמים, שכן היה חלש מחמת היסורים. **בְּאוֹרְתָּא אָמַר לְהוּ** – בערב היה הוא אומר ליסוריו, **אַחֵיי וְרֵעֵיי בּוֹאוּ**, ואילו **בְּצַפְּרָא** – למחרת בבוקר, **אָמַר לְהוּ זִילוּ** – לכו, **מִפְּנֵי** שחשש **מִבִּיטּוּל תּוֹרָה**, שלא יבטלוהו מלימודו, שכן היה עוסק תמיד בלימודו בביתו.

יוֹמָא חַד שָׁמְעָה דְּכִיתְהוּ – יום אחד שמעה אשתו שהוא אומר כך ליסורים, **אָמְרָה לֵיהּ, אַתְּ קָא מֵיתִית לְהוּ עֵילָּוּיְךָ** – נמצא שאתה עצמך מביאם עליך, **וְהָלְא כְּלִיתָ** את כל **הַמָּמוֹן שֶׁל בֵּית אַבָּא** שיש לי בידי, על ידי **הַהוֹצָאוֹת** היתירות למאכלים הנצרכים לרפואתך וכן על ידי הבגדים והלבדים שמציעים תחתיך בכל לילה. **אֵימָּרְדָה וְאֵזְלָה לְבֵית נָשָׁא** – מרדה בו והלכה לבית אביה.

סְלִיקוּ וְאָתוּ הַנָּךְ [שִׁיתִּין] סַפּוּנָאֵי – עלו ובאו אליו אותם שישים ספנים, והם יורדי הים באניות, **עַיְּילוּ לֵיהּ שִׁיתִּין עַבְדֵי כִּי נְקִיטֵי שִׁיתִּין אַרְנָקֵי** – והביאו לו שישים עבדים האוחזים בידם שישים ארנקים עם מעות בכדי ליתן לו, **וְעָבְדוּ לֵיהּ שִׁיתִּין מִינֵי לַפְדָּא, וְאָכִיל לְהוּ** – והם הכינו לו שישים מיני לפדא, מאכלי תאנים, ואכלם.

יוֹמָא חַד אָמְרָה לָהּ לִכְרַתָּהּ – יום אחד אמרה אשתו, שהיתה בבית אביה, לבתה, **זִילִי בָּקֵי בְּאָבוּךְ מַאי קָא עָבִיד הַאִידְנָא** – לכי ותבדקי אצל אביך מה הוא עושה כעת. **אֲתָיָא** – באה אצלו, **אָמַר לָהּ** רבי אלעזר לבתו, **זִילִי** – לכי **וְאִמְרִי לְאִמֵּךְ, שֶׁלָּנוּ גָּדוֹל מִשֶּׁלָּהֶם** – העושר שיש לי גדול משל בית אביה. **קָרֵי אַנַּפְשֵׁיהּ** – קרא רבי אלעזר על עצמו את הכתוב (משלי לא יד), 'הָיְתָה כָּאֳנִיּוֹת סוֹחֵר, מִמֶּרְחָק **תָּבִיא** לַחְמָהּ' – שהתורה היתה עבורו כאניית מסחר המביאה ממרחק את לחמה.

הגמרא מספרת על שובו לבית המדרש: **אָכַל** רבי אלעזר **וְשָׁתֵי וּבְרֵי** – ושתה התחזק והבריא, **נָפַק לְבֵי מִדְרְשָׁא** – יצא רבי אלעזר באותו היום לבית המדרש, שכן לא עיכבתו אשתו מפני שלא היתה בביתו, **אַיְיתוּ לְקַמֵּיהּ שִׁיתִּין מִינֵי דְּמָא** – הביאו לפניו הנשים שישים מראות של דם בכדי לשואלו אם מראות טהורים הם או לא, **טַהֲרִינְהוּ** – וטיהר את כולם. **הַוָּה קָא מְרַנְּנֵי רַבָּנַן וְאָמְרֵי** – היו החכמים מדברים בגנותו ואומרים, **סַלְקָא דַּעְתָּךְ לֵית בְּהוּ חַד סָפֵק** – וכי יעלה על דעתך שכולם טהורים בודאי ואין בהם אחד שהוא ספק ויש לאוסרה משום כך. **אָמַר לְהוּ** – אמר להם רבי אלעזר, **אִם הָאמת כְּמוֹתִי הוּא, יִהְוֵי כּוּלָּם** – כל הוולדות הנולדים מנשים אלו **זְכָרִים, וְאִם לָאו, תְּהֵא נְקֵבָה אַחַת בֵּינֵיהֶם**, שאחת מהן תלד בת. וכך היה, **שְׁהָוֹ כּוּלָּם זְכָרִים, וְאַסִּיקוּ לְהוּ** – וקראו להם **רַבִּי אֶלְעָזָר עַל שְׁמֵיהּ** – על שמו.

תַּנְיָא – שנינו, **אָמַר רַבִּי, כַּמָּה פְּרִיָּה וּרְכִיָּה בִּיטְּלָה מלכות רְשָׁעָה זוֹ מִיִּשְׂרָאֵל**, שמשום שמינתה אותו לתפוס גנבים, נמנע ולא בא לבית המדרש ולא יכלו הנשים להראות לו את דמן, ומכיון שלא היה בקי כמותו להתיר הוכרחו להחמיר על עצמן מספק.

הגמרא מספרת על מיתתו של רבי אלעזר ברבי שמעון: **כִּי הֲוָה קָא נַיְיחָא נַפְשֵׁיהּ** – כשנפטר רבי אלעזר מהעולם, **אָמַר לָהּ לְדִכְיַיתְהוּ** – אמר לה לאשתו, **יְדַעְנָא בִּדְרַבָּנָן דְּרִתְחֵי עָלַי וְלֹא מִיעַסְקִי בִּי שַׁפִּיר** – יודע אני בחכמים שהם כועסים עלי על שעל ידי נתפסו ונמסרו גנבים למלכות ובינידם יש גם גנבים שהיו קרובים של חלק מהחכמים, ולכן הם לא יתעסקו בי כהוגן לאחר מיתתי, **אוֹגְנִין בְּעִילִּיתָאֵי וְלֹא תִּידְחֵלִין מִינָּאי** – השכיבי אותי בעליית הגג שלי ולא תפחדי ממני.

אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, אִישְׁתַּעְיָא לִי אִימֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹנָתָן – סיפרה לי אימו של רבי יונתן, **דְּאִישְׁתַּעְיָא לָהּ דְּכִיתְהוּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** – שסיפרה לה אשתו של רבי אלעזר ברבי שמעון, **לֹא פָּחוֹת מִתַּמְנֵי סְרֵי וְלֹא טְפֵי מִעֲשָׂרִין וּתְרֵין שְׁנִין אוֹגְנִיתֵיהּ בְּעִילִּיתָא** – לא פחות משמונה עשרה ולא יותר מעשרים ושתים שנים השכבתי אותו בעליה. **כִּי הֲוָה סָלִיקְנָא מְעַיְּינְנָא לֵיהּ בְּמִזְיֵיהּ** – כשהייתי עולה לעליה הייתי מתבוננת בשערותיו, **כִּי הֲוָה מִשְׁתַּמְטָא כִּינִּיתָא מִינֵּיהּ הֲוָה אֲתֵי דְּמָא** – והבחנתי שכשנתלשה שערה ממנו היה יוצא דם. **יוֹמָא חַד חֲזָאי רִיחֲשָׁא דְּקָא נָפִיק מַאוּנֵיהּ** – יום אחד ראיתי תולעת שיוצאת מאזנו, **חָלַשׁ דַּעְתָּאי** – חלשה דעתי מכך, שכן חששתי שמא יהיו בו הרבה תולעים ויסריחו וירקיב גופו. **אִיתְחֲזִי לִי בְּחֶלְמָא** – נראה לי רבי אלעזר בחלום **וְאָמַר לִי, לֹא מִידֵּי הוּא** – אין זה כלום ולא אתליע וארקיב. ומה שאירע וענשתי כן הוא משום **דְּיוֹמָא חַד שְׁמָעֵי בְּזִילוּתָא דְּצוּרְבָא מַרְבָּנָן וְלֹא מָחֲאִי כִּדְבָעֵי לִי** – שיום אחד שמעתי שמבזים תלמיד חכם ולא מחיתי על כך כפי שהיה ראוי לי למחות.

כִּי הֲווּ אָתוּ בֵּי תְּרֵי לְדִינָא – כשהיו באים שני אנשים לדין תורה אצל רבי אלעזר לאחר מותו, **הֲווּ קַיְימֵי אַבָּבָא** – היו עומדים בפתח הבית, **אָמַר מַר מִילְּתֵיהּ וּמַר מִילְּתֵיהּ** – היה זה מסדר את טענותיו וזה אומר את טענותיו, **נָפִיק קָלָא מֵעִילִּיתֵיהּ וְאָמַר**– יצא קול מהעליה ואמר, **אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה חַיָּיב, וְאִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה זַכַּאי.**

הגמרא מוסיפה לספר על קבורתו של רבי אלעזר ברבי שמעון: **יוֹמָא חַד הֲוָה קָא מִינַּצְיָא דְּכִיתְהוּ בַּהֲדֵי שְׁכַבְתָּא** – יום אחד היתה מריבה בין אשתו של רבי אלעזר לבין שכנתה, **אָמְרָה לָהּ** אותה השכנה לאשתו, **תְּהֵא** – תהיה אותה האשה **כְּבַעְלָהּ** – רבי אלעזר השוכב בעלייה **שֶׁלֹּא נִיתַּן לְקִבּוּרָה. אָמְרֵי רַבָּנָן, 'כּוּלֵּי הַאי וַדַּאי לָאו אוֹרַח אַרְעָא'** – אמרו החכמים, עד כדי כך שכבר נודע לבריות שאינו חי ולא נקבר, ודאי שאין זה מכבודו של רבי אלעזר להשהות אותו עוד.

אִיכָּא דְּאָמְרֵי – יש אומרים, **שֶׁרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי** שהיה אביו של רבי אלעזר, **אִיתְחֲזָאי לְהוּ בְּחֶלְמָא** – נראה להם בחלום, **אָמַר לְהוּ, פְּרִידָה אַחַת** – גוזל אחד **יֵשׁ לִי בֵּינֵיכֶם, וְאִי אַתֶּם** – ואינכם **רוֹצִים לְהַכִּיאָהּ אֶצְלִי.**

אָזוּל רַבָּנָן לְאַעֲסוּקֵי בֵּיהּ לֹא שְׁבָקוּ בְּנֵי עֲכָבְרַיָּא – הלכו החכמים להתעסק בקבורתו ולא הניחו להם בני העיר 'עכבריא' שהיתה סמוכה לעירו של רבי אלעזר, **דְּכָל שְׁנֵי דַּהֲוָה נָיֵים** – שכן כל השנים שהיה ישן **רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בְּעִילִּיתֵיהּ** – בעלייתו, **לֹא סָלִיק חַיָּה רָעָה לְמָתֵיהוּ** – לא הגיעה חיה רעה לעירם, שכן זכותו של רבי אלעזר הגינה עליהם.

יוֹמָא חַד מַעֲלֵי יוֹמָא דְּכִיפּוּרֵי הֲוָה, הֲווּ טָרִידֵי – יום אחד ערב יום הכיפורים היה והיו בני עכבריא עסוקים, **שָׁדְרוּ רַבָּנָן לִבְנֵי כִּירִי, וְאַסְקְווּהוּ לְעָרְסֵיהּ, וְאַטְּמוּהוּ לְמְעָרְתָּא דְּאַבּוּהָ** – שלחו החכמים את בני העיר 'בירי' הסמוכה לשם, ונטלו את מיטתו והביאוה למערתו של רבי שמעון בר יוחאי אביו. **אַשְׁכְּחוּהָ לְעַכְנָא דְּהַדְרָא לָהּ לְמְעָרְתָּא** – מצאו החכמים נחש שמקיף את המערה סביב כעין גלגל וזנבו סמוך לפיו. **אָמְרוּ לָהּ** החכמים, **עַכְנָא, עַכְנָא,** – נחש, נחש, **פְּתְחִי פִּיךְ** – הרחק את זנבך מפיך **וְיִכָּנֵס בָּן** – רבי אלעזר **אַצַּל אָבִיו** – רבי שמעון בר יוחאי, **פָּתַח לְהוּ** – פתח להם הנחש ויכלו לקברו שם.

הגמרא מספרת על אלמנתו לאחר מותו: **שָׁלַח רַבִּי שליח לְדַבֵּר בְּאִשְׁתּוֹ** – שידבר עם אלמנתו של רבי אלעזר בכדי שתינשא לו.

המשך בעמוד קיד

וּבְנֵי בְתֵירָה, וְיוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל.

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל רואים שהיה עניו, הָא דְּאָמְרָן – כפי שאמרנו, שאמר לבנו שהוא ארי בן שועל, הרי שהחשיב את עצמו כשועל אף לעומת בנו. בְּנֵי בְתֵירָה רואים שהיו ענוים, דְּאָמַר מַר במסכת פסחים (סו.), שבני בתירא היו נשיאי ישראל, וכשראו שהלל גדול מהם בתורה, ויתרו על נשיאותם, וְהוֹשִׁיבוּהוּ להלל בָּרֹאשׁ, וּמִינּוּהוּ לְנָשִׂיא עֲלֵיהֶן, הרי שבענוותנותם ויתרו על נשיאותם. יוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל רואים שהיה עניו, דְּקָאָמַר לֵיהּ [–שאמר] לְדָוִד (שמואל א' כג יז), 'וְאַתָּה תִּמְלֹךְ עַל יִשְׂרָאֵל, וְאֲנִי אֶהְיֶה לְךָ לְמִשְׁנֶה', שעל אף שהיה בנו של שאול המלך, הקטין עצמו שדוד יהיה מלך, והוא יהיה רק המשנה למלך.

שואלת הגמרא: מַמַּאי – מנין שהם היו ענוותנים, דִּלְמָא – שמא הטעם שהסכים יוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל להיות רק משנה למלך, משום דַּחֲזָא דִּגְרִיר עֲלָמָא בָּתַר דָּוִד – שראה שהציבור נמשך אחרי דוד, ולא מחמת ענוותנותו. וּבְנֵי בְתֵירָה נַמִּי, מנין שמחמת ענוותנותם ויתרו על נשיאותם, שמא מחמת דְּחָזוּ לְהִלֵּל דְּעָדִיף מִינַיְיהוּ – שראו שהלל גדול מהם בתורה, והתביישו בכך שאינם יודעים לענות במקום שהלל יודע. אֶלָּא, רק רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, וַדַּאי שֶׁעֲנָוֹתָן הָוָה.

הגמרא מביאה שאף רבי קיבל על עצמו יסורים: אָמַר רַבִּי, חֲבִיבִין הם הַיִּסּוּרִין, שכן הועילו לרבי אלעזר שגופו לא נרקב כששכב בעלית ביתו. קַבֵּל עֲלֵיהּ תְּלִיסַר שָׁנֵי – קיבל רבי על עצמו יסורים למשך שלוש עשרה שנים, שֵׁית – שש שנים התייסר בִּצְפּוֹרְיָא – אבן במקום יציאת הקטנים, וְשֶׁבַע שנים התייסר בִּצְפַרְנָא – חולי השינים והחניכים, ומתחיל בפה וגומר בבני מעיים, ומסוכן הוא. וְאָמְרִי לָהּ – ויש אומרים, שִׁשָּׁבְעָה שנים התייסר בִּצְפּוֹרְיָא, וְשֵׁית – ושש שנים התייסר בִּצְפַרְנָא.

הגמרא מבארת את גודל יסוריו: אֲהוֹרְיֵיהוּ דְּבֵי רַבִּי, הֲוָה עָתִיר מִשְׁכּוֹר מַלְכָּא – שומר הסוסים של רבי, היה עשיר יותר משבור מלך פרס, כַּד הֲוָה רָמֵי כִּיסָתָא לְחֵיוָתָא, הֲוָה אָזִיל קָלָא בִּתְלָתָא מִילֵּי – כשהיה נותן מספוא לבהמות הרבות, היה קולם נשמע במרחק שלש מילין, הֲוָה מְכַוֵּין, דְּרָמֵי בְּהַהִיא שַׁעְתָּא דְּעָיֵיל רַבִּי לְבֵית הַכִּסֵּא – והיה מכוין לתת את המספוא בשעה שרבי נכנס לבית הכסא, כדי שלא ישמע קולו כשצועק מחמת היסורים, וַאֲפִילּוּ הָכִי מַעֲבַר לֵיהּ קָלֵיהּ לְקָלֵייהוּ, וְשָׁמְעוּ לֵיהּ נְחוּתֵי יַמָּא – ואף על פי כן היה קולו של רבי הולך יותר רחוק, ונשמע גם ליורדי הים.

מבארת הגמרא: וַאֲפִילּוּ הָכִי, יְסוּרֵי דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן עֲדִיפֵי מִדְּרַבִּי – ועל אף שיסוריו היו כל כך נוראים, יסוריו של רבי אלעזר ברבי שמעון עדיפים היו מיסוריו של רבי, דְּאִילּוּ יסוריו של רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, מֵאַהֲבָה בָּאוּ – כשביקשם לבוא, וּמֵאַהֲבָה הָלְכוּ – כשביקשם ללכת, אך יסוריו דְּרַבִּי, עַל יְדֵי מַעֲשֶׂה בָּאוּ עליו, וְעַל יְדֵי מַעֲשֶׂה הָלְכוּ ממנו, ולא לפי בקשתו באו והלכו.

שואלת הגמרא: מה שאמרנו שעַל יְדֵי מַעֲשֶׂה בָּאוּ יסורים על רבי, מַאי הִיא – מה המעשה. מבארת הגמרא: דְּהַהוּא עֶגְלָא דְּהָווּ קָא מְמַטּוּ לֵיהּ לְשַׁחִיטָה – שהיה עגל שהוליכוהו לשחיטה, אָזַל, תַּלְיָא לְרֵישֵׁיהּ בְּכַנְפֵיהּ דְּרַבִּי, וְקָא בָכֵי – הלך העגל, החביא את ראשו בכנף בגדו של רבי, ובכה. אָמַר לֵיהּ רבי, זִיל – לך לשחיטה, לְכָךְ נוֹצַרְתָּ. אָמְרֵי – אמרו בשמים, הוֹאִיל וְלֹא קָא מְרַחֵם, לֵיתוּ עָלֵיהּ יִסּוּרִין – כיון שאינו מרחם על העגל, יבואו עליו יסורים.

שואלת הגמרא: מה שאמרנו וְעַל יְדֵי מַעֲשֶׂה הָלְכוּ היסורים מרבי, מַאי הִיא – מה המעשה. מבארת הגמרא: יוֹמָא חַד, הֲוָה קָא כָּנְשָׁא אֲמָתֵיהּ דְּרַבִּי בִּיתָא – יום אחד שפחתו של רבי טאטאה את הבית, הֲוָה שַׁדְיָא בְּנֵי כַּרְכּוּשְׁתָּא, וְקָא כָּנְשָׁא לְהוּ – היו מוטלים בארץ בני חולדה, ואספה אותם להשליכם לחוץ. אָמַר לָהּ רבי, שַׁבְקִינְהוּ – הניחי להם, שכן כְּתִיב (תהלים קמח טו), 'וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו'. אָמְרֵי – אמרו בשמים, הוֹאִיל וּמְרַחֵם על הבריות, נְרַחֵם עָלֵיהּ – נרחם גם עליו, ופסקו היסורים ממנו.

הגמרא מבארת שטובה היתה לעולם מחמת יסוריהם של רבי אלעזר ורבי: כּוּלְּהוּ שְׁנֵי יְסוּרֵי דְּרַבִּי אֶלְעָזָר, לֹא שָׁכִיב אִינִישׁ בְּלֹא זְמַנֵּיהּ – כל השנים שהתייסר רבי אלעזר ברבי שמעון, לא מת אדם בלא זמנו. וכּוּלְּהוּ שְׁנֵי יְסוּרֵי דְּרַבִּי, לֹא אִיצְטְרִיךְ עָלְמָא לְמִיטְרָא – וכל השנים שהתייסר רבי, לא הוצרך העולם לגשם, דְּאָמַר רַבָּה בַּר רַב שִׁילָא, קָשֵׁי יוֹמָא דְּמִיטְרָא, כְּיוֹמָא דְּדִינָא – קשה הוא יום שיורדים גשמים, כיום שני וחמישי שבית דין יושבים לדון בין אדם לחבירו. וְאָמַר מַאמִימָר, אִי לָאו צְרִיךְ לְעָלְמָא, בָּעוּ רַבָּנָן רַחֲמֵי עָלֵיהּ, וּמְבַטְּלֵי לֵיהּ – אם לא שהגשם נצרך לעולם, היו החכמים מתפללים שיתבטל, כיון שמטריח בני האדם שאינם יכולים לצאת ולבוא. ומסיימת הגמרא: אֲפִילּוּ הָכִי – על אף שלא ירדו גשמים, האדמה היתה לחה, עד דְּכִי הָווּ עָקְרֵי פּוּגְלָא מִמִּשְׁרָא, הֲוָה קַיְימָא בֵּירָא מְלֵיָא מַיָּא – שבשהיו עוקרים צנון מהערוגה, היתה הגומא שנוצרה מהעקירה מלאה מים.

הגמרא מספרת שרבי החזיר את בנו של רבי אלעזר ברבי שמעון למוטב: אִיקְּלַע רַבִּי לְאַתְרֵיהּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן – הזדמן רבי למקומו של רבי אלעזר ברבי שמעון, אָמַר לְהוּ לאנשי המקום, האם יֵשׁ לוֹ בֵּן לְאוּתוֹ צַדִּיק – לרבי אלעזר. אָמְרוּ לוֹ, יֵשׁ לוֹ בֵּן, וְכָל זוֹנָה שֶׁנִּשְׁכֶּרֶת לאחרים בִּשְׁנַיִם – בכפול מאחרות, שׁוֹכַרְתּוֹ בִּשְׁמֹנֶה – בכפול ארבע ממה שהיא נשכרת לאחרים, מרוב יופיו. אַתְיֵיהּ – הביאו רבי לפניו, אִסְמְכֵיהּ בְּרַבִּי – הסמיכו שיקראו לו רבי, כדי שירצה להגיע לכך, וישים את ליבו על לימוד התורה, וְאִשְׁלְמֵיהּ – ומסר אותו לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אִיסִי בֶּן לָקוֹנְיָא אַחוֹת דְּאִמֵּיהּ – שהיה אחי אמו, שילמד עמו תורה.

כָּל יוֹמָא הֲוָה אָמַר – בכל יום ויום היה אותו הבן אומר, לְקַרְיֵיתִי אֲנָא אֵיזִיל – לעיירי אני רוצה לשוב. אָמַר לֵיהּ – אמר לו רבי שמעון, מדוע אתה אומר כך, והלא חַבִּים עָבְדוּ יָתְךָ, וְגוּלְתָא דְּדַהֲבָא פָּרְסוּ עָלְךָ, וְרַבִּי קָרוּ לָךְ – עשו אותך לחכם, ובגד נאה של זהב פרסו עליך, ואף קראו לך רבי, וְאַתְּ אָמְרַתְּ לְקַרְיֵיתִי אֲנָא אֵיזִיל – ואתה אומר לעירי אני הולך. אָמַר לֵיהּ בנו של רבי אלעזר, מוֹמֵי, עֲזוּבָה דָּא – נשבע אני שאעזוב זאת, ולא אבקש עוד ללכת.

כִּי גָּדַל בנו של רבי אלעזר, אֲתָא יָתִיב בְּמִתִּיבְתָּא דְּרַבִּי – הגיע וישב בישיבתו של רבי. שָׁמְעֵיהּ לְקָלֵיהּ – שמע רבי את קולו וְאָמַר, הָא קָלָא דְּמֵי לְקָלֵיהּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן – קול זה דומה לקולו של רבי אלעזר ברבי שמעון, אָמְרוּ לֵיהּ התלמידים, בְּרֵיהּ הוּא – אכן בנו הוא. קָרֵי עֲלֵיהּ – קרא עליו רבי את הפסוק (משלי יא ל), 'פְּרִי צַדִּיק עֵץ חַיִּים, וְלֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם', ומפרש, 'פְּרִי צַדִּיק עֵץ חַיִּים', זֶה רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, שהוא פריו של הצדיק רבי אלעזר ברבי שמעון, 'וְלֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם', זֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אִיסִי בֶּן לָקוֹנְיָא, שהחזירו למוטב ולימדו תורה, ונחשב כמו שקנה את נפשו, ונעשה לו כבן.

כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ – כשנפטר רבי יוסי ברבי אלעזר, אַמְטוּהוּ לְמְעָרְתָּא דְּאַבּוּהָ – הביאוהו לקוברו במערת אביו, הֲוָה הֲדְרָא לָהּ עֲכָנָא לְמְעָרְתָּא – היה נחש מקיף את המערה, ולא יכלו להיכנס, אָמַר לֵיהּ לְקוֹבְרֵיהוּ – אמרו לו החכמים, עַכְנָא עַכְנָא – נחש נחש, פְּתַח פִּיךָ, וְיִכָּנֵס בֵּן אַצֵּל אָבִיו, אך לֹא פָּתְחָא לְהוּ – הנחש לא פתח להם, ולא יכלו לקוברו שם.

כַּסְבּוּרִים הָעָם לוֹמַר, שהטעם שאין מניחים לרבי יוסי להיקבר ליד אביו, מִפְּנֵי שֶׁזֶּה – רבי אלעזר גָּדוֹל מִזֶּה – מרבי יוסי בנו. יְצָתָה בַת קוֹל וְאָמְרָה, לֹא מִפְּנֵי שֶׁזֶּה גָּדוֹל מִזֶּה לא נתנו לו להיקבר אצלו, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁזֶּה – רבי אלעזר הָיָה כְּצַעַר מְעָרָה, שהתחבא עם רבי שמעון בר יוחאי אביו שלוש עשרה שנים מפני הרומאים שחיפשו אחריהם, וְאִילּוּ זֶה – רבי יוסי, לֹא הָיָה כְּצַעַר מְעָרָה.

הגמרא מספרת שגם את נכדו של רבי טרפון החזיר רבי למוטב: אִיקְּלַע רַבִּי לְאַתְרֵיהּ דְּרַבִּי טַרְפּוֹן – הזדמן רבי למקומו של רבי טרפון, אָמַר לְהוּ – לאנשי המקום, האם יֵשׁ לוֹ בֵּן לְאוּתוֹ הַצַּדִּיק – רבי טרפון שֶׁהָיָה מְקַפֵּחַ אֶת פָּנָיו – שכאשר היה נשבע היה אומר אקפח את בני, אָמְרוּ לוֹ אנשי המקום, בֵּן אֵין לוֹ, אך בַּת יֵשׁ לוֹ, וְכָל זוֹנָה שֶׁנִּשְׁכֶּרֶת לאחר בִּשְׁנַיִם, שׁוֹכַרְתּוֹ לנכדו של רבי טרפון בִּשְׁמֹנֶה מרוב יופיו. אַתְיוּהוּ לְקַמֵּיהּ – הביאו את נכדו של רבי טרפון לפני רבי, אָמַר לֵיהּ רבי, אִי הָדְרִתְּ בָּךְ, יָהִיבְנָא לָךְ בְּרַתְּאִי – אם

ר"ש הָא דַאֲמָרָן. דִּקְאָמַר אוֹתָה אֲרִי בֶּן שׁוּעָל: בְּנֵי בִּתֵּירָה. בְּמַסֶּ׳ פְּסָחִים שֶׁהָיוּ נְשִׂיאִים וּבִשְׁבִיל שֶׁרָאוּ לְהִלֵּל שֶׁהָיָה גָּדוֹל בְּתוֹרָה וְעָלָה אֶצְלָן מִבָּבֶל עָזְבוּ וּמִינּוּהוּ נָשִׂיא עֲלֵיהֶן: הָחֵזוּ לְהִלֵּל דְּעָדִיף מִינַּיְיהוּ. וְהַלְכוֹת שֶׁהָיוּ נִשְׁאֲלוֹת מֵהֶן בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ נֶעֱלְמוֹת מֵהֶן וּבוֹשִׁין בְּדָבָר: חֲבִיבִין יִסּוּרִין. שֶׁרָאָה שֶׁהוֹעִילוּ יִסּוּרִין שֶׁל ר"א שֶׁלֹּא שָׁלְטָה בּוֹ רִימָה: בְּצַמִּירְתָּא. אֶבֶן שֶׁבַּמָּקוֹם קְטַנִּים: צַפִּירְנָא. חוֹלִי שֶׁבְּתוֹךְ הַפֶּה וּשְׁמוֹ מישג"א: אַהוּרְיַירִיה. שׁוֹמֵר סוּסִין: כִּיסְתָּא. מִסְפּוֹא: עָבַר קָלֵיהּ. דְּרַבִּי: לְקָלְיֵיהוּ. דְּחִיוְתָּא: תַּלְיָא לְרֵישֵׁי בְּכַנְפֵי דְּרַבִּי. הַחֲבִיא אֶת רֹאשׁוֹ תַּחַת כַּנְפֵי כְּסוּתוֹ: אֲמָרֵי. בְּרַקִּיעָא: פָּנְשָׁא בִּיתָא. מְכַבֶּדֶת הַבַּיִת: שַׁדְּיָין בְּנֵי בִּתֵּירָה שָׁתָא. הָיוּ מוּטָלִין שָׁם בְּנֵי חוֹלֶדָה: וַאֲפִ׳ הָכִי. דְּלֹא אִתָּא מִיטְרָא בְּהַנְהוּ שְׁנֵי: כִּי הֲווּ עֲקָרֵי פּוּגְלָא. צְנוֹן:

וּבְנֵי בִּתֵּירָה וְיוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל הָא דַּאֲמָרָן בְּנֵי בִּתֵּירָה דְּאָמַר מַר הוֹשִׁיבוּהוּ בְּרֹאשׁ וּמִינּוּהוּ לְנָשִׂיא עֲלֵיהֶן יוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל דִּקְא״ל לְדָוִד וְאַתָּה תִּמְלוֹךְ עַל יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֶהְיֶה לְךָ לְמִשְׁנֶה מִמַּאי דִּלְמָא יוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל דְּחָזָא דְּגָרִיר עַלְמָא בָּתַר דָּוִד בְּנֵי בִּתֵּירָה נַמִּי דְּחָזוּ לְהִלֵּל דְּעָדִיף מִינַּיְיהוּ אֶלָּא רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וַדַּאי עֲנָוּתָן הֲוָה אָמַר רַבִּי חֲבִיבִין יִסּוּרִין קִבֵּל עֲלֵיהּ תְּלִיסַר שְׁנֵי שִׁיתּ בְּצַמִּירְתָּא וְשֶׁבַע בְּצִפְּרְנָא וַאֲמָרֵי לֵהּ שְׁבָעָה בְּצַמִּירְתָּא וְשִׁיתּ בְּצִפְּרְנָא אַהוּרְיַירִיה דְּבֵי רַבִּי הֲוָה עַתִּיר מִשְּׁבוֹר מַלְכָּא כַּד הֲוָה רָמֵי כִּיסְתָּא לְחֵיוָתָא הֲוָה אָזִיל קָלָא בְּתִלְתָּא מִילֵי הֲוָה מְכַוֵּין דְּרָמֵי בְּהַהִיא שַׁעְתָּא דְּעַיֵּיל רֶבִּי לְבֵית הַכִּסֵּא וַאֲפִ׳ הָכִי מַעֲבַר לֵיהּ קָלֵיהּ לְקָלְיֵיהוּ וְשָׁמְעוּ לֵיהּ נְחוּתֵי יַמָּא וַאפ״ה יִסּוּרֵי דִּר׳ אֶלְעָזָר בִּר׳ שִׁמְעוֹן עֲדֵיפֵי מִדְּרַבִּי דְּאִילּוּ ר״א בִּר״ש מַאֲהַבָּה בָּאוּ וּמֵאֲהַבָּה הָלְכוּ דְּרַבִּי ע״י מַעֲשֶׂה בָּאוּ וְע״י מַעֲשֶׂה הָלְכוּ ע״י מַעֲשֶׂה בָּאוּ מַאי הִיא דְּהַהוּא עַגְלָא דַּהֲוָה קָא מַמְטוּ לֵיהּ לִשְׁחִיטָה אָזַל תַּלְיָא לְרֵישֵׁיהּ בְּכַנְפֵיהּ דְּרַבִּי וְקָא בָּכֵי אָמַר לֵיהּ זִיל לְכָךְ נוֹצַרְתָּ אַמְרֵי הוֹאִיל וְלֹא קָא מְרַחֵם לֵיתוּ עָלֵיהּ יִסּוּרִין וְע״י מַעֲשֶׂה הָלְכוּ יוֹמָא חַד הֲוָה קָא פָּנְשָׁא אַמְתֵיהּ דְּרַבִּי בֵּיתָא הֲוָה שַׁדְיָא בְּנֵי כַּרְכּוּשְׁתָּא וְקָא פָּנְשָׁא לְהוּ אָמַר לָהּ שִׁבְקִינְהוּ כְּתִיב וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו אַמְרֵי הוֹאִיל וּמְרַחֵם נְרַחֵם עָלֵיהּ כּוּלְּהוּ שְׁנֵי יִסּוּרֵי דִּר׳ אֶלְעָזָר לֹא שָׁכִיב אִינִישׁ בְּלֹא זְמַנֵּיהּ כּוּלְּהוּ שְׁנֵי יִסּוּרֵי דְּרַבִּי לֹא אִיצְטְרִיךְ עַלְמָא לְמִיטְרָא דְּאָמַר רַבָּה בַּר רַב שִׁילָא קָשֵׁי יוֹמָא דְּמִיטְרָא כְּיוֹמָא דְּדִינָא וְאָמַר אֲמֵימַר אִי לַאו צָרִיךְ לְעַלְמָא בָּעוּ רַבָּנָן רַחֲמֵי עָלֵיהּ וּמְבַטְּלֵי לֵיהּ אַפִּ׳ הָכִי כִּי הֲווּ עַקְרֵי פּוּגְלָא מִמִּשְׁרָא הֲוָה קַיְימָא בִּירָא מַלְיָא מַיָּא אִיקְּלַע רֶבִּי לְאַתְרֵיהּ דִּר׳ אֶלְעָזָר בִּר׳ שִׁמְעוֹן א״ל יֵשׁ לוֹ בֵּן לְאוֹתוֹ צַדִּיק אָמְרוּ לוֹ יֵשׁ לוֹ בֵּן וְכָל זוֹנָה שֶׁנִּשְׁכֶּרֶת בְּשִׁנַּיִם שׁוֹכַרְתּוֹ בִּשְׁמֹנָה אַתְיֵיהּ אַסְמְכֵיהּ בְּרַבִּי וְאַשְׁלְמֵיהּ לֹר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן אִיסִי בֶּן לָקוֹנְיָא אַחוֹת דְּאִמֵּיהּ כָּל יוֹמָא הֲוָה אָמַר לְקַרְיָתִי אֲנָא אֵיזִיל אָמַר לֵיהּ חַכִּים עָבְדוּ יָתְךָ וְגוּלְתָּא דְּדַהֲבָא פְּרַסוּ עָלָךְ וְרֶבִּי קָרוּ לָךְ וְאַתְּ אַמְרַת לְקַרְיָתִי אֲנָא אֵיזִיל אָמַר לֵיהּ מוֹמֵי עֲזוּבָה דָּא כִּי גְּדַל אָתָא יָתִיב בְּמִתִּיבְתָּא דְּרֶבִּי שַׁמְעֵיהּ לְקָלֵיהּ אָמַר הָא קָלָא דָּמֵי לְקָלֵיהּ דִּר׳ אֶלְעָזָר בִּר׳ שִׁמְעוֹן אָמְרוּ לֵיהּ בְּרֵיהּ הוּא קָרֵי עָלֵיהּ פְּרִי צַדִּיק עֵץ חַיִּים וְלוֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם פְּרִי צַדִּיק עֵץ חַיִּים זֶה ר׳ יוֹסֵי בִּר׳ אֶלְעָזָר בִּר׳ שִׁמְעוֹן וְלוֹקֵחַ נְפָשׁוֹת חָכָם זֶה ר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן אִיסִי בֶּן לָקוֹנְיָא כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ אַמְטוּהוּ לְמְעַרְתָּא דַּאֲבוּהִי הֲוָה הַדְרָא לָהּ עַכְנָא לְמְעַרְתָּא אָמַר לֵיהּ עַכְנָא עַכְנָא פְּתַח פִּיךָ וְיִכָּנֵס בֶּן אֵצֶל אָבִיו לֹא פְּתְחָא לְהוּ כְּסִבּוּרִים הָעָם לוֹמַר שֶׁזֶּה גָּדוֹל מִזֶּה יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לֹא מִפְּנֵי שֶׁזֶּה גָּדוֹל מִזֶּה אֶלָּא זֶה הָיָה בְּצַעַר מְעָרָה וְזֶה לֹא הָיָה בְּצַעַר מְעָרָה אִיקְּלַע רֶבִּי לְאַתְרֵיהּ דִּר׳ טַרְפוֹן אָמַר לְהוּ יֵשׁ לוֹ בֵּן לְאוֹתוֹ צַדִּיק שֶׁהָיָה מְקַפֵּחַ אֶת בָּנָיו אָמְרוּ לוֹ בֵּן אֵין לוֹ בֵּן בַּת יֵשׁ לוֹ וְכָל זוֹנָה שֶׁנִּשְׁכֶּרֶת בְּשִׁנַּיִם שׁוֹכַרְתּוֹ בִּשְׁמֹנָה אַתְיוּהוּ לְקַמֵּיהּ אָמַר לֵיהּ אִי הַדְרַת בָּךְ יְהִיבְנָא לָךְ בְּרַתְּאִי הָדַר בֵּיהּ אִיכָּא דְּאַמְרֵי נְסָבָהּ וְגִירְשָׁהּ אִיכָּא דְּאַמְרֵי לֹא נְסָבָהּ כְּלָל כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ בִּשְׁבִיל זוּ חָזַר זֶה וְלָמָּה לֵיהּ כּוּלֵּי הַאי דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב וְאַמְרֵי לֵהּ אָמַר ר׳ חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר ר׳ יוֹחָנָן וְאַמְרֵי לֵהּ אָמַר ר׳ שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר ר׳ יוֹנָתָן כָּל הַמְלַמֵּד אֶת בֶּן חֲבֵירוֹ תּוֹרָה זוֹכֶה וְיוֹשֵׁב בִּישִׁיבָה של מַעְלָה שֶׁנֶּאֱמַר אִם תָּשׁוּב וַאֲשִׁיבְךָ לְפָנַי תַּעֲמוֹד וְכָל הַמְלַמֵּד אֶת בֶּן עַם הָאָרֶץ תּוֹרָה אֲפִילּוּ הַקב״ה גּוֹזֵר גְּזֵרָה מְבַטֵּלָהּ בִּשְׁבִילוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְאִם תּוֹצִיא יָקָר מִזּוֹלֵל כְּפִי תִהְיֶה אָמַר ר׳ פַּרְנָךְ אָמַר ר׳ יוֹחָנָן כָּל שֶׁהוּא תַּלְמִיד חָכָם וּבְנוֹ תַּלְמִיד חָכָם וּבֶן בְּנוֹ תַּלְמִיד חָכָם שׁוּב אֵין תּוֹרָה פּוֹסֶקֶת מִזַּרְעוֹ לְעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר וַאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי וְגו׳ לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זַרְעֲךָ וּמִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ אָמַר ר׳ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם מַאי אָמַר ה׳ אָמַר הַקב״ה אֲנִי עָרֵב לְךָ בְּדָבָר זֶה מַאי מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם אָמַר ר׳ יִרְמְיָה מִכָּאן וְאֵילָךְ תּוֹרָה מְחֻזֶּרֶת עַל אַכְסַנְיָא שֶׁלָּהּ רַב יוֹסֵף יָתִיב אַרְבָּעִין תַּעֲנִיתָא וְאַקְרִיוּהוּ לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ יָתִיב אַרְבָּעִים תַּעֲנִיתָא אַחֲרִינֵי וְאַקְרִיוּהוּ לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זַרְעֲךָ וּמִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ אָמַר מִכָּאן וְאֵילָךְ לֹא צְרִיכְנָא תּוֹרָה מְחֻזֶּרֶת עַל אַכְסַנְיָא שֶׁלָּהּ ר׳ זֵירָא כִּי סָלִיק לְאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל יָתִיב מֵאָה תַּעֲנִיתָא דְּלִשְׁתַּכַּח גְּמָרָא בַּבְלָאָה מִינֵּיהּ כִּי הֵיכִי דְּלֹא נִטְרְדֵיהּ יָתִיב מֵאָה אַחֲרָנְיָתָא דְּלֹא לִשְׁכּוּב ר׳ אֶלְעָזָר בִּשְׁנֵיהּ וְנָפְלִין עֵילּוּיֵהּ מִילֵּי דְּצִבּוּרָא וְיָתִיב מֵאָה אַחֲרִינֵי דְּלֹא נִשְׁלוֹט בֵּיהּ נוּרָא דְּגֵיהִנֹּם כָּל תְּלָתִין יוֹמֵי הֲוָה בָּדִיק נַפְשֵׁיהּ שָׁגַר תַּנּוּרָא סָלִיק וְיָתִיב בְּגַוֵּיהּ וְלֹא הֲוָה שַׁלְטָא בֵּיהּ נוּרָא יוֹמָא חַד יַהֲבוּ בֵּיהּ רַבָּנָן עֵינָא וְאִיחַרְכוּ שָׁקֵיהּ וְקָרוּ לֵיהּ קָטִין חֲרִיף שָׁקֵיהּ אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב מַאי דִּכְתִיב מִי הָאִישׁ הֶחָכָם וְיָבֵן אֶת זֹאת וַאֲשֶׁר דִּבֶּר פִּי ה׳ אֵלָיו וַיַּגִּידָהּ עַל מָה אָבְדָה הָאָרֶץ דָּבָר זֶה אמרו

הֲוָה עתיר משבור מלכא. פי׳ מקבל בהמותיו של רבי דראשבחן נמי בבראשית רבה (פ׳ סו) קבל בהמותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך:

אסתירא

הֲוָה אמרו

כיוון ש"אין הקדוש־ברוך־הוא בא בטרוניא עם בריותיו", נותן תחילה את האפשרויות, שאם רק ירצה, יוכל למלא את השליחות.

משיחת אור לי"ט כסלו, ה'תשכ"ז

אמרו חכמים. מי האיש החכם: **אמרו נביאים.** אשר דבר פי ה' אליו: **שלא ברכו בתורה תחילה.** כשהיו עוסקין בתורה לא היו מברכין לפניה קרא יתירא דאשר נתתי לפניהם קא דרש ברכת אשר (נתן לנו תורת אמת) שהיא לפניה של דברי תורה וכיון דלא מברכי גלינא דעתייהו שאינה מתנה חשובה להם: **תודע.** מודיע לכל ומתפאר בכתרה: **כן עם הארץ.** היינו בקרב בסילים משפחת בסילים: **איסתירא בלגינא.** סלע אחד בלגינא: קיש קיש קריא. מתקשקש ומשמיע קול ואם היה מלא סלעים לא היה משמיע קול: **מצייר מערתא דרבנן.** שלא יבשלו כהנים לעבור עליהן ולהאהיל שלא תארע תקלה על ידי צדיקים: **אעלמא מיניה.** לא יכול למצוא מקומה: **ריבצתא.** לאחרים לשון (מ"ש דף ו:) המרביץ שדהו משקה: **רבי חנינא.** בר' חמא: **שדינא כיתנא.** זורע אני זרעוני פשתן: **שדינא.** משליך: **ונדילנא נישבי.** וקולעי אני ממנו רשתות ומכמורות: **וצייריבנא טבי.** ואני צד צביים: **ואריכבנא מגילתא.** ומתקן אני מעורותיהן קלפים: **וסליקנא לתרא.** למקום שאין מלמדי תינוקות: **למשה ינוקי.** לכל אחד ספרו: **ומתנינא.** על פה שיתא סדרי משנה לשיתא ינוקי: **אקרו אהדדי.** לימדו זה את זה מקראות: **ואתנו אהדדי.** לימדו זה את זה סדרו: **לא תהא כזאת בישראל.** לא תאמר זאת בישראל: **אמש נראה לי.** בחלום: **תקוע.** ויושב בישיבה של מעלה: **ור' יוחנן אצל ר' חייא לא.** אמרתי אני וכי אין ר' יוחנן ראוי לישב אצל ר' חייא. **ובעורין.** תרגום דלפידין: **דמצפרא.** הוו שפירין עיניה. בבקר ראיתי את עיניו יפות ולערב ראיתיו דומות כאילו נשרפו באור: **אמרי ליה.** אמרתי לו: **דאמרי.** אמרתי לאליהו: **גוהרקא.** קתדרא: **בוטיטי.** ניצוצות אישטנצילו"ש בלע"ז: **מתני' דמר קמתנינא.** תוספתא של אדוני שסידרה לששה סדרים אני שונה תמיד דר' חייא סדרה לתוספתא כדאמרי' בעלמא רבי לא שנאה ר' חייא מנא ליה ואמרי' כל מתניתא דלא מיתניא בי ר' חייא ור' אושעיא לא תותבו מינה בבי מדרשא: **תקפי ברחמי.** מרבין בתפלה: **ומייתי למשיח בלא זמניה.** לכך אין ניתן לי רשות להעמידן יחד: **יש דינמתן.** שתהא תפילתן נשמעת: **פולסי.** חבטת מלקות: **שמואל רחינאה.** הוא שמואל בר אבא חבירו של רב ועל שהיה בקי בסוד העיבור כדאמרי' במס' ר"ה (דף כ:) אמר שמואל יכילנא לתקוני כולה גלותא קרי ליה ירחינאה: **אימלי לך סמא.** בתוך העין: **אשטר לך משטר.** אמשח לך ע"ג העין משטר מטפח מוליו"ר בלע"ז כדאמרי' גבי כותח הבבלי (חומץ האדומי) בפסחים (דף מד.) משטר קשטר מטבל פתו: **גוכתא.** קנה חלול: **תותי בי סדיא.** תחת מראשותיו ובוקע כח חוזק הסם והולך דרך עצם גולגלתו ומוחו עד עיניו: **הוה מצטער רבי למסמכיה.** טרח ומתעסק לסומכו לפי שחכם בקי היה כל כך: **ולא הוה מסתייעא מילתא.** שהזיתה השעה נטרפת או לא היו החכמים נאספים:

1 **אסתירא** בלגינא קיש קריא. מפרש
2 ריב"א לפי שאין דרך זוז להניח
3 בלגין הוא מקשקש ואם היה מניחו בארנקי בדרכו
4 להיות שם לא היה מקשקש:
5 **כי** מטא (למימר) מחיה המתים רגש עלמא.
6 אע"ג דאיכא נמי מחיה המתים מקמי משיב
7 הרוח אומר ר"ת משום דתחיית המתים לא הוי
8 אלא ע"י טל ועי"ל דבמשיב הרוח ומוריד הגשם
9 נשב דיקא ואתא מיטרא משום שזהו עיקר תפלת
10 הרוח והגשם שבברכה זו אבל תחיית המתים
11 עיקרה היא בחתימתה: (לעיל

1 אמרו חכמים ולא פירשוהו אמרו נביאים ולא
2 פירשוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו שנאמר ויאמר
3 ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם אמר
4 רב יהודה אמר רב שלא ברכו בתורה תחילה אמר
5 רב חמא מאי דכתיב בלב נבון תנוח חכמה ובקרב
6 כסילים תודע בלב נבון תנוח חכמה זה ת"ח בן
7 ת"ח ובקרב כסילים תודע זה ת"ח בן ע"ה אמר
8 עולא היינו דאמרי אינשי אסתירא בלגינא קיש קיש
9 קריא אמר ליה ר' ירמיה לר' זירא מאי דכתיב קטן
10 וגדול שם הוא ועבד חפשי מאדניו אטו לא ידענן
11 דקטן וגדול שם הוא אלא כל המקטין עצמו על דברי תורה בעוה"ז נעשה גדול לעוה"ב
12 וכל המשים עצמו כעבד על דברי תורה בעוה"ז נעשה חפשי לעוה"ב ריש לקיש הוה
13 מצייין מערתא דרבנן כי מטא למערתיה דר' חייא אעלמא מיניה חלש דעתיה אמר רבש"ע
14 לא פלפלתי תורה כמותו יצתה בת קול ואמרה לו תורה כמותו פלפלת תורה כמותו לא
15 ריבצתא כי הוו מינצו ר' חנינא ור' חייא אמר ליה ר' חנינא לר' חייא בהדי דידי קא מינצית
16 ח"ו אי משתכחא תורה מישראל מהדרנא לה מפילפולי אמר ליה ר' חייא לר' חנינא בהדי
17 דידי קא מינצית דעבדי לתורה דלא תשתכח מישראל מאי עבידנא אזלינא ושדינא כיתנא
18 וגדילנא נישבי וצייידנא טבי ומאכילנא בשריייהו ליתמי ואריכבנא מגילתא וכתבנא חמשה
19 חומשי וסליקנא למתא ומקריינא חמשה ינוקי בחמשה חומשי ומתנינא שיתא ינוקי שיתא
20 סדרי ואמרנא להו עד דהדרנא ואתינא אקרו אהדדי ואתנו אהדדי ועבדי לה לתורה דלא
21 תשתכח מישראל היינו דאמר רבי כמה גדולים מעשי חייא אמר ליה ר' ישמעאל בר'
22 יוסי אפי' כמר אמר ליה אין אפי' מאבא אמר ליה ח"ו לא תהא כזאת בישראל אמר ר'
23 זירא אמש נראה לי ר' יוסי בר' חנינא אמרתי לו אצל מי אתה תקוע אמר לי אצל ר'
24 יוחנן ור' יוחנן אצל מי אצל ר' נאי ור' נאי אצל מי אצל ר' חנינא ור' חנינא אצל מי
25 אצל ר' חייא אמרתי לו ור' יוחנן אצל ר' חייא לא אמר לי באתר דזקוקין דנורא ובעורין
26 דאשא מאן מעייל בר נפחא לתמן אמר רב חביבא אשתעי לי רב חביבא בר סורקני
27 חזי ליה ההוא מרבנן דהוה שכיח אליהו גביה דלצפרא הוו שפירן עיניה ולאורתא דמיין
28 כדמיקלין בנורא אמרי ליה מאי האי ואמר לי דאמר ליה לאליהו אחוי לי רבנן כי סלקי
29 למתיבתא דרקיע אמר לי בכולהו מצית לאסתכולי בהו לבר מגוהרקא דר' חייא דלא
30 תסתכל ביה מאי סימניהו בכולהו אזלי מלאכי כי סלקי ונחתי לבר מגוהרקא דר' חייא
31 דמנפשיה סליק ונחית לא מצאי לאוקמא אנפשאי אסתכלי בה אתו תרי בוטיטי דנורא
32 ומחיוהו לההוא גברא וסמינהו לעיניה למחר אזלי אשתכחי אמתערתיה אמינא מתנינא
33 דמר מתנינא ואתפאי אליהו הוה שכיח במתיבתא דרבי יומא חד ריש ירחא הוה נגה
34 ליה ולא אתא א"ל מאי טעמא נגה ליה למר אמר ליה אדאוקימנא לאברהם ומשינא ידיה ומצלי ומגנינא ליה וכן ליצחק וכן
35 ליעקב ולוקמינהו בהדי הדדי סברי תקפי ברחמי ומייתי ליה למשיח בלא זמניה א"ל ויש דוגמתן בעולם הזה אמר ליה איפא
36 ר' חייא ובניו גזר רבי תענית אחתינהו לר' חייא ובניו אמר משיב הרוח ונשבה זיקא אמר מורידו הגשם ואתא מיטרא כי מטא
37 למימר מחיה המתים רגש עלמא אמרי ברקיעא מאן גלי רזיא בעלמא אמרי אליהו מחיוהו לאליהו אתיוהו שתין פולסי דנורא
38 אתא אידמי להו כדובא דנורא על ביניהו וטרדינהו שמואל ירחינאה אסייה דרבי הוה חלש רבי בעיניה א"ל אימלי לך סמא
39 א"ל לא יכילנא אשטר לך משטר [א"ל] לא יכילנא הוה מותיב ליה בגובתא דסמני תותי בי סדייה ואיתסי הוה קא מצטער
40 רבי למסמכיה ולא הוה מסתייעא מילתא א"ל לא לצטער מר לדידי חזי לי סיפרא דאדם הראשון וכתיב ביה שמואל ירחינאה
חכים

כיוון שהאבות התייגעו וסללו והראו את הדרך, הנה "זכות אבות" ו"ברית אבות", ש"לא תמה", עומדת לבנים שרוצים ללכת בדרך אבותיהם.

משיחת אור לי"ט כסלו, ה'תשכ"ז

אָמְרוּ – שאלו הַחֲכָמִים, וְלֹא פֵּירְשׁוּהוּ, וכן אָמְרוּ – שאלו זאת גם הַנְּבִיאִים וְלֹא פֵּירְשׁוּהוּ, עַד שֶׁפֵּירְשׁוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּעַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר בפסוק הבא (שם ט יב), 'וַיֹּאמֶר ה', עַל עֲזֹבָם אֶת תּוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵיהֶם', אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, 'עַל עָזְבָם אֶת תּוֹרָתִי' פירושו, שֶׁלֹּא בֵּרְכוּ כַּתּוֹרָה – ברכת 'אשר בחר וגו' ונתן לנו את תורתו', תְּחִילָּה – לפני שהתחילו לעסוק בה.

הגמרא מביאה דרשה נוספת על תלמיד חכם בן תלמיד חכם: אָמַר רַב חָמָא, מַאי דִּכְתִיב (משלי יד לג), 'בְּלֵב נָבוֹן תָּנוּחַ חָכְמָה, וּבְקֶרֶב כְּסִילִים תּוֹדַע', ומפרש, 'בְּלֵב נָבוֹן תָּנוּחַ חָכְמָה', זֶה תַּלְמִיד חָכָם בֶּן תַּלְמִיד חָכָם, שבלבו החכמה שוכנת בנחת ובמרגוע, ואינו מפרסם לכל את חכמתו, 'וּבְקֶרֶב כְּסִילִים תּוֹדַע', זֶה תַּלְמִיד חָכָם בֶּן עַם הָאָרֶץ, שמודיע לכל שחכם הוא, ומתפאר בכתר תורה. אָמַר עוּלָּא, הַיְינוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי – זה מה שאומרים במשל, אִסְתִּירָא בְּלִגִינָא קִישׁ קִישׁ קָרְיָא – סלע אחד שבבד, מקשקש ומשמיע קול, אך כד מלא סלעים, אינו משמיע קול.

הגמרא מביאה דרשה נוספת בעניין לימוד התורה: אָמַר לֵיהּ רַבִּי יִרְמְיָה לְרַבִּי זֵירָא, מַאי דִּכְתִיב (איוב ג יט), 'קָטֹן וָגָדוֹל שָׁם הוּא, וְעֶבֶד חָפְשִׁי מֵאֲדֹנָיו', ולכאורה קשה, אָטוּ לֹא יַדְעִינָן – וכי איננו יודעים דְּקָטֹן וָגָדוֹל שָׁם הוּא. אֶלָּא הפסוק מדבר באדם אחד, ואומר, שכָּל הַמִּקְטִין – משפיל עַצְמוֹ עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, נַעֲשֶׂה גָּדוֹל לָעוֹלָם הַבָּא, וְכָל הַמַּשִּׂים עַצְמוֹ כְּעֶבֶד עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, נַעֲשֶׂה חָפְשִׁי [–בן חורין] לָעוֹלָם הַבָּא.

הגמרא מביאה מעלת הרבצת התורה: רֵישׁ לָקִישׁ, הָוָה מְצַיֵּין מְעַרְתָּא דְּרַבָּנָן – היה מסמן את מערות קברי החכמים, כִּי מָטָא לְמְעַרְתֵּיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא, אִיעַלְּמָא מִינֵּיהּ – כשהגיע לסמן את מערתו של רבי חייא, נעלמה ממנו, חָלַשׁ דַּעְתֵּיהּ – חלשה דעתו, אָמַר, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, וכי לֹא פִּלְפַּלְתִּי תּוֹרָה כְּמוֹתוֹ – כרבי חייא. יָצְתָה בַת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ, אמנם תּוֹרָה כְּמוֹתוֹ פִּלְפַּלְתָּ, אך תּוֹרָה כְּמוֹתוֹ לֹא רִיבַצְתָּ – לא לימדת והשקית אחרים בתורה כמוהו.

הגמרא מבארת איך היתה הרבצת התורה של רבי חייא: כִּי הָווּ מִינְצוּ [–כשהיו רבים] רַבִּי חֲנִינָא ברבי חמא וְרַבִּי חִיָּיא, אָמַר לֵיהּ – היה אומר רַבִּי חֲנִינָא לְרַבִּי חִיָּיא, בַּהֲדֵי דִּידִי קָא מִינְצִית – וכי איתי אתה רב, חַם וְשָׁלוֹם אִי מִשְׁתַּכְּחָא תּוֹרָה מִישְׂרָאֵל, מְהַדְּרְנָא לָהּ מִפִּלְפּוּלִי – והלא אם חס ושלום תשתכח התורה מישראל, אני יכול להחזיר אותה על ידי פילפולי. אָמַר לֵיהּ רַבִּי חִיָּיא לְרַבִּי חֲנִינָא, בַּהֲדֵי דִּידִי קָא מִינְצִית, דְּעָבְדִי לַתּוֹרָה דְּלֹא תִשְׁתַּכַּח מִישְׂרָאֵל – וכי איתי אתה רב, שעשיתי שלא תשתכח תורה מישראל.

ופירש, מַאי עֲבִידְנָא – מה אני עושה כדי שלא תשכח תורה, אָזְלִינָא וְשָׁדְרִינָא כִּיתְנָא – אני הולך וזורע פשתן, וְגָדֵילְנָא נִישְׁבֵּי – ומהפשתן שגדל אני קולע רשתות ציד, וְצַיְּדְנָא טָבֵי, וּמַאֲכִילְנָא בִּשְׂרֵייהוּ לְיַתְמֵי – ואני צד בהם צבאים, ומאכיל את בשרם ליתומים, וְאַרְיְיכְנָא מְגִילָּתָא, וּכְתַבְנָא – ומעורותיהם אני מתקין מגילות קלף, וכותב עליהם חֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תורה, וְקָלִיקְנָא לְמָתָא – ואני עולה לעיר שאין בה מלמדי תינוקות, וּמַקְרֵינָא חַמִּשָּׁה יַנּוּקֵי – ואני מלמד חמישה תינוקות בְּחַמִּשָּׁה חוּמְשֵׁי תורה, חומש אחד לכל אחד, וּמַתְנֵינָא שִׁיתָּא יַנּוּקֵי שִׁיתָּא סִדְרֵי – ואני שונה בעל פה לשישה תינוקות אחרים ששה סדרי משנה, לכל אחד סדר אחד, וְאָמַרְנָא לְהוּ – ואני אומר לתינוקות, עַד דְּהָדְרְנָא וְאָתֵינָא, אַקְרוּ אַהֲדָדֵי וְאַתְּנוּ אַהֲדָדֵי – עד שאשוב לכאן, ילמד כל אחד את חבריו את החומש שלימדתיו, ואת סדר המשנה ששניתי לו, וכך כולם ידעו חמשה חומשי תורה וששה סדרי משנה, וְעָבְדִי לָהּ לַתּוֹרָה דְּלֹא תִשְׁתַּכַּח מִישְׂרָאֵל – ועל ידי כך אני גורם שהתורה לא תשתכח מישראל.

מסיימת הגמרא: הַיְינוּ דְּאָמַר [–וזהו שאמר] רַבִּי, כַּמָּה גְּדוֹלִים מַעֲשֵׂי חִיָּיא. אָמַר לֵיהּ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי לרבי, אֲפִילּוּ מֵאַר – וכי אפילו ממעשיך גדולים הם. אָמַר לֵיהּ רבי, אִין – כן. שוב שאלו, האם גם אֲפִילּוּ מֵאַבָּא – רבי יוסי, גדולים הם. אָמַר לֵיהּ רבי, חַם וְשָׁלוֹם, לֹא תְּהֵא כָּזֹאת בְּיִשְׂרָאֵל – לא תאמר כך בישראל.

הגמרא מבארת את מעלתו של רבי חייא בישיבה של מעלה: אָמַר רַבִּי זֵירָא, אֶמֶשׁ [–אתמול בלילה] נִרְאָה לִי רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא בחלום, אָמַרְתִּי לוֹ – שאלתי אותו בחלום, אֵצֶל מִי אַתָּה תָּקוּעַ – ליד מי אתה יושב בישיבה של מעלה. אָמַר לִי רבי יוסי, אֵצֶל [–ליד] רַבִּי יוֹחָנָן. שאלתי שוב, וְרַבִּי יוֹחָנָן אֵצֶל מִי. וענה לי, אֵצֶל רַבִּי יַנַּאי. שוב שאלתיו, וְרַבִּי יַנַּאי אֵצֶל מִי. וענה לי, אֵצֶל רַבִּי חֲנִינָא. שוב שאלתיו, וְרַבִּי חֲנִינָא אֵצֶל מִי. וענה לי, אֵצֶל רַבִּי חִיָּיא. אָמַרְתִּי לוֹ – לרבי יוסי, וְרַבִּי יוֹחָנָן אֵצֶל רַבִּי חִיָּיא לֹא – וכי רבי יוחנן אינו ראוי לשבת ליד רבי חייא. אָמַר לִי רבי יוסי, בְּאַתַּר דְּזִקּוּקִין דְּנוּרָא, וּבְעוּרִין דְּאֵשָׁא, מַאן מְעַיֵּיל בַּר נַפְחָא לְתַמָּן – במקום של ניצוצות של אש, ולפידים של אש, מי מכניס את בן הנפח לשם, כלומר, אי אפשר להושיב את רבי יוחנן ליד רבי חייא.

הגמרא מביאה עוד בגודל מעלת רבי חייא: אָמַר רַב חֲבִיבָא, אִשְׁתָּעֵי [–סיפר] לִי רַב חֲבִיבָא בַּר סוֹרְמִקִּי, חֲזִי לֵיהּ הַהוּא מַרְבָּנָן דְּהַוָּה שְׁכִיחַ אֵלִיָּהוּ גַּבֵּיהּ – ראיתי אחד מהחכמים שאליהו הנביא היה מצוי אצלו, דְּלַצַּפְרָא הָווּ שַׁפִּירָן עֵינֵיהּ, וּלְאוֹרְתָא דַּמְיָין כִּדְמִיקְלִין בְּנוּרָא – שבבוקר היו עיניו יפות, אך בערב היו עיניו נדמות כאילו שנשרפו באש. אָמְרֵי לֵיהּ, מַאי הַאי – אמרתי לו, מה קרה לעיניך. וְאָמַר לִי, דְּאָמְרִי לֵיהּ לְאֵלִיָּהוּ, אַהֲוֵי לִי רַבָּנָן כִּי סָלְקֵי לְמִתִּיבְתָּא דְּרִקְיַע – ביקשתי לאליהו הנביא שיראה לי את החכמים כשהם עולים לישיבה של מעלה. אָמַר לִי אליהו, בְּכוּלְּהוּ מָצֵית אִסְתַּכּוּלֵי בְּהוּ, לְבַר מִגּוּהַרְקָא דְּרַבִּי חִיָּיא, דְּלֹא תִּסְתַּכֵּל בֵּיהּ – בכל החכמים אתה רשאי להביט, מלבד כסאו של רבי חייא, שלא תביט בו. שאלתיו, מַאי סִימָנֵייהוּ – מה הסימן שאדע שלא להביט בו. וענה לי, בְּכוּלְּהוּ אָזְלִי מַלְאֲכֵי כִּי סָלְקֵי וְנָחְתֵּי, לְבַר מִגּוּהַרְקָא דְּרַבִּי חִיָּיא, דְּמִנַּפְשֵׁיהּ סָלִיק וְנָחֵית – לכל החכמים עוזרים מלאכים כשעולים וירודים, לבד מכסאו של רבי חייא, שמעצמו הוא עולה ויורד. לֹא מְצֵאי לְאוֹקְמָא אֲנַפְשָׁאי – לא יכלתי להעמיד עצמי מלהביט, אִסְתְּכַלִּי בָּהּ – הסתכלתי על כסאו של רבי חייא, אָתוּ תְּרֵי בּוּטִיטֵי דְּנוּרָא, וּמְחַיְּיהוּ לְהַהוּא גַּבְרָא, וְסַמִּינְהוּ לְעֵינֵיהּ – הגיעו שתי ניצוצות אש, והיכו אותי וסימאו את עיני. לְמָחָר אָזְלִי אִשְׁתַּטְחִי אֲמַעֲרַתֵּיהּ, אֲמִינָא, מַתְנֵיתָא דְּמַר מַתְנִינָא, וְאִתַּסְאִי – למחרת הלכתי והשתטחתי על קברו, ואמרתי, את התוספסא שהיא משנתו של אדוני, אני רגיל תמיד ללמוד, ונרפאו עיני.

הגמרא מביאה עוד מעשה בגדולת רבי חייא: אֵלִיָּהוּ הנביא הָוָה שְׁכִיחַ בְּמִתִּיבְתָּא דְּרַבִּי – היה מצוי בישיבתו של רבי, יוֹמָא חַד רֵישׁ יַרְחָא הָוָה, נָגַהּ לֵיהּ וְלֹא אָתָא – יום אחד היה ראש חודש, והתאחר ולא הגיע בזמן הרגיל, וכשהגיע אָמַר לֵיהּ רבי, מַאי טַעְמָא נָגַהּ לֵיהּ לְמַר – מפני מה איחר אדוני לבא. אָמַר לֵיהּ אליהו, אַדְאוֹקִימְנָא לְאַבְרָהָם, וּמְשִׁינָא יְדֵיהּ, וּמְצַלֵּי, וּמַגְנִינָא לֵיהּ – עד שהעמדתי את אברהם אבינו, ונטלתי את ידיו, והתפלל, והשכבתי אותו בחזרה, וְכֵן עשיתי אחר כך גם לְיִצְחָק, וְכֵן עשיתי אחר כך גם לְיַעֲקֹב, ולכן התעכבתי מלהגיע. שאלו שוב, וּלְוֹקְמִינְהוּ בַּהֲדֵי הֲדָדֵי – מדוע אינך מעמידם יחד, שלא יקח זמן רב כל כך. השיב אליהו, סָבְרִי, תָּקְפֵּי בְּרַחֲמֵי, וּמַיְיתֵי לֵיהּ לְמָשִׁיחַ בְּלֹא זְמַנֵּיהּ – חוששים בשמים, שמא ירבו שלשתם יחד בתפילה, ויביאו את המשיח קודם זמנו, ולכן אין לי רשות להעמידם יחד. אָמַר לֵיהּ רבי, וַיֵּשׁ [–האם יש] דּוּגְמָתָן בָּעוֹלָם הַזֶּה מי שתפילתו נשמעת כמותם. אָמַר לֵיהּ אליהו, אִיכָּא – יש את רַבִּי חִיָּיא וּבְנָיו. גָּזַר רַבִּי תַּעֲנִיתָא, אֲחֵתִינְהוּ לְרַבִּי חִיָּיא וּבְנָיו – גזר רבי תענית כדי להביא את הגאולה, והוריד לפני התיבה את רבי חייא ובניו. אָמַר רבי חייא מַשִּׁיב הָרוּחַ, וְנָשְׁבָה הרוח – ומיד נשבה הרוח. אָמַר מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם, וְאָתָא מִימְרָא – ומיד ירד גשם. כִּי מָטָא לְמִימַר [–כשהגיע לומר] מְחַיֵּה הַמֵּתִים, רָגַשׁ עָלְמָא – נעשה רעש בעולם, שהתחילו עצמות המתים להתקרב זה לזה, כדי לקום לתחיה. אָמְרֵי רְקִיעָא, מַאן גָּלֵי רַזְיָא בְּעָלְמָא – אמרו בשמים, מי הוא זה שמגלה סודות בעולם הזה, שגילה שתפילת רבי חייא ובניו מתקבלת כתפילת האבות. אָמְרֵי, אֵלִיָּהוּ גילה זאת. אַתְיוּהוּ לְאֵלִיָּהוּ, מָחְיוּהוּ שִׁתִּין פּוּלְסֵי דְּנוּרָא – הביאו את אליהו הנביא, והיכו אותו ששים מכות במקלות של אש. אָתָא אליהו, אֲרַמֵּי לְהוּ כְּדוּבְשָׁא דְּנוּרָא, עַל בֵּינֵייהוּ וּטְרַדְּרִינְהוּ – נדמה להם כדובש של אש, נכנס ביניהם והפריעם להתפלל.

המשך בעמוד צד

'חַכִּים' יִתְקְרֵי וְ'רַבִּי' לֹא יִתְקְרֵי – יקרא חכם אך לא יקרא רבי, שלא יסמכודהו, וְאַסוּ [–ורפואתו] דְּרַבִּי עַל יָדוֹ תְּהֵא.

עוד נכתב שם: רַבִּי וְרַבִּי נָתָן סוֹף מִשְׁנָה – סוף תקופת התנאים, רַב אַשִׁי וְרַבִינָא סוֹף הוֹרָאָה – סוף תקופת האמוראים, וְסִימָנָךְ – וסימן לדבר, שנאמר (תהלים עג יז), 'עַד אָבוֹא אֶל מִקְדְּשֵׁי אֵל, אָבִינָה לְאַחֲרִיתָם, תיבת 'מִקְדְּשֵׁי' מרמזת לרב אשי, ותיבת 'אָבִינָה' מרמזת לרבינא, ותיבת 'לְאַחֲרִיתָם' מרמזת שהם 'סוף הוראה'.

אגב שהובא לעיל גודל הרבצת התורה של רבי חייא, הגמרא מביאה ממסירות נפשו של רבה בר נחמני בהרבצת תורה: אָמַר רַב כַּהֲנָא, אִשְׁתָּעִי [–סיפר] לִי רַב חָמָא שהוא בַּר בְּרֵתֵיהּ [–בן בתו] דְּחִסָּא, רַבָּה בַּר נַחְמָנִי, אַנַב שְׁמָדָא נָח נַפְשֵׁיהּ – מחמת אימת גזירת המלכות נפטר מן העולם, וכך היה המעשה, אָכְלוּ בֵּיהּ קוּרְצָא בֵּי מַלְכָא – הלשינו עליו אצל המלך, אָמְרוּ לוֹ, אִיכָּא חַד גַּבְרָא בִּיהוּדָאֵי – יש אדם אחד אצל היהודים, דְּקָא מְכַטֵּל תְּרֵיסַר אַלְפֵי גַּבְרֵי מִישְׂרָאֵל, יַרְחָא בְּקֵיטָא וְיַרְחָא בְּסִתְוָא, מַכְרְנָא דְּמַלְכָא – שמבטל שנים עשר אלף יהודים מתשלום מס המלך חודשיים בשנה, בניסן בקיץ ובתשרי בחורף, ולכן שָׁדְרוּ פְּרִיסְתְּקָא דְּמַלְכָא כַּתְרֵיהּ, וְלֹא אַשְׁכְּחֵיהּ – שלחו שליח מטעם המלך לחפש אחריו ולתופסו, אך לא מצאו. עָרַק וְאָזַל [–ברח והלך] מֵפּוּמְבְּדֵיתָא לְאַקְרָא, וּמַאַקְרָא ברח לְאַגְמָא, וּמַאַגְמָא ברח לְשִׁחִין, וּמִשְׁחִין ברח לְצִרִיפָא, וּמִצִּרִיפָא ברח לְעֵינָא דְּמִים, וּמֵעֵינָא דְּמִים חזר שוב לְפּוּמְבְּדֵיתָא, בְּפּוּמְבְּדֵיתָא אַשְׁכְּחֵיהּ – בפומבדיתא מצאו השליח.

הגמרא מספרת איך מצאו: אִיקְלַע פְּרִיסְתְּקָא דְּמַלְכָא לְהָהוּא אוּשְׁפִּיזָא דְּרַבָּה – שליח המלך הזדמן לאכסניה שרבה התחבא שם, מִבְּלֵי שִׁידָע זֹאת, קְרִיבוּ תַּכָּא קַמֵּיהּ, וְאַשְׁקוּהוּ תְּרֵי כַּסֵּי, וְדַלְיוּהוּ לְתַכָּא מִקַּמֵּיהּ – ערכו לשליח שולחן לסעודה, והשקוהו שתי כוסות, וסילקו את השולחן מלפניו, הָדַר פְּרַצּוּפֵיהּ לְאַחוֹרֵיהּ – נתעקמו פניו לאחוריו, שהשדים הממונים על הזוגות מזיקים למי ששותה בזוגות, ובני הבית לא התכוונו לפגוע בו. אָמְרוּ לֵיהּ בעלי האכסניא לרבה, מַאי נַעֲבִיד לֵיהּ – מה נעשה לרפואתו, והרי גַּבְרָא דְּמַלְכָא הוּא – שליח המלך הוא. אָמַר לְהוּ רבה, קְרִיבוּ תַּכָּא לְקַמֵּיהּ – ערכו לו שוב שולחן, וְאַשְׁקְיוּהוּ חַד כַּסָּא – והשקוהו כוס נוספת, כדי שיתבטל ממנו ענין ה'זוגות', וְדַלְיוּהוּ לְתַכָּא מִקַּמֵּיהּ, וְלִתַּסִּי – ותסלקו את השולחן מלפניו, שלא יוסיף לשתות, ובכך הוא יתרפא. עֲבִדוּ לֵיהּ חָכִי, וְאִתַּסִּי – עשו כעצתו של רבה, ואכן התרפא.

אָמַר שליח המלך, מַיְדַע יְדַעְנָא דְּגַבְרָא דְּקָא כְּעֵינָא הָכָא הוּא – יודע אני שהאיש שאני מבקש נמצא כאן, בָּחִישׁ אֲכַתְּרֵיהּ, וְאַשְׁכְּחֵיהּ – חיפש אחריו, ומצאו. אָמַר לו השליח, אַזְלִינָא מַהָא – אני הולך מכאן, ומבטיח אני, דְּאִי מִקַּטֵּל קְטָלוּ לְהָהוּא גַּבְרָא, לֹא מְגַלְּיָנָא – שאף אם יהרגוני אם לא אגלה היכן אתה, אמות ולא אגלה, וְאִי גְּנִדִּין מְגַנְּדִין לֵיהּ, מְגַלְּיָנָא – אך אם יייסרו אותי, אגלה. אַתְיוּהוּ לְקַמֵּיהּ – הביאו את רבה לפניו, עַיְּלֵיהּ לְאַדְרוֹנָא, וְטָרְקֵיהּ לְבָבָא בְּאַנְפֵיהּ – הכניסו לחדר, ונעל את הדלת בפניו. בָּעָא רַחֲמֵי – ביקש רבה רחמים בתפילה, ונעשה נס, פָּרַק אֶשִׁיתָא, עָרַק וְאָזִיל לְאַגְמָא – נפל קיר החדר, וברח לאגם.

הָוָה יָתִיב אַגִּירְדָא דְּדָקוֹלָא, וְקָא גָרִים – ישב רבה על גזע דקל קצוץ, ועסק בתורה. שמע דְּקָא מִיפַּלְגֵי בְּמִתִּיבְתָּא דְּרִקִּיעָא – שנחלקו בישיבה של מעלה, לגבי נגע צרעת שנקרא בהרת, אִם בַּהֶרֶת קוֹדֶמֶת לְשֵׂעָר לָבָן, אם הלבין העור ואחר כך הלבינו השערות, המנוגע טָמֵא מצורע מוחלט, כשכתוב (ויקרא יג כה) 'וְהִנֵּה נֶהְפַּךְ שֵׂעָר לָבָן בַּבֶּהָרֶת'. וְאִם הַשֵּׂעָר נעשה לָבָן קוֹדֶם לַבֶּהָרֶת, טָהוֹר, שאין זה סימן טומאה. אך כשסָפֵק מה היה תחילה, הבהרת או השער הלבן, נחלקו, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר שהוא טָהוֹר, וְכוּלְּהוּ מִתִּיבְתָּא דְּרִקִּיעָא אָמְרֵי – וכל הישיבה של מעלה אומרים, שהוא טָמֵא מספק. וְאָמְרֵי בישיבה של מעלה, מַאן נוֹכַח – מי יכריע עם מי הצדק. וענו, נוֹכַח – יכריע בזה רַבָּה בַּר נַחְמָנִי, משום דְּאָמַר רַבָּה בַּר נַחְמָנִי, אֲנִי יָחִיד בדור בְּיִדִיעַת הלכות נְגָעִים, וואני יָחִיד בדור בְּיִדִיעַת הלכות אָהֳלוֹת. שְׁדָרוּ שְׁלִיחָא כַּתְרֵיהּ – שלחו את מלאך המות, כדי להביאו לפניהם, אך לֹא הָוָה מָצֵי מַלְאַךְ הַמָּוֶת לְמִקְרַב לֵיהּ, מִדְּלֵא הָוָה קָא פָּסֵיק פּוּמֵיהּ מִגַּרְמֵיהּ – לא יכול מלאך המות להתקרב אליו כדי להמיתו, מפני שפיו לא פסק מלימודו. אַדְּהָכִי נָשַׁב זִקְנָא, וְאִוּישׁ בֵּינֵי קָנֵי – בתוך כך נשבה רוח, והרעישה בין הקנים, סָבַר – חשב רבה, גּוּנְדָּא דְּפָרְשֵׁי הוּא – שזה גדוד פרשים המחפשים אחריו. אָמַר לפני ה', תִּינַח נַפְשֵׁיהּ דְּהָהוּא גַּבְרָא, וְלֹא יִמְסַר בְּיָדָא דְּמַלְכוּתָא – מוטב לי שאמות, ולא אמסר ביד המלכות. כִּי הָוָה קָא נָיְחָא נַפְשֵׁיהּ – כשהסתלק מהעולם אָמַר, על השאלה שנשאלה בישיבה של מעלה, שאף אם ספק אם קדמה הבהרת לשער הלבן, הדין הוא שהאדם טָהוֹר, טָהוֹר יָצְאָת בַּת קוֹל וְאָמְרָה, אַשְׁרֶיךָ רַבָּה בַּר נַחְמָנִי, שֶׁנּוּפְךָ טָהוֹר, וְיָצְאָתָה נִשְׁמָתְךָ בְּ'טָהוֹר' – כשאמרת תיבת 'טהור'.

נָפַל פִּתְקָא מִרְקִיעָא [–נפל פתק מהשמים] בְּפּוּמְבְּדֵיתָא, ששם היה רבה ראש הישיבה, ונכתב בו, רַבָּה בַּר נַחְמָנִי נִתְבַּקֵּשׁ בִּישִׁיבָה שֶׁל מַעְלָה. נְפָקוּ אַבֵּי וְרָבָא וְכוּלְּהוּ רַבָּנָן לְאִיעַסּוּקֵי בֵּיהּ – יצאו אביי ורבא וכל החכמים להתעסק בקבורתו, לֹא הַוּוּ יָדְעֵי דּוּכְתֵּיהּ – אך לא ידעו היכן הוא מונח, אָזְלוּ לְאַגְמָא, חָזוּ צִפְּרֵי דְּמִטַּלְּלֵי וְקַיְימֵי – הלכו לאגם, וראו צפרים שעומדות באויר ועושות צל בכנפיהם, אָמְרֵי החכמים, שְׁמַע מִינָּהּ הָתָם הוּא – מסתבר שרבה מונח שם, הלכו ומצאו אותו, סָפְדוּהוּ תְּלָתָא יוֹמֵי וּתְלָתָא לֵילוֹתָא – ספדוהו שלשה ימים ולילות, וחשבו שדי בכך, אך נָפַל פִּתְקָא – נפל פתק מהשמים, שכָּל הַפּוֹרֵשׁ מהספדו יְהֵא בְּנִידוּי. ולכן לא הלכו משם, אלא סָפְדוּהוּ שִׁבְעָה יוֹמֵי – ספדוהו עד סוף שבעת ימי האבילות, נָפַל פִּתְקָא – נפל פתק מהשמים, לְכוּ לְבֵיתְכֶם לְשָׁלוֹם.

הגמרא מביאה מעשה נוסף שהיה בעת פטירתו: הַהוּא יוֹמָא דְּנָח נַפְשֵׁיהּ – ביום שנפטר רבה, דַּלְיֵיהּ זַעֲפָא – היתה רוח סערה גדולה בעולם, וְדָרֵי לְהַהוּא טַיָּיעָא כִּי רָכִיב גַּמְלָא, מַהַאי גִּיסָא דְּנַהַר פָּפָא, וְשַׁדְיֵיהּ בְּהַדֵּי גִּיסָא – והגביהה סוחר ערבי רוכב על גמל, מצד אחד של נהר פפא, והשליכתו בצד השני. אָמַר מַאי הַאי – שאל הערבי, מה זאת הרוח. אָמְרֵי לֵיהּ, נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבָּה בַּר נַחְמָנִי – ענו לו, שהיא מחמת שרבה בר נחמני נפטר. אָמַר הערבי לְפָנָיו יתברך, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, כּוּלֵּי עָלְמָא דִּידָךְ הוּא, וְרַבָּה בַּר נַחְמָנִי דִּידָךְ – כל העולם שלך הוא ואף רבה בר נחמני הוא שלך, אַתְּ דְּרַבָּה וְרַבָּה דִּידָךְ אתה אוהבו של רבה ורבה אוהב שלך, אַמַּאי קָא מְחָרַבְתְּ לֵיהּ לְעָלְמָא – מדוע אתה מחריב את העולם, נָח זַעֲפָא – מיד שתקה הסערה.

אגב שבתחילת דברי האגדה לעיל (פג:) עסקה הגמרא בבעלי בשר, מביאה כאן את המעשה עם רבי שמעון בן חלפתא: רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן חֲלַפְתָּא, בַּעַל בָּשָׂר הָוָה – היה בעל בשר, יוֹמָא חַד הָוָה חַמִּימָא לֵיהּ – יום אחד היה לו חם, הָוָה סָלִיק וְיָתִיב אַשִּׁירָא דְּטוּרָא – עלה וישב על ראש ההר, אָמַר לֵהּ רבי שמעון לְבַרְתֵּיהּ [–לבתו], בַּתִּי, הַנִּיפִי עָלַי בְּמְנִיפָא – עשי לי רוח במניפה, כדי להקל מהחום, וַאֲנִי אֶתֵּן לִיךְ בשכרך כַּכָּרִין דְּנֻרֵיךְ – אגודות של בשמים הנקראים נרד. אַדַּהֲכֵי נָשְׁבָא זִקְנָא – בתוך כך נשבה רוח וציננה אותו, אָמַר רבי שמעון, כַּמָּה כַּכָּרִין דְּנֻרֵיךְ לְמָרֵי דִּיכִי – כמה אגודות של נרד עלי לשלם לקב"ה, בעליה של רוח זו, על שהשיב עלי את הרוח:

שנינו במשנה: הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה וכו': הגמרא מבררת מה מרבה תיבת 'הכל'. שואלת הגמרא: תיבת הַכֹּל, לְאַתּוּיֵי מַאי – מה היא מרבה. משיבה הגמרא: לְאַתּוּיֵי, בְּאִתְרָא דִּנְהִיגֵי מִכְּרַךְ רִיפְתָּא, וּמִשְּׁתָּה אַנְפְּקָא – היא מרבה, שבמקום שנוהגים לתת לפועלים לפני העבודה לאכול לחם ולשתות רביעית, דְּאִי אָמַר לְהוּ, קַדִּימוּ וְאֵיתִי לְכוּ – שאם אמר להם בעל הבית, תגיעו בעלות השחר לפני זמן העבודה, ואתן לכם מאכל ומשקה, ותתחילו לעבוד מיד בהנץ החמה, אָמְרוּ לוֹ – יכולים לומר לו, לֹא כָּל כְּמִינְךָ – אינך יכול להכריחנו להקדים, אלא עליך ליתן מאכל ומשקה אחר הנץ, כמנהג המדינה:

שנינו במשנה: מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן מַתְּיָא שֶׁאָמַר לִבְנוֹ צֵא וּשְׁכוֹר וכו': הגמרא שואלת שלכאורה המעשה סותר את הדין שקדם לו. מקשה הגמרא: מַעֲשֶׂה לְסָתּוֹר – וכי דרך בני אדם שאחר שאומר דבר, מביא מעשה הסותר את דבריו, שבתחילה אמרה המשנה, שדי שעושה כמנהג המדינה, ומיד לאחר מכן מביאה שאמר רבי יוחנן בן מתיא לבנו, שלולי שיתנה עמם, אף אם יערוך לפניהם כסעודת שלמה בשעתו, לא יצא ידי חובתו. מתרצת הגמרא: חֲסוּרֵי מַחְסְרָא וְהָכִי קָתָנֵי – יש לבאר את המשנה כאילו חסרות בה תיבות, ולהוסיף כך, וְאִם פָּסַק לָהֶן בעל הבית מְזוֹנוֹת במקום שנוהגים לתת מזונות גם בלי תנאי,

רש"י

ה"ג חַכִּים אִיתְקְרֵי רַבִּי לֹא אִתְקְרֵי: **סִפְרָא דְּאָדָם הָרִאשׁוֹן.** שֶׁהֶרְאָהוּ הַקֹּב"ה דּוֹר דּוֹר וְסוֹפְרָיו דּוֹר דּוֹר וְדוֹרְשָׁיו דּוֹר דּוֹר וַחֲכָמָיו: **רַבִּי וְרַבִּי נָתָן סוֹף הַמִּשְׁנָה.** כָּל זֶה כְּתוּב לְשֹׁם: **סוֹף הַמִּשְׁנָה.** סוֹף תַּנָּאִים עַד יְמֵיהֶן אָמְרוּ אִישׁ אֶת דְּבָרָיו בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ וְהָיוּ תַּלְמִידִים גּוֹרְסִים שְׁמוּעָה לְבַדָּהּ וְלֹא הָיוּ מַסְכְּתוֹת סְדוּרוֹת וְסִדֵּר וְקִבֵּץ עַל הַסֵּדֶר וְהֵם כְּלָלוּ הָאָמוּר בַּדּוֹרוֹת שֶׁלְּפָנֵיהֶם וְסִדְּרוּ אֶת הַמַּסְכְּתוֹת וְאַחֲרֵיהֶם לֹא יוֹסִיפוּ אֶלָּא מֵעַט: **סוֹף הוֹרָאָה.** סוֹף כָּל הָאֲמוֹרָאִין עַד יְמֵיהֶם לֹא הָיְתָה גְּמָרָא עַל הַסֵּדֶר אֶלָּא כִּשֶּׁהָיְתָה שְׁאֵלָה נִשְׁאֶלֶת בְּטַעַם הַמִּשְׁנָה בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ אוֹ שְׁאֵלָה עַל מַעֲשֶׂה הַמְּאוֹרָע בְּדִין מָמוֹן אוֹ אִיסּוּר וְהֶיתֵּר כָּל אֶחָד וְאֶחָד אוֹמֵר טַעֲמוֹ וְרַב אַשִּׁי וְרַבִּינָא סִידְּרוּ שְׁמוּעוֹת אָמוֹרָאִין שֶׁלְּפָנֵיהֶם וְקִבְּעוּ עַל סֵדֶר הַמַּסְכְּתוֹת כָּל אֶחָד וְאֶחָד אַצְל הַמִּשְׁנָה הָרְאוּיָה וְהִשְׁוּיָה לָהּ וְהִקְשׁוּ קוּשְׁיוֹת שֶׁיֵּשׁ לְהָשִׁיב וּפֵּירוּקִים שֶׁרְאוּיִם לִתְרֵץ הֵם וְהָאֲמוֹרָאִים שֶׁעִמָּהֶם וְקִבְּעוּ הַכֹּל בְּגִמְ' כְּגוֹן אִיתֵיבֵיהּ מִיתִיבֵי וּרְמִינְהִי אִיבְּעֵיָא לְהוּ וְהַתְּרוּצִים שֶׁעֲלֵיהֶן מַה שֶּׁשִּׁיְּרוּ אוֹתָן שֶׁלְּפָנֵיהֶן וְאוֹתָן שֶׁאָמְרוּ לְפָנֵיהֶם הַקּוּשְׁיוֹת וְהַתֵּרוּצִין שֶׁעֲלֵיהֶם לֹא קָבְעוּם בְּגִמְ' עַל סֵדֶר הַמַּסְכְּתוֹת וְהַמִּשְׁנָה שֶׁסִּידֵּר רַבִּי וּבָאוּ רַב אַשִּׁי וְרַבִּינָא וְקִבְּעוּם: **וְסִימָנָךְ עַד אָבוֹא אֶל מִקְדָּשִׁי אֵל.** מִקְדָּשִׁי סִימָנָא דְּרַב אַשִּׁי אֲבִינָה סִימָנָא דְּרַבִּינָא לְאַחֲרִיתָם סִימַן סוֹף הוֹרָאָה: **רַבָּה בַּר נַחְמָנִי.** בַּר פְּלוּגְתֵּיהּ דְּרַב יוֹסֵף: **אַגַּב שַׁמְּרָא נָח נַפְשֵׁיהּ.** מֵחֲמַת אֵימַת מַלְכוּת מֵת: **דְּקָא מְכַטֵּל וְכוּ'.** שֶׁנִּקְבְּצִין אֵלָיו בְּנִיסָן וְתִשְׁרֵי לִשְׁמוֹעַ דְּרָשׁוֹת שֶׁל פֶּסַח וְשֶׁל חַגִּים וּכְשֶׁמְּבַקְּשִׁין שְׁלוּחֵי הַמֶּלֶךְ לִגְבּוֹת הַמֵּס גּוּלְגּוּלֶת שֶׁל כָּל חֹדֶשׁ וְחֹדֶשׁ אֵינָם נִמְצָאִים בְּבָתֵּיהֶם: **פְּרִיסְתָּקָא.** שְׁלִיחַ: **אִיקְּלַע פְּרִיסְתָּקָא.** לְלוֹן בְּאוֹתוֹ פּוּנְדָּק שֶׁהָיָה רִבָּה נַחְבָּא בּוֹ: **אַשְׁקְיָהּ תְּרֵין כָּסֵי וְדַלְיוּהָ לְתַכָּא.** וְשֹׁדִים הַמְּמוּנִים עַל הַזּוּגוֹת מְזִיקִין אֶת הַשּׁוֹתֶה זוּגוֹת וּבְנֵי הַבַּיִת לֹא נִתְכַּוְּנוּ לְכָךְ: **אֲמַרוּ לוֹ בְּנֵי הַפּוּנְדָּקָן לְרִבָּה.** מַאי נָעֲבִיד: **נְגוּדֵי מְנַגְּדֵי לִי.** וְאִם יְיַסְּרוּנִי בִּיסּוּרִים אֲגַלֶּה: **וְסָרֵיס לְבָבָא.** סָגֵר הַדֶּלֶת: **פָּרַק אֹשִׁיתָא.** נָפְלָה הַחוֹמָה: **אַנִּידָּא דִּידֵיקָא.** עַל גֹּזַע דֶּקֶל קָצוּץ: **אִם בַּהֶרֶת קָדְמָה לִשְׂעַר לָבָן טָמֵא.** דְּשֵׂעָר לָבָן שֶׁפָּרַח בּוֹ הוּא סִימָן לְטוּמְאָה כִּדְכְתִיב (ויקרא יג) וְהִנֵּה נֶהְפַּךְ שֵׂעָר לָבָן בַּבֶּהָרֶת: **טָהוֹר.** לְפִי מַה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה: **גּוּנְדָּא.** גִּדּוּד שֶׁל פָּרָשִׁים שֶׁמְּחַפְּשִׂין אַחֲרָיו: **בְּפוּמְבְּדִיתָא.** וְהוּא רֹאשׁ יְשִׁיבָה בָּהּ: **מְטַלְּלֵי.** עוֹשִׂין צֵל בְּכַנְפֵיהֶן: **דְּלֵי זַעֲפָא.** גָּבֹהַּ רוּחַ סְעָרָה: **אַת דְּרַבָּה.** אַתָּה אוֹהֲבוֹ שֶׁל רַבָּה: **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן חֲלַפְתָּא כו'.** מִשּׁוּם דְּאֵיירֵי בְּרֵישָׁא דְּאִגַּדְתָּא בְּבַעֲלֵי בָּשָׂר נָקֵט לְהוּ: **כִּכָּרִין דְּנַרְדָּךְ.** אֲגוּדּוֹת שֶׁל נַרְדָּךְ וְהוּא עֵשֶׂב כְּשִׁיבּוֹלִין: **לְמֵרִי דִּיכִי.** לִבְעָלָיו שֶׁל רוּחַ זֶה: **אַנַּפְקָא.** כְּלִי מְחֻזִּיק רְבִיעִית: **מַעֲשֶׂה לְסִתּוֹר.** וְכִי דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהָבִיא מַעֲשֶׂה עַל דְּבָרָיו לְסוֹתְרוֹ: **דְּקָתָנֵי בְּרֵישָׁא הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה וְתָנָא מַעֲשֶׂה אֲפִילּוּ אַתָּה עוֹשֶׂה לָהֶם כִּסְעוּדַת שְׁלֹמֹה כו':**

תוספות

(לעיל) **וְאִיתַּסִּי.** וְהָא דַּחֲזִינְהוּ לְעֵינֵיהּ דַּהֲווּ מִתְּחָרְכָן לְפִי שֶׁעֲדַיִּין הָיְתָה נִיכָּר אִי נַמִּי לְאַחַר זְמַן סִיפֵּר לוֹ כָּךְ:

אוֹקְמִינְהוּ לִפְנֵי הַתִּיבָה. שֶׁלְּשְׁתָּן בִּדְדָרִישׁ בַּמִּדְרָשׁ דִּבְתַעֲנִית צִבּוּר יוֹרְדִין לִפְנֵי הַתֵּיבָה שְׁלֹשָׁה כִּדְכְתִיב (שמות יז) וַיַּרֶד מֹשֶׁה בְּבֵרֵם וְאַהֲרֹן וְחוּר וְגוֹ':

אַחְתִּינְהוּ לְרַבִּי חִיָּיא וּבְנָיו. וְאע"ג דְּתָנֵי בְּמְגִלָּה (דף כד: ושם ד"ה כשאתה) אֵין מוֹרִידִין לִפְנֵי הַתֵּיבָה לֹא מְאַנְשֵׁי חִיפָּא וְלֹא מְאַנְשֵׁי בֵּית שְׁאָן שֶׁקּוֹרִין לְאֵלִפִּין עַיְינִין וּלְעַיְינִין אֵלִפִּין וְר' חִיָּיא לֹא הָיָה יָכוֹל לוֹמַר וְחַכִּיתִי כִּדְאָמַר הָתָם ה"מ הֵיכָא דְּאַפְשָׁר בְּאַחַר הֵיכָא לֹא הָוָה אַפְשַׁר בְּאַחַר: **רַבִּי** חֲלַפְתָּא בַּעַל בָּשָׂר הָוָה. מִשּׁוּם ר' אֶלְעָזָר בַּר' שִׁמְעוֹן דַּהֲוָה בַּעַל בָּשָׂר נָקֵט נַמִּי הָאִי עוּבְדָּא וּמַה שֶׁהִמְתִּין עַד כָּאן לְפִי שֶׁכָּל דָּבָר דְּבוּק לְחֲבִירוֹ עַד כָּאן:

דְּאִי אָמַר לְהוּ קַדִּימוּ וְאֵיתֵי לְכוּ אָמְרוּ לֵיהּ לֹא. פִּי' אִי אָמַר קַדִּימוּ לְהִשְׁכִּים מַעֲלוֹת הַשַּׁחַר דְּאֵיתֵי לְכוּ רִיפְתָּא וְאַנַּפְקָא וְלֹא תִּתְבַּטְּלוּ מִמְּלַאכְתְּכֶם אֲמָרֵי לֵיהּ לֹא אֶלָּא בְּהָנֵי הַחַמָּה נֹאכַל וְאח"כ נַעֲשֶׂה מְלַאכְתֵּנוּ וְאִית סְפָרִים דְּגַרְסֵי דְּאִי אֲמָרֵי לְהוּ קַדִּימוּ וְאָתֵי בְּתַרְיֵיכוּ אֲמָרֵי לֵיהּ לֹא וְה"פ פּוֹעֲלִין הָיָה לָהֶם לֶאֱכוֹל רִיפְתָּא אוֹ אַנַּפְקָא בְּבֵיתוֹ שֶׁל בַּעַה"ב קוֹדֶם שֶׁיַּעֲשׂוּ מְלָאכָה וְאִם אָמַר לָהֶם אַל תִּתְבַּטְּלוּ אֶלָּא לְכוּ עַתָּה בַּשָּׂדֶה כָּל זְמַן שֶׁאֵין הַמֵּאֹכֶל מְזֻמָּן וְשָׁם אֲבִיא לָכֶם רִיפְתָּא וְאַנַּפְקָא אֲמָרֵי לֵיהּ לֹא אֶלָּא עַתָּה נֹאכַל בַּבַּיִת וְכֵן לְגִירְסָא רִאשׁוֹנָה יֵשׁ לְפָרֵשׁ כֵּן: נראין

חַכִּים יִתְקְרֵי וְרַבִּי לֹא יִתְקְרֵי וְאָסוּ דְּרַבִּי עַל יָדוֹ תְּהֵא רַבִּי וְר' נָתָן סוֹף מִשְׁנָה רַב אַשִּׁי וְרָבִינָא סוֹף הוֹרָאָה וְסִימָנָךְ עַד אָבוֹא אֶל מִקְדָּשִׁי אֵל אֲבִינָה לְאַחֲרִיתָם אָמַר רַב כַּהֲנָא אִישְׁתָּעֵי לִי רַב חָמָא בַּר בְּרֵתֵיהּ דְּחָסָא רַבָּה בַּר נַחְמָנִי אַגַּב שְׁמָדָא נָח נַפְשֵׁיהּ אָכְלוּ בֵּיהּ קוּרְצָא בֵּי מַלְכָּא אָמְרוּ אִיכָּא חַד גַּבְרָא בִּיהוּדָאֵי דְּקָא מְכַטֵּל תְּרֵיסַר אַלְפֵי גַּבְרֵי מִישְׂרָאֵל יַרְחָא בְּקַיְיטָא וַיַּרְחָא בִּסְתְוָא מִכַּרְגָּא דְּמַלְכָּא שָׁדְרוּ פְּרִיסְתָּקָא דְּמַלְכָּא בְּתָרֵיהּ וְלֹא אַשְׁכְּחֵיהּ עָרַק וְאָזַל מִפּוּמְבְּדִיתָא לְאַקְרָא מַאֲקְרָא לְאַגַּמָא וּמַאגַמָא לְשַׁחִין וּמִשַּׁחִין לְצִרְיָפָא וּמִצִּרְיָפָא לְעֵינָא דְּמַיִם וּמֵעֵינָא דְּמַיִם לְפוּמְבְּדִיתָא בְּפוּמְבְּדִיתָא אַשְׁכְּחֵיהּ אִיקְּלַע פְּרִיסְתָּקָא דְּמַלְכָּא לְהַהוּא אוֹשְׁפִּיזָא דְּרַבָּה קָרִיבוּ תַּכָּא קַמֵּיהּ וְאַשְׁקוּהוּ תְּרֵי כָּסֵי וְדַלְיוּהוּ לְתַכָּא מִקַּמֵּיהּ הָדָר פַּרְצוּפֵיהּ לַאֲחוֹרֵיהּ אָמְרוּ לֵיהּ מַאי נַעֲבִיד לֵיהּ גַּבְרָא דְּמַלְכָּא הוּא אָמַר לְהוּ קָרִיבוּ תַּכָּא לְקַמֵּיהּ וְאַשְׁקִיוּהוּ חַד כָּסָא וְדַלְיוּהוּ לְתַכָּא מִקַּמֵּיהּ וְלִתַּסֵּי עֲבָדוּ לֵיהּ הָכֵי וְאִתַּסֵּי אָמַר מֵידַע יָדַעְנָא דְּגַבְרָא דְּקָא בְּעֵינָא הָכָא הוּא בְּחִישׁ אַבַּתְרֵיהּ וְאַשְׁכְּחֵיהּ אָמַר אֲזָלִינָא מֵהָא אִי מִקְטַל קָטְלוּ לְהַהוּא גַּבְרָא לֹא מְגַלִּינָא וְאִי גְּגִידֵי מְנַגְּדִין לֵיהּ מְגַלִּינָא אִתְיוּהוּ לְקַמֵּיהּ עַיְילֵיהּ לְאִדְרוֹנָא וְטַרְקֵיהּ לְבָבָא בְּאַנַּפֵּיהּ בָּעָא רַחֲמֵי פָּרַק אֹשִׁיתָא עָרַק וְאָזִיל לְאַגַּמָא הֲוָה יָתִיב אַגִּידָּא דְּדִקּוּלָא וְקָא גָּרִים קָא מִיפְלְגֵי בְּמִתִּיבְתָּא דְּרִקְיָעָא אִם בַּהֶרֶת קוֹדֶמֶת לְשֵׂעָר לָבָן טָמֵא וְאִם שֵׂעָר לָבָן קוֹדֵם לְבַהֶרֶת טָהוֹר סָפֵק הַקֹּב"ה אוֹמֵר טָהוֹר וְכוּלְּהוּ מִתִּיבְתָּא דְּרִקִיעָא אַמְרֵי טָמֵא וְאַמְרֵי מַאן נוֹכַח נוֹכַח רַבָּה בַּר נַחְמָנִי דְּאָמַר רַבָּה בַּר נַחְמָנִי אֲנִי יָחִיד בְּגִנְעָים אֲנִי יָחִיד בְּאָהֳלוֹת שָׁדְרוּ שְׁלִיחָא בַּתְרֵיהּ לֹא הֲוָה מָצֵי מַלְאַךְ הַמָּוֶת לְמִקְרַב לֵיהּ מִדְּלֵא הֲוָה קָא פָּסִיק פּוּמֵיהּ מִגַּרְסֵיהּ אִדְּהָכֵי נָשַׁב זִיקָא וְאָוִישׁ בֵּינֵי קָנֵי סָבַר גּוּנְדָּא דְּפָרָשֵׁי הוּא אָמַר תֵּינַח נַפְשֵׁיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא וְלֹא יִמְסֹר בִּידָא דְּמַלְכוּתָא כִּי הֲוָה קָא נַיְיחָא נַפְשֵׁיהּ אָמַר טָהוֹר טָהוֹר יָצְאת בַּת קוֹל וְאָמְרָה אַשְׁרֶיךָ רַבָּה בַּר נַחְמָנִי שֶׁגּוּפְךָ טָהוֹר וַיְצָאתָה נִשְׁמָתְךָ בְּטָהוֹר נָפַל פִּתְקָא מֵרִקִיעָא בְּפוּמְבְּדִיתָא רַבָּה בַּר נַחְמָנִי נִתְבַּקֵּשׁ בִּישִׁיבָה שֶׁל מַעֲלָה נָפְקוּ אַבֵּיי וְרָבָא וְכוּלְּהוּ רַבָּנָן לְאִיעַסּוּקֵי בֵּיהּ לֹא הֲווּ יָדְעֵי דּוּכְתֵּיהּ אָזְלוּ לְאַגַּמָא חָזוּ צִפֳּרֵי דִּמְטַלְּלֵי וְקַיְימֵי אַמְרֵי שְׁמַע מִינָּהּ הָתָם הוּא סַפְדּוּהוּ תְּלָתָא יוֹמֵי וּתְלָתָא לֵילְוָתָא נָפַל פִּתְקָא כָּל הַפּוֹרֵשׁ יְהֵא בְּנִידּוּי סַפְדּוּהוּ שִׁבְעָה יוֹמֵי נָפַל פִּתְקָא לְכוּ לְבֵיתְכֶם לְשָׁלוֹם הַהוּא יוֹמָא דְּנָח נַפְשֵׁיהּ דְּלֵיהּ זַעֲפָא וְדָרֵי לְהַהוּא טַיְיעָא כִּי רָכִיב גַּמְלָא מֵהַאי גִּיסָא גִּיהַר פָּפָא וְשַׁדְיֵיהּ בְּהַדְּ גִּיסָא אָמַר מַאי הַאי אַמְרֵי לֵיהּ נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבָּה בַּר נַחְמָנִי אָמַר לְפָנַיו רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם כּוּלֵּי עָלְמָא דִּידָךְ הוּא וְרַבָּה בַּר נַחְמָנִי דִּידָךְ אַתְּ דְּרַבָּה וְרַבָּה דִּידָךְ אַמַּאי קָא מַחְרְבַת לֵיהּ לְעָלְמָא נָח זַעֲפָא רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן חֲלַפְתָּא בַּעַל בָּשָׂר הֲוָה יוֹמָא חַד הֲוָה חֲמִימָא לֵיהּ הֲוָה סָלִיק וְיָתִיב אַשִּׁינָא דְּטוּרָא אָמַר לָהּ לִבְרֵתֵיהּ בִּתִּי הָנִיפִי עָלַי בְּמִנְיָפָא וַאֲנִי אֶתֵּן לִיךְ כִּכְּרִין דְּנַרְדָּן אַדְּהָכֵי נָשְׁבָא זִיקָא אָמַר כַּמָּה כִּכְּרִין דְּנַרְדָּךְ לְמָרֵי דִּיכִי: הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה וְכוּ': הַכֹּל לַאֲתוּיֵי מַאי לַאֲתוּיֵי בְּאַתְרָא דִּנְהִיגֵי מִכְּרַךְ רִיפְתָּא וּמִשְׁתֵּה אַנַּפְקָא דְּאִי אָמַר לְהוּ קַדִּימוּ וְאֵיתֵי לְכוּ אָמְרוּ לוֹ לֹא כָּל כְּמִינְךָ: מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן מַתְיָא שֶׁאָמַר לִבְנוֹ צֵא וּשְׁכוֹר וְכוּ': מַעֲשֶׂה לְסִתּוֹר חִסּוּרֵי מֶחְסְרָא וְהָכֵי קָתָנֵי וְאִם פָּסַק לָהֶן מְזוֹנוֹת ריבה

המדרש – שהוא חלק מתורה שבעל פה – אינו ספר סיפורים, אלא ככל התורה, שמהווה הוראה לכל אחד מישראל כיצד לנהוג בענייניו.

משיחת אור לי"ט כסלו, ה'תשכ"ז

תוספות

נראין כאוכלין ושותין. ובסדר אליהו רבה קתני לא כאותו שאומר נראין כאוכלין ושותין אלא אוכלין ושותין ממש מפני כבודו של אברהם ופליגא אדהכא: **חזייה** להקב"ה דקאי אבבא. והיינו דכתיב (בראשית יח) אל נא תעבור מעל עבדך הכא משמע שהשכינה היה רוצה להסתלק מעל אברהם ובמפנין (שבת דף קכו.) משמע שלפי שרצה אברהם לילך לקראת אורחים ולהכניסם אמר להקב"ה להמתין עד שיכניס אותן דדרשינן מיניה גדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני השכינה וקאמר נמי התם בא וראה שלא במדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם אין קטן יכול לומר לגדול המתן עד שאבא אצלך ואילו בהקב"ה כתיב אל נא תעבור: **ההוא** דאתא לשזביה ללוט. ותימה דאמרינן בבראשית רבה (פרשה נ) דאין מלאך אחד עושה שתי שליחות ויש לומר דכאן לא עשה מיכאל בשליחות אחת כי אם מעשה אחד שבישר את שרה וכשהלך משם לסדום אז הוחלה שליחות אחרת ודוקא במקום אחד אין עושה ב' שליחות ובב"ר (שם) יש שרפאל בא להציל את לוט ורפואת אברהם אינה נזכרת ואפילו בא כמו כן לרפואת אברהם חשיב הכל שליחות אחת דרפואה והצלה ענין אחד הוא הקשה הר"ר אלחנן הא משמע לישנא דקרא ששניהם הצילוהו כדכתיב (בראשית יט) ויחזיקו האנשים בידו וכתיב ויוציאוהו ויניחוהו מחוץ לעיר וכתיב בתריה שאמר ליה מלאך שבא להפוך את סדום כי לא אוכל לעשות דבר עד באך שמה ויש לומר ששניהם הוציאוהו חוץ לעיר ומיכאל הלך עמו עד צוער וגבריאל היה מצווה אותו למהר:

למה

1 ריבה להן ומעשה נמי בר' יוחנן בן מתיא שאמר
2 לבנו צא שכור לנו פועלים הלך ופסק להן מזונות
3 וכשבא אצל אביו אמר לו בני אפילו אתה עושה להן
4 כסעודת שלמה בשעתו לא יצאת ידי חובתך עמהן
5 שהן בני אברהם יצחק ויעקב למימרא דסעודתא
6 דאברהם אבינו עדיפא מדשלמה והכתיב ויהי לחם
7 שלמה ליום אחד שלשים כור סולת ושששים כור
8 קמח עשרה בקר בריאים ועשרה בקר רעי ומאה
9 צאן לבד מאיל וצבי ויחמור וברבורים אבוסים ואמר
10 גוריון בן אסטיון משמיה דרב הלולי לעמילן של
11 טבחים ור' יצחק אמר הלולי לציקי קדירה ואמר
12 ר' יצחק אלף נשים היו לשלמה כל אחת ואחת
13 עשתה לו בביתה כך מאי טעמא זו סבורה שמא
14 אצלי סועד היום וזו סבורה [שמא] אצלי סועד
15 היום ואילו גבי אברהם כתיב ואל הבקר רץ אברהם
16 ויקח בן בקר רך וטוב ואמר רב יהודה אמר רב
17 בן בקר אחד רך שנים וטוב שלשה התם תלתא
18 תורי לתלתא גברי הכא לכל ישראל ויהודה שנאמר
19 יהודה וישראל רבים כחול אשר על (שפת) הים
20 מאי ברבורים אבוסים אמר רב שאובסים אותן בעל

1 ריבה להן. יותר על המנהג דבין דלא צריך לאתגויי ואתני. מזוני יתירי קאמר: הללו.
2 הקמח והסולת: לעמילן של טבחים. חלות עשויות לבסות פי הקדרות לשאוב זוהמת
3 התבשיל: הללו. הבקר והצאן המגונין בזה הפסוק: לציקי. קדירה אינו אלא למין מאכל
4 ששמו ציקי קדירה אשרו"ד בלע"ז: ברבורים. תרנגולין: שאובסין אותן בעל כרחן. תוחבין
5 להם מאכל בפיהם בחזקה: תור. שור: בדלא אנים. שלא עשה מלאכה: בדלא אניסא. בגידול
6 אפרוחין: זנתא. תרנגולת: פטניתא. המפטמת
7 בבית לשון אחר בטניתא בעלת כרס: דמשתחבא
8 בי עצורי. בין הגיתות ואוכלת החרצנים: דלא
9 מצי פסקא קניא. שאינה יכולה לפסוע קנה מרוב
10 שמנה: קמא קמא דמטא. ראשון שמגיע לאכול
11 שנגמר בישולו: לשונות בחרדל. מעדן מלכים
12 ושרים הוא: מאת ה'. כגון שלוים הגיז בעצמו:
13 יוקח נא מעט מים. על ידי שליח: זכו לשלש.
14 שלש מתנות שניתנו להם במדבר על ידי משה
15 ואהרן: זכו לעמוד עגן. עומד עליהם תמיד
16 כדכתיב (במדבר יד) ועננך עומד עליהם: לבארה
17 של מרים. היינו נמי דהכיתי בצור ובעמוד ענן
18 פליגי: ורחצו רגליכם והשענו תחת העץ. שלא
19 יכניס ע"ז בתוך ביתו שהערביים רגילין
20 להשתחוות לאבק רגליהן והן נדמו לו כערביים:
21 כבר יצא משנו ישמעאל. ממך יצא הרגיל
22 לעשות כן: הוציא חמה מגרתיקה. להזריח חמה
23 בכח שלא יהו עוברי דרכים מצוים: [תמן אמרי.
24 בארץ ישראל: כיון דחזא. הקדוש ברוך הוא:
25 דקא אסר. אברהם את מילתו ושרי אמר לאו
26 אורח ארעא למיקם הכא: היינו. דמעיקרא כתיב
27 נצבים עליו ולבסוף כתיב ויעץ לקראתם: דיקא
28 נמי. דחד הוא דאזיל להפך סדום:
29

קנטרי

21 כרחן ושמואל אמר שאבוסים ועומדים מאליהם ורבי יוחנן אמר מביאין תור ממרעיתו בדלא אנים ותרנגולת מאשפתה בדלא
22 אניסא אמר רבי יוחנן מובחר שבבהמות שור מובחר שבעופות תרנגולת אמר אמימר זנתא אוכמתא בי בטניתא דמשתכחא
23 ביני עצרי דלא מצניא פסקא קניא ואל הבקר רץ אברהם אמר רב יהודה אמר רב בן בקר אחד רך שנים וטוב שלשה ואימא
24 חד כדאמרי אינשי רכיך וטב א"כ לכתוב רך טוב מאי וטוב ש"מ לדרשה איתא תרי מדטוב לדרשה רך נמי לדרשה מיתיב
25 רבה בר עולא ואיתימא רב הושעיא ואיתימא רב נתן ברבי הושעיא ויתן אל הנער וימהר לעשות אותו כל חד וחד יהבי
26 לנער חד ויקח חמאה וחלב ובן הבקר אשר עשה ויתן לפניהם דקמא קמא דמטיא אייתי לקמייהו ולמה לי תלתא תסגי בחד
27 אמר רב חנן בר רבא כדי להאכילן שלש לשונות בחרדל אמר רבי תנחום בר חנילאי לעולם אל ישגה אדם מן המנהג שהרי
28 משה עלה למרום ולא אכל לחם מלאכי השרת ירדו למטה ואכלו לחם ואכלו סלקא דעתך אלא איתא כמי שאכלו
29 ושתו אמר רב יהודה אמר רב כל מה שעשה אברהם למלאכי השרת בעצמו עשה הקב"ה לבניו בעצמו וכל [מה] שעשה
30 אברהם ע"י שליח עשה הקב"ה לבניו ע"י שליח ואל הבקר רץ אברהם ורוח נסע מאת ה' ויקח חמאה וחלב הבנים מסתיר לכם
31 לחם מן השמים והוא עומד עליהם תחת העץ הבנים עומד לפניך שם על הצור [וגו'] ואברהם הולך עמם לשלחם וה' הולך
32 לפניהם יומם ויקח נא מעט מים והכיתי בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם ופליגא דר' חמא בר' חנינא דאמר ר' חמא בר' חנינא
33 וכן תנא דבי רבי ישמעאל בשכר שלשה זכו לשלשה בשכר חמאה וחלב זכו למן בשכר והוא עומד עליהם זכו לעמוד הענן
34 בשכר ויקח נא מעט מים זכו לבארה של מרים ויקח נא מעט מים ורחצו רגליכם אמר רבי ינאי ברבי ישמעאל אמרו לו וכי
35 בערביים חשדתנו שהם משתחוים לאבק רגליהם כבר יצא ממנו ישמעאל וירא אליו ה' באלוני ממרא והוא יושב פתח האוהל
36 כחום היום מאי כחום היום אמר רבי חמא בר' חנינא אותו היום יום שלישי של מילה של אברהם היה ובא הקב"ה לשאול
37 באברהם הוציא הקב"ה חמה מגרתיקה כדי שלא יטרחו אותו צדיק באורחים שדריה לאליעזר למיפק לברא נפק ולא אשכח
38 אמר לא מהימנא לך היינו דאמרי תמן לית הימנותא בעבדי נפק איהו חזייה להקדוש ברוך הוא דקאי אבבא היינו דכתיב אל
39 נא תעבור מעל עבדך כיון דחזא דקא אסר ושרי אמר לאו אורח ארעא למיקם הכא היינו דכתיב וישא עיניו וירא והנה שלשה
40 אנשים נצבים עליו וירץ לקראתם מעיקרא אתו קמו עליה כי חזיוהו דהוה ליה צערא אמרו לאו אורח ארעא למיקם
41 הכא מאן נינהו שלשה אנשים מיכאל וגבריאל ורפאל מיכאל שבא לבשר את שרה רפאל שבא לרפא את אברהם גבריאל אזל
42 למהפכיה לסדום והא כתיב ויבאו שני המלאכים סדומה בערב דאזל מיכאל בהדיה לשזביה ללוט דיקא נמי [דכתיב] ויהפוך את
43 הערים האל ולא כתיב ויהפכו שמע מינה מאי שנא לגבי אברהם דכתיב כן תעשה כאשר דברת ומאי שנא לגבי לוט דכתיב

ויפצר

רִיבָּה לתת **לָהֶן** יותר מהנהוג, **וּמַעֲשֶׂה נַמִּי** – וכן היה מעשה **בְּרִבִּי יוֹחָנָן בֶּן מַתְיָא, שֶׁאָמַר לִבְנוֹ, צֵא שְׂכוֹר לָנוּ פּוֹעֲלִים, וְהָלַךְ בְּנוֹ וּפָסַק** – התנה שיתן **לָהֶן מְזוֹנוֹת, וּכְשֶׁבָּא אֵצֶל אָבִיו** וסיפר לו זאת, **אָמַר לוֹ** אביו, **בְּנִי,** כיון שהתנית לתת להם מזונות, **אַפִּילוּ אַתָּה עוֹשֶׂה לָהֶן כִּסְעוּדַת שְׁלֹמֹה** המלך **בִּשְׁעָתוֹ** – כשישב על כסאו, **לֹא יָצָאתָ יְדֵי חוֹבָתְךָ עִמָּהֶן,** כיון **שֶׁהֵן בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב,** והסעודה שערך אברהם אבינו למלאכים היתה גדולה יותר מסעודת שלמה המלך.

שואלת הגמרא: **לְמֵימְרָא דְּסְעוּדְתָא דְּאַבְרָהָם אָבִינוּ עֲדִיפָא מִדְּשְׁלֹמֹה** – וכי סעודת אברהם היתה גדולה יותר מסעודת שלמה, **וְהָכְתִיב** (מלכים א' ה ב–ג), **'וַיְהִי לֶחֶם שְׁלֹמֹה לְיוֹם אֶחָד, שְׁלֹשִׁים כֹּר סֹלֶת וְשִׁשִּׁים כֹּר קָמַח. עֲשָׂרָה בָקָר בְּרִאִים, וְעֶשְׂרִים בָּקָר רָעִי, וּמֵאָה צֹאן, לְבַד מֵאַיָּל וּצְבִי וְיַחְמוּר וּבְרִרִים אֲבוּסִים'. וְאָמַר גּוּרְיוֹן בֶּן אַסְטְיוֹן מִשְּׁמֵיהּ** [–משמו] **דְּרַב,** הקמח והסולת **הַלָּלוּ,** הם רק **לַעֲמִילָן שֶׁל טַבָּחִים** – לעשות עיסה לכסות את פי הקדירה, כדי שתשאב את הזוהמה של התבשיל, אך לאכילה נצרך הרבה יותר קמח וסולת.

וְרִבִּי יִצְחָק אָמַר, הבקר והצאן **הַלָּלוּ,** הם רק **לְצִיקֵי קְדֵירָה** – להטעים את התבשיל, אך לאכילה נצרך הרבה יותר בשר. **וְאָמַר רִבִּי יִצְחָק, אֶלֶף נָשִׁים הָיוּ לוֹ לִשְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ, וּכְל אַחַת וְאַחַת מֵהֶן עָשְׂתָה** [–הכינה] **לוֹ בְּבֵיתָהּ כָּךְ** – כפי שמתואר בפסוק. מבררת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** – מדוע הכינה כל אחת מהנשים כך. ומבארת: כיון שאשה זו **סְבוּרָה שֶׁמָּא אֶצְלִי סוֹעֵד שלמה המלך הַיּוֹם, וְכֵן זוּ סְבוּרָה [שֶׁמָּא] אֶצְלִי הוא סוֹעֵד הַיּוֹם,** וכן כל אלף הנשים.

מסיימת הגמרא את השאלה: **וְאִילּוּ לְגַבֵּי אַבְרָהָם** כשבאו אליו המלאכים שהיו נראים כערביים **כְּתִיב** (בראשית יח ז), **'וְאֶל הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם, וַיִּקַּח בֶּן בָּקָר רַךְ וָטוֹב', וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב,** ממה שלא נכתב בפסוק ויקח בן בקר בלבד יש לדרוש, מה שנאמר **"בֶּן בָּקָר"** היינו **אֶחָד,** וממה שנאמר **"רַךְ",** שמיותר הוא, לומדים שהיו **שְׁנַיִם,** וממה שנאמר **"וָטוֹב",** שאף הוא מיותר, לומדים שהיו **שְׁלֹשָׁה,** נמצא שאברהם הכין רק שלשה בני בקר, פחות מסעודת שלמה.

מתרצת הגמרא: **הָתָם, תְּלָתָא תּוֹרֵי לִתְלָתָא גַּבְרֵי** – שם, אצל אברהם, שלשת השוורים היו עבור שלשה אנשים, ואילו **הָכָא** – כאן, אצל שלמה, הסעודה היתה **לְכָל יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה,** שֶׁכֵּן **נֶאֱמַר** (מלכים א' ד כ), **'יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל רַבִּים כַּחוֹל אֲשֶׁר עַל** (**שְׂפַת**) **הַיָּם לָרֹב, אֹכְלִים וְשֹׁתִים וּשְׂמֵחִים'.**

הגמרא מבארת את הפסוק לגבי סעודתו של שלמה. שואלת הגמרא: **מַאי** [–מהו] **'בְּרִרִים אֲבוּסִים'.** עונה הגמרא: **אָמַר רַב,** תרנגולים **שֶׁאוֹכְסִים אוֹתָן בְּעַל כָּרְחָן** – שמאכילים אותם בכפיה. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר,** תרנגולים **שֶׁאֲכוּסִים וְעוֹמְדִים מֵאֵלֵיהֶם,** שאכלו מעצמם הרבה מאד עד שנעשו מפוטמים. **וְרִבִּי יוֹחָנָן אָמַר, מְבִיאִין תּוֹר** [–שור] **מִמַּרְעִיתוֹ** [–ממקום המרעה], **בְּדֵלֶא אֲנִים** – שלא אנסוהו למלאכה, **וְתַרְנְגוֹלֶת מביאים מֵאַשְׁפָּתָהּ** – מהאשפה שאוכלת ממנה, **בְּדֵלֶא אֲנִיקָא** – שלא הוצרכה לגדל אפרוחים, ואותם אובסים.

ומוסיף רבי יוחנן: **אָמַר רִבִּי יוֹחָנָן, הַמּוּכָחָר** [–הטוב ביותר] **שֶׁבַּבְּהֵמוֹת** לאכילה, הוא **הַשּׁוֹר, וְהַמּוּכָחָר שֶׁבָּעוֹפוֹת** היא **הַתַּרְנְגוֹלֶת.**

אָמַר אַמֵּימָר, 'ברבורים אבוסים' הכוונה היא **לִזְנָתָא אוּכְמְתָא בֵּי בָּטְנִיתָא, דְּמִשְׁתַּכְּחָא בֵּינֵי עֲצָרֵי** – תרנגולת שחורה בעלת כרס גדולה, המסתובבת בין הגיתות שדורכים בהם ענבים ליין, ואוכלת את החרצנים, **דְּלֵא מַצְיָא פַּסְיָא קָנְיָא** – שאינה יכולה לפסוע ולעבור על קנה מרוב שומנה.

הגמרא חוזרת לברר את דרשת רב יהודה בשם רב לגבי מספר העגלים שהכין אברהם אבינו למלאכים: נאמר בפסוק (בראשית יח ז), **'וְאֶל הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן בָּקָר רַךְ וָטוֹב', אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב,** מה שנאמר **"בֶּן בָּקָר"** היינו **אֶחָד,** ומה שנאמר **"רַךְ",** מוסיף שהיו **שְׁנַיִם,** ומה שנאמר **"וָטוֹב",** מוסיף שהיו **שְׁלֹשָׁה,** נמצא שהכין שלשה בני בקר.

שואלת הגמרא: **וְאֵימָא חַד** – שמא היה רק אחד, וזה שנכתב 'רך וטוב' הוא **כִּדְאָמְרֵי אִינְשֵׁי** – כפי שרגילים לומר על שור מובחר, **רַכִּיךְ וְטַב** – שהוא רך וטוב. מתרצת הגמרא: **אִם כֵּן, לִכְתּוֹב** הפסוק, 'ויקח בן בקר רַךְ **טוֹב'** בלי וי"ו, **מַאי** – מה מוסיף בכך שכתב **"וָטוֹב",** שֶׁמַּע מִינָּהּ **לִדְרָשָׁה** – ללמד שהיה בן בקר נוסף.

שואלת הגמרא: **אִימָא תְּרֵי** – נאמר שהביא רק שנים, שכן 'רך' מפרש את 'ויקח בן בקר', ורק 'וטוב' עם יתור 'ו', מלמד שהיה בן בקר נוסף, ומנין שהיו שלשה. עונה הגמרא: **מִדְּ'טוֹב' לִדְרָשָׁה "רַךְ" נַמִּי לִדְרָשָׁה** – כיון ש'וטוב' בא לדרשה מוכח שאף 'רך' בא לדרשה.

שואלת הגמרא: **מֵתִיב** [–הקשה] **רַבָּה בַּר עוּלָּא, וְאִיתֵּימָא** – ויש אומרים, שהקשה זאת **רַב הוֹשַׁעְיָא, וְאִיתֵּימָא** – ויש אומרים, שהקשה זאת **רַב נָתָן בְּרִבִּי הוֹשַׁעְיָא,** הרי נאמר בהמשך (בראשית יח ז), **'וַיִּתֵּן אֶל הַנַּעַר, וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ',** לשון יחיד, משמע שהיה רק בן בקר אחד. עונה הגמרא: **כָּל חַד וְחַד יְהָבֵיהּ לְנַעַר חַד** – כל אחד מהפרים נתן לנער אחר להכינו, אך היו שלושה.

שואלת הגמרא: הרי נאמר בהמשך (שם יח ח), **'וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחָלָב וּבֶן הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה, וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם,** משמע שהיה רק אחד. עונה הגמרא: **דִּקְמָא קַמָּא דְּמַטְיָא, אַיְיתִי לְקַמֵּייהוּ** – ראשון ראשון, שנגמר בישולו והגיע לכלל אכילה, הביאו לפניהם.

שואלת הגמרא: **וְלָמָּה לִי תְּלָתָא, תִּסְגֵּי בְּחַד** – מדוע הכין שלושה בני בקר, ולא הספיק אחד לשלשה אנשים. משיב רב חנן: **אָמַר רַב חָנָן בַּר רָבָא, כְּדֵי לְהַאֲכִילָן שָׁלֹשׁ לְשׁוֹנוֹת** של בקר **בְּחַרְדָּל,** שהוא מעדן מלכים ושרים.

הגמרא מבארת שיש ללמוד הנהגת דרך ארץ מהמלאכים שהיו אצל אברהם: **אָמַר רִבִּי תַּנְחוּם בַּר חַנִילַאי, לְעוֹלָם אַל יְשַׁנֶּה אָדָם מִן הַמִּנְהָג** הנהוג במקום שהגיע אליו, **שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָה לַמָּרוֹם** לקבל את התורה, ושהה שם ארבעים יום, **וְלֹא אָכַל לֶחֶם,** כיון שכך נהוג במרום, שאין בו אכילה, וכן **מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת יָרְדוּ לְמַטָּה** לעולם הזה, לאהל אברהם אבינו, **וְאָכְלוּ לֶחֶם,** כנהוג בעולם הזה.

מקשה הגמרא: **'וְאָכְלוּ' סַלְקָא דַּעְתָּךְ** – וכי עולה בדעתך שהמלאכים אכלו. משיבה הגמרא: **אֶלָּא אֵימָא** [–אלא אמור], **נִרְאוּ** – שעשו עצמם **כְּמִי שֶׁאָכְלוּ וְשָׁתוּ.**

הגמרא מבארת לאיזה שכר זכה אברהם על הכנסת המלאכים: **אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, כָּל מַה שֶּׁעָשָׂה אַבְרָהָם** אבינו **לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת בְּעַצְמוֹ,** ולא על ידי שליח, **עָשָׂה** אף **הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְבָנָיו** כביכול **בְּעַצְמוֹ, וְכָל** [מה] **שֶׁעָשָׂה אַבְרָהָם** על **יְדֵי שָׁלִיחַ, עָשָׂה** אף **הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְבָנָיו** על **יְדֵי שָׁלִיחַ.**

נאמר בפסוק (בראשית יח ז), **'וְאֶל הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם, וַיִּקַּח בֶּן בָּקָר',** בעצמו, וכנגד זה נאמר (במדבר יא לא), **'וְרוּחַ נָסַע מֵאֵת ה', וַיָּגָז שְׂלָוִים מִן הַיָּם',** שהקב"ה בעצמו בביכול הפריח להם את השלווים.

וכן נאמר (בראשית יח ח), **'וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחָלָב** וגו' **וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם'** – בעצמו, וכנגד זה נאמר (שמות טז ד), **'הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם',** שהקב"ה בעצמו בביכול נתן את המן לישראל.

וכן נאמר (בראשית יח ח), **'וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ',** שבעצמו עמד לפניהם, וכנגד זה אמר הקב"ה למשה (שמות יז ו), **'הִנְנִי עֹמֵד לְפָנֶיךָ שָׁם עַל הַצּוּר בְּחֹרֵב, וְהִכִּיתָ בַצּוּר, וְיָצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם',** שהקב"ה עמד בעצמו לפניו.

וכן נאמר (בראשית יח טז), **'וְאַבְרָהָם הֹלֵךְ עִמָּם לְשַׁלְּחָם',** שליוה אותם בעצמו, וכנגד זה נאמר בריצאת מצרים (שמות יג כא), **'וַה' הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם',** שכביכול בעצמו ליוה אותם.

ואילו מים שלא נתן להם בעצמו, כמו שכתוב (בראשית יח ד), **'יֻקַּח נָא מְעַט מַיִם',** והיינו על ידי שליח, כנגד זה אמר הקב"ה למשה (שמות יז ו), **'וְהִכִּיתָ בַצּוּר, וְיָצְאוּ מִמֶּנּוּ מַיִם, וְשָׁתָה הָעָם',** שנתן לישראל מים על ידי שליח.

הגמרא מביאה שיטה החולקת במהות השכר שזכה אברהם לזרעו מחמת הנהגתו: **וּפְלִינָא דְּרִבִּי חָמָא בְּרִבִּי חֲנִינָא** – ונחלק רב יהודה בשם רב על רבי חמא ברבי חנינא, **דְּאָמַר רִבִּי חָמָא בְּרִבִּי חֲנִינָא, וְכֵן תָּנָא דְּבֵי רִבִּי יִשְׁמָעֵאל** [–וכן שנו ברייתא בבית מדרשו של רבי ישמעאל], **בִּשְׂכַר שֶׁלֹּשָׁה** מעשים של אברהם, **זָכוּ** זרעו **לְשֶׁלֹּשָׁה** דברים במדבר. **בִּשְׂכַר** שנתן למלאכים **חֶמְאָה וְחָלָב, זָכוּ** זרעו **לְמָן. וּבִשְׂכַר 'וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם', זָכוּ** זרעו **לְעַמּוּד הֶעָנָן** שהיה

המשך בעמוד קצו

'וַיִּפְצַר בָּם מְאֹד', שסרבו ללכת לביתו, עד שהפציר בם.

עונה הגמרא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מִכָּאן שמידת דרך ארץ היא, שֶׁמְּסָרְבִין לְקָטָן הרוצה לכבד, כאילו אין רוצים להטריחו, וְאֵין מְסָרְבִין לְגָדוֹל הרוצה לכבד, ולכן לאברהם הסכימו מיד, וללוט סירבו עד שהפציר בהם מאוד.

הגמרא ממשיכה לדרוש את פסוקי הפרשה: שואלת הגמרא: שלכאורה הפסוקים סותרים זה את זה, בתחילה כְּתִיב (שם יח ה), שאברהם אמר 'וְאֶקְחָה פַת לָחֶם, וּכְתִיב לאחר מכן (שם יח ז), 'וְאֶל הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם', שלבסוף הניח לפניהם בשר.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, יש ללמוד מִכָּאן, שֶׁצַּדִּיקִים אוֹמְרִים מְעַט וְלבסוף עוֹשִׂים הַרְבֵּה, ולכן אמר שיתן לחם, ולבסוף הניח לפניהם בשר, ואילו הָרְשָׁעִים, אוֹמְרִים שיעשו הַרְבֵּה, וַאֲפִילּוּ מְעַט אֵינָם עוֹשִׂים לבסוף.

מבררת הגמרא: מִנָּן – מאין לומדים את הנהגת הרשעים. ומבארת: מֵעֲפָרוֹן: דִּמְעִיקְּרָא כְּתִיב – שבתחילה כתוב, שאמר לאברהם (שם כג טו), 'אֶרֶץ אַרְבַּע מֵאֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מַה הוּא', וְלְבַסּוֹף כְּתִיב (שם כג טז), 'וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל עֶפְרוֹן, וַיִּשְׁקֹל אַבְרָהָם לְעֶפְרֹן אֶת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאָזְנֵי בְנֵי חֵת, אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף, עֹבֵר לַסֹּחֵר', שנטל מאברהם ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר, ומפרשת הגמרא ש'עובר לסוחר' היינו שבכל מקום מתקבל בשקל, והיינו, דְּלֵא שָׁקֵל מִינֵיהּ אֶלָּא קַנְטְרֵי – שלא לקח ממנו אלא שקלים גדולים, ששוקלים מאה מנה, דְּאַף על פי שכתב סתם 'שקל', מכל מקום אִיכָּא דּוּכְתָּא דְּקָרוּ לֵיהּ לִתְיקְלָא 'קַנְטִירָא' - יש מקום שהשקלים נקראים קנטרין, ושוקלים מאה מנה, ואותם דרש עפרון מאברהם אבינו.

נאמר בפסוק (שם יח ו), 'מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח סֹלֶת'. מקשה הגמרא: שלכאורה יש כאן סתירה, שמצד אחד כְּתִיב שתקח 'קֶמַח', וּכְתִיב מיד אחריו, שתקח 'סֹלֶת', שהוא טוב יותר מהקמח.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מִכָּאן שֶׁהָאִשָּׁה צָרָה עֵינָיהָ בָּאוֹרְחִים יוֹתֵר מִן הָאִישׁ, שרה אמרה שתביא קמח, ואברהם אמר לה שתביא סלת.

שואלת הגמרא: בתחילה כְּתִיב (שם), שאמר לה 'לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת', ולבסוף כְּתִיב (שם יח ח), 'וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחָלָב, וּבֶן הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה, וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם', וְאִילּוּ לֶחֶם שאמר להכין, לֹא אֲרֵיתִי לְקַמֵּיהוּ – לא הביא לפניהם.

מתרצת הגמרא: אָמַר אֶפְרַיִם מִקְשָׁאָה תַּלְמִידוֹ שֶׁל רַבִּי מֵאִיר, מִשְּׁמֵיהּ [–משמו] דְּרַבִּי מֵאִיר, אַבְרָהָם אָבִינוּ אוֹכֵל חוּלִּין בְּטַהֲרָה הָיָה - היה מקפיד שמאכלו החולין יהיה טהור בקדשים, וְשָׂרָה אִמֵּנוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם פֵּירְסָה [–ראתה דם] נִדָּה, ונטמאה העיסה, ולכן לא הגיש להם לחם.

נאמר בפסוק (שם יח ט), 'וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ, וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֹהֶל', ששאלו את אברהם היכן שרה, וענה להם שהיא באוהל, והטעם שנכתב בתורה, לְהוֹדִיעַ שֶׁשָּׂרָה אִמֵּנוּ צְנוּעָה הָיְתָה, ולא יצאה מהאוהל להיראות לפני המלאכים.

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, וְאִיתֵּימָא – ויש אומרים שאמר בשם רַבִּי יִצְחָק, יוֹדְעִים הָיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שֶׁשָּׂרָה אִמֵּנוּ בָּאֹהֶל הָיְתָה, אֶלָּא מַאי – מדוע שאלו איה שרה וענה שהיא 'בָּאֹהֶל'. כְּדֵי לְחַבְּבָהּ עַל בַּעְלָהּ, שצנועה היא מיתר חברותיה, ואינה נראית לאורחים.

רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא אָמַר, שהטעם ששאלו איה שרה, כְּדֵי לְשַׁגֵּר [–לשלוח] לָהּ כּוֹס יַיִן שֶׁל בְּרָכָה – שבירכו עליו ברכת המזון.

תָּנֵי [–שנינו ברייתא] מְשׁוּם רַבִּי יוֹסֵי, לָמָּה נְקוּד – למה יש נקודות בספר התורה עַל אוֹתִיּוֹת 'אֵיוֹ' שֶׁבְּתִיבַת 'אֵלָיו', ורק על הלמ"ד אין נקודה, ומשמעות האותיות הנקודות היא, היכן שרה. כדי לעקור את התיבה ממשמעותה, ולומר שבאה לדרשה, שלא היו צריכים לשאול איה שרה, וּלְיַמְּדָה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁיִּשְׁאַל אָדָם בְּשלום אשת בעל אַכְסַנְיָא שֶׁלּוֹ.

שואלת הגמרא: וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל, אֵין שׁוֹאֲלִין בְּשָׁלוֹם אִשָּׁה כְּלָל. ומתרצת: עַל יְדֵי כַּעֲלָהּ שַׁאנִי – שונה הדבר כששואל את בעלה לשלומה, שזה מותר.

נאמר בפסוק (שם יח יב), ששרה אמרה, 'אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה לִּי עֶדְנָה', אָמַר רַב חִסְדָּא, הביאור של הפסוק הוא, שאַחַר שֶׁנִּתְבַּלָּה הַבָּשָׂר וְרַבּוּ הַקְּמָטִין בעור, שוב נִתְעַדֵּן הַבָּשָׂר וְנִתְפַּשְּׁטוּ הַקְּמָטִין, וְחָזַר הַיּוֹפִי לְמְקוֹמוֹ.

הגמרא שואלת שהפסוקים נראים כלא מתאימים: כְּתִיב (שם) שאמרה 'וַאדֹנִי זָקֵן', וּכְתִיב (שם יח יג) שהקב"ה אמר לאברהם, ששרה אמרה 'וַאֲנִי זָקַנְתִּי, דְּלֵא מוֹתִיב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כִּדְקָאָמְרָה אִיהִי – ולא אמר הקב"ה כפי ששרה אמרה.

עונה הגמרא: תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁאֲפִילּוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שִׁנָּה בּוֹ לומר לא כדברי שרה מחמתו, שֶׁנֶּאֱמַר (שם יח יב), 'וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ וגו', אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה לִּי עֶדְנָה, וַאדֹנִי זָקֵן', ויש בזה בזיון לאברהם, וּכְתִיב שהקב"ה אמר לאברהם (שם יח יג), 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָהָם וגו' לָמָּה זֶּה צָחֲקָה שָׂרָה לֵאמֹר, הַאַף אֲמְנָם אֵלֵד, וַאֲנִי זָקַנְתִּי', ולא אמר לו שאמרה 'ואדני זקן', מפני השלום.

הגמרא דורשת מענין לידתו של יצחק: נאמר בפסוק (שם כא ז), 'וַתֹּאמֶר, מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה, כִּי יָלַדְתִּי בֵן לִזְקֻנָיו', שואלת הגמרא: מדוע כתוב 'הֵינִיקה בנים' לשון רבים, כַּמָּה בָנִים הֵנִיקָה שָׂרָה, והרי נולד לה רק יצחק.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי לֵוִי, אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁגָּמַל [–הפריש] אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק בְּנוֹ מלינוק, עָשָׂה סְעוּדָה גְּדוֹלָה, הָיוּ כָּל אוּמּוֹת הָעוֹלָם מְרַנְּנִים [–מלעיזים] וְאוֹמְרִים, רְאִיתֶם זָקֵן וּזְקֵנָה – אברהם ושרה, שֶׁהֵבִיאוּ אַסּוּפִי מִן הַשּׁוּק [–ילד שמוטל לבד בשוק, ואין ידוע מי הם אביו ואמו, והמוצאו אוספו אל ביתו], וְאוֹמְרִים עליו בָּנֵינוּ הוּא, וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁעוֹשִׂין מִשְׁתֶּה גָּדוֹל כדי לְהַעֲמִיד [–לקיים] דִּבְרֵיהֶם. מַה עָשָׂה אַבְרָהָם אָבִינוּ כדי להפריך את דבריהם, הָלַךְ וְזִימֵּן את כָּל גְּדוֹלֵי הַדּוֹר למשתה, וְשָׂרָה אִמֵּנוּ זִימְּנָה למשתה אֶת נְשׁוֹתֵיהֶם, וְכָל אַחַת וְאַחַת הֵבִיאָה את בְּנָהּ עִמָּהּ, וּמֵנִיקָתָהּ לֹא הֵבִיאָה, וְנַעֲשָׂה גֵּס בְּשָׂרָה אִמֵּנוּ, וְנִפְתְּחוּ דַדֶּיהָ כִּשְׁנֵי מַעְיְנוֹת, וְהֵנִיקָה אֶת כּוּלָּן.

אך וַעֲדַיִן הָיוּ מְרַנְּנִים וְאוֹמְרִים, אִם אמנם שָׂרָה הֲרַת תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד, אך אין זה ראיה שאַבְרָהָם שהוא בֶּן מֵאָה שָׁנָה יוֹלִיד, ואולי הוא בנה של שרה ולא של אברהם. מִיָּד נֶהֱפַךְ קְלַסְתֵּר פָּנִים שֶׁל יִצְחָק, וְנִדְמֶה [–ונעשה דומה] לְאַבְרָהָם, פָּתְחוּ כּוּלָּם וְאָמְרוּ (שם כה יט), 'אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק'.

הגמרא מוסיפה מה קרה כשיצחק נעשה דומה לאברהם: עַד אַבְרָהָם, לֹא הָיָה זְקֵנָה, לא היה שינוי במראה הזקן מהצעיר, וכיון שיצחק נעשה דומה לאברהם, מַאן דְּהַוָה בָעֵי לְמִשְׁתָּעֵי בַּהֲדֵי אַבְרָהָם, מִשְׁתָּעֵי בַּהֲדֵי יִצְחָק – מי שרצה לדבר עם אברהם, דיבר עם יצחק, וכן בַּהֲדֵי יִצְחָק מִשְׁתָּעֵי בַּהֲדֵי אַבְרָהָם – מי שרצה לדבר עם יצחק, דיבר עם אברהם, כיון שלא יכלו להבחין ביניהם. אָתָא [–בא] אַבְרָהָם, בָּעָא רַחֲמֵי וְהַוָה זְקֵנָה – ביקש רחמים בתפילתו ונעשה שינוי במראה הזקן מהצעיר, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כד א), 'וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים'.

אגב שהתבאר תפילתו של אברהם על זקנה, מביאה הגמרא תפילת יעקב על חולי קודם מיתה: עַד יַעֲקֹב, לֹא הָוָה חוּלְשָׁא – לא היו חולים קודם מיתה, אָתָא [–בא] יַעֲקֹב, בָּעָא רַחֲמֵי, וְהַוָה חוּלְשָׁא – ביקש רחמים בתפילתו, ונעשה שיהיו חולים לפני המיתה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם מח א), 'וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חֹלֶה'.

ומביאה הגמרא שגם מאלישע נעשה שינוי בסדר הבריאה: עַד דְּאָתָא אֱלִישָׁע, לֹא הָוָה דְּחָלִישׁ וְאִתְּפַח – עד שהגיע אלישע, לא היה אדם שהתרפא ממחלתו, אָתָא [–בא] אֱלִישָׁע, בָּעָא רַחֲמֵי וְאִתְּפַח – ביקש רחמים בתפילתו, והבריא ממחלתו, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב' יג יד), 'וֶאֱלִישָׁע חָלָה אֶת חָלְיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ', מִכְּלָל דְּחָלָה חֲלִי אַחֲרִיתִי – מובן מכך, שחלה עוד מחלה אחרת שלא מת בה.

הגמרא מבארת מחמת מה חלה אלישע: תָּנוּ רַבָּנַן, שְׁלֹשָׁה חֲלָאִין חָלָה אֱלִישָׁע, אֶחָד כְּשֶׁרָחֲפוּ לְגֵיחֲזִי בִּשְׁתֵּי יָדָיו, שלא רצה לקבלו כשרצה לחזור בתשובה, וְאֶחָד כְּשֶׁגֵּרָה דּוּבִּין בְּתִינוֹקוֹת, שיצאו לגדפו, וְאֶחָד חוליו האחרון שֶׁמֵּת בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם), 'וֶאֱלִישָׁע חָלָה אֶת חָלְיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ', 'חלה' – אחד, 'את חליו' – שני, 'אשר ימות בו' – שלישי:

רש"י

קַנְטָרִי. מִשְׁקָל גָּדוֹל שִׁקּוֹרִין צנטינ"ר מֵאָה מָנֶה: **עוֹבֵר לְסוֹחֵר.** מְלַמֵּד שֶׁבְּכָל מָקוֹם הָיָה מִתְקַבֵּל בְּשֶׁקֶל וְאִיבָּא דּוּכְתָּא דִּקְרוּ לְקַנְטִיר תִּיקְלָא: **סוֹלֶת.** עֲדִיף מִקַּמְּוּ: **מִכָּאן שֶׁהָאִשָּׁה עִינְיָהּ צָרָה בְּאוֹרְחִין.** הִיא אֲמָרָה קָמַח וְהוּא סוֹלֶת: **פֵּירְסָה נִדָּה.** חָזַר לְהִיוֹת לָהּ אוֹרַח בְּנָשִׁים: **כְּדֵי לְחַבְּבָהּ עַל בַּעְלָהּ.** לְהוֹדִיעוֹ שֶׁהִיא צְנוּעָה מִשֶּׁאֵר חֲבֵרוֹתֶיהָ שֶׁאֵינָהּ נִרְאֵית וְצָרִיךְ לִישָׁאֵל אַחֲרֶיהָ: **עַל אִיו שֶׁבְּאֵלִיָּו** (נָקוּד. איו שֶׁלּוֹ נָקוּד וְהַלָּמֶ"ד אֵינָהּ נְקוּדָה: **לִיחַדְּהָ תּוֹרָה וְכוּ'.** וְהַיְינוּ נְקוּדֹת אִיו דְּלֵא הָיוּ צְרִיכִין לִישָׁאֵל דִּיוֹדְעִין הָיוּ שֶׁהִיא בְּאֹהֶל דָּכָל נְקוּדָה עוֹקֶרֶת הַתֵּיבָה שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא לְדַרְשָׁה וּדְרוֹשׁ מִינָּהּ דֶּרֶךְ אֶרֶץ: **בְּאַכְסַנְיָא.** אִשָּׁה אוֹשַׁפִּיזְקָא: **עַל יְדֵי בַּעְלָהּ.** לֹא שֶׁיִּשְׁאַל לָהּ לְשָׁלוֹם אֶלָּא לְבַעְלָהּ יִשְׁאַל מַה שְׁלוֹם הַגִּבֶרֶת: **קְמָטִין.** פרוצנ"ש: **הִיא אָמְרָה וְאַדּוֹנִי זָקֵן.** אָמַר לוֹ הַקב"ה שֶׁהִיא אֹמְרָה וְאֲנִי זְקֵנְתִּי: **אֲסוּפִי.** יֶלֶד מִן הַשּׁוּק וְלֹא נוֹדַע שֶׁל מִי וְהִמּוֹצְאוֹ אוֹסְפוֹ אֶל הַבַּיִת: **בָּעָא רַחֲמֵי.** כְּדֵי שֶׁיִּכּירוּ בֵּינוֹ וּבֵין בְּנוֹ: **בָּעָא רַחֲמֵי וְהָוָה חוּלְשָׁא.** שֶׁיְּחֻלָּה אָדָם לְפָנַי מוֹתוֹ וּרְצוּדָה לְבִיתוֹ: **וְאִתְּפַח.** וְנִתְרַפֵּא: **חָלְיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ.** מִכְּלַל דְּחָלָה עוֹד שֶׁלֹּא מֵת בּוֹ: **כִּי מוֹרְדִיָּא דְּלִבְרוֹת.** שֵׁם הַנָּהָר מוֹרְדִיָּא עֵץ שֹׁרֶשׁ הַחוֹבֵל מְנַהֵיג בּוֹ הַסְּפִינָה לְרַחֲקָהּ מִן הָאֲבָנִים וּמִן הַמִּכְשׁוֹלִים וּבְלַעַ"ז גוּבִירְנִיי"ל: **וְאָמַר** לוֹ **בַּעַל הַבַּיִת.** הֲרֵי שֹׁכְרָךְ עָלֵי כְּאֶחָד מִפּוֹעֲלֵי הָעִיר: **מִשַּׁמָּנִין בֵּינֵיהֶן.** לֹא בְּפָחוֹת וְלֹא בְּיוֹתֵר אֶלָּא כְּמִנְהַג הַמְּדִינָ' בֵּינוֹנִית: **מתני' וְאִלּוּ.** פּוֹעֲלִין: **אוֹכְלִין.** מִמָּה שֶׁעוֹסְקִין בּוֹ: **גְּמַר מְלָאכָה.** כְּשֶׁתּוֹלְשִׁין אוֹתוֹ: **עַד שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ.** לְמַעֲשֵׂר וְאִם בַּר חַלָּה הוּא עַד שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְחַלֵּה וְשֶׁעִמְעָא דְּכוּלָּה מַתְנִי' מְפָרֵשׁ בְּגְמ' מִקְּרָאֵי:

תוספות

לָמָּה נָקוּד עַל אִיו שֶׁבְּאֵלִיָּו. בְּבְרֵאשִׁית רַבָּה אי"ו נָקוּד לָמֶ"ד אֵינוֹ נָקוּד א"ר שִׁמְעוֹן כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא כְּתֹב רָבָה עַל הַנִּקּוּדָה אַתָּה דּוֹרֵשׁ אֶת הַכְּתָב וְכָאן שֶׁהַנִּקּוּדָה רַבָּה אַתָּה דּוֹרֵשׁ אֶת הַנִּקּוּדָה אִיו אַבְרָהָם אָמַר רַבִּי עֻזִּרְיָה כֹּשֶׁם שֶׁאָמְרוּ לוֹ לְאַבְרָהָם אַיֵּה שָׂרָה כָּךְ אָמְרוּ לְשָׂרָה אִיו אַבְרָהָם וה"נ הֲוֵי פִּי' דִּפְרִישׁ דְּמִשּׁוּם הָכִי נְקוּד דְּעַל חִנָּם שֶׁאָלוּ לוֹ קֻשָּׁה דְּהָיְתָה לוֹ לִנְקֹד עַל אֵיֵּה שָׂרָה דְּהִיא עִיקַּר הַשְּׁאֵלָה שֶׁשָּׁאֲלוּ עֲלֶיהָ:

עַל יְדֵי בַּעְלָהּ. הַיְינוּ דַּוְקָא לְשָׁאוֹל אֵיֵּה פְּלוֹנִית אֲבָל לְשָׁאוֹל בִּשְׁלוֹמָהּ אֲפִילּוּ ע"י בַּעְלָהּ אָסוּר כִּדְאַמְרִי' בְּפ' עֲשָׂרָה יוּחְסִין (קדושין דף ע: ושם ד"ה אין ע"ש צ"ע קצת): **פַּת** קִטְנִית תְּנַן. הָא פְּשִׁיטָא דְּר' יוֹחָנָן אָמַר לִבְנוֹ פַּת וְקִטְנִית וְלֹא פַּת של קִטְנִית אֶלָּא הָכִי מִיבָּעְיָא לֵיהּ פַּת קִטְנִית תְּנַן וְאִם"ה מַשְׁמַע שֶׁפִּיר פַּת הַנֶּאֱכֶלֶת עִם הַקִּטְנִית וְלֹא מַשְׁמַע פַּת שֶׁל קִטְנִית וְטַעְמָא מִשּׁוּם דְּאִין רְגִילִין לַעֲשׂוֹת פַּת שֶׁל קִטְנִית וְנִ"מ לְאָדָם שֶׁאָמַר לִיתֵּן לִפּוֹעֲלָיו פַּת קִטְנִית שֶׁצָּרִיךְ לִיתֵּן לָהֶם פַּת וְקִטְנִית אוֹ דִּלְמָא פַּת וְקִטְנִית תְּנַן אֲבָל אִם אָמַר לוֹ פַּת קִטְנִית בְּלֹא ו' הָוֵי מַשְׁמַע פַּת שֶׁל קִטְנִית: **וְאִלּוּ** אוֹכְלִין מִן הַתּוֹרָה. מִשּׁוּם דְּאִיתֵּרֵי מִעִיקָּרָא בְּפוֹעֲלִים שֶׁאוֹכְלִים ע"י שֶׁפִּסְקוּ לָהֶם מְזוֹנוֹת אוֹ ע"י מִנְהַג הַמְּדִינָה לְהָכִי נָקֵט וְאִלּוּ אוֹכְלִין מִן הַתּוֹרָה בְּלֹא פֶּסֶק וּבְלֹא מִנְהָג:

בִּמְחוּבָּר בִּשְׁעַת גְּמַר מְלָאכָה. פי' שֶׁאֵין צְרִיכִין עוֹד לְקַרְקַע כְּגוֹן הַקּוֹצֵר וְהַבּוֹצֵר יָצָא הַמְּנַכֵּשׁ וְהָעוֹדֵר וּמַפִּיק לֵיהּ בְּגְמָרָא מוֹרֵאל בְּלֵיךְ לֹא תִּתֵּן בִּזְמַן שֶׁאַתָּה נוֹתֵן לְכֵלָיו שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת וּבְתָלוּשׁ קוֹדֶם גְּמַר מְלָאכָה הַיְינוּ גְּמַר מְלָאכָה לְמַעֲשֵׂר וּבְגְמָרָא מַפִּיק לֵיהּ מִדַּיֵּשׁ:

אימא

1 וַיִּפְצַר בָּם מְאֹד א"ר אֶלְעָזָר מִכָּאן שֶׁמְּסָרְבִין לְקָטָן
2 וְאֵין מְסָרְבִין לְגָדוֹל כְּתִיב וַיֶּאֱחָזֶה פַּת לֶחֶם וּכְתִיב
3 וְאֶל הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר מִכָּאן
4 שֶׁצַּדִּיקִים אוֹמְרִים מְעַט וְעוֹשִׂים הַרְבֵּה רְשָׁעִים
5 אוֹמְרִים הַרְבֵּה וַאֲפִילּוּ מְעַט אֵינָם עוֹשִׂים מְנָלָן
6 מֵעֶפְרוֹן מֵעֵיקָּרָא כְּתִיב אֶרֶץ אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף
7 וּלְבַסּוֹף כְּתִיב וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקֹל
8 אַבְרָהָם לְעֶפְרוֹן אֶת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאָזְנֵי בְנֵי חֵת
9 אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עוֹבֵר לַסּוֹחֵר דְּלֹא שָׁקַל
10 מִינֵּיהּ אֶלָּא קַנְטָרֵי דְּאִיבָּא דּוּכְתָּא דְּקָרֵי לֵיהּ לִתְקָלָא
11 קַנְטֵירָא כְּתִיב קֶמַח וּכְתִיב סֹלֶת א"ר יִצְחָק מִכָּאן
12 שֶׁהָאִשָּׁה צָרָה עֵינֶיהָ בָּאוֹרְחִים יוֹתֵר מִן הָאִישׁ כְּתִיב
13 לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת וּכְתִיב וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחָלָב וּבֶן הַבָּקָר
14 וְאֵילוּ לֶחֶם לֹא אַיְתֵי לְקַמֵּיהוּ אָמַר אֲפָרִים מִקְשָׁאָה
15 תַּלְמִידוֹ שֶׁל רַבִּי מֵאִיר מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר אַבְרָהָם
16 אָבִינוּ אוֹכֵל חוּלִין בְּטָהֳרָה הָיָה וְשָׂרָה אִמֵּנוּ אוֹתוֹ
17 הַיּוֹם פֵּירְסָה נִדָּה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ
18 וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֹהֶל לְהוֹדִיעַ שֶׁשָּׂרָה אִמֵּנוּ צְנוּעָה הָיְתָה
19 אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב וְאִיתֵּימָא רַבִּי יִצְחָק יוֹדְעִים
20 הָיוּ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת שֶׁשָּׂרָה אִמֵּנוּ בָּאֹהֶל הָיְתָה אֶלָּא

21 מַאי בָּאֹהֶל כְּדֵי לְחַבְּבָהּ עַל בַּעְלָהּ רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא אָמַר כְּדֵי לְשַׁגֵּר לָהּ כּוֹס שֶׁל בְּרָכָה תָּנֵי מִשּׁוּם רַבִּי יוֹסֵי לָמָּה נָקוּד עַל
22 אִיו שֶׁבְּאֵלָיו לִיחַדָּה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ שֶׁיִּשְׁאַל אָדָם בְּאַכְסַנְיָא שֶׁלּוֹ וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל אֵין שׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹם אִשָּׁה כְּלָל עַל יְדֵי בַּעְלָהּ
23 שֶׁאֲנִי אַחֲרֵי בְּלוֹתִי הָיְתָה לִי עֶדְנָה אָמַר רַב חִסְדָּא אַחַר שֶׁנִּתְבַּלָּה הַבָּשָׂר וְרִבּוּ הַקְּמָטִין נִתְעַדֵּן הַבָּשָׂר וְנִתְפַּשְּׁטוּ הַקְּמָטִין וְחָזַר הֵיוֹפִי
24 לְמִקְוֹמוֹ כְּתִיב וַאדוֹנִי זָקֵן וּכְתִיב וַאֲנִי זָקַנְתִּי דְּלֹא מוֹתִיב הַקב"ה כִּדְקַאֲמַרְהָ אִיהִי תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל גָּדוֹל שָׁלוֹם שֶׁאֲפִי' הַקב"ה
25 שִׁנָּה בּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ וְגוֹ' וַאדוֹנִי זָקֵן וּכְתִיב וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָהָם וְגוֹ' וַאֲנִי זָקַנְתִּי וַתֹּאמֶר מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם הֵנִיקָה
26 בָּנִים שָׂרָה כַּמָּה בָּנִים הֵנִיקָה שָׂרָה אָמַר רַבִּי לֵוִי אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁגָּמַל אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק בְּנוֹ עָשָׂה סְעוּדָה גְּדוֹלָה הָיוּ כָּל אוּמּוֹת
27 הָעוֹלָם מְרַנְּנִים וְאוֹמְרִים רְאִיתֶם זָקֵן שֶׁהֵבִיאוּ אֲסוּפִי מִן הַשּׁוּק וְאוֹמְרִים בְּנֵינוּ הוּא וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁעוֹשִׂין מִשְׁתֶּה גָּדוֹל לְהַעֲמִיד
28 דְּבָרֵיהֶם מֶה עָשָׂה אַבְרָהָם אָבִינוּ הָלַךְ וְזִימֵּן כָּל גְּדוֹלֵי הַדּוֹר וְשָׂרָה אִמֵּנוּ זִימְּנָה אֶת נְשׁוֹתֵיהֶם וְכָל אַחַת וְאַחַת הֵבִיאָה בְּנָהּ עִמָּהּ
29 וּמֵנִיקָתָהּ לֹא הֵבִיאָה וְנַעֲשָׂה גַּם בְּשָׂרָה אִמֵּנוּ וְנִפְתְּחוּ דַּדֶּיהָ כִּשְׁנֵי מַעְיָנוֹת וְהֵנִיקָה אֶת כּוּלָּן וַעֲדַיִין הָיוּ מְרַנְּנִים וְאוֹמְרִים אִם שָׂרָה
30 הֲבַת תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד אַבְרָהָם בֶּן מֵאָה שָׁנָה יוֹלִיד מִיָּד נֶהְפַּךְ קְלַסְתֵּר פָּנִים שֶׁל יִצְחָק וְנִדְמָה לְאַבְרָהָם פָּתְחוּ כּוּלָּם וְאָמְרוּ אַבְרָהָם
31 הוֹלִיד אֶת יִצְחָק עַד אַבְרָהָם לֹא הָיָה זְקֵנָה מַאן דַּהֲוָה בְּעֵי לְמִשְׁתְּעֵי בַּהֲדֵי אַבְרָהָם מִשְׁתְּעֵי בַּהֲדֵי יִצְחָק מִשְׁתְּעֵי בַּהֲדֵי
32 אַבְרָהָם אָתָא אַבְרָהָם בָּעָא רַחֲמֵי וַהֲוָה זְקֵנָה מַאן דַּהֲוָה בְּעֵי לְמִשְׁתְּעֵי בַּהֲדֵי אַבְרָהָם זָקֵן בָּא בְּיָמִים עַד יַעֲקֹב לֹא הֲוָה חוּלְשָׁא אָתָא יַעֲקֹב בָּעָא רַחֲמֵי
33 וַהֲוָה חוּלְשָׁא שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חוֹלֶה עַד דְּאָתָא אֱלִישָׁע לֹא הֲוָה דְּחָלִישׁ וְאִתְּפַח אָתָא אֱלִישָׁע בָּעָא רַחֲמֵי וְאִתְּפַח
34 שֶׁנֶּאֱמַר וֶאֱלִישָׁע חָלָה אֶת חָלְיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ מִכְּלַל דְּחָלָה חֲלִי אַחֲרִיתִי תָּנוּ רַבָּנָן שְׁלֹשָׁה חֲלָאִין חָלָה אֱלִישָׁע אֶחָד שֶׁדָּחֲפוֹ לְגֵיחֲזִי
35 בִּשְׁתֵּי יָדָיו וְאֶחָד שֶׁגִּירָה דּוּבִּין בַּתִּינוֹקוֹת וְאֶחָד שֶׁמֵּת בּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וֶאֱלִישָׁע חָלָה אֶת חָלְיוֹ אֲשֶׁר יָמוּת בּוֹ: אֶלָּא עַד שֶׁלֹּא יַתְחִילוּ
36 בְּמְלָאכָה צֵא וֶאֱמוֹר לָהֶם עַל מְנָת שֶׁאֵין לָכֶם עֲלֵי אֶלָּא פַּת וְקִטְנִית כּו': אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא פַּת קִטְנִית
37 תְּנַן אוֹ פַּת וְקִטְנִית תְּנַן אָמַר לֵיהּ הָאֱלֹהִים צְרִיכָה יו"ו כִּי מוֹרְדְיָא דְּלִבְרוֹת: רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר אֵינוֹ צָרִיךְ הַכֹּל כְּמִנְהַג
38 הַמְּדִינָה: הַכֹּל לְאַתְוֵיי מַאי לַאֲתוּיֵי הָא דְּתָנֵן הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל וְאָמַר לוֹ כְּאֶחָד וְכִשְׁנַיִם מִבְּנֵי הָעִיר נוֹתֵן לוֹ כְּפָחוֹת שֶׁבַּשְּׁכִירוּת
39 דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ וַחֲכָמִים אוֹמְרִים מִשַּׁמָּנִין בֵּינֵיהֶם: **מתני'** וְאִלּוּ אוֹכְלִין מִן הַתּוֹרָה הָעוֹשֶׂה בִּמְחוּבָּר לַקַּרְקַע בִּשְׁעַת גְּמַר מְלָאכָה
40 וּבְתָלוּשׁ מִן הַקַּרְקַע עַד שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ וּבְדָבָר שֶׁגִּידּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ וְאִלּוּ שֶׁאֵין אוֹכְלִים הָעוֹשֶׂה בִּמְחוּבָּר לַקַּרְקַע

המעלה של תפילה אפילו לגבי תורה, שפועלת "לשנות הנבראים מכמות שהם שיתרפא החולה וירד הגשם משמים לארץ ויולידה ויצמיחה".

משיחת אור לי"ט כסלו, ה'תשכ"ז

תוספות

אימא דבר חרמש אכול דלאו בר חרמש. כגון אילנות לא תיכול ואם תאמר ואמאי לא
נילף מחרמש והא ליכא שום פירכא וי"ל דלהכי לא ילפינן מחרמש משום דהוו
שני כתובים הבאים כאחד דאמאי איצטריך קרא למכתב כי תבא בכרם רעך לילף מחרמש
אלא ודאי שני כתובים הבאים כאחד נינהו ואין מלמדין וכי דריש מקמה כל בעלי קמה על
ברחך איצטריך כרם להלכותיו כדקאמרינן בסמוך:

אמר רבא להלכותיו דתניא רבי. תימה דמכל
מקום למה נכתב כרם דהוה ליה למכתב כי תבא
בשל רעך דהא קמה קמה דכתיב ב' פעמים
דרשינן תרוויהו חד לרבות כל בעלי קמה וחד
לאדם בתלוש והיינו משום דלא הוה ליה למכתב
בקמת רעך אלא בשל רעך ושמא איצטריך ליה
לשום דרשא:

אלא למ"ד גזל בותי מותר רבי. פי' בקונטרס
דפלוגתייהו בהגוזל ומאביל (ב"ק דף קיג.)
וקשיא דהתם אפילו מאן דשרי לא שרי אלא
הפקעת הלוואתו אבל גזילה ממש מודו דולי
עלמא דאסור אלא אור"י דפלוגתייהו לקמן
בהמקבל (דף קיא: ושם) דאיכא דשרי גזלתו ממש
וא"ת למאן דאמר גזל בותי מותר מאי עביד ליה
לקרא דוחשב עם קונדהו דדרשינן בהגוזל בתרא
(ב"ק דף קיג:) ידקדק עם קונדהו שלא יגלום עליו
ולא יבא עליו בעקיפין ודרש מהתם דגזל הבותי
אסור ולימא למימר דס"ל דקרא איירי כשיגדם
תקיפה על עצמם דאם כן היכי קאמר קרא דיצא
ביובל איך יצא ביובל והלא הבותי לא ינתנו
לצאת ויש לומר דהיכא דאיכא חילול השם
מודה דאסור שהבותי בטח עליו ונותן לו כל
שכרו והוה חילול השם אם היה יוצא בחזקה
קודם היובל:

רעך ולא של הקדש. דס"ד כי היכי דשרי
רחמנא איסור גזל שאוכל משל חבירו
הכי נמי הוה אמינא דשרי בשל הקדש תימה
דתניא בפ' ולד חטאת (מעילה דף יג.) הפועלים
לא יאכלו גרוגרות הקדש וכן פרה לא תאכל
כרשיני הקדש ומפיק לה בגמרא מדכתיב לא
תחסום שור בדישו דישו שלך ולא דישו של
מלאכה דמעשר ליף ליה דה"נ לענין גמר
מלאכה ואף אפועלים ליף ליה דה"נ לענין גמר
וא"כ רעך למה לי למעוטי הקדש ועוד למאי
איצטריך רעך ג' פעמים חד בכרם ושנים בקמה
דחד למעוטי הקדש וחד דריש ליה לקמן (דף
פח:) לשור במחובר ושלישי למאי אתא ולמאן
דדרש לשור במחובר מקרא אחרינא גם השני
איתר ושמא לשום דרשא איצטריך ליה:

שבעך ולא אכילה גסה. אי לאו דכתיב שבעך
הוה ממעטינן מואכלת אכילה גסה
דאכילה גסה לא שמה אכילה ולא הוה דרשינן
ואכלת ולא מוצץ דשתיה בכלל אכילה אבל
השתא דכתיב שבעך ולא אכילה גסה איתר
ואכלת למדרש מינה ולא מוצץ:
עד

בשעה שאינו גמר מלאכה. כגון המנכש בבצלים: מאחר שנגמרה מלאכתן. כגון נתפרסו
עגוליו דמתניתין: ובדבר שאין גידולו מן הארץ. כגון החולב בהמוחות והמגבן: **גמ' מנא**
הני מילי. דפועל אוכל במחובר: כי תבא ואכלת. לקמן דריש ליה בפועל וסיפיה
דקרא ואל כליך לא תתן משמע אלא לכליו של בעל הבית תתן אלמא בשעת גמר
מלאכת חיובן קאי: כי תבא בקמת רעך. וגו'
וחרמש לא תניף אלמא בשעת חרמש קאי:
אתיא קמה קמה. והמקשה אומר גזירה שוה זו
בדי להקשות ולומר אימא דלא אישתעי קרא
אלא בחייבת בחלה כגון קמת מין דגן אבל
בקמת קטנית לא: מהחל חרמש בקמה. הוא
עומר הקרב בפסח שהוא בא מן השעורין
שחייבין בחלה: צד מזבח. יין לנסכים וסולת
למנחות: ואתי נמי זית. בהאי דינא דאית בה צד
מזבח והוא שמן למנחות אבל שאר מיני אילנות
וזרעים לא: וזית במה הצד אתי. בתמיה וכי
מדרשא בעי למילפיה הא בכלל קרם הוא:
בשעת חרמש. שהוא גמר מלאכה: מאל כליך.
כדמפרש לה לעיל ולקמן קדרישי לה הכי: תינח
דבר חרמש הוא. כגון קטנית: דלאו בר חרמש.
כגון המוסק בזיתים והגודר בתמרים: בעלי קמה.
העומדים בקומה בארץ והכל בכלל: והא אמרת
קמה דמיחייבא בחלה הוא. כלומר והא כבר
אותביניא דאיכא למילף בג"ש דבקמה בת חלה
קאי: הני מילי. דאיכא למיפרך ההיא פרכא:
מקמי דדרשינן חרמש. לרבות קטנית: השתא.
דדרשינן חרמש ליתא לג"ש ואיתרבי קמה
לרבות כל בעלי קמה: כרם רעך. ואל כליך לא
תתן אבל כרם נכרי תתן: הניחא וכו'. פלוגתא
בהגוזל ומאביל (ב"ק דף קיג.): ולא של הקדש.
אסור לאכול: ולא מוצץ. היין וזורק הדרצנים:
ולא ענבים ודבר אחר. לטבול ענבים במלח
למתקן שיאכל הרבה: כנפשך. כאילו הן שלך:
מה נפשך אוכל ופטור מן המעשר. דהא לא
נגמרה מלאכתו למעשר דתנן (מעשרות פ"א מ"ז)
יין משירד לבור: אף פועל אוכל ופטור. ולא
אמרינן הואיל דבאגריה אכיל על כרחו של בעל
הבית הוה ליה כמקח ומקח קובעת למעשר אף
דבר שלא נגמרה מלאכתו כיון דזבניה אחשביה:
אין המבל מתחייב. אפילו מירחו בכרי בשדה:
פני

בשעה שאינו גמר מלאכה ובתלוש מן הקרקע מאחר שנגמרה מלאכתו ובדבר שאין גידולו מן הארץ: **גמ' מנא** הני מילי דכתיב כי תבא בכרם רעך ואכלת אשכחן כרם כל מילי מנא לן גמרינן מכרם מה כרם מיוחד דבר שגידולי קרקע ובשעת גמר מלאכה פועל אוכל בו אף כל דבר שגידולי קרקע בשעת גמר מלאכה פועל אוכל בו מה לכרם שכן שכן חייב בעולות גמרינן מקמה קמה גופה מנא לן דכתיב כי תבא בקמת רעך וקטפת מלילות בידך מה לקמה שכן חייבת בחלה וממאי דהאי קמה קמה דמיתחייבת בחלה היא דלמא כל קמה קאמר רחמנא אתיא קמה קמה כתיב הכא כי תבא בקמת רעך וכתיב הכא מה התם מהחל חרמש בקמה מה התם קמה דמיחייבא בחלה אף הכא נמי קמה דמיחייבא בחלה איכא למיפרך מה לקמה שכן חייבת בחלה כרם יוכיח מה לכרם שכן חייב בעולות קמה תוכיח וחזר הדין לא ראי זה כראי זה הצד השוה שבהן שכן יש בהן צד מזבח ואתא נמי זית דאית ביה צד מזבח וזית במה הצד אתי הוא גופיה כרם איקרי דכתיב ויבער מגדיש ועד קמה ועד כרם זית אמר רב פפא כרם זית איקרי כרם סתמא לא איקרי מכל מקום קשיא אלא אמר שמואל אמר קרא והחרמש לרבות כל בעלי חרמש והאי חרמש מיבעי ליה בשעת חרמש אכול שלא בשעת חרמש לא תיכול ההוא מואל כליך לא תתן נפקא תינח דבר חרמש דלאו בר חרמש מנא לן אלא אמר ר' יצחק אמר קרא קמה לרבות כל בעלי קמה והא אמרת קמה דמיחייבא בחלה הני מילי מקמי דיניתי חרמש השתא דאתי חרמש איתרבי ליה כל דבר חרמש ואף על גב דלא מיחייב בחלה קמה למה לי לרבות כל בעלי קמה והשתא דנפקא לן מחרמש ומקמה כי תבא בכרם רעך למה לי אמר רבא להלכותיו כדתניא כי תבא נאמר כאן ביאה ונאמר להלן לא תבא עליו השמש מה להלן בפועל הכתוב מדבר אף כאן בפועל הכתוב מדבר בכרם רעך ולא בכרם כותי הניחא למ"ד גזל כותי אסור היינו דאיצטריך קרא למישרי פועל אלא למ"ד גזל כותי מותר השתא גזילה מותר פועל מיבעיא מוקים לה בכרם רעך ולא של הקדש ואכלת ולא מוצץ ענבים ולא ענבים ודבר אחר בנפשך כנפש של בעל הבית כך נפשו של פועל מה נפשך אוכל ופטור אף נפשו של פועל אוכל ופטור שבעך ולא אכילה גסה ואל כליך לא תתן בשעה שאתה נותן לכליו של בעל הבית אתה אוכל ובשעה שאי אתה נותן לכליו של בעה"ב אי אתה אוכל אמר רבי יאי אין המבל מתחייב במעשר
עד

לימוד התורה כשלעצמו הוא דבר חלקי, ובהכרח שיהיה הלימוד על מנת לעשות, וכאמור, שהדבר צריך להיות ניכר בכל רגע בכל יום, "בכל דרכיך".

משיחת אור לי"ט כסלו, ה'תשכ"ז

בְּשָׁעָה שֶׁאֵין הִיא גְּמַר מְלָאכָה, וכגון המנכש את הפירות הגרועים, וְכֵן העוסק בְּתָלוּשׁ מִן הַקַּרְקַע מֵאַחַר הזמן שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ להתחייב במעשר או בחלה, וְכֵן העוסק בְּדָבָר שֶׁאֵין גִּידּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ, כחולב פרה וכדומה, כל אלו אינם אוכלים:

גמרא

מבררת הגמרא: מְנָא הָנֵי מִילֵּי – מנין לנו שהיתר אכילה בפועל הוא כשעוסק במחובר לקרקע בעת גמר מלאכה, דִּכְתִיב (דברים כג כה) 'כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים', ומדובר בפועל העוסק בגמר מלאכת הפירות, שנאמר בסיום הפסוק 'וְאֶל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן', ומשמע שזהו זמן שנותנים את הפירות לכלי בעל הבית.

שואלת הגמרא: אַשְׁכְּחָן – מצאנו דין זה בכֶּרֶם, אך כָּל מִילֵּי מְנָא לָן – מנין למשנה שבכל גידולי קרקע הדין כן. משיבה הגמרא: גְּמַרִינָן – לומדים זאת מִכֶּרֶם, מַה כֶּרֶם מְיוּחָד שהוא דָּבָר שֶׁגִּידּוּלֵי קַרְקַע, וְנאמר בו שבְּשָׁעַת גְּמַר מְלָאכָה פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ, אַף כָּל דָּבָר שֶׁהוא גִּידּוּלֵי קַרְקַע הדין שבְּשָׁעַת גְּמַר מְלָאכָה פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ. דוחה הגמרא: מַה לְּכֶרֶם שהחמירה בו התורה על הבעלים בדבר אחר, שֶׁכֵּן חַיָּיב בְּהנחת 'עוֹלְלוֹת' – אשכולות קטנים, לעניים, ויתכן שרק בו החמירה התורה גם לעניין היתר אכילה לפועל, ומנין שאף בגידולי קרקע הפטורים מעוללות רשאי הפועל לאכול.

מביאה הגמרא לימוד אחר: גְּמַרִינָן כל גידולי קרקע מִקָּמָה – מתבואה, שפועל רשאי לאכול בה בגמר מלאכתה. מבררת הגמרא: וְקָמָה גּוּפָהּ מְנָא לָן שההיתר שבה הוא בגמר מלאכה, דִּכְתִיב (דברים כג כו) 'כִּי תָבֹא בְּקָמַת רֵעֶךָ וְקָטַפְתָּ מְלִילֹת בְּיָדֶךָ וְחֶרְמֵשׁ לֹא תָנִיף עַל קָמַת רֵעֶךָ', ומוכח שהפסוק עוסק בזמן קצירת התבואה בחרמש, שהוא גמר המלאכה במחובר.

מקשה הגמרא: מַה לְּקָמָה שהחמירה בה התורה בדבר אחר שֶׁכֵּן חַיֶּיבֶת בְּהפרשת חַלָּה, ומנין שגם בשאר גידולי קרקע שלא החמירה בהם התורה לחייבם בחלה, התירה התורה לפועל לאכול. מבררת הגמרא את הקושיא: וּמִמַּאי – ומנין דְּהַאי קָמָה שהוזכרה בתורה, 'קָמָה' דִּמְתַחַיְּיבֶת בְּחַלָּה הִיא, והיינו קמה מחמשת מיני דגן, דִּלְמָא כָּל קָמָה קָאָמַר רַחֲמָנָא שפועל אוכל בה, ואף קמת קטנית הפטורה מחלה, ויש ללמוד שאף בשאר גידולי קרקע הפטורים מחלה מותר לפועל לאכול. משיבה הגמרא: אַתְיָא בגזירה שוה 'קָמָה' 'קָמָה', כְּתִיב הָכָא 'כִּי תָבֹא בְּקָמַת רֵעֶךָ', וּכְתִיב הָתָם לגבי חג השבועות (דברים טז ט) 'שִׁבְעָה שָׁבֻעֹת תִּסְפֹּר לָךְ מֵהָחֵל חֶרְמֵשׁ בַּקָּמָה', כלומר מזמן קצירת שעורים למנחת העומר, מַה הָתָם מדובר בקָמָה דְּמִיחַיְּיבָא בְּחַלָּה, שהרי העומר בא רק משעורים, אַף הָכָא נְמִי לגבי אכילת פועלים מדובר בקָמָה דְּמִיחַיְּיבָא בְּחַלָּה, וּאִיכָּא לְמִיפְרַךְ כמו שהקשה המקשן, מַה לְּקָמָה זו שהחמירה בה התורה שֶׁכֵּן חַיֶּיבֶת בְּחַלָּה, ויתכן שרק בה הותר לפועל לאכול, ולא בשאר גידולי קרקע.

מתרצת הגמרא: כֶּרֶם יוֹכִיחַ, שאף שהוא פטור מחלה רשאי הפועל לאכול ממנו, ואם תדחה, מַה לְּכֶרֶם שֶׁכֵּן חַיָּיב בְּעוֹלְלוֹת, יש להשיב שקָמָה תּוֹכִיחַ, שפטורה מעוללות ופועל אוכל בה, וְחָזַר הַדִּין חזר הלימוד לשאר גידולי קרקע, שהרי לֹא רְאִי זֶה כִּרְאִי זֶה – אין חומרתו של כרם כחומרתה של קמה, שזה חייב בעוללות וזו חייבת בחלה, ומוכח שאין החומרא שבהם גורמת להיתר אכילת הפועל, אלא הֵצַד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן הוא הגורם לדין זה, והוא, שֶׁכֵּן שניהם דָּבָר שֶׁהוא גִּידּוּלֵי קַרְקַע, וְכיון שנאמר בהם שבְּשָׁעַת גְּמַר מְלָאכָה פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ, יש ללמוד שאַף כָּל דָּבָר שֶׁגִּידּוּלֵי קַרְקַע, בְּשָׁעַת גְּמַר מְלָאכָה פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ.

דוחה הגמרא: מַה לְּהֵצַד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶן – בכרם וקמה, שֶׁכֵּן יֵשׁ בָּהֶן צַד – אפשרות הקרבה לַמְּזֻבָּח, שכרם ראוי לניסוך יין, וקמה להביא ממנה סולת למנחות, וְאָתָא נְמִי – יש ללמוד גם זֵית, דְּאִית בֵּיהּ – שיש בו צַד מִזְבֵּחַ, שהרי מביאים ממנו שמן למנחות, אך אי אפשר ללמוד את שאר גידולי הקרקע. מבררת הגמרא את דברי המקשן: וְכי היתר אכילת הפועל בזֵית, כַּ'מָּה הֵצַד' אָתֵי – הוא נלמד, והרי הוּא גּוּפֵיהּ – זית עצמו 'כֶּרֶם' אִיקְרֵי – מכונה כרם, דִּכְתִיב (שופטים טו ה) 'וַיִּבְעֵר מִגְּדִישׁ וְעַד קָמָה וְעַד כֶּרֶם זַיִת', והוא כלול בפסוק 'כי תבוא בכרם רעך' המתיר לפועל לאכול. משיבה הגמרא: אָמַר רַב פָּפָא, 'כֶּרֶם זַיִת' אִקְרֵי, אבל 'כֶּרֶם' סְתָמָא לֹא אִקְרֵי. מסיימת הגמרא: מִכָּל מָקוֹם קַשְׁיָא, כיצד אפשר ללמוד מכרם וקמה את שאר גידולי הקרקע, שאינם ראויים למזבח.

אֶלָּא אָמַר שְׁמוּאֵל, אָמַר קְרָא (דברים כג כו) לגבי אכילת פועל 'וְחֶרְמֵשׁ לֹא תָנִיף עַל קָמַת רֵעֶךָ', ומלשון 'וְחֶרְמֵשׁ' יש לְרַבּוֹת 'כָּל בַּעֲלֵי חֲרָמִשׁ' – את כל גידולי הקרקע הנקצרים במגל.

מקשה הגמרא: וַהרי הַאי 'חֶרְמֵשׁ' מִיבְּעֵי לֵיהּ – הוא נצרך לדרשה אחרת, שרק 'בִּשְׁעַת חֶרְמֵשׁ' – בזמן הקצירה, שהוא גמר המלאכה במחובר, אֲכוֹל – רשאי הפועל לאכול, אך שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת חֶרְמֵשׁ, כגון בזמן ניכוש, לֹא תֵּיכוֹל. מתרצת הגמרא: הַהוּא – דין זה שהפועל אוכל רק בשעת קצירה, מֵהפסוק 'וְאֶל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן' נַפְקָא – הוא נלמד, שהוא אוכל רק בשעה שהוא עוסק בנתינת הפירות לכלי בעל הבית, שזהו גמר מלאכה, והפסוק 'וחרמש' מלמד שאף שאר גידולי קרקע מותרים באכילה לפועל.

מקשה הגמרא: תִּינַח – מובן הדבר שניתן ללמוד מהפסוק 'וחרמש' דברים דְּ'בַר חֶרְמֵשׁ' – שהם ראויים להקצר בחרמש, בקטניות, אבל דברים דִּלְאו בַּר חֶרְמֵשׁ, כגון זיתים ותמרים הנלקטים באופנים אחרים, מְנָא לָן שפועל אוכל בהם.

הגמרא מביאה לימוד אחר לשאר גידולים: אֶלָּא אָמַר רַבִּי יִצְחָק, אָמַר קְרָא לגבי אכילת פועל לשון 'קָמָה', לְרַבּוֹת כָּל בַּעֲלֵי קָמָה – כל העומדים בקומה בארץ, והיינו כל גידולי קרקע. מקשה הגמרא: וְהָא אָמַרְתְּ לעיל שלומדים בגזירה שוה 'קָמָה' 'קָמָה' ממנחת העומר שמדובר בקמה דְּמִיחַיְּיבָא בְּחַלָּה, ואי אפשר ללמוד מ'קמה' את כל גידולי הקרקע. מתרצת הגמרא: מה שדרשנו גזירה שוה זו, הָנֵי מִילֵּי מִקַּמֵּי דְּיָתֵי – היינו רק קודם שהובא הלימוד מ'חֶרְמֵשׁ', אך הַשְׁתָּא דְּאָתֵי חֶרְמֵשׁ, וְאִיתְרְבֵּי לֵיהּ כָּל דְּבַר חֶרְמֵשׁ, כגון קטניות, וְאַף עַל גַּב דְּלֵא מִיחַיַּיב בְּחַלָּה, אם כן 'קָמָה' לָמָּה לִי, והרי אין ממעטים תבואה שאינה חייבת בחלה, אלא ודאי בא הפסוק לְרַבּוֹת כָּל בַּעֲלֵי קָמָה, והיינו כל גידולי קרקע.

שואלת הגמרא: וְהַשְׁתָּא, דְּנַפְקָא לָן – שלמדנו דין אכילת פועל בכל גידולי קרקע מֵ'חֶרְמֵשׁ' וּמִ'קָּמָה', אם כן הפסוק (דברים כג כו) 'כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ' לָמָּה לִי. משיבה הגמרא: אָמַר רָבָא, לְלמד את הֵילְכוֹתָיו, כִּדְתַנְיָא בברייתא שדורשים כך את הפסוק, 'כִּי תָבֹא', נֶאֱמַר כָּאן לשון בִּיאָה, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (דברים כד טו) 'בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ וְלֹא תָבֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ', שזו לשון ביאה, מַה לְּהַלָּן בְּפוֹעֵל הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אַף כָּאן בְּפוֹעֵל הַכָּתוּב מְדַבֵּר. ומ'בְּכֶרֶם רֵעֶךָ' יש לדרוש שרק לגבי כרם 'רעך', של ישראל, נאמר סיום הפסוק 'וְאֶל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן', וְלֹא בְּכֶרֶם של כּוּתִי, ששם מותר ליטול לתוך כליך.

הגמרא מקשה על דרשה זו, ואחר כך תביא את המשך הברייתא. מקשה הגמרא: הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר גֵּזֶל כּוּתִי אָסוּר, הֵיינוּ דְּאִיצְטְרִיךְ קְרָא לְמִישְׁרֵי – להתיר לפוֹעֵל לתת לתוך כליו, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שגֵּזֶל כּוּתִי מוּתָּר, אם כן מדוע נצרך הפסוק, והרי הַשְׁתָּא, גְּזֵילָה ממש מוּתָּר, וכי נתינת פּוֹעֵל לתוך כליו מִיבַּעְיָא – האם יש צורך בפסוק להשמיע שמותר. מתרצת הגמרא: אכן, מי שסובר שגזל גוי מותר אינו דורש מהפסוק שבכרם הגוי מותר לתת לכלים, אלא מוֹקִים לֵהּ – מעמיד את הדרשה כך, שרק 'בְּכֶרֶם רֵעֶךָ' הותרה האכילה, וְלֹא בכרם שֶׁל הֶקְדֵּשׁ.

הגמרא ממשיכה להביא את המשך הדרשות של הברייתא: 'וְאָכַלְתָּ', וְלֹא מוֹצִיץ – שאסור לו למצוץ את המשקה שבפרי ולהשליך את השאר. ומ'עֲנָבִים' יש לדרוש שרשאי לאוכלם לבדם, וְלֹא לאכול עֲנָבִים וְדָבָר אַחֵר, כגון לטובלם במלח כדי למתק את טעמם, שיוכל לאכול מהם הרבה. ומ'כְּנַפְשְׁךָ' יש לדרוש שכְּנַפְשׁ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת כָּךְ נַפְשׁוֹ שֶׁל פּוֹעֵל, מַה 'נַפְשְׁךָ' – נפש בעל הבית, אֹכֶל קודם סיום המלאכה, וּפָטוּר ממעשר, אַף נַפְשׁוֹ שֶׁל פּוֹעֵל אוֹכֵל וּפָטוּר ממעשר, ואין דינו כלוקח החייב במעשר אף קודם שנגמרה מלאכתו. ומ'שֶׁבְּעָךְ' יש לדרוש שהותרה אכילה

המשך בעמוד קיז

עַד שֶׁיִּרְאֶה הטבל את **פְּנֵי הַבַּיִת**, כלומר שיכנס לבית הבעלים, **שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי מעשר שני (דברים כו יג) 'בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת', ויש לדרוש שחיובו הוא רק כשנכנסה התבואה לבית.

מביאה הגמרא את דעת החולק: **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֲפִילּוּ הַחָצֵר קוֹבַעַת** – מחשיבה את האכילה כאכילת קבע ומחייבת במעשר, **שֶׁנֶּאֱמַר** לגבי מעשר עני (שם כו יב) 'וְנָתַתָּה לַלֵּוִי לֵגֶר לְיָתוֹם וְלָאַלְמָנָה וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ', ויש לדרוש שמיד בכניסת הטבל לשער החצר התחייב במעשר.

הגמרא מבררת כיצד יבאר כל אחד מהאמוראים את הפסוק שהביא חבירו. שואלת הגמרא: **וְרַבִּי יוֹחָנָן נַמִּי, הָא כְּתִיב 'מִן הַבַּיִת'**, ומשמע שרק הכנסה לבית מחייבת במעשר. משיבה הגמרא: **אָמַר לָךְ** רבי יוחנן, לשון 'בית' נכתבה כדי ללמד **שֶׁחָצֵר** הקובעת למעשר היינו כשהיא **דּוֹמֶיָא דְּבַיִת** – דומה לבית, **מַה בַּיִת** הוא מקום **הַמִּשְׁתַּמֵּר, אַף חָצֵר** הקובעת למעשר היינו רק בחצר **הַמִּשְׁתַּמֶּרֶת**.

שואלת הגמרא: **וְרַבִּי יַנַּאי נַמִּי, הָכְתִיב 'בִּשְׁעָרֶיךָ'**, ומשמע שההכנסה לחצר מחייבת, וכרבי יוחנן. משיבה הגמרא: **הַהוּא מִיבַּעֵי לֵיהּ** – פסוק זה נצרך לרבי ינאי לדרשה אחרת, שטבל הנכנס לבית מתחייב במעשר רק באופן **דְּמַעֲיֵיל לֵיהּ** – שהוא מכניסו **דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר** שנכנסים בו לבית, **לְאַפּוּקֵי** – להוציא אופן שהכניסו **דֶּרֶךְ גַּגּוֹת וְקַרְפִּיפוֹת** [–חצרות שמאחורי הבית], **דְּלָא** – שאינו מתחייב במעשר.

רב חנינא חוזאה מקשה על דברי רבי ינאי ורבי יוחנן: **מָתִיב רַב חֲנִינָא חוֹזָאָה**, שנינו בברייתא (פז:) לגבי היתר אכילת פועל בפירות בעל הבית, נאמר בפסוק (דברים כג כה) 'כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים כְּנַפְשְׁךָ', ויש לדרוש, 'כְּנַפְשְׁךָ', **כָּךְ נַפְשׁוֹ שֶׁל פּוֹעֵל, מַה נַּפְשְׁךָ** – נפש בעל הבית, **אוֹכֵל וּפָטוּר** ממעשר, **אַף נַפְשׁוֹ שֶׁל פּוֹעֵל אוֹכֵל וּפָטוּר** ממעשר. ומכך שהוצרכה התורה לפטור את הפועל, יש לדייק שדווקא הוא פטור, **הָא** לוֹקֵחַ, הקונה פירות מבעל הבית, **חַיָּיב** במעשר, כיון שהמקח נחשב כגמר מלאכתם, המחייב במעשר, **וּמַאי לַאו** – האם לא מדובר באופן שהפועל עובד **בַּשָּׂדֶה**, ומכך שהוצרכה התורה למעט פועל משמע שלוקח חייב במעשר אף בשדה, וכיון שמקח אינו עדיף מגמר מלאכה, מוכח שאף גמר מלאכה מחייב במעשר בשדה, ושלא כדברי רבי ינאי ורבי יוחנן הסוברים שאין גמר מלאכה בשדה מחייב במעשר, עד שיכנס לבית או לחצר.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב פָּפָא, הָכָא** – בפסוק המתיר לפועל לאכול ללא הפרשת מעשר, **בִּתְאֵנָה הָעוֹמֶדֶת בַּגִּינָּה, וְנוֹפָהּ נוֹטֶה** – ענפיה נכנסים **לְחָצֵר עַסְקִינָן**, וכרבי יוחנן שהכניסה לחצר מחייבת במעשר, **וְאַף לְמַאן דְּאָמַר** שחיוב מעשר חל בכניסה **לַבַּיִת**, שהוא רבי ינאי, יש לבאר שמדובר בשהנוף נוטה **לַבַּיִת**, ומיד בקטיפתם מתחייב הלוקח במעשר, ומיעטה התורה את הפועל ממעשר.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי**, שנוף התאנה נכנס לחצר או לבית, כיצד אמרה הברייתא שהפועל פטור כמו בעל הבית והרי **בַּעַל הַבַּיִת נַמִּי נִיחַיַּיב**, כיון שהפירות נכנסים מיד לחצר או לבית.

מתרצת הגמרא: **בַּעַל הַבַּיִת, עֵינָיו בִּתְאֵנָתוֹ** – עיקר חשיבות התאנה בעיניו היא בגוף העץ, הנמצא בחוץ, ולכן עד שיכנסו כל הפירות לחצר או לבית, פטורים ממעשר. **וְאִילּוּ הַלּוֹקֵחַ, עֵינָיו בְּמַקָּחוֹ** – עיקר החשיבות בעיניו היא בפירות הנלקטים, ומיד כשנכנסו לחצר או לבית, התחייבו במעשר, וכיון שאף הפועל עיניו בתאנים שליקט, כלוקח, הוצרכה התורה למעטו מחיוב מעשר, ולומר שדינו כבעל הבית הפטור.

מקשה הגמרא על הברייתא מברייתא אחרת: **וְלוֹקֵחַ, מִדְּאוֹרַיְיתָא מִי מִחַיַּיב** – וכי הוא חייב במעשר מן התורה, שמחמת כן הוצרכה התורה למעט פועל, כמבואר בברייתא, **וְהָתַנְיָא** בברייתא אחרת, **מִפְּנֵי מָה חָרְבוּ חֲנוּיוֹת שֶׁל מקום בשם 'בֵּית הֵינוֹ', שָׁלֹשׁ שָׁנִים קוֹדֶם** שנחרבה **יְרוּשָׁלַיִם, מִפְּנֵי שֶׁהֶעֱמִידוּ דִּבְרֵיהֶם עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה**, כלומר שנהגו היתר בדברים המותרים מהתורה, אף שחכמים אסרום, **שֶׁהָיוּ אוֹמְרִין** – דורשים את הפסוקים כך,

---

אגרות קודש

ב"ה, כ"ב כסלו, תשכ"ב
ברוקלין.

שלום וברכה!

לאחרי ההפסק נתקבל מכתבו ממוצש"ק, בו כותב אודות מצב רוחו שאינו כדבעי,

ולפלא הדבר, שהרי בודאי ידוע לו אשר מיסודי אמונתו ותורתנו, היא האמונה הפשוטה בענין דהשגחה פרטית ובפרט ע"פ המבואר באר היטיב בתורת החסידות, איך שזהו על כל פרט ופרטי פרטים של כל הבריאה כולה עאכו"כ בנוגע לבני ישראל,

וכיון שהשי"ת משגיח עליו בתוככי כלל ישראל לפרטי פרטים, הרי מובן בשכל, ומקרא מלא דבר הכתוב, ה' לי לא אירא ה' רועי לא אחסר, ואין להאריך בדבר המובן אפילו בהתבוננות קלה.

לפעמים מהסיבות למצב רוח שלא כדבעי, הוא חלישות בריאות הכללי, ולכן גם ישאל דעת רופא ויעשה כהוראתו, והרי התורה נתנה רשות לרופא לרפאות.

בטח שומר על שלשת השיעורים דחומש תהלים ותניא הידועים, וכן מהנכון אשר יבדקו את התפילין שלו, באם לא נעשה זה במשך שנים עשר חדש האחרונים.

בברכה לבשו"ט בכל האמור.

עַד שֶׁיִּרְאֶה פְּנֵי הַבַּיִת שֶׁנֶּאֱמַר בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר אֲפִילּוּ חָצֵר קוֹבַעַת שֶׁנֶּאֱמַר וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ וְרַבִּי יוֹחָנָן נַמִּי הָא כְּתִיב מִן הַבַּיִת אָמַר לָךְ חָצֵר דּוּמְיָא דְּבַיִת מַה בַּיִת הַמִּשְׁתַּמֵּר אַף חָצֵר הַמִּשְׁתַּמֶּרֶת וְרַבִּי יַנַּאי נַמִּי הַכְּתִיב בִּשְׁעָרֶיךָ הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ דִּמְעַיֵּיל לֵיהּ דֶּרֶךְ שַׁעַר לַאֲפּוֹקֵי דֶּרֶךְ גַּגּוֹת וְקַרְפִּיפוֹת דְּלָא מֵתִיב רַב חֲנִינָא חוֹזָאָה כְּנַפְשְׁךָ כַּךְ נַפְשׁוֹ שֶׁל פּוֹעֵל מַה נַּפְשְׁךָ אוֹכֵל וּפָטוּר אַף נַפְשׁוֹ שֶׁל פּוֹעֵל אוֹכֵל וּפָטוּר הָא לוֹקֵחַ חַיָּיב מַאי לַאו בַּשָּׂדֶה אָמַר רַב פָּפָּא הָכָא בִּתְאֵנָה הָעוֹמֶדֶת בַּגִּינָּה וְנוֹפָהּ נוֹטֶה לֶחָצֵר עַסְקִינָן וּלְמַאן דְּאָמַר לַבַּיִת לַבַּיִת א"ה בַּעַל הַבַּיִת נַמִּי נִיחַיֵּיב בַּעַל הַבַּיִת עֵינָיו בִּתְאֵנָתוֹ וְלוֹקֵחַ עֵינָיו בְּמִקְחוֹ וְלוֹקֵחַ מִדְּאוֹרַיְיתָא מִי מְחַיֵּיב וְהָתַנְיָא מִפְּנֵי מַה חָרְבוּ חֲנוּיוֹת שֶׁל בֵּית הִינוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים קוֹדֶם יְרוּשָׁלַיִם מִפְּנֵי שֶׁהֶעֱמִידוּ דִּבְרֵיהֶם עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה שֶׁהָיוּ אוֹמְרִין עַשֵּׂר

עשר

רש"י

פְּנֵי הַבַּיִת. שֶׁיִּכָּנֵס דֶּרֶךְ הַפֶּתַח שֶׁהוּא פְּנֵי הַבַּיִת וְלֹא דֶּרֶךְ גַּגּוֹת וְקַרְפִּיפוֹת: וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ. וְנָתַתָּ לַלֵּוִי וְגוֹ׳ מִשָּׁעָה שֶׁנִּכְנַס לִשְׁעָרֶיךָ: דִּמְעַיֵּיל לֵיהּ דֶּרֶךְ שַׁעַר. דַּאֲפִילּוּ הַבַּיִת לֹא קָבַע לֵיהּ אֶלָּא כִּי מְעַיֵּיל לֵיהּ דֶּרֶךְ שַׁעַר בִּיאָתוֹ: אֲבָל לוֹקֵחַ חַיָּיב. דְּמִקָּח מַחֲשִׁיב לֵיהּ כִּגְמַר מְלָאכָה: מַאי לַאו בַּשָּׂדֶה. וּמִקָּח לֹא עָדִיף מִגְּמַר מְלָאכָה: נוֹטֶה לֶחָצֵר. דִּמְכִּי תְּלִשָׁהּ חַזְיָא פְּנֵי חָצֵר: א"ה בַּעַל הַבַּיִת נַמִּי. תְּלִישָׁה הִיא גְּמַר מְלַאכְתָּהּ וַהֲרֵי רוֹאָה פְּנֵי הַבַּיִת: עֵינָיו בִּתְאֵנָתוֹ. אֵין הַנּוֹף חָשׁוּב בְּעֵינָיו הִלְכָּךְ הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר הָעִיקָּר וְעִיקָּרָהּ בַּחוּץ הִלְכָּךְ עַד שֶׁיִּגְמֹר כָּל לְקִיטָתוֹ וְיִכָּנֵס לַבַּיִת. לַאו גְּמַר מְלָאכָה הוּא: בְּמִקְחוֹ. וְהֵן פֵּירוֹת הַתְּלוּשִׁין וּמִשֶּׁנִּתְלְשׁוּ בָּאוּ לַבַּיִת: וְלוֹקֵחַ מִדְּאוֹרַיְיתָ׳ מִי מְחַיֵּיב. דְּאִיצְטְרִיךְ לֵיהּ לִקְרָא לַאֲפּוֹקֵי פּוֹעֵל מִתּוֹרַת לוֹקֵחַ: שֶׁל בֵּית הִינוֹ. שֵׁם מָקוֹם: שֶׁהֶעֱמִידוּ דִּבְרֵיהֶ׳. כְּלוֹ׳ מַה שֶּׁאָסוּ׳ מִדִּבְרֵי חֲכָמִי׳ מָצְאוּ לוֹ הֶיתֵּר מִן הַתּוֹרָה:

עשר

תוספות

עַד שֶׁיִּרְאֶה פְּנֵי הַבַּיִת. וְא"ת וְהָא תְּנַן בְּפ"ג דְּמַעְשְׂרוֹת (מ"ה) וּמַיְיתֵי לֵיהּ בְּשִׁילְהֵי יוֹצֵא דוֹפֶן (נדה דף מז: ושם ד"ה איזהו) אֵיזֶהוּ חָצֵר שֶׁחַיֶּיבֶת בְּמַעֲשֵׂר חָצֵר צוֹרִית וְאֵיזֶהוּ חָצֵר צוֹרִית כָּל שֶׁהַכֵּלִים נִשְׁמָרִים לְתוֹכָהּ וְאֵין לוֹמַר דִּלְרַבִּי יַנַּאי אֵינָהּ חַיֶּיבֶת בְּמַעֲשֵׂר עַד שֶׁיִּרְאֶה פְּנֵי הַבַּיִת וּפְנֵי הֶחָצֵר דְּהַיְינוּ שֶׁיַּכְנִיסֶנּוּ דֶּרֶךְ שַׁעַר הֶחָצֵר לַבַּיִת וְכִי אָמַר בְּסָמוּךְ לְרַבִּי יַנַּאי בִּשְׁעָרֶיךָ לַאֲפּוֹקֵי דֶּרֶךְ גַּגּוֹת הוה"מ לְמֵימַר לַאֲפּוֹקֵי מַכְנִיס לַבַּיִת בְּלֹא דֶּרֶךְ שַׁעַר הֶחָצֵר דְּא"כ הֵיכִי קָאָמַר בְּסָמוּךְ וּלְמ"ד לַבַּיִת לַבַּיִת אֵיךְ אֶפְשָׁר שֶׁעוֹמֵד פּוֹעֵל בַּבַּיִת וְתוֹלֵשׁ וּבָא דֶּרֶךְ שַׁעַר הֶחָצֵר וּמִיהוּ י"ל הֵיכָא שֶׁהַתְּאֵנָה נוֹטָה לֶחָצֵר אוֹ עוֹמֶדֶת בֶּחָצֵר אָז אֵין צָרִיךְ רְאִיַּית פְּנֵי הֶחָצֵר אֶלָּא דַּוְקָא בְּאוֹתָן שֶׁנִּקְלָטוֹת חוּץ לֶחָצֵר צָרִיךְ שֶׁיַּכְנִיסֵם דֶּרֶךְ שַׁעַר הֶחָצֵר וְכֵן מַשְׁמַע (בפ"ג דמעשרות מ"ח) דִּתְנָא תְּאֵנָה הָעוֹמֶדֶת בֶּחָצֵר אוֹכֵל אַחַת אַחַת וְאִם צֵירֵף שְׁתַּיִם חַיָּיב אֲבָל מ"מ אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן דִּתְנַן בְּפ"ב דִּתְרוּמוֹת וּמַיְיתֵי לָהּ בְּהַמֵּבִיא כַּדֵּי יַיִן (ביצה דף לה.) הָיָה אוֹכֵל בְּאֶשְׁכּוֹל וְנִכְנַס מִגִּינָּה לֶחָצֵר ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר יִגְמוֹר ר׳ יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר לֹא יִגְמוֹר אֲבָל לְהַתְחִיל לְכ"ע אָסוּר וּמַשְׁמַע שֶׁבֶּחָצֵר אָסוּר אע"פ שֶׁלֹּא נִכְנַס לַבַּיִת מִדְּנָקַט וְנִכְנַס לֶחָצֵר וְי"ל דְּמוֹדֶה ר׳ יַנַּאי דְּחָצֵר קוֹבַעַת מִדְּרַבָּנָן וְהָא דְּאוֹמֵר עַד שֶׁיִּרְאֶה פְּנֵי הַבַּיִת הַיְינוּ מִדְּאוֹרַיְ׳ וְא"ת לְר׳ יוֹחָנָן דְּאָמַר חָצֵר קוֹבַעַת מִדְּאוֹרַיְ׳ אַמַּאי יִגְמוֹר לְר"א וְי"ל דְּאַיְירֵי בֶּחָצֵר שֶׁאֵין הַכֵּלִים נִשְׁמָרִים בְּתוֹכָהּ דְּלֹא קָבְעָה אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן: **מַאי** לַאו בַּשָּׂדֶה. פֵּי׳ בְּקוּנְטְ׳ וְלוֹקֵחַ לֹא עָדִיף מִגְּמַר מְלָאכָה וְא"כ אֲפִילּוּ בַּעַל הַבַּיִת חַיָּיב בִּגְמַר מְלָאכָה בַּשָּׂדֶה וְקָשֶׁה דְּא"כ מוֹקֵי לָהּ כְּשֶׁאֵין נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר א"כ מַאי פָּרִיךְ בַּעַל הַבַּיִת נַמִּי חַיָּיב הֲלֹא כֵּיוָן שֶׁלֹּא נִגְמַר מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר יָכוֹל לֶאֱכוֹל אֲפִי׳ בַּבַּיִת כִּדְאָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא (פסחים דף ט.) מַעֲרִים אָדָם עַל תְּבוּאָתוֹ וּמַכְנִיסָהּ בְּמוֹץ שֶׁלָּהּ וְעוֹד שִׁילְהֵי הַמֵּבִיא [כַּדֵּי יַיִן] (ביצה דף לה.) מַשְׁמַע דִּלְכוּלְּהוּ אָמוֹרָאֵי דְּהָתָם הַמִּקָּח אֵינוֹ קוֹבֵעַ אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר וְנִרְאֶה דְּהָכִי פָּרִיךְ מַאי לַאו בַּשָּׂדֶה לוֹקֵחַ חַיָּיב מִשּׁוּם דְּמִקָּח קוֹבֵעַ בְּדָבָר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר וְקָשֶׁה לְכוּלְּהוּ דְּלֹא מִפַּלְגֵי וַאֲפִי׳ בְּלוֹקֵחַ בָּעֵי רְאִיַּית פְּנֵי הַבַּיִת אוֹ פְּנֵי הֶחָצֵר: **הָכָא** בִּתְאֵנָה הָעוֹמֶדֶת. לַאו דַּוְקָא נָקַט תְּאֵנָה דְּאֵין בּוֹ מַעֲשֵׂר אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא לֹא מְחַיֵּיב אֶלָּא דָּגָן וְתִירוֹשׁ וְיִצְהָר וְהָכָא אַיְירֵי מִדְּאוֹרַיְיתָא אֶלָּא נָקַט תְּאֵנָה לְפִי שֶׁהָיוּ מְצוּיִין בֵּינֵיהֶם: **הָעוֹמֶדֶת** בַּגִּינָּה וְנוֹפָהּ נוֹטֶה לֶחָצֵר וּלְמַאן דְּאָמַר לַבַּיִת לַבַּיִת. וְלֹא מָצֵי לְאוֹקְמֵי כְּגוֹן שֶׁמְּלַקֵּט בַּגִּינָּה וְהוֹלֵךְ לַבַּיִת וְאוֹכֵל דְּאֵין פּוֹעֵל אוֹכֵל אֶלָּא בִּשְׁעַת מְלָאכָה כִּדְתְנַן בְּמַתְנִיתִין לְקַמָּן (דף צא:) דְּדַוְקָא בַּהֲלִיכָתָם מֵאוּמָן לְאוּמָן אוֹכֵל מִפְּנֵי הָשֵׁב אֲבֵידָה: **בַּעַל** הַבַּיִת עֵינָיו בִּתְאֵנָתוֹ וְלוֹקֵחַ עֵינָיו בְּמִקְחוֹ. תֵּימַהּ דְּלוֹקֵחַ דַּוְקָא אוֹכֵל שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם חַיָּיב אֲבָל אַחַת אַחַת פָּטוּר כִּדְאָמַר לְקַמָּן (דף פט:) קָצַץ בֵּין סָפַת בֵּין לֹא סָפַת אַחַת אַחַת אוֹכֵל שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם לֹא אוֹכֵל וּבִשְׁתַּיִם כֵּיוָן דְּנוֹטֶה לֶחָצֵר אֲפִי׳ בַּעַל הַבַּיִת אָסוּר כִּדְתְנַן בְּמַסֶּכֶת מַעְשְׂרוֹת (פ"ג מ"ח) גַּבֵּי תְּאֵנָה הָעוֹמֶדֶת בֶּחָצֵר אוֹכֵל אַחַת אַחַת וְאִם צֵירֵף שְׁתַּיִם חַיָּיב וְי"ל דְּהָתָם מַיְירֵי כְּשֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לִלְקוֹט עַכְשָׁיו יוֹתֵר אֶלָּא מַה שֶּׁאָכַל וּלְהָכִי חַיָּיב בִּשְׁתַּיִם אֲפִילּוּ בַּעַל הַבַּיִת כְּמוֹ לוֹקֵחַ דְּלֹא שַׁיָּיךְ לְמֵימַר עֵינָיו בִּתְאֵנָתוֹ דְּאֵין עֵינָיו אֶלָּא בְּמָה שֶׁאוֹכֵל וּלְהָכִי חָשִׁיב גְּמַר מְלָאכָה בְּצִירוּף שְׁתַּיִם אֲבָל בִּשְׁמַעְתִּין שֶׁשָּׂכַר פּוֹעֵל לִלְקוֹט כָּל הָרָאוּי לְלַקֵּט שַׁיָּיךְ לְמֵימַר עֵינָיו בִּתְאֵנָתוֹ וְלֹא חָשִׁיב גּוֹרֶן בִּגְמַר מְלָאכָה עַד שֶׁיִּלְקוֹט כּוּלָּהּ אוֹ רוּבָּהּ וְכִי מוֹקֵי לָהּ הָכָא בְּעוֹמֶדֶת בַּגִּינָּה וְנוֹפָהּ נוֹטֶה לֶחָצֵר ה"ה דַּהֲוָה מָצֵי לְאוֹקְמֵי בְּעוֹמֶדֶת בֶּחָצֵר אֶלָּא מִילְּתָא דִּשְׁכִיחָא טְפֵי נָקַט וְעוֹד דְּגַבֵּי בַּיִת צ"ל דְּנוֹטֶה לַבַּיִת דְּעוֹמֶדֶת בַּבַּיִת לֹא שְׁכִיחַ כְּלָל נָקַט נַמִּי גַּבֵּי חָצֵר כה"ג וּבַקּוּנְטְרֵס פֵּירֵשׁ עֵינָיו בִּתְאֵנָתוֹ שֶׁעִיקָּרָהּ חוּץ לֶחָצֵר מַשְׁמַע שֶׁר"ל שֶׁאִם הָיְתָה כּוּלָּהּ בֶּחָצֵר הָיָה בעה"ב נַמִּי חַיָּיב וְאֵין נִרְאֶה לְר"י חֲדָא דְּאֵין שַׁיָּיךְ רְאִיַּית פְּנֵי הֶחָצֵר בִּמְחוּבָּר אֲפִי׳ כָּל הַתְּאֵנָה הָיְתָה בֶּחָצֵר וְעוֹד לְמ"ד מִקָּח קוֹבֵעַ אֲפִילּוּ בַּשָּׂדֶה בְּדָבָר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ כִּדְאָמַר בְּפֶרֶק הַמֵּבִיא כַּדֵּי יַיִן (ביצה דף לה:) וּבְסוֹף פִּרְקָא (דף צג.) מַשְׁמַע גַּבֵּי מִקְשָׁאוֹת דְּאִיפְּכִיסוּ אֲפִילּוּ בַּשָּׂדֶה אֵין פּוֹעֵל אוֹכֵל לְפִי שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּן אע"פ שֶׁלֹּא רָאוּ בַּיִת וְחָצֵר וְהֵיכִי מַשְׁכַּחַת לְדִידֵיהּ שֶׁלּוֹקֵחַ חַיָּיב בְּמַעֲשֵׂר וּפוֹעֵל פָּטוּר אִי בְּדָבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לוֹקֵחַ נַמִּי פָּטוּר אִי בְּדָבָר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ אֵין פּוֹעֵל אוֹכֵל ע"כ לֹא מַשְׁכַּחַת אֶלָּא דְּלוֹקֵחַ אֵין אוֹכֵל שְׁתַּיִם אֲפִילּוּ לֹא סָפַת וּפוֹעֵל כִּי לֹא סָפַת אוֹכֵל שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם וְע"כ הַיְינוּ טַעְמָא כִּדְפְרִישִׁית לוֹקֵחַ עֵינָיו בְּמִקְחוֹ וְחָשִׁיב שְׁתַּיִם גּוֹרֶן וּגְמַר מְלָאכָה אֲבָל בַּעַל הַבַּיִת עֵינָיו בִּתְאֵנָתוֹ לֹא הֲוֵי גְּמַר מְלָאכָה וּפוֹעֵל כְּבַעֲה"ב וּפ"ה לֹא שַׁיָּיךְ שָׁם:

תְּבוּאַת זַרְעֶךָ וְלֹא לוֹקֵחַ. וְא"ת דְּאָמַר בְּסוֹף פ"ק דִּבְכוֹרוֹת (דף יא: ושם ד"ה טבלים) אָמַר שְׁמוּאֵל בְּרַבִּי נָתָן הַלּוֹקֵחַ טְבָלִים מְמוּרָחִים מִן הַנָּכְרִי מְעַשְּׂרָן וְהֵן שֶׁלּוֹ וְקָאָמַר אִי מַרְחִינְהוּ נָכְרִי דְּגָנְךָ וְלֹא דִּיגּוּן נָכְרִי אֶלָּא דְּמַרְחִינְהוּ יִשְׂרָאֵל פִּי׳ אַחַר שֶׁקְּנָאָם מִן הַנָּכְרִי מְעַשְּׂרָן דְּאֵין קִנְיָן לְנָכְרִי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְהַפְקִיעָם מִיַּד מַעֲשֵׂר וְהֵם שֶׁלּוֹ דְּאָתְיָנָא מִכֹּחַ מַאן דְּלָא מָצֵית לְאִשְׁתְּעוּיֵי דִּינָא בַּהֲדֵיהּ וְלֵיכָּא לְמֵימַר מְעַשְּׂרָן מִדְּרַבָּנָן דְּא"כ אַמַּאי קָאָמַר דְּאֵין קִנְיָן לְנָכְרִי אֲפִי׳ יֵשׁ קִנְיָן צָרִיךְ לְעַשֵּׂר מִדְּרַבָּנָן כִּדְמוּכָח בְּסוֹף הַקּוֹמֵץ רַבָּה (מנחות דף לא. ושם ד"ה קסבר) דְּתַנְיָא אָמַר ר׳ שִׁמְעוֹן [שְׁזוּרִי] פַּעַם [אַחַת] נִתְעָרֵב לִי טֶבֶל בְּחוּלִּין וְשָׁאַלְתִּי לְרַבִּי טַרְפוֹן וְאָמַר לִי לֵךְ קַח [לְךָ] מִן הַשּׁוּק וּפָרִיךְ וְלֵימָא לֵיהּ קַח מִן הַנָּכְרִי קָסָבַר אֵין קִנְיָן כוּ׳ וַהֲוָה לֵיהּ מִן הַחִיּוּב עַל הַפְּטוּר מַשְׁמַע דְּאִי יֵשׁ קִנְיָן הֲוָה לוֹקֵחַ מִן הַנָּכְרִי דַּהֲוֵי לֵיהּ מִן הַפְּטוּר עַל הַפְּטוּר דְּהָא תַּרְוַויְיהוּ דְּרַבָּנָן וְאוֹמֵר ר"ת דְּהָכָא אַיְירֵי בְּלוֹקֵחַ אַחַר מֵירוּחַ אֲבָל לוֹקֵחַ קוֹדֶם מֵירוּחַ כִּי הָתָם תְּבוּאַת זַרְעֶךָ קָרֵינָא בֵּיהּ וְא"ת וּבִמְנָחוֹת אַמַּאי לֹא קָאָמַר לֵיהּ לֵךְ וְקַח הַמְּמוֹרָח דְּלֹא הֲוֵי חִיּוּב אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן וְי"ל דְּמ"מ דָּמֵי מִן הַחִיּוּב עַל הַפְּטוּר כֵּיוָן דְּאִילּוּ הָדַר מוֹכֵר קָנֵי לֵיהּ הֲוָה חִיּוּב וְה"נ מַשְׁמַע הָתָם דְּאֵין לְהַפְרִישׁ מִדָּבָר הַדּוֹמֶה חִיּוּב עַל הַפְּטוּר דְּאִיכָּא מ"ד שֶׁאָמַר לֵיהּ לֵךְ וְקַח מִן הַנָּכְרִי וּפָרִיךְ וְלֵימָא לֵיהּ קַח מִן הַשּׁוּק קָסָבַר אֵין רוֹב עַמֵּי הָאָרֶץ מְעַשְּׂרִים וַהֲוָה לֵיהּ מִן הַחִיּוּב עַל הַפְּטוּר וְהָא לֵיכָּא לְמֵימַר דְּס"ל דְּוַדַּאי הוּא דְּהָא לֵיכָּא מַאן דְּפָלֵיג דִּתְבוּאַת עַם הָאָרֶץ דְּמַאי הִיא אֶלָּא מִשּׁוּם דְּדָמֵי לְחִיּוּב עַל הַפְּטוּר קָאָמַר וְצָרִיךְ עִיּוּן דְּכִי מְשַׁנֵּי הָתָם קָסָבַר אֵין קִנְיָן לְנָכְרִי מ"מ לֵימָא לֵיהּ קַח מִן הַנָּכְרִי (מִן) הַמְּמוֹרָח דִּלְמ"ד אֵין קִנְיָן מ"מ דָּרֵישׁ דְּגָנְךָ וְלֹא דִּיגּוּן נָכְרִי בְּס"פ הַשּׁוֹלֵחַ (גיטין דף מז. ושם ד"ה מר) וְאִם תֹּאמַר לְפֵּר"ת דְּהָכָא מַשְׁמַע דְּלוֹקֵחַ קוֹדֶם מֵירוּחַ פָּטוּר מִדְּאוֹרַיְיתָא דְּהָא פּוֹעֵל אוֹכֵל בְּדָבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר הַיְינוּ קוֹדֶם מֵירוּחַ וּמַתְחִיל מִקְחוֹ מִשָּׁעָה שֶׁעוֹשֶׂה מְלַאכְתּוֹ וְאָז אֵינוֹ מְתוּקָּן וַאֲהָא פָּרִיךְ וְלוֹקֵחַ מִדְּאוֹרַיְיתָא מִי מְחַיֵּיב וְי"ל שֶׁהַמִּקָּח אֵינוֹ מַתְחִיל עַד שֶׁאוֹכֵל וְאוֹתָהּ שָׁעָה כְּבָר נִתְקַן וְרַבֵּינוּ יִצְחָק ב"ר מָרְדְּכַי הִקְשָׁה עַל פֵּר"ת דְּהָא לוֹקֵחַ תְּבוּאָה מְמוֹרַחַת מֵעַם הָאָרֶץ הֲוֵי דְּמַאי מִשּׁוּם דִּסְפֵק הוּא אֲבָל אִם וַדַּאי לֹא עִישֵּׂר חַיָּיב לְעַשֵּׂר מִן הַתּוֹרָה אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְמָרֵחַ כְּבָר וְלַאו פִּירְכָא הִיא דְּנְהִי דִּדְמַאי לֹא הֲוֵי מ"מ מִדְּאוֹרַיְיתָא לֹא מְחַיֵּיב אֶלָּא מַעֲשֵׂר וַדַּאי הֲוֵי מִדְּרַבָּנָן וְצָרִיךְ לִיתְּנוֹ לַכֹּהֵן וְלַלֵּוִי אֲבָל לְרַבִּי יִצְחָק בְּר׳ מָרְדְּכַי נִרְאֶה לְפָרֵשׁ אִיפְּכָא בְּלוֹקֵחַ שֶׁאֵינוֹ מְמוֹרָח פָּטוּר שֶׁעֲדַיִין לֹא נִתְחַיֵּיב בִּרְשׁוּת מוֹכֵר אֲבָל לוֹקֵחַ מְמוֹרָח הוֹאִיל וְנִתְחַיֵּיב בִּרְשׁוּת מוֹכֵר תוּ לֹא פָּקַע שֵׁם טֶבֶל מִינֵּיהּ כְּמוֹ בְּהֶקְדֵּשׁ וּבְהֶפְקֵר שֶׁאִם הִקְדִּישׁ וְהִפְקִיר קוֹדֶם מֵירוּחַ מַפְקִיעַ מִידֵי מַעֲשֵׂר אֲבָל לְאַחַר מֵירוּחַ אֵינוֹ מַפְקִיעַ כְּמוֹ שֶׁפֵּירֵשׁ רִיבָ"א בְּבָבָא קַמָּא וּמֵבִיא רְאָיָה מִן הַיְּרוּשַׁלְמִי וְלוֹקֵחַ מִן הַנָּכְרִי הֲוֵי אִיפְּכָא דְּאִם נִתְמָרֵחַ בִּרְשׁוּת הַנָּכְרִי פָּטוּר מִשּׁוּם דְּגָנְךָ וְלֹא דִּיגּוּן נָכְרִי וּכְשֶׁלֹּא נִתְמָרֵחַ בִּרְשׁוּתוֹ חַיָּיב דְּאֵין קִנְיָן לְנָכְרִי בְּא"י לְהַפְקִיעַ מִידֵי מַעֲשֵׂר וְלֹא מִקְרְיָא תְּבוּאַת זַרְעֶךָ שֶׁל מוֹכֵר אֶלָּא תְּבוּאַת הַלּוֹקֵחַ מִמֶּנּוּ וְלֹא חָשִׁיב לוֹקֵחַ:

מאי

כל יהודי, בכל מקום ובכל זמן, הוא בנו של הקדוש־ברוך־הוא, ו"נפש השנית בישראל היא חלק אלוקה ממעל ממש", ולכן, הסדר הנורמלי אצלו הוא באופן של הגברת הצורה על החומר, הגברת הרוחניות על הגשמיות, ובמילא, הגברת הנשמה על הגוף.

משיחת אור לי"ט כסלו, ה'תשכ"ז

תוספות

מאי לאו משייפקסו בשדה. לא מצי לשנויי מדרבנן הרי כדמוכח בסוף המביא (כדי יין) (ביצה דף לה.) דאפי' מדרבנן לא קבע בגמרא מלאכה לחודה דבתר גמר מלאכה בעינן שבת וחצר ומקח לקבוע ואם תאמר אדפריך מיניה לר' יאני ור' יוחנן תקשה מיניה על המשנה שמצריכה חצר אחר גמר מלאכה בסוף המביא כדי יין (שם) וי"ל דהדוה מצי למימר ולישמעיך אי נמי דשמא קישואין ודלועין בני גורן נינהו כמו חטין ושעורים ולכך אין קשה על המשנה דמצרכה חצר דאיכא לאוקמה במידי דלאו בני גורן ולא פריך אלא על ר' יאני ור' יוחנן דאפילו בחטין ושעורים מצרכי חצר ולבסוף כי משני אי בעית אימא דרבי יאני לא מיירי אלא בזיתים ועגבים משני נמי פירכא דהתם:

לא משייפקסו בבית. אין לפרש משייפקסו בשדה ואחר כך הכניסן לבית דהא לישנא לא משמע הכי ועוד דפריך עד שייפקסו מיבעי ליה פירוש דהוה משמע דאפילו הכניסם בבית אינו חייב במעשר עד שייפקסו אלמא ה"פ משייפקסו בתוך הבית ותימה כיון לבית דהכניסם לבית קודם גמר תקנה אמאי חייבים מ"ש ממכניס תבואה במוץ שלה דאמר ר' אושעיא (פסחים דף ט.) דפטור מן המעשר ואין לומר דהא דקאמר רבי אושעיא כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר היינו קודם מירוח דא"כ אין זו הערמה ועוד בפ"ק דפסחים (דף ט. ושם) פריך ואין קפץ מוציא מידי ודאי (והתנן) [והתניא] חבר שמת והניח מגורה מליאה פירות אפילו הם בני יומן הרי הם בחזקת מתוקנין (דחזקה על חבר) כו' והא התם דודאי טבל קפץ עשרינהו קפץ לא עשרינהו וקתני קפץ ומוציא מידי ודאי ומשני התם קפץ וסבר הוא דאימור עביד כדר' אושעיא ואם היה צריך לעשרינהו אחר מירוח מאי קאמר דאפילו עביד כר' אושעיא השתא שהם ממורחים חייב במעשר ואמאי הוו בחזקת מתוקנין ויש לומר ודודאי חטין ושעורין שדרכן למרחן בשדה ולהכניס לבית ממורחים אין מחויבים במעשר אא"כ ראו פני הבית ממורחים אבל קישואין ודלועין רגילות להכניסן בבית עם הפיקוס:

עד שייפקסו מיבעי ליה. וכן דייק בסוף פרק ארבע מיתות (סנהדרין דף סו:) עד שתהא נערה מיבעי ליה ואם תאמר שלהי ר' שמעאל בע"ז (דף נו. ושם ד"ה ר"ע) דאמר ר' עקיבא משייקפה עד שייקפה מבעי ליה לאפוקי מתנא קמא דאומר משירד לבור ויש לומר דהתם ליבא למיטעי כי הכא אי נמי התם נקט משייקפה לאפוקי ממ"ד דתניא בתר הכי משישלה ומשישלה אתא לאפוקי תוסס בן ארבעים יום א"נ איידי דתנא משירד לבור לכך נקט בכולהו כן:

כי קאמר רבי יאני בזיתים ועגבים דלאו בני גורן מינהו. ואע"ג דתירוש ויצהר כתיב (דברים יד) והיינו לאחר שדרכן לעשותם יין ושמן ר' יאני מיירי בשאין דעתו לדרכן אלא לאוכלן כך דחייב לעשר מן התורה בראיית פני הבית אע"ג דבפסוק לא מצינו אלא תירוש ויצהר אבל דגן אין רגילות לאוכלו בשבלים ולכך לא מחייב לעשר אלא עד שתמרח:

ומה שור שאינו אוכל במחובר. במסקנא דרש"י דשור אוכל במחובר והשתא אבתי לא מסיק אדעתיה ובלאו הכי לא קאי האי ק"ו ואם תאמר אמאי אמת לפי המסקנא הוה ליה למיעבד ק"ו ומה שור שאי אתה מצווה להחייותו אוכל כו' ויש לומר דניחא ליה לעשות קל וחומר מאכילה בשעת מלאכה שבא ללמוד:

גידולי

מאי לאו משייפקסו בשדה. הואיל וגבי לוקח נמי פטור פועל ל"ל קרא: **אם חסמתי.** קצבתי דמים שלא לאכול או בחזקה: **פטור.** מלאו דלא תחסום ולא תילף מינה לחיובא מקל וחומר כדלקמן: **אי הוה גורנן שלך פירות למעשרות.** שייבא קרוי גורן וגמר מלאכה לאסור בהן אכילת עראי: **משייפקסו.** (מפרש במסכת ביצה) משייטל פיקס שלהן והוא פרח הגדל בראשו ודבוק בו ולאחר זמן הוא נופל בתלוש: **עד שייפקסו מיבעי ליה.** הואיל ולאשמועינן אתא דאף בית אינו קובע עד שייפקסו הכי איבעי ליה למיתני והשתא דתניא משייפקסו לאשמועינן אתא דמשייפקסו נתחייבו בכל מקום שהן: **ה"ג.** גורנו למעשר להתחייב עליו משום טבל משתיגמר מלאכתו ואיזו גמר מלאכתו מלאכת הכנסתן: **מאי לאו בשדה.** ומאי הכנסתו צבירתו ואסיפתו לברי לשום כינוס: **לא הכנסתו לבית.** ולשון כניסה הוא: **כי קאמר ר' יאני.** בבית קובע: **בעגבים וזיתים.** העומדין לאכילה ואף הן בכלל תבואה ומעשר שלהן מן התורה וכיון דלאו בני גורן נינהו כניסתן לבית קובעתן שאין להם קביעות אחר: **אבל חטין וכו'.** והדאמר בעלמא (פסחים דף ט.) גבי חבר שמת והניח מגורה מליאה פירות מעיקרא אימור דלא טבול ברבי אושעיא דאמר אדם מעברים על תבואתו וכו' ליה האי תירוצא אלא אפי' בחטין ושעורין נמי אמרת רבי יאני: **שור בתלוש.** לא תחסום שור בדישו: **שאינו אוכל במחובר.** כלומר דלא אשכחן ליה בהדיא: **שאתה מצווה להחייותו.** וחי אחיך עמך: **קמה קמה.** כי תבא בקמת רעך על קמת רעך: **לבתה.** לשאת הענבים וחביריו בוצרין דהוה מלאכתו בתלוש: **אדם שאינו אוכל בתלוש.** כלומר דלא אשכחן קרא בהדיא: **אם אינו ענין לאדם במחובר.** דמחד מינייהו נפקא:

מכדי

עשר תעשר ואכלת. תרי קראי דסמיכי להדדי: אלא בנפשך למאי אתא. הואיל וגבי לוקח נמי פטור פועל ל"ל קרא: **אם חסמתי.** קצבתי דמים שלא לאכול או בחזקה: **פטור.** מלאו דלא תחסום ולא תילף מינה לחיובא מקל וחומר כדלקמן: **אי הוה גורנן שלך פירות למעשרות.** שייבא קרוי גורן וגמר מלאכה לאסור בהן אכילת עראי: (מפרש במסכת ביצה) משייטל פיקס שלהן והוא פרח הגדל בראשו ודבוק בו ולאחר זמן הוא נופל בתלוש: **עד שייפקסו מיבעי ליה.** הואיל ולאשמועינן אתא דאף בית אינו קובע עד שייפקסו הכי איבעי ליה למיתני והשתא דתניא משייפקסו לאשמועינן אתא דמשייפקסו נתחייבו בכל מקום שהן: **ה"ג.** גורנו למעשר להתחייב עליו משום טבל משתיגמר מלאכתו ואיזו גמר מלאכתו מלאכת הכנסתן: **מאי לאו בשדה.** ומאי הכנסתו צבירתו ואסיפתו לברי לשום כינוס: **לא הכנסתו לבית.** ולשון כניסה הוא: **כי קאמר ר' יאני.** בבית קובע: **בעגבים וזיתים.** העומדין לאכילה ואף הן בכלל תבואה ומעשר שלהן מן התורה וכיון דלאו בני גורן נינהו כניסתן לבית קובעתן שאין להם קביעות אחר: **אבל חטין וכו'.** והדאמר בעלמא (פסחים דף ט.) גבי חבר שמת והניח מגורה מליאה פירות מעיקרא אימור דלא טבול ברבי אושעיא דאמר אדם מעברים על תבואתו וכו' ליה האי תירוצא אלא אפי' בחטין ושעורין נמי אמרת רבי יאני: **שור בתלוש.** לא תחסום שור בדישו: **שאינו אוכל במחובר.** כלומר דלא אשכחן ליה בהדיא: **שאתה מצווה להחייותו.** וחי אחיך עמך: **קמה קמה.** כי תבא בקמת רעך על קמת רעך: **לבתה.** לשאת הענבים וחביריו בוצרין דהוה מלאכתו בתלוש: **אדם שאינו אוכל בתלוש.** כלומר דלא אשכחן קרא בהדיא: **אם אינו ענין לאדם במחובר.** דמחד מינייהו נפקא:

מכדי

עשר תעשר ואכלת ולא מוכר תבואת זרעך ולא לוקח אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא אלא כנפשך למאי אתא לכרתניא כנפשך מה נפשך אם חסמתי פטור אף פועל אם חסמתי פטור מתיב מר זוטרא איזהו גורנן למעשרות בקישואים ובדלועים משייפקסו ואמר רבי אסי משייטל פיקס שלהן מאי לאו משייפקסו אפי' בשדה לא משייפקסו בבית אי הכי משייפקסו עד שייפקסו מיבעי ליה אי תנא עד שייפקסו ה"א עד דגמר לפיקוסייהו קמ"ל משייפקסו מכי אתחולי פיקוסייהו מתיב מר זוטרא בריה דרב נחמן גורנו למעשר לחייב עליו משום טבל משתגמר מלאכתן ואיזהו גמר מלאכתן מלאכת הכנסתן לאו משום טבל לא הכנסתן לבית זה הוא גמר מלאכתן אפילו בשדה לא הכנסתן לבית זה הוא גמר מלאכתן ואיבעית אימא כי קאמר רבי יאני בזיתים ועגבים דלאו בני גורן נינהו אבל חטין ושעורין גורן בהדיא כתיב ביה אשכחן אדם במחובר ושור בתלוש אדם בתלוש מנלן קל וחומר משור ומה שור שאינו אוכל במחובר אוכל בתלוש אדם שאוכל במחובר אינו דין שאוכל בתלוש מה לשור שכן אתה מצווה על חסימתו תאמר באדם שאי אתה מצווה על חסימתו ויהא אדם מצווה על חסימתו מקל וחומר משור ומה שור שאי אתה מצווה להחייותו אינו דין שאתה מצווה להחייותו אינו דין שאתה מצווה על חסימתו פטור אף פועל אם חסמתו פטור מנלן אמר קרא כנפשך מה נפשו של פועל מה נפשו אם חסמתו פטור אף פועל אם חסמתו פטור ואלא אדם בתלוש מנלן אמר קרא קמה קמה ב' פעמים אם אינו ענין לאדם במחובר תנהו ענין לאדם בתלוש ר' אמי אמר אדם בתלוש לא צריך קרא כתיב כי תבא בכרם רעך מי לא עסקינן ששכרו לבתה ואמר רחמנא ליכול שור במחובר מנ"ל קל וחומר מאדם ומה אדם שאינו אוכל במחובר שור שאוכל בתלוש אינו דין שאוכל במחובר מה לאדם שכן אתה מצווה להחייותו תאמר בשור שאי אתה מצווה להחייותו ויהא שור מצווה להחייותו מקל וחומר ומה אדם שאי אתה מצווה על חסימתו אתה מצווה להחייותו שור שאתה מצווה על חסימתו אינו דין שאתה מצווה להחייותו אמר קרא וחי אחיך עמך אחיך ולא שור ואלא שור במחובר מנלן אמר קרא רעך רעך ב' פעמים אם אינו ענין לאדם במחובר תנהו ענין לשור במחובר רבינא אמר לא אדם בתלוש ולא שור במחובר צריכי קראי דכתי' לא תחסום שור בדישו

מכדי

להחייותו אינו דין שאתה מצווה על חסימתו אמר קרא כנפשך מה נפשו של פועל מה נפשו אם חסמתו פטור אף פועל אם חסמתו פטור ואלא אדם בתלוש מנלן אמר קרא קמה קמה ב' פעמים אם אינו ענין לאדם במחובר תנהו ענין לאדם בתלוש ר' אמי אמר אדם בתלוש לא צריך קרא כתיב כי תבא בכרם רעך מי לא עסקינן ששכרו לבתה ואמר רחמנא ליכול שור במחובר מנ"ל קל וחומר מאדם ומה אדם שאינו אוכל במחובר שור שאוכל בתלוש אינו דין שאוכל במחובר מה לאדם שכן אתה מצווה להחייותו תאמר בשור שאי אתה מצווה להחייותו ויהא שור מצווה להחייותו מקל וחומר ומה אדם שאי אתה מצווה על חסימתו אתה מצווה להחייותו שור שאתה מצווה על חסימתו אינו דין שאתה מצווה להחייותו אמר קרא וחי אחיך עמך אחיך ולא שור ואלא שור במחובר מנלן אמר קרא רעך רעך ב' פעמים אם אינו ענין לאדם במחובר תנהו ענין לשור במחובר רבינא אמר לא אדם בתלוש ולא שור במחובר צריכי קראי דכתי' לא תחסום שור בדישו

מכדי

ראשית עבודת הקודש של הבעל־שם־טוב, עוד טרם שנתגלה, הייתה בתור באהעלפער, אשר נשא בחיקו צאן קדשים תינוקות של בית רבן כדי ללמדם א"ב ברכות וקריאת שמע וכו', חינוך על טהרת הקודש, ולאידך, גילה אורות הגנוזים דפנימיות התורה בהפצת המעיינות אפילו בין אלה שהיו עדיין בבחינת חוצה, כדי להחיש פעמי מלכא משיחא.

ממכתב ט"ז כסלו, ה'תש"כ

נאמר בתורה (דברים יד כב–כג) 'עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר אֵת כָּל תְּבוּאַת זַרְעֶךָ וגו', וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹקֶיךָ', ויש לדרוש מסמיכות הפסוקים 'עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר' 'וְאָכַלְתָּ' שחיוב הבעלים לעשר הוא רק כאשר 'ואכלת', שאוכל בעצמו את התבואה, וְלֹא כשהוא מוֹכֵר את התבואה לאחר. וכן יש לדרוש שרק 'תְּבוּאַת זַרְעֶךָ' – תבואה שגדלה ברשותך חייבת במעשר, וְלֹא לוֹקֵחַ, שהקונה תבואה מחבירו פטור מלעשרה. ואף שחכמים חייבו את המוכר והלוקח לעשר, אנשי בית הינו לא עשו כן. ועל כל פנים מוכח מהברייתא שמן התורה אין חיוב מעשר אלא על הבעלים, וכמו שהתמעט לוקח כך יש למעט פועל, ומדוע יש צורך במיעוט מיוחד של 'כנפשך' לפטור פועל.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא דין זה שפועל פטור ממעשר הוא רק מִדְּרַבָּנָן, שאף שחייבו את הלוקח לא חייבו את הפועל, וּקְרָא – והפסוק 'כנפשך' שהובא בברייתא, אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא הוא, כלומר הסמיכו חכמים את דינם על לשון הפסוק.

שואלת הגמרא: אֶלָּא – אם כן שאין זו דרשה גמורה, הפסוק 'כְּנַפְשְׁךָ' לְמַאי אָתָא – מה הוא בא ללמדינו. משיבה הגמרא: לְכִדְתַנְיָא בברייתא, 'כְּנַפְשְׁךָ', מַה נַּפְשְׁךָ – נפש בעל הבית, אִם חָסַמְתָּ את עצמך מלאכול אתה פָּטוּר, שהרי אינך חייב לאכול, אַף לגבי פּוֹעֵל, אִם חָסַמְתָּ – פסקת מתחילה עם הפועל שלא יאכל, או שחסמתו בעל כרחו, אתה פָּטוּר ממלקות, ואין לומדים את דינו מדין שור, שהחוסמו לוקה.

מר זוטרא מקשה על דעת רבי ינאי ורבי יוחנן, שחיוב מעשר הוא בכניסה לבית או לחצר: מָתִיב מַר זוּטְרָא, שנינו במשנה (מעשרות פ"א מ"ה), אֵיזֶהוּ 'גּוֹרְנָן' – ממתי נעשה דין הפירות כדין תבואה שעשו ממנה 'גורן' לְהַתחייב בַּמַּעֲשְׂרוֹת, בְּקִישׁוּאִים וּבְדֶלּוּעִים מְשֶׁיְּפַקְּסוּ, וְאָמַר רַבִּי אַסִּי בביאור הזמן 'שיפקסו', שזהו מְשֶׁיְּנַטֵּל פִּיקָּם שֶׁלָּהֶן – שיפול הפרח שבראשם הקרוי 'פיקס'. וּמַאי לָאו – האם אין הכוונה מְשֶׁיְּפַקְּסוּ אֲפִילּוּ בַּשָּׂדֶה, ושלא כדעת רבי ינאי ורבי יוחנן המצריכים כניסה לבית או לחצר.

מתרצת הגמרא: לָא, כוונת המשנה מְשֶׁיְּפַקְּסוּ בַּבַּיִת, וחידשה בזה שאף אחרי שנכנסו לבית אינם מתחייבים עד שיפקסו.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי, מדוע נקטה המשנה לשון 'מְשֶׁיְּפַקְּסוּ', שמשמע שבכל מקום שיפקסו יחול עליהם חיוב מעשר, הרי לשון 'עַד שֶׁיְּפַקְּסוּ' מִיבַּעֵי לֵיהּ – היתה המשנה צריכה לומר, שמשמעות לשון זו היא שאפילו אחרי שנכנסו לבית או לחצר, שזהו מקום חיובם, אינם חייבים עד שיפקסו.

מתרצת הגמרא: אִי תָּנָא לשון 'עַד שֶׁיְּפַקְּסוּ', הֲוָה אֲמִינָא שאין חיוב מעשר עַד דְּנָמַר לְפִיקּוּסֵיהוּ – עד שיפקסו כל הפירות, קָא מַשְׁמַע לָן בלשון 'מְשֶׁיְּפַקְּסוּ', דְּמִכִּי אַתְחוּלֵי פִּיקּוּסֵיהוּ – ממתי שהתחיל הפיקוס במקצת הפירות, התחייבו כולם במעשר.

מר זוטרא בריה דרב נחמן מקשה קושיא נוספת על רבי יוחנן ורבי ינאי: מָתִיב מַר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן, שנינו בברייתא, 'גּוֹרְנוֹ' – הזמן שנעשה דין הפרי כדין תבואה שנכנסה לגורן לְענין מַעֲשֵׂר, לְחַיֵּב עָלָיו מִשּׁוּם מֻכָּל, מִשֶּׁתִּגָּמֵר מְלַאכְתָּן. וְאֵיזֶהוּ גְּמַר מְלַאכְתָּן, מְלֶאכֶת הַכְנָסָתָן. וקשה, מַאי לָאו, מלאכת הַכְנָסָתָן מחייבת במעשר אֲפִילּוּ אם נעשתה בַּשָּׂדֶה, ו'הכנסתן' היינו מלשון 'בינוס', שמשעה שכינס ואסף את הפירות בשדה לעשות מהם 'כרי', התחייבו במעשר, ומוכח שאף בשדה יש חיוב מעשר, ושלא כדברי רבי ינאי ורבי יוחנן.

מתרצת הגמרא: לָא, 'הכנסתן' זו לשון כניסה, שהַכְנָסָתָן לַבַּיִת, זֶה הוּא גְּמַר מְלַאכְתָּן.

מתרצת הגמרא באופן נוסף: וְאִיבָּעֵית אֵימָא, כִּי קָאָמַר רַבִּי יַנַּאי שחיוב מעשר הוא רק בכניסה לבית, היינו בְּזֵיתִים וַעֲנָבִים, דְּלֵאו בְּנֵי גּוֹרֶן נִינְהוּ – שאין דרך לכונסם לגורן, ואין דבר אחר שיקבע בהם לחייבם במעשר אלא כניסתם לבית, אֲבָל בְּחִטִּין וּשְׂעוֹרִין שדרך לכונסם לגורן מודה רבי ינאי שהכנסתם לגורן מחייבם במעשר, שהרי 'גּוֹרֶן' בְּהֶדְיָא כְּתִיב בֵּיהּ – נכתבה בהם בפירוש לשון 'גורן', שנאמר (במדבר יח כז) 'וְנֶחְשַׁב לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם כַּדָּגָן מִן הַגֹּרֶן'.

לעיל (פז:) ביארה הגמרא מנין שפועל אוכל במחובר, עתה מבררת הגמרא מנין שהוא אוכל בתלוש, כמבואר במשנה (פז.). שואלת הגמרא: אַשְּׁכְּחָן – מצאנו בפסוקים שאָדָם אוכל כשהוא עוסק בְּמְחוּבָּר לקרקע, וְכן מצאנו ששׁוֹר אוכל בְּתָלוּשׁ, שנאמר (דברים כה ד) 'לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ', ודישה היא הפרדת התבואה מהקליפה שנעשית בתלוש, אך שאָדָם אוכל בְּתָלוּשׁ, מְנָלָן.

משיבה הגמרא: דין זה נלמד בקַל וָחוֹמֶר מִשּׁוֹר, וּמַה שׁוֹר שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל בְּמְחוּבָּר – שלא התפרש בתורה שהוא אוכל במחובר, אוֹכֵל בְּתָלוּשׁ, אָדָם שהתפרש בתורה שֶׁהוּא אוֹכֵל בְּמְחוּבָּר, אֵינוֹ דִּין שֶׁאוֹכֵל בְּתָלוּשׁ. דוחה הגמרא: מַה לְּשׁוֹר, שהחמירה בו התורה בדבר אחר, שֶׁכֵּן אַתָּה מְצַוֶּה עַל חֲסִימָתוֹ, והחוסמו עובר בלאו, ויתכן שלכן החמירה התורה בדינו והתירה לו לאכול בתלוש, וכי תֹּאמַר דין זה גם בְּאָדָם, שֶׁאִי אַתָּה מְצַוֶּה עַל חֲסִימָתוֹ.

הגמרא מבררת מדוע אכן אין איסור לחסום פועל מלאכול. מקשה הגמרא: וְיִהֵא אָדָם מְצַוֶּה עַל חֲסִימָתוֹ, מִקַּל וָחוֹמֶר מִשּׁוֹר, ונדרוש כך, וּמַה שׁוֹר שֶׁאִי אַתָּה מְצַוֶּה לְהַחֲיוֹתוֹ, אַתָּה מְצַוֶּה עַל חֲסִימָתוֹ, אָדָם שֶׁאַתָּה מְצַוֶּה לְהַחֲיוֹתוֹ, שנאמר (ויקרא כה לו) 'וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ', אֵינוֹ דִּין – האם אין זה קל וחומר שֶׁאַתָּה מְצַוֶּה עַל חֲסִימָתוֹ, וממילא נוכל גם ללמוד את דין האדם שאוכל בתלוש בקל וחומר משור האוכל בתלוש. מתרצת הגמרא: אָמַר קְרָא (דברים כג כה) 'כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים כְּנַפְשְׁךָ', ויש לדרוש כְּנַפְשְׁךָ, כְּנַפְשׁוֹ שֶׁל פּוֹעֵל, מַה נַּפְשׁוֹ של הבעלים אִם חֲסָמָתוֹ – שחסם הבעלים את עצמו מלאכול, פָּטוּר, שהרי רשאי שלא לאכול, אַף פּוֹעֵל, אִם חֲסָמָתוֹ אתה פָּטוּר, ואין דינו כשור שהחוסמו עובר בלאו.

ממשיכה הגמרא לברר: וְאֶלָּא – אחרי שדחינו את הקל וחומר משור, אָדָם בְּתָלוּשׁ, מְנָלָן. משיבה הגמרא: אָמַר קְרָא (שם כג כו) בענין אכילת פועל במחובר, 'קָמָה' 'קָמָה' שְׁתֵּי פְּעָמִים, וּאִם אֵינוֹ עָנִין – ואם אין צורך בשתי פעמים אלו לְאָדָם בְּמְחוּבָּר, כיון שדי בפסוק אחד, תְּנֵהוּ עָנִין לדרוש ממנו היתר אכילה לְאָדָם בְּתָלוּשׁ.

מביאה הגמרא מקור נוסף לדין זה: רַבִּי אַמִּי אָמַר, היתר אָדָם בְּתָלוּשׁ לֹא צָרִיךְ קְרָא, אלא לומדים זאת ממשמעות הפסוק, דִּכְתִיב 'כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ', וּמִי לֹא עַסְקִינָן גם באופן שֶׁשְּׂכָרוֹ לְכַתֵּף – לשאת את הענבים מהכרם על כתיפו, שזו פעולה בתלוש, וְאף בזה אָמַר רַחֲמָנָא 'לֵיכּוֹל'.

התבאר לעיל שדין שור האוכל בתלוש מפורש בתורה, הגמרא מבררת מנין ששור אוכל במחובר. שואלת הגמרא: שׁוֹר בְּמְחוּבָּר, מְנָלָן שהוא רשאי לאכול. משיבה הגמרא: דין זה נלמד בקַל וָחוֹמֶר מֵאָדָם, וּמַה אָדָם שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל בְּתָלוּשׁ – שלא כתבה התורה בפירוש שאדם אוכל בתלוש, שהרי 'כרם' ו'קמה' שהוזכרו אצלו הם מחוברים לקרקע, אף על פי כן אמרה התורה שהוא אוֹכֵל בְּמְחוּבָּר, שׁוֹר, שהתפרש בתורה שֶׁאוֹכֵל בְּתָלוּשׁ, אֵינוֹ דִּין שֶׁאוֹכֵל בְּמְחוּבָּר.

דוחה הגמרא: מַה לְּאָדָם שהחמירה בו התורה, שֶׁכֵּן אַתָּה מְצַוֶּה לְהַחֲיוֹתוֹ, ויתכן שרק בו התירה התורה לאכול במחובר, וכי תֹּאמַר דין זה גם בְּשׁוֹר, שֶׁאִי אַתָּה מְצַוֶּה לְהַחֲיוֹתוֹ.

הגמרא מבררת מדוע אכן אין ציווי להחיות שור. שואלת הגמרא: וְיִהֵא שׁוֹר מְצַוֶּה לְהַחֲיוֹתוֹ, מִקַּל וָחוֹמֶר, וּמַה אָדָם שֶׁאִי אַתָּה מְצַוֶּה עַל חֲסִימָתוֹ, אַתָּה מְצַוֶּה לְהַחֲיוֹתוֹ, שׁוֹר שֶׁאַתָּה מְצַוֶּה עַל חֲסִימָתוֹ, אֵינוֹ דִּין שֶׁאַתָּה מְצַוֶּה לְהַחֲיוֹתוֹ, ונוכל גם ללמוד ששור רשאי לאכול במחובר, בקל וחומר מאדם. משיבה הגמרא: אָמַר קְרָא 'וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ', ויש ללמוד שרק את אָחִיךָ אתה מצווה להחיות, וְלֹא שׁוֹר.

שואלת הגמרא: וְאֶלָּא – כיון שדחינו את הקל וחומר מאדם, דין שׁוֹר שאוכל בְּמְחוּבָּר, מְנָלָן. משיבה הגמרא: אָמַר קְרָא בפסוק זה 'רֵעֶךָ' 'רֵעֶךָ' שְׁתֵּי פְּעָמִים, וּאִם אֵינוֹ עָנִין לְאָדָם בְּמְחוּבָּר, שהרי די באחד מהם כדי ללמוד זאת, תְּנֵהוּ עָנִין לְהִיתֵר אכילת שׁוֹר בְּמְחוּבָּר. הגמרא מביאה טעם אחר, בין להיתר אדם בתלוש ובין להיתר שור במחובר: רַבִּינָא אָמַר, לֹא אָדָם האוכל בְּתָלוּשׁ, וְלֹא שׁוֹר האוכל בְּמְחוּבָּר, צְרִיכֵי קְרָאֵי, אלא יש לדרוש את ההיתר מִדִּכְתִיב 'לֹא תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ',

ומִכְּדֵי – והרי אף שהפסוק עוסק בשור, **כָּל מִילֵּי אִיתְּנְהוּ בַּחֲסִימָה** – כל בעלי החיים כלולים באיסור זה, **דְּיַלְפִּינָן** – שאנו לומדים בגזירה שוה 'שור' 'שור' **מִשֵּׁבֶת** (ב"ק נד:), שבכל מקום שמוזכר 'שור' אף שאר בעלי חיים בכלל, **וְאִם כֵּן לִכְתּוֹב רַחֲמָנָא** רק 'לא **תָּדוּשׁ בַּחֲסִימָה**', ונדע שהאיסור הוא בכל בעלי החיים, ו'שור' **דִּכְתַב רַחֲמָנָא, לָמָּה לִי** – מה הוא בא ללמדינו. אלא ודאי כתבה זאת התורה כדי **לְאַקּוּשֵׁי** – להקיש ולדמות את **הַחוֹסֵם** – האדם, **לְנֶחְסָם** – לשור, **וְאִת הַנֶּחְסָם לְחוֹסֵם**, וכך הוא ההיקש, **מַה חוֹסֵם** – אדם, **אוֹכֵל בְּמִחוּבָּר, אַף** השור **הַנֶּחְסָם אוֹכֵל בְּמִחוּבָּר. וּמַה נֶחְסָם** – שור, **אוֹכֵל בְּתָלוּשׁ**, כמו שכתבה התורה בפירוש, **אַף** האדם **הַחוֹסֵם אוֹכֵל בְּתָלוּשׁ.**

הגמרא מביאה עתה כמה ברייתות הדורשות דינים שונים לגבי היתר אכילה בפועל מלשון 'דיש' שנאמר לגבי שור: **תָּנוּ רַבָּנָן,** נאמר בתורה (דברים כה ד) 'לא **תַּחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ**', ויש לדרוש מכך שכתבה התורה מלאכת **דַּיִּשׁ**, שהיא הפרדת גרעיני התבואה מקליפותיהם, **מַה דַּיִּשׁ מְיוּחָד** בכך שהוא **דָּבָר שֶׁנִּידּוֹלֵי קַרְקַע (וּבִשְׁעַת גְּמַר מְלָאכָה), וּפוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ, אַף כָּל** דבר **שֶׁנַּעֲשֶׂה בְּגִידּוֹלֵי קַרְקַע, פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ, יָצָא** מכלל היתר זה **הַחוֹלֵב** בהמה, **וְהַמְחַבֵּץ** – מעמיד את החלב בקיבה, **וְהַמְנַבֵּן** – עושה מהחלב גבינה, **שֶׁאֵין** זה **גִּידּוֹלֵי קַרְקַע, וְלֵכֵן אֵין פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ.**

שואלת הגמרא: **לָמָּה לִי** לדרוש דין זה מ'דיש', והרי **מִ'כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ' נַפְקָא** – יש ללמוד כן, שהתיר הפסוק אכילה רק בעובד בכרם, שהוא גידולי קרקע, ולא בשאר מלאכות. משיבה הגמרא: **אִיצְטְרִיךְ** הלימוד מ'דיש', כיון **דִּסְלִקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא** – היינו מעלים בדעתינו לומר, **הוֹאִיל וּכְתִיב** 'קָמָה', ודרשו (לעיל פז:) מלשון זו **לְרַבּוֹת כָּל בַּעֲלֵי קָמָה** – כל הדברים העומדים בקומה, כאילנות וכדומה, **שְׁמָא** בא **הַפְסוּק לְרַבּוֹת נַמִּי מִידֵּי** [–גם דברים] **דְּלֵאוֹ גִּידּוֹלֵי קַרְקַע נִינְהוּ, קָא מַשְׁמַע לָן** בלימוד מ'דיש' שהיתר האכילה הוא רק בגדולי קרקע.

הגמרא מביאה ברייתא הדורשת מ'דיש' דין אחר: **תַּנְיָא אִידָּךְ,** נאמר בתורה **דַּיִּשׁ, מַה דַּיִּשׁ מְיוּחָד** בכך שהוא **דָּבָר שֶׁבִּשְׁעַת גְּמַר מְלָאכָה,** כלומר שמעשה זה גומר את המלאכה, **וּפוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ, אַף כָּל שֶׁהוּא בִּשְׁעַת גְּמַר מְלָאכָה, פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ, יָצָא הַמְנַכֵּשׁ בְּשׁוּמִים וּבְבְצָלִים,** והבינה עתה הגמרא שבמלאכה זו הוא עוקר את הרעים מתוך היפים ומשליכם, **שֶׁהוֹאִיל וְאֵין** זה **גְּמַר מְלָאכָה,** שהרי הבצלים והשומים הטובים עדיין מחוברים לקרקע, **אֵין פּוֹעֵל אוֹכֵל בָּהֶם.**

שואלת הגמרא: **לָמָּה לִי** לדרוש כן מ'דיש', והרי **מִ'וְאָל כֶּלְיֶךָ לֹא תִתֵּן' נַפְקָא,** וכמבואר לעיל (פז:) שרק בשעה שנותנים לתוך כליו של בעל הבית, שזהו גמר המלאכה במחובר, התירה התורה לפועל לאכול. משיבה הגמרא: **לֹא צְרִיכָא** – לא הוצרכה דרשה זו, אלא **דְּאַף עַל גַּב דְּקָא מְשַׁלֵּיף קְטִינֵי מִבֵּינֵי אִילְּמֵי** – אף כשהפועל מוציא בצלים קטנים שאינם עשויים לגדול עוד, מבין הבצלים שעשויים לגדול, כדי להניח להם מקום לגדול, ואינו משליך את הקטנים אלא בעל הבית נוטלם, אינו אוכל, ואילו היה נאמר רק 'ואל כליך לא תתן' היה מותר לפועל לאכול משום שיש כאן נתינה לכליו של בעל הבית, ואילו מהפסוק של 'דיש' אנו ממעטים אף אופן זה, כיון שעיקר מלאכת הוצאת הקטנים היא לתועלת הבצלים הגדולים המחוברים עדיין, שלגביהם אין זה גמר מלאכה, ואינו רשאי לאכול.

הגמרא מביאה דרשה נוספת מ'דיש': **תַּנְיָא אִידָּךְ,** נאמר בתורה **דַּיִּשׁ,** ויש לדרוש, **מַה דַּיִּשׁ מְיוּחָד** שהוא **דָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְהִתְחַיֵּב בַּמַּעֲשֵׂר, וּפוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ, אַף כָּל שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר, פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ. יָצָא** מכלל היתר זה, פועל המדיר **כִּתְמָרִים וּבְגַרְגְּרוֹת** המדובקים זה בזה, **הוֹאִיל וְנִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר, אֵין פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ.**

מקשה הגמרא: **וְהָתַנְיָא** בברייתא אחרת, **הַבּוֹדֵל כִּתְמָרִים וּבְגַרְגְּרוֹת, פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ.** מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב פָּפָּא, כִּי תַּנְיָא** בברייתא **הַהִיא,** שרשאי לאכול בהם, היינו **בְּתוֹחְלָנֵי** – תמרים גרועים שאינם ראויים לאכילה אף אחר שנקטפו, ומכניסים אותן לכלי של כפות תמרים כדי לגמור את בישולם, ואם הפועל עוסק בהפרדתם רשאי לאכול מהם, כיון שעדיין לא נגמר בישולם ולא התחייבו במעשר.

הגמרא מביאה דרשה נוספת מ'דיש': **תַּנְיָא אִידָּךְ,** נאמר בתורה **דַּיִּשׁ,** ויש לדרוש, **מַה דַּיִּשׁ מְיוּחָד** שהוא **דָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְהִתְחַיֵּב בַּחֲלָה, וּפוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ, אַף כָּל דָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְחַלָּה, פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ. יָצָא** הַלֵּשׁ את הבצק, **וְהַמְמַקְּטֵף** – עורך וטח במשקה את העיסה, **וְהָאוֹפֶה, שֶׁכְּבָר נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְחַלָּה, דְּאֵין פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ.**

מקשה הגמרא: מדוע אמרה הברייתא שרק בלישה ואפיה אינו אוכל, **וַהֲלֹא** אף בטחינת הקמח וניפויו אין לו לאכול, שהרי אף שלא נגמרה מלאכתו לחלה, מכל מקום כבר **נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר,** והתאבר בברייתא הקודמת שאין אוכלים בו. מתרצת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא,** בברייתא זו **בְּחִוּצָה לָאָרֶץ עָסְקִינָן, דְּלֵיכָא** חיוב **מַעֲשֵׂר,** ולכן נאסר לאכול רק בגמר מלאכה לחלה. דוחה הגמרא: **אִי הָכִי,** חיוב **חַלָּה נַמִּי לֵיכָּא** בחוץ לארץ, וכיצד אמרה הברייתא שאחרי שנגמרה מלאכתו להתחייב בחלה אינו אוכל.

הגמרא מבארת את הברייתא באופן אחר: **אֶלָּא, לְעוֹלָם** מדובר **בָּאָרֶץ, וְלֹא קַשְׁיָא** מדוע הפועל העוסק בטחינת וניפוי הקמח יכול לאכול, כיון שמדובר בזמן שנכנסו ישראל לארץ, **בְּשֶׁבַע** שנים **שֶׁכִּיבְּשׁוּ** את הארץ **וּבְשֶׁבַע** שנים **שֶׁחִילְּקוּ** אותה, **דְּאָמַר מַר, בְּשֶׁבַע שֶׁכִּיבְּשׁוּ וְשֶׁבַע שֶׁחִילְּקוּ, נִתְחַיְּבוּ** ישראל **בְּחַלָּה, וְלֹא נִתְחַיְּבוּ בְּמַעֲשֵׂר.**

מקשה הגמרא: **מִידֵּי** – וכי חיוב **הַמַּעֲשֵׂר** עצמו **קָא גָּרִים** – הוא הגורם לאיסור אכילת הפועל, והרי **גְּמַר מְלָאכָה** שעושה הפועל **קָא גָּרִים** לכך שיאסר באכילה, אלא שהסימן לכך שהפועל עוסק בגמר מלאכה הוא לפי זמן חיוב המעשר והחלה, שאף חיובים אלו חלים בזמן גמר המלאכה, וממילא אף כשאין חיובים אלו נוהגים, זמן אכילת הפועל נקבע לפי חיובים אלו, ואם כן חוזרת הקושיא, מדוע קודם שתתחייב העיסה בחלה רשאי הפועל לאכול, והרי כבר נגמרה מלאכת החיטים לגבי חיוב מעשר.

הגמרא מבארת את הברייתא באופן אחר: **אֶלָּא אָמַר רָבִינָא,** במלאכה שיש בה גם חיוב מעשר וגם חיוב חלה, רשאי הפועל לאכול עד שיחול החיוב המאוחר, שהוא חלה, ואף שבברייתא הקודמת שנינו שהפועל רשאי לאכול רק עד שיתחייבו הפירות במעשר, ברייתא זו אינה נשנית בפני עצמה, אלא **כְּרוּךְ וּתְנִי** – יש לכרוך אותה עם הברייתא האחרונה ולשנותן יחד, וכך יש לדרוש, נאמר בתורה 'דַּיִּשׁ', **מַה דַּיִּשׁ מְיוּחָד** בכך שהוא **דָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמַר מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר וּלְחַלָּה, וּפוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ, אַף כָּל שֶׁלֹּא נִגְמַר מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר וּלְחַלָּה פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ,** כלומר, בפירות שאינם חייבים בחלה אוכל הפועל רק עד שיתחייבו במעשר, ובעיסה ששייך בה גם חיוב חלה אוכל הפועל אף אחר שחל חיוב מעשר, עד שיחול חיוב חלה.

שנינו בברייתא (פז:) שאסור לפועל לאכול 'ענבים ודבר אחר', כגון לטובלם במלח כדי למתקם ולאכול מהם הרבה. מסתפקת הגמרא: **אִיבַּעְיָא לְהוּ, פּוֹעֵל** הקוצר תבואה ורשאי לאכול ממנה, **מַהוּ שֶׁיְּהַכֶּהּ בָּאוּר** – ישרוף מעט באש את התבואה, למתקה, **וְיֹאכַל. מִי חָזֵי** – האם נחשב מעשה זה **כַּאֲכִילַת עֲנָבִים וְדָבָר אַחֵר** שאסרה התורה, כדי שלא יאכל הרבה, **אוֹ לֹא,** כיון שאינו מוסיף דבר אחר אלא מהבהב את התבואה עצמה, ומותר לאוכלה כך.

מביאה הגמרא ראיה: **תָּא שְׁמַע,** שנינו בתוספתא (פ"ח ה"ג), **רַשָּׁאי בַּעַל הַבַּיִת לְהַשְׁקוֹת** את **הַפּוֹעֲלִים** יַיִן, **כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאכְלוּ עֲנָבִים הַרְבֵּה. וְרַשָּׁאִין הַפּוֹעֲלִין לְטַבֵּל** את **פִּתָּם בְּציר** – רוטב, **כְּדֵי שֶׁיֹּאכְלוּ עֲנָבִים הַרְבֵּה,** ומוכח שרשאים הפועלים לעשות מעשה הגורם להם לאכול הרבה, והוא הדין שרשאים להבהב את התבואה באש.

עניינו של השולחן־ערוך: פסקי דינים הלכה למעשה, ועליו בנויים כל חיי האדם, מהרגע הראשון שנולד עד לרגע האחרון עלי אדמות.
משיחת י"ט כסלו, ה'תשכ"ט

מִכְּדֵי כָּל מִילֵּי אִיתְנְהוּ בַּחֲסִימָה דְּיַלְפִינַן שׁוֹר שׁוֹר מִשַּׁבָּת א"כ לִכְתּוֹב רַחְמָנָא לֹא תָדוּשׁ בַּחֲסִימָה שׁוֹר דִּכְתַב רַחְמָנָא לָמָּה לִי לְאַקּוּשֵׁי חוֹסֵם לְנֶחְסָם וְנֶחְסָם לְחוֹסֵם מַה חוֹסֵם אוֹכֵל בִּמְחוּבָּר אַף נֶחְסָם אוֹכֵל בִּמְחוּבָּר וּמַה נֶּחְסָם אוֹכֵל בְּתָלוּשׁ אַף חוֹסֵם אוֹכֵל בְּתָלוּשׁ ת"ר דַּיִשׁ מַה דַּיִשׁ מְיוּחָד דָּבָר שֶׁגִּידּוּלֵי קַרְקַע (וּבִשְׁעַת גְּמַר מְלָאכָה) וּפוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ אַף כָּל שֶׁגִּידּוּלֵי קַרְקַע פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ יָצָא הַחוֹלֵב וְהַמְחַבֵּץ וְהַמְגַבֵּן שֶׁאֵין גִּידּוּלֵי קַרְקַע וְאֵין פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ לָמָּה לִי מִכִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ נַפְקָא אִיצְטְרִיךְ סַלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא הוֹאִיל וּכְתִיב קָמָה קָמָה לְרַבּוֹת כָּל בַּעֲלֵי קוֹמָה לְרַבּוֹת נַמִּי מִידֵּי דְּלַאו גִּדּוּלֵי קַרְקַע נִינְהוּ קמ"ל תַּנְיָא אִידָךְ דַּיִשׁ מַה דַּיִשׁ מְיוּחָד דָּבָר שֶׁבִּשְׁעַת גְּמַר מְלָאכָה פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ אַף כָּל שֶׁהוּא בִּשְׁעַת גְּמַר מְלָאכָה פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ יָצָא הַמְנַכֵּשׁ בְּשׁוּמִים וּבִבְצָלִים הוֹאִיל וְאֵין גְּמַר מְלָאכָה אֵין פּוֹעֵל אוֹכֵל בָּהֶם לָמָּה לִי מִוְּאֶל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן נַפְקָא לֹא צְרִיכָא אע"ג דְּקָא מְשַׁלֵּיף קְטִינֵי מִבֵּינֵי אַלִּימֵי תַּנְיָא אִידָךְ דַּיִשׁ מַה דַּיִשׁ מְיוּחָד דָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ אַף כָּל שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ יָצָא הַבּוֹדֵל בִּתְמָרִים וּבִגְרוֹגָרוֹת הוֹאִיל וְנִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר אֵין פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ וְהָתַנְיָא הַבּוֹדֵל בִּתְמָרִים וּבִגְרוֹגָרוֹת פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ אָמַר רַב פָּפָּא כִּי תַּנְיָא הַהִיא בְּתוּחַלָנֵי תַּנְיָא אִידָךְ דַּיִשׁ מַה דַּיִשׁ מְיוּחָד דָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְחַלָּה וּפוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ אַף כָּל דָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְחַלָּה פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ יָצָא הַלָּשׁ וְהַמְקַטֵּף וְהָאוֹפֶה שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְחַלָּה דְּאֵין פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ וַהֲלֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר לֹא קַשְׁיָא בְּחוּצָה לָאָרֶץ עַסְקִינַן דְּלֵיכָּא מַעֲשֵׂר אִי הָכִי חַלָּה נַמִּי לֵיכָּא אֶלָּא לְעוֹלָם בָּאָרֶץ וְלֹא קַשְׁיָא בְּשֶׁבַע שֶׁכִּיבְּשׁוּ וּבְשֶׁבַע שֶׁחִילְּקוּ דְּאָמַר מַר שֶׁבַע שֶׁכִּיבְּשׁוּ וְשֶׁבַע שֶׁחִילְּקוּ נִתְחַיְּיבוּ בְּחַלָּה וְלֹא נִתְחַיְּיבוּ בְּמַעֲשֵׂר מִידֵּי מַעֲשֵׂר קָא גָּרֵים גְּמַר מְלָאכָה קָא גָּרֵים אֶלָּא אָמַר רָבִינָא כְּרוֹךְ וּתְנֵי דַּיִשׁ מַה דַּיִשׁ מְיוּחָד דָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמַר מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר וּלְחַלָּה וּפוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ אַף כָּל שֶׁלֹּא נִגְמַר מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר וּלְחַלָּה פּוֹעֵל אוֹכֵל בּוֹ אִיבַּעְיָא לְהוּ פּוֹעֵל מַהוּ שֶׁיְּהַבְהֵב בָּאוּר וְיֹאכַל מִי הֲוֵי כַּעֲנָבִים וְדָבָר אַחֵר אוֹ לֹא תָּא שְׁמַע רַשָּׁאִי בעה"ב לְהַשְׁקוֹת פּוֹעֲלִים יַיִן כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאכְלוּ עֲנָבִים הַרְבֵּה רַשָּׁאִין פּוֹעֲלִין לְטַבֵּל פִּיתָּם בְּצִיר כְּדֵי שֶׁיֹּאכְלוּ עֲנָבִים הַרְבֵּה

לאכשורי

רש"י

מִכְּדֵי כָּל מִילֵּי אִיתְנְהוּ בַּחֲסִימָה. כְּלוֹמַר עַל כָּרְחָךְ שׁוֹר לַאו דַּוְקָא וְכָל שְׁאָר בְּהֵמוֹת אִיתְנְהוּ בְּתוֹרַת חֲסִימָה דְּיַלְפִינַן שׁוֹר שׁוֹר מִשַּׁבָּת בְּפ' שׁוֹר שֶׁנָּגַח אֶת הַפָּרָה (ב"ק דף נד:) דְּגַבֵּי שַׁבָּת כְּתִיב וְכָל בְּהֶמְתֶּךָ וְכֵיוָן דְּשׁוֹר לַאו דַּוְקָא לָמָּה לִי דִּכְתָבֵיהּ רַחְמָנָא לִיכְתּוֹב לֹא תָדוּשׁ בַּחֲסִימָה: לְאַקּוּשֵׁי חוֹסֵם לְנֶחְסָם. אָדָם לְשׁוֹר וְשׁוֹר לְאָדָם לְעִנְיַן אֲכִילַת פּוֹעֲלִין: בִּשְׁעַת גְּמַר מְלָאכָה. זוֹ הִיא שְׁעַת גְּמָרוֹ: הַמְחַבֵּץ. מִינֵי חֲרִיצֵי חָלָב: שֶׁבִּשְׁעַת גְּמַר מְלָאכָה. וְעַכְשָׁיו הוּא גּוֹמֵר מְלַאכְתּוֹ וּמַתְנִיתִין לְאַחַר גְּמַר מְלָאכָה קָאָמַר דְּאֵין אוֹכְלִין כְּגוֹן נִתְפָּרְסוּ עִיגּוּלִין: הַמְנַכֵּשׁ. קָא ס"ד שֶׁעוֹקֵר מִבֵּינֵיהֶן שֶׁאֵינָן יָפוֹת: דְּקָא מְשַׁלֵּיף קְטִינֵי. יֵשׁ בִּבְצָלִין שֶׁמִּסְתָּרְסִין וְלֹא יְהוּ גַּסִּים לְעוֹלָם וְקוֹרִין אוֹתָם בְּלַעַז צִיבֶ"שׁ וְעוֹקְרִין אוֹתָן מִבֵּין הַגְּדוֹלִים לְהַרְחִיב מָקוֹם וּלְהִתְפַּשֵּׁט דְּאִיכָּא הַשְׁתָּא נְתִינָה לְכֵלָיו שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת וְלֹא מְמַעֵט מֵאֶל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן וּמְמַעֵט לְהוּ מִדַּיִשׁ דְּלַאו שְׁעַת גְּמַר מְלָאכָה הוּא דְּעִיקַּר פְּעוּלָּה מִשּׁוּם תִּקּוּן גִּדּוּלִין הוּא שֶׁהֵם מְחוּבָּרִין וְעוֹמְדִין: הַבּוֹדֵל בִּתְמָרִים וּבִגְרוֹגָרוֹת. שֶׁמְּדוּבָּקוֹת זוֹ בְּזוֹ וּמַבְדִּילָן בְּמַגְרֵיפָה: בְּתוּחַלָנֵי. תְּמָרִים רָעִים שֶׁאֵין מִתְבַּשְּׁלִין בְּאִילָן וּמַכְנִיסָן לְקִיּוּם בִּכְלֵי שֶׁל כַּפּוֹת תְּמָרִים וְשֶׁמֶן חוֹתָלוֹת וּמִתְחַמְּמוֹת וּמִתְבַּשְּׁלוֹת וְקוֹדֶם שֶׁנִּתְבַּשְּׁלוּ קָאָמַר דְּהַבּוֹדֵל מֵהֶן פּוֹעֵל אוֹכֵל בָּהֶן דְּלֹא נִגְמְרָה לְמַעֲשֵׂר: הַלָּשׁ. מִשֶּׁנָּתַן הַמַּיִם וְגִילְגֵּל נִתְחַיֵּיב בְּחַלָּה וַעֲדַיִין צְרִיכָה לָלוּשׁ וְלָשׁוּף וְלִבְעוֹט הַרְבֵּה: וְהַמְקַטֵּף. עוֹרֵךְ וְטָח פָּנֶיהָ: וְתִיפּוּק לֵיהּ מִשּׁוּם מַעֲשֵׂר. וַהֲלֹא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר וּטְחִינָה וְהַרְקָדָה דְּמִקַּמֵּי לִישָׁה נַמִּי לֹא אָכִיל: נִתְחַיְּיבוּ בְּחַלָּה וְלֹא נִתְחַיְּיבוּ בְּמַעֲשֵׂר. (בְּפ"ק דְּקִדּוּשִׁין) [סִפְרֵי פ' שְׁלַח] דִּכְתִיב בְּבוֹאֲכֶם אֶל הָאָרֶץ שִׁינָּה הַכָּתוּב בִּיאָה זוֹ מִכָּל בִּיאוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן כִּי תָבוֹאוּ וְכָאן נֶאֱמַר בְּבוֹאֲכֶם מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ נִתְחַיְּיבוּ בְּחַלָּה אֲבָל בְּמַעֲשֵׂר לֹא נִתְחַיְּיבוּ אֶלָּא לְאַחַר יְרוּשָּׁה וִישִׁיבָה דִּכְתִיב עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר וּכְתִיב בָּתְרֵיהּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר עַד שֶׁנִּבְחֲרָה שִׁילֹה לֹא נִתְחַיְּיבוּ וְהַיְינוּ לְאַחַר כִּיבּוּשׁ וְחִילּוּק כִּדְכְתִיב בִּיהוֹשֻׁעַ וְכָל יְמֵי כִּיבּוּשׁ וְחִילּוּק הָיָה אֹהֶל מוֹעֵד בַּגִּלְגָּל י"ד שָׁנִים כִּדְאָמַר [בִּזְבָחִים] (דף קיח:) : מִידֵּי חִיּוּב מַעֲשֵׂר קָא גָּרֵים. לְסַלֵּק אֶת הַפּוֹעֲלִין מִדִּין אֲכִילָה: גְּמַר מְלָאכָה קָא גָּרֵים. כִּדְיָלֵיף מִדַּיִשׁ לֹא שְׁנָא בִּזְמַן מַעֲשֵׂר וְל"שׁ בְּלֹא זְמַן מַעֲשֵׂר דְּמַעֲשֵׂר גַּבֵּי אֲכִילַת פּוֹעֵל לֹא כְּתִיב: אָמַר רָבִינָא כְּרוֹךְ וּתְנֵי. הַנָּךְ תַּרְתֵּי מַתְנִיתִין דִּלְעֵיל לֹא תִּיתְנִנְהוּ לְחוּדָא לְמִיתְנֵי בְּקַמַּיְיתָא מַה דַּיִשׁ מְיוּחָד דָּבָר שֶׁלֹּא נִגְמַר מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר דְּא"כ שְׁמַע מִינָּהּ הָא נִגְמְרָה לְמַעֲשֵׂר לֹא אָכִיל וְקַשְׁיָא בַּתְרַיְיתָא אֶלָּא כְּרוֹךְ וּתְנֵי חֲדָא מַה דַּיִשׁ מְיוּחָד שֶׁלֹּא נִגְמַר מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר וּלְחַלָּה שֶׁהֵן דְּבָרִים הַנְּהוּגִין בּוֹ אַף כָּל שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְדָבָר הַנָּהוּג בּוֹ אִם לְמַעֲשֵׂר לְחוּדֵי' לְמַעֲשֵׂר אִם לְחַלָּה לְחַלָּה יָצָא הַבּוֹדֵל בִּתְמָרִים דְּנִגְמַר לְמַעֲשֵׂר וְאֵין בָּהֶם דָּבָר מְאוּחָר מִמֶּנּוּ וְיָצָא הַלָּשׁ שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לַמְּאוּחָר שֶׁבּוֹ: מַהוּ שֶׁיְּהַבְהֵב בָּאוּר. אֶת הַמְּלִילוֹת וְהָאוּר מְמַתֵּק טַעְמוֹ וְכֵן הָעֲנָבִים:

אכשורי

תוספות

גִּידּוּלֵי קַרְקַע יָצָא הַחוֹלֵב כו'. בְּרֵישׁ בַּכֹּל מְעָרְבִין (עירובין דף כז:) חָשִׁיב בַּעֲלֵי חַיִּים גִּידּוּלֵי קַרְקַע דְּדָרִישׁ וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בַּבָּקָר וּבַצֹּאן מַה הַפְּרָט מְפוֹרָשׁ פְּרִי מִפְּרִי וְגִידּוּלֵי קַרְקַע הָתָם קָרֵי לְהוּ גִּידּוּלֵי קַרְקַע לְפִי שֶׁנִּיזּוֹנִין מִן הַקַּרְקַע אֲבָל הָכָא מַפִּיק שַׁפִּיר חוֹלֵב וּמְגַבֵּן דְּלֹא הֲוֵי בִּכְלַל דַּיִשׁ שֶׁהוּא גּוֹדֵל וְצוֹמֵחַ מִן הַקַּרְקַע: ס"ד אֲמִינָא הוֹאִיל וּכְתִיב קָמָה קָמָה שְׁתֵּי פְּעָמִים. וְתֵימַהּ הָא אִיצְטְרִיךְ חַד לְרַבּוֹת כָּל בַּעֲלֵי קָמָה וְחַד לְרַבּוֹת אָדָם בְּתָלוּשׁ וְי"ל דְּהָ"ק סד"א דְּלֹא נִדְרוֹשׁ חַד מֵהַנָּךְ דְּרָשׁוֹת דִּלְעֵיל אֲבָל נִדְרוֹשׁ לְרַבּוֹת חוֹלֵב דְּמִסְתַּבֵּר טְפֵי לְמִדְרַשׁ הָכֵי וְלַסְּפָרִים דְּגַרְסֵי הוֹאִיל וּכְתִיב קָמָה לְרַבּוֹת כָּל בַּעֲלֵי קָמָה נְרַבֶּה נַמִּי הָא א"ש טְפֵי דְּמִכָּל בַּעֲלֵי קָמָה מַשְׁמַע שַׁפִּיר בַּעֲלֵי חַיִּים שֶׁהֵם בַּעֲלֵי קוֹמָה וְתֵימַהּ אַכַּתִּי נְרַבֶּה מִקָּמָה דָּבָר שֶׁאֵין גִּידּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ כְּגוֹן חוֹלֵב וְכִי תֵּימָא דַּיִשׁ דִּכְתַב רַחְמָנָא ל"ל אִיצְטְרִיךְ לְרַבּוֹת תָּלוּשׁ דְּאִי לֹא כְּתִיב דַּיִשׁ אֶלָּא לֹא תַחְסוֹם שׁוֹר בִּמְלָאכָה הֲוָה מוֹקְמִינָא לֵיהּ דַּוְקָא בִּמְחוּבָּר דּוּמְיָא דְּפוֹעֵל דְּהָ"נ פָּרִיךְ ל"ל דַּיִשׁ לְהוֹצִיא חוֹלֵב מִכִּי תָבֹא נַפְקָא דַּוְקָא בִּמְחוּבָּר אַלְמָא אִית לָן לְאוֹקְמֵי שׁוֹר דּוּמְיָא דְּאָדָם וְעוֹד דְּאִיצְטְרִיךְ דַּיִשׁ לְכַמָּה דְּרָשׁוֹת דִּבְסָמוּךְ: יָצָא הַמְנַכֵּשׁ בִּבְצָלִים. נִרְאֶה דְּאִי לַאו וְאֶל כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן לֹא הֲוָה דָּרְשִׁינַן מִדַּיִשׁ אֶלָּא מַה דַּיִשׁ מְיוּחָד שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר אֲבָל לִשְׁעַת גְּמַר מְלַאכְתּוֹ שֶׁאֵין צָרִיךְ לְקַרְקַע לֹא הֲוָה דָּרְשִׁינַן לֵיהּ אֲבָל הַשְׁתָּא דִּכְתַב וְאֶל כֶּלְיְךָ לְמִדְרַשׁ בִּשְׁעַת גְּמַר מְלָאכָה דָּרְשִׁינַן נַמִּי מִדַּיִשׁ לְהַנֵּי: יָצָא הַלָּשׁ הַמְקַטֵּף וְהָאוֹפֶה. תֵּימַהּ לְר"י דְּבִשְׁלָמָא אוֹפֶה אִיצְטְרִיךְ לְמִיתְנֵי אע"ג דְּתָנָא לָשׁ מִשּׁוּם דְּמַשְׁכַּחַת דְּחַיָּיב בְּחַלָּה אֲפִילּוּ לֹא לָשׁ ע"י אֲפִיָּיה דְּאַמְרִינַן בְּפֶרֶק כָּל שָׁעָה (פסחים דף לז. ע"ש) הַדּוּבְשָׁנִין וְהָאִיסְקְרִיטִין כו' אָפְאָן בְּאִילְפָּס פְּטוּרִין בְּתַנּוּר חַיָּיבִין אֶלָּא מְקַטֵּף אַמַּאי תָּנֵי לָהּ וְכִי יֵשׁ מְקַטֵּף בְּלֹא לִישָׁה: אִי הָכֵי חַלָּה נַמִּי לֹא. דְּחַלָּה בְּחוּצָה לָאָרֶץ לֹא הַוְיָא אֶלָּא מִדְּרַבָּנָן כִּדְמוּכָח בְּפ' עַד כַּמָּה (בכורות דף כז.): מִידֵּי מַעֲשֵׂר קָגָרֵים גְּמַר כו'. דְּכֵיוָן דְּאִם הָיוּ חַיָּיבִין בְּמַעֲשֵׂר הֲוָה חָשִׁיב גְּמַר מְלָאכָה לְמַעֲשֵׂר אַחַר הַמֵּירוּחַ וְהַיְינוּ הוֹלְכִים בָּתַר אוֹתָהּ גְּמַר מְלָאכָה כִּי אֵין חַיָּיבִין נַמִּי לֹא הֲוֵי פָּחוֹת וְנֵיזִיל בָּתְרָהּ וְאַמַּאי אַזְלִינַן בָּתַר חַלָּה: אָמַר רָבִינָא כְּרוֹךְ וּתְנֵי. דְּהַשְׁתָּא דְּקָתָנֵי בַּחֲדָא לְמַעֲשֵׂר וּלְחַלָּה מוּכָח שַׁפִּיר דְּלֹא נָקַט לְמַעֲשֵׂר אֶלָּא לַאֲפוּקֵי הֵיכָא דְּלֹא שַׁיָּיךְ חַלָּה כְּגוֹן בּוֹדֵל בִּתְמָרִים אֲבָל הֵיכָא דְּשַׁיָּיךְ חַלָּה לֹא חָשִׁיב אֶלָּא שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּהּ לַחַלָּה אֲבָל כִּי הֲוָה בַּחֲדָא בְּרַיְיתָא לְמַעֲשֵׂר לְחוּד הֲוָה מַשְׁמַע דִּבְכ"מ אַזְלִינַן בָּתַר גְּמַר מְלָאכָה לְמַעֲשֵׂר: וְהַבּוֹדֵל בִּתְמָרִים. אע"פ דְּלֵיכָּא מַעֲשֵׂר אֶלָּא מִדְּרַבָּנַן חֲשִׁיבָא גְּמַר מְלַאכְתָּן לְמַעֲשֵׂר כֵּיוָן דְּאִי הֲוָה בְּהוּ מַעֲשֵׂר מִדְּאוֹרַיְיתָא הֲוָה אַזְלִינַן בָּתַר גְּמַר מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר: פּוֹעֵל מַהוּ שֶׁיְּהַבְהֵב. פֵּי' בַּקּוּנְטְרֵס שֶׁאוּר מְמַתְּקוֹ וּבָעֵי אִם שָׁרֵי לְהַבְהֵב וְלִמְתּוֹק שֶׁע"י כֵּן יֹאכַל יוֹתֵר אִי הֲוָה כַּעֲנָבִים וְדָבָר אַחֵר אוֹ לֹא וְקָשֶׁה לְר"ת דְּמַאי קָאָמַר בְּסָמוּךְ מַפְרִיךְ ע"ג סֶלַע מַאי מְתוּקֵי פֵּירָא אִיכָּא הֵיכָא ס"ד דִּמְקַשֶּׁה דְּלֵיכָּא מְתוּקֵי פֵּירָא א"כ לָמָּה מַפְרִיךְ וְעוֹד לְמַאי דְּמַסִּיק הָכָא דְּלֹא יִסְפּוֹת בְּמֶלַח הֲוָה מִשּׁוּם מַעֲשֵׂר הָא לַאו הָכֵי שָׁרֵי לִסְפּוֹת בְּמֶלַח א"כ כ"ש דְּשָׁרֵי לְהַבְהֵב דִּסְפִיתָא בְּמֶלַח דַּמְיָא

טפי

"והיא שעמדה לנו לפדות חיי נפשנו" – לפדות את כל אחד מישראל ממעמדו ומצבו, אפילו מי שנשבה בין האומות ובאופן של "פדה בשלום".

משיחת י"ט כסלו תש"כ

לְאַכְשׁוּרֵי גַּבְרָא לֹא קָמִיבָּעְיָא לָן כִּי קָמִיבָּעְיָא לָן לְאַכְשׁוּרֵי פֵּירָא מַאי ת"ש פּוֹעֲלִין אוֹכְלִין עֲנָבִים בְּרָאשֵׁי אוּמָּנִיּוֹת שֶׁלָּהֶם וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהַבְהֲבוּ בָּאוּר הָתָם מִשּׁוּם בִּיטּוּל מְלָאכָה כִּי קָא מִיבָּעְיָא לָן הֵיכָא דְּאִיכָּא אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו מַאי ת"ש לֹא יְהַבְהֵב בָּאוּר וְיֹאכַל וְלֹא יִכְמוֹר בָּאֲדָמָה וְיֹאכַל וְלֹא יַפְרִיךְ ע"ג הַסֶּלַע וְיֹאכַל אֲבָל מַפְרִיךְ עַל יַד עַל יַד וְאוֹכֵל הָתָם מִשּׁוּם בִּיטּוּל מְלָאכָה הָכֵי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא דְּאִי ס"ד מִשּׁוּם מַתּוּקֵי פֵּירָא סֶלַע מַאי מַתּוּקֵי פֵּירָא אִיכָּא אִי אֶפְשָׁר דְּלֹא מְמַתִּיק פּוּרְתָּא ת"ש פּוֹעֲלִין שֶׁהָיוּ עוֹדְרִים בִּתְאֵנִים וְגוֹדְרִים בִּתְמָרִים וּבוֹצְרִים בַּעֲנָבִים וּמוֹסְקִין בְּזֵיתִים הֲרֵי אֵלּוּ אוֹכְלִים וּפְטוּרִים שֶׁהַתּוֹרָה זִיכְּתָה לָהֶם בְּפִיתָּם לֹא יֹאכְלוּ אֶלָּא אִם כֵּן נָטְלוּ רְשׁוּת מִבעה"ב וְלֹא יִסְפּוֹת בְּמֶלַח וְיֹאכַל מֶלַח וַדַּאי כַּעֲנָבִים וְדָבָר אַחֵר דָּמֵי וְלֹא יִסְפּוֹת בְּמֶלַח וְיֹאכַל וּרְמִינְהוּ הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לְעַדֵּר וּלְקַשְׁקֵשׁ תַּחַת הַזֵּיתִים הֲרֵי זֶה לֹא יֹאכַל שְׂכָרוֹ לִבְצוֹר שְׂכָרוֹ לִמְסוֹק שְׂכָרוֹ לְלַקֵּט הֲרֵי זֶה אוֹכֵל וּפָטוּר שֶׁהַתּוֹרָה זִיכְּתָה לָהֶן קָצַץ אַחַת וְאַחַת יֹאכַל שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם לֹא יֹאכַל וְסוֹפֵת בְּמֶלַח וְיֹאכַל אַהֵיָּיא אִילֵימָא אַסֵּיפָא כֵּיוָן דְּקָצַץ כָּל הֵיכִי דְּבָעֵי לֵיכוּל אֶלָּא לָאו אַרֵישָׁא אָמַר אַבַּיֵּי לֹא קַשְׁיָא כָּאן בָּאָרֶץ כָּאן בְּחוּצָה לָאָרֶץ בָּאָרֶץ קָבְעָא סְפִיתָא בְּחוּצָה לָאָרֶץ לֹא קָבְעָא סְפִיתָא אָמַר רָבָא מִי אִיכָּא מִידֵי דְּבָאָרֶץ קָבְעָא סְפִיתָא מִדְּאוֹרַיְיתָא וּבְחוּצָה לָאָרֶץ לֹא קָבְעָא סְפִיתָא וּמוּתָּר לְכַתְּחִילָּה אֶלָּא אָמַר רָבָא בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ חֲדָא לֹא קָבְעָא סְפִיתָא תַּרְתֵּי קָבְעָא סְפִיתָא קָצַץ בֵּין סָפַת וּבֵין לֹא סָפַת אַחַת אַחַת אוֹכֵל שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם לֹא יֹאכַל לֹא קָצַץ וְלֹא סָפַת אוֹכֵל שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם סָפַת אַחַת אַחַת אוֹכֵל שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם לֹא יֹאכַל וְאע"ג דְּנָטַל רְשׁוּת מִבעה"ב דְּאִיטְּבִיל לְהוּ לְמַעֲשֵׂר וְקָבְעָא סְפִיתָא וְתַרְתֵּי דְּקָבְעָא סְפִיתָא מְנָא לָן אָמַר רַב מַתְנָא דְּאָמַר קְרָא כִּי קִבְּצָם כֶּעָמִיר גּוֹרְנָה: תָּנוּ רַבָּנָן פֵּרוֹת הַמְּרֻכָּסוֹת בִּתְבוּאָה

והדשות

רש"י

אַכְשׁוּרֵי גַּבְרָא. לְהָכִין עַצְמוֹ לַאֲכִילָה מְרוּבָּה לֹא מִיבָּעְיָא לָן שֶׁהֲרֵי לֹא אָסְרָה עָלָיו תּוֹרָה וְהַאי לַאו כַּעֲנָבִים וְדָבָר אַחֵר דָּמֵי דְּהָתָם גַּבֵּי עֲנָבִים אַכְשׁוּרֵי פֵּירָא הוּא: פּוֹעֲלִין אוֹכְלִין עֲנָבִים. כָּל אֲכִילָתָן מַשְׁהִין עַד שֶׁמַּגִּיעִין לְרֹאשׁ אוּמָּנִיּוֹת שֶׁהֵן בְּגָלוּי וְהַשֶּׁמֶשׁ מַכֶּה אוֹתָן וּמְמַתְּקָן: רָאשֵׁי אוּמָּנִיּוֹת. רָאשֵׁי שׁוּרוֹת הַכֶּרֶם בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי אוּצְיָיתָ"א וּבְלַעַ"ז אורמ"ן: הָתָם מִשּׁוּם בִּיטּוּל מְלָאכָה. שֶׁמְּבַטֵּל עַצְמוֹ כְּשֶׁמְּהַבְהֵב: דְּאִיכָּא אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו. שֶׁלֹּא נִשְׂכְּרוּ אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת וּמְהַבְהֲבִין לוֹ: וְלֹא יִכְמוֹר. יְחַמֵּם שֶׁמַּטְמִינָם בְּעָפָר חַם: וְלֹא יַפְרִיךְ. בלצי"ר בְּלַעַ"ז כְּמוֹ שֶׁעוֹשִׂין לַתַּפּוּחִים: עַל יַד. מִיָּד לְיָד: עוֹדְרִין מוֹסְקִין בּוֹצְרִין גּוֹדְרִין. כּוּלָּם לְשׁוֹן לְקִיטָה הֵן לְכָל מִין וּמִין: וּפְטוּרִין. מִן הַמַּעֲשֵׂר וְלֹא אָמַר מֶקַח הוּא לְפִי שֶׁאֵין זֶה תְּנַאי שְׂכָרָן אֶלָּא הַתּוֹרָה זִכְּתָה לָהֶם: בְּפִיתָּם לֹא יֹאכְלוּ. מִשּׁוּם דִּינָא נָקֵט לֵיהּ לְפִי שֶׁאוֹכְלִין הַרְבֵּה: לֹא יִסְפּוֹת. יִטְבּוֹל קס"ד מִשּׁוּם עֲנָבִים וְדָבָר אַחֵר קָאָמַר וְלֹא מִשּׁוּם מַעֲשֵׂר אַלְמָא אַכְשׁוּרֵי פֵּירָא אָסוּר: מֶלַח וַדַּאי כַּעֲנָבִים וְדָבָר אַחֵר דָּמֵי. וְאע"ג דַּעֲלַיְיהוּ דַּעֲנָבִים קָא מְבַדֵּר לֵיהּ וְלַאו מִילְּתָא בְּאַפֵּיהּ נַפְשֵׁיהּ הוּא סָפֵק מ"מ דָּבָר אַחֵר הוּא אֲבָל מְהַבְהֵב אֵימָא לָךְ דְּשָׁרֵי: לַעֲדוֹר. לַחְפּוֹר: לְקַשְׁקֵשׁ. לְכַסּוֹת שָׁרָשִׁים הַמְגוּלִּים: הֲרֵי זֶה לֹא יֹאכַל. מִן הַזֵּיתִים שֶׁבָּאִילָן דִּבְעִינָן שְׁעַת גְּמַר מְלָאכָה: שְׂכָרוֹ לִבְצוֹר. בַּעֲנָבִים: לִמְסוֹק. בְּזֵיתִים: לְלַקֵּט. בִּשְׁאָר פֵּירוֹת אוֹתָן הַנּוֹשְׁרִין עַל גַּב הַקַּרְקַע: קָצַץ. וְהִתְנָה עִם בַּעַל הַבַּיִת ע"מ שֶׁאוֹכַל הָוֵה לֵיהּ כְּעֵין מֶקַח: אַחַת אַחַת אוֹכֵל. דִּפְחוּת מִשְּׁתַּיִם לֹא חַיֵּיל אִיסּוּר שֵׁם גּוֹרֶן בְּדָבָר שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ: שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם לֹא יֹאכַל. דִּשְׁתַּיִם מִכִּי מָטֵי לְהוּ מִילְּתָא דַּחֲשִׁיבוּתָא כְּגוֹן קְצִיצָה אוֹ מֶקַח חַיֵּיל עֲלַיְיהוּ שֵׁם גּוֹרֶן כִּדְיָלֵיף אַסְמַכְתָּא מִקְּרָא לְקַמָּן וּקְבִיעוּתָא דִּקְצִיצָה וּמֶקַח דְּרַבָּנָן הִיא כִּדַאֲמָרַן לְעֵיל (פח:) דְּאִי מִדְּאוֹרַיְיתָא אֵין חִילּוּק בֵּין שְׁתַּיִם לְאַחַת: וְסוֹפֵת בְּמֶלַח וְאוֹכֵל. קס"ד סְפִיתָא בְּמַעֲשֵׂר לֹא מְהַנְּיָא וְלֹא נָקֵט לֵיהּ אֶלָּא לְאַשְׁמוּעִינַן דְּלֹא מְעַכֵּב עֲלֵיהּ בַּעַל הַבַּיִת: אַהֵיָּיא. אִיצְטְרִיךְ לְאַשְׁמוּעִינַן: אֶלָּא לָאו אַרֵישָׁא. דְּלֹא קָצַץ: כָּאן בָּאָרֶץ כָּאן בְּחוּצָה לָאָרֶץ. וּסְפִיתָא לָאו מִשּׁוּם עֲנָבִים וְדָבָר אַחֵר לְעִנְיַן דִּינָא נָקֵט לָהּ אֶלָּא מִשּׁוּם חֲשִׁיבוּת אֲכִילָה לְעִנְיַן מַעֲשֵׂר נָקֵט לֵיהּ וְאַסֵּיפָא קָאֵי: בָּאָרֶץ. דְּמַעֲשֵׂר דְּאוֹרַיְיתָא הוּקְבְּעָה סְפִיתָא דִּסְפִיתָא בְּמֶלַח גְּמַר מְלַאכְתַּיְיהוּ דְּגַלֵּי דַּעְתֵּיהּ דְּלֵית לֵיהּ גּוֹרֶן אַחֲרִינָא: מוּתָּר לְכַתְּחִילָּה. בִּתְמִיָּה הֵיכָא דְּמַעֲשֵׂר דִּידֵיהּ מִדְּרַבָּנָן תִּקְבַּע לֵיהּ סְפִיתָא מִדְּרַבָּנָן דְּכָל דְּתַקּוּן רַבָּנָן כְּעֵין דְּאוֹרַיְיתָא תַּקּוּן: תַּרְתֵּי קָבְעָא סְפִיתָא. כִּדְיָלֵיף לְקַמָּן בִּפְחוּת מִשְּׁתַּיִם לֹא הָוֵי גּוֹרֶן: קָצַץ בֵּין סָפַת וּבֵין לֹא סָפַת. קְצִיצָה מַשְׁוֵי גּוֹרֶן כְּשֶׁהֵן שְׁתַּיִם וְאַחַת אַחַת אוֹכֵל שְׁתַּיִם לֹא יֹאכַל וְכֵיוָן דַּאֲכִילָה ע"י קְצִיצָה לֵיתָא בִּשְׁתַּיִם אֶלָּא בְּאַחַת לֹא קָבַע בָּהֶם סְפִיתָא מִשּׁוּם הָכֵי קָתָנֵי סוֹפֵת בְּמֶלַח וְאוֹכֵל וְאַסֵּיפָא דַּוְקָא קָאֵי: לֹא קָצַץ וְלֹא סָפַת אוֹכֵל שְׁתַּיִם. סָפַת לֹא יֹאכַל שְׁתַּיִם דְּקָבְעָא סְפִיתָא וּמִשּׁוּם הָכֵי קָתָנֵי בְּבְרַיְיתָא קַמַּיְיתָא וְלֹא יִסְפּוֹת דְּלַאו בְּקָצַץ אַיְירֵי וַאֲכִילָתוֹ בִּשְׁתַּיִם שְׁתַּיִם: וְתַרְתֵּי דְּקָבְעָא סְפִיתָא מְנָלָן. כְּלוֹמַר מְנָלָן דִּבְעִינַן תַּרְתֵּי וּבָצִיר לֹא: כִּי קִבְּצָם כֶּעָמִיר גּוֹרְנָה. אֵין גּוֹרֶן בְּלֹא קִיבּוּץ וְאֵין קִיבּוּץ פָּחוֹת מִשְּׁתַּיִם: הַמְּרֻכָּסוֹת בִּתְבוּאָה. שֶׁשּׁוֹרִין שְׂעוֹרִין בְּמַיִם וּמְיַיבְּשִׁין אוֹתָן בְּתַנּוּר וְדָשִׁין אוֹתָן בְּפָרוֹת לְהָסִיר קְלִיפָּתָן וְהוּא חוּשְׁלָא:

והדשות

תוספות

טָפֵי לַעֲנָבִים וְדָבָר אַחֵר מֵהִבְהוּב כִּדְמוּכָח בְּסָמוּךְ וּמִתּוֹךְ הַסּוּגְיָא מַשְׁמַע שֶׁלֹּא פָּשַׁט כְּלוּם וְנִרְאֶה לר"ת דִּבְרָאוּי לַאֲכִילָה פְּשִׁיטָא לֵיהּ דְּשָׁרֵי הִבְהוּב דְּלֹא הָוֵי אֶלָּא בְּסוּמֵי פֵּירָא אֶלָּא בְּאוֹתָן שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לַאֲכִילָה אֶלָּא ע"י הַדְּחָק וּמְהַבְהֲבָן כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ טוֹבִים לֶאֱכוֹל מִבָּעְיָא לֵיהּ אִי הָוֵי כַּעֲנָבִים וְדָבָר אַחֵר כֵּיוָן דְּע"י הַהִבְהוּב אוֹכֵל הַרְבֵּה אוֹ דִּלְמָא לֹא שְׁנָא הַהִבְהוּב זֶה מֵהִבְהוּב בְּפֵירוֹת מְתוּקִים דְּשָׁרֵי וּפָשִׁיט מֵרָשָׁאִים פּוֹעֲלִים לִטְבֹּל פִּתָּן בְּצִיר וְסָבַר הַשְׁתָּא בְּפוֹעֲלִין שֶׁאֵין יְכוֹלִין לֶאֱכוֹל אֶלָּא ע"י הַדְּחָק וּמְדַמֵּי לֵיהּ לְאוֹכֵל שֶׁאֵינוֹ רָאוּי אֶלָּא ע"י הַדְּחָק וּמִיהוּ לִישְׁנָא דְּשֶׁיֹּאכְלוּ עֲנָבִים הַרְבֵּה מַשְׁמַע שֶׁיְּכוֹלִין לֶאֱכוֹל בְּלַאו הָכֵי וְתוּ פָּשִׁיט מֵאוֹכְלִין בְּרָאשֵׁי אוּמָּנִיּוֹת וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהַבְהֲבוּ וְלֹא קָאֵי אַרָאשֵׁי אוּמָּנִיּוֹת דְּהַנְהוּ שָׁרֵי לְהַבְהֵב שֶׁרְאוּיִן לַאֲכִילָה אֶלָּא וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהַבְהֲבוּ בִּדְבָרִים שֶׁאֵינָם רְאוּיִים לַאֲכִילָה קָאָמַר וְהַשְׁתָּא קָאָמַר שַׁפִּיר מַאי מַתּוּקֵי פֵּירָא אִיכָּא דְּעַל יְדֵי הַפְּרָכָה לֹא יִתַּקְּנוּ יוֹתֵר אוֹתָן שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לַאֲכִילָה דְּאֵינָן אֶלָּא לְמַתֵּק אוֹתָן שֶׁכְּבָר הָיוּ רְאוּיִין וְהָא פְּשִׁיטָא דְּשָׁרֵי וְא"כ מִשּׁוּם בִּיטּוּל מְלָאכָה הוּא דְּקָאָסְרָה בְּרַיְיתָא וְאָתֵי נַמִּי שַׁפִּיר הָא דְּקָאָמַר רָבָא לֹא יִסְפּוֹת בְּמֶלַח מִשּׁוּם מַעֲשֵׂר אֲבָל אִי לָאו הָכֵי שָׁרֵי הַיְינוּ בִּרְאוּיִין לַאֲכִילָה אֲבָל בְּשֶׁאֵינָם רְאוּיִים לַאֲכִילָה מִיבָּעְיָא לָן הִבְהוּב וּסְפִיתָא פְּשִׁיטָא לָן דַּהֲוֵי כַּעֲנָבִים וד"א כִּדְקָאָמַר מֵעִיקָּרָא וְנִרְאֶה לר"י דִּלְפִּי' ר"ת לֹא אָסוּר עֲנָבִים וד"א אֶלָּא דַּוְקָא בְּאֵין רְאוּיִין וְאָתֵי שַׁפִּיר הָא דְּקָאָמַר דְּמֶלַח כַּעֲנָבִים וד"א הַיְינוּ דַּוְקָא בְּאֵין רְאוּיִין דִּבְרְאוּיִין שָׁרֵי כִּדְמַשְׁמַע בְּמִילְּתֵיהּ דְּרָבָא וְיֵשׁ לְיַישֵּׁב שִׁיטַת הַקּוּנְטְ' דְּמַה שֶׁהִקְשָׁה דְּאִי לֵיכָּא מִיתּוּק אַמַּאי מְפָרֵךְ אִיכָּא לְמֵימַר מְפָרֵךְ וּמְשַׁבֵּר לַחֲתִיכוֹת קְטַנּוֹת כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לָתֵת בְּפִיו בִּמְעַט מְעַט דְּשָׁרֵי לִסְפּוֹת בְּמֶלַח לְרָבָא אִי לָאו מִשּׁוּם מַעֲשֵׂר מִשּׁוּם שֶׁנָּתַן לוֹ בעה"ב רְשׁוּת לֶאֱכוֹל דִּבְהָכֵי אַיְירֵי וּבְרַיְיתָא נַמִּי דְּשָׁרֵי לִסְפּוֹת בְּאַחַת אַחַת הַיְינוּ מִשּׁוּם דְּמַיְירֵי בְּקָצַץ:

קוֹצֵץ אַחַת אַחַת אוֹכֵל. פֵּירֵשׁ בְּקוּנְטְרֵס קָצַץ עִם בעה"ב עַל מְנָת שֶׁיֹּאכַל דְּהַשְׁתָּא הָוֵי כְּעֵין מֶקַח נִרְאֶה לר"ת דִּלְפִּי' קָאֵי אַרֵישָׁא אַשְׂכָרוֹ לַעֲדוֹר דְּאִי אַשְׂכָרוֹ לִקְצוֹר לָמָּה יִתְנֶה בְּחִנָּם כֵּיוָן דְּמִן הַתּוֹרָה אוֹכֵל וּקְצִיצָה נַמִּי אַמַּאי מְהַנְּיָא שֶׁלֹּא יֹאכַל שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם כֵּיוָן דְּעַל חִנָּם הוּא קוֹצֵץ וְקָשֶׁה קְצָת דְּמַאי פָּרִיךְ כֵּיוָן דְּקָצַץ כָּל מַאי דְּבָעֵי לֶאֱכוֹל לָמָּה פָּשׁוּט לוֹ כָּל כַּךְ שֶׁיּוּכַל לֶאֱכוֹל בְּמֶלַח מִשּׁוּם דְּקָצַץ הָא לֹא פֵּירֵשׁ לֶאֱכוֹל בְּמֶלַח וְאִיצְטְרִיךְ לִקְצוֹץ דְּמִדִּינָא לֹא הֲוָה אָכִיל כְּלָל כֵּיוָן שֶׁשְּׂכָרוֹ לַעֲדוֹר וְרַ"ח פֵּירֵשׁ קָצַץ שֶׁהִתְנָה שֶׁלֹּא לֶאֱכוֹל אֶלָּא עֶשֶׂר פֵּירוֹת אוֹ עֶשְׂרִים וְהַשְׁתָּא פָּרִיךְ שַׁפִּיר בְּמַאי דְּבָעֵי יֹאכְלֵם: **שְׁתַּיִם** שְׁתַּיִם לֹא יֹאכַל. דְּמֶקַח קוֹבֵעַ בְּדָבָר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ לְמַעֲשֵׂר וְכִי תָּלֵשׁ שְׁתַּיִם בְּיַחַד חֲשִׁיבֵי גּוֹרֶן כִּדְיָלֵיף בְּסָמוּךְ שֶׁהַלּוֹקֵחַ לֹא יַעֲשֶׂה גּוֹרֶן אַחֵר: **בָּאָרֶץ** קָבְעָא סְפִיתָא. וְהַהִיא דִּלְעֵיל דְּקָתָנֵי לֹא יִסְפּוֹת מַיְירֵי בָּאָרֶץ וְא"ת וְאַמַּאי לֹא מוֹקֵי לָהּ הַהִיא דְּלֹא יִסְפּוֹת מִשּׁוּם עֲנָבִים וְדָבָר אַחֵר כִּדְאָמַר מֵעִיקָּרָא וְהַהִיא דְּסָפַת בְּמֶלַח קָאֵי אַסֵּיפָא וּמַיְירֵי בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ וְקמ"ל דְּלֹא קָבְעָא סְפִיתָא וְהַשְׁתָּא לֹא תִּקְשֵׁי לֵיהּ הָא דְּפָרִיךְ אַדְּאַבַּיֵּי וי"ל דְּאִי לָאו דְּאַשְׁמוּעִינַן בְּשׁוּם מָקוֹם דִּסְפִיתָא קָבְעָא לֹא הָוֵי אַשְׁמְעִינַן שׁוּם חִידּוּשׁ הַהִיא בְּרַיְיתָא דְּסוֹפֵת וּלְהָכֵי מוֹקֵי לְהַהִיא דְּלֹא יִסְפּוֹת בָּאָרֶץ מִשּׁוּם דִּסְפִיתָא קָבְעָא וְהַשְׁתָּא קמ"ל הַהִיא דְּסוֹפֵת דְּאע"ג דְּבָאָרֶץ קָבְעָא בְּחו"ל לֹא קָבְעָא: **וְתַרְתֵּי** מְנָלָן דְּקָבְעָא סְפִיתָא. מֶקַח נַמִּי קָבְעָא בְּתַרְתֵּי כִּדְאָמַר לְעֵיל אֶלָּא מִשּׁוּם דִּבִסְפִיתָא קַיְימִינַן נָקֵט סְפִיתָא: **כִּי** קִבְּצָם כֶּעָמִיר גּוֹרְנָה. אַסְמַכְתָּא הִיא: **הַמְּרֻכָּסוֹת** בִּתְבוּאָה. לֹא לַעֲשׂוֹת לֶחֶם מַיְירֵי דְּהֵיכָא דְּשַׁיְּיכָא חַלָּה לֹא אָזְלִינַן בָּתַר גְּמַר מְלָאכָה לְמַעֲשֵׂר אֶלָּא בִּתְבוּאָה לַעֲשׂוֹת קְלָיוֹת אוֹ שָׁתִית מַיְירֵי:

והדשות

יהודי, בטבעו, אוכל כדי לחיות, וצריך לחיות כדי שיוכל להיות יהודי ולקיים את ציוויי ה'.

לקוטי שיחות וישב חלק ג

דוחה הגמרא: **לְאַכְשׁוּרֵי נַבְרָא** – לעשות מעשה בגוף האדם שיגרום לו לאכול הרבה, וכגון לטבול את הפת בציר, **לֹא קָמִיבַּעְיָא לָן**, – לא הסתפקנו כלל בדבר, ובודאי שהוא מותר, **כִּי קָמִיבַּעְיָא לָן, לְאַכְשׁוּרֵי פֵּירָא** – הספק היה רק אם מותר לעשות מעשה באוכל שנוטלים הפועלים מהבעלים, כגון להבהבו באש, שפעולה זו דומה לענבים ודבר אחר שהתיקון הוא בגוף הפרי, **מַאי** – מה הדין בזה.

תָּא שְׁמַע, שנינו בברייתא, **פּוֹעֲלִין** העושים מלאכה בכרם, **אוֹכְלִין עֲנָבִים בְּרָאשֵׁי אוּמָנִיּוֹת' שֶׁלָּהֶם**, כלומר, רשאים להמתין מלאכול עד שיגיעו לראש שורת הכרם [המכונה 'אומן'], ששם השמש מכה על הענבים והם מתוקים ביותר, אף שמתוך כך יאכלו הרבה, **וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהַכְּהֵבוּ בָּאוּר**, ומוכח שאסור להבהב את הפירות באש. דוחה הגמרא: **הָתָם** אין האיסור משום מיתוק הפירות, אלא **מִשּׁוּם בִּיטּוּל מְלָאכָה**, שבשעת ההבהוב הוא בטל ממלאכת הבעלים, **וכִי קָא מִיבַּעְיָא לָן הֵיכָא דְּאִיכָּא** – באופן שנמצאים בכרם **אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו** שאינם שכורים לבעל הבית ומהבהבים עבורו, **מַאי**.

ראיה אחרת לפשוט את הספק: **תָּא שְׁמַע**, שנינו בברייתא, פועל העושה מלאכה אצל בעל הבית, **לֹא יְהַכְּהֵב בָּאוּר וְיֹאכַל, וְלֹא יְכַמֵּר** – יטמין **בָּאֲדָמָה** כדי לחמם את הפירות **וְיֹאכַל, וְלֹא יִפְרִיךְ** – יבקע את הפירות **עַל גַּבֵּי הַסֶּלַע** כדי שיתמתקו **וְיֹאכַל, אֲבָל מַפְרִיךְ עַל יָד עַל יָד** – מיד ליד **וְאוֹכֵל**, ומבואר בברייתא שאסור להבהב באור ולאכול. דוחה הגמרא: גם **הָתָם** האיסור הוא **מִשּׁוּם בִּיטּוּל מְלָאכָה**, ולא משום שאסור לו למתקם. **הָכִי נַמִּי מִסְתַּבְּרָא** שהטעם הוא משום ביטול מלאכה, **דְּאִי סַלְקָא דַּעְתָּךְ** שהאיסור הוא **מִשּׁוּם מִתּוּקֵי פֵּירָא** – המתקת הפירות, **סֶלַע** – בביקוע על ידי סלע, **מַאי מִתּוּקֵי פֵּירָא אִיכָּא** – איזה מיתוק נעשה בכך לפירות. דוחה הגמרא את הראיה: אף בביקוע על גבי סלע **אִי אֶפְשָׁר דְּלֹא מִמְתִּיק פּוּרְתָּא** – לא יתכן שלא יתמתקו הפירות מעט, ואין זו ראיה, אמנם גם ללא ראיה זו אפשר לפרש שהטעם הוא משום ביטול מלאכה.

תָּא שְׁמַע, שנינו בברייתא, **פּוֹעֲלִין שֶׁהָיוּ עוֹדְרִים** – קוטפים **כְּתָאנִים, וְכֵן פּוֹעֲלִים שֶׁהָיוּ גּוֹדְרִים כִּתְמָרִים, וּבוֹצְרִים כַּעֲנָבִים, וּמוֹסְקִין בֵּזֵיתִים**, שכל אלו הן מלאכות ליקוט הפירות מהעצים, **הֲרֵי אֵלּוּ אוֹכְלִים וּפְטוּרִים** ממעשר, ואין אומרים שאכילת הפירות נחשבת כשכר שבעל הבית נותן להם תמורת מלאכתם, וממילא יהיה דינם כקונים פירות החייבים במעשר, כיון **שֶׁהַתּוֹרָה זִיכְּתָה לָהֶם** אכילה זו, ולא בעל הבית. אבל **בְּפִיתָם** – יחד עם הפת **לֹא יֹאכְלוּ** את הפירות, כיון שמתוך כך אוכלים הרבה, **אֶלָּא אִם כֵּן נָטְלוּ רְשׁוּת מִבַּעַל הַבַּיִת** לאכול את הפירות עם הפת. **וְכֵן לֹא יִסְפּוֹת** – לא יטבול את הפירות **בַּמֶּלַח וְיֹאכַל**, והבינה הגמרא שלטבול פירות במלח נחשב כהכשרת הפירות עצמם, כיון שהוא מניח את המלח על הענבים עצמם, ואסור לעשות כן כיון שמתוך כך יאכל הרבה, ומוכח שאין הפועל רשאי לעשות מעשה בפירות עצמם כדי למתקם. דוחה הגמרא: **מֶלַח** – הוספת מלח על הפירות, אף אם הוא מפזרו על גבי הפירות, אין זה כהכשרת הפירות עצמם, אלא **וַדַּאי כַּ'עֲנָבִים וְדָבָר אַחֵר' דָּמֵי**, ובודאי אסור הדבר, והספק הוא במקום שמהבהב את התבואה עצמה שמותרת לו באכילה, ואינו מוסיף עליה שום דבר.

שנינו בסוף הברייתא האחרונה: **'וְלֹא יִסְפּוֹת בְּמֶלַח וְיֹאכַל'**. מקשה הגמרא: **וּרְמִינְהוּ**, שנינו בברייתא אחרת, **הַשּׁוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל לְעַדֵּר** – לחפור, **וּלְקַשְׁקֵשׁ** – לכסות באדמה את השורשים **תַּחַת עֵצִי הַזֵּיתִים, הֲרֵי זֶה לֹא יֹאכַל** מהזיתים שבעץ, כיון שאין עבודתו נחשבת כגמר מלאכה. אך אם **שָׂכְרוֹ לְבַצּוֹר** – לקטוף ענבים, או **שָׂכְרוֹ לְמַסּוֹק** – לקטוף זיתים, או **שֶׁשָּׂכְרוֹ לְלַקֵּט** שאר פירות שנשרו תחת העץ, **הֲרֵי זֶה אוֹכֵל**, כיון שהוא עוסק בגמר מלאכה, **וּפָטוּר** ממעשר, כיון שאין זה שכר מבעל הבית, המחשיבו כ'לוקח', אלא **שֶׁהַתּוֹרָה זִיכְּתָה לָהֶן** – לפועלים, זכות אכילה. ממשיכה הברייתא: אם **קָצַץ** עם בעל הבית שיאכל מהפירות, הרי זה כעין מקח, ולכן רק **אַחַת וְאַחַת יֹאכַל** ללא מעשר, כיון שכשקוטף אחת אחת אין זה נחשב כעשיית 'גורן' המחייבת במעשר. אבל **שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם לֹא יֹאכַל** ללא מעשר, כיון שבשתים יש חשיבות וחל עליהם שם גורן להתחייב במעשר, ומאחר שדינו כלוקח הוא חייב במעשר מדרבנן. מסיימת הברייתא, **וְסוֹפֵת** – וטובל את הפירות **בְּמֶלַח, וְיֹאכַל**.

הגמרא מסיימת את קושייתה, ושואלת: **אַהֲיָיא** – על מה נאמר דין זה ש'סופת במלח ואוכל', **אִילֵימָא אַסִּיפָא**, שאם קצץ עמו לאכול מפירותיו, רשאי אף לטובלם במלח ולאכול, אם כן קשה, **כֵּיוָן דְּקָצַץ**, פשוט הדבר **דְּכָל הֵיכִי דְּבָעֵי לֵיכּוֹל** – בכל אופן שירצה הוא רשאי לאכול, שהרי הוא אוכל מדעת בעל הבית. **אֶלָּא לַאו אַרִישָׁא** – על הדין השני שברישא, שאף כשלא קצץ עמו, אלא אוכל מדין התורה, רשאי לטבול את הפירות במלח ולאכול, וזו סתירה למבואר בברייתא הקודמת שאינו רשאי לעשות כן.

מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי**, לעולם האמור בברייתא האחרונה שרשאי לספות במלח נאמר על הסיפא, שקצץ עם בעל הבית, והנידון בברייתא אינו מחמת שיאכל הרבה ויפסיד לבעל הבית, שלענין זה פשוט שמועילה קציצתו עם בעל הבית, אלא לגבי חיובי מעשר, **וְלֹא קַשְׁיָא** – אין סתירה בין הברייתות לגבי היתר אכילה במלח, כיון **שֶׁכָּאן** – בברייתא הראשונה האוסרת לטבול במלח, מדובר **בָּאָרֶץ, וְכָאן** – בברייתא השניה המתירה זאת, מדובר **בְּחוּצָה לָאָרֶץ**. מבאר אביי את דבריו: כשאוכל **בָּאָרֶץ** אסור לטבול במלח, כיון שחיוב מעשר שבה הוא מדאורייתא, **וְקָבְעָא סְפִיתָא** – הטבילה במלח מחשיבה את האכילה כגמר מלאכה, כיון שהוא אוכלם מיד ומוכח ממעשיו שאין עוד גמר מלאכה שעתיד להיעשות בפירות אלו, וחייב במעשר, אבל **בְּחוּצָה לָאָרֶץ** שחיוב המעשר הוא רק מדרבנן, **לֹא קָבְעָא סְפִיתָא**, ורשאי לטבול במלח ולאכול ללא מעשר.

מקשה הגמרא: **אָמַר רָבָא, מִי אִיכָּא מִידִי** – וכי יש אופנים **דְּבָאָרֶץ קָבְעָא סְפִיתָא מִדְּאוֹרַיְיתָא, וּבְחוּצָה לָאָרֶץ לֹא קָבְעָא סְפִיתָא, וּמוּתָּר** לאכול **'לְכַתְּחִילָּה'** – ללא שום איסור, והרי תקנת חכמים בכל מקום היא כעין דין התורה, ואם כן אף בחוץ לארץ צריך להיות חיוב דרבנן.

רבא מיישב את הסתירה בברייתות באופן אחר: **אֶלָּא אָמַר רָבָא**, אמנם שתי הברייתות עוסקות בענין חיוב מעשר, אך החילוק ביניהם הוא אחר, **וּבֵין בָּאָרֶץ, וּבֵין בְּחוּצָה לָאָרֶץ**, באכילת **חֲדָא** – פרי אחד **לֹא קָבְעָא סְפִיתָא**, ובאכילת **תְּרֵתֵי, קָבְעָא סְפִיתָא**. ומלבד החילוק בין פרי אחד לשנים, יש חילוק בין מקום שקצץ עם בעל הבית לבין מקום שלא קצץ, שאם **קָצַץ** עם בעל הבית שיאכל פירות, דינו כלוקח, ולכן **בֵּין סָפַת וּבֵין לֹא סָפַת**, רק **אַחַת אַחַת אוֹכֵל**, כיון שאין זו אכילה קבועה, אבל **שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם לֹא יֹאכַל**, דכיון שהוא נחשב כלוקח, אף ללא הטבלה במלח הוא חייב במעשר מדרבנן, ובאופן זה מדובר בסיפא של הברייתא השניה, שקצץ, ולכן חילקה בין אחת אחת לשתים שתים.

ממשיך רבא בתירוצו: אך אם **לֹא קָצַץ** הפועל עם בעל הבית, ואין דינו כלוקח, **וְגַם לֹא סָפַת** במלח, שאין כאן קביעות, **אוֹכֵל** אפילו **שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם**. אך אם **סָפַת** במלח, שיש כאן קביעות, אף שלא קצץ עם בעל הבית ואין דינו כלוקח, מכל מקום רק **אַחַת אַחַת אוֹכֵל**, שבזה אין קביעות אף שסופת במלח, אבל **שְׁתַּיִם שְׁתַּיִם לֹא יֹאכַל, וְאַף עַל גַּב דְּנָטַל רְשׁוּת מִבַּעַל הַבַּיִת**, ואין בזה איסור של 'ענבים ודבר אחר', וטעם האיסור הוא כיון **דְּאִיטְּבֵיל לְהוּ לְמַעֲשֵׂר** – נעשו הפירות 'טבל' להתחייב במעשר, **וְקָבְעָא סְפִיתָא** – וההטבלה במלח של שני פירות מחשיבה את האכילה כקבועה, החייבת במעשר, ובזה עוסקת הברייתא הראשונה, באופן שלא קצץ ואכל שתים שתים, ולכן אמרה 'ולא יספות במלח', כיון שהסופת שתים שתים במלח מתחייב במעשר אף ללא קציצה.

מבררת הגמרא: **וְתַרְתֵּי, דְּקָבְעָא סְפִיתָא** – ודין זה שרק אכילת שני פירות טבולים במלח מחשיבה את האכילה כקבועה, ומחייבת במעשר, **מָנָא לָן** – מנין לנו, ושמא די באכילת פרי אחד. מבארת הגמרא: **אָמַר רַב מַתְּנָא, דְּאָמַר קְרָא** (מיכה ד יב) 'כִּי קִבְּצָם כָּעֳמִיר גֹּרְנָה', ומבואר שאין 'גורן' ללא 'קיבוץ', דהיינו איסוף כמה דברים, והיינו לפחות בשני פירות ולא פחות:

הגמרא מבררת האם האיסור לחסום שור נאמר גם כשהוא עוסק בדבר שנגמרה מלאכתו, וכן בתבואה של תרומה או מעשר.

תָּנוּ רַבָּנָן, פָּרוֹת הַמְרַכְּסוֹת בְּתְבוּאָה – דורכות על שעורים מיובשות כדי להסיר את קליפתן, ובמלאכה זו מתחייבת התבואה במעשר,

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום שלישי עמוד א

תחזור למוטב, אתן לך את בתי לאשה, הָדַר בֵּיהּ – חזר בו למוטב.
אִיכָּא דְּאָמְרֵי, נְסָבָהּ – יש אומרים, שנשאה, אך וְגִירְשָׁהּ אחר כך.
אִיכָּא דְּאָמְרֵי – יש אומרים, לֹא נְסָבָהּ כְּלָל – שלא נשאה כלל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ, שבִּשְׁבִיל לשאת את זוּ חָזַר זֶה למוטב.
שואלת הגמרא: וְלָמָה לֵיהּ כּוּלֵּי הַאי – ולמה לו לרבי לחזור כל כך ולשאול אם השאירו החכמים בנים אחריהם. עונה הגמרא: משום דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, וְאָמְרֵי לָהּ [–ויש אומרים] אָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, וְאָמְרֵי לָהּ [–ויש אומרים] אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, כָּל הַמְלַמֵּד אֶת בֶּן חֲבֵירוֹ תּוֹרָה, זוֹכֶה וְיוֹשֵׁב בְּיִשִׁיבָה של מַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה טו יט), שירמיה הנביא אומר שהקב"ה אמר לו, 'אִם תָּשׁוּב וַאֲשִׁיבְךָ, לְפָנַי תַּעֲמֹד' – אם תשיב את ישראל למוטב על ידי תוכחתי, אשיבך אלי, ותתקיים בעולם הבא. וְכָל הַמְלַמֵּד אֶת בֶּן עַם הָאָרֶץ תּוֹרָה, אֲפִילּוּ אם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹזֵר גְּזֵרָה, מְבַטְּלָה בִּשְׁבִילוֹ – בגללו ובזכותו, שֶׁנֶּאֱמַר בהמשך הפסוק (שם), 'וְאִם תּוֹצִיא יָקָר מִזּוֹלֵל, כְּפִי תִהְיֶה' – אם תוציא תלמיד חכם שהוא יקר, מעם הארץ שהוא אדם זול, תהיה כביכול שוה לפי, שתוכל לבטל גזירות שגזרתי במאמר פי.
אָמַר רַבִּי פְּדָנָךְ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כָּל שֶׁהוּא תַּלְמִיד חָכָם, וּבְנוֹ אף הוא תַּלְמִיד חָכָם, וּבְנוֹ אף הוא תַּלְמִיד חָכָם, שוּב אֵין הַתּוֹרָה פּוֹסֶקֶת מִזַּרְעוֹ לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נט כא), 'וַאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי וגו' אוֹתָם אָמַר ה', רוּחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ, וּדְבָרַי אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּפִיךָ, לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ, וּמִפִּי זַרְעֲךָ, וּמִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ, אָמַר ה', מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם'.
שואלת הגמרא: מַאי – מה כוונת הכתוב באומרו 'אָמַר ה'. שכבר נאמר בתחילת הפסוק, ועוד מדוע נאמר בין 'זרעך' לבין 'מעתה ועד עולם'. מבארת הגמרא: אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אֲנִי עָרַב לְךָ בְּדָבָר זֶה, שאם שלושה דורות הם תלמידי חכמים, אין התורה פוסקת מזרעם.
שואלת הגמרא: מַאי – מהי כוונת הכתוב 'מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם' הרי די שיאמר 'לא ימושו וגו' עד עולם'. מבארת הגמרא: אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, שמִכָּאן וְאֵילָךְ – לאחר שלושה דורות, התּוֹרָה מְחַוֶּרֶת עַל הַאַכְסַנְיָא שֶׁלָּהּ, שכן היא כבר רגילה במשפחה זו.
הגמרא מביאה מעשה ברב יוסף בעניין זה: רַב יוֹסֵף יָתִיב אַרְבָּעִין תַּעֲנִיתָא – ישב ארבעים יום בתענית, והתפלל שלא תפסוק התורה מזרעו, וְאַקְרְיוּהוּ – ולאחר מכן הקריאו לו משמים את הפסוק (ישעיה שם), 'לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ', שמובטח שלא יפסיקו דברי התורה מפיו. יָתִיב אַרְבָּעִים תַּעֲנִיתָא אַחֲרִינֵי – ישב עוד ארבעים תעניות אחרות, וְאַקְרְיוּהוּ – והקריאו לו משמים גם את המשך הפסוק (שם), 'לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זַרְעֲךָ', שמובטח שלא יפסיקו דברי התורה מפיו ומפי בניו. יָתִיב מְאָה תַּעֲנִיתָא אַחֲרִינֵי – שוב ישב מאה תעניות אחרות, (אֲתָא) וְאַקְרְיוּהוּ – והקריאו לו משמים את המשך הפסוק (שם), 'לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זַרְעֲךָ וּמִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ', שהבטיחודו שלא תפסק אף מנכדיו. אָמַר רב יוסף, מִכָּאן וְאֵילָךְ, לֹא צְרִיכְנָא – אחר שהבטיחוני משמים שאני ובני ונכדי נזכה לתורה, איני צריך לצום ולבקש על הדורות הבאים, שכן הַתּוֹרָה מְחַוֶּרֶת עַל אַכְסַנְיָא שֶׁלָּהּ, וכרב ירמיה.
אגב שהגמרא הביאה מעשה של רב יוסף שהתענה כדי לזכות לתורה, מביאה מעשה אצל רב זירא שהתענה כדי לזכות לתורה: רַב זֵירָא, כִּי סָלִיק לְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל – כשעלה מבבל לארץ ישראל, ללמוד אצל רבי יוחנן, יָתִיב מְאָה תַּעֲנִיתָא, דְּלִשְׁתַּכַּח גְּמָרָא בַּבְלָאָה מִינֵּיהּ – ישב מאה ימים בתענית, והתפלל שישכח את דרך הלימוד של בני בבל, כִּי הֵיכִי דְּלֹא נִטְרְדֵיהּ – כדי שהיא לא תטריד אותו, ותפריעו בלימודו מפי רבי יוחנן.
יָתִיב מְאָה אַחֲרִינֵי – ישב רב זירא עוד מאה ימים אחרים בצום, והתפלל דְּלֹא לִשְׁכּוֹב רַבִּי אֶלְעָזָר בִּשְׁנִיהּ, וְנָפְלִין עִילָּוֵיהּ מִילֵּי דְּצִבּוּרָא – שלא ימות רבי אלעזר בחייו, ויפלו עליו עניני הציבור.
וְיָתִיב מְאָה אַחֲרִינֵי, דְּלֹא נִשְׁלוֹט בֵּיהּ נוּרָא דְּגֵיהִנֹּם – ושוב ישב רב זירא מאה תעניות אחרות, והתפלל שלא תשלוט בגופו אש הגיהנם. כָּל תְּלָתִין יוֹמֵי, הַוָה בָּדִיק נַפְשֵׁיהּ – כל שלושים יום בדק אם אש יכולה לשלוט בו, שֶׁגַּר תַּנּוּרָא, סָלִיק וְיָתִיב בְּגַוֵּיהּ, וְלֹא הַוָה שָׁלְטָא בֵּיהּ נוּרָא – הסיק אש בתנור, ועלה וישב בתוכו, והאש לא היתה שולטת בגופו. יוֹמָא חַד יָהְבוּ בֵּיהּ רַבָּנַן עֵינָא, וְאִיחַרְכוּ שַׁקֵּיהּ, וְקָרוּ לֵיהּ קָטִין חָרִיךְ שַׁקֵּיהּ – יום אחד נתנו בו החכמים עין כשנכנס לתנור, ונחרכו שוקיו, ומאז כינוהו, הקטן חרוך השוקים, שהיה נמוך קומה וגם נחרכו שוקיו.
הגמרא דורשת במעלת ברכת התורה: אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, מַאי דִּכְתִיב – מהי כוונת הכתוב (ירמיהו ט יא), 'מִי הָאִישׁ הֶחָכָם וְיָבֵן אֶת זֹאת, וַאֲשֶׁר דִּבַּר פִּי ה' אֵלָיו וְיַגִּדָהּ, עַל מָה אָבְדָה הָאָרֶץ נִצְּתָה כַּמִּדְבָּר מִבְּלִי עֹבֵר', דָּבָר זֶה – השאלה על מה אבדה הארץ,

---

אגרות קודש

ב"ה, ח"י כסלו, תשכ"ב
ברוקלין, נ. י.

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתביו,

ובעמדנו בין גאולה לגאולה ומסמך גאולה לגאולה,

אשר אף שכמבואר במ"א חלוקים בענינם, הצד השוה בהן,

אשר שתיהם - גאולה נראית ונגלית גם לעיני בשר, ולא עוד אלא שבאה בהסכמו מלא של הלעו"ז, שהי' מעלים ומסתיר ומנגד לפני הגאולה,

וכדברי דוד המלך בפסוק הגאולה: פדה בשלום גו' כי ברבים היו עמדי,

יהי רצון שיהי' כן בכל הענינים אודותם כותב, וכאמור אשר גם מה שהי' מעלים ומסתיר עד עתה, יהפך למסייע וגואל,

ויבשר טוב בטוב הנראה והנגלה בשמחה ובטוב לבב.

בברכת חג הגאולה ולבשו"ט בכלל ובפרט

מ. שניאורסאהן

המשך ביאור למסכת בבא מציעא ליום חמישי עמוד א

שנינו במשנה: שרבי יוחנן בן מתיא אמר לבנו, **אֶלָּא, עַד שֶׁלֹּא תַּתְחִילוּ בַּמְּלָאכָה צֵא וַאֲמוֹר לָהֶם עַל מְנָת שֶׁאֵין לָכֶם עָלַי אֶלָּא פַּת וְקַטְנִית כו׳**: הגמרא מבררת מה הפירוש ׳פת וקטנית׳: **אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף לְרַב חִסְדָּא, ׳פַּת קַטְנִית׳ תְּנַן, אוֹ ׳פַּת וְקַטְנִית׳ תְּנַן,** האם הגירסא היא ׳פת קטנית׳, או ׳פת וקטנית׳. **אָמַר לֵיהּ** רב חסדא, **הָאֱלֹהִים** – בשבועה, הגירסא ׳וקטנית׳, ותיבת ׳קטנית׳ **צְרִיכָה** וי״ו, **כִּי מוֹרַדְיָא דְּ׳לִבְרוֹת׳** – כפי שספינה בנהר לברות צריכה קרש המכוונה בדרך, כיון שיש שם אבנים ומכשולים שמעכבים מלעבור, ובקרש זה מכוונים את הספינה לדרכה:

שנינו במשנה: **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ, הַכֹּל בְּמִנְהַג הַמְּדִינָה:** הגמרא מבררת מה מוסיף בתיבת ׳הכל׳: שואלת הגמרא: תיבת ׳הַכֹּל׳, **לְאַתּוּיֵי מַאי** – מה באה לרבות. עונה הגמרא: **לְאַתּוּיֵי הָא דְּתָנֵן, ׳הַשּׂוֹכֵר אֶת הַפּוֹעֵל, וְאָמַר לוֹ ששכרו כְּאֶחָד וְכִשְׁנַיִם מִבְּנֵי הָעִיר, נוֹתֵן לוֹ כְּפָחוֹת שֶׁבְּשִׂכִירוּת** – כשכר הפועל הזול ביותר בעיר, כיון שהמוציא מחבירו עליו הראיה, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, מְשַׁמְּנִין בֵּינֵיהֶם** – מחשבים ביניהם, ומשלם לו כשכר פועל בינוני שבעיר, והיינו כמנהג המדינה:

משנה

משנתינו מבארת לאילו פועלים התירה התורה לאכול מהפירות של בעל הבית.

וְאֵלּוּ הפועלים **שאוֹכְלִין** משל בעל הבית **מִן הַתּוֹרָה, הָעוֹשֶׂה** מלאכתו **בְּמְחוּבָּר לַקַּרְקַע** אוכל מהפירות אם מלאכתו היא **בְּשָׁעַת גְּמַר מְלָאכָה** של הפרי, דהיינו תלישתו, **וכשעושה בְּתָלוּשׁ מִן הַקַּרְקַע** אוכל רק **עַד שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתּוֹ** של הפרי לענין חיוב מעשר או חיוב חלה, **וְהיתר** אכילה זה הוא רק **בְּדָבָר שֶׁגִּידּוּלוֹ מִן הָאָרֶץ,** אבל לא בפועל החולב פרה וכדומה.

וְאֵלּוּ פועלים **שֶׁאֵין אוֹכְלִים, הָעוֹשֶׂה** מלאכתו **בְּמְחוּבָּר לַקַּרְקַע**

אגרות קודש

ב״ה, כ״ה כסלו, תשכ״ב

ברוקלין.

הרה״ג וו״ח אי״א נו״נ רב פעלים וכו׳

מו״ה שמעון ישראל שי׳

שלום וברכה!

על יסוד מה שכרשום בזכרוני נפגשנו פעם, ועתה הובא לי סידור האריז״ל להר״ש מרשקוב, שכרשום בהקדמה עשה כת״ר בהו״ל שלו,

עלי בזה החובה להביע תקותי חזקה, על יסוד הבטחת חז״ל מצוה גוררת מצוה, שפעולה האמורה בהפצת המעינות, מעינות חכמת האמת בדפוס, ז. א. שמגיע גם חוצה, תהי׳ לה המשך, כוונתי - בלימוד חכמה זו, חכמת הקבלה פנימיות התורה שבדורנו נתגלתה בתורת החסידות ובמכש״כ וק״ו :

ומה בנוגע לכוונות התפלה עשה כו׳ אשר לאו כל מוחא ולבא סביל דא, והרי לזה זקוקים הן להמוח והן להלב, ועוד דפשיטא שבנוגע לכוונות התפלה מוכרחים ללמוד הענינים, משא״כ להיפך - אפשר ללמוד פנימיות התורה חכמת הקבלה, ו(בלשון הראשונים) להתפלל לדעת זה התינוק (עיין שו״ת הריב״ש סי׳ קנ״ז).

שאם בנוגע לקיום המצות - צ״ל מקודם לזה לימוד שמביא לידי מעשה, עאכו״כ בנוגע לכוונת תפלה שזקוקים לכמה זהירות בזה, וכמבואר בכ״מ.

ומובן שלימוד הקבלה אינו מספיק בזה ומוכרח לימוד החסידות המבאר הענינים שבקבלה ומפשיט אותם מגשמיותם, כי בלי הפשטה זו, הרי בלשון אדמו״ר הצמח צדק ״ציוה הבעש״ט שלא ללמוד ספרי הקבלה (כי בלי ידיעה זו) להפשיט הדברים מגשמיותן, מתגשם מאד ע״י לימוד זה וכו׳ ואע״פ שדברי האריז״ל הם נאמנים ואמיתיים, וכשקראו שכינה למדת מלכות וכו׳״, עיין שרש מצות התפלה להצ״צ סוף פרק ב׳ ושם פרק ח׳.

וכיון שלכת״ר השפעה על כו״כ, בודאי שזכות הרבים תלוי בו - להפיץ לימוד תורת החסידות, וכהוראת ימי חנוכה - דמוסיף והולך באור, תורה אור ומאור שבתורה.

לחביבותא דמילתא בקבלתי סידור הנ״ל ציינתי באיזה ענינים עכ״פ בחפזה, וכיון שעסק כת״ר בהכנה לדפוס, מצורף בזה.

בכבוד ובברכה

מ. שניאורסאהן

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

ד. מִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר לְבָרֵךְ עַל אֲבוּקָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֵצִים הַרְבֵּה וּמְאוֹרוֹת הַרְבֵּה[ט] שֶׁהֲרֵי מְבָרְכִים בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ לְשׁוֹן רִבּוּי מְאוֹרוֹת, וּמִכָּל־מָקוֹם אַף כְּשֶׁמְּבָרֵךְ עַל הַנֵּר יְבָרֵךְ בּוֹרֵא מְאוֹרֵי הָאֵשׁ שֶׁהַרְבֵּה גְּוָונִין יֵשׁ בְּאוֹר שַׁלְהֶבֶת אֲדֻמָּה לְבָנָה וִירַקְרַקֶּת.

וְנֵר שֶׁל שֶׁמֶן שֶׁיֵּשׁ בָּהּ פִּתִּילוֹת הַרְבֵּה דּוֹלְקוֹת[י] הֲרֵי זוֹ אֲבוּקָה וְאַף אִם אֵין שָׁם אֶלָּא ב' עֵצִים דּוֹלְקִים יַחַד[יא]

וְכֵן ב' פִּתִּילוֹת בְּנֵר אֶחָד (אִם אֵינָן בִּשְׁתֵּי פִּיּוֹת הַנֵּר אֶלָּא בְּפֶה אֶחָד) הֲרֵי זוֹ אֲבוּקָה[19].

וְכֵן אִם (ב' גֵּרוֹת שֶׁל שֶׁמֶן אוֹ שֶׁל שַׁעֲוָה וְחֵלֶב מִקָּרְבִים זֶה לָזֶה[יב] עַד שֶׁאוֹרוֹתֵיהֶם מְדֻבָּקִים יַחַד הֲרֵי זוֹ אֲבוּקָה שֶׁהֲרֵי יֵשׁ כָּאן רִבּוּי מְאוֹרוֹת בְּיַחַד[יג] אֲבָל אִם אֵין אוֹרוֹתֵיהֶם מְדֻבָּקִים יַחַד הֲרֵי כָּל גֵּר נֶחְשָׁב בִּפְנֵי עַצְמוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהֵם מִקָּרְבִים זֶה לָזֶה, אֶלָּא אִם כֵּן) קָלַע ב' גֵּרוֹת שֶׁל שַׁעֲוָה זֶה עַל גַּבֵּי זֶה וַעֲשָׂאָן גֵּר אֶחָד (שֶׁאָז) דִּינָם כַּאֲבוּקָה (אַף אִם אֵין אוֹרוֹתֵיהֶם מְדֻבָּקִים יַחַד כֵּיוָן שֶׁעֲשָׂאָן כְּעֵין גּוּף אֶחָד אֵין כָּל אֶחָד נֶחְשָׁב בִּפְנֵי עַצְמוֹ).

וְטוֹב לִזָּהֵר שֶׁלֹּא לִיקַּח לְהַבְדָּלָה אֲבוּקָה מֵעֵצִים שֶׁרִיחָן רַע (שֶׁקּוֹרִין קי"ן[22]) אִם אֶפְשָׁר בְּעִנְיָן אַחֵר שֶׁהֲרֵי בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת אָנוּ צְרִיכִים לְהָשִׁיב נֶפֶשׁ בְּרֵיחַ טוֹב[23] וְיֵשׁ נוֹהֲגִין מִטַּעַם הַיְדוּעַ לָהֶם לְהַבְדִּיל עַל אֲבוּקָה מִגֵּרוֹת שֶׁל שַׁעֲוָה וְלֹא מִשְּׁאָר גֵּרוֹת וְלֹא מֵעֵצִים[24]:

חלק ב סימן רצח דין נר הבדלה סעיף ד

ביאורי הלכה

ט] ומאורות הרבה - טוב להדר אחר נר שיש בו כמה נרות שעווה הקלועים יחד הנדלקים לשלהבת אחת[16].

י] הרבה דולקות - היינו בפה אחד, אבל אם כל פתילה יוצאת מפה אחר אינם נחשבות כאבוקה אלא אם כן נוגעות השלהבות זו בזו[17].

יא] דולקים יחד - אפשר לברך על שני גפרורים על ידי שמקרבים להבותיהם זה לזה[18].

יב] זה לזה - נר שעווה אחד עם שני פתילות אינו נחשב כאבוקה, אלא כנר אחד[20].

יג] מאורות ביחד - בברכת "בורא מאורי האש" במוצ"ש שחל ביו"ט - אין מקרבין הנרות ואין מאחדין השלהבת שלהם, וכן אין מביטים בצפרנים[21].

ציונים והוספות

16) כן משמעות הלשון: עצים הרבה ומאורות הרבה, ובהמשך הסעיף משמע שאבוקה לכתחילה כשהם קלועים ונעשים לשלהבת אחת.

17) וכשהוא בפה אחד מספיק אפילו ב' פתילות בלבד כדלהלן.

18) כל זמן שאינם גוף אחד (אפילו הם צמודים) דינם כאבוקה אבל אם מחוברים בדבק כמו נר אחד עם שתי פתילות - אין דינו כאבוקה.

19) עד"ז **בסי' תלג ס"י** (לעניין בדיקת חמץ): נר של שמן שדולקין בתוכו ב' פתילות דינו כאבוקה... וכן אם הדליק ב' נרות של שעוה וסמכן זו לזו... או קלען יחד ועשאן כעין נר אחד (או שדיבק וחיבר זו לזו עד שנעשו נר אחד)... כיון שיש כאן ב' פתילות דולקות הרי זו אבוקה.

20) ואינו דומה לשתי פתילות בפה אחד בנר של שמן שכל שאינן דבוקות - נחשבות כאבוקה.

21) ורק בעת ברכת בורא מאורי האש - מסתכל בנרות כמו שהם, כל אחד בפני עצמו. ספר המנהגים־חב"ד ע' 93, ויתבאר בסי' תקי"ד.

22) עד"ז **בסי' תלג סי"א**: מין עץ שדולק יחידי (להבדיל משאר עצים שאינם דולקים יפה כשהם יחידים) שקורין (בלשון אשכנז קי"ן) ... שריחו רע וגם ניצוצות מנתזין ממנו כשדולק.

23) כדלעיל **סי' רצז ס"א**: הנהיגו חכמים להריח בבשמים בכל מוצאי שבת כדי להשיב את הנפש שהיא דואבת ליציאת השבת בשביל הנשמה יתירה שהלכה, לפיכך מיישבים ומשמחין אותה בריח טוב.

וראה רשימות חוב' קנו שאין נוהגים להריח מעשן הנר לאחר כיבויו.

24) בפרי עץ חיים סוף שער השבת גבי הבדלה כתב וז"ל: כשהאדם מדליק האבוקה יכוין כי דונג גימט' ס"ג ושעוה ר"ל ש"ע ו"ה ר"ל ש"ע נהורין דא"א מאירים לאותיות ו"ה שהם דו"נ כו', ובמשנת חסידים כתב: שם ס"ג מאיר ע"י ש"ע נהורין לבחי' ו"ה, א"כ לפי זה בחי' אבוקה זהו בחי' ש"ע נהורין דא"א, וזהו ההפרש בין נר ובין אבוקה, נר זהו כשמקבלת מז"א ואבוקה כשמאיר בז"א ש"ע הנהורין דא"א והם מאירים במלכות (אור התורה שיר השירים ע' תשכ, ועוד).

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות פסח – לפי לוח "רב יומי"

מב אם הוא שעת הדחק שאין לו בשר ליום טוב רק דגים מלוחים או בשר מלוח שנמלחו במלח שלא נבדקו מפירורי חמץ ולא הדיחם קודם הפסח מותר לשרותם ולהדיחם בתוך הפסח ואפילו בתוך כלי של חמץ אם אין לו כלי של פסח ובלבד שלא ישרה בתוכו מעת לעת שבפחות ממעת לעת אין מים צוננין מפליטין כלום מהכלי כמו שיתבאר בסי' תס"ז:

מג אסור לאכול בפסח עד יום טוב האחרון מהשומן שהתיכוהו קודם הפסח אם לא נתכוונו בהתכתו כדי לאכלו בפסח שבוודאי לא נזהרו בו מחימוץ בשעת התכתו ויש לחוש שמא נתערב אז בתוכו פירור חמץ משהו ועדיין הוא עומד בעינו בתוך השומן שהרי הפירור אינו מתערב ונבלל יפה בתוך השומן שיתבטל בשישים קודם הפסח.

ומכל־מקום אם נתערב במאכלים אחרים בתוך הפסח אינו אוסר תערובתו במשהו אלא מתבטל הוא בשישים כיון שאין בו אלא חשש משהו חמץ ובמקום הפסד מרובה או בשעת הדחק יש להקל אפילו אם נתערב בפחות משישים.

ואם חזר והתיך שומן זה קודם הפסח וסינן אותו בבגד עב קצת כדי לאכלו בפסח הרי זה מותר כמו שנתבאר למעלה אבל בפסח אין סינון מועיל לו שהרי צריך להתיכו קודם הסינון ונמצא שאם היו בתוכו פירורי חמץ אף על פי שסיננו מתוכו הרי כבר נתבשלו בתוכו ונפלט טעמן לתוכו וחמץ בפסח במשהו וגם יש לחוש שמא היו בתוכו פירורי חמץ ונימוחו על ידי הבישול:

מד ואפילו הוא אומר ברי לי שלא נתערב בזה שום פירורי חמץ בשעה שהתיכוהו קודם הפסח אין זה כלום לפי שאין זוכר אלא דבר שעשה במתכוין ודבר שנתכוין נזהר לעשותו אבל זה שבשעה שהתיך את השומן לא היה דעתו על הפסח ולא נתכוין להזהר בו מפירורי חמץ א"כ אף אם נתערב בו פירור משהו לא היה דעתו עליו ולא השגיח בו ואינו נזכר מזה לאחר זמן:

מה אבל אם נתכוין בהתכתו כדי לאכול ממנו בפסח ונזהר בו מפירורי חמץ אע"פ שהתיכו בתוך קדירה של חמץ בת יומה מותר לאכלו בפסח שהרי אין בו אלא נותן טעם בן נותן טעם של היתר כלומר שלא נפלט לתוך השומן שום טעם מן החמץ עצמו אלא מן החמץ נפלט לקדירה ומקדירה לשומן והרי יש כאן [נותן טעם] בן נותן טעם ועדיין הכל היתר כיון שעדיין לא הגיע הפסח ולא נאסר החמץ כלל ולפיכך מותר לאכלו בתוך הפסח דכל טעם שאינו נפלט ממשות המאכל עצמו הוא קלוש מאוד וכשהוא נבלע בתוך מאכל אחר בשעה שטעם זה מותר עדיין באכילה אין בו כח לאסור אחר כך כשיגיע זמן איסורו.

ויש חולקין על זה ואומרים שלא התירו נותן טעם בן נותן טעם של היתר אלא כשהיתר והאיסור הן שמות מחולקין שאין שמותיהן שוין זה לזה כגון בשר בחלב שבשר לבדו הוא היתר גמור ושמו בשר ונותן טעם בן נותן טעם שלו מותר לאכלו בחלב דכיון שטעם הבשר נקלש כל כך אין בו ממשות כל כך שיוכל לחול עליו שם חדש של איסור דהיינו שם בשר בחלב אבל נותן טעם בן נותן טעם של חמץ אף על פי שקודם הפסח הוא עדיין של היתר, מכל־מקום כשמגיע זמן איסורו לא חל עליו שם חדש שהרי מתחלה אף על פי שהיה קלוש מאוד היה שמו חמץ ועכשיו שמו חמץ אלא שעד עכשיו לא אסרו הכתוב ועכשיו הוא כחתיכת נבילה וכיון שאין כאן שם חדש אלא איסור הבא מאליו יכול הוא לחול אפילו על טעם קלוש כזה כיון שמאליו הוא נאסר ולפיכך אסור לאכול משומן זה אפילו בערב פסח משעה חמישית ואילך ואפילו ביום טוב האחרון.

אבל אם קודם הפסח עירה שומן זה כשהוא רותח לתוך כלי אחר מותר להשתמש באותו כלי בפסח בלא הכשר דכיון שטעם חמץ שבשומן הוא קלוש מאוד אין בו כח להקרות שם חמץ לאותו מעט שומן שנבלע בתוך הכלי כדי שיאסר כשיגיע הפסח.

במה דברים אמורים בשומן וכיוצא בו בדברים שאינם חריפים אבל דבר חריף שנתבשל בכלי חמץ אף על פי שלא היה בן יומו ועירה אותו כשהוא רותח לתוך כלי אחר של פסח אסור להשתמש בו בפסח בלא הכשר אפילו ביו"ט האחרון לפי שהחריפות מוציא את עיקר וגוף הטעם הבלוע והרי זה כאלו היה מקבל הדבר חריף את טעם החמץ מן ממשות החמץ עצמו ולא על ידי הכלי ונמצא שדבר החריף הוא נותן טעם ראשון של החמץ והכלי של פסח שעירוהו לתוכו הוא נותן טעם שני ועדיין יש עליו שם טעם חמץ ונאסר כשמגיע הפסח.

ולענין הלכה יש להחמיר לכתחלה כסברא האחרונה אבל אם בתוך הפסח נתערב השומן זה במאכלים אחרים אינו אוסר במשהו כמו שאם היה בלוע בתוכו טעם ממשות החמץ עצמו אלא מתבטל הוא בשישים כיון שלפי סברא הראשונה מותר לאכלו בלא שום ביטול ויש אומרים שאפילו שישים אין צריך לבטלו לפי שבדיעבד סומכין לגמרי על סברא הראשונה ויש לסמוך על דבריהם במקום הפסד מרובה או שעת הדחק:

מו וכן הדין ביין מבושל ומי דבש וכיוצא בהן שנתבשלו בכלי חמץ בן יומו קודם הפסח שאסור לשתותן בפסח אפילו ביו"ט האחרון של גלויות ואפילו אם אינו יודע אם נתבשלו בכלי שהוא בן יומו או בכלי שאינו בן יומו וסתם כלים אינן בני יומן, מכל־מקום משום חומרת חמץ יש להחמיר ולחוש שמא היה הכלי בן יומו ואין לשתות שום משקה שנתבשל בסתם כלי אלא אם כן בידוע שאינו בן יומו.

והוא שלא יהיה דבר חריף אבל אם הוא דבר חריף כגון מרקחת שנעשה מדבר קיוהא וחריף אין לאכלו אפילו ביום

טוב האחרון שהחריפות מבטל את פגימות הטעם שנפלט מהכלי שאינו בן יומו ונעשה בו טעם לשבח וכן מי דבש שנתבשל ביורה שבישלו בה יי"ש אפילו יש כמה ימים בין ב' הבישולים אסור לשתותו אפילו ביו"ט האחרון שהיי"ש הוא חריף מאד ומחמת חריפותו אין טעמו (הבלוע ביורה) נפגם אפילו לאחר כמה ימים והוא נותן טעם לשבח במי דבש לפיכך אין ליקח ביו"ט האחרון מי דבש של כל השנה אלא מישראל שיודע שלא בישלו ביורה שבישל בה יי"ש וגם נזהר מלהחמיצו בשמרים של שכר:

[לפיכך אם העמיד גבינה קודם הפסח בחלב (צלול) הנמצא בתוך הקיבה שהוא חריף וחמוץ ומעמידין בו גבינות וזה החלב היה מעת לעת בתוך כלי של חמץ אפילו לא היה בן יומו אסור לאכול גבינה זו בפסח אפילו ביו"ט האחרון אלא אם כן יש בחלב שהעמיד ממנו הגבינה שישים כנגד החלב של קיבה שהעמיד בו או שיש בו שישים כנגד הכלי של חמץ שחלב הקיבה היה בתוכה מעת לעת דנמצא שטעם חמץ שבחלב הקיבה נתבטל בשישים בתוך חלב הגבינה קודם הפסח ואינו חוזר וניעור בפסח ולא אמרו דבר המעמיד אפילו באלף לא בטל אלא כשהדבר המעמיד הוא אסור מחמת עצמו אבל אם אינו אסור אלא מחמת שנבלע בו איסור כגון טעם חמץ הבלוע בחלב הקיבה הרי הוא מתבטל בשישים כמו שנתבאר ביו"ד סי' פ"ז שהרי איסור הבלוע אינו מעמיד כלל.]

מז דבר שאינו חריף שנתבשל בכלי חמץ שידוע שלא היה בן יומו כגון שבישלו לשם הפסח וקודם הפסח עירה אותו מהכלי חמץ לתוך כלי של פסח מותר לו לשתותו בפסח כמו שנתבאר למעלה שכל נותן טעם לפגם שנעשה קודם הפסח אינו חוזר וניעור בפסח.

ומכל־מקום לכתחלה אסור לבשל לשם פסח בכלי של חמץ שאינו בן יומו שאסור לעשות נותן טעם לפגם לכתחלה כמו שיתבאר ביו"ד סי' ק"ג.

אבל אם לא בישלו לשם הפסח אע"פ שהוא אומר ברי לי שלא היה הכלי בן יומו מבליעת החמץ בשעה שנתבשל בו אין זה כלום ואין לשתות ממנו עד יו"ט האחרון דכיון שבשעה שבישלו לא היתה דעתו על הפסח ולא היה צריך לדקדק אם הכלי אינו בן יומו ואף לפי דבריו שאומר שברי לי שלא היה בן יומו הרי הוא לא נתכוין לכך ואין אדם זוכר מה שנעשה שלא במתכוין כמו שנתבאר למעלה.

אבל אם בשעה שבישלו דקדק ונזהר שלא לבשלו בכלי שהוא בלוע מחמץ אע"פ שלא היתה כונתו לשם הפסח אלא מחמת דבר אחר נזהר בזה כגון שבישלו בכלי חדש לרפואה וכיוצא בזה מותר לשתותו בפסח, ומכל־מקום מחמת חשש שמא נתערב בו פירור חמץ משהו צריך לסננו קודם הפסח ואם לא סיננו קודם הפסח צריך לסננו בתוך הפסח ואם לא מצא שום פירור חמץ על פי המסננת מותר לשתותו ואין אנו חוששין שמא יש פירור דק שאינו נראה כיון שלא ראינו מעולם שנפל לתוכו חמץ:

מח המבשל מי דבש לצורך הפסח ורוצה להחמיצו לא ישפכנו לתוך כלי המיוחד לכך (שקורין קוואסניק בלשון רוסיא) שהוא מחמץ כל מי דבש ששופכין לתוכו לפי שהכח המחמץ הבלוע מאותו כלי הוא מחמת שמחמיצין בתוכו מי דבש כל השנה והן חמץ גמור שנתחמצו בשמרי שכר וגם נתבשלו ביורה של שכר או של יי"ש:

מט יש נוהגין להחמיר שלא להסתפק בפסח מחומץ יין שמסתפקין ממנו כל השנה אע"פ שנזהרו שלא לשאוב ממנו בכלי חמץ, מכל־מקום חוששין שמא החזירו לתוכו חומץ שנשאר מסעודה ולפעמים יש בחומץ זה מפירורי לחם שנפלו בתוך הסעודה ובמקומות הללו שאין חומץ יין מצוי אין נוהגין להחמיר בזה כיון שאי אפשר למצוא חומץ אחר בקל:

נ במקומות שמערבין צוקר בחומץ יין אין להסתפק ממנו בפסח אלא אם כן סיננו קודם הפסח עיין סימן תס"ז:

נא יש נזהרין כל שלשים יום לפני הפסח שלא לשאוב בכלי חמץ מן יין וחומץ המוצנע לפסח אלא א"כ הכלי חמץ הוא מורק ושוטף שאין בו שום ליכלוך חמץ ואם לא נזהרו ושאבו ממנו בכלי חמץ שאינו מורק ושוטף נזהרין שלא לשתותו בפסח אבל מעיקר הדין אין כאן חשש איסור שהרי סתם כלים הן נקיים ואין בהם ליכלוך בעין כמו שנתבאר ביו"ד סי' צ"ה ומה שבלוע בדופני הכלי אינו נפלט בצונן אלא ע"י כבישה מעת לעת כמו שיתבאר ביו"ד סי' ק"ה:

נב יין לבן שהוכהה מראיתו ורוצים לתקנו ע"י שמשימין לתוכו מעט חלב בהמה ומעט חלב חטה צריכין להזהר שיהיה בהיין ששים כנגדן גזירה שמא ישתה ממנו בפסח או שמא ישתה אותו עם בשר כיון שאין החלב ניכר בו אבל כשיש בו שישים אין כאן חשש איסור ואע"פ שאסור לבטל איסור בידים בשישים, מכל־מקום כיון שאין כוונתו לתקנו כדי לשתותו עם בשר או כדי לשתותו בפסח אלא כוונתו לתקנו כדי לשתותו לבדו קודם הפסח או לאחריו א"כ אינו מבטל שום איסור כלל.

ואחר שנתבטל החלב בשישים בתוך היין מותר לשתותו עם בשר אבל אסור לשתותו בפסח (אלא אם כן סיננו קודם הפסח) לפי שיש לחוש שמא אין כל חלב חטה בלול יפה יפה בתוך היין אלא נצלל ממנו מעט וירד למטה והוא עומד בעינו בתוך היין בפסח ונפלט ממנו טעם משהו לתוך היין:

נג חבית של יין שיש בה משהו בצק שדבקו בו נסרים אע"פ שבצק זה הוא חמץ נוקשה אסור לשתות מיין של חבית זו בפסח לפי שנפלט ממנו טעם משהו לתוך היין בפסח ואינו מתבטל בשישים כיון שהוא נתן היין בידים לתוך חבית זו שיש בה בצק דבוק הרי זה כמתכוין לבטל איסור בידים ולפיכך אין לו ביטול עולמית כמ"ש ביו"ד סי' צ"ט.

ואף שאז בשעה שנתן את היין שם היתה שעת היתר אכילת חמץ, מכל־מקום אין זה מועיל אלא להתערובת שנעשה בשעת היתר דהיינו הטעם שנפלט מהבצק לתוך היין קודם

הפסח הוא מתבטל בשישים ואינו חוזר וניעור בפסח כיון שכבר נתבטל בשעת היתר אבל התערובת שנעשה בשעת איסור דהיינו הטעם שנפלט מהבצק בתוך הפסח אינו מתבטל אפילו באלף כיון שתערובת זה נעשה בידים על ידי שנתן היין בחבית זו שיש בה בצק ואף שאז היתה שעת היתר מכל־מקום על ידי כן נעשה תערובת גם בשעת איסור:

נד ואם בצק זה דבק ב׳ חדשים קודם הפסח בודאי כבר נתקשה כשהגיע הפסח ואין נפלט ממנו שום טעם ולכך מותר לשתות יין זה בפסח.

ומכל־מקום אם יש מבצק זה כזית במקום אחד מסדקי החבית חייב לבערו כשמגיע הפסח או שיטיח עליו טיט כמו שנתבאר בסי׳ תמ"ב עיין שם כל פרטי דין זה:

נה כל דבר שהוא חריף כגון מלח או בוסר וכיוצא בהן מדברים החריפים שיתבאר ביו"ד סימן צ"ו שנידוכו במדוכה של חמץ אפילו אינה בת יומה והיא מודחת ונקיה שאין בה משהו בעין אסור לאכלם בפסח אף על פי שנידוכו קודם הפסח לפי שעל ידי חריפותם ועל ידי דוחק הדיכה הן בולעין מחמץ הבלוע במדוכה.

ומכל־מקום במדוכה שלנו שאין רגילין לדוך בהן חמץ ואין בהם חשש אלא שמא נידך בהן משהו חמץ בתוך התבלין החריפים שנידוכו בהם כל השנה ואם כן אף אם נפלט מהם טעם משהו חמץ לתוך המלח או תבלין החריפים שנדוכו בהן כבר נתבטל טעם זה בשישים קודם הפסח ולפיכך מותר לאכול מלח ותבלין הללו בתוך הפסח:

חלק ג סימן תמז דין תערובות חמץ בתוך הפסח:

תורה אור

האהבה הגדולה להקב"ה המתעוררת בנשמה בעולם הזה דוקא

*[בפרק זה יבואר העילוי **בעבודת האדם** בעולם הזה, לגבי עבודת הנשמה למעלה בגן־עדן.*

כלומר:

*כשם שנתבאר לעיל, לענין האור האלקי המתגלה בנפש האדם (**כשכר** על עבודתו), שהאור הבא מכח עבודתו בעולם הזה נעלה יותר מהאור המתגלה בגן־עדן, כיון שיתרון האור בא דוקא מתוך החושך (היינו העבודה בחשכת העולם הזה דייקא, הם ה"מים רבים" של טרדות הפרנסה);*

*כך גם לענין ה**עבודה עצמה** הבאה מתוך ה"חשך", שהיא בדרגא גבוהה יותר מהעבודה במצב של "אור".*

פירוש:

*האהבה להשי"ת שהאדם מעורר בלבו בהיותו שרוי בחשכת העולם הזה, במצב שיש לו **יגיעות וטרדות הפרנסה**, גדולה ועצומה יותר מאהבת הנפש להשי"ת כשאינו במצב של "חשך".*

*והיינו, לפי שה"קריאה" אל הקב"ה "מן המיצר" - כשאדם מרגיש את גודל ריחוקו מאלקות - היא בכל פנימיות נקודת לבבו ובתגבורת גדולה, שלא בערך יותר מן הקריאה אל ה׳ ואהבתו יתברך של אדם שקרוב אל ה׳ מלכתחילה. וכענין המוזכר בכתוב "**חולת** אהבה", היינו שהאדם מתגעגע לדבר האהוב לו בצמאון ותשוקה גדולה כל כך עד שהוא "חולה" לאהבתו - **ויתרון אור** זה (היינו האהבה לה׳ בצמאון גדול כל כך) בא מן החושך דוקא.*

וכדי להגיע לעבודת ה׳ ביתרון אור זה (הבא מן החושך), צריך האדם להתבונן בדבר זה גופא, שמפני גודל טרדותיו בעניני הפרנסה והמזון בשביל חיי העולם הזה הרי הוא נמצא במצב של "חושך" וריחוק מה׳, והתבוננות זו מעוררת בו צמאון גדול "לצאת" מן החושך ולידבק בהקב"ה מתוך אהבה וחשיקה עצומה.

*ועל ידי שהאדם מתעורר בצמאון גדול ועצום וברצון עז "לצאת מן החושך" ולהגיע אל האור, הרי מתוך צמאון זה הוא בא לידי צמאון ותשוקה במדריגה גבוהה ונעלית יותר, היינו, שמעתה לא יסתפק רק בכך שלא יהי׳ שקוע עוד בענייני עולם הזה והבלי העולם, אלא הצמאון הגדול עד כדי מצב של "**חולת אהבה**" להשי"ת (מחמת הרגשת גודל ריחוקו מה׳) מעורר בו תשוקה גדולה ועצומה "לצאת" (היינו להתעלות) אפילו מכל הבחינות והדרגות **באלקות** שהן רק בבחינת "זיו", כולל זיו השכינה המאיר בגן־עדן, ולידבק אך רק בהקב"ה בכבודו ובעצמו , וכפי שהולך ומבאר את האהבה והצמאון הגדול שמתעוררים באדם על ידי החושך דוקא:]*

שכשעוסק כל היום בענינים גשמיים בטרדת הפרנסה שהם הנקראים חשך, ומתבונן אחר כך בתפלה איך שאין לך עשב מלמטה שאין לו מזל

מלמעלה כו', שהם המזלות שהם המשפיעים חיות כל עולם הזה, וכמו שכתוב וממגד תבואות שמש וממגד גרש כו' [ירחים].

כאשר אדם הטרוד כל היום בעסקיו הגשמיים בא להתפלל ולידבק בהקב"ה הרי הוא מתחיל להתבונן "במה הנני עסוק כל היום" - בהשגת חיי עולם הזה, אשר מקורם של חיים אלה הוא מהמזלות, כמאמר רז"ל שכל דבר גשמי יש לו "מזל" למעלה המשפיע לו חיות. כלומר, החיות שהקב"ה משפיע לנבראים גשמיים בעולם הזה, נמשכת למטה באמצעות המזלות. ולדוגמא: הכח האלקי להצמיח פירות נשפע למטה דרך השמש והירח, כמ"ש "ממגד תבואות שמש וממגד גרש ירחים".

ד"ה מים רבים פרק ד

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי תשובה

(כג) **ואמנם** הנה עדיין לא מתיישב היטב ענין זה דאותו תיראו שהרי מטעם הנ"ל בבחי' שוב זה שאחר הרצוא דתפלה הרי הוא מורה בחי' ביטול העצמות לגמרי ורק מצד אור המשפיע שגדול הרבה מכח הפשטת עצמו שבא מכח המקבל כו' א"כ הדרא קושיא לדוכתה איך יתכן בזה בחי' בחירה וגם שהכוונה הוא בהולך בדרכי המצות שיש בהן בחי' בחירה היא גופא יש להבין מאחר שהולך באורחות ה' ומביט ורואה פני המלך ממש כנ"ל הרי בא לבחי' ביטול העצמו' ממילא לבלתי יוכל להפרד כו' וכמ"ש תהי' יראת ה' על פניכם לבלתי תחטאו כו' א"כ מה זה שהוצרך לציווי דאותו תיראו כו' וכן א' ועתה מה ה' שואל מעמך כ"א ליראה הרי תלויה בבחיר' שצריך לשאול שירא את ה' כו' ואינה יראה עצמית ולכאור' מ"ש ואותו לשון העלם דקאי על בחי' עצמותו ממש הרי הירא' ממיל' נופלת מהארת רוממו' העצמו' דוק' ולא מצד עצמו וא"כ למה אמר תיראו דמשמע מצד עצמיכם כו' אך הנה להבין זה יש להקדי' מאמ' דריב"ק במשנה למה קדמ' פ' שמע לפ' והיה אם שמוע כדי שיקבל עליו עומ"ש תחילה ואח"כ יקבל עליו עול מצות ויש להבין מהו ההפרש בין עומ"ש בין עול מצות הלא גם עול מצות אינו רק מצד עומ"ש בלבד כו'. אך הנה ידוע בענין המצות שיש בהן ב' מדרגות הא' שרש המצות כמו שהן למעלה מעלה בחי' רצונותיו ית' הפנימים ועצמיים שנק' אורחות הוי' (והוא בחי' ארחין דגלגלתא דא"א כו' וי"ג חוורתא בחי' פנימי' התענוג שברצון כו' כידוע) שזהו בחי' הילוך באופן הב' הנ"ל (באות ט"ז) שע"ז אמ' אביטה אורחותיך שהוא בחי' פנימי' הרצון העליון כמו שהוא למעל' בעצמות אוא"ס שזהו נק' אורחין ושבילין שעצמותו ממש הולך בהן מלמעלה למטה עד"מ מרצונותיו של אדם התחתון הפנימי' שנמשך כל עצמותו בהן כו' ונק' מצותי וחוקותי (כמו שכתוב במקום אחר בענין הקב"ה מניח תפילין ומתעטף בציצית וכהאי גוונא כו' וגם האבות קיימו כל המצות ברוחניות כמו שהן בשרשן למעלה באצי' כו') והמדרגה הב' במצות הוא אשר ירד אור רצון העליון להתלבש למטה בפ"מ גשמית בציצית ותפילין ולמטה (וגם למעלה הוא בחי' התלבשות האור בכלי כתפלין דמארי עלמא וכה"ג) וכאשר הרצון בא בבחי' מעשה ודאי אין לו ערוך לגבי עצם אור הרצון שבמצוה זו עצמה כמו שהיא למעלה ועכ"ז נק' דרכי ה' כשאדם הולך בדרכי המצות מעשיות להיותן בשרשן למעלה בחי' אורחות הוי' ממש כידוע והוא ענין הילוך באופן הג' הנ"ל שזהו כמו ההולך בדרך המלך שהוא רגיל לילך ואינו הולך עכשיו ואינו רואהו גם מאחוריו כו' רק אעפ"כ נק' הולך בדרכיו וכמו בן ההולך בדרך שהיה אביו הולך בה שהוא דרכי מדותיו ורצונותיו הטובים והישרים כו' וכך הוא במצות מעשיות שנק' דרכי ה' הישרים כמו שא' כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם כו' דאע"פ שהמצוה שעושה למטה מלובשת בענין גשמי מ"מ נק' דרכי ה' מצד שרשן למעלה שנק' דרך הוי' ממש וכנ"ל בענין הליכות עולם כו' ואע"פ שאינו רואה פני המלך מ"מ הולך בדרך שהוא הולך כו'. ובכלל זה ענין המאמ' וכי אפשר לידבק בשכינה אלא הדבק במדותיו מה הוא רחום כו' שזהו מצות הצדקה הכוללת כל המצות כמ"ש וצדקה תהיה לנו כו' להחיות רוח שפלים ע"י מדת הרחמים בגשמיות שבזה דבוק במדותיו שהוא ממש כמו שדבוק בעצמות מדת רחום וחנון שבעצמות אוא"ס שהוא בבחי' א"ס ממש להיותה דרך הוי' ממש כו' וד"ל. וזהו ענין ההפרש בין קבל' עמ"ש בפ' שמע ישראל כשמוסר נפשו באחד

שמקבל עליו עומ"ש דלעילא שהוא כמו שעלה ברצונו
הפשוט במצותיו ממש שנק' מצו' המלך כמו שהוא
בעצמו ובפ' והיה א"ש מקבל עליו עול מצות מעשיו'
שהוא הרצון הבא למטה בבחי' כלי המעשה בגשמיו'
הגם שרחוק מאור פני מלך חיים כמו שהרצון הזה
בבחי' עצמותו מ"מ מקבל עליו עול מצות המלך
המרומם לבדו כו' גם בהתלבשותו במעשה גשמי'
למטה וזהו פי' והי' אם שמוע אל מצותי כו' להביאם
למעש' שזהו נק' עבודה כמ"ש ולעבדו כו' אבל בפ'
שמע נא' ואהבת שקבלת עמ"ש בא רק מסיבת ביטול
רצון המקבל בתכלית כמ"ש בטל רצונך מפני רצונו כו'
וכמ"ש הקים על כו' והוא בא מצד בחי' מס"נ שבקירוב
האמיתי שמשפיל א"ע בתכלית הביטול לרצונו (וכנ"ל
באות כ"א דשניהם כאחד באין בהתפעלות עצמיות
הנפש) אמנם עיקר קבלת עול מ"ש בא מבחי' ההשפלה
בתכלי' לבטל א"ע (כמשי"ת) והנה הגם שבמצוות
מעשיות ירד האור בהתלבשות גשמיות מ"מ יש לעול
מצות בפ"מ שרש עליון יותר מעול מ"ש שבלב הבא
מצד הקירוב בפ' שמע וכמ"ש הקי' על כמ"ש סוף דבר
כו' ואת מצותיו שמור בפ"מ דוקא כידוע והוא להיו'
האור בא בכלי דוקא שיוכל להתפס שם ולעמוד שזהו
בחי' שוב שאחר הרצוא הנ"ל דהנה הגם שמבחי'
שמאל דוחה דאימת עול מ"ש מצד עצם רוממותו לא
יוכל לעמוד וישוב אחור ולמרחוק אבל עכ"פ למרחוק
הרבה יוכל לעמוד ולקבל אור העצמות המרומם
ומתנשא כו' וכך הוא בענין מעשה המצו' להיותה
רחוקה מאור פני מלך חיי' מכמו שהרצון בשרשו
בעצמו' כי מלובשת בדבר גשמי יכול לעמוד ולקבל
מצות המלך המרומם כו' והוא עיקר בחי' שוב שאחר
הרצוא שענינו בחי' התישבו' האור בכלי דוקא היפך
הביטול וההתכללו' כו' וזהו פי' האמיתי דמאמ' אם רץ
לבך שוב כו' דהיינו לומר שאין עיקר הכונה גם בקירוב
היותר עליון דרצוא רק בהגלות נגלות אור העצמו'
שמחמתו נדחה למרחוק מגודל התפשטו' האימה
שמצד העצמו' שהוא יותר נעלה מפנימי' הקירוב אמנם
אין לזה בחי' תפיס' בכלי אדרבה נסוג אחור כו' אך
כאשר למרחוק עכ"פ יעמוד ויקבל הרי מקבל בזה בחי'
אור עצם הרצון ממש כמו שהוא בעצמו' הרוממו' ממש
רק שלא היה יכול לעמוד מקרוב לקבל מקבל מרחוק
אבל הרי הוא אותו עצם הרצון ממש בלי שינוי מהות
כלל וכלל רק שבא דרך התלבשו' למרחוק כו' (ולפ"ז
יתפרש עומ"ש בפ' שמע שמקבל אימת הרוממו' שמצד
הארת והמשכ' העצמו' רק שהוא מקבל עול אימת מ"ש
אבל אינו בא מכח המקבל כלל כנ"ל וזהו בבחי' שוב
שאחר הרצוא דמס"נ דאחד ג"כ רק כאשר הוא עדיין
בשרשו שאינו יכול לעמוד מקרוב ולקבל ולא נתפס
בבחי' כלי רק נסוג אחור ומקבל כמו וינועו ויעמדו כו'
ובפ' והי' אם שמוע מקבל עול מצוות זה בבחי' כלי
כמו לאחר שיעמדו מרחוק כו'. וד"ל).

ובזה מתורץ ענין ואותו תיראו ואותו קאי על בחי'
עצמותו ועכ"ז תיראו מצד עצמיכם להביא
במעשה בפו"מ שתלוי בבחירה ושרשו הוא בבחי'
השוב שאחר הרצוא שהוא ביטול עצמותו לגמרי
ושניהם אמת ולא קשיא מידי וד"ל (אך גם מצד
עצמיכם ממש יוכל להיות תיראו בעול מצות בפו"מ
והוא מצד ההשפלה בתכלית (בל"א צו בראכנקייט צום
ביין כו') שזה הגורם דוקא בחי' המעשה ולא החדוה
בעונג האלקי שיוכל למלאות נפשו בחדוה ושמחה זו
עצמה ולא יתחזק כ"כ בקיום המצות וכידוע לכל עוסק
באמונה שהתנועה ההפכית דוקא מן העונג שבא דוקא
מצד תוקף הכח של העונג (הנקרא בל"א קועל) כנ"ל
באות כ"א) הוא עיקר כח של ההסכם החזק שנעשה
לכל היום בסור מרע ועשה טוב בפועל ממש דוקא
המבואר בקונטרס ההתפעלות וד"ל).

שנער התפילה. אחרי ה"א תלכו. מג"פ

קונטרס קטן בענין בחירה

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

מאמרי הצ"צ תרי"ד־תרט"ו

אך צריך להבין [שבת לאו זמן תפילין, והגם שלחד
מ"ד שבת זמן תפילין זהו . . אך הלכה הוא שבת
לאו זמן תפילין . . (חסר)] כי ניסוך היין הוא מטעם
זה כי הוא כנוס בענבים בהעלם וכשסוחטין את היין
אזי יוצא מן ההעלם אל הגילוי, כך הוא נכנס יין יצא
סוד מהעלם לגילוי, ולמעלה הוא ג"כ בחי' בינה עלמא
דאתכסי' והמשכה מעלמא דאתכסי' שזהו בחי' יין כי
יין ג"כ הוא בחי' בינה שמוציא מן ההעלם לגילוי, וזהו
סוד הוי' ליריאיו, וזהו שע"י הקרבנות הוא בחי'
העלאה מלמטה למעלה וע"י היין הוא המשכה מעלמא

דאתכסיא לעלמא דאתגלי', וזהו ג"כ ענין תפילין שהוא התחברות מעלמא דאתכסי' לעלמא דאתגלי' שהוא בחי' בינה הלכך בשבת לאו זמן תפילין כי בשבת הוא בלא תפילין ג"כ הגילוי מעלמא דאתכסי' ואדרבה בשבת הוא ממקום גבוה ביותר וא"צ לתפילין, אבל ניסוך המים הוא למעלה מניסוך היין כי ניסוך היין הוא מעלמא דאתכסי' לעלמא דאתגלי' אבל ניסוך המים הוא המשכה מלמעלה מההשתלשלות להשתלשלות, כי נסוך היין הוא בחי' בינה בחי' נהר, ונהר יוצא מעדן כו', אבל ניסוך המים הוא בחי' מעיין וכמ"ש מי השילוח ההולכי' לאט, ולאט הוא בגימ' מ"ם, וזהו מ"ם סאה שבמקוה כי מעיין הי' וכמ"ש ומעיין יוצא מבית ה' וכו', ומשם הי' שואבין את המים, וזהו למעלה מבחי' נהר וכמ"ש כי אותי עזבו מקור מים חיים, וכמ"ש כי עמך מקור חיים שמקור חיים הוא המעיין שלמעלה מהשתלשלו' וזהו הגילוי מעצמו' אוא"ס, וזהו נסוך המים לאחר יו"כ והוא בסוכות, כי ביו"כ זהו וזרקתי עליכם מים טהורי' לפני הוי' תטהרו, למעלה משם הוי' תטהרו במי מקוה ומי מעין ומשם נתמלאו כל הפגמי' שבשם הוי'.

ושאבתם מים בששון

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

ובכדי להבין דעת מ"ד שתיקנו נגד ד' גאולות דלע"ל צריך להקדים מ"ש ויקרא הוי' הוי' ופסיק טעמא בגווייהו, כי יש ב' שמות הוי', הא' שבסדר השתלשלות שהוא מקור ההתהוות, ושם הוי' הב' הוא מה שלמעלה מסדר השתלשלות שאינו אפי' מקור למקור להתהוות והוא עד שלא נברא העולם היה הוא ושמו בלבד, וזהו מ"ש כל אשר חפץ ה' עשה שהוא המעשה כמו שהוא בחפץ דכאשר עלה ברצונו הפשוט הרי נתהווה מיד דבאדם אין רצונו פועל כלום כי ע"י הדבור מצוה לעשות וע"י מעשה הוא עושה, אבל ע"י רצון לא נתהווה כלום, אבל למעלה כאשר עלה ברצונו להתהוות נתהווה מיד וזהו שם הוי' דלעילא, אך זה א"א לקרות עדיין ע"ש ההתהוות אפילו מקור למקור, אבל שם הוי' דלתתא הוא מקור להתהוות ולכן פסיק טעמא בגווייהו, אבל לע"ל כתיב והי' ביום ההוא יהי' הוי' אחד שיאיר ויתגלה שם הוי' דלעילא ע"י שם הוי' דלתתא וא"כ יהי' אחד שלא יהי' פסיק טעמא בגווייהו וממילא יהי' ג"כ שמו אחד כי עכשיו הארת שם הוי' הוא ע"י לבוש דשם אלקים כמ"ש והוי' בהיכל קדשו היכל גימט' אד', אבל לע"ל ולא יכנף עוד דהיינו שלא יסתיר שם אלקים על שם הוי' כ"א שיאיר בלי לבוש, וכדי שיתגלה שם הוי' דלעילא צ"ל ג"כ אלו הד' צמצומים ולמטה צ"ל כלי לקבל הגילוי העצום.

וזהו ענין ד' כוסות כי כוס א' וב' הוא כנגד י"ה ולכן אמרו שבין כוס א' וב' יכול להפסיק כי חכמה ובינה זיווגייהו תדיר וההפסק לא יעשה שום ריעותא לכן מותר להפסיק, אבל כוס ג' וד' הוא גביע הכסף דיוסף וכוס בגימט' אלקים שהוא דרך כלל ז"א ומל', ושם מועיל ההפסק ששם יהי' ריעותא ממעשה התחתונים כי אין זיווגם תדיר לכן אסור להפסיק כי על ידי זה יעשה פירוד למעלה.

וזהו לכן אמור לבני ישראל אני הוי' שיציאת מצרים הי' הכנה למתן תורה, שבמ"ת הי' גילוי שם הוי' כמ"ש אנכי הוי' כו' וכדי שיתגלה גילוי אנכי א"א להיות כ"א ע"י הד' צמצומים דשם הוי', וזהו והוצאתי כו' ולקחתי אתכם לי המשכת עצמיות א"ס והכלי לזה הוא ד' בחי' דתשובה. ולע"ל יהי' ג"כ גילוי שם הוי' אך שם הוי' דלעילא, וזהו תשורי מראש אמנה ומראש הוא כמ"ש מראש ומקדם קדמונו של עולם וזה יתגלה לע"ל, לכן תיקנו ד' כוסות ג"כ כנגד ד' גאולות דלעתיד שהם ד' אותיות דשם הוי'.

לכן אמור לבנ"י

בס"ד, פ' וארא, תרל"ב.

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

שיעורים בהמשך המאמרים – תער"ב

וזהו בכללות השנה העבודה של תפילה ותורה **וכמו כן** שלבים אלו בעבודה הרוחנית מקבילים **בדרך פרט באלול וראש השנה ויום כיפור וחג הסוכות,**

דהנה בראש השנה הוא קבלת עול מלכות שמים שזהו **בבחינת גילוי אור עצמיות הנפש וכמו שנתבאר לעיל** שהסיבה שנדרש מהאדם עבודה של קבלת עול הוא **מפני דכן הוא למעלה שמאיר אז גילוי העצמיות וכמו שכתוב**[56] **חשף ה' את זרוע קדשו כו', וכן התשובה דראש השנה היא בחינת תשובה עילאה** (עליונה) שהיא לא על חטאים ועוונות אלא תוספת קירוב לאלוקות **והוא ענין** מה שכתוב[57] **והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה שזהו בהתגלות עצמיות הנשמה כו'.**

וההכנה לזה הוא באלול בבחינת תשובה תתאה (תחתונה), **שהיא היציאה מן הרע כשמתמרמר על** ריחוקו **מאלקות בפרטי מחשבה דבור ומעשה שלו, שעל ידי זה הוא היציאה מן הרע כו',** הרי זה **הכנה לתשובה עילאה דראש השנה כו',** - כמבואר בארוכה ההפרש ביניהם באגרת התשובה - **דתשובה תתאה זהו בכח כל אחד ואחד לבוא לזה בכח עצמו,** שכל אחד יכול להתמרמר על חטאיו ולתקן את לבושיו - מחשבה דיבור ומעשה.

דכשם שהעבודה שעל־פי טעם ודעת היא בכח עצמו כמו כן תשובה תתאה היא גם כן בכח עצמו, דכאשר הוא ממארי דחושבנא - (בעל החשבון), כלומר שעושה חשבון נפש מתוך אכפתיות כבעל הדבר (ולא רק כשכיר), **בפרטי הענינים שלו ומתמרמר בנפשו מאד על זה (אז עס ווערט עס באמת ניט גוט פון דיא אלע ענינים** - נהיה באמת לא טוב מכל ענינים אלו **שלא לה' המה וכפרט בענינים ההפכים לגמרי כו', דמרירות אמיתי הוא ענין עקירת הרצון כו'),**

הרי הוא עושה הסכם חזק בנפשו שלא יהיה עוד כזאת ולא ישוב לכסלה עוד כו'. שהזמן המסוגל לזה הוא **בימי אלול, וכפרט בימי הסליחות דאז צריך לפשפש במעשיו ולהתמרמר עליהם ולעשות הסכם חזק על להבא כו', שעל־ידי־זה הוא היציאה מן הרע כו'.** - שזוהי עבודה שהאדם יכול להגיע אליה בכח עצמו, כפי שהאהבה שעל פי טעם ודעת שנתבאר לעיל, האדם מגיע בכח עבודתו.

ועל־ידי־זה נעשה כלי לתשובה עילאה דראש השנה, שזהו על־ידי גילוי העצמיות מלמעלה כמו שכתוב[58] **חשף ה'** את זרוע קודשו **כו' שעל־ידי־זה הוא גילוי עצמיות הנפש כו'.** - כפי שהאהבה שעל פי טעם ודעת היא הכלי לאהבה שלמעלה מטעם ודעת הנמשכת מלמעלה, כך התשובה של חודש אלול היא הכלי לגילוי העצמי הנמשך בראש השנה.

ואחר־כך ביום כיפור מאיר גילוים נעלים ביותר שזהו על־ידי עינוים דיום הכפורים במיעוט החלב והדם, - שנתבאר לעיל שזהו זיכוך החומריות, והוא ענין ביטול הכלים ששרשם במקיף ממש, **שעל־ידי־זה מאיר בחינת המקיף דטהירו עילאה וכמו שכתוב**[59] על יום כיפור **כי בענן אראה, אראה בעצמותו,** - כיון שלא כתוב מי יראה, הרי זה הולך על עצמותו שלמעלה משמות, **והוא על־ידי הענן דוקא ענן הקטרת** - המורכב מי"א סממנים, כנגד בחינת י"א שבקליפה, **שהוא ענין בירור הרע דנפש הבהמית בבחינת אתהפכא כו' וכמו שנתבאר במקום אחר**[60]. שכל זה מקביל לבחינת "וירשתה וישבת בה" ירושת הנפש הבהמית על־ידי הפיכתה.

וכל זה הוא בבחינת מקיף. ואחר־כך בסוכות מאיר המקיף בפנימי, שזהו ענין בסוכות תשבו - שסוכה היא מקיף, ותשבו פירושו להמשיך את המקיף בהתיישבות ובפנימיות, **שיהיה בבחינת התיישבות בפנימיות כו'.**

וזהו כוונת הפסוק[61] **בכסה** ליום חגינו **דכל ההמשכות דראש השנה ויום כיפור** ("בכסה" - מכוסים) **עיקר הגילוי שלהם הוא בסוכות** ("יום חגינו") **והיינו שאז מאיר בבחינת פנימיות כו'.** שזה מקביל לבחינת לימוד התורה הבא אחר התפילה, שאז נמשך המקיף בפנימי.

וזהו פירוש הפסוק **והיה כי תבא אל הארץ, דארץ הוא בחינת הרצון פשוט שבא בבחינת נתינה מלמעלה, רק שצריך להיות ההקדמה של עבודת האדם כי תבא אל הארץ בהעבודה שעל־פי טעם ודעת שזהו בכח עצמו והיא הכלי לגילוי הרצון הפשוט כו'.**

ועל זה אמרו בספרי, עשה מצוה שבשכרה תכנוס לארץ

---

56. ישעיה נב, י.
57. קהלת יב, ז. וראה לקוטי תורה ריש פרשת האזינו.
58. ישעיה נב, י.
59. ויקרא טז, ב.
60. ראה עטרת ראש שער יוהכ"פ כט, א. לו, סע"א ואילך. מאמרי אדמו"ר האמצעי דברים ח"ג ע' א'קלד. סה"מ תרנ"ז ע' קסב.
61. תהילים פא, ד.

שבתחילת המאמר דייק על זה הרבי נ"ע שמשמע שהכוונה למצוה מיוחדת - היינו **העבודה דתפלה בהתבוננות באלקות, שזהו בכח עצמו ויגיעתו לבא להאהבה שעל־פי טעם ודעת, ועל־ידי־זה** זוכה לדרגה הבאה מלמעלה - ה' **אלקיך נותן לך שהיא האהבה רבה שלמעלה מטעם ודעת כו'.**

ועוד זאת - לא רק שנמשך על ידי זה, האהבה שלמעלה מטעת ודעת (ששרשה מבחינת 'אדם קדמון') אלא גם למעלה מזה - **שיהיה ירושת הארץ על־ידי הבירור דנפש הבהמית שעל־ידי־זה נמשך גם בחינת המקיף דטהירו עילאה כו'**, - כפי שנתבאר שבירור החומריות מביא לגילוי הטהירו עילאה.

ומסיים הפסוק: וישבת בה - הכוונה בעבודת ה' **הוא בעסק התורה שאחר התפלה שהאור מקיף מאיר בפנימיות כו'.**

קיצור.

והנה בהמקיפים כללים הנזכרים לעיל, הרי כל הספירות והעולמות הן בבחינת התכללות לגמרי, הן בבלתי מציאות במהותן ומדריגתן והן בהגילוי ששוה בכולם, ועל כן צריך להיות רצון להתהוות כל עולם, ועל־דרך־משל רצון כללי ורצון פרטי.

ועל פי הנזכר לעיל יתבאר פסוק והיה כי תבוא.

סיכום המאמר: לאחר שביאר במאמרים הקודמים, ההבדל הכללי בין האור המקיף לאור הפנימי, ובאור המקיף גופא ההבדל בין המקיף הכללי שלפני הצמצום (טהירו עילאה, אור־אין־סוף שלפני הצמצום) לבין המקיף הכללי שאחר הצמצום (טהירו תתאה - 'אדם קדמון') - במאמר זה מבאר מה ההבדל ביניהם ביחסם ובפעולתם על העולמות.

פעולת המקיף דטהירו תתאה ('אדם קדמון') על העולמות הוא שיהיו בטלים ועל־ידי ביטולם יקבלו את החיות האלקית שהכלי אליה הוא הביטול, אלא שזהו בהעלם ואינו מורגש בפנימיותם ולכן הרצון שב'אדם קדמון' אינו מכריח ההתהוות של הנבראים בפועל, כפי שהידיעה של 'אדם קדמון' אינו מכריח הבחירה שלהם (וזהו מחיצוניות 'אדם קדמון'). והשפעת 'אדם קדמון' על נשמות ישראל - הוא כח המסירות נפש הקיים בהם, אהבה מסותרת וקבלת עול מלכות שמים בשמחה ובתענוג (וזהו מפנימיות 'אדם קדמון').

לעומת זאת, פעולת המקיף דטהירו עילאה (הרצון לפני הצמצום) הוא הביטול בכלים, כיון ששרשם של הכלים הוא מהאור המקיף, ובעבודה - הוא מעלת ביטול הגוף (כלים) על הנשמה (אורות), שלעתיד יראו בגילוי האלוקות שבו.

אלא שבמקיפים הכלליים הנ"ל, גם במקיף של 'אדם קדמון', הגילוי בכל העולמות בשווה וכולם נמצאים שם בבלתי מציאות וללא התחלקות, ועל כן מלבד מקיפים כלליים אלו, יש צורך במקיפים פרטיים, וכפי שיפרט במאמרים הבאים.

שבת פרשת תבוא

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים קונטרסים חלק א

התורה – כדי לברר ולזכך שכל האדם ומדותיו. כמו אדם שהוא טוב בפנימיותו, שמרחם על זולתו, אבל בפועל אינו מטיב עמו, כי לבו סגור בגלל הרע הסוגר עליו, אבל כשנשבר חיצוניות לבו, א' בעת שמחה גדולה, ב' ממאורע לא טוב ר"ל, אז מתגלה הטוב הפנימי.

ובאור הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה כְּתִיב "זֹאת הַתּוֹרָה – אָדָם", דְּהַתּוֹרָה שֶׁעִנְיָנָהּ לְבָרֵר הַתַּעֲרוּבוֹת טוֹב וְרַע וּלְהַפְרִידָם זֶה מִזֶּה, הוּא בִּשְׁבִיל הָאָדָם, לְבָרֵר וּלְזַכֵּךְ שֵׂכֶל הָאָדָם וּמִדּוֹתָיו. דְּהִנֵּה אָנוּ רוֹאִים חִלּוּקֵי דַּרְגּוֹת בְּטִבְעִיּוּת בְּנֵי אָדָם בֵּין הַפְּנִימִיּוּת וְהַחִיצוֹנִיּוּת שֶׁלָּהֶם, דְּהִנֵּה אָנוּ רוֹאִים בְּמוּחָשׁ דְּיֵשׁ סוּגֵי בְּנֵי אָדָם שֶׁבִּפְנִימִיּוּתָם הֵם טוֹבִים וּבְחִיצוֹנִיּוּתָם הֵם רָעִים, דְּהָאִישׁ מִמֶּזֶג הַזֶּה הִנֵּה בְּהֶעְלֵם בְּנַפְשׁוֹ הוּא אִישׁ טוֹב שֶׁאוֹהֵב אֶת חֲבֵרוֹ וְנוֹתֵן מָקוֹם גַּם לְזוּלָתוֹ, שֶׁיֶּשְׁנָם אֲנָשִׁים כָּאֵלּוּ שֶׁהֵם בַּעֲלֵי שֵׂכֶל וַאֲנָשִׁים מְתוּנִים, אֲבָל אֵינָם נוֹתְנִים מָקוֹם לְזוּלָתָם כְּלָל, עֵר הָאָט פַאר דעם אַנדערען קיין אָרט ניט, וְהוּא חוֹשֵׁב רַק אוֹדוֹת עַצְמוֹ, עֵר טְראַכְט נאָר וועגען זיך, אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וּמִתְעַנֵּג בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ, וְאוֹדוֹת זוּלָתוֹ אֵינוֹ חוֹשֵׁב כְּלָל, עֵר טְראַכְט ניט פון דעם אַנדערען, פאַר דעם אַנדערען האָט עֵר גָּאר קיין אָרט ניט, עֵר איז אינגאַנצן פאַרנומען מיט זיך[ז], דְּזֶה מַה שֶּׁאֵינוֹ חוֹשֵׁב אוֹדוֹת זוּלָתוֹ, אֵין זֶה מִפְּנֵי רֹעַ לְבָבוֹ, אוֹ

ז. אינו חושב כלל אודות הזולת, עבור הזולת אין לו כלל מקום, הוא עסוק לגמרי עם עצמו.

שֶׁאֵין הַזּוּלָת תּוֹפֵס מָקוֹם אֶצְלוֹ, אֶלָּא לִהְיוֹתוֹ אוֹהֵב אֶת עַצְמוֹ בִּמְאֹד, וְיָקָר בְּעֵינֵי עַצְמוֹ בִּמְאֹד, עַל כֵּן הוּא מְמַלֵּא כֻּלּוֹ מֵעַצְמוֹ, מִבְּלִי נִשְׁאָר אֶצְלוֹ מָקוֹם בְּעַד זוּלָתוֹ. אֲבָל אִישׁ זֶה אֵינוֹ כֵּן, הוּא יֵשׁ לוֹ מָקוֹם גַּם בְּעַד זוּלָתוֹ, וּמַרְגִּישׁ וּמִשְׁתַּתֵּף בְּצַעֲרוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ וּמְרַחֵם עָלָיו, אֲבָל זֶהוּ רַק בִּפְנִימִיּוּתוֹ, אֵין פְּנִימִית הָאַרְצָעֶן פִּילְט עֶר דְּעֶם צְוַוייטֶן אוֹיף[ח], אֲבָל בְּחִיצוֹנִיּוּת מִתְנַהֵג בְּקַמְצָנוּת שֶׁאֵינוֹ מֵטִיב חַסְדּוֹ עִמּוֹ בְּפֹעַל, וַהֲגַם שֶׁמִּתְעוֹרֵר בְּרַחֲמִים עָלָיו, אַךְ זֶה רַק בַּפְּנִימִיּוּת, אֲבָל בְּגָלוּי הוּא מִתְנַהֵג בְּקַמְצָנוּת וּכִילַיּוּת, וְלִפְעָמִים גַּם מֵצַר וּמֵעִיר[ט] לוֹ, עֶר מַאכְט אִים אֵיינְג אוּן שְׁלעֶכְט', וְכָל זֶה שֶׁעוֹשֶׂה לֹא טוֹב הוּא הֵפֶךְ טִבְעוֹ הָעַצְמִי שֶׁהוּא אִישׁ טוֹב בַּפְּנִימִיּוּת, וּרְאָיָה לַדָּבָר שֶׁהוּא אִישׁ טוֹב נִרְאֶה בְּב' אֳפָנִים, הָא' בְּעֵת שֶׁיֵּחָם לְבָבוֹ בְּשִׂמְחָה גְּדוֹלָה מִנֵּס שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ, אוֹ אֵיזֶה שִׂמְחָה גְּדוֹלָה שֶׁתִּהְיֶה, הִנֵּה אָז מִתְגַּלֶּה פְּנִימִיּוּתוֹ הַטּוֹב וְעוֹשֶׂה חֶסֶד, אוֹ בְּעֵת שֶׁנִּכְנַע וְנִשְׁבַּר לְבָבוֹ מֵאֵיזֶה מְאֹרָע לֹא טוֹב רַחֲמָנָא־לִצְלָן, אָז הוּא מְפַזֵּר צְדָקָה כְּאִישׁ הַטּוֹב בֶּאֱמֶת, אִם כֵּן הֲרֵי נִרְאֶה דְּבַפְּנִימִיּוּת הוּא טוֹב אֶלָּא שֶׁהַטּוֹב הַזֶּה מֻקָּף וְסָגוּר מִכָּל צַד וּפִנָּה, מִבְּלִי אֲשֶׁר יוּכַל לְהִתְגַּלּוֹת, וְהוּא הַנִּקְרָא סְגוֹר הַלֵּב, דִּי הַאַרְץ אִיז פַאר שְׁלאָסֶען.[יא], וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים בְּמוּחָשׁ דְּיֵשׁ כָּאֵלּוּ שֶׁהֵם חֲפֵצִים לַעֲשׂוֹת דָּבָר טוֹב וְהֵם גַּם בַּעֲלֵי יְכֹלֶת לַעֲשׂוֹת טוֹב, אֲבָל לַעֲשׂוֹת בְּפֹעַל אֵינָם יְכוֹלִים, לְפִי שֶׁהָרַע סוֹבֵב אוֹתוֹ מִבַּחוּץ, וְאֵינוֹ מַנִּיחַ אוֹתוֹ לִפְעֹל טוֹב, וּלְזֹאת הִנֵּה כַּאֲשֶׁר עַל יְדֵי אֶחָד הָעִנְיָנִים נִשְׁבָּר הַחִיצוֹנִיּוּת הַלֹּא טוֹבָה, אָז מִתְגַּלֶּה הַפְּנִימִיּוּת שֶׁהוּא טוֹב, אֲבָל בֶּאֱמֶת אֵין זֶה תַּעֲרוּבוֹת טוֹב וְרַע, שֶׁהֲרֵי הַפְּנִימִית הוּא חָלוּק מֵהַחִיצוֹנִית, שֶׁהַפְּנִימִית הוּא טוֹב וְהַחִיצוֹנִית הוּא לֹא טוֹב, וְגַם רַע, וּבְתַעֲרוּבוֹת טוֹב וְרַע הַכַּוָּנָה דְּגַם בַּחִיצוֹנִית הַלֹּא טוֹב וְהָרַע, יֵשׁ בּוֹ גַּם כֵּן תַּעֲרוּבוֹת טוֹב, שֶׁהֲרֵי בְּעֵת שֶׁנִּשְׁבַּר הַחִיצוֹנִית וּמִתְגַּלֶּה הַפְּנִימִית הֲרֵי לְבָבוֹ הַלֹּא טוֹב עַצְמוֹ נַעֲשָׂה טוֹב.

י"ט כסלו, תרצ"ב. בית הכנסת ליבאוויטש, ריגא

ח. בפנימיות לבבו הוא מרגיש גם את השני. ט. בספר המאמרים – תרצ"ב (עמוד קעח): ומעיק. י. הוא עושה לו צר ורע. יא. הלב נעול.

ספר השיחות – ה'ש"ת־תש"א בלה"ק

א. הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק "צמח צדק" השגיח מאד שישמרו על כל מנהגי החסידים, שבעיקרם הם המנהגים שייסדם הוד כ"ק רבנו הזקן בענינים שונים.

אצל החסידים הראשונים היו אומרים בחג השבועות - מזל טוב. בתחילה היו אומרים מזל טוב באמצע קריאת התורה, אך בספרים כתוב שיש בזה משום הפסק, מאוחר יותר היו אומרים מזל טוב אחרי קריאת התורה, לאחר מכן היה המנהג לומר מזל טוב אחרי התפלה. אני זוכר זקנים בליובאוויטש שהיו אומרים בחג השבועות - מזל טוב.

בכל מקום ישנם מנהגי המקום שהנהיגו קדמונים, ומנהגים אלה יש להם יסוד מוסד.

ב. בבית היהודי העתיק תפסו המנהגים את מקומם הנכון בחיים. ה"מנהג ישראל תורה"[1] האיר את בתי ישראל, האב מסר את המנהגים לבנים והאם לבנות.

בבני ישראל ישנם מנהגים שמקורם מדורות קדומים ביותר. כמו מנהגי הנביאים ומנהגי דורות הראשונים, שטעמיהם נשכחו.

ג. בכל מדינה, ובכל הערים הקטנות והגדולות, היו לבני ישראל מנהגים, כשלכל מנהג היה יסוד מדוע הנהיגו אותו, ומנהגים אלה האירו את עדת ישראל.

בקיבוצים היהודיים, ערים ועיירות נרגשו ימי אלול, ימי הסליחות, ראש השנה, יום הכיפורים וכל הימים הטובים, כל אחד בזמנו. מי שראה זאת וחי בילדותו באותה הנהגה, היה בכך משום יסוד בחיים היהודיים. כך הדבר בכל אחד, שחינוך הילדות הוא עמוד האור בהנהגת החיים, וביחוד אצל בעלי חוש.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק הסביר לי, שישנן כמה מדריגות בבעלי חוש. חוש הוא תואר כללי, אך בבעלי חוש ישנם חילוקי דרגות. בין החסידים בעלי החוש - אמר כ"ק אאמו"ר הרה"ק - שהכרתי, היו בערך שלשים סוגים.

ד. לפני כל חג יש ערב החג. ערב החג משמש כהכנה לחג. הרי מובן שההבדלים בימים הטובים ישנם גם בערבי הימים הטובים. ההקדמה של ערב החג היא כמו ההקדמה לספר, שההקדמה עצמה היא ספר.

1) מטה אפרים סי' תר"י, יא.

לפני ראש השנה ישנה ההכנה הכללית של חודש אלול. חודש אלול הוא הכנה כללית, שכן העבודה של חודש אלול היא בשני ענינים כלליים: הסיום והתיקון הכללי של השנה שעברה, וההכנה לשנה הבאה שהיא בימי הסליחות ובערב ראש השנה.

למדני וגאוני ויטבסק היו קרירים, קפואים ומתנפחים. כשהגיע רבנו הזקן לויטבסק, הנה מיד אחרי חתונתו וגאוני ויטבסק הכירו אותו, הכתירוהו זקני גאוני ויטבסק בשם "הגאון הצעיר", "הגאון בעל השל"ה". וכבר בחדשים הראשונים הורגשה השפעתו הרוחנית הגדולה לא רק על האברכים אלא גם על זקני הגאונים. עבודת המוחין הנלהבת והמתונה של רבנו הזקן הביאה להתעוררות של תורה ומצוות חמימות.

הזקנים שזכרו את רבנו הזקן מהשנים הראשונות לבואו בויטבסק, היו מספרים סיפורים ואימרות תורה מהרבי. הרבי היה אומר, כשלומדים ומתפללים בכוונה ועוסקים בששת ימי השבוע, אז יום הששי ערב שבת הוא שבת מתוקה, כשמנהלים חודש אלול וימי הסליחות כפי שצריך, אז ערב ראש השנה הוא ראש מתוק של השנה.

לפני חג השבועות ישנם שלשת ימי ההגבלה. ימי ההגבלה הם בשלשה דברים עיקריים: א) ההגבלה במוחין. ב) ההגבלה במדות. ג) ההגבלה ברצון ועונג. ההכנה הפנימית לקבלת התורה תלויה בעבודת ההכנה בשלשת ימי ההגבלה.

ה. הרבי האמצעי שיבח את ההדרכה של המלמד הראשון שלו ר' ישראל דוב, שהדריך אותו לשמוע סיפורים חסידיים והכניס בו חיות בזה.

פעם מצא כמה חסידים יושבים ומספרים ביניהם סיפורים חסידיים, והנה הוא שומע שהחסיד ר' חיים מדריבין אומר שבדריבין היו בני התורה היפים ביותר - מתנגדים גדולים, החסידים שם מנו מנין מצומצם של אברכים שהתפרנסו על שולחן חותניהם. אני - מספר ר' חיים - הייתי אחד מאברכים אלה, כולנו למדנו אצל הגאון ר' זרח מאיר המחטט.

ר' זרח מאיר היה יהודי בן ששים שלא פסיק פומי' מגירסא. כל ענין שלמד היה אצלו סוגיא שלימה בעלת הרבה פרטים, וגאוני בריסק ווילנה קראוהו הגאון ר' זרח מאיר המחטט.

כשהגאון ר' זרח מאיר היה אומר שיעור, היו מאזינים לו זקני גאוני דריבין, שכן הוא היה מחדש גדול ובעל הסברה חריפה. כשהיה משמיע שיעור היה אומר: שימו ראש ושימעו חידושי תורה שתנאים ואמוראים שמחים בהם בגן־עדן.

פעם אחת כשעמד הגאון ר' זרח מאיר להשמיע שיעור, נכנס לבית המדרש עובר אורח, הניח את שקו בצד, נטל ידיו ואנו האברכים נתנו לו שלום. בתוך כך נכנס ר' שלום שלמה - אחד מהחסידים, חנווני - ובראותו את האורח נתן לו שלום ושאלו אם כבר אכל, והזמין אותו ללכת אליו לאכול משהו. האורח ענה שכבר אכל והתיישב ליד השולחן לשמוע את השיעור.

הזקנים והגאון ר' זרח מאיר אמרו לאורח לפנות את מקומו ליד השולחן ובל ישב ליד זקני הגאונים, כל אדם צריך להיות מכיר את מקומו. האורח לא ענה להם מאומה, קם ממקומו ועמד מהצד.

הגאון ר' זרח מאיר התחיל בהקדמה הידועה בשבח עצמו בלימוד, והחל ללמוד את המשנה[2] המקיף את חבירו משלש רוחותיו. כשסיים הגאון ר' זרח מאיר להסביר את המשנה, דבר שארך זמן רב, אמרו זקני הגאונים בהתפעלות גדולה, שבחידושי תורה כאלה שמחים בודאי התנאים והאמוראים בגן־עדן.

האורח שעמד מהצד ושמע את השיעור, החל להפריך כל הענינים שהגאון ר' זרח מאיר חידש. בתחילה חזר על החידושים שחידש הגאון ר' זרח מאיר, וכל חידוש הפריך מעיקרו. כל הנוכחים, ובראשם הגאון ר' זרח מאיר, התבלבלו מאד ונשארו יושבים דוממים. והאורח ממשיך ואומר להם שהיה בעיירה קטנה ושם שמע איך אברך ראש ישיבה למד סוגיא זו, ובמשך כמה שעות למד את המשנה.

הזקנים והגאון ר' זרח מאיר התפלאו מאד, קמו ממקומותיהם, נתנו שלום לאורח וביקשוהו לשבת ליד השולחן. ענה להם האורח: צריכים להיות מכיר את מקומו.

האורח היה החסיד ר' מנחם זכריה. הוא נשאר בדריבין כמה שנים וגאוני דריבין נהיו לחסידי רבנו הזקן. המשפיע ר' מנחם זכריה השגיח היטב על ההדרכה של ילדי החסידים.

ו. הרבי האמצעי שמע את אביו אומר שכל סדר החיים של יהודי תלוי באופן ה"מודה אני" שהוא אומר בקומו משנתו, ה"מודה אני" מעורר את אור הנשמה להרגיש את פירוש המלות שהנשמה שומעת בגן־עדן.

---

2) בבא בתרא ד, ב.

ז. הרבי האמצעי עוד בילדותו היה כתבן מהיר, בעל לשון קלה וכתב יפה. הוא היה רושם הדיבורים והשיחות ששמע מרבנו הזקן, גם מה ששמע מחסידים שזכרו את רבנו הזקן בשנות ילדותו ובשנים שלמד לפני חתונתו.

החסיד ר' חיים אליהו מויטבסק, מקושר של הבעל־שם־טוב, וחברו של הצדיק ר' ברוך - אביו של רבנו הזקן - אחד מהלומדים הגדולים, זכר את רבנו הזקן כשהיה עדיין ילד. ר' חיים אליהו היה מפורסם לבעל הסברה חריף ומקצר בלשונו, והיה מקובל מאד על הבריות.

ר' חיים אליהו היה בנו של ר' שלמה יוחנן מוילנה. ר' שלמה יוחנן היה אחד מגאוני וילנה לפני הגאון רבי אליהו.

פעם אחת ישב הגאון ר' שלמה יוחנן ולמד בקול רם, בתוך כך נכנס עובר אורח והתיישב ליד השולחן שם ישב הגאון ר' שלמה יוחנן ולמד.

כשהגאון ר' שלמה יוחנן הבחין באורח, הפסיק מלימודו, סגר את הספר, ניגש לכיור ונטל את ידיו ואמר לשם יחוד קוב"ה ושכינתי' הנני מקיים מצות השי"ת אשר קדשנו במצותיו וצונו לכבד את האורחים, ניגש אל האורח ונתן לו שלום עליכם.

כשסיים הגאון ר' שלמה יוחנן ללמוד את שיעורו, וללכת לביתו, ביקש את האורח לבוא אתו לסעודה. האורח מיאן ואמר שיש לו מזון אתו, פרץ הגאון ר' שלמה יוחנן בבכי מדוע אין הוא זוכה לקיים מצות הכנסת אורחים.

משראה האורח - היה זה הגאון הצדיק ר' שמעון זונדל מטריסק - צערו הגדול של הזקן, החליט להילוות אל הגאון ר' שלמה יוחנן, ולקח אתו את שקו. הגאון ר' שלמה יוחנן התמלא שמחה רבה, ניגש אל ארון הקודש, נשק לפרוכת, ניגש בצעדים מהירים אל האורח, לקח את שקו ואמר לשם יחוד קוב"ה ושכינתי' הנני מקיים מצות השי"ת אשר צונו להכניס אורח, וישא את השק בשמחה גדולה.

בשעת הסעודה שימשו הגאון ר' שלמה יוחנן ובנו ר' חיים אליהו את האורח, והאורח סיפר להם סיפורים שונים אודות מורנו הבעל־שם־טוב, שהאב והבן האזינו להם בהשתוממות גדולה.

אחרי הסעודה אומר האורח לגאון ר' שלמה יוחנן, שמורנו הבעל־שם־טוב שלח אותו בשליחות אליו שבנו חיים אליהו יסע ללמוד בויטבסק ולהסתדר שם. אני - סיים הצדיק הגאון ר' שמעון זונדל - קיימתי את שליחותי, לקח את שקו והלך.

כעבור זמן - מספר החסיד ר' חיים אליהו - שלח אותי אבי לויטבסק. אנשי הבעל־שם־טוב בויטבסק היו מתי מספר וכולם נסתרים.

כשהייתי אצל הבעל־שם־טוב, הכרתי את הצדיק הגאון ר' ברוך ואת גיסו הגאון ר' יוסף יצחק ראש הישיבה, ומזמן לזמן הייתי שוהה בחוותו של ר' ברוך במשך כמה שבועות והשתוממתי לראות חושיו המופלאים של הילד הצעיר.

ח. ברשימותיו של הרבי האמצעי ישנם ביאורים והסברים שונים ופירושי התפילה משנות הילדות.

באחד מספרי הכתובים שרשם הרבי האמצעי בשנת תקמ"ג, ברישומי פירושי התפילה, הוא כותב:

היום בשעת התפילה, פירשתי לעצמי את הפסוק[3] כי רגע באפו חיים ברצונו בערב ילין בכי ולבוקר רינה - רגע לשון מנוחה, כשמתבוננים שהוא יתברך הוא טוב אמיתי, מרגישים את האמת שאף מה שבעיני נבראים נקרא אף וחרון, הוא באמת אצל השי"ת - חיים. זהו עיקר הכוונה שלמעלה בעבודה. וזה פירוש 'בערב ילין בכי' - הבכיה בקריאת שמע שעל המטה, אז 'ולבוקר רנה' - מההרגש בתפלה ובתורה שבכל היום.

ב' דחגה"ש, בסעודת הלילה

3) תהלים ל, ו.

אגרות קודש

ב"ה, כ"א תמוז תש"ט

ברוקלין

ידידי הנכבד והכי נעלה הרב וו"ח אי"א

מוה"ר שלמה חיים שי' קעסעלמאן

שלום וברכה!

במענה על מכתב ידידי מב' לחדש זה על אודות מקום הסתדרותו בקביעות מקום מגורו עם ב"ב יחיו, נכון הדבר אשר יסתדר בקביעות מקום קבוע בתל אביב ויקבל עליו הנהלת וסדר לימוד דא"ח בישיבת תומכי תמימים בתל אביב וחזרת דא"ח ברבים.

יסדר ידידי אשר בזמנים קבועים יבקר את אנ"ש ותלמידי המוסד תורת אמת יחיו, וכן לבקר מזמן לזמן

1 בכפר של התיישבות ועבודתם של הפליטים וב"ב יחיו
2 ולסדר מי שילמוד עמהם ועם בניהם יחיו.
3 והשי"ת יחזק את בריאותו ובריאות ב"ב יחיו
4 ויצליחם בהסתדרות טובה בכל הענינים ויקבע לו זמן בכל
5 שבוע ושבוע לכתוב בפרטיות.
6 ידידו הדו"ש ומברכו להצליח בגשמיות וברוחניות.

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

אגרת קודש מאת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע

תרגום חפשי מאידיש ללא אחריות כלל וכלל

חלק י"ט

ר' ישראל נחמן כיבד מאז ומתמיד את ר' חיים 'פרוש', הוא מאד העריך אותו, אך בהיותו יהודי שמח ומלא חיות בטבעו, לא יכול היה ר' ישראל נחמן לסבול את הנהגתו של ר' חיים 'פרוש' עם העצבות וה'מרה שחורה' התמידיים, את ריסי עיניו המושפלות ושתיקתו הרועמת. ישיבתו (= של ר' חיים) בחשיכה בעינים קשורות, העבירה אותו (= את ר' ישראל נחמן) על דעתו. אך עכשיו כאשר הוא (= ר' ישראל נחמן) ראה איך יושב ר' חיים 'פרוש' ומשוחח עם שאר האנשים כשוה אל שוה, עשה זה על ר' ישראל נחמן רושם עמוק.

אך בהיותו עייף מאד מהתענית, לא יכול היה (= ר' ישראל נחמן) להמתין בשום אופן אפילו עד שיסיים ה'מגיד' את תפילת ערבית, והוכרח לשוב לביתו כדי לנוח. בהגיעו לביתו שלח את המשרת לראות מה קורה בבית־המדרש, וכאשר חזר המשרת עם הידיעה שה'מגיד' ור' חיים 'פרוש' רוקדים בחדרו הקטן של ה'מגיד', לא יכול היה ר' ישראל נחמן להתאפק, וצעד עם המשרת לבית־המדרש הגדול, הוא הספיק עדיין לפגשם כאשר הם (ה'מגיד' ור' חיים) רוקדים ושאר הנוכחים נדחפים לעבר חדרו של ה'מגיד', אך היות ולא יכול היה (= ר' ישראל נחמן) לשאת את הדחיפות החזקות והחום ששרר במקום - החל ר' ישראל נחמן לחוש מאוד לא בטוב, ונאלץ לשוב לביתו.

צער רב היה לר' ישראל נחמן מזה שנאלץ ללכת לביתו, אך לנוח לא יכול היה בשום אופן, וכל הזמן שלח את המשרת לבית־המדרש שיראה וידווח לו (= לר' ישראל נחמן) אודות מה שקורה שם, אך היות והמשרת היה אדם פשוט, לא יכול היה ר' ישראל נחמן להבין מדבריו מה באמת מתרחש בבית־המדרש.

כפי הנראה, הרי ר' ישראל נחמן התקרר מאד, כואב לו הגרון והוא מרגיש דקירות בצידי גופו, ולכן מאוחר לאחר חצות הלילה, שלח לקרוא לליפא הרופא עם הרפואות.

הרופא ליפא, בדק היטב את ר' ישראל נחמן, והגם שר' ישראל נחמן לא היה חולה מסוכן, אך כדי שמחלתו תחלוף מהר, והרי זה ערב סוכות, השתמש ליפא הרופא באמצעים חריפים.

במיחם נשארו עדיין מים חמים, הוא (= ליפא הרופא) עשה משחה מהמים החמים ומסבון, שפשף את צווארו של החולה בחלב חם ועטפו במטפחת צמר, העמיד משני צידיו שתי עלוקות, על גבו (= של ר' ישראל נחמן החולה) שם ליפא הרופא ששה כוסות רוח, בין הפרקים התיז מים רותחים מהולים בחומץ, בתוך הגרביים של החולה הכניס חרדל יבש לחימום הגוף, וציוה שהחולה ישתה כל שעה כוס של אוכמניות, וכן שישטוף את גרונו בכפית תערובת של פלפל ומלח בכוס מים.

לאחר חצות היום, הגיע ליפא הרופא שוב לבקר את ר' ישראל נחמן, והיה מאד מאושר לגלות שכל הרפואות הועילו, והתיר לר' ישראל נחמן ללכת לבית־המדרש לכמה שעות עד לפני שקיעת החמה.

כאשר הגיע ר' ישראל נחמן לבית־המדרש, מצא בו כמה אברכים, ורק אז שמע מהם את מה שקרה בבית־המדרש הגדול את מה שדיבר ה'מגיד' בענין מצוה בלא כוונה כגוף בלא נשמה, את כל מה שאמר ה'מגיד' חזרו האברכים בפני ר' ישראל נחמן, וכן ניגנו את הניגון שלימדם ה'מגיד' בליל אמש (=חיפש ומצא), ר' ישראל נחמן לא יכול היה למחול לעצמו, מדוע הוא בעצמו לא שמע ולא ראה את ה'מגיד' באותו זמן.

את הניגון ניגנו הרבה פעמים, ור' ישראל נחמן לא בא עדיין לידי שובע, עברו כמה שעות ועדיין ממשיכים לנגן - עד שר' ישראל נחמן ידע את הניגון לבד היטב.

בבית־המדרש ה'קר', ישבו זה רבות בשנים עשרה "בטלנים" שלמדו כל הזמן, חלק גדול מצרכיהם סיפקה חמותו של ר' ישראל נחמן, וכאשר ניגנו האברכים, רגזו עשרה ה"בטלנים" על מעשה הנערות של האברכים וה'ביטול תורה' שלהם, ולכן על כך שהם (= האברכים) מבלבלים ומפריעים (= ללימודם של ה"בטלנים"). אך בראותם שר' ישראל נחמן גם הוא נמצא ביחד עם האברכים, היו הם חייבים להחריש, אך הם מאד רגזו.

כאשר החלו היהודים אומרי "תיקון חצות" בבית־המדרש של הקברנים להתאסף בליל מוצאי יום כיפור, ולא פגשו את ר' חיים 'פרוש' היה הדבר לא מובן להם כלל, הרי כל מוצאי־שבת ומוצאי יום־טוב תיכף ומיד לאחר שעושים הבדלה בבית־המדרש, פושט ר' חיים 'פרוש' את בגדי השבת ויום־טוב ונשאר כבר כל הזמן בבית־המדרש, אפילו במוצאי היום הקדוש היה ר' חיים שובר את צומו בבית־המדרש, ואילו היום כבר 'חצות' - והוא אינו בנמצא. וכאשר אנשי "חברת התהילים" מבית־המדרש של הקברנים (= שבאו מאוחר יותר) גם הם ראו שר' חיים 'פרוש' איננו, נהיו לא רגועים, היתה זו הפעם הראשונה אחרי הרבה שנים שמנין הוותיקין (= בבית־המדרש של הקברנים) יעמוד להתפלל ללא ר' חיים 'פרוש'.

- נכון אמנם שכולם ראו היטב שזה זמן ניכר - כמעט מ'שבת נחמו' - יש מהפך גדול בהנהגתו של ר' חיים 'פרוש' לא רק בהנהגתו החיצונית כמו ללכת לבדו ללא מוביל, ואפילו ללכת באמצע היום ללא כיסוי על עיניו, אלא רואים הבדל בכל, בתפילה, בלימוד, הוא (= ר' חיים 'פרוש') מתפלל מאד מאוחר, וכמו־כן מאריך הרבה, הרבה יותר זמן מאשר קודם, אבל למרות זאת בענין זמן התחלת התפילה המשיך להתחיל את תפילתו עם מנין הוותיקין, אך היום הוא אינו נמצא כלל -

כאשר הגיע ר' חיים לבית־המדרש (= של הקברנים) כבר לא מצא אף אחד מהמתפללים, פרט לשמש העיוור הזקן שישב במקומו מאחורי הבימה ואמר תהילים.

ה'שמש' הזקן מבית המדרש של הקברנים, היה כבר זקן מופלג ו"סגי נהור", בהיותו עדיין מאד צעיר יצא שמו לפניו כעילוי ושגשג בלימודיו, אך בהיותו בן שמונה־עשרה חלה מאד - לא עלינו - ושכח את כל אשר ידע, וכך נמשכה מחלתו למעלה משנתיים, אז החל להשתפר מצבו עד שהבריא לגמרי.

הבחור (= השמש הזקן) היה ממשפחה טובה, והוא עצמו היה מאד יפה, והציעו לו את השידוכים הטובים ביותר, אך כאב לו מאד על ששכח תלמודו, ולכן הגיע לידי החלטה שהוא

יתיישב בבית־המדרש להגיד תהילים בבכי וקינה עד שהשם ית' ירחם עליו, וישיב לו את שכלו וזכרונו ושיוכל ללמוד ולזכור את מה שהוא לומד, והתיישב בבית־המדרש של הקברנים.

כך ישב כמה שנים, והיות ולא רצה שהוצאות מחייתו יהיו על חשבון הוריו, ו'שמש' בית־המדרש של הקברנים (= הקודם) נחלש, החל הוא לעזור בשמשות, ובינתיים אף נהיה חתנו של ה'שמש' (= הקודם) ובמשך כמה שנים אחר־כך נזכר בחלק גדול מלימודו הטוב בעבר.

למעלה משישים שנה שהוא משמש כ'שמש' בבית־המדרש של הקברנים, זה הרבה שנים שהוא נהיה - לא עלינו - מאד עיוור. בעל־פה הוא יודע רק את התנ"ך וששה סדרי משנה, אך גמרא ופוסקים צריך הוא לשמוע את לשון הגמרא ופוסקים מאדם אחר.

כעת הוא אחד מהלומדים הגדולים באמירת סברות גאוניות, אך הרבה זמן מה'מעת לעת' הוא עסוק באמירת תהילים.

בזמנו, בעת שהוא - לא עלינו - שכח את לימודו, קיבל על עצמו בנדר שאם יעזרהו ה' ית' וישיב לו את שכלו בלימוד, הרי הוא יגיד כל יום - מימי השבוע, שבת ויום־טוב - שלש פעמים את כל התהילים, ואת נדרו זה קיים עד היום האחרון.

ר' חיים החל להכין את עצמו לתפילה, דברי ר' מרדכי בענין סולם התפילה, נקלטו היטב אצל ר' חיים.

מבלי הבט על כך שזה כבר שתי לילות - מחצות ערב יום־כיפור עד עכשיו (= היום שלמחרת יום־כיפור) לא טעם ר' מרדכי אפילו טעם של תרדמה קלה, ובשלושת לילות אלו ושני ימים אלו עמל רבות, אף־על־פי־כן מתפלל ר' מרדכי בכזו התלהבות עד שכולו אש להבה, התפילה של יום זה שונה מאד מאד מהתפילה שבכל פעם, וכן הרבה יותר באריכות מתמיד.

האברכים מבית־המדרש ה'קר', נזכרו שר' מרדכי אמר שיגיעו אליו לבית־המדרש הגדול לפני מנחה, ויבאר להם את ענין "ההליכה למים (= מקווה) לפני התפילה" - החלו ללכת אליו למרות שהשעה היתה רק מעט לאחר השעה השלישית.

כאשר שמע ר' ישראל נחמן, שהאברכים מדברים ביניהם על הליכה ל'מגיד' לשמוע ביאור איך צריכה להיות הנהגה טובה על־פי קבלה, לא יכול היה להתאפק, והחליט גם הוא ללכת, הגם שבריאותו אינה כשורה, אך בלבשו את מעילו הנאה ולבושיו החמים אשר כמה מהם עשויים מצמר - עדין - ועם כיסוי על ראשו ופניו - לא תזיק קפיצה קלה לבית־המדרש הגדול, ושם הוא יראה (= מה קורה).

תוך כדי כך, מגיע אחד מהאברכים הלומדים בבית־המדרש הגדול - יוזיק היה שמו - (אביו של החסיד ר' מאיר ז"ל שהיה ממקושרי רבינו הזקן, ונטל חלק גדול במחלוקת עם המתנגדים) ודופק נשימתו מהיר.

באתי בריצה - אומר ר' יוזיק לאברכים - לומר לכם, בואו לשמוע ולראות איך מתפלל ה'מגיד', תפילה כזו לא ראינו ולא שמענו אף פעם.

אגרות קודש כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע כרך ג' עמודים קנו־רעט
שמועות וסיפורים חלק ג עמודים 1־186.
הוגהה על פי צילום כתב יד קודש. הסיום חסר

פרשת וישב

לז א וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ
כְּנָעַן: ב אֵלֶּה | תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן־שְׁבַע־
עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת־אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא
נַעַר אֶת־בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו
וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־דִּבָּתָם רָעָה אֶל־אֲבִיהֶם:
ג וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת־יוֹסֵף מִכָּל־בָּנָיו כִּי־בֶן־זְקֻנִים
הוּא לוֹ וְעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת פַּסִּים: (לוי) ד וַיִּרְאוּ אֶחָיו
כִּי־אֹתוֹ אָהַב אֲבִיהֶם מִכָּל־אֶחָיו וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ
וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלֹם: ה וַיַּחֲלֹם יוֹסֵף חֲלוֹם
וַיַּגֵּד לְאֶחָיו וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ: ו וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם שִׁמְעוּ־נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתִּי:
ז וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ מְאַלְּמִים אֲלֻמִּים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה
וְהִנֵּה קָמָה אֲלֻמָּתִי וְגַם־נִצָּבָה וְהִנֵּה תְסֻבֶּינָה
אֲלֻמֹּתֵיכֶם וַתִּשְׁתַּחֲוֶיָן לַאֲלֻמָּתִי: (ישראל) ח וַיֹּאמְרוּ
לוֹ אֶחָיו הֲמָלֹךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם־מָשׁוֹל תִּמְשֹׁל
בָּנוּ וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ עַל־חֲלֹמֹתָיו וְעַל־
דְּבָרָיו: ט וַיַּחֲלֹם עוֹד חֲלוֹם אַחֵר וַיְסַפֵּר אֹתוֹ
לְאֶחָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה חָלַמְתִּי חֲלוֹם עוֹד וְהִנֵּה
הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד עָשָׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים
לִי: י וַיְסַפֵּר אֶל־אָבִיו וְאֶל־אֶחָיו וַיִּגְעַר־בּוֹ אָבִיו
וַיֹּאמֶר לוֹ מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתָּ הֲבוֹא
נָבוֹא אֲנִי וְאִמְּךָ וְאַחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אָרְצָה:
יא וַיְקַנְאוּ־בוֹ אֶחָיו וְאָבִיו שָׁמַר אֶת־הַדָּבָר:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לה עמ' 161)

וְאָבִיו שָׁמַר אֶת הַדָּבָר (לז, יא) הָיָה מַמְתִּין וּמְצַפֶּה מָתַי **יָבוֹא** (רש"י) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַהוּ הָעִלּוּי בְּזֶה שֶׁיּוֹסֵף יִמְלֹךְ עַל אֶחָיו וְהֵם יִשְׁתַּחֲווּ לוֹ אַרְצָה, וְעַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁיַּעֲקֹב הָיָה מַמְתִּין וּמְצַפֶּה לְכָךְ. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁיַּעֲקֹב הִמְתִּין לְמַלְכוּתוֹ שֶׁל יוֹסֵף, הַיְינוּ מָשִׁיחַ בֶּן יוֹסֵף, שֶׁבָּא כְּהַקְדָּמָה וַהֲכָנָה לְמָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד.

שני יב וַיֵּלְכוּ אֶחָיו לִרְעוֹת אֶת־צֹאן אֲבִיהֶם
בִּשְׁכֶם: יג וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף הֲלוֹא אַחֶיךָ
רֹעִים בִּשְׁכֶם לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֲלֵיהֶם וַיֹּאמֶר לוֹ
הִנֵּנִי: יד וַיֹּאמֶר לוֹ לֶךְ־נָא רְאֵה אֶת־שְׁלוֹם אַחֶיךָ
וְאֶת־שְׁלוֹם הַצֹּאן וַהֲשִׁבֵנִי דָּבָר וַיִּשְׁלָחֵהוּ מֵעֵמֶק
חֶבְרוֹן וַיָּבֹא שְׁכֶמָה: טו וַיִּמְצָאֵהוּ אִישׁ וְהִנֵּה תֹעֶה
בַּשָּׂדֶה וַיִּשְׁאָלֵהוּ הָאִישׁ לֵאמֹר מַה־תְּבַקֵּשׁ:
טז וַיֹּאמֶר אֶת־אַחַי אָנֹכִי מְבַקֵּשׁ הַגִּידָה־נָּא לִי
אֵיפֹה הֵם רֹעִים: יז וַיֹּאמֶר הָאִישׁ נָסָעוּ מִזֶּה כִּי
שָׁמַעְתִּי אֹמְרִים נֵלְכָה דֹתָיְנָה וַיֵּלֶךְ יוֹסֵף אַחַר
אֶחָיו וַיִּמְצָאֵם בְּדֹתָן: יח וַיִּרְאוּ אֹתוֹ מֵרָחֹק וּבְטֶרֶם
יִקְרַב אֵלֵיהֶם וַיִּתְנַכְּלוּ אֹתוֹ לַהֲמִיתֻוּ: יט וַיֹּאמְרוּ
אִישׁ אֶל־אָחִיו הִנֵּה בַּעַל הַחֲלֹמוֹת הַלָּזֶה בָּא:
כ וְעַתָּה | לְכוּ וְנַהַרְגֵהוּ וְנַשְׁלִכֵהוּ בְּאַחַד הַבֹּרוֹת
וְאָמַרְנוּ חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ וְנִרְאֶה מַה־יִּהְיוּ
חֲלֹמֹתָיו: כא וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיַּצִּלֵהוּ מִיָּדָם וַיֹּאמֶר
לֹא נַכֶּנּוּ נָפֶשׁ: כב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם | רְאוּבֵן אַל־
תִּשְׁפְּכוּ־דָם הַשְׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל־הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר
בַּמִּדְבָּר וְיָד אַל־תִּשְׁלְחוּ־בוֹ לְמַעַן הַצִּיל אֹתוֹ
מִיָּדָם לַהֲשִׁיבוֹ אֶל־אָבִיו:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לה עמ' 171)

וַיֵּלֶךְ יוֹסֵף אַחַר אֶחָיו וַיִּמְצָאֵם בְּדֹתָן (לז, יז) כָּתַב הַשְּׁלָ"ה: יוֹסֵף שָׁמַע לְאָבִיו . . אַף־עַל־פִּי שֶׁסַּכָּנָה גְּדוֹלָה הָיְתָה לוֹ. וְאַף־עַל־גַּב שֶׁאָמְרוּ רַז"ל אִם אָבִיךָ אוֹמֵר לְךָ לְחַלֵּל שַׁבָּת לֹא תִּשְׁמַע אֵלָיו כִּי אַתָּה וְאָבִיךָ חַיָּבִים בִּכְבוֹדִי - זֶהוּ בְּדָבָר הַשַּׁיָּךְ לְבֵין אָדָם לְבֵין הַמָּקוֹם, אֲבָל הַנּוֹגֵעַ לְעַצְמוֹ מָחִיל אֲנַפְשֵׁיהּ לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיו, עכ"ל. וְצָרִיךְ עִיּוּן, שֶׁהֲרֵי אֵין נַפְשוֹ שֶׁל אָדָם קִנְיָנוֹ אֶלָּא קִנְיַן הַקָּבָּ"ה, שֶׁנֶּאֱמַר וְהַנְּפָשׁוֹת לִי הֵנָּה (ראה שלחן ערוך אדמו"ר הזקן חו"מ הלכות נזקי גוף ונפש ס"ד).

שלישי כג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־בָּא יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו וַיַּפְשִׁיטוּ
אֶת־יוֹסֵף אֶת־כֻּתָּנְתּוֹ אֶת־כְּתֹנֶת הַפַּסִּים אֲשֶׁר
עָלָיו: כד וַיִּקָּחֻהוּ וַיַּשְׁלִכוּ אֹתוֹ הַבֹּרָה וְהַבּוֹר רֵק
אֵין בּוֹ מָיִם: כה וַיֵּשְׁבוּ לֶאֱכָל־לָחֶם וַיִּשְׂאוּ עֵינֵיהֶם
וַיַּרְאוּ וְהִנֵּה אֹרְחַת יִשְׁמְעֵאלִים בָּאָה מִגִּלְעָד
וּגְמַלֵּיהֶם נֹשְׂאִים נְכֹאת וּצְרִי וָלֹט הוֹלְכִים
לְהוֹרִיד מִצְרָיְמָה: כו וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל־אֶחָיו מַה־
בֶּצַע כִּי נַהֲרֹג אֶת־אָחִינוּ וְכִסִּינוּ אֶת־דָּמוֹ: כז לְכוּ

וְנִמְכְּרֵנוּ לַיִּשְׁמְעֵאלִים וְיָדֵנוּ אַל־תְּהִי־בוֹ כִּי־
אָחִינוּ בְּשָׂרֵנוּ הוּא וַיִּשְׁמְעוּ אֶחָיו: כח וַיַּעַבְרוּ
אֲנָשִׁים מִדְיָנִים סֹחֲרִים וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת־יוֹסֵף
מִן־הַבּוֹר וַיִּמְכְּרוּ אֶת־יוֹסֵף לַיִּשְׁמְעֵאלִים
בְּעֶשְׂרִים כֶּסֶף וַיָּבִיאוּ אֶת־יוֹסֵף מִצְרָיְמָה:
כט וַיָּשָׁב רְאוּבֵן אֶל־הַבּוֹר וְהִנֵּה אֵין־יוֹסֵף בַּבּוֹר
וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו: ל וַיָּשָׁב אֶל־אֶחָיו וַיֹּאמַר הַיֶּלֶד
אֵינֶנּוּ וַאֲנִי אָנָה אָנִי־בָא: לא וַיִּקְחוּ אֶת־כְּתֹנֶת
יוֹסֵף וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר עִזִּים וַיִּטְבְּלוּ אֶת־הַכְּתֹנֶת
בַּדָּם: לב וַיְשַׁלְּחוּ אֶת־כְּתֹנֶת הַפַּסִּים וַיָּבִיאוּ אֶל־
אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ זֹאת מָצָאנוּ הַכֶּר־נָא הַכְּתֹנֶת
בִּנְךָ הִוא אִם־לֹא: לג וַיַּכִּירָהּ וַיֹּאמֶר כְּתֹנֶת בְּנִי
חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ טָרֹף טֹרַף יוֹסֵף: לד וַיִּקְרַע
יַעֲקֹב שִׂמְלֹתָיו וַיָּשֶׂם שַׂק בְּמָתְנָיו וַיִּתְאַבֵּל עַל־
בְּנוֹ יָמִים רַבִּים: לה וַיָּקֻמוּ כָל־בָּנָיו וְכָל־בְּנֹתָיו
לְנַחֲמוֹ וַיְמָאֵן לְהִתְנַחֵם וַיֹּאמֶר כִּי־אֵרֵד אֶל־בְּנִי
אָבֵל שְׁאֹלָה וַיֵּבְךְּ אֹתוֹ אָבִיו: לו וְהַמִּדְנִים מָכְרוּ
אֹתוֹ אֶל־מִצְרַיִם לְפוֹטִיפַר סְרִיס פַּרְעֹה שַׂר
הַטַּבָּחִים: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טו עמ' 324)

וְהַבּוֹר רֵק אֵין בּוֹ מָיִם (לז, כד) **אֲבָל נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים יֵשׁ בּוֹ** (רש"י) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ לֹא נֶאֱמַר בִּמְפֹרָשׁ מַה כֵּן הָיָה בַּבּוֹר. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה אָמְרוּ רַז"ל: "אֵין בּוֹ מַיִם, אֵין בּוֹ דִּבְרֵי תּוֹרָה שֶׁנִּמְשְׁלוּ לְמַיִם". וְלָכֵן אֵין צֹרֶךְ לְפָרֵשׁ שֶׁהָיוּ בַּבּוֹר נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים, מִשּׁוּם שֶׁמִּי שֶׁאֵין בּוֹ דִּבְרֵי תּוֹרָה יֵשׁ בּוֹ בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא דְּבָרִים הַמְנַגְּדִים לַתּוֹרָה. וְעַל־דֶּרֶךְ פֵּרוּשׁ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב עַל הַפָּסוּק וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם: "כַּאֲשֶׁר הָאָדָם מַפְרִיד אֶת עַצְמוֹ מֵהשי"ת, מִיָּד הוּא עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה, וְלֹא שֶׁיֵּשׁ דָּבָר מְמֻצָּע".

רביעי **לח** א וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֵּרֶד יְהוּדָה מֵאֵת
אֶחָיו וַיֵּט עַד־אִישׁ עֲדֻלָּמִי וּשְׁמוֹ חִירָה: ב וַיַּרְא־
שָׁם יְהוּדָה בַּת־אִישׁ כְּנַעֲנִי וּשְׁמוֹ שׁוּעַ וַיִּקָּחֶהָ
וַיָּבֹא אֵלֶיהָ: ג וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ
עֵר: ד וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ
אוֹנָן: ה וַתֹּסֶף עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ
שֵׁלָה וְהָיָה כִּכְזִיב בְּלִדְתָּהּ אֹתוֹ: ו וַיִּקַּח יְהוּדָה
אִשָּׁה לְעֵר בְּכוֹרוֹ וּשְׁמָהּ תָּמָר: ז וַיְהִי עֵר בְּכוֹר
יְהוּדָה רַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיְמִתֵהוּ יְהוָה: ח וַיֹּאמֶר
יְהוּדָה לְאוֹנָן בֹּא אֶל־אֵשֶׁת אָחִיךָ וְיַבֵּם אֹתָהּ
וְהָקֵם זֶרַע לְאָחִיךָ: ט וַיֵּדַע אוֹנָן כִּי לֹא לוֹ יִהְיֶה
הַזֶּרַע וְהָיָה אִם־בָּא אֶל־אֵשֶׁת אָחִיו וְשִׁחֵת
אַרְצָה לְבִלְתִּי נְתָן־זֶרַע לְאָחִיו: י וַיֵּרַע בְּעֵינֵי
יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה וַיָּמֶת גַּם־אֹתוֹ: יא וַיֹּאמֶר
יְהוּדָה לְתָמָר כַּלָּתוֹ שְׁבִי אַלְמָנָה בֵּית־אָבִיךְ
עַד־יִגְדַּל שֵׁלָה בְנִי כִּי אָמַר פֶּן־יָמוּת גַּם־הוּא
כְּאֶחָיו וַתֵּלֶךְ תָּמָר וַתֵּשֶׁב בֵּית אָבִיהָ: יב וַיִּרְבּוּ
הַיָּמִים וַתָּמָת בַּת־שׁוּעַ אֵשֶׁת־יְהוּדָה וַיִּנָּחֶם
יְהוּדָה וַיַּעַל עַל־גֹּזְזֵי צֹאנוֹ הוּא וְחִירָה רֵעֵהוּ
הָעֲדֻלָּמִי תִּמְנָתָה: יג וַיֻּגַּד לְתָמָר לֵאמֹר הִנֵּה
חָמֶיךָ עֹלֶה תִמְנָתָה לָגֹז צֹאנוֹ: יד וַתָּסַר בִּגְדֵי
אַלְמְנוּתָהּ מֵעָלֶיהָ וַתְּכַס בַּצָּעִיף וַתִּתְעַלָּף
וַתֵּשֶׁב בְּפֶתַח עֵינַיִם אֲשֶׁר עַל־דֶּרֶךְ תִּמְנָתָה
כִּי רָאָתָה כִּי־גָדַל שֵׁלָה וְהוּא לֹא־נִתְּנָה לוֹ
לְאִשָּׁה: טו וַיִּרְאֶהָ יְהוּדָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לְזוֹנָה כִּי
כִסְּתָה פָּנֶיהָ: טז וַיֵּט אֵלֶיהָ אֶל־הַדֶּרֶךְ וַיֹּאמֶר
הָבָה־נָּא אָבוֹא אֵלַיִךְ כִּי לֹא יָדַע כִּי כַלָּתוֹ
הִוא וַתֹּאמֶר מַה־תִּתֶּן־לִי כִּי תָבוֹא אֵלָי:
יז וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֲשַׁלַּח גְּדִי־עִזִּים מִן־הַצֹּאן
וַתֹּאמֶר אִם־תִּתֵּן עֵרָבוֹן עַד שָׁלְחֶךָ: יח וַיֹּאמֶר
מָה הָעֵרָבוֹן אֲשֶׁר אֶתֶּן־לָךְ וַתֹּאמֶר חֹתָמְךָ
וּפְתִילֶךָ וּמַטְּךָ אֲשֶׁר בְּיָדֶךָ וַיִּתֶּן־לָהּ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ
וַתַּהַר לוֹ: יט וַתָּקָם וַתֵּלֶךְ וַתָּסַר צְעִיפָהּ מֵעָלֶיהָ
וַתִּלְבַּשׁ בִּגְדֵי אַלְמְנוּתָהּ: כ וַיִּשְׁלַח יְהוּדָה
אֶת־גְּדִי הָעִזִּים בְּיַד רֵעֵהוּ הָעֲדֻלָּמִי לָקַחַת
הָעֵרָבוֹן מִיַּד הָאִשָּׁה וְלֹא מְצָאָהּ: כא וַיִּשְׁאַל
אֶת־אַנְשֵׁי מְקֹמָהּ לֵאמֹר אַיֵּה הַקְּדֵשָׁה הִוא
בָּעֵינַיִם עַל־הַדֶּרֶךְ וַיֹּאמְרוּ לֹא־הָיְתָה בָזֶה
קְדֵשָׁה: כב וַיָּשָׁב אֶל־יְהוּדָה וַיֹּאמֶר לֹא

מִצָּאתֶיהָ וְגַם אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם אָמְרוּ לֹא־הָיְתָה
בָזֶה קְדֵשָׁה: כג וַיֹּאמֶר יְהוּדָה תִּקַּח־לָהּ פֶּן נִהְיֶה
לָבוּז הִנֵּה שָׁלַחְתִּי הַגְּדִי הַזֶּה וְאַתָּה לֹא
מְצָאתָהּ: כד וַיְהִי | כְּמִשְׁלֹשׁ חֳדָשִׁים וַיֻּגַּד
לִיהוּדָה לֵאמֹר זָנְתָה תָּמָר כַּלָּתֶךָ וְגַם הִנֵּה
הָרָה לִזְנוּנִים וַיֹּאמֶר יְהוּדָה הוֹצִיאוּהָ וְתִשָּׂרֵף:
כה הִוא מוּצֵאת וְהִיא שָׁלְחָה אֶל־חָמִיהָ לֵאמֹר
לְאִישׁ אֲשֶׁר־אֵלֶּה לּוֹ אָנֹכִי הָרָה וַתֹּאמֶר
הַכֶּר־נָא לְמִי הַחֹתֶמֶת וְהַפְּתִילִים וְהַמַּטֶּה
הָאֵלֶּה: כו וַיַּכֵּר יְהוּדָה וַיֹּאמֶר צָדְקָה מִמֶּנִּי
כִּי־עַל־כֵּן לֹא־נְתַתִּיהָ לְשֵׁלָה בְנִי וְלֹא־יָסַף עוֹד
לְדַעְתָּהּ: כז וַיְהִי בְּעֵת לִדְתָּהּ וְהִנֵּה תְאוֹמִים
בְּבִטְנָהּ: כח וַיְהִי בְלִדְתָּהּ וַיִּתֶּן־יָד וַתִּקַּח
הַמְיַלֶּדֶת וַתִּקְשֹׁר עַל־יָדוֹ שָׁנִי לֵאמֹר זֶה יָצָא
רִאשֹׁנָה: כט וַיְהִי | כְּמֵשִׁיב יָדוֹ וְהִנֵּה יָצָא אָחִיו
וַתֹּאמֶר מַה־פָּרַצְתָּ עָלֶיךָ פָּרֶץ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ
פָּרֶץ: ל וְאַחַר יָצָא אָחִיו אֲשֶׁר עַל־יָדוֹ הַשָּׁנִי
וַיִּקְרָא שְׁמוֹ זָרַח: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ל עמ׳ 188)

וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פָּרֶץ . . וַיִּקְרָא שְׁמוֹ זָרַח (לח, כט-ל) **זֶרַח** — רוֹמֵז לַעֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים, שֶׁאוֹר תּוֹרָתָם וַעֲבוֹדָתָם זוֹרֵחַ בְּאֹפֶן תָּמִידִי וְקָבוּעַ. **פֶּרֶץ** — רוֹמֵז לַעֲבוֹדַת בַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה, שֶׁעֲבוֹדָתָם הִיא בְּדֶרֶךְ פְּרִיצַת גָּדֵר, יְצִיאָה מֵהַגְּבָלוֹתָיו שֶׁל הָאָדָם וְהִתְקָרְבוּת אֶל ה׳. זֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז״ל "פֶּרֶץ זֶה מָשִׁיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר עָלָה הַפּוֹרֵץ לְפָנֵיהֶם", כִּי חִדּוּשׁוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ הוּא עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה, כְּמַאֲמַר "מָשִׁיחַ אָתָא לְאַתָּבָא צַדִּיקַיָּא בִּתְיוּבְתָּא".

חמישי **לט** א וְיוֹסֵף הוּרַד מִצְרַיְמָה וַיִּקְנֵהוּ
פּוֹטִיפַר סְרִיס פַּרְעֹה שַׂר הַטַּבָּחִים אִישׁ מִצְרִי
מִיַּד הַיִּשְׁמְעֵאלִים אֲשֶׁר הוֹרִדֻהוּ שָׁמָּה: ב וַיְהִי
יְהוָה אֶת־יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מַצְלִיחַ וַיְהִי בְּבֵית
אֲדֹנָיו הַמִּצְרִי: ג וַיַּרְא אֲדֹנָיו כִּי יְהוָה אִתּוֹ וְכֹל
אֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה יְהוָה מַצְלִיחַ בְּיָדוֹ: ד וַיִּמְצָא
יוֹסֵף חֵן בְּעֵינָיו וַיְשָׁרֵת אֹתוֹ וַיַּפְקִדֵהוּ עַל־בֵּיתוֹ
וְכָל־יֶשׁ־לוֹ נָתַן בְּיָדוֹ: ה וַיְהִי מֵאָז הִפְקִיד אֹתוֹ
בְּבֵיתוֹ וְעַל כָּל־אֲשֶׁר יֶשׁ־לוֹ וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֶת־
בֵּית הַמִּצְרִי בִּגְלַל יוֹסֵף וַיְהִי בִרְכַּת יְהוָה
בְּכָל־אֲשֶׁר יֶשׁ־לוֹ בַּבַּיִת וּבַשָּׂדֶה: ו וַיַּעֲזֹב כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ בְּיַד־יוֹסֵף וְלֹא־יָדַע אִתּוֹ
מְאוּמָה כִּי אִם־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר־הוּא אוֹכֵל וַיְהִי
יוֹסֵף יְפֵה־תֹאַר וִיפֵה מַרְאֶה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כה עמ׳ 194)

וְיוֹסֵף הוּרַד מִצְרַיְמָה (לט, א) **כְּבָשׁוּן, המד״א כִּי הוּא רוֹדֶה בְּכָל עֵבֶר הַנָּהָר** (בראשית רבה) **הַכַּוָּנָה וְהַמַּטָּרָה שֶׁל גָּלוּת מִצְרַיִם הִיא הָעֲלוּי שֶׁבָּא עַל יְדֵי הַגְּאוּלָה. בְּבַּשְׁמִיּוּת** - "וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכוּשׁ גָּדוֹל". **בְּרוּחָנִיּוּת** - **הַכַּוָּנָה לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה. וְכָךְ רוֹאִים בְּדִבְרֵי יוֹסֵף לְאֶחָיו:** "כִּי לְמִחְיָה שְׁלָחַנִי אֱלֹקִים לִפְנֵיכֶם . . לֹא אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אוֹתִי הֵנָּה כִּי הָאֱלֹקִים". **וְהַדָּבָר מֻדְגָּשׁ גַּם בִּפְסוּקֵנוּ: שְׁלִיטָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף עַל מִצְרַיִם נִלְמֶדֶת מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר "הוּרַד", הַיְינוּ שֶׁזּוֹהִי הַכַּוָּנָה וְהַמַּטָּרָה שֶׁל יְרִידָה זוֹ.**

ששי ז וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת־
אֲדֹנָיו אֶת־עֵינֶיהָ אֶל־יוֹסֵף וַתֹּאמֶר שִׁכְבָה עִמִּי:
ח וַיְמָאֵן | וַיֹּאמֶר אֶל־אֵשֶׁת אֲדֹנָיו הֵן אֲדֹנִי
לֹא־יָדַע אִתִּי מַה־בַּבָּיִת וְכֹל אֲשֶׁר־יֶשׁ־לוֹ נָתַן
בְּיָדִי: ט אֵינֶנּוּ גָדוֹל בַּבַּיִת הַזֶּה מִמֶּנִּי וְלֹא־חָשַׂךְ
מִמֶּנִּי מְאוּמָה כִּי אִם־אוֹתְךָ בַּאֲשֶׁר אַתְּ־אִשְׁתּוֹ
וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחָטָאתִי
לֵאלֹהִים: י וַיְהִי כְּדַבְּרָהּ אֶל־יוֹסֵף יוֹם | יוֹם
וְלֹא־שָׁמַע אֵלֶיהָ לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ לִהְיוֹת עִמָּהּ:
יא וַיְהִי כְּהַיּוֹם הַזֶּה וַיָּבֹא הַבַּיְתָה לַעֲשׂוֹת
מְלַאכְתּוֹ וְאֵין אִישׁ מֵאַנְשֵׁי הַבַּיִת שָׁם בַּבָּיִת:
יב וַתִּתְפְּשֵׂהוּ בְּבִגְדוֹ לֵאמֹר שִׁכְבָה עִמִּי וַיַּעֲזֹב
בִּגְדוֹ בְּיָדָהּ וַיָּנָס וַיֵּצֵא הַחוּצָה: יג וַיְהִי כִּרְאוֹתָהּ
כִּי־עָזַב בִּגְדוֹ בְּיָדָהּ וַיָּנָס הַחוּצָה: יד וַתִּקְרָא
לְאַנְשֵׁי בֵיתָהּ וַתֹּאמֶר לָהֶם לֵאמֹר רְאוּ הֵבִיא לָנוּ
אִישׁ עִבְרִי לְצַחֶק בָּנוּ בָּא אֵלַי לִשְׁכַּב עִמִּי
וָאֶקְרָא בְּקוֹל גָּדוֹל: טו וַיְהִי כְּשָׁמְעוֹ כִּי־הֵרִימֹתִי
קוֹלִי וָאֶקְרָא וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ אֶצְלִי וַיָּנָס וַיֵּצֵא
הַחוּצָה: טז וַתַּנַּח בִּגְדוֹ אֶצְלָהּ עַד־בּוֹא אֲדֹנָיו

אֶל־בֵּיתוֹ: יז וַתְּדַבֵּר אֵלָיו כַּדִּבְרִים הָאֵלֶּה לֵאמֹר
בָּא אֵלַי הָעֶבֶד הָעִבְרִי אֲשֶׁר־הֵבֵאתָ לָּנוּ לְצַחֶק
בִּי: יח וַיְהִי כַּהֲרִימִי קוֹלִי וָאֶקְרָא וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ
אֶצְלִי וַיָּנָס הַחוּצָה: יט וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ אֲדֹנָיו
אֶת־דִּבְרֵי אִשְׁתּוֹ אֲשֶׁר דִּבְּרָה אֵלָיו לֵאמֹר
כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה עָשָׂה לִי עַבְדֶּךָ וַיִּחַר אַפּוֹ:
כ וַיִּקַּח אֲדֹנֵי יוֹסֵף אֹתוֹ וַיִּתְּנֵהוּ אֶל־בֵּית הַסֹּהַר
מְקוֹם אֲשֶׁר־ כתיב אסורי קרי אֲסִירֵי הַמֶּלֶךְ
אֲסוּרִים וַיְהִי־שָׁם בְּבֵית הַסֹּהַר: כא וַיְהִי יְהוָה
אֶת־יוֹסֵף וַיֵּט אֵלָיו חָסֶד וַיִּתֶּן חִנּוֹ בְּעֵינֵי שַׂר
בֵּית־הַסֹּהַר: כב וַיִּתֵּן שַׂר בֵּית־הַסֹּהַר בְּיַד־יוֹסֵף
אֵת כָּל־הָאֲסִירִם אֲשֶׁר בְּבֵית הַסֹּהַר וְאֵת
כָּל־אֲשֶׁר עֹשִׂים שָׁם הוּא הָיָה עֹשֶׂה: כג אֵין |
שַׂר בֵּית־הַסֹּהַר רֹאֶה אֶת־כָּל־מְאוּמָה בְּיָדוֹ
בַּאֲשֶׁר יְהוָה אִתּוֹ וַאֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה יְהוָה
מַצְלִיחַ: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך טז ענמ׳ 10)

מְלַאכְתּוֹ מַמָּשׁ . . לַעֲשׂוֹת צָרְכָיו עִמָּהּ (רש״י לט, יא) רַב הָיָה מְדֻקְדָּק בְּהוֹרָאַת אִסּוּר וְהֶתֵּר, שֶׁהוּא בֵּין אָדָם לַמָּקוֹם; וְאִלּוּ שְׁמוּאֵל הָיָה רָגִיל לִפְסֹק דִּינֵי מָמוֹנוֹת, בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ (רא״ש ב״ק פ״ד ס״ד). וּלְפִי זֶה: רַב לֹא נִיחָא לֵיהּ לְפָרֵשׁ שֶׁיּוֹסֵף בָּא לַעֲבֹר עַל אִסּוּר כְּלַפֵּי שְׁמַיָּא (אַף שֶׁכֵּן מַשְׁמַע מֵהוֹסָפַת הַכָּתוּב ״וְאֵין אִישׁ מֵאַנְשֵׁי הַבַּיִת שָׁם בַּבַּיִת״). וְאִלּוּ לְפִי שְׁמוּאֵל יֶמְתַּק מַה שֶּׁבָּא לַעֲשׂוֹת צָרְכָיו עִמָּהּ דַּוְקָא כַּאֲשֶׁר הַבַּיִת הָיָה רֵיק, כִּי כָּךְ אֵין פְּגִיעָה בְּבֵין אָדָם לַחֲבֵרוֹ - שֶׁעְבּוּדוֹ שֶׁל יוֹסֵף לְפוֹטִיפַר בְּ״וַיַּפְקִידֵהוּ עַל בֵּיתוֹ״.

שביעי **מ** א וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָטְאוּ
מַשְׁקֵה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וְהָאֹפֶה לַאֲדֹנֵיהֶם לְמֶלֶךְ
מִצְרָיִם: ב וַיִּקְצֹף פַּרְעֹה עַל שְׁנֵי סָרִיסָיו עַל שַׂר
הַמַּשְׁקִים וְעַל שַׂר הָאֹפִים: ג וַיִּתֵּן אֹתָם בְּמִשְׁמַר
בֵּית שַׂר הַטַּבָּחִים אֶל־בֵּית הַסֹּהַר מְקוֹם אֲשֶׁר
יוֹסֵף אָסוּר שָׁם: ד וַיִּפְקֹד שַׂר הַטַּבָּחִים אֶת־יוֹסֵף
אִתָּם וַיְשָׁרֵת אֹתָם וַיִּהְיוּ יָמִים בְּמִשְׁמָר:
ה וַיַּחַלְמוּ חֲלוֹם שְׁנֵיהֶם אִישׁ חֲלֹמוֹ בְּלַיְלָה אֶחָד
אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ הַמַּשְׁקֶה וְהָאֹפֶה אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ
מִצְרַיִם אֲשֶׁר אֲסוּרִים בְּבֵית הַסֹּהַר: ו וַיָּבֹא
אֲלֵיהֶם יוֹסֵף בַּבֹּקֶר וַיַּרְא אֹתָם וְהִנָּם זֹעֲפִים:
ז וַיִּשְׁאַל אֶת־סְרִיסֵי פַרְעֹה אֲשֶׁר אִתּוֹ בְּמִשְׁמַר
בֵּית אֲדֹנָיו לֵאמֹר מַדּוּעַ פְּנֵיכֶם רָעִים הַיּוֹם:
ח וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו חֲלוֹם חָלַמְנוּ וּפֹתֵר אֵין אֹתוֹ
וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף הֲלוֹא לֵאלֹהִים פִּתְרֹנִים
סַפְּרוּ־נָא לִי: ט וַיְסַפֵּר שַׂר־הַמַּשְׁקִים אֶת־חֲלֹמוֹ
לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ בַּחֲלוֹמִי וְהִנֵּה־גֶפֶן לְפָנָי: י וּבַגֶּפֶן
שְׁלֹשָׁה שָׂרִיגִם וְהִוא כְּפָרַחַת עָלְתָה נִצָּהּ
הִבְשִׁילוּ אַשְׁכְּלֹתֶיהָ עֲנָבִים: יא וְכוֹס פַּרְעֹה בְּיָדִי
וָאֶקַּח אֶת־הָעֲנָבִים וָאֶשְׂחַט אֹתָם אֶל־כּוֹס
פַּרְעֹה וָאֶתֵּן אֶת־הַכּוֹס עַל־כַּף פַּרְעֹה: יב וַיֹּאמֶר
לוֹ יוֹסֵף זֶה פִּתְרֹנוֹ שְׁלֹשֶׁת הַשָּׂרִגִים שְׁלֹשֶׁת יָמִים
הֵם: יג בְּעוֹד | שְׁלֹשֶׁת יָמִים יִשָּׂא פַרְעֹה אֶת־
רֹאשֶׁךָ וַהֲשִׁיבְךָ עַל־כַּנֶּךָ וְנָתַתָּ כוֹס־פַּרְעֹה בְּיָדוֹ
כַּמִּשְׁפָּט הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיִיתָ מַשְׁקֵהוּ: יד כִּי
אִם־זְכַרְתַּנִי אִתְּךָ כַּאֲשֶׁר יִיטַב לָךְ וְעָשִׂיתָ־נָּא
עִמָּדִי חָסֶד וְהִזְכַּרְתַּנִי אֶל־פַּרְעֹה וְהוֹצֵאתַנִי מִן־
הַבַּיִת הַזֶּה: טו כִּי־גְנֹב גֻּנַּבְתִּי מֵאֶרֶץ הָעִבְרִים
וְגַם־פֹּה לֹא־עָשִׂיתִי מְאוּמָה כִּי־שָׂמוּ אֹתִי בַּבּוֹר:
טז וַיַּרְא שַׂר־הָאֹפִים כִּי טוֹב פָּתָר וַיֹּאמֶר אֶל־יוֹסֵף
אַף־אֲנִי בַּחֲלוֹמִי וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה סַלֵּי חֹרִי עַל־
רֹאשִׁי: יז וּבַסַּל הָעֶלְיוֹן מִכֹּל מַאֲכַל פַּרְעֹה מַעֲשֵׂה
אֹפֶה וְהָעוֹף אֹכֵל אֹתָם מִן־הַסַּל מֵעַל רֹאשִׁי:
יח וַיַּעַן יוֹסֵף וַיֹּאמֶר זֶה פִּתְרֹנוֹ שְׁלֹשֶׁת הַסַּלִּים
שְׁלֹשֶׁת יָמִים הֵם: יט בְּעוֹד | שְׁלֹשֶׁת יָמִים יִשָּׂא
פַרְעֹה אֶת־רֹאשְׁךָ מֵעָלֶיךָ וְתָלָה אוֹתְךָ עַל־עֵץ
וְאָכַל הָעוֹף אֶת־בְּשָׂרְךָ מֵעָלֶיךָ: כ וַיְהִי | בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי יוֹם הִלֻּדֶת אֶת־פַּרְעֹה וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה
לְכָל־עֲבָדָיו וַיִּשָּׂא אֶת־רֹאשׁ | שַׂר הַמַּשְׁקִים
וְאֶת־רֹאשׁ שַׂר הָאֹפִים בְּתוֹךְ עֲבָדָיו: כא וַיָּשֶׁב

אֶת־שַׂר הַמַּשְׁקִים עַל־מַשְׁקֶהוּ וַיִּתֵּן הַכּוֹס עַל־
כַּף פַּרְעֹה: כב וְאֶת שַׂר הָאֹפִים תָּלָה כַּאֲשֶׁר
פָּתַר לָהֶם יוֹסֵף: כג וְלֹא־זָכַר שַׂר־הַמַּשְׁקִים
אֶת־יוֹסֵף וַיִּשְׁכָּחֵהוּ:

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא
כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פֻּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב
מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל,
בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך
לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם
וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרֵךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם,
וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְקֻדְשָׁא
בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעִלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא,
תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחָמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לה עמ' 166)

עָלְתָה נִצָּהּ, הִבְשִׁילוּ אַשְׁכְּלוֹתֶיהָ עֲנָבִים (מ, י) עָלְתָה נִצָּהּ

- הִגִּיעַ זְמַנָּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל לִיגָּאֵל. הִבְשִׁילוּ אַשְׁכְּלוֹתֶיהָ עֲנָבִים
- הִגִּיעַ זְמַנָּהּ שֶׁל מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת כּוֹס הַתַּרְעֵלָה (חולין צב, א)

לְכָאוֹרָה הָיָה הַסֵּדֶר צָרִיךְ לִהְיוֹת הֶפּוּךְ: תְּחִלָּה שׁוֹתָה מִצְרַיִם אֶת כּוֹס הַתַּרְעֵלָה, וּלְאַחַר מִכֵּן נִגְאָלִים יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבַּשָּׁלָב הָרִאשׁוֹן מִתְגַּבְּרִים יִשְׂרָאֵל עַל מִצְרַיִם וְיוֹצְאִים מִמֶּנָּה נֶגֶד רְצוֹנָהּ. וְאֵלּוּ בַּשָּׁלָב הַשֵּׁנִי מִצְרַיִם עַצְמָהּ הוֹפֶכֶת לְטוֹב: כְּשֵׁם שֶׁשְּׁתִיַּת יַיִן מְבִיאָה לִשְׁכְּרוּת (בִּטּוּל מְציאוּת הָאָדָם), כָּךְ גַּם שְׁתִיַּת כּוֹס הַתַּרְעֵלָה מְבַטֶּלֶת אֶת מְציאוּתָם הַקּוֹדֶמֶת וְהוֹפֶכֶת אוֹתָהּ לְטוֹב.

מפטיר כ וַיְהִי | בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יוֹם הֻלַּדֶת אֶת־
פַּרְעֹה וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה לְכָל־עֲבָדָיו וַיִּשָּׂא אֶת־
רֹאשׁ | שַׂר הַמַּשְׁקִים וְאֶת־רֹאשׁ שַׂר הָאֹפִים
בְּתוֹךְ עֲבָדָיו: כא וַיָּשֶׁב אֶת־שַׂר הַמַּשְׁקִים עַל־
מַשְׁקֶהוּ וַיִּתֵּן הַכּוֹס עַל־כַּף פַּרְעֹה: כב וְאֶת שַׂר
הָאֹפִים תָּלָה כַּאֲשֶׁר פָּתַר לָהֶם יוֹסֵף: כג וְלֹא־
זָכַר שַׂר־הַמַּשְׁקִים אֶת־יוֹסֵף וַיִּשְׁכָּחֵהוּ:

פפפ קי"ב פסוקים יב"ק סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם
הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל
עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לפרשת וישב לקריאה בציבור

ולשמו"ת עמוס פרק ב־ג

ב וְכֹה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־מִכְרָם בַּכֶּסֶף צַדִּיק וְאֶבְיוֹן בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם: ז הַשֹּׁאֲפִים עַל־עֲפַר־אָרֶץ בְּרֹאשׁ דַּלִּים וְדֶרֶךְ עֲנָוִים יַטּוּ וְאִישׁ וְאָבִיו יֵלְכוּ אֶל־הַנַּעֲרָה לְמַעַן חַלֵּל אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי: ח וְעַל־בְּגָדִים חֲבֻלִים יַטּוּ אֵצֶל כָּל־מִזְבֵּחַ וְיֵין עֲנוּשִׁים יִשְׁתּוּ בֵּית אֱלֹהֵיהֶם: ט וְאָנֹכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהּוֹ וְחָסֹן הוּא כְּאַלּוֹנִים וָאַשְׁמִיד פִּרְיוֹ מִמַּעַל וְשָׁרָשָׁיו מִתָּחַת: י וְאָנֹכִי הֶעֱלִיתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה לָרֶשֶׁת אֶת־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי: יא וָאָקִים מִבְּנֵיכֶם לִנְבִיאִים וּמִבַּחוּרֵיכֶם לִנְזִרִים הֲאַף אֵין־זֹאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה: יב וַתַּשְׁקוּ אֶת־הַנְּזִרִים יָיִן וְעַל־הַנְּבִיאִים צִוִּיתֶם

עטרת מרים

וכֹה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁל עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים שֶׁחָטְאוּ בַּעֲבוֹדָה־זָרָה וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וּשְׁפִיכוּת דָּמִים וְעַל־אַרְבָּעָה הֶחָמָם וְהוּא הָרְבִיעִי לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־מִכְרָם בַּכֶּסֶף שֶׁל שׁוֹחַד אֶת הַצַּדִּיק בְּדִינוֹ לְהַרִיגָה וְאֶבְיוֹן שֶׁמְּזַיְּפִים דִּינוֹ בַּעֲבוּר שׁוֹחַד בְּשׁוּי שֶׁל נַעֲלָיִם: ז הַשֹּׁאֲפִים עַל־עֲפַר־אָרֶץ הַתְּאֵבִים לְקַחַת הַמְּעַט כְּבְרַת אֶרֶץ שֶׁיֵּשׁ לַדַּל, וְזֶה לְקָחוֹ בְּרֹאשׁ דַּלִּים עַל יְדֵי שֶׁהָרְתוּ רֹאשׁוֹ וַיַּהַרְגוּהוּ, כִּי יִשְׁבְּרוּ עָלָיו עֵדֵי וְדַיָּנֵי שֶׁקֶר וְדֶרֶךְ עֲנָוִים הַחַלָּשִׁים יַטּוּ לְדוּגָם מָוֶת כְּדֵי לְהַרְוֵג אוֹתָם וְאִישׁ וְאָבִיו יֵלְכוּ אֶל־הַנַּעֲרָה הַמְּאוֹרָסָה לִזְנוּת עִמָּהּ לְמַעַן חַלֵּל אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי שֶׁאָמַרְתִּי לָהֶם קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ: ח וְעַל־בְּגָדִים חֲבֻלִים הַנִּלְקָחִים כְּמִשְׁכּוֹן מֵאֵלֶּה הַמְּסָרְבִים בְּמִשְׁפָּטָם שֶׁל הַשּׁוֹפְטִים, יַטּוּ מַטִּים הַשּׁוֹפְטִים אֶת עַצְמָן אֶצֶל כָּל־מִזְבֵּחַ לְהָסֵב עֲלֵיהֶם בְּאָכְלָם מִזִּבְחֵי אֱלִילֵיהֶם וְיֵין עֲנוּשִׁים מֵאֵלֶּה שֶׁקִּבְּלוּ עוֹנֶשׁ לִתֵּת כֶּסֶף וְזָהָב וּכוּ יִשְׁתּוּ הַשּׁוֹפְטִים בֵּית אֱלֹהֵיהֶם: ט אֵיךְ תִּתְעַבּוּ אַתֶּם בְּתוֹעֵבוֹת אֵלֶּה וְאָנֹכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת־הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם שֶׁלֹּא יִטַּמְּאוּ בְּשִׁקּוּצִים אֵלֶּה, שֶׁהֵם עֲבוֹדָה זָרָה וְגִלּוּי עֲרָיוֹת, וְהַהַשְׁמָדָה עַצְמָהּ הָיְתָה גַּם כֵּן לְמַעְלָה מִדֶּרֶךְ הַטֶּבַע, כִּי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר כְּגֹבַהּ אֲרָזִים גָּבְהּוֹ וְחָסֹן הוּא כְּאַלּוֹנִים וָאַשְׁמִיד פִּרְיוֹ מִמַּעַל וְשָׁרָשָׁיו מִתָּחַת וְאִבַּד כָּל זֶכֶר לְמוֹ: י וְאַתֶּם הֲלֹא יְדַעְתֶּם אוֹתִי כִּי וְאָנֹכִי הֶעֱלִיתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם וְסִפַּקְתִּי צָרְכֵיכֶם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה לָרֶשֶׁת אֶת־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי: יא הֲלֹא בְּכָל יְמֵי הַדּוֹרוֹת וָאָקִים מִבְּנֵיכֶם לִנְבִיאִים וְהִשְׁרֵתִי שְׁכִינָתִי עֲלֵיהֶם וּמִבַּחוּרֵיכֶם הָיוּ לִנְזִרִים כִּי נָתַתִּי בְּלִבָּם רוּחַ טָהֳרָה הַאַף אֵין־

שי למורא

ו) **וְעַל אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ,** עַל פֶּשַׁע רְבִיעִי אֵין עָלַי עוֹד לַהֲשִׁיבוֹ רִיקָם מִלְּהָשִׁיב לוֹ גְּמוּל. **עַל מִכְרָם בַּכֶּסֶף צַדִּיק,** הַדַּיָּנִים הָיוּ מוֹכְרִים אֶת מִי שֶׁהָיָה זַכַּאי בַּדִּין, וְעוֹזְתוּ אֶת דִּינוֹ בִּגְלַל כֶּסֶף הַשֹּׁחַד שֶׁהָיוּ מְקַבְּלִים מִיַּד בַּעַל דִּינוֹ. **וְאֶבְיוֹן,** וּמַטִּים דִּין הָאֶבְיוֹן לְרָעָתוֹ. **בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם,** כְּלוֹמַר, אֲפִלּוּ בִּמְעַט שׁוֹחַד הָיוּ מַטִּים אֶת הַדִּין. ז) **הַשֹּׁאֲפִים עַל עֲפַר אָרֶץ,** כָּל שֶׁאִיפָתָם בִּהְיוֹתָם הוֹלְכִים עַל עֲפַר הָאָרֶץ. **בְּרֹאשׁ דַּלִּים,** אֵיךְ לִשְׁלֹט עַל רָאשֵׁיהֶם שֶׁל הַדַּלִּים לְגָזֹל אוֹתָם. **וְדֶרֶךְ עֲנָוִים יַטּוּ,** וּמִשְׁפַּט עֲנָוִים יַטּוּ דִּינָם בְּשׁוֹחַד. ח) **וְעַל בְּגָדִים חֲבֻלִים,** וְעַל בְּגָדִים שֶׁנִּלְקָחוּ לְמַשְׁכּוֹן מֵאֵלּוּ שֶׁחִיְּבוּ אוֹתָם לְשַׁלֵּם לְפִי פְּסַק דִּינָם הַמְּשֻׁחָד. **יַטּוּ,** יַטּוּ עַצְמָם לְשֶׁבֶת בַּהֲסִבָּה. **וְיֵין עֲנוּשִׁים,** יַיִן שֶׁנִּקְנָה בְּכֶסֶף שֶׁשָּׁלַם עַל יְדֵי אֲנָשִׁים שֶׁהִטִּילוּ עֲלֵיהֶם עֹנֶשׁ כֶּסֶף. **בֵּית אֱלֹהֵיהֶם,** בְּבֵית עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלָּהֶם. ט) **וְאָנֹכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם,** מִפְּנֵי מַעֲשִׂים כָּאֵלּוּ הִשְׁמַדְתִּי אֶת הָאֱמֹרִי. וְהִזְכִּיר אֶת הָאֱמֹרִי כִּי הוּא הָיָה הֶחָזָק שֶׁבְּשֶׁבַע הָאֻמּוֹת. **וְחָסֹן,** חָזָק וְתַקִּיף. **כָּאַלּוֹנִים,** מִין עֵץ חָזָק מְאֹד. יא) **וּמִבַּחוּרֵיכֶם לִנְזִרִים,** אֲפִלּוּ הַבַּחוּרִים שֶׁדַּרְכָּם לָלֶכֶת אַחַר תַּאֲוֹת הַבָּשָׂר וְהַיַּיִן, נָתַתִּי בָּהֶם רוּחַ טָהֳרָה שֶׁיִּנָּזְרוּ מִן הַיַּיִן וְיִהְיוּ קְדוֹשִׁים לִי. וּלְפִי הַתַּרְגּוּם, "לִנְזִרִים", פְּרוּשׁוֹ, לְמַלְמְדֵי תּוֹרָה. שֶׁהָיוּ פְּרוּשִׁים מִדַּרְכֵי עַם הָאָרֶץ וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה. **הַאַף אֵין זֹאת, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל,** בִּתְמִימוּתָהּ. כְּלוֹמַר, וְכִי אַתֶּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יְכוֹלִים לְהַכְחִישׁ אֶת זֹאת. יב) **וַתַּשְׁקוּ אֶת הַנְּזִרִים יָיִן,** כְּלוֹמַר, פִּתִּיתֶם אוֹתָם בְּדִבָּרִים עַד שֶׁשָּׁמְעוּ לָכֶם לִשְׁתּוֹת יַיִן וּלְבַטֵּל

עטרת מרים

וְאֹת וְכִי גַּם זֹאת תְּכַחֲשׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתַגִּידוּ שֶׁלֹּא הָיָה, נְאֻם־יְהוָה: יב לֹא דַּי שֶׁאַתֶּם לֹא נִזְהַרְתֶּם בְּמַה שֶׁהִזְהַרְתִּי אֶתְכֶם, אֶלָּא וַתַּשְׁקוּ אֶת־הַנְּזִרִים יַיִן הִכְרַחְתֶּם אוֹתָם עַד שֶׁנִּטְמְאוּ וְשָׁתוּ יַיִן שֶׁלֹּא יוֹרוּ אֶתְכֶם וְעַל־הַנְּבִיאִים צִוִּיתֶם לֵאמֹר לֹא תִנָּבְאוּ: יג אִם שֶׁלִּמְתִּי גְּמוּל לַגּוֹיִם, כָּל־שֶׁכֵּן אַתֶּם שֶׁהִרְבֵּיתִי לְהֵיטִיב עִמָּכֶם וּפִשַּׁעְתֶּם בִּי, כָּל־שֶׁכֵּן שֶׁאֲשַׁלֵּם לָכֶם גְּמוּל וְלָכֵן הִנֵּה אָנֹכִי מֵעִיק מַזִּיק תַּחְתֵּיכֶם בִּמְקוֹמְכֶם שֶׁלֹּא תּוּכְלוּ לִבְרוֹחַ וּלְהִנָּצֵל כַּאֲשֶׁר תָּעִיק צְפוּפָה הָעֲגָלָה עִם מַעֲקָה הַמְלֵאָה לָהּ עָמִיר שֶׁלֹּא יִפְלוּ הָעֲמָרִים מִתּוֹכָהּ, כֵּן אֲסוֹבֵב אֶתְכֶם בַּל תּוּכְלוּ לָצֵאת מִמְּקוֹמְכֶם לְהִמָּלֵט מֵחֶרֶב אוֹיֵב: יד וְאֹבַד מָנוֹס מִקָּל בְּרַגְלָיו וְחָזָק לֹא־יְאַמֵּץ כֹּחוֹ וְגִבּוֹר לֹא־יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ: טו וְתֹפֵשׂ הַקֶּשֶׁת לֹא יַעֲמֹד וְקַל בְּרַגְלָיו לֹא יְמַלֵּט וְרֹכֵב הַסּוּס לֹא יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ: טז וְאַמִּיץ לִבּוֹ בַּגִּבּוֹרִים עָרוֹם יָנוּס בַּיּוֹם־הַהוּא נְאֻם יְהוָה: יז הִנֵּה אָנֹכִי מֵעִיק תַּחְתֵּיכֶם כַּאֲשֶׁר תָּעִיק הָעֲגָלָה הַמְלֵאָה לָהּ עָמִיר: יח וְאֹבַד מָנוֹס מִקָּל וְחָזָק לֹא־יְאַמֵּץ כֹּחוֹ וְגִבּוֹר לֹא־יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ: יט וְתֹפֵשׂ הַקֶּשֶׁת לֹא יַעֲמֹד וְקַל בְּרַגְלָיו לֹא יְמַלֵּט וְרֹכֵב הַסּוּס לֹא יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ: כ וְאַמִּיץ לִבּוֹ בַּגִּבּוֹרִים הִנֵּה עָרוֹם יָנוּס בַּיּוֹם־הַהוּא כִּי יִפְשׁוֹט כֵּלָיו לְהִיוֹת קַל לִבְרוֹחַ נְאֻם יְהוָה: א שִׁמְעוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל כָּל־הַמִּשְׁפָּחָה אֲשֶׁר הֶעֱלֵיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לֵאמֹר: ב רַק אֶתְכֶם יָדַעְתִּי מִכֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה מִכָּל הַגּוֹיִם וְאַתֶּם פְּשַׁעְתֶּם בִּי עַל־כֵּן אֶפְקֹד אֲזִכּוֹר עֲלֵיכֶם אֶת כָּל־עֲוֹנֹתֵיכֶם לְשַׁלֵּם גְּמוּל עַל כֻּלָּם: הַקְדָּמָה וְרֵאשֵׁי דְבָרִים לְנִבּוּאוֹת שֶׁיָּבוֹאוּ מִן פָּסוּק ט׳ עַד סוֹף קָאפִּיטֶל ד׳ ג אַתֶּם אוֹמְרִים לַנְּבִיאִים לֹא תִנָּבְאוּ הֲיֵלְכוּ וְכִי יֵלְכוּ שְׁנַיִם יַחְדָּו בִּדְרָךְ אַחַר בִּלְתִּי אִם־נוֹעָדוּ וְקָבְעוּ מוֹעֵד לְלֶכֶת יַחְדָּיו לְמָקוֹם פְּלוֹנִי: ד הֲיִשְׁאַג אַרְיֵה בַּיַּעַר וְטֶרֶף אֵין לוֹ כְּשֶׁאַרְיֵה לְכַד טֶרֶף דִּרְכּוֹ לִשְׁאוֹג הֲיִתֵּן כְּפִיר אַרְיֵה צָעִיר קוֹלוֹ קוֹל שִׂמְחָה מִמְּעֹנָתוֹ בִּלְתִּי אִם־לָכֶד מָה: ה הֲתִפֹּל הֲתִשְׁכּוֹן צִפּוֹר עַל־פַּח רֶשֶׁת הַפְּרוּשָׁה עַל הָאָרֶץ וּמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ לְצוּד אֶת הַצִּפּוֹר, הַיַּעֲלֶה־פַּח מִן־הָאֲדָמָה דֶּרֶךְ הַצִּפּוֹר כְּשֶׁהוּא נִלְכָּד וְרוֹצֶה לְהַצִּיל נַפְשׁוֹ, מְנַדְנֵד הַפַּח וּמַעֲלֵהוּ קְצָת מִן הָאֲדָמָה וְלָכוֹד לֹא יִלְכּוֹד: בְּעֵת הַמִּלְחָמָה מַעֲמִידִים הַצּוֹפֶה לְרֹאוֹת אִם בָּא הָאוֹיֵב, וְכַאֲשֶׁר יָבוֹא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר לְהַזְהִיר אֶת הָעָם ו אִם־יִתְקַע שׁוֹפָר שֶׁל הַצּוֹפֶה בְּעִיר לְהַזְהִיר אֶת הָעָם כְּשֶׁרוֹאֶה אוֹיֵב בָּא וְעָם לֹא יֵחָרֵדוּ אִם־תִּהְיֶה רָעָה בְּעִיר וַיהוָה לֹא עָשָׂה בִּגְמוּל הַמַּעֲשֶׂה. וְכֵיוָן שֶׁתִּרְאוּ שֶׁמִּתְקַיְּמִים דִּבְרֵי הַנָּבִיא וְאֵיךְ לֹא תָּשׁוּבוּ אֵלַי: ז כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי יֱהוִה דָּבָר כִּי אִם־גָּלָה סוֹדוֹ אֶל־עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים: ח אַרְיֵה שָׁאָג מִי לֹא יִירָא אֲדֹנָי יֱהוִה דִּבֶּר מִי לֹא יִנָּבֵא: יִנָּבֵא וְאֵיךְ תְּצַוּוּ עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא יִנָּבְאוּ:

שי למורא

לֵאמֹר לֹא תִנָּבְאוּ: יג הִנֵּה אָנֹכִי מֵעִיק תַּחְתֵּיכֶם כַּאֲשֶׁר תָּעִיק הָעֲגָלָה הַמְלֵאָה לָהּ עָמִיר: יד וְאֹבַד מָנוֹס מִקָּל וְחָזָק לֹא־יְאַמֵּץ כֹּחוֹ וְגִבּוֹר לֹא־יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ: טו וְתֹפֵשׂ הַקֶּשֶׁת לֹא יַעֲמֹד וְקַל בְּרַגְלָיו לֹא יְמַלֵּט וְרֹכֵב הַסּוּס לֹא יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ: טז וְאַמִּיץ לִבּוֹ בַּגִּבּוֹרִים עָרוֹם יָנוּס בַּיּוֹם־הַהוּא נְאֻם יְהוָה: ג א שִׁמְעוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל כָּל־הַמִּשְׁפָּחָה אֲשֶׁר הֶעֱלֵיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לֵאמֹר: ב רַק אֶתְכֶם יָדַעְתִּי מִכֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה עַל־כֵּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם אֶת כָּל־עֲוֹנֹתֵיכֶם: ג הֲיֵלְכוּ שְׁנַיִם יַחְדָּו בִּלְתִּי אִם־נוֹעָדוּ: ד הֲיִשְׁאַג אַרְיֵה בַּיַּעַר וְטֶרֶף אֵין לוֹ הֲיִתֵּן כְּפִיר קוֹלוֹ מִמְּעֹנָתוֹ בִּלְתִּי אִם־לָכֶד: ה הֲתִפֹּל צִפּוֹר עַל־פַּח הָאָרֶץ וּמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ הֲיַעֲלֶה־פַּח מִן־הָאֲדָמָה וְלָכוֹד לֹא יִלְכּוֹד: ו אִם־יִתְקַע שׁוֹפָר בְּעִיר וְעָם לֹא יֶחֱרָדוּ אִם־תִּהְיֶה רָעָה בְּעִיר וַיהוָה לֹא עָשָׂה: ז כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי יֱהוִה דָּבָר כִּי אִם־גָּלָה סוֹדוֹ אֶל־עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים: ח אַרְיֵה שָׁאָג מִי לֹא יִירָא אֲדֹנָי יֱהוִה דִּבֶּר מִי לֹא יִנָּבֵא:

קְדֻשָּׁתָם. יג) מֵעִיק, מַזִּיק. עָמִיר, אֲלֻמּוֹת הַתְּבוּאָה. יד) וְאֹבַד מָנוֹס מִקָּל, אֲפִלּוּ הַקַּל בְּרַגְלָיו לֹא יַצִּיל עַצְמוֹ מִפְּנֵי הָאוֹיֵב, כִּי יִמְצָאֶנּוּ בְּכָל מָקוֹם. טו) לֹא יַעֲמֹד, לֹא יַעֲמֹד עַל עָמְדוֹ בַּמִּלְחָמָה, כִּי יַרְדְּ לְבָבוֹ וְיָנוּס. טז) עָרוֹם, בְּלִי נֶשֶׁק. א) עַל כָּל הַמִּשְׁפָּחָה, עַל כָּל הָעָם. ב) יָדַעְתִּי, אָהַבְתִּי וּבָחַרְתִּי. עַל כֵּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם, כִּי הַמֶּלֶךְ יִכְעַס יוֹתֵר עַל עֲבָדָיו הָעוֹמְדִים לְפָנָיו אִם יַעַבְרוּ מִצְוֹתָיו. ג) הֲיֵלְכוּ שְׁנַיִם יַחְדָּו, הֵיתָכֵן שֶׁיֵּלְכוּ שְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּרֶגַע אֶחָד לְמָקוֹם אֶחָד בַּעֲבוּר דָּבָר אֶחָד, אִם לֹא נוֹעֲדוּ זֶה עִם זֶה. ד) וְטֶרֶף אֵין לוֹ, כְּשֶׁאַרְיֵה אוֹחֵז טֶרֶף, דַּרְכּוֹ לִשְׁאֹג. כְּפִיר, אַרְיֵה צָעִיר. ה) הֲתִפֹּל, וְכִי תִּשְׁכֹּן. עַל פַּח הָאָרֶץ, עַל מַלְכֹּדֶת פְּרוּשָׂה עַל הָאָרֶץ. וּמוֹקֵשׁ, פִּתְיוֹן לְצִפּוֹר, כְּגוֹן גַּרְעִינֵי תְּבוּאָה. הֲיַעֲלֶה פַּח מִן הָאֲדָמָה, כְּשֶׁנֶּאֱחַז הָעוֹף בַּפַּח, רוֹצֶה לִבְרֹחַ, וְעוֹקֵר הַפַּח וּמַעֲלֵהוּ מִמְּקוֹמוֹ מְעַט. וְלָכוֹד לֹא יִלְכּוֹד, שֶׁבְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָעוֹף כְּבָר לָכוּד. ו) אִם יִתְקַע שׁוֹפָר בְּעִיר, שׁוֹפָר שֶׁל הַצּוֹפֶה לִרְאוֹת אִם בָּאִים גְּיָסוֹת עַל הָעִיר, לְהַזְהִיר אֶת הָעָם.

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַׁّבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

מא א וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפַרְעֹה חֹלֵם
וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַיְאֹר: ב וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת
שֶׁבַע פָּרוֹת יְפֹת מַרְאֶה וּבְרִיאֹת בָּשָׂר וַתִּרְעֶינָה
בָּאָחוּ: ג וְהִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן
מִן־הַיְאֹר רָעוֹת מַרְאֶה וְדַקּוֹת בָּשָׂר וַתַּעֲמֹדְנָה
אֵצֶל הַפָּרוֹת עַל־שְׂפַת הַיְאֹר: ד וַתֹּאכַלְנָה
הַפָּרוֹת רָעוֹת הַמַּרְאֶה וְדַקֹּת הַבָּשָׂר אֶת שֶׁבַע
הַפָּרוֹת יְפֹת הַמַّרְאֶה וְהַבְּרִיאֹת וַיִּקַץ פַּרְעֹה: (לוי)
ה וַיִּישָׁן וַיַּחֲלֹם שֵׁנִית וְהִנֵּה | שֶׁבַע שִׁבֳּלִים עֹלוֹת
בְּקָנֶה אֶחָד בְּרִיאוֹת וְטֹבוֹת: ו וְהִנֵּה שֶׁבַע שִׁבֳּלִים
דַּקּוֹת וּשְׁדוּפֹת קָדִים צֹמְחוֹת אַחֲרֵיהֶן:
ז וַתִּבְלַעְנָה הַשִּׁבֳּלִים הַדַּקּוֹת אֶת שֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים
הַבְּרִיאוֹת וְהַמְּלֵאוֹת וַיִּיקַץ פַּרְעֹה וְהִנֵּה חֲלוֹם:
(ישראל) ח וַיְהִי בַבֹּקֶר וַתִּפָּעֶם רוּחוֹ וַיִּשְׁלַח וַיִּקְרָא
אֶת־כָּל־חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם וְאֶת־כָּל־חֲכָמֶיהָ וַיְסַפֵּר
פַּרְעֹה לָהֶם אֶת־חֲלֹמוֹ וְאֵין־פּוֹתֵר אוֹתָם
לְפַרְעֹה: ט וַיְדַבֵּר שַׂר הַמַּשְׁקִים אֶת־פַּרְעֹה
לֵאמֹר אֶת־חֲטָאַי אֲנִי מַזְכִּיר הַיּוֹם: י פַּרְעֹה קָצַף
עַל־עֲבָדָיו וַיִּתֵּן אֹתִי בְּמִשְׁמַר בֵּית שַׂר הַטַּבָּחִים
אֹתִי וְאֶת שַׂר הָאֹפִים: יא וַנַּחַלְמָה חֲלוֹם בְּלַיְלָה
אֶחָד אֲנִי וָהוּא אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ חָלָמְנוּ:

יב וְשָׁם אִתָּנוּ נַעַר עִבְרִי עֶבֶד לְשַׂר הַטַּבָּחִים וַנְּסַפֶּר־לוֹ וַיִּפְתָּר־לָנוּ אֶת־חֲלֹמֹתֵינוּ אִישׁ כַּחֲלֹמוֹ פָּתָר: יג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר פָּתַר־לָנוּ כֵּן הָיָה אֹתִי הֵשִׁיב עַל־כַּנִּי וְאֹתוֹ תָלָה: יד וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא אֶת־יוֹסֵף וַיְרִיצֻהוּ מִן־הַבּוֹר וַיְגַלַּח וַיְחַלֵּף שִׂמְלֹתָיו וַיָּבֹא אֶל־פַּרְעֹה:

אגרות קודש

ב״ה, ז״ך כסלו, תשכ״ב
ברוקלין.

ועד כפר חב״ד, מיסודו ובהנהלתו של כ״ק מו״ח אדמו״ר
נשיא ישראל בארצנו הקדושה תבנה ותכונן ע״י משיח
צדקנו במהרה בימינו,

ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

לאחרי הפסק נתקבל מכתבם משילהי חשון, וגם הוא התארך בהילוכו יותר על הרגיל, בו כותבים בנוגע להוספת יחידות דיור בכפר חב״ד, האם לבנותם בשטחים שנותרו עוד בכפר, או בשטחים שהתקוה שיוכלו לצרפם לשטח הכפר הקיים ע״י השתדלות וכו׳.

לכל לראש צריך לברר האם יש שטחים בכפר, כוונתי - להביא בחשבון ענינים כללים הדרושים להתפתחות הכפר במצבו ההווה ועאכו״כ לכשיתרחב - בענינים צבורים או שטחים לגן וכיו״ב, שכמובן הנ״ל אין מקומם בשטחים נוספים בקצה הכפר כ״א בתוכו, משא״כ יחידות דיור.

באם גם לאחרי חשבון האמור יש שטחים פנוים, אזי כמובן יש לבנות דיורים האמורים בשטחים אלו, כיון שעתה שעת הכושר לקבל סיוע מתאים ממשרדים שונים, משא״כ לאחר זמן, ועוד ועיקר שהרי כמה משפחות אנ״ש שמחפשים מקום שיכון מתאים.

ב) בנוגע להקמת מחסן ״סילה״ - בכלל נכון הענין כיון שבדואי יספיק וישמש מחסן זה גם למושבות שבסביבות כפר חב״ד, שעי״ז יתוסף בהשפעת כפר חב״ד, נוסף על ענין הפרנסה שבדבר.

בפרטיות, כמובן יש לברר אצל המומחים במקצוע, ומה טוב היודעים (עכ״פ - בהשערה) התכנית של משרדים המתאימים בנוגע להתפתחות הלול באה״ק ת״ו.

ג) אופן פיתוח התעשי׳ בכפר חב״ד - כפי שהראה הנסיון של העבר, כדאי להתענין באופני העשי׳ שעוסקים ומעסיקים משפחות אחדות, כוונתי לשלול שני הקצוות לזה של אחד ולא של עשיריות משפחות ביחד, שזה מקשה ביותר על ההתאמה, שיתוף פעולה וכו׳.

מהענפים יש לשלול כמו שכתבתי מכבר, ענינים התלוים בכשרות, שמביא סו״ס לקולות וקולי קולות, וק״ל.

ד) יוצא מן הכלל (מסעיף ג׳ הנ״ל) הוא בנוגע לאפיית שמורה - אשר גם עד עתה תמיהני להרשלנות בזה, בה בשעה שמכמה טעמים, אפשר הי׳ לפתח אפיית שמורה בתכלית ההידור בכפר חב״ד בממדים נכרים, והרי אין בזה חשש לקולות וכיו״ב, כיון שהמיוחד בזה יהי׳ - הקו השני מהדרין מן המהדרין.

פשוט שאין כוונתי בזה להפחית חלקם של אלו שהתעסקו בזה בשנים שעברו, ועאכו״כ לא לקפח חלקם, ומובן שלהם דין קדימה בהנ״ל, אבל...

לוח זמנים לשבת פרשת וישב בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קי"ץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	06:34	06:37	08:27	08:30	09:04	09:07	09:56	09:59	16:41	16:44	17:10	17:13	16:24	17:24
חיפה (ח)	06:37	06:40	08:28	08:31	09:05	09:08	09:57	10:00	16:40	16:43	17:06	17:09	16:12	17:20
ירושלים (ח)	06:34	06:37	08:26	08:29	09:03	09:06	09:55	09:58	16:43	16:46	17:07	17:10	16:06	17:21
תל אביב (ח)	06:36	06:39	08:28	08:31	09:05	09:08	09:57	10:00	16:39	16:42	17:08	17:11	16:22	17:22
אוסטריה, וינה (ח)	07:41	07:44	08:55	08:58	09:44	09:47	10:28	10:31	16:02	16:05	16:41	16:44	15:46	16:58
אוסטרליה, מלבורן (ק)	05:53	05:56	08:45	08:48	09:33	09:36	10:49	10:52	20:42	20:45	21:14	21:17	20:26	21:31
אוקראינה, אודסה (ח)	07:36	07:39	08:56	08:59	09:43	09:46	10:28	10:31	16:11	16:14	16:49	16:52	15:56	17:06
אוקראינה, דונייצק (ח)	07:14	07:17	08:29	08:32	09:18	09:21	10:02	10:05	15:37	15:40	16:16	16:19	15:21	16:33
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	07:27	07:30	08:41	08:44	09:30	09:33	10:13	10:16	15:46	15:49	16:25	16:28	15:30	16:43
אוקראינה, ז'יטומיר (ח)	08:01	08:04	09:08	09:11	09:59	10:03	10:42	10:45	16:03	16:06	16:45	16:48	15:48	17:03
אוקראינה, קייב (ח)	07:54	07:57	09:01	09:04	09:53	09:56	10:35	10:38	15:55	15:58	16:36	16:39	15:39	16:55
איטליה, מילאנו (ח)	07:59	08:02	09:21	09:24	10:07	10:10	10:53	10:56	16:44	16:47	17:18	17:21	16:29	17:35
אקוואדור, קיטו (ח)	06:07	06:10	08:36	08:39	09:07	09:10	10:10	10:13	18:15	18:18	18:39	18:42	18:00	18:51
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	05:36	05:39	08:27	08:30	09:11	09:14	10:26	10:29	20:06	20:09	20:36	20:39	19:50	20:52
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	06:08	06:11	09:00	09:03	09:53	09:56	11:11	11:14	21:16	21:19	21:52	21:55	21:01	22:10
ארה"ב, בולטימור (ח)	07:21	07:24	08:59	09:02	09:40	09:43	10:29	10:32	16:45	16:48	17:18	17:21	16:30	17:33
ארה"ב, ברוקלין (ח)	07:15	07:18	08:50	08:53	09:32	09:35	10:20	10:23	16:31	16:34	17:04	17:07	16:15	17:19
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ח)	07:15	07:18	08:50	08:53	09:32	09:35	10:21	10:24	16:31	16:34	17:04	17:07	16:15	17:20
ארה"ב, דטרויט (ח)	07:57	08:00	09:28	09:31	10:11	10:14	10:58	11:01	17:02	17:05	17:36	17:39	16:46	17:52
ארה"ב, האוסטון (ח)	07:11	07:14	09:07	09:10	09:43	09:46	10:36	10:39	17:26	17:29	17:53	17:56	17:11	18:07
ארה"ב, לוס אנג'לס (ח)	06:52	06:55	08:41	08:44	09:18	09:21	10:10	10:13	16:46	16:49	17:16	17:19	16:31	17:30
ארה"ב, מיאמי (ח)	07:02	07:05	09:03	09:06	09:38	09:41	10:32	10:35	17:34	17:37	18:01	18:04	17:18	18:14
ארה"ב, ניו הייבן (ח)	07:13	07:16	08:46	08:49	09:29	09:32	10:17	10:20	16:24	16:27	16:58	17:01	16:09	17:13
ארה"ב, פיטסבורג (ח)	07:38	07:41	09:14	09:17	09:56	09:59	10:44	10:47	16:55	16:58	17:28	17:31	16:40	17:44
ארה"ב, שיקגו (ח)	07:13	07:16	08:46	08:49	09:28	09:31	10:16	10:19	16:21	16:25	16:55	16:58	16:06	17:11
בוליביה, לה-פס (ח)	05:56	05:59	08:37	08:40	09:11	09:14	10:18	10:21	19:03	19:06	19:28	19:31	18:47	19:41
בלגיה, אנטוורפן (ח)	08:43	08:46	09:46	09:49	10:39	10:42	11:20	11:23	16:36	16:39	17:18	17:21	16:20	17:37
בלגיה, בריסל (ח)	08:41	08:44	09:46	09:49	10:38	10:41	11:20	11:23	16:38	16:41	17:20	17:23	16:22	17:38
ברזיל, סאן פאולו (ח)	05:16	05:19	08:01	08:04	08:38	08:41	09:48	09:51	18:56	18:59	19:18	19:21	18:41	19:32
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	05:05	05:08	07:50	07:53	08:26	08:29	09:36	09:39	18:38	18:41	19:05	19:08	18:22	19:18
בריטניה, לונדון (ח)	08:02	08:05	09:04	09:07	09:58	10:01	10:39	10:42	15:54	15:57	16:35	16:38	15:42	16:54
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	08:21	08:24	09:15	09:18	10:11	10:15	10:51	10:54	15:50	15:53	16:36	16:39	15:37	16:56
גרמניה, ברלין (ח)	08:13	08:16	09:11	09:14	10:06	10:09	10:47	10:50	15:55	15:58	16:37	16:40	15:39	16:57
גרמניה, פרנקפורט (ח)	08:20	08:23	09:28	09:31	10:19	10:22	11:02	11:05	16:24	16:27	17:05	17:08	16:08	17:23
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	05:10	05:13	07:57	08:00	08:35	08:38	09:46	09:49	19:05	19:08	19:26	19:29	18:49	19:40
הודו, מומבאי (ח)	07:06	07:09	09:16	09:19	09:48	09:51	10:45	10:48	18:05	18:08	18:30	18:33	17:49	18:43
הודו, פונה (ח)	07:01	07:04	09:11	09:14	09:44	09:47	10:41	10:44	18:02	18:05	18:27	18:30	17:46	18:40
הונגריה, בודפשט (ח)	07:27	07:30	08:44	08:47	09:32	09:35	10:16	10:19	15:54	15:57	16:32	16:35	15:38	16:49
טורקיה, איסטנבול (ח)	07:20	07:23	08:55	08:58	09:37	09:40	10:25	10:28	16:34	16:37	17:07	17:10	16:18	17:23
יוון, אתונה (ח)	07:36	07:39	09:17	09:20	09:57	10:00	10:47	10:50	17:08	17:11	17:39	17:42	16:52	17:54
מולדובה, קישינב (ח)	07:46	07:49	09:04	09:07	09:52	09:55	10:36	10:39	16:17	16:20	16:55	16:58	16:01	17:12

לוח זמנים לשבת פרשת וישב בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קי"ץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	07:04	07:07	09:14	09:17	09:46	09:49	10:43	10:46	18:02	18:05	18:27	18:30	17:46	18:40
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	04:35	04:38	07:25	07:28	08:29	08:32	09:49	09:52	20:17	20:20	20:57	21:00	20:01	21:18
נפאל, קטמנדו (ח)	06:49	06:52	08:47	08:50	09:22	09:25	10:16	10:19	17:12	17:15	17:39	17:42	16:57	17:53
סינגפור, סינגפור (ח)	07:00	07:03	09:27	09:30	09:58	10:01	11:01	11:04	19:03	19:06	19:27	19:30	18:47	19:39
פולין, ורשא (ח)	07:41	07:45	08:40	08:43	09:35	09:38	10:16	10:19	15:24	15:27	16:08	16:11	15:08	16:27
פרו, לימה (ח)	05:40	05:43	08:18	08:21	08:51	08:54	09:57	10:00	18:30	18:33	18:55	18:58	18:15	19:08
צרפת, ליאון (ח)	08:17	08:20	09:39	09:42	10:25	10:28	11:11	11:14	16:58	17:01	17:34	17:37	16:42	17:51
צרפת, פריז (ח)	08:40	08:43	09:52	09:55	10:42	10:45	11:25	11:28	16:57	17:00	17:35	17:38	16:41	17:52
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:58	06:01	08:22	08:25	08:54	08:57	09:55	09:58	17:49	17:52	18:13	18:16	17:33	18:25
קנדה, טורונטו (ח)	07:46	07:49	09:14	09:17	09:58	10:01	10:45	10:48	16:45	16:49	17:17	17:20	16:30	17:34
קנדה, מונטריאול (ח)	07:30	07:33	08:52	08:55	09:39	09:41	10:24	10:27	16:14	16:17	16:49	16:52	15:58	17:06
קפריסין, לרנקה (ח)	06:48	06:51	08:35	08:38	09:13	09:16	10:04	10:07	16:37	16:40	17:07	17:10	16:21	17:21
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	09:17	09:20	10:03	10:07	11:03	11:06	11:41	11:44	16:29	16:32	17:17	17:20	16:14	17:38
רוסיה, מוסקבה (ח)	08:56	08:59	09:38	09:41	10:39	10:42	11:16	11:19	16:01	16:04	16:47	16:50	15:45	17:08
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	08:03	08:06	09:21	09:24	10:09	10:12	10:53	10:56	16:32	16:35	17:10	17:13	16:17	17:28
שוויץ, ציריך (ח)	08:09	08:12	09:26	09:29	10:14	10:17	10:58	11:01	16:42	16:45	17:15	17:18	16:26	17:32
תאילנד, בנגקוק (ח)	06:35	06:38	08:51	08:54	09:23	09:26	10:22	10:25	17:54	17:57	18:19	18:22	17:39	18:32

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב״ד 60840 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org * www.Chasidut.TV

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il - www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00557
18/12/2016

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים